

II. RÁKÓCZI FERENC
MEGYEI ÉS VÁROSI
KÖNYVTÁR
MISKOLC

II. RÁKÓCZI FERENC
MEGYEI ÉS VÁROSI
KÖNYVTÁR
MISKOLC

Fx 579

II. RÁKÓCZI FERENC
MEGYEI ÉS VÁROSI
KÖNYVTÁR
M T S K O L C

II. RÁKÓCZI FERENC
MEGYEI ÉS VÁROSI
KÖNYVTÁR
M I S K O L C

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postal
székküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bételydíj 30 kr.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »A t. olvasóhoz« A szerkesztőség. — »A tizenkettedik órában.« *Moessy Lajos.* — »Mire fordítsa egyházkerületünk a supplikáció megváltását.« *Sajóparti.* — »A protestáns középiskolák jövője.« *Busa János.* — »Perényi Péter és Siklósi Mihály s a baranyai reformáció.« *Földváry László.* — »Irodalom.« — »Vegegy közlemények.« — »Szerkesztői üzenetek.« — »Pályázat

A t. olvasóhoz.

A „Sárospataki Irodalmi Kör“ december hó 9-ikén tartott népes gyűlésében közlönyének, a „Sárospataki Lapok“-nak további fentartását egyhangúlag elhatározta s ennek irányát, szellemét helyeselve, szerkesztésének fíradalmait előismerésével méltányolta.

Többet is tett. Kimondta, hogy 1. Közlönyét az ez évinél jobb s tartósabb papiroson kívánja nyomtatni. 2. Épségének megóvása végett borítékban fogja szétküldözni. 3. Magát, mint irodalmi testületet szélesebb alapokon s oly módon szervezi újra, hogy — mint a fősíkola és a protestáns egyház nagy érdekeiért melegen érző lelkek szövetsége — ki-és befelé való hatásában a lehetőségig hódító és termékenyítő legyen.

A „Sárospataki Irodalmi Kör“ bizik a hazai prot. egyház műveltebb elemeiben, kivált pedig vezérszerepre hivatott papi és világi tagjaiban, hogy különösen ma, a korszakos reformok összetörődésének idején, vele együtt mélyen át vannak hatva a prot. sajtó magas hivatásától s ennek önzetlen, nemes és fíradalmas munkáját s közelebbről a „Sárospataki Lapok“ 12 év próbájára által igazolt hűségét tudni fogják érdemileg jutalmazni.

Az irodalmi körnek eme bizodalmaival köszöntjük mi is a t. olvasót s a buzgó, önfeláldozó munkatársakat, mikor a „Sárospataki Lapok“ további szerkesztésére az irodalmi kör újra szervezkedésébe vetett édes hittel s a prot. egyház és iskola iránt eddig tanúsított szeretetünkkel vállalkozunk.

Mély tisztelettel kérjük a t. olvasóknak és munkatársaknak további jóakarátát.

Sárospatak, 1893. dec. 16.

A „Sárospataki Lapok“ szerkesztősége.

Lapunk jelen számához egy félv melléklet van csatolva.

A tizenkettedik órában.

Alig lehet kétség a fölött, hogy az egyházpolitikai törvényjavaslatok keresztül fognak menni azon módon, alsó-felső-házon.

Gróf Zichy Nándor innen-tova nem azzal fogja kezdeni beszédeit, hogy: „méltóságos főrendek!“ hanem azzal, hogy: dicseressék a Jézus Krisztus. Tőle, gr. Eszterházy Miklós Mórictól s talán még más kurtakabáti jesusitaktól is fognak még látni szent bukfenéket; meglehet az is, hogy a fő-és szekváros szabadelvű közönsége nem farsangi bohózatnak fogja tekinteni a nagy katolikus gyűlést: de különben arra mutat minden jel, hogy a nagy klerikális oppozíció komoly dolgoknak tekinteni, sőt általában komolyan is venni többé nem lehet.

A katolikus klerusnak, sőt a többi felekezetek képviselőinek is, mint ilyeneknek, nagyon is méltó okuk volna arra, hogy a tervezett reform ellen erélyes ellenkeztést folytassanak. A vallás, minden vallás többé-kevésbé, közhatalmú szereplés tekintetében, az állammal konkurál s a társadalmi viszonyok alakulására nézve ki tudja melyik gyakorolt egykor, sőt gyakorol még most is nagyobb befolyást; a házassági jogkör elvesztésével kisklikl azon talaj, melyen a vallás közhatalmú szereplés tekintetében lábát megvetette, inponderabilis erő, népbölcsezet lesz mindinkább, mely az emberi kedélyben s a történeti multban óriási nagy tökélet bir ugyan, de annak értékesítésénél saját erejére lesz hagyatva, a mint a világi kar mindinkább elvonja tőle segédkezését. A vallásnak vagy mondjuk az egyháznak az államtól való illetlen elválasztása emancipáció lesz-e a vallásra nézve vagy szűkület; mi haszna lesz belőle az emberiségnek, az erkölcsiségnek — annak isten a megmondhatója; a vallás hivatott képviselői, nagyon természetes, ha azon álláspontot foglalják el, hogy a vallás körének szűkebb térré szorítása nem vonhat egyebet maga után, mint a vallás áldásos hatásának csökkentését az egész vonalon.

De a ki figyelemmel kísérte az egyházpolitikai javaslatok ellen kifejtett klerikális ellenzést, észre vehette, hogy érvelésének súlypontja nem ezen tekintetekre volt helyezve; főérvül mindig csak azt halljuk, hogy a házasság szentség s hogy a trienti zsinat ezt mondja, meg azt mondja. Nem az általános vallási érdek, ha-

nem katolikus érdekek és mindenek fölött a hierarchikus érdekek voltak előtérbe állítva s épen azért van most már nyilván s félreismerhetlenül teljes visszavonulásban a klérkáli ellenzék, mert ismerve a törvényjavaslatok összességét és szerves egységét, belátva más részről azt is, hogy teljesen ingyen mindent megkapni a körülményeknél fogva nem lehet: látja, hogy a tervezett reformnál a hierarchikus érdekek teljesen salválva van. Sőt nemcsak azt látja, hogy érdekei meg vannak óva, de azt látja, hogy ha latra teszi egy részről a veszteséget, más részről a nyereséget, mi az új intézkedésekből rá nézve resultál, a tiszta nyereség óriási nagynak mutatkozik.

Nem így szerette volna, természetesen. Az elbizakodott klérkáliizmus már az után nyújtotta ki kezét, hogy a nyereséget minden kockázat s minden áldozat nélkül bezebelje. Az elkeresztelési rendelet ötletéből azt akarta elérni, az volt nyílt programja Vaszarjnyak s valamennyi katolikus gyűlésnek, hogy törültsékek el pur et simple az 1868. 53. t.-czikk polgári házasság stb. nélkül; de odáig nem mert elmenni a hivatalos liberálisizmus, azt mondta, hogy compensatiót kell adni a protestánsoknak. Mi legyen az a compensatio? Az állam hatalmi köreit nagy mérvben kiterjesztő, az unificáló, nivellirozó, új hivatalokat teremtő polgári házasság offerálta magát a kormányparti szabadelvűségnek és kormány, országgyűlés, az értelmiség országszerte ráoktrotyált magára olyas valamit, a miért senki nem lelkesedik, a mit senki igazán nem akar, de nincs előle többé menekülés: és a klérkáliizmus most behunta a támadás vitorláit, mert ha nem bírja is megvalósítani a maga teljességében azt, a mi eszményképe volt, nem zárkozhatik el a roppant nagy előnyök elől, melyeket számára a szabadelvű egyházi reform biztos kilitásba helyez.

A klérkáliizmus magatartása indokolt és következetes volt az egész idő alatt — ezt tagadni nem lehet. Igazolt volt azon kívánsága, hogy ingyen kapja meg az 1868-iki törvény eltörlésért, mert látta, hogy a jesusitizmus óriási hódításokat tett ebben az országban az újabb időben; következésképpen azt azon igaztásban, melylyel a fanatizmust felébreszteni megkísérelte, mert a klérus soha sem tévovázott kockára tenni az ország békéjét és javát, ha a hierarchia érdeke úgy kívánja: igazolt és következetes legújabb bekanyarodása, mert az elérhetlen mégjobbjért kockáztatnia helyes politikai érzéke nem engedi. De mit mondjunk a hazai protestantizmus magatartásáról ezen végzetterhes nagy alkalomnál?

Nem szenved semmi kétséget, hogy — ha a protestantizmus sarkára áll, szó sem lehetett volna az 1868. törvény eltörléséről; nem lett volna semmi a polgári házasságból s a többi reformokból, fenmaradt volna továbbra is a felekezeti-közeli viszonyoknak 1868-ban megállapított rendszere. Nem lett volna baj, ha e mellett komoly szándék lett volna segíteni az igazi bajokon. Az elkeresztelési controversia miatt nem kellett volna a legyet bunkóval agyonütni, nagyon egyszerű orvosszer ajánlkozott volna az 1868-iki törvénynek büntető sanctióval való ellátásában; a zsidókat lehetett volna recipiálni, be lehetett volna venni a boldogult Irányi baptistáit stb. s vártunk volna boldogabb időkig, míg az 1848. XX. t.-czikk megvalósulásához az idők teljessége bekövetkezik. De nem lett volna a prozelita-csináló katolicizmusnak kiszolgáltatva a hazai igaz kulturának, a nemzeti szabadságnak, az igazi szabadelvűségnek egyik legerősebb praesidiuma, a magyar protestantizmus.

Mert az 1868. 53. t.-czikk célbavett módosításával ki lettek szolgáltatva. Azt mondja a polgári házasságról

szóló törvényjavaslat, hogy a házaslandó felek a házasság megkötése előtt személyesen az illető hatóság előtt kössenek szerződést a gyermekek vallására nézve. Ezután ha egy kálmánista fiatal ember azt mondja egy pápista fiatal leánynak: én magát szeretem! ennek a fiatal leánynak azt kell felnie: én is szeretem magát, de a gyermekek pápisták lesznek! Vagy majd akkor marad a szerződés megkötése, mitor az egybekelés ideje elkövetkezik! Jó nevelési, tisztességes leány akkor sem fog beszélni gyermekekről, hanem majd elkészíti az okmányt tisztelőddal ural nyos, após, hogy a fiatalokkal aláírassák. Ebből fog állani a szülők szabadsága nagy elvének megvalósítása. Az okmányoknak 90 százaléka azt fogja tartalmazni, hogy a gyermekek kath. vallásban neveltetnek, mert e mellett igen hathatós érvek fognak szólni. Jobb lesz, ha pápisták lesznek a gyermekek, mert X. városban minden kanonok kosztol 10—12 tanuló, még pedig nem oly sóványan mint a pataki convictusban; hát még X. intézetben milyen jó ellátásuk van és menyti ösztöndíj raj rájuk; és ha pap lesz a gyermekek, kap zsiros plebániai, kanonok lehet, milyen jó lesz öreg napjainkra meghuzni magunkat ennek árnyékában; püspök is lehet belőle, primás; Vaszary ha kálmánistának születik, legfeljebb pataki professorság vihette volna föl.

Miként történt, hogy a protestantizmus ily passzív szerepre kárhoztatta magát? A klérus tagjai között nem egy a gyengébbekből azt hangoztatja, hogy az egész kezdeményezés a kálmánista Tisza Kálmán intrigája volt. Mintha a kálmánista Tisza Kálmán nem tudna nagyon jól, hogy kálmánista szempontból a polgári házasság egyáltalában nem kívánatos! Mintha Tisza Kálmán, a szabadelvű párt vezére, tanusított volna valaha rajongást ezen nagy szabadelvű intézményért; mintha nem vette volna a legnagyobb egykedvűséggel, midőn a szegény Irányi a maga indítványát talán huszadszor elreccseltta, úgy, hogy az utolsó alkalommal az is ellejejtette megmondani, vajjon kötelező vagy nem kötelező polgári házasságot akar-e! Tisza Kálmán nagyon jól tudta, hogy az egész nagy liberális kezdeményezés buzgó katolikus forrásból eredt. Gr. Csáky, a híres liberális miniszter, a tudvalevőleg buzgó katolikus mondta ki, mint kiindulási pontot, hogy a klérus lelkiismereti aggályait respektálni kell; ezzel meg volt jelelve az irány, jelezve volt a kezdeményezés egész intenciója. Kielégíteni a katolikus klérust, megszüadítani az 1868-iki törvénytől. Ezen kezdődött a dolog és nem a polgári házasság s ez képezi most is magyát az egész kérdésnek. Az első perctől fogva tisztán állott a kormánypart katolikusai előtt, hogy az egész nagy dologból a katolikus érdekre fog resultálni igen nagy előny. Az államférfias mezben előállított programm igaz, hogy más arcot mutat, mint a papsság obligát szereplése vagy az a szent cancan, melyet az ismeretes egy-pár világi mánás jár, de alapszabán ettől nem különbözik, sőt teljesen magán hordja a jesusitizmus bélyegét, mert a szabadelvűség köntösét vette magára, sőt nem állította elő kézzelfogható hazugsággal állani elő mint az, hogy a protestánsok compensálva lesznek a polgári házassággal. De épen abban rejlik Tisza Kálmán nagy bűne, hogy mindezt közelről látva ott a boszorkány-konyhában, nemcsak hogy ellene semmit nem tett, de ha talán nem volt képes csírájában elnyomni, arra vállalkozott, hogy ennek a nagyobb szabási cselsovényének sikerét biztosítsa.

Attól a perctől fogva, midőn az egyházpolitika lett a kormánypart jelszava, Tisza Kálmán szegre akasztotta a protestantizmust csakúgy, mint hajdan közjogi

elvéit s nem ismert más feladatot, mint azt, hogy a kormányt az elfoglalt téren támogassa s e végett a protestánsok körében élvezett nagy tekintélyét és befolyását értékestse. Nem ő az első, de senki se tett többet azon irányban, hogy a nagy bizalmat és tiszteletet, melyben felekezete részesítette, ugyanazon felekezet érdekeinek feloldozásával hálálja meg. Tisza, midőn az egyházi tere helyezett át nagyobb tevékenységét, teljesen megmaradt a régi Tiszának: ő soha sem ismert magasabb célt, mint azt, hogy a közügyeket korlátlan hatalommal kezelhesse, mit ő úgy szokott kifejezni, hogy egy feltétlenül uralkodó pártot fenntartani a legislegetőség dolog, mire az országnak szüksége van. Most kiszorulva a személyes uralomból, nem ismer nagyobb feladatot, mint azt, hogy kormánytámogató szerepében magát minél hatályosabban érvényesítse. Elkövetett mindent, hogy oly módon foglaltasson állást a protestánsokkal, hogy ne háborítsák a kormány circulusait: az a passzív szerep, az a kimondhatlanul jámbor szerep, melyre magát a hazai protestantizmus, szemben az egyenesen elene irányzott actióval kárhóztatta, nagy részben a Tisza Kálmán műve.

Tisza magával vitte e tere mindzoktat a református embereket, kik mai napig se jöttek magukhoz az a fölött való álmétkodástól, hogy ime Magyarországnak kálmánista miniszterelnököt adott a gondviselés. Benyomást tudott gyakorolni még az olyanokra is, kik nem voltak mamelukjai, annak elhívésével, hogy valami magasabbnemt, valami államférfias dolog rejlik a természetszerű önédelmi ösztön megtagadásában. Tisza nagy államférfi, államférfiasnak kell lenni annak a mit ő cselekszik. Lángelkü Révész Imrénék pedig nincsenek az idő szerint.

Az ifjabb liberális nemzedéknek, az ifjú stréberségnek, melynek faja kezd már a mi sorunk közt is terjedni, nem volt szüksége meg a Tisza befojására sem, nekik elég volt Bekkiss és a minden rendű és rangú hírlapok egyhangú csaholása annak elhittetésére, hogy a tervezett egyházpolitikai reformokban a legtisztább vízi szabadelvűség nyilatkozik meg (Hogy kedvence szavával éljek magam is a legmodernebb journalista magyarságnak). A szabadelvűség protestáns embernek ellenkezésbe jutni nem szabad, mert hiszen a protestantizmus maga a megtestesült liberáliszmus kell hogy legyen. De miként lehet az, hogy Angolországban is értenek valamit a szabadelvűséghez, értenek nevezetesen a polgári szabadsághoz s azért ott még nincs polgári házasság? Vajjon nem volna-e méltó kissé megvizsgálni: igaz-e az, hogy a polgári házasság, polgári anyakönyvezés emibenter szabadelvű intézmény? Attól függ, miként értelmeztük a szabadelvűséget. Ha követelménye az, hogy a vallás birodalma mindinkább háttérbe soroljon, azon irányban, hol autátn az a jelszó, hogy ni dieu ni maître; ha követelménye az, hogy a mindenható állam mindent elnyeljen s a legaróbb részletleg minél teljesebben kiépítségék; ha követelménye az — mi nálunk Magyarországon legalább corollariamaként mutatkozik — hogy szaporodjék végtelenségig az állami hivatalok száma s növekedjék megfelelően az adó: akkor elismerem, hogy a polgári házasság és anyakönyvezés hatalmas szabadelvű intézménynek mutatkozik. De, ha azt keresem, micsoda szolgálatokat ígér tenni a szabadságnak; emeli-e a szabadság iránt való fogékonyt a vallásnak s vele a vallásosságnak kétségtelen háttérbe való szorítása, mit Amerika nagy példája egyáltalán nem bizonyít; táplálja-e a szabadság szellemét az államhatolannak újabb és nagymérvű terjeszkedése; ha azt kérdem, hogy

lehetnek ugyan mellettük más célszerűség okok, de hol vannak azok a momentumok a polgári házasságnál, melyek épen különösen a szabad szellem fejlesztésére gyakorolhatnának hatást: — kénytelen vagyok részint határozottan nemmel felelni, részint azt mondani, hogy az ilyen momentumokat felfedezni képes nem vagyok. Az még nem szabadelvűség ténye, ha a nyolcféle házassági jog egyeséssítették, az csakis egyesítés, nivellirozás, centralizáció.

De nem szólv különösen a polgári házasságról, hanem az előbbre terjesztett egyházpolitikai reformok összeségéről, nevezetesen arról, a mi körül forog az egész mű, t. i. az 1868-iki törvény eltörléséről: micsoda szolgálatot fog tenni a szabadságnak, tehát a szabadelvűségnek; micsoda szolgálatot fog tenni a nemzeti szabadságnak a magyar protestantizmusnak megrontása?

De kihez és mi célból intézem én már annyiaszor ismételve az eféle kérdéseket? Talán két éve már, hogy a t. szerkesztőség szives engedelmű foglalkozom e lapok hasábján ezekkel a kérdésekkel s mi haszna volt? Igen nagyra becsülöm azt, hogy egyházkerületünk ismeretes határozatának előidézésében talán nekem is volt némi kis részem; de hát magunkra maradtunk s magukban ezekben a lapokban is részint a homlokegyenesen ellenkező felmagást, legfőkébb töprengést, de nem a cselekvés harci kedvét látom feltűnődni. Az ország közönsége álmétködvé látja, mit mivel, vagyis hogy teljességig semmit sem mivel a magyar protestantizmus, mintha még mindig csak az ugrásra készülő oroszlánt látja. De hát nem mozdul.

E sorok megrásánál céloim csakis az volt, hogy azoknál, kik csekély munkásságotat figyelemre méltattak, ne fogamozzék meg azon föltevés, hogy kapacitálya lettem magam is a talán még az is érvszámba menjen anyagbeszélő közönségünk előtt. Meggyőződésem változatlan, de a Cassandra háladatán szerepére, a mi e tárgy körül egyedül várakozhatnék még rám, nem vállalkozom.

Mocsáry Lajos.

Igen t. munkatársainknak igaza van abban, hogy mi az egyházpolitikai javaslatok néve az övétől s a miekétől különböz feltevéseknek is helyet adunk; de hát ezt így kívánja az audiatúr et altera parte elve. Abban is igaza van, hogy lapunk harci tibe mintha meglehet volna az utóbbi időkbek; de hát lehet-e ez másképen, az általános nagy bizonytalanság idején, olyan javaslatokkal szemben, a melyek ismeretelenek és a melyeknek eszmei tartalma ellen nincsen kifogásunk s nincsen Kossuth Lajosnak, Deák Ferencnek és Mocsáry Lajosnak sem?.. Lehet-e másképen olyan konvent és zsinat mellett, mint a miénk, a melyhez hiába kiáltotunk (pedig kiáltotunk kitartóan), hogy ne késék sikkra szállani s legalább a prot. közönség tájékoztatása végett állás foglalní?... Az 1868. LIII. elörlését az 1848. XX. intentionnak megvalósítása nélkül soha nem helyeseltük s ezért a kötelező polgári házasságot kárpótlásnak soha el nem ismertük s el nem ismerjük. — Adjon Isten boldog új esztendőt! a dolgok új rendjének jó végeit! Szerik.

Mire fordítsa egyházkerületünk a supplicáció megváltását?

Előre számot vetek az esetleges megtámadásokkal, a midőn e kérdéssel foglalkozom s indítvánnyal állok elő akkor, a midőn már kerületünk elvileg elfogadta a sárospataki főiskola igazgató-tanácsának azt a javaslatát, a mely szerint a supplicáció megváltásából befolyó összegből 1500 forint a főiskola szükségéinek fedezésére, 500 ft pedig egy kölföldre menendő kitűnő ifjú segélyezésére volna fordítandó. De mivel a végleges határozat csak ezután leaad s az egyházmegyék egyenként nyilatkoznak a javaslat felől, gondolom, hogy a sajtónak is van még mindig hozzászólási joga e kérdéshez. Minden bizonyynal megérdemli, hogy ne csak „Tipiomen“-től olvassunk e tárgyban egyetlen egy

cikket, hanem a kinek van mondanivalója, álljon elő vele, hátha előmozdítja az ügy sikeres megoldását?!

Hogy a sárospataki főiskolára rá férne a szupplikációból a megváltás útján befolyó 1500 frt, az kétség-telen. Sajnos s szomorokodva kell tapasztalunk, hogy a mult iskolai évről szóló költség-előirányzat is hiányt mutat föl s a többek fogyasztásába kellett a kerületnek belemennie. Sajnosan kell igazat adnunk a Dr. Bartha Béla ír ama cikkének, melyben az államsegély igénybevételének csaknem kényszerítő szükségzerűségét állítja személtel. S vajjon az az 1500 frt, mely a szupplikáció megváltásából folyóknak be: numerálni fog-e a főiskola kiadásainak fedezésében? Vajjon olyan számottevő mennyiség-e az, a melytől várhatjuk esetleg a hiány fokozatos és gyors megszüntetését?

Kétségkívül nem! Elenyészik az a főiskola költségvetésében, ha egyszerűen arra van szánva, hogy ott szerepeljen, mint bevétel s kiadás.

No, már én a magam részéről nem tartom helyesnek, hogy egy olyan kegyeletes szép szokást, a minő a szupplikáció volt, a melynek erkölcsi haszna s jelentősége oly fontos volt, hogy „Tipiomen” egyenesen azt kívánja, a modern szupplikáción elvenitől fel legálább kisebb mértékben; egy olyan szép szokást, a melynek az volt az igazi becsé, hogy a leendő lelkészeket a nép megismerésére vezette, s alkalmat nyújtott az azzal való érüklözésre: nem tartom helyesnek, hogy csak úgy egyszerűen dobjunk a feledés lomtarába, hanem sokkal inkább megfelelőnek tartanám, ha annak emléke magasabb érdekű alkotás által is fentartatnék, mint egyszerűen külföldre menő ifjú segélyezése által. És épen ez a fölfogás indít rá, hogy azzal az indítvánnyal álljak elő: *a szupplikáció megváltási összege fordítassék a sárospataki főiskola theol. fakultásán az ötödik tanszék felállítására.*

A sárospataki főiskola a maga hármás-ágú tanítéletével mindig előkelő helyet foglalt el az ország közművelődési intézményei között. Azonban míg a múltban sok olyan dolog meg volt engedve, a minék célszerű reformja különben általánosan óhajtott volt: addig a jelenben nem lehet megengednünk, hogy csak egyetlen olyan mozzanat is legyen e főiskolában, a melyért elítéljük. A theol. akadémia csonkaságáért pedig méltán kapunk eléltől nyilatkozatokat. Mi magunk is mintegy boszankodva mondogatjuk egymás között: mégis csak furcsa dolog, hogy Sárospatakon 50 jogászért tartunk 7 tanárt s ugyanannyi theologusért csak 4-et! (megkettőt! Szerk.). Nem is említve csak a közeli múltat, a mikor a theologusok száma felül volt 100-on, míg a joghallgatók alig érték el az 50-et is!

Senki sem állíthatja azt, hogy a theol. tudományok nem dicsekedhetnek nagy kiterjedtséggel. Senki sem állhat elő azzal, hogy a theol. tudományok alapos előadása nem kívánja meg a tárgyaknak több erő között való elosztását. Sőt ellenkezőleg, mindenkinek, a ki csak egy kicsit ismerős a theológiával, s csak egy kiestit is szívén hordozza az anyaszentegyház lelki ügyeinek vezetésével foglalkozó tudományos műveltségének előmozdítását: föltétlenül abban a meggyőződésben kell lennie, hogy a theol. akadémiák legalább öt tanárral látandók el.

Közelebről nem szándékozom rámutatni azokra a hiányokra, a melyek onnan állnak elő, hogy a sárospataki theol. akadémián csak négy tanár van. Elég csak annyit mondanunk, hogy nem egy theol. tudomány van, a melylyel nem is foglalkozhatnak a hallgatók, mert a tanárok előadási óráik miatt nem tudnak azokra is kiterjeszkedni. S akár hány theol. ifjú van,

ki még csak hírből sem ismeri igen sok theol. tudományok még csak fogalmát sem!... De meg még az a szabályzat sem viheto egészen kereszttel a mostani körülmények között, a melyet egyetemes konventünk megállapított. Pedig az nem is nagyon követendő. S még esékelyebbre redukáljuk azt is, a mit kíván, mert tanáraink száma igen kicsi.

Arra az ellenvetésre, hogy pl. Pápán is csak öt tanár van, a kik közül az egyik bölcsészet tanár, tehát tulajdonképen ott is csak négy theol. tanár működik: feleletünk igen könnyű, mert más iskola esetleges állapota nem lehet irányadó; de meg ott a bölcsészeti tanár egyttal theológiát is végzett, a ki képesítve van theol. tudományok előadására is, s ez nagy előny a pápai iskolára, a melylyel a sárospataki nem dicsekedhetik.

De nem akarok ez által e kérdés részletesebb tárgyalásába bocsátkozni, hiszen a főcél tulajdonképen csak az, hogy az egyházkerület figyelmét felhívjam megtett indítványomra. Ha esetleg akad valaki, a ki figyelmére méltatja az indítványt, akkor kötelességem leend annak bővebb kifejtése is. Most pedig csak annak a meggyőződésnek adok kifejezést, hogy a szupplikáció megváltásának ilyenforma célú felhasználása sokkal magasabb jelentőségűvé válnék, nemcsak, hanem abban a nézetben is vagyok, hogy úgy a lelkészek, mint a világiak s maguk az egyes egyházak is talán könnyebben belenyugodnának a zigazgató-tanács által javasolt fizetési részletekbe, ha azokat az általunk jelzett célra fogják adni s nem az iskola közszükségeinek fedezésére, a mely esetben csaknem nyomtalanul eltűnnék a szupplikáció, amíg így emléke fennmaradna örökre.

Ajánlom indítványomat a lelkészek, világiak s egyházmegyék szíves figyelmébe. Sajópartin.

ISKOLAI ÜGY.

A protestáns középiskolák jövője.

Hazai közoktatásügyünk az újabb időben nagy átalakuláson ment keresztül. A korszellem hatása folytán kutatunk régebbi mulasztásaink után és a talált hiányok pótlására s az itt-ott feltűnő bajok orvoslására egyik tervet a másik után készítettük, s azoknak legnagyobb része hosszabb, vagy rövidebb idő alatt meg is valósítottat. Csak a legközelebbi 5 évre kell visszatekintnünk, hogy az újításoknak egész sorozata tünjék fel előttünk. A kisdodávás ügyét országos törvény szabályozta; a néptanítók fizetése és nyugdíjazása általánosan rendeztetett, mert végre a felekezeti tanítók is bejuthattak a törvényvédő sáncai közé, azzal a határozattal, hogy a fizetési minimum az öt részörké is biztosítatik, mert a hol a fenntartó testület a törvény által megszabott 300 frt minimumot tanítójának megadni képes nem volna, ott az állam jön a felekezet segélyére. Az állami középiskolák tanárainak díjazása a tisztviselők fizetésével egyidejűleg rendeztetett, s a tanítóképző-intézet tanárok fizetése a középiskolai tanárokéhoz egyenlővé tetettet, sőt mint tudjuk szabályozva van az egyetemi tanárok fizetése is. A jogakadémiai életének felelevenítése végett csak mostanában készített törvényjavaslatot a miniszter a kötelező doktorátus eltörléséről. Az egységes középiskola ügye, a miniszter legújabb jelentése szerint, már a közoktatási tanácsnál van, a tanulmányi rendszer kidolgozása végett. Csáky grófot ezen kedvezenc eszméjének minél előbb megvalósítására bizonyára erősen buzdítja az egységes középiskola felé tett első nagyobb lépésének sikere, az a tapasztalata,

hogy a görög nyelv fakultatív tanulásáról szóló törvény-czikk életrevalónak bizonyult, mert a múlt iskolai évben 9162 V—VII. osztálybeli gimnáziumi növendék közül már 3589, tehát a növendékek 23%, nem tanult görögül s ez a szám a miniszter hite szerint még nagyobb volna, ha minden intézet alkalmat adna tanulóinak a választásra. Ennek a célnak könnyebb megvalósítására irányul valószínűleg az az intézkedés is, hogy a latinnyelv rendkívüli tanulását a reálsiskolákban teljesen szabadá tette. A miniszter igérete szerint a nem állami tanárok nyugdíjintézetéről szóló törvényjavaslat is már legközelebb a törvényhozás elé fog kerülni s a mi mindezeknél nem kisebb jelentőségű, tervbe van véve, hogy 10 év alatt az ország minden községében gondoskodva lesz a népiskolai tanköteles gyermekek kellő tanítására. Ennek a három tervnek célszerű megvalósítása — előre láthatólag — ismét igen nagyot fog változtatni közoktatásügyünk mostani állapotán.

A korszellem, vagyis a vallás- és közoktatási miniszter szavai szerint a higiénia és az újabb pedagógia tanítézeteknél külön képen is sokat változtatott. Palotaszéri épületeket, sok helyiséget és gazdag felszerelést követel a középiskolák részére. A tudomány régebbi csarnokai egymásután válnak romhalmazzá, hogy helyökön díszes épületek emelkedjenek. A legújabb miniszteri jelentés szerint 10 év alatt összes középiskoláinknak már fele új épületet kapott s az építkezések körülbelül hatodfélmillió forintba kerültek. Az állam, mint a közoktatás birodalmában valóságos új földes úr, az általa létesített középiskolák részére palotákat készített; a miniszter megbízottai aztán szerte járván, ezekhez hasonlították a régi intézetek épületeit is s igen sok helyen, talán a túlságos lelkesesdtől is hevitve, az államéhoz hasonló új épületek emelését sürgették. A sürgetésnek megis lett az óhajtott eredménye, mert — mint látjuk — az autonom felekezeti iskolák fentartói nagyban építkeznek mindenfelé. Még kisebb intézeteink is tetemes összeget fektetnek be építkezésbe. Így p. o. a miniszteri jelentésből olvassuk, hogy kis-uzsolyi alsó ev. ref. gimnáziumunknak, melynek még a múlt iskolai évben is összesen csak 141 tanulója volt, 143000 forintba kerülő új hajlékot emelnek.

Nem a szép iránti érzéketlenség, nem is a fokozatos haladás elcséjele szolgál belőlem, mert hiszenn álmanál jobban s igazabban talán senki sem őrl, ha tapasztalja, hogy protestáns tanügyünk csak egy lépéssel is előre haladt; de nem tehetek róla, hogy iskoláink jelenlegi helyzetét látva, önkénytelenül is Tompa egyik költeményének következő sorai jutnak eszembe:

„Főispánné alispánné, est esküdné látni,
Papleányunk grófeányról készil a kabátja.”

Mert hát hogy is vagyunk mi protestánsok s közelebből evang. reformátusok újabb időben megkezdett építkezéseinkkel? Nem titok, mert hiszen mindnyájan tudjuk, hogy bizony azok a nagyobbszűrű intézeti épületek a legtöbb helyen nem a fentartó testület fiéreiből emelkedtek. Ugy áll a dolog, a mint a vallás- és közoktatási miniszter is hirdeti legközelebb kiadott jelentésében, hogy felekezeti és városi középiskoláink nem győzik a nagyob építkezésre és gazdag felszerelésre szükséges költségeket s egymásután az államhoz folyamodnak anyagi segítségért. „Oly autonom középiskolák, melyek még néhány évvel ezelőt perhorrescáltak az államsegélyt, ma már kéri azt!” — mondja a miniszter. Igen, lassanként tekintélyesebb tanítézetek előjárásai is megbarátkoznak azzal a gondolattal, hogy protestáns iskoláink nem pusztán a hitefeleket érdeket munkálják, hanem hasznos szolgálatot tesznek az államnak is, mert hű polgárokat nevelnek részére, s épen azért jogosan megvárhatják, sőt

követelhetik, hogy nehéz munkájokban segélyekre jöjjön s őket anyagilag támogassa. Először rendszeren csak építkezési és felszerelési segélyre gondolnak, annyival inkább, mert hiszen azt az állam minden jogfeladás nélkül adja meg. Es ha ezt megadja, s így tulajdonképen a más pénzéből építhetünk, rosszúl tennők, ha nem az állami intézetek díszes épületeit vennők mintául. És valóban díszekkel emlegetjük, hogy most ez, majd ama protestáns középiskolánk mintaszéri épületet emeltett s azt a kor követelményeinek megfelelőleg rendezte be.

Ez ellen az eljárás ellen, így egyszerűen tekintve, nagyob kifogást nem igen tehet senki sem. Egész természetesen látszik előttünk, hogy ha az államkormány az ő megbízottjainak jelentése folytán százados tanítézetek részére is épen olyan új és stilszerű épületeket követel, mint a minő az ő fiatal iskoláink van s mi ilyeneket a magunk erejéből előállítani képesek nem vagyunk utalványozza ki az állami pénztárból a szükséges összeget és mi felépítjük az épületet az általa készített terv szerint s aldoztakészegeért szívesen mondunk köszönetet is, hiszen úgy is csak anyyi az, a mit tőlünk vár. Lehetnek ugyan, sőt bizonyosan vannak is protestáns tanítézetek kormányzó férfiak között, egyes ügynevezet kicsinyeskedő s aggodó lelkű emberek, a kik feltűnőnek találják azt, hogy a kormány az autonom felekezeti iskoláink olyan szívesen, olyan készséggel adja meg az építkezésre és felszerelésre kért segélyt akkor, midőn maga a vallás- és közoktatási miniszter, az országgyűlésen nyilván kijelenti, hogy a budapesti tudományegyetem rosszúl van elhelyezve; helyiségei rettenetes szűkek, annyira, hogy azokban a hallgatók nem térnek el. Szintén ilyen tarthatatlan a helyzet a műegyetemnél is, mert épülete nem felel meg többé a felmerülő igényeknek, de az állam mostani pénzügyi viszonyai között új és célszerűbb épület emelésébe nem foghat bele, hanem kénytelen az egyetem ödon épületét javítani s esetleg bővíteni. Az ilyen nem korszerű gondolkozású s aggodó lelkű embert aztan rendszeren ügyekeznek megnyugtanni azzal a kijelentéssel, hogy mostani felelős kormányunkkal szemben épen nekünk protestánsoknak semmi okunk sem lehet az aggodalomra.

Hát hiszen, ha csak az építkezésnél maradnánk, valóban nem is lehetne nagy okunk aggodni protestáns középiskoláink jövője felett, az államsegély miatt; de általában azt tapasztaljuk, hogy az egyszer s mindenkorra adott építkezési segély megnyerése után állandó évi segélyt folyamodnak tanítézetek. Kényszeríti erre az autonom iskolák fentartói a *tanár-hiány*, mert mint a miniszter mondja, anyagi erejükkel nem képesek tanáraikat kellőleg fizetni s a csekélyebb anyagi erővel rendelkező iskolák csak nehezen tudnak tanárokat kapni. A tanárjelöltek inkább elmennek magánosokhoz nevelőnek, mintsem tanároknak a csekély fizetést nyújtó szegényebb iskolákhoz. „Ezek a viszonyok, melyek sok autonom iskolánkat már is válságba sodorták kényszerítik a fentartókat a segély igénybevitelére” s ma már az autonom középiskolákra fordított évi államsegély 183000 frtra szaporodott fel. Es nincs okunk felpanaszolni, hogy ezt a segélyt a kormány nem szívesen adná s talán épen ez az oka annak, hogy ma már nem csak „csekélyebb anyagi erővel rendelkező tanítézetek”, hanem tekintélyesebb főiskoláink is az államsegély igénybeviteléről kezdenek gondolkodni, annyival inkább, mert ezeket tanulóik nagyob száma miatt a vallás- és közoktatási miniszter párhuzamos osztályok felállítására is sürgeti.

Az állandó évi államsegély gondolatával is mindinkább megbarátkoznak tehát protestáns középiskoláink

fenntartói, illetőleg kormányzói. Azok a „kicsinyeskedő,” „nem korszerű gondolkosú” emberek ismét elkezdenek ugyan aggodalmaskodni, s aggodalmuk most már alaposabb is, mert hiszen a kormány, az évi segélyért cserébe, bizonyos autonóm jogok feladását követeli. Követeli nevezetesen azt, hogy mondjanak le azon jogokról, hogy iskolájuk részére a tanrendszert s a tanítandó tananyagot maguk állapítják meg és fogadják el a miniszter által az állami iskolák részére készített tantervet. Követeli, hogy az állam által nyújtott segély arányában tanárokat nevezhessen ki s a támogatását igénybe vett tanítványaikhoz. Az ilyen túlságos aggodalmaskodókat aztán ismét igyekeznek megnyugtítani azzal, hogy mindezekből a követelésekből protestáns tanintézetekre semmi kár sem háramolhat, mert hiszen tantervünk most is egészen megegyezik az állammal s a miniszter segélyezett tanintézetekhez szerződészerűleg csak protestáns vallású egyént nevezhet ki s a kinevezésnél a fenntartó testület ajánlatát is *rendesen* figyelembe szokta venni. És a mi fő, a kormány a velünk kötött szerződést nem bonthatja fel, de nekünk jogunk van azt bármikor felbontani, a nélkül, hogy az állampénztárból nyert segélyből csak egy fillért is kötelesek volnánk visszatéríteni.

Tagadhatatlan, hogy ezek az érvek így egyszerűen előadva, tetszőseknek s első tekintetre megnyugtatóknak látszanak, de igen sok emberben a ki a „követel” és „tartozik” lapot pontosabban összehasonlítja, az aggodalmat nem képes teljesen eloszlatni. És én ezen épen nem csudálkozom, sőt azok aggodalmaiban teljesen osztozom. Mert vegyük csak sorba azokat a megnyugtató szavakat érveket. A mi a tanrendszert, a tantervet illeti: hát az teljesen igaz, hogy p. o. az ev. ref. gimnáziumainkban jelenleg érvényben lévő tanterv majdnem egészen megegyezik az állami iskolák tantervével, de hát a felvetett kérdés helyes megítélésénél talán még sem lehet egyedül a mai állapotra helyezni? Ki tud azért jót állani, hogy csak egy év tized múlva is a közzétartási kormány és az ev. ref. iskolák fenntartói között, gondolkodásukat tekintve, ilyen szép egyetértés lesz, a minő ma van s a minőre régebben gondolni sem tudunk volna. És tegyük fel, mert hiszen feltehetjük, hogy tanügyi véleményünk lényegesen különbözni fog a közzétartási miniszterétől. Vajon mi fog ekkor történni a mi *államsegélyes autonóm iskoláinkkal*? Hát bizony csak az, hogy a miniszter nem tiltja meg ugyan iskoláink fenntartóinak és kormányzóinak, hogy véleményüket így vagy amott el ne mondják, de azoknak alkalmazásait saját tanintézetükben sem engedni meg, mert hiszen erre nézve a szabaddalmat túlnik kölcsönösen kötött szerződésben évi néhány ezer forintért megvásárolta. Hiszen erre mostani ugyan egyező tantervünk mellett is hozhatunk fel már példát. Ott van p. o. a görögnyelv tanítása. A közzétartási miniszter saját iskoláira nézve törvénybe iktattatta ennek fakultatív tanítását, a mi ev. ref. iskoláink fenntartói és kormányzói pedig, ha nem mindenütt is, de több helyen, a hol még szabadon lehetett nyilatkozniok, a görögnyelv kötelező tanítását célszerűnek és szükségesnek tartották, azonban önkormányzati joguk egy részének árba becsatása folytán, véleményüket segélyezett középiskoláinkban már nem érvényesíthették, mert azok a miniszter által készített tanterv szerint kötelesek tanítani.

A második érv az, hogy a miniszter által kinevezett tanárok a szerződés szerint csakis protestánsok lehetnek, tehát e miatt aggodgunk nem lehet. Hát én azt hiszem, hogy aggodalomra nem is az szolgáltat okot, hogy talán a miniszter a szerződés ellenére más hitelekezetekhez tartozó tanárt nevez ki államsegélyes gimnáziumainkhoz. Nem is az, hogy kételkednek a kinevezett ta-

nár protestáns érzületében, noha az egy kissé gyanúsak látszhatnak sokak előtt, hogy a miniszterrel szerződésre lépett iskola-fenntartóink — azt hiszem kivétel nélkül — bizonyos tanszégeket jelöltek ki a miniszternek, a melyekre a tanárokat ő nevezheti ki. Olyan tanszégeket, a melyeken, mint mondani szokták, nincs annyi alkalma a tanárnak ártani hitelekezetünk érdekében. Aggodgunk lehet tulajdonképp a miatt, hogy államsegélyes gimnáziumainkban megbomlik a tanári kar egysége, a minek pedig első sorban a tanintézet valjára kárát. Szerencsés iskolának mondható az, melynek jó szelleme olyan szorosra össe tudja kötni a fenntartó-testület által választott és a miniszter által kinevezett tanárok szívét-lelkét, hogy mindnyájan egyenlő fő szívettel ragaszkodnak hozzá! Igen sok helyen ez bizonyára nem sikerül teljesen, meg pedig azért, mert a kormány által kinevezett tanár fegyelmi tekintetben is a miniszter alatt állván, magát állami hivatalnoknak tekinti, a ki érdeme elismerését és megjutalmazását egyedül a miniszteről várja s épen ezért folytonosan mozgósított állapotban tartja magát, fő vágya levén valamelyik tekintélyesebb állami iskolához jutni, melyhez a felekezetek tanintézet — hite szerint — csak lépésről szolgálhat. Az ilyen érzésű tanár és a fenntartó-testület között levő viszony megvilágítására fel lehet említenünk egy államsegélyes gimnáziumnak azt az esetét, hogy a kormányzó-testület a miniszter által kinevezett egyik tanárt szigorú fegyelmi méltónak ítélte, a miniszter pedig eljárását jutalmazandónak találta, s őt egyúttal jóvedelmesebb állásra nevezte ki. Ilyen eseteket látva, nem lehet nagyon csodálkozunk, ha akadnak egyesek, a kik államsegélyezett gimnáziumaink tanárait még általában is megszeléskel azzal gyanúsítani, hogy független s szabad gondolkodásukból ők is kezdenek sokat engedni.

Az a harmadik érv, hogy a miniszterrel kötött szerződés, mi, mint felekezet, akkor bonthatjuk fel, midőn nekünk tetszik: a miniszternek pedig e szerződés felbontásához nincs jog: én szerintem nem annyira érv, mint öngyógyítás, mert hiszen midőn így beszélünk, léteiben majdnem mindnyájan meg vagyunk győződve arról, hogy az egyszer elfogadott segélyről lemondani sem módunk, sem kedvünk nem igen lesz, sőt évek múlva valószínű a segély felemelését fogjuk kérelmezni. És a miniszter — a mint tapasztaljuk — még a felemelt segélyt is hajlandó megadni, mert ezzel tanintézetünk ügyeibe mélyebben avatkozhatik.

Lehet, hogy én túlságos sötét színben látom magam előtt protestáns s közelebről ev. ref. középiskoláink jövőbeli képt. Nem tehetek róla, ha egyes hivatalos nyilatkozatok és tettek után bennem az a meggyőződés vert gyökeret, hogy protestáns tanintézetünk kepe már a közel jövőben teljesen át fog alakulni, meg pedig oly módon, hogy mi csak névleges tulajdonosai leszünk középiskoláinknak, de szellemi ügyeit tulajdonképpen az államkormány fogja intézni olyantórmán, mint ezt már most jogakadémiankkal kisebb mértékben teszi. Ugy látszik, hogy az államkormánynak fő törekvése oda irányul, hogy a közzétartási intézetek ügyeibe minden tőlünk mélyen bele nyúlhasson s megtörténhetik az is, hogy ha több intézetünk mai követeléseinek saját erejéből elegendő téve, szervezkedik, holnap a követelés nagyobb mértékével áll elő, hogy azt betölteni képesek ne legyünk és segélyére szorujunk. Ezt lehet következtetnünk a vallás- és közzétartási miniszternek az országgyűlésen, a közzétartásügyi térer, a költségvetésnek tárgyalása alkalmával tett azon nyilatkozatából, hogy ha a hitelekezetek a tanítók fizetését olyan helyeken, a hol eddig az 300 frton állt volt, tömegesen felemelik s ekként bebizonyítanak, hogy sehogy sem akarják az államsegélyt

igénybe venni, nehogy az államkormányának valami befolyása legyen a tanítók kinevezésére: — akkor igen kényelmes eszköz áll a kormány rendelkezésére, hogy annak elejét vegye, t. i. a minimumot novelláris úton felemeli. Egy ilyen rendkívüli intézkedés pedig minket, széghelyi protestánsokat, sokkal inkább sújtana, mint a r. katholikuskokat, a kik gazdag egyházi javadalmaikból a követelményeknek inkább eleget tehetnek.

Nagyon félreértene engem, a ki az itt elmondottakból azt következtetné, hogy én az államségi igénybevételnek határozott ellensége vagyok. En azt tartom, hogy a mely tanítványtunk mindent megpróbálva s minden lehető elkövetve, meggyőződést arról, hogy nem képes magát fenntartani, vegye igénybe az államségi, mert segélyezett állapotban is nagy hasznára lehet hazánknak a felvilágosodás, a szabadabb eszmék terjesztése és a törhetetlen honserélet ápolása által. Főiskoláinkat, illetőleg azok gimnáziumait azonban — ha csak lehet — az állam segélye nélkül igyekezzünk fenntartani. En azt hiszem, hogy a protestáns közönség, ha vezérferiai tisztán feltárják előtte ezeknek az ósnevelő intézeteknek mostani nehéz sorsát, filléreit örömmel hordja össze a szorult helyzetben levő édes anyák lábaihoz. Ez a közönség be fogja látni azt is, hogy túlságos követelésekkel neki sem lehet zaklatni eddig bőkezű főiskoláinkat s bele fog nyugodni, hogy a mit az állam segélye nélkül, de az ő segélyével megtehetnek, annyit végezzenek el híven és pontosan.

Buza János.

TÁRCZA.

Perényi Péter és Siklósi Mihály, s a baranyai reformáció.

— Egyháztörténeti tanulmány. —

A reformációnak Baranya földén megtelepülését az 1527-ik évről előbbre nem tehetjük, kétségtelen dolog lévén, hogy Perényi Péter, hazai reformációnk e nagy, de kellő világlátásba mindaddig nem állított alakja, kinek nevéhez fűzi a hagyomány a baranyai reformációt, maga is csak ezen időtájtban lett annak nyílt és határozott hívévé, valamint Baranyában hosszabb időközökben tartózkodása is csak ezen évtől mutatható ki.

A hatalmas Perényi Imre nádor fiának, a reformáció terjedésének megállítására 1523. júl. 20-án zsinatot tartott Perényi Ferenc váradi püspök testvérének, a korán kiváló állást foglalt és szerepet vitt ifjú főúrnak¹ eleve módja és alkalmá volt a Budán kigyaladt, s ott egyfelől Mária királyné és honfiai által folytonos és hathatós pártfogásban részesített, másfelől a rákosi országgyűlésre végzése által erősen illőzőkben vett reformáció indokaival, elveivel és tanaival körbe megismerkedni; de hogy azoknak azonnal hívévé és terjesztőjévé is lett s az 1523-dik évi végzés ő ellene is hozott volna, mint Iratos János után némelyek hiszik és hirdetik az nem egyéb ábrándnál, megbizhatlan hagyományokon épült mesénél.

Tagadhatatlan, hogy mint egyebütt, úgy nálunk is általános volt az óhaj a vallás és egyház reformját illetőleg; s bár — mint tudva van — az 1523-iki végzés éle tulajdonképpen az udvar környezetében levő németek ellen irányult: mindazáltal bátran hihetjük, hogy mindjárt kezdetben elgenek akadtak a magyar főurak közt is, kik a hitújítási mozgalommal rokonszenveztek. Az erdélyi szászok nagytekintélyű ispánja, Pemflinger

Márk és veje, enyengyi Török Bálint, kinek feleségét,² Mária királyné kedves udvarhölgyét, „leona luteriánának” nevezé a krónika írós,³ továbbá Thurzó Elek, kik nevelője a humanista Pápai Jakab akaratlanul is előkészített a reform-törvéneknek pártolására,⁴ kétségkívül nem maguk voltak olyanok, kik a kielégíthetlen káspiszig magyar főpapoknak korlátot ismerni nem akáro hatalmaskodásait regem megunták,⁵ s Luther főllépésének indító okaival, és mindjárt működése kezdő szakában a pápás visszaleléseiről közrebotásított iratival megismerkedve, a pápista érdekek iránt elhidegdedtek.

De egyszersmind közüdmösü dolog, hogy kezdetben még azok is, kik Lutherrel amaz óhajnak bátor szószólói voltak, éppen azért, mert a fennálló egyház reformjáról ábrándoztak, mit sem céloztak kevésbé, mint a római egyháztól való teljes elszakadást. Még kevésbé lehettek itt kezdeményezők és vezérek világi főuraink. Még ha meggyőződésük ereje nagyobb lett volna is a bennük levő konzervatív hajlamnál: a politikai viszonyok nem engedték, hogy éppen akkor, midőn a pártokra szakadt s a rend végső felbomlása szélén álló országot végveszéllyel fenyegető török háborútol naponkint rettegniök kellett, a pápai szék ellen nyíltan állást foglaljanak, s ezáltal úgy annak már egyszer-másszor igénybe vett jóakarátát, mint a kath. német fejedelmeknek ismételve kilátásba helyeztet segélyét kockára tegyék.⁶ S a haza érdekeit az egyeni vallásos meggyőződés fölé emelő politikai eszélyességén kívül volt még egy más és pedig oly hatalmas tényező is, mely magában is elegendő lett volna arra nézve, hogy nagyjainkat a német eredetű reformációtól távol és a római egyház mellett megtartsa; s ez nem más, mint az ellenség gyűlölése menő amaz ellenség, melylyel az őket háttérbe szorító s működésüket folyton ellensúlyozni törekvő német udvaroncok iránt viseltetek, s melyet akarva, nem akarva az azok által pártfogott reform-mozgalomra is kiterjesztettek.

Ismeretes az a hosszas s a hazának annyi bajt okozott torzszakadás, melyet ha nemes ég zömet megakadóló nemzeti párt hívei, a németek eltávolítását követelve, a királyi udvarral folytattak, mik közben meg egyfelől dicsekedve és tüntetés-szerűleg hangzottak a maguk igazhitűségét és a pápai székhöz való tanörítatlan ragaszkodásukat: addig másfelől mint iszonyú ragályt, kegyetlen dögvészt emlegették folyvást amazok lutheránusságát; nemcsak, hanem fanatikus dühök nem egyszer nyílt ellenszeggélésre és kíméletlen kitörésre is ragadta őket. Így, midőn a király egyik Mária-ünnepen tanácskozára hívta őket, a helyett hogy megjelentek volna, visszaientek, hogy „ők még nem lutheránusok s annálhogy Magyarország patronájának ünnepét más is megakarják tartani.”⁷ Majd midőn a királyné udvari papja Cordatus egy ízben a pápa és bírnoknök ellen beszélt, ezen annyira felindultak a pápista érzelmű urak, hogy minden tekintet és tartózkodás nélkül adták egyszer s

¹ Istvánffy Pemflinger leányának mondja (Hist. VII. 63 Bécs 1758.), mások csak rokoniának tartják.

² Valentius sponndit et copulavit eam hironicum, quae deum erat leona luteriana. S. Seremi György: Emlékirat. Pest 1857. 100. l.

³ Seiwert: Nachrichten. 238. l.

⁴ Ipsius esse eum, qui regnum depulabat et destruebat, et non esse mirum, quod non amaret nobilitatem, cum sit filius sutoris, — panaslá a nemesség 1525. május 12. a közönségesen varga püspöknek nevezett Szalkai László érsekről. Prag. Epist. Procer. I. 397.

⁵ A Nürnbergben összegyűlt német reudé 1522 december 22-én kelt s Ferdinánd főherceg, Albert mainzi bírnoknök és Lajos bajor herceg által aláírt levelükben tudatják, hogy nem egyenannyi segélyt, hanem mint Wormsbau ígérték, de csakugyan fognak 4000 gyalogot küldeni a horvátországi várak őltalmára, hat havi időtartamra. VI. Adorján pedig 1523. jan. 1-én 6,000 aranyat küldött segély-pénzü II. Lajosnak a török háborúra.

⁷ Monumenta Vaticana. Budapest, 1884. 133. l.

¹ Budai Ferenc mondja: „Ott volt a szerencsétlen mohácsi hadban, a mikor még csak valami 25 estendő ifjú volt.” Polg. Lex. Pest 1866. III. 45.

mindenkorra értésére a királyi párnak, hogy a ki a szent szék ellen szólni merészel, még az ő szemük láttára is felkoncolják. S a fanatizmusra ölelkező gyűlölet hangzik az 1524-ik év őszén tartott országgyűlésnek a király elé terjesztett kívánalmi első pontjában is, midőn a Rákoson összegyűlt nemesség megőlési fenyegetések közt követelte, hogy úgy a maga mint a királyné mellett levő németeket, kikkel ők, mint lutheránusokkal, tehát az Isten és az apostoli szentszék elleni pártúttal érintkezésbe jönni nem akarnak, kergesse el.⁹ S ennek folytán hozatott az 1525-dik évi 4-ik törvénycikk, mely tüzet gyújtott a lutheránusok alá s melyet még ezen évben a hatvani országgyűlés nemcsak megújított, hanem meg is toldott azzal, hogy a kivégzett lutheránusok javai a királyi ficsura és az azok képest, hogy hol találtak, a földesurakra szálljanak.

A máglya azonban, mely a sötét gyűlölet által oly hirtelenséggel gyújtott, szintoly gyorsan el is oltatott, s kitűnt, hogy az említett törvények hozásánál nem annyira a magyarországi összes lutheránusok kitársát célzó komoly szándék, mint inkább a külföldi tanácsosok és udvaroncok eltávolítási akarása volt a főtenyész. Mert mielőtt Lajos király belátta, hogy eddigi kormányzati rendszerével, a középkorban merev visszaütéséből állott, föl kell hagynia, ha nem akarja, hogy a már erős zajongás lázadással járjon, a miről itt ott már süttögtak is s annak folytán a gyűlölet legfőbb tárgyai, Brandenburgi György és a császár követői a szinte lutheránus Schnaidpeck elhagyta az országot és a királyné is elbocsátá német udvarnokai nagy részét; s rögtön egy nagy fordulat állt be a kedélyek világában s a lutheránusok elleni lármás gyűlöletet a római egyház ügy-intézményei iránti csendes közöny; a pápa iránti tüntető ragaszkodást ellene intézett nyílt támadás váltotta föl.

Az 1525-ik jubilaris év alkalmával ugyanis VI. Atorján megengedte, hogy bűnbocsánatot azok is nyerhessenek, kik a hitátosságukat lthon végzik s a Rómába való zarándoklást a török elleni hadjáratra szánt adományával váltják meg; de ugyanakkor kikötötte, hogy az ekként begyűlendő összeg az általa ígért segélypénzbe számítassék s mint az ő ajándéka szerepeljen. Az előzeget bűnbocsátásnak azonban nagyon alászállott az értéke s a magyaroktól várt jövedelemből nem lehetett készpénzen váltani be a magyaroknak tett ígéretek, mert míg 25 év előtt hasonló alkomaival 120,000 frt folyt be, most midőn a gyűjtő perselyek fölnyitattak, mindössze is csak 3—4000 frt találtak bennük s nem egy helyen holmi üveg vagy réz darabokra, rozsr pénzekre, sőt csufolódo megjegyzésekkel teleirt cédulákra is akadtak azokban.¹⁰

A szent atyának tehát tapasztalnia kellett, hogy az irányában előzőleg mutatott ragaszkodás csak felcsapkodó szalmaláng volt, melynek tüzeit a legrosszabb tanácsadó, a gyűlölet és bosszú élesztette; de ugyanekkor már a lehhagdt nemzeti párt tagjai is kezdtek belatni, hogy a pápa palástja hászatlan fogózkodnak, mert hazájuknak a már induló felben levő török ellen megvédésében nem tud, vagy nem akar semmi lényegesebb módon rajtuk segíteni; minőlfogva már a következő 1526-ik évben nemcsak nem tartották a háza érdeke által parancsolt kötelességnek az apostoli szentszék iránti tántorítatlan hűséget, hanem az ápril 24-én Rákoson tartott országgyűlésen több ízben nyílt és heves támadást intéztek a csupán hitegető pápa és követe ellen, s egyszer-

smind a XVII-dik cikkben megsemmisítették a hatvani gyűlésnek összes végzéseit. Ez által nem lett ugyan megszüntetve a sok baj s elhárítva a fenyegető veszély, de legalább a roppant csapás előestéjén álló haza egy oly elemnek meggyökerezésére engedett szabad tért, mely később a legkitűnőbb érdemeket volt szerzendő a nemzetiség mezején.

Az ész jogai iránt fogékony s azok kivívására és biztosítására később annynyi készséget és elszántságot tanúsított Perényiről szinte föltehetjük, hogy nemcsak korán megismerkedett a reformáció indokaiival, elveivel és tanaival, hanem annak szellemétől és hatásától sem maradt érintetlen; de egyszersmind hinniünk kell, hogy a mohácsi katasztrófa előtt, mint a nemzeti párt egyik előkelő és tevékeny tagja,¹¹ sőt aztlan is még egy ideig, míg t. i. az erősen katolikus Zápolyapártján állott, ő sem szakított a katolicizmussal. Kizártk ennek lehetőségét azok az érdekek, melyeket pártjával együtt képviselt és védett, és azok az érzelmekek, melyekben azzal együtt osztozott. De nem is lett volna tanácsos neki, a temérdek s annyira szerte szórt javak urának eretnakség gyanújába keveredni, annyival inkább nyíltan azzal lenni éppen abban az időben, midőn egyfelől a törvény minden javait elvesztésével kívánta büntetettini a reformáció híveit és pártolót, másfelől pedig a különben is egymás javaira annyira sóvárgó s azokat minduntalan foglalgató urak a hatvani gyűlés által egyes-nesen felszabadítottak az eretnekek birtokai elfoglalására. Nincs is legkisebb jel egész 1527-ig, a miből a pápa egyházzal való nyílt szakítására lehetne következtetni; ellenben vannak nyomok, melyeket követe eljuthatunk a határpontig, a hol pápistasága végt ért.

Szeremi György, ki előbb Lajos s majd János király udvari káptalnya volt, és közelről ismerte korának vezetőit, beszél emlekiratában, hogy 1527 tavaszán a Budán tartózkodó Perényi kértre ő szerzett annak egy Verebéli Gáspár nevű papot udvari káptalán; s midőn csakhamar azután hajba kapott a két pap és egymást — Zápolya és Perényi nagy mulatságára — erősen meggyomorozta, mivel Verebéli hazugnak mondta az urát királyi iránti hűlenségével gyanúsító Szeremít: — ez ekkor még csak gyanúba sem veszi Perényinek a protestantizmus-hoz hajlasát; és nem vonja át azzal még akkor sem, midőn az elpártolás megtörténvén, kérkedve monda Zápolyának: „nonne veritatem, domine Rex dicebam.” Ha Perényi már ekkor nemcsak pártot, hanem vallást is változtatott volna, a lutheránusokat minduntalan átköző udvari káplán bizonyosan nem hagyja említés nélkül, a mint néhány sorral alább nem hallgatja el Bácsy Ferenc lutheránusságot. Csak később, az év vége felé nevezi őt *apostata latornak, Skarvitesnek*.¹²

Perényinek Ferdinándhoz csatlakozása az 1527. év nyarutólján történt, s ha nem okozta is, de mindenesetre sietette magának Zápolyának vele szemben tanúsított földomlani eljárása. Perényi ugyanis a Marosmenti Szőlősdőn május havában Fekete Iván (Cserni Iván) által csúfosan megveretvén, úgy hogy egy maga menekült Jaxith Márk nagylaki várába, bár a hadvezéri hírvény ejtett csorbát némileg még június havában kiköszörülte, mindazáltal az ekkor már gyanakvó Zápolya elvette tőle

⁹ Perényi már 1522-ben tagja volt annak a szövetségnek, mely Budán alakult s oly egységre lépett, hogy egy más méltóságát és becsületét mind a király előtt, mind egybeült a hol a szükség úgy hozza magával, oltalmazták stb. A szövetség tagjai voltak: Várdai Ferenc, Perényi Ferenc, Csaholy János püspökök, Drágfi János tárnok, Pálóci Antal, Bithori András, Rozgonyi István, Kautzsis László, Országf. Ferenc, Homonnai Ferenc, Rákai Gáspár, Bánfi Zsigmond. Lásd: *Budai J. Polg. Lex. II. 133.*

¹² Szeremi i. m. 165, 172, 190. l.

⁸ U. o. 23—24 l.

⁹ Irinyi József: »Az 1790-i-iki választási törvény keletkezésének története. Pest, 1857. 3 l.

¹⁰ Fraknói V.: »Magyarország a mohácsi vész előtt.« Budapest. 884. 126—128 l.

a vezérseget és Cibak Imrére bízta. Az önértetében erősen sértett Perényi nyomban ott hagyta a Tiszamelleket s Füzér várába sietett családjához; majd pedig követve Török Bálint példáját, Ferdinándhoz¹³ s aztán a reformációhoz csatlakozott.¹⁴

Mind közelebbi okok s tényezők működtek közre, hogy politikai pártállásával majdnem egy időben felekezeti álláspontját is változtassa? nem tudjuk; s bár lehetne, mindazáltal nem akarok lelektani fejtegetéseket bocsátani, hanem e helyett szörizokozom a feltett kérdéssel kapcsolatos vélemények és állítások előadására és szelvézetésére.

Protestáns egyháztörténet íróink főuraink mellé rendszeren egy-egy reformátort állítanak. Így beszélnek némelyek, hogy Perényi Péterrel Siklósi Mihály, mások hogy Szilvási Mihály s ismét mások, hogy Kopács István és Sztrai Mihály ismertette és kedvelte meg a reformációt. Bajos azonban elhinni, hogy így történt volna, mert — mint már említém — elég módja és alkalma volt ő neki reformátorok segítségére nélkül is korán megismerkedni azzal; s tekintve az ő társadalmi magas állását, alig képzhető, hogy addig, míg ő magától annak nyílt hívővé nem lett, közeledhetek volna hozzá az 1525-ik évi végzés által minden veszedelmre kiadott reformátorok, és önkzedeményezőikből merészkedhetek volna belevonni akarni abba a mozgalomba, melynek részeséit, híveit és pártolót, mint nyilvános eretnekeket s a szenteséges szász Mária ellenségeit fővesztéssel és minden javaik elvételével kívánja büntetni 1523-ban az a testület, melynek ő is egyik tagja volt. Sokkal hitehőbb s kétség-telentül így is volt, hogy nem a nevezettek tettek föl a reformáció hívővé és pártolójává, hanem ő Kereszte fel és használta őket céljai szerint a reformáció terjesztésére. S éppen e nézetnek ad kifejezést a különben-felölt tájékozatlan Iratosi János is, midőn mondja: „A mely urak — a mohácsi vészből — haza jöhettek, látván ott a püspököknek, s nevezet szerint Tomori Pál barátunk veszedelmeszerzését, Istennek is az bálványozásért való nagy büntetését; egy-egy evangélikus prédikátort keresnek maguknak.”¹⁵

A katolikus írók ellenben folyvást azt erősítik, hogy nálunk a protestantizmus elterjedésében egyik fő rugó a kapzsiság volt, melylyel a magyar nemzet fiai a püspöki javukra áhítottak. E nézetet különösen Perényivel szemben halljuk kizárólag hangoztatni. Igaz, hogy ő éppen ezen időtájtban lett az egri püspökség urává, de azért a jelzett állítás nem egyéb egy nagy anachronizmusnál,

mert nálunk az 1521-ik évi törvényhozás határozta el, hogy a püspökségek javai világiaknak adassanak a honvédelem gyarapítására. Az állam volt a püspöki javak elvevője s a világi urak jogilag csak elfogadói voltak az állam adományának. Az 1521-iki országgyűlésnek eszébe sem jutott, hogy e határozattal a protestantizmusnak szolgájon, mert ugyanazon testület mondja ki az iszonyú végzést: „Luther követői égettesenek meg.”¹⁶ S hogy a püspöki javak birtoklásával nem is járt együtt a kath. vallás megtagadása, tények bizonyítják. Cibak Imre a várdi, Szerecseny János a pécsi, Bakics Pál a győri püspökség javainak urává lettek a nélkül, hogy megszüntek volna pápisták lenni, sőt tudjuk, hogy az első valóságos protestáns üldöző volt.¹⁷

Folyt. köv.

Földváry László.

IRODALOM.

* A protestáns sajtó az új évben segítő társakkal indult az építő és védő munkára, a küzdelemre. A budapesti, kolosvári, debreczeni, pápai, pozsonyi heti lapok, továbbá a havonként megjelenő „Protestáns Pap,” „Szabad Egyház,” „Protestáns Szemle,” „Unitárius Közöny,” „Keresztény Magvető,” a Garzó-féle „Gyakorlati Bibliái Magyarzatok” s a népies irányban működő „Kis Tükör,” „A Mi Otthonunk” és „Téli Újság” mellé sorakoznak: a „Szathmári Irodalmi Kör” heti lapja, a „Szathmári Hírlap,” s a Zoványi Jenő „Vallás és Egyház” című havi közlönye, s émi akar — mint látszik — a mi lapunk is a „Sárospataki Lapok” s talán még a Szalay József „Keresztény”-e is, a mely havonként egyszer felírvnyi terjedelemben szokott megjeleni. — Régibb lapjaink maradtak már ismétetes programjuk mellett. A budapesti kiválóbban az evangélicizmó eszméjeért, a debreczeni pedig a debreczeni egyetemért kíván munkálkodni. A Zoványi-féle „Vallás és Egyház” programját bemutattuk t. olvasóinknak. A Szathmári Irodalmi Kör lapja — mint előbb a „Reformátusok Lapja” előzta — a világiak között óhajta kovászszá válni a protestantizmus javára s illetőleg a pápi és világi elemek közös munkára szerető tömöríteni s a Szathmáron egyre jobban hatalmasodó kath. befolyást van hivatva ellen-súlyozni. Szerkesztője *Fülöp Aron*, az ev. ref. leánynevelő-intézet tanára, ki mint költő szerzett már babérokat. E lap előfizetésára 4 ft. Ebből s a Zoványiéból megjelent már a mutatványszám s mindkettő gondos szerkesztésről tanúskodik. Ide sorozhatjuk bizonyos tekintetben a Dr. Bartha Béla „Óráló”-ját (hetenkint kétszer), a mely főképen politikai és társadalmi lap ugyan, de hűséges szőzőlője lesz a prot. egyház és iskola érdekében is. Sajnos, hogy a régibb lapok mind *hátrúlekokról* panasz-kodnak, a mi azonban nem az olvasási kedv hiányát igazolja! . . . Ugy a régi. mint az új bajtársakat szeretettel üdvözöljük s kívánunk munkájokra áldást Istentől s elismerést az emberek fiaitól és leányaitól.

* *Jóka Mor* címmel az ő 50 éves írói működésének örömnépepre *tímpei olvasmányokat* adott ki az Eötvös alap országos tanító-egyesülete a *magyar nép és ifjúság számára* (Budapest, 1894. Singer és Wolfner kiadománya). Az 56 lapnyi (8°) füzet ára 30 kr. Borítékán az ünnepelt író mostani, benn a szöveg közt 18 éves kori s ugyancsak egy újabb arcképe és szülőháza

¹⁶ Salamon Ferenc: Magyarország a török bódótság korában. Budapest. 1886. 140—141.

¹⁷ Istvánffy M. i. m. 123. I. Szerényi Gy. i. m. 165. l.

látható. A tartalmat, Komócsy és Pósa egy-egy költeménye mellett, tulnyomóan a Jókai műveiből kiválogatott érdekes és tanulságos részeket képezik, a melyek alkalmasak arra, hogy belőlük az egyszerűbb olvasó szívébe is benyomakodjék a jubileus szellemi képe, noha nem a maga teljes valóságában. Az „Ústökös” egykori szerzőjétől, „Kakas Márton” jóízű humorából, politikai költeményeiből nincsen c füzeten semmi, pedig a magyar népet, és ifjúságot Jókainak eme tulajdonságai is érdekelték volna. A füzet tisztá jövedelme a Magyarországi Tanítók Háza alapjának gyarapítására fordították.

* **Révész Bálint hátrahagyott műveiből** az utolsó (VI.) kötet is megjelent *Halotti egyházi beszédek és alkalmazások* cím alatt; Csiky L. előszavával a szerző jellemrajzával, a melyet szintén Csiky L. állított össze a hálas tanítvány hódoló tiszteletével és rajongó szeretetével, de egyúttal bőséges alanyisággal is (VII—XLIII. l.) A halotti beszédek száma 38, az alkalmazásoké 8, az egész mű terjedelme I—XLIV+1—304. Tudatja Csiky L. mint kiadó, hogy a régiob megrendelőknak a IV—VI kötetek kész az előfizetés árá 2—2 frt) megküldeni, bolti ára egy-egy kötetnek 2 frt 25 kr. Révész Bálint tisztelői, volt tanítványai különösen érdekeltöhetnek az utolsó kötet iránt, a mely arról is bizonyosodt tesz, hogy miként tükrözödik vissza a tanítvány lelkében a mesternek képe.

* **Evangéyliomi elmélkedések.** Irta Dicsöfi József. Debreczen, 1893. E füzetes vállalatát indult mból az utolsó ivék is (23—25) elhagyták a sajátót s az egész 3 frtért kapható most már a szerzőnél Debreczenben. All e mű egy *Bevezetöből*, a mely a vallás, kijelentés, keresztény vallás, szentírás s vallás és tudomány méltatása után (3—116) első részében a Jézus Krisztus személyisége (117—207), a másodikban pedig az ő tanítási ismereteti (208—386) s „Pár szó”-ban búcsút vesz olvasóitól, köszönetet mond a sajátónak a szives fogadtatásért s utasításokat ad az olvasónak műve olvasására néze. Érdekes mü, a melyből a szerző, mint theologus, apologeta, irás magyarazó, söt mint biblia-fordító is megismerhető, a mennyiben a magyarazott példázatok rendszerint saját fordítás szerint közli s ahoz szavba magyarazza. Igéretük szerint bővebben is be fogjuk mutatni.

* **A „Theologiai ismeretek tára”** címü, Zoványi Jenö által szerkesztett füzetes vállalatból megjelent a 3-ik füzet. Bevégzi a „B”- és megkezdji a „C” betüs nevek, szavak, tárgyak ismertetését. Terjedelme 5 ív. Tudvalegö, hogy ez encyclopaedicus mü a Holtzmann-Zöpfel-féle német eredeti nyomán halad, de a magyar irodalom s magyar vallási és egyházi viszonyokra való kiváló tekintettel. Ez teszi ezt különösebben érdekessé és becsest. A szerkesztö a kiadás gondját, terhét is átvette c füzettel s tudatja, hogy gyors és pontos kíván ugyan lenni, de ha esetleg egyes füzetek késélmesen érkezének, az csak a vállalat javára fog szolgálni. Uj évtöl kezdve — miután az anyag erősen szaporodik a munkatársak keze között — csak 6 frtos előfizetöket fogadhat a szerkesztö-kiadó, a ki a megrendelőket is szivesen kéri kötelezettségeik teljesítésére. Mi jó reményvel vagyunk e házagptölös vállalat iránt s jó lélekkel ajánljuk, mint alig nélkülözhető segédkönyvet. A sárospataki theol. akadémia növendékei közül 22-en rendeltek meg.

* **A tiszanéni ev. ref. egyházkerület jegyzö-könyve** az 1893. jún. 20-án és szept. 19—20. napjain Sárospatakon tartott rendes és 1893. nov. 1-én Miskolcon tartott rendkívüli gyülekekröl már a mult év végén elhagyta a sajátót. Terjedelme 84 lap (8°). Szerkesztette *Mitrovics Gyula* egyházi főjegyzö. Ára 45 kr. Általános

érdekü részletei a főiskola gyögygytarlói birtokának bérbeadása, a szupplikáció megváltása, a nem felekezeti tanárok nyugdíjintézeté ügyében hozott határozatok s ezzel kapcsolatban a theol. tanárok nyugdíjintézetének elvi elfogadása, a kerületi tanügyi bizottság javaslatai s az ezek nyomán létrejött intézkedések s a közalapból segélyezendök sorozata. A jegyzökönyvek Sárospatakáról már szétküldtek.

* **A Kocskeméti Katona József-kör 1891-2-iki év-könyve.** Szerkesztette *Dr. Kovács Pál* titkár, jogakadémiai igazgató. Kecskemét, 1893. Emlékeztünk már e derék egyesületröl s ennek tiszteletét érdemlő törekvéseiröl. Célja élövé tenni a Katona József szellemét s nevével, sikereivel buzdítólag hatni az írói hajlamú egyénekre s Kecskemét művelt társadalmára. A díszes kiállítás, 109 lapra terjedö évkönyvböl a kör egész eddigi története megismerhető annak alapszabályaival, tagjaival s részben felolvasásaival. A közlött felolvasások a következők: »Katona József Bank-bánja és a történelem,« írta Kovács Antal, »Petrarca és költészete,« írta Dalosi Ödön. »Tükörrdarabok az anthropologiából,« írta Hanusz István. »A házasságkötés módjai a rómaiaknál,« írta dr. Magyar Géza. »Az ember és az éghajlat,« írta Hanusz István. »Az akarat betegségei,« írta Szabó Ferenc. Valamennyi felolvasás gondos tanulmány eredménye s a kör egész működése utánzásra méltó minden olyan helyen, hol tollforgató emberek nagyobb számban fordulnak elő. A vidéknek is legyen szellemi élete s az irodalom ne legyen a főváros monopoliuma!

* **A Dr. Masznyik E. Pál apostol élete»** címü füzetes vállalatból szétküldte a szerző a 2-ik füzetet, a mely az apostol ifjúságát, nevelkedését s az ó-zövetséghez s az ennek alapján kifejlett zsidó-irodalomhoz s a LXXV-eszhez való viszonyát — az idevágó irodalom legújabb termékeinek is figyelembe vételével — részletelesen ismerteti. Ára 35 kr. A sajátó hibákra figyelmeztetjük a szerzőt, a melyek különben derék művének olvasóra különben zavaralag hathatnak.

* **A mi urunk Jézus Krisztus gyermekségéről írott könyv.** Szerzette: *Tóth Béla* deák. Budapest, 1893. Jó Károlyi Gáspár modorában dolgozta fel e kis műben a nevezett szerző és ismeretes író a názáreti mester gyermekkorára vonatkozó kath. apokrif evangéyliomok és legendák legvonzóbb adatait, a melyeket a kanonikus evangéyliomok hiányainak pótlására járőr lettek, gyermeteg hittal gondoltak ki s illettöleg júbortöket egybe. A 10 részre osztott, 72 lapos, zsebkiadású mü úgy egészben, mint részleteiben vonzó, kedves olvasmány s érdekes karácsonyi ajándékféle nagyobb gyermekek számára. Az 1. rész a 3 király-beteheimi útját s Jézusnak vitt ajándékait; a 2-ik a pásztorok hódolatát ismerteti, a kik báránybört, tejet, vaját, túróst stb. visznek a jászolhoz; a 3-ik a szent család Egyiptomba való menekülését s kiraboltságát; a 4-ik pedig azt írja le, hogy a Nilus folyó partjára tévedt egy csetendös Jézusnak miként hódoltak az egyiptomi szent állatok, jeleül annak, hogy ö meg fogja gyözni a pogány világot; az 5-ik a két csetendös Jézust mutatja be egy rözsabokor alatt, a melyröl öt rözsa hull reá, testének arra a helyeire, a melyek keresztre feszítöket fognak vérzeni; a 6-ik — a legkedvesebb — Krisztust, mint rongyos kötösüt állítja elénk, a kit gunyolnak játszótársai s a kinek a szegény — de nemcsakül szülök — nem képesek új ruhát készíttetni, de a ki nem is vágyakozik drága kötös után, elégnék gondolja a pásztorok által ajándékozott báránybört is meztelensége ellen. A 7-ik rész szerint a szent család vissza megy Izraelbe s előttük az arsinói erdő kövé válik; a 8-ik

szerint a nyolc éves Jézus keresztet farag, az ő dicsőségének jelül; a 9-ik szerint Jézus imádkozik s megalázkodik az őt dorgáló édes anyja előtt, a 10-ik szerint vitatkozik a tudóssokkal s állítja, hogy a bunókrát a léleknek kell lakolnia. Az írónak van jó ízlése ahhoz, hogy a Jézusról forgalomba jutott hitetlenségek közül a legkedvesebbet választotta ki s ügyes modora a végre, hogy azoknak az előadás ódon formája által is a hihetőség varázsát kölcsönözze. A pápista ember bizonyosan mélységes almélkoddással olvashatja ezt s a kalvinista is gyönyörködhetik benne, mint kellemes olvasmányban, noha nem az ő számára készült!

akadályozni. A szabályok szerint a középiskolák igazgatóinak illetménye, lakásbérrel együtt, 2800 frt és 200 frt ötödéves pótlék, a tanároké az első fokozaton 2210 frt és 170 frt ötödéves pótlék, a második fokozaton 1820 frt, a harmadikon pedig 1500 frt. Minden tanár biztosított, hogy 3 évi működés után a második fokozatba s ebből 4 év múlva az első fokozatba léptetett elő. Más intézetben működő tanárok szolgálati idejét a főváros, ha az ő intézetébe lépnek át, beszámítja s egyenesen a működési időnek megfelelő fokozatra helyezi, csakis korpótlékait számítja elől. Szép év, okos példa...

— **Katholikus főpapok dolgai.** *Zalka* győri püspök, még a karácsonyi ünnepek előtt tudatta püspöki meggyőzésével, hogy a 9 millió katolikus nem térheti el a kötelező polgári házasságot s ebben a protestáns egyház győzedelmét a túlyomó igazhívók felett. A házasság szentség, a felett bíraskodni tehát csak a szentszéknek van joguk s a házasságbontó akadályokat is csak az egyház határozhatja meg. — *Schopper* rozsonyi püspök dec. 19-iki kelettel szintén pásztor-levélben tüzelte hivatelt az államokot és lársadalmat felforgató, ámbútsokon és hazugságokon élőkötő, a szabadkőműves zsidószövegettel liberalismus ellen, a mely nemcsak a katolicismusnak, hanem magának a vallásnak is ellensége és szegény hazánkat a pogányságra akarja visszaszűlyeszteni. Ezt a veszélyt úgy való elháríthatónak, ha az ő tisztelőndó testvérei a karácsonyi ünnepekben és újévkor lelkes beszédekben figyelmeztetik a népet a hitbeli állhatatosságra és kötelességeik pontos teljesítésére s ha új évtől a csata éldőlőig a nagy mise cum exposito tartatik s ha a litánia alkalmával Magyarország védássonnyához imádkoznak. A ki már számtalan veszedelméből mentette ki szegény hazánkat stb. Szükség Schopper szerint az is, hogy a szegény pápát Péter-fillickekkel segítsék s a budapesti nagygyűlésre memél több u. n. intelligens ember rándúljon fel, meghazudtolandók azt a véleményt, a mely szerint a kormány honboldogító javaslatát az u. n. közeposztálynak vagy — szerinte — *tudatlan intelligenciának* kellene. Ugy látszik, hogy György püspöknek már minden szabad és minden jól áll. Szegény György püspök! Szegény hazánk! Téged már csak a boldogság szűly segíthet ki az örvényből és a Péter-fillic. Milyen szép karácsonya lehetett a rozsonyi egyházmegyének, a hol a békesség ünnepe, az isteni szeretet megtestesülésének napjain gyűlöletet prédikáltak Isten és a Jézus nevében!... — *Meszlenyi* püspökről is szól a hír. Ő meg arra intette az igaz kath. szűlyöket, hogy ne engedjék fiaikat olyan házságra lépni, a melyet az egyház meg nem áldhat. — Ime a *modern reversálások* előre vetett árnyéka! — *Vaszary* — mint hírlík — tudatta a folyó hó 16-án Budapesten tartandó nagygyűlés leendő szónokai-val, hogy beszédeiket tartoznak előleges átnézés végett hozzá benyújtani. Ime egy kis szájlízító a katolikus autonómiából! — A kath. sajtó el van ragadtatva a főpapoknak ilyen harci kedvétől s reményli, hogy lesz még Regnum Marianum!

— **Szerkesztő-változás.** A Debreczeni Protestáns Lap volt szerkesztő *Csiky Lajos* theol. tanár, ki éveken át egymaga küzdött ama lap fenntartásáért, a szerkesztői tollat letette, hogy állandóbb alkotások által szerezzen érdemet prot. irodalmunkban. Helyét *Erdős József*, tanártársa foglalta el. A nyugalomba lépőnek kívánunk a csendes, békés foglalkozáshoz nagybáb szencsét, mint a milyen a hirlapjai nyughatatlanságai között kísérte, az új szerkesztőt tisztáris szeretettel üdvözöljük.

— **A vidéki jogakademiák ellen és pro domo.** A „*Jogtudományi Közöny*” dec. 15-iki számában, a külön-

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Lapunk új évi 1-ső, 2-ik számaát minden eddigi előfizetőnknek megküldjük s tisztelettel kérjük őket a további pártfogásra, valamint a hátrálékosokat hátrálékaik beküldésére. A kik nem szándékoznak lapunkat tovább jártni, sziveskedjenek a 2-ik számot visszaküldeni. Az előfizetési árak a régiek maradnak s legcélszerűbben postautalványon Pásztor Sámuel pénztárnok nevére küldendők.**

Sárospatak, 1893. december 30.

A „Sárospataki Lapok”, kiadóhivatala.

— **Felvilágosításul.** E becses lapok egyik legközelebbi számban, tisztelőndó *György Barna* ur nagy figyelmű tanúsító észrevételeket tesz a tiszánóneni egyház kerület az évi tavaszi közgyűlésének nyomtatásban megjelent jegyzőkönyve egyik pontjára. Bár én az egész jegyzőkönyvnek szerkesztésében és kiállításában, tudva lévöl, akkori betegeségem miatt részt nem vehettem, jegyző kollégaim érdekében tisztelettel válszólok, hogy a megjelölt érteleknek *nyomda-hibák* s a másoló szándék-talan tévesztései; s nagyobb baj azért sem lehet belőlök, mert a mint a levéltárba elhelyezett eredeti kéziratokból azóta személyesen meggyőződtem, ott a kimutatások teljesen pontosak. Ez pedig a leghitelesebb mutatója egyházkerületünk dolgainak.

Mitrovics Gyula,

írójező.

— **A rimaszombati egyesült protestáns gimnázium évi államsegélyét** a vallás- és közoktatási miniszter 1000 forintra emelte fel.

— **Budapest fő- és székváros a tanárok és tanítók fizetését újra rendezi.** Az erre vonatkozó szabályzat szerint, a főváros megakarja szüntetni azt a nem rendes állapotot, melybe a díjazás elégtelen volta miatt tanárai és tanítói jutnak. A fővárosi tanárok és tanítók részéről — mondja a munkálat — valóságos hajszá indult meg a „mellék-kereset” után, mindenik ebben látta és látja existenciájának biztosítását. Ez a törekvés annyira általánossá vált, hogy ha valaki a fővároshoz tartának megválasztott, első és legfőbb gondja az volt, hogy magának a fővárostól nyert elégtelen fizetés pótlásául, mellék-keresettel járó foglalkozást szerezzen. A szerencsésebbek rendszeren a pihenésre és önképzésre szánt szabad idejüket is ráfordítják a kenyérkeresésre, mert az e révén elért jövedelmük nem egy esetben a fővárostól húzott összes illetményeiket is meghaladja. Azok pedig, a kik kizárólag csekély fizetésökre vannak utalva, nélkülöznek, eladósodnak, nyomorognak, míg végre az anyagiakkal való folytonos meddő küzdelemben megörölkönek. Mind a két eset vissza hatással van a tanítás sikerére és az iskolák színvonalát sűlyeszti. Ezt akarja a főváros meg-

félék rovataiban, rövid megjegyzéseket olvashatunk a kötelező doktorátus eltörlésé s az egységességi jogi államvizsgálat szervezése tárgyában benyújtott törvényjavaslatra. A pár szóból, mely a nagyfontosságú kérdésben — úgy látszik — csak előleges tájékozásképen mondatik el, élesen kitűnik, hogy a budapesti egyetemi tanárok legnagyobb része (mert a Közlöny szerkesztője is egyetemi tanár) erősen diszkreditálja a vidéki jogakadémiákat, melyek — szerintük — épen nem alkalmasak, sőt nem is képesek arra, hogy kebelükben a mai doktorátus-al egyenértékű képzésű vizsgálat létesíthessék. — E sajátos szavú vádra most csak annyit kívánunk megjegyezni, hogy a jogi oktatás decentralizációja s a vidéki jogakadémia fejlesztése, a mi valahára az illetékes miniszter által üdvös megoldást fog nyerni, az egyedüli biztos övszer a ma fennálló, tarthatatlan állapotok megszüntetésére. Hozzá vagyunk szokva, hogy a központ, mint mindenben, úgy itt is csekélyli a vidéket, holott pedig tudva van, hogy az egycetem nagyobbára a vidéki tanerőkből nyer friss táperőt és hogy jogi irodalmunk munkái épen a vidéken — hol szerfelteleg egyéb teendők hivatásukban nem akadályozzák — fejthetnek ki nagyobb tevékenységet s szentelhetik egész idejüket tanári életpályájuknak. Hogy a javaslat által visszaesés történének a régi jó időkre, mikor a tanultás nem volt szükséges — a mint a Közlöny gondolja, — ezt nem tudjuk megérteni. Hisz az egységességi vizsgálat — melynek részleteit ugyan még nem ismerjük — kétségtelesen nagyban fogja emelni a képzés értelmi színvonalát már csak azért is, mert a jogi studiumok gyakorlati oldalára is nagyobb súly fog helyeztetni, a minék kétségtelesen nagyobb hasznát fogja látni a jogtanuló ifjúság, mint azon teoriákkal túllármozott kényszerítő torturának, a minék eddig a doktorátust mondhatjuk. Vissza kell utasítanunk azt a vádat is, hogy a vidéken nines szellemi élet, s hogy az alkalmas eszközökkel ne volna nagy mértékben emelhető. Öszintén sajnáljuk és komoly szerencsétlenségnek tartjuk azt a politikát, a mily mindent Budapesten akar összehalmozni és megtartani a vidék, sőt az igazság kárára s szegyenére. Hiszük, hogy a gróf Csáky erkösi elhatározásait e kérdésben az anyagi oldalról is érdekelt egyetemi tanárok véleménye epúgy nem fogja megingatni, a mint nem a tandíjrendszer szervezése alkalmaival. Hogy a vidéki jogakadémiák mindenikében nyole reades tanár van ma is (mint a Közlöny tudja), ez sem áll, hisz a felekezeti közül a legtöbbnek nines nyole tanára, s óriási áldozatokra lesznek szorítva a fentartó testületek, hogy a hiányzó tanzskéket felállíthassák. A magántanári képzéséről, melylyel legbövebben foglalkozik a Közlöny, az a nézetünk, hogy a tanárnak nem pusztán az elméleti képzésű s az oklevél, hanem a gyakorlat adja meg igazi értékét, a mit nem lehet könyvekből megszerezni. *yn.*

— **Hírlap-verseny.** Egymást éri úgy a központban, mint a vidék nagyobb városaiban a különböző nevű, célú heti s napi lap és folyó iratok keletkezésének híre. De nem csak a híre! A közönségre csak úgy hull a sok új sajtó-termék, mint a hóhély. Hármát — tízet röpit nevedre a pósta, ötöt-hatöt behajálnak az előszobádba: láss, olvass és físz! Mindeniknek az írók egész táborosa a legnevezetesebb férfiak állanak háta megett s a legtöbbnek van egy-két-tíz különleges ígérete is. Az egész éves előfizetők sokat, a felévesnek, a negyedévesnek, a hónaposnak, sőt a félhónaposnak is ígérnek valamit, csakhogy pénz lássanak! Hja! A fővárosi lapok egy része már házi urasággal dicsekedik s egy némelyik szer-

kesztő bámulatos jótékonyágot is tudott már gyakorolni: hát ki ne vágnék a boldogok sorsára? Legközelebb Holló Lajos megindította a „Magyarország” című, Bernáth István a „Hazánk” című napi lapot. Amannak háta megett a függetlenségé és 48-as párt áll, emezé megett egy nagy részvénytársaság 300,000 forint. Amaz az „Egyetértés”-nek, egy „Nemzet”-nek lesz vetélytársaság részben a „Pesti Napló”-nak és „Budapesti Hírlap”-nak is, mert a kiegyezési alapot elfogadja, sőt a „Pesti Hírlap”-nak és „Magyar Hírlap”-nak is. Lett ezek keletkezésére nagy riadalom. A „Pesti Napló”, „Magyar Hírlap”, „Budapesti” óriási falragaszokat nyomatot szines betűkkel és alakokkal s tele rakatták effélékkel az apró városok szeglethezáit is, épen mint valami komédiás sereg, vagy cirkuszársaság. Az egyszerű vidéki embernek most már módjában van töpregni a felet, hogy ugyan mi hajtja azokat a nagyvárosi urakat az ilyen szines cselekedetekre?! Nemzet-boldogítás ez, vagy amerikanizmus? Mit szólnának az ilyen irodalmárkodásra a 40-es évek eszményi alakjai?...

✎ Mai lapunkhoz **Ráth Mór** kiadásainak **leszállított áru** jegyzéke van mellékelve. Olvasóink szives figyelmébe ajánljuk **✎**

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

A 1. olvasóknak, munkatársaknak adjon Isten boldog új esztendőt, a protestantizmusnak szerencsét a kibontakozáshoz, a melyet elősegíteni kedves kötelességünknek ismerünk: a hazának békéséget! — *Gy. J.* Aggodalmában ráismerünk szeretedre. Az a lap az egyházi és iskolai lapoknak nem lesz ártalmára, ha a közönség jól akar és tud különböztetni. Az a hámas irányú politikai lapokat akarja ellenőrizni az elhatárolásod irodalmi, morál ellen újabb morált meghonosítani, a prot. egyház és iskola érdekében is — természetesen. Az idő különben a legelőbb mester és a legelőbb próba. Majd megvéljük. — *K. G.* Már elebb kaptam arra a felszólásra egy illetékes feleletet s azt hiszem, hogy az legelő ki fog feleletlen. — *K. Zs.* György páspókra most nem lehet nagyobb félt és több sajtó vesztetünk. A vegyes rovataban már elhanyagoltuk vele, mire a te leveled megérkezett. — *R. K.* Csak várelem! — *K. E.* Az ígéretet feleletet. — *U. B.* Ajánlom becses figyelmébe a Gy. J.-nek szóló ízenet. Szives ajánlati nagy köszönettel fogadtuk. — *S. K.* Szép levele igaz gyönyörűséget okozott nekünk. Így szeretjük mi az Alma Mater fajt — soha nem vevülő szeretettel.

Pályázat.

A szatmári ev. ref. egyházban megüresült egyik lelkészi állomásra.

Ez állomás javadalma:

1. Lakás, külön udvar kertel.
2. A városi pönturból 600 ft, havi előleges részletekben.

3. 34 katasztrális hold föld. Adóját az egyház fizeti
4. 81½ köbméter tűzifa az erdőn.
5. 4022 lélek utáni stólnak felé.

A megválasztott hivatalát 1894. ápril 24-én elfoglalni s a 2., 3., 4. pont alatti fizetéseknek felét az első évben előde özvegyének adni köteles.

A lelkészi gyámintézetbe belépni köteles.

Pályázati határidő 1894. január 31. a meddig a felszerelt kérvények, Szarka Boldizsár espereshez Vetésre küldendők. U. p. Szatmár.

Kelt Debrecen, 1893. december 27.

Kiss Áron,
páspók.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Nyeresz száma ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül helyegjdi 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: »A kath. önkormányzati mozgalom.« *Molnár Ferencz.* — »Egyházmegyei cura pastoralis. *Ignotus.* — »A vallástani és
ev. ref. középiskoláinkban.« — »Perényi Péter és Siklósi Mihály s a baranyai reformáció.« *Földes György László* — »Iro-
dalom.« — »Vegyes közlemények.« — »Pályázatok.«

A kath. önkormányzati mozgalom.

Tanulni mástól, sohasem volt szegény, inkább di-
csőség. Atvenni, meghonosítani a fejlettebb, korszerűbb
intézményeket, olyan cselekedet, melyre a ki vállalkozik
s végre is hajtja, azzal önmagát becsüli meg, saját ér-
dekét mozdítja elő s egyidejűleg a közművelődésnek
tesz kisebb vagy nagyobb arányú szolgálatot. A foly-
tonos tökéletesedés s fejlődés örök törvénye szerint
épen az ismeretek terjesztése s átmosítása-folytán
vállik lehetőségessé. Tanulmányozzuk általános művelő-
dés-történeti szempontból egyik-másik évezreddekek ez-
előlt élte nép életét, megalkotjuk szellemi előhaladásá-
nak képét, párhuzamot vonunk közte és saját viszo-
nyaink között s örömlünk teljes, ha ódon könyvtárak
poros polcain, vagy beszélő köveken egy-egy rájuk vo-
natkozó, eddig még ismeretlen adatra bukkanunk. Tu-
dósok, művészek, magas rangú államférfiak és közigaz-
gatási tisztviselők, közművelődési intézetek vezetői,
technikai munkálatok intézői nagy fáradsággal és költ-
séggel tanulmány-utakat tesznek a szomszédos, vagy
távolabbi műveltebb népek közé, hogy azoknak szellemi
előhaladását, közigazgatásuk rendszerét, intézményeik
fejlesztését s technikai téren elért sikerüket meg-
ismerhessék s a tapasztaltakat saját nemzeti társadal-
mukban értékesíthessék.

A most megindult kath. önkormányzati mozgalom-
ban az egyház őszintén szabadelvű világi eleme előtt
egészen közel, készen van s mintegy kinalja magát a
minta a prot. egyházszervezetben, mint demokratikus,
tehát szabadelvű szempontból kétségtelenül magasabb
fejleményben. Nem kell érte sem az időben hátra, sem
a térben előre mennie; egyedül annak igazságát kell
elismernie, hogy az előre haladottabbtól tanulni nem
szegény s hozzá, hogy a hazai ev. ref. egyház szerve-
zeténél, ha már egyszer csakugyan önkormányzati
jogok szervezése a cél, ez idő szerint tökéletesebbet
nem találhatna sehol. Ez az autonomia fogalmának
teljesen megfelelő. Vannak nemzeti, köztársadalmi s
szabadelvű egyházpoltitikai kétségtelen eredményei; kor-
szerű, mert demokratikus s a joga megérett hazai
közszellemben — hiában tagadnánk — kiírthatatlanul
gyökeret vert.

Nem tekinthetjük azért az öntudatos ébredés, a
komoly alkotmi akarás jelétül azt, hogy erre a kath.

szabadelvűek részéről nyíltan mindez ideig nem történt
utalás, s hogy ez a tekintélyes elem engedi magát ilyen
benső ügyében a feldőlő lefelé való fejlesztés hiú el-
mélete által járszalagon s tévutra vezetett, alacsony
szolga szerepre kárhozható, a helyett, hogy nyíltan
rámutatna a hierarchia üzelmeire, melynek ma is épen
úgy tetszik a rendeleti úton való intézkedés, mint tets-
zett az idők folyamán az egész egyház szervezetnek,
még a közigazgatásnak is a hitelvek bűvkörébe való
fokozatos bevonása, egészen addig, a hol azok ma
épen úgy állanak, mint az autonomia nyílt ellen-
lábasai.

Elfogadjuk-e hát alaposnak az autonomia által fő-
képen érdekelte szabadelvűek részéről azon ismeretes
ellenvetést, hogy a kath. egyházat prot. minta szerint,
vagyis alulról fölfelé, az egyéni, egyházközségi jog-
kiterjesztés alapján szervezni azért nem lehet, mert
annak történelmileg kitéfelt hitelveken sarkalló hierar-
chiai szervezete van? Akkor el kell fogadnunk ama
természetes következtetést is, hogy tehát abban az
egyházban, míg hierarchiai jellege fennáll, autonomia-
ról még csak beszélni is abszolúte képtelenség s annak
épen legnagyobb, mert belső ellensége maga a hierar-
chia. vagy szélesebb értelemben maga az egyháznak
jelenlegi szervezete. Ebbe akarnák-e hát az autonó-
miát beszorítani; elfeledvén, hogy a kath. egyház
autonomiával, vagy az autonomia a kath. egyházban
önmagát semmisíti meg? Sőt ha elfogadjuk, hogy alul-
ról fölfelé fejlesztett képviselési alapon nyugvó autonó-
mia náluk a hierarchia rendi hatalma miatt lehetetlen,
akkor még tovább megyünk következtetéseinkben, s
állítjuk, hogy a mennyiben az egyház szervezet, kell
hogy a hittételekből nőtte legyen ki magát, mind az
az akadály, mely az autonomia útjába górdul, első
sorban ezekenk rovására irandó fel. Az a kérdés áll
tehát elő: hajlandó-e a szabadelvű világi elem áldozat-
tínni hitelveinek egy tekintélyes részét az autonómia-
jéit? Ezt ugyan elméletben már megtette az autonó-
miának puszta hangoztatásával, de gyakorlatban annál
kevésbé teheti; nemcsak azért, mert ez, az egész nagy
fontosságú ügynek legkényesebb oldala, hanem azért is,
mert hitelvek dolgában egyszerűen az elfogadó szere-
pére van kárhozható s így ha még is megteszi,
ez már nem a kath. hívó ténye. Vagy legalább hajlandó-e
s elég bátor-e saját jogának érvényesítését végett az

ügy gyakorlati oldalához fordulni támogatásért s történeti fejlemények és a pápi rend hatalmával szemben? Vállalkozik-e a felső hierarchia hatalmának s a pápai mindenhatóságának megtörésére?

Ha mindent megteszi, akkor igenis lesz autonómia; de már ezt megelőzőleg a dogmatikus és hierarchiai akadályoknak, melyek ez idő szerint még a kath. egyház lényegét teszik, elkelletven hártatni az utóból: ki nem látja be, hogy valódi autonómia csak belső szellemi reformáció eredménye lehet, s a miata, mely szerint alakulnia kell, elvögre is nem lehet más, mint a prot. egyházszervezet. Miért hát a világi szabadelvűek részéről az idegenkedés, sőt egy némelyiknél ellenszenv a prot. egyházalkotmány iránt; miért van, hogy arra már most a mozgalom megindulásánál nem utalnak; az a szerint való szervezkedést nem sürgetik, ha egyszer már felbuzdulással csakugyan komolyan akarnak vétetni? Talán nem eléggé szabadelvűek; talán a jelen körülmények közt nem látják elérkezettnek az időt a tényleges hatalommal szemben egy nagyobb szabású actió megindítására? Akkor az egész mozgalomnak nincs semmi alapja s tetőzete sem lesz. Mellék körülmények s érdekek által vetettet felszínre s tiszta autonómiát nem eredményezhet.

Nem kételkedünk a világiaknak meggyőződést illető szabadelvűségükben, sőt megvagyunk győződve a felől, hogy ez az általános világosodás terjedésével mind nagyobb-nagyobb téren hódítja meg a sziveket és elméket, s csupán az emberi természetnek lomha kényelem szeretete, s az tartóztatja vissza ma még a világi életet egy nagyobb szabású mozgalomtól, hogy vallásos téren a szellemiek kérdése távolabb eső s nem olyan közvetlenül érdeklő dolog, mint az anyagiaké. A közönyösségnek ott igen tág tere van, melyet a hierarchia hivatásból folyólag, még folyvást nagyobbitani törekszik. Tényekben nyilvánuló szabadelvűségüket sem jutna eszünkbe kifogásolni, hiszen épen ez adná kezünkbe a kulcsot az egész mozgalom megértésére, ha azt nem látjuk, hogy az autonómia követelése náluk csupán az anyagi oldalról jogok megszerzésére szorítkozik s a szellemiek, melyeknek amazokat meg kellene előzniök, épen semmibe se vétetnek. Nagy tévedés az hinni, hogy az így megszerkesztett autonómia a szabadelvűség vívmánya s nem a hierarchia győzelmé leendő. Azzal akarják-e a világok saját jogaikat erősíteni s úgy akarnak-e az egyház szervezetben helyet követelni maguknak, hogy se látva se hallva, a hierarchia szolgáltatása szegődnek? Sajátságos! Hiszen nekik, ha autonómiát óhajtanak, épen a hierarchiát gyengíteni s azon szellemi gyámság alól, melyben fogva tartatnak, magukat első sorban felmentetniök kellene.

Mi, a kik benne élünk az autonómiában, el sem képzelhetjük, hogy az autonómia fogalmának hogy lenne megfelelő egy ilyen szervezet, melyben egy tiszta, világos, ép autonómia kétféle osztatnék a maga szellemi és anyagi tartalmára. Egyfelől állana ismét a hierarchia a maga teljes, sőt erősített jogaival, másfelől a világi elem, melynek gondolnia sem szabad arra, hogy magasabb jogokra most, vagy később érdemesíthető legyen. De azt látjuk s konstatáljuk, hogy ennek a nagyfontosságú kérdésnek már pusztá felszínre hozatalával is ellenmondásba jutott a folyton következeteséget hánytorgató egyház, melyből, kilábolni, vagy a szabadelvű világi elem, vagy a hierarchia győzelmével lehet, mert a kettőnek érdeke nem azonos az osztokodásra vitt autonómia számláján.

Vagy az autonómia jön, vagy a hierarchia marad. A kettő nem áruhat egy gyékényen.

Mert voltaképen mi is hát az az autonómia? Mi az autonómikus élet az egyház organizmusában? Az, a mi a polgári viszonyok közt a demokrácia, a parlamentáris rendszer, a képviselleti alapon való szervezkedés. Tévéken, jogosított részvétele az egyház minden egyes tagjának kisebb-nagyobb mértékben az egyházi életnek nemcsak anyagi, hanem szellemi mozzanataiban is. Az autonómiáért nem kell messze mennünk. Helyén való lenne-e az, ha a demokráciai államforma kizárna polgárait a szellemi mozgalomban való részvételből, mikor a tapasztalás szerint épen ez képezi erős alapját s biztosítja fenmaradását? S épen ilyen szempontból nézve a jelen egyházi mozgalmat, előtűnik, kik valamely dolgot a maga teljes mivoltában, előlrol végig következetesen szeretünk tekinteni: érthetetlen az, hogy valaki egy személyben lehet politikai téren demokratikus, egyháziilag pedig a hierarchiánál hódoló, s viszont, és hogy az országos parlamentben a hierarchiai egyház formáinak miként lehetnek még a szabadelvűek közt is baráti. Nem tudjuk megérteni a meggyőződések részekre osztását, két felé való szakítást, még azon eléggé ismeretes indoklás mellett sem, hogy az autonómia útjában különféle belső és külső akadályok állanak; mert ezek csak másodrendű kérdések, ama legfőbb mellett, amennyiben az anyagi, tehát külső ügyek rendezésére, vagy a történeti fejleményre vonatkoznak.

Nem tudjuk pedig megérteni azért, mert, ha egyszer már igaz utat találja az egyház autonómikus mozgalma, olyat, a milyenen az s protestantizmusban megvalósult, akkor igen sok, sőt minden nehézség, milyenek a hierarchia rendi állása, vagyoni kérdés, állami beavatkozás nézve, a dolog természeténél fogva egyszerre el lenne hártva az utóból, csak hogy bizony e tekintetben nagyobb arányú szabadelvű felbuzdulás, sőt önmegtartás szültségeljenek. Épen ezen, s a hierarchia rendi hatalmán fordul meg legfőbbképen, s vesz hamis irányt az egész mozgalom.

Mert micsoda egy valódi autonómiával szemben a történeti alapon álló, tehát szabadelvűnek nem is nevezhető katholicismus, melynek csúcsára a hierarchia helyezkedett?

Nyílt tagadás minden egyéni, községi és alantabb fokú közigazgatási jognak, feltétlen engedelmség egyfelől, a határtalan uralomvágy másfelől, még pedig nemcsak a szellemi, hanem a külső igazgatás terén is, a melyben, hogy az autonómia annál ellentmondóbb legyen, jog csak szorultságból s akkor szokott adatni a világi elemnek, mint a jelen mozgalom is mutatja, mikor a hierarchia elkülönített érdeke úgy követeli.

Komoly, alapos, az egyház belső életéből kiinduló, a korszellem szükségletét számbavevő munkálkodás helyett azért van az a rettenetes zavar, nagy ellentmondás, sok következetlenség, ámitás egyfelől, önámítás másfelől, a mit a mostani szabadelvű felbuzdulás alkalmából száználmasan szemlélhetünk.

A dolgok jelen állásában ugyancsak megbízhatatlan, leplezgetett, vagy számító szabadelvűség miatt a helyzet úgy alakult, hogy az illetékes tényezők egymással szemben állanak, megegyezésre jutni nem tudnak. Vagy ha esetleg ez megtörténik is, abból, mint alku útján kényszerült productumból a tiszta autonómiának semmi haszna nem lesz. A mit az állam, mint a ropant dotációk, történeti fejlődés, és modern államjog alapján illetékes közbeszólo akar, az a hierarchiának nem tetszik; a mit a hierarchia tervez, az a világi szabadelvűeknek magasabb érdekétől idegen. Az auto-

nomia ellen tényleg, vagy legalább formailag egyik sincs, de viszont egyik sem mutatkozik a tiszta autonomia elszánt harcosaként. Sőt az illetékes tényezők nem csak egymással, hanem önmagukkal is ellentmondásban vannak ennél a kérdésnél. Az állami ügyek vezetőiről ugyanis az a közvélemény, hogy ők az autonómiának barátai, pedig céljuk éppen nem az autonomia, hanem a hierarchia túl nőtt hatalmának megtörése, ha kell, még az autonomia előmozdításával is. *Ki ténne fel ma azt okosan, méltányosan és következetesen az államfőkről, hogy autonómiát akarnak, mikor törekvéseiknek nyíltan bevallott s ugyan ám hatalmas tettekben mutatkozó célja mindennemű felekezeti autonómiák jogoknak fokenkénti bevonása?! A hierarchiáról nyilvánosan tudja van, hogy az önkormányzati szervezet minden formájának elvből engesztelhetetlen ellensége s most még is a körülmények nyomása alatt, számításból, annak egy pár igen alacsony vál-faját engedélyezni hajlandó. Vagy a mi valószínűbb s még nagyobb ellentmondás, nem is hajlandó balszög s még is megteszi. Feltehető-e, hogy nézet változás esete forog fenn a hierarchiánál? Ha igen, akkor miért nem vallanak színt, s miért nem kezdeményeznek ők maguk meggyőződésüknek megfelelő reform-mozgalmat? Mert elvégre is egyszerűen az anyagi kérdésekbe fulasztani egy ily nagy fontosságú ügyet, igen alacsony szempont lenne s nem illenék egy oly magas erkölcsi tesztülethez, mely még nevében is szereti magát hagyományosan megkülönböztetni.*

De mindenek felett legszánandóbb az a már egészen vergődésnek minősíthető ellentmondás, melybe a szabadelvű világi elem jutott, melyen vagy megköltözött lelkiismeretét, vagy szabad meggyőződését kell áldoztatni vinni mellette, vagy ellene az autonómiának. Ha őszintén pártolja azt, akkor saját egyháza hitelvei ellen harcol, szemben állva a bithű katolikusok táborával. Ha pedig ellene van, akkor a mennyeiben valóban lélekből szabadelvű, jobb meggyőződése ellenére kénytelen állást foglalni ez ügyben. Kérdés, hogy menekülhet meg, s hogy kell menekülnie e kínos vergődésből? Ha autonómiát akar, akkor bizonyára nem a létező egyházalkotmány fenntartásával, mely annak örökre engesztelhetetlen ellensége marad, hanem új és oly alap választásával, melyen a protestáns egyház-szervezet kifejtett.

Minket, a kik őszinte rokonszenvvel fogadtuk az autonomia jelszavát s feszült érdeklődéssel várjuk további fejleményeit, arról győző meg ez a mozgalm, hogy a hivatalos egyház, hagyományaihoz hiven, szabadelvű cselekedetre ma is tehetetlen s teljes életentébe jutott, ki tudja már hányadszor? a haladó korszakkal. A szabadelvű világi elem kívül helyezte magát a hivatalos egyház kötelekeim s azzal nyíltan szakított. Az állam pedig mind jobban látja és érzi, hogy szabadelvű demokratikus eszméi előbbvitelére a hierarchiai szervezeti egyház nagy hatalmi állása nem kedvező s politikáját ebben a felfogásban igyekszik érvényesíteni, de annak a hatalomnak megtörésére csak lassú lépésekben haladhat előre, s ettől ez idő szerint még távol áll.

Több őszinteséget a szabadelvű eszmék hangzatosításában, nagyobb erélyt azoknak hűsűs és vérré változtatásában s akkor elhisszik, hogy a kath. autonomia ez idő szerint már őszinte jelszó és tiszta szándék.

Molnár Ferencz.

Egyházmegyei cura pastoralis.

Hát ilyen is van? Dehogyan van. Éppen az a baj, hogy ilyen nincs.

A bürokratizmus verte bilincsei közé a mi egyházi hatóságaink tevékenységét is s tette sivarra, meddővé, gyümölcstelenül azoknak működését. Százakra, sőt ezrekre szaporodik már fel évenként az esperesi posta- és iktatókönyvek sorszáma s mint a tanfolygók és iskolák között, úgy az esperesek és a lelkészek között is majdnem kizárólag a postai levelezésre szorítkozik az érintkezés, míg a közvetlen szemlélet és tapasztalat útján való meggyőzés — a mi egyedül vezethetne eredményhez — kihalófélben van.

A törvénykönyvben ott szerepelnek ugyan az esperesi látogatások, de a valóságban — legzőbb helyen — csak „kis vizitátorok” ismerünk. Van esperes, a ki egyházmegyei gyülekezeti közül soha egyetlenegyét személyesen meg nem látogatott. Nem, még azokat sem, a melyekben botránys állapotok uralkodnak, s a hol a böles közbelépés, a gondos atyáskodás, a tekintély és a szeretet könnyű szerrel rendet csinálhatnának. Majd ott lesz az egyházlátogatás és bejelenti, hogy mi baj van. Az egyházlátogatás? Nem többlet érne annál egy gyors esperesi megjelenés? Hiszen az egyházlátogatás idejéig annyira elhatalmasodhatik a kezdődő nyavalya, hogy az egész gyülekezeti életet megfertőzteti.

Aztán azok az egyházlátogatók csak átutazók. A legalkalmatlanabb idősokban végeznek egy folytában magyisámú gyülekezetben robotos munkát s testben-lélekből kimerülve térnek meg rendesen családjukhoz, a meglátogatott egyházközségek lelkiéletére nézve olyan csekély eredménnyel, mely távolról sem áll arányban a reafordított fáradsággal, idő- és erővesztéssel.

Magam is részesültem már ilyen megtiszteltetésben, tehát tapasztalatból beszélek. Senkinek érzékenységet bántani nem szeretném, de őszinte megnyilatkozás nélkül nem gondolom e tarthatatlan állapotot orvosolhatónak.

Egy igen tekintélyes és hír szerint kitűnően kormányzott egyházmegye néhány gyülekezetében fordultam meg a közelebb múlt őszön. Bennünket érdeklő dolgokról beszélgetve lelkészársaimmal, a többek közt kértem, hogy mutassák meg, milyen formulák szerint készítik ők gondnoki számadásaikat. Előmutatták. Hiszen ez nem számadás — mondtam — hanem csak egyszerű bevételi és kiadási napló, az egyházlátogatóság által látmozva. Álmétkodasomra arról világosítottak fel, hogy ők másfajta számadást nem ismernek. Náluk az egész egyházmegyében ilyen a gondnoki számadás, a melyet minden évben látmozok a vizitáció s többé senki sem vizsgálja felül.

Tudok gyülekezetet, a hol már két esztendő óta nincsen iskola. Még csak vallásitanítás sincs. Az egész gyülekezeti élet elparlagosodva, pap és hívek meghasonolva, valóságos fásultsággal rohannak a teljes erkölcsi megsemmisülés felé. Es esperest még nem láttak.* Egyházi felsőbbsegűk fatális nyugalommal nézi mindezeket.

Egy másik gyülekezetben a lelkész valami csavargó vándort befogad hajlékába. Annak tetszik a szállás s ott marad hónapokig s elmondani nem való

* Hát az egyházmegyei gondnokok?

előzmények után beházasodik a lelkes családja s a tirthetlenségig kompromittálja a tisztességes lelkescsaládok jóhírnevét, megbotránkoztatja a gyülekezet tagjait, megcsúfolja azoknak erkölcsi fogalmait... azután, nos? azután most ő végzi a lelkes helyett a vallástantást az iskolában. Az egyházi felsőbbség pedig így tesz, mintha mindezeket nem látná. Majd jön a vizitáció és ha a presbitérium panaszoknál találja, jegyzőkönyvébe veszi. Ha pedig nem fog merni senki a panasszal előállni, marad minden a régiben.

Pár héttel ezelőtt temetésen voltam egy távoli községben s megütközve láttam és hallottam, hogy a helybeli lelkesbíróval, egyházkerületi szabályrendelettel nem törődve, olyan özőnvíz előtti módon végzi a temetési szertartást, hogy a saját hívei pirultak miatta s szégyenkezve mondták, hogy nem hiszik, hogy ez mást is így menne. Minden volt az, a mit az a pap beszélt, csak nem az isten igéjének hirdetése. Alacsony bizelés, ivreke menő verses búcsúztatás a legslányabb fajtából, váltatlanságok ráhalmozása a megboldogultra s teljes megszentelődés egy komoly istentiszteleti aktnak. Szépen vagyunk, ha így akarjuk közönlőn a vallásszabadság közeleget hajnalát.

Mire való akkor az egyházmegyékbe való tömörülés? Jobb, ha independensekké leszünk valamennyien s végzi minden pap és minden gyülekezet a maga teendőjét úgy, a mint Isten tudnia adta, legalább meg szabadul az egyházi hatóságok számára fizetendő járulékok viseletétől.

Az eseres urak minősítési könyvet vezetnek rólunk, papokról, melybe beírják kalkulácunkat, kormányzati sikereinket, lelkipásztori buzgódságunkat, erkölcsi értékeinket, híveink közt való forgódásunkat, egyzóval olyan, a milyen derékségünket vagy gyarlóságunkat. Micsoda alapon? Honnan ismernek bennünket, ha soha meg nem fordultak gyülekezeteinkben? S micsoda lélekkel adják ránk a minősítés kényszer zubonyát, ha nem ismernek?

Jövel közvetlenebb érzékelés; jövel egyházmegyei kura pastorális, mert égető szükség vagyón read!

Az egyházlátogatások ideje ismét közeledik. Egészségölő, zimankós téli időben kénytelenek az egyes küldöttségek megejteni szokott látogatásaikat. Jól van. Ezen hírtelenében változtatni nem lehet. De miért nem tehetünk komoly megbeszélés tárgyává, hogy nem volna-e észszerűbb és célosabb dolog ezeket a látogatásokat jövőre májusra tenni át, mikor az idő kedvezőbb volta s a napok hosszúsága nyugalmasabb utazást s alsóbb betekintést engedne az egyes gyülekezetek belső életébe. Hiszen az egyházi számadási évek különben is ápril 24-én végződnek s így maga ez az egy körülmény is a májusi látogatásra látszik utasítani bennünket. De addig is vegyenek erőt jó szívökön s a ref. papok hagyományos magyar vendégszeretete ne gyengítse meg lelkekben a szigorú kötelelenségét. Tegyenek félre minden személyes tekintetet a közügyért, az anyaszentegyház mindenek felett való érdekért.

S ha ok eléváltak is híven és becsülettel a magok nehéz feladatát, ne szolgáljon az okul arra, hogy az eseres urak rólunk gondjaitak egy egész esztendőre megint levegyék. Jöjjenek, lássanak, nyughatatlankodjanak s mindenek felett kevesebbet levelezenek. Idegen bilines az mi rajtuk, mely a polgári hatóságok rossz példaadása nyomán szakadt ránk s a melyt — mint hasznavehetlent — mielőbb le kell rázni magunkról.

Ha valaha, most kettős szükségünk van az éberségre, a lélek éleveségére s a személyes mozgékonyaságra. A főrvény maholnap versenyre szabadját az egyes felekezeteket s ebben a versenyben minden rendelkezésünkre álló eszköz meg kell ragadnunk, minden étrevalóságunkat kifejeznünk, ha azt akarjuk, hogy válságba ne sodortassunk.

S magam részéről azzal az egy dologgal tisztában vagyok, hogy irodából kormányozni, iktatókönyvi sor-számokkal virágzó egyházi életet teremteni nem lehet. Ignotus.

ISKOLAI ÜGY.

A vallás-tanítás ev. ref. középiskoláinkban.

Általános a panasz, hogy a mai kor vallástalan, nincs bennünk az ösök lelkesedése, melylyel egyháznak iránt viseltetni kötelelőségünk volna; nincs bennünk igazi Istenfélelem, hanem a világ túlságos szeretete.

Igen nagy baj volna, ha ez csakugyan általános igazságnak bizonyulna. Nagy szerencse, hogy itt is, ott is vannak kivételek, melyek a különben igazolt s méltó panaszt némiképen leszűntítik s az ijesztő képet, melyet élénk tár, derűs vonásokkal enyhítik.

Igazolt s méltó panasz! Tehát a vallástalanság mégis kísért! Tehát nem lehet egykedűven vennünk a bajra rámutató panaszt!

Epen ez indít rá, hogy a gimnáziumi vallástanítással előforduló dolgokról egyet s mást elmondják, hátha sikerülne ez egykedűsüget megszüntetni s a figyelmet ráirányozni erre a tárgyra is.

Kik tanítják a vallást ev. ref. gimnáziumainkban? Ez az első kérdés, melyre választ kell adnunk.

Van összesen 28 középiskolánk; 20 főgimnázium, 5—hat s 3—négy osztályú. Ugyan kik tanítják ezekben a vallást?

24 gimnázium múlt évi értesítője van előttem s a lehető legváltozatosabb képet tárják elem. Tanítják a vallást a lelkipásztorok, segédlelkészek, rendes vallás-tanárok, rendes vallás-tanár mellett mások is, rendes tanárok; rendes tanárok vallás-tanár mellett, ki csak névleg vallás-tanár, mert szűpirást tanít, s vallástanító segéd-tanár, valamint helyettes tanárok.

Minő változatos kép! Ugyan — ebből itélve — kicsoda panaszokhozhatik hát, hogy vallástalanság fenyeget, mikor annyian tudják is tanítani, s tanítják is a vallást gimnáziumainkban?...

Megvalloim öszintén, hogy e változatos kép engem nem gyönyörködtet, sőt határozottan abban látom a veszedelmet, hogy annyian tudják tanítani s annyian tanítják is a vallást gimnáziumainkban. Nem azért, mert talán nem tartom az illetőket képeseknek tanítani a vallást, hiszen a lelkesek, segédlelkészek, rendes vallástanárok egyenesen hívatottak arra, hanem azért, mert az ezekhez tartozók nem hívatásból tanítják — tisztelet a kivételnek — s a legnagyobb hálával viseltem a régi gárda igazán kipróbált s igazi vallásossága iránt, a melynek bárcsak volna csak párányi magja is az ifjú nemzedék lelkében, s főleg azért, mert azt a benyomást teszi a vallás-tanítók nagy változatosságát mutató képe az emberre, hogy így kell fölálltanunk: úgy látszik, a vallást bárki is taníthatja!... Pedig hát *nem taníthatja!*

Jól emlékszem, hogy épen e Lapokban volt egy hosszabb cikksorozat a vallástanításról valamelyik év-

foljamban Czinke István úr tollából. Ő abban a véleményben volt, hogy nem volna helyes a vallást kizárólag vallás-tanítókra bízni, mert a vallásosság nem terheli meg a kizárólagosságot, annak át kell hatnia az egész intézetet, annak minden egyes tagját s minden tanárnak tanítani kell tudnia a vallást. Elfogadom e véleményt én is, de csak egy föltétl alatt, ha t. i. minden egyes tanár képes a vallást tanítani... De hát képes-e mindenki?!... Nem!... Azaz hogy igen, mert a fentebb jelzett változatosság e mellett tanuszkodik.

Csakhogy — ismételve mondom — épen ez a változatosság az, a melytől engem ijeszt, mert tények szólnak a mellett, hogy nem csak hogy nem képes tanítani a vallást, de még csak azt sem akarják igen sok helyen, hogy a vallást tanító úgy szerepeljen, mint rendes tanár. Köztudomású dolog, hogy egyik iskolánk tanárai a vallást tanító rendes lelkész ellen ugyanám elkövettek mindent, hogy rendes tanár gyanánt ne szerepeljen s az egyházkerületnek kellett határoznia, mely kimondta, hogy a lelkész rendes tanári jogokat élvez, mint vallás-tanár. (A Tiszántúl történt).

Ez az eset aztán eszembe juttatta azt is, hogy ev. ref. egyházunk igen sok gondot fordít gimnáziumaink tanárainak fizetésére; mindenütt igyekszik javítani helyzetükön, hogy a szellemi munkások jól kiérdemelt jutalmuktól el ne essenek. S feltűnő, hogy a vallástánissal foglalkozókról alig emlékszik meg valahol. A fizetés-jávitás e tekintetben csaknem ismeretlen. Államsegélyt nyer valamely gimnázium? ... Ott minden tanár fizetés-emelést kap, a vallástánissal foglalkozó marad a kiségitők állapotában. Sőt az is megtörténik, hogy az állammal kötött szerződés szerint a vallás-tanár fizetése 800 ft volna, s a tanári kar az egyházi előjárásal 600 ft-os állást hirdet s az államsegély megnyerése után sem adja meg a szerződésben megállapított fizetési összeget. Ez megtörtént s a megrövidített fél saját egyházával szemben a kultuszminiszterhez fordult, kérvén őt, hogy az egyházat, illetőleg az első sorban főntartó testületet utasítsa a szerződés megtartására. (Ez is a Tiszántúl történt).

De menjünk tovább. Foglalkozunk azzal a kérdéssel, hát ott, a hol rendes vallás-tanár van, mennyi a munkás bére? ... A lapok, egyházi folyóirataink adnak útbaigazítást, a melyekből e pályázatokat olvashatjuk. Erdély egyik gimnáziumában 600 ft-tal volt hirdetve; a dunántúli kerületben 800 ft-tal; nálunk, a mint olvashattuk e lapok folyó évi 4. számában (90. l.) a miskolci intézetben is 800 ft leend a vallás-tanár fizetése, míg a többi tanár, a ki rendes, 1200 ft törzsfizetést, 200 ft lakbért s 50 ft ötdéves pótlékot fog húzni.

Hát vajjon az erdélyi 600, a dunántúli s tiszánmenti 800—800 ft vallástánári fizetés összegegyeztethető-e egyrésztől saját egyházi érdekeinkkel, más részről helyes arányban áll-e a többi tanárok fizetésével? ... Azt hiszem, hogy a válasz csakis tagadó lehet mindkét kérdésre. Hallgatolagos elismerése ez annak, hogy a ki teológiát végzett, nem olyan képzettségű egyén, mint a ki egyébbel foglalkozik. Vád önmagunk ellen, hogy magunk sem akarunk a vallás érdekében annyit tenni, a mennyit más egyébert megteszünk óriási áldozatok árán is.

Am kutassa az okát bárki is ennek a dolognak, tudom, hogy a sokszor hangzatosított prot. szegénységnek kívül semmi más állapot nem fog felmutatni; de még az sem lesz elfogadható, mert ha tudunk az egyik munkásnak tisztos bért adni, önmagunk alatt vagyuk a fát, ha saját létélünk biztosító munkásainkat megrövidítjük s egyúttal ország-világ előtt annak adunk kifejezést: a

ref. vallás-tanárok nem érdemelnek annyi fizetést, mint ugyanazon hitelekezet más tanárai.

Meglehet, hogy a ki figyelmére méltatja e sorokat, azt fogja mondani: nem adunk több fizetést a vallástánárainknak már csak azért sem, mert vallástánári kurzus nincsen, vallástánári képeztést senki sem nyer, tehát a vallás-tanításra alkalmazottak megelégedhetnek annyival is, a mennyit itt is, ott is juttatnak nekik. Hár erre azt válaszolom, hogy theol. tanári képeztést sem volt eddig s mégis voltak theol. tanárok. És ha theol. tanárok lehetnek a lelkézi vizsgálatot kiálltak, mért ne lehetnének vallástanárok is? És ha theol. tanárságra emelkedve, tisztos fizetést húznak, mért ne húzhatnának tisztos fizetést a gimn. vallástánításért is?

Azonban minderre azt mondhatja valaki: ezek nem a vallás-tanítás ügyét illetik, ezek a vallástanárokra vonatkoznak, lássuk már az ügy érdemét is. Igen szivesen, hiszen épen az előzmények szolgálnak rá, hogy most már ennek a kívánságnak s valódi célunknak is megfeleljenek.

Határozottan kijelentem, hogy a vallás-tanítás mai rendszertelen berendezése egyenesen előmozdítása a vallástánalságnak. A ki csak azért tanítja a vallást, mert azt bárki is taníthatja, soha sem kedvelti meg a vallást tanítványival; szeretetet, ragaszkodást nem fog plántálni a lelkekbe a hit iránt, hanem igenis a közönyösségnek lesz terjesztőjévé. Más szakon működő egyén sokkal inkább le van kötve saját tudományra iránt, semhogy saját óhajja szerint is úgy foglalkozhatnék az esetleg-neki kiosztott vallással, a mint a reá váró szent kötelesség, a növedékek legszentebb érdeke, vallásosságá megkívánja. Különösen áll ez ma napság, a midőn halunk ilyen nyilatkozatokat teológiát végzett ref. tanártól: *«e! a vallás! az csak mellék tárgy; meg ilyen szólast: előbbvaló a földő egy városban, mint a templom! (Megtörtént mind a kettő.)*

S most már mi a teendő? Kérdezik talán az érdeklődők.

Nagyon sok, ha azt akarjuk, hogy a vallás-tanítás megfeleljen ref. egyházunk igazi érdekeinek. Nagyon sok, ha azt akarjuk, hogy mi magunk is ne legyünk terjesztői a vallástánalságnak azokban az intézetekben, a melyekből a tudományos pályák emberei kerülnek ki. Lásunk egy pár teendőt!

A hol csak lehet, rendes vallástánári állomásokat létesítsünk, hogy az a tanuló ne legyen kénytelen ez az észrevételt tenni: a vallástán nem olyan tantárgy, mint a többi, hiszen a tanárja sem rendes, csak kiségitő! ... Ma így van. Erre a megjegyzésre utaljuk mi magunk a növedékeket, a hol kiségitő vallástánítók fordulónak. De rendes vallástánárságot kell fölláttani azért is, hogy az u. n. iskolai Isteniszteletek meghonosíttassanak, a melyekre mindinkább égető szükség kezd lenni, épen a vallástánalság fenyegetéséi következtében. A gyermekek, serdülő ifjak fölfogásához mért egyházi beszédek a városi közisteniszteletek keretébe alig illeszthetők be, szükség van azért, hogy az iskolában magában gondoskodjunk a növedékek szellemi táplálásáról az evangéliumokból. De meg a rendes vallástánárságot rendszerezésével igen könnyen visszahozhatnók a régi jó szokást, hogy minden reggel Istenisztelet tartatnék a tanítás megkezdése előtt. Nem kivetethet, csak akarni kellene, s ha rendes vallástánár lesz valahol, az ki is viszi. Tudtommal iskolai Isteniszteletek Pápan, Székelyudvarhelyen s Zilahon tartatnak. Példájukat a többi intézetek is követhetnek, *legalább*, vagy ha úgy tetszik, *főként* a téli időszak alatt.

A hol a rendes vallás tanári állomás esetleg nem létesíthető, ott az illető rendes lelképásztor volna a legheftyobb vallás-tanár. Már állása is olyan, hogy a tanulóknak észbe sem jut öt kicsinyelni. A segédlelkészek vallás tanárkodása éppen ebből a szempontból nem helyesíthető, annyival is inkább, mivel maguk a tanárok is igen sok helyen vajmi kevés tisztelettel viseltetnek irántuk, sőt azt is hajlandók elkövetni, hogy a róm. kath. káplán s a ref. s.-lelkész között már csak udvariassági alakítások szempontjából is különbséget tesznek a ref. s.-lelkész hátrányára. Az első „tisztelendő,” az utóbbi „tiszteletes” címmel szólították, a mi nem volna baj, ha mindenki tudná, hogy a két cím nem tér el egymástól, de éppen mivel ez nem ismerős mindenki előtt, válik feltűnővé s lesz a ref. s.-lelkész hátrányára. Aztán meg valljuk meg őszintén, vallás-tanításra nem mindenki alkalmas. Azért, mert valaki s.-lelkész, még nem következik, hogy tanítani is tud. Végül pedig a s.-lelkészek változnak is igen gyakran, ez sem szolgálhat a vallás-tanítás előnyére.

A s.-lelkészekkel szemben sokkal inkább helye van, hogy a vallást más rendes tantágy tanárra tanítsa. Csak-hogy itt arra kell ügyelnünk, hogy lehetőleg vagy teológiát is végzett ember kezébe tegyük a vallás-tanítást, vagy legalább olyanéba, a ki ref. gimnáziumban tanúlva gyakor, még sem lett egészen hideggé anyaszentegyházunk iránt. Ha így járunk el, legalább a valóságos biztathat, hogy a vallástanságnak útját állhatjuk.

Természetes dolog, hogy a vallás-tanítás mellett az egyházi énekekre is kiváló gond fordítandó. Valóban követelendő volna, hogy ref. intézeteinkben az egyházi éneklést kötelezővé kellene tenni, kötelezővé még az államsegélyben részesülő iskoláinkban is.

Végül csak annyit még, hogy én a magam részéről a lehető legkönyösebb kereshetőséget úgy vélem a rendes vallástanságok felállításának — s ezt tisztelettel ajánlom az intéző férfiak figyelmébe, — ha a vallás-tanár egyúttal a bölcsészeti előtan s a lélektan előadója gyanánt is szerepelne. A ki a vallásbölcsészetet, az erkölcs-tan előadja, a melyek minden esetre bölcsészeti jellegűek, ha ez utóbbi talán tisztán vallásos színezetű is, az előadhatja a philosophia-propäanditát s a psychológiát is. Így aztán a vallás-tanár óraszámjai egyenlők lesznek a többi tanárokéival s a rendes tanári fizetés bátran adható nekik is.

Az utolsó szavam ez: rendszeresítsük a vallás-tanári állásokat ev. ref. középiskoláinkban, hogy az igaz vallásosságnak hathatós terjesztőit szaporítsuk.

TÁRCZA.

Perényi Péter és Siklósi Mihály, s a baranyai reformáció.

(Folytatás.)

Égészen más okoknak is tényezőknak kell tehát tulajdonítanunk Perényi Péternek a protestantizmus mellett ezen időben s oly rögtönös állásfoglalását. Sajnos nem ismerjük azokat, majd csak a jövő fogja fölfedni, vagy talán az sem. Mi csak annyit tudunk, hogy elfogadva a prot. vallást, annak szívvel lélekkel híve is lett. Nemcsak követte az új tudományt, hanem terjesztette is; nem csak szívében hordozta a megújított vallást, hanem annak szövetekét magásra emelve világosságot árasztott, a meddig hatalma és befolyása kiterjedt. S az

messzire kiterjedő volt nemcsak nevének fénye, magas állása és hatalmas összeköttetéseinél, hanem annál fogva is, mert a pécsi püspökség után legtöbb birtok fölött rendelkezett.

Perényi Péter anyja, Kanizsai Dorottyá után birta Valpó várát és tartozandóságait a Drávan innen és túl; atyja Perényi Imre után pedig Siklóst és környékét Baranyában és Somogyban. Valpóhoz tartozott: Sztra, Markóc, Réfalu, Mikefalva, Körtélyes, Kocián, Vocskóc, Ternay, Modrácz. Siklóshoz: Belköz, Szabolcs, Paaly, Palkonya, Csehi, Gerényfalva, Lanka, Leténye, Szaporca, Tésenia, Kémes, Piski, Lak, Kőrös, Kengyel, Raád, Sárostop, Ujnép, Zerdahely, Csepel. S ezeken kívül Perényi tulajdona volt még Harkány, Kis-Harsány, Csoknya, Csusza, Sepse, Maty, Kisfalud.¹⁸ A három megyében elterülő nagy uradalom székhelye a Zsigmond király fogóságáról nevezetes Siklós volt; a természet minden szépségeivel fölékesített város azonban, melyről Pthai Sámuel még 1647-ben is így ír: „Locus is est amoenissimus, arcem habens pulcherrimam, amoenitate vix ulli in Hungaria postponentum”, a mohácsi vész előtt csak ritka vendégkeppen láthatta urát. Mint tudjuk, a mohácsi vészig oly határozott központja volt Magyarországnak, mint kevés más országnak. Az összes nemzeti élet Budán összpontosult. Ott lakott a király s körülete csoportosultak a nemzet kiválóbb férfiai. Perényi Péter is mint koraőr és temesi görög élete előszakát többnyire Budán töltötte,¹⁹ s midőn az udvartól távol lehetett, az ősi lak Terebes volt a fészek, hova megtért pihenni és örülni. Itt lakott ifjú felesége, Székely Klára kicsiny gyermekével Ferencel, s ezek mellől szólította Mohács mezejére, a Pálósi Antal főispán által meghordoztatott véres kard. A nemzeti nagy vészről szerencsésen szabadulva, szinte ide menekült s innen hívatta magához Tokajba a királyságra törékő Zápolya; ki a tekintélyes főúr partfogásait annyival könnyebben megnyerte, mivel az éppen akkor loglalta el a mohácsi terep elvertett Pálósi Antal után gazdánélkül maradt Sárospatakot, Ujhelyt s öt más várat, melyek birtokában őt Zápolya mindjárt meg is erősítette.²⁰

Perényi aig egy évig maradt János király híve s midőn ez az 1527-ik év augusztusában Budára siető Ferdinánd elől a felvidékre vonult, a gyengén erősített terebesi vár falai közt biztonságban nem érezvén magát, családjával együtt a felvidékre, siklósi várába költözött. Itt töltötte az egész 1528-ik évet, nem adva életjét magáról még akkor sem, midőn Zápolya Terebest, Sárospatakot elfoglalta s majd Ujhelyt felgyújtatta.²¹ Itt lakott a következő évben is július elejéig, míg t. i. bizonyossá lett a már régóta szallongó hír, hogy Szoliman ismét sereget vezet Magyarországra. Ekkor a török útjában eső Siklósról sietve menekült vissza Terebes felé; nem érhetett azonban céljára, mert a tolnagegyei Kajdacson, Szerecsen János főispán által elfogatott s Zápolya rendelkezése feleségével, fiával és minden kincseivel annak Dobrogosthi (Dobragosse Pozsegamegyében) várába hurcoltatva, egy ideig ott raboskodott.²²

¹⁸ Egykorú összeírás a posonyi képtalan levéltárban

¹⁹ A Perényieknek saját házuk volt Budán. Az ősi házat Perényi Imre nádor 1515-ben cserélte el Semj Gáspár magnással, kinek felesége a Perényi családból való volt, ennek a budai várban a ferenczdi apáczk kolostorától szemben levő házával. Rupp: Budapest, 1868. 150 lap.

²⁰ „Cum omnia possessionibus, quascumque habebat magnificus dominus Palocensis, post defectum eius seminis, remuneraverat Petrum Primus Rex Joannes, cum quinque arcibus donaverat eum latroneum Scariolem predictum Petrus. S. Sereáni i. m. 209. l.

²¹ Sereáni i. m. 210—211. l.

²² A Solimán elől siető Zápolya az 1529. év július 28-án Csánadon kelt s Kassa város bíróságához intézett levelében tudatja, hogy Szerecsen János cum uxore et filio et omni thesauro suo in possessione et

Fogságából szabadulása után ismét Terebesre vonult a két király közt teljesen semlegesen viselte magát, ott bűtötte az egész 1530 ki évet.²³ A következő év elején azonban ama mozgólódás, mely a párkülönbség nélkül egyaránt elégedetlen főurak körében megindult, őtet is félvél telenségéből. A két király harcából az országra nehezedett gyász ugyanis többekben azon gondolatot költötte föl, hogy egy oly közös gyűlést tartsanak, mely tekintet nélkül Ferdinándra és Zápolyára, a teendőkről tanácskozzék. Perényinél hűbben senki sem fogadta e gondolatot, s pedig annyal inkább, mert — mint több jelenségből gyanítható — a szándékolt gyűléstben az ország főkapitányává remélt választatni, oly tisztt, mely fölül a török pártfogása mellett talán az ő fejére segíti a koronát. A mozgalomhoz csatlakozott tehát s majd annak egyik vezérévé lett. Többen több okokból, a jóval nagyobb rész pedig azért, hogy az ország megmentésére semmiféle eszköz se maradjon megkísérletlenül, kezét nyújtotta neki.

A mozgalom főrészei nagyjából a dunántúli részekben lakván, Perényi is közelükbe költözött, s másfél éven át ismét Siklós volt a központ, mely körül forgott, honnét kiindult, s hova újra és újra visszatért, erősen működve, nem közönséges céljai és tervei kivételén. Itt tartózkodva ő volt főszervezője ama többrendű gyűléseknek, melyek országos ügyekben a dunántúli tájakon tartattak.

Az 1531-ik év március 6-án Babolcsán kelt Perényi Péternek, Török Bálintnak, Lengyel Jánosnak és másoknak azon levele, melyben az ország számos nemesét e hó 19-re a sopromegyei Bélavára hívják az ország sorsa fölötti tanácskozára.²⁴ A hívásra megjelennék: Battányi Ferenc vasmegyei főispán és horvát bán, Báthori György Babócsa vár ura és somogymegyei főispán, Pekri Lajos Ötvös-vár ura, Szécsi István zalai főispán, Bánfy Antal a bolondói vár ura, Battányi Orbán, Sulyok György pécsi püspök és Lőrinc fejérvári prépost stb. személyesen; Erdődi Simon és Péter, Endre knini püspök, János korbovai gróf, Moré László, Tahy János, Keglevics Péter, Choron Endre, Essegvári Ferenc és a nemrég meghalt Báthori István nádor özvegye Söfia maszovi hercegnő képviselőik által s egy körlevelet bocsátottak az ország összes rendjeihez, melyben mondják: „E hazát atyaink egysége és összetartása szerezte és tartotta fenn s csak hasonló egység, összetartás és kölcsönös szeretet által menthetik meg jelen s jövőendő bajaitól. Ez okon május 19 napján, Veszprémben fogunk összejelkezni s benneteket is kérünk, hogy ott megjelenjétek, tanácskozzatok velünk . . . a haza oltalmáról, hitünk fenntartásáról.”²⁵

A célt mindkét királyt megdöbbentette s mindketten eltiltoiták híveiket a megjelenéstől. S célt értek, mert a veszprémi gyűlés, melynek feladata lett volna elhatározni, kit kelljen ezután királynak ismerni, hogy többé a török s Szapolyai és Ferdinánd népe ne vete-

kedhessék azon, melyik okozhat nagyobb romlást a hazának — eredmény nélkül oszlott szét; de eredmény nélkül a Székes-Fejérvárra áttett gyűlés is,²⁶ mert a rendek csak gyéren jelentek meg s csak gyenge visszhangot költött az országban a többek által hangoztatott vélemény, hogy sem Ferdinándot, sem Zápolyát nem, hanem Perényi Pétert kellene királlyá tenni.²⁷

A szándék azonban, hogy mindkét király magán célszándékaitól függetlenül intéztesse a haza sorsa, a sikertelen próbák után sem enyészett el. Főuraink, kikhez most már Nádasdi Tamás is csatlakozott, november elején újabb tanácskozásra gyűltek Zákányba,²⁸ s ott azt végezték, hogy 1532 január 1-én a balatonparti Kenesésen országgyűlést tartassék. Zápolya eltiltotta annak tartását, a gyűlés céljaira nézve félrevezetett Ferdinánd ellenben követeket is küldött oda s a kenesei gyűlést az új év első napján a rendek tetemes számat látta együtt. Országra kiható hasznos határozatot azonban e gyűlés sem tudott hozni, csak panaszt és szemrehányást róptott a világra s egy újabb gyűlésre halasztotta az ország hajainak orvoslását.²⁹

Perényi a kenesei gyűlésen már nem volt jelen.³⁰ A kényszerűségből Zápolya mellett tartózkodó, de erősen Ferdinándhoz szító s a vezérszerpeket kezei közé ragadott Nádasdi Tamás mellett terveinek valószínűsítésére a rendek közmegegyezéséből nem remélhetvén, azoktól elvártan kezdett működni saját céljaira s a veszprémi gyűlés hangulatából bátorogat merítve Zrinyi Miklóst és Bika Imrét³¹ Szolimanhoz küldte „kérni, hogy vegye őt ki Zápolya és Ferdinánd hatalma alól és fogadja oltalma alá. Mig azok a szultánnal értekezésben fáradoztak, ő maga ott hagyván a délvideket, terébesi várában családja körében csendesen várta az eredményt. Midőn pedig az 1532-dik év nyara elején Szoliman ismét Magyarországra indult hadaival, ő is/ott tértet Baranyában s augusztus havában maga ment valpói várából fával, 600 fenyésen főszerelt lovaggal és gazdag ajándékokkal a mohácsi síkon táborozó Szolimanhoz, személyesen eszközölni ki tőle azt, a mit Zrinyi és Bika által kért. Célját nem érte el. A portához küldött követei munkálatait Gritti meg-

²⁶ Bakics Pálnak fennmaradt levele, 185 I.

²⁷ Ezen időben nem csupán főuraink gondoltak Zápolya és Ferdinánd mellőzésére, hanem György szék herceg is azt adta utasításul a magyar ügyben Passauban tartott tanácskozáshoz küldött tanácsosainak, hogy azt mint indíthatny adják elő kelő időben: »A kereszténység érdekében állana, ha mind János mind Ferdinánd a lengyel király javára lemondának a magyar koronáról.« Történelmi tár. 1878. 465.

²⁸ Zákány a mostani Városv. pusztá körül terült el. Midőn a zrinvári és kanizsai törökök az akkor virágzó mezővárosra törtek, az erős, bátor lakosság kemény harcot vívott velük, de végre a török túlerő győzött s a le nem kaszabolt lakosság a náddal és gyékénnyel borított mocsaras helyre menekült s itt új községet alapított, mely helyi fekvése miatt Gyékényes nevet kapott.

²⁹ Így írják a Praelati, Barones, Proceres et Nobiles Regnicolae omnium ordinum Regni Hungariae in Kenese congregati a Morva rendelkezhez: »Királlyágnak mindig előlata volt a kereszténységnek, s az eny négligencia et impotentia principum nostrorum ferimus, mert annyi idő óta hiába kérünk segélyt a keresztény államoktól. Ezért jövő Gergely napra általános diétát hirdünk Biremhádra (Berhida) Veszprémmegyébe. Küldjenek oda követeket.« Tört. tár. 1878. 464 I.

³⁰ Engel János »Geschichte des Ungarischen Reichs und seiner Nebenländer Halle, 1798. I. 302 — a kenesei gyűlést szerzője is Perényit mondja, de hogy már azon nem volt jelen, bizonyítja egy halmoz levele, melyet Ferdinánd pártján e tárgyban Innsbruckba írtak. Jelezen Szalaházinak 1531 december 28-án kelt levelében olvassuk: »Perényi e napokban a török sültoitól Terebesre érkezett s Jánoshoz emberét küldte mentéséig, hogy eddig hanyagult szolgálta, s hűség ígrettel.« Thuroz Elek pedig Sempérol november 24-én írja Ferdinándnak: »Nádasdi Tamás a főszereplő s postaként siet értől úrhoz ez ügyben.«

³¹ Schwandner: Script. Hung. III. 406. Badai Ferenc hibásan mondja Jánosnak. Polg. Lex. Perényi P. élete.

domo Georgij Kajdaszi infidelis nostri — elfogván Perényit, az ő rendelkezése feléig, fával és minden kincsével együtt, Szercesen János, Dobragosyi várában tartatik. (Kassa városi levéltár kiadatali levelei, csomag, 1573 sz.) Zápolya levele nem említi, hogy a korona is Perényi lett volna elfogatásakor, s hallgatásos igazat ad Gévainak, ki Budai Ferenc és Esaiás, s más történetek után állítást, hogy Perényi, Ferdinánd koronázása után a koronát Siklóra s onnét menekülésekor magával vitte volna, szinte okmányok alapján cáfolja.

²³ Perényi Péternek, 1530. jan. 20, 25. május 1, 16. június 31. július 22, szept. 12, dec. 28-án, Terebesben kelt levelei a kassai vár leveltárban. Tartalmuk célmora közeléből nem tartozván, csak keltek idejét jegyeztem föl magamnak.

²⁴ Katona: Hist. crit. Töm. XX. 678—9. Fessler. VI. 453.

²⁵ Kovachik: Supplem. ad. Vess. Comit. III. 137.

hiusván, kivánása teljesítése helyett a fővezér Ibrahim öt magát elfogatta, kísérletét pedig lekoncoltatta. Fogságából úgy menekülhetett, hogy Ferenc fiát adta zálogul, a kit aztán soha többé nem látott.

A Szolimán által Zápolyának kiadott s ettől másodikban megkegyelmezett Perényi ezután Terebesen és Sátoralja-Ujhelyen,³⁶ majd az 1534-dik évben Sárospatakot erősséggé alakította, ettől fogva állandóan itt lakott s lett a Bodrog partján a reformáció megörökítője. A felvidékre költözése után csupán egyszer látjuk még Baranyában. 1535-ben ugyanis Dionysius után második napra (apr. 10.) Siklóson kelt leveleiben Kassa város bírájának jó szomszédai viszonyt ajánlva tudatja azzal, hogy az ország alsó részeinek megzavart java érdekében Siklóstra ment.³⁷ Meddig időzött itt, nem tudjuk.

Az eddig elősorolt adatok Perényinek Siklóson tartózkodására nézve három időpontot jelölnek meg. Hatalmas és maradóan alkotások létesítésére rövid, de kezdeményezésére elég mindegyik. Nagy kérdés azonban, hogy közülük melyik volt az, melyet a partfogása mellett megindult reformáció kezdőpontjául tekinthetünk. E kérdésnél a hagyomány tétováz és hallgat s még kevésbé segítenek biztos kútfók, hogy arra alaposan és minden kétséget kizárólag megfelelhessünk; de minden körülményeket tekintetbe véve talán nem tévedünk, ha a baranyai reformáció megkezdését azon időre tesszük, mikor Perényi családjával együtt leghosszasabban és állandóbban tartózkodott Siklóson s a mikor már Szerémről az „apostata lator” és „Skariotes” címet is kiérdemelte. Ez az 1527. szeptember-erőli 1529 júliusáig terjedő időköz s én hajlandó vagyok erre és Siklósa értenitlasi mondatát: „A mely urak a mohácsi vészből hazajöhetnek, egy-egy evangélikus predikátort keresetnek maguknak.”

Az az evangélikus predikátor, kit Perényi talált magának, a hagyomány és köztudat szerint *Siklósi Mihály* volt.

A magyar föld eme legelső reformátorának életét és működését a legsűrűbb homály borítja. Nyomokat, melyek után alakja kidomborítható lenne, nem hagyott maga után; egykorú s történeti hiteltelre igényt tartható adatok nem bizonyítják, hogy hol és mely időben működött. Egyedül a megbízhatlan kései hagyomány beszéli, hogy Zemplénben Ujhelyen s Baranyában Siklóson reformátorkodott. Jelesen Gönci György Félégyházi Tamásnak 1586-ban megjelent Új testamentumához írt ajánlásában a reformátorok közt elsőnek említi Siklósi Mihályt az *feloldón Ujhelyben, Perényi Péter idejében*. Patahi Sámuel, tolnai pap s később dunamelléki püspök pedig 1647 szeptember 15-én Szilágyi Beniamin István sárospataki tanárhoz írt leveleiben mondja: „*Siklóvár és város környéke celebrálja n jeles Siklósi Mihálynak emléket.*” Ennyi mindaz, a mi a messze múltból Siklósról reánk maradt s ismerve egyfelől Patahi Sámuelnek a tolnai és baranyai reformáció körüli tájékozatlanságát s adatainak kétes hitelt voltát; s tudva másfelől azt, hogy Gelei Katona István,³⁸ ki 1605–8 táján ujhelyi deák volt³⁹ és utanna Tolnai F. István és Pósházi egy, tudományokkal foglalkozó egyén — állítólag Pesti Gábor — könyvtárában talált kézirat nyomán Ujhely reformáltatását *Seilvási Mihály*nak tulajdonítják: csak habozva és

tartózkodva említhetnék a reformátorok közt Siklósi, hogy ha fennmaradt énekének versei hibátlanul nem hirdetnék nevét s nem bizonyítanák, hogy valóban élt és működött.

Ily körülmények közt nem csuda, ha származásáról, ifjúkori nevelkedése s pályájának kezdő éveiről nem mondhatunk semmit. Születése helyét, a baranyamegyei Siklóson gyanyitjuk. Gyanításunkat a régi szokása igazolja, kik magukat többnyire szülőföldjükről írták s neveztek. E gyanításnál maradvány, önként merül föl a kérdés:

Mikor s miképp került Ujhelybe? Nem tudjuk, miként nem ismerjük az útát, mely földieit; Kopács István és Sztárai Mihály⁴⁰ a délvidekről északra, a ferenczrendiek sárospataki klastromába vezette. Beszélk,⁴¹ hogy Pálóci Antal, Ujhelynek ura, kegyúri jogánál fogva már 1522-ben ujhelyi plebánussá nevezte ki, de ezen állítás nincs bizonyítva.⁴² Hihetőbb, hogy mint az előbb említteteket a sárospataki, úgy őtet is az ujhelyi kolostor adta, s azokkal együtt ő is a szerzetesi cellából lépett ki a hitújítás eszméinek terjesztésére. S e föltevésnél a sejtélemnek egy vékony fonalszála akad kezünkbe, mely visszavezet Baranyába. Tény ugyanis, hogy a ferenczrendiek Pécsent, Monostoron és Szigetváron klastromaik voltak.⁴³ A mohácsi vész idején a török a két első helyet feldúlva s elhagyva, a közlakosokkal együtt, a szeretházak lakói is menekültek. A menhelyt keresőknek irányt mutathatott északfelé a Sárospataki s Ujhelyi urává lett Perényi fényes neve, s vezethette őket azon körülmény, hogy a rend 1527. jubilate vasárnapján (május 12.) távol a pusztulás helyeitől,⁴⁴ Sárospatakon tartotta meg a provinciaális-választó gyűlést, a mikor az 1514-ik évben Pasztói János fraternal Jeruzsálemba zárandokolt *Pesvárdi Gábor* — tehát szinte baranyai fi — választatott most már ötödik ízben a rend főnökévé. A menhelyt keresők s a választói gyűlésre Sárospatakon megjelentek közt feltehető a mi reformátoraink is, s miként izrael népe az új hazát keresés közben nyerte és élvezte az égi manna: úgy ezek is bujdosásuk útjában annyi helyen kereszteltembe s érülközve annyi egyennel, ismerhették meg közelebből és szívhatták be a reformációt, melynek aztán menedékhelyein csakhamar apostolaiá is lettek, követte Sárospatak és Ujhely új urának, a szintén az 1527-ik évben a felvidékre vonult, s pártot és felekezetet cserélt Perényi Péternek példáját, s talán bátorítva is az által. Így van értelme Gönci mondatának: „A reformátorok közt első Siklósi Mihály a feloldón Ujhelyben, Perényi Péter idejében.”⁴⁵

³⁶ Sztárai Mihály születése helyéről Sztárai Antal s utána ujjabbkori életről *Szilágyi Áron* (Régi m. költők V. 294–5 l.) és *Nagy Sándor* (Sztárai M. élete és művei. Budapest. 1883. 5. l.) a zemplémegegyei Sztárai tartják. En hajlandóbb vagyok azt *Gyöngyösi Benjamin* (Sztárai M. baranyai reformátor Apologiaja. Tud. gyűjt. 1830. V. évf. 55. l.), *Toldi Ferencz* (Magyar költők élete Pest 1870. I. 43. l.) *Csorbá Józseffel* (Somogyvármegye ismertetése Pest, 1857. 211. l.) és *Jpolyi Arnoldal* (Veresmarti Mihály élete. Budapest, 1872. 12. l.) a Perényi Péter tulajdonát képezett s Valpohoz tartozott somogymegegyei Sztárai tartani annak. Az ő korában tónak nevezett s ma is állva nyelvt Sztárai születése adhatott neki osztót s képezhette őt arra, hogy a Drávnától rézek lakóinak is Valpón és környékén lelkesen és sikeresen hirdethesse s velük megkedveltesse a reformáció tanait.

³⁷ Fejes István id. m. 4. lap

³⁸ Fejes I. id. m. 4. lap

³⁹ Haas M. Baranya, Pécsent, 1845. 156. l.

⁴⁰ A mohácsi veszedelmre következett dúlásnak estek még áldozatul az oroszai, budai, pesti, tatai, gyöngyösi és j.-berényi ferenczrendi kolostorok is. Régi m. költők. V. 295.

⁴¹ Szilágyi Áron, Nagy Sándor és Fejes István Sztáraiól is beszélk, hogy a mohácsi vész idején távol Pálóci Antalnak udvari papja volt, s e minőségben elkísérte urat a tolnai táborba, részt vett a mohácsi csatában is, és nemcsak bugó imával, hanem személyes vezetésével is lelkesítette társait. De hol van erre az elfogadható bizonyít? Sztárai, Szombathi és Csécsi után lehet indolni, de velük bizonyítani nem

⁴² Perényi Péter Ujhelyen 1534 Máthé napján (szept. 1.) kelt leveleiben Kassa város bírájól mesterembereket két Sárospataki megörökítésé végett (Kassa városi levéltár. kiadatlan levelek).

⁴³ Kassa városi levéltár. Kiadatlan levelek.

⁴⁴ Praeconium evangelicum. Gyulafejérvár. 1638. Előszó.

⁴⁵ Fejes István. Sátoralja-ujhelyi ref. egyház története. Ujhely 1889. 12. l.

Midőn azonban, biztos adatok hiányában a sejtlem mécsét gyújtom meg, reszkető fényével világot deríteni próbálva a sűrű homályban; korántsem szándékozom szaporítani a forrásokra nem támaszkodó s a történelmi hézagokat — mint Révész Imre mondja — egyéni sejtelmekkel és képzelmekekkel kedélyesen, néha komoly arccal betöltőgető történetírás tántorodásait. Így is túlságosan hemzseg azoktól prot. egyházunk története, melynek régmúltját nemcsak nem ismerjük, de bátran mondhatni, hogy legnagyobb részben hiányosan ismerjük. Mindenki, ki eredeti okmányok alapján vizsgálja annak egyes pontjait, nagyon jól tudja, hogy a forgalomban levő tradíciók többnyire valótlanok, s a való tények is gyakran hibás szemponttal állnak helyezésre. A hagyományok mellé egyéni s gyakran nagyon gyarló vélemények települtek, melyek lassankint történelmi igazságok gyanánt lettek forgalomba hozva a nem eredeti okmányok, hanem a könnyen kezök ügybe eső, és a tévedéseket gyárfő-kézre adó munkák után dolgozó egyháztörténetíróink által. De eljött az ideje, hogy a XVII. és XVIII. század íróinak tévedéseit tovább ne gondoljuk, annyival inkább, ne szaporítsuk, hanem inkább igyekezzünk levérni a port, mely századok folyamán prot. egyházunk mult-jára rakódott.

Nem állítom annál fogva, csak gyánát és képpen említem, hogy talán Siklósi is, miként Sztrai és Kopácsi a szerzetesi cellából lépett ki a hitújítás eszméinek terjesztésére. Érdekes volna tudni; minő véletlen szikrája gyújtott lángot keblében s mikor és minő körülmények közt tűzte ki és lobogtatta a korában már tekintélyes város, Újhelyen a reformáció zászlóját? Sajnos, hogy ezeket sem rá, sem Újhelyre vonatkozó hiteles följegyzések nem beszélnek. Ide vonatkozó adatok hiányában reformatori alkaja egy megfajtásra váró, de talán soha meg nem fejtető rejtélyként áll előtűn. Feltűnik mintegy meteor északon s a nélkül, hogy ottani ragyogását szemügyre vehetnők, és pontosan megfigyelhetnők, elvész szemünk elől és tümenyes pályája véget ér délen. A jelenben Siklósi Mihály egy mitoszai alak, ki a felhők közt kitér és ugyanazok közt eltűnik; szemünk előtt áll, sőt ha rátekinünk, egy nagy lépést tesz északról délre s még sem látjuk. Csalódságunk hinni az egészet, ha zengő szava nem hangzanék felénk háromszázad távolából, még ma is érthetőleg és tisztán.

(Vége.) Földváry László.

IRODALOM.

* **Javaslat a belhivatalnoki fizetések egyöntetű rendezéséről és az ev. ref. egyházak anyagi megszerzéséről.** A nagybányai egyházmege megbízásából készített *Ferenecz Gyula*, krassói ev. ref. lelkész. Ára 10 kr. Debrecen. 1893. Külön lenyomat a »Debreceni Prot. Lap»-ból. Egy évsz. nyomtatvány ez, a mely majdnem egyidejűleg a gömöri ref. lelkészi értekezletnek lapunkban megjelent munkálataival — sürgeti a prot. egyházak s lelkészek anyagi sorsának rendezését, javítását. Kiván 1. új adózási rendszert, a személyes adónak a birtokaránylagos adózással való kombinálása folytán. 2. egyházi háztartásunkban több erőteljességet és önmegtartóztatást (ez a rész kiválóan érdekes, mert a lelkésztanítóságok, iskoláink feladata, az affiliatio, az építkezési stb. anyagok közös beszerzése s a pénzkezelés reformja stb. kérdéseket is érinti). 3. egyházfentartási alapok gyűjtését, a mire lapunkban Cinke I. már régebben lelkesítette közönségünket. Az égető bajok ellen nemcsak küzdő

fűzet tiszta jövedelme a Krassó vidéki magyar gyermekek szeretetáznak adatik; tehát még nemzeti célnak is szolgál.

* **Lauko Albert. Egyetemes történelem a felsőbb kereskedelmi iskolák és akadémiák részére.** Budapest, 1894. Ára 90 kr. Egy tankönyv, mely 155 oldalon az egész világtörténelmet felöleli a legrégibb időkötől a legközelebbi eseményekig. Valóban igen nehéz feladat s ha valaki élvezhető és tanúságos tankönyvet akar a növendékek kezébe adni, szinte lehetetlen. Szerző — úgy látszik — erre nem is törekedett. Műve egy végtelen sivar krónika, melyben időrendben s uralkodók szerint a világtörténelmet csaknem összes nagy eseményeit érintve találjuk, a nélkül, hogy azok megismeréséből s olvasásából valamit tanulhatnánk. Csaknem lehetetlennek tartjuk, hogy egy ily modorban megírt tankönyv meg ne rontsa a növendék memoriamját s meg ne utáltassa a történelmet. Igen egészen lételem rendszer az, ha egy év alatt az egész világtörténelmet veszik fel tananyagul; de ez esetben talán nem az összes világtörténelmi események felsorolására kellene a súlyt fektetni, hanem mellőzve a jelentéktlenebbeket, az események oly csoportosítására, hogy ha azt a tantól átolvassa, tanuljon belőle, ismerjen nagy jellemeket, fontos intézményeket, lássa a népek és nemzetek nagyságának avagy süllyedésének okait, s vonjon a múlt eseményeiből következtetést a jelenre és a jövőre.

Szerző művében az újkor története a legbővebb, a 47-ik láptól terjed a könyv végéig. Ez a rész aranylag a legkiegészítőbb, kivonata az újkori történelmi könyveknek, felsorolása az újkori nevezetesebb eseményeknek: Erdeme, hogy a felsőbb kereskedelmi iskolák és akadémiák számára készűlvén, a kereskedelmi történetre és kifejeződésre gondolt fordít.

Az ókor és középkor története azonban teljesen hasznavehetetlen. Görögország történetének legérdekesebb részéből ha annyit említett meg, hogy a persák háborúiban halhatatlanná lett Miltiades, a marathoni győző nevé; a második nevezetes Leonidas hősi feladózása Thermopylaenél s a saianisi ütközet által, mely Themistokles nevét teszi halhatatlanná; a görögök győztek még Plataeánál (479); a harmadik háborúban Cimon elűzte a perszákat az Aegai tengerről; jobb inkább, ha az egészet felemlítés nélkül hagyjuk. Athen fénykoráról annyit szava van, hogy ez azon időszak, mikor az irók és művészek kifejezést adnak a görög szellemnek. Hasonlóan sorolja el Róma s a középkor eseményeit.

A rövidség s talán a felületesség egypár tévedést is eredményezett. Azt mondja, hogy »Solon alkotmányja (595) demokratikus volt.« Tudunkkal Solon alkotmányát teljesen timokratikus, volt mely Clisthenes és Pericles újításai folytán vált demokratikussá. Továbbá a 24-ik lapon az arabok történetében oda veti, hogy »a bagdádi kalifáság Harun-al-Rasid (786—809) s utódai Al-Manzor és Al-Manum alatt éri el fénykorát.« Igaz, hogy Al-Manzor csakugyan nagy uralkodó volt, ki alatt az az arab ipar, művészet s tudomány virágzásnak indult; de hát nem volt ő a Harun-Al-Rasid utódja, sőt (ellenkezőleg annyira elődje, hogy ő tette székhelyévé Bagdádöt (754—775).

Kifejezési eléggé rövidék s általában világosak. Találunk azonban olyan helyeket is, melyek értelmetlenek vagy homályosak. Így a 9-ik lapon: »Alcibiades elíteltetvén, a spártaiakat, később a perszákat segítette hazája ellen.« Ez azt akarná mondani, hogy Alcibiades először a spártaiakat izgatta hazája ellen, később, mikor könnyelmű magaviselete miatt a spártaiak ráuntak s meggyűlölték, a perszákhoz menekült, stb. stb.

Van e munkának egy érdeme s ez a csinos kivitelű művelődéstörténelmi képeknek a szövegbe való illesztése. Ilyenek: a Sofia templom belseje, az Alhambra Granadában, a kölni székesegyház, egy XIV. századbeli lovagvár Franciaországban, a milánói székesegyház, a velencei Márk templom, mexikói palota, a szent Péter templomának külső képe, a Louvre homlokzata I. Ferenc idejében, a versaillesi palota a kert felől, stb. s egy pár lovag és katona.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Veres Sámuel** szesza-komáromi ev. ref. lelkész, az abauji egyházmegye esperese az új év első napján, életének 70-dik lelkészességének 37-ik, esperességének 3-dik évében, hosszas szenvedés után elhunyt. Azok közé tartozott, a kik csendes kitartó munkával, hivatali hűséggel, lassan hódítják meg magok iránt a közönséget s a kiknek nincs magasabb vágyuk, mint egészen betölteni azt a helyet, a hvóvá a Gondviselés jó tetszéséből állították. Egy szűkebb kör, egy igénytelen kis gyülekezet szeretete, tisztelete, az is jutalom volt neki s ha önzetlen, sőt önfeláldozó sáfarkodásáért tisztársainak kitüntető figyelmében részesült, az sem szédítette meg, az sem tette sem önhitté, sem követelővé; maradt mindig az ő Urának igénytelen, buzgó, nyereségről-nyereségre lépő, soha el nem táradó szolgálója, a rea bizott nyájának tárja, pasztorja, vezére, tanácsadója. A szesza-komáromi társjegyzékében mintaszerű rendet, egyháziasságot honosított meg, ritka humanizmusával kivívta maga iránt a különböző felekezetek becsületét annyira, hogy példája e tekintetben is jótékony, szinte tegeményszerű volt. — *Békly Sámuel* hunyta után, mint legelősebb tanácsbíró, oly imponáló pontossággal vezette az esperesi hivatalt, hogy lelkész-társainak s illetőleg a gyülekezeteknek többsége illetlenségnek tartotta volna őt a rendes esperességgel meg jutalmazni. Az évi jegyzőkönyvek s az egyházmegyei gyűlésekről szóló tudósítások megmegújuló elismeréssel adóztak az alatt a pár év alatt, a mig mint esperes forgolódnhatott, az egyházmegye ügyeinek vezetésé iránt. — Nem a hivatalban, hanem a munkában volt első; nem fényes, nagy sikereért, hanem folytonos következetességeért, hűretlen buzgóágáért volt tisztelet és szeretet tárgya. Az egyházmegye gyászjelentésben tudatta a veszteséget, a mely őt újabbán érte s ebben állított ki bizonyítványt az elhunyt érdemeiről, mondván: „Hű volt mind halálig!” — Az volt csakugyan. Legyen áldott emlékezte s a kik siratják nagy siralommal, enyhüljenek ama felemelő tudattól: „Hű volt mind halálig!”

— **Gyászhirek.** *ösv. Radácsi Györgyné, szül. Szegedy Julánna* asszony, Radácsi György theologiai tanárnak, lapunk felelős szerkesztőjének édes anyja, f. hó 4-ikén, életének 76-ik, özvegyiségének 27-ik évében hosszas betegeskedés után Szepsiben elhunyt, s 5-ikén nagy részvét mellett eltemették. A megboldogult 7 gyermekét nevelt nagyra, kik közül ma már csak 4 él. Unokáinak és dédunokáinak száma 46. A derék fiúk és leányok szerető édes anyjának, a jó nagy anyának és szép anyának áldás emlékére. A családja boldogságáért annyit küzdött derék nő porréseinek adjon az anyaföld békés nyugalmat, megszomorodott szívű szeretteinek pedig az Ég nyujtson

vigasztalást. — *Finkey Bertl, dr. Finkey József* főiskolai tanár 3 hónapos kis fia f. hó 4-ikén meghalt. Öszinte részvéttel oszontunk a bánatos szülők fájalmában. — *Ritók Sándor, IV. gimnáziumi tanuló*, múlt hó 27-én, a szülői háznál Nagy Geócón, rövid szenvedés után, hirtelen halálal meghalt. Egyike volt az elkötözött főiskolánk jobb törekvésű ifjainak, a ki együtt indult el pályatársával az „alma mater” kebeléből ama másik alma maternek, a szerető édes anyának ölelő karjai közé, hogy megpihenjen a végzetek után s új erőt nyerjen a következő munkálkodásához. De végzete úgy rendelte, hogy többé hozzánk vissza ne térjen. — Béke szálljon korán kihűlt poraira!

— **Jókai Mór**hoz ötvenéves írói jubileuma alkalmából a sárospataki ev. ref. főiskola közigazgatója a következő üdvözlő iratot intézte: *Nagyságos Úr!* A sárospataki ev. ref. főiskola, negydedfélézázados fennállása óta, folyvást oadadó buzgósággal igyekezett szolgálni a legmagasabb és legszentebb emberiségi eszméket és közmivelődési célokat. A történet tanítványzonsága szerint, tanárai, a régieb, áldástalanabb időkben, nem ritkán életnyugalmat adózták fel az igaznak, szépek, jónak és a hazaszeretnek nagy erényeinek terjesztésért. Tanári kara, most is eme nagy eszméknek él, lelkenek, szívének Istentől adott legjobb erejével. De a közműveltség terjesztésének nehéz munkájában, mindenkor hálás elismeréssel viseltetett azon kiváló szellemek iránt, a kik kimagasló elmemeiről, különösebb ihlettség szerte áradó fényével, segélyére jöttek az élő szóval való tanítás sikerének s magas eszményi, de mégis élő alakokat teremtetek, a nevelés követendő példányképeit. Ma, a midőn Nagyságod előtt, az egész Magyarhaza teszi le szíve sugallatából eredő hódolatát, engedje meg kegyesen, hogy sárospataki főiskolánk s annak tanári kara is, hálattal szívvel hájjik meg azon férfú előtt, a ki összes irodalmi működése, költszetének kiváló alkotásai által, oly forrást táplált folyvást a gondjaink alá is bizott ifjúság lelki, hazafüi kincseinek gazdagítására, a melyre mi mindenkor atyjai megnyugvással és hazafüi dicsékedéssel utasíthatunk magyar ifjúságunkat s a mely megszentelő, tettekre buzdító ereje volt a mi nevelési igyekezetünknek is. Fogadja Nagyságod, ötvenéves írói áldásos munkásságának országos ünnepén Főiskolánknak is hódolatát, szívünknek azon buzgó imája kíséretében, hogy Nagyságod az isteni gondviselés, még sokáig tartsa meg e Magyarhazánk s a magyar szellemi teremtő örök dicsékedésére s diadalára. Hazafüi tisztelettel maradtam Sárospatakon, 1894. január 5. Nagyságodnak aláztos szolgálója:

Mitrovics Gyula,
a sárospataki főisk. közigazgatója.

— **Az „Óráló”** politikai, szépirodalmi és közigazdasági lap első száma f. hó 3-ikán jelent meg. A szerkesztőség programja után egy hosszabb cikk van benne a katolikus autonomiáról. Az „Egyház életben” Czinke István „A legujabb memento” cím alatt a protestáns lelkészek fizetésének rendezésével foglalkozik. A tanügyi rovatban dr. Öreg János a debreceni egyetemről ír. A többi rovatok is ügyesen vannak összeállítva. Csengey Gusztávnak „Ida emléke” című regényéből is van közölve egy pár oldal.

— **Hajtóvadászat országgyűlési képviselőkre.** A katolikus papság valóságos hajtóvadászot tart az úgynevezett reverza'ionos képviselőkre. Kintinik ez a „Magyar Állam” következő felhívásából: „A katolikus végrehajtó bizottság megbízásából bizalmam kerülök fel elbarátainkat, legyenek szívesek velünk postafordultával a M. Állam szerkesztősége címére tudatni, hogy a kerü-

lébeli országgyűlési képviselő irásban adott-e avagy szóval tett-e választása előtt ígéretet az iránt, hogy a kath. érdekek ellen működni nem fog? Ha igen, hol az erre vonatkozó irat, avagy kinek tette az ígéretet, kik erre a tanúk? Továbbá különösen le lenne kötelezve a katolikus végrehajtó bizottság, hogy ha ezen tanúk hitésített nyilatkozatának, avagy magának a révverzálisnak hitelés-másolata mielőbb beküldetnék Szapári László gróf címére avagy hozzánk.

— **A közös főpásztori levél** elébb megjelent a napi lapokban, mint a gyűlekezethez. Látszik, hogy terjeszténi kívánták minden áron. Vád, panasz hangzik belőle. A róm. kath. egyház, a mely Szent István király óta élteje, megtartója volt a nemzetnek, az államnak, nehézségeseké elé néz, ha az egyházpolitikai javaslatok törvénynyé válnak — ez a hang vonul végig a főpápok szózatán. A receptionális javaslatról féltik az állami kereszténységet, a kötelező polgári házasságtól a házasság szentségét, a papi tekintélyt, a családi élet erkölcsi-ségét, a papság bíráskodási jogát. Most már merik azt is állítani, hogy eleitől kezdve *dogmái sérelmet* láttak a feltűnedező javaslatokban, noha ezt gr. Csáky már egyszer igen megdöbbenéssel megcáfolta. Érdekes vonás benne az is, hogy a magyar főpápok úgy beszélnek a saját harci tűzökről, mint a mit a római pápa mérséklő ereje tudott csak féken tartani. Mindamellét ők is ajánlják híveiknek a mérséklést, a törvénynek lehető tisztelben tartását, a felsőbb hatalmasságok iránt való engedelmességet, de egyúttal hirdetik azt is, hogy vannak esetek, a mikor ez az engedelmesség felmondható s a sorok közül ki lehet olvasni, hogy a róm. kath. egyház mai helyzete is ilyen. A vers vége pedig az, hogy a hívek tömörüljenek és ne engedjék a róm. kath. egyházat veszedelmebe sodortatni, mert ezzel együtt elesik a haza, az igazság, az erkölcsiség sat. Azt — persze — a róm. kath. főpápok egy szóval sem árulják el, hogy a tervezett javaslatok más felekezetre is hoznak vesztéseket, p. o. az erdélyi kerület reformátusaira, az egész ország unitáriusaira stb. Ők csak magokat látják e hazában, csak magokért agódnak, csak a róm. kath. egyház ügyéül igazainak megmentésére toborznak egy kereszties hadsereget, a melynek Schlauch és Schopper lesznek a Kapisztránjai, a Hunyadi Jánosai pedig gr. Zichy Nándor és Eszterházy Móricz. Mindenestre nevezetes tünény a főpásztorok levele, mert egyebek között fényesen igazolja, hogy mi minden lehetséges egy alkotmányos államban olyanoknak, a kiknek hátuk megett milliók állanak. A pánszláv papok persze nem üthetnének ilyen nyilvános agítatiot!...

— **A sárospataki ev. ref. egyházban** a múlt évben született 55 fi, 65 nő; meghalt 49 fi, 43 nő; szaporodott a lelkek száma 6 fi és 22 nővel. Az egyház népesége jelenleg 2275. Házasság kötöttet 23, melyből tizta 15, vegyes 8. Ez utóbbiak közül ev. ref. róm. katolikussal 7 és ev. ref. gör. katolikussal 1. Áttért egyházunkba a róm. kath. egyházból 3 fi és 1 nő. Kitérés nem történt.

— **Protestáns irodalmi pályázat.** A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság 1893-ik évi november hó 15-én Budapesten tartott választmányi ülése határozatából, a nevezett társaság pénzügyi és irodalmi bizottságának megállapítása szerint, az 1894. évben tartandó közgyűlési utolagós jóváhagyása révénében, nemzetünk ezredéves fenállása örömmünnepe (1896.) alkalmára a következő irodalmi pályázatot van szerencsénk kihirdetni:

„Adassék elő a protestantizmus vallás-erkölcsi, köz-

művelődési és nemzeti hatása Magyarországon kezdetől fogva maig.

Az irandó munka 20 (húsz) nyomtatott ínyel nagyobb terjedelmű nem lehet. Ebben a keretben tűnőtetendő fel művelődés-történeti szempontból, történeti és statisztikai adatok alapján, az a befolyás, a melyet a protestantizmus gyakorolt népünk vallás-erkölcsi életére, úgy nyilvános istentiszteleti, mint magán- és közeleti, vallás-erkölcsi irányban, valamint a családi és polgári életre, a szokásokra, az egyéni és a nemzeti jellemre és egyéb felekezetre való hatásában; továbbá a protestantizmus hatása nemzetünk közművelődésére, különös tekintettel iskoláinkra, tudományos és irodalmi életünkre; végül a nemzeti politikai fejlődésre, tekintettel a nemzetiségre, az alkotmányra, a közszabadság érzésének ébresztésére és a törvényhozáásra.

A pályázat sikere érdekében a társaság kettős pályázatot hirdet; u. m. először kívánatik az egész művázatának, teljes tartalomjegyzékének összeállítását és valamely tetszés szerint választandó önálló fejezetének részletes kidolgozása. Az egész munka vázlata s valamely önálló fejezetének részletes kidolgozása, 1894. szeptember hó 1-ső napjára küldendő be a társaság titkárához, idegen kézzel írva, zárt jellegű levél mellett. A beérkező munkák szakszerűen megbíraltatván, vagy a legjobbnak talált vázlat szerzője nyer aztán a munka kidolgozására egyenes megbízást, vagy pedig több, a sikerre egyaránt reményt nyújtó munka bocsátaték szűkebb körű pályázatra.

A nyertes pályamű jutalma 2000 (kettő ezer) korona (1000 frt o. é.), a mely pályadíjon kívül a nyertes mű, a magyar Prof. Irod. Társ. tulajdonába menven át, meg a szokásos ívenként 30 frtnyi írói tiszteletdíjban is részesül. Megjegyzetük azonban, hogy a pályadíj csak abszolút irodalmi becsű műnek fog kiadatni.

Az egész pályázat végső határideje 1895 december 31-ike, a mikorra akár a megbízás folytatandó irandó, akár pedig a szűkebb pályázatra bocsátott munkák a társaság titkárához beküldendők. Később érkező művek a pályázattól kirekesztetnek.

Kelt Budapesten 1893. december hó 28.

KENESSEY BÉLA, SZÁSZ KÁROLY,

a M. Prof. Irod. Társ. titkára, a M. Prof. Irod. Társ. elnöke.

— **Az egyházpolitikai kérdések a szokásos újévi tisztelegés alkalmával** szóba kerültek úgy a miniszter-előknél, mint az országgház elnökénél és Apponyi grófnál is. Wekerle beszédéből tisztán kivehető, hogy el van készülve arra, hogy az egyházpolitikai javaslatok ellenével erős harcot kell folytatnia, de azt a biztos győzelem reményében elfogadja. Beszédében kifejezte azt is, hogy a kormányprogramja nem a vallások sérelmére és a lelkiismeretek megzavarására szolgál, hanem ellenkezőleg a vallás és lelkiismereti szabadság biztosítására. Apponyi gróf beszédéből még most sem lehet tisztán kienni, hogy minő állást fog elfoglalni a betervezett javaslatokkal szemben. Abból a nyilatkozatából, hogy az egyházpolitikai javaslatok végrehajtásánál újabb, az eddigieknél is talán súlyosabb zavarok fognak támadni, ha azok jelen alakjukban és minden további biztosíték nélkül törvényre emelkednek azt lehet következtetni, hogy Apponyi ellenezni fogja a betervezett javaslatok elfogadását. Az 1848 és függetlenség párt elnökénél tett tisztelegés alkalmával semmijéle politikai nyilatkozat

nem történt. Annál feltűnőbb volt azán, hogy *Polonyi Géza*, a kit sokan még most is a párt vezérének tekintenek, s a ki december 17-én az igazságügyi bizottság elnökökéhez intézett levelében kijelentette, hogy a köztelől polgári házasság elvére fektetett javaslatot a közlése tárgyalás alapjául nemcsak elfogadják, de annak keresztülvitelét a függetlenségi és 48-as párt küzdelseinek diadalaként fogja üdvözölni. E hó 3-ikán, a házasságjogi törvényjavaslat bizottsági tárgyalása alkalmával úgy nyilatkozott, hogy álláspontja lényegesen meg fog változni, ha a képviselőházi tárgyalásig nem gondoskodik a kormány a kath. autonómiai kongresszus egybehívására.

— **Az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület jótékonyaságáról** a következő kimutatást adta ki az egyesület. Létesített vagy segélyezett: 1 földműves iskolát, 7 katolikus, 7 ev. református, 1 lutheránus és 1 zsracila s így összesen 16 egyházat; 6 kath.-, 26 ev. ref.-, 3 unitárius-, 1 gör. kath. 8 nemzeti s 1 kereskedelmi iskolát. 25 óvó és állandó gyermek-menedék helyet, 5 munkanautói állomást, 1 árvaházat, 4 ipari, 1 fapari és egy főreáliskolánál 10 ösztöndíjat, 5 népiskolai és 1 néptanítói jutalomdíjat, 45 népkönyvtárt és 16 da-loskört.

— **Egy újví levélből.** Kedves Tanár Ur! Szives és megtisztelő sorait megkaptam, nagybecsű megemlékezését nagyon köszönöm. Biztosítom egyuttal, kedves Tanár urat, hogy szerény tehetséggel a Sárospataki Lapoknak szolgálni a legkellősebb kötelességemnek ismerem és a legdésebb örömmel tartom. Nagyon ismerem az új helyzet fontosságát, a melyet a rohamosan beköszöntött új törvényjavaslatok ránk nézve teremteni fognak. Az élet versenyé, ránk nézve, eddig is nehéz volt, ezután kétszeresen az leszén, de én bízom a protestantizmus szellemében. Tudom, hogy a pénz nagy hatalom s ma a világ az aranyborjú elé térdel legnagyobb örömmel. De a szellemi felvilágosodás és előrehaladás sokkal nagyobb medert vajt ma már magának, semhogy a hierarchia, egyedül sötétségben boldogulni tudó iparlovagjai, annak gátat vetni képesek lennének. A hol pedig szellemi felvilágosodás van, mi ott nem féltünk a katholicizmus térdhódításaitól. De, kétségtelenül, a valláserköcsi élet ápolására sokkal többet kell tennünk, mint a mennytitünk. A jölem, az erkölcsi érzék megazulása, a társadalmi élet léhasága, a mely ma oly megdöbentő mérvben nyilatkozik, határozottan a valláserköcsi érzék hiányának kifolyása. A valláserköcsi élet lazaságát s hiányát pedig, én arra vagyok hajlandó visszavezetni, hogy a modern theologia, a mely karöltve igyekszik haladni a tudományok orias fejlődésével, a mely nem vasjáróm gyanánt igyekszik ráfékűdni a tudományokra, mint a hogy a katholicizmus tette volt azt, uralma magaslatán, hanem kibontott zászlóval tőr előre — még mindig nem tudott nálunk kellő tért hódítani. A nagy közönség, a vallástudomány mezején, még mindig nagyon tájékozatlan. Lelke világot nem tudja odakötözni a katedrális vallásos eszmékhez s hitcikkelyekhez, neki azok már dajka mesék, szétfoszlott álmok! Lelkébe valami kaotikus ideák kerengenek, a melyeknek ő formát adni nem tud s azért elhitheti magával, hogy ő vallástalan, pedig csak a megcsontodott hitcikkelyek nem férnek be gondolatvilágába. Ezzel a körülménnyel kell nekünk leszámolnunk lehető gyorsan. Eppen ezért, a modern theológiának ki kell bontani az ő zászlóját s megmutatni minden gondolkodó lélek-

nek, hogy az ő tanai nem dajka mesék; hogy azok előtt kénytelen meghajolni bármely tudományos fő. Meg kell mutatni, hogy annak célja semmi egyéb, mint a Jézus Krisztust és az ő magasztos tudományait, utólréhetetlen nagyságában megismertetni. Megismertetni azt a viszonyt, a melybe vagyunk mi, ahoz a végtelen valószínűség és a mérhetetlen világegyetemhez. Megismertetni azokat az ideálokat, a melyek e földi és amaz örök boldogságok megszerzésében igen vezetőink lehetnek. De ma igen távol áll, nagy általánosságban, ezektől a nevelési rendszer fent és alant egyaránt.

— **Nem értjük.** A »Magyar Hirlap« ünncpi albumában, annak is az élén, ezeket olvassuk: »Karácsony estéjén. Ti, a kik vigadtok örömben karácsony estéjén, kicsinyek és nagyok: ti, a kik várjátok nagy repesséssel az ajándékokat, a mit az angyal hozni fog, külön egyenkint és együtt mindannyiunk: — ne feledkeztek el imádkozni amaz Asszonyok a szenvedéseiről, hogy Isten enyhítse: a ki nektek ezt az ajándéket meghozta, ama fényes éjszakán. Veletek imádkozom... Budapest, 1893 karácsony havában. *Jókai Mór.*«

— **Lapunk új évi l-só, 2-ik számit minden eddigi előfizetőknek megküldjük s tisztelettel kérjük őket a további pártfogásra, valamint a hátrálékosokat hátrálékaik beküldésére.** A kik nem szándékoznak lapunkat tovább jártni, sziveskedjenek a 2-ik számit visszaküldeni. Az előfizetési árak a régiek maradnak s legcélszerűbben postautalványon Pásztor Sámuel pénztárnok nevére küldendők.

Sárospatak, 1893. december 30.

YVIAR A „Sárospataki Lapok”
KOLC kiadóhivatala.

Pályázat.

Az alsószepényi egyházmegyébe kebeleztet *kakci* ev. ref. egyház lelkeszi állomására, melynek évi jövedelme készpénz, szántóföld, rét, legelő, termények, tűzifa, szolgálmányok, stólból, hivatalos becslés szerint 801 frtra megy s így a IV. osztályba tartozik.

Pályázati kérvények 1894. január 31-ik napjáig *Kopré Ferencz* esperes úrhoz Tisza Luczra küldendők be.

Miskolcz, 1893. dec. 23.

Kun Bertalan,
tiszánineni ev. ref. püspök.

Az *ungyi egyházmegyébe* kebeleztet *turnóci* ev. ref. egyház lelkesz-tanítói állomására, melynek évi jövedelme: föld, termény és szolgálmányokban 586 frt 10 kr. A megválasztandó állomást, a folyó évi április hóban foglalja el. Pályázati kérvények, folyó év február hó 5-ig, nagytisztelett *Szabó Endre,* esperes úrhoz, Csicsérbe (u. p. Nagy-Kapos) küldendők be.

Miskolcz, 1894. január 5.

Kun Bertalan,
tiszánineni ev. ref. püspök.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előzetési díj:

Helyben és vidékre postai
székléssel, egész évre
5 frt, félre 3 frt 50 kr.
Ryges szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, meggyérés
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegül 30 kr.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: »Roma locuta est.« *Andrássy Kálmán.* — »Talmi Kapisztránok, országos pártok, prot. teendők.« *Ujfalussy Béla.* — »A protestáns jogakadémia s a jogakadémiai protestánsnusa.« *Nemo.* — »Szenvedők éneke.« *S. Szabó József.* — »Világörtenélem.« *Sárvány Imre.* — »Ifj. Cécési Jánosnak Sárospatakon 1768. máj. 10. kelt levele Rados Ferencz.« *Csillag U.* — »Az 1848. XX. t.-c. a tisztáneműi kerület kögyűlésén.« — »Vegyes közlemények.« — »Szerkesztői üzenetek.« — »Pályázat.«

Roma locuta est.

Az ország értelmisége nagy várakozással nézett ama főpásztori körlevél elé, melyet a bíboros herceg-prímás elnöklete alatt, a múlt év utólján Budapesten összegyűlt kath. püspöki kar állapított meg a kath. hívek mihezartása végett, a kormány által benyújtott egyházpolitikai törvényjavaslatokkal szemben.

A várakozás teljesen indokolt volt, nemcsak a kath. hívek, hanem az egész ország részéről.

A kath. egyház összes szellemi ereje tömörült az egyház ügy vélt sérelmeinek feltüntetésére s úgy vélt igazainak megvédésére.

A körlevél ime előtűnik van, a napilapok siettek előre közölni s megérdemlül tőlünk is a kellő méltánylatot. Felhasználjuk az alkalmat s azon tisztelettel és méltánnyalatt, melyet a magyarországi püspöki kar az ország minden felekezeti, elfogulatlan hivatott megérdemel, tárgyilagossal észrevételünket megteszük a főpásztori körlevélre.

Mindenekelőtt kinyilvánítjuk, hogy mi a főpásztori körlevélnek sem alakjával, sem tartalmával nem vagyunk megelégedve. A püspöki karnak egyik-másik nyugtadományú tagjától egyenként is olvastunk már kitűnőbb műveket, melyek úgy a tartalom mélysége, mint a forma tökélye folytán, messze kimagaslanak jelen körlevél felett. Óhajtottuk volna, hogy midőn a kormányjavaslatok ellen, az emberi — vagy hát mondjuk: katolikus vallás igazságainak, krisztusi boldogító voltának érdekében emelik fel főpásztori szavukat, ne elégedjenek meg a legtöbbször általános frázisokkal, hanem az evangéliumi és történelem tanúságai mellett az általános emberi szív és lélek követelményeire is hivatkozva és bizonyítva, ez által nemcsak saját hitveikben támaszkodnak fel az ellenállási nemes erőt, hanem az evangéliumi örök igazságok hatalmával, mintegy foglyúl vigyék az értelmet — igazaik elismerésére.

Mert tagadhatatlan tény, hogy ma már a kath. értelmiség is gondolkodik s nem fogadja szenvedőlegesen, még főpapjaitól sem, a tekintélyre támaszkodó állításokat. Mert hát a legutolsó laikus egyháztag is ott szerzi meggyőződésen alapuló elveit, a hol a bi-

boros primás: a népiskolától fel az egyetemig vagy hát mondjuk: az érseki székiig És Vasváry Kolozs ó eminenciája, a kormány ajánlata nélkül, egyedül a szentlélek sugallatára támaszkodva, volt szerzetének főnöki teendőivel bibelődnek ma is.

A kormány elnöki méltóságát, a vallásügyi miniszteri széket — s másokat is, kath. vallású egyének töltik be, kik bizonyára nem ellenségei felekezetiüknek és főpapjaiknak és a kirkőről feltehető, hogy nem a mi szegény prot. palástunkért rajonganak, sőt szívesebben kedvelik a bíbor s annál inkább a bíborban lakozó igazságot, ha az kiténik a bíbor alól.

Az említett körlevél alakja ellen is lényeges kifogásaink vannak. Mindenekelőtt nem találunk benne egy központot, mely körül az érvek, eszmék, bizonyító igazságok csoportosulnak. Egyik tárgyról a másikra ugrik, majd ismét visszatér az előbbihez, minden logikai szükségesség nélkül, kétségtelen bizonyítéka gyanánt a kapkodásnak, bizonytalanságnak, mintha a tiszteletreméltó főpápaság maga is érezte volna, hogy tulajdonképen nem tudnák elizagadni a teendők felett s ha ók sem, hát a hívek hogyan?

Most, olvassa e pásztorlevelet, szinte kéri belőle az a meg hasonlós, melyet annak idejében a napilapok említették s mintha menekültek volna a felelősségtől, mintegy szökődve hagyták csaknem magára a bíboros primást.

Ennyit általában a tartalom és alsókról.

Részleteiben a pásztorlevél háromfelé osztható, ámbar a tartalom annyira szétfoly, hogy bajos benne határozott nyugvó pontokat megállapítani.

Mindenekelőtt védekezik a pásztorlevél azon eshetőséges gyanú ellen, mintha célja igazítás vagy az államhatalom ellen volna. Ellenkezőleg. Védeni akarja saját igazait. Tehát a határozott cél: védelem és nem támadás. Ezt annyiszor és oly különféle változatosságban ismétli, még pedig elől is, közbül is, hátul is — hogy szinte gyanúsá lesz. Mintha nem meggyőzni, hanem elhitetni akarná — a miniszterekkel, hogy mindnyájukat nagyon jámbor szándék vezérli, tőlük ne féljen senki, ők nem országháborítók. „E védelmi küzdelemben mindkét fél valószínűleg senki arról, hogy a békét megzavarjuk. Mi a béke fejedelmének vagyunk gyermekei; a béke érdekében, a béke megzavarása ellen szótalunk fel.“

És ismét: „Nem vádolhat bennünket (!) védelmi küzdelemben senki a honszeretet hiányáról.”

És ismét: „Nem vádolhat bennünket (!) védelmi küzdelemben senki támadásról az állami hatalom ellen. Mi szent hitünk tanítása szerint tiszteljük az Istentől rendelt állami hatalmat s neki engedelmességekünk.”

És több ilyenféle mentegetőzések.

Ha igaz úton jár a magas főpapság, mi szükség a sok hiábavaló mosakodásra s úntalan ismételtetű: hogy így! hogy így!... Ez vagy ámtánknak, vagy jellemgyengeségnek vehető. Egyik sem illik a *Krisztus jó vilázeihez*.

Az igazságban vetett erős hitnek, az egész világgal szemben sincs szükség a gyámoltalan mentegetőzésre. Allitani és nyomban bizonyítani: ez az egyenes út. Ezt megérti minden józan gondolkodó. Különböben is, oly magas tisztülend. „a hegyen épített város”-hoz, „a világ vilárosságához” illetlen is az emberiség legszentebb ügyében való eme tartózkodó, szinte félenk modor.

A pásztorlevél második része volna ama veszély felmutatása, a melynek elhárítására gyűlt össze a főpapság, „hogy halhatlan lelketek örök üdvét munkáljuk, a Jézus szentsége jegyese, a kath. anyaszent-egyház jogainak védelmére keljünk... a nemzet drága erejéjének, szent István honalkotó királyunknak áldozatos dícsőségese szent jobbjánál, hogy e nehéz időben tanácskozzunk a serelemek orvoslása fölött, a melyek szent István királyunk legdrágább örökségén, kath. vallásunkon már eddig is ejtettek; kath. vallásunkon — mondjuk — a melyvel pedig, midőn vele népet a szent király megajándékozta, az ország fennállásának s dícsőségének egyedül biztos alapját rakta le: hogy tanácskozzunk a veszélyek elhárítása felett, melyek ama serelemek folytán kath. lelkiismeretünknek alkotmányilag s biztosított szabadságát s halhatatlan lelketek üdvét a jövőben megínkább fenyegetik.”

Azt vélné és azt várná az ember, hogy a magas pásztorlevél, ezután kifejti és meggyőzőleg felmutatja ama veszélyeket, melyek csakugyan fenyegetik az egyházat, a kath. lelkiismeret szabadságát és a hivel lelki üdvét.

Azt vélné és azt várná az ember, hogy a zsidó vallás recepciója, a vallás szabadsága, a polgári házasság behozatala, csakugyan oly vízőnőként lesznek beigazolva, melynek szentes hullámai teljesen beiszapolják az istenorzágnak szép, kies mezéjét.

De hát nemcsak ilyenféle beigazolásról, sőt még a veszély felmutatásáról sincs szó. Általános frázisok, melyeket a zsidó vallás érdekében szintűgy lehet használni; a Bibliából tartozók megjegyzések, melyeket szintén használhat bármely ker. felekezet: a kath. lelkiismeretnek utig való felemlegetése, mely épen semmitmondó szoliam itt.

De hát Uram Isten! Hogy is lehetne azt beigazolni, hogy a zsidó vallás recepciója megrontja akár a katolikus, akár az egyetemes keresztény egyházat? Hol van arra tilalom az evangéliumban? hol van arra példa a kereszténység kétezer éves életében? „A Krisztus evangélioma isteni erő, minden hívőnek idvességére, zsidónak először, azután görögnek is” — mondja Pál, a kinek bizonyára helyt adtak volna tudós főpásztorainak magas gyülekezetökben.

Aztán a vallás szabad gyakorlatlása szent István országában tért enged és tárt kaput nyit minden hitbeli tévtannak.”

Hitbeli tévtannak!!!

Jusson csak eszébe a Krisztus magasrangú szoláinak, hogy midőn a zsidó főtannács, épen a tévtanok kiírása céljából, az üldözött tanítványokat, eszelen düheben, meg akarta öletni, felállt közöttük egy Gamaliel nevű bölcs férfiú, s így szólt: „hagyjatok békét nekik, mert ha emberektől vagyon a tanács és dolog, magától elmúlik, ha pedig Istentől vagyon, ti úgy sem bonthatjátok fel, sőt Isten ellen tusakodtok.”

Ez bölcs beszéd, igaz beszéd, melyet a történelem ezerszer igazol. És ezt csak a tudós főpápok nem tudnák?

Végre a polgári házasság — mondja a pásztorlevél — mellözve a ker. házasságnak szentségjellegét s felbonthatatlan voltát, mellözve szentegyházunknak Krisztus Jézustól nyert határozati, rendelkezési s bíráskodási jogát, a házasság lényege s az azzal összefüggő kérdéseken csak oly szerződést ismer el házasságnak, melyet férfi és nő az állam közege előtt köt életközösségre. Itt következett volna: „pedig Krisztus urunk világosan meghatározta a házasságtörés lényegét, módját, jogát, felbonthatatlanságát: itt, meg itt van megírva a Bibliában. Utána szent apostolai szintén így tanítottak, átok alatt. Az első keresztények szintén így éltek a házasság szentségével, sőt egész mai napig, a föld összes keresztényei mind a kath. ritus szerint halálalig elválaszthatlanul veszik a házassági szentséget stb. stb., mely nélkül vége az egyháznak, az egyeseknek stb. stb.”

Mindenesetre bölcs előrelátásról tanúskodik a kath. egyház legfőbb pásztorainak azon biblia-ellenes intézkedése, mely szerint a hívőknek meg van tiltva a biblia olvasása, értelmezése, mert akadhatna olyan hívő, ki talán köteledől rosszakaratból megkérdezné, hogy hán melyik Bibliában írta meg Jézus azokat a házassági jogokat, melyeket a tudós főpapság a kath. egyháznak, illetőleg önmagának tulajdonit? Mert mi úgy olvassuk, hogy Jézus semmiféle kath. egyházat nem alapított, sőt ő maga is szívesen ment a jeruzsálemi templomba: semmiféle ritust nem határozott meg, sőt azt hangsúlyozta, hogy elő az idő, midőn templomokra, ceremóniákra sem lesz szükség, hanem az igaz imádók lélekben és igazságban járulandnak az örök lélekhez; és főpapságról egyáltalán nem tud, sőt arra figyelmeztet, hogy azóktól óvakodjunk, mert azok csak saját földi gazdagságukkal törődnek és „megemésztik a szegény ember házát is, hosszú imádság színe alatt.” Aztán Pál apostol azt írja a korintusi gyülekezetnek, hogy egyáltalán ne törődjenek azzal, ha talán közülök némelyek pogányokkal élnek vegyes házasságban, mert a pogány házastárs megszenteltek az ő keresztény társában! Mit mondjunk még ezekhez? Azt, hogy az első és haladó századok mit sem tudnak a kath. házasság-szentségről és papi kötésmódról stb.

Sapientis pauca!

Mindenesetre méltán megvártuk volna, hogy a kath. egyház főpásztorai ne állítsanak olyanokat, a kiknek ellenkezője ma már minden intelligens ember, sőt egyházat tudja.

A pásztorlevél harmadik részében a főpapság az egyház hivel közös védelmi munkáira hívja fel.

Ezen mi felette csodálkozunk.

Ugy tudjuk, hogy a kath. egyház dogmatikus törvénye szerint, a hívőknek semmiféle teendőjük egyházi dogmák megállapítása vagy fenntartása körül. Az Isten létkétől vezérelt *kleros* a földön s a szentek közreműködése égen, képesek és készek megvédeni az egyházat igazait. A pásztorlevél is hangsúlyozza ezt, mondván: „Igaz ugyan, hogy az egyház, isteni alapítójának

igéreténél fogva, el nem vész, el nem vesztet, a pokol kapui rajta erőt nem vehetnek; ámde ezen isteni igéret mellett még fenn marad a kath. hívők szent kötelem, hogy külön és együttesen bátran védelmére keljenek szentségcs anyjuknak, az egyháznak, tanúknak és adományainak; mert ha a védelmet elmulasztják, egyesek ép úgy, mint egész nemzetek, elveszthetik a hitnek és egyháznak áldásait. „Mert az egyházakat védelmezni a hívőknek is kötelessége, a mint ezt szentségcs atyánk, Krisztus földi helytartója, a kath. világ püspökeihez 1890-ben intézett körlevelében hangsúlyozta.”

Tehát már oda jutottunk, hogy kath. főpapságunk, élén a szentségcs atyával, az anyagi és szellemi erők eme teljességé, nem bíznak magukban és saját gyermekük ellenében az alsó néposztály segítségére szorúlnak. Jámbor juhokat tüzelnek harára gonosz farkasok ellen.

Hála Istennek! Lassan-lassan előre haladunk. Majd eljön az idő, el kell jönnie, midőn a kath. főpapság is „megismeri az igazságot és szabaddá lesz, mint evangélium szerint: fiak és örökösök.”

E harmadik része a pásztorlevélnek telve van hamis állításokkal, a mely eljárás kortesfogásnak jó ugyan, de legkevésbé méltó oly tudós és szent (!) férfiakhoz, kik egy nagy erkölcsi testület vezetését vállalták magukra.

Az első hamis állítás az, hogy „a kath. anyaszent-egyház telis meg a civilizációt, Krisztus Jézus szent tanát s malasztját öntve a népek lelkébe. Ő vette közel ezer év előtt — anyai karjaiba magyar népünket a keresztény szentségcsben s nevelte a bizoi hűséggel. Ő szerzett állami tekintélyt, jogot és rendet: ő tanította királyainkat és népünket egyaránt köteleimre s azok hűségcs teljesítésére; ő szerzett iskolát, tudományt, művészetet; felemelte a szegényeket, támogatja az elhagyottakat, szentélylve tette a családot, visszaállította a nőnek méltóságát; ő nyujta mindazt, a mi az államok jólétéhez, boldogságához szükséges, elannyira, hogy szent Agostonnal szölv, úgy látszik, többet a népek jólétéért akkor sem tehetett volna, ha egyedül a földi életheinek előmozdítására s biztosítására lett volna rendelve.”

A tény az, hogy a kath. egyházban is mindig találkoztak derék férfiak, jótékony nők, kik nem az egyház dogmáit, hanem a krisztusi evangélium szelid, szeretettel teljes útmutatásait tartották szem előtt, s kik mint kicsiny kovász, a főpapság és a Krisztus-ellenes dogmák dacára is, terjesztették a nemes erkölcs és jótékonyosság erényeit. Hogy a kath. egyház vagy jobban mondva: főpapság, valami nagy gyöngédséggel, ölelő melegséggel viseltetett volna a civilizáció és tudomány iránt, ezt azok elhihetik, kik soha sem hallottak a mult idők szomorú eseményeiről, csak itt a mi hazánkban is, midőn az Árpád-házból származott királyok idejében, a német és cseh szerzetesek és bevándorolt főpapság, mintegy szabad zsákmányul tekinté e haza földét, mint szintén a pápa ő szentsége pusztá hűbérül tekinté. Azután úgy a Jagellók, mint a vegyes házbel királyok idejében, mint a Habsburg jogar alatt, a történelem tanúsága szerint, a főpapság a vallást nem annyira az istenszölv terjesztésére, mint sokkal inkább földi érdekek, hatalom és vagyonszerzés eszkövéül tekinté.

A fennebb idézett propria laus lenyomatására valóban a pásztorlevélben oly sokszor említett *kath. lelkiismeret* szükséges, a mely nélkül ez a pásztorlevél ily alakban és tartalommal meg sem jelenhetett volna.

Katholikus lelkiismeret!!

Miféle tárgyat jelent ez a két szó?!

Faból csinált vaskarika!

Mert hát e szerint volna mindenféle felekezeti és nemzeti-érégi lelkiismeret.

Azt értjük, hogy lelkiismeretünk érzékenységére, irányára, nagy mérvben befoly a nevelés és társadalmi közöndolkozás, de hogy a jó Isten külön szöket tartson fel a különböző rendű-rangú emberek szövében, ezt a jó Istenről feltenni bün volna. Epen egy ker. papnak nem volna szabad ilyet hirdetni. S a mi főpapságunk ezt a kath. lelkiismeretet s ennek szabadságát féltik, a mi pedig nem is létezik a kath. dogma szerint. Mert tényleg úgy áll a dolog, hogy a kath. hívők sem közvetlenül, sem közvetve nem avatkozhatnak a vallásos tanok elbirálásába; ök egyszerűen kötelesek elhinni, igazságul elfogadni, a mit a főpapak gyűlése vagy a szentségcs atya igazságul megállapít. Ily körülmények között, a kath. hívők lelkiismeretének semmi köze sincs a dogmákhoz, azok megvédéséhez. Mert lehetetlen, hogy ama tudós testület ne tudna, hogy lelkiismeretünk csupán a saját lelkünk által jónak vagy rossznak itelt tényeink iránt felelős. „Mindenkinek magának áll vagy eskü” — mondja az apostol. Az a sokat emlegetett kath. lelkiismeret tehát, egyszerűen nem létezik.

Egy további hamis állítás, mely az egy csapásra szoktatott hívöket félrevezetheti, midőn arra hivatkozik, hogy az ösök hite, szent István vallása forog veszedelemben. Minden értelmes ember tudja, hogy szent István idejében a papság családos életet élt és a házasságból nem csináltak olyan nagy teketóriát. Nem a megkötési forma, hanem a házások ker. élete volt a fő. Az ösök hitét nem habogatja ma senki. Söt az egyházpolitikai javaslatok célja épen az, hogy a habogatók elé korlátot vonjanak. S azon kijelentése a pásztorlevélnek, hogy az ország békessége és fennmaradása érdekében kezdik a védelmet: egyszerűen nem igaz.

Bárcsak a tiszteletreméltó főpapság gyakorolná is ama bibliai citátumokat, melyeket buzdításul, zászlóul felelem, mint:

„Emelt fővel valljátok, hogy ti nem szögyényltek az Evangéliomot, minthogy Istennek ereje az, minden hívönek idvezítésére.”

„Nincs haladás Krisztus ellen.”

„Vegyen szövetek bátorságot az Úr útaiért.”

„Nem lehet államokat a ker. eszmék romjaira építeni.”

„Ne ismerjeteik el szent vallásunk ügyeiben más tanítás, mint a Krisztust, az egy mesterünket” — ez a legszöbb az egész pásztorlevélben, mint a sötét borúból kivillanó napsugár — „a ki szent egyházunk által hirdeti szent tanát.” Erről már nincs mit beszélni.

S mintha érezné a pásztorlevél, hogy a benne foglalt buzdítások, állítások aligha mentik meg a szent dogmákat, az éghez is fordulnak, szölván befejezésül eképen:

„Gyámoltsatok bennünket (!) buzgó imáttokkal kath. szent vallásunk s édes hazánk jólétének védelmében. . . . kiváló buzgalommal esedeztetek Magyarország Nagy-Asszonyához, szent egyházunk isteni alapítójának boldogságcs szölv anyjához, esdjen számunkra szentségcs fiának trónjánál oltalmat. Esedeztetek szent István királyunkhoz, tekintsen le ránk igazlmasan, védelmezze meg hathatós közbenjárásával Istennél drága örökségét, a melylyel e hazát megajándékozta, védelmezze meg kath. szent hittinket.”

Bizony-bizony kevés Isteni erőt tételnek fel a kath. főpápok igaz és egyedül üdvözítő vallásukban, ha azok a jámbor törvényjavaslatok szétszórhatják az egész intézményt s mozgósítani kell ellenök eget és földet. Az igazat maga az Isten védelmezi s ha Isten velünk, ki ellenünk!...

Tudjuk, nagyon jól tudjuk, tudja minden gondolkodó ember, hogy a Krisztus evangéliomát semmi veszély nem fenyegeti. Hanem a főpápaság uralma és földi érdeke gyengülhet egy kisértő...

S erre nézve van még — befejezésül — némi észrevehető.

Észrevehető, első tekintetre, hogy a magas pástorteljesen figyelmen kívül hagyja e haza határain belül élő minden többi ker. és nem ker. felekezeteket, a kik pedig tényleg, összes érzelmeink utján észrevehetőek — vannak, mozognak és élnek!

A kath. főpápaság nem akar Magyarországot, csak szent István országát, nem akar más vallást, csak szent István vallását ismerni. S ebből folyólag nincs mások számára sem föld, sem ég, sem jog, sem lelkiismereti szabadság.

Köszönjük szépen a főpápaságnak ezen, kath. lelkiismeretre mutató nemesszerűletét!

Ezt különben eddig is tudtuk. Hiszen elég értelmesen tudtunkra adta Schlauch püspök ur az 1892. július 4-én tartott förenyi váti alkalmával, szólván ekképen: „katholikus tanítás szerint mindenki, a ki érvényesen megvan keresztelve, legyen az bárki által megkeresztelve, a kath. egyház jogkörébe lép, passiv mivoltában, ha különvált ker. felekezethez tartozik, activ jogosultsággal, ha a különvált ker. felekezetből, hitvallás által, az egyház joghatóságának magát tényleg alárendeli. A keresztiség tehát, katolikusok elfogás szerint, egy és az katolikus; elkeresztelés tehát, szorosán véve nem is létezik, mert keresztiség a katolikusok közt és más ker. felekezetek közt „punctum discriminis-t” nem képez. Az anyakönyvi bejegyzések ezen kath. elvet nem alterálják.”

Ez a kath. elv, a maga mélységes erkölctelen voltában, mindent megmagyaráz. Ehez az elvhez Krisztusnak semmi köze. Sőt azt mondaná rá bizonyosan, a mit e nagytudomány főpápaság elődeire, a jeruzsálemi farizeusokra mondott lesújtó ítéletként: „Jaj nektek kőmúpató irástudók és farizeusok, mert mind a tengert, mind a földet elkerültitek, hogy a pogányból zsidót formáljatok és mikor zsidóvá leend, azt a gyehennának fiaivá teszitek (Máté XXII. 15.). Különben — ószintén szólva — legkevésbé szolgát bántódásunkra, hogy a főmagasságú kath. pápaság rólunk nem vesz tudomást. Nem ohajtunk egy gyékényen árulni. A mi emberi lelkiismeretünk, mint Istennek legnagyobb ajándéka, a mely szerint — Krisztusként — lelkünk az Isten mélységeit is vizsgálhatja s az apostol intelmé szerint; mindenként megvizsgálhatunk — sokkal becsesebb előttünk — habár ezért a Krisztus keresztjét kell is hordoznunk (hiszen megtanultuk mesterünkől az alázatosságot és szelidséget!), mint a nagyuri kényelem és a bitor. Inkább lélekbeli sajnálkozunk azon millió emberestvéreink sorsa miatt, kik a Krisztus nevében, a Krisztus által égből földre hozott lelki szabadságtól megfosztva, lelketlen eszközüll lesznek felhasználva a főpápaság s annak fölőke, a szentségségs atya által, kik bizonyára, mint a római augurok, sokszor egymás szemébe nevetnek a bámész publikum láttára, a mely az egyedül imádandó Isten helyett, őket nemcsak életükben, hanem haláluk után is, bamba jöhisszettel imádják.

A polgári házasság nekünk sem ideálunk; nem azért, mintha abból a vallási életre romboló hatást képviselnénk. Mi is szerettük volna a házasságot magasabb etikai nimbusában fenntartani. De egyáltalán nem kárhoztajtuk a kormányt, annak kath. tagjait, élén az igazságos királylyal, hogy a vallással való gonosz üzérkedésnek ez uton is gátat akar vetni.

Szégyen és gyalázat azon pápaságra, mely a lélek legszentebb ügyét gonosz testi érdekeknek feláldozza!

A Jézus születésénél *békesség* hirdettek az angyalok. Jézus egész életében megtestesült szelidség és békeség volt, még keresztfájáról is a kegyelem és béke glóriája ragog. Halála után, feltámadásakor, midőn először jelenik meg tanítványai között, és szóval köszönti őket: Békesség nektek. S a szégyen, szelid és alázatos Krisztusnak gazdag, harcias és kevély főpápai, megtagadva a közös atyját, megtagadva a válogatás nélküli krisztusi szeretetet, csupán ennyit tanultak a bibliából: „*compelle inire*”. — börtön, kínzókamrák, máglyalángok útján is!

Szerencse, hogy e rozslékű szándéknak felvilágosodott kath. férfiak, államkormányok, útjat vágják. Szerencse, hogy a kath. vallás milliói sokkal tisztább gondolkodásúak, semhogy a más felekezettől, sőt nemzetiségű testvéreiket oly ellenségek tartanák, mint a milyennek kíváná őket tenni ez a magas főpáspatori körlevél is!

Bizonyára a tiszta igazságot fejezte ki a mi Szász Királyunk, a fentemlített förenyi gyűlésen, így szólva: „ki kell mondanai azt, habár talán a kifejezés miatt félreértetném is, vagy visszatetszést szülne is, kimondani bátor vagyok, hogy a kereszténység és a római katholicizmus, nem azonos fogalmak!”

És erre nézve döntő bizonyíték az a főpapi körlevél is, melyben van minden, — csak a Krisztus lelke nem található.

Andrács Kálmán.

Talmi Kapisztránok, országos pártok, prot. teendők.

Mikor a szegénységgel küzdő, a nemzet által a nemzet nevelésre vagy lelkiútnak és böközleg adott nemzeti vagyonból öt jövedelmű részét még nem élvező magyar protestáns felekezet; az a felekezet, a melynek Nagy-Várad híres püspöke létjogosultságát, sőt jövőjét is kétségbe vonni sziveskedett, vallásos és hazafias buzgalomtól lelkesülten, áldozatkészségtől áthatva, verejtéken szerzett filléreit gyűjti és hordja rakásra, hogy e fillérekből Magyarország ezredés fenállásának ünnepeire, a Debreczenben felállítandó magyar kálvinista egyetemen méltó emléket emeljen, a mely egyetemen nevelhessen e hazának hű, értelmes, lelkesülten tudó nemzedéket, fiatalk, kik ezt a sokat szenvedett hazát, a második évezreden át is, annak netaláni viharai között megvédjék, fenntartsák, felvirágoztassák: ugyanakkor a klérus egyrésze — fájdalom nagyrésze — (a melynek kezében a véres fakereszt arany jogará változott), bár fennen hangsúlyozta, hogy háta megett évezredes múlt áll és hogy hazafiságot tőlünk nem akar, mert nem kell tanulnia, egy kis keresztet háborút rögönöz a nemzet többsége által követelt, s e követelt folytán az állam-kormány által előterjesztett, az országban levő felekezetek jogait egyenlősíteni s ez által minden felekezeti sűrűlődséget megszüntetni célzó törvényjavaslatok és azok előter-

jeszói ellen; hűveivel el akarná hitetni, hogy kormányunk és a nemzetgyűlése az ő hitelveiket támadta meg s felhívja ezeket a kormány és javaslatai elleni erélyes, kitartó küzdelemre.

Volt hazánknak, nem oly régen, egy igen szomorú korszaka, névét alkotójától nyerte: e korszak teremté az ultramontanizmus aranybányáját, a konkordátumot; e korszak szülte a Thun-féle híres rendeletet; e korszak alkotója, Bach miniszter, midőn bárói diplomát nyert, jelgélő és szavakat választá: „in cruce spes mea” (e jelgélőt az akkori bécsi humor eként fordította: akasztófára van kitalálom). E szomorú korszak, alkotójával együtt — Istennek hála — eltűnt; az általa okozott veszteségeket, szenvedéseket e nemzet még alig verhetette ki s íme — néhány évtized múlva — a Schopper, Schusztler, Schlauch s több ily jó magyar nevű magyar főpomp, megemlékezve a konkordátumos aranykorszakról, a história lomtarából előkeresik a Bach báró keresztjét s a magyar állam ellen indított kereszties háborúban felemelt zászlóikra e keresztet tűzték fel. E jó urak felelik, hogy a nemzet az ő akaratjok ellenére is halad; felelik, hogy a felvilágosodás, az ez által teremtett felekezeti türelem és egyetértés e nemzet fejlődése ellen emelt minden torlaszt szétrombol; felelik az óriási különbséget, mely köztük és a nagy Hunyadyak együtt harcolt hősbárát között van, mert a míg ezek a kereszties zászlót a féldhal ellen diadalra vezető, a nemzet megmentéséért küzdöttek; — addig e mi jó uraink csak afele talmi Kapisztránok, zászlójukon a Bach báró keresztje, társaik nem Hunyadyak, legfellegbb talán oly nevek a hadtörténelemben, kik néhány évtized előtt bizonyos inváziósnál seregnek voltak útmutatói; vagy olyanok, kik jesusita kolostorokban nyertek hivást és küldetést az ú. n. ecclesia militans vezetésére; felelik, hogy a felvilágosodott nemzet által a gyarló szítán, megismeri céljokat, a mely nem más, mint az, hogy a nemzeti emberben levő kettős keresztet, a négy folyamot és hármas bérceit — mindent, de mindent, a mi e nemzet előtt szent, örök setétséggel fedjen be és borítson el — a jesusita kalap. E talmi Kapisztránok szavára hallgatni, az általok kitűzött Bach-kereszt alá sorakozni, az a nemzet, mely ezredves fennállásának emlékét akarja megünnepelni — sőt a következő évezredet is dicsőségesen óhajtja átélni — soha nem fog.

Hazám jelen viszonyait, helyzetét eként fogom fel s e helyzetet nem a mi protestáns felekezeteink, sem felekezeteink egyes vezérférfiai idéztek elő, nem is a nemzet kormányta teremtette, hanem az ultramontanizmus, az az ellenséges hatalom, mely századok előtt e hazát vadak tanyájának akarta látni inkább, mintsem abban egyetlen polgár lakozzék, ki előtte térdre nem esik. Ma, midőn ez akarat végrehajtásának lehetetlenségét átlátta, megelégszik — de csak látszólag — kevessebbel, azzal, hogy hazánkat Belgium sorsára juttassa. Államunk elleni küzdelemnek már fényes sikerét mutatta fel az ú. n. reverszálisok képviselőinek nagy számával.

Ha — ilyen viszonyok között — politikai pártjaink működését nézem, egészen elszomorodom. Ime az a párt, mely zászlajára az 1848-at írta, úgy pártlapjában, mint egyes tagjai által ellene tör a reformoknak; másik ellenzéki pártunk tag köpönye alól is kezd előtűnni az ultramontan lólab, melyet zideig az ékezősülés leple — úgy a hogy — el tudott fedezni; az ú. n. szabadelvű párt tagjai közt is akadnak, kik rá fognak esküdni a talmi Kapisztránok zászlóira.

Nézetem az, hogy azok, kik 1848-as elveket hirdettek s ennek dacára is az ultramontan tábor fegy-

verhordozói; továbbá azok, kik magokat nemzeti pártiaknak vallják és mégis a nemzet, annak érdeke, jövője ellen küzdő kereszties vitézek győzelmét akarják s végre azok, kik a szabadelvűség szavát hangoztatják, de azért a minden emberi szabadság és haladás ellenével egyestülnek: ezek az urak egytől-egyet mind hamis bört méretek! Mi, magyar reformátusok, őrizkedjünk az általok nyújtott italtól!

A mi érdekünk egy a nemzetével, ez az érdek az, hogy hazánk nem csak anyagilag, de szellemileg is szabad, független „semmi más országnak vagy hatalomnak alávetett ne legyen”. Ez érdeket képviseli, ezt védelmezi az ultramontan kereszties vitézek ellen ma, nemzetünk kormányta. Nekünk magyar reformátusoknak kikknek mindennünk ez a hazá, nem csupán felekezeti, de hazafüli szent kötelességünk kormányunkat jelen küzdelemben győzelemre segíteni. Hallgasson el azért ma minden pártszenvetély, minden felekezeti sérelem; s e nagy fontosságú időszakban, a midőn csakugyan itt van a tizenkettedik óra, kisserű dolgoknak tartom, ha mi a papiron meglevő, de épen az ultramontan nagy hatalom miatt! végre nem hajtott 1868-ki törvények fenntartását végük felekezeteink egyedüli üdvösségének. Mit használtak e végre nem hajtott törvények? Azt, hogy a 10—15 frtos martyrok száma pár tucattal szaporodott!! A hazá, felekezeteink, de ez államban levő minden felekezet érdeke is azt követeli, hogy e hazában az ultramontanizmus örökre szűnjék meg hatalom lenni; azt kívánja, hogy az 1848. XX. L. c. teljes mérvben életbe léptetessék s végrehajtsassék; ez pedig csak az ultramontanizmus megsemmisítése mellett történhetik meg.

Az 1848-ki törvényekben van lerakva hazánk alkotmányának jövő fejlődésének létalapja. Ez alapon kell tovább építenünk, felépitni az erős magyar államot, azt az államot, mely az 1848-ki törvények szellemében, annak elveiből kifolyólag kiindulva: a nemzet értemi és erkölcsi nevelése az én feladatam, azok az anyagi eszközök, melyek e feladat teljesítéséhez szükségesek, legnagyobb részben az enyém, ez eszközöket én, állam ez ideig nem jó kezekre bíztam, olyanok kezeire, kik ez eszközöket saját hatalmukkal ellenem való nevelésére, nem pedig a nemzet építésére használták fel: — e sáfárok kezéből én, alkotmányos magyar állam, ez eszközöket visszaveszem, teljesítem kötelességemet felekezeti különbség nélkül, összes polgáram, minden gyermekem irányában.

Egy ilyen, minden felekezeti érdeken felül álló, de mindenki hazafias felekezeteit egyformán boldogító állam léteztetéséért kell nekünk magyar protestánsoknak küzdenünk s hogy célunkat elérhessük, küzdelmünket siker koronázza, ma első teendők lealczni, semmivé tenni a magyar államnak s ebben felekezeteinknek legnagyobb ellenit — a talmi Kapisztránokat.

Ujfalussy Béla,

f. szabadelvi egyházmegyei tanácsbíró.

ISKOLAI ÜGY.

A protestáns jogakademiák s a jogakademiák protestantismusa.

Minden jel arra mutat — így írt a „Sárospataki Lapok”, *Azons-e* még 1884-ben — hogy az az idő, melyben felekezeti jogakademiáink egy része átadatik a tör-

télemnek, már nincs messze. *Br. Vay* Miklós pedig, mint a konvent elnöke, így nyilatkozott ugyancsak 1884-ben: „*Szükségünk van erőnk koncentrálására*... *... elég, ha egy, átmenetileg legfeljebb két jogakadémiát tartunk fel, de a mely aztán megfelelően rendelkezésének.*”

Tíz év telt el e kijelentések óta s e közben a pápai ref. jogakadémia elesett s ma meg már egészen ott állunk, hogy *Br. Vay*val tünődünk kell a felett: *egy-e, vagy kettő?!*

E tünődésre három nagy okunk van. Egyik a gr. Csáky ismeretes reform-terve, a mely a jövődéli jogakadémiákat nem tudja 8-nál kevesebb tanárral el se képzelni; a másik — a mi az elsőlét is fenyegetőbb — az, hogy prot. nagyaink magok sem érzik a jogakadémiák fenntartásának komoly szükségét; a harmadik pedig, hogy talán még a prot. jogtanárok sincsenek teljesen áthatva e szükség érzetétől.

Nem akarok a csufolkodók székébe ülni, de úgy tetszik nekem, mintha jogtanárainkat illetné a legsúlyosabb felelősség a miatt, hogy a prot. közönséget nem tudták a prot. jogakadémiáknak úgy meghódítani, hogy az, az azokat fenyegető veszedelmek csupán híre is, táborba gyűlne s pénzzel és észszel sietne a megtámadott pontok védelmére.

Mi történik már évtizedek óta?! A tanügyi kormány — a helyett, hogy a nép- és középiskolai oktatás rendezése után hozzá fogott volna a felső oktatás rendezéséhez is — csak úgy sommás uton vitte be az apró, de mindig költséges reformokat a jogakadémiákba és kényszerítette a felekezeteiket — autonómikus jogainak nem csekély ignorálásával — a maga drága kísérleteinek utánzására.

A három éves tanfolyamot négy évesre emelte fel; a tanszék s tantárgyak számát megszorította; a vizsgák számát, rendjét, a vizsgák milyenségét megszabta, sőt még azt is rendelti uton állapította meg, hogy mely tantárgyat hány órán, hány és melyik félévben s mily beosztással kell előadni stb. Valóságos gyámokodást üzött a prot. jogakadémiák felett is, mint a magái felett, annyira, hogy a temérdek § között szinte nevévesszé vált a tanításnak és tanulásnak ama fennen hangoztatott szabadsága, a melyért akademiáinknak egyetemi színvonalra történt emelésekor a mi legjobbaink olyan szívesen lelkesedtek.

És mindezt elnyelték a prot. jogakadémiák minden nagyobb tiltakozás nélkül. Egyesek akadtak — tisztelet nevöknek — a kik nem egy könnyen túrték be a rájuk kovácsolt igába; próbáltak Kecskemétről bizonyos protestáns actiót is indítani, de a dolog vége mégis csak az lett, hogy az állam tanügyi kormánya által fűtt nórára táncolt valamennyi.

Hát hiszen tudom én, hogy Saulnak is nehéz volt az ösztön ellen rugdalozni; elismerem, hogy a tanügyi kormány apró reformjai között voltak egészen helyesek és szükségesek is (a minthogy az nem is lehet másképen); de azt is tudom s tudják e lapok olvasói is, hogy egyik-másik felsőbb intézkedésben bizony-bizony nehéz volt feltalálni a vezérlő szellem bölcsességét!.. És azért a mi prot. jogakadémiáink az ilyeneknek is meghódoltak. . . .

Tetszett p. o- az oda fenn valóknak elgondolni, hogy a jogászt is nagyon ékesitené a bölcsészeti ismeret s legott határozattal lón, hogy hát tanuljanak bölcsészettörténelmet *egy félévben át!* . . . Azt is utasításul adták, hogy hány órán. — Ismét tetszett valakinek azt kitálalni, hogy a művelődés-történelmi ismeretek is ráférnének a lendő országos képviselőre, bíróra, ügyvédre stb.

s kimondatott, hogy a művelődés-történelmet is hallgassa a jogászt *egy félévben át!* . . . Aztán rászorították a kánon és egyház-jogot odafenn egy fél esztendőre s beszorították ide lenn a prot. jogakadémiák is. Csináltak a 8 félévűből odafenn 7 félévét a katonasági tekintete miatt s lett a költségesen megalakított 8 félév ide lenn is 7 félévű — már azokra, a kiknek ez magoknak is így tetszik — ad majorem scientiae gloriam!

A tudomány nevében üzött ilyen sáfárokodást nem lett volna szabad megengedni, gyakorolni még kevésbé, elhallgatni legkevésbé. De hát mindez megtörténhetett a prot. jogtanárok miatt is, meg a fentartó testületek vezérferfiainak tudásával is, minden komolyabb tiltakozás nélkül.

Van abban valami végzetserű, hogy mi protestánsok, a kiknek multunknál fogva hatalmas történelmi jogunk van a tudomány és oktatás érdekeinek mérlegelésére, mi protestánsok a jogakadémiákkal és a jogtudományval üzött eme próbatételeket mind el tudtuk tűrni bámulatos lemondással.

Ott volt p. o. az egyetemés konvent, a mely félelős volna a prot. tanügyi összhangoztos fejlődéséért: . . . tett-e ez valamit a jogakadémiai tanrendbe belopódzott szedelges ellen?! Megfajult-e a feje csak egy órára is a prot. jogakadémiák sorsa felett való tünődésben, jövőjükről való tervezetében?! Ott volt a mi szerencsétlen egyetemés tanügyi bizottságunk is. . . Hat gondolt ez valaha arra, hogy neki ügyet kellene és illelenk vetnie a prot. jogakadémiákra is s belé kellene tekintenie azok tantervébe s azok tudományos gazdálkodásába is?! Ó bizony ezek egyaránt nem tartották a prot. jogakadémiákat a prot. egyház édes gyermekeinek, de a prot. jogtanárok nagyobb része sem vette észre, hogy neki az édes anyai szeretetből nem jut egyéb, mint a havi fizetés! . . .

Ez az egymástól való elszakás, ez az egymással való nem törődés rendkívül jellemző vonás a prot. jogakadémiák és a hazai protestantizmus újabb történetében s bizony-bizony kára lett belőle mindkét félnek, de a tudományak is.

Képzelnék el csak, hogy a prot. egyház egyeteme — a prot. jogtanárok által tanácsolva — tiltakozik a jogi oktatás terén nélküli feldozgatása ellen s egész súlyával veti rá magát a tudomány igazságainak védelmezésére s követeléseinek tiszteletben tartására: — avagy történhetett volna-e annyi értékellen próba a jogi oktatás körében, mint a mennyi valóban történt?! Semmi esetre sem. És ha egyszer az összeköttetés a prot. jogtanárok és fentartó-testületek közt élő s valóban bensőséges lett volna — a milyennek lennie kell vala — megeshetik-e az, hogy már 10 évvel ez előtt legnagyobb ferfiaink kezdik magokat hozzá szoktatni a prot. jogakadémiáktól való megváláshoz?!

A tanügyi kormány a bölcsen ejtett s idejében adott tanácsot okvetlenül figyelmére méltatja s a tudós munkálatokból, az eleven érdeklődésből önkéntlenül is kiérzte volna, hogy a prot. jogakadémiák, mint életképes szervek ellen méltatlan dolog volna írtó háborút indítani. Valljuk be, hogy hibáztunk — intra muros et extra. A néma gyermekek baját az anya nem értette meg s meg sem gyógyíthatta. A tanügyi kormányt rákapott jogakadémiáinkra s az — kivált mig b. e. Trefort idejében az egyetemektől várta az üdvöt a hazára — egész rendszer csinált a jogakadémiák zaklatásából s igekezett azokat mielőbb lejártni. Ha bátrabbak, ha protestánsabbak lettünk volna, mint voltunk; ha a tanferfiak és vezér-egyenék összetartanak s egy lélekfőt indítatnak — talán nem esik meg rajtunk ez az eset.

A gr. Csáky bejelentett reformjával szemben sem tudok én — a magam részéről — attól a gondolattól szabadulni, hogy abban is van egy adag Trefortismus. Abból gyanítom, hogy Csáky sem ott kezd, a hol valóban kellene, t. i. a jogi oktatás rendezésén, hanem a tanári létszám szaporításán. Szabad legyen kérdenem, hogy kit győzött meg a tanügyi kormány a létszám emelésének nélkülözhetlensége felől? Kérhetem azt is: a tudomány értéke s hatása az azt árulók számától függ-e avagy azok minőségétől? Ugyan hány Kövyje volt egyszerre Sárospataknak s nem volt-e híres a vén collégium jogakadémiája Kövy idejében? Ez az Istenőt hivatott tanár nem világot-e egyaránt a tanteremben és az irodalomban is?! Nem megálta-e a versenyt az akkori királyi jogakadémiákkal hősiesen, pedig — jóformán — csak egy maga volt.

Nem azt akarom ezzel mondani, hogy legyen úgy mint régen volt, hanem csak azt, hogy a tanári létszám indokolatlan emelése nem egyúttal a tudomány érdekeinek előmozdítása. S azt szeretném, ha ezt nem csak én mondanám — a laicus, hanem hirdetnék uni sono a prot. jogakadémiák is és meggyőznék a különben jó akaratu minisztert a felől, hogy a tanárok szaporítása nem első rendű kérdés a jogakadémiák sorsára nézve és ha a miniszter mindenáron kité magát a létszám emeléséhez, nem menekülhet a protestánsok előtt ama gyanu elől, hogy szeretne leszámolni a prot. jogakadémiák nagyobb részével.

Actiót várok én a tudomány nevében az elírtet vagy épen gyanús természetű reformok ellen: actiót azért is, mert ez jobb hangulatot támaszthatna a prot. közönségben a prot. jogakadémiák megmentésére. Fel-emelő volna azt látni, hogy a prot. jogtanárok mint szállnak síkra annak igazolása végett, hogy a prot. jogakadémiák — úgy a mint ma vannak is — versenykepesek s nem árulnak — kisebb létszám mellett sem — kevesebb tudományt, mint az államiak. Szép volna az, ha ők állanának az első aránban a jogi oktatás komoly reformjának sürgetésében s csak olyan reformot volnának hajlandók megengedni, a mit az oktatás szelleme követel és nem tapasztalati burokrafia, s még kevésbé valamely hátsó gondolat... Ilyen szerepléssel — én azt hiszem — hamarosan sikerülhetne nekik más véleményre bírni a prot. vezérferfiakat is, tehát eltávolíthatnák azt a csüggettséget is, azt a lemondási szándékot is, a mely ma az intéző férfiak nagyobb részét jellemzi.

Ha aztán még azt is fényesen igazolnák, hogy a prot. egyháznak nemcsak dísz kölcsönöz az, hogy jogakadémiái is vannak, hanem mélyeséges és pótolhatatlan hasznót — szellemi és erkölcsi — hasznót is eredményez: akkor, szeriatem, a legnemesebb munkát végeznék a prot. jogakadémiák javára s az ezek iránt hidegülő rokonszenv felmelegítésére.

Részemről nem tartok azokkal, a kik felesleges és költséges fényűzésnek vallják a prot. jogakadémiákat; sőt inkább! Én ma — a mostani szerencsétlen felekezeti viszonyok között — még lelkesedni is tudok a prot. jogakadémiáért, sokkal inkább mint bármikor; de csak egy feltétel alatt, ha t. i. azok valóban protestánsok és növendékeikre is át tudják plántálni saját hamisítatlan protestantizmusukat.

Olyan prot. jogakadémia, a melynek csak a költésége az enyém, de tanárai szinte kívül képzelik (vagy néhol éppen felül) magukat a prot. egyházon: olyan jogakadémia, a melyben nem a protestantismus lelke él és működik, a melynek hatása a prot. egyházi életre — ugyszólván — semmi: nekem sem kell, ez nem az én idealom. (Vége köv.) Nemo.

TÁRCZA.

Szenvedők éneke.

Szenvedek eleget,
Hideget, meletet;
Zivatart zúgását.
Vad szelek búgását,
— Míg rám kin nehezül —
Hallgatom egyedül.

Nincs sehol énnékem
Intő csillag fényem:
Sötét éjszakákon
Tétova járásom,
Hogy merre intézzem?
Egyedül inségben.

Uram s én Istenem,
Ne fordúlj ellenem!
Vezérelj járásom,
Szánjad bujdosásom,
Szenvedők Istene
Én lelkeim mindene!

A földi emberek
Elhagytak engemet.
Barátim egykoron,
Nevetnek kinomom —
Uram, Te e! ne hagyj,
Holtig velem maradj!

Akár hol is lézen
Nyugvásom énnékem;
Bármelyik ég alatt:
Csak Te szent szárnyadat
Borítsd hamvaimra —
Óh szenvedők Ura!
A Te szent öledben
Megnugszom csendesen.

A kurucköltészetnek *Thaly Kálmán* által kiadott termékeit olvasgatva, e szép énekre is rejtőtem és ez rendkívül megragadta figyelmemet. Hangja, tartalma egyiránt hymnus magaslata emelik, külalakja pedig annyira lebilincselő, hogy az, keletkezési korához mérve, szinte páralannak mondható s azon gyanút kelti fel bennünk, hogy abban a gyűjtő és kiadó költői lelkének is van némi része. Bármint legyen is a dolog, ez egy hitteljes szép zsolozsma s én el nem mulaszthatom, hogy énekes-könyvünk reformálása napjaiban, e becses lap olvasóinak tudomására ne hozzam a leendő új énekes-könyvbe való felvételre ne ajánljam. — Az ének eredetileg a szatmári léte után hazatánná lett bujdosó magyar lelki állapotát fejezi ki, de így, a mint én némi kihagyással és csekély változtatással átalakítottam, minden szenvedő keresztényen énekelheti.

Sok van még ehez hasonló elődeink buzgó, vallásos irányú költeményei között, s bizony ma, az ének-reform

küszöbén nem végezne haszontalan munkát, a ki azokat felkutatva, az intéző körök kezébe juttatná. Így talán hamarabb készen lenne az új énekes-könyv.

S. Szabó József.

KÖNYVISMERTETÉS.

Világtörténelem.

Középiskolák számára írta Kiss Lajos, szegedi főreáliskolai tanár. I. kötet. Ó-kor. 94 mellédfőtörténeti ábrával. Sárospatak. Nyomatja Steinfeld Béla, az ev. ref. főiskola betűivel. 1893. Ára 1 ft 65 kr. (A Gimnáziumi Könyvtár XVIII. köteté.)

E mű, mint szerzője az Előszóban is elmondja, a „Sárospataki Irodalmi Kör” megbízásából készült s kéziratban előleges bírálaton ment keresztül. Alulírott, mint annak egyik bírálója, e lapok mélyen tisztelt szerkesztőjének felhívására, készséggel mutatom azt be az érdeklődő olvasónak, mint olyat, mely által történelmi tankönyvirodalmunk — véleményem szerint — igen hasznavehető, derék művel szaporodott.

Felesleges volna azt fejtegetnem, mik a mai középiskolai történettanítás s ennek megfelelő tankönyv kívánalmai. Kifejtette azt e lapok 1886. évi 2. számában *Maklári Pap Miklós* „Vélemény az Ó-kor Történelem készítése céljából” című cikkében,* mely szerint az a fő, hogy minden szerves összefüggésben tárgyaljassék s világosan látható legyen a ma fejlődési életfolyam, mint a különböző viszonyok, egyének, intézmények összehatásának eredménye. Ugyanez tanügyi kormányunk által hivatalosan kiadott. »Gimnáziumi tanítás terve s a rá vonatkozó útastások» követelménye, midőn ezt mondja: »a történeti tanítás ne haladjon pusztán az időrend fonálán, hanem oly módon történjék a tananyag részletezése, hogy minden egységben részben valamely jelentőséges politikai vagy kulturális mozgalom ad irányt a tárgyalásnak, mely köré csoportosítja a magyarázatra szolgáló tényeket s adatokat, mint előzményeit vagy következményeit.» (1887. évi kiadás 91 lap.). A következőkben tehát azt kívánom kimutatni: mennyiben felel meg a fent címzett mű e követelményeknek.

Az előirt tananyag beosztása és csoportosítása — egészen véve — megfelel a Tanterv s Utastások által ajánlott csoportosításnak, csak egyes részletekben tér el attól, a mi azonban nem róható fel hátrányára.

A bevezetésben »Az emberi művelődés korszakairól» s »Az ókori népekről» szól. Ma már nem lehet mellőzni a történelem előtti időkre vonatkozó kutatásokat az iskolában, azért helyes, hogy ezeket is tárgyalja. Ezután tájékoztat nyújtván az ókori népek származásáról s lakhelyéről, megkezdi a keleti népek tárgyalását az I. fejezetben (7—28 l. a következő sorrendben: 1. Egyiptom, a khámi műveltség hazája. 2. Sémí népek: Babilonias, a zsidók, Phönícia, Assyria. 3. Arja népek: a zendek Iránban, a perzsa birodalom. E sorrend megfelel e népek történeti szereplésének s a művelődésben való fejlődésének. A tárgyalásban az egyes népek egymásra hatása s történeteik közt levő összefüggés eléggé nyilvánul; a fősúlyt pedig, mint az Utastások is kívánják, szerző a műveltségi állapotra fekteti, megvilágítván azt az újabb kutatások eredményével is.

A II. fejezet (29—126 lap) a görögök történelmét adja elő, következő 6 szakaszban: 1. A monádák és hagyományok kora. 2. A nevezetesebb államok alkotmányos szervezése. 3. A perzsa háborúk; Athén emel-

kedése. 4. Athén fénykora Perikles alatt. 5. A görög államok hanyatlása. 6. A macedoniai uralom kora.

A tárgyalást Görögország földrajzával kezdi meg, világosan tüntetvén fel a keleti oldal gazdag tagoltságát, a mi oly szoros összeköttetésbe hozta az országot Kis-Ázsia nyugati partvidékével, előidézővén az itteni gyarmatosításokat s a keleti műveltség behatását. Azonban sajnalom, hogy a földrajzi viszonyok egyéb hatását nem emeli ki, pl. midőn elmondja, hogy a görögök nem alapítottak egységes államot (43 lap), mellőzi, hogy ennek is egyik oka a görög föld belső szagkötöttsége volt. Ellenben szépen csoportosítja azon intézményeket, melyek az egyes államok közt a közös nemzeti érületet és összetartozást fenntartották. Nyugodt fordít az allami szervezetre, különösen a két fő állam: Sparta és Athén szervezetének megismertetésére. Az eseményeket közvetlen folyékonyssággal beszéli el, ügyesen csoportosítva az okokat s egymással való összefüggésüket, valamint a kiválóbb férfiak, mint Themistokles, Aristides, Perikles stb. jellemét egyszerűen, de világosan állítván a tanuló szemébe. Nagy Sándor tetteinek tárgyalásánál közbe szövi India gondosan kidolgozott ókori művelődési rajzát. A mennyiben India műveltsége s többi keleti népektől egészen elszigetelten fejlődött ki, egész természetesen mellőzhető volt az I. fejezetben. Kellő terjedelemben csoportosítja az egyes időszakokban Görögország művelődési viszonyait, az irodalom, tudomány, művészet fejlődését, különösen kiemelve Athént, hol a görög szellem legkiválóbb alkotásai keletkeztek; nem mellőzi az ipar, kereskedelem s görög életmód rajzát sem.

Általában a görög történelem feldolgozását részéről teljesen sikerülnek tartom. A tanításra nézve ugyan kissé hátrányosnak vélem ama hosszú §-ait, melyek az összetartozó dolgok csoportosítása által keletkeztek; azonban ezeket alcímek alatt kisebb szakokra tagolva, ez által a tanulónak az áttekintést s összefoglalást megkönnyíti. De azt sajnálattal nélkülözöm, hogy a görög történelem tárgyalása végén rövid összefoglalást nem nyújt a görög történelem és műveltségben nyilvánuló fő eredményekről s eszmékről. A buzgó tanár természetesen azt így is tekintheti, de — én úgy vélem — nem felesleges az, ha a tankönyvben is megtalálja a növekvő.

A III. fejezet (127—222 lap) a rómaiak történetét, melyet a bevezetésben és 4 szakaszban ad elő, u. m. 1. A királyok kora. 2. A köztársaság a jogegyenlőség kivívására és Italia meghódításáig. 3. Róma harcai a világalomért. 4. A köztársaság hanyatlása és bukása.

A bevezetésben szól Italia földrajzáról, Italia lakóiról s a római történet felosztásáról. A földrajzi viszonyoknál mindjárt kiemeli Italia központi fekvését a földközi tengerben, melynél fogva hivatva volt a görög műveltséget nyugat felé tovább terjesztieni, egyzersmind ez volt egyik fő oka az ókori világ feletti uralom elnyerésének. S a mint Róma fejlődése és emelkedése egy központból indúl ki s halad tovább, egyre nagyobb és nagyobb területre, természetesen ezen utat kell követni Róma történelme előadásának is. Görögországgal ellentétben itt tehát egységes, erős központtal bíró állammal van dolgunk, mely leglágóbb fekvő provinciáival is képes erejét éreztetni. Az ősi latin szövetségből keletkezik ezen állam Róma alapítása által s tulajdonképp Róma maga az állam, mely két irányban fejtí ki nagyszerű működését, u. m. *belsőleg* államkormányzati és hadászati szervezetének megalkotása, és *külsőleg* győzelmes hadi tettei által. Kiss Lajos műve mindkét irány fő mozzanatait és tényeit ügyesen csoportosítva, alaposan és világosan adja elő.

* S. Szabó József: A történelem tanításának új módszere. (Sp. L. 49—51. sz.).

A királyok korára nézve a fősúlyt mindjárt az állami szervezetre fekteti, feltüntetvén úgy a Servius Tullius előtti, mint a S. Tullius által behozott alkotmányt; e mellett kiterjeszté figyelmet a rómaiak vallásos életére. Majd elbeszélvén a köztársaság megalapítását, azon küzdelmeket csoportosítja, melyek a patriciusok s plebejusok közt folytak s melyekben teljesen kialakult a köztársaság alkotmánya, melyben egyszülöbba jutottak az arisztokratikus és demokratikus elemek. Az Itália birtokáért folytatott harcokat a volskok, sabinok, etruskok, gallok, samitok, latinok s Tarentum és Pyrrhus ellen csoportosítja ezután és jeleníti azon intézményeket, melyek által Róma Itália felett uralmát gyakorolta, u. m. a senatust, a katonai gyarmatokat, a köutakat s az alattvalók különféle polgári jogait s községi kormányzatát.

Ezzel eljut Rómának a világalomért vívott harcához. Közbe szövi itt Karthago rövid ismertetését s aztán elbeszéli a 3 nagy háborút ellene, melyek által Róma a Földközi tenger nyugati felének urává lett. Közbe esnek a Macedónia, Syria s Görögország elleni harcok, melyekben a Földközi-tenger keleti része felett is Róma lett az úr. E nagy hádtásoknak azonban káros következményei lettek a vallási és erkölcsi élet hanyatlásában, a hivatali- és pénznemesség keletkezésében és a közgazdasági bajokban. Ezek orvoslása végett lépnek fel a Gracchusok, de sikertelenül s megkezdődik a belviszályok és polgárháborúk kora, mely a köztársaság bukásával ér véget.

Szerző mindezen viszonyokat a célhoz képest kelte részletességgel és megfelelő csoportosítással adja elővilágos jellemzését nyújtván a kiváló egyéniségek törekvésének pl. a Gracchusoknak, Mariusnak, Sullanak, Pompejusnak, Caesarnak, Octavianusnak s az események elbeszélését az actiumi csatával s ennek következményével, a császárság megalapításával végzi be, mint azt a Tantarv megszabja.

E mellett Róma méltóság állapotát is kellőleg rajzolja, kiemelvén e tekintetben a görög méltóság hatását s mint a görög történetnél, úgy itt is megemlíkezik az e téren történt újabb kutatásokról, pl. az Olympiában és Pompejiben folytatott ásatások eredményeiről. (49 és 220 lap.)

Itt is sajnálattal kell azonban megemlítenem, hogy hiányzik az összefoglalás a római történelem eddigi tárgyalási részenek fő eszméiről s eredményeiről.

A mondottak alapján azonban szívesen konstátálom azon nézetemet, hogy az események s intézmények tárgyalásában mindenütt meg van a szerves összefüggés, melyet az elől említett »Vélemény stb.« főkövetelmény gyanánt állít fel, valamint a helyes csoportosítás, mit az országos »Utasítások« kívánnak.

A mű stílusa ugyan egyszerű, de világos, folyékony, értelmes, felesleges szóvirágoktól ment.

Függelékül az ókori események időrendi összefoglalását találjuk, 3 hasábra osztva, külön a keleti népek, majd Görögország és Macedónia, a harmadikban Róma eseményeit állítva egymás mellé, a mi mindenesetre igen tanulságos tájékoztató, hogy a tanuló az időviszonyokkal teljesen tisztába jöjjön.

Ezután következik a tartalom jegyzéke és végül 94 méltóságstöréneti ábra, még pedig úgy a történelem előtti idők s a keleti népek, mint a görögök s rómaiak méltóság viszonyait ábrázoló képek, pl. kő-és bronzszobrok, gúllak, sphinx, obelisz, egyiptomi templom s istenségek szobrai, babyloni s assyriai domborúvek, perzsa oszlopok, indiai templomok, athéni épü-

letek, görög oszlopok, szobrok, képek Pompéjiből stb. Ezek a könyv értékét s használatosságát nagyon emelik, nagyban hozzájárulván az ókori méltóság megértéséhez.

A könyv köve jelent meg, csinos kiállításban; betűi elég nagyok s tiszták, csupán a kevésbé lényeges vagy megtanulásra nem szükséges rész etek nyomtatványok kisebb betűkkel.

Mind ezek alapján legyen szabad e művet, mely szerény véleményem szerint a jelenleg már használatban levő s államilag engedélyezett tankönyvekkel is megállja a versenyt, e lapok tisztelt olvasói s különösen a tanártársak szíves figyelmébe ajánlanom.

Sárkány Imre.

MULTUNK.

Ifj. Csécsi Jánosnak Sárospatakon 1768. máj. 10. kelt levele Pados Ferenczhez.

DEO DUCE ET LUCE.

Minap irt levelemt talám nem is vette Kegyelmed, minthogy oda csak *utazóid* mennek a deákok, holott Kegyelmednek, mint inspectornak kellene egyet excupiálni, kinek ut *arsus* nyujthatna is valamitkét, ut allis bene solet, kik közt magamat is esmérém, — utinam redhostre possem; — mint karácsonyi levelében is ígérte volt. Már megirtam kétszer is szörnyű romlásomat a bérés (?) sija által: Haec facies Trojae cum caperetur erat. Ilyen gazember semmissé tett engem: quid quid habui rapuit, plorant gemunt miseri orphani. Bod Péter hazugsága in novitio libro suo Magyar Athenas be fog-e télni: a jó emberektől tápláltatik. O utinam! O si! Épen ide valo az eripere vaccam et caudam pro clemosyno vestituere. Balatoni bort is bár küdne már egyszer Kegyelmed. T. Szoboszlai uram leveléből értem, hogy mind papságot, mind seniorságot oda hagyott és Szabadiba ment lakni, Tuba házat árendálta meg; de egy valaki azt mondta: coactus deponere utrumque munus. Indoleo soti boni discipuli. Maga — tudom — szégyenli; kérem, írja meg Kegyelmed, miben legyen a dolog. T. Torkos uram még se küldött levelet, kinek méltán irhatnám: Quod peto, da Caji, non peto subsidium. Tserépi uram leveléből is értem (?) Kegyelmed quasi in Utopia habitaret, vel ultima Thule. Tsak akkor élek, mikor Kegyelmetektől vehetek levelet, alias sum semimortuus; ita jacui ut truncus húsvét szombatján a földön, a predikátor jött ide, az emelt fel. Kik holtak meg, írja meg Kegyelmed. Saluto lares Tuos et sum

Patakini 10. Maji, 1768.

idem qui pridem
Johannes Tssetsi.

Ifj. Csécsi János, 1713—1734. volt sárospataki felsőiskolai tanárnak (a kiról az Irodalomtörténeti Közlemények 1891. I. füz. — bizonyosan a szedő hibájából — azt állítja, hogy 1760-ban halt meg) halála előtt egy évvel*) kelt ezen levelét a Nemz. Muzcum kézjártára özl. ... Az egész csak egy négy rgt összehajtott kis 4-cd levél, a melynek egyik — igen foltos — lapján

* Meghalt 1769. jun. 1. V. ö. Sárospataki Lapok 1889. évf. 925. l. Megtiszteltetett a temetésé meg a jesszűktől és az oroszoktól, a kik eltemetésekor nekik hangoztattak, mondja Simai M. napirtjegyzetben. Figyelim. 1873. évf. 226. l.

van a nagyon homályos tentával írott szöveg másikán a cím: »Clarissimo ac Reverendissimo Domino Francisco Pados Tractus Vespremiensis Inspectori et Ecclesiae Vamosiensis Pastori ... eximio Fratri in Christo dilecto Vamosiensi,« Eredeti, de csak az aláírás sajkező. A tömböt diktalet után, hányd el-vesed el módra írta valamely ügyetlen író, a ki itt ott egy-egy betűt a többi helyett, vagy mint a hogy még bor helyett is port írt, mással cserélte fel, a pontozással pedig egyáltalán semmit nem gondolt, a minek következtében az értelem nélkül csak az összefüggésből állapítható meg.

Ennek a csapások alatt megtört, beteges aggasztan elborult kedély-világára élénk fényt vető leveleinnek a felsőhajtásában, a melyre a tönkre tett tudós Bod Peternek reá vonatkozó megjegyzése »a pataki professorságból... kiesett... az időtől fogva nagyobárá az Isten felő embereknek adakozásokból él... kiseri...« O utinam! O si! megrázóan kiált felénk a protestans pápi család bizonytalan sorsának egész keserve... No de a mik megírták, a mi tanulságunkra írtak meg; majd más világot teremt a pápi nyugdíj-számintézet. Meg lesz az az ezeréves jubileumra; ha nem Magyarországra, hát a magyar ref. egyházra.

Caillag U.

Az 1848. XX. t.-e. a tiszáninneni kerület közgyűlésén.

1848-ik évi május 3-ik s több napjain a tiszamelenki helyv. hiv. követő egyházkerület Miskolcon tartott közgyűlése jegyzőkönyvi kivonata.

Közoktatási és cultusminister Bró Eötvös József úr 6 miga közelebbi máj 27-évi kéit hozzáknak intezett körlevelében előterjesztvén, hogy mután a bevett vállalkozásokat egyházi és iskolai szükségseinek fedezését az álladalom előlég elvállalván, ez élvnek részletes alkalmazásával egy kimerítő törvényjavaslat megkésztésével a ministeriumot megbizta a protestans hitelekkel az egyházi és iskolai reformról tartandó értekezés helyül Pestvárost, idejeül pedig f. é. augusztus 1-sejét jelélé ki, főhíván egyházkerületünket, hogy addig is az értekellet tárgyait vitassa meg, adatait készíste elő s az értekellete annak idejében küldje el megbizottjait oly számban, a mint jónak és célszerűnek tartandja.

A tisztelellet fogadott főhívas következtében, minden egyebek előtti teendőnek tekintvén egyházkerületi közönségünk Pestre küldendő megbizottainak megválasztása iránt intézkedni, e tekintetben az idővel takarékoskodás parancsolta legrövidebb úton indulva, elhatározá: miképen az egyházmezei kormányzóságok, egy eleve kitűzött napon és helyen tartandó gyűlésre úgy hívják meg a fölügyelések alatti egyházakat, hogy azok önkebelekől az egyetemles község befolyásával vállalkozandó két és két képviselőik által megjelenvén a gyűlésen, ott — nem szorítokozva csupán elkülönözött egyházmezejök körére, hanem az egész egyházkerületre kiterjeszkedőleg bizalmok intése után válasszanak meg írásba foglalt, titkosan adandó szabad szavazataikkal az egyházi részről hét, a világi részről ugyancsak hét követekül küldendő egyéneket, kiknek megválasztásokban általános többség fog határozni: az egyházmezei kormányzások, mint testületek nem fognak a választásba szavazatadással befolyhatni. Ezen választási eljárás eredménye, az egyházmezejék által, a jövő június hó 25- és több napjain S. Patakon tartandó egyházke-

rületi közgyűlés elébe terjesztetvén, a legtöbb szavazatot nyert egyének közül — az alkalommal már általános többségre nem figyelmeztve — tizennégyen, heten a világi és szinte heten az egyházi rendből Pestre küldendő követekül ki fognak jelenteni.

A főiskolát képviselőndő megbizott az oktatói kar fogja önkebelekől megválasztani.

A ministeriummal értekezendő céljának segédésére a főhívas értelmében is, egy, e jelen gyűlésünkől kiadandó példány vezérelte mellett, a lehető legnagyobb pontossággal végrehajtandó észírás által meg fognak készíttetni az egyházainknak s iskoláinknak számát, anyagi s népességi állását előterjesztendő adatok.

Az e képen összegyűjtendő adatokkal főléskészült követek, kik előtt minden részletesegek mellőzésével, egyedül protestáns egyházunk soha semmi árért áldozat nem vetendő jogának épségben tartása fog utasítást világotni — megjelenvén Pesten, ott lébb is magok között, majd a négy helyv. hiv. egyházkerületbeliek, végre mind a nyolc egyházkerületbeliek együtt előleges vitakozás s tanácskozás útján igyekezni fognak kívánásaink, szellemi s anyagi igényeink, prot. egyházunk általalombhozi viszonyainak kiegyenlítése felett magukkal tisztába jónni s megállapodásra jutni s ily előkészülettel a ministeriummal teendő értekezést könnyíteni s gyorsítani. És ezen egymásközötti előleges tanácskozás s értekezés végetti időnyerhetésre, oda lesznek utasítva követek, hogy július 25-én már Pesten megjelenjenek.

Az előzmények után biztosan reményelhetve az általalomból prot. egyházunk kül jobblétének megkésztését s szilárdítását, kell — a mi már saját teendőnk — hogy egyházi testületünk belszerkeztének javításában is késedelem nélkül lépünk munkára és ily elhatározottsággal, miután elenyésztek az akadályok, melyek eddigél egy zsinat megtarthatásának útjában állottak, egyh. kerületi közönségünk nézete szerint, a Pesten megjelenendő hely. hiv. összes képviselői testület, egy jövendő zsinatrai előkészület szerkesztése iránt is célszerűen lenne megbizandó.

Mely e ügybeni határozatunk a szükséges lépések megtételében egymástól eltávozás kikerülése és irányadás végett, mind a hét főútsz. prot. egyházkerületekhez haladék nélkül megküldetni rendeltetik. — Kiadta Apostol Pál egyházker. főjegyző.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Jókai-ünnep Sárospatakon. A főiskolai ifjuság folyó hó 7-én, a tornacsarnokban Jókai tiszteletre mind magához, mind az ünnepelthez méltó ünnepelet rendezett. Székely György dr.-nak, az akadémiai ifjusági Önképző Kör tanárolnokének hangulatos megnyitó beszéde után Komocsy Józsefnek Jókait dicsőítő ódája élvezetes tolmácsra talált a kellemes hangú Rohoska József th. ifjú lendületes felolvasásában. Majd Kérészy Árpád jh. ifjú a melegsívű, mély érzésű költőt mutatta be »A munkácsi rab« elszavalásával; Janka Károly th. ifjú pedig állandó derűtségben tartotta a közönséget, ügyes szavalatban tolmácsolván a »Saját magához« című költeményvel azt a kedves humort, melyet a költő Kakas Márton név alatt személyesített meg. Ugyancsak e szép törekvésű ifjú aratott tapsokat »Oda Jókaihoz« című jutalmazott pályamunkájával, melyet Vinis Viktor th. ifjú olvasott fel. De fénypontja volt az ünnepeletnek Kulassy Sándor th. ifjúnak »Jókai és a diákel« című alkalmoszerű felolvasása, melyben a Jókai műveiből vett

részleteknek ügyes csoportosításával, helyes reflexióival a régi diák életéről derült kedves képet adott s a közönségnek tanulságos, kellemes szórakozást szerzett. Az ünneplés-hangulat emelésében dicséretes része volt az ifjúsági énekkar is, mely *Páster Samuel* tanár vezetésével mellette főleg a „Király-hymusz” és „Dalünnepeken” című darabok szabatos előadásával általános tetszésben részesült. A szép számú közönség a főisk. zenekarnak ügyesen játszott *Indulója* mellett, lelkében egy sikerült ünneplés kedves emlékeivel távozott m. s.

— **A templom-javító bál Sárospatakon**, mint annyiszor már az ilyenféle, most is szép eredménnyel végződött — erkölcsileg úgy mint anyagilag. A buzgó presbiteres s még buzgóbb presbiternek sürgő-forgó munkája s leányai ellenállhatatlan kezsége kedves emlékü marad a jelenvalokra nézve, épügy, mint az egyházközség pénztárára, a melynek templom-javítás alapja valószínűleg 500 forint lesz gazdagabba.

— **Gyász hírek.** *Dr. Kun Tamás* Bosodmegyének volt törvényszéki főorvosa, Miskolc városának tisztii főorvosa, az országos közegészségügyi tanács tagja, a Ferencz József lovagrend keresztése stb. f. hó 6-án, életének 79-ik, orvosi működésének 51-ik évében elhunyt Miskolcon s porrázsi f. hó 8-án a megye és város általános részvétel mellett, az avasi családi sírboltba helyezték. *Dr. Kun Zoltán*, főiskolánk nek szeles körben ismert orvosa, édes atyját, *Kun Bertalan* kerületünk szeretett püspöke s *Kun Pál*, a miskolci főgimnázium kedvelt veteránja testvérétök vesztették el a sok kiválóság megadott férfiban. Elete a tudományak, a közügynek és az emberiségnek szentelt áldozat volt, legyen ádva emlékezte! A család gyászában mely tisztelettel osztozunk. — Abauj-Szánton 81 éves korában hunyt el f. hó 5-én *Vágassy Ferencz* nyug. kataszteri biztos, a sárospataki főiskola egykori növendéke, a ki az „alma mater” iránt egy hosszú életem át megörözött szeretettel alapítványok által is megörökítette. A tápintézetnek s a theol. akademiának 500—500 forint hagyott végrendeletileg. Ezen utóbbinak kamatait külföldre vágó ifjaknak kivanja kiosztani. 10—15 ezer frtnyi vagyonát — mint az „Ország” írja — egészen jótékony célokra hagyományozta. A nemesen gondolkozó lélek hamvainak legyen könnyű a föld; emléke élni fog tetteiben örökké! — Meg a mult hó 25-én elhunyt Triesztben — mint lapunk zártakor hivatalos uton értesülünk — *Márkus László* nyugalmazott táborig. lelkész, a ki a kerületünkbeli páp övezgy-árvarat részére már régebben 12,000 forint alapítványt tett s újabban is többször adta jelt — mint kerületünk jegyzőkönyvei igazolják — a tisztánimeni kerület iránt érzett jóindulatának. 1817-ben született Erdőhorvátban; édes atyjának Márkus Györgynek elhunytja után, ennek utódáva lett Szepsiben, Abaujegyében. Tudós pap volt, de kevésbé népszerű s talán ez okozta, hogy a szépsii parokhiából kivagyódott a nagyvilágba s mint táborig. lelkész töltötte el életét. — Áldás emlékére!

— **Miért nem kellene Tibádnak az egyházpolitikai reformjavaslatok?** Tibád Antal országgyűlési képviselő legközelebb kilépett a szabadelvű pártból. Kilépését a lapokhoz küldött hosszabb nyilatkozatban indokolja. Nyilatkozatának egyik érdekesebb részét képezi a következő pont: Második nagyobb botlása a reform-actiónak, hogy nem csak ágai ölelkeznek össze a felekezetség szellemével, de gyökerei is visszanyúlnak egészen a komáromi konfessionális türelmetlenség talajába. Siker esetében tehát az a protestantizmus győzelmét, még pedig az 1868. LIII. törvénycikk módosításával kombinálva, annak pyrhusi győzelmét jelentené a katolicizmus felett. Igen valószínű, hogy az egyházpolitikai reformjavaslatok tár-

gyalása előtt még több olyan képviselő is kifog lépni a szabadelvű pártból, a ki a reformjavaslatoknak híve, mert — mint a „Magyar Állam” híreszteli — eddig már több, mint 50 képviselőről jelentették be, hogy reversálást adott magáról, hogy a kath egyház érdekei ellen semmit sem fog tenni, hanem úgy jár el, a mint azt a papok jónak látják.

— **Zsinati törvényeink**, mint lapunk zártakor értesülünk — megnyerték a legfelsőbb jóváhagyást s Kun Bertalan püspök úr, mint a zsinat pápi elnöke, folyó hó 14-én utazik Budapestre a kihirdetés módzatainak megállapítása végett.

— **Sárospatakon és környékén is kihirdették a közös pásztorlevelet**, mint a „Pesti Hírlap”-ban olvassuk. A kihirdetés alkalmával a szöszekről felhívták a híveket arra is, hogy a ki közülök a budapesti kath. nagygyűlésre el nem mehet, az a paróchián kitett íven saját kedvű aláírása által tiltakozzon az egyházpolitikai reformjavaslatok törvényűvé tételé ellen. — *Traueconfabán* a plébános a vasárnapi litánia alatt tintát és tollat is vitétt a templomba s a hívek a harangzó felügyelete alatt az íródáva alakított sekrestyében írták alá a tiltakozó iratot. Az ilyen szent helyen történt aláírásnak lehetetlen, hogy sikere ne legyen.

— **A közös főpásztori körlevél** a legtöbb kath. egyházgyűlésben a megyés püspök harca tüzelő körlevél kíséretében hirdettetett ki. A legfelvilágosodottabb gondolkodásról *Samassa* egri érsek körlevele tanúskodik.

— **Ó jgy ir papsgábor!** Bizton elváróm s remélem, hogy beszédekben s előadásokban elvül követik az apostol mondatát: „mi pedig a megfeszített Krisztust hirdetjük” s azért gondosan kerüljük főgnak mindent, mi az igehirdetésnek e magas szós feladatával ellenkezésben állana. És megemlékeznek különösen is szent Fulgentius püspök azon fenséges intelmére, melyet a közelebbi napokban, szent István első vértánu ünnepe, a breviáriumban olvastunk: „István, hogy nevéhez méltón koronát nyerjen, fegyverrel a szeretettel bírt s ez által győzedelmeskedett mindenütt. Szeretettel feddette a tévedőket, hogy jó útra térjenek, szeretettel imádkozott követőit, hogy ne bűnhődjenek; a szeretet erővelnek erejével győzte le a kegyetlen Sault s ki földözöje ént e földön, társtul nyerte meg az égbén.”

— **Jóki Mór, 50 éves írói jubileuma alkalmából** a következő alapítványokat tette: A hírlapírói nyugdíjintézetnek 2000 koronát, az írói segély egyletnek 2000 koronát, a Kisfaludy-társaságnak 2000 koronát, a Petőfi-társaságnak 2000 koronát s a Képzőművészeti-társaságnak 2000 koronát, tehát összesen 10,000 koronát.

— **Az országos „congrua” bizottság**, mely mind a két szertartású katolikus alapság helytelének javítása végett, egyházi és világi férfiakból alakítottat, a vallás-és közoktatási minisztérium értesítése szerint, folyó hó 20-án tanácskozmányt tart. A bizottság elnöke dr. Samassa egri érsek, előadó Boncz Ferencz, jegyzője br. Jeszenszky Béla. A bizottságnak a püspökök közül 4 tagja van: Schlauch, br. Hornig, Schopper és Pável, világi tagja pedig 18, Ezenek közül a belügyi minisztérium 1-, az igazságügyi minisztérium 2-, a pénzügyi minisztérium 2-, a vallás-és közoktatási minisztérium 3 egynél által lesz képviselve.

— **A „Protestáns”** 1. száma rólunk is megemlékezett és pedig két helyen is. Először hivatkozik lapunk szines borítékára s állítja, hogy annak idejében mi kicsufoltuk őt ezért a szineskedésért. Másodsor védelmébe veszi Péntek Ferencet, a mi püspökeink intervjelőját, azt hirdetőtve egyebek között róla, hogy ő a Pesti Naplónál, e „különbön erős pápista lapnál”, jó szolgálatot

tesz egyházunknak. „Az elsőre meg kell jegyeznünk, hogy mi nem csufolkodtunk, hanem az igazságnak megfelelően azt állítottuk s ezt ma is fenntartjuk, hogy a „Protestáns” színes borítékkal is kecsgetési az előfizetőket s mondtuk ezt a prot. sajtó küzdelme életével való kapcsolatban. Mi — illetőleg a mi irodalmi körünk, mint kiadó — nem kecsgettünk senkit, s nem is akarunk borítékkal kecsgetni jövőnkben sem. — A mi a Péntek dolgát illeti, hát azt mi, a mi falusi emlémként még most sem értjük, vagyis most még kevésbé értjük. Hogy valaki jó protestáns létere szolgálatába szegődjék egy „különben erős pápista lapnak” — ez nem a mi világunk; a ki gyönyörködik ebben, prosit neki. Mi ellenségeink szekerére nem kapaszkodnánk s akárkinék még drága pénzért sem szolgálnánk.

— **A r. kath. főpapok és a Jókai-ünnep.** Nem mi mondjuk, a napi lapok hirdetik, hogy a róm. kath. főpapok s az arisztokratia távollétével tünt fel a Jókai országos ünnepeltetésén. Maga Vaszary ellátogatott ugyan a „költő-herceg”-hoz, mint jó ismerőséhez, de csak úgy titkon, mint hajdan Nikodemus a Jézus Krisztushoz — hogy senki se lássa; a többiek készültek otthon a közös pásztorlevél magyarizárához s a 16-iki nagygyűléshez vették a dobort. Érdekes hogy az arisztokratia nagyobb része is együtt tüntetett a klerussal — egy lélektől vezéreltetve — úgy mint már sokszor máskor is, a történelem tanúsága szerint. Kiszakadtak az ünneplő nemzet köréből önként s a nemzet levonja majd lassanként ebből a tüntetésből a szigorú következtetést. Jókai még nagyobb lett azzal, hogy némely gyanus nagyok nem mertek előtte — fejet hajtani. A „Pesti Hírlap” azt vallja, hogy nem akarták benne megistizni — az eretneket. — Milyen régen mondta pedig már a Jézus: Nincsen köztetek sem zsidó, sem görög, s azt is hogy: a lelket meg ne oltsatok.

— **Az útsz. filerék.** A tiszta valki egyház hívei, a felkész kezdeményezésére, évenként meghozzák sok terhük hardozása közben is önkéntes áldozatukat „Isten dicsőségére”, azon kegyeletos filerék alakjában, melyeket ilyen módon öhajtanak megmenteni a „rosszditól” és a „lopóktól.” Ezen a címen, négy év alatt gyűjtögetett az egyház 166 frt 61 krt. A január 5-én megejtett gondnoki számadás alkalmával elhatározta az egyház presbitériuma, hogy ez összegget, az évenként „Isten dicsőségére” begyűlendő adományokkal együtt, kamatoztatni fogja a késő utódok számára, még pedig úgy, hogy a jegyzőkönyv tanúsága szerint 100 évig, ez a gyűjtés és tőkésítés mindig folytatassék, azt meghíányosítani a mondott időig szabad ne legyen, a mikor a remélhetőleg szépen felszaporodott összeg az egyház fenntartására fordíttassék. Száz év alatt nagyot fordulhat a világ kereke; egyházi életünk olyan változásokat láthat, hogy ezen filerék, melyek ma még inkább csak az áldozatkész lelkek dicsőségét jelentik: száz év múlva az általuk gyakorolható jóval, valóban az „Isten dicsőségének” lesznek terjesztői. — A különben sok teherről küzdő kis egyház, mely csak a közel-múltban építette szép templomát, öt évvel ez előtt diszes orgonát csináltatott, a múlt évben pedig 1500 frt-ért két új harangot öntetett s mindezeket a maga erejéből, — most midőn, a messzejövőnek próbált biztos alapot teremteni, alig ha nem olyan példát szolgáltat, melyre nézve sok jobb modú, de rest szívű gyülekezet „eszébe vehetné magát”, megfogadván e tekintetben is ama megvalóult utat: „eredj el és te is akképen cselekedjél!”

i. k. la. V.

— **Részlet egy alkalmi levélből.** Mennél mélyebben mennek az egyház-politikai dolgokba s az ezzel kapcsolatos törvényjavaslatok készítésébe és taglálásába, annál kevesebb bizalmam van azok megvalósulásában. Míg a javaslatok konkrét alakban nem állottak: a ház asztalán, addig követelték és leselkedtek érte, most hogy meg van, kezdenek mind jobban fájni tőle; egyik egy, másik más okon ellene fordul. Most már tisztiában lehetünk az Apponyi-párttal is; az új évi beszéd semmi kétséget nem hagy fel az iránt, hogy ellene szavaznak. A kormány-párt is bomladozik s kezdi erősen hangoztatni a reverzálist. Mire a javaslatok a bizottsági tárgyaláson átesnek, a nyílt házban nem lesz többség, a mely elfogadja azokat. Hja, a klérusnak sok eszéke van a pressiozaisra és pedig a szabadelvűség nem is fogja teljes erővel kibonthatni szárnyait, míg a klérus hatalmi és vagyoni túlsúlya meg nem törekit. Próbálnának csak a protestánsok annyit merni, mint a mennyt a kath. pápáság jelenleg tett és pedig nyíltan, a szövegről — tudom, hogy az egész sajtó egyhangylag agyonpaskolna bennünket. No de hát mundus se expediet; majd csak lesz valahogy. Egyet azonban előre látok, hogy mi protestánsok ebből a harcából megfogva és gyengülve kerdlünk ki. Fortes fortuna juvat. A katolikusok mozgalma akár indé, akár unde — figyelmet és érdeklődést kelt mindenfélre s ez ránk nézve sok tekintetben lesújtó és veszedelmes. ra.

SZERKERZTŐI ÜZENETEK.

Többször: A kik megértek az én lelkeimnek újabb bőszait s világosító szavakkal tettek megerősíteni a köztünk lévő szívbeli szövetséget — fogadják forró köszönetemet. A jó Isten szeresse mindnyájukat szeretettelben is, az életben is, a halálban is. — *Sz. E.* Távol kellett lennem, ezért késett a válasz a jókártaik levélre. Sok kellene olyan, de hát ezekben vannak a hivatalosok, kevesen azonban a választottak — *B. H.* Híreket jón, készséggel továbbírom. A lapokat szívesen küldök, de névsora kérik legalább egy levelező lapon. — *R. K.* Nyílt leveleiben vagy gyűjtökben, a mint nekét tetszik, csak végezd el, a mire a Jézus kénszerit. — *R. A. B.-y* A kérdésekre mielőbb felelek. Az Éneklet és mások lapjainban fogom előbb közölni; fordítai valót mielőbb küldök. — *Sz. J.* Levelet írok s abban elmondom, hogy miért nem emlékeztethetlek régivel. Csak hogy végre tollat fogtál, jó létszen abból. — *Sz. P.* Egykor jó jeles tanítványaimra, mindenkor számíthatam és szeretek számítani. Hősegek nekem édes jutalom. Hogy néha csalódik az ember, az egészen emberi dolog. Ha keresen maradnak, a kik mindvégig megállnak, annál több jut nekik a szerethető. Az igaz, hogy ebből nem lehet adósságot küldeni. — *N. L.* Majd gondoskodom én tőlekről — ad hominem. — *Dr. H. Ö.* Újabb művészet, addig is, míg ismertethető, szívvel gratulállok. A roppant terékeny érte tartson sokáig! — *Sz. L.* Azt nem kövélhet, mert a mostani sok-tárgyú időben a halasztásokat halasztanunk kell. A napi s az égetőbb felkeltezt kérdések elől meg kell most hátrálni az általános jellegű elméleti fejtegetéseknek — legalább egy időre. — *Dr. H. J.* Azval az irodalmi, de egyáltalán üzleti dologgal meg nem jutottunk előre. En a tőlem telhető megteszem örömmel. *U. J.* Leveled nem talált itthon. Küldjem-meg a jelzett helyre? A következő számba már talán bejut. — *O. P.* Annak a félreértésben lévő férfiak szívesen írok, ha jónak gondolja az én beavatkozámat. — *Notus.* Az „Notus” versenyversenytárs várom. — *I. F.* Már a nyomdában van a „Kommünismus.”

Pályázat.

Az abaúji egyházmegegyébe bebelcezt szeszta-komarovci cv. ref. egyház lelkesi állomására, melynek évi jóvedelme, szántóföld, rét, legelőföld, szemes-élet és stólaban 848 frt 84 k s így a líf-í-öst tartozik. Pályázati kérvények febr. 20-ig Hernád-Büdre (u. p. Gibárt) Nagy. Idrányi Ferencz h. eszper urhoz küldendők be.

Miskolc, 1894. január 12.

Kun Bertalan,
úrszónai ev. ref. püspök.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Rendszeres ár 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

Hirdetések díja:

Égész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Rieszkv. bírléj 30 kr.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: «A római katolikus nagygyűlés Budapesten.» *Mitrovics Gyula.* — «A protestantizmus helyzete és jövődöbéli magyarázata a kormány által beterjesztett egyháspolitikai törvényjavaslatokkal szemben» *Meczer Ede.* — «A. 1868. LIII. vi. sz. törvényjavaslat» — *Kritikai megjegyzések a házassági jogról szóló törvényjavaslat kérdéséhez.* *Zsámföldy István dr.* — «A lovagi intézmény.» *Balogi Géza.* — «Vegyes közlemények.» — «Szerkesztői üzenetek.» — «Pályázat»

A római katolikus nagygyűlés Budapesten.

Ez is megtörtént, a haldokló tizenkilencedik század utolsó évtizedében s ezredéves nemzetünk készülő nagy ünnepének fényes és biztató bevezetése gyanánt, hogy így aztán annál meggyőzöbben megmutassuk a mívelt világnak: mennyire együtt dobog szívünk s menyire egységes magyar állam vagyunk.

Előzményeivel, a katolikus híveknek, a lelkiismeret most az egyszerű olyan hamar fényesre csiszolt láncán történt elővezetésével, nem foglalkozunk; mert hiszen őszinte tiszteletben tartjuk katolikus polgártársainknak izlését s nem is lephet meg senkit sem egy második, új kiadású *constitui zsinat*, a maga egész berendezésével, tagjaival, felvonulásával s lelkének a maga igaz mívoltában történt megnyilatkozásával. Még a nagy szenvedélyvel űzött és a javából való kortesélet egyik-másik mozzanatára emlékeztető járás-kelés sem ejtheti a nyugodt szemlélődőt csodálatba. Régi jelenetei ezek a római katolikus egyház történetének, a melyről kissé éles, de találó gúnynyal írta *Pain Tamás*, a nagy amerikai vallás-bölcsész, hogy „szervezetében, életében, a régi mesgyék gyepűinek árnyékában élő kigyó-gomoly, — őrizkedjék valaki reájok szórnai a világosságnak sugarait.“

Hanem, igenis, van szavunk, első sorban mint a magyar haza polgárainak, aztán mint protestánsoknak is, Magyarországs a magyar állam bíboros hereceprimásához, szerepléséért s azért a beszédért, a melyet a katolikus nagygyűlésen, mint annak *egyházi elnöke* — mily irtoztató egyházi jogi fogalom ez és ellenmondás a katolikus egyházban! — először Jézus Krisztusnak dicsére-

tével kezdett, s aztán egészen különös történeti felfogással és merész állami és egyháztársadalmi eszmék proklamálásával végezett. Nem mondom, de azt hisszük: ezt is egész természetesen a Jézus Krisztus dicséretére!

Magyarország hereceprimása, kétségbe vonhatatlan államjogi intézkedések szerint, nem pusztán csak egy igen magas méltósággal felruházott funkcionáriusa a magyar római katolikus egyháznak. Fénye, bíboros, fejedelmi gazdagsága kötelessége, hivatása, felelőssége nem tartozik reánk ez oldalról; ő és egyháza van hivatva megítélni: mi hoz „ékes koronát“ csillogó palástjára. De, mint a magyar állam alkotmányának, élő szervezetének egyik lényeges és minden esetre előkelő tagja, mint a törvényhozásnak is egyik alkotó eleme, többé nem csupán a római katolikus egyházé, hanem a magyar államnak oly felelős dignitáriusa, a ki felett már csak egy úr van, a mely előtt épen ugy tisztelettel tartozik meghajolni, mint a magyar állam legkisebb, legutolsó tagja s ez a magyar törvény s az annak tartozó felelősség. Épen e szempontból vagyunk már bátrak, egész tisztelettel feltenni Magyarországi hereceprimásának azt a kérdést: mi joga vehetett részt ő eminenciája, épen mint elnök, egy oly népgyűlésben, a mely vallásos gyűlésnek adatott ugyan ki — a béke ismeretes apostolai által, de a mely tárgyainál, célzatainál, az egészét átható és nyilván beszélő szelleménél, a benne történt határozatoknál fogva, a legeléesebb, a legkihívóbb politikai agitáció és megelőzése a magyar törvényhozásnak, oly társadalmi, többet mondunk: erkölcsi megélhetésnek nagy kérdéseiben, a melyek elintezésében nem az a döntő elv, hogy mit szól hozzá egyik-másik, a magyar állami viszonyok között századok óta rákapartott felekezeti

érzékenység és előjogok követelése; hanem igenis az, hogy mennyire egyezik az meg a magyar állam fejlődésének, boldogulásának békéjének követelményeivel s azzal a méltányos és osztó igazsággal, a melyet minden tisztességes állam, legutolsó állampolgárának is tartozik kiszolgáltatni.

Bizonyára nem a mi feladatunk, hogy feltételesen örökösünk Vaszary Kolosnak bíbora felett s mi álljunk oda a romboló ár élé, hogy esetleg, a szenvedélyek által fanatizált bátorság meg ne tapossa főpapi palástját; de azt csak ószintén sajnálni tudjuk, hogy Magyarország hercegprimása, a ki az evangelisták szimbolusát, a bárány által tartott zászlóra írott béke jel-szavát proklamálta egyháznagyí és magyar alkotmányi hivatásának irányadó elvéül, ily sajnálatos gyengeséget tanúsított szereplése által, főpapi és államférfi hivatásának megkülönböztetésében és a kettőnek összeegyeztetésében s akkor, a mikor mint a magyar törvényhozás egyik hatalmas tényezőjének, ott a főrendek házában, egészen alkotmányos formák szerint, egy egész szolgálatkés és hatalmi körében élő sereg állhatott rendelkezésére, elkövette azt a politikai tapintatlanságot, hogy nevéhez fűződjék a katolikus dogmákkal, katolikus egyházzal és eddig ezeknek elvein táplált katolikus lelkiismeretét is nyíltan ellenkező népgyűlés, a melyről maga is mentegődvé valja be, hogy „bár az alkotmányos jog azon terén állunk, a mely egy szabad nemzet minden egyes tagját megilleti mégis szokatlannak tűnhetik fel ezen, kilenc-száz éves nemzeti multunk alatt, tudtommal, első katolikus naggyűlés”.

Valóban szokatlan és ha szent vallásunk tanítása és az erkölcsi világrend törvényei szerint is, az első elkövetett bűn méltán sokszoros átkot szokott maga után vonni, úgy igazán félnünk lehetne e társadalmi ballépés eredményeitől, ha be nem lehetne látnunk azt, hogy itt inkább egy sajnós tévedésről, a történet tanulságainak meg nem értett felfogásával és az erőszakosan feligazított lelkesedés óvatlan pillanatában elejtett szavakkal van dolgunk; mert ilyen meggondolatlan nyilatkozatnak kell minősítenünk Vaszary Kolosnak, a nem oly régen még lelkes történet tanárnak ama kijelentését, a mely szerint megkisebítve a 48-iki magyar társadalmi szabadságharc küzdelmeit, a küzdelmekben kiontott honfiai vér drága gyümölcseit, — vádolva áll oda a porladozó szabadsághősök sírjára s ott keresi a katolikus egyház romlásának, jogai csonkításának, meg a mostani népgyűlésnek okait és indokolását.

Minő sajnálatos megszólása, megkisebítése ez a tizenkilencedik század civilizációjának, szellemi küzdelmeinek, saját nemzeti nagy alkotó-

sainknak, itt, a magunk tűzhelyén, saját szemünkben!! Felül csak az mulja, a midőn a hercegprimás elég bátor azt állítani, hogy mindazon jogokat, a melyeket protestáns egyházunknak az 1790/I-iki országos törvények annyi küzdés, annyi méltatlan mellőzés után, mint létezésünk, megmaradásunk legegységesebb feltételeit megadták, — azt a római katolikus egyház adta meg, nem mint megillető jogot, hanem ingyen kegyelemből, alamizsna gyanánt, mint uralkodó egyház! . . .

Nem akarjuk megbolygatni a multakat; Isten megbocsátó kegyelme hadd takarja be kibékítőleg a keserű emlékeket. De azt mégis kihívott önérzetünk kényszerít megmondanunk, hogy a magyar protestáns egyház sohasem akart kegyelmi kenyéren élni s hogy a római katolikus egyház nekünk semmit sem adott, mert tőle soha semmit sem kértünk; hanem küldött végzetünkül Kolonicusokat, proklamálván, hogy Magyarországot először koldussá, azután németté és végre katolikusá teszi; s adott gálya-rabságot, eperjesi vértörvényszéket és ha ezeket, a kisajtott könyveket, a nehéz rabláncokat, az elhullott áldozatokat tartja, a minthogy kell is tartania adományainak . . . óh hát mi is megtartjuk emlékeit. Nem azért, hogy most már igazságnak velök; hanem bizonyosságú igazainknak, cáfolatául a katolikus történetírásnak s a katolikus naggyűlés elszólásainak.

Hanem egyuttal örök tiltakozásul is a katholicizmus ama neki bátorodott aspirációja ellen, mely egy megfíjódott *regnum mariánumot akarna* teljes zabolátlanságával, fanatizmusával a magyar nemzet nyakára hozni, kimondván a katolikus népgyűlés, a hercegprimás elnöksége alatt azt, hogy „a polgárok községi, hatósági és országos képviselői választásokban részt vegyen és ott megbízható katolikus férfiakra és ilyenek hiányában csak arra szavazzon, ki a katolikus hitet és egyházat meg nem támadja, hanem annak védelmére vállalkozik és ezt *határozottan meg is fogadja*.”

Ime, ilyen reverszálisos törvényhozó testülettel akarja megajándékozni Magyarországot a Budapestén tartott naggyűlés, a mely reverszális nélkül, a nagy lelkesedés és összetartás dacára nem bízik a katolikus lelkiismeret szavatartásában!

Szerencse, hogy a természet és szellemi, erkölcsi élet terén is egyaránt ki vannak mérve áttörhetetlenül a nappalnak és éjszakának, a világszágának és setétségnek határai s hogy egy nemzetnek, a mely életrelvő, életében nem lehetnek századokra való visszaesések.

Ezzel a hittel nézzünk azért a jövőbe!

Magyarország hercegprímása teljesen igazat mondott akkor, a mikor a katolikus nagygyűlést *szokatlan*nak mondotta.

A magyar civilizáció, s a tizenkilencedik század visszhangként kiáltja rá:

„*Et alios ego vidi ventos!*”

Mitrovics Gyula.

A protestantizmus helyzete és jövődöbéli magatartása a kormány által beterjesztett egyházi-politikai törvényjavaslatokkal szemben.

A kormány által tervezett s már a képviselőház asztalára letett törvényjavaslatok bennünket, protestánsokat a lehető legizgatottabb állapotban tartanak. Beszélgetünk, vizsgálódunk annak reánk nézve jó, vagy rossz esélyéről, leginkább pedig arról: miként lehetett volna az 1868. t.-c. 53. szakaszának 12-ik pontját fentartani s az ultramontanizmus é s törvény megbuktatása végeztet ki fejtett küzdelmeit sikertelenné tenni? Azt is mérleljük magunkban, egymásközt is, nyilvánosan is: vajjon a 68-iki törvény helyett, miféle recompensatióban fogunk részesülni? De hogy a mutatózó veszéleket szemben mint kelljen a jövődöb érdekében védekezni? — erről megvallom, mai napig vajmi keveset hallottam, s még protestáns közönlönyökből is vajmi keveset olvastam. Pedig már most itt volna az ideje, hogy erről is gondolkozzunk s figyelmünket erre is kiterjesszük. Nezetem szerint, ez által sokkal több hasznót tehetünk egyházunknak, mint ha összetett kézzel a multakon ábrándozunk.

Szerintem abból, hogy a törvényjavaslat teljesen elkészítve, a ház asztalára letétetett, még nem kell azt követelni, hogy annak egyes szakaszai változást nem szenvedhetnének, s hogy a 68-iki törvény fentartását mi ne követelhetnők! Hiszen e törvénynek életben maradása az állam azon intenciójával, hogy a házassági ügyek rendezését kezeibe vegye, egyáltalán nem ellenkezik. Én e tekintetben legfőbb reményemet prot. képviselőinkben helyezem, kik számosan vannak az országgyűlésen; még pedig büszkén állíthatjuk, az értelmiség quintessenciájából! Első sorban az ő kötelességük leend kellő világításba helyezni, hogy az állam említett törekvésével é célnálvala a 68-iki törvény semmi ellentétben nincs; más oldalról ók vannak hivatva azt bebizonyítani: minő váratlan bonyodalmak, felekezeti féltékenykedések merülhetnek fel, ha ezen törvény, a mely mai napig az egyházak közötti béke és nyugalom öre volt, hatályon kívül fog helyeztetni.

Es már most nézzük, miképen leend a törvényjavaslat szerint a 68-iki törvény helyettesítve? E régi törvény értelmében a gyermekek nemük szerint követik szülei vallását; a törvényjavaslat pedig azt mondja: minden gyermek atyja vallását fogja követni, ha a házasság, a házasság megkötése előtt, a polgári hatóságuk nem jelentik, hogy születendő gyermekeiket minő vallásban óhajtat neveltetni?

Sokaktól hallottam már azt a megjegyzést, hogy a javaslatnak ez a pontja nem volna igazságtalan s ebben nem foglatatnék semmi veszedelem, ha mellé az említett poltek nem ragasztották volna. Én még ezt a véleményt sem osztom s-e részben is sokkal helyesebbnek tartom a 68-iki törvényt. Első sorban is a javaslat ezen pontjában a nők jogainak megsértését látom, kik a társadalomban a nélkül is nagyon hátrébb vannak szorítva s most élvezett jogaikból egyet ismét

elvezitének. Pedig tudhatjuk, hogy legtöbb esetben az anya van hivatva kiskorú gyermekeinek keblébe a vallás iránti szeretetet becsepegtetni s gyermekeinek szívét az egyház iránti ragaszkodásra s Isten iránti bizalomra buzdítani. Elégge meggyőződhetünk az életben arról, hogy a hol az anya vállalást, az ő vallatlansága a legtöbb esetben gyermekeinél is nyilvánul. De van egy más ellenvetésem is. Azáltal, ha a születendő gyermekek mindnyájan az atya vallását fogják követni, nagyobb út nyitnak a lelkészeknek a ténitgetésre s esetleg, ha a nők jogait előlegesen érvényesíteni nem lesznek képesek, mindent el fognak követni a házasság megakadályozására.

De hát a törvénynek e reánk nézve kedvezőtlen hatásvál még csak meg tudnánk valahogy birközni; nagyobb veszélyt ez nem hozna reánk, ha a törvénynek mintegy pótlékául, a szülei jog érvényesülése ebben kifejezést nem nyert volna. És itt kénytelen vagyok kijelenteni, hogy az egyezkedésnek azt a módját, mely szerint egy fiatal, jövevelési leánnyal, már a házasság megkötése előtt, arról alkudoznak: majdan születendő gyermekei milyen vallásban neveltessenek? — hogy nagyon erős kifejezéssel ne éljek — legalább is szemérmetlen dolognak tartom. De más részről elvitathatlan tény az, hogy a törvényjavaslatnak ez a csatolmánya fogja a vizsaly magvát a különféle felekezetek között elhinteni.

Hiszen, ha a vallásfelekezetek helyzetét nem ismerve, csak is azon kérdés állana előttünk: vajjon igazságos-e az, hogy a kiskorú gyermekek vallásos neveltetéséről a szülők gondoskodjanak? azt hiszem, erre jgnel lehetne felelni. Hazánk legnagyobb fia, a protestáns *Kossuth Lajos* is, úgy állította elénk a szülői jognak érvényesülését, mint egyiket a legszabadlelvöb intézkedéseknek. De a ki házkban a felekezeti féltékenykedési viszonyokat, egyenletlenségeket, az ultramontanizmus terjeszkedési vágyait, a klérus óriási magánit, erejét é hatalmát s ezzel szemben a protestantizmus szegénységét, alárendelt helyzetét, hátrébb szorítását ismeri, az készen lehet jövöben arra, hogy ezen törvény életbeléptetése után, a vallásfelekezetek közötti ellenségeskedések — a legkárhözhatódbb gyeverek igénybevetélésével — a legnagyobb mértékben fognak újra előtérbe nyomulni. A törvényjavaslatnak e szakasza ellen kell tehát, a tárgyalás alkalmával, prot. kiténősegeinknek, különösen képviselőinknek a legerélyesebben állást foglalniok; ennek kihagyását kell minden áron követelniök.

De, mert a legroszabba is készen kell lenniök, elmondom azt is, hogy miként gondolnék én állást foglalni a törvényjavaslatl szemben?

A törvényjavaslat irányában, a protestánsok — ez ideig — a lehelyesebb utat választották akkor, midön a semlegeség terére léptek. Hiszen nekünk semmi okunk nincs rajongani a javaslatért mert ez nem a mi kívánatunkra, nem a mi érdekünkben készítettett. Akcióbá lélni ellene, mint azt az ultramontanizmus óhajtáná, tiltja a józan gondolkodás; mert azért csak az ő malmukra hajtánók a vizet; hisz — a miként látjuk, — már is egyre-másra rendezik, a törvényjavaslat megbuktatása végett, a katolikus gyűléseket. A ki a dolgok folyását csak kissé is figyelemmel kísérete, észrevehette, miként akar minket a klerikális elem az akcióbá beleugrasztani! Több cikket olvastam úgy a „Pesti Napló”, mint a „Budapesti Hirlap” hasábján, melyek igaztatták a protestánsokat a törvényjavaslat ellen s annak megbuktatása végett egyesülésre hívtak fel bennünket. Valóban komikusnak tünhetik fel előttünk, hogy épen azok, kik a 68-iki törvény ellenében fegy-

vert kovácsoltak s lehet mondani, annak sirtáj meg-
 ásták, most saját érdekük előmozdítása s hatalmuknak
 terjesztése végett, minket akarnak szövetségesséül fel-
 használni!!

De a milyen helyes és méltóságos — szerintem —
 a prot. egyház eddigi viselkedése a törvényjavaslatok
 irányában, éppen olyan szerelmes azokban az a pont, a
 mely szerint az anyakönyvek vezetésére lelkesek, —
 elvből — nem alkalmazhatók. És ugyan kire fogja hát az
 állam, az anyakönyvek vezetését bízni? Legtöbb hely-
 en a körjegyzőkre, vagy intelligensebb falusi bírakra?
 Hát egy lelkes, ki az ilyen teendőket már eddig is köz-
 megelegedéssel végezte, alantabb áll a képzettségben,
 mint a körjegyzők és falusi bírák? Nem! nem is itt van
 a dolog bibeje; az indok nem más, mint az, hogy a kat-
 holikus klérus lelkiismereti kényszert hozva fel ürügyül,
 nem akarja az állami anyakönyvvezést végezni s az ő
 kedvükért fosztja meg az állam a prot. lelkeseket is
 eme kedvezménytől. Am ha ők nem akarják ellátni
 ezt a hivatalt, természetes, hogy erre őket kényszeríteni
 senki nem fogja; de nem tartom igazságosnak, hogy
 azon prot. lelkeseket, kik erre szívesen vállalkoznak
 s kik ez által csekély jövedelmüket emelni óhajtják:
 ettől a tisztas kereseti forrástól elzárják.

Éppen ezzel az anyagi kérdéssel is kapcsolatosak
 már azok a teendők, a melyeket én a javaslat tör-
 vénynyel emeltetése esetén szükségesnek tartok.

Elvitázhatatlan valóság, hogy mi, azon eszközökkel,
 melyekkel a klérus dúlakodik, nem rendelkezhetünk.
 De éppen ez a tudat ösztönözzön bennünket arra, hogy
 minden kezünkben levő tisztességes fegyvert megmoz-
 dítsunk egyházunk érdekében; fokozza ez elővigyáza-
 tunkat és tegyen bennünk éberekké.

Első teendők — szerintem — lelkeszeink sorsát
 ügy biztosítani, hogy azok az anyagiakkal való küzde-
 lemben ki ne merítsék erejüket, hanem hűvek gondo-
 zásában érvényesítsék tehetségüket és munkásságukat.
 Valóban szegényeztet hatja át keblemet mindannyiszor,
 mikor magam elé képelem ama szegényebb sorsú lel-
 keszeink képét, a kik évenként 4—500 frtnyi csekély
 díjazásból tartják fel többnyire népes családjukat!
 Minő szánalmas és szomorú mosoly vonult át arcukon!
 Nincs is könnyebb, — mondják magukban — mint egy
 magasztos, nemes eszmét egyszerűen papíra dobni s
 annak megvalósítását a boldogabb időkre bízni s várni,
 míg a dolgok önmaguktól megjavulnak, vagy míg a
 sült galamb a szánkba repül! Kénytelen vagyok be-
 vallani, hogy eme pessimizmusban nagyon sok igazság
 rejlik s szegényebb sorsú lelkeszeinknek a panaszra
 elegendő okuk van. Hisz a zsinat is, vajmi keveset len-
 dített szegény lelkeszeink anyagi helyzetén!

Nem lehet azonban kétségbe vonni, hogy lel-
 keszeink sorsa vezérembereink gondolkodása tárgyát ké-
 pzi s a jó szándék a komoly reformra megvan s leg-
 főlegben csak az eszközökre nézve nincs még megállapodás.
 E körülmény készít engem alábbi gondolataim közé
 tételére. A dolog annyira égető, hogy a szerényebb
 munkások is jogot formálhatnak a felszólalásra s re-
 ményelhetik a meghallgatást.

Ha mi, világi birtokosok, kik a gondviseléstől több
 anyagi jöbön részesültünk, párhuzamba gondoljuk a mi
 egyház iránti áldozatunkat a szegényebb osztály il-
 lenemű szolgálataival, kénytelenek vagyunk elismerni,
 hogy az egyház oltára körül őket illet az első hely.
 Vannak egyházak, hol egy „quartás gazda” jövedel-
 mének $\frac{1}{10}$ -ét, vagy még ennél is többet fizet egyházi-
 adó címen. Tisztelet a ritka kivételeknek, mert hiszen
 ismerek egyházakat, melyeket csak nem teljes mérték-

ben a birtokos urak tartanak fel; de ezek mai napon
 fehérlő helől számba jönnek, a legnagyobb adó — aránylag
 — a szegényebb népet terheli. Póruink leggazdagabb
 része leggyakrabban jövedelmének $\frac{1}{200}$ -ad részét sem
 fizeti egyházi adóban. Egy 4—5000 holdas birtokos
 legtöbbszörre nem áldoz többet egyházára 40—50 frtnal.

Távol van tőlem az a gondolat, hogy az egyházi
 adókulcsnak teljes vagyon-aránylagos behozatalt sür-
 gessem; tudom, hogy ez kivihetetlen s úgy a zsinaton,
 mint az egyes konferenciákon ez már erősen meg volt
 vitatva. De, hogy a jelenlegi aránytalanság így tovább
 nem maradhát, ezt magok a nagyobb birtokosok is át
 fogják lassanként látni s fognak egy közép út találni
 az igazságosabb adózás megvalósítása végett. Abban
 a reményben élek, hogy már a legközelebbi zsinat egy-
 általán nem fog kitérhetni az egyházi terhek igazsá-
 gosabb felosztása elől!

De tovább keressve az orvosszereket, itt áll előt-
 tünk a még mindig a kezdetlegesség stádiumán fenekő
államsegélyezés kérdése. Valóban érthetetlen magyar prot.
 főurainknak e kérdésben elfoglalt magatartása akkor,
 mikor egy *graf Apponyi Albert* kimondta már, hogy a
 prot. vallásfelekezethez kellő mértékben kell segé-
 lyezni, prot. főuraink még mindig hallgatnak s a nekünk
 dobott kenyér-morzákkal megelégszenek s nem hallani
 vallásfelekezetünk részéről az országgyűlésen egy ére-
 lyes hangot, mely nyíltan követelné az „államsegély”
 igazságs és az egyenlőség elvének megfelelő feleme-
 lését; pedig ha ez keresztül vitetnék, nem kellene any-
 nyi fáradságot és gondot fordítanunk az anyagiakkal
 való küzdelemre.

Ha szegényesen díjazott lelkeszeink így módon
 jobb sorsba helyeztetnének, méltányolva áldozatkészé-
 güket, bizonyosan abban nyílvánítanak halajukat, hogy
 hűveiknek lelki gondozását, ellenőrzését szívők egész
 melegséggel, munkásságuk egész odaadásával és erejé-
 vel fogják eszközölni s ez az egyik legbiztosabb kár-
 pótlási mód az elvesztett törvényes védelem helyett.

De van egy másik mód is, vagy inkább kötelesség,
 a mellyel a veszélyt kisebbíthetők s én ebbe vetem
 főképen reményemet. Tagadhatatlan az, hogy a prot.
 világi urak napról-napra, évről-évre jobban foglalkoznak
 egyházunk ügyeivel, de még nem mindig teljes bensőség-
 gel és kitartással. Egyháziasságunkban még sok az esete-
 lesség, buzgóágunkban néhol csupán alkalomszerűség,
 vagy patronusi kedvtelés mutatkozik s nem a vallás és
 egyház igaz érdekeinek tisztán látása és ez érdekek
 igazságától való áthatottság. Inkább csak lehajlonk
 az egyházhoz, a helyett, hogy benne s általa éljének,
 beszéljének és cselekedjenek. Ezután világi urainkól
 joggal elvárhatjuk, hogy munkásságukat, tevékeny-
 ségüket az eddiginél nagyobb hűvel szenteljék egyhá-
 zunknak és vallásunknak s hogy még nagyobb buzga-
 lommal folytassák be egyházunk ügyeinek vezetésébe.
 Világi tanácsbíraink vegyenek részt az egyházi körlá-
 tozások kiüldöztetéseiben. Osszák fel maguk közt az
 egyházmegyét a szerint, kinek mely körben van nagyobb
 befolyása. Tapasztalásból állitható, hogy felekezetünk
 szegény tagjai büszkének, boldogoknak érzik maguk-
 t, ha látják, hogy az általuk ismert világi úrnak is
 szíven fekszik egyházunk java és boldogsága. Állitha-
 tom, hogy legtöbb esetben, sok meggondolatlan tétől
 lehet őket az idején való beavatkozás által visszatar-
 tani, a rendes, igaz útra ráterelni. Maga az egyházmegye
 és egyházkerület is több gondot fordítson ezentúl az
 át, vagy kitérket statisztikájára s a hol a csábítás és
 hitetetés veszélyessé vált, ennek meggátítása végett
 mozdítson meg minden kezében levő eszközt; esetleg

hivja fel a konvent figyelmét is, ha az ellenszerek nem használhának.

Ha mindezek megtörténnek s ezen reményeim s vágyaim teljesülésre jutnak: akkor bár ha ez a törvényjavaslat úgy, a mint jelenleg áll, a maga eredetiségében fogis törvénynek emeltné, nem fétlem egyházunkat Evszázadok óta nagyobb zaklatások és nyomasztóbb viszonyok között is fen tudta magát tartani, bizonyára a mostani veszedelemből is diadalmasan fog kiemelkedni.

Meczner Béla.

Az 1868. LIII. viszonya az egyházpoltikai reformokhoz.

Helyzetemnél fogva ritkán van módomban oly tárgyakkal foglalkozni, melyek e becses lapokat közelebbről érdekelnek. Ha jól emlékszem, körülbelül egy évtized múlt el azóta, midőn — ha jól gondolom — a protestáns püspökökkel tett superintendensek felsőházi tagsága kérdésében utolszor volt alkalmam a „Sárospataki Lapok” t. közönsége előtt nyilatkozni. Csak a hazai protestáns világot legáltalánosabban érdeklő s legfontosabb kérdések némelyike képes reám oly ellenálthatan vonzót gyakorolni, hogy ily esetben hallgatni nem tudok, habár érzem, hogy a felszólalásra igen kevésbé vagyok illetékes. Ilyenkor úgy gondolkozom, hogy szólni kötelesség, s ha nem használ, legalább nem árt.

Ily helyzetben vagyok most is, a mikor közéletünk nyilvánulásában itt is, ott is azt tapasztalom, hogy a nemforgó egyházpoltikai kérdések egyes pontjai körül oly fogalomzavar mutatkozik, a mely e kérdések a nélkül nem könnyű megoldására csak hártékony hatással lehet. A véletlenül támadt, vagy szándékosan előidézett zavart és homályt eloszlatni vagyis tisztán látni, ez a legelső feltétel arra nézve, hogy a megoldás szerencsés lehessen.

Nézetem szerint már a felmerült házasság- és egyházi reformok sikeres keresztülvételét nagy mértékben nehezíti azon körülmény, hogy bizonyos és pedig tekintélyes körökben oly felfogás kapott lábra, miszerint a polgári házasság s az állami anyakönyvek behozatala csak azon esetben és feltétel mellett történhetik meg, ha ugyanakkor (junctim) a vallásfelekezeti viszonyosságáról szóló 1868. LIII. törvényeknek a vegyes házasságból gyermekek vallását szabályozó 12. s következő szakaszai is eltöröltenek s a gyermekek vallásának meghatározása tekintetében a szülők szabad rendelkezést nyernek. A „junctim” feltételének most érintett alkalmazását helyesnek és indokoltnak nem tarthatom, sőt ellenkezőleg abban a nézetben vagyok, hogy a polgári házasságot és állami anyakönyvet be lehet hozni a nélkül, hogy az 1868. LIII. t.-c. érintett 12—18. szakaszai bármilyen változást szenvednének.

Felszólalásom céljától messze vezetne oly kérdések fejtegetése, hogy a hazai protestantizmusnak a polgári házasság behozatala iránt minő álláspontot kell elfoglalnia és hogy az 1868. LIII. t.-c. 12—18. szakaszaiban a vegyes házasságból születendő gyermekek vallására vonatkozó rendelkezések igazságosak és célszerűek-e s a tervezett reformok megvalósítása esetén is fenntartandók-e? A mit el nem hallgathattam, csak annyiban foglalhatom össze, hogy — nézetem szerint — a polgári házasság tervezett behozatala és az 1868. LIII. t.-c. 12—18. szakaszainak tartalma közt nincs oly szoros öki és okozati összefüggés, mely okszerűen és szükségképp azt követelné, hogy ha a polgári házasságot behozzák, akkor

az 1868. LIII. t.-c. idézett szakaszait is el kell törölni vagy meg kell változtatni. Az 1868. LIII. t.-c. a reverzálisoknak kivánt véget vetni s a polgári házasság behozatala a reverzálisok után való törvényt csak némileg ellensúlyozhatja, de meg nem szüntetheti. Ekként épenséggel nem áll az, hogy a polgári házasság behozatala által az 1868. LIII. t.-c. 12—18. szakaszainak létoka teljesen és végképen meg fog szűnni. De sőt ellenkezőleg, az 1868. LIII. t.-c. kérdéses szakaszainak eltörlése és a jegyesek közt szabadon köthető megegyezések elismerése egyenesen a reverzálisok korát idézné vissza. Sajtónk valamelyik lapja azt újságolta, hogy a vegyes házasságból születendő gyermekek mely vallásfelekezethez tartozása tárgyában ily szabad megegyezést nem a jegyesek, hanem csak a házastársak fognak köthetni, mely módosítás — ha csakugyan komolyan tervben van — az 1868. LIII. t.-c. 12—18. szakaszai eltörlésének hatásait mindenesetre szelidítené. De ismétlem, hogy az egészen eltérő s külön szempontból megítélendő két kérdésnek oly szoros összekapcsolását, hogy azok egymástól el ne választathassanak s külön meg ne oldathassanak, indokolatlannak s egyedül csak arra alkalmasnak találom, hogy az össze nem tartozó tárgyak erőszakos összehavarása a feladatok megoldását csak még bonyolultabbá és nehezebbé tegye. Kivánatosnak vélem tehát, ha illetékes helyről mielőbb oly irányú nyilatkozat tétetnék, hogy a polgári házasság törvénybe iktatása és az 1868. LIII. t.-c. 12—18. szakaszainak célja vett megváltoztatása közt az ide s tova haljósultvá váló „junctim” kapcsolat nem létezik.

Végül nem mulasztanom el annak megemlékését, hogy szorványoson nyilvánult oly felfogás is, mintha az 1868. LIII. t.-c. érintett szakaszainak eltörlése a rómkath. egyháznak nyújtandó kompenzáció gyanánt szolgálja azt, hogy ezen egyház rovására a polgári házasság behozható. Ezen „két kezet mos” felfogás oly képtelen és oly erkölcsletlen lenne, hogy az ellen küzdeni felesleges. A farsadalmi és állami közigazgatás tekinteteinek hatása alatt az állam a polgári házasságot behozhatja; de épen a közjó és béke szempontjából még a látszattal is el kell kerülnie annak, hogy a reformot egy gyöngébb vallásfelekezett rovására egy erősebb felekezetenk nyújtott engedmény árán valósítja meg.

Budapest.

Enyiczkei Gábor.

ISKOLAI ÜGY.

A nem állami iskolákban működő tanárok nyugdíjazásáról szóló törvényjavaslat.

Csáky gróf vallás- és közoktatásügyi miniszter végre beváltotta egy több évvel ezelőt tett ígéretét. Folyó hó 17-ikén benyújtotta az országgyűlés elé a felekezeti és közégi iskolák tanárainak és tanítóinak nyugdíjazásáról, illetőleg a hozzájuk tartozók ellátásáról szóló törvényjavaslatot. A nyugdíjintézet tervvázlata, melyet annak idején a miniszter a fentartó és kormányzó testületnek megküldött, lapunk múlt évi 35-ik számában szöszterint közölte. Jelenleg a törvényjavaslatnak csak azon pontjait említhetjük fel, melyek a tervvázlatban vagy benne nem voltak, vagy attól némileg eltérnek.

A miniszteri javaslatnak egyik, ev. ref. középiskoláink közelebbről érdeklő pontja, mely a tervvázlatban nem volt felmelve a 3. §. d) pontja, mely követelkezőleg hangzik: *E nyugdíj és gyámsági kötelekbe tartozó mindazon tanítványok fenntartói, kik iskolai épületre, vagy*

beruházása állami segílyt kapnak, e segíly után 15 éven át 3%-ot tartoznak a nyugdíj- és gyámintézet javára fizetni." Ugyanazon §-nak másik pontja arról az esetről szól, midőn különleges viszonyok folytán az intézet nem valamennyi tanárának nyugdíjazásáról kell gondoskodni. Ez esetben a fizetések egy része csak a nyugdíj igénylő tanérok után történik, a tanulóktól szedendő díj, valamint az építkezési segíly után fizetendő % pedig a miniszter által arányosan állapítatik meg. Ugyancsak itt van kimondva az is, hogy a nyugdíjintézetbe történő befizetések visszatérítésének nincs helye. Szintén ez a §. intézkedik az egyes tanintézeteknél már meglévő nyugdíjalapokról. A javaslat szerint az iskolafentartók ezen nyugdíjalapokat vagy a javaslatban jelzett befizetések alapjául szolgáló tőkeként kezelhetik vagy pedig az egyesek által eddig teljesített befizetések visszatérítéséért, illetőleg netalán szerzett jogoknak épségben tartása mellett, más, eredeti rendeltetésekkel rokon célokra fordíthatják, de az ezen országos nyugdíj- és gyámintézet kötelekében álló tanintézetek alkalmazottjai s hozzátartozói számára belőlök egy második nyugdíj- vagy gyámintézetet nem tarthatnak fenn. Velenyünk szerint a javaslatnak ez az intézkedése csak az iskolafentartók tulajdonát képező vagy közvetlen rendelkezése alatt álló nyugdíjalapokra vonatkozik és semmi esetre sem a tanári karok álléiriből alkotott nyug- és gyámintézetekre.

A 4-ik §-ban szintén új intézkedésről van szó. Ez a szakasz következő: „A már fennálló tanintézeteknek e nyugdíj- és gyámintézetbe való belépése az illető iskolafentartónak jelentése alapján, mely jelentkezésnek e törvény életbe lépése után félévvel belül kell végbemennie, önkéntesen történik. Ha valamely már fennálló iskola fenntartója tanintézetével később lép be, köteles a követt járandóságokat visszamenőleg is és pedig 4% késedelmi kamattal együtt akként leróni, mintha a jelen törvény életbe lépésekor állt volna be a nyugintézet kötelekébe; ellenkező esetben alkalmazottjainak szolgálata a nyugdíj-igényre nézve csakis a nyugdíj- és gyámintézetbe való belépéstől számítatik. A jövőben keletkező iskolák fenntartói azonban kötelesek tanintézetikkel ez országos nyugdíj- és gyámintézetbe belépni, vagy alkalmazottjaink számára legalább oly nyugdíjról és hozzátartozói számára oly ellátásról gondoskodni, mint a minőt a jelen törvény biztosít, és pedig a nélkül, hogy intézetük tanulóit, vagy alkalmazottjaikat az állandó nyugdíjért és ellátásért nagyobb mértékben terhelnek meg, mint a minő befizetést a jelen törvény szab meg, elvisek esetben iskolájuk nem számíthat a nyilvánossági jogra. A nyugdíj- és gyámintézetből kielégésnek nincs helye.

A 7. § egyik pontja azoknak a tanároknak nyugdíj-jogát szabályozza, a kik ugyanazon iskolafentartó gondozása alatt álló más tanintézetnél is vannak közös iskolai szolgálata alkalmazva. Ezek ezen közös iskolai szolgálata után egységesen rendszeresített fizetések szerint jönnek e nyugdíj- és gyámintézetnél tekintetbe. Ha azonban az egységesen rendszeresített fizetések magasabb, mint a nagyobb fizetésű tanintézet megfelelő állásának fizetése, a nyugdíj megállapítása csakis ez utóbbi fizetés mértéke szerint történhetik meg.

Az oly igazgatók, tanárok, tanítók, igazgatónők, kik más, e nyugdíj- és gyámintézet kötelekében nem tartozó tanintézetnél, vagy más hivatalban is vannak alkalmazva, ha a másik intézetnél vagy hivatalnál nyugdíjra van jogosultságuk, ez országos nyugdíj- és gyámintézetbe föl nem vehetők; — ha pedig máshol nincs nyugdíjra jogosultságuk, csak az esetben vehetők fel ez országos nyugdíj- és gyámintézetbe, ha az ennek kötelekében

álló tanintézetnél nagyobb mértékben vannak alkalmazva, mint a másik tanintézetben, vagy hivatalban, s ha alkalmazásuk rendszeres, állandó, s legalább is oly mértékű, mint a minő az állami tanintézeteknél szokott lenni. Ez esetben nyugdíjigényük csakis az ezen nyugdíj- és gyámintézet kötelekében álló tanintézetnél való alkalmazásuk szerint számítandó.

Minden esetben szükséges, hogy a szóban forgó alkalmazottak magyar állampolgárok legyenek.

8. §. Oly esetben, a midőn a fentebb felsorolt alkalmazottaknak nincs természetben való lakásuk vagy lakpénzük, a nyugdíjra számítható fizetés megállapításánál állandó járandóságuk egyötöd részre lakpénznek vétetik s leszámíttatik. E rendelkezés áll az esetre is, ha valamely alkalmazott lakpénze összes javadalmazásának egyötöd részénél kisebb összegben volna megszabva.

A 10. §-ban a törvényjavaslat a régebbi tanároknak némi kedvezményt nyújt, mert megengedi, hogy eddigi fizetésük $\frac{1}{3}$ részét, valamint az ezek után járó kamatot nem 5%, al, mint tervezve volt, hanem 4% al fizethessék le 36—48 havi egyenlő részletekben, s ha ezt haláluk, vagy nyugdíjaztatásuk megelőzné, a hátralék nyug- illetőleg ellátási díjakból, méltányos részletekben vonatik le.

TÁRCZA.

Kritikai megjegyzések a házassági jogról szóló törvényjavaslat kérdéséhez.

Rövid idő, talán már csak néhány hét választ el bennünket attól, hogy a polgári házasságról szóló, az igazságügyi bizottság retortáján már átment törvényjavaslat a képviselőházban tárgyalás alá vétessék. A liberalismus diadala ez, régóta érzett szükége társadalmi és politikai viszonyaink újabb fejlődésének, a nemzeti közvélemény által hön öhajtot gyökeres remediuma a házasságügy terén fennforgó viszás állapotoknak és gyakori összeütközéseknek. Egy régi vágy teljesül, a modern fejlődés egy nagy vívmányával lesz nemzetünk újra gazdagabbá, ha a javaslat törvényne válik. Mert a nemzetek életének fejlődési folyamata sokban hasonlít az egyes emberéhez. A változott idők új meg új érdekeket hoznak létre, a régi vágyakat mindkettőben újak váltják fel, a köztudatban átment s itt már átszűrődött eszmék ellenállhatatlan erővel seprik magukkal a kor fennálló alkotásait, a melyek egy részének meg kell semmisülni, mint a fa elkorhadt ágainak, hogy helyettük újak, életreterősebbek fejlődhessenek.

Elvi szempontból nem kívánunk a javaslattal bővebben foglalkozni. Bölcséleti és egyházpolitikai oldalát tekintve a világirodalomban s újabban nálunk is bőven megvitatott; önálló tanulmányokban, riportokban, a napi sajtóban, a polgári házasságról szóló cikkek oly nagy száma látott napvilágot, hogy a kérdés ez oldaláról csaknem kimerítettnek, a discussio csaknem célszerűtlennek mondható. A javaslat alapját képező elvek a józan politika elvei, nem szorúlnak magyarázatra, még kevésbé védelemre. A modern bölcseszett és politika legfőbb alapelveinek, az egyéni szabadság kiépítésének, de e mellett az állami souverainitásnak legelső kivánalma ez; az állami jurisdicció, nemzeti egységünk megszilárdítása oly indokok, melyeket nemzetünk legmé-

több vezérférfiai régen hangoztatnak s melyek mindent világossá tesznek előttünk.

A ki ez elveket nemcsak üres fraziszoknak tekinti, a ki fel tudja fogni ez eszmék nagy horderejét, állami tökéletesítésünk eme legfőbb tényezőjének, a szőnyegen levő javaslatunk, elvi szempontból nem lehet ellensége, ha csak nem tartják lektöve szeméit a múlt idők sötét demónjait. A kit ez eszmék világossága, a törvényjavaslatnak nagy apparátussal készült indokolása, a nyilvános politikai ügyintéző társadalmi körökben elhangzott nagyszabású beszédek meg nem győzték, az nehezen lesz ezután meggyerhető az új elv elfogadására.

De mivel minden emberi mű, legyen bármi tökéletes is, magán hordja alkotójának gyengeséget vagy előnyös főbb vonásait, a „nihil humanum me alienum esse puto” mondas igazságát a javaslat szerzőinek sem lehetne megtagadniok. Meg kell tehát vizsgálnunk a részleteket, mert csak így juthatunk az eredmények helyes felismeréséhez; ki kell mutatnunk a javaslat előnyeit és hátrányait, bírálattal elemezni egyes tetteit, intencióit s ez nemcsak jogok, de hazafiús és protestáns egyháztagságunkból folyó kötelességünk is egyzerszmind.

Mindenekelőtt megjegyeznünk kívánom, hogy a katolikus részről a javaslat ellen már régebben folyó, utóbbi napokban nagy hullámokat felvert tüntetészerű tiltakozás (a mit a klerus önvédelmi akciónak nevez), érvélsének legfőbb indokál hozza fel azt a körülményt, hogy a protestáns egyházjogot akarják az összes hívelekezetre ráerőszakolni. De nemcsak a papság, hanem a szabadelvű párt egyik kiváló munkása, a párt sorából a legutóbbi napokban kilépett *Tibád Antal* is a szabadelvű párt elnökehez intézett leveleiben (1894 január 10.) a javaslat törvénynyó válása esetén a protestantizmus pyrrhusi győzelmét hangsúlyozza. Ily felfogás nyert kifejezést *Zalka Győri* püspöknek már régebben, dec. 7 én kelt nyílt levelében, hol a róm káth. papságnak kötelességét teszi az oppozíciói. „Nem akarjuk túrni, (így szól az idézett level), hogy a protestáns egyházjog kilenc millió katolikus nyakára erőltessék stb.”

Mit szóljunk ez optikai csalódáshoz? Nem egyeb az ügyesen alkalmazott frazisznál, mely kiválóan alkalmas a vita összegyűlt anyagának szítására; fegyver azok kezében, kik a javaslat mélyebben fekvő alapját, a protestánsokra származó jogkövetkezmenyeket nem tudják, vagy nem akarják kellőleg mérlegelni. Hisz a szőnyegen fekvő javaslat indokolásából világosan kitűnik, hogy a kormány egyetlen egyházjog tetteit sem akarta recipiálni s ezt nem is tehette volna a közvélemény feljajdulása, s az egyházak szabadságjogának teljes megsemmisítése nélkül. Felekezetre való tekintet nélkül megállapítja a liberális elveket, formulázta azokat az állami érdekek szempontjából s természetesen mindegyikből csak annyit vehetett át, a mi ezeket nem csorbítja, s így ökvetlen mindenikbe bele kellett tűköznie. De szóljon itt az állami indokolás következő passusa, a mi legvilágosabban mutatja a protestánsok óriási győzelmét hirdető irány tévességét.

„A feladat, melyet a javaslat maga elé tűzött, kizárta azt, hogy akár az egyik, akár a másik felekezeti jog tettei alapul szolgáljanak, és hogy annak intézkedései az egységes jogba oly alakban iglattanassanak, hogy eredeti jellegük megőve legyen stb.” Ha mégis, megvizsgálva a részleteket, úgy találjuk, hogy a javaslatban szövegezt tetteket, jóval közelebb állanak a protestáns felfogáshoz, mint a katolikushoz s hogy továbbá kevésbé ellenkeznek annak dogmatikai tetteivel és házassági gondolataival: ez nem a javaslat protestáns voltát, hanem

csak azt bizonyítja, hogy a protestáns vallás szabad gondolkodásában, tiszta szellemében, liberális elveiben a jövődöbél fejlődés alapjai vannak lerakva. Hiszen p. o. a házasság felbonthatóságát, — mert ez a kérdés Achillesi sarka — a protestáns felfogás régi időtől fogva vallotta és hirdette.

Mielőtt a részletekre áttérnénk, még egyet kell konstatálnunk. A javaslat, bár egyes tettei jól formulázottaknak, eléggé sikerülteknek mondhatók, nem olyan, mint juridikai szempontból ohajtottuk volna. Nem a házasságjognak kimerítő és részletes szabályozása ez, hanem csak kiegészítő törvény, melynek nem lehet más feladata, minthogy a magánjogi törvénykönyv végeles elkészítéséig cinosuralj szolgáljon. Mert kétségtelen, hogy a jogélet legnehezebb részének állandóbb jellegű szabályozását nem lehet ily rövid idő alatt megoldani. A „nonum praematur in annum” a törvények készítésénél fokozottabb mérvben érvényesül s e szempontból inkább ohajtottuk volna, ha a kérdés későbbi időre halasztatván, s ez alatt nyugodtan készülvén a nagy mű, a kormány egyszer oly eredménytől áll elő, a mely nincs kitve a rövid idő alatti átalkatás esélyeinek, hanem jobban alkalmazkodva a gyakorlati élet exigenciáihoz, az általános magánjogi törvénykönyvet legalább e részben sikeresen pótolja, s később — mert bele kell értenünk a házassági vagyonjog rendezését is — csekély változtatással annak keretébe célszerűen volna beilleszthető.

Helyesen jegyezték meg a napi sajtó egyes cikkei, hogy a reformok megfordított sorrendben vették elő, hisz mindenki előre látja, hogy a törvény igen sok tette fog megöröni az anyakönyvi s általában a közgazgatási törvény zártányo.

Azt az irányt, azt a politikai rendszert, mely a reformjavaslatoknak előkészítésében s általában a törvényhozás működésében nálunk évtizedek óta érvényesül és követeltik, nem lehet helyeslünk. Nem töredékes javaslatokra, kiegészítő és ephemer értékű, részleges törvényekre van szükség, hanem elérkezett annak ideje, hogy létező közállapotaink körös viszonyai egy általános magánjogi törvénykönyv elkészítése által gyökeresen orvosoltassanak.

Az előrebocsátottak után áttérhetünk a javaslat fejtegetésére.

Zsindely István dr.

KÖNYVISMERTETÉS.

A lovagi intézmény.

Irta Dr. Zsindely István, a sárospataki jogakadémian a jogtörténelem és jogbölcsészet ny. r. tanára. Budapest, Kókai Lajos könyvkereskedése. 1893. 8r., 138 lap.

Dr. Zsindely István amaz első nagyobb irodalmi kísérletével, melyet most kibővíteni s teljesen átoldozva közelebbről, tanári székét foglalta el. Ha az alkalomnak megfelelő rövid, kivonatossá székfoglalója azt a meggyőződést keltette fel hallgatóiban, hogy a sárospataki főiskola hivatott erőt nyert benne; hogy fiatalsága dacára meg fog felelni a reá várakozó nehéz feladatoknak; most, hogy nagyobb apparátussal, részletesen kidolgozott művet elővástuk, nyugodt lélekkel jelenthetjük ki, hogy méltó volt a bizalomra, melyet előlegztünk számára.

A tárgy kiválasztásában, a melylyel próbát kívánt tenni készülségéről és írói képességéről, nem volt ugyan szerencsés; de azért elismerésünket nem von-

hatjuk meg tőle, mert nem végeztet hiába való munkát. Hogy fiatal ember létere beleszeretett a lovagi intézménybe; hogy a középkor leventéi föllekesítették anynyira, hogy a lovag-kor költői részletekben gazdag emlekeinek, institúcióinak leírásával kívánta magát az irodalom munkássá felavatni: ezt épp oly természetesnek találjuk, mint azt, hogy előzetesen nem mérlegelte, nem vette számba a vállalkozásával együtt járó, csak nem legyőzhető nehézségeket: nem gondolta meg, hogy a nehéz feladatoknak csak valamelyes megoldásához is megkívántató erőfeszítéssel nem igen fog arányban állani az eredmény.

Egyébre jóformán nem is vállalkozhatott, mint az eddigi kutatások eredményeinek összefoglalására, népszerű modorban való előadására. Ugye a lovagi intézményről oly sokan és oly sokat írtak, hogy e tárgyra nézve még a reprodukció is tömördek gondot és utánjárást igényel. Késszeggel ell ki ismerünk, hogy Dr. Zsindely a rendelkezésére állott forrásokat nagy gondal és lelkiismeretességgel használta ki; széleskörű olvasottsága alapján forrásainak kiválasztásában is sok ügyességet tanúsított; a lovagi intézmény és a háberiség közti szoros viszonyról fogva azonban át kellett volna még neki tanulmányoznia a háberjog egész óriási anyaghalmozát, a különböző magánjogokat, kezdve Mittermaier német magánjogán, föl egészen Blackstone-ig, nem is említve a jogtörténelmi és történelmi monográfiák egész garmadáját, valamint a jogforrásokat, mint a minők pl. a német rendi viszonyokra nézve nélkülözhetetlen, egymásnak sok tekintetben ellentmondó, de épp azért különösen érdekes Sachsen- és Schwabenspiegel. Ilyen munkához sem ideje, sem elegendő otthoma nem lehetett neki, ki ma — pályája kezdetén — erejét más irányban kénytelen összpontosítani.

Nem végeztet valami nagyon halás munkát azért sem, mivel az általa feldolgozott tárgy fölünk igen távol esik. Szépen megirt előzavában hangsúlyozza ugyan, hogy a nemzeti iránynak és szellemnek különösen a jogi disciplinák körében okvetlenül érvényesülnie kell; azt is jelzi, majd művének egyik fejezetében ki is mutatja, hogy a lovagi intézmény — habár más alakban, mint nyugaton, — nálunk is érvényben volt s így történelmi intézményeink közt foglalt helyet; de tényleg, ha keresve keres, sem talál olyan institúciót, mely lazább összefüggésben lett volna állami és társadalmi életünk fejleményeivel, mint a nyugateurópai értelemben vett lovagság.

Ha az irodalmunk gazdagabb volna, szívesen fogadnók az idegen tárgyú dolgozatokat is. De jelen viszonyaink közt — kimondjuk, még ha chauvinizmussal vádolnak is bennünket, a mi pedig távol áll tőlünk — bizonyos tekintetben erőparazárnak kell tekintenünk az olyan irodalmi vállalkozást, melynek gyökerei nem a hazai talajba nyulnak le. A germán vagy az angolzás történelmi emlekek felkutatását bizzuk Savigny, Grimm, Eichhorn utódaira: a mi embereink maradjanak lehetőleg itthon; a jogtörténet művelőjének jóformán mélyebb bűváratokra sincs szüksége, rendelkezésére állnak: Fejér Codexdiplomaticus-a, az Anjou-kori, Arpád-kori okmánytárak, az Akadémia kiadványai stb., mindmegannyi becsesebbnél becsesebb nyers anyag, melynek feldolgozása a legkifejtettebb s legnemesebb becsvégyat is kielégítheti.

A minden ízében nemzetiség irány művelése különösen kötelessége a pataki professornak, miután ez Patak hagyományai közé tartozik. Önérettel mondhatjuk el, elmondhatja Dr. Zsindely István is, — ki itt vetette

meg jövőjének alapját; kinek előadói viszonyainál fogva bő alkalma nyílt az itteni tradíciókat megismernie; ki azoknak hivatásánál fogva immár szintén egyik lételeményese, — hogy ezekhez a hagyományokhoz nálunk minden nemzedék hű maradt. Az ő hűségét sincs okunk kétségbe vonni. Mert hiszen jelen tanulmányát alapvető munkának tekintjük, előkészületnek a magyar jogtörténelem későbbi kultiválásához. Igaza van neki, hogy az eszmék és intézmények egymásra való hatásának vizsgálata által saját állami életünk sajátosságait tesszük felismerhetőkké. Ebből a szempontból éppenséggel nem végeztet fölösleges munkát, midőn a lovagi intézmény vizsgálódása tárgyává tette. Ha rendi alkotmányunkkal majdan tüzetesen foglalkozik: mostani tanulmányának bizonyára nagy hasznát veendi. Jó lelekkel állíthatjuk, hogy művében annyi tudást árul el, a mennyinek egy negyed része elég volna az oly fiatal streberek részére, kik — hogy mihamarább híres ember legyen belőlük, — olyan forma methodust látszanak követni, mint boldog emlektű Kákay Aranyos Kisselákja. Ez a derék úr tökfőlkö volt ugyan — a mint Kákay írja, — de fogadásból néhány év alatt európai hírnévre tett szert; bejárta ugyanis Európa legszebb és a turisták által leginkább látogatott helyeit s nevét minden sziklára, minden falra oda írta, vagy oda pingálta. Dr. Zsindely nem úgy indul, mint a mai kor Kisselák-jai. Éppen azért bíznak benne, hogy valamikor ő is ott lesz abban a Pantheonban, a melybe nem Kisselák-féle fogásokkal, hanem valódi tudományos, vagy egyéb érdemek alapján lehet bejutni.

Hogy előtanulmánya eredményének egy részét ezáltal nem zárta a síkjába, hanem kibővecsátotta, ezzel hasznos szolgálatot tett a nagy közönségnek. Egy derék népszerű munkával, a minő különösen a németeknél oly nagyszámmal jelenik meg évenként, s oly nagy hatással van a közművelődésre, gazdagította — igenis, a szó szoros értelmében gazdagította irodalmunkat.

Előadása könnyed, vonzó, sok helyütt lendületes; kár hogy népszerű munkába egyáltalán nem való idegen nyelvű idézetekkel — igaz, hogy csak csillag alatt, jegyzetek alakjában, — meg van szákatva. Irálya tömör, tiszta, magyaros, leszámítva azt az egy-két nyakatekert »különzékülés«-féle kifejezést, melyre nem tudom, hol tett szert, csak azt tudom, hogy nem Patakon.

Kritikája általában komoly s csak elvétve árulja el a kellő routine és megállapodottság hiányát. Egyoldalúsága, melylyel a középkor fényoldalait nagyon is előtérbe tolja; naivitása, melylyel senylen látja még a rútat is, — menthető azzal az elragadtatással, mely méltán eltöltötte egész lelkét, midőn a lovagi intézményről foglalkozik. Hiszen ennek — mint maga írja — alap-motívumai: a vallásosság, a felebaráti szeretet, a bajtársakhoz való benső ragaszkodás, a kalandvágy, a hál, az adott szó szentsége és a női kultusz. Nem sokra becsülők azt a fiatal embert, kit ezek a motívumok föl nem lelkesítenének. Kevés képzelő tehetség kell hozzá, hogy minden lovatot a valódi férfi idealjának tekintsünk, ki tündöklő érényeivel, saját kiválósága alapján szerzi meg előlékő társadalmi állását. A Ritter-spiegel-nem olvassuk, — kár, hogy ez az érdekes forrás Zsindely figyelmét kikerülte, — hogy:

»Also werdet das adil nicht angeborin,
Ceu deme ersin von abegin.
Ez stiget also uf und vellit.«

Az, a mit a francia chevalerie-nek és chevaleresque-nek nevez, ma is becsnyágit képezi minden tisztesség embernek s ma is azért becsuljuk sokra, mert nem születik az emberrel, hanem a mint saját érdemei alapján jut hozzá, saját hitványsága folytán vesztí el.

Mi, kiket kollegialis benső kötelek fűznek Dr. Zsindely Istvánhoz; kik őt, az ő férfias, lovagias jellemét ismerjük: kiállíthatjuk részére a bizonyítványt, hogy középkori ideálját legalább még eddig híven látszik követni. A mi benne foglaltatott a lovagi esküben, hogy t. i. ha elhatározad, hogy egy vállalatot be fogsz végezni, minden időt arra kell fordítanod; hogy ha fogadalmat teszel, hogy valamikor hírnevet fogsz szerezni, nem fogsz hamarabb visszavonulni, míg azt el nem érted; hogy adott szavadat, bármit kockáztatás is ez által, soha meg nem szeged, — mindez benne van abban a fogadalomban is, a mit Zsindely nekünk, kik hozzá mindjárt születé után legközelebb állunk, akkor tett, midőn dolgozó társunkká szegődött. Segítse az Isten, hogy fogadalmát minden pontjában hűségesen bevalhassa. Tehetség, a mint azt ezúttal bemutatott jeles művével is igazolta, nem hiányzik hozzá. Erős akarat, a mi — úgy tapasztaljuk — szintén megvan benne, még sokra vihethi, nagy szolgálatokat tehet a magyar nemzet közművelődésnek, specialiter a magyar tudományosságának.

Ma, a mikor a protestáns egyetem eszméje — az optimisták véleménye szerint — megszünt ábránd lenni s rövid időn valósaá válhat, kétkedő lelkeknek megnyugtatótására szolgál minden olyan szimptoma, mely azt látszik mutatni, hogy a protestáns társadalomban a hitbuzgóságon és aldozatosságán kívül — hiszen egyetemét magában véve pénzrel még soha a világ semmiféle nációnak sem sikerült felállítania, — az a tudomány szellem is terjedőben van, melynek termékeit nem tudományos zománcsal felületesen befuttatott, alkalomszerű elmefuttatásokban, pamfletekben, hanem komoly, szigorúan szakszerű értekezések alakjában szoktak napvilágot látni.

Dr. Zsindely István föllépését éppen azért is üdvözljük a legmelegebben, mert úgy tekintjük, mint az igazi tudományos szellem ébredésének egyik érdekes, ma még — sajnos — ritkábban előforduló jelenségét.

Ballagi Géza.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Lapunk színes borítéka a «Debr. Prot. Lap»-nak is szemet szúrt, 2-ik számában egy «Beküldött» közleménnyel akarja ránk sütni — a színes boríték miatt — a következetlenségét, hivatkozván lapunk múlt évi 1-ső számának egy szerkesztői üzenetére, a melyben mi a borítékot (t. i. a hirdetésekkel telt borítékot) «izlet»-nek neveztük s azt a lap tartalmával komoly összeköttetésben állónak el nem fogadtuk. Persze, hogy most úgy tűnik fel a körülményekkel ismeretlen olvasó előtt, mintha az «izlet»-et mi is megáhitottuk volna. Tavol legyen tőlünk ez a kísértet! A «Debr. Prot. Lap» szerkesztői tudhatják (ha már a «Beküldött» szerzője nem tudja is!), hogy a «Sárospataki Lapok» szerkesztősége tisztességes és terhes bizalmi állás csupán, de annak a lap anyagi dolgaihoz semmi köze, tehát nincs köze a színes borítékhoz sem. Jövőre pedig legyenek szívesek azt is tudomásul venni, hogy nálunk még a *lapulatadon* «Irodalmi Kör» sem kíván magának a színes borítékból semmi jövedelmet (csak azt kívánja,

hogy azon a kör kiadványai folytonosan hirdetve legyenek!); tehát ez sem üzérkedik, hanem a színes boríték összes terhéért a nyomdász viseli s szedi annak összes jövedelmét is, ha ugyan lesz majd mit szednie. De még a nyomdászszal szemben is kikötötte az Irod. Kör, hogy hirdetni valóit csak a Kör masodelőnökének jóváhagyása mellett nyomathatja ki. — Azért hat csak a magunk mértékével mérjétek minket! — «A mi fegyvereink nem testiek» — mondhatjuk az apostollal.

— A **katholikus nagygyűlés**, melyely lapunk vezércikke foglalkozik, folyó hó 16-ikán tartatott meg a Vigadó nagytermében. Vaszary Kólos hercegprímás s gróf Zichy Nándor és Eszterházy Miklós Móríc elnöktele alatt. Ez volt Magyarországon az első katólikus nagygyűlés s erre a püspöki körlevelek felhívása folytán sikerült is a papságnak nagy tömeget összehoztatni. A püspökök közül csak az egy Schlauch maradt el betegsége miatt s a főúri családok közül képviselve voltak a Szapáry, Cziráky, Pálffy, Apponyi, Erdődy, Széchenyi, Pestetich, Zichy, Dessewffy, Bathányi, Odessalchi, Révay, Majláth, Rédl, Schell, Vecsey, Hunyady, Zelinszky családok. Jelen volt 25—30 országgyűlési képviselő is. A gyűlést Vaszary hercegprímás nyitotta meg a «Diszertessék a Jézus Krisztus» köszöntéssel, melyre a nagyközönség „Mindörökké amen”-nel felelt. Beszédében különösen a kath. autonómia szükségét hangoztatta, melyet követelnők kell, olyan mértékben, a minő mértékben 1790-*ben a katólikusok a protestánsoknak adtak.* A hercegprímás beszéde után Zichy Nándor gr. jelentette be, hogy a pápának és a királynak a Pálségének üdvözölt táviratokat küldtek. A gyűlés folyamán alatt mind a két üdvözölt táviratra megerkezett a válasz. Az uralkodó nevével ellátott távirat következőkéző hangzott: „Főmagasságú Vaszary Kólos bíróos hercegprímásnak Budapesten. A Budapesten összejött katólikus nagygyűlés nevében Eminenciád által táviratilag kifejezett hódolatot és bizalomteljes üdvözlőt kedvesen fogadtam és őszinte köszönettel viszonozom. Ferencz József”. Ezután Eszterházy Miklós Móríc tartotta meg üdvözölt beszédét s ennek elhangzása után Parda Ede soproni kanonok fejtegette, hogy mi a kath. egyház. Beszédében erősen hangoztatta a pápa tekintélyének fentartását, kifejezve, hogy „tekintély nélkül nem létezhetik az egyház s hogy a pápaság tekintélye nélkül megszűnik az egyház tekintélye”. Kifejezte azt is, hogy előttük, katólikusok előtt a hazaszeretnek nagyobb értékű biztosíték nem lehet, mint az a szeretet, melyelyt anyaszentegyházukhoz, kath. hitűkhöz és szentséges atyjukhoz, a római pápához tartoríthatlanul viselteknek. *Rajner* esztergomi kanonok a *katólikusok kötelesegeről* értekezett. Hogy értekezésében minő elveket fejtegetett, kitűnik a következő határozati javaslatból, melyet a nagygyűlés a katólikusok kötelesegeré gyánant elfogadott: „Nem elég minden egyesnek vallásos életet élni és az egyház rendeletei szerint a szentségekben részesülni, hanem köteleseger egyezersmind hitét a közéletben is vallani. Azért a szülőknek köteleseger gyermekeiket katólikus hitben nevelni, a jól csak lehet, katólikus iskolába járattani és vallásos életre ügyelni. Ezért kiki töleletheleg a katólikus egyesületi élet előmozdítására törekedjék, katólikus ifjúsági, katólikus legény- és munkás egyesületekben és katólikus körökben részt vegyen, és a katólikus jótékonyasági egyesületek működéséhez járuljon. A polgárak községi, hatóságai és országos képviselöi választásaiban részt vegyen és ott megbízható katólikus férfiakra, és ilyenek hiányában csak arra szavazzon, ki a katólikus hitet és egyházat meg nem támadja, hanem annak védelmére vállalkozik, és ezt határozottan meg is fogadja. Ezért bármimemű magán- vagy hivatalos eljár-

sunkban sem tagadják meg hitünket, és egyházunkhoz ily állásban is ragaszkodni tartozunk. Minthogy az 1868. LIII. törvények és kivált a keresztésy kiszolgáltatására és anyakönyvelésre vonatkozó miniszteri rendelet hitelünkbe ütözköl: ezen rendelet visszavonását és ezen törvény módosítását szakadatlanul szorgalmazni minden katolikusnak kötelessége. Végre azt is kimondjuk, hogy a katolikus oly törvény alkotásához sem járulhat, mely a keresztésy hitközösségből való kiválás, vagy a vallástalaniság útját egyengeti. — *Hagyin* Károly budapesti ügyvéd a katolikus autonómiairól beszélt s bevezede után a nagygyűlés az autonómia megadását követelő határozati javaslatot elfogadta. Elfogadta *Oltocka* pozsonyi ügyvédnek „a házasság a katolikus egyház szempontjából” című előadása után azt is, hogy a polgári házasságot el nem fogadják s ha az törvényre lenne is, az ellen küzdeni fognak. Az utolsó értekező ifjabb gr. *Zichy* János volt, a ki a katolikus oktatásról és nevelésről beszélt. Beszédében erősen hangsúlyozta, hogy mindenütt, a hol tér nyílik, kath. kisdudókat s népiskolákat kell állítani. A középiskolákat, melyekben meg a fizikat is kath. szellemben óhajtja taníttatni, lelkiismereti kötelessége fenntartani az egyháznak, bármint áldozat árán is. Ezekbe a kath. szellemet beültetni és apolni nemcsak a püspököknek és tanítórendeknek, hanem a hívek egész közösségének kötelessége. Követeli, hogy a „Kath. Pázmány-egyetem” valóságos kath. egyetem legyen, mert a kath. hit nem áll ellentétben a tudással s ha ellenmondásba jönne, az csak azt bizonyítaná, hogy a tudomány van téves alapokra fektetve. *Zichy* Nándor záróbeszéde és *Császár* György kalocsai érsek általa után, melyet a közönség tündérelve hallgatott meg, a nagygyűlés szétoszlott. A gyűlésen tartott értekezéseket a rendező bizottság előzetesen átnézte s így a villámot már a gyűlést megelőzőleg elvezette.

— **A kongrua-rendezés** ügyében f. hó 17-én gyűlt össze értekezletre a kath. püspökök és a kaptalanok képviselői. Samassa egri érsek elnököl s megnyitotta beszédében a kongrua-rendezésnek egész történetét előadta. A segélyezés ügyét úgy tartja leghelyesebben megoldhatónak, ha a püspökök és kaptalanok jövedelmei úgy adóztatnak meg, hogy a kiknek jövedelme 50,000 frtra rög, a jövedelem 5%, t. a kiké 100,000-re, azok 10% t., a kiké 150,000 frtra, azok 15% t. s így tovább fokozatosan növekszik. Indítványt az értekezlet egyhangul elfogadta, valamint Mészlényinek azt az indítványt is, hogy a kongrua-rendezésig a püspökök és kaptalanok saját jövedelmükből segélyezzék a szegényebb plébánosukat.

— **Szenipetery Sámuel** pelsőci ev. ref. lelkész, a gömöri egyházmegye kiérdemült buzgó eszperse, folyó hó 10-ikén ünnepelte meg arany-lakodalmát. A szük családi körben tartott ünnepélyről a város és egyház előjárói értesülven, testületileg fejezték ki az ünnepelő előtt mély tiszteletüket és igazi szeretetüket. Mi is a legnagyobb tisztelettel üdvözlőjük a lélekben ifjú aranylakodalmas párt s midőn nekik még számos évet kívánunk az eddig eltöltött évekhez, azt is óhajtjuk, hogy Isten protestáns egyházunknak igen sok olyan papi családot adjon, mint a Szenipetery Sámuelé.

— **Kérdés egy jó ügyben.** Egy ref. lelkész 20 frtból, egyszerű falusi nép számára, könyvtart szándékozik felállítani: kőszönnelt venné, ha támogatást nyerne abban, hogy ezt a drága 20 frtot mily című könyvekre adja.

— Részünkről már megirtuk a feleletet, de szívesen vesszük és adjuk odább a gyakorlat embereinek jóakarati tanácsait.

— **A katolikus nagygyűlés az országgyűlés előtt.** Herman Ottó a képviselőháznak folyó hó 17-ikén tartott ülésén szóba hozta a katolikus nagygyűlésen tett nyilatkozatokat s tiltakozott a herceggirásnak az ellen az állítása ellen, hogy 1790/1-ben a katolikusok adták a protestánsoknak az autonóm-jogokat. Arra az állításra, hogy a jelenleg kötetlen homokhoz hasonló katolikusokat jó római cementtel gránitá lehet átalakítani, azt jegyezte meg, hogy Magyarországon csak a tiszta magyar hazafiság és a magyar szabadságszeretlet lehet az a cement, melyből gránitot lehet alkotni. Megbotránkozásait fejezte ki a katolikus nagygyűlésnek azon határozata felett is, hogy ezentúl mindenféle hivatalba, megítéltéll állásba, sőt az országgyűlésre is csak igazhitű katolikusokat küldjenek. A Herman felszólalását a jobb- és szélső baloldal helyesléssel fogadta.

SZERKERZŐI ÜZENETEK.

L. Ö. Mely megilletéssel olvastam a késő is kedves sorokat, megnemárok és nem nyitom meg az én számat... csak azt írom ide bizonytalan, hogy itt mindenkor szívesen látott jóbarátként fogunk közönnelni. Aggodalmisban osztozom. — **K. K.** A legközelebbi számban ott lesz. Most a sok napi dolgot miatt egyéb is kimaradt. Igen köszönök a letelező feliratem. — **Cz. I.** Mindenkor beszeretek örömmel. — **R. K.** Küldtem, a mit leírtél. A theol. fac. elői szöveg küldeménye már erre a száma volt bezarozva de... hiszen látszik... — **D. E.** Az a regeiben beküldött cikk nem mulja helyé, ürelmet kérek; közleni fogjuk bizonyval. — **Beregi.** A figyelemért tisztelettel köszönök. **A jeltöltés** egy idő óta nem szoktunk megemlékezni. Némelyik embertársunk neve ilyen módon sokszor jutna nyomdafesték alá. A választás eredményét rendszerint közölni szoktunk s kérjük — **P. P.** Igen derék, csak egy kisit várjunk meg vele. Lehet, hogy az is az ügyvezetés szent esztendői sorába tartozik. Azok az urak az ezüstközlőben nem válogatnak. — **U. I.** Ismét írtam. Az események hatalmasnak mint az emberek jókarrak. — **F. Gy.** Beszámít, a december 31-én elűzött évünk — körözött szomora körülmények miatt — írt maradt, de már elküldtem, ha spot festés is. — **H. Gy.** Az idő teljességének híre. — **I. F.** Ki van zedve, de nem fert be. — **E. G. B.-t.** Mások is szívesen látjuk, úgy látszik, hogy jogasainknak bőven lesz mit taglalniuk, ha már a r. kath. ügyvéd a hierarchia sekerének tolasára is vállalkoznak. — **K. B.** Ki lesz hát a paraváló? — **F. M.** A thema menni fog. A késségért és az egyébrt is lelkemből üdvözöl a tisztelettel köszöntöm.

Pályázat.

A szalmári ev. ref. egyházmegyébe kebelezett **csengeri segéd-lelkézi tanítószágra.**

Fizetése:

1. 600 korona készpénz, évnegyedenként előre kiszolgáltatva az egyház pénztárából.
2. 13 hektoliter és 64 liter buza, az egyház pénztárából kiszolgáltatva.
3. 10 köbméter kemény tűzifa udvarára beszállítva.
4. 3 hold föld haszonélvezete.
5. Tűzifa vásárvámjából mintegy 10 forint.
6. Tandíj, minden gyermektől 1 frt 13 kr és egy öltös eszike.
7. Lakásul tiszteses két szoba.

Kötelességek:

A IV-ik és V-ik elemi osztályok tanterv szerinti vezetése, vasarnap délután templomi szolgálat. Tanítványok száma a két osztályban 15—18 ig. Pályázni kívánók kérvényeket 1894 febr. hó 10-ig, az ev. ref. lelkézi hivatalhoz küldjék be.

Csenger, 1894 január 14. *Az egyháztanárs.*

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előzetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegző 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Katholikus kongrua.« *Kovács Károly*. — »Az álarcos menethez.« *Ujfalussy Béla*. — »Kommunizmus.« *Idrányi Ferenc*. — »Az ötödik teológiai katedra.« *Czinke István*. — »Indokolás azon nyilvános tanítészeti igazgatók, tanárok, tanítók, igazgatóknak és tanítóknak nyugdíjazásáról szóló törvényjavaslathoz, kikről állami vagy más hasonló természetű köznevelkezéssel gondoskodva nincs.« — »Kritikai megjegyzések a házassági jogról szóló törvényjavaslattal kapcsolatban.« *Zsindely István*. — »Tervezet és indoklás az egyetemes leltár készítéséhez.« *Béthy Zsigmond*. *Fejes István*. — »Vegyes közlemények.« — »Hirdetés.«

Katholikus kongrua.

Kath. hazánkiai vallási autonómiájuk s lelkeszeik ellátásának rendezése — az ú. n. *kongrua* — érdekében (a mint az országos kongrua-bizottság összehívása igazolja), erős mozgalmat indítottak s a kormányt is állásfoglalásra bírták. A napi sajtó, a mely a protestánsoknak hasonló tárgyú zsmati tanácskozásairól alig vett tudomást, — ezt a kath. mozgalmat a legelőkelőbb érdeklődéssel kísérte, annyira, hogy p. o. az *Égyleti Értelme* 7. évi 10-ik száma a rom. kath. papság tisztességességét, vagyis a kongrua rendezését minnél előbb biztosítandónak, illetőleg teljesítendőnek találja. Okul azt hozza fel, hogy a rom. kath. papnak szüksége van a tekintélyre, mert csak így buzdíthatja a népet sikeresen a közműveltség megszerzésére, anyagi gyarapodásának útját is csak így egyengetheti s a magyar állam közművelődésének is így lehet méltó pionírja.

Ezeket tudva s olvasva és tudva azt is, hogy a kongrua-rendezésnél, — a mennyiben ehhez az ú. n. *vallás-alap* elégtelen — a kormány a sok, régi kötelezettség (honvédelem, közoktatás s részben judikaturai terhek) alól felszabadult s különben is állami természetű főpapi javadalmak egy részét jelöli ki alapul: — ily körülmények közt minden igazságérzettel áthatott s elfogulatlan ember agyában fel kell villanni a kérdésnek: hát csak egyedül a katholicizmus-e az a vallás, mely képes a népeket boldogítani, s csak egyedül a katholicus papság bír-e hivatással népét a közművelődés megszerzésére buzdítani, anyagi gyarapodása útjára vezetni s ekép a nemzeti közművelődés pionírjaként szerepelni?! Vajjon tehát ott, a hol — mint hazánkban — több vallásfelekezett van, csak egyedül a katholicus papság érdemi-e meg tisztességesség meg-éltetésére biztosítást?

Mindezen kérdésekre csak az emberi művelődés története adhat elfogadható feleletet. „Itt az írás olvasások érett észszel s okosan!“

Macaulay, híres angol történész „History of England“ című művének 47. lapján mondja: „Azon időtől, melyben a barbár népek megrohanták a nyugati birodalmat a tudományok feltámadásáig, Róma Egyházának befolyása általában kedvező volt tudományra, művelődésre

és a jó kormányzatra; de a három utolsó század alatt fődolga volt megakasztani az emberi értelem fejlődését s ha a kereszténység egyáltalán a tudás, a szabadság, a jólét és az élet műveleteiben előmenetelt tett, az ellenére s hatalmával ellenkező irányban történt. Európa legkiecsébb, legtermékenyebb tartományai alásüllyedtek uralma alatt a szegénység, a politikai szolgátságba és értelmi tompultságba; míg a hajdan terméketlenség s műveletlenség miatt közbeszéd tárgyaitól szolgalt protestáns országokat az értelmiség és szorgalom kerékké varázsolta s dicsékedhetnek hőskönnök, államferhatnak, bölcsészeknek és költőknek hosszú névsorával a ki ismeri, minő volt Olaszország és Skócia, természetnél fogva és összehasonlítva Róma környékét Edinburg környékével, az lesz képes megítélni a pápai uralom irányát. A monarkhiák közt egykor első helyet foglalt Spanyolországának leszállása a hanyatlás legelső fokára, s Hollandnak felemelkedése — természet hát-rányai dacára — oly állapotra, a minőt valaha egy kis köztársaság elérhetett, ugyanezt tanúsítja. A ki Német-honnak egyik katholicus fejedelemségéből egy másik protestáns fejedelemségébe, vagy Svájc katholicus kantonából protestáns kantonba, vagy Írland katholicus megyéjéből protestáns megyéjébe átmev, tapasztalati fogja, hogy a műveltség alacsonyabb fokáról magasabbra jut. Ugyanez érvényesül túl az oceanon is. A protestáns Egyesült-Államok messzire hátulhagyják a római katholicus Mexikót, Perut, Brazíliát; Alsó-Kanada katholicus lakosai tünyságban hátramaradnak, míg körülült az egész kontinens pezseg a protestáns tevékenységtől s vállalkozástól. Frankhon kétségteendő nagy erélyt és értelmiséget fejt ki, mely — bár nem helyes irányban vezetve — jogos címet szerez számára, hogy nagy népek neveztessek, hanem ez csak látszólagos kivétel s mélyebben betekintve, megerősíti a szabályt, mert nincs katholicusnak nevezett ország, melyben a katholicus egyház századokon keresztül kevesebb tekintélyvel bírt volna, mint Frankhonban.“

Ezzel a kérdésre már van adva felelet, azonban bár a tények igazolják, mivel protestáns adja, hogy részrehajlók ne legyünk, lássunk katholicus történet-író. Louis Blanc „Histoire des Révolutions“ című művében előszámlálta a katholicizmus és protestantizmus hiteltvi különbségeit s utóbbiakat önmagukkal ellenkezőkül igyekezve felmutatni, (különösen a hit általi

megjagulás és elővázelt tanaira fektetve a súlyt), következményül ezeket mondja: „Elvévén a protestantizmus az emberekől a szabad akaratot, azt a fatalizmusba békőzta és általa az emberi társadalmak mégis tevékenyebbek lettek, mint valaha. Innen történt, hogy Hollandiában, Angolhonban, Amerikában a nagy protestáns népekél, a munkássá lett népekél az ember azt mondja: Miután szellemi tehetetelenségem gyalázata- latát magamban nem menekülhetek, nagyságom bizony- latát és feltételeit egyebütt keresem. miután az elő- végzett fatalizmusa megfoszt attól, hogy sirontuli dol- gokkal foglalkozzam, csak a földi dolgok azok, a mik- kel küzdeni szabadságom felőli létezésemnél elválhatlan, erős meggyőződés. És a mint hatalmas igazalommal teljes szívem van és a mint tehetségeimnek szükségük van érvényesülésre s kívánságaimnak térre: melőzőm azon cselekményeket, mi- be a katholicizmus a vallásos életet beonyolította, csakhogy a munkás életbe teljes odaadással rohanjak Rajta leszek, hogy megszeressem a föld királyságát, nagyszerű műhelyeket állítok, hajó- kat szerezek fel, útaim átfurkák a hegyeket s ha va- laha háborút kezdek, ha indulok kelet felé: nem azért teszem, hogy felszabadítsam a szent sirt, hanem hogy birtokomba vegyem a földgömböt, az én uradalmamat. Ekképen a tevékenységnek egy új elve, az ügyességnek egy új útja az individualizmus, a szorgalom. Ime ez az, a mi a reformáció útján saját tudásaik tudta nélkül bekövetkezett a világba.” — Ezekhez nem kell kom- mentár.

Sajnos, se egyik, se másik történetíró nem ismerte hazánkat, hazánk különös és sajátzerű viszonyait s így nem is emlékezhetett meg róla, pedig ha létezni, ha érvényesülni akart a protestantizmus, itt még kevésbé tagadhatta meg magát. Mert míg másutt mint elv harcolva elv ellen, mint illet kellett dadalra juttatni; hazánkban a protestantizmussal a haza szabadsága és függetlensége együtt volt megtámadva: itt nem csu- pán elvi küzdelemre volt kihíva, a hazát kellett meg- védnie, hogy létezhessek; egyiknek vagy másiknak bukása mindkettő létezését vonta volna maga után. Innen történt, hogy mikor az a hányzor a protestan- tizmus élet-halál harcát vívta, hazájukat szerető ka- tholikuskok — pedig ilyenek, hála a gondviselésnek, mindig voltak — a mint ma is vannak, azok is a pro- testantizmus zászlója alá sereglettek s csak is így si- került azt győzelemhez juttatni. Hogy a protestantizmus és protestáns pápáság mit tett a közmívelődés előmoz- dítására, hivatkozhatnak arra a tényre, hogy saját ere- jökre és egyedül forrásukra, — a buzgóságra — utalva, tartottak fel aránylag annyi közmívelődési intézetet, a mennyit a katolikus klérus nagy javadalmak birtoká- ban. Mit tett a magyar szó és nemzetiség fentartásához, hivatkozhatnak katolikus történetírók, államférfiak ta- núságtételeire; hivatkozhatnak azon — fájdalom — ma is igen érezhetőleg fájdalmas körülményre, hogy a honnan a protestáns papok az abszolutizmussal szö- vetkezett klérus üldözései elől menekülve, eltávoztak avagy ellizettek, elhurcoltattak: — ott a magyar nyelvet idegen váltotta fel. Hogy a nép értelmiségének fej- lesztéséhez mivel járultak, tanúsítja az a körülmény, ho- gy még katolikus államokban könnyen lehet felkelést ren- dezni a törvényes rend megbontására: nálunk év száma foly az izgatás a legfőbb hatalom, a törvényhozás által meghozott törvény s a kormány törvényalkotási pro- grammja ellen, a nélkül, hogy sikerült volna a protes- táns felvilágosodásból felhigitott katolikus vakbuzgó- ságot kitörő lángra lobbantani. Dacára annak, hogy míg a protestantizmus korlátolva volt misszió ját

teljesítheti, katolikus lakosságnál éjjeli szállást sem kapott, ha nem „dicsértessék a Jézus”-sal köszön- tött be.

Nem vagyunk irigyek senki jólétének s nem va- gyunk és akarunk lenni ellenei annak, hogy a katho- likus alsó pápáság sorsa ott, a hol szükséges, javíttassék; hanem nem vagyunk képesek belátni jogosultságát azon feltételeknek, hogy csak a katolikus pápáság lehet o ma- gyar nemzeti művelődés pionírja és csak a róm. kato- likus pápáság bírhat kiváltsággal arra, hogy részére a tisztességes megélhetés biztosíttassék! . . .

Bármit legyen is azonban, abból, hogy ha azon feltételek és szolgálatok, a melyeknek teljesíthetése végett királyaink nem sajátjukból, (mert arra nem igen jegyzett fel a történet esetet), hanem a nemzet tulaj- donából a gazdag javadalmakat a klérusnak adomá- nyozták, (a melyek közé a Szt. Gellért esetéből is következtethetők nem kevés veszéllyel járt térítés végett is tartozott) — a mint az „Egyetértés” is beis- meri — legnagyobb részben megszűntek: — nem az kö- vetkezik, hogy a mennyiben a vallás-alapból nem telik, a kongrua rendezése ezen, már rendeltetés nélkül hasz- nált nagy javadalmakra hártassék, reá kebeleztessek s így azoknak a klérus birtokában megörökítése biz- tosíttassék; hanem következik — igenis — az, hogy mint rendeltetéssel már birni megszűnt javait az államnak, an- nak kezelésébe vésessenek s annak magasabb céljaira for- dítottassanak. S ekkor előáll az az egyedül lehetséges ál- ternalma, hogy vagy minden felekezet saját erejére utaltassék, vagy — mint az 1848. törvény akarja — egyenlően láttassék el: tertium non datur.

Kovács Károly.

LES VÁROSI

Az alarcos menethez.

Világrendünk felfedezője, Galilei, a hitnyomozó tör- vények által hosszas, kínzó vallással összetörtve, 1632-ben Rómába, a Minerva klastrom-templomba ve- zettetett, ott a tudós bibornoki testület, a szentszéki tagok előtt hirdették ki a felette hozott ítéletet. Az emberiség fejlődésének történelmében korszakot alkotó nagy tudósnak térden állva, az evangéliomra esküdve, vissza kellett vonnia igaz tanait, s el kelle mondania a szentszéktől követelt hamis esküt. Kortársak állítják, hogy midőn az összekintott, térdeplő agyastánny a reá- kénszerített vallástétel után felkelt, önmagának, saját lelkiismerete megnyugtásául e szavakat rebegé: *és mégis mozog a föld!* A tudományt sötét börtönbe zárta, nehéz bilincsekre verte a csak saját önző ha- talmáért küzdő vakhit; de kitört börtönéből a kor szelleme, a rákavacsolt nehéz bilincseket szétéptésé, a sötétséget, a szellemi zsarnokságot maga alá tiporta, s a hit és erkölcs dolgában az emberiség vesztéséget nem szenvedett.

A hazánk fővárosába összetohorzott, u. n. kath. nagygyűlés lefolyását, az ott elmondott beszédeket, ezek között az elnöklő főpap eme szavait: „*hit és er- köcs dolgában sem egyesek akarata, sem nemzetek intéz- ménye, sem a század korszelleme előtt meg nem hajolhat- tunk*” — olvasva, a tudomány vértanújának (Galilei) emléke mellett lelkem elé állott egy másik vértanú, élő vértanúja lángoló hazaszeretetének, ki nemzetére hallgott kincsenek, *Iratainak* nem régen megjelent IV. kötetében, az örök igazság e szavait mondja nekünk: „*A világotörténelem törvénye, hogy semmi hatalomnak nem adatott erő, egy belemarkolni a világrend küllőinek kere- kébe, hogy legyőzze a korszellemet.*”

Az a férfi mondja ezt, kit egy nagy korszak szel-
leme szült és nevelt, ki a kor szellemével együtt m-
ködve, nemzetünk legdicsebb korszakát megalkotta. És
ez a böcs férfi, ki egy darab történetet teremtett,
tehát a történet igazságait jól ismeri, még tovább megy
kijelentésében, s azt diktálja nekünk: „a hit a személyes
lelkismeret dolga, de nem polgári, illetőleg nem társadalmi
intézmény, az egyházak szervezete azonban az, s
minthogy az, annak, mint társadalmi intézménynek meg-
vannak a maga jogai az államban, de nincs és nem is
lehet felsősege az állam felett.” Ez a nagy
férfi, kinek munkáját a kath. nagygyűlés szónokai ta-
lán az elkárhózás veszélye nélkül elolvashatták volna
(de ha e veszélytől tartottak, mint ebben praktikus
emberek, annak elolvasása előtt, akár sürgönyileg kér-
hettek volna Rómából bűnbocsánatot), még következőket
is írja: „az egyháznak nincs semmi elképzelhető joga
azt parancsolni, hogy a polgárok családi és társadalmi
viszonyainak rendezésében az állam a maga szuverén jogát
egy felekezeti egyház dogmatikus scrupulusainak alá-
rendelje. Vallás-vallás után váltotta fel egymást az
emberiség múltjában és váltandja jövőjében is, évezre-
dedek alatt megvolt az emberi társadalom római pápák
nélkül, s a föld 1490 millió lakosságának igen-igen
nagy többsége ma is meg van nélküle, de az államokká
tömörülést önálló szervezeti hatósága nélkül társadalom
soha nem létezett és nem is létezhetik. Saját jö-
vőjét rontaná meg azon egyházfelekezet, mely az er-
kösi világrang ez örök törvényeivel ellentétbe helye-
lyezkednék.”

Tisztelet szónokai az önmagát összefofozott, de
az ország kath. vallású polgáraitól megbízattat nem
nyert kath. nagygyűlésnek! Az önk beszédei — nagy
hazánkfa idézett szavai mellett — minden képzelt erejé-
ket elvesztik, s azok komoly kritikára, cáfolatra alig
érdemesek. Sok furcsaságot, sok mulatatót beszéltek
önk össze, nem is csodálom, hiszen farsang van, a
mulatságok, furcsaságok, az álarcos balok ideje, s önk
az álarcos mulatságok termeiben igen jól mulathattak!
Fölvették az üldözött hazafiság, a martýrságot szenved-
ők álarcait, ajkaikra az üldözötték jajjait; de vigya-
zatlanok voltak; kár, hiba volt megszólalniuk, a nagy-
közönség megismerte önöket hangokról, mint bizonyos
madarat és szemökbé kiálta: Ismerlek szép masz! —

A hazafiság szavát vették ajkaikra, ezzel üdvözlék
a koronas fejedelmet, de ugyanazon ajkakkal egy más
külhálmasságot, kinek elvesztett szuverenitásáért küz-
deni akarokat jelentettek ki. És önk, kiknek szent bi-
rosága hamis eskü telére kényszeríté, börtönbe veté
a nagy Galileit azért, mert nem ismerte el, hogy a
szent bányuság a legmagasztosabb tudomány! „nem
félnek a világ kacajától, azt mondva: „a reformáció a
népek kultur-fejlesztésében visszaesést képez”?! Csudá-
kozom szerénységükön! Ugyan mért nem mondták —
áhitatos hallgatgatóknak, mint csalahatalan embe-
reknek ezt is elhitték volna — hogy minő nagy veszély
az emberiségre a könyvnyomatás feltalálása, a gőz,
a villany használatának felfedezése lerontja a hitet,
megsemmisíti az erkölcsöt stb. És önk, kik ilyeneket
szoktak állítani — igaz, csakis ilyenek várhatók önk-
től — egy kis falsificatiótól sem ijedtek vissza (ez
is megszokott dolgunk); elferdítik hazánkunk törté-
netét, állítva, hogy az 1790-i törvényekben foglalt jo-
gokat önk adták nekünk, protestánsoknak. És önk,
jók a tudományt, a haladást üldözték századok előtt
(ha rajtok állama, talán üldöznek ma is!); kik a törté-
nelmet meghamisítják, önk azt akarnák, hogy a magyar
állam e nemzet polgárainak nevelését az önk kezében

hagyja? Önkre bizza, hogy neveljenek reverszális ha-
zaifakat, kiknek kétféle meggyőződésük, így kétféle be-
csületzavuk van; egyik mit nyilvánosan kijelentenek,
máskik mit a sekrestyék homályában önöknek adnak!...
Feltehetik önk e nemzetről, hogy a nevelésnek az önk
kezeiben hagyásával öngyilkosságot kövessen el?!

Felekezeti vére szomjuzással, király-gyilkossággal
vádolják önk a szabadelvű eszméket, (elfeledik, hogy a
polgári házassági törvény életbeletépt jóval megelőzte
a franciászági forradalom!) s nem jut eszökbé,
hogy az emberiség, kinek nevében — de megbízattasa
nélkül — önk beszélnek, nem feledékeny; nem fele-
dedte a szent inkvizíciók, a Bertalan-éjek, a Ravaliác
és társai történeteit! Az emberiség igen jól tudja, hogy
az a vér, a melyet önk „a könyörület és a béke isténe-
k hirdetői az ő vallásának behozatala óta kiontottak,
valószínűleg elegendő volna arra, hogy abban vala-
mennyi más felekezet követői megfuldjanak.”

Ez a vérszág — úgy látszik — ma is kedves önk előtt,
hisz csak a napokban fenyegetődztek nagy hírű orga-
numjokban, a „Magyar Allam”-ban, hogy hiveiket az
ország egyik békes, munkás és hazafias felekezete,
a zsidóság ellen felfojgák lázítani! . . .

De — uraim — vége az álarcos játéknak; vége
lett, milyest kiléptek önk a Vigadó tánc-termeiből,
— le tehát az álarcot! s ha önk — mint hisszük, nem
feledtek, hogy Magyarország lakosai: — lépjenek fel
feleffias nyíltsággal, s mondják meg: „mi nem akarunk
magyar, hanem magyar nyelvű római államot; nem
akarunk magyar törvényeket, hanem csupán a róm. kath.
egyházunk a magyar törvényhozás által beikkelyezett
dogmáit.”

De — igaz — mást is akarnak s azért oly nagy az
önk jajtassá, s azért kibajlják önk a nagy üldöz-
tetést, a mit senki nem lát és nem tapasztal! Szó-
nokáik elárultak, hogy önk keresztesszázalok alá egy
nagyon feltett kincsét — a tall papzsákokot dugták; — en-
nek elveszthetése miatt a könyek! Ne féltsék ezt töllük,
magyar protestánsoktól! A mi egyházunk ragadományból
nem élt s nem él sosem; mi tiszteljük mindenkinek
nem csak hitét, meggyőződését, de tulajdonát is; de
különben — önk szerint — mi az 1790/1-ki jogokért
önöknek hálával is tartoznánk? Töllük, felekezettünk-
től ne féltsék tehát önk telt zsájkukat, az nem min-
ket illet, de jogos tulajdonosait, az igazi magyar államot.

Igy, ily uraim, Krisztusnak felkent katonái! Az
önk szent bírósága elítélte hajdan a világrang felfede-
zőjét — és a föld még is mozog! Megmozdult az önk
alatt is; s a történelem az önk nagyhangú kijelen-
tése ellenében igazat fog adni az igazság máskik nagy
vértánújának is: „senkinek — tehát önöknek sem —
adatott erő legyozni a kor szellemét!”

Mi pedig szegény protestánsok, kik önk szerint
csak az emberi kultúra kárára élünk, a kiknek jogaink
is csak az önk kezgelmeiből adattak; a kiknek hazánk,
fejedelmünk is csak egy van; épen azért, mert ez az
egy mindenkünk, egyetlen kincsünk: — annál nagyobb
lelkessedéssel, életünk kockázattásával is igyekszünk azt
megvédeni. Ez a haza önk miatt ma veszélyben van;
siessünk azért, minden protestáns polgár — kicsinye és
nagyja — e veszély elhárítására; jelszavunk legyen,
hogy: azokat a kincseket, melyeket ezrek vérenek hullása
árán a 48-iki törvényekben szerzett egy dicső nemzedék,
a nemzetre élvezni engedni nem szabad.”

Ujfalussy Béla.

Kommunizmus.

A „Sárospataki Lapok” múlt évi, 49-ik számában „A magyar ev. ref. lelkészi egyetemes gyámintézet” című cikkre kívánom megtenni — a szerkesztőség engedelmével — szerény észrevételeimet.

A cikk főbb vonásaiban ismertetni a Széll Kálmán espernyő által összegyűjtött adatokat az azt mondja: „ha ugyan önmaguk hibája miatt esetleg be nem következik az eszme teljes eljétsége”; tehát hibának mondja ha, az egyes egyházmegegyek — vegye hozzá a kerületeket is — meglévő gyámintézeti tőkéiket át nem adják az egyetemesnek.

Én nem tartom hibának, sőt igen észszerűnek és természetesen találok, hogy át nem adják. — És ha csak ezen az alapon épülhet fel az egyetemes gyámintézet, akkor sokkal jobb lesz hallgatni vele, mintha soha szóba sem hozott volna.

Nem azért, mert hat egyházmegegynek nincs semmi gyámintézeti tőkéje; nem is azért, mert Nagy-Sajónak csak 626 frt. 4 kr tőkéje van, hanem igen sok más oknál fogva nem adhatjuk oda gyámintézeti tőkéinket az egyetemesnek, és pedig:

1-ször, mert azokban a gyámintézeti tőkékben megakad nem egy-két olyan alapítvány, a mely egyenesen csak egy bizonyos egyházmegegye lelkészi özvegyeinek és árváinak gyamolítására szolgálhat. Megsérténők tehát az adományozó vagy a hagyományozó intencióját, ha azt más gyámintézetnek, — mégha egyetemesnek — adnók is át. — Hogy ezen állítom nem légből kapott, biznyságul szolgál egy nem rég elhalt lelkészársúnak, ki összes birtokát az egyházmegegyei lelkészi özvegyek s árváinak hagyományozta, azzal a határozott kikötéssel, hogy az alapítvány jövedelméből csak azon lelkészi özvegyek segélyezhetők, kiknek férjeik folytonosan az abaúji egyházmegegyében hivataloskodtak s ők magok is folytonosan az abaúji egyházmegegyében laktak. Világos ebből, hogy ez alapítvány kamatai kizárólag csak az abaúji lelkészek özvegyeit illethetik.

Lehetnek és vannak bizonyosan olyan adományok Abaújban és egyebütt is, a melyek nem ilyen világos kikötéssel adattak; de szerintem ezek is egy határozott egyházmegegyére szólnak, mert ha nem kizárólag egy bizonyos egyházmegegye lelkészi özvegyeinek akarta volna adni a hagyományozó, ott volt eddig is az egyházkerületi özvegy-árvatár, annak adta volna.

2-ször, mert némely egyházmegegye lelkészei a különben is igen csekély jövedelemből mintegy a szájkötővontak el a falatot, tőkét gyűjtöttek, hogy özvegyeiknek és árváiknak sok esetben igen nehéz és szomorú sorsán enyhítsenek; míg más egyházmegegyék talán gazdagabb jövedelmű lelkészei, mintegy a sült galambot várva szájukba, semmit nem tettek, semmit nem állottak.

3-ször, mert számtani bizonyossággal igaz az, hogy ha minden egyházmegegye átadná már most meglévő tőkéjét az egyetemesnek, az osztalék egyesekre nézve sokkal kisebb lenne, mint jelenleg; — már pedig a nagyhangzású névört ugyan ki lenne hajlandó lemondani a nagyobb járulékról?

4-szer, mert ha az egyházmegegyék gyámintézeti a közelben, t. i. az egyházmegegye kebelében kezeltek, minden érdekeltnek joga és módja van a kezelés titkába betekinteni, s annak tisztaságáról meggyőződni; ellenben igen messze lenne tőlünk s be kellene érünk azzal, a mit kivonatossan velünk közölni szükségesnek látnának.

5-ször, mert az egyházmegegyék tőkepenzei a kebelbeli polgároknak szoktak leginkább kölcsön, kamatra kiadnati, a kik ez által a takarékpénztári drágább és kényelmetlenebb adósság helyett olcsóbb és kényelmes kölcsönrel fedezhetik szükségüket; közel találván könnyen hozzá juthatnak, akár a kivétel, akár a befizetés alkalmával könnyű szerrel rendezhetik kölcsön ügyüket; míg ellenben az országos gyámintézet ritka esetben fordulának, mert az abból való kölcsön-nyerés nehezebb és költségebb is.

6-ször, mert az egy helyen összehalmozott pénz mindig kevesebbet jövedelmez.

7-szer, mert a központosított gyámintézet kezelése igen költséges. Az egyes egyházmegegyék gyámintézeti tőkéi egyes lelkészek által, igen csekély tiszteletdíjért kezeltek. Az országos gyámintézet kezelésére nagy apparátus, sok tagból álló hivatali személyzet kellene, csekély fizetésért senki sem vállalkoznék reá s esetleg még sem lenne olyan tiszta, zavartalan a kezelés.

Vagy talán továbbra is az egyházmegegyék kezelnek, minden díj és jutalom nélküli? Azt mondják: átkozott fáradság, a melynek jutalma nincs. Ha pedig itt alant is, oda fent is jutalom adnának a kezelésért, akkor a jutalmazás felemésztene a jövedelmet s az özvegyeknek, árváknak csak fillérek jutnának.

8-ször, mert a közmondás szerint „ocasio facit furem”. Ne vegye senki sértesnek, de a hol sok a pénz, nagy a kísértés. Nem akarok én senkit gyanúsítani, de a tapasztalás beszél, ha én hallgatnék is, a kövek kálantálnának. — És végre

9-ször, ez az eszme a kommunizmus elve.

Hogy Franciaországban nagy hullámokat vetett a 70-es években a kommunizmus, most más név alatt az anarchizmus, ezen nem ütődöm én meg, mert a francia nemzet vérmérséklete szélsőségekre hajlandó, de a magyar nemzetnél még nem vert mély gyökeret se a kommunizmus, se az anarchizmus. Különös lenne, ha erre, épen mi — reformátusok — adnók meg az első lökést, mi a kik azt tanítjuk és hirdetjük; ki-ki munkája szerint veszi jutalmát.

Hát ha ez a kommunizmus elve meggyökerezne s a példa nyomán kihatna a gyámintézetben kívül is! Ugyan ki lenne olyan őrlt, hogy javait szorgalom, takarékoság és mértékletesség által szaporítsa, holt a kommunizmus elve szerint azon a heverők fognak osztozni?! Avagy a tékozlót, a heverőt, a mértéklenkedőt sat. nem még inkább felbátorítaná-e előbbi könnyelmű életének fokozottabb mértékben való folytatására?

Nem irigylem én a békés-bánati egyházmegegye 76 ezer forintját, sem a debreceniek 71 ezerét, sőt az egész tiszántúli 563,187 frtot sem; legyen az az övék, és mindenik érje be a magáéval!

Az osztó igazság az, hogy kiki munkája szerint vegye jutalmát.

A fentebbiekből láthatni, hogy én az egyházmegegyék gyámintézeti tőkéit az egyetemesbe beolvastani, se az igazsággal, se a célszerűséggel, se a tulajdon-jog szentségével megegyeztethetőnek nem tartom; ezzel tehát az országos gyámintézetet eddigéig tervezett alakjában eljuttatnók vélem, sőt az új alapon szervezendő gyámintézettől sem várok nagy eredményeket.

Épen azért, minthogy a közalapról kiszakított néhány ezer forint gyámintézeti tőke nevet visel, és minthogy meg van állapítva, hogy 10% ezután is a

gyámintézet javára fordítottak: osztassék hát fel ez a jutalék az egyes egyházmegyék közt az özvegyek, árvák arányában és adassék ki az egyházmegyék gyámintézeti növelésére, erősítésére, hogy ebből a segílyt nyerek nagyobb illetéket húzhasanak.

Igy majd azon egyházmegyék is, melyek eddig a kényelem párnáján heverve, utódaik javára semmit sem tettek, felindittanak azon igazság elhívására: segíts magodon, s az Isten is megsegít.

Idrányi Ferenc,

ev. ref. lelkész.

ISKOLAI ÜGY.

Az ötödik teológiai katedra.

Melegen üdvözlöm „Sajóparti“-t ez új köntösbe öltözött lap újire számában felvetett szerencsés gondolatáért. Mire fordítsa egyházkerületünk a szuplikáció megváltását? Egy ötödik teológiai katedra felállítására.

Valóban arra és semmi másra. Olyan megbecsülhetetlen ötlet ez Sajóparti elméjében, a melyet csak a sárospataki teológiai intézet jó anyaga szolgálhatott neki. Nem szabad azt agyonhallgatni. Meg kell azt valószínűsíteni. Az egyházmegyék tavaszi gyűléseiken, az egyházlátogatók januári körútaikon beszéljék meg e dolgot mindazokkal, (papokkal és patrónusokkal), a kikkel találkozik és eszmét váltani alkalmok leendő és foglaljanak állást teljes határozottsággal amellett az idea mellett, hogy a szuplikáció megváltásából befolyó jövedelem egy új teológiai tanszék felállítására fordítassék.

Ez nemcsak szükséges, de az egyedül igazságos megoldás is. S a mi fő, ezzel a céllal víhető legkönnyebben keresztül az a törekvés, hogy a szuplikáció a gyülekezetek által megváltassék s ilyenformán az eddigi önkéntes adomány kötelezett adó képében háruljon vissza rájuk. Mert azt nem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy a szuplikációs adomány ezideig a prot. buzgósgából sarjadt jótékonyág gyakorlása volt, azt tehát sem egyházmegyei, sem kerületi parancsszóval kötelező adóvá átváltoztatni nem lehet, hanem csak a gyülekezetek szabad beleegyezésével és önkéntes átvállalásával. Már csak azért sem, mert nem a gyülekezetek kívánták a szuplikáció eltörölését, tehát az e címen való adakozás alól felmentetéseket, hanem eltörölte saját kezébe a gyülekezetek az egyházi felsőbb hatóság, a melynek ennél fogva nincs is joga a gyülekezetektől a megváltás követelményét, miután a gyülekezetek a megváltás elhatározására okot nem adtak, az eddigi teher — mint önkéntes adomány ellen — nem panszolkodtak. Mert, ha megfordítva történnék a dolog, t. i. ha a kerület határozatképen kimondaná a szuplikáció eltörlése következtében kötelezetté vált szuplikációs adóaszt, ezáltal épen oly képtelenség követnének el, mintha a legációk eltörölnék s annak eddigi jövedelmét ezentúl törvényesen kötelező adóképpen rónák rá az egyes gyülekezetekre, a nélkül, hogy azok többé legatust látnának.

Kötelező tehát a szuplikáció néven befolyt adományt jövőre csak a gyülekezetek beleegyezésével lehet átváltoztatni. Azoknak a beleegyezését pedig legjobban meg lehet nyerni azáltal, ha az immár kötelezőé vált adomány egy újabb teológiai tanszék felállítására fordítatik. Hiszen nem titok az a ref. ember előtt, hogy faluhelyeken (tehát gyülekezeiteink túlnyomó részében) a lelkész állásfoglalása az irányadó

a presbitérium elhatározására nézve. Mi lelkészek pedig eleve érezzük a teológiai katedrák szaporításának s ilyenformán a teológiai szak erősítésének szükségét. Hogy tehát a szuplikáció megváltási összege ennek a feladatnak erősítésére, nem pedig a sárospataki főiskola általános szükségére, vagy egyes teológusok külföldi segélyezésére fordítassék: ezt követeli fölünk az észelyesség.

De követeli az igazság is. Csak legyünk őszinték és valljuk be nyíltan (hiszen én is voltam nem egyszer szuplikáns, tehát tudom), hogy a mit az egyes egyházak a szuplikánsok címén a főiskolának adományoztak, azt voltaképpen a szuplikáns diáknak adták és nem a főiskolának. A mit a gyűjtő-könyvecskébe beirtak, az ment a főiskolai pénztár javára, egy ötödét még annak is levonták a szuplikáns farsága fejében, már pedig a főiskoláskébe az $\frac{1}{4}$ részét ha beirták az ország különböző vidékein nyújtott s a gondnoki számadásokba bevezetett adományoknak! Mondjuk meg nyíltan, hogy a szuplikációs adakozást nem az iskolákért, hanem a diákoknak való segítéért gyakorolták úgy az egyházak, mint a patrónusok. Vagyis magok az adományozók úgy tekintették adományukat, mint a melynek nyújtásával annak a humánus s közvetve az anyaszentegyház közjavát előmozdító célnak tesznek szolgálatot, hogy a fiatal ember világot lásson, egyházakkal, papokkal, világi szereplő férfiakkal, vidékekkel, Magyarország ref. népével és gyülekezeteivel ösmerkedjék s ilyen módon anyagot, tapasztalatot, ismeretet gyűjtjön magának leendő papi szolgálatának gyakorlati ágához.

Hogy ez az igaz, bizonyítja az is, hogy szuplikációs csak teológusok jartak és se jogászok, se gimnazisták (Patakán) ebben a kedvezményben nem részesültek. Öreg hiba és örök kár, hogy eltörölték; de ha már megtörtént, a szuplikációs ezután jövedelmét határozottan a teológiai akadémiára, még pedig a gyűjtő teológiai tanszék fenntartására kell fordítani. És pedig vagy adják neki mind a kétezer forintot, (mert végre is ez a tanszék a legfontosabb) vagy adjanak neki 1800 frtot, a felmaradó 200 frtot pedig tőkésítsék minden esztendőben mindaddig, mig nem annyira növekedik, hogy kamatai a tanszék díjazását a legalacsonyabb százalék mellett is fedezni fogják s a gyülekezetek a szuplikációs adó alól felszabadíttatnak.

A sárospataki főiskolának ez idő szerint való minden nyavalyája onnan származik, hogy a kegyes alapítók sohasem kérdezték meg az iskola sorsának intézőit a felől, vajjon mire volna az alma maternek legelőtérre szüksége éppen akkor, mikor ők hagyományukat és annak feltételeit írásba foglalták? Így történt aztán, hogy a temérdek jétékony alapítvány mellett is a főiskola válságba sodortottak, mert az alapítók csak a tanulókról és azoknak könnyebbégéről gondoskodtak, de a tanárokról és a katedrák sorsának biztosításáról, vagy azok számának szaporításáról — nem.

Mi, a kik ezt tudjuk, látjuk s miatta aggodalmaskodunk, mi ne essünk legalább önként abba a hibába, melynek elkövetéséért magunk közt a régiék ellen annyit előgedetlenkedünk; hanem meitsük meg a válságot legalább a teológiai akadémiát, mert mégis ez áll talán szívünkhez legelőzelebb; s ha a viharban hanykódó hajóról a tengerbe zúditottuk már, — mint felesleges terhet? — a tanítóképzédt, legalább a teológiai fakultást ne juttassuk a Jónás sorsára, hanem míg nem késő, igyekezzünk biztosítani számára verőfenyősebb napokat.

Elvégre is véget kell érni egyszer a felekezeti főiskolában annak a mostoha anyáskodásnak, a mely egyház

léttére a gimnáziumot és a jogakadémiát tekinti édes gyermekének, azoknak az utolsó harapás kenyerét is odaadja, de a teológiához, mintha az csak valami adoptált gyermeke volna, egy jó szava sincs.

Ismétlem, a szuplikációs segélyt a gyülekezetek a teológus diákoknak adták s gyakorlati képzettségök öregbítésére adták. Erre a célra jövőben is készséges szívvel hozzuk meg aldozatunkat, a mi belőle reánk hárulnik, de semmi más tervezetnek szolgálatára — nagy sajnálatunkra — nem vállalkozhatunk és nem adakozhatunk, mert magunk is felettébb szegények vagyunk.

Czinke István.

Indokolás

azon nyilvános tanintézetek igazgatók, tanárok, tanítók, igazgatónok és tanítóok nyugdíjazásáról és hozzátartozóik ellátásáról szóló törvényjavaslathoz, kikről állami vagy más hasonló természetű közrendelkezéssel gondoskodva nincs.*

Nagyok azok az áldozatok, melyeket hazánkban a hitfelekezetek iskolák állításával és fenntartásával a múlt időben a magyar állannak hoztak. De nemcsak a multban, hanem a jelenben is tetemesek azok a költségek, melyekkel a hitfelekezetek az állam terhen könynyitnek. Hasonlóan nem jelentéktelenek azon áldozatok sem, melyeket újabban némely törvényhatóságok, községek, sőt társulatok iskolák állításával és fenntartásával önként vettek vállalkra. Természetes tehát, hogy ez áldozatokat az államnak nagy értékeknek kell tekintenie, s ebből kifolyólag, amennyiben az iskola-fenntartók áldozatai ez iskoláknál, a közoktatás szükségleteinek újabb és újabb emelkedésével, most már nem elégségesek, az államnak segítségül kell jönnie, mert különben a szóban forgó iskolák elzülése vagy megszünetése következtében ez iskolák helyébe az államnak új iskolákat kellene állítania, melyeknek felállításai és fenntartási költsége sokszorosan fölülmúlná a kívánt segélyt. Tehát nemcsak a múlt idők szolgáltatásainak elismerése, hanem az állam jelenlegi, jól számított pénzügyi érdekei is megkívánják az ily iskolák segélyezését.

Törvényeinkben ez iskolák segélyezésének elve kifejezésre is jutott, s az állam ez alapon sok iskolát tényleg segélyez is, részint befektetésekre, részint a folyó szükségletekre adott összegekkel. Az előtűnik fekvő törvényjavaslat is, habár közvetve, a segélyezés egy módját tervezi, melylyel azon nyilvános tanintézetek igazgatók, tanárok, tanítók, igazgatónok és tanítóok nyugdíjazásáról és hozzátartozóiknak ellátásáról kíván gondoskodni, kikről állami vagy más hasonló természetű közrendelkezéssel gondoskodva nincs. E közvetett segély kiegészítésre a fönnbani említett egyenes segélyezést, s nem kevésbé fontos, mint az utóbbi, mert hivatalva van állandóan biztosítási az illető tanintézetek számára a jó tanoerőket s így biztosítani magukat a tanintézeteket is. Az 1875. évi XXXII. törvényeik, mely a néptanítók nyugdíjazásáról szól, hasonló segélyezést tart szem előtt, s az előtűnik fekvő törvényjavaslat nem egyéb, mint következetes kiegészítése az imént említett törvénynek.

Részletesen megjelölve: a felekezetek, törvényhatóságok, községek, társulatok által, vagy örök alapít-

ványokból (ide nem értve a szerzetes-rendek kezén lévő alapítványokat) fenntartott középiskolák, felsőbb leányiskolák, kereskedelmi középiskolák (akadémiák), valamint az ily jellegű jogakadémiák, tanító-, tanítónő- és óvőképző-intézetek országos nyugdíj- és gyámintézetének felállításáról van itt szó.

Azonfelül, a mit fönnbani általánosságban mondtam, e nyugdíj-intézet speciális megközlására elég lesz felintetnem: miként van jelenleg e tanintézeteknél gondoskodva a tanító személyzet nyugdíjazási ellátásáról. A gondoskodás annyiféle, a hány a tanintézet. Egy-két tanintézet tűrhető nyugdíjat ad tanárainak, míg mások csak szűkmaruon (egy-kétszáz forinttal) akarnak megfelelni e köteleességüknek, a legtöbb pedig éppen semmivel sem gondoskodik elaggott munkásairól. Mi sem természetesebb tehát, mint az, hogy az ily tanintézetek alkalmazottjai állásukat csak átmeneti állomásnak tekintik s az első kínálkozó alkalommal elhagyják; a tanintézetek nem consolidálódhatnak s még kevésbé tejlendhetnek, hanem ellenkezőleg, az állami intézetekkel szemben inferioritásban maradnak, sőt alább és alább-szállanak.

Már az 1883. évi középiskolai törvény megalkotása előtt szóba jött a törvényhozásban egy ily nyugdíj-intézet létrehozásának szüksége s az erre vonatkozó nyilatkozatok általános elismeréssel találkoztak. De a meg-megújuló kérelmekre nem egy alkalommal a kormány részéről is történtek biztatások, melyeknek most már mulhatatlanul meg kell felelnünk, mivel az érdekeltek azt vehetik fel, hogy a biztatások következtében nem gondoskodnak önmagukról.

Hogy a nyugdíjintézet megvalósítása oly sokáig késett, annak két oka volt. Először azon alap, melyen kezdetben a kérdés meg akartak oldani, téves volt. A nyugdíj-intézetet az egyes tanintézeteknél már meglévő nyugdíj-alapok bevonásával hitekk megalkothatónak. Az autonóm hitfelekezetek soha sem adták át vagyonukat másnak, most sem adhatnák, mert ezt alapítványaik természetébe sem engedné meg; de különben is ezen az alapon lehetetlen is volna a megoldás, mert az egyes iskolák eddigi nyugdíj-alapjainak nagy különbözősége mellett a hozzájárulási vagy részesülési kulcsot megtalálni senki sem volna képes. — A késlekedésnek második, magában véve is elegendő oka, az állam kedvezőtlen pénzügyi helyzete volt.

Hogy a nyugdíjintézetbe (a törvényjavaslat 1. §-a szerint) a szerzetes-rendek iskoláit nem vettem föl könnyen érthető, mert a szerzetes-rendek szervezete és együttesen bizonyos alapokat tételez föl, mi biztosítja az elaggott tanárok existenciáját; miért is a nyugdíjazásukról való gondoskodást a szerzetes-rendek soha sem is kívánták.

Hogy továbbá a nyugdíj- és gyámintézetbe való fölvetésnél meg egy megszorítást tettem, azt t. i., hogy csak oly nyilvános tanintézetek vehetők fel, melyeknek állandó fenmaradásuk biztosítva van (ugyan e § második bekezdése), annak szintén okát adom. Magától értetődik, hogy e fenmaradás biztosításánál itt csakis a vagyoni vagy jövedelmi biztosítékról lehet szó. Törvényeink, eltérőleg más államok hasonló rendelkezéseitől, az iskolák felállításánál az állandó fenmaradás biztosítása tekintetében nem szabnak fölteleket. Ha tehát valamely iskola állandó fenmaradása kérdéses, az intézetnek ilyenén jellege, ellentétben volna egy oly gondoskodással, mely az alkalmazottaknak holtig való ellátást, sőt özvegyeik és gyermekeik ellátását is célul tűzi ki s mely gondoskodik egy örök alap megteremtését is megköveteli. Ha tekintetbe vessük azon fölötté

* Közöljük e derék munkálatot, mert 1. felkértünk erre, mint lap; 2. mert nevezetes forduló pontot jelez a hazai tanügy történetében. Szerk.

sokféle és sajátos viszonyt, mely az iskola-fentartóknak vagyoni vagy jövedelmi tekintetben fenforoghat, magától értetődő dolog, hogy az iskola állandó fenmaradásának elbírálása csakis a törvényhozásnak felelőséggel tartozó vallás- és közoktatásügyi minisztert illetheti meg.

Nemcsak a felsorolt tanintézetek fölötté különböző és sokféle volta hanem az ugyanazon fajú tanintézetek fenntartóinak különböző és sokféle viszonyai is nehézzé és bonyolítottá teszik a nyugdíj-intézet kérdésének megoldását. Már magában a dolog természetében rejli bonyolultság arra intett, hogy a lehető legegyszerűbb megoldásra törekedjem, mert a legegyszerűbb megoldásnak is megmaradt az ő nehézsége. E célból, miként a tjasvaslat 2. §-a megmutatja, először is nagyjában elfogadtam a nyugdíjazási eljárás vezérfontalát az 1885. évi XI. t.-c. nek a tanárookra vonatkozó rendelkezését. Ez által a törvényjavaslat sokat nyert rövidsége és egyszerűségben, de az alkalmazás is egyszerűsége és biztosabbá válik majd, mert az állami tisztviselők és tanárok nyugdíjazására vonatkozó fentemlített törvény már biztos és általán ismert gyakorlatot állapított meg. De nemcsak a megoldás rövidsége, egyszerűsége vezetett e törvény alapú vételére, hanem az a törekvésem is, hogy az állami és nem állami iskolák közt, sőt csupán maguk a nem állami iskolák közt is eddig fennálló, áthághatlan válaszfalakat kevesbítsem. Az országos tanulmányi alapból fentartott úgynevezett királyi iskolák nyugdíj-ügyei is a fentemlített 1885. évi XI. törvény-cikk szerint intézettek el. Legyen tehát a nem állami és királyi iskolák tanárainál is ugyan oly terjedelmű (t. i. 30 éves) a kötelező szolgálati idő; legyen ugyan olyan a szolgálati idő beszámítása; legyenek ugyan olyanok a nyugdíjazási és gyámoltási igény beállításának feltételei, valamint a beszámítható javadalmazásnak is az igényelhető nyugdíjnak, ellátási vagy nevelési járándóságoknak meghatározásai, stb. Csak is az 1885. évi XI. törvény-cikk alapú vétele mellett vált/ aztán lehetősége a törvényjavaslat 13. §-ába felvennem a nyugdíjazásra nézve a viszonyosságot, nem csak az itt felsorolt intézetek közt, hanem az itt felsorolt intézetek, s az állami és királyi tanintézetek között is. A felekezeti tanár ne legyen örökre lekötve, hogy csak felekezeti intézetnél működhessek, s hogy azért, mert a felekezeti iskolánál eltöltött szolgálata nem számít az államnál, ne léphessen át állami iskolába, esetleg hosszú szolgálat után az egyetemhez; másrészt állami iskoláknál ne legyenek megszorítva, hogy felekezeti tanárokat, a szolgálat be nem számíthatása miatt, ne alkalmazhassanak. Szabad mozgás legyen iskoláknál közt, melyek mindnyájan e nemzet iskolái. Minden erő oda válhasson be, a hol a nemzet kulturája a legjobban hasznát veheti, a mozdulatlanság ne nehezkedjék nemzeti nevelésünkre. Már magában az itt felhozottak elegendők lehetnek az állami normák, különösen a 30 éves szolgálati idő elfogadására, annak dacára, hogy a 30 éves szolgálati idő majd nem kétszer oly drágává teszi a létesítendő nyugdíjintézetet, mint a 40 éves szolgálat. De ide sorolandók még azon indokok is, melyek az állami nyugdíj-törvény megalkotásánál, sőt ezt megelőzőleg régebb országos rendelkezéseinknél is a tanárok 30 éves szolgálatára nézve érvényesültek, s melyek az itt felsorolt intézetek alkalmazottjaira nézve semmivel sem lehetnek kisebb értékűek.

Főnnebb emlittem, hogy iparkodtam a nyugdíj- és gyámintézetet az egyes iskoláknál meglevő helyi alapok bevonása nélkül, tehát függetlenül megalkotítani. Körülbelül 750 alkalmazottnak nyugdíj-igényéről és hoz-

zártartozóik ellátásáról van itt szó, mi évenként 175,483 ft összeget igényel. Hogy e nagy teher viselését megkönnyítsem, a teher megosztásának elvét választottam, vagyis több forrásról gondoskodtam. E források a törvényjavaslat 3. §-ában vannak felsorolva. E szerint megosztják a teher a tanárokra, iskolafentartókra, tanulóokra s az államra. Legkönnyebb a teher a tanároknak, ugyanúgy mint az államnál. Ha az állami intézeteknél okadatolt az alkalmazottak csekély megerhezése, még indokoltabb az itt szóban forgó tanintézeteknél, melyek általában kisebb fizetést adnak alkalmazottjaiknak, mint az állam. Az iskolafentartók s a tanulók teher sem mondható elviselhetetlenek. Az iskolafentartók annyit áldozattal, mint a mennyit a törvényjavaslat rájuk szab, tanáraik számára oly előnyös nyugdíjazást, mint a minőt a törvényjavaslat tervez, maguk erejéből nem volnának képesek nyújtani. Ha tekintetbe vesszük, hogy a szóban forgó intézeteknél a tandíj átlag kisebb, mint az államiaknál, a tanulók hozzájárulása sem tekinthető terhesnek. Elvégre is a felsolt források helyes megvalósításának legfőbb bizonyítéka az, hogy az általam kibocsátott tervvázlat alapján a megfelelő iskolák kevés kivétellel jelentkeztek a nyugdíj-intézetbe való belépésre.

(Folyt. köv.)

TÁRCZA.

Kritikai megjegyzések a házassági jogról szóló törvényjavaslat kérdéséhez.

II.

A javaslat címe: *Törvényjavaslat a házassági jogról* az alatta foglaltaknál részben kevesebbet, részben többet tartalmaz. Többet annyiban, mert magyaros és szabályos oly kérdéseket, melyek a magánjog általános részébe tartoznak. Így a IX. fejezetben, midőn a cselekvőképtelenek és korlátolt cselekvőképességűek fogalmát állapítja meg, mire itt szükség van ugyan, de szorosan a személyekre vonatkozó törvényben volna helye. A III. fejezetben a házasság megkötésére vonatkozó intézkedések telve vannak közigazgatási kérdésekkel; nem hiányoznak továbbá büntetőjogi, perjogi, sőt nemzetközi jellegű vonatkozások sem, melyek — adott viszonyok közt — helyesen vétettek fel, de a házasságjog körét túlhaladják. Hiányzik azonban a házassági jogviszonyok másik s nem kevésbé fontos részének, a házassági vagyonjognak szabályozása s ez értelemben a javaslat a címnél kevesebbet foglal magában.

Ha tekintetbe vesszük, hogy az I.—X. fejezetből álló javaslat a házasság akadályaira, megkötésére, megszüntetésére, szóval a házasság joghatályaira vonatkozó intézkedésekből áll, midőn helyeselméletűk Sztello Kornálnak a javaslat bírálatoról szóló cikkeiben kifejtett azon nézetét, hogy megfelelőbb lenne, ha a cím így módosítottatnék: *Törvényjavaslat a házasság megkötésének és megszüntetésének feltételeiről* vagy a mi nézetem szerint szintén precízebb volna: *Törvényjavaslat a házassági személyi jogviszonyok szabályozásáról.* A címnél megfelelőbb megállapítása egyébként — a miniszter nyilatkozatára — a tárgyalások befejezéséig függőben tartott.

A mi mindenekelőtt a javaslat beosztását illeti; ez elegendő sikerültnek mondható. Összevetve a külföld ez irányú törvényeivel, a francia, porosz, szász, osztrák stb. törvényekkel, — kétségtelen, hogy sok benne a haladás, a nélkül azonban, hogy a beosztást minden tekintetben

helyeseltetők. Míg a porosz törvénykönyv a házasság céljának meghatározása után (a mi az újabb irány szerint, mint fogalom meghatározás nem szükséges a törvényben), az érvényes házasság kellekeiről, a kölcsönös szabad beleegyezésről (38. §.), ennek hiányai esetén a házasság semmisségéről és megátadhatóságáról beszél s csak ezek után tér át az eljegyzésre; addig javaslataink helyesen tartja szem előtt a házasság megkötésénél az időbeli sorrendet, melyszerint első helyre az eljegyzés teendő. A „Code Napoleon”-ban a házasságra vonatkozó intézkedések szétszórva találhatók. A III. fejezet legelőbb is (63. §.) a kihirdetésről, ennek kellekeiről, kivonatok a községházán való kifüggesztéséről beszél; ezt követi az V. címben a házasság megkötésének feltételeiről, a korról, ennek hiányáról szóló rész s így megy át a házasság többi kérdéseire, a belőle származó jogok és köteleességekre, elváltásra, s a házassági vagyonjogot III. könyvének V. címében tárgyalja. Az igazságügyi bizottság tárgyalásai alkalmával helyesen emelték ki, hogy a házassági akadályok felsorolásánál, hatályainak megállapításánál a felosztás célszerűen. A Wlassics és Polányi által kiemelt nézetek, hogy az akadályoknál a tiltó és bontóra való felosztás érvényesítések s melyet a miniszter, mint doktrinális jelentőségű szükségletnek tartott, csak helyeselnünk lehet. Mert tény az, hogy a házassági akadályoknak egy fejezet alá vonása, bizonyos, a tudományban és a gyakorlatban egyaránt elfogadott alosztályozás nélkül, a könnyű megérthetést rendkívül nehezíti.

A ki a házassági akadályok speciális jogi természetét ismerni akarja — mint ezt már többen hangsúlyozták, — kombinálnia kell a különböző fejezetek ide vonatkozó, sokszor csak közvetve tett intézkedését, a mi nem történik meg, ha az alosztályozás, az egyes akadályok természetének közlebbi megjelölése célszerűen keresztülvittetnek. A házasságkötésnek mindjárt a házassági akadályok utáni tárgyalása nem hiába, miután ez nemcsak időbelileg és logikailag folyik egymásból, hanem a házasság érvénytelenségének a házasságkötésről szóló III. fejezetnek előbbre való tétele, a mennyiben könnyen néz a házassági akadályok megérthetését, másrészt annyiban anticipálja oly dolgokat, melyek csak később nyerne megvilágosítást és magyarázatot.

Az I. fejezet 7. §-ban az eljegyzésről intézkedik s magának a beosztásnak így keresztülvételét, melyszerint legelőbb a házasságot előkészítő aktus vétetik tárgyalás alá, valamint az e fejezetben kimondott elvek helyességét nem lehet jogi szempontból kifüggesztetni. Dr. König Vilmos a „Jogtudományi Közlöny” 1893. 52. számában megjelent cikkében azt a kérdést veti fel, hogy kerül e fejezet a házassággal előre? S mindjárt idezi is a Code Napoleon-t és a francia joggyakorlatot, mely előbbi az eljegyzésről nem intézkedik, utóbbi pedig az innen származó, vagyoni jellegű kérdéseket a kötelmi jog elvei szerint bírálja el. Hogy ez célszerűbbnek bizonyulna, azt nehéz dolog megérteni. A mint nem volna helyes elzárkózni idegen államok intézményeitől, épügy hibás volna mindenben vakon követni a külföldet. Más viszonyok más jogi szabályozást tesznek szükségessé. Az újabb törvénykönyvek az eljegyzést nagyobbára szabályozásuk körébe vonták. Így a porosz, mely II. fejezetében 60. §-ban e kérdésre vonatkozólag részletes intézkedéseket tartalmaz.

Az eljegyzésre vonatkozó szakaszt nemcsak tudomány szempontok miatt, de speciális viszonyainknál fogva sem lehetne mellőzni. Oly szoros összeköttetésben van ez a házasság tényével, hogy ennek figyelmen kívül hagyása főleg nálunk, hol kötelmi jogunk a codifi-

káció hiánya miatt bizonytalan, az innen származó viszonyokat a legnagyobb ingadozásnak tenné ki. A személyi viszonyokra vonatkozó rész pedig — szintén ez oknál fogva — csak egy magánjogi codex esetén volna mellőzhető. S ezek mellett, ha a törvényhozás erről nem intézkedik, épen nálunk, hol a felekezeteit az eljegyzéshez más-más jogi hatályt fűznek, ebből a legnagyobb inkonvenienckiámadhatnának. Nem léven kezeink között — nagy sajnálatunkra — a törvényjavaslát részletes indoklása, nem ismerjük a beosztásnál a javaslat szerzői által követett rendszer indokait; ezekből az eljegyzés így irányú bevétele bizonyára világosabbá válnék előtűnik.

Az 1. §-t, mely kiskorúak eljegyzéséhez törvényes képviselőjük beleegyezésének szükségét mondja ki, a bizottság törölte. Ez az 1877. 20. t.-c. 3. §-ával összeűtköznek, a mint dr. König egy példával kimutatja.

A 2. §-ból, mely szerint az eljegyzésből nem származik kereseti jog a házasság megkötésére, kiténik, hogy az eljegyzésből, mint ethikai szempontok alá eső cselekményből nem személy, hanem csak vagyoni jogi következmények származnak; oly elv, melyet a külföldi törvényhozások, így az osztrák prk. 45. §-ában is elfogadtak. A porosz trk. 82. §-a a közjegyzők előtt írásba foglalt eljegyzések-ből jogot ad a feleknek a házasság megkötésének per útján való követelésére. Ily irányú módosítást hanglyozott Polányi, mit azonban a bizottság nem fogadott el. A magyarországi protestáns felfogás egészen a modern jogélet által követelt liberális alapon áll.

3. §. Bármeily teljesítés kikötése arra az esetre, ha a jegyesek a házasságot meg nem kötnek, semmis. A kötbér vagy a bánatpenz kikötésének érvénytelenségét a protestáns gyakorlat mindig hirdette.

Azon aggodalom, hogy „mivel az eljegyzésnél nincs elég jogi hatály biztosítva s így a törvény a könnyelmű eljegyzéseket nem eléggé fogja gátolni (L. „A polgári házasság egyházi vonatkozásai.” Prot. Egyh. és lsk. Lap. 1893. dec. 14. sz.), nem lehet ok arra, hogy ez intézményt a civiljog összes jogorvoslatival vértessék s bevégül a kényszerítő erőt oly tételre, a mely természeténél fogva önmagában, a személyes erkölcsi értékében bírja leghatályosabb biztosítékát. Az az irány, mely a vagyoni jogi jellegű kártalanításon kívül az eljegyzéshez teljes jogi szankciót fűz, határozott visszaesést képezne s korlátozna épen az egyéni szabadság érvényesítését, a mi pedig alapja a modern állami és társadalmi fejlődésnek.

A 4. §, mely az alapos ok nélkül visszalépő vagy visszalépésre alapos okot szolgáltató jegyesnek kártérítési köteleességét állapítja meg a másik jegyes és szülői számára, a porosz törvény 112. §-ával sokban meg egyezik. Wer ohne rechtlichen Grund die Erfüllung eines Ehegelübnisses beharrlich verweigert, oder sich selbst dazu außer Stand setzt: der verliert die dem andern Theil gemachten Geschenke, muss die von demselben zurückgeben, und alle wegen des Ehegelübnisses aufgewandete Kosten ersetzen.” Az alapos ok, természetesen bírói kognició tárgya, a porosz törvény ezt megköti az által, hogy ezeket 100. §-ától kezdve taxative felsorolja.

A könnyelmű eljegyzések bizonyos mértékig való meggátolására épen e §. szolgál, melyhez csak anyó megjegyzésünk van, hogy ez szűkebb a külföldi törvényeinél, mert ezek, a ravasz fondorlattal teherbe ejtett jegyes részére, a másik fél kiházasítási köteleességét is megállapítják.

Az igazságügyi bizottság a kártérítést a jegyesen

és szűlőin kívül a rokonokra is kiterjeszté, a minek helyességéhez szó sem férhet.

E §. második bekezdésében korlátozta a törvény a kárterítés bizonyos határon túl való követelését, megállapítván a maximumot a tett kiadások összegeben. A lucrum cessans ily kizárása, a mértéken túl követeléseknek megakadályozása célszerű ugyan, de a külföldi, különösen a német törvényvel összehasonlítva, bizonyos mértékben ez szűknek mutatkozik, a mit a miniszter is elismert.

Az 5. § Teleszky előadó által indítványozott szakasszal fogadtatott el. Sokban hasonló ez a porosz törvény fent idézett §-ához, azon eléréssel, hogy az eljegyzés jeléül ajándékozott vagy adott dolgok visszadása bővebben és helyesebben javaslatunkban van formulázva.

A 6. §., mely a kárterítési és visszakövetelési jognak az örökösökre való átszállását szabályozza, Chorin által ajánlott azon módosítással fogadtatik el, hogy engedelmény és végrehajtás tárgyát csak akkor képezi, ha a jogosult keresettel érvényesítette. A követelés érvényesítésének ily feltételhez kötése, valamint a 7. §-ban megállapított elévülési idő ellen nincs kifogásunk. Az eljegyzés megszűnésének megállapítása azonban a precizitás szempontjából nem ártott volna, bár ez esetben megfelelőleg, másutt is bővebben kellett volna a részleteket előadni, a nélkül azonban, hogy a túlságos casuistika által a javaslat egysége és világossága veszélyeztetnék.

Zsindely István dr.

KÖZÉLETÜNK.

Tervezet és indoklás az egyetemes leltár készítéséhez.

Egyetemes konventünk az országos zsinat 703. és 705. sz. határozatai alapján, az 1893-ik évi 61. számú határozatával elrendelte az ev. ref. egyház egyetemes leltárának előkészítését. S e végből egy hét tagból álló bizottságot küldött ki a tervezet megkészítésére azon utasítással, hogy azt véleményadás végett az egyházkerületekkel előlegesen közöljék, ezen véleményekkel együtt terjeszse be a konventhez végleges megállapítás végett.

Ezen kiküldött bizottság Beöthy Zsigmond elnökölte alatt Baksay Sándor, Bartha Lajos, Fejes István, György Endre, Bernáth Elemér, Széll Kálmán konventi tagokból megalakítva s előadójul Fejes Istvánt megbízva, az 1893. évi november hóban tartott zsinati ülészek alkalmával a következőkben előadandó tervezetben állapodott meg.

A bizottság nézete szerint az egyetemes leltárba ha valamikor, úgy a mai időben, elkerülhetetlen szükség van, mert kétségtelen az, hogy az egyházak rendezett vagyoni állapotai s azokból folyólag a felkészeknek és tanítóknak a kor viszonyaihoz mért fizetésük szolgáljon alapjául egyháznak fentartásának és előhaladásának. A szellemi színvonal emelése lehetetlen e nélkül, mert lelkész- és tanítóképző-intézetünk most sem szűkölködnek a kor igényeinek többé-kevésbé megfelelő berendezésben; de hogy az említett pályákra alkalmas egyéneket növelhessenek, arra nézve jó anyag kell, a mely pedig mindinkább fogyni fog, ha az egyházi pályák elvesztik vonzó erejüket. A vallásszabadság versényében ez volna a protestáns egyházra a legnagyobb veszedelem.

Az elmúlt időben sok akadálya volt még egy ily egyetemes leltár elkészíthetésének, de a legközelebbi

zsinat biztos alapot adott arra az adózásról szóló t.-c. meghozatala által. Ezen törvénykintt ugyan elrendeli azt, hogy minden egyházban készíttessék vagyon-könyv és a szükséglet évenként rendszeres kimutatásban tüntetessék elő. Ebből kiindulva köteleseggé válik a végrehajtó egyházi hatóságoknak az, hogy az említett törvénynek gyakorlatilag is érvényt szerezzenek, a vagyoni állást mindenütt nyilvántartsák, hogy így a legelső foktól, az egyházközösségtől kezdve, az egyházmegyéken, egyházkerületeken és konventen át, fel a zsinatig, mindenki ismerje a helyzetet s annak javítására a maga jogkörében közreműködni igyekezzen. Az egyházankenti megelőző összefrás alapján elkészítendő egyetemes leltárnak ez a becsé, ez értéke. Magában az ily leltár nem ad egyelőre sem vagyont, sem vagyonbeli szaporulatot; de állandóan nyilvántartásba helyezi az egyházak vagyoni állapotát; folytonossá teszi az egyházmegyék ellenőrzését; biztosítja az egyházkerületek felügyeletét; tájékoztatja a konventet, hogy az egyetemes egyház rendelkezésére álló segélypénzeket hol kell építőleg s a közérdekben felhasználni; végül magát a zsinatot ily intézkedésre s törvények hozatalára készíti, melyek a bajok és hiányok megszüntetésére, vagy enyhítésére legcélszerűbbnek mutatkoznak.

A helyes egyházigazgatás, kormányzás és törvényhozás magyarországi ev. ref. egyházunk alkotmánya keretében, ön kormányzatunk alapelvei szerint úgy működhetik egy célra és egyöntetűen, ha az egyházak létalapja minden további fokozat előtt ismeretes. Így egy egyházmegye, avagy annak eszere se nem elkülönítheti azt, hogy egyházmegyéjének leltára folytonosan kéznél ne legyen, hogy így az egyházak vagyonából, a melyről az egyházmegye évenként számat kérni tartozik, semmi el ne pusztuljon s ott, a hol a szükségletnek fedezete biztosítva nincs, részint az egyházakat új erőfeszítésre serkentse, arra nézve módokat ajánljon, — részint pedig úgy tegye meg ajánlatát az egyházkerületől, vagy konventől nyerhető segélyekre, a mint a szükséglet a tárgyalások adatai mutatják; De az egyházkerületeknél, illetőleg a püspökök kezénél is meg kell lenni a kerületi leltárnak, hogy így a püspökök viszont es általuk az egyházkerületek az egyházmegyéket és eszereket ellenőrizhessék s esetleg kerületi intézkedésekkel igyekezzenek a tapasztalt bajokat orvosolni. A püspöki egyházlátogatásoknak is leginkább ily szempontból van értelme és szüksége; mert — föltéve, hogy különbözőbb vallás-erkölcsi ok fen nem forog — mi végre a püspököknek általában körutakat tenni? Ennél sokkal célszerűbbnek mutatkozik, ha a kerületi leltár, mint utmutató alapján, évenként csak néhány nagyobb bajjal kezdő egyházat látogatnak meg, de ott aztan valami maradandó építés nyomát hagyják magok után. P. o. helytelen az adókulcs és ez vizsgálkodások forrásává vált az egyházban; nincs meg a lelkes, vagy tanítói fizetés minimuma, pedig az egyház még megbírná a terhet, de hiányzik a buzgóság és jóakarát sít., — ilyenek és efélek volnaik a püspöki látogatások méltó alkalmai, a melyekre nézve a püspök saját kerületi leltárából nyerné a szükséges adatokat. Végül az egyetemes leltár a konventre nézve szükséges, mert az lesz a konvent zsinórmentéke a segélyezés mértékének és sorrendjének megállapításában, úgy, hogy nem egymás rovására, nem a félreolvanult szükség mellőzésével, hanem egymás mellett és egymás után minden valódi és igazolt szükség enyhíthessék és így az egyetemes leltár — a nagy és a dolgok intézését jogosan figyelő közönség előtt — magát a konventet is ellenőrizze, hogy illetéktelenül nem osztja sem a közalános filleiret, sem egyéb közsegélyre utalt pénzt. Ez az általános vagyoni rend, ha minden fokon keresztül vitetik,

lassankint aztán gyarapít, erősít, sőt vagyont terem. Ez az egyetemes leltár további értéke.

Egyébiránt íly leltár megkészítéséhez csupán egy *Jelentő iv* szükséges, a melynek rovatait minden egyház köteles legyen kitölteni. Ezen *Jelentő iv* mintáját a kelt utasításokkal együtt külön íven készítették el. Ennek rovatai a következők: *I. Vagyon. a) Épületek. b) Földök. c) Tőkepenz. II. Teher. III. Jövedelem és szükséglet. IV. Az egyháztagok évi terhe. V. Lelkesi és tanítói fizetések. VI. Az egyházak fedezetlen szükségletei.*

Látni való, hogy egy íly *Jelentő iv*, vagy azoknak egyszerű összesítése még nem maga a leltár, hanem csak azon összes anyag, a melyből a leltárt meg kell szerkeszteni. Még pedig, hogy ugyanazon egy anyagból leltárt készíthessen magának az egyházmegye, az egyházkerület és a konvent, a végből a jelentő ivet 3 példányban lesz szükséges az egyházak által kiallítani; ezen példányok egyikéből a konvent feladata leendő aztán az egyetemes leltár egybeállítására.

Ezen egyetemes leltár készítésének módjára nézve megjegyzi bizottságunk, hogy valamint a *Jelentő iv* egybeállításánál figyelembe vettük a ft. Zelenka Pál ev. püspök úr munkáit, úgy hasznos útmutatóul szolgálhatnak azok a leltár szerkesztőjének is. Az egyetemes leltárt alaposan meg lehet szerkeszteni a Zelenka püspök úr beosztása szerint is, csakhogy ennek hátránya az, hogy többszörösen fordulnak elő az egyházak stb. — és így a munka igen nagy terjedelművé válik. Lehet azonban ezt egyszerűbbé tenni két módon; az egyik mód volna az, hogy csak kétszer forduljanak elő az egyházak, a midőn úgy lennének csoportosítandók a *Jelentő iv* adatai, hogy két egymással szemben fekvő táblázatban, két sorozatban ismételve, az összes adatok megfelelő rovatokba igattatnának be. A másik mód, a legegyszerűbb pedig ez volna:

I. Egyház neve. II. Lélekszám. III. Templom, torony stb. IV. Szenteszőkők. V. Lelkesi és melléképületei. VI. Iskola, tanítói lak stb. VII. Egyéb épületek. VIII. Földnemek 1. összes területe; 2. értéke. IX. Tőkevagyon. X. Teher. XI. Fizető egyháztagok száma. XII. Egy egyháztag összes terhe. XIII. Az egyháztagok összes fizetése. XIV. Ingatlanok jövedelme. XV. Tőkék jövedelme. XVI. Egyéb bevételek összesen. XVII. Összes bevétel. XVIII. Egyházi és iskolai kiadások összesen (a lelkesi és tanítói fizetések nélkül). XIX. Lelkesi fizetés pénzértéke. XX. Tanítói, kántori fizetés pénzértéke. XXI. Hiány a lelkesi fizetés minimumához. XXII. Hiány a tanítói fizetés minimumához. XXIII. Hiány a korpolékhoz. XXIV. Hiány az egyházi rendes szükséglethez. XXV. Hiány a rendkívüli szükséglethez.

Ezen tervezet, két szemben álló nagyobb lapon ölelné fel a *Jelentő iv* adatait, de természetesen, bővebb részletezés nélkül, mert a rovatozás egy sorszám alatt nem állítható ki akképpen, hogy az minden részlet magába foglaljon. Egyetemes leltárnak mindamellett az is megfelel, mert főösszegekben mindent kitüntet s fölciónye, hogy miután több táblázatban nem sorolja fel többször az összes egyházakat, tehát annyival kisebb terjedelmű is és kiállításra annnyival olcsóbb; hátránya ellenben az hogy a részleteket nem lehet belőle megtudni, mert az adatok összesítve foglaltatnának be egy-egy főrovatban. Azonban ha konvent a *Jelentő iv* ivet kellő sorrendben egybefűzti, azokból a részletekre nézve mindig mérhető tájékozás.

Végül megjegyzi bizottságunk, hogy miután a *Jelentő iv* a helyes összeírás alapja, minden intézkedést szükséges megtenni arra nézve, hogy azok az utasítások

értelmében a legnagyobb pontossággal és teljes igazsággal állítassanak ki. E végből elhatározatni javasoljuk, hogy az egyházkerületek akképpen intézkedjenek, hogy az egyházaknak 3 példányban megküldött ivet, minden egyházmegyében járasonként kiküldendő egy egyházi és egy világi tanácsbíró jelenlétében töltessenek ki az illeto presbíteriumok által. Az így kitöltött ivetek aztán vizsgálja felül és hitelesítse az egyházmegye. Ezen ivekből egy az egyházmegyénél, egy az egyházkerületnél, a radjon, helyi leltár készítése végett; egy példány pedig küldessék meg az e kerületek által a konventnek.

Kelt Budapesten, november hóban 1893.

Beóthy Zsigmond,
bizottsági elnök.

Fejes István,
bizottsági előadó.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Az ev. reformátusok küldöttsége a király előtt és a vallás- és közoktatásügyi miniszternél, folyó hó 25-én jelent meg, hogy a zsinati törvények szentesítését megköszönje. A küldöttséget, a melynek vezetői: Kun Bertalan püspök és Tisza Kálmán főgondnok voltak az általános kihalgatás előtt fogadta Ő felsége, a kihez Kun püspök a következő beszédet intézte: Császári és királyi apostoli felség! Legkegyelmesebb urunk! A hódoló tisztelet, alátvalói, hűség legbensőbb és legosztintebb érzelmével jelentünk meg Felsőged legmagasabb színe előtt, hogy ama kimagasló atyai jószágért, melylyel országos zsinatunkon alkotott egyházi és iskolai törvényeinket legfelsőbb jóváhagyásával megerősíteni méltóztatott, legmélyebb hálaunkat és köszönetünket hódoló tisztelettel kifejezzük: Felsőgednek ez a legmagasabb elhatározása általános örömet gerjesztett evangéliumi református hífelekezetünk minden egyházközségében, valamint a mi szívünkben is, mert meg vagyunk győződve, hogy evangéliumi szent vallásunk s egyházunk szelleméből, hitelveiből folyó állami és egyházi érdekeinek kölcsönösen megfelelő törvényeink képezik hífelekezetünk felvirágzásának legbiztosabb alapját. Midőn azért császári és apostoli királyi Felsőgednek ezen törvényeinket megerősítő legmagasabb elhatározásáért a magyar református egyházunk egyetemének hódoló tisztelettel párosult köszönetét tolmácsoljuk, biztosítjuk Felsőgedet, hogy mind a régieb időben, mind legközelebb legkegyelmesebben megerősített törvényeinket híven megtartjuk, ezek által híveink közt a vallásos buzgóság, jó rend, tiszta erkölcsiség fenntartására törekszünk. Ugyanily hűséggel fogjuk minden alkotmányos úton létrejött és jövőnd országos törvényeinket megtartani, azoknak meghódolni, ezzel az önzetelen, tiszta hazaszeretettel, az alkotmány, felségged legmagasabb személye dicő trónja iránti tántoríthatatlan hűséget fogjuk egyenesíteni, és ezen hazaszeretet által vezérelt érzelmeket, mint oltartűzeket fogjuk híveink szívében élesztetni, kik velünk együtt kéri az Egek Urát, hogy Felsőged drága életét, népeit boldogító uralkodását terjessze ki az idők legmesszebb határáig. A király erre a beszédre a következőleg válaszolt: Örülök, hogy az evangélius református zsinaton létrejött törvényerejű szabályokat jóváhagyólag megerősítettn, s nem kétem, hogy a magyar reformátusok egyeteme ezen szabályokat, valamint az országos törvényeket mindenkor szigorúan fogja megtartani. A személyem és trónom iránti hűségnek biztosítását ez alkalommal is kedvesen fogadom s őszintén kívánom, hogy az egyházak számára alkotott új szabályok annak javára szolgáljanak. — Ő felsége ezután

a küldöttség mindegyik tagját megszólítással tüntette ki. Tisza Kálmánnak meleg részvétét fejezte ki ama csapás fölött, a mely családját, unokája halálával érte. — A vallás- és közoktatásügyi miniszternél, *Kun Bertalan* a következő beszédet mondotta: A közpálya férfainak, kik a harc szolgálatának és boldogításának szenteltek életüket, legedesebb jutalma a hála és közelismerés. E lélektani igazság alól nem képezhetnek kivételt a társadalom szerény munkásai sem, annál kevésbé képezhetnek tehát azok, a kik az államkormányzat fontos és nehéz feladataival foglalkoznak. Elismerés a munkának legnemesebb jutalma; a lélek nyugalomát ez aranyozza meg. És mi, mint az evangéliumi reformált hűfelekezet zsinati képviselői, magyar reformált egyházunk nevében ezt a legszebb jutalmat, szívünk e kincset hoztuk el nagyméltóságodnak ajándékolni. Nagyméltóságod működésének kezdetétől fogva a hálátel szív éber figyelmével kísértük azt az erénytelen, céltudatos munkásságot, melyet nagyméltóságod kifejtett, de áldásos működésének különösen két fontos mozzanata az, mely hűfelekezetünket örömmel és hálával töltötte el. Az egyik az, hogy ő császári és apostoli királyi felsége zsinati törvényeinket legkegyelmebben szentesítette; a másik, hogy a magyar törvényhozás, melytől vala hűfelekezetünknek a kulturálok körüli áldozatait és felismerve szükségait, részére az állam támogatását, tekintélyes összeggel felemelte; — mindkét örvendetes tény keresztülvitelt nagyméltóságod befolyása és buzgalma mozdította elő. Fogadjá ezért nagyméltóságod hálás köszönetünket azon jókívánásunk kíséretében, hogy az isteni gondviselés nagyméltóságodat a háza és az egyház javára, a felekezetek közötti állandó békes egyetértés megteremtése érdekében sokáig éltesse. — *Graf Csáky Albin* vallás- és közoktatásügyi miniszter erre a következőleg válaszolt: Mélyen tisztelt uraim! Nagy igazsága van igen tisztelt szónokuk ő méltóságának abban, hogy a közpályán működő férfainak legszebb jutalma az az elismerés, a mely munkásságukat kíséri. Ez elismerésre nagybátatlanul szükség is van, ha azt akarjuk, hogy a munka sikeres legyen; mert azon erő nélkül, a melyet egy hatalmas közvélemény támogatása nyújt, a legönnyetlenebb, legtisztább törekvés sem érhet el eredményt. A mi az éppen fenförgő esetet illeti, hálával fogadom az elismerést az evangélikus református vallásfelekezet részéről. Meg vagyok győződve, hogy azok az országos zsinati törvények, a melyeket Ő Felsége, a király jóváhagyólag megerősíteni méltóztatott, minden tekintetben olyanok, a melyek egyaránt szolgálják az állam és egyház érdekét. De midőn ezt kijelentem, nem habozhatom bevallani, hogy az elismerés és hála nagyobb részével én tartozom az evangéliumi református vallásfelekezetnek, a mely a kulturális célok előmozdításában a kormány törekvéseit mindig kész volt hazafias áldozatkészséggel támogatni.

— **Protestáns nagygyűlés** hire futotta be az országot. Kassa, Miskolc lapjaiból s tudósítónak tollából pattant ki e hír s a napi sajtó egy része mohon üdvözölte azt, mint az egy szükséges dolgot s nagy kézséggel igyekezett a protestáns mozgalmat tödítani. Volt idő, mikor a „Sárospataki Lapok” egyedül állott azaz a kívánságával, hogy a protestánsok foglaljanak határozottan állást a felszínre került egyházpolitikai reformokra nézve és zsinataik, konventjeik tájékoztassák a közvéleményt, főleg a feltét 1868. LIII t. c. értékét illetőleg. Mindamellett a protestáns közvéleménynek úgy megnyilatkozására, mint irányítására alig történt a vezérségre hivatottak részéről valami. Egy-egy püspökünk — mint magán ember — mondott valami egy-egy értelmes interjúvolónak, a tisztánimeni kerület — tisztes hagyományaihoz képest — átiratot is

menesztett a testvér kerületekhez, de a protestáns közvélemény hallgatóit s annak kiformalódását legjobbjaink inkább hátráltatták, mint elősegítették. Ilyen előzmények után egy protestáns országos nagygyűlésről komolyan beszélni nem lehet, s azt megtartani pedig képtelenség. A protestáns egyház nem érzi magát az ultramontanizmus merész lépései által megszegyenitve, de érezhetik a nemesebben és szabadabban gondolkozó katolikusok, miért is az ellentételemek rendezése csak a szabadulvíz kath. híveknél lehet feladatuk és nem nekünk protestánsoknak. Tiltakozhatnak városok, megyék s a különböző testületek a katolikus nagygyűlés egynemély határozata ellen és illik is tiltakozniok, mert a társadalom békéltensége és a szabadság van veszedelemben; — de hogy a protestáns egyház — mint ilyen — egymaga csináljon Budapesten spectaculumot: erre nincs szükség. A protestáns egyház a maga vezéreivel képest tudni fogja kötelezettségét a szabadulvíz reformok iránt s mindenki bizonyos lehet felőle, hogy nem fog egy követ fújni a pápa lábát nyaldosó s pápai mindenhatóságért rajongó hárompróbás hazafakkal. Bizonyos lehet abban is, hogy gyűlésein fel fogja most már emelni szavát az ultramontanizmus békebotása ellen, a mit a jezsuitizmus lelke sugalmaz, azé a jezsuitizmusé, a melynek itt — a protestánsok ellenére s minden szabadság megrontására — a haza bölcsői, az országos törvények tilalma mellett is, szabad hazát biztosítottak. Az ev. ref. egyházat — zsinat nemléteben — az *egyetemes konvent*, az ág. evang. egyházat az *egyetemes gyűlés* képviseli. Ezek is tudni fogják — azt hisszük — kötelességüket.

— **A katolikus lelkiismeret ebredése.** Örök folt maradna a hazai r. kath. egyházon, ha kebeléből nem tudna támadni egy hatalmas tiltakozó szózat a Vigadó nagygyűlésen történtek miatt, vagyis ha a 40-es évek szabadulvíz katolikusainak szelleme nem merne megnyilatkozni a főpapság zart soraival és önző s hamis felfogásai szemben. Ez a folt azonban nem marad örök. Arad, Budapest, Kassa s bizonyára utánok sok más nevezetes hely katolikus lakosai megmozdulnak már s igazolni készülnek hazánk és az egész világ értelmisége előtt, hogy Vaszary és a nagygyűlés többi szónokaival nem sorakoznak a kereszties lobogók alá s nem üzennek hadat a modern államnak, a társadalmi rendnek, békeségnek — Róma kedvéért. Sokakra hat — a mint halljuk — zavarólag az a körülmény, hogy Ő felsége a főpapatok udvari ebédre hivatta — ebben a tömjén-szagos időben. Ez azonban csak szokásos gyöngédség a főpapság iránt — és nem állásfoglalás, a mit a koronáról feltételezni is vakmerőség volna.

— **Gyász hírek** A nagyenyedi theol. akadémiája ifjú exegetája, *Kiss Albert*, mint a „Protestáns Közlöny” írja, f. hó 16-án, néhány napi betegség után meghalt. Rövid idő alatt a harmadik már az exegetikai tanszéken. *Kereszties József* el az olthalatban tndomány-szomj s a munkával való mértékeltlenkedés vitte előbb a lelki sötétség, majd a halál éjszakájába, férfikorának úgy szólván még csak hajnalán. Nyomába a még ifjabb *Józsa Zsigmond* lépett s mikor már méltónak érezte magát, hogy mesterének sarusziját megoldhassa, őt is utól érte a túlfeszített munka átka s végződött s meghalt, magával vivén a szép reményeknek egész bokrat. Csak legközelebb történt, hogy helyét a felső-torjai lelkész, *Kiss Albert* foglalta el, hogy mint helyettesített tanár, érdemeket szerezzen a kolozsvári facultásra való előléptetéshez. A kik közelebből ismerik, biztak jövőjéhez s méltó utódnak tekintették a nehez tanszéken, a mely olyan megdöbbentő végzettséggel szedi áldozatait. A „Protestáns Közlöny” elismeréssel szól szellemi tehetségeiről, nemes becsvágyáról, az igaz és

szép iránt való szeretetéről s egyvel több ok arra, hogy mi is mely részvételt jegyeztek fel nevét kidőlt jobbjaink közé. Ifjú özvegye és négy kis árvájához legyen irgalmas, kegyelmes a beláthatatlan bölcsességű isteni hatalom. — A *győri* ev. ref. egyháznak is gyász van. Lelkipásztor, *Pereszlényi János*, folyó hó 22-én, életének 63-ik, lelkeskedésének 34-ik évében, rövid szenvedés után szintén elhunyt. 1831-ben született Ipoly-Pásztorn (Hont m.) Pápán végezte tanulmányait, hol irodalmi kísérleteivel korán feltűnt, s már a Vasárnap Ujságjában is összekötésbe lépett. Ászáron, Mocsán, majd 1873-óta Győrben lelkeskedett. Már előbbi allomásán is, de különösen Győrben nagymérvű irói munkásságot fejtett ki. Számos vidéki lapnak s a „Pesti Naplónak is munkatársa volt. Mint egyházi író a dr. Ballagi Mor lapjában lépett fel s a mester szellemétől áthatva, ahoz a lelkes csapatot tartozott, a mely a szabadelvű eszmék terjesztése által igyekezett jó szolgálatot tenni a protestantizmusnak. Dunántúli lelkesztárai meg is becsülték bngalmát és munkaképességét, mert 1880 ban már a kerület aligzövő székébe emelték. A „Sárospataki Lapok” megindításakor ennek is munkatársai közé tartozott s önmagához való hűséggel, főként ünnepeink üdvözlésében jeleskedett. Majd, — hogy a dunántúlnak is saját egyházi lapja legyen, — 1888-ban a „Dunántúli Protestáns Közlöny” t indította meg, de e vállalatával, — noha rendkívüli erőfeszítéssel küzdött annak fentartásáért, — nem volt szerencés. Ellenében Pápán, a kerület szellemi központján, verseny-lap támadt Révész Kálmán szerkesztése alatt s a kerület ez utóbbit ismerte el magának s Pereszlényinek vissza kellett vonnia. A „*Házánk*” című, Győrben megjelent politikai és társadalmi lapnak is szerkesztője volt. Írt költeményeket, számos egyházi beszédet és imát. Pár éve már ritkán szólalt fel, s közélet teréről is jótormán visszavonult. Mint szónokot a győri közönség igen kedvelte társadalmi s egyesületi ünnepeken is szívesen szerepeltette. Anyaszegényháznaknak s irodalmunknak egy igen duzgó harcosa vészett el benne. Áldás örize emlékezetét! — Több oldalról megerősítve, mi is felemlítjük a megdőbberő és bízhetetlennek tetsző esetet, a mely szerint *V. Szabó Sámuel*, t. földvári lelkész, a 80 éves, tisztés aggasztán véget vett életének.

— A sárospataki főiskola igazgatótanácsa f. hó 22-26. napjain tartotta ü. n. számoltató gyűléseit. A tagok — kettő kivételével — több-kevesebb időre mind megjelentek s buzgó részt vettek a főiskola anyagi ügyeinek felülvizsgálásában s az ez évi költségvetés megállapításában, mely szerint a. évre — még a tavalyi túlkiadások helyretele mellett is — pár ezer forintnyi maradvány mutatkozik. Beható tárgyalás alá vette a tanári karnak és gazd. választmányának a tanári fizetések rendezése, az 5 ik theologiai és a jogakadémiai 8-ik tanszékre s a gimn. párhuzamos osztályokra vonatkozó munkálatait s a korpótelök rendezését elvileg elfogadta s annak mielőbbi keresztülvitelét az elsőrendű szükségek közé sorozta. A jogakadémiai 8-ik tanszékre mielőbb pályázatot kíván hirdetni s az 5-ik theol. tanszék felállítását is halaszthatatlannak ismerte el. Intézkedett a helyettes és rendkívüli tanárokkal ellátott gimn. tanszékre nézve is. Az elismeréssel fogadott munkálatokat, a melyek a főiskola jövődjéért aggodó szeretet szüleményei (s az igazgatótanács egyházi elnökének kívánására készültek), egész terjedelmökben fogja jegyzőkönyvében megörökíteni; a főiskola sorsáért nyugtalanakodó lelkeknek tehát módjukban lesz azok felett — esetleg — eszméket is cserélni. Az egész gyűléskezés lefolyásáról lapunk legközelebbi száma fog kimerítő tudósítást közölni.

— A tisztántúli ref. egyházkerületi egyházi értekezlet programja. Emelítve e lap 1893 évi 46 számában, hogy Tiszántúli egyházkerületi lelkészértekezlet szervezése végett, az előleges értekezlet Lukács Ödön, Biki Károly és Görömbei Péterből álló bizottságot küldött ki, hogy a dolgot nyíltb üssék s az e kerületbeli egyházi embereket, alakulás végett Szathmárra vagy Nagyváradra hívják össze. Ugyancsak e lapok mult évi 47 számából emlékeznek az olvasók, hogy Budapest, a pót-zsinat alkalmával tartott értekezlet, ezt az általános címet fogadta el: »református egyházi értekezlet», mely cím a világiaknak nemcsak jogot ad a megjelenésre, hanem az egyetemes papság sokszor hangzottatott elvénel fogva, őket az értekezletnek épen olyan jogosult tagjai gyanánt tekintti, mint a papokat. Mindezeknél fogva kiküldött bizottság szintén a *református egyházi értekezlet* címében állapodott meg és e szerint szerkesztette a nagyon rövid s csak az elkerülhetetlenekre szorítókozó alapszabálytervezetet is, mivel azt tapasztalta, hogy hiába a körömfönt alapszabály, ha nincs elevenítő lélek az értekezlet semmire sem mehet. Ezen a nyomon indulva, a tisztántúli ref. egyházkerületi, egyházi értekezlet helyéül Szathmár városát, idejéül f. évi március 28-át jelölték ki, oly módon, hogy március 27-én este már ismerkedési estély tartassék s a tulajdonképeni gyűlés 28—29-én legyen. Az értekezlet az 1894 évi november 4-ki megállapodás értelmében istentisztelettel kezdődik, melyen egyházi beszédet tart *Zsigmond Sándor* h. szoboszlói lelkész; és a papi egyének papi díszben palástosan, jelennek meg. A meghívó kibocsátására *Kiss Aron* püspök, *Tóth Sámuel* egyházkerületi főjegyző és *Lukács Ödön* (a szervező bizottság elnöke) kérétek fel. Lukács elnök még azzal is megbízta, hogy a szathmári egyház lelkészét és főgondnokát a helyi rendező bizottság alakítására is kéri fel. Targyszorozat lesz a következő: Megnyitó beszéd Lukács Ödöntől; alapszabálytervezet előtérzítése; a ref. egyház helyzete az új viszonyok között s a r. f. lelkész teendői az egyházatársadalomban; lelkesítő fizetés rendezése; a protestáns sajtó; az egyházak anyagi ügyei. Előadókul: Balogh Ferencz, Biki Károly, Ferenczy Gyula, Garzó Gyula, Katona Péter kérétek fel. Igen valószínű, hogy habar nincs is benne a programban, a jelen világos napokban szóba kerülnek az egyházpolitikai kérdések is, mert lelkészek s világiak nagy számmal készülnek már is a gyűlésnek megjelenni; nemkülönben azon ráfogásokat és gyanúsításokat is vissza fogja utasítani a gyűlés, melyekkel napjainkban a protestánsokat terhelik; de talán ideje is, hogy a halgatásból elég legyen, hiszen azt mondják: qui tacet, consentit!...

— A tanulók tünterhelteése ellen a vallás- és közoktatási miniszter a királyi tanfelügyelőséghez a következőrendeletet küldte: »Általános szokás az iskolákban, hogy a tanulokat a tanító, tanárók a karácsonyi, husvéti s egyéb ünnepi szünidők alkalmával elhalmozzák mindenféle házi feladatok elvégzésével, rajzok, írásbeli dolgozatok, női kézi-munkák elkészítésével, tömeges ismétlések és emlékeztetésekkel. Minthogy pedig az említtet szünnapoknak nem lehet az a célja, hogy a tanuló ifjúság e napokon folytonosan tanulmányokkal és feladatok készítésével foglalkozzék, s mivel vezető nélkül, magára hagyva dolgozik, egyúttal súlyosabb munkát is végezzen, mint végezne ugyanaz idő alatt a rendes előadási napokon; hanem az a célja, hogy az ifjúság üdüljön és szórakozzék, testileg-lelkileg felelősségre fogjon a szünidő után munkához, — felhívom a kir. tanfelügyelőséget, utasítsa a vezetése alatt álló összes intézetek tanítóit, tanárait, hogy a fent említtet szokást szüntessék

meg, s az emlékek kijelölésében minden tantárgynál szigorúan csak a szünidő utáni első egy-egy óra megtartásához kívánt anyaghoz alkalmazkodjanak."

— **A sárospataki főiskola tájékoztatásának Biki Ferenc, gyulai lelkész, korábbi adományaihoz ismét 5 frtot küldött.** A hálas tanítvány küldeménye az „Egy tanítvány” indítványára gyűlt — fájdalom még mindig igen csekély összeghez csatolható.

— **Ev. ref. tanárok gróf Csákyánál.** A nyugdíjintézetírvényjavaslattal elkészülése alkalmából a budapesti ev. ref. főgimnázium tanárai küldöttségileg keresték fel a vallás és közoktatásügyi minisztert s **Vámosy Mihály** igazgató forró köszönetet mondott neki a nem állami tanároknak is kiterjedő, nemcsak gondoskodásáért. A miskolci ev. ref. gimnázium tanári kara pedig sürönyileg üdvözölte a minisztert. — A lapunkban megkezdett „Indokolás”-ból is fényesen kitetszik, hogy gróf Csákyt a nyugdíjtörvény életbe léptetésében a legnemesebb igazság és méltányosság érzet vezérelte. Igérte, hogy a polgári házassági törvényjavaslat után a nyugdíj-törvényjavaslatot azonnal tárgyalatni fogja s az intézet — esetleg már a jövő évben — működni fog. Adja Isten és segítse az országgyűlés jó szelleme! —

— **Viszonzás Páter Mihály úrnak.*** Azon 12 év alatt, a mióta e b. lapok egyik szerény munkatársa vagyok, szóvitába, versengésbe nem bocsátkoztam senkivel, sem én velem senki: és ime, most **Páter Mihály** tisztársam válasza — akaratom ellenére — e tere kényszerít — Abból, hogy díjfelveleink mily alapon becsültetnek fel, bizony mondom: anyaszentegyházunknak kevés haszna, de még nekünk is. En a felbecsülésnél a tényleg fennálló t. i. a bérleti alapot, a mellet, hogy legközelebb áll a valósághoz, főként azért óhajtom tovább is fentartandónak, mert rajta nyugszik egyházkerületünk egy fel nem adott és fel sem adható szabályrendelete, mely 600 frton alul álló lelkesítő állomást betöltés alá bocsátani nem enged. Minthogy én a szabályrendeletet nem elejtem, de sőt idővel fejleszteni szeretném: nyílt ellensége vagyok minden tervezetnek, mely azt levegőbe akarja robbantani. S higgye meg cikkíró, hogy elfoglalt álláspontom mellett igaz meggyőződésemben meg nem ingat azzal sem, hogy megfigyelésre ajánlja a gómori értekezletnek az ő tervezetével egyező részleteit, mert fel tudom fogni a különbséget a kettő között, a mit egy értekezlet az ő nemese idealizmusában megkíván, és a mit egy, az élet, és annak követelményeivel számot vető kormányzó testület effectuálni kész. — Én legalább erősen meg vagyok róla győződve, hogy a mit a gómori papi értekezlet nemese idealizmusában jónak vallott be, azt a gómori nt. egyházmegeye nem fogja keresztúlvihetően ismerni el, mert más a systema, más az élet. És épen ezért lehetetlen, hogy én a gyakorlati élet szempontjából a charták kataszteri alapon leendő felbecsültetését, mint a tényleges állapot minden cél és haszon nélkül fel-forgatni szándékozot tervezetét, ismételve el ne ítélem. — A másik nézet-eltérés, vagy hogy én is tudós kifejezést használjak: controversa — köztünk: az affiliáció kérdéséből ered. Ebben a kérdésben már nyilatkoztak egyházmegek, kerületek, konvent, zsinat, százasok tapasztalatokon okúlya, de mik ezek mind egy segédlel-kész tapasztalataihoz mérten, hogy erre basirozottan ismételve kijelentem, hogy ő az affiliációt egy clades

mohacsianával egyenértékűnek vallja s midőn én nem látom az affiliációt ily sötét rémnek, egyenesen ráomolva, hogy mind én, mind azok, kik manapság minden irány-élv megjelölése nélkül dobják világra az affiliáció jelszavát, az egész műveletet csak a papok jöletének emeléséért forróczuk. En istenem! hát az a nagy, vadalást és szemlélénykést okozó anyagi jölet, midőn egy-egy 600 frtos állomást akarva szervezni, áldozatul cífjuk azon kis anyae gyházak önálló szervezkedését, a melyek ezt a nagy jöletet önmaguk nem képesek lelkészüknek megadni? És bizonyára így ejtjendjük el, mint az elvi küzdelemnek önös hatterét, azért is, ha nem lesz önmagában elég erős ezt a nagy jöletet, mint egy lelkesíti megélhetés legszerényebb módozatát és követelményét, lelkesítés megadni, de ugyanakkor fogunk szervezni egy jó tanítói állomást, mely csak szintén fog érne felekezeti szempontból is valamit. S e pontoz jutva, nem állhatom meg, hogy én is ex cathedra ne szóljak az ifjú cikkíróhoz, ki ugyancsak ex cathedra beszél hozzánk, midőn vadol minket, hogy mi a magunk jöletének egyházakat akarunk feláldozni, hogy — hát a népevelés, az iskolaügy nem feltett kincse-e egyházunknak? És midőn abból a vad alá helyeztet osztályból egy, a megboldogult előd az egyház érdekében állónak tartá az iskolát el nem adni, hanem bármily fáradsággal járt is halálát fentartani, most a nem nyomába lépő, de esetleg utána menő utód oly könnyen meg tud alkudni a körülményekkel az iskola-ügy rovására s nem látja be, hogy csak az az annyira kárhözott pap jölet kívánhatja azt, hogy Azarban papi állomást szerveztessék a szelnek bocsátandó népevelés ügyének rovására! És a pap jölet előtérbe tolasát ostromló cikkíró, midőn csak így képes bemutatni érdekelni önzetlenségét; midőn annyira képes magát abszolválni az érdekel *sűrű halála* alól: ne beszéljen elvekről ex cathedra, mert ha az idealizmus világában nem is, de a gyakorlati élet mezején a systemának egyezni kell az élettel, viszont megfordítva. — Ennyit ez ügyben előre kijelentett utolsó szó gyanánt, a többire nézve pedig: béke velünk. Ujj István.

— **„Az oktatásról egészségtani szempontból”** cím alatt a **„Természettudományi közlöny”** folyó évi januáriusi száma dr. Legányi Gyulától egy derék cikket közöl. A cikk szerzője teljesen elítéli mai oktatási rendszerünket. Szerinte, hogy a gyermek testi és értelmi fejlődése ki ne zökkenjen a rendes kerékvágásból, meglévő ismereteit kell erősíteni és őregíteni, de úgy, hogy saját érzelmei, saját tapasztalata s okoskodása vezesse rá. Tehát az iskolának ismereteken kell kezdeni és nem a tanulás eszközein, melyekhez tartozik az írás és olvasás is. A tanulás eszközei közül az első évben csak a beszédet használná s az írás-olvasást csak a 8—9 éves gyermekekkel óhajtaná megkezdetni, mégpedig körülbelül egy méteres betűkkel, melyeket később kisebb alakban a gyermek megkísérelne le írni. A gyermek kezébe nem adná a ma használatban levő apró betűs tankönyveket, mert azok nem csak a szemét rontja, hanem egyéb szerveit is. Elítéli a könyv nélküli olvasást melynek észlelő és az emlékezetet gyarapító hatását legalább olyan mértékben, mint a pedagógusok, nem ismeri el. mert az iskolai statisztika ellenközöt bizonyít. A könyv nélküli olvasás csak a hibás módszer vezetett, mely letért a természetes útról, mely kész szabályokat és elveket talál fel a növendékeknek és szemelőt tévesztette a gyermekek önképzésének módját. Az emberi nem előbb megtértemtette a nyelvet, azután építette fel a nyelvtant belőle, nem képtelenség-e tehát nyelvtant tanítani akkor, midőn a gyermek még nem bírja a nyelvet! Idéz aztán egyes magya-

* E válasz még a múlt évben, a P. M. cikkének megjelenése után azonnal beküldött, de sürögésbe és átlánalásból érdekt közlemények miatt kihadható nem volt. Szerzője engedelmével most is el kellett belőle hagynunk némely részleteket. Szek.

nyelvtanokból 7 éves gyermekeknek feladott kérdéseket, minők: „Írjátok 8 olyan mondatot, melyekben tárgynev legyen az alany kiegészítője! Mik a birtokos jelzők? Mi a birtokviszony? stb. stb. A mai módszer megváltoztatását sürgeti, mert ez nem az erő kifejtésére vezet, hanem az erő elhajlására s a tehetséges növendékek is csak ideig óráig bírtak vele. Legányi cikke minden esetre méltó az elolvasásra.

— **Lükő Géza konventi utódja** még nincs megválasztva. A félt 21-én Miskolcon feibontott szavazatok annyira szétáztak az egyházmegyéek felfogása és kedvelt embereihez képest, hogy többséget senki sem nyert. Új szavazásra kitűzettek: *Meczer Béla és Bernáth Elemér*. Rajtok kívül még *Meczer József és Miklós Ottó* nyertek nagyobb összegű szavazatokat.

— **Jókai diszkidású művei egy ev. ref. népiskolai könyvtárnak.** A peltsüi ev. ref. népiskolai könyvtár részére társadalmi úton megrendelték a Jókai műveinek 200 forintos diszkidását. Ennek a közjóra világló könyvtárnak — mint a »Rozsnyói Híradó«-ból olvassuk — már eddig is ezer füzet könyve van. Vajha tehetősebb egyházaink közül minél több követné a peltsüi példát.

— **Egy készülöben levő magyarszent. A „Heti Szemle“** híresztelése szerint, Mészlányi püspök nagy buzgósággal gyűjtögeti a *Hám János* életére vonatkozó adatokat: „iratokat, ruhát, butorokat.“ — Eletek leírása „már Rómában be is mutatottak. Ő szentsége és a kardinálisok a szenté avatás alapjául szolgáló eme művet lelkesült örömmel fogadták.“ — A szerencsés és boldog híresztelőnek nincs valami szentebb vagy a, mint hogy az új szent minél előbb *oltáraiúra jöjjen, mint vallásos tiszteletük tárgya, hogy az ereklyéket ugyanazon kéz osztogassa szét a papság és hívő nép között, mely azokat új kegyeltes gondallal össze gyűjtögette.“ — Semmi kifogásunk ellene: de talán még jókor lesz, aztán meg hátha olyan szerencséje talál jenni Hám Jánosnak a szentséghez, mint az érsekséghez! Haza küldik Szatmára, mint Esztergomból!*

— **A sárospataki ev. ref. egyház által folyó évi január 6-ikán** rendezett, táncgyalommal összekötött kövacsorai étel, hal stb. s pénzbeli adományokkal következők járultak: Sányai Gerzsonné, Nagy Gáborné, Végh Bertalan, Eberjeszy József, Bura Jánosné, Ballint Deszóné, Kapitány Jánosné, Arvay Ilona, Fallos Veronika, Szakácsi János, Haury József, Doktor Gáborné, Gérecz Károly, Antalfy Jánosné, Kécsay Istváné, Szakácsi Ida, Hód y Béla, Veres Ferencné, Szűcs Mihályné, Mitrovics Gyuláné, Nagy Lajosné, Nagy Juljánna, Bakó Erzsébet, vaskadi Nagy Gyöngy, Soltész Ferencz, Vass Imre, Hazai Kálmáné, Kun Dánielné, Balázs Györgyné, Duboy Papp Ferencné, Dehreceni Bertalané, Katona Zsuzsanna, Mátyás Géza, Ballagi Géza, Újlaky Istváné, Zsindely Istváné, Trócsányi Bertalané, Tarczal Jánosné, Reményi Vendelné, Lévai Irméné, Parti Ewaldné, Rik Gusztávé, Bartha Béla, Kondor Mikosné, Szánthó Gyuláné, Nagy Gusztávé.

Viski Krúszly Ballint 1 ft, Körösi Terézia 1 ft, Prókai Antal 2 ft, Kocsis János 2 ft, Jaskó Károly 1 ft, Bödögh Károly 2 ft, Elend József 3 ft, Waga Lajos 2 ft, Péter Erzsébet 1 ft, Harkáné 1 ft, Telekyé 1 ft, 50 kr, Csontos József 3 ft, Marikovits Péterné 2 ft, Kun Judit 2 ft, Szepesi István 1 ft, Smunyósné 1 ft, Dr. Zsindely István 3 ft, Lázló Jánosné 1 ft, Katona György 2 ft, Kun Béla 2 ft, Víkai Bertalané 1 ft, Szabó Zsuzsanna 1 ft, 7 ft, Zoldos Benő 2 ft, Finkegy Józsefné öv. 1 ft, Orbán József 1 ft, öv. Kálmányi Károlyné 1 ft, Arday Lajos 1 ft, Püllöp Károly 2 ft, Zsiday József 2 ft, Brorád Rezsőné 5 ft, Neumann Péter 2 ft, Pazuhá András 1 ft, Tarczal János 1 ft, Szakácsi Ede 1 ft, Michal Károlyné 2 ft, Sányai Endre 2 ft, Pálkövy Antalé 2 ft, Seebényi Karolina 1 ft, Dr. Kun Zoltán 5 ft, Kács Lajos 2 ft, Kiss Elek 2 ft, Ványai Gyuláné 2 ft, Deszó Lajos 2 ft, Vajdáné 1 ft, Kun István 1 ft, 60 kr, Nagy Andrást 2 ft, Okrucky Antalé 1 ft, Horvay Jánosné 2 ft, 10 kr, Kovács Sándor 2 ft, Bakó Sándor 5 ft, Zombori Emődné 2 ft, Pástor Sámuelné 1 ft, Herepey Károly 2 ft, Bukovec ky Nándor 2 ft, Dr. Lengyel Endre 5 ft, Csajka Endre 1 ft, Dr. Katona Mihály 5 ft, öv. Katona

Zsigmondné 2 ft, Arday Sándor 2 ft, Borbély László 4 ft, Szeremley Berta 1 ft, Galgóczy Károly 1 ft, Dr. Székely György 1 ft, 50 kr, Tóth Sely Etelek 3 ft, Vitányi Gergelyné 1 ft, Utasiné 2 ft, Tatar Andrást 1 ft, Lippesiné 1 ft, új, Mitrovics Gyula 2 ft, Lázay Lászlóné 10 ft, Lázay Lajosné 2 ft, Eöry Miklósné 2 ft, Trócsányi Pál 1 ft, Kósa Szabó Pálné 2 ft, Kósa Szabó Jánosné 2 ft, Harsányi Mihály 2 ft, Rik Gusztávé 5 ft, Duboy Papp Ferencz 3 ft, Both József 10 ft, Steinfeld Jenő 2 ft, Kács Gábor 1 ft, Kováry Jenő 2 ft, Gyarmathy József 1 ft, Szabó József 1 ft, Báró Vay Miklós 10 ft, Hódos Béla 2 ft, Kács József 1 ft, Besztercezy István 2 ft, Vízolyi János 2 ft, Pavletics György 4 ft, 18 kr, Vass Imre 2 ft, Hódy József 1 ft, Lemesány Kálmán 1 ft, Kovács István 2 ft, Kiss Juliska 1 ft, Dr. Bartha Béla 3 ft, Baksay István 5 ft, Szabó Endre 2 ft, Kónya Endre 1 ft, Zsindely Istváné 1 ft, Nagy Gusztáv 3 ft, Bura János 3 ft, Fodor Jenő 1 ft, Mitrovics Gyula 1 ft, új, Zsindely István 1 ft, Witschen Aladár 2 ft, Pástor János 1 ft, Kovács Endre 2 ft, Kun Armin 2 ft, Kormány Gyuláné 3 ft, Csajka János 1 ft, Dehreceni Bertalan 1 ft, Barthos József 1 ft, Bukovec Nándor 1 ft, Vítáiné 50 kr, Hodinka Ágoston 1 ft, Kiss Zsigmond 1 ft, Pazuhá András 50 kr, Molnár János 1 ft, dr. Kondor Miksa 1 ft, Philipp Károly 2 ft, dr. Ballagi Géza 3 ft, Balogh Károly 1 ft, Bálint Deszö 3 ft, Galgóczy Barna 1 ft, Bödögh Barna 1 ft, Korláth Árpád 1 ft, Kozáryné 1 ft, Finkegy Ferencz 2 ft, Katona Endre 3 ft, Bevetel 703 ft 19 kr, tiszta jövedelem 518 ft 37 kr

A pártfogó közönség, a fáradhatlan presbitérium s felszolgáló leányok fogadják egyháznak nevében hálás köszönetemet
Sárospatak, 1894. jan. 25.

Bálint Deszö,
ret. lelk.

HIRDETÉS.

Alapított 1840. Alapított 1840.

IFJ. HÖNIG FRIGYES

harang- és ércz-öntője

Aradon, Rákóczy-útcza 28. szám.

Ajánlja es. és kir. szabadalmazott, a legnagyobb állami éremmel kitüntetett, saját találmányu harangjait, melyek előnye minden más szerkesztet harangokkal szemben az, hogy 22° súly- és ármegtartás mellett sokkal erősebb és

kellősebb hangúak és kellesebb hangúak is, forgatható vas és lágy aczéiből készült harang-felszereléseit — melyek alkalmazásával a harangok a megpedéstől óvatnak — könnyen kezelhetők, s a tornyot meg nem ingatják, ugyiszintén lágy aczéiből készült harang-árványait a legolcsóbb árak mellett.

Elvállal régi harangoknak forgatható vas vagy acél szerelésre való átalakítását és reped harangok újra öntését.

Harangjaim kitűnő jó hangukért és tartósságukért 10 évig szavatolok — s azokat saját felelősségem és költsegeimre bármely vasuti állomásra szállítom.

Kedvező fizetési feltételek. Költségvetések és képes árlapok kívánatru díjmentesen küldetnek.

1-15

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előzetési díj:

Helyben és vidékre postai
székkel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

Hirdetések díja:

Egész oldal 5 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: »A jövő egyháza.« *Görömbey Péter.* — »Egyházpolitika és protestantizmus.« *Czinke István.* — »A prot. jogakadémia és a jogakadémia protestantizmusa.« *Nemo.* — »A reformáció korából.« *S. Szabó József.* — »A sárospataki főiskola igazgató-tanács januáriusi ülés-szaka.« *Ballagi Géza.* — »Magyar nyelvtan.« *Dr. Kovács Gábor.* — »Irodalom.« — »Vegyes közlemények.« — »Szerkesztői üzenetek.« — »Hirdetés.«

A jövő egyháza.

Távol van tőlem az a gondolat, hogy a jelen cikksorozatban az egyház fogalmát, meghatározását írjam körül. Isten mentsen! Elvégezték már ezt mások régebben, híven és alaposan. En most az egyházzal, mint társadalmi intézménnyel, annak a már megváltozott s a közel jövőben alapjában megváltozó viszonyokhoz képest való hivatásáról s e hivatás teljesítéséről kívánom, csekély ismereteim s negyedszázad alatt szerzett benyomásaim és tapasztalataim alapján, igénytelen véleményemet elmondani.

Hogy azonban a jövő egyházának misszióját meghatározhassuk, hivatását megjelölhessük, szükségesnek tartom egy visszapillantást vetni a multba, az egyháznak a közelmultban végzett feladataira; mert csak így tudjuk majd kimutatni azt, a mi helyes és jó volt eddig; a mit el kell hagyni a jövőben; s azt, a mit eddig nem tettünk; de a közel jövőben már végeznünk kell, ha azt akarjuk, hogy egyházunk, a magyar prot. egyház hivatásának, a változott viszonyok között is megfeleljen.

Miután az egyház a maga felsőleges küldetésének, többféle tényezők közbejöttével felelhetett meg a multban s felelhet meg a jövőben is: természetes, hogy ezen tényezőket, első sorban a lelkeseket is be kell vonnom értekezésem keretébe; sőt előre látom és érzem, hogy a kifejezésekben egyiket a másikkal eszerélem, helyettesítem s midőn a lelkes jövőbeli működéséről szólok, az alatt érteni és jelezni fogom az egyház jövődöbéli misszióját is.

Ilyen nagy feneket vetvén értekezésemnek, elsőben az egyház működési körét igyekszem vázolni a közelebbi multból.

Mi volt idáig az egyház célja, működési köre? Az, hogy építsen és fentartsa a községben egy templomot; mellé építsen, a Luther elve szerint, egy iskolát. A templomban a pap prédikáljon; az iskolában a rektor tanítson. A presbiterium, régebben consistorium templomra, iskolára felügyeljen, a pap és rektor működését ellenőrizze s ezzel az egyház hivatásának, rendeltetésének eleget tett, teljesen, tökéletesen. Az egyházi felsőség felügyelete is pusztán ezekre s idáig terjedt.

Az egyházi élet körébe tartozott a predikáción kívül a keresztelés, esketés, temetés. Későbbi időben ide soroztatott a matrikula, az anyakönyvek vezetése s ezzel az egyházi élet hatásköre ki volt merítve. Senki sem tagadhatja, a ki a mult idők kívánalmait ismeri, hogy mindez a maga idején teljesen elegendő volt. Elegendő volt, mert a szellemi s egyházi élet majdnem kizárólag annyiból állott, a mit a templomban, iskolában, consistoriumban látott, hallott a világi ember, a consistorium-tisztéhez számítatván a hívek fegyelmezése is.

Ezekhez a közelebbi évtizedek alatt egy halmaz iróni teendő járult, nemcsak a nagyobb, de a közép népesség s aránylag a kis egyházakban is. Naponkénti összeköttetésben s miután a törvények értelmében a megkeresést teljesíteni tartozunk, alárendeltségben állunk a községi jegyző, bíró, arvagámtól kezdve szolgabíró, alispán, arvaszék, járásbíró, törvényszék, tanfelügyelő, sőt még a finanszírozással is, a kik megkeresnek most adó- és katonaaállítási ügyben, majd büntnyben, most árva- és szegényügy, cseledügy, hagyaték, népnevelés, csempészet stb. tárgyakkal s nekünk „sürgözen” és „haladéktalanul” bizonyítani kell vagyontalaniságot (és pedig azt figyelmen kívül hagyva, hogy egyik-másik állítólagos vagyontalanunk saját háza van . . .), kiállítani a katonakötelesek lajstromát s katonaaállítási ügyben levelezni évenként Isten tudja hány község jegyzőjével; aláírni kétszer értékű szegényeségi bizonyítványokat; kiadni, sokszor tuatszámra, az elhaltak árvaikat, többnyire vagyonos kiskorúaknak, a keresztelvélet; mert a vagyontalanoknak hagyatékuk nincsen; megjegyendő lévén, hogy a hagyaték nál mindenki kap munkadíjat, egyedül csak a lelkes nem. Irni kell büntnyekben, megkeresésekre, születési és halálzási, anyakönyvi kivonatokat; a tanfelügyelő, közigazgatási bizottság stb. megkeresésére statisztikai kimutatásokat iskolabjárók, iskolába nem járókról, számokkal és névszerinti lajstromokkal. Ide kell még sorolni azt, hogy kivált a közép népességű egyházakban, hol önálló, fizetéses gondnokok nincsenek, mennyi idő vesz el az egyházi adó kivonása, bekönyvelése, a számadások készítése, tandíjbevételek számon tartása, elkönyvelése s az ezekről és egyéb egyházi és iskolai kivetések s beszédekről való számadások elkészítésével, miből az egyházi életnek semmi haszna, istenor-

szágra semmi haszon nem hárulik! . . . Mind meg-járná! De ha mi keressük meg akármelyik hatóságot, akár fejelemben ügyben, akár egyházi adóbehajtás tárgyában, akkor ezértele kifogás és kibúvó után olyan választ nyerünk sokszor, hogy egyszer-mindenkorra el-megyen a kedvünk attól, hogy valaha újból kérelmez-zünk. . . S most már ha valakinek eszébe jutna és azt kérdené, hogy: mikor mindezen ezerégu irodai, közigazgatási ügyeket elvégezzük, mi hasznát látjuk; mi hasznát veszi mindennek az egyházi, a vallás-keleti élet, vagy a kultúra, vagy a humanizmus, azt felelhetjük, hogy egyik sem veszi semmi hasznát sem. . .

Hiszen mindezek épen nem lelkési, hanem köz-igazgatási teendők, kormányzati dolgok! Sőt a lelkészi, kivált népesebb egyházakban, épen ezen szolgálatok vonják el a valódi, hivatásszerű teendőitől. Ez a körülmény azután egyik oka annak, hogy en a polgári anyakönyv béhozatását teljes szívvel s lélekkel óhaj-tom, mivel ez a lelkési állást igen sok idegenszerű teendőitől fogja felmenteni.

Ezen visszapillantás nyilván mutatja, hogy a közel-múltban a lelkési hivatal szinte közigazgatási, kormányzati közege tététeit, még pedig — mondhatjuk — országos törvények által. A konvent és zsinat talán felszólalhatott volna ezen visszás állapot ellen; de vajjon a zsinat is nem majdnem kizárólag kormányzati, egyházigazgatási — adminisztrációs — törvények gyártásával, a gyakorlati teendők kodifikálásával töltötte el a legtöbb időt? Vajjon nem bevetett-e hűre-gesen az 1881/2. évi egyházi törvényb., hogy . . . az egyházkerület „intézkedik a kormányrendeletek végre-hajtásáról” (53. §. h.)? stb. . .

Igazán, igazán, olyan messze elert az egyház evangéliumi irányától, krisztusi, apostoli, vagy csak a reformáció korabeli szervezetétől és hivatásától is, hogy — lehet mondani — újabb reformációra, az egyház hivatásának, rendeltetésének újabban való körülírására van szükség napjainkban is.

De szükség van erre azért is, mivel az újítás, a szervezkedés, a munkafelosztás elvének megvalósítását, a reformációt, most maga az állam vette a kezébe a betervezett egyházpolitikai javaslatokkal. És ezen javaslatok által, ha keresztül mennek, (a mit — tudom — mind-nyajan óhajunk, hiszen százados protestáns kívánalmak megvalósítását tárgyazzák azok) míg egyrésztől sok tekintetben felszabadítottunk fentebb jelzett visszás helyzetünk, alárendeltségünk s közigazgatási köze-gi mivoltunkból és az egyház visszaadott eredeti rendeltetésének: másrésztől elvesszi az egyház a gyóalmot, az állami támogatást is, magára hagyatik, s mint a nagy-korúvá, szabaddá, önállóvá lett embernek, a maga ere-jéből kell tudni megélni, a maga lábára kell alanni, az evangéliomra, mint alpra kell helyelkednie, hogy isteni missiójának, magasabb rendeltetésének, a Jézus Krisztus és az apostolok által elébe írt, magasztos fel-adatoknak megfelelően: hogy az embert és az em-beriséget, emberi méltóságának megfelelő életre vezé-relhesse, hogy az élet ezerféle viszonyai, téves, bűmös irányai, szédelő vezetői mellett és felett a „só” és a „kovász” szerepét betölthesse. . .

Egyszóval az én szerény nézetem, tapasztalatom, felfogásom, kilátásaim szerint, a jövő egyházának egészen más lesz a hivatása, rendeltetése, mint a múltnak volt. Sok tekintetben egészen másnemű teendők vára-koznak úgy az egyház egyetemére, mint az egyház szolgáira, a lelkipasztorokra a jövőben, mint a melyeket végeztünk egyenként és egyházzal is a múltban.

És én, az én szeretett s az emberiség üdvének és boldogságának munkálására hivatott magyar protestáns egyházunknak kívánok szolgálatot tenni, midőn arra vállalkozom, hogy habár halvány színekkel és gyenge kézzel, szerény ismereteim s tapasztalataimmal, a jövő egyháza képeinek vázolására, a jövőbeli prot. lelkészek működési körének és irányának vázlatos vonásokkal való megjelölésére vállalkozni merészkedem. Mi nálunk protestánsoknál szabad a szó, szabad a gondolat; meg van engedve a vélemény szabad nyilvánítá-sa; az anyaszentegyház érdeke, a protestantizmus eszméjének boldogító volta pedig kötelez engemet is, mint egyházi szolgát, hogy istenországának terjesztése érdekében tegyem meg én is kötelességemet, mondjam el az aggasztó jövővel szemben nézeteimet, önként értetven, hogy ha tevédek, ha nem a Jézus Krisztus és az evangéliom szellemében szólok, a felvilágosítást, az utbaigazítást jó néven és szeretettel fogadom s előre kikérem. Megjegyzem még azt is, hogy a mit elősorolni akarok, azt részben már mondhattam, sőt mondtam is itt és másutt s bevonom a másoktól hal-lottakat, olvasottakat és tapasztaltakat is; tehát nem annyira új dolgokat mondok, mint összegeztem azokat, a miket a jövő egyháza érdekében szükséges és idő-szerű teendőknök vélek. Ily szempontból kérem mér-legetni, megítélni az általam alább írottakat, szem előtt tartván mindenk előtt az emberiség igaz javát s ev. ref. ker. egyházunk jövőbeli hivatását.

(Folyt. kov.)

Görömbei Péter.

Egyházpolitika és protestantizmus.

Van-e még mi bennünk protestánsokban valami erő? Van-e még a mi számunkra olyan a milyen jövőendő?

Nem is könnyű kérdés, nem is időn kívül való.

Könnýűnek nem könnýű, mert jelenlegi viselke-désünk, mintha a gyengeségnek, az enerválódásnak, a kishitűségnek jeleit mutatná. Vagy ellenkezőképen, a túlságos önbizalomnak jele ez?

Időszertlenülnek sem nevezheti senki, mert az új szabadságharc, a szellemi szabadságharc, melyet a modern gondolkodás készül megvinni hazánkban, az egyházpolitikai reformok zászlója alatt, a hamis és önző jelszavak alatt táborba szálló ultramontanizmus-sal: hivatva van arra, hogy a mi életképességünket is próbára tegye.

A legtöbb ember, (ha közülünk való is) még mindig úgy fogja fel a protestantizmust, mint valami liberális elvet s annak vallási jelentőségét, egyházi rendeltetését teljesen szem elől téveszti. Pedig minden vallásnak, mint egyháznak, mint a szabad meggyőződésen alapuló hitben egyesült testvérek szövetezésének, kettős fel-adat jutott osztályrészül s jövője, hatása és létjogo-sultsága attól függ, hogy e kettős hivatást minő sikerrel tudja betölteni. Az egyik feladat tisztán egyéni s az nem más, mint a *hívó boldogú tétele*. A másik feladat *társadalmi*, s ez nem más, mint a *humanizmus gyakorlása*. Minden egyéb csak eszköz e két magasztos cél megközelítésére. Tehát eszköz a liberalizmus, a lelkiismereti szabadság is, az egyházszervezet is, a kulturmisszió is. Ezek mind nem tartoznak a vallás és egyház lényegéhez.

Nekünk magyar protestánsoknak ezenkívül még egy speciális hivatás is jutott gyönyörűség örök-

ségül: a hazafiság szolgálata, a magyar nemzeti szellem dajkálása és megnövelése.

De mi lesz velünk akkor, ha egyszer teljes birtokába jutunk mindezeknek a segítőkészöknek s azoknak kivására nem kell tovább a harcot folytatnunk? Azt a harcot, mely igazi rendeltetésünköt foglal el bennünket? Tegyük csak át magukat az egyházpolitikai reformok megvalósítása után előálló helyzetbe, a hamisítatlan vallásszabadság uralkodásának réd várt idejébe. Ringassuk bele magunkat abba a boldog állapotba, a melyet élveznek a szabad Amerika szabad felekezetei s a mely boldog állapot, kell hogy mi nálunk is előbb-utóbb bekövetkezzék.

Mihez kezd akkor a protestantizmus?

Akkor fog ébredni igaz öntudatra. Akkor fog eszmélni magas rendeltetésére, istenorzági küldetésére. Akkor fog előtte tiszta világosságában feltündökölni az a ragyogó eszménykép, mely minden vallásnak élető lelke, szent sóvárgásainak, törekvéseinek egyedül méltó tárgya: az *üdvösség* és az *irgalmasság*. Majd mikor ez az ország nagy lesz és magyar, művelt és szabad, kulturája virágoz, a lelkiismeret szabadsága tisztelt és törvény által oltalmazott; mikor ezek az ideig való ideálok testet öltöttek magokra és megszűntek táplálókat és tárgyát adni felhevülésünknek, szabadságszeretettünknek, igazságérzetünknek: akkor tisztán fog állni előttünk a protestantizmusnak isteni hivatása. Akkor majd belátjuk, hogy az se nem pusztán liberalizmus, se nem pusztán demokratikus szervezeti vallásos társulat, se nem rideg, céltalan protestálás, hanem egy örök, elévülhetetlen, idők végtelenségére szóló, világ-regeneráló vallásos elv, melynek a kor-szellem fuvalmaitól lengetett lobogójára ez a két, evangéliomi szózat van felírva: „Boldogok, a kiknek szívék tiszta, mert ők az Istent meglátták”, és „boldogok az irgalmasok, mert ők irgalmasságot nyernek”.

E két jelszóval indult el a protestantizmus világ-hódító útjára. A mester hitéhez, tanításához, példadáshoz híven az érzelme mélységében, a szív megszentelésében, az élő hitben kereste és találta fel az üdvösséget, a megigazítást, a lelki boldogságot és nem a törvény üres cselekedeteiben, a szertartások, a robotos imádkozások köteles végrehívteleiben; s „az egymás terheinek hordozása” által parancsolta ő is „betölteni a Krisztus törvényét”.

Nos? És hátha nem lesz törvény az egyházpolitikai javaslatokból? Hátha a vallásszabadság és vallásengedélyesség támadók napjának világosságát elzárja előlünk a sáskamódra eginkre zúduló fekete sereg? Hátha még hosszú hars, elnyomás, megpróbáltatás következnek reánk, míg külsőleg is kivívhatjuk óhajtott szabadságunkat és egyenlőségünket? ..

Én akkor se féltém a protestantizmus jövőjét, ha az egyszer felismerte igazi rendeltetését. A történelem bizonyítja, hogy a róm. kath. vallás hódításai és hatalma legelsőidőbb magaslátán s egyházi szervezete legtekintetesebb fejlettségében elégettette ki legkevésbé a vallásos lelkek szükségét s viszont az öskeresztény vallás megpróbáltatása legfájdalmasabb idejében nyújtott következő legigazabb nyihületet, boldogságot s érzettete legmelegebben a hitben egyekkel a testvériséget, a gyámoltást, az önzés nélkül való tiszta felebaráti szeretetet.

És vajon mi, protestánsok, nem az öskeresztények utódai, örökösai vagyunk-e? Nem azért bontottunk-e zászlót annak idején, hogy újjáteremtsük a züllesnek indult hit- és erkölcsi életet s egyetemes testvériségök

tudatára ébresszük az elhagyatottság és elnyomottság siralomvölgyében ülő keresztény népeket? A lélek erejével láttunk neki e hatalmas és istennek tetsző munkának, de azután buzgólkodásunk megfakadt, vagy mégis dogmatikai vitákban s egyházszerzeti torzalkodásokban lelte halálát. Hatóságaink gyűléseztek, zsina-toltak; pásztoraink adminisztráltak, prédikáltak s kenyeret kerestek, a nyáj pedig, a Krisztus nyája odajutott megint, a hol volt azelőtt, magára hagyatva, tévelygve és sóvárova egy új kikelet lágy szelőlét: az életőbb hitet s a melegtöbb felebaráti szeretetet, az igazabb, Krisztusibb testvériséget.

Mi köze mindezeknek az egyházpolitikai javaslatok jó vagy balsorsához? Semmi. Ide s tova 400 esztendője lesz már, hogy élünk, de ez az élet még mindig nem az evangélium szerint reformált hitélet s legkevésbé testvériség, embérséges élet. Intelligensebb körünk egyrésze (vétekném, ha az egészet vádolnám), csak a megvaló születésének ünnepeén érezi s érezte a krisztusi szeretet melegét, a mi boldogíthat egy napra vagy egy estére, de egy egész életre nem; néplük nagy sokasága pedig még ma is habonaságban és reformáció előtti hiedelmekben tévelyeg. A beteg a nyomorút, a szülőködő meg (a nagy városok humanus egyesületeit nem említve) a vidéken, a falvakon sohasem volt jobban magára hagyatva, mint a mi időkben.

A protestantizmusnak, ha élni akar, ezt az állapotot nem szabad tovább is figyelmen kívül hagynia. Abból az igazetes büvőkörből, a melybe már-már bele-szedődött, a hierarchia utánzásából, e világ szerint való előnyök megkivánásából, a megcsontozásra vezető formalizmus bilincséből ki kell bontakoznia.

Emberek vagyunk, protestáns emberek, a kik nemcsak lelki szabadságra, de megnyugtató hitre; nem egyházalkotmányra, de vallásra, nemcsak prédikációra, de felebaráti szeretetre is szomjúhozunk. És nem szabad felednünk, hogy két ország polgárságára vagyunk hivatva, mennyre és földre s amában az élet, ebben a megélhetést óhajtuk feltalálni.

A szocializmus . . . nem . . . az anarchia döngötti vas-öklével a civilizált társadalom békés tűzhelyének ajtaját. Vigyagzatok! Ezeket sem paragrafusokkal, sem politikából nyújtott kedvezményekkel legyúrni nem fogjátok. Ezek ellen csak egyetlen óvszer van, de nem az, a mit a családokozhatatlan pápa prédikál, hanem a melyet az öskeresztényi tradícióknak épült protestáns vallás és társadalom nyújthat csak egyedül s mely ugyanakkor, a midőn azoknak beteg lelket meggyógyítja, a ti lelketekbe is békéséget és meglegedést viszen: adjatok nekik hitet és szeretetet.

A vallás nem dogma, se nem filozófia, se nem a papok dolga és találmánya, hanem élet. Az egyház nem hitelszövevény, se nem a műveltek birodalma csupán, hanem a tudatlanok és elhagyottak ziluma is, a hitben és szeretetben való egyesülés. Azért annak ajtajára oda kell vésneti a „mindeneknek hú gondviselőjét” dicsóító himnuszból ezt a vigasztaló és hivatásunkat kifejező két sort:

Köztünk a szegény és árva élhessen,
Szent dicsőségű is növekedhessen.

Akkor aztán jöhet zápor, jöhet szélvész; támadhatnak szabadszellemű egyházpolitikai javaslatok, vagy ködbe enyészhetnek: a mi anyaszentgyűzünkön, a maga eszményi rendeltetésének élő, magyar protestáns vallásos a pokolnak kapui sem vebetnek diadalmat.

Czinke István.

ISKOLAI ÜGY.

A prot. jogakadémiák és a jogakadémiák protestantizmusa.

(Vége.)

Hogy miben álljon a jogakadémiáknak általam kívánt protestantizmusa? . . . E kérdést könnyebb felvetni, mint rea kielégítőleg megfelelni; mert igaz az, hogy magáról a protestantizmusról s ennek feladatairól is léleszen különböző nézetek vannak divatban s a prot. iskoláktól — épen a szabadelvűség mintaképeitől szereplő nagyjaik többsége — teljességgel nem hajlandó egyebet követelni, mint a tudományok feltétlen minden más érdekétől mentes, hű szolgálatát s magukra nézve is ezt a szolgálatot tekintik a legtisztább protestantizmusnak.

Sok igazuk van, kétségtelenül s el kell ismernie mindenkinek, hogy az ilyen szolgálat is a protestantizmus tövéből fakad, de nem maga a teljes protestantizmus.

Ha csak annyit volna a protestantizmus feladata, hogy az alsófokon megjelöltesse, a középfokon megszeresse, a felsőfokon pedig egy egész életre szóló kereseti forrássá tegye a tudományt; akkor nem végezne egyebet, mint az a község, vagy az az állam, a mely az oktatás ügyét onmagának tartotta fenn s illetőleg szerzte meg.

Pedig többet kell végeznie, mert nagyobb, felsőbb a missziója, hogy sem ennyivel megelégedhessen.

A protestantizmusnak igazolnia kell saját iskolái által a saját történeti lét-jogát a tudományhoz, oktatáshoz, az emberi szívekhez, Istenhez, Krisztushoz és mindenhez, a mi szent s az emberiségre néve áldásos lehet.

A jogakadémia sem térhet ki, ha egyszer prot. áldozatkészségből táplálkozik, eme feladatok elől a non scholae, sed vitae discimus elv a prot. iskolában a prot. életet is jelenti, azt is kell jelentenie okvetlenül, vagyis a prot. jogakadémiáknak a prot. egyház leendő világi oszlopait a prot. életre is készíteniük kell.

Hogyan? A tanárok és tanítványok protestantizmusa által.

Mit értenek én a tanárok protestantizmusa alatt? Hat semmi esetre sem valami sajátzserű szenteskedést, vallásos színelést, nagyképűsödést, fériatlan magamutogatást, harangszóra való keresztvetést stb.; hanem a protestantizmus szemléletét való áthatottságot, a prot. egyház igazságaiért való oly mértékű lelkesedést, hogy annak jótékony, termékenyítő melegét a tanítványok is megérezzék s a tanterem kívül is érezzék. Ehez — természetesen — nem elegendők a nagy tudomány, a gyújtó előadások a tanári katedrarról, az alkalmi megemlékezések a protestantizmus vívmányairól; ehhez a példa által való hódítás a legbiztosabb út, mód és eszköz és pedig az iskola falain belül és kívül egyarant.

A jogtanárnak belic kell olvadnia a prot. közéletbe; ott kell sürgőn-lorognia mindenütt, a hol a prot. egyház igazait jó tanácsnak, bátor szóval, melységes szak-ismerettel támogatnia lehet és szükség. Ott szeretnénk látni őket mindenütt, a hol a protestantizmus lelke megmozdul; tehát p. o. a prot. ünnepeken, egyházmegyéken, kerületeken, bizottságokban, küldöttségekben, hogy a protestantizmus lelkeivel való gyakori érintkezés folytán vennének és osztanának is e felől álló annyit, a mennyi őket is, állásukat is megékesítené s tanítványait is átteremtené. Prot. jogtanár előtt semmi sem lehet csekély, a mivel a prot. egyház és iskola ügye s azok összes tisztés érkei

(másfelék ninesenek is) előmozdíthatók, nem még az egyházi szertartások megbecsülése sem . . .

A kinek a protestáns egyház csak kenyérkereseti forrás s az is csak addig, míg jobb nem akad; s a ki külön tudja választani lelkében a tudomány és protestantizmus szolgálatát s amaz ennél főlebb becsüli, vagy ezt amazért könnyű szízzel feladja; — attól ne várjunk a prot. jogakadémiák protestantizmusáért semmit.

Hogy a prot. jogtanárok mai előképzetése jó út-mód-e a protestantizmussal való olyan fajta benső együtkezés, sőt benső együtélés kifejtésére és apólasára, mint a milyet én óhajtanék — azt én most nem keresem. A választók kötelessége, hogy a megválasztandó egyének minden jóvávalóságát kitanítsák s a fentartók bölcseségétől is függ az, hogy a felismert egyéni hajlamok a megistlő alkalmazás s felhasználás által gyümölcsözetlenül ne maradjanak. Ha itt-ott egyes jogakadémiák kiváló erőiben nem nyilatkozhatott meg méltóképen a protestantizmus szeretete; annak az alkalom s illetőleg az alkalmaztatás hiánya is lehet egyik nem csekélylendő oka. Én legalább így gondolom.

Hogy mit értenek aztán a tanítványok protestantizmusa alatt? . . . Egvélőre csak a tanári mintáké után való idomlást, a minek azonban üntudatos hódolattá és szeretetté kell növekednie épügy, mint a tudományok és a tudományos buvázkodás szeretetének.

Kétségtelen, hogy a példaadásnak az oktatás felső fokán is hódító hatása van, foként ott, a hol a létszám feméréksége nem gátolja a tanárt a tanítványokkal való gyakori erütközésben s összemelésében. Képzeljük most már el a prot. jogtanárt a maga protestantizmussal ott fényeskedni saját növendékei előtt; képzeljük oda mindenylet, a hová a prot. egyház érdekeit oda szóltatnak mindgyáunkat: lehetetlen, hogy a példa magával ne ragadja azokat is, a kik gimnáziumi sajátos nevelésüknel fogva igen keveset visznek magukkal a felső oktatás legkörebe a protestantizmusból.

Ha azonban a tanítvány érdekeltenséget, hidegséget lát és tapasztal; ha hall szédítő igazságokat, a tudományok istentését a hit és vallás rovására s ha egy védő szót sem lel tanárainak előadásában annak a felséges erőnek a javára, a mely az emberiség történetében új korszakot idézett elő: — avagy tamadhat-e ezen az uton protestantizmus a tanítványok érzelteiben, gondolkodásában és tetteiben? Nem hiszen ugyan, hogy lehet prot. jogtanár, a ki a protestantizmus történelmi hivatásait ne ismerné s ne méltányolná; de vannak prot. jogakadémiák nem protestáns tanárokkal is! Az ilyenekről ki volna bátor elvárni, hogy ők a protestáns tanár eszményképe gyanánt szerepeljenek?!

Nagyan fejleszthetné a jogtanulók protestantizmusát a mondottakon kívül az is, ha ők már az iskola falain belül tevékenyen működhetnének közre egyik-másik jelentősebb prot. mozgalommal, mint a milyen p. o. a reformáció emlékünnepe vagy ha az egyházmegyei s kerületi gyűlések alkalmával figyelmezők az ilyen prot. csoportosulásokra felhívatték (mar ott t. i., a hol ez nem lehetetlen) s ha példaadás által is ingereltetnének az ilyen helyeken való megjelenésre, a hol — vélgére is — leendő feladataikhoz választásának magoknak mintaképeket.

De nemcsak ezt a könnyebé módját kívánom én meg a protestantizmus gyakorlásának, hanem magában a tanulmány rendszerben is biztosítani szeretném a prot. egyház érdekeit. A konventi tantervben világosan ott van (Köznev. és közokt. szervezet. 1884. 28. l.), hogy

A joghallgaték legalább protestáns egyháztörténelmet... kötelesek hallgatni, t. i. a jogi és bölcsészeti tantárgyakon felül; hát ezt a *slegyalább*-ot én igen szigorúan megkövetelném s nem is érném be csak a hallgatással, hanem törvénybe iktatnám a kollokválási köteleiséget is. Sőt többet is kívánnék!

Tudvalevő dolog, hogy a prot. jogakadémiaik egy részéből a növendékek legációkba is járnak, s a debreceni zsinat ellenére is jártak. Az is bizonyos, hogy a budapesti zsinat a papirosan álló tilalmat a jog gyakorlása elől eltörölte. Nos, hát azért a nagy jótéteményért, hogy a prot. egyház a jogtanulást a legáció s egyéb jótétemények élvezete mellett lehetőleg olcsón diplomához juttatja: — avagy nincs-e joga bizonyos vizsorszolgálatokat megkövetelni, főleg ha e követelés által a saját jövőjének is biztosabb alapot vehet?!... Én azt hiszem, hogy igen!

Részemről nagy súlyt fektetnék a prot. jogakadémiaikon — mint tanári kar és fentartó-testület — a hazai prot. egyház történetére, prot. egyházalkotmányuk, egyházjoguk s isteni tiszteletük fejlődésére, ma állására, ez utóbbira kiváltképen azért, mert megdöbbentő példák tették kétségbevonhatatlanná, hogy — főleg a nem prot. gimnáziumokban nevelkedett ifjak — bosszúszántó tájékozatlanságukkal az isteni tiszteletet — mint legatusok — minden komolyságából kivetkőztették. Ezt a betegséget ki kell gyógyítani, ha adunk valamit egyháznak s oktatásunk beszerelése.

A régi világot nem akarom én visszaidézni, s ha akarom sem ismétlődhetnek az többé a szaktudományok kibővülése miatt s a mai oktatási rendszer keretében. Hogy egy újabb Fay András büszkén hivatkozzék még valamikor arra, hogy ő teológiát is hallgatott, vagy hogy a Kossuthok még valaha dogmáikából is vizsgáznak, — ez az idő nem jön vissza már, s a papok sem dicsékedhetnek többé azon, hogy ők a jogtudományokat is elvégezték. De azt nem tartom sem az oktatási rendszerrel kienegeszíthetőnek, sem általában kivihetőnek, hogy a prot. jogakadémiaik növendékei azt a legkevesebbet, a mely az ő protestantizmusuk kifejlődéséhez és megismasodásához szükséges, elsajátítsák s ennek elsajátítására kötelezessenek.

Mindig szükség van erre, ma pedig már elégedhetetlen. Prot. nagyjaiknak magoknak kell legjobban éreznük, hogy neveltesükben — a prot. egyház szempontjából — van némi hiány. Egyesek lelkesedése kipótolja ugyan ezt a fogyatkozást, de a többség — főleg ha még prot. jogakadémiait nem is látott — egész életére bizonytalansággal marad sok lényeges kérdésre, kivált pedig a protestantizmus nagy feladataira nézve, s ebből csak a protestantizmusnak van eltitkolhatatlan kára.

Igen kitűnő alkalom volna a tantvymok protestantizmusának élesztésére az ú. n. *szemináriumokban*, a melyeket az említett konventi tanterv szintén igen hathatósan megkíván a papirosan (26. l.); de a melyek — bizony-bizony — még ma is inkább csak a papirosan találhatók, mint a valóságban.

A fentartó-testületek most, a mikor a jogakadémiaik újra szervezése előtt állanak, számat vehetnek önmagokkal, hogy hát ők ugyan miben igyekeztek elősegíteni a jogakadémiaik protestantizmusát s nem követtek-e el nehezen helyrehozható mlasztásokat a világi elem nevelési rendszerében s nem tették-e még annál is kevesebbet, mint a mennyit a konventi szabályzat megkövetel?!... Jövőre pedig még azon is töprenkedünk kell, hogy miként lehetne a protestáns úri családok

gondolkodására annyira hatni, hogy azok sarjádékai a teljesen versenyképesített prot. jogakadémiaikon a szakismeretek elsajátításán felül még a protestantizmus lelkével is tartós szövetséget kössenek?!

Nemo.

TÁRCZA.

A reformáció korából.

Veranesis Antal, előbb egri püspök, 1569 óta esztergomi hercegprímás, 1571 december 8-án Nagy-Szombathól egy levelet intézett Sajó-Szentpéter város lelkészehez, melyet a kor viszonyaira való érdekes vonatkozásainál fogva magyar nyelvre fordítva egész terjedelmében ide ítokat:

„A nemes és tiszteletre méltó *Salmie Gyula* gróf kért bennünket, hogy parókiád után a mi tizedünkbeli megillető jövedelmedet tizedelőink által adassuk meg számodra. Midőn egyfelől a nemes és tiszteletrémelő gróf úrnak örömmel teszünk kedvére, másfelől az idegen vagyont bitorolni egyáltalán nem akarjuk, szorgalmasan arra törekedvén, hogy kinek-kinek megadassék a magáé! Miután pedig a kath. anyaszentegyház, mint kegyes és jöttevő anya, eléggé bőven gondoskodik, hogy az ő fiait, Istennek szolgálói, szükségét ne lássanak; mi is mint az anyaszentegyház főpapjai, kik annak ügyeit intézzük, körültekintőleg tartozunk azt megítélni, hogy a papi nemzetiségből kik között osztassék ki az anyaszentegyház vagyonra. — Mert látjuk a jelenlegi században, hogy az eklézsiáknak több papja és pásztorja különböző tévelygő veledkedésekkel mocskolva be a hitcikéket, mindannyian azon igyekeznek, hogy a kath. egyház javaiat eljenek, noha tanaival nem élnek, azokkal együtt nem éreznek, sőt idegenekkel bujálkodnak. — A mely méltatlanságnak véget vetni kívánván, elfendülök, hogy ama javak csupán a kath. egyház mellett fáradozóknak és a Zebaoth Isten szőlőjébe törvényesen kiküldötteknek adassanak. — Téged tehát, a ki előttünk ismeretlen vagy s kinek hitvallása felől semmit sem tudunk, az Úr nevében intünk és ha a nyájnak reánk bízott juhockajja vagy, fel is szólítunk, hogy haladéktalanul jöjj hozzánk, hogy megtudjuk, vajjon méltó vagy-e a nemes és tiszteletre méltó gróf úr pártfogására, a mi kegyelmünkre és a kath. anyaszentegyház oltalmára Isten veled! (L. Ver. műv. X. k. 348. l.)

E levelből kitűnik, hogy a XVI. ik század végén még katolikusok és protestánsok között az anyagiak terén teljes volt a zavar. Az egyes felekezetek tulajdonjoga s birtokviszonyai rendezetlen állapotban voltak. — A kath. egyház még mindig jogot formált olyan vagyáshoz, mely a reformáció következtében már igen protestáns kézbe ment át. Hívei s papjai felől teljes tájékozottsággal maga a kath. egyház bitoros feje sem bírt, a mi a jövő-menő lelkészekedés mellett nem is csuda. —

Ha hát a XVI. ik században a katolikusok és protestánsok sem tudták anyagi ügyeiket egymással tisztázni s az őket megillető vagyont teljes határozottsággal szétválasztani, bizonyára még kevésbé volt lehetséges a prot. egyházak különválása, mely szintén birtokrendezéssel járt.

Az az ismeretlen sajó-szentpéteri pap, kihez Veranesis e levelet intézte, aligha volt már katolikus s így a főpap nem hiába kételkedett benne. — Szentpéter ugyanis mindenestől korán a reformációhoz csatlakozott protestáns papja és tanító részére foglalván le az ott

fenálló prépostság és plébánia javadalmait. — Prépostsága azóta mindezen napig csak cimbén él, plébániája pedig 1762-ben állított helyre (L. Rupp J. Magyarország helyrajzi története II k. 104 l.) — Protestáns neves iskolájában már 1555-ben *Szeleszi Fábrius Balázs*, 1593 pedig *Esteryami Ferenc* tanítottak. (Frankl. A hazai és külföldi iskolázás története a XVI. században. 145 l.) —

S. Szabó József.

KÖZÉLETÜNK.

A sárospataki főiskolai igazgató-tanács januáriusi ülés-szaka.

Az igazgató-tanács január 22—26. napjain tartott üléseiben főképen a főiskola háztartására vonatkozó ügyekkel foglalkozott.

Az 1893. évi számadások átvizsgálatán, a következő eredmény állapotát meg:

Bevétel:	
A közpénztáré	153.753 frt 46 kr.
A tápintezeti pénztáré	15.988 " 17 "
Összesen	169.741 frt 63 kr.

Kiadás:	
A közpénztáré	139.893 frt 19 kr.
A tápintezeti pénztáré	14.954 " 92 "
Összesen	154.848 frt 11 kr.
Pénztári maradék	14.893 " 52 "

A tápintezeti pénztár, mely már több év óta évről-évre hiánytalan zárattott le, a múlt évben tekintélyes többletet mutat fel, a minék oka az, hogy a tápintezetbe fölvetett íjak közt a 60 frtot vagyis teljes díjat fizetők száma tetemesen emelkedett.

A főiskola főkéiben 25.011 frt 94 kr hiány mutatkozik. Ha azonban az egyházközség megengedi, hogy a györgyterelői birtokon fekvő épületek megváltása címén, a haszonbéri szerződés értelmében kifizetett 5927 frt s az Antiné szőlőjének vételára: 50 frt 50 kr — legalább ideiglenesen — a tőkekből fedeztessenek: abban az esetben a tőkehiány 19.034 frt 44 krra szállna le. Igaz ugyan, hogy az egyházközség az 1893-iki költségvetésben mutatkozó 7834 frtnyi hiánynak szintén a tőkealapból való fedezésére hatalmazta fel az igazgató-tanácsot: ezen felhatalmazást azonban nem volt szükséges igénybe venni, miután a 19.034 frt 44 krral a 14.893 frt 52 kr pénzkészlet által történendő fedezése után is mutatkozni fog ugyan 4140 frt 12 kr tőkehiány, de ez a folyó évi költségvetésben elenyészeltethető lesz.

A vagyonmérleg a múlt évhez képest 190.278 frttal javult, a minék oka egyrészt az, hogy a vagyonmérleg összeállításánál az igazgató-tanács most is, mint mindig, az ingatlanok becsértékét tiszta hozadékuk alapján állapította meg, 5% -ot számítván az ingatlanokban fekvő tőke után, ennél fogva tekintettel a györgyterelői birtok nagy mérvben fölemelkedett haszonbérére, ezen birtok értékét 110.000 frtról 300.000 frtra emelte fel; másrészt a könnynyomdát, mely eddig a mérlegben nem szerepelt, 8000 frt értékben vette fel.

A zarszámadásban az 1893-ra előirányzott bevételek és kiadások összehasonlításán a tényleges bevételekkel és kiadásokkal, a bevételeknél a tényleges eredmény 3692 frt 77 krral haladta meg az előirányzatot, a tény-

leges kiadások ellenben 9865 frt 65 krral, kevesebbre rugtak az előirányzatnál.

A költségvetés 1894-re következőleg állapított meg:

Bevétel:	
1. Pénztári maradék	14.893 frt 52 kr.
2. Tőkék kamata	15.400 " — "
3. Ingatlanok hozadéka	35.955 " 27 "
4. Egyházmegyékből épületekre	416 " — "
5. Tandj	10.000 " — "
6. Zsolatárak nyomtatása	510 " — "
7. Supplikáció	300 " — "
8. Perelőleg	100 " — "
9. Egyházközség által kezelt tőkek után	8400 " — "
10. Index és bizonyítvány	430 " — "
11. Tápintezeti szobák és fapénz	370 " — "
12. Könyvnyomda haszonbéré hátralekkel	1312 " 50 "
13. Könyvnyomdák	7300 " — "
14. Patensek ára	600 " — "
15. Egyházközségtől az államsegélyből	2000 " — "
16. Elegyesekből	400 " — "
Összesen	98.387 frt 29 kr.

Kiadás:	
1. Személyi járandóságok	49.057 frt 50 kr.
2. Szolgáknak gabona, ruha	530 " — "
3. Tőkeviszafizetés	88 " 22 "
4. Kötéleztetések	2496 " — "
5. Perelőleg s tiszti kiadások	300 " — "
6. Épületek tartására	2000 " — "
7. Tornacsarnokba kályhák	420 " — "
8. Tűzkar ellen biztosítás	400 " — "
9. Iskolákért	200 " — "
10. Tornacsarnok	200 " — "
11. Adó, visszabélyegzés, illeték	6600 " — "
12. Tűzifa	1000 " — "
13. Természettani és természetrajzi muzeum	200 " — "
14. Papiros	900 " — "
15. Irói díjak	1200 " — "
16. Betűk s nyomdafelszerelések	1000 " — "
17. Műgyeleti ösztöndíjak	600 " — "
18. Könyvek nyomtatása	2000 " — "
19. Irodalmi Körnek	400 " — "
20. Nyugdíjintézet	400 " — "
21. Uszoda	200 " — "
22. Felügyeleti költségek	1200 " — "
23. Könyvtár gyarapítása	1200 " — "
24. Elegyes	2000 " — "
25. Bálványosi építkezés	750 " — "
26. A tőkehiány helyreállítására	19.034 " 44 "
Összesen	94.406 frt 16 kr.

E szerint, dacára annak, hogy a tőkehiány helyreállítására is előirányoztatott 19.034 frt 44 kr, mégis 3981 frt 13 kr többlettel mutatkozik a költségvetésben.

A fennebbiekben kívül az igazgató-tanács még számos közérdekű határozatot hozott, melyek közül az alábbiakban legalább a fontosabbakat szükségesnek tartjuk kiemelni.

Özv. Fráter Sándorné az egyházközséghez az iránt folyamodván, hogy amennyiben néhai férje és a főiskola között fennállt haszonbéri szerződés bíróság megszüntetett és ő e miatt tetemes veszteséget szenvedett, a főiskola ossza meg kiskorú gyermekeivel a birtok új berbeadása által előállott jövedelemtöbbletet: az egyház

kerület az említett kérvény feletti határozatokat akkorra halasztotta, a midőn az igazgató-tanács kimutatta, hogy szenvedett-e a főiskola veszteséget s ha igen: mennyit a Fráter Sándor elleni perben. A kimutatás már most elkészült. E szerint, még ha a visszabálozási tartozás után esetleg fizetendő kesedelmi kamatokat számba nem vesszük is, továbbá, ha abból a 15.000 forintból, melyet Fráter Sándor a szerződés értelmében beépitett, méltányossági szempontból levonunk és özv. Fráter Sándorné javára számunk is 6000 forint, amennyi t. i. a kérdéses összegből arra a nyolc évre esnek, ameddig a szerződés értelmében a bérlet tartott volna, ha nem kellett volna felbontani: még akkor is 18.950 forint 45 krajczáros veszteséget lesz a főiskolának. Eme nagy veszteségre való tekintettel az igazgató-tanács, 13 szavazattal 2 ellenében — a két elnök azonban nem szavazott. — ajánlja az egyház kerületi közgyűlésnek, hogy özv. Fráter Sándorné kérvényét utassita vissza; de javaslatba hozza egyzersmind, hogy az államkincstár javára özv. Fráter Sándorné birtokára bekebelezett 8892 forint 87 krajczáros követelesének biztosítása végett a főiskolára való átruházásról mondjon le.

A gimnáziumi túltöltött osztályok ügyének felmérése alkalmából, Fejes István, egyházi algonok, múlt évi december 9-én a tanári karral értekezletet tartván, ezen értekezleten úgy a köziskolai szék, mint a gazdasági választmány arra hívta fel, hogy az említett tárgyon kívül még főiskolánk többi összes szükségleteit is vegye figyelembe, s ezeket elősorolva, mutassa ki mindazon forrásokat, melyek ezen szükségletek kielégítésére rendelkezésünkre állanak és számításba vehetők.

A köziskolai szék és a gazdasági választmány nagy-terjedelmű emlékirataikban, — melyek rendkívül fontos-ságukra való tekintettel egész terjedelmükben beiktattak az igazgató-tanács jegyzőkönyvébe, — a szükségletek sorrendjét akként állapítják meg, hogy első helyre teszik a főiskolai tanárok ötödéves fizetés: korpólléának rendszeresítését, valamint a főiskolai hivatalnokok (pénztárnok és jogigazgató) fizetésének rendezését s az országos tanári nyugdíjintézetbe való belépés folytatn a főiskola által teljesítendő fizetéseket; második szükségletül jelölik ki az ötödik theologiai- és a nyolcadik jogi tanszék felállítását; s utolsóul a párhuzamos osztályok berendezését. A gazdasági választmány, előterjesztésében részletes és egészen pontos számítások alapján kimutatja, hogy a korpólléokora, fizetésemelésekre és nyugdíjtelményekre szükséges 7358 forint a folyó jövedelemből, a két akadémiai tanszék 3264 forint tevő költségei pedig részint a supplicatio megváltásából, részint egyéb jövedelemforrásokból fedezhetők lesznek. A párhuzamos osztályokat azonban ez idő szerint sem a tanári kar, sem a gazdasági választmány nem tartja ugyan felállíthatóknak; de különösen a gazdasági választmány rámutat ama segédforrásokra, melyek felhasználásával már a közel jövőben a parallel osztályok nagyfontosságú kérdése is megoldható lesz.

Az igazgató-tanács a két munkalában kimutott szükségleteket a maga részéről is olyanoknak tartja, melyeknek egyrészt haladéktalanul, másik részét a közel jövőben annyival inkább ki kell elégíteni, mivel más-különbön a főiskola tovább fejlődése és versenyképessége válhatnak kétségessé; a reformok sorrendjét illetőleg elvileg szintén egyetért a tanári karral és a gazdasági választmánnyal; hogy azonban az egyházkerülethez úgy a szükségletek, mint azoknak fedezése tárgyában konkrét javaslatot tessen, utassita a gazdasági választmányt, hogy az igazgató-tanácsnak a legközelebbi tavaszi egyházkerületi közgyűlést megelőzőleg tartandó rendkívüli

ülésére a két munkalában feltüntetett szükségletek figyelembevételével, természetesen be egy normalis költségvetést; továbbá egy tervezetet az 1892-iki pénztári hiány fedezése céljából igénybe vett 5330 forint 20 krajczáros, esetleg a györgyartéri birtokon fekvő épületek megváltása eméni kiadott 5927 forint s a néhai Fráter Sándor helyett fizetett 18.950 forint 45 krajczáros szinten tőkémkből fedezendő visszabálozási tartozás: 17.462 forint 7 krajczáros összesen 28.719 forint 27 krajczáros törlesztésére nézve; a normal-budget keretébe illesztvén be a kidolgozandó törlesztési terv szerint egy-egy évre eső törlesztési részletet is.

Mint hogy az egységes elméleti jogi államvizsgálat tárgyalás az országgyűléshez 1893. december 12-én benyújtott törvényjavaslat szerint csakis azok a jogakadémiai fogak munkajavosítatni a gyakorlati jogi, valamint közigazgatási pályákra minősítő s az eddigleg kötelezett doktori szigorlatokat helyettesítő államvizsgálat föl-vételére, a melyekben 8, egyetemi magántanári képesített-séggel bíró tanár lesz alkalmazva; mint hogy más részről az igazgató-tanács a sárospataki jogakadémia fenntartását úgy a főiskola eddigi színvonalának megóvása, mint az egyetemes protestáns egyház érdekei szempontjából föl-tétlenül szükségesnek tartja; nehogy az új rendezkedés készületlenül találjon bennünket, mar a legközelebbi egyházkerületi gyűlésen javaslatba fogja hozni, hogy jogakadémiankon a 8-dik rendes tanszékre a pályázat hirdetésünk ki.

Az Irodalmi Kör 1893. évi jelentése tárgyalás alá vetetvén az igazgató-tanács elismerését fejezi ki a Kör sikerdús működése felől; de egyzersmind néhány dol-gotra felhívja figyelmét, így nevezetesen egy előforduló esetre való tekintettel, amidőn a főiskola, mint kiadó érdekenyen megkárosítottat, az igazgató-tanács kívánatos-nak tartána, hogy az Irodalmi Kör a módosított alapszabályok keretében a szerzői jog olytén szabályo-zásáról gondoskodjék, hogy a szerzők, kik műveiket az Irodalmi Körnek, illetőleg a főiskolának eladták, szerzői joguk későbbi gyakorlásában szerződésileg korlátoz-tassanak.

Ugyancsak az Irodalmi Kör egy másik beadványa folytán az igazgató-tanács felhívja az Irodalmi Kört, hogy miként eddig, úgy jövőre is, a legnagyobb pon-tossággal mutassa ki és terjessze elő az egyházkerületi tantügyi bizottságnak, hogy mely iskoláknak használnak idegen tankönyveket, hogy a rovatos ívek mely iskolá-kra nézve töltettek ki hibásan s honnan nem érkeztek vissza; felhívja továbbá, hogy minden félreértés kikerülés végett s a lelkesek és a tanítók részéről az esetleges mentegetődzésnek elejét vevendő, minden évben nyoma-ska ki az Irodalmi Kör tankönyveit használó kiadványainak jegyzékét s a lelkesi hivataloknak küldje meg. Az egyházkerületi közgyűlést pedig fölkeri az igazgató tanács, hogy a tanítókkal együtt a lelkeseket is tegye felelősekké a tekintetben, hogy az iskolákban az Irodalmi Kör kiadványai használtassanak tankönyve-kül; továbbá, hogy ama határozatának, mely szerint az engedetlen tanítók megbírságotlándók, a legszigorúbb végrehajtásáról gondoskodjék; végre, hogy a sikeresebb ellenőrzés szempontjából, a tantügyi bizottságot utassita, miszerint a megbírságotlándó tanjegyzéket, valamint általán-ban az Irodalmi Körnek ez ügyben készítenő jelentéseit évenként mutassa be az egyházkerületi közgyűlésnek.

Hogy ez az ügy mennyire fontos a főiskolára nézve különösen anyagi szempontból — az hogy ennélgya az igazgató-tanács fennebb közölt határozata mily komoly figyelmet érdemel az egyházkerület részéről, mutatja a többi közt csak az az egy adat is, mely az Irodalmi

Kör második elnökének beadványában van fölemlítve. E szerint 1891/2-ben egy egyházmegyében — itt kiméletből nem akarjuk megnevezni — használtak 728 idegen ABC-t, 624 idegen Olvasókönyvet, 264 Orbán-féle Természettant és 39 idegen Alkotmánytant; ha ezek helyett használják a megfelelő pataki könyveket, ezeket fizettek volna összesen 501 frt 16 kr-t, vagyis csak ebben az egy egyházmegyében is csak ebben az egy évben a főiskola 501 frt 16 kr-tal károsodott.

Ezeket kívül még számos csekélyebb jelentőségű ügyet tárgyalt le az ötödik napon át tartott gyűlés.

Ballagi Géza,
az ig.-tanács tagja és jegyzője.

KÖNYVISMERTETÉS.

Magyar nyelvtan.

(Népközlök számára, írta: *Maklári Pap Miklós* gimnáziumi tanár. Kiadja a Sárospataki Irodalmi Köre 1892.)

Nagyon írt volt az ideje, hogy a sárospataki főiskola által gimnáziumi használatra kiadott régi magyar nyelvtan helyettesítőjeként az Irodalmi Kör gondoskodjék a nyelv mai állásának megfelelő kézikönyv iratásáról, mert ha azt állítom, hogy a sárospataki főiskola által kiadott s több-ször tördözött-földözött nyelvtan, valóságos merénylet volt a magyarnyelv szabályai ellen: nem nagyot mondani akarok, hanem saját tapasztalatomból beszélek, mert nyolc évig küzdöttem az első gimnáziumi osztályban a kézikönyv botlásával, hiányával a megváltozott nyelvtudomány szerint való kiegészítéssel.

E gimnáziumi nyelvtannak szakaszított mása volt az *elemi nyelvtan*, a melynek helyét a fenti kézikönyv foglalja el. Legnagyobb részében a latinnyelv törvényei szerint írva, az igeragozásban a latint vakon követve, a szóképzésnél elfogadva minden elképzelhető jó és rossz, magyar és szláv s más idegen képzéket; a mondatokkal minden kissé nehezen magyarázható mondatokat *kiegészítőnek* nevezve; a mondatok összetételénél sok hézagot hagyva s később pedig, hogy ezen hézagok kitöltsenek, „*toldalék*” címen két-három pótlékkal megszerezve a kézikönyvet, hogy a régieb nyomás kárba ne vesszen, hadd figyeljenek a pótlékok és toldalékok beillesztésénél, a rendszeren kívül, ad majorem litteraturae hungaricae gloriam.

Igaz örömmre szolgál kijelenthetnem, hogy a *Maklári P. M.* kartársam által írott elemi magyar nyelvtan, teljesen szakított a régi sárospataki magyar nyelvtan ezen leírt hibáival s tiszta világos nyelven, rövid, jellemző meghatározásaival, főleg az alakokban a legjobb uton halad a nyelv törvényeinek megértésére fele; példái szépek, ügyesen alkalmazottak s az elemi iskolába járó gyermekek felfogásához mérték: így jó lelkiismerettel mondhatom, hogy a magyarnyelv tanításában hasznos kézikönyv lehet.

Nem ment azonban ez a mű sem némi hibától, habár azok mentséget találnak a szerző előszavában kifejtett nézetnél fogva; de ha szigorúan ragaszkodunk nyelvünk törvényeinek pontos megtartásához, a kézikönyvnek olyan hiánya marad, mely egy újabb kiadás alkalmával elmulasztathatatlan pótolandó lesz. Ez a hiba a *határozók tanának* vége irányú kifejtése.

Sajátságos, hogy a szerző félti látszik a határozók szétosztásának mai rendszerétől s meglegszik félmondással s könnyűség okáért az 5 meghatározásába nem illő mondatokat egy csodálatos csoportban *kiegészítő-*

nek mutatja be. Meg is bosszúlja magát eme különös fel fogás azonnal, mert becsalja azon útvesztőbe, melyből ily meghatározás mellett nem lehet kimenekülnie.

Persze, könnyűnek látszik minden meghatározhatatlannak tetsző mondatra azt mondani, hogy *kiegészítő*, de hogy igaz-e az, az már más kérdés ám!

Elmondja a szerző is a 63 lapon, hogy „a meghatározó ragos főnevek *sokszor az állítványnak nem körülményeit határozzák meg*, hanem vele tárgyi összeköttetésben vannak; az ilyen névrágos nevekkel nem határozók, hanem ilyen tárgyi kérdésekkel felelhetünk: kiben? miben? kin? min? kinél? minél? kiből? miből? kiről? miről stb. Az ilyen kérdésekre felelő mondatokat *kiegészítő*”; de hogy mi az a tárgyi összeköttetés, és vajjon a tárgyi kérdés mi lehet; hogy azokra határozókkal nem felelhetünk-e épen úgy, azt nehezen tudná megmagyarázni!

De nem is felelhetünk tárgyi kérdésekkel, mert azok mind határozók, a mit legjobban bizonyít maga a szerző, midőn okhatarozó mondatrészt tesz kiegészítő gyanánt ezen mondatban: *szemet szemért, fogat fogért*, és a 61-ik lapon ugyanilyen szerinte *tárgyi* kérdésre felelő mondatot: *ne mehezlet szavainért*; meglakolsz meg *büncieidért*, okhatarozóknak mutat be: tehát most így, majd úgy, a mint tetszik. — Vagy talán ez a mondat, mely a 61. lapon célhatározóképpen áll: *a katona a dícsőségért életét is feláldozta*, és ezen kiegészítőként idézett: *pénzért, gazdaságért ne add el a becsületed* nyelvtanilag nem volna egyenlő? Határozottan azt állítom, hogy ezek egyenlő s egyértékű mondatrészek, tehát őket vagy mindenütt kiegészítő gyanánt kellett volna venni vagy értelmük szerint a határozók ugyanazon osztályába sorolni, mert így és ilyen meghatározás mellett a mondatrészek tisztázása lehetetlen, és a gyermekben a jó megkülönböztetésbe vetett hitet annyira megrendíti, hogy midőn példamondatokot kérünk, vagy iratunk, a tanuló képielen helyes tagokat keresni.

Igy aztán nem csoda, ha a tanuló azt tanulja, hogy ez a mondat, (56. lapon) *a földműves ékevel szánt, kiegészítő* lévén, ez is kiegészítő lesz (56. lap), hogy: *atyám beszélget a tanulóval*; a mely mondatok hogy milyen különböző értékek nyelvtanilag, kitűnik a következő egyszerű példákból:

1. Atyám szánt *ékevel* (mint eszközzel).
2. Atyám szánt a *tanulóval* (mint társsal).
1. Én sétálok *pálcával* (mint eszközzel).
2. Én sétálok *barátommal* (mint társsal).
1. Eszük *kandállal* (eszközzel).
2. Eszük *testvércél* (mint társsal).

A mely mondatoknak egy mondatrészt alá való sorozása ellen a szerzőn kívül mindenki tiltakozik.

En 15 éve tanított a magyar nyelvet, és tapasztalás után mondhatom, hogy a határozóknak jelenlegi sokféle alakja nem csak, hogy nem terhelő a gyermekekre nézve, hanem sokkal jobb, biztosabb és könnyebb, mint a *kiegészítőnek* tett fölületes és ruganyos határozatlanság.

A határozók tanában elkövetett ezen hiba maga után vonta természetesen az összetett mondatok tanában a többi s kénytelen volt a szerző a példamondatok alkotásában nagy óvatossággal eljárni és tisztán csak meghatározásainak megfelelőket felvenni és dacára ezen óvatosságnak sem kerülhette ki, hogy a módhatározó mondatoknál már *megyendökkel* és *fölleletesekkel* is ne legyen fel és nem kerülhette el itt sem, hogy a fentebbi élvének folyományaként egy és ugyanazon értékű mondatot kétféle csoportba ne helyezzen; azaz így is úgy is ne magyarázzon, mert csak nem fogja tagad-

hatni, hogy a 116. lapon időhatározó mellékmondatul felveti „*elvándorol a madár, ha az idő észre jár*” egyértékű nyelvtanilag a 119. lapon levő „*ha csillag nincs, oly sötét az éjszaka*” föltétele mellékmondatul, mely pedig a módhatározók közé van sorolva. A megmondók közé sorozott (122. l.) „*Bárha csügged is barátod, a te szíved az ne nyomja*” pláne alanyi mellékmondat.

Nem szórzálhasagatásképpen, nem kicsinyeskedésből hoztam fel a példákat, csak azért, hogy bizonyítsam, miszerint a rendszer kiépítése a nyelvtanokban elkerülhetetlen és csak sajnálom lehet, hogy tisztelt barátom az irodalmi körben nyilvánult ama bizonyos szakvélemény után indult és különben igen jóraló munkájában a magyar nyelv mai álláspontjának legmegfelelőbb rendszert egészében keresztül nem vitte. Így sem végzett haszontalan munkát, sőt mind a tanuló ifjúság, mind a fáradozó tanítók szellemi munkáját nagyban megkönnyít segédkönyvet adott elemi iskoláinkban és mint olyat, mely az előbbi sárospataki nyelvtanhoz képest nagy és fokozott haladást jelez, ajánlom az illető iskolai előjárók és tanítók figyelmébe.

Dr. Kovács Gábor,

tanár.

IRODALOM.

* **A Prot. Szemle** VI. évfolyamának 1-ső füzeté a következő tartalommal jelent meg: 1. A római „kath. egyházi javakról.” (I. közl.) *Dr. Sincerus*. 2. „A magyar prot. házassági jog rövid története.” (I. közl.) *Pokoly József*. 3. „Észrevetelek a polgári házasságról szóló törvény-tervezethez.” (I. közl.) *Várnyai Sándor A.* „A jelenkori társadalmi mozgalmakról és tanokról.” *Dr. Pulszky Ágost* (Az Irodalmi Társaság felolvasásából). 5. Schmidt B. S. „Der Austritt aus der Kirche” című művének ismertetése. *Dr. Selvárik Mátyás*, s ezen felül a szokásos irodalmi rovat. A Szemle e füzetét vált havi folyóiratá s remélhető, hogy gyakrabban történő megjelenése folytán közelebből fog érkölni a prot. társadalom és tudomány fő-fő kérdéseivel. Már az 1-ső füzet is így indúl. Szeretnők azonban, ha legközelebbi multunk, irodalmunk és sajtónk felett is szemlet tartana, tájékozta és irányozna. — Há a népies kiadások miért késnek újra?!

* **A Magyar Irók élete és munkái** című III. kötetéből megjelent az 5-ik füzet. Ez is a „*L*” kezdő betűs irókkal foglalkozik. Oly nevek is előfordulnak benne, a melyekhez nem volt egyéb köthető, mint egy nyilvánosan megjelent levél. — Hány prot. egyén maradt már ki sokkal nagyobb munkásság mellett — a diszes sorozatból. Nem szűnünk figyelemzetni prot. testvéreinket, hogy ne restelkedjenek érdeklődni a vállalat iránt! Egy-egy füzet ára 50 kr. Kiadja Hornyánszky V. Budapest.

VEGYÉS KÖZLEMÉNYEK.

— **Giászír.** Egy bizodalmas levél ezt a mélyen megdöbbentő hirt tudatja velünk január 31-diki kelettel: „Folyó év és hó 29-én éjjel, a már csak néhai *Varga József*, barabási ev. ref. lelkes, saját szobájában — nadrágszójával — szobaaotja sarkára felakasztotta magát. Temetése jan. 31-én leend.” — E borzasztó eset valódiságát már a napi sajtó is megerősítette, a P. N. azt is feljegyeztén, mint beregszászi „hírt, hogy a szeren-

csélien véget ért lelkes lakásán az egyházi pénztárak vizsgálata (V. J. egyházmegyei pénztárnok is volt) folyamatban van. Bővebb tudósítás hiányában, tartózkodunk megjegyzéseket fűzni e hihetetlennek tetsző esethez, annyival inkább, mert a boldogult pap tulajdonságokkal ékeskedő, közszertre érdemes férfinak ismertük, a kivel, mint családattalannal, a prot. papok nagyobb részének ismeretes szegénysége sem üzőtt gonosz játékokat. Még csak 56 éves volt. Barabáson a volt espernek, Petyerdy Károlynak Munkácsra történt elváltatása óta működött. Az örök bíró előtt talajon meinséget az embereknék visszatetsző cselekedetere!

— **A szines horiték** még mindig kísért. A „Debr. Fort. Lap” most már (4. sz.) kettős erővel támad ellentünk (t. i. a „*Beküldött*” szerzője és a szerkesztőség „közül akaratlan”) s jobb ügyhöz méltó hűvéli és szenvedélyvel 2^{1/2} hasabon mulattatja olvasóit annak igazolásával, hogy a „Sárospataki Lapok” szerkesztőjének nyilatkozatában csakugyan megtaláltak a *következetlenséget*, sőt csufkodást, irigységet, gőgöt, tettetést, gancstalan lovaság affektalást, kapzsiságot és sok egyéb hüvelytárságot is felfedeztek abban. — Megirtuk a t. költőnek magán levélben, hogy miért nincsen egy mákszemnyi igazuk sem s hogy kar ilyen csekélysegekre olyan sok papírost és annyi nemes tüzet elvesztegetni — ebben a mostani időben! — Minthogy pedig a nevezett lap olyasmí miatt látszik túszözni, tombolni és sárral dobálózni — t. i. a *tisztesgetelen üzérkedés* vádjá miatt, — a mit a Sárosp. Lapok szerkesztőjének szavaiból nagyító üveggel sem lehet kifürkészni: tehát felhatalmaztuk a „Debr. Prot. Lap” szerkesztőségét a következő nyilatkozat közé tételeire is: „A *Sárosp. Lapok* szerkesztősége az ellene lapunk kelébbi számdalban megjelent közleményével szemben kijelenteni kéri általunk, hogy a lap szines horiték *tisztesgetelen üzérkedésnek soha, soha nem mondta, nem tartotta és nem is tartja s ezért a Debr. Prot. Lapot soha, soha, sem szóval, sem írásban meg nem támadta s az ily támadásnak az általa mondottakká való belemagyarázása ellen határozottan tiltakozik. A többire néve ő is nyugodtan hiszi magát az elfogultatlan olvasó illetékre.* — Lehet, hogy a „Debr. Prot. Lap” e nyilatkozatot nem fogja kiadni, azért kellett ezzel a tért itt is megrabolunk. A szenvedély lármaja ellen nem védekezünk. „Et alios vidimus ventos!”

— **A Prot. Irod. Társaság ez évi felolvasó estélyei** Budapestben, folyó hó 9-én kezdődnek s március 6-ig fognak tartani. Minden pénteken lesz egy-egy estély az ág. ev. egyház disztermben. A program már az egész ciklusra készen van. Szász Károly, Szabó Aladár, Kenessey Béla, Szóts Farkas, Vargha Gyula, Kenessey Dező, Fejes István és Horvath Sándor fognak a prot. egyházat s ennek mai helyzetét közrelő érdeklő felolvasásokkal közreműködni. Ha az Irod. Társaság nem megy a vidékre, legalább a vidék menjen Budapestre egy-egy kiválóbb képviselőjében. Ugy látszik, ez a gondolat szulte a komoly figyelmet érdemlő programot. Fejes I. március 16-án, a Prot. egyház feladata, tekintettel a jelen egyházpolitikai és társadalmi kérdésekre, című értekezéssel vesz részt a felolvasó estélyen.

— **A kolozsvári theol. facultás**, mint a kerület igazg. tanácsának jegyzőkönyve igazolja (Prot. Közl.) már a legközelebb felállható lesz. A fedezeti tőke 367,295 forintban felvéve, melynek évi tisztá jövedelme 32,393 frt s így még 381 frt 05 kr felesleg is mutatkoz.

— **Az egységes középiskola ügyében a közoktatási tanács** albizottsága legközelebb három gyűlést tartott. A bizottság tagjainak véleménye szerint a tervezett kö-

zépiskola, melyben minden tanuló egyenlő mértékben tanulhatja a művelődés elemeit, mindenkit egyenlőn jogosít a felsőbb iskolákra. A középiskola tantárgyairól a gimnáziumban most tanított tantárgyakat mind javasolja felvetetni, de a nemzeti elemek nagyobb érvényesítésével. Viszonylag kötelező tantárgyak gyanánt a bizottság a görög és francia nyelvet jelölte ki, melyek a többi tárgyakkal egyenlő fontosságúak, de ezek közül a tanuló csak az egyiket választhatja. Ezeknek tanítására a bizottság 4 évet vett fel. Hosszabb vitát idézett elő az a kérdés, hogy minden iskola kötelezőtessenek-e mind a két, viszonylag kötelező tantárgy tanítására s a bizottság többsége végre abban állapodott meg, hogy a hol csak egy középiskola van, az mind a két tárgy tanítására kötelezendő, de a hol két vagy több középiskola van, a miniszter engedélyt adhat, hogy egy időre vagy a görög vagy a francia nyelv tanítására ne rendezek be mindenkit intézetet. Huzamosabb ideig tanácskozott a bizottság a felett is, hogy az idegen nyelvű (szerb, román, olasz) iskolákban mi módon lehet elérhíteni azt a nehézséget, a mely onnan származik, hogy a növendékeknek 5féle nyelvet is kell egyszerre tanulni, a többség végre abban állapodott meg, hogy ezen a bajon a miniszter segíthet esetleg a helyi tantervekkel, a német nyelv clejtésével vagy esetleg más, célszerűnek látszó módon, de a bizottság ezekre az intézkedésekre is kötelezőnek tartja a többi iskolákra készített tervezetet. Érdekes vita fejtett ki a felett a kérdés felett is, hogy hany éves legyen a középiskolai tanulmány? *Suppan* és *Zichy* Antal az előkészítő osztály felállítását károsnak vagy legalább is feleslegesnek véli, mert ez bizalmatlanságot fejezne ki a népiskola iránt. A mostani bajokon szigorú felvételi vizsgálva kívánának segíteni. *Veroldy* tanfelügyelő ellenben a népiskolára néve hasznosnak tartja, ha a középiskola 8 osztálya alól egy előkészítő osztályal kibővítették, mert a mostani rendszer mellett a népiskola 4-ik osztálya a középiskolára készíti elő a növendékek egy részét s így elvonatik eredeti rendeltetésétől. Szász Károly és Kármán szintén 9 évesnek óhajják az egységes középiskolát. A vitában a tagok majdnem mind résztvettek s végre szószertint szavazással döntöttek el a kérdést. A szavazás eredménye az lett, hogy a bizottság 9 szavazattal 7 ellenében az egységes középiskolát 9 osztálynak óhajti. Az utolsó kérdés az volt, hogy minő sorrendben tanítsák a tervezett középiskolában a nyelveket? Erre néve a bizottságnak az a véleménye, hogy az I. osztályban idegen nyelvet nem kell tanítani. A II. osztályban kezdődjék a latin, a III. vagy IV ben a német s V-ben a görög vagy a francia nyelv tanítása.

— **Egy új pásztorlevél.** Br. Hornig Károly, vesprémi püspök, aki a közös pásztorlevélet nem kísérte annak kihirdetése alkalmával külön leirattal, a napokban körlevelet intézett egyházmegyéje papságához, de különösen a hívekhez. Ebben püspöksátiához hasonló módon fejtegeti a szegény magyar kath. egyház siralmas állapotát és sorakozásra, összetartásra, tömörülésre hívja fel az egyház közhíveit, utasításul advan, hogy a papokat és egyes tekintélyes kath. világi férfiakat tekintésk vezérekül. Küzdelemre buzdítja őket, mint mondja, nem a béke felzavára, hanem annak helyreállítása és biztosítása céljából.

— **Reverszálisos ref. egyházmegyei gondnok.** Gyürki Ábrahám grófól, a drégely-palánki ev. ref. egyházmegye

gye gondnokáról híresztelik a napi lapok, hogy Schopper rosznyói püspöknek — ennek az extra pápista főpápnak — reverszálisot adott. Mit szól ehhez a drégely-palánki egyházmegye? És ez a gróf ur ott képviselte csak néhány napja még a református egyházat a király előtt!! A tisztelgők névsorában legalább ott volt!..

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

Prof. P. Szivesen tesztünk collegialis' iskolálatokat, de tartalmai kivanatok közlésére nem vállalkozhatunk. Alkalmilag késéssel fogunk b. folyóiratokról megemlékezni, mert nem tartunk azokkal, a kik szívesen elmondott dolgokat is ajnóságiképen akarnak feltűntetni s úgy viselkednek vállalatokkal, mintha egyedül állnának a világon. Egyenmelyik lapjárunk a nevet is irtózik a másikaik kinyomatni, kivéve bizonyos eseteket. Megpróbáltuk a múlt évben lapjárunk tartalmi jegyzékét közzélni, de hálálatlan munkának tapasztaltuk azt a figyelemkedést. — *M. P.* Megkapuk s 'iparkodni fogunk vele. — *M. J.* Egyebet is szeretünk volna olvasni leveleddől. A választ elküldtük, az anyagi dolgokról a pénztárnok fog tudósítani. — *H. V.* Levelet írtunk. A könyv ide nem érkezett. — *K. B.* Ebbe a számba nem fért. — *U. I.* Sajnálunk, hogy dicséretesen növekedő bardségodat nem bírjuk elégé méltányolni; ez azonban el ne kedvelésfésen. — *H. Gy.* A szomorú hír rendkívül meglepett az előzetes miéket állásról legközelebb.

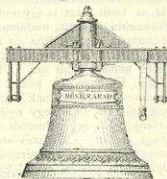
HIRDETÉS.

Alapított 1840. IFJ. HÖNIG FRIGYES Alapított 1840.

harang- és érez-öntődéje

Aradon, Rakoczy-útea 28. szám.

Ajanljak cs. és kir. szabadalmozott, a legnagyobb állami éremmel kitüntetett, saját találmányu harangjait, melyek előnye minden más szerkezetű harangokkal szemben az, hogy 22° súly- és éremzakarítás mellett sokkal erősebb és

kellemesebb hangúak is, forgatható vas és lágy acézből készült harang-felszereléseit — melyek alkalmazásával a harangok a megpredestől óvatnak — könnyen kezelhetők, s a tornyot meg nem ingatják, ugyszintén lágy acézből készült harang-állványait a legolcsóbb árak mellett.

Elvállal régi harangoknak forgatható vas vagy acél szerelésre való átalakítását és repedt harangok ujra öntését.

Harangjaim kitűnő jó hangjukért és tartóságukért 10 évig szavatolok — s azokat saját felelősségem és költségemre bármely vasuti állomásra szállítom.

Kedvező fizetési feltételek. Költségvetések és képes árapok kívánatra díjmentesen küldetek.

2-15

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
számlával, egész évre
5 frt, félre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÓNYE.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFÖN. —

TARTALOM: »A jövő egyháza.« *Gürömbel Péter.* — »Az 1868. LIII. kérdéséhez.« *Molnár Ferenc.* — »A bécsi prot. teológiai fakultásról.« *Köcz Kálmán.* — »Indokolás.« *Gróf Csáky Albin.* — »Kritikai megjegyzések a házassági jogról szóló törvényjavaslat kérdéséhez.« *Dr. Zsindely István.* — »Irodalom.« — »Vegyes közlemények.« — »Hirdetés.«

A jövő egyháza.

II.

A szemlélődő s gondolkodó emberek előtt kétség-telen bizonyosság már, hogy a minden valószínűség szerint törvényne való négy egyházpolitikai javaslat, valamint a már életben levő 1868. évi 38. t.-c., az 1876. évi 28. t.-c., az 1883. évi 30. t.-c. és az 1893. évi 26. t.-c. cikkek az egyháznak az államhoz való viszonyát alapjában, lényegében gyökeresen megváltoztatták már is és a közel jövőben még inkább meg fogják változtatni. Hosszas indokolás helyett utalom az olvasó figyelmét Buza Jánosnak e becses lapok I. évi 1. sz.-ban „A prot. középiskolák jövője” c. cikkére. Emlékeztetem az olvasót azon harcokra, melyeket az iskola autonómiaja érdekében 1868 után s a felügyelet tárgyában az 1879-ben megirt tíz pont felett viselt az egyház az állam ellen. Azután megkérem, hogy gondolja el a való életet. Gondolja el, hogy az iskolai ügyekben a tanfelügyelő a jog és hatalom, az egyház joga és hatalma mellette csak alárendelt és kicsinyes, alig terjed többre, mint a fizetésre. Gondolja el, hogy az értetségén ott ül a kormány képviselője — vetőjoggal . . . s be fogja látni, hogy az iskolából az egyház már kizorítottát s jövőre még inkább kizorítja onnan az 1893. évi 26. t.-c. Tehát befolyását más úton-módon kell keresnie a hívek zagyamára; más eszközökhöz kell nyúlnia az istenszorga építése érdekében; nem egyedül azért, hogy a felekezeti befolyást az emberek érvényesítse, nem; hanem azért, hogy az evangélium erejével, szellemével, a ker. vallás jótékony melegével az egyes emberek, a családok, a társadalom, az emberiség életét, s az életben a sok visszasszót, nyomort, szenvedést stb., stb. lehetőleg elviselhetővé, sőt az életet nyugodtá, kellemessé, kedvessé, vonzóvá, széppé és boldogítóvá tegye.

Hogy az egyház ezt tehesse, szerintem az embert oltalmába kell vennie, mindjárt a születés első percében, a bölcsőjében s szerető gondjával, figyelmével, gyámolító és vezető kezével át kell kísérnie az egész életet, bölcsőtől a koporsóig. — Miképen valósítsa, miképen érvényesítse az egyház ezen befolyását az élet különböző korain át, hogy a fentebbi sorokban

megjelölt cél frázissá ne váljék, annak elmondása e cikksorozat valódi célja.

Igenis! fel kell fognunk a felekezetiünk kebelében született ember ügyét, születése első percénél, bölcsőjében. Valljuk meg őszintén, hogy idáig csak annyiban tettünk ennek eleget, hogy megkereszteltük a ref. ker. szülők gyermekeit s beirtuk az anyakönyvbe. Jövőben ez nem lesz elég. A „szabad egyház, szabad államban” elye többet kíván. Azt kívánja, hogy a kiket megkeresztelünk — mert talán szükségtelen is megjegyezni, hogy kereszteltetni a szülők okvetlenül fognak, az egy jelentéktelen kis százalék kivételével, jövőben is — tehát a megkeresztelteteket nem szabad többé magukra hagynunk. Minthogy azonban a csecsemőkkel még nem beszélhetünk, fel kell elevenítenünk ama régi jó szokást, az „*egyházkelest*”, mely — tudvalevőleg — számos ref. gyülekezetben még ma is gyakorlatban van, hogy az anya által érvényesítők befolyásukat a kisdéd életére nézve s így jegezzük el őket az evangy. ref. ker. anyaszentegyháznak.

Én megengedem, hogy e tárgyról is sokféle lehet az emberek felfogása; de tény, hogy a gyermek-szülő asszonyoknak, mostani semmilyen lelki gondolkozásunk-mellett is, a mint az fellábadozik, első gondja, hogy Isten házába, a templomba menjen, halát adni az Istennek azért, hogy megsegítse, hogy a halál köteleiből meg-szabadította. . . . Ne hozakodjunk ez ellen azzal elő, hogy pápistás, az ottani „avatásra” emlékeztető szokás ez; mert az ilyen ellenvetés messze, nagyon messze vinne. . . . Hanem, ha ma is feljön a beteggyárból felkelt anya az Isten házába, hogy közös imádságban adjon halát az Istennek: jövőre vegyük szokásba, hogy ugyancsak a templomban külön beszéljünk és imádkozunk vele. Gyöngyöden kérdezzük ki: egészséges-e már teljesen? és a kis gyermeke? Kóssük hathatósan szívére, lelkére csecsemő gyermekének gondját; annak földi boldogságát és mennyei üdvét, vallásos nevelését; hogy mielőtt annyira gyarapodik a kis szülőt, tanítsa meg imádkozni, istent félni és tisztelni; minden dolognál Isten segédelmét s áldását kikérni. . . . Ezzel az anyára is hathatunk beszédünkkel, de a kisdédet is gondjaink alá vettük. És azután, azontúl is, ha találkoznak az édes anyával, kérdezzük ki gyermekei sorsa felől. . . . Így fogjuk igazán végezni a cura pastorálisit. . . . De hisz erre utasítást ad a Pördös

agendája ma is! (Agenda. Fördös. 1878. 14—18 l.). De ugyan mi haszna írta ő ott meg az „egyházkezelésre” tartozó utasításait, ha sok helyt sem külön nem imádkoznak a szülő édes anyával, sem a gyülekezetben mert egész heteken át nem is harangoznak. . . . Bizonyára többször ér egy ilyen megható pillanatban egy pár jó szó, egy-két pontból álló utasítás, mint sok hosszú prédikáció a szülei kötelességekről, a nevelésről és vallásosságról. . . . S az ily szemlélő szembe való beszédnek, közvetlen érintkezésnek van hatása, nem úgy, mint a prédikációnak, melyben mindenkinek beszélünk és senki sem ért róla!

Figyelemmel kísérvén a fejlődő gyermek — s vele együtt az egész család — életét, elérkezünk, eljutunk vele, helyely-helylyel az óvoda kijárása után, a rendszeres iskolai neveléshez. Az óvodában külön vallásnevelésre szükség nincs ugyan, mert ott csak általános ker. szellemben szerkesztett imák, fohások használatnak; azonban a lelkész, akár mint a felekezeti, akár mint a községi óvoda felügyelő-biztoságának tagja, mutasson érdeklődést a gyülekezetéhez tartozó szülők óvodába járó gyermekei iránt; az óvoda helyiséget gyakorta meglátogassa, hogy a hitsorsos gyermekek benne lelki atyjukat, életök, sorsuk folyamának éber figyelemmel kísérjék ismerjük fel, hogy ne legyenek ismeretlenek egymásra nézve, midőn az elemi iskolában a lelképásztor, mint vallásnaitót kezd velük foglalkozni.

Igenis! a jövő képe azt mutatja, hogy a vallás-erkölcsi és hittani tárgyakat a lelkész fogja, a lelkésznek kell tanítani az iskolában. Mert hisz az általánosan csak világos már mindenki előtt, hogy az 1893. évi 26. t.-c. megvalósítása egyet jelent az iskolák államosításával! Ha pedig az iskola államivá lett, akkor már mindenik hitfelekezet maga köteles a hittanokról stb. gondoskodni.

Itt azonban két dolgot kell megjegyezni. Egyik az, hogy míg ez az átalakulás meg nem történik — és míg a lelkésznek is nyakában marad az elől említett sok irodai teendő, a közigazgatás s kormányzat szolgálata; — addig t. i. míg az iskola a felekezeti marad, a tanítás teljesen és kizárólag a hitfelekezeti tanító, tiszte leendő a felekezeti népiskolában; általános-ságban nincsen is ok rá, hogy a hittani tárgyak a felekezeti iskolában a felekezeti tanító kezébe kivételtesenek; de a jövőhöz úgy kell készülni, hogy ez az állapot soká fenn nem állhat. Ennélfogva idején kell készülni a hitfelekezetek ahoz — és épen ez a másik megjegyzésem a tárgyánál. — hogy a vallásnevelés hová előbb a felekezetre hárulnik, illetőleg az egyes hitközségek papjaira marad. És ez nagy jelentőségű dolog! Nem azért, mint talán a roszkaratúnak egyenesen gyanakodólag gondolják, mintha a lelkészek félnének e szép hivatás teljesítésétől; mert hiszen sokkal kellemesebb foglalkozás lesz az, mint az anyakönyvek másolata, mint a lélekölő irodai munka; hanem a vallásnaitó órák beosztása s a több iskolával bíró községekben a vallásnaitó órákra járó gyermekek nagy száma miatt! A hittani tárgyaknak a lelkész által való tanítása kérdésének ez a sarkpontja vala az, mely felett már két évtized előtt heves zóvátat folytattam b. e. lelkészfelődmű és főnökömmel; t. i. hogyan lehet majd a 4—5 iskolában s mindenik iskolában 4—5—6 osztályba járó gyermekeknek vallást tanítani külön? Nehéz törésű dió is, de nem lehetetlen; azonban az átalakulásnál nagyon is figyelembe veendő mozzanat. Mert pl. kis gyülekezetben, hol 5—600, legfőlegbb ezer a

lelkek száma, hol tehát egy, legfőlegbb két iskola van a községben, egy lelkész, ha az állam és községnek teendő irodai szolgálatait adól felszabadul, egymaga elvégezheti a vallásnevelést; el is végzi nagy lelki gyönyörűséggel. De a népesebb hitközségekben, a hol már százakra megy a. hitfelekezethez tartozó növény-dékek száma, ott egy ember nem lesz képes annyi gyermeknek a vallást tanítani. Azonban ott lesznek a segédlelkészek, a kik már akkor szinte nem irodai segédek, nem az állam részére dolgozó, idegen és egyházi, vallás-erkölcsi tekintetben haszontalan, áldatlan munkán fognak fáradozni; hanem egészen előképzett-ségök és tanulmányaiknak megfelelő tárggyal, vallásneveléssel fognak foglalkozni. A még népesebb egyházakban pedig ez sem lesz célravezető. Azokban már hitoktatói, katechetái állásokat kell szervezni, a mint ez megvan helyely-közel már hitfelekezetünkénél is; de általánosan megvan a róm. kath.-nál, még kevésbé népes plébániák is.

Hitoktatói, katechetái állás! Igen ám! de miből? . . . Persze, hogy miből? . . . Ez a kérdések kérdése!

Nem most hangoztatom először, hogy az átmenetnél, az átalakulásnál, az elemi hitfelekezeti iskoláknak államivá vagy községivé való átváltoztatásánál a felekezeti ébren legyen s igyekezzeik vallási, hitfelekezeti érdekeit megóvni, annak ellátásáról jövőre is gondoskodni.

Ha átveszi a község vagy átveszi az állam az iskolát, vegye vállára annak terheit is. Ne úgy, mint a 29.751. sz. min. rendelet kilitásba helyezi, hogy ha az állam átveszi az iskolát, átveszi a kántori állás javadalmának kivételével, az iskolai alapot is (min. rend. 8. 16. pont). De miután ilyen tervezetek vannak, igyekezzeik a hitfelekezetek általában is, igyekezzenek az egyes hitközségek is a vallásnevelésre, a hitoktatásra szükséges alapot megtartani, megmenteni, hogy így, a hol kívánthatik ne csak rendes lelkészeket, hanem hitoktatókat is, sőt kántorokat, énekevezéreket is tartassanak, még pedig a hitsorsosok újabb megterhelése nélkül. A hol ezt majd elhibázzák, biz ott igen nehéz kérdés lesz a hitoktatás felöl való gondoskodás! Ébren kell lenniük, hogy hitfelekezeti érdekeink meg ne sértsenek. csonkúlást, rövidséget ne szenvedjenek!

Mivel ennyire belemerültem e tárgyba, itt látom szükségét előadni nézetemet az énekevezési tiszt teljesítésére nézve is, az iskolák államosítása, vagy községivé alakítása esetén. Ezen felmerülő esetek idején, a nagyobb, népesebb egyházak természetesen énekevezési, kántori állásokat szerveznek. A kisebb községekben a községi vagy állami tanítónak igen jó mellékereset gyanánt fog kinálkozni a hitfelekezetnél a kántorság, énekevezés s a vele járó énekevezési díjazás. Sőt már a pályázatoknál kitüntethető lesz, hogy a kérdés községben melyik hitfelekezetnél lehet ilyen mellékeresetre, énekevezésre számítani, hogy így a pályázó a díjazáshoz már azt is hozzá vehesse. Így, a legtöbb esetben, e kérdés is meg lesz oldva! De, hogy anyagilag is megoldható legyen, akár egyik, akár a másik esetben, akár kis községben, akár nagy egyházban, kivánatos, hogy az iskola jellegének változtatásánál a hitfelekezeti érdekek örei ugyancsak talpon legyenek, mivel az esetek már is gyakoriak!

Görömbei Péter.

(Folyt. köv.)

Az 1868. LIII. kérdéséhez.

A polgári házasságról szóló törvényjavaslattal kapcsolatban, mint az köztudomású, egy másik is foglalkoztatja törvényhozáinkat és a közvéleményt, mely szerint a kath. egyháznak a szellemi téren szenvedett veszteségeért országos törvény által adatnék kárpótlás az 1868. LIII. t.-c. azon részének eltörlésében, mely a gyermekek vallási hovatartozásának kérdéséről intézkedik, vagyis — a mi ezzel egy értelmű — az eddig már néhány évtizeden keresztül tiltott lélek-halasztat szabadalmában.

S az van mondván tervezett törvényváltoztatás felől s mi protestánsok, mintha hajlandók lettünk volna hitelt adni annak, hogy ez a művelet, az izgalmas egyháztársadalmi problémáknak alapos, állandólag szabadelvű megoldása.*

Hogy vannak egyháztársadalmi problémáink, a közbékeséget a vallás örve alatt megbolygató rendelkezések közöttünk, de nem miattunk: ez fájdalom, igaz; hiszen épen ezek alkalmából vettett fel a törvényváltoztatás szükségese. De hogy e problémáknak egyedül az állami törvényhozás közbejöttével lehetne és kellene megoldás, a vallásos eszmék előbb vitelére megoldatniok: ez már nem egyéb, mint a mult idők emióm táplálkozó, nevelés, megrögzött előítélet, mely semmitől sem áll távolabb, mint a protestáns felfogástól. Aztán, hogy az a mód, melylyel az állam ezeknek megoldását, helyreigazítását eszközölni szándékolja, állami szempontból szabadelvű lenne; ez az állítás, szelid kifejezéssel élve, világos elcsavarása az igazságnak.

Az állam, mint az anyagi és szellemi törekvések szempontja s közbiztonsági erkölcsi intézmény, ma már felekezeti fény felülálló s mindinkább haladnia kell a szabad egyház szabad államban eszméjének megvalósítása felé. Nem szövetkezhetik, mint a sőtét közép-korban tette, világi hatalmának fontbavetésével egyik felekezettel a másiknak elnyomására. A vallás ügyét tisztán a lelkiismeret kérdésének tekinti már ma s csupán arra kell ezen a téren ügyelni (és épen a szabadelvűség szempontjából ez itt a főképen megfigyelendő dolog), hogy az a lelkiismeret a másokéval s az állam magasabb érdekeivel összeillessék és állampolgárok hitét. Így alakul, így domborodik ki mind erősebb vonásokkal minden művelt népnél a modern, szabadelvű állam egyházpolitikája, s bizonynyal nem messze van az az idő, — jelei már egyre sürűbben mutatkoznak — midőn az állam az egyházi hatalom fondorkodó, erőszakoskodó uralmának foszlányaival kezében, mint evangéliumi szellemű győző fog megállani, sajátos jelenség gyanánt a kath. egyház felett, s a kath. egyháznak a maga hitbeli lelkiismeretére, mint legelső esetben megbízhatatlan bíróra hivatkozást, kénytelen lesz mérvadóknak nem tekinteni; hanem magasabb érdekeihez képest azt fogja mondani: én elvégre is csak a cselekedetekből ítélhetem meg az állampolgárok hitét.

Ezt a szellemet, a belső ember uralmának jogát kell az általánosságban u. n. keresztény állammak mind inkább visszatükröznie, érvényre emelnie, az arra magát képtelenné bizonyító felekezeti keresztény egyházzal szemben, ha a szabadelvű névre igényt akar tartani. Nem föléletes áttekintéssel, nem tisztavágyó életű inézkedésekkel; hanem az egyháztársadalmi kérdések mélyére szállva, gyökeresen, szellemel kell al-

kotnia. A polgári házasságról szóló törvényjavaslattal az 1868. LIII. törvényekkel összefüggésbe hozatala s ennek amarezét szándékolt eltörlése épen nem vall ilyen magasabb nézpontú, mélyebbre tekintő felfogásra; még következetességre sem. Egy szabadelvű törvény biztosítása végett, mely tisztán jogkörébe tartozik, oda dob a prédára lesó, klerikális ellenáramlatok egy másik szabadelvű törvényt, mely békés fejlődésnek alapját képezi. Valóban roppantul felületes és elfogult gondolkodás, a tények és történelemnek, a protestantizmus és katolicizmus szellemének, jellemének nem ismerése, vagy félreismerése kellene ahhoz, hogy valaki, — csak épen e két javaslat felszínre vetődésének körülményeit, azok egymásra hatását tekintve is — a kérdéses törvényt ne szabadelvűnek tartsa, akár a történeti multjánál, akár az azt átlengő szellemnél fogva.

Annak eltörlése csak azon esetben jelezne haladást s lenne indokolt, ha abban az irányban, melyet az képvisel, újabb még szabadelvűbbel pótolatnék. Szabadelvű voltát nem ingatja meg a kath. részről hangoztatott amaz ismeretes ellenvetés sem, hogy az a kath. egyház jogait, cselekvési szabadságát korlátozza, hódító erejét gyengíti, eszméinek terjedését akadályozza. Nem, mert alapos ismerettel, elfogultság nélkül, nem mondhatja senki e törvényről azt, hogy az a kath. egyház hívei, s azoknak a lelkiismereti meggyőződése, nem pedig kizárólag a klérus, e különérdekű testület túrelmetlenkedő, önző kapzsisága ellen hozott volna, s hogy nem épen ez okból van ma is szükség annak fentartására. A kath. laikus elemnek, de általában bármely egyház tagjainak semmi mélyebb vallási érdekek nincsen és nem is lehet abban, hogy itt és ott néhány emberrel többen, vagy kevesebben vallják-e az ő egyéni hitét, különösen ha megmondjuk, hogy ez a hit épen homlokegyenest ellenkezik az egyház által megállapított hittételekkel, s talán keresztény-nöb is. Az tisztán egyházi specialiter kath. papi érdek, melyért a magának tetszelgő klérus oktalantul, mondhatnánk lelketlenül anyi sok zavart támasztott már. A hit egyéni tulajdon, melynek meg van a maga tisztességes szellemi útja a hódításra, a tovább terjedésre s a kinek lelkében él, ohajtja is egészen természetes okokból annak terjedését, de hogy vele szemben túrelmetlenek legyünk, sőt külső eszközökkel, durva kézzel belemarkolva, egyik embertől elvenni, másira rákényszeríteni igekezzünk: ez kizárólagosan a katolicizmus találmánya.

A vallás ügyének ez a magasabb, szellemi oldalról való tekintése az újabb időben már, minden klerikális izgatás dacára is, élenken nyilvánult a kath. világi elem körében. Ennek eredménye volt épen a kérdéses törvény megalkotása is, a mely ellen akkor, történeti adatok szerint, a klérus majd nem egyedül intézett támadást; a számbavehető szabadelvű világiak magára hagyták. Szabadelvű alkotásnak tekintett e törvényt folyton, s mint ilyenben nyugodott meg abban hosszu, állam-rongáló vallási villongások után a katolicizmus multjával szemvető, nemzeties irányú, hazai közvélemény. Hát vajon a mi akkor s azóta szabadelvű volt, ma már nem lenne-e az, hogy mint ilyen elvetette, a történeti fejlődés útjáról letérve, melyre pedig a klerikálisok a magok érdekében annyira szeretnek hivatkozni: egy egész századdal menjünk vissza az intézmények alkotásában? Ez az irány jelezne-e igazi szabadelvű haladást? Ugyan nem gondolja-e meg gőg-jében, vagy elfogultságában a magas klérus, hogy ha ennél a kérdésnél elveti az állam a történeti alapot,

* Lapunk mindig tiltakozott e felfogás ellen.

akkor következetesen el kell azt vetnie más idősebb kérdések elintézésénél is, s ezzel aztán a kath. egyháznak, illetőleg klerusnak, minden történeti jogból származó állami, társadalmi s egyéb kiváltságait halomra dönti.

Ha tehát a klerus merészi ezt a tisztán állami érdekek alkotott törvényt támadni a szabadelvűség hiánya miatt, az állam egyedül saját érdekétől indítva, joggal vághatja vissza, hogy a klerus nem illetékes egy általános érvényű törvényt saját szempontjából, saját mértékével mérni. A világi elem lelkiismerete sohasem tiltakozott az ellen, az nem is egy a klerus lelkiismeretével; erre hivatkozni hát a klerusnak sem oka, sem joga nincsen. Katholikus kívánságnak megjárja, hogy ez a törvény töröltessék el, ha ellene állami szempontból alapos kifogás emelhetnék, vagy gátló az egyházat igaz hivatásában; de az igaztásban tévedező klérifikálmus szabadelvű nem volt soha, és elveinél fogva nem is lehet, sőt annak szabadsága fegyver a józan szabadság ellen. Lényegileg marad a régi; a szabadelvűségben csupán színét változtatja, mint nemely állat, ha a napfényen sütkezethetik vagy ingereltetik.

Már maga az a körülmény, hogy ezt a tisztán egyházi ügyet, a gyermekek vallási hovatartozásának kérdését, melyet a protestantizmus elveinél fogva saját körén belül old meg; és ezzel soha nehézségeket nem támaszt, a klerus magatartása miatt ismét az állami törvényhozás elé kell hurcolni: bizonyítja azt, hogy a klerus valami szabadabb, általánosan emberi, s tiszta keresztény szempontból még ma sem képes tekinteni a viszonyokat, nemcsak ebben a kérdésben, de ismeretes vallás-erkölcsi elvei szerint kivétel nélkül, nagy általánosságban. Ez a végzettszerű, romboló szellemirány, mely lépten-nyomon megnyilatkozik a hivatalos egyház kijelentéseiben s tényekben, s melynek jogosultságát annyira vitatják, hogy azzal, mint épen isteni igazsággal dicsekedeznek is: nem kerülheti ki most, még kevésbé, mint a multban, szabadelvű törvényhozásunk figyelmét. Katholikusá tenni mindenkit; ez a törekvés ma már egy katolikus ember előtt sem jelenthet egyebet, mint a vallás ügyét pusztá hatalmi ténykedéseknek nyilvánítani, s keveset törődni az egyéni lélek igaz érdekeivel és szükségleteivel. Ez a szellemirány az, mely lépten-nyomon, eltekintve annak evangéliom-ellenes voltától, nehézségeket, vizsálokot támaszt az állam, társadalom, sőt a családok életében is, s fog támasztani mindaddig, míg magát történeti képtelenséggé nem téve, egy végleges megoldás által le nem rázza nyakáról a társadalom s állam a vele való bajlakodást.

Ha ezt az így nyilatkozó szabadelvűséget méltónak tartja ma a magyar állam arra, hogy annak, s vele a saját érdekeinek istápolására vállalkozzék: ám tegye: de ne kívánja tőlünk, protestánsoktól, kik ezzel homlokegyenest ellenkező szellem-irányt követünk, hogy ezt szabadelvűnek s az állam érdekében levőnek ismerjük el. És pedig nem azért, mintha elveinkkel a saját egyházi érdekeinket akarnók csupán előtérbe tolni (hiszen nyíltan vallott s ismert prot. eszme, hogy belső meggyőződésből származó hitével mindenki lehet boldog); hanem azért, mert a történelemre s erkölcesinkre támaszkodva, egyházi érdekeinket a józan demokrata állam érdekeivel egynek látjuk.

Az 1868. LIII. eltörlése a gyermekek vallási hovatartozásának kérdésén nem megoldandó, hanem elmergeszítendő; tehát annak fentartását épen államérdek követeli, tekintet nélkül arra, hogy nyer-e vagy veszít az

állat egyik, vagy másik felekezet? S ez a kérdés előtünk annyira világos, meglekedésben olyan egyesenséggel, gyanútlan becsületességgel lehet eljárni, hogy szinte csodálkozunk kell egyrészlől a furfangon, mely azt újlag előkerítette, másrészlől a megoldása körül tapasztalt nagy fejtelenségen. A gyermek, míg hitéről vallást tenni nem tud, a mi már az első keresztényeknél is a községhez tartozás, a gyülekezeti jogok feltétele volt; vagyis míg egyházilag nagykorusítva nincs, egyik felekezethez sem tartozik még; csupán elő van jegyezve a keresztelés által, s majdan bevezetve a nevelés által egyik, vagy másik egyházba. Nevelni pedig, ha már legalább szellemi egyenjóságunk nem irott malaszt, mint a többi, saját hitelveiben, saját tagjait — úgy hisszük — a prot. egyháznak is szabad; s szabad leend még az iskolák államosítása után is. A szülők természetjoga itt merő képtelenség. Ez az indoklás, bár természetjogot emleget, mégis képes feltételezni a szülőkről, rendes körülmények között, egy egészen természetellenes dolgot, hogy t. i. egy becsületes, hitével boldog szüle gyermekét más vallásban is neveltheti. Rendes körülményeket mondunk, mert a klérifikális kapzsiság, mely e természetjogok itt és ott már törvénybe ígatás nélkül is erőszakosan érvényt szerzett, talán a dolog helyes megoldásakor még sem vehető irányadó vezérelvnek. Aztán ez a kérdés meg is van már oldva igen helyesen és bölcsen, országos törvény által. A ki gyermekét képes más vallásban neveltetni, az vagy nem szereti a magáét, vagy azt a másikat jobban szereti: hát miért nem megy ő maga is gyermekével együtt? Az az elenyevet, hogy ő ezt a megszokás és öszeköttetések miatt tenni resteli: nagyon is felszines s komoly számfaltába nem jöhet. A ki azt a másik vallást bensőleg, lélekbeli megismerette, annak nem lesz nyugta addig, míg át nem áll; szomorú dolog lenne, ha holmi restelkedési okok visszatartanák őt e szándéka végrehajtásától. De mert nem is úgy áll a dolog, hogy azt a vallást szerető; rábészélésre olykor erős nyomásra, pillanatnyi megfeleledkezésében, vagy azért a számalmas családi békeségért, gyermekét átadja, s aztán önelkével meghasonlása jó. Köztudomású, szomorú példakal igazolható tények ezek s épen ezért a kérdés őszinte megoldása külön figyelmen kívül nem hagyható.

Egy erkölestelen, romboló iránynak lenne ismét nyitánya az 1868. LIII. ide vonatkozó szakaszainak eltörlése, mit sem sem indokol, csak a klerus sürget és zaklat. Az államnak első teendője, hogy tisztán lásson erős kezekkel fogjon, épen e kérdés kapcsán, az igazi szabadelvű egyházpolitikai reformok megvalósításához.

Molnár Ferencz.

ISKOLAI ÜGY.

A bécsi prot. teológiai fakultásról.

Abban a reményben fogok tollat, hogy e Lapok teológios olvasói érdekl az mi történik a szomszédjában, milyen Ausztria egyetlenegez prot. teológiai akadémiájának jelenlegi szellemi képe.

Előre bocsatom, hogy bár — értesülésem szerint — Ausztriában csak az a prot. lelkész nyer alkalmazást, a ki a bécsi ev. fakultástól szerzett magának bizonyít-

ványt, mégis feltűnő kevesen keresik fel ezt az intézet tanulási szempontjából, inkább vonzzák őket a gazdag német egyetemek, a miben azonban éppen nem akarunk az illeto papjelöltek részéről gyakorolt kritikát látni. Mert, míg Magyarországnak körülbelül 300—340 prot. papjelöltje 9 akadémián oszlik meg s így egy-egy intézetre 35—40 hallgató jut (még igen kis számot vetünk fel!) addig a bécsi ev. papjelöltek létszáma 1—3 idegont oda-számitva, 20—25 közt ingadozik. A szigorú centralizáció tehát nem hozza meg Ausztriának a kívánt gyümölcsöt, bár politikai szempontból nagyon üdvös volna.

A papjelöltek körülbelül olyan szellemi készütséggel lépnek az intézetbe, mint a mieink, de a mieinkkel együtt — az önvallomás nem bűn! — bizony hátul állanak a schweiciak mögött. Mert, hogy egyebet elhallgassak, Schweicba a teológiára csak az léphet, ki már a héber nyelvben jól otthon van s így eshik meg, hogy pl. Zürichben a tanárnak nem kell bajlódnia a héber szöveg fordításával, hanem annál behatóbban exegétáhat. Mennyi időt pazarlunk mi el a héber nyelvre teológiánkon!

A rendesen nem nagy számú hallgatósággal dicsekvő fakultás eredetileg az egyetemnek volt kiegészítő része, tehát megfert egy fedél alatt az „Agusztineum” szeméremmel egészen 1873-ig. Az ausztriai vallási viszonyokat jellemzőleg azonban, ekkor IX. Pius pápa igazgatásaira, a jogtalan követelést s beavatkozást nem szívesen tűrve ugyan, de mégis kimondta a törvényhozás, hogy az eretnokség látásától is irtózó kath. lelkiismeret megnyugtatósa végett, kiszakítja az egyetem testéből eme „fenés részt” s külön helyezi el. Így űzte ki a túrelmentesség bérháza az ev. teol. fakultást, e fattyú gyermekeket, a melylyel kapcsolatban a protestántizmus ottani helyzetere felemlíthetem, hogy a városi tanács, míg a protestánsoknak csak alalmaznák ad iskolatartásra évi járulékot, addig egy félreeső kerület kath. temploma építésére 247 ezer forintot szavazott meg, ime! ugyanaz a sors a „legkatholikusabb király” mindkét államában. Egyébiránt a prot. fakultást is az állam tartja fenn teljesen. tanárainak 5000 ft a fizetése.

A protestántizmus körén belül a fakultásnak nincsen felekezeti jellege, nemcsak a luth. és ref. hivatalos egyház nyerne benne képviselőket, hanem jelenleg, a mi mindenesetre csak esetleges, a racionális és az orthodox teol. irány is megtalálja a maga munkásait. Külön kath. és ref. dogmatikust maga a szervezett követel, a többi tanszékeket felekezeti különbség nélkül látják el. Ref. dogmatikus jelenleg a Balogh Ferenczel szemléli rokonságban álló Böhl Ede, lutheránus pedig a szabadelví Frank Gusztáv.

Úgy hiszem, e Lapok képviselte irány hiveit leginkább fogja érdekelni a ref. orthodox Böhl, azért sajátosságainál fogva öt mutatom meg első sorban. Böhl a Hengstenberg feltámadt szelleme, örökölte szellemi elődje nagy munkásságát és elkeseredett szélsőségeit. Fanatikus kálmvista. Vétőt kiált mindenkre, a ki szerinte „piszkos kezekkel” hozzá mer nyúlni a negyedszáz éves dogmához. Átkozott iránynak, méteyenek, vallásárulásnak, a kath. érdekek öntudatlan szolgáinak nevezi a modern teológiát, szenteskedő felháborodással emlékezik a Rittchel-féle irányról, megvetéssel Schleiermacheréről, a kitől még a „tudományos” jeizót is eltagadja, bár leginkább vele szemben veszi fel a harcot. És pedig minő fegyverekkel! Szerinte: a csodák Isten világhormányzásának szükségese folyamánjai, a szentháromság tanában nem az a baj, hogy megérteni nem lehet, hanem hogy nagyon is magyaráz (a világnosság tehát árt a vallásban?); az ó-szövetség is háromságtant

hirdet, a Jehova mindig Jézus-Krisztus neve ott; mikor az ó-szöv. mondja: Szent, szent, szent a seregeknek ura: itt nyilván 3 szentet említ, tehát a háromságot; Isten nem kegyelmezhet meg mindenkinek, ez a tan pantheizmusra vagy deizmusra vezetne, tehát a praedestináció a maga merev formájában áll. Reformátorainkat kárhóztatja a dogmai meghasonlás miatt, de ugyanakkor az uniói törekvéseknek is kegyetlen ellensége, mert ez dogmai közönyt és így kiszámíthatatlan veszedelmét hozná rá. Unitáriusokról hallani sem akar s magánbeszéde alkalmával a végromlás felett kesergett a miatt, hogy a mi Prot. Irodalmi Társaságunkban némelyek a „szentségtörő” unitáriusokkal is kezert fogtak volna. Es itt eszembe jutván Debrecen, helyén valónak látom felemlíteni, hogy annak szellemével sincs megelégedve, nem látja ott a kalvinizmusnak határozott kidomborodását, de nem Schweicben sem. Ilyen elvek mellett persze nem csoda, ha irodalmi kelendősege nincs; lapja („Sonntagsbote”) nem talált hálás fogadtatást és igen szorgalmas munkássága nem szerezte meg a megérdemelt hírnevet számára. Mint magánember rendkívül finom, előékeny, jó barát, mint vallásos kedélyű: pietista; házi istentiszteleteiben, magam is többször vettem részt, étkezését mindig imával kezdi, családja körében mindig a mi egyszerű erkölcsű és kegyes 16—17. századi életünk jutott az eszembe, bibliájával és énekesével.

Bőhelle leghatározottabb ellenlábás *Szeberényi János*, a magyar származású, hazai történelmünkben is ismert nevű, gyakorlati teológus, a ki egyszerűsége a protestánsok tábori püspöke. Gazdag nyelvismerettel rendelkezik, latinul cicerói ékességgel beszél. Tanítványait, főleg a ki még hozzá eselleg magyar, jó barátként szereti. Előadása világosságra törekszik s széleskörű ismeretek megutagasa helyett érthetőség a célja. Nem ködös burkol, nem is napba öltözött szobatudós, hanem a megtestesült praktikum; a közlöttekkel túl nem terhel, de általánosságban tájékozott. Rajong Schleiermacherért, mint gyakorlati teológus is.

Szabadelviségben társa a jószágos *Frank Gusztáv*, a melynyoldokadósú, széles ismeretkörű, de a saját értéküket előre nem toló szerény, egyszerű, olykor még adománzi sem félt tudósoknak igazi typusa. Arca, bajszatlan volta miatt is, igen hasonlít Lutherhez, a kinek elfoglaltságában azonban távolról sem osztozik. Keveset teremt irodalmilag szám-szerint, de a mit megirt, azt alapos utánjárás, elmés, könnyed és igen élvezhető irmodor jellemzi. A prot. teológia történetéről írt 3 kötetes műve oly alapos, annyi szak-értelemmel megalkotott mű, hogy e sorok írója lelkesedéssel ajánlja a tárgyánál fogva kétség-telenül reánk nézve is érdekes könyv magyar kiadását a Prot. Irodalmi Társaságnak. Forrásművek tárháza ez! Ó irta meg a bécsi ev. fakultás történetét is.

E 3 oszlopférhöz csatlakozik *Loesche Gröryg*, az egyháztörténelem nagy szorgalmú bűvára és lelkes előadója. Az osztrák protestántizmus történetének kutatása végett egy folyóiratot is szerkeszt, a minek megvan az a jó következménye, hogy a történészek felfedezte emlékek nem szóródnak szét, mint minálunk, hanem egy csoportba összegyűjtve található fel. Ki vitathatná el e gondolat helyességét! Loesche eddig is rászolgált, hogy fiatalabb létére is, a bécsi fakultás s az osztrák protestántizmus nagy munkásának tartssuk.

A héber s általában a keleti nyelvészetnek tudós és még sok reményekre jogosító művelője, *Lots Vilmos* is méltó büszkesége a bécsi fakultásnak. Nagy buzgalommal tanulmányozza a héber archeológiát, az assyrfeliratokat, s 8 éves tanársága alatt enemű irodalmi műveivel is szolgált az ó-szövetségi teológiát.

Legutójjára szólok a Böhlel rokonszellemű orthodox *Ewald Pátról*, a ki az apostoli kornak s az első kereszténység történetének, az új szövetségi dolgoknak előadója. A tünbngai iskola elvéit nem követi, neki minden új-szövetségi irat hitelé és címszerű. Előadási módorában igen célszerűnek találtam, hogy aránylag keveset diktál, de annál behatóbb irodalmi ismertetéssel és kritizálással követi a megtanulandó vázlatot.

A bölcsész köréből egy helybeli pap, mint magántanár ad elő heti 2—3 órán; de hiszen ott van az egyetem kitünő bölcsészeti kara, a mit siet is a jobb részt felhasználni.

A fakultáson magyar stipendium nincs, volt, de az osztárkapszásig elfoglalta jogtalanul. Legfőlebb az egyetemi hallgatókkal egyenrangúság címen részesülhet a magyar teológus, a dékán közvetítéssel, az egyetem 21—30 szabadjegyében havonta s ha rendkívüli hallgató az illető az egyetemen, akkor az 1892 végén létesült „Mensa Akadémia”-ban havi 11 frtért teljes kosztot kaphat.

Ime! ennyiben vázoltam a szomszéd képét. Egy rangban áll a mi legjobb hírű theol. akademiáinkkal. Jó látni, hogy tanári magukhoz édesgetik hallgatóikat, a mi főleg idegennek, mint jómagam is voltam, megbecsülhetlen. Mint egyetemi színvonalú intézmény, tudományos rangfokozatokat (licentiátus, doktorátus) is osztogat.

Rácz Kálmán Lic. theol.

Indokolás.

(Vége.)

A tervezett nyugdíj-intézet mathematikai mérlege a mellékletben közölte van. E mérleg szerint a különböző források évi bevételei s a kiadások a következő főösszegeket mutatják:

Bevétel.

1. A tanárok befizetése, végtelen járadékká számítva	18.070 ft.
2. Az iskola-fentartók fizetnek az alkalmazottak fizetése után	35.170 ft.
3. A tanulók hozzájárulása	47.725 "
4. Állami segély	60.000 "
5. Az ezen iskoláknak adandó építési és beruházási állami segélyek után 15 évre kötendő 3%-os kamat	14.518 "
Összesen	175.483 ft.

Kiadás.

1. Nyugdíjak és ellátási díjak a középiskoláknál	131.800 ft.
2. " " a jogakadémiáknál	10.700 "
3. " " kepezdek és felsőbb leányiskoláknál.	13.175 "
4. " " kereskedelmi iskoláknál	12.800 "
5. Fedezet, esetleges fizetésemelésre	7.008 "
Összesen	175.483 ft.

Említettem, hogy az itt szóban forgó intézetek viszonyai fölötté különbözőek, ez okból a törvényjavaslat a 3. §-ik bekezdésében a tanárok, iskolafentartók és tanulók hozzájárulása arányának módosítását engedi meg, s így az iskola-fentartóknak módjukban áll nemcsak önmagukon könnyíteni, hanem tanulóikon is. Azonban nem mulasztottam el a tanárokat némi védelembe venni azzal, hogy az áthárítható részlet maximumát 2%-ban állapítottam meg.

Az itt mondottakkal kapcsolatosan meg kell említenem, hogy felmerült oly nézet is, mely az egyszerűség kedvéért az alkalmazottakat, az iskola-fentartók s a tanulók hozzájárulását, mind egybevéve, egy egységes százzalékkal kívánta meghatározni, s aztán a megosztást az iskola-fentartókra bízni, de ez esetben a sok tanulóval bíró intézetek olcsón, a kevés tanulóval bíró intézetek pedig drágán jutottak volna a nyugdíj-intézethez.

A 3. §-ik bekezdése különös megvilágítást szükséges. Vannak oly tanintézetek, hol a tanárok nagyrésze pap vagy apaca, kikről nyugdíj tekintetében nem kell gondoskodni, s csak egy-két világi tanár van. Ez esetben nem volna okadót a tanulókat teljes mértékben megterhelni, sem a nyert építkezési vagy beruházási állami segély után a teljes 3%-ot követelni, hanem csakis arányos befizetéseknek lehet helye a nyugdíjra igényt tartó tanárok száma szerint.

Ugyan e § utolsó bekezdése megadja a felvilágosítást a tekintetben, hogy miként volt lehetséges az egyes iskolák már meglévő nyugdíj-alapjainak devonását kikerülni s helyi nyugdíj-alapokat az országos nyugdíj- és gyámintézet céljaira felhasználni. Az sem szorúl bővebb magyarázatra, hogy ha az állam kellőleg gondoskodik a szóban forgó tanintézeteknél nyugdíj tekintetében, akkor még más nyugdíj-intézetek megengedése ellentétben volna az országos nyugdíj-intézetnél nyújtott állami segélylél.

Itt közbevetőleg okát adhatom annak is, hogy miért nem vettem fel a nyugdíj-intézetbe a theologiai intézeteket is. Először: maguknak e tanintézeteknek egy része az egyházi hivatásra való képzés függetlenségével össze nem egyeztethetőnek találta az állami gondoskodást. Másodsor: katolikus, görög-keleti, protestáns és izraelita papképzésünknek még inkább felmerülnek a különböző viszonyok úgy, hogy az ide tartozó tanárokat egy kategóriába foglalni teljesen lehetetlen volna. Harmadsor: a protestáns helyi nyugdíj-alapjainak ez alkotandó törvény által való felszabadulása folytán, e hitfekeztek ez alapjaikat most már nagy részben theologiai tanáraik nagyobb nyugdíjazására fordíthatják s számukra ép oly nyugdíjat biztosíthatnak, mint a minőt a jelen törvényjavaslat biztosít más tanároknak.

A törvényjavaslat 4-ik §-a a már fennálló tanintézeteknek önkéntes belépést biztosít. Minthogy az iskolák fentartásának költsége napról-napra és pedig nagy mértékben emelkednek, méltányosnak találtam, hogy a fennálló intézetek sorsát a belépési kénszerrel ne nehezítem meg. De különben is az itt felsorolt intézeteknek más jellemző van, mint az általános kötelezést szem előtt tartó népoktatási intézeteknek.

A törvényjavaslatban nincs fölvéve, mert magától értetődik, hogy azon már is fennálló intézeteknél, melyek az alkotandó nyugdíj-intézetbe nem lépnek be, a fentartókra nézve a tanárai nyugdíjazására vonatkozó eddigi kötelezettségek érvényben maradnak; például egy részükre ezentúl is kötelező maradt a Ratio Educationis utolsó §-a, mely a tanárok nyugdíjazásáról és hozzátartozók ellátásáról szól, más részükre pedig kötelezők maradnak felekezetiük eddigi rendelkezései, vagy önmaguk alkotta szabályzataik; s ezek értelmében tartoznak majd tanáraik nyugdíjazásáról s ezek hátramaradtjainak ellátásáról gondoskodni.

A törvényjavaslat e §-ának utolsó bekezdése az ezentúl állítandó tanintézetekre nézve azonban kimondja, hogy a jövőben kelezetők iskolák fentartói kötelesek intézetükkel az országos nyugdíj- és gyámintézetbe belépni, vagy alkalmazottjaik számára legalább oly nyugdíjról és hozzátartozók oly ellátásáról gondoskodni, mint

a minőt a jelenleg alkotandó törvény biztosít, és pedig a nélkül, hogy intézetük tanulóit vagy alkalmazottjaikat az adandó nyugdíjért és ellátásért nagyobb mértékben terhelnek meg, mint a minő befizetéseket a jelen törvény szab meg, különben iskoláik nem számíthat a nyilvánosságig jogra. A ki jövőben alapít ily iskolát, tudni fogja előre, mi a kötelessége nyugdíj tekintetében, s ehez szabhatja elhatározását. Másrészt kell, hogy az államnak jövőre gondja legyen arra, hogy csak oly iskolák keletkezessenek, melyek minden tekintetben, tehát tanárai ellátásában is garantált nyújtanak az államnak.

A törvényjavaslat a nyugdíj- és gyámsintézetből azért nem engedi meg a kilépést, mert a kilépések a nyugdíj-intézet mérlegét ingadozóvá tehetnék s az alkalmazott tanárok sorsa ismét bizonytalanná válnék. Ha azonban valamely tanintézet megszűnik, ez esetben megszűnik a tanintézet viszonya is a nyugdíj-intézethez, s a tanintézet alkalmazottjai az ide vont 1885. évi XI. törvény-cikk 20. §-a szerint, ha máshol nyerne alkalmazást, ott nyerik meg szolgálatuk beszámításával nyugdíjokat, ha pedig nem nyerne alkalmazást, a megalkotandó országos nyugdíj-intézetnél kerülnek végezés alá.

A törvényjavaslat 5. §-a a tervezett nyugdíj- és gyámsintézet jövedelmeinek kezeléséről szól. Azért választja a javaslat a néptanítói országos nyugdíj- és gyámsintézet módját és szabályait, mert az eljárást itt már a gyakorlat biztosította.

A 6. § nem szükséges bővebb felvilágosítást.

A törvényjavaslat 7. §-a kiterjeszti az alkotandó nyugdíj-intézet jótékonyosságát az eddig alkalmazottak legregibbeire is, mert e gondoskodás egyáltalában méltányos, mert különben csak egészen önkényesen tartatni kellett volna szabni, s mert az illetők ebbeli régi reményükben nem is gondoskodtak magukról.

A második bekezdésben oly alkalmazottakról van szó, kik ugyanazon iskola-fentartó két tanintézetnél vannak alkalmazva, például jogakadémianál és gimnáziumnál. Az ily alkalmazottak közös iskolai szolgálatuk után egységes rendszeresített fizetésök szerint jönnek e nyugdíj-intézetnél tekintetbe, kivéve azt az esetet, ha ez egységes rendszeresített fizetésök nagyobb, mint a nagyobb fizetésű intézeteknél, például a feltüntetett esetben, a jogakadémianál a rendes tanárok fizetése. Ez utóbbi esetben csak ez utóbbi fizetés mértéke szerint történik a nyugdíjazás.

A harmadik bekezdésben előforduló eseteket példák világosítják meg, az oly tanár, ki például egy oly kereskedelmi iskolában van alkalmazva, mely az itt szóban forgó nyugdíj-intézet kötelekébe tartozik, és egy oly középiskolában is, melynél a tanárokról egyenesen az állam gondoskodik, az alkotandó nyugdíj-intézetnél nem nyerhet második nyugdíjt. — Alkalmazva lehet továbbá valamely kereskedelmi iskolánál oly tanár, ki például valamely kereskedelmi társulatnál titkári minőségben is működik. Az ily egyénnek e nyugdíj-intézetnél csak akkor lehet igénye, ha máshol nincs nyugdíjra jogosultsága, s ha az ide tartozó iskolánál nagyobb az elfoglaltsága, mint másik alkalmazása, s ha az ide tartozó iskolánál való alkalmazása rendszeres, állandó és legalább oly mértékű, mint a minő az állami tanintézeteknél szokott lenni.

Mint hogy az itt szóban forgó különféle tanintézeteknél oly alkalmazottak is vannak, kiknek nincs külön lakpénzük, hanem e javadalmazásuk befoglalatlak fizetésekben (a törvényjavaslat 8. §-a), az egyenlő mérték megkívánja, hogy az ily rendszerrel az illetők igazságtalanul ne juthassanak magasabb nyugdíjhoz, mint az oly alkalmazottak, kiknek külön lakpénzük van, mely nem jó a nyugdíjazásnál számításba. Ugyanitt providenciá-

van az esetre is, ha valamely iskola-fentartó alkalmazottjait nagyobb fizetéssel és csekély lakpénzzel kívánna mások ellenében igazságtalanul nagyobb nyugdíjhoz hozzájuttatni.

Mint hogy az ily iskoláknál a fizetéseket a fenntartók szabadon állapítják meg, e második bekezdésében gondoskodni kellett az oly igazságtalan kedvezmény kizárásáról is, melylyel az iskola-fentartó alkalmazottjának fizetését kivételesen, a nyugdíjazás következtének külsőben kívánna rendkívülleg felemelni oly célból, hogy alkalmazottja az iskola-fentartó kevés befizetés mellett nagyobb nyugdíjban részesüljön. E megszorítás tehát nem vonatkozik a rendszeres ötódevés pótlékokra vagy a rendszeres fizetés-emelésekre.

Az utolsó bekezdésben pedig az alkalmazottakat a szabadon rendelkező iskola-fentartó önkénye ellen kellett biztosítani, nehogy erőik hanyatlásával fizetésökét csökkentenék.

A jelenleg szolgálatban levő alkalmazottak közoktatásunk nagy fejlődése s az előbbi közoktatási állapotok nagy ingadozása folytán a legkülönbözőbb viszonyok közt voltak. Szükségesnek mutatkozik tehát (a törvényjavaslat 9. §-a), hogy e különböző körülmények közt végbement szolgálat a nyugdíjra való beszámítása szempontjából elbírálás alá vettessék. E megbírálásnál ott, ahol lehetséges, törvényeink és országos szabályaink rendelkezéseit fogjuk alkalmazni, a hol pedig nem lehetséges, e rendelkezéseink analogiájára kell majd támaszkodni. Gondoskodni fogok, hogy ezen elbíráló bizottságba partatlan s a viszonyokat teljesen ismerő egyének jussanak be.

Előbbi közoktatási viszonyaink folytán vannak oly tanáraink is, kik 18 éves korukban kezdtek mint mellék- vagy rendkívüli tanítók szolgálni, oly időben tehát, mikor még egyáltalán a tanári pályára kellett készülniök. Ezért volt szükséges a multa névze a szolgálat számításánál kezdőpontul a 24-ik életévet kitűzni. Jövőben e megszorítás emelendő, mert újabb viszonyaink ily kora szolgálatot már nem engednek meg.

Teljesen okadatolt a törvényjavaslat 10. §-ának azon rendelkezése, hogy a régi tanárok, kik csak most lépnek be a nyugdíj-intézetbe, s csak most fizetik le azon hozzájárulásukat, melyet e nyugdíj-intézet számításai szerint szolgálatuk kezdetén le kellett volna fizetniök, s mégis azonnal jogokat nyerne, tartozásuk kamatait is fizessék le. Készségesen meg fogják ezt tenni a nyerendő nagy előnyért, de másrészt az igazság is úgy hozza magával, hogy ne részesüljenek nagyobb kedvezményben azon társaik felett, kik szolgálatuk kezdetén fizetik le tartozásukat, mely egész szolgálatuk alatt fog a nyugdíj-intézetnek kamatozni.

A következetesség úgy kívánja, hogy a régi tanárok után a multa névze az iskola-fentartók is fizessék meg hozzájárulásaikát, és pedig a kamatokkal együtt, sőt azon összegeket is, melyek a tanulókat után befolytak volna. E visszamenő követelés az itt felsorolt tanintézetek mindnyájánál azonban kivihetetlen volna. A számítások és kirovások nagy complicatiokra vezetnének, mert például némely régi tanár már a harmadik iskola-fentartónál van, talán előbb oly tanintézetnél szolgált, mely nem is fog tartozni e nyugdíj-intézet kötelekébe; az iskola-fentartókra pedig oly nagy összeget kellene kiróni, melyek nagyrészként anyagi erejét meghaladnák. A midőn tehát ezen alkotandó törvény e követelést minden figyelmen kívül hagyja, azt úgy szólni elengedhetetlen, indirecte segélyt gyakorol azon tanintézetek irányában, melyek az állami segélyre csak ugyan rászorultak, s magának a létesítendő törvénynek is célja az, hogy e tanintézetek a segélyezésnek egy indirect nemében részesüljenek.

Átmenetileg (6 évre) annak kikötését, hogy csupán a 30 szolgálati évnek betöltése alapján (tehát az alkalmazott teljes egészsége és alkalmazhatósága mellett a 65-ik életév előtti) nyugdíjazásnak nincs helye (törvényjavaslat 10. §-a); megengedte azt, hogy a mostani tanárok nagy része nagyon fiatalon kerüljön szolgálatba, más részt megkövetelte ezt az alkotandó nyugdíj-intézet pénzügyi érdeke, mert azon összegek elmaradása miatt, melyeket a régi tanároknál az imént kifejtetté szerint az iskolafenntartók s a tanulók hozzájárulása címén a mult időre nézve elengedünk, ha még a kora nyugdíjba lépés is megengedtetnék, a nyugdíj-intézet szükséglete rendkívül megnövekednék. Az e réven megtakarítandó összeg körülbelől évi 10,000 frtra tehető.

A 12. §-nak azon rendelkezései, melyek a nyugdíjba lépésről s a közszolgálat érdekében szükségelt nyugdíjazási eljárásról szólnak, hasonlók azokhoz, melyek a néptanítói nyugdíj-törvényben fordulnak elő, miert is magyarázatra nem szorulnak.

A törvényjavaslat 13. §-a a különböző iskoláknál eltöltött szolgálat beszámításának viszonyosságáról szól. Ennek szükségét már főnőbb a törvényjavaslat 2. §-ánál kifejtettem. Most még csak azt tettem hozzá, hogy e viszonyosságot kiterjesztettem a nyilvános népoktatási, kisdudóv- és egyéb ide tartozó intézeteknek az 1875. évi XXXII. és 1891. évi XLIII. törvények rendelkezése alá első alkalmazottjaira is. Tettem pedig ezt azért, mert a minő nagy igazságtalanság volna, hogy valaki az itt szóban forgó intézetekhez történt átlépése folytán elvessze előbbi szolgálatának számbavételét, ép oly csekély azon áldozat, melyet az alkotandó nyugdíj-intézetnek s részben az államnak kell majd e tekintetben meghoznia, mivelhogy e beszámításnak szüksége csak is egy-két egyévre vonatkozik.

A 14. és 15. §. magyarázatra nem szorul.

Budapest 1893. évi november 15-én.

Gróf Csáky Albin,

m. kir. udalt- és közoktatásiügyi miniszter.

TÁRCA.

Kritikai megjegyzések a házassági jogról szóló törvényjavaslat kérdéséhez.

III.

A II. fejezet a 8. §-tól a 32. §-ig a házassági akadályok megállapítását foglalja magában. Kétségtelen, hogy itt kell a törvényhozónak legnagyobb munkát végeznie, mert a házassági akadályok jogi természetének meghatározásánál a javaslat liberális alapelveinél fogva irányadó szempont csak az lehet, hogy a házasságkötések ne nehezítenek, de másrészt bizonyos, a tudomány és gyakorlat által felállított követelményeknek elég tételessé. A bontó akadályok megszüntetése által a javaslatnak össze kellett ütköznie azon kanonisták véleményével, kik ezt kirekesztőleg az egyházi törvényhozás jogkörébe tartozónak hirdetik, kik az állami szabályozást erre vonatkozólag nem hajlandók elismerni, mely elvi jelentőségű kérdésnek részletes elemzése messze vezetne tárgyunktól. Megjegyeztük fentebb, hogy a II. fejezet egyik főhídjának látjuk, hogy a bontó, helyesebben érvénytelenítő és tiltó akadályokra való felosztás nincs eléggé kidomborítva s csak az odaszánt

kifejezések természetéből egyrészt, másrészt a későbbi IV. fejezettel való egybevetés alapján tudhatjuk meg, hogy mindegyikhez minő jogi következmények fűződnek. Az egyes megjelölésekből, mint: „nem köthet házasságot” és „tilos házasságot kötni” tünik ki, hogy míg első esetben a létrejött házasság érvénytelen, addig a tilos házasság, ha már egyszer létrejött, fennállhat.

Az 1. §. a legfontosabb érvényességi akadályt, a cselekvőképтелenségét állapítja meg. Hogy kik tekintendők cselekvőképтелeneknek, azt ugyan csak a vegyes határozatokba foglalja 149. §-ból tudjuk meg s bár az ily későbbi §-okra való, a javaslatban sokszor előforduló utalásokat nem helyeselhettük, de a mennyiben a cselekvőképтелenség megjelölése — szigorúan véve — nem tartozik a javaslat körébe, „de lege ferenda” nem kifogásolhatjuk, hogy a világosság okáért a vegyes határozatokba, ha kissé hosszasan is, de belefoglaltatott.

A 2. §. a korra vonatkozólag azon intézkedést tartalmazza, hogy férfi a betöltött 18, nő a betöltött 16 év előtt nem köthet házasságot. A képesség (jogilag érvényes házasságot kötni) a kor szempontjából, a relatív körülményeknél fogva, nehéz megállapítani. A népesség faji jellegét, a klimatikus és egyéb természeti tényezők befolyását, valamint az egyeni szervezet fejlettségének fokait tekintve, javaslatunk a kérdést helyesen oldotta meg, midőn a férfiakra nézve egyezően a Code Napoleonnal, a 18 évet vette fel. Hogy a felmentésnek ott, hol a házasanál fejlettsége a házasság lényegét nem veszélyeztet, szigorú cognitio alapján helyet kell adni, az kétségtelen; a mi pedig a kérdés adminisztratív oldalát illeti, csak helyeselhettük a javaslat előadója által is kiemelt azon nézetet, hogy a felmentés megadását lokális befolyástól ment, központi hatóságra kell ruházni. Szükségtelen említenem, hogy a könnyen megadott felmentések veszélyeztetnék a törvény épségét, s hogy itt nagy rigorozitással kell eljárni.

A 10—14. §-ok terjedő §-ok intézkednek a kiskorúak házasságkötéséről. A törvényes képviselőt s a 20 éven alóliakra a szülők beleegyezésének kimondása tulajdonképen a magánjogi általános elveknek alkalmazása a házassági viszonyokra. A házasság, mely az ily felsorolt §-ok ellenére kötöttet, mint a 71. és 72. §-ok mondják, megtámadhatók.

Az osztrák törvény azt is megállapítja, mikor tagadhatja meg a szülő beleegyezését; javaslatunkban ez nincs meg, a mi nem ártott volna, úgy a gyámhatóság, mint a kiskorú érdeke szempontjából sem. A 11. §. első pontjának világossága megkívánta volna, hogy, mint Barabás megjegyezte, határozottan megmondassék, hogy ez azon kiskorúakra szól, kiknél nem a szülő a törvényes képviselő, mert így csak az ottevő „is” szóból vehető ki. Az a szerkezeti módosítás, melyen e §. a bizottságban átment, tartalmát sokkal érthetőbbé teszi. E §. által a gyámhatóságra fontos jogok ruháztnak, nevezetesen: megállapítani a törvény korlátai szerint, hogy a szülőt minő esetekben kell nemlétezőnek tekinteni, bizonyos esetekben jóváhagyásával a törvényes képviselő beleegyezését hatályossá tenni, a szülők vagy törvényes képviselő beleegyezésének megtagadása esetén a házasság megkötését lehetővé tenni. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy gyakorlati szempontból a gyámhatóság ily fontos jogokkal való felruházását nem helyeselhettük.

A 15. §. a vérrokonságról szól. Ez akadálynak megállapítása jóval szűkebb annál, melyet a különböző felekezeti jogok statuálnak. Az egyenes ágbeli vérrokonság közt, valamint e jogok értelmében, úgy a javaslat szerint is, bontó akadály áll fenn, a lényeges eltérés az

oldalánál áll elő, nem terjesztvén az ki sem a 4-dik, sem a 2-dik izzig, mint a katolikus vagy a protestáns egyházjogban, hanem csak a testvérek és féltestvérekre, a másik házastárs vérrokonaira az egyes ágban. Az osztrák ptvk. az unokatestvérekkel, úgyszintén az apai és anyai részlől való nagybátyával és nagynénével sem engedi meg a házasságkötést, a mely utóbbi e javaslatunk eredeti szövegezésében, mint tiltó akadály szerepelt, a mi azonban. Wlasits indítványán folytán, bontó akadálylyá tétetett a bizottság által. A respectus parentae elve t. i., hogy azon személyek közt, kiknek egyike közvetlenül a köztörzs alatt áll, nem lehet házasság, okvetlen megkívánja, hogy ily közelebbi oldalági rokonság, mint bontó akadály vétekkül föl, mi felekezeti jogainkban elismertetett. A francia Codenak a rokonságra vonatkozó §-ai (161, 162, 163, 164) javaslatunkkal megegyeznek. A nagynéne és unokáé, a nagybátya és unokahúg közti házasság itt sincs megengedve, mert mint a törvény mondja: „Le mariage est encore prohibé entre l'oncle et la nièce, la tante et le neveu.” S valamint itt is a 164. §. szerint a császárnak tartott fenn az alól felmentés engedélyezése, úgy nálunk is, eiterőleg a többi akadályoktól, az alól csak a király menthet fel.

A 18. §. az impedimentum ligaminist formulázza. A fennálló házassági kötelék megállapításához, melyet a felekezeti jogok is bontó akadályának tartottak, nincs szavunk, helyes lenne azonban, ha a jelen törvény előtt kötött házasságokra kimondatnék, a mit Sziehlo kifejtett, hogy „az oly házasság, mely a törvény előtt, ha az egyik félre is de érvényes volt, az állam által is annak tekintessék.”

A 66. §-ra való hivatkozás, mit Polónyi háigsúlyozott, szükségtelen.

Zsindely István dr.

IRODALOM.

Hangulatok. Művet alig jellemezett valaha jobban a címe, mint a *Szabolcska* Mihály legközelebb megjelent újabb kötetét a „*Hangulatok*.” 157 lapra, 66 kisebb-nagyobb, többnyire apró költeményben írja, zengi, dalolja önmagát, saját epedő, reménykedő s családott szívének váltakozó hangulatait, kényszerítve erdő-mező, virágot-madarat, eget-földet, hogy vele örüljenek, vele búsuiljanak. Nem is kényszerítés ez voltaképen, hanem valami olyan természetes belevonása az örök mindenségnek a saját lelke hangulataiba, mintha azok a természeti tárgyak mind önként ajánlkoznának osztózódni az őket is szerető költő érzéseiben. Ez az édes közvetlenség, ez a hódító természetesség az különös bú-bájt a Szabolcska költeményeinek most is, mint az első kötetben. A mű nagyobb felében mintha a szerelem tavasza ünnepelne, kisebb fele pedig mintha a mesebeli csiga gyöngyéből volna, a melyeket a fájdalom teremt. Mikor végig olvastuk, szinte önkéntelenül fordítottunk vissza az első levél hátsó lapjára, keresve e mottót: „Minek is van a szív s a szívből szerelem?” — Csak egy pár költemény van az egész kötetben („Enek Csokonai Vitéz Mihályhoz” „Nemzeti Ünnepe”), a melyhez nem a költő gyermeki, vagy szerelmes szíve, vagy vallásos érzése adta a festő anyagot. A költemények különben már egytől egyig ismerősek a napi és heti sajtó útján, a mely körülmény azonban mit sem ront a kötet vonzó erején, épügy mint

a virágos kert hatását nem csökkentte az egyes virágok ismerős képe. Ha mégis érzünk valami hiányt a 66 kötetemény möhő elolvasása után, az csak önző természetünkől foly s az örök szép iránt való telhelten vágyódásunkból fakad. Lapunk 1892-iki évfolyamában behatóan ismertette „Mátrahegyi” a Szabolcska költői egyéniségét (7. 8. sz.) első kötetének megjelenése alkalmából, most elég ez ismertetésre utalnunk és azt kifejeznünk, hogy a költő előnyös tulajdonában ismerosoda áll előttünk a 2-ik kötetben s jogguk van tőle még — azon, a különben szűk téren is, a melyet eddig veit művelés alá — igen sok szépet reménylünk. A költőnek, a fájdalom vizeiben megfürdött szívéből vajha a reformátusok megújított énekes könyvére is hajnal hasadna!! A Franklin társulat által díszesen kiállított műhöz a szerző nevének kívül nincs jobb ajánló levél.

A „Századok”, a történelmi társulat közlönye, januári füzetében *Gindely* Antal, nem rég elhunyt cseh történetirónak „Geschichte der Gegenreformation in Böhmen” című hátrahagyott művét ismertetvén, a műről, mely a fehérlhegyi csatában legyőzött Csehország belső viszonyait, a nemesség és a városok megbüntetését és javainak elkobzását, a nem kath. felekezetek elleni súlyos rendszabályokat s az ellenreformáció keresztülvételét adja elő, a következőket írja: „E mű teljes képet ad arról, hogyan lett Csehországból, — mely a XVII. század elején tünymögő nagy részében cseh, vallására protestáns volt, míg közszervezetében a rendiség hatalmas erővel domborodott ki, — alig pár évtized alatt csaknem teljesen német és katolikus; ellenben a rendiség helyét kizárólag a császári önkényuralom foglalta el. Ez az örösi, vérrel és vassal eszközölt változás, ez a maga nemében paratlan szociális, egyházi és politikai forradalom szörnyű egészében, és számtalan megrendítő részletében van megörökítve az új kötetben. Teljesen Csehország belső ügyeinek van a munka szentelve; csak az van benne elmondva, a mit II. Ferdinánd császár és közegei a fehérlhegyi csata után hatalmukba visszajutó országban tettek. A külföld iszonyattal nézte ugyan e tevékenységet, a törvényes formákba öntött fosztogatást, emberirtást, és a lelkiismereti szabadságon való rettenetes erőszakotélt. De a mint maga közvetlenül nem benne rést, akképen az ő sorsára sem gyakorolt ez a rémuralom egyes befolyást. . . . De ha a jelen munka nem is nyújt új adalékok Magyarországra ama korbeli történetéhez, reánk nézve is rendkívül tanulságos az, mert midőn megmutatja, mit csinált a győzelem után a császári politika Csehországból, ugyancsak mind megérteti velünk azt is, mívé lett volna Magyarország, ha akkor ez a politika nálunk diadalmasodik? A két országban nemcsak az uralkodók személye volt akkor azonos. A viszonyok, a belső állapotok közt szintén sok volt a hasonlatosság. Mindkettőben a közhatalmat a rendiség tartotta kezében; az egyikben a lakosság túlnyomó többsége cseh és protestáns, a másikban magyar és protestáns volt. Mindegyikben maga a kormánypolitika önkénykedése hajtotta a forradalomba a rendeket s azért a cseh rendek, a cseh protestantizmus és a cseh nemzetiség sorsa világosan megmondja: mi lett volna a rendiség, a nemzetiség és a vallás sorsa Magyarországon, ha az udvari politika győzelmet előbb Bocskay, azután Bethlen és Rákóczy György meg nem akadályozták. A félésszáddal később, az 1670-ki évtized mozgalmait közepett tett kísérletet arra nézve, hogy a magyarságot, mint az egykoriak mondták, „csek saruba öltöztessék”, még mindig elég fájdalmas éreztették Magyarországon az udvari politika hasonló törekvéseit. — Mi is így tud-

tuk és hirdettük mindig a magyar protestánsoknak, s vezéreiknek, az erdélyi fejedelmeknek, a vallási és országos szabadság érdekében vivott harcait, míg a túlzó kath. írók csak merev felekezeti küzdelmet láttak azokban; talán Gindely műve s a Századok bírálati egy kisít tisztultabb felfogásra fogja őket vezérelni!

*** Laveleye Emil Egyházközpontjainak tanulmányai.** I. A katolikus népek jövőjéről. II. A klerikális párt Belgiumban. Fordította *Dr. Bartó Béla* jogtanár. Debrecen 1893. E tanulmányok a hírneves belga írónak a maga idejében nagy feltűnést keltett művei, a melyeknek hazai nyelvünkre való átültetéséért tisztelet illeti a derék fordítót. A katolicizmus mindig és mindenütt ugyanaz. Hatalma terjesztéséhez ügyesen meg tudja választani az időt s körülményeket és minden eszközt (a nép-butitást is ide értve), készséggel felhasználja, a mi által céljához, ha csak egy lépéssel is közelebb érhet. A katolicizmusnak ezt a jellemét látjuk kidomborodni e tanulmányokból, a melyek, noha 20 év előttiek, ma is egészen időszerek és mintha nekünk magyaroknak is irattak volna. Az első, mely már a *Feleki József* fordításában, a „Prot. Egyh. és Isk. Lap”-ban is megjelent (1876.), a germán népeknek a román népekkel szemben mutatkozó elháladását a prot. vallásnak tulajdonítja, mint a mely az egyéni szabadság mellett a politikai szabadságunk is előmozdítója, életetője, táplálója, a népműveltségnek, felvilágosításnak hatalmas tényezője. Luther, Kálvin, a biblia, mind történeti jelentőségük szerint vannak itt méltatva, epügy, mint a katolicizmus, a melynek különösen franciáországi szereplése van élénken megvilágítva. A második tanulmány a belgiumi klerikálizmussal leplezi le az összes ügyeskedésével, lordolaitával, a hatalom-elnyeléséért kieszelt eszközeivel, társulásaival stb. Tudjuk, hogy a mi történet évekkkel ezelőtt Belgiumban, annak az előkészítése folyó világszerte s épen hazánkban is, a mely ezredéves fenállását készült megünnepelni. A mai reverzális képviselők, kath. sajtó, legényegyletek s mindenféle társulatok alakulása, szervezkedése között indulkunk mi is — Belgium felé. Egygyel több ok, hogy dr. Bartó Béla *magyar Laveleyéként* teljes és méltó elismeréssel üdvözöljük. Tanulmányai ebből a „Debr. Prot. Lap”-ban jelentek meg s innen azoknak debreceni kelete. A csinos kiállított, 100 lapra terjedő mű ára 80 kr, bérmentes küldéssel 85 kr, a mi az „*Óráló*” előfizetési árával s esetleg a „*Sárospataki Lapok*”-éval is beküldhető.

*** Vigasz a Siralom Vegyében** cím alatt, vasárnap, ünnepi és alkalmi imádságokat adott ki (1893.) Pécsétt, *Hetesy Viktor*, az ismeretes egyházi író, jelenleg ómoraviai ref. lelkész. A termetes betűkkel nyomott 232 lapra terjedő, csinos kiállítási kötetet érdemileg fogjuk ismertetni. Addig tudatjuk, a szerző kívánására, hogy a megrendelők *Ómoravice* (Bács megye) címzessel szíveskedjenek hozzá fordulni; a több Moravicea miatt már eddig is sürűn előfordult tévedések s ebből származó kérésekdek kikérülése végett. A mű ára fűzve 1 frt 50 (postadíj 10 kr), diszkrétóben 2 frt (postadíj 25 kr).

*** Hajnal** cím alatt egy belmissziói folyóirat első fűzetével lepte meg dr. *Szabó Aladár* Budapestről a prot. olvasó közönséget s annak különösen azt a részét, a mely már-már kezdi megünni a sürűn termő prot. irodalmi vállalatokat. A folyóirat egész évi előfizetési ára csupán 1 frt, kiadója *Hornvánszky Viktor*, a kihez küldendők az előfizetési összegnek is. A már megjelent első fűzet címlapján olajjagat vívó galamb röpül a vízőzön felett, a vallalat céljának jelképe gyanánt. Bann a fűzetben a szerkesztő írja körül a vallalat célját, feladatait, eszközeit. Gyógyír kíván lenni a »Hajnal« a prot.

egyház és a magyar nemzet seibeire »az örök drága evangéliom által.« Békét és örömhírt kíván vinni mindenhová »a gonosz ellen való nemes harc vintalmaképen.« Elszánt katonának akar gyűjteni a Krisztusnak (nem úgy, mint más egyházi lapok, a melyek csak a védő bástyákat tatarozzák!...) Kapocs őhantj lenni egy belmissziói egyesület előkészítésére. Fényesség, boldogság, dicsőségessé és életteljes akarla átteremteni a prot. egyházat, áldozatra bírni a gazdagokat, bűnbánatra a bűnösöket s átteríteni a nem protestánsokat stb. Sokat, nagyot és szépet akar. A ki ismeri a dr. Szabó Aladár budapesti működését s hírlapírói buzgólkodását, felteszi róla, hogy nem csupán a szerkesztői név küzdelmes dicsőségét áhította meg, hanem azt is van hatva a maga elé tűzött feladatoktól. Mindamelltt úgy tetszik nekünk, mintha a nagy cél és merész feladatokhoz képest igen csekély volna egy havonként csak egyszer megjelenő s a nyári hónapokon át pláne szünetelő folyóirat. Ugy tetszik, hogy ha ez a vállalat is megint „*főképve a Tiszteendő urak szája íze szerint*” lesz szerkesztve (a Tiszteendő asszonyok is fognak ugyan benne találni egy-egy szép elbeszélést, csinos költeményt, a tanítókat is dallamoztató énekeket): akkor megint csak annak az olvasó közönségnek lesz egygyel több lapja, a melynek eddig is több lapja van már az elégnél (legalább a hátraleköt miatt felhangzó panaszok ezt sejtetik!). **Maga a belmisszió** — a mint az nem is képzeltető másként — minden prot. lapnak egyik program-pontját képezte mindig, ez tehát — egyelőre legalább — nem elég ok a »Hajnal« feltámasására. Predikáció és biblíamagyarázatú vázlatok közlésére s lapszemle adására is vállalkozván a »Hajnal« (már az 1-6 számában is vannak ilyenek), erről az oldalról a „*Protestáns Pap*”-nak, a „*Kalászkok az életnek keményeké*” s a »Vallás és egyház« című vállalatoknak lesz versenytársai. Feltűnő jelenség, hogy a »Hajnal« kiadója az első évi nyomtatási költségeket belmissziói célokra ajánlotta fel s egy évi költség a folyóiratot a szegényebb egyházaknak ingyen is megküldeni. Az így érdekében kívánunk kelle, hogy a nagyban fejlődő prot. hírlapírási verseny, mit a »Hajnal« is hivatva van éleszteni, a protestantizmusnak igazi jó gyümölcsöket teremjen.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászír.** *Szabó Imre*, somorjai lelkész, az egyház által kiadott gyászjelentés szerint, i. hó 5-én, hosszas szenvedés után, életének 38-dik, lelkipásztorkodásának 8-dik évében, Budapestben elhunyt s ugyanott f. hó 7-én eltemtetett. A boldogultban a sárospataki főiskola volt növendékeinek egyik legkitünőbbike, a réggib diákéletnek egy igazán tipikus alakja tűnt el. Licium született Zemplénmegyében, honnan az Alma Mater falai közé került s ennek tápintézetében, gimnáziumában és theol. akadémiájában erősödött, izmosodott, sok szép reményt ébresztve jövőjébe iránt tanáraiban. Erős fejű, pajzán szellemű, cynizmusra hajló volt már kora ifjúságában s versben és prózában kész volt a diákélet feltűnő visszasságait, valamint a nem tetsző felsőbb intézkedéseket s a nagyoknak apró gyöngöcségeit megmegspicádni, kikacagni, később pedig már a politikai sajtóba is bele-bele kiáltozni (Luczi Kun Pál) s szabaddasság felé hajló természetével és bátorságával a társadalmi élet korlátait is megrecsegtetni. De jól érezte magát, mint theologus ifjú, a komoly kritizálás terén is s ezt a jóvalóságát az egyházi sajtóban — mint

káplán és pap is — többször igazolta, különösen az elevenig ható könyvismertetései által. Szókimondó, kemény természetű, merész szarkazmus soka jót okoztak neki az iskolában ég úgy, mint a kápláni szubordinációnak nehezen hordozott kötelékei között. Sárospatakot Pápával, egyik kápláni helyét a másikall kellett felcserélnie, míg nem a Dunántúl (hol szép tehetségeit a kerület szelíd lelki püspöke is szívesen méltányolta), végre leküzdte állomáshoz jutott Somorján, Pozsony főszékeségében. Neki, az ő ére, sokat bíró természetéhez való állomást volt ez, mert Pozsony is hozzátartozott, mint leányegyház s itt — mint magánlevelei bizonyítják — szép munkamezőre volt kiltatása. Egy ideig a somorjai parókhian is fentartotta a sajátával való régibb összeköttetéseit, a dunántúli specialitások ellen lázongó lelke fulánkos szavakban szórta haragja tüzeit, mint valami háborgó Vezuv s egy-egy ünnepi alkalom is tollhoz szólította és pedig soha nem közönséges kántáló gyanánt; sőt here járt annak is, hogy egyházi beszédeit elszémetette a saját alá s a kik ismerték az ő sajátos szellemét, méltán vártuk kíváncsian e beszédek megjelenését. A beszédek helyett azonban megdöbbenő hírek érkeztek; t. i. hogy belemarult a német nyelv és egyházi beszéd-irodalom tanulmányozásába s hogy lelkenk fénye homályosodni kezd s a nem régen szípközöző elme lángja bús kialvának indult. Szomorú árnyéka lett önmagának, az ég felé törő cédrus helyett babiloni fűz; csendes, bolyongó árny, lassan pusztuló rom; míg nem a jó Isten megkönyörült rajta ott, abban a legeszmorúbb társaságban, a honnan az egyedüli boldog menekülés a halál. Emléke élni fog jóiukori barátainak s volt tanárainak lelkében sokáig. Aida-sunk reá!

— **Az országos protestáns tanár-egyesület ügye** hosszas pihenés után ismét újra szóba került a tisztántúli év. ref. tanár-egyesület központi választmányának múlt hó 24-én tartott ülésén. A választmány elhatározta, hogy felkerli mindazoknak az intézeteknek igazgatóit, a melyekből a múlt évben kibocsátott taggyűjtő ívek még ez ideig sem küldettek vissza, ezen íveknek minél előbbi beküldésére, s kimondta, hogy a tervezett egyesület alakuló gyűlését folyó év július elején, Debreczenbe összehívja. Mi örömmel vesszük tudomásul, hogy a választmány költőgetni kezdi a karjai között kissé elszunnyadt csecsemőt, és reményljük, hogy nem fogja engedni, hogy az ismét elaludjék. A magunk részéről szükségesnek tartjuk, hogy mindazokhoz a tanintézetekhez, melyekből a taggyűjtő ívek vissza nem érkeztek, újlag küldessenek ilyen ívek egy budító felhívás kíséretében, annyal inkább, mert tudomásunk van róla, hogy taggyűjtő ív, még olyan intézethez sem érkezett, melynek tanári kara kijelentette, hogy a tervezett egyesület megteremtését szívével, lélekkel óhajta. Sőt még azoknak az intézeteknek a tanárait is újra fel lehetne szólítani, a melyekből a gyűjtő-ívek a választmány elnökségéhez most egy éve beküldettek, mert hiszen egy év óta igen nagyot változtak a viszonyok. Hát ha ma már inkább érzik a protestáns tanárok is a tömörülés, az egyesülés szükségét, hogy egyházunk érdekében valami nagyobbat tehessenek. Ha a protestáns tanár-egyesület tavaly megalakulhatott volna, most már az fordúlhatna az országgyűléshez azzal a kérrrel, hogy a tervezett országos-nyugdíjintézetről szóló törvényjavaslatban a tanári fizetések után megszabott 5% évi járadék, valamint a tanulókat után fizetendő 3, illetőleg 6 frt évi díj és az építkezési segély százaléka töröltessék, vagy legalább lejjebb szállíttassék. És szava bizonyára nyomatékosabb lett volna, mint a minő lesz, a tisztántúli év. ref. tanár-egyesület választmányának, a mely nagy elismerést érdemel azért, hogy a többi, az egyesüléstől hűződő tanárok nevében is vállalkozott egy ilyen kérvény készítésére. Azt is helyesen teszi, hogy a nyugdíjintézeti törvényjavaslat benyújtása alkalmából udvözlő Csáky gróf minisztert. Mi a választmányt ismételve is arra kérjük, hogy az országos protestáns tanár-egyesület ügyében minden lehető kövessen el; protestáns tanárainkat pedig arra, hogy sorakozzanak mindnyájan a kitűzött zászló alá. Hát ha mi is tehetünk egyházunk érdekében legalább annyi jót, mint a kath. legény-egyletek tesznek a róm. kath. egyháznak!..

— **Az év konventi ülések**, mint tudóstónk írja, márciusról későbbre fognak halasztatni, akkorra t. i. a mikor az összes egyházkerületek megtartották tavaszi gyűléseiket. E halasztás oka az, hogy több oldalról értesült a konventi elnökség a felől, hogy a múlt évi konvent 60 b. és 61 pontjában foglalt kiválalmaknak a kerületek csak mostani tavaszi gyűléseiken tethnek eleget.

— **A házassági javaslat** f. hó 6-án már az igazságügyi bizottság jelentésével együtt került az országgyűlés elé — a többség tüntetései között. A jelek úgy mutatnak, hogy a javaslatnak csekély ellenzéke marad s ebben ott lesz gr. Apponyi Albert is, a kinek kétes szabadelvűségére mostanában rossz csillagok járnak. Betelik rajta, a mit *Fejes István*, lapunk múlt évi 27. számában írt róla: „Míg Apponyi gr. azokhoz nem csatlakozik lelke egész teljességével, a kik a törvényhatóságokban, mint protestánsok és katolikusok együtt foglaltak állást az egyházipolitikai kérdések mellett, mégpedig a *vallási béke magasabb előjából*: — addig nem is növekedhetik ő a nemzet vezérévé, mert a protestánsok nélkül az hiú álmódosítás”. A napi sajtó szabadelvűbb része már is számalmas képet fest a gr. Apponyi colossalis nagyságának össetörődéséről, noha az arany hidakat még mindig nem egette el a háta megett!.. Az igazságügyi bizottság jelentése a javaslatot az illetékes miniszter indoklása szellemében ismerteti és ajánlja. Okadatoja először is a javaslat első helyre való tételét és pedig egyebek közt különösen azzal, hogy az 1898. LIII. módosítása a kötelező polgári házasság behozatala nélkül időszerte nem eszközölhető. (Azzal együtt azonban igen!) Elismeri a római kath. egyház érdemeit a múltban s annak középkori kizárólagos uralmából folyónak — a körülmények által tehát igazoltnak — tartja hogy a család felett s a házasság-ügyben is bírói szerepet vitt; de erre való kizárólagos jogalapját megingatta a reformatio terfoglalása. A különböző felekezetek mellett a r. kath. egyház kanonjoga nem volt fenttartható eddig sem, még kevésbé volna fenttartható a vallásszabadság törvényesítése mellett. A kath. egyház, minden más felekezet házassági törvényeivel ellentétben, felbonthatatlannak tartja a házasságot, a mi a bonyodalmak, a jogi képtelenségek egész sorát szüli. Ezt a megre szírtet el kell távolítania a törvényhozásnak s a kiengedhetetleneknek bizonyult elentétek is mind megszüntnek, különben pedig az 1868. XLVIII. és LIII. törvényeket kellene a r. kath. egyház kedvéért a nemzet vívmányai közül kitörölni. Mint a gyökeres orvoslás egyedül biztos módját ajánlja a jelentés a *hitfelekezeti szempontok különbözőségére való tekintet nélkül, minden hólpolgárt egyformán kötelező polgári házasság behozatala* s ez által az állami és egyházi hatáskörök teljes szétválasztását. A jelentés szerint a felekezetek befolyása függetlenül érvényesülhet — házassági bíráskodás nélkül is — egész tág mézón s az egyesek vallás-erkölcsi érzélete is érintetlen marad, a nemzeti egység pe-

dig megerősödik. — A jelentés előterjesztője *Teleszky István* volt.

— A **zsinati törvények** kihirdetése a tavaszi kerületi gyűléseken fog megtörténni. A törvényeket 6000 példányban nyomatták Budapesten. Ez összességéből 4000 a kerületek számára küldött szét, 2000 példány a politikai törvényhatóságok részére. Főlkérte ugyanis a zsinati elnökség a miniszterelnököt zsinati törvényeink hivatalos kihirdetésére (és pedig úgy hazánk, mint Horvátország területén), hogy az ne történjék, a mi eddig sokszor megtörtént, hogy a politikai hatóság közeleg zsinati törvényeinkről alig tudtak valamit s egyházunknak még címére nézve is bizonytalanságban voltak. A miniszter válasza még ismeretlen.

— A **tiszáninneri kerület konvinti képviselő-jelöltjei közül Mezezer Béla**, mint biztos forrásból tudjuk, visszalépett s helyette *Mezezer József* jelöltet, de a jelöltetés alól ő is kérte magát felmenteni.

— **Az osztrák középiskolák tanárai szintén a fizetés rendezését sürgetik.** Ot tanár egyesület intézett egy üzenet közösen szerkesztett kérvényt a képviselő házhoz, melyben a tanárok viszonyait a hozzájuk hasonló képzettségű állami tisztviselőkével hasonlították össze, s kimutatták, hogy a tanári pályára a zérlelnek újabb időben aránylag kevesebben, mert a tanárok nem részesülhetnek olyan előléptetésben s olyan díjazásban, mint a többi állami hivatalnokok. Kérelmüket aztán 8 pontba foglalva adják elő. Az első pont szerint minden középiskola tanárának egyenlő fizetése legyen, tekintet nélkül a működés helyére. A kérvény többi pontja az ötdéves pótlékokkal, a fokozatos előléptetéssel egészen a VI-ik rangosztályig; továbbá a végleges kinevezett tornatanárok és helyettes tanárok ügyével foglalkozik. Sürgeti a szolgálati pragmatika megalkotását s a nyugdíjazás és az árvek és orvagegyélt illetményeinek szabályozását is. Ez a kérvény világos bizonyossága annak, hogy Ausztriában is tarthatatlan a középiskolai tanárok mostani helyzete, a melyen minél előbb segíteni kell, mert különben be fog következni, a mit a kérvényben is kifejeztek, hogy az állam a közel jövőben, kellő előképzettségű és elegendő képességű erők híján, nem lesz képes az ifjúságot a felsőbb oktatásra kellőleg előkészíteni s az osztrák középiskola eddig kivívott állásáról okvetlenül alább fog szállani.

— **A felelőt államsegélyről** eltérő, sőt képtelen hírek jártak be a napilapokat. Hiteles forrás után írhatjuk, hogy a református egyház részére a vallás- és közoktatási minisztériumtól január 12-én, 2238 sz. a kelt leirat szerint 173,000 forint utalványoztatott. Ebből 73,000 forint a rendes évi államsegély, a mely az egyházkerületek közt, mint eddig, úgy most is, következőleg osztottat fel:

Tiszáninneri kerület	7,861 frt 54 kr.
Tiszántúli	26,953 frt 81 kr.
Dunáninneri	13,476 frt 92 kr.
Dunántúli	8,984 frt 61 kr.
Erdélyi	15,723 frt 08 kr.

A 100,000 frt **átmeneti államsegély** címen, ugyancsak a folyó évre adatott és pedig a **domesztika** céljaira. Ezt — tudvalevőleg — az országgúnyús szavazta meg, különösen azért, mert a tervezett **államsorsjárték** eddig keresztelhető nem volt. E 100,000 forint hovatartozása felől, a konvent fog végrelesen intézkedni. Minden valószínűség szerint a jövődó egyetemes lelkesítő gyamintézeti alapjául fog az elhelyeztetni. Az ág. ev. egyház külön kapott 50,000 frt **átmeneti államsegélyt**. Érdekessé-

geért ide igtagtuk gr. Csáky főnebb említett leiratának következő szavait: „A megváltozott viszonyok és kivált azon körülmény, hogy az ág. hitv. ev. egyház egyetemes közgyűlésének hatásköre az utolsó zsinati törvények által részletesen és szabatosan megállapított, valamint végül annak figyelembe vétele, hogy nemcsak hitefeleket, hanem egyszersmind állami érdek az, hogy az egyházegyetem, mint ilyen, anyagilag erősödjék és főhatóságának tekintélye emelkedjen: arra késztetnek engem, hogy célszerűségi szempontból az országos segélyt nem mint eddig, közvetlenül az egyházkerületeknek, hanem közvetlenül az egyetemes konventnek utalványozzam stb.”

— **A »Zsindely Emlék-re** ujabban adakoztak (XI. közlemény). *Rácz Gábor*, honvéd főhadnagy 1 frt. Nagy-Szeben; *Gulyás Benő* lelkész, 30 kr. *Tóth Imre* tanító, 30 kr. *M.-Csath; Czecz Andrásh* theol. 5 frt. (Vettek tőle 1—1 péld. »Zsindely I. emlékező» c. füzetet: Lajosy Árpád III. jh., Erdélyi János II. é. th., Geese László I. th., Seres Barna I. é. jh., Pasztor Géza I. jh., Zsoldos Benő I. th., Nagy Béla VIII. o. t., Rácz István VIII. o. t., Rácz József VIII. o. t., Dudás Béla VIII. o. t., Batta Elek VIII. o.) Összes adakozás: 6 frt 60 kr. Ajánljuk a kegyeletes célt ujalog is a tanítványok szives figyelmébe.

Maklári Pap Miklós.

HIRDETÉS.

Alapítótól
1840.

IFJ. HÖNIG FRIGYES

Alapítótól
1840.

harang- és érez-öntődéje

Aradon, Rákóczy-útcza 28. szám.

Ajánlja cs. és kir. szabadalmazott, a legnagyobb állami eremmel kitüntetett, saját találmányu harangjait, melyek előnye minden más szerkesztett harangokkal szemben az, hogy 22° súly- és ármegtakarítás mellett sokkal erősebb és kellemesebb hangúak is, forgatható vas és lágy aczélból készült harang-felszereléseit — melyek alkalmazásával a harangok a megrepedéstől óvatnak — könnyen kezelhetők, s a toronyt meg nem ingatják, ugyszintén lágy aczélból készült harang-állványait a legolcsóbb árak mellett.

Elvállal régi harangoknak forgatható vas vagy acél szerelése való átalakítását és repedt harangok újra öntését.

Harangjaim kitűnő jó hangjukért és tartósságukért 10 évig szavatolok — s azokat saját felelősségem és költségemre bármely vasuti állomásra szállítom.

Kedvező fizetési feltételek. Költségvetések és képes árlapok kívánatra díjmentesen küldetnek.

3-15

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előzetési díj:
 Helyben és időre postai
 adóztatással, egész évre
 5 frt, félévre 2 frt 60 kr.
 Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.
A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:
 Egész oldal 5 frt, fél
 oldal 4 frt, negyedrés-
 oldal 2 frt.
 Hozzávetőli bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: »A jövő egyháza.« *Görömböi Péter.* — »A cselekvés grája.« *Szalóczy Pál.* — »A nemzeti párt és a protestánsok.« *Eg.* — »Az egyhásmegyei tanügyi bizottság nagytiszteletű s tekintetes elnökségének.« *Maklári Pap Miklós.* — »Verecs Sámuel.« *Kordos Béla.* — »Maklári Pap Miklós népiokolsi magyar nyelvtanának ismertetéséhez.« *Galgács István dr.* — »Vegyes közlemények.«

A jövő egyháza.

III.

A lelkes tisztehez tartozik már ma is, elkerülhetlenül hozzá fog tartozni a jövőben még inkább, az iskolából kimaradt gyermekek vallásos oktatása, hitben való megerősítése: a konfirmáció. Alig van több olyan szertartásunk, melylyel a gyenge gyermeki szíveket annyira az evangéliumhoz, a Jézushoz, az egyházhoz lehetne csatolni, a melylyel a lelkes anynyira megtudná nyerni leendő hívét, mint a konfirmáció. A sakramentumok alapos, de nem tudós, megismertetése; az ember gyarló és bűnös volta; Isten végtelen irtalma és kegyelme; az egyháznak, mint istenországi üdvintézménynek feltüntetése; Isten közapagsága, emberek testvérisége; Jézus váltáságmunkája; hártalan engedelmissége s szeretete és egy kis változó egyháztörténelem, ha ezek által sem lehet jó református keresztényénné tenni az iskolából lemaradandó gyermekeket, akkor semmivel. De ezt csak a pap, mint arra képzett és képzett egyén teheti, mert ez a munka beható biblia- és hittani ismeretet s alapos egyháztörténelmi képzettséget feltételez. Itt ismerkedik meg a lelkes leendő hívettel s mint a tanító és tanítvány közötti jó viszony a sirig szokta kísérni a jó érésű embert, úgy az az ismeretség is, mely a lelkes és a konfirmándusok közt, a konfirmációt oktatás alkalmával kötetik, okvetlenül holtig tart. Különbön pedig oly sokat irtak és beszéltek már egyszer-mászor a szép tárgyról, hogy elegendő erre itt csak rámutatni, hogy ez is — ellenvetést el nem ismervé, — kizárólag a lelkes teendőhöz tartozik. Oda fog tartozni főként a jövőben, ha mint jó pásztorkor, számon akarjuk tartani hiveinket, egyházunk tagjait.

De ezután sem szabad a jövő egyháza lelkészének magukra hagyni az iskolából kikérült serdülő ifjakat és hajadonokat; sőt most kell csak örködni igazán üdvösségek, ártatlanságuk felett. Alkalom is van rá az ismételő iskolában. Ha csak nagy ritkán, csak a téli időben szólbát is a lelkes a serdülő gyermekekkel az ismételő iskolában; azért kimondhatatlan haszna van annak. Itt már, egyéb vallásos ismeretek ismétlése mellett, leginkább az egyházi szertartásokra kell súlyt fektetni; különösen az imádkozás szükségét, hasznait, a köznapi, vasárnapi istentisztelet, ünnepek jelentő-

sége, reformáció, reform. egyház szervezete, egyházmegyék, egyházkerületek, püspök, esperes, egyházi törvények stb. ismertetése itt a fődolog. Ez a három év is arra való, hogy lelkes és növendékek el ne felejtsek egymást, mert itt is áll az, hogy: „távol a szentől távol a szívtől.“ Ugyanazt kell tenni városi gyülekezetekben az iparos iskolában, mint a mit elsoroltam az ismételő iskolára nézve. Ekkor nem felejtik el egymást a lelkes és régibb tanítványai s hívek lesznek egymáshoz az élet későbbi szakában is, mint az atya és a nagykorú gyermekek.

No, de most a legénykorban? most hogy leszünk? hogy találjuk meg az összekötést a lelkes és a felnőtt ifjak között? . . . A leányok talán még megmaradnak a jó úton, az igaz ösvényen, a vallásosság védőszárnyai alatt, a vallásos lelkiületi édesanyák mellett, hol a házi istentisztelet gyakorlása által szívének nemességét, a vallás zománcát kiki megőrizheti, vagy mindezt a leánynevelőkben megszerezheti s kipótolhatja; de a fiak, a kikkel, mint szomorú tapasztalatokból tudjuk, e korban, a legénykorban már magok az apák sem bírnak!? . . . Hogy tartjuk meg ezeket, hogy el ne essenek, el ne tántorodjanak, rosz társaságba ne keveredjenek, egyik bűnből a másikba ne essenek, hogy?! . . . Mit tegyünk, hogy végkép el ne idegenedjenek egyháztól, evangéliumtól, Jézustól, Istentől s minden szentől és nemestől? vallásгүйnölödökka, hitlenekké ne legyenek, a csúfolók székébe ne illeszkedjenek? . . . most jöjj segítségül pastoriális prudencia, csak most! . . . Hát jó az, csak hívjuk! Gyermekek és ifjúkoromból emlékezem, hogy legalább itt Szabolcsban, a Tiszaháton, az a jó és szép szokás divott, hogy urvacsoráztatás alkalmával, legények és hajadonok felváltva énekeltek. Ezeket az énekeket tanulni, gyakorolni kellett. Hát előidém példájára én is felidéztem egyik estve a leányokat, másik estve az ifjakat a paplakra vagy az iskolába és ott gyakoroltattuk a régi urvacsorai énekeket. Az ifjúság élete olyan, mint a virágok élete. Egyik leány férjhez megy, az ifjú megházasodik, helyébe nő a másik: de az ifjúság, mint ifjúság meg van mindenik gyülekezetben fröl-fira, nemzedékről-nemzedékre. A kik e körből kiléptek, azok helyére mások nőnek. Az ének egy volt és tanítottuk újról-újra, maradókról-maradókra! Ki tudná csak ennek a néhány összejövetelnek s a lelkispástorral való találkozásnak erkölcsi értékét, hasznait, előnyeit mérlegelni éppen abban a

korban, az ifju korban? . . . Fel kellene eleveníteni főleg kisebb gyülekezetekben ezt a szokást újból; de talán helyileg-közvetlen megvan az még ma is? Ha megvan, hát folytatni kell tovább! Közbe-közbe lehet énekelni a közeli ünnepi énekeket is; adventi, karácsonyi, húsvétiakat stb. . . . Lehet alkalmilag egy vagy más vallásos tárgyról beszélni is, valamit p. o. az ünnepek, sakramentumok, biblia, reformáció, reformátorokról; de mindig röviden, a legrövidebben. Azt is tapasztaltam ugyanis, hogy a tanító-beszédből ifjak, felnőttek előtt keves kell. Minél rövidebben beszélünk, annál jobb. Szinte csak úgy megérinteni egy-egy alkalommal egy-egy tárgyat. A kimerítő tárgyalás leg-hamarabb a türelmet meríti ki.

Ezzel aztán benne vagyunk akár a vasárnapi iskolában! Mert mind ezen ifjúsági összejöveteleket meg lehet tartani akár vasárnap is; tehát lesz az összejöveteleiből vasárnapi iskolázás. Tárgyai ugyanazok, mint fentebb elősoroltam. Azon tárgyakat lehet valamivel szaporítani; de az ének, vagy hazafias ének el nem maradhat. Fő szempont legyen a vasárnapi iskolában is, hogy a beszédek, magyarázatok minél rövidebbek legyenek! . . .

Tudom, hogy a kényelemszeretlet előáll azzal, hogy nem nekünk való dolgok, nálunk kivételnek ezek. De ha Amerikában, az ottani szétszórt, zilált viszonyok mellett hét millió vasárnapi iskolást tudnak összegyűjteni, Angliában meg öt milliót; sőt Berlinben és Párizsban is tudnak vasárnapi iskolákat létesíteni, no meg már nálunk Pesten is, meg másutt is: . . . nem látom át, miért ne lehetne kisebb városokban s falukon is? Lehet is; csak akarat és tapintat, modor, pastorális prudencia kell hozzá és meglesz.

Ezekből, nagyobb helyeken, nagyobb egyházakban s városokban, egy kis fordulással, igen könnyű lesz már ifjúsági egyesületet is alakítani. Könnyen ez sem megy; semmisen megy; de okkal-móddal ez is megmgy. Hiszen talán a katolikusok sem idegen országból hozzák a kath. legény-egyleteket s egyéb egyesületeiket, társulataikhoz az anyagot? Ha ok tudnak: mi miért ne tudnánk ifjúsági egyesületeket is alakítani. Hanem bizony kitértő, erős akarat kell mindezekhez és türelmet, mert örök igaz az, a mit Dr. Mathews V. mond, hogy: *nemesek kitartás szükségese a sikerhez; hanem türellem is vagy várni-tudás.* Ha hónapok alatt nem sikerül, sikerül évek vagy évtizedek alatt. Nem jött az egyszer meg Angolországban sem! . . .

Még egy dolgot tartok szükségesnek az ifjúság rovatánál elmondani, a mit másokkal együtt — nem szerettem ugyan egyéni eljárásaimat előtérbe állítani, — de én magam is gyakorlok; nevezetesen azt, hogy az ifjakat, völegényt és menyasszonyt az esküvő előtt egy-két nappal, a lelkész hívassa fel magához. Ott aztán atyailag, barátságosan, szelíden adja értőszókat a házáslelet rendkívül nagy jelentőségét. Tárja eléjük a házáslelet kellemes, szép, boldogító voltát; de mutassa fel szomorú áldozatait is; távolról, inkább csak sejtetőleg, példára is lehet mutatni: mert van rossz házasság, elválás, különélés stb. minden egyházban, minden községben. Többet ér egy néhány percnyi ilyen bizodalmas beszéd, mint egy órai szónoki, esketési szertartás! . . . Itt lehet aztán, kivált vegyes házasságoknál, — már az illeték állásához, műveltségéhez mérten — a szülendő gyermekkel vallásáról is egy-két odavetett szót, tanácsot elejteni. Nem ér a sok rekrimáció, hogy a kath. papok így tesznek, úgy tesznek, mért tesznek úgy? — semmit . . . „Vele, benne küzdve ismerd az életet” —

azt tanácsolta fiának Tompa. Az az örökös húzódzás, nem-akarás, vonakodás s vádaskodás nem fog segíteni rajtunk, helyzetünkön, kivált a jövőben semmit. A val-lázzabadság megköveteli, hogy hiveink mellett ott álljunk, kivált az élet komolyabb, fontosabb pillanataiban. Ne csak el ne hagyjuk őket, de sőt folyton, mellettük legyünk és támogassuk, tanácsoljuk. „Ember, küzdj és bízva-bizál!”

Íde kellene még számítani a középiskolai vallás-tanítást, a főiskolai ifjúnak ifjúsági egyesületté való szervezését és a leánynevelés kérdését. Azonban ezek már sem az egyes egyházak, sem az egyes lelkészek teendői közé nem sorolhatók; mert a középiskolai vallásoktatás első sorban az iskolafentartó hatóságokat, illetőleg az igazgatóságokat, a tanárokat illeti; az ifjúsági vallásos, egyházias színvonalú egyesületek alakítása is; a leánynevelés ügye pedig általános egyházi kérdés és inkább a hatóságokat, az e-megyéket, e-kerületeket, konventet, mint az egyes egyházakat s egyes lelki-pásztorokat érdekli, nagyon messzható kérdése egyházu-gyemetemének. De említett kell ezekről is tennem, mivel a középiskolából s főiskolainkból kikerülő ifjainktól s nevelésben részesült leányainktól várhatjuk a jó-zan prot. elvek érvényre juttatását a társadalomban. Ez a művelt közeposztály lesz az főleg a közeli s még inkább a távoli jövőben, mely hivatva lesz a korszei-lemet megalkotni, képviselni, irányítani; ennél fogva ezen közeposztályhoz tartozó fiúk és leányok vallásos nevelésére kiváló gondot kell fordítanunk!

(Folyt. köv.) Görömbei Péter.

A cselekvés órája.

A magyar protestánsizmus vezérferhá, kétségkívül a politikai érettségnek, egyszerűságnak a liberális eszmék életképességében vetett hitöknek kívántak zálogát adni akkor, a mikor az egyházpolitikai küzdelmekben, oly hosszú ideig tartózkodó állást foglaltak el. *Mundus se expedit.* És csakugyan jól esett magunkat abban a hitben elringatnunk, hogy egyházunknak ilyen méltóságos magatartásával, bölcs mérsékletével nemcsak ellenségeinket fogjuk eltéríteni a felekezeti harcától, hanem ugyan-akkor az igazságos közvélemény rokonszenvére teszszük magunkat érdemesekké.

Hogy ez a reményünk mennyire vált be egy egyik, mint másik tekintetben: arról a jelen. ismert viszonyok között már szinte beszélni is felesleges. Az uralmára féltékeny, az egyenlőség eszméjéért ítíróz kath. főpap-ságnak, az általa fanatizált tömeggel, közzvetve pedig a közvéleménnyel is sikerült elhitetnie, hogy a protestán-tizmus azért hallgat oly bölcsen, mert a reformjavaslatok az ő érdekében láttak napvilágot; nemcsak, hanem az államkormány szentségtelen kezeikkel a kath. vallás Is-tentől nyert jogait nyírálják meg s míg a többi feleke-zetek csak nyerhetnek a szóban levő törvényjavaslatok által: addig a kath. egyházaknak oly veszteségekre van kitéve, hogy azok elhárításáért az állammal a legmesz-szebb menő *védelmi harcra* is ki kell szállnia. E nagy hangú magatartással sikerült elérniük azt, hogy míg po-litikusok és nem politikusok csak a kath. egyház harcát szemlélik és mérlegelik az állammal szemben: addig mi protestánsok, a közvélemény szemei elől szépen lemar-radunk a figyelem látó-határáról; másfelől maga az államkormány is, mintha meg volna győződve a fen-nhangon kiabált nagy igazságokról (?) igen nagy figyelmet látszik fordítani a kath. sérelmek orvoslására oly enged-mények által, melyek a protestánsizmust a megbentítés veszélyével fenyegetik.

Hogy az egyházunk igazaiért aggodó lelkek jóelőre sejtették a dolgoknak ilyen formán történését kitéjelődését, — nem is említve e becses lapok keretében fel-felhangzó időközli intelmeket — mutatja az alsó-zemlenni és abauji egyházmegyék ismert nyugtalanokodása: majd egyházkerületünk mult évi felirata a kormányelőkhöz. A felirat sorsa felől ma már nem kételkedhetünk. Nem lett semmi eredménye.

Az a kérdés tehát, hogy ha a protestáns egyház, akár politikai eszélyességéből, akár az állam hozzáig mutatott jóakarataért tartozó moralitásból oly sokán hallgatott, látva a hátrányunkra billenő mérleget: nem kellett volna-e nekünk is már régebben kilépünk a nyilvánosság elé, legalább annak a kijelentésével, hogy mi igen is ohajtjuk, sőt a mennyire töltünk függ, elő is mozdítjuk a reformokat, de csak úgy, ha azok ránk nézve is haladást, nem pedig hátraesést jelentenek?!

Pedig, ha ezen igen egyszerű és mindenki által elfogadható igazságot az egész ország előtt nyilvánosságra hozzuk: még csak a hazaárulás gyanujába se estünk volna; mert erre nézve nem kellett volna aláírasi ívekkel toborzani össze a manifestáló közönséget, a mennyiben nálunk a népek törvényes képviselete van. Ez a gondolat rég meg van érve a protestáns öntudatban s kifejezésére a legalkalmasabb mód és alkalom kínálkozott az Ófelsége által szentesített törvény oltalma alatt azóta is összeült konventünkön, sőt sinatunkon is. És ha a sajtó nagy készséggel ismeri el a kath. híveknek egyházuk iránt tanúsított, törhetlen ragaszkodását még a kormánnyal szemben is: talán minket se ítélt volna el, ha országgyűlésen hozott törvényre támaszkodva, jelentettük volna ki, hogy létezhetséi jogunkat csorbítatlanul kívánjuk fenntartani?

De mi ilyen országos manifestációra, ha gondoltunk is, nem tettünk még eddig semmit. Eleintén nem tettünk azért, mert azt mondtuk, hogy nem ismerjük meg a javaslatokat, tehát kar volna azok elő részünkön is akadályokat gördíteni; azután meg azért nem tettünk semmit, mert már megismertük azokat és bár sérelmünk nyilvánvaló, de hát mindinkább megett bennünket a liberalizmus iránt taplalt azon túzó nobilitás, mely szerint, még felekezeti sérelmünk árán is, hazafüli szent kötelességünknek ismerjük. kormányukat ezen küzdelemben győzelemre segíteni, — a mint ezt egy előző cikkben *Ujfalussy Béla* tanácsbíró úr is lelünkre köti.

De hát ne haragudjék meg én réam *Ujfalussy Béla* ur, ha egész tisztelettel megkérdézem tőle, hogy mivel leszünk előbb, ha az 1868-ki törvényekről — melyek, elismerem, hogy nem lévén büntető szankcióval ellátva, valójában inkább csak papirosok, de még is csak meg voltak eddig biztosításunkra — önként lemondunk a szintén még régibb keletű, de ugyancsak papíron levő 1848. XX. t.-cikkért, melynek végrehajtására, a jelenben tervezett reformok létesítése után, az ország nyugalmának újabb megrázkódattása nélkül gondolni sem lehet?

És épen ez a gondolat indított engemet arra, hogy felelemjelen erőteljen kiáltásomat a protestáns közvéleményhez, aggodalmasan kérdezve: hát a mi öránk, a cselekvés órája még most sem jött el? Nem látjuk örülök, hogy meg kellene ma megoldulni végre valahára? Hiszen vannak kellene lennünk, ha nem látók, hogy az 1868. 53. t.-c. intézkedéseinek elejtésével, ha az új törvény életbe lép, milyen nevétségek helyzetbe jutunk?

Az ultramontánok farizeusi képeket vága szenvedett sérelmek miatt, az állami erőszak nyomása alatt, mint majd szent dühögással tudtul adandják a világnak,

végre is megadják magukat; valójában pedig markukba nevetve, annál szakadóbban, sőt a törvény védelme miatt egészen szabadon fogják gyakorolni a lélekalászat apostoli munkáját. Mi protestánsok pedig majd fogunk-fogynak, mert kirigutuk magunk alól azt a biztosítékot, a melybe eddigelé még is csak megkapaszodhatunk valahogyan. Kihez folyamodunk ekkor?... A törvényhez?... hisz az szabad kezét enged; a törvényhozáshoz, kérve, hogy változassa meg a reánk hátrányos paragrafusokat? — Hát nem magunk fogjuk-e kiszolgáltatni magunkat, mint békebonatokat a közvélemény előtt; mert hiszen igen természetes lehet majd a válasz, mely panaszunkra adathatik: „*Ime, a protestánsok kedvéért hoztattak az új törvények és ok már is újabbat akarúnak; tehát csakugyan nem a kath. papok, hanem a protestánsok azok, a kik a felekezeti surlódásokkal az ország nyugalmát zavarják!*”! Vagy gondolja valaki, hogy az állam, ha a mostani bajokon szerencsésen túlélt: a protestánsok kedvéért ismét egy másikat vesz egyhamar a nyakába azzal, hogy az 1848. XX. t.-c. cikket megváltoztatja?

Ezt nem tudnám egy könnyen elhinni!

Épen azért, mert ismerjük a fenyegető vést, nem lehet előttünk közönyös az a kérdés, hogy annak kikerülése végett, megteesszük-e az óvintézkedéseket, vagy nem, melyeknek megtételére nem csak az eszélyesség, de vallásunk szent szerelme és őseink dicső példája is kötelez?!

Bizony-bizony itt a cselekvés ideje. Az országgyűlés harmadik ülés-zsaka már dönteni fog a reformok sorsa fölött. A nemsokára összetölti egyházmegyei és egyházkerületi gyűlések pedig, míg nem késő, siessenek felírni az országgyűléshez, kérve, hogy az 1868. 53. t.-c. változatlanul meghagyassák, természetesen büntető záradékkal ellátva; vagy ha mégis meg kellene azt változtatni: úgy mondassék ki — a mint a *Sárospataki Lapok* „Orthodox”-a régebben kifejezte már — hogy *minden gyermek az úja vallását kövesse!* Szalóczy Pál.

A nemzeti párt és a protestánsok.

A nemzeti párt megtartotta szín-valló értekezleteit s elvégre Apponyi gr. egyházpolitikai programját is láthatjuk immár, noha még mindig nem teljes világításban. Közélről érdekel bennünket e program, mint protestánsokat, mert Apponyi mellett és ellen magában a pártban is előkelő állású pert. férfiak foglaltak állást, meg inkább pedig azért, mert a program egy része úgy van formulázva, hogy protestánsok is gyönyörködjenek és bizzanak benne.

Mit akar a nemzeti párt és vezére? Majd nem azt s ugyanannyit, mint a kormány, csak nem abban a rendben és nem olyan gyors tempóban. Akarja a zsidókedvért a recepiót; a baptisták, nazarenusok stb. kedvéért a vallás szabadságot (felekezeti különiség nélkül!); az igazságszolgáltatás tisztességeért az egyseges házassági jogot és állami bíráskodást; a nagyobker. felekezeti közös javaért a bírasság egyházi megköthetését; a polgári házasságnak csupán szükségébéli formáját; a rom. katolikusok dicsőségéért a kath. autonómiát (ideértve bizonyosan a kongrua rendezését is) s a februáriusni rendelet eltörölését; a protestánsokért az 1868. LIII.-nak fenntartását (vagyoni állapotuk megfelelő rendezéseig) s a közigazgatás reformjával kapcsolatban az állami anyakönyvek behozatalát.

Nem kicsinyeljük e programmot, sőt inkább elismerjük, hogy az abban rejlő konzervativizmus (ha ugyan nem taktika; ez is, a mivel a pártok egymást most olyan következetesen gyanúsítják) még tiszteletet is érdemel s érdemelt volna kiváltképen akkor, ha kellő időben megnyilatkozva, hatással tudott volna lenni a vélemények alakulására s az egynemély felekezet elfoglalt elemeinek a vakon rohanástól való feltartóztatására. Elismerjük — hiszen százszor is hirdették már — hogy a prot. egyházak az 1868. LIII. többit ér a kötelező polgári házasságnál, a mit sohasem is kívánt; vallottuk és valljuk, hogy sem vallási, sem erkölcsi érdekek nem követelik a polgári anyakönyvek behozatalát; sőt azt is mondjuk — mert mondtuk is — hogy a nemzet az egyházpolitikai reformokra nincsen külön előkészítve s hajlandó vagyunk elhinni Apponyinak és elvtársainak azt is, hogy a felekezeti béke s általában a nép lelki békesége érdekében álló dolog volna a reformokkal nem sietni s a nemzetet netalán rázkódásoknak ki nem tenni: — s minde me rokon véleményűségünk mellett is nagy kifogásaink vannak a nemzeti párt viselkedése és színvallása ellen és pedig úgy általános nemzeti és felekezeti, mint közelebről sajátos protestáns szempontokból is.

Általános nemzeti szempontból helyre hozhatatlan hibának tartjuk, hogy az az Apponyi, a ki (taktikából-e, elvből-e: ő tudja) felszínre vetette az egyházpolitikai nagy kérdéseket, s belehajszolta mintegy a kormányt e kérdések tanulmányozásába: a helyett, hogy — mint utólagosan teszi — erősen hangoztatta volna a reformok lassú érlelését, kéjlegve sütkérezett a szabadelvűség glóriájában s engedte, segítette a dolgokat úgy fejlődni, a mint fejlődtek s elnézte, hogy mint kezd iszonyú kultur-harcot az a róm. kath. egyház, a melynek papjai meggyalázták az 1868. LIII. tekintélyét, megtaposták a felekezeti békeség templomát és fennem követelöztek, sértegetöztek, fenyegetöztek állammal s törvények által védelmezett felekezetekkel szemben s játszották az Aesopus farkasának undok szerepét?!

Hol volt akkor Apponyi gróf és hol a nemzeti párt, mikor pártlapjaik sarat dobáltak a protestánsokra és bujkáltak a róm. kath. főpapok reverendája alá, s a legvakmerőbb támadásra is menséget kerestek és találtak s iszonyú larmával hurrogták le az 1868. LIII-hoz való ragaszkodásunkat?!

Hol volt akkor gr. Apponyi és a nemzeti párt, mikor a Vigadóban Vaszary Kólos ő eminenciája a történet-hamisítás mesterségét gyakorolta s egy egész fekete sereg ostromolta a nemzeti békeség és politikai tisztesség várait?!

Ha Apponyi kellő időben kifejté egyházpolitikai programját, legalább csak úgy, mint most kifejtette: nem lehetetlen, hogy a viszonyok másként alakulnak: de jónak, tanácsosnak vélte hallgatni a válságos napokban s engedte pártlapjaiban a protestánsok gyaláztatását mindaddig, míg nem be kelle látnia, hogy a protestánsokkal elvégre is számolni s a kezdett közéleti az 1868. LIII-at védelmezőkhöz, a Bethlen Gábor gr. által u. n. orthodox protestánsokhoz.

Azt a gyantát a nemzeti párt, hogy nyíltan és titkon kereste a hatalmas klérus szövetségét s a főpapi befolyással kívánt diadalra jutni: — alig fogja lemoshatni magáról a protestánsok többsége előtt. Epen ezért aztán nincs is joga számítani a protestánsok többségére, még ha ígértekkel kedveskedik is neki s még ha olyan ígértesen indokolja is programmjának

egy némely pontját a protestánsok papjainak megnyerése végett s még ha többit ígér is (a minthogy többit látszik ígérni) a protestánsoknak, mint a kormány egyházpolitikája.

Végzetes hiba volt a cuncatoroskodás, a hosszú papistáskodás, vagy legalább a pápaisták szekere után való tartós gyalogolás.

De még a késedelmesen kifejtett programmban is ott kísértének a nap-foltok, a melyeket a többiek fényes sehogysém képes beárnyékolni a protestánsok előtt.

Azt mondja Apponyi, hogy neki kell és pedig határozottan kell az u. n. kath. autonomia. Ez az egyik nap-folt. Kell neki továbbá az 1868. LIII. is, de csak a protestánsok anyagi állapotának megfelelő rendezésig. Ez a másik folt. Többit nem keressünk.

Mit ért a gróf a kath. autonomia alatt, azt nem fejtí ki. Hogy mit jelent ez a protestánsok szemében, azt tudják e lapok t. olvasói, hiszen jeles cikkekzők fejtegették már ennek a trójai lónak félelmetes voltát. Főpapok nyilatkoztak már r. kath. részről, a kik a kongrua-járlékok rá akarnák tábláztatni az u. n. főpapi javakra s ezzel természetesen biztosítani is szeretnék ama javakat a róm. kath. egyház számára. Ilyen forma autonomia kísért a levegőben s a róm. kath. sajtóban, a fő és közpapok fejében; ilyen él-e az Apponyi gróf lelkeiben is?! Csodálkozunk a nemzeti párt prot. tagjai, hogy a kath. autonomia kérdését nem próbálták a vezérükkel kifejtetni; mert e kérdés szerencsés s talán a protestánsok által is elfogadható megvilágítása sok nyughatatlanságot oszlatott volna el és magyfontosságúvá válhatott volna a program tetszőségének emelésére nézve. Temérdek nagy kérdés van a kath. autonomiával szoros kapcsolatban s csak az ezekre való nyílt s őszinte felelet után lehetünk tisztában azzal, hogy mit is ígér s követel Apponyi, vagy bárki más a kath. autonomia hangzatos címén.

Úgyancsak a bizonytalanság köde takarja Apponyinak az 1868. LIII-mal egybefűzött kijelentését is, a mi anyagi állapotunk megfelelő rendezését. Már a múlt évben kérdezte e lapokban Fejes István a Szathmáron szónokolt Apponyitól, hogy mit ért ő az elbeszélés kérdések alatt? Felelet — persze — nem érkezett s nincs a f. hó 11-én kifejtett program indoklásában sem. Igaz, hogy a megfelelő jelző mindazt is magában foglalhatja, a mit mi gondolunk belé a teljes egyenjósítás érdekében; de hát mit jelent az Apponyinál? Azt-e, hogy a kath. javak mind megmaradnak kath. kézben, kath. elők előmozdítására; tehát a kath. pap-ság marad tovább is nagy hatalmasság, a protestánsoknak pedig adunk az ő igényeiknek s vallásos s egyházi szükségelnek megfelelő pénz-segélyt? Vagy azt, a mit az 1848. XX. t.-c. helyezett kilátásba?!.. Ez utóbbira hivatkozik ugyan maga Apponyi is, de megint csak oly diplomatikus ügyességgel, mintha a gordiusi csomót kerülni akarna.

Hogy a sok bajjal küzdő magyar nemzet kibírma-e újabb adók utján a prot. és más bevett felekezetek, (mert ezek is következnének ám!) megfelelő anyagi segélyezését s hogy kívánatos-e, hasznos-e a róm. kath. egyház anyagi praepotenciájának fentartása, vagy a prot. s más felekezeti főpapoknak, (hogy már így nevezzük őket!) kis királyokká emelése: ezek s ilyenek nem jöttek szóba a nemzeti párt értekezetein, a hol még a protestánsok is kerülni látszottak e kényes pontok, e darázs-fészkek megfogtatását.

Mig a jelzett két sötét pont ott íjsejt a nemzeti párt programjában; addig, legyen bár az a legböl-

csebben szövegezve, a leghódítóbban indokolva, mi — protestánsok — nem fogadjatjuk el magunkénak bármilyen kecsesgetésekkel forduljon is az felénk az 1868. LIII. ideiglenes fentartásának hirdetésével s bármennyire gunyolódjék is felettünk Kovács Albert, az egyházjog ref. tanára, a ki szerint a kormány minket „megdolgozott, még pedig nem afféle magyar indolenciával, hanem germán energiával.”

Sem meg nem dolgozott, sem meg nem tövezett, sem nyilatkozatot nem tetteit el a polgári házasság mellett, sem a klerikális ultramontan és feudál arisztokrata reakció rémével agyon nem ijesztgetett, még csak ígéreteivel sem csábított el. Ezek ellen a gyanusítások ellen, igen sok protestáns ember nevében, tiltakoznunk kell.

Nem kellett ahoz kormány-beavatkozás, hogy a protestánsok a róm. kath. egyház újabb erőszakoskodását felismerjék s az 1868. LIII. ellen intézett titkos és nyilvános támadásaiktól megborzadjanak. Nem kellett ahoz megtevesztés, hogy a prot. egyház hívei belássák a pápi reakció megtörésének szükségét, a mely az állam bekeségét újra meg újra feldúlhatja kielégíthetetlen természetű miatt. Nem kellett ahoz, hogy a protestánsok a kormány egyházpolitikai programjának győzedelmét kívánják, semmi egyéb, mint magyar protestantizmus, a nemzeti haladás iránt való művelti érzék — *párt-taktika nélkül*.

Ha azt hiszi Kovács A. (ő ugyan nem hiszi!) vagy más valaki, hogy a protestánsok többsége a kormány programjával teljesen meg van elégedve, — okvetlenül csalódik. Az 1868. LIII. vizre bocsátása a kötelező polgári házasság révén — ez igen kevés protestánsnak lehet inyere s e tekintetben a nemzeti párthoz — ennek újabb program-pontjához — a leg több protestáns közelebb áll szívében, mint a kormányhoz. Azt sem veszi jó néven senki, hogy a kath. autonómia emlegetésével s a kath. kongruával egybekötött nem mer a kormány fényes ígérteit tenni az egyenjóság után szomjazó protestantizmusnak. De e tekintetben a nemzeti párt sem vitte tovább a titkolódzást, a bizonytalan kijelentéseknél. Elvégre is a dolog úgy áll — (feleljen érte a nemzeti párt is!), hogy a kormány le akar számolni a féltelenkedésre hajló s kívülről kormányzott r. kath. reakcióval s igazságosabb kíván lenni a nem katolikusok iránt, okosabb önmaga iránt, mint volt idáig. Ezt könnyű belátni s ezt látva, könnyű a prot. embernek — ha nem párt-politikát űz — önmagát elhatározni.

Végtevéleg sokat szenvedett már a prot. egyház a jesusiták által felbujtogatott róm. katolikusoktól: nem csoda azért, ha még veszteségek árán is, azokhoz csatlakozik, a kik ennek az örökös ellenségnek mérgefogat készek kitördelni s a nemzet és a felekezetek bekeségét intézmények által biztosítani.

Lehetett volna a reform lassabb; lehetett volna olyan is, a milyennek a nemzeti párt elkészen tervezte: de a nemzet nyugalma fel van dúlva: visszalépni, meghátrálni többé nem lehet, ha csak azt nem akarjuk, hogy puskaporos tornyokban, örökös izgatottság között éljünk. A nemzeti párt hálára fogja maga iránt lekötözni a prot. egyházat, ha — a mint programjába vette — az 1868. LIII-at az 1848. XX. t. c.-nek megfelelő alakulásáig régi érvényében megtartani segeélkezett nyújt.

Ry.

ISKOLAI ÜGY.

Az egyházmegyei tanügyi bizottság nagytiszteletű s tekintetes elnökségének.

Igen tisztelt Elnök úr!

A „Sárospataki Irodalmi Kör” 20 éves fennállása alatt legjobb tehetsége szerint mindig arra törekedett, hogy elérje, vagy legalább mind jobban megközelítse azt a célját, hogy gimnáziumi és népiskolai tankönyvek készítése, átdolgoztatása, javítása által az egyházkerületünkben használt tankönyvek megfelelően a kor követelményeinek, tanügyiuk e tekintetben lehetőleg lépést tartson az általános tanügyi haladással, fejlődéssel. Nincsen olyan tanítási anyag akár a gimnáziumban, akár a népiskolában, melyre figyelmét ki ne terjesztette volna s melynek fejlesztésére vagy elvi határozatokkal vagy az irodalom terén valamit ne tett volna. Tankönyveire, melyek részint a minisztérium approbációjában, vagy részben más egyházkerületek szives pártfogásában részesültek, némi önzettel lehet mutatni, mint legemesebb törekvéseinek, szakadatlan munkálkodásának eredményeire. Főleg a népiskolában alig van olyan tananyag, melynek tanítására vagy átdolgozott vagy eredeti tankönyve ne lenne. Nem állítjuk, hogy e tankönyvek mind kifogástalanok, jók volnának; sőt őszintén, nyíltan beismertjük; hogy a javítás kisebb-nagyobb mértékben mindigre ráfér. Mindegyik emberi mű, hogy lehetne tökéletes?! Hiszen magunk is csak törekszünk a tökéletes felé! Minden örökké fejlődik, előbb-élőbb halad, s a hol a fejlődésért mit sem tesznek, ott a visszamaradás elmaradhatatlan. Az Irodalmi Kör is haladni akar legjobb tehetsége szerint. Ebből a célból bizalommal fordul a Kör igen tisztelt Elnök úrhoz s általa az egyházmegyei igen tisztelt tanítóságához. Egy célra törekszünk, egy ügynek a munkásai vagyunk: biztos reményünk van, hogy a közös cél érdekében intézett kérésünknek jó eredménye lesz.

Az Irodalmi Kör már többször kérte egyházkerületünk tanítóit, lelkeszeit, a tanítói egyleteket, főleg lapja útján, hogy mondják el véleményüket tankönyveinkről őszintén, leplezetlen nyíltsággal, részrehajlatlanul; de e kérésekre, felhívásokra alig kaptunk feleletet. Dicséretes kivételként a gömői s a borsodi tanító-egyletek egy-egy bírálatára s néhány kiváló tanítónk ügybuzgóságára tudnánk rámutatni, kik felkérésre készséggel adtak becses véleményt egyik-másik tankönyvünkre. Olykor-olykor — tudjuk — el-elhangzik ugyan most fesztelen beszélgetés közben, majd az egyházmegyei tanügyi bizottsági gyűléseken, a tanító-körökben egy-két rosszabb, bíráló megjegyzés; egyik-másik iskola-látogatási táblázatban is akadunk nagy ritkán rövid észrevételekre, meg nem okolt figyelemzavarásra, bizonytalanul kifejezett óhajtásra: de mindezek maradnak, épen helyzeteknél, alakjoknál fogva, az elégedetlenségnek csak szórványos, figyelembe nem vehető, tehát értetlen nyilatkozásai, részben inkább apró duzzogások, melyek elegendők arra, hogy bizonyos körben rossz véleményt támaszsjanak, mely aztán újabb-újabb táplálékot nyerve erősödjék; de épen semmit sem érnek a kívánatos javításra, építésre; mert felhasználható alakban a kör elébe nem kerülnek. Igazán ráillik ez állapotra: anyja sem érti néma gyermek szavát. Pedig mi hathatna jótékonyabban, erősebben a tankönyv-irodalom javulására, fejlődésére, mint a gyakorlati élet, a mindennapi tapasztalat megbecsülhetetlen tanácsai,

* A miniszterelnök legközelebbi nyilatkozata e tárgyban, Fabinyi kérdésére (l. alább!)

észrevételei?! Ezeket kéri az Irodalmi Kör az egyházmegyei tanítószágotól, Erzi, tudja Irodalmi Körünk, hogy munkálkodása csak úgy lehet igazán áldásos, ha a gyakorlat embereivel áll élen összekötésben; irányzó szerepét akkor töltheti be, ha a gyakorlati élet eredményeit felhasználja, általánosítja. Magára maradvá, tankönyvei lehetnek szép munkák, de kérdés, hogy a gyakorlati élet igényeinek megfelelően-e? Épen azért a Kör nevében kérem igen tisztelt Elnök urat: legyen szíves a Körnek óhajátas teljesítését elősegíteni; legyen szíves akként intézkedni, hogy minden egyes tankönyvünket vagy egyes jobb készültű tanítók, vagy a tanító-körök megbíráják s a bírálatok minél előbb küldjék be a Kör elnökségéhez felhasználás végett. Prot. egyházunk s iskolánk multja, melyre mindig büszkséggel mutathatunk, főskolánk fontos szellemi és anyagi érdekeit teszük szent kötelességünké, hogy tankönyveink javítására minden lehető megtegyünk, s el ne maradjunk abban a nagy versenyben, melyre egy részről az állam, másrésztől a felekezetek, főleg a kath. egyház törekvései miatt provokálva vagyunk. Hiszünk és reméljük, hogy tanítószágonk felhívásunkat örömmel fogadja s kérésünket szíves készséggel fogja teljesíteni.*

E remény megvalósulását várva, kiváló tisztelettel maradtunk

A Nagytiszt. s Tek. Elnökség alázatos szolgál

A Sárospataki Irodalmi Kör

s annak nevében

Maklári Pap Miklós

másodélelök

TÁRCA.

VERESS SÁMUEL.

Egy rövid, de a tiszteletteljes szeretet meleg hangján írt elismerésben emlékezett meg. annak idején, e lapok szerkesztése ama vesztéséről, mely az abauji ev. ref. egyházmegyét, *újában*, esperesének Veress Sámuelnek halálával érte.

Még ott feküdt a kórágyon az egyházmegyének 18 éven keresztül fardhatatlan szorgalmú, a munkában kitartó, nyugalomba vonult esperese Fodor Pál, mikor utódának, az egyházmegye szellemi s anyagi ügyei tovább fejlesztésében anyai szép reményekre jogosító Béky Sámuelnek koporsója felett zokogtuk el fájalmunkat. De még nem telt meg a mérték, nem volt elég a keserű pohár; még mindig ott áll szemünk előtt a kór-ágy, rajta a nemes szenvedő aggastyánnal, s ime már ismét, a Biki kidőtél, az egyházmegye bízalma által az esperesi székbe ültetett Veress Sámuel is, ez esztendő első napjának alkonyán, hosszas és kínos szenvedés után, koporsójába fektette le a halál!

Ott fekszik január 4-ike óta, a szeszai csendes temető kertben, előtte elköltözött híveinek porai között; ott, hova — hiszem — gyakran el fog járni a kegyelet, hogy könyveivel öntözze, áldásával halmozza el azt a sirt, melyben a hű pásztor, a szeretet s szeretettel teljes lelkiatya pihen! Az a hű pásztor, kiben híveinek gyűltekezete, harminchat éven keresztül, folytonosan felálta azt, a mire szüksége volt: nem csak az egyház-

építő papot, hanem az ügyefogyott gyámolát, a szenvedő vigasztalóját, kinek legnagyobb gyönyörűséget az adott, ha hívein segíthetett. vagy legalább azokat bölcs tanácsokkal láthatta el.

Magá volt a megtettesült szorgalom, a munkás kötelességérzet s e mellett a követelődzés nélküli szerénység még akkor is, midőn az egyházmegye presbitériumainak többsége az esperesi, a mennyire díszes, épen annyira terhes munka hirbe emelte fel. Mint gyűlekezetben úgy e magasabb munkakörök is hű volt mind halálig, elannyira, hogy miként e sorok írója koporsója felett is kifejezte: végig tekintve lezajlott életén, a jogosult önérték büszkségével mondhatta el: „Semmivel nem gondolok, az én életem is nekem nem drága, csak hogy elvégezhessem a szolgálatot, melyet vettem az Ur Jézus-tól, hogy bizonyoságot tegyek az Isten kegyelmének evangéliomáról” (Ap. Csel. 20. 24.).

Született a boldogult 1824. november 20 án, Zemplénmegyében. Tarcalon. Szülei: Veress József és Góóz Zsuzsánna voltak. Egyszerű, tisztességes emberek, kiknek legelőszintbég vagyát képezte az, hogy gyermekeiket, a társadalmi élet hasznára, tisztességes embereké neveljék fel. Hat gyermekök közöttül *Sámuel*, a legidősebbet, tudományos pályára szánták s e célból, midőn elemi tanulmányait a tarcali iskolában bevégezte, a sárospataki főiskolába vitték.

Még nem végezhette el tanulmányait, midőn elvezette jó szüleit s ez által megfosztva a legszükségesebb segélytől is, oneréjére lett utalva, s fentartásának anyagi eszközeit, kitartó munkával s szorgalommal szerezte meg. Tanult és tanított, mint kortársai között anyi sokan; migntem később, megszaktíva tanulmányait, Zemplénmegye akkori tisztifőügyészénél, Buday Andrásnál, annak gyermekeit mellett nevelősködött. Itt érték a 48-iki nagy napok s hogy ő, a 24 éves, erőteljes ifjú nem csatlakozott, azoknak sorába, kik a haza védelmére életüket és véreket ajánlották fel, annak oka szelid természetében s a körülményekkel megalkudni tudó, csendes vérmérsékletében rejlett, mely arra kényszerítte őt, hogy míg patrónusa a debreceni országgyűlésen, a haza ügyeinek intézésében fáradozott, addig ő otthon, annak házára s gyermekeire ügyeljen fel.

Ennek a szelid természetnek, ennek a körülményekkel megalkudni tudó, csendes vérmérsékletnek, számtalanszor adta jelét, életének további folyamában is.

Szelid megadással hurcolta vesztéseit, fájalmait és panasztát szíve melyébe temette el...! Ujhelyből, Buday házától, végveze nevelői kötelezettségét, mivel az az óhaja, hogy magát vasúti szolgálatra vesse fel, a magyar kormány feloszlásával megsemmisült, tanulmányi folytatására ismét Patakra ment s végveze ott a theologiai tanfolyamot, előbb Hernád-Büdön, Putnoky Achilles házánál nevelősködött s majd később, a gibárti káplán-tanítói állomást foglalta el.

1857. tavaszán aszalói helyettes lelkészé lett, hol a lelkész-választás alkalmából felzaklatott kedélyeket, szelid, humanus bánásmóddal, kitűnő szónoiki előadással annyira megnyerte, hogy az aszalóiak, kik bemenetele alkalmával elzárták előle a templomot, midőn még ugyanazon év őszén, az egyházmegye rendeletéből, Szesztágya kellett távoznia, nem akarták maguk között elbocsátani.

Az 1857. szeptember 15—16-ik napjain tartott egyházmegyei közgyűlés, helyettes lelkészül a szeszai-komáromi egyesült egyházba rendelte, a hol is 1858. február 8-án, a gyűlekezet rendes lelkészül választotta el.

* Ajánlják e levelet a lelkész és tanító urak szíves figyelmébe. Szerk.

Mit és mennyit tett a szeszta-komáromi egyház építésének nagy munkájában, mit és mennyit az egyház szellemi s anyagi ügyeinek fejlesztése s megszilárdításánál, arról beszélnek a szeszta-komáromi egyház jegyzőkönyvei, jóllehet azt a folytonos, aprólkos munkát, melyet a lelkes, gyülekezetenek építése céljából napról-napra végez; azt a nemes nyugtalanokodást, melyely itt buzdit, amott visszatart; itt fedd és dorgál, amott dicser és elismer; melyek önmagukban ügyszólván értéknélkülieknek látszanak, de a melyek együttesen eszközök az egyház-építés s a gyülekezet szellemi s anyagi életének előbbvitelénél a kívánt sikert, — jegyzőkönyvekben megörökíteni nem is lehet.

1860-ban a tornyot újonnan zsindeleyezteté, a lelkeszi működése idején összegyűjtött pénzből; 1863-ban a harangra új koronát tétet s annak árát egyik jobb módú híveinek ajándékából fedezteté. Mikor 1865. szeptember 8-án ledgett minden egyházi épület s ezek között a templom s torny teljesen megsemmisült, ezeknek újra-építésében mutatta ki buzgalmat s mindenekre kiterjedő figyelmét. Még ugyanazon évben felépítette a lelkes és tanítói lakot, s majdnem az összes melléképületeket, a miben nagy segítségére volt az, hogy hívei felett rendíthetetlen tekintélyt szerzett magának életével s cselekedeteivel.

1867. június 24-én tétette le az új templom alapját, s még ugyanazon év december 8-ikán megtartotta benne az első istenitiszteletet s 1868-ban tornyot is építve, a templomtorny építésének nagy munkáját 1869-ben teljesen befejezte, s a készen levő templomot az egyházmegyei papság, a vidék híveinek s a kerület főpásztorának részvétele mellett, nagy ünnepélyvel avatatta föl.

Az építésnél, főleg az anyagszerzés munkájánál ott volt mindenütt, a hol az egyház anyagi érdeke, jelenlétét megkívánta. A téglát, meszet személyesen jelenlétében számláltatta fel, mérte ki, s ez által a gyülekezet pénztárának nem egy pár forintját mentette meg. Még 1860-ban január 8-án Szesztán, s ugyanon év és hó 15-én Komáromban magtárt alapít, az első helyen hat köböl éy és félvéka, a másik helyen négy köböl s egy véka gabonával; s a csekély kezdetből, a pontos és észszerű kezelés mellett felszaporodott magtár, a mellett, hogy folytonosan fedezi az egyház kiadásainak nagyobb részt, úgy az egyik, mint a másik helyen 30—40 köböl számlál.

Híveihöz való viszonyát már fentebb igyekeztem feltüntetni. S ha még megjegyzem azt, hogy a szeszta-komáromi egyházat, a hű pásztor szeretetével és szigorával, úgy a vallásérkölszi, mint az anyagi élet terén az elsőkhöz képest emelte fel, hogy annyira szerette nyáját, miszerint attól, a felajánlott szépszi lelkeszi állomáért sem volt hajlandó meg válni: vázoltam, hacsak főbb vonásaiban is azt a képet, mely Veress Sámuel, mint a szeszta-komáromi egyház lelkeszté, igaz hűséggel tüntette fel. Kitaró szorgalmát, munkabíró erejét s azt az igaz hűséget, melyet egyházának építésében kifejtett, meglátta az egyházmegye is. 1866. tavaszán, kezébe adta az aljegyzői tollat s 1873. őszén tanácsbírói székebe ültette be, s majd 1874. tavaszán a népiskolai választmány egyházi elnökévé nevezte ki,

Mint jegyző, jegyzőkönyveiben rövid, világos; mint tanácsbíró, igaz; s mint a népiskolai választmány elnöke, kötelesség teljesítő, pontos, de szívélyes és barátságos mindenütt.

1874—1887-ig, tizenhárom évben keresztül, a kerületi gyűléseken, mint az egyházmegye megbízottja, folytonosan képviselte az egyházmegyét, a mikor e megüszteif kiküldetéséről, hajlott korára való tekintetből, lemondott.

Volt lelkeszertekezleti elnök 1891. április 7-től jun. 15-ig, s majd ugyazon év október 1-től nov. 14-ig helyettes esperes, mely két időszakában helyettes esperességének oly imponáló pontossággal vezette az egyházmegye ügyeit, hogy a presbitériumok többsége, dacára hajlott korának, a rendes esperesi székebe ültette be.

Nem csak mint ember, hanem mint esperes is szerény, s miként e lapok szerkesztősege megjegyezte: „nem a hivatalban, hanem a munkában volt első,” a kinek nem volt egyéb vágya, mint egészen betöltöni azt a helyet, hova a böles isteni gondviselés s embertársainak bizalmából állítottat.

Kétszer nősült. Első neje, egyik elődjének leánya, Rácz Klára volt; második nejé, most már özvegye, Fonyi Zsuzsanna, örömeinek és szenvedéseinek hűséges osztályosa. Gyermeke egyik házasságából sem maradt.

Temetése jan. 4-én, kemény hidegben, híveinek részvétele mellett ment végbe; míg az egyházmegyét, épen a rendkívüli hideg miatt, csak hat lelkesz, s az egyházmegye derék gondnokai, Comáromy László képviselte.

Koporsója felett Idrányi Ferenc, egyházmegyénk legidősebb tanácsbírája, ez idő szerint helyettes esperes mondott egy, a lelket a vesztéség fájaldalmában Istenhez emelő imát, míg egyházi beszédét apost. cselek. XX. 24. alapján alóított tartott. A sírnál a boldogult segédje, Benke István siratta el mesterét.

Legyen e szerény megemlékezés a tisztelet és kegyelet koszorúja, melyet a boldogult hű pásztor, az atyai barát felhajtolt sírjára tesz.

Kovács Béla.

KÖNYVISMERTETÉS.

A Maklári Pap Miklós népiskolai magyar nyelvtanának ismertetéséhez.

Régóta vártam a könyv ismertetését s nem kevesebb érdeklődéssel, mint annak nagyérdemű szerzője, kitől magától hallottam, hogy könyvének elfogúlatlan, alapos kritikáját olvasni szeretném. De azt hiszem, hogy e Lapok 6. számában megjelent ismertetés a nyelvtan szerzőjét ép oly kevéssé elégitette ki, mint engemet. Legyen szabad azért nekem pótlólag hozzá szólnom e kérdéshez, annyival is inkább, mert ennek alapos megvitatása a sárospataki főkola érdekében is nagyon kívánatos, levén e népiskolai nyelvtan mintegy vázlat, megelőzője annak a középsikolai magyar nyelvtannak, melyet M. P. Miklós ugyancsak az Irodalmi Kör megbízása következtében épen most készít. Feltétlenül szükséges, hogy ez a nyelvtan egészen a mai kor színvonalán álljon, a nagyon is előre haladt magyar nyelvtudomány minden követelményét kielégítse, hogy a sárospataki főkola, melynek a protestantizmus elvei megértésénél nélkül való haladás volt mindenkor fő-fő büszkesége, ezen a téren se érhesse semmi vád.

Számot kell adnom röviden arról, miért nem tartom s tarthatom kielégítőnek * dr. Kovács Gábor ismertetését.

* Az igazság érdekében ki kell jelentenünk, hogy Kovács Gábor t. költőjeinket mi kértük fel a szóban forgó nyelvtan ismertetésére s mi óhajtottuk, hogy — a mennyiben a kérdés fontossága megengedé — csak a főbb dolgokra fektessen súlyt s így nyitasson egy színek s hasznosnak ígérköz vitát. Örömmel jegyezzük fel, hogy már idáig többen jelentkeztek a magyar nyelvtan létes kérdésének tisztázására és pedig nemcsak a tudomány, hanem a népiskola szempontjaira való tekintetből is. Így a sárospataki Irod. Kör mennyire nem kíván elárközni a jó tanács elöl, arra igen jó bizonyosság épen a kör másodelőnökének lapunkban szintén most közölt levele. Szerk.

Első kifogásom, hogy az ismertetés általános része túlságba megy állításával, anélkül, hogy valamit bizonyítana. Második, hogy részletes ismertetés csak a határozók tanára terjed ki, a könyv többi részére egyszerűen azt mondván, hogy jó; harmadik, hogy tisztán tagadó álláspontra helyezkedik, amiért aztán az ismertetésből sem a szerző, sem az olvasók nem sokat tanulnak. Túlság szerintem az, hogy a S.-Patakon most használatban levő nyelvtan (s az ehhez hasonló népszerű magyar nyelvtan) merénylet volna a magyarnyelv ellen. A sárospataki főiskolai tanárikar sem meg nem köszöni, sem el nem fogadja ezt a kijelentést; de fel sem tehető erről a tanári karról, hogy évek hosszú sora óta merényletezta a magyar nyelv ellen s ne tudna vagy ne akarna felismerni tankönyveiben olyas valamit, a mi a nyelvet veszélyteljé fenyegeti. Nem merénylet ez a nyelvtan, csak egy régen meghaladott álláspontnak a képviselője, egy olyan álláspontnak, mely a maga idejében egészen megállta helyét. Hogy némely paragrafus a nyelvtudomány mai világitása mellett naivnak, nyelvünk természetével ellenkezőnek tünik fel, az tagadhatatlan; de ez csak annyit bizonyít, hogy elavult, félre kell tenni a történelem számára, mely bizonyára nem fogja többé megtagadni legalább azt az elismerést, hogy a maga korában sokáig hűzogatott tőltött be. Színtelen ilyen túlság az, hogy Maklári Pap Miklós „teljesen szakított a régi sárospataki nyelvtan hibáival.” Hogy ez mennyire nem áll, néhány sorral alább maga dr. Kovács Gábor bebizonyítja, midőn a nyelvtan írójáról azt mondja: „megelégszik felmunkával s könnyebbég okáért az ő meghatározásaiba nem illő mondattagokat egy csodálatos csoportban kiegészítőnek mutatja be. Meg is bocsúlja magát eme különös felfogás azonnal, mert becsalja azon útvesztőbe, melyből új meghatározás mellett nem lehet kimenekülni.” Hogy az ismertető ilyen túlságokba és ellenmondásokba keveredik, oka az, hogy megelégszik általános frázisokkal s bizonyításra nem gondol. Pedig úgy az úgy, mint a szerző szemponjtáéból, kívánatos egy részletes, mindenre kiterjedő rendszer ismertetés, részint, hogy az által többeknek érdeklődését felkeltse, mert elvégre is több szem többet lát; részint a szerző láthatása, hogy az ismertetőt, kifogásait megtevére, alapos okok indítotják.

De lássuk magát a könyvet.

Nem kívánok ezúttal arra kiterjeszkedni, hogy a pedagógiai követelményeknek mennyiben felel meg; tisztán azt fogom vizsgálni, a nyelvtudomány mai állása mellett mennyire állja meg helyét.

A nyelvtan gyakorlati céloknak megfelelően, mondattani alapon van tárgyalva, tehát nem u. n. Rendszeres nyelvtan, a mi épen nem azt jelenti, természetesen, hogy abból a nyelvrendszerét fel ne lehessen építeni, mely rendszert a szerzőnek műve megírásakor mindig szem előtt kellett tartania. Szem előtt is tartotta. De ez a rendszer épen nem szilárd, egyes részei ellent mondanak egymásnak, az összevagyított régi és új elvек ellen-tétél épen nincsenek kiegyenlítve; az új, világos terminológia nagyon is kéri az eléggé nem indokolt s nem is indokolható régi mellett. A szabályok, melyeket szerző szerint is inductive (Előszó IV. l.) magának a növendéknek kell elvonnia, bár nagy részben megfelelők, sok helyen nem elég világosak, sőt egymást zavarják. Állításait bizonyítani fogom.

I. **Hangtan.** Ezzel röviden végezhettünk, mert ebből a könyv céljához képest, mely folytonosan ügyel arra, hogy elemi osztályba járó gyermekekkel van dolga, csak a legszükségesebbek vannak felvéve a nyelvtanba. Természetesnek találom, hogy a physiologiai phonetikán alapuló mássalhangzó-felosztás kimaradt; de azt már

hibának kell tartanom, hogy a hangok felosztásánál a rövid és hosszú mássalhangzókat nem különbözteti meg a szerző; ez következtelenség is. A 9. lapon ugyanis ez van: „a-magánhangzók kétfélek: (a) rövidek; (b) hosszúk; a mássalhangzók kétfélek: (a) egyszerűek; (b) összetettek.” A magánhangzókna rövidke és hosszúkra való felosztása után azt várna a gyermek is, hogy a mássalhangzók is lehetnek rövidek és hosszúk s ez volna a természetes és következtetes, sőt fontos felosztás, sokkal fontosabb, mint az egyszerűre és összetettre való osztás. Mert hiszen hangokról van szó, nem betűkről s e szempontból fogva fel a dolgot, egyszerű és összetett mássalhangzó nincs is. A gy, cs, hangok pl. mint hangok egyszerűek még akkor is, ha két különböző hang összetételalkozásából (itt dj, ts) keletkeznek is; nem ezek a hangok összetettek tehát, hanem csak jegyeik, a betűk. Nem fogadván el a szerző a mássalhangzókna rövidke és hosszúkra való felosztását, a hosszú mássalhangzókat, régi módi szerint, kettős mássalhangzókna nevezi s a kétjegyű hosszú mássalhangzó leírására vonatkozó szabályokban következtelenségbe esik. Erre vonatkozólag a 13. és 171. lapokon a következőket mondja: „Ha az összetett (t. i. kétjegyű) mássalhangzó a tőszóban *keletkezte* hangzik, csak az első betűjét írjuk kétszer; de ha a kétötözés, ragozás, vagy összetétel miatt támad, az összetett mássalhangzót kétszer ki kell írunk.”

Itt először is határozottan tiltakozom az ellen, hogy a kétjegyű mássalhangzó a *hattya, vessző, ücsse, vesszen* stb. szókban kétötözete hangzik; etimologiailag lehet kétötözött, származhatott két mássalhangzó összeolvadásából, de ez a *kijelése* nem tartozik, s ha valaki e szavak bármelyikében az illető mássalhangzókat kétötözete hangoztatná, maga a szerző dadogónak nevezné. A kijelésben e mássalhangzók, épen úgy, mint az egyjegyű mássalhangzók összetételalkozásából keletkezett hosszú mássalhangzók, egyszerűen nyújtva, hosszan hangzanak.

Azt nem tagadja s nem is tagadhatja a nyelvtani írója, hogy p. o. az „sz” hang a *vessző és őszel* szavakban teljesen egyenlő a *kijetésre* nézve; az is beismeri, hogy a nyújtás mindkétötben ugyanazon úton keletkezett, tudniillik két egyenlő hangnak összetételalkozása által; még azt is megengedi, hogy a sor végén, megszakításnál, egyenlően válassuk szét az összetétel útján keletkezett hosszú hangot; de hogy ezeket a szókat a sor közepén is egyenlően írjuk, az nem helyes szerinte. Ebben van már a következtelenség. Mert ugyan miért írjuk a *vessző* szóban az *sz* hangot, miért nem írunk *szsz*-t? Nemde azért, hogy az egyik z-t megtakarékoskodjunk? S kérdem, ha a *vessző* szó leírásánál szabad takarékoskodnom, miért nem szabad, ha *őszel*-t írok? Az nem magyarázat, legalább végképen nem kielégítő, hogy az *őszel*-ben az egyik *sz* hang a tőben volt, a másik a *vel rag v-jét* helyettesíti s e keletkezést kell a külön kiírással feltüntetni. Hiszen az *őszel* leírásból mindenki tudja, hogy az az *őszel*-nek rövidített alakja; s ha tudja, épen úgy tisztában van az etimológiával is, ha *őszel*, mintha *őszszel*-t olvas. Az itt a baj, hogy a régiek az elnevezéseknél összetévesztették az etimológiát a phonetikával, sőt még a hangot is a *hangjeggyel*, a betűvel. Ezt mutatja a szóbanforgó nyelvtan 8. lapján levő köv. szabály is: „Az a *betű*, mely más *hang* segítségével nélkül magában is kimondható, *magánhangzó*.” Az a *betű*, mely más *hang* segítségével nélkül magában ki nem mondható, *mássalhangzó*.”

Van még egy hangtani jelenség, melyet a nyelvtan helytelenül magyaráz: a pótló mássalhangzó-nyújtás. Az 57-ik és 135. lapokon ugyanis azt mondja a sza-

bály: „A val, vel, vá-vé ragokban a v olyan mássalhangzavá változik, a milyennel a szó végződik;” és „a felszólító j betűje az s, z, sz végű igéknel olyanná lesz, a milyen a tő végső betűje.” Ezen a magyarázat a nyelvtudomány, még a magyar is, rég túl van. A v, j épen nem változnak a tő végső hangjával megegyező hanggá; ilyen hangváltozást sem a nyelvtörténetből, sem a rokonyelvekből nem lehet kimutatni; egyetlen, a tudomány által is elfogadható, a gyermek által is megérthető magyarázat az, hogy a v, j az illető más-salhangzók előtt kiesnek s pótlásukként a megmaradt mássalhangzó meghosszabbodik. [Epen úgy, mint pl. a latinnyelvben, midőn az s perfectum-képző foghangú töhöz járul, a foghang kiesik s az s meghosszabbodik (cedo, perf. ced-s-i=cessi)].

(Folyt. köv.)

Gulyás István dr.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászír.** Nagy Gábor, nyugalmazott nádasi év ref. lelkész 82 éves korában elhunyt Kassán, veje Nagy Péter posta- és táviratbizt. házában. Temetése f. hó 14 én nagy részvét mellett ment végbe. A gyászszertartást Révész Kálmán kassai és Kádár János elváltott cseszi ev. ref. lelkész végezte. Áldás emlékére.

— **Előkészület a magyar történetíráshoz.** Fraknoi Vilmos, a Pázmán történetének írja s a tudós ércsek szellemi utódja, a magyar történetírók számára palotát emeltetett Rómában; a mely mint római magyar történeti intézet — október hóban fog megnyílni s 6 fiatal magyar történetbúvár számára lesz berendezve. — Ugyanaz a Fraknoi údaz ilyen nagy célra, a ki a mi Bocskánykat, Bethlenünket és Rakóczyinkat lazasodókban bélyegzte — egyik hirdetté vált *tankönyvében!* Elképzelhető, hogy milyen történetírók nőnek majd a Fraknoi-intézetben Rómában!

— **Zemlénnyegye az egyházpolitikai kérdésekben ismét nyilatkozott.** Folyó hó 11-ikén tartott népes közgyűlése nagy lelkesedéssel határozta el, hogy a debrecenhez hasonló szellemű feliratot intéz a képviselőházhoz. Ugyanakkor kimondta azt is, hogy a márc 4-ikére tervezett s az egyházpolitikai reformokat helyeslő országos nagygyűlésre tekintélyes küldöttséget küld.

— **Lelkész-választások.** A geszi ev. ref. egyház f. hó 11-ikén Thury Sándor hubói lelkész választotta meg Szalóczy Bertalan utódává. — *Miszák Péter* munkácsi ev. ref. s-lelkész, a sárospataki főiskola feltörökös tanítványát, folyó hó 5-én, beregsomi lelkésszé. *Sütő Kálmán* elváltott beregi esperes utódjává egyhangúlag kikialtották. Csak előre a nemes nyomokon!

— **Az öngyilkos becsülete.** Varga József barabási szreccsellen lelkészársunkról a saját némelyi organumaiba — úgy a központiakba, mint a vidékiekbe — az a rettenetes hír jutott be, hogy nagy összeg pénzét kezelte hűtlenül s ez a hűtlenség kergette a halálba. Nem bírtuk e rémhírt igaznak elfogadni s jól esik tudnunk, hogy nem csalódtunk. Biztos forráshoz fordulunk megnyugtatótásért s Bereg egyik előkelő papja mélységes felhaborodással itéli el azokat a „gonosz lelkű rágalmozgatókat, kik a tények teljes ismerete nélkül bíró székbe ülnek és kárognak, mint a hulla felett szárnycsattogtatva röpöködő varju-sereg.” Kijelentem — írja t. tudósított — hogy a V. J. által kezelt közpénztárban egy fillér hiányt sem talált a már két ízben is vizsgálót tartott számvévszék, mely pedig teljes számmal

vett részt a regisztrálásnál. Talált a számvévszék nagy összegről szóló takarékpénztári betét-könyveket, a melyek hamisítatlanok és 200 frton felül készpénzt is. V. J.-t a túlértékesség vitte a végzetes lépésre s tavórlói sem anyagi helyzete. Több mint 20 éve, hogy elvált feleségétől s azóta nem bírta magát rávenni s nem bírták barátai s szerető hvelei sem a nós életre. A barabásiak nehezen tűrték, hogy szép parokhiájuknak nincs éltető lelke s gyülekezetüknek édes anyja. — Fajt V. J.-nek is. Derült kedélye egyszer csak baborult, búskomorság felhői ilték meg tiszta homlokát s lelke egyensúlyát elvesztvén, beleszédült az örvénybe: a halálba. A kinek nincs szíve és józan ítélése — így végzi t. tudósított — az hangoztathatja a kárhöztaát mennydörgéseit így is; én mint embert nem ítélem el, mint barátot megsirattam, mint közhivataltokot becslém.

— **A protestánsok és a lourdesi szűz.** A Magyar Állam írja, hogy ez idő szerint Mária országából, a mi drága hazánkából 200 000 hívő léleknek zárandoklása veszi kezdetét Lourdes — felé — az ima szarványain. Ez pedig úgy értendő, hogy aláírási ivenk jelentkeztek a hívők és adták össze szeretetadományaikat *örök-lámpára s alapítványokra* stb., a melyeket a zárandoklat tervezője vitt magával a csodatevő szűz elé. Az adományok 39 000 koronára rúgnak s chez állítólag protestánsok, sőt izraeliták is hozzájárultak. Nem lehetetlen, hogy ez így van; épen azért kérünk kell a lelkész uratak, hogy a hol észreveszik az ilyen boldogtalan célra való gyűjtéseket, lássanak utána a nyájnak és ne engedjék, hogy a hazai pénz hámis écek alatt külföldre vándoroljon, a babona pedig drága áron megvásároltassék — még a protestánsok által is!

— **Nyilvános nyugta.** A sárospataki főiskolai tanítézet részére, az „Egy tanítvány” által indítványozott célra, Sárkány Lajos feleke-ardói ev. ref. lelkész 3 frtot, Huika János népszerű ev. ref. lelkész 2 frtot, Fábán Károly fűhő-gyarmati ev. ref. lelkész 1 frtot. küldött; az összeg rendeltetési helyére, a főiskolai pénztárra átadottat.

A Kiadóhivatal.

— **A sárospataki ev. ref. egyház templom-ajvitási alapjához** Molnár Béla, a januári közvasorás bal alkalomból, 20 frtot küldött; a tiszta jóvedelem tehát 538 frt, 37 kr. Bálint Deiszó ref. lelkész.

— **A sárospataki főiskola veszedelemben** volt folyó hó 11-én éjjel. Gazdasági udvarának déli szélén egy kis fa-alkotmány kigyúlt épen akkor, a mikor a város északkeleti vége, az u. n. »Hécc« egy része langokban állt. A delnyugoti irányból zúgó szél hirtelen ravette a langot a tápiintézet, nyomda stb. faskamairára s onnan irtózatoss erővel vágta a régi kollégiumnak egyetlen maradványára, a most u. n. igazgató-tanácsi lakására, a mely mar több helyen kigyúlt, de a diákság önfeláldozó dacolással, mintegy testével fedezte a fa-szindelyes tetőzetet és tépte, zúgta annak égő részeit s végre is dicsőségesen megmentette s megmentett vele egy egész városrészt. Hasonló hősiességet fejtett ki még ugyanazon az éjszakán a 3-ik nagy tűz körül, a mikor Dr Szentho Gyula jogtanár és dr Kun Zoltán főiskolai orvos házat ovtá meg a biztosnak látszó elhamvasdtól; az ev. ref. egyház eszűjének stb. megmentésére nem adatott emberi erő. A diákságnak a főiskolai igazgató-ság és a járás szolgabírája meglel elismeréssel mondott köszönetet; a tüzoltó-szerekből történt kárt a főiskola pénztára fogja megtéríteni.

— **Államsegély.** A cultuszminiszterium a miskolci ev. ref. főgimnázium részére a jelen iskolai évre 13 000 forint államsegélyt tett folyóvá, — és pedig 11 000 forintot mint rendes évi segélyt, 2000-et pedig beruházások céljából.

— **Adományok.** A miskolci ev. ref. főgimnázium tanári nyugdíj intézetére néhai *Kun István* 1000 forintot hagyott. — Az iskolára pedig néhai *Bizonny Tamás*, volt iskola-kormányzó, 100 forintot hagyott végrendeletileg.

— **Az abauji ev. ref. egyházgye,** az esperesi hivatalra beadott szavazatok felbontása végett f. hó 13-án délelőtt Kassán, a ref. lelkészoknál, Comáromi László k. tanácsos, egyházgyejei gondnok és Irdányi Ferenc h. esperes elnökele alatt rendkívüli közgyűlést tartott. Berékvezett a 70 jogosított szavazat közül 68, melyek mind érvényesnek találtattak s következőleg oszlattak meg: Antalfi László e. m. tanácsbíró nyert 29, Irdányi Ferenc h. esperes 24, Kovács Béla e. m. t. bíró 7, Révész Kálmán e. m. t. bíró 5, Varga József szikszói lelkész 2, Fűzy János e. m. t. bíró 1 szavazatot. Általános szavazattöbbséget senki nem nyert, szűkebbkörű szavazásra Antalfi László és Irdányi Ferenc ütettek ki. A szavazatok f. évi március hó 31-ig adandók be Fűzy János gönci lelkész, em. levéltárnokhoz. (R. K.)

— **A kassai ev. református egyház az 1893 évben.** Lélekszám: 1300. Született 53, elve 51, halva 2; törvényes 43, törvénytelen 10; fiú 30, leány 23. Kettős születés volt 2 esetben, egyik 2 leány, a másik 2 fiú. — Meghalt 33, 25 fi és 8 nő. — Összesítettett 26 pár, tiszta református 2 pár, vegyes 24 pár és pedig: ref. vőlegény r. kath. menyasszonnyal 13, ref. menyasszony r. kath. vőlegénnyel 10, ref. menyasszony ág. ev. vőlegénnyel 1 esetben. Református egyen más vallásu templomban egy sem esküdött. — Átért hozának 1 nő a r. kath. egyházból; kitért fölünk 5, egytől-egyig vidékről bejött s egyházi terhet nem viselő egyén, a r. kath. egyházbá. Szaporodás a születések és halaltak, valamint az át- és kitérték számát egybevetve, viszont a be- és kiköltözéseket nem számítva 16 lélek. — Hírlétszítést nyert (konfirmáltak) 3 fiú, 2 leány; összesen 5. Vallásoktatásban részesül a főgimnáziumban 19, a főreáliskolában 16, a r. kath. tanítónéközp.-intézetben 2, az állami felsőbb leányiskolában 12, a polgári fiúiskolában 21, az elemi fiúiskolában 52, az elemi leányiskolában 28, összesen 150 növendék, 108 fiú és 42 leány, heti 13 vallás órán, melyből a lelkész 6, a segédlelkész 7 órát ad. A cs. és kir. katonái alreáliskola mintegy 24 ev. ref. vallású növendéke, az ösmert körülmények miatt, melyek a legközelebbi konventen ismét tárgyalás alá kerülnek, rendszeres vallásoktatásban nem részesül. Havonként egy vasárnap azonban élvezényelnetnek a templomba. A közös hadsereg Kassán állomásozó ref. legénységének száma 144, a honvédség és csendőrség legénységének ref. száma mintegy 50; az utóbbiak minden második vasárnapon látogatják a templomot s az üri-szentvacsorában is részesülnek. A kir. törvényszéki fogházban a ref. vallásu rabok részére minden vasárnap rendes istentisztelet tartatik; a rabok száma változó. Az egyháztagok önkéntes ajánlatából, a szokásos pünkösői és karácsonyi körüljárás alkalmával, az egyház szükségére bejött 740 ft 30 kr. Perselypénz 71 ft 6 kr. Az egyházi közalapra befizetett 97 forint 80 kr. Az egyháznak, ingatlanai mellett van összesen 33,397 forint 67 kr. tőképeze és pedig a) egyházi alapok 12,233 ft 01 kr. b) *Meskó Sándor* alapítványai, ötkülönböző célra 21,164 ft 66 kr. Jelen évi tőkezapórulat 639 ft 24 kr. Pénztári forgalom: bevétel 4411 forint 78 kr., kiadás 3477 forint 10 kr., maradvány 934 forint 68 kr. Egyházközségi közgyűlés volt egy ízben, az egyháztanács 7 ülést tartott.

Az egyház a debreceni egyetem javára az 1893. évtől számított tíz éven át, évi 10 forint adományt ajánlott meg, melyet azonban, mint alapítványt 1903-ban fog egy összegben kiszolgáltatni; 100 forinttal belépet a Magyar Protestáns Irodalmi Társaság alapító tagjai közül s nyolc szegény egyházat 5,2 és 1 forintos adományokkal segítette. (R. K.)

— **Az állami anyakönyvvezetés és a protestánsok államegyeje.** Az állami anyakönyvvezetésről szóló törvényjavaslat tárgyalását folyó hó 15-én kezdte meg a képviselőház igazságügyi bizottsága. *Jelenek* Arthur előadó hosszasan ismertette a törvényjavaslatot s azt általánosságban elfogadásra ajánlja. *Veszler* Imre örömmel fogadja el a javaslatot s véleménye szerint ideiglenesen, a közigazgatási reform végrehajtásáig, különösen a kis községekre való tekintettel, a királyi járásbírókat óhajtáná felruházní. *Szilágyi* Dezső ezt nem tartja helyesnek azért, mert a születéseknél és halálazásoknál a járásbírók szék helyére való bemenetlel nehéz dolog volna s a járásbíróknak 100—150-nel szaporítása pedig igen költséges volna. Ilyen véleményben van *Körössy* Sándor is, a ki azonban azt célszerűnek tartaná, ha a járásbírók az ellenőrzéssel ruháztnának fel. *Hieronymy* Karoly belügyminiszter tetesen megokolja a javaslatnak az anyakönyvi kerületek beosztására vonatkozó rendelkezését, s kimutatja, hogy 4800 anyakönyvvezető rendszeresítésével a helyzet sokkal jobb lesz, mint eddig volt s az állami anyakönyvvezetők sokkal könnyebben hozzáférhetők lesznek a közönségre nézve, mint ma az egyes felekezetek lelkészei. Megbízható köztetke nézve csak a kis községekben lesz némi nehézség. Jegyzői karunk kevés kivétellel, szerinte, meg fog felelni az anyakönyvvezetésre ruházott feladatának. A születések és halálazások felvétele ezekre biztosan rábízható. A házasságkötéseknél megbízható egyének kijelölésére, a részletes tárgyalásoknál felhatalmazást fog kérni. A hol sem a jegyző, sem egyes földbirtokosok vagy nyug. tisztviselők s esetleg tanítók nem volnának megbízhatók az anyakönyvvezetésével, ott anyakönyvi hivatal állítatnék fel. Járásbírókakra nem lehet az anyakönyvvezetést bízni, mert a járásbírók szék helyén mindig lehet arra megbízható egyéneket találni. Szerinte ott, a hol az anyakönyvvezetők ellenőrzése szükséges, erre hivatalt kell állítani. A bizottság a javaslatot egyhangúlag elfogadta általánosságban. A tárgyalás folyamata alatt *Fabinyi* Teofil felvetette a kérdést, hogy a felekezetek között a béke és nyugalom, a jogegyenlőség és viszonyosság érdekében nem lenne-e szükséges még tovább menő intézkedéseket is tenni, így p. o. az 1848. XX. t.-c. szemeléknek megfelelőleg intézkedni. Kéri a kormányt, hogy az említett törvényekkel szemben minő állást foglal el, mert ő azt óhajtja, hogy a felekezeteknek nyújtandó segély állandó törvény útján biztosítsák. *Wekerle* Sándor miniszter válaszában kijelenti, hogy a kormány foglalkozik a kongrua rendezés, a kath. autonomia mellett az 1848. XX. t.-cikk intentionak megvalósításával is; már megtette a lépéseket arra, hogy a protestáns egyházak valódi szükséglete megállapítsák s mielőtt ennek tiszta képe fog a kormány előtt állani, nem fog elzárkózni az elől sem, hogy a szükséges segítség ne évről-évre vétecsék fel a budgetben, hanem — mint állandó segély — törvényútan biztosítsák. (Más igaz út nincs is!) Szerk.)

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előzetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, meggyedez-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegpó 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: «A mi helyzetünk.» *Fejes István.* — «Szeügyünkre!» *Mocsary Lajos.* — «A millenniumi kiállítás alkalmából tervezett középiskolai congressus.» *Buzsá János.* — Kritikai megjegyzések a házassági jogról szóló törvényjavaslat kérdéséhez.» *Zsindely István dr.* — «A Maklári Pap Miklós népiiskolai magyar nyelvtanának ismertetéséhez.» *Gulyás István dr.* — «Irodalom.» — «Vegyes közlemények.»

A mi helyzetünk.

A politikai szenvedélyek uralkodnak a helyzet felett. Midőn körülbelül egy évvel ezelőtt „Csöndesség” című cikkemet e lapokban közöltem, akkor is láttam már ezt s azért ajánlottam, hogy mi, protestánsok legyünk nyugton, hogy legalább maradjon egy szilárd pont hazánkban, melyre támaszkodni lehet. Az események azóta sokszorosán igazolták ezen álláspontunk helyességét.

Két párt viaskodik az országban szemünk előtt; az egyik az Apponyi pártja, mely minden áron kormányra törekszik, s miután politikai elveivel nem birt út nyitni a nemzet többségének szívéhez, örömeit felhasználta az elkeresztelési rendelet ürügye alatt megindított mozgalmakat; egész súlyával rávetette magát a Tisza címe alatt a kormánypártnak azon zömére, a melyben az összetartó erők központját látta s e miatt éppen nem kimélt minket, protestánsokat sem. Sőt lapjai sok rágalmmal és gyanúsítással illettek minket is folytonosan, s ránk fogták vakmerően (calumniare audacter!), hogy a békebontók mi vagyunk. Semmi kifogásunk nem lehetett volna az Apponyi-párt kormányra törekvése ellen, ha ezt tiszta politikai elvek útján forcirozza, ha például Apponyi akkor úti a vasat és félenk megdőbbenéssel akkor nem vonul félre, mikor a véderővita idején izzott az; de ha attól megijedt, hogy ez a tűz megégeti kezét, — hogyan mert hát játszani egy még nagyobb tűzzel? hogyan mert győzelmének eszközüül választani az 1868-diki törvények rombolóinak titkos szövetségét?

A másik a kormánypárt, a Deák és Andrássy politikájának — post varius casus — de mégis hagyomása. Ez is minden áron fentartani törek-

szik a párt egységét; ellenzéki szólalmok szerint a hűsös fizekek miatt, de higgadt ítélet szerint azon politikai (hibás vagy nem hibás) fölvetésből, hogy maga után bizonytalan áramlatoknak ne tegye ki az országot. Ez a párt is sok vétket követett el ezen szempontja miatt; évek során hamisította meg a választásokat és a politikai erkölcsök megromlására, — habár önfentartási ösztönből is — sok mindent elkövetett. Ellenben végre — ugyancsak hasonló okból — egy igaz és becsületes dolgot is elhatározta magát, t. i. arra, hogy szabadelvű alapon gyökeresen helyreállítsa a megzavart felekezeti békét és a valódi békebontókat az állam törvényeinek tiszteletére kényszerítse. Semmi kifogásunk nem lett volna az ellen, ha a kormányt és pártját annakelőtte sikerült volna tiszta politikai alapon megbuktatni; de most, a felmerült kérdésekben, hogyan lehet tőlünk, protestánsoktól kívánni azt, hogy azokhoz csatlakozzunk, a kik — a mi álláspontunkat megtapodva — törekednek a hatalom után?

A politikai szenvedélyek uralkodnak a helyzet felett; a katasztrófának nem sokára be kell következni. Mint egyesekre nézve az a lélektani alap, hogy úgy az igazságért szenvedéllyel küzdő, mint azt szenvedéllyel ostromló, fölemészti egymást, de maga az igazság végre győz; úgy a történetekben is ez szokott ismétlődni. Apponyira be fog következni azon sejtelme, melyben fölveté, hogy ha „csak egy fantom vagyok, jobb, hogy egyszerre semmisüljek meg;” s a szabadelvű pártra is be fog következni, hogy jelen alakjában elbukik s a későn és kényszerből fölvetett eszméket nem ő fogja megvalósítani.

Apponyi és pártja már ma szívébe mártotta a kétségbeesés törét önmagának; mert miként a szenvedély vak harca volt az, a melyet az ő lapjai, az ő tiltakozása nélkül, ellenünk, protes-

társok ellen évek óta folytattak, úgy az sem egyéb kétségbeesésnél és a párt megmentésére az utolsó szalmaszálhoz kapkodásnál, hogy most tűzik ki zászlójukra a protestánsok kedvenc eszméjét, a 68-iki törvények fentartását; persze, ezt is elvakulva s a mi vaksgunkra is számítva, hogy nem fogjuk megérteni Apponyinak azon mondását: „az oszlopos felekezetek közötti egyensúly helyre állítása után szükséges lesz behozni a polgári házasság valamely formáját (értsd szükségelét!) s az 1868. t.-c. módosítását abban az irányban, hogy a vegyes házasságból származó gyermekek vallására nézve a szülők szabad rendelkezési joga biztosíttassék.”

Ez a program Apponyi kezében teljesen hamis. Hamis az, hogy az 1868-iki törvényeket azok védjék meg, a kik annak ostromlására rábiztatták a hecc-papokat; hamis az, hogy ezen címen támogassák őt a protestánsok, holott a szükségbeli polgári házasság behozatala után, mely csak rövid idő kérdése lehetne, vége volna az említett törvényeknek, de nem lenne vége a reversálisok uralmának. A protestánsokra tehát Apponyi és párta éppen nem számíthat; a katolikusok pedig a közelebbi nagygyűlésen, vagy esetleg egy új választáson majd válaszolnak neki, mert kétségtelen az, hogy a szabadelvű katolikusoknak nagyobb érdekük az, mint nekünk, hogy a dogma zsarnoksága alól felszabadítsák családi életüket.

Mi történik a mostani kormánypárttal? Az, valószínűen, másképp fog alakulni; de nekünk feladatunk az lesz, hogy azoktól a katolikusoktól, a kiktől *Szivák* Imre azt mondja, hogy ők a történelmi alapon állanak, semmiképen el ne szakadjunk, mert ezek az 1868-iki törvényt eddig sem ostromolták s ha a kötelező polgári házasság törvényévé nem lenne, bennök akkor is megbízhatunk, hogy a fennmaradt törvényt végre fogják hajtani; ha pedig e törvény megváltozik, akkor is inkább ezektől várhatjuk jogaink védelmét, a kik elvi szövetségeseink voltak s minket gúnyral és gyalázzal nem illettek. A protestánsok állandó s törvénybe ígatott segélyezéséről, a melyre nézve a mostani kormányelnök közelebb nyilatkozatot tett, bármely kormányának gondoskodni kell már, ezt nem szükség elveink árán megvásárolnunk egyik politikai párttól sem; de mint Thun minisztertől nem fogadtuk el, úgy nem fogadnánk el senkitől ma sem, ha önkormányzatunkból azért áldozatot követelne.

Legyünk azért mi csak tovább is eszondosságban és ne mozduljunk ki elfoglalt elvi álláspontunkból. Követeljünk: vagy-vagy! *Vagy fentartani és végrehajtani az 1868-iki törvényeket, nemszak egy két évre, hanem állandóan! Vagy a vallásszabadság és kötelező polgári házasság!*

Tiszáninneni egyházkerületünk ezt mondta ki. Most már kevésbé van okunk aggódni helyzetünk felett, mert a szabadelvű katolikusok maguk vették fel a harcot a klérikalíusok ellen. A vallásszabadság nem okozhatja romlásunkat ebben a versenyben. A kötelező polgári házasság mellett a gyermekek vallására nézve a szülők joga is fentartandó prot. szempontból is, mert a zsidók és nemzetiségek, a kiknek a nemzetbe beolvásztása kívánatos, tekintet nélkül nem hagyhatók és itt mi is nyerhetünk; ellenben a szükségbeli polgári házasság mellett, a hol leginkább a katolikusok és protestánsok közt merül fel az összejöttözés, mi inkább csak veszthetünk, mint nyerhetünk.

Fejes István.

„Szegyenünkre!”

Midőn e Lapok január elsei számában, a tisztelt szerkesztőség biztatása folytán, ismét beszéltem a fenforgó egyházpolitikai kérdésekről, kijelentettem, hogy nem látván többé célját annak, hogy századszor is elmondjam nézeteimet, Cassandra haládatlan szerepére nem vállalkozom. (Ha most ismét kezembe veszem a tollat, ezt csak azért teszem, mert a legújabb időben egyet fordult ismét a világ s azt olvastam protestáns lapokban, hogy szegyen, gyalázat az, ha protestáns emberek a kormány egyházpolitikai javaslatai ellen foglalnak állást. Ilyen nyilatkozatát regisztráltak egyebek közt a fővárosi lapok a debreceni protestáns lapnak; így beszél Masznyik Endre dr. az „Óráló”-ban. Tiltakozni akarok az ily beszéd ellen s rá akarok mutatni, hogy — ha már mi protestánsok, és pedig egymásról, helyesnek tartjuk azt, hogy per „anathema sit” diskuráljunk — melyik részen vannak azok, kik szegyent hozhatnak a hazai protestantizmus fejére.

Nagyon sajnálom, hogy a dolog erre a térre vitetett; nagyon sajnós, hogy a jezsuita-cselszövénynek sikerült egymással szembe állítani bennünket protestánsokat, a helyett, hogy vele szemben foglalnánk állást, mint egy ember. De ha már így vagyunk, hallgatni nem lehet, mert az mégis furcsa, hogy például jó magam, ki egész lélekkel és meggyőződéssel tettem meg korlátolt körömben, e Lapok hasábjain, egyházkerületünk gyűlésein azt, mit vallásunk, az igazi szabadelvűségnek s a nemzeti szabadságnak a hazai protestantizmussal szoros kapcsolat ügye mellett tenni kötelességemnek tartottam: most egyszerre azon veszem észre magamat — mert hiszen kevesen szolgálták rá jobban — hogy például a Debreceni Protestáns Lap, meg Masznyik Endre dr. szegyenli magát azért, hogy én is protestáns ember vagyok.

Ha már szegényről van szó, én azt tartom szégyennek, hogy aknadnak protestáns emberek, kik megteszik a hazai jésuitizmusnak azt a szolgálatot, hogy az 1868. 53. t.-cikk eltörlése érdekében — mert ez képezi magvát a fenforgó összes kérdéseknek s a többi mind csak ennek garnitúrája — majom módjára kikaparják a tűzből a gesztenyét; a kik nem veszik észre, mily kimondhatlanul szánalmas és neveléses szerepet játszik a protestáns ember, midőn a liberalizmus bizonyos frázisaival való dobálódzásban azon hírlapíró sereggel versenyez, mely nem bánja, ha felfordúl is a világ, csak a zsidóságnak dicsvágya és hiúsága (mert keresztyénekké váló házasságra legkevesébbé reflektálnak) kielégíttessék. Szabad-e a liberalizmusnak ezt a válfaját magukévá tenni protestáns embereknek, kiknek éreznük s tudniok kellene, hogy a liberalizmusnak ebben az országban soha sem volt s most sincs nagyobb érdeke, mint az, hogy itt a protestantizmus fentartassék; kiknek tudniok kellene, hogy ezen érdek nagysága mellett mind az a szolgálat, melyet polgári házasság, polgári anyakönyv, mindenféle új felekezetek bevétele, a zsidóság recepciója a szabadelvűségnek tehet, eltörpül? Ám legyen megtéve mind-ezen szolgálat, de nem azon az áron, a mely rá szabva van, t. i. a protestantizmus megrogtatásának árán. Nem érzik azok a tisztelt urak, miféle dicsőséggel jár a lerészegített káppan szerepe!?

Ha már szegényről van szó, nem az-e a szégyen, hogy a hazai protestantizmus oly kevésre becsüli önmagát, annyira nem gondol magával, hogy hallgat, midőn a katolikus klérus ellene, épen a hazai protestantizmus ellen indított egy újabb, általános hadjáratot? Nem az-e a szégyen, hogy a hazai protestantizmus lakatot engedett szájára tétetni azok által, kik nagyon keveset gondolva magával a protestantizmussal, csak arra használnák a felekezet körében élvezett nagy tekintélyüket és befolyásukat, hogy megbénításával s erélyének lekötésével maguknak a kormánynál érdemeket szerezzenek s mint ezen kormánynak támaszai, maguknak hatalmas politikai állást biztosítsanak?

De az a szégyen mindenek fölött, hogy — mint mindinkább nyilvánvalóvá lesz — pénzért, nyomorult pénzért, és hogy a szegény által nagyobb legyen, egy a nevelésig csekély pénzösszegért és részben kilátásba helyezett, de megbízhatatlan pénzigéretét akarják eladni a protestantizmusnak az 1868-ik törvényben lerakott létbiztosítékait. Micsoda dolog is csak az a 150,000 forintos rendkívüli segély, mely az idei országos költségvetésbe a két protestáns felekezet részére felvett?

Ennek a 150,000 forintnak rejtélyes ügye kezd a homályból kibontakozni. Miként történt, hogy azt a kormányt, mely előbb még a Haynau-féle államsegélyből is tett százalékos levonást, most egyszerre és épen most szállotta meg a szentlélek, hogy a mi véres, verejtékes fillé-rünk, domestikánkat, ily hathatósan felszaporítsa? Azt mondják, azért adja, mert a Tisza Kálmán által kilátásba helyezett sorsjegykölcsönt engedélyezni ez idő szerint a pénzügyi viszonyoknál fogva nem volna célszerű. Nagyon szép! és nekünk bizony nagyon jól esik minden garas, úgy, hogy esodálkozni is alig lehetne, ha azt mondanók: lucri bonus udor ex qualicunque re. De a magas kormány utóvégre se volt köteles honorálni a Tisza Kálmán biztatásait, és nemcsak hogy ily coulansnak mutatta magát, de mint Wekerle miniszterelnök úr nemrég az állami anyakönyvek bizottsági tárgyalása alkalmával mondá, szándékozik tenni még többet is. Honnan ered ez a bőkezűség, ez a nagy lojalitás; miként állott elő egyszerre, mint deus ex machina?

Sokkal nagyobb érdekű a miniszterelnöknek említett nyilatkozata, sem hogy felesleges volna azt úgy, mint a hírlapokban közölve volt, ide igrtatni. Fabiny vetette fel a kérdést, mit szándékozik tenni a kormány a benyújtott javaslatoknál „tovább menő” egyházpolitikai kérdésekben? Wekerle miniszterelnök válaszája: „A kormány-jénis foglalkozik a már beérjesztett egyházpolitikai javaslatok keretén kívül eső kérdések szabályozásával is. Ilyenekül említette fel előtte szóló a *congrua rendezés*ét, a kath. autonómiát és az 1848. XX. t.-c. intencióinak megvalósítását. A kongrua szabályozása a kormány közreműködése mellett folyamatba tétetett. A mennyiben arról győződnék meg a kormány, hogy az erre első sorban hivatott források — azok megfelelő kihasználása mellett — sem lennének elégségesek, az államsegély elől sem fog elzárkózni. A kath. autonomia tekintetében a kormány első feladata az volt, hogy mód nyujtassék a tárgyalások folyamatba tételére. E tekintetben már is megtette a kormány az intézkedéseket, a folyamatba tett tárgyalásokat folytonos érdekek kísérendi, s a hivatott tényezők által nyilvánítandó óhajoktól is fog függeni a kormány további közreműködése. Az 1848. XX. t.-c.-ben kifejezett azt az intenciót, hogy a bevett egyházak anyagi helyzetében és az államtól eredő anyagi dotációjában nyilvánuló aránytalanság — az elkerülhetlen szükség mérve — az állam által lehetőleg kiegyenlítettessék, a kormány mindig magának vallotta s annak megfelelően cselekedett eddig is. Különösen a felemlített prot. egyházakat illetőleg ezek dotációja már a folyó évben 150,000 forinttal

felemeltetett s nagyobb segély is helyzetetett kiállításba. Már is lépések tettek az iránt, hogy a valódi szükséglet megállapításáék s mihelyt ennek tiszta képe fog a kormány előtt állani, nem fog elzárkózni az elől sem, hogy a szükséges segély nem évről-évre a budgetben, hanem — mint állandó segély — törvény útján biztosíttassék.

Fabiny köszönettel és megnyugvással fogadta a miniszterelnök válaszáat. Ez hivatalos interpelláció és válasz volt s mutatja azon tárgyalásoknak eredményét, melyek a kormány és „mervadó protestáns férfiak” közt folytak, miről már a hírlapok említettettek. Ezek miatt lett ekkor — állítólag — elődávva az 1868. 53. t.-c. kérdésében való bizottsági tárgyalás is. Azok, a kik egyáltalában és nevezetesen a zsinatokon megakadályozták a protestánsok részéről való illetékes nyilatkozatokat, minden mandátum nélkül alkudoztak tehát a hazai protestantizmus életkérdésében.

Az alkudozás eredménye pedig az, hogy az egyszer mindenkorra valósággal megkapott 150, mondd százötvenezer forintért és néhány biztató szóért adjuk el az 1868. 53. t.-cikket. Ez volt az ára annak a passzív magatartásnak, melyet a mervadó férfiak a két protestáns felekezettel elfoglaltak. Judás csinált ilyen alkut, midőn Krisztust harminc pénzen adta el.

Azt mondja Wekerle, hogy „ennél több is helyzetetett kiállításba”. Hol és mikor? Abban a konventikulumban, melyet ő a mervadó protestáns férfiakkal folytatott? Azt mondja: „nem fog elzárkózni az elől sem, hogy a szükséges segély nem évről-évre a budgetben, hanem mint állandó segély, törvény útján biztosíttassék”. Ez üres beszéd. Először is ki áll érte jót, hogy a törvényhozás egy ilyen egészen szokatlan, sőt abnormis törvényt meghoz, de ha meghozza is ma, ki köti meg a törvényhozás kezét, hogy ezt a törvényt, a mikor neki tetszik, eltörölje. Nincs itt más pozitív dolog, mint az a 150 ezer forint, mely most megszavaztatott s ha a mór megtette köteletségét, a mór mehet.

Hát elég-e az a 150 ezer forint, hogy pénzszagot érezzen a liberális stréber világ, mely szegyennek tartja, ha akad protestáns ember, ki a kormány egyházpolitikáját ellenzi? Ez a pénzszag — úgy látszik — bőditő erővel bír és szabadelvű inspirációkat ébreszt. Nem érzik azok a liberális urak az ilyen vásárnak gyalázatát, ha mindjárt csak odáig menne is, hogy nekünk kissé jobb kedvet csináljanak a kormány javaslataiért való lelkesedéshez? Fejes István indignációval utasítja vissza Apponyinak hasonló biztatását, mint adalékokat a fakultatív polgári házassághoz. Hát a kötelezővel elfogadjuk? S akkor nem lesz szégyen az 1868. 53. elalkuvása? A kötelező pol-

gári házasságról „a haza egységeért, a nemzet jövő-erősödéséért” a készek vagyunk meghozni az áldozatot — mondja Fejes István, — de nem a a fakultatív polgári házasságról, még az Apponyi ráadásával sem. No hát ha készek vagyunk, akkor utasítsuk vissza a Wekerle 150,000 forintját; ne vegyük el becset annak a magasroptú áldozat-késztségnek.

Olyan varázserő rejlenék a polgári házasságban, hogy az hozná meg a haza egységét, a nemzet erősödését? A polgári házasság csak úszköt fog dobni a hazai felekezetek és fajok közé; a felekezetek közt teljes mértékben felkölti a reverzális-hajszát; a fajok, melyek felekezeti intézményeikben látják mindenképen zaklatott nemzetiségi létüknek legfőbb praesidiumát, egy szívvel-lélekkel tiltakoznak már is ellene. De ne legyünk vakok, lássuk már meg egyszer, hogy nem a polgári házasságnak önmagában véve nem is oly nagy horderejű intézményéről, hanem egy egész sorozatról más nagyobb fontosságú dolgokról van szó, melyeknek létrehozásánál csak vehiculum gyanánt, csak a labdac megmarányozására szolgál a polgári házasság. S ha ezek majd mind létre jönnek, micsoda szolgálatot fognak tenni „a haza egységének, a nemzet erősödésének”? Nézzük csak Wekerle fentidezett nyilatkozatát, mi mindenről van ott szó.

Nem tűnt-e fel mindenkinek, hogy a kath. klérus épen most, a kormány házassági stb. javaslataival párhuzamosan szorítja teljes erővel a kath. autonómia és a kongrua kérdéseit, holott ezen ügyek a kormány törvényjavaslataival semmi szerves összefüggésben nem állanak? Egy nagyobb szabású akció ez az egész vonalon s a polgári házasság csak az a cifrán felbogarzózott vontató hajó, mely a többi terhes kérdések sleppjét a kikötőbe viszi. Ez fogja bevonszolni a kongruát, melyről azt mondja Wekerle, hogy ha más forrásokból nem telik, kész lesz hozzájárulni államsegélyvel is. Mit tesz ez? Azt teszi, hogy ha a kongruának ekként célbavett rendezése létrejő, akkor örök időkre be lesz vágva annak útja, hogy az 1848. XX. t.-cikk valóság legyen: s a magas klérus csakis ezért hajlandó azon áldozatra, hogy jövedelmének 10 százalékát (?) a szegény papok dotációjára odaadja. És azért Wekerle még sem átálja azt mondani, hogy a kormány mindig magának vállalta az 1848. XX. t.-cikk intencióit. Vakmerőbb állítást ennél képzelni is alig lehet. Aztán az 1848. XX. t.-cikk nem „intenciókból” áll, hanem egy pozitív elvet mond ki, melyből félreérthetetlen következtések folynak. Nem azt mondja, hogy az állami dotációban való aránytalanság „az elkerülhetlen szükség mérvéig” és még hozzá „lehetőleg” kiegyenlítettessék, vagyis a pro-

testánsoknak szeme, mint rá Wekerle hivatkozik, 150,000 forinttal kiszűrássék; hanem azt mondja, hogy az összes felekezetek egyformán dotáltassanak; s az folyt belőle, hogy ennek fedezésére s egyszersmind az egyenlőség megvalósítására az összes katolikus egyházi javak szekularizáltassanak. De a kormány, mint Wekerle nyilatkozata, de tudvalevő lépések is bizonyítják, mindinkább belemegy abba is, mitől korábban mindig idegenkedett, t. i. az úgynevezett katolikus autonómia előállításába, melynek nincs más célja, mint az egyházi javak biztosítása s az állam alkotmányos hatáskörének a magas klérus kezébe való átjuttatása.

Ime ez annak a híres szabadelvű reformnak teljes tartalma. Ezért lelkesedjünk mi protestánsok? Mint protestánsok előtt a mérleg így áll: A katolikus klérus megkapja az elkeresztelési rendelet visszavételét, az 1868. 53. t.-cikk megsemmisítését, a kongruát, a kath. autonómiát s ezek útján az egyházi javaknak beláthatlan időre való biztosítását: mi protestánsok pedig kapunk százötvenezer forintot. Igen, de mi nem csak protestánsok vagyunk, hanem magyarok és hazafiak; a nemzet egységéért és megerősödéséért meghozzuk a kívánt áldozatot. Vagyis, mi önként elvállaljuk az igricibeli ember lovának szerepét; az igrici ember azt a lovat szokta ütni, a mely legjobban húz. A lovatélet megszűs; az a dicsőség, hogy önként vállaltunk ily szerepet, homéri kacsaj fog támasztani, de megmarad-e számunkra azon boldogító öntudat, hogy hazánknak, nemzetünknek tettünk nagy szolgálatot? Nisi utile sit, quod feceris, stulta est gloria. Micsoda szolgálatot teszünk a magyar nemzetnek azzal, ha segítünk biztosítani a folyamatban levő, nagyszabású jezsuita complotnak sikerét, ha kezére-lábára ráverjük a klerikalizmus, az ultramontánizmus bélyeit, erősebben, mint valaha volt. ?¹⁰

Mocsáry Lajos.

ISKOLAI ÜGY.

A millenniumi kiállítás alkalmából tervezett középiskolai congressus.

Az 1890-ik évben tartandó millenniumi országos kiállításhoz nagyban készülnek már hazánknak minden részében. A képviselőháztól s a minisztériumtól kezdve, le egészen a kerületi bizottságoktól létesített helyi bi-

* Külön munkatársainknak némileg ellentétes cikkeire különösen is felhívjuk t. olvasóink figyelmét. Oly roppant mérvű átalakítás és bizonytalanság látszik, mint a milyen előtt állunk, jogosság minden remény és minden aggodalom. Résünkről soha nem helyesült, hogy egyháznak ügyét mostanában sem a testület, hanem egyesek képviseltek felfelé s bizonytalankodva vártunk a helyzett, hogy kivánságainkat — az egyenjogúság szempontjából — hivatalosan körülírtuk volna. Lehet, hogy nem bájunk meg, de a nyílt szó, a tiszta íge a mi világnak! Szerk.

zottságokig, mindenütt készítik a terveket, melyeknek megvalósítása által országunk múltját és jelenét lehető tiszta képen mutathatjuk be s egyttal jövő fejlődésének alapját is segítünk lerakni. Ilyen általános mozgalom között, a tanügy munkásai sem vesztegelhetnek tétlenül. Tőlük, a kik az ország ezredéves fennállásáról büszkén és lelkesedve beszélnek növendékeik előtt, jogosan várhatja meg a nemzet, hogy a millenniumi kiállítás teljes sikerét — lehetőségük szerint — ők is igyekezzenek előmozdítani. S mi hiszünk, hogy a közoktatásügy munkásaiba vetett reményesség nem fog megszegyvenülni, mert hiszen, ha szegényeségük miatt nem áldozhatnak is százezeket, mint a papírgyárosok s a malomipar és cukorgyártás képviselői külön pavilonok építésére, de szellemi termékeiket s titól fáradozásuk eredményéből a kiállításon bemutathatókat bizonyára befogják mutatni s rajta lesznek, hogy a magyar közoktatásügynek nemcsak jelene és legújabb korszaka, hanem az 1867 év. előtti korszak is lehető híven fel legyen tüntetve.

Hogy lelkesedés tekintetében hazánk tanárai s tanítói a nemzetnek bármelyik osztályával versenyezhetnek, eléggé bizonyítja az, hogy nemcsak arra vállalkoznak, hogy az ezredéves kiállítást tőlük telhetőleg érdekesebbé s tanulságosabbá teszik, hanem arra is, hogy a kiállítás alkalmából egyes fontosabb kérdések megvitatása végett congressust tartanak. A kereskedelemügyi miniszter felhívására a hazai nevezetesebb országos egyesületek közül eddig elé mintegy 44 jelentette be, hogy congressust, vagy legalább közgyűlést, illetőleg társas összejövetelt tart. Ezek közül „Az 1890-iki ezredéves országos kiállítás közleményei”-nek decemberi száma szerint, különböző nagyszabásúnak ígérkeznek a *tanügyi congressusok*, mivel öddig elme, polgári, képzési, középiskolai, rajz-, zene-, torna-, ipar s kereskedelmi iskolai tanárok által rendezendő szak-congressusok vannak terbe ve s meg lett pendítve egy egyetemes hazai tanügyi congressus eszméje is.”

A congressus eszméje lelkesíti tehát, a mint a közlött kimutatásból látszik, a hazai tanári és tanítói egyesületek mindenikét. Lelekedésében azonban egyik sem gondolt olyan nagyot, mint az országos középiskolai tanáregyesület, melynek választmánya a múlt évi december 4-iken tartott ülésen a következő határozatot hozta: „Az ezredéves kiállítás alkalmával rendezendő congressura nézve a választmány azt fejezi ki, hogy mivel most olyan középiskolai kérdések vannak felszínre, melyek minden nyugoteurópai államban ugyanazok s ezek kár nélkül nem oldhatók meg egyoldalul, szükségessé tartja a nemzetközi megbeszélést s ilyen congressus létesítésére közreműködését felajánlja s a rendezést is elvállalja, ha az anyagiak rendelkezésére állanak s arra kéri az országos bizottságot, hogy kérje fel a vallás- és a közoktatásügyi minisztériumot, hogy járuljon hozzá a terv kivételéhez s mint a nemzetközi értekezlet létesítésénél szokás, a kezdeményező felhívásokat sziveskedjék megtenni.” Ez a határozat, a mely csak két hónappal később közöltetett az egyesület hivatalos közlönyében (1), volt a szülője annak a cikknek, mely az „Országos Középiskolai Tanáregyesületi Közölny” januári füzetében jelent meg. Ez az egyesület feladatának azt tartja, hogy a millenniumi kiállítás alkalmával olyan gyűlést rendezzen, mely méltó legyen az alkalomhoz s s középiskolai tanügyünk történetében nyomot hagyjon. Ennek a gyűlésnek egy nagy középiskolai congressusnak kell lenni, még pedig a cikkírója szerint nem országosnak, hanem nemzetközinek.

A cikkírója szerint a legfontosabb ok, mely a nemzetközi congressus tartása mellett szól, az, hogy a kö-

zépiskolai ügy egy bizonyos ponton túl már nem nemzeti, hanem nemzetközi ügy s így, ha azt előbb akarjuk vinni, nemzetközi tárgyalást kell kezdenünk. A régi középiskolai szervezet mindenfelé átalakításra vár. Majdnem mindenütt hasonló problémák megfajtásán fáradoznak, minők p. o. a modern középiskola szervezete, nyelvenk tanítása, továbbá a természettudományi tanítás, az esztetikai nevelés, a testi nevelés, iskolai egészségügy s a leányok felsőbb oktatásának kérdése stb. Ilyen fontos kérdések megfajtásánál a cikk írója szerint kétségkívül rendkívül érdekes s tanulságos volna, ha hivatott francia, német stb. tanterfiak közvetlenül, élő szóval, számot adnának az elért eredmények tanúságairól s azokról a szempontokról s eszmékről, melyekből kiindultak. Még az a gondolat is megvillan a Tanáregyesületi Közlöny indítványozójának agyában, hogy a külföldi tanügyi tekintélyei azért is szívesen előjöhnenek ilyen célból hazánkba, mert *neutrális léven* találkozhatnak békés eszmecserére s kölcsönös felvilágosításra s nálunk mindenki saját nyelven mondhatja el tapasztalatait s arról is biztosítjuk a meghívottakat, hogy a nemzetközi congressusokkal járó költségek, hivatalos fogadás, ünnepek stb. se fognak elmaradni. Nagyon természetes, hogy a nemzetközi congressus tartásához szükséges pénzüsszeget a kormánynak s esetleg a fővárosnak kellene adni s a kormánynak diplomatai úton kellene meghívni a meghívandókat.

Öszintén megvallom, hogy midőn úgy a tanáregyesület választmányának határozatát, mint ezen határozat szűlöttjét, a szóban forgó cikket végig olvastam, önkénytelenül felsóhajtottam: „Gondolj merészet és nagyot”! A milleniumi kiállítás alkalmából tartandó *nemzetközi középiskolai congressus* eszméje, hitem szerint, csakis a túlságos lelkesedés hevében születhetett meg az illetők lelkében. Csupa kíváncsiságból végig néztem azoknak a nevezetesebb országok egyesületének a sorozatát, melyek a millennium alkalmával összejöttek, congressusok tartására vállalkoztak s úgy találtam, hogy a számos egyesület között csupán a *szinesz-egyesület* és a *középiskolai tanáregyesület* mert nemzetközi congressus tartására vállalkozni, a többi pedig elégnék tartja az országost. Ezt nem azért említem fel, mintha talán azt akarnám bizonyítani, hogy a tanárok és a szineszek tudnak legkönnyebben fellelkesülni, hanem azért, mert én a többi egyesületek eljárását tartom helyesnek és sikerrel kivethetőnek csakis az országos középiskolai congressus হিসzem. Helyesnek tartom ugyan a közlőny cikkírójának azt az állítást, hogy a középiskolai ügy egy bizonyos ponton túl már nemzetközi ügy s jól tudom azt is, a mire a tanáregyesület választmánya hivatkozik, hogy most olyan középiskolai kérdések vannak felszínre, melyek minden nyugot-európai államban ugyanazok; de azt már nem vagyok hajlandó elfogadni, hogy ezen kérdések megoldására nemzetközi megbeszélésre van szükség, mert hiszen épen a többször említett cikkírója szerint is ezeknek a kérdéseknek „minden országban más-más a színek és speciális formájuk, az illető nemzetek történeti fejlődése, műveltségi foka, szükségletei és szelme szerint.” Így állván a dolog, én el nem tudom gondolni, hogy a műveltségnek különböző fokán álló s így nem is egyenlő igényű nemzetek tanügyi férfai ezekben a felszínen levő fontos kérdésekben, egy pár napi szóbeli tárgyalás után közös megállapodásra juthatnának. De meg függő tanügyi kérdéseket nemzetközi congressuson eldönteni kissé bajos dolog is volna, már csak azért is, mert a tanügyi munkáisi között a nézet eltérések épen úgy meg vannak más: országban is, mint mi nálunk s így könnyen megtörténhetnek, hogy ugyan-

azt nemzet két tanára épen ellenkező nézeteket fejtegetne, vagy mint hivatalos küldött — esetleg — nem nemzetének általános véleményét adná elő. Ezekre elég jó példaul szolgálhatnak a mi tanügyi kérdésekben tartott értekezleteink. Az ilyen fontos kérdéseket minden nemzet mélyrehatóan megvitatva vagy vitatja saját tanügyi értekezletein és tanügyi folyóirataiban s ezekben elvet elv ellenbe állítva láthatunk magunk előtt s ezekből bizonyára tisztább képet lehet alkotnunk, mint egy idegen nyelven elmondott szóbeli értekezésből.

Egy nagy nemzetközi középiskolai congressus tartása első tekintetre mindenesetre tetszetős gondolatnak látszik, de aztán valószínűleg a legtöbb emberben feltámad az a kérdés, a melyet a közlőny cikkírója is felvet, hogy vagyunk-e a fejlettségnek ama fokán, hogy meghívassuk *az egész világot* velünk való tanácskozára? s vajjon, ha ebben a hitben vagyunk, osztoznak-e mások is ebben a mi hitünkben s elfognak-e jönni a mi meghívásunkra? A cikkírója szerint az első kérdésre igen lehetne felelünk, mert középiskoláinkat, tanszereinket, épületeinket megmutathatjuk az egész világnak s tanterveink és szervezeti szabályzataink a külföld előtt is nagy méltánylatban részesülnek. Sajnálom, de a közlőny cikkírójával ennél a kérdésnél sem lehetek egy véleményen. Nem tehetek róla, de véleményem szerint túlságosan elbizakodottságnak s talán szerénytelenségnek is tűnhetnek fel a nálunknál sokkal műveltebb nemzetek előtt, a kikhez még ma is tanulni járunk, ha mi hazánk ezredéves fennállása alkalmából fontos tanügyi tanácskozáskra hívnök meg magunkhoz az egész világot. Hát hiszen ezt megtenni meglehetne, ha a középiskoláinkat minden tekintetben megállhatnánk a külföld tekintélyesebb tanügyi férfai előtt. sőt esetleg azoknál mintául is szolgálhatnánk. de hát sajnos idáig még nem jutottunk!

Az igazán, hogy különösen az 1883. évi középiskolai törvény életbe lépte óta minden tekintetben sokat haladtunk; az igaz, hogy a fővárosban emelt középiskolai épületeink csekély kivétellel olyanok, hogy azokat bátran bemutatathatjuk az idegeneknek is, de hát ilyenek-e a vidékiek is? Hogy ma még nem általában ilyenek, azt eléggé bizonyítja a vallás-és közoktatási miniszter előterjesztése, mely szerint évről-évre nagyobb segélyösszeget kell az állam költségvetésébe felvenni, részint hogy iskoláink az ódon és célszerűtlen épületek helyett a kor követelményeinek megfelelő épületeket emelhessek s rendezhessenek be, részint, hogy tanáraikat elég tisztességeses díjazhasassák. Azt is tudjuk, hogy az olyan intézetek, melyek az államszegély igénybevételétől tartózkodnak, folytonosan figyelmeztetgeti, sőt komolyabban is intgeti a miniszter, hogy épületeiken legalább módosításokat, javításokat eszközöljenek. És én azt hiszem, hogy ezek az állapotok nem csak miefőtünk ismeretese, hanem tudomásra van ezekről a külföldiek is, ha ugyan tanügyi állapotaink iránt érdeklődik. Azt is tudjuk, a mit épen a Közlőny cikkírója emlit, hogy „rólnak igen ferde nézetek vannak elterjedve a külföldön” s épen e miatt valószínűnek tartom azt is, a mit ő mond, hogy az idegenek elégedő számmal nem fognak hozzáknak előjönni, visszautasítják meghívásunkat. De hát, ha a nemzetközi congressusért annyira lelkesülők is ilyen véleményben vannak, vajjon miért akarják a nemzetet a nyilvános megszégyenítésnek kitenni?

Ilyenek léven a viszonyok, nem lehet feltelni, hogy a külföldiek nemzetközi tanácskozára gyűljenek össze minálunk, még ha arról biztosítjuk is őket, hogy *szakembereink közül igen sokan tudnak franciául és németül, úgy, hogy se tolmácsokban nem lesz hiány, sem a vitában*

nem lesznek nagyobb akadályok, mint a milyenek nemzetközi összejövetelnek rendszeren félmerülnek." Azzal a biztással sem igen hódíthatunk, hogy a nálunk tartandó congressuson „mindenki a maga nyelvén beszélhet” s a tárgyalásokat magyar, francia és németnyelven fogjuk közelemből látni. Azt az érvet pedig, hogy a különböző nemzetek tanügyi emberei szívesen előjönnek hozzánk tanácskozni, mert itt *neutrális téren* találkozhatnak, alig lehet komolyan venni, mert hiszen mi magunk is meg vagyunk győződve, hogy egyes nagy hatalmasságok nálunk nem ilyen véleményekkel vannak és véleményüknek — legalább a hír szerint — van is valami alapja.

Az 1896-ik évben nekünk biztos sikerrel csak is országos középiskolai congressust lehet tartanunk, de ennek aztán a nagy évhez méltónak kell lenni. És hogy ilyen legyen arra első sorban az országos középiskolai tanáregyesületnek kell minden lehetőséget előkötönni, de el kell követni a középiskolai tanárságnak is, melynek első sorban is szakítania kell azzal a sokszor tapasztalt szokásával, hogy az országos-egyesület által rendezett testületi gyűlések iránt nagyobb érdeklődést csak akkor mutat, midőn választásokról vagy a fizetések rendezéséről van szó. Igazi lelkesedéssel kell munkálkodni nemcsak az egyesület választmányának, hanem az egyes intézetek tanárainak, hogy úgy ezen az országos congressuson, mint a milleniumi kiállításon tisztességgel megállhassunk a nemzet előtt s meggyőzhessük az irántunk mindinkább érdeklődni kezdő külföldet is, hogy mi már a kultúrának magasabb fokán állunk, mint az előttünk rosakaróink hirdetik. Erre nézve szükségesnek tartom, hogy milleniumi kiállításunkra jó előre hívjuk fel minden nemzet tanügyi férfainak figyelmét, mert itt, mintegy tükörben fogják látni művelődésünk fokozatos fejlődését.

Nekünk protestánsoknak, úgy az országos congressuson, mint a milleniumi kiállításon, mindenesetre tevékeny részt kell vennünk. Ezt követeli tőlünk multunk, jelenünk, sőt jövőnk is. Mi századokon keresztül vezérszerepet vittünk a közművelődés terén és szerepünk elismerésre méltó ma is. Ezzel nekünk be kell számolnunk, ez fel kell tüntetnünk, hogy a multban és az újabb időben szerzett érdemeink által biztosítsuk számunkra a jövőt is a nemzet szívében, a hű fiaktól kiérdemelt szeretet által. Tanítványaink fenntartói, kormányzói s tanárai ne vesztessék sok időt a tanakodással, hanem határozzanak bölcsen s fogjanak munkához, míg elég jókor van, mert a mi munkánk nagyobb és nehezebb, mint az állami tanítványainké.

Buza János.

TÁRCA.

Kritikai megjegyzések a házassági jogról szóló törvényjavaslat kérdéséhez.

IV.

A 17. §. az érvényességi akadályok sorában a bűntett fogalmát állapítja meg. A felekezeti jogok — nem egyöntetűen ugyan — erre vonatkozólag azon intézkedést tartalmazzák, hogy a házasságtörés és hitvesársággilköltés útján köendő házasságnak bontó akadály áll útjába. E §. tehát a felekezeti jogok álláspontjára helyezkedik. A btk. a házastárs meggyilkolására halált; szándékos megölésére életfogytig tartó fegyház-büntetést állapítván meg, a házasság ezek miatt felbontik, mért is e §., gyakorlati alkalmazását tekintve, szűk teret mozog. A meggyilkosított gyilkosságban való tettség és részesség

miatti elítélés, ha e cselekvényeket nem szövetségessé előzi meg, a 26. §. alapján csak tiltó akadályt hoz létre.

A javaslat további §-ai a tiltó akadályokat sorolják fel. Ezek közül tartoznak az elmebeliség és siketnemaság okából indított gondnoksági eljárásból származó, a 20 évet meghaladott kiskorúnál a szülői beleegyezés megtagadásából folyó; az örökbefogadásból, a gyamsági viszonyból, házasságtörés miatti felbontó ítéletről, holtta nyilvánításból, a korábbi házasság megszűnésétől kiszabott idő be nem tartásából, (megegyezés a Code Napoleon 228. §-ával), az egyházi rend vagy fogalom okából, a védővívó által megállapított nősülési engedély ki nem nyeréséből, s a kihirdetési eljárás elmulasztásából folyó akadályok. — Jeleztük fentebb, hogy a felmenő agbí vérrokon testvérrel kötött házasság, melyből a javaslat eredeti szövegéhez szerint tiltó akadály származott, utóbb érvényességinek vétetett fel, mi természetesen e szakasz átalakítását vonta maga után. Az unokatestvérek közötti viszony, melyből eredetileg nem származott házassági akadály, hasonlóan a felekezeti jogok álláspontjához, az átalakított 20. §. szerint, mint olyan lett fel fogva, melyből tiltó akadály jó létre. E akadályának felvételét nem tartjuk szükségesnek, nem ismerik a külföld házassági törvényei sem, s tekintete véve, hogy alóla a felmentés megtagadása a legritkébb esetekben következnek be, igazat kell adnunk Mandel Pálnak, ki rámutatott, hogy ez a miniszter örökös zaklatást vonandja maga után.

Az örökbefogadásra, mint polgárjogi rokonságra nézve, dacára hogy a kath. egyházi jogykorlat bontó akadály természetével bíró viszonynak minősíti, mi sem igazolja annak a házassági akadályok közé való felvételét. Hazai jogunk szerint ugyanis az örökbefogadás egészen más természetű intézmény lévén, mint azon országokban, hol a római jogi adeoptio fogalmával megegyezik, helyesebb lett volna, hasonlóan az optikához, s a magyarországi protestánsok gyakorlatához, ez egészen kihagyatni volna. Annnyal inkább, mert mint impedimentum juris positivi alól a kath. egyházjog szerint is helye volt a felmentésnek, s ha még elfogadnók is az örökbefogadó apa és az örökbefogadott, valamint ennek vérszerinti leszármazója közötti akadály felvételét, annak e vonalon túlterjesztését határozottan kárhoztatjuk.

A 23. §-ra vonatkozólag Vlássits álláspontját tartjuk helyesnek. E §. ugyanis kimondja, hogy azok közt, kiket felbontó ítélet alapján, házasságtörés miatt eltiltottak a házasságtöréstől, törvényes házasság nem jöhet létre. Az ethikai szempontok inkább e §. ellen szólnak. Igazat adunk Szehtó Kornélnek, ki az angol felfogást, mely szerint a csábító bíróság is kötelezetik a csábított nőt feleségül venni, — a társadalmi morállal megegyezőbbnek tekinti. Hogy Poroszországban ez akadály alól felmentések 1803—1857-ig mily kedvező hatással voltak a házassági viszonyokra, azt Várnai érdekesen mutatja ki (Észrevételek a polgári házasságról szóló törvénytervezethez. Prot. Szemle 2. füzet 130 lap).

A 28. §-t, mely a votum és ordo akadályát formúláza, olyanakk tartjuk, mely semmikép sem egyeztethető össze a házasságnak polgári alapon való szabályozásával. Helytelennek s magának a javaslatnak szellemével ellentétben állónak tekintjük e tisztán felekezeti rendelkezésnek bevitelét, melynek még gyakorlati értéke is a — coblatásban fogva — aránylag csekély.

A házasságtörésről szóló III. fejezet csaknem kizárólag közigazgatási; természetű intézkedéseket foglal magában. Hogy a házasság megkötésére nézve minő dispozióciók állíttassanak fel, nem a tudományos elméletnek,

hanem sokkal inkább a gyakorlatnak kérdése, mely az egyes államok közigazgatási szervezete, népességi viszonyai szerint bírálandó el, sőt in ultima analysis pénzügyi helyzetétől függ. Kétségtelen azonban, hogy a kivétel nehézségi itt mutatkoznak leginkább, hisz minden törvény sorsa jó részben azon közegek tevékenységétől és képességétől függ, kik azt végrehajtani hivatva vannak. A javaslat sorsa ezen török meg, vagy jut diadalra. A nélkül, hogy a kérdést egész terjedelmében tárgyalnók, nem mulasztjuk el megjegyezni, hogy kellő szakértelemmel bíró jó és könnyen hozzáférhető közegek van szükség, kik nem csak ez új és meglehetősen nehéz törvényt, de egyszerűen a régi egyházjogok tételét is alaposan érték és alkalmazni képesek lesznek. Hogy a jegyzői kar, melyről a tervezett javaslatban szó van, meg fog-e felelni, már csak teendőknek tálhalmozottsága miatt, a reá való nagy feladatoknak, oly kérdés, melyre csak pár év múlva, az élet adhat felvilágosítást. Az expedienst, melyet számos helyen, a külön anyakönyvvezetői hivatalok felállításával, a befűgyminiszter terve veti, elfogadhatónak látszik ugyan, de ez csak addig tarthat, míg ilyen hivatalok szervezése mindenütt lehetségesé válik.

Mindenestre károsnak tartjuk azonban azon modus vivendit, hogy a javaslat csak partialiter, hol az anyakönyvi hivatalok felállítása könnyen lehet, lépjen életbe; egyebütt pedig a facultatív mód hozassék be. Ez rést ütne a javaslat egységén, vélyezettetének annak határozott politikai irányát s mint mixtum compositum a gyakorlatban kimondhatatlan bonyodalomnak válnék főközjává.

Az V. fejezet a házasság megszűnését tárgyalja, melyről részletesebben kell szólnunk. A 94. §. azon nagy elvet állapítja meg és formulázza, hogy a házasság felbontható, mely jogi és politikai helyes intézkedés protestáns szempontból semmi újat sem foglal magában. Midőn a javaslat az elvást, mint szükséges rosszat tekint, nem mint szabályt, hanem mint a helyzet kényszerű által parancsolt végső eszközt fogja fel s egészen a modern tudomány álláspontjára helyezkedik, ez felel meg a liberális felfogásnak, mely Treillard által oly szépen formulázott.¹ A javaslat kardinális tétele, hogy vétkesség nélkül nincs válás, a felbontást mindig csak a vétek ellen lehet kérni, a 97—102. §-okban bőven megállapított válási okok fenforgása esetében. Valamint a házassági akadályoknál, úgy itt is nagyon nehéz volt a középtálat eltalálni. Miután ugyanis a válási okok teljes kimerítő és taxatív felsorolását adni bármilyen törvény sem lenne képes, kellő latitudeót kelle engedni a bírói mérlegelésnek, a mi a 102 §. 6. bekezdésében kellőleg érvényesül is.

Ha azonban a válási okokat részleteztük, s szembeállítjuk a protestáns joggyakorlatnak eddig követett eljárásával, s a felbontási okokat megállapító József-féle pártessel, rögtön kitűnik a különbség, mely a kettőt egymástól elválasztja. Az engesztelhetetlen gyűlölet jogcime ugyanis, abban az esetben, ha az kölcsönösen bebizonyított volt s az elválásba mind a két házastárs beleegyezett, a házasság felbontását lehetővé tevén, oly való okot képezett, melyet a javaslat számos okai nem helyettesítenek.

Sőt mert a Kuriánál követett gyakorlat értelmében, ha ez ok alapján egyik házastárs kívánja is a végelárlást, az bekövetkezett a legtöbb esetben, ez által az egyoldalú felbontás is lehetővé vált. A javaslat e rendszert egészen megszünteti, s protestáns szempontból épen itt

követett el sérelem. A javaslat ugyanis nemcsak hogy az egyoldalú felbontásoknak örökre végét szakítja, de a válásokat kölcsönös megegyezés alapján sem enged meg, a mi pedig több államok rendszerében határozottan el van ismervé. Az indokolás a protestáns eljárást, mint veszélyest tünteti fel, midőn azt mondja: „Ezen azért mellőzte a javaslat a hazai jogrendszerben a József-féle pártes által meghonosított s a bíróság gyakorlat által lényegesen tágitott legyőzhetlen gyűlölet felbontó okát, mert az a bíró által ellenőrizhetetlen bejő mozgatáson alapul, s lényegében a házasságnak a felek pusztá akaratmegegyéséből, sőt az egyik fél egyoldalú akaratából való felbontásához vezet.” De a javaslat nem veszi figyelembe, hogy a vétkességnek alapulvált való elfogadása, igen sok esetben szűknek bizonyul, s oda fog vezetni, hogy a felek, kiknek a kölcsönös beleegyezés alapján az elválás nem engedték meg, kénytelenek a törvényben megállapított egyik vagy másik válási okot szándékosan előidézni, a melyek közt tetszésük szerint bőven válogathatnak majd.

Készséggel tesszük tehát magunkévá Veszter Imrénék indítványát, „hogy a házasság bírói ítélettel a felek közös és kölcsönös beleegyezésével is fel legyen bontható, természetesen a törvény által megállapított s a házasság erkölcsi tisztaságát védő garanciák mellett. Ez felel meg az igazi szabadelvű felfogásnak, hazai viszonyainknak s a protestáns gyakorlat eddig követett rendszerének. Helytelenünk kell továbbá a javaslat ridg rendszerét már csak azért is, mert a felbontás okai közül a véletlen események teljesen ki vannak zárva. E tekintetben az indokolással nem tudunk egyetérteni. Mert ha elismerjük is, hogy a kölcsönös segély ilyenkor lép elő teljes nagyságában és jelentőségében,” de viszont be kell látnunk, hogy jöhetnek közbe véletlen által oly körülmények (impotentia, epilepsia, gyógyíthatlan elmebetegség) midőn a házastársnak további együttmaradása egyetelmű a teljes abdicatióval, az élet örömeitől való megválással, a nyugodt együtt-élés annyira meg van zavarva, hogy a feleket arra kényszeríti szinte képtelenségnek látszik; e mellett szükségkép házasság-törésre vezet. Hol van itt az egyéni szabadság, melynek érvényesítését a javaslat alapulvált elfogadta s legfőbb céljának tekint. Ha nem engedték meg a felbontást ott, hol pedig a házasság alapját elvesztette. Helyesen mondja Szeihló Kornél, hogy a szabadság túlságos korlátozása oda vezet, hova a felbonthatanságot. E szempontból tehát kívánjuk a szakasz teljes átdolgozását más elvek szerint, más szellemben, mert annak ilyen értelemben való meghagyását határozottan veszteségnek kell tekintenünk.

Szindely István dr.

KÖNYVISMERTETÉS.

A Maklári Pap Miklós népkolai magyar nyelvtanának ismertetéséhez.

II. Szótan. Kezdjük ott, hol a nyelvtan végzi: az osztályozásnál. Itt a régi nyelvtan szenved abban a hibában, a mivel szerző előszavában a modern nyelvtanárak határozó rendszerét vádolja: a mai két csoport helyett u. i. 10. beszédrezt vesz fel, s e felosztást M. P. Miklós is átveszi, bár e nem indokolt még az é. szempontjából, abból a szempontból sem, hogy a nyelvtan gyermekek számára készült. Azt hiszem, hogy az elem osztálybeli növendék is könnyebben megtartja két, vagy

¹ Le divorce en lui-même ne peut pas, être un bien, c'est le remède d'un mal e Idérvé: Szeihló Kornél a polgári házasságról szóló rőpiratából.

(ha a viszonyzókat a névszóktól különválasztjuk) három beszédresznek, mint fiznek a nevét. Jelentékenyebb fogalmi zavart és bizonytalanságot előidéző meghatározások még a szótanban a következők: a 20. lapon az ígék felosztásáról szóló szabály: „Az ígék *jelentésök szerint* háromfélék; u. m.” stb. Az ígék szokásos hármas felosztása épen nem azok *jelentésén* alapúl, hanem mondattani szereplésén. Jelentése szerint az ige csak egyféle: cselekvést jelentő szó; *ütök, ütletem, ütődöm* három alakban ugyanazon cselekvést, az *ütést* jelentik. *Ütök* csak azért cselekvő, mert odagolodom az alanyt az *üt*, a ki végrehajtja, cselekszi az *ütést*.

Határozatlanok és semmitmondók a 23. lapon a névelők definíciói. „A határozott névelők a nevek jelentését határozottabbá teszik”. — „Határozatlan nevelő néha az egy számnév, mely nem teszi a *nevet határozottabbá*, s vele olyan egyes tárgyról vagy személyről szólnak, melyet nem ismerünk, de akarunk róla valamit mondani”. Hibás állítások még: a ragok a szó jelentését módosítják (37. l.); az *e* birtokos képzőt s a *k* többes fokmásképzőt ragoknak mondja (40. l.); a mellékevek *szóalkalmazás* ragozás (72. l.); a határozások alkotásuk szerint háromfélék, u. m. 1. gyökösök; 2. származékosok; 3. összetett szók (mintha bizony az összetett szók nem származékosok volnának!).

De legjobban kifogásolható a szótanban az igeidők terminológiájában nyilvánuló némely következetlenség és zavarosság. Ugy tetszik, mintha a szerző az actióra fektetett felosztást nem látta elég világosan; legalább idevonatkozó szabályai e mellett tanuskodnak. Az actián alapuló rendkívül egyszerű időfelosztás u. i. nem ismer az idők közt rangfokozatot; mégis szerző, bár ezt a felosztást akarja követni, *főidőről* szól (25 l.). S ha már főidőről szól, szótlanja kellene mellékdőről is; ilyen azonban az egész könyvben nincsen. Az actián alapuló felosztás három időt ismer, a mint hogy nincs is több: jelen (praesens), múlt (praeteritum), jövő (futurum); e három idő mindeniknél megkülönbözteti a cselekvés állapotát akkor, ha két múlt, két jelen, két jövő cselekvésről van szó, melyek közül az egyik már be van fejezve akkor, mikor a másik bekövetkezik. De úgy a befejezett, mint a folyó cselekvés, ha egy időben vannak, ránk nézve egyértékűek, csak egymásra vonatkoztatva különböznek. Azzal ránk nézve nincs két múlt, két jövő, két jelen, csak múlt, jövő és jelen. Mégis szerző idevonatkozó szabályában (129 l.) azt állítja, hogy „mind a jelenben, mind a múltban, mind a jövőben *két-két* idő van.” Hogy egy időben hogy lehet *két* idő, érteni nem lehet. A szabályokban, meghatározásokban a pontosság, pedanteria feltétlenül szükséges. Értsem én nagyon, mit akar mondani, nem is kicsinykedésből kötök bele; de ilyen dolgokban minden szónak a maga helyén kell lennie, s ki tagadhatná, hogy itt nem úgy áll a dolog. Nem minden időben két idő van, hanem a cselekvést minden időben kétféle állapotban levőnek képzelhetjük; egy másik ugyanazon időben levő cselekvéshez viszonyítva befejezettnek, vagy folyamatosnak. Továbbá az idők csoportosításánál azt mondja:

1. Jelen (folyamatos jelen).

2. Múlt (végzett jelen).

Idevonatkozó magyarázatában: „A múlt az alany-nak olyan cselekvését, vagy állapotát fejezi ki, mely a kimondáskor már bevégeződött, megszűnt jelen idő lenni; azért hívják *végzett* jelennek is.

Tehát végzett jelen = múlt! Ez nagy tévedés, mely a régi terminológiának egy félreértett kifejezésén alapúl. A régi terminológiában ugyanis a *perfectum* szó jelzi a befejezettséget s *szervó* a *perfectumot* múltnak veszi.

Hissen a *perfectum* — „befejezett” kifejezést alkalmazzuk mind a három időre egyformán. A „befejezett jelen” alatt oly bevégezett cselekvést értünk, melynek eredménye a jelenben is megvan. Ez a kifejezés p. o. *látom*, egyenlő ezzel: *meglátallam*; tehát a *meglátallam* kifejezésben csak a tanulás cselekvésének processusa van befejezve, de maga a tanulás eredménye a kimondás pillanatában is megvan. Ellenben ez a kifejezés: *láttam*, egy, a múltban történt cselekvést jelez, melynek a jelenhez semmi köze. Hogy mégis mind a múltat, mind a befejezett jelent, ugyanazon igealakjai fejezzük ki, ez már egészen más dolog, ez a nyelvtörténeimből magyarázható meg. A mai közbeszéd és irodalmi nyelv ugyanis a befejezett jelen alakját lefoglalta a múltban történt cselekvények jelzésére, a mint lefoglalta a befejezett jövő cselekvés kifejezésére is, a mi semmi esetre sem azt jelenti, hogy a kettő egy. Ebben a mondatban p. o. Ha dolgomat *elvégeztem* meglatogatni, az *elvégeztem* alakot bizonyára a szerző sem fogja *multnak* magyarázni, ámbár szerinte ez *mult*. S a mint ebben az *elvégeztem* nem múlt, hanem befejezett jövő, úgy ebben: Tanulótársaimat mind *megismertem*, a *megismertem* alak nem múlt, hanem befejezett jelen. Ma már nem használjuk sem a folyamatos, sem a bevégezett (ezt írásban még ritkán igen), sem az elbeszélő múlt alakokat, hanem mindnyáját a befejezett jelen alakjával fejezzük ki; de azért múlt és befejezett jelen között, ma is meg van a különbség.

Igen határozatlan még a folyamatos jövőnek az a meghatározása is, hogy „olyan cselekvést jelez, mely a kimondás után fog következni;” mert hiszen a végzett jövő által jelentett cselekvés is a kimondás után fog bekövetkezni.

III. *Mondattan.* A hangtan és alakitan fentebb elsofolt s nagyrészt elnevezésből származott hibái egy következő kiadásban, kicsi igazítással helyrehozhatók: ott a szerző csak kevés ódságot tartott meg, azok nagyon könnyen elintéztethetők. Nem így a mondattanban. Itt a kiegészítőnek időszerűtlen tana egész kiterjedésében diszeleg s elfogadhatatlan indokálva rá akarja magát oktroálni a sarospataki főiskola s az ennek nyomában járó középiskolák jövő nemzedékére is. Pedig ez az egész ódság annyira tarthatatlan, hogy, ha nem volna is azt helyettesíthető, kiütendő elméletlenség, igyekeznünk kellene tőle megszabadulni s joggal helyettesíteni.

De nézzük, micsoda jelen-mi szerzője szemti a kiegészítő s miért akarja azt mindenáron megtartani? Mindjárt az Előszóban szó van róla: „Az egyszerű mondatnál nem követtem a mai nyelvtanírók egy részének 17 határozós rendszerét, hanem a tárgy és határozók öt csoportja mellett megtartottam a *kiegészítőt* oly mondattagok elnevezésére, melyek az állitmánnyal *tárgyi* összeköttetésben vannak, annak *tárgyi kiegészítői*, s nem határozói, s melyeket némelyek leginkább átvitt értelemben vagy képes helyhatározók neve alatt ismerhetnek.” Az 56. lapon: „Mind az a mondattag, mely az állitmánnyal *tárgyi* viszonyban áll, s annak értelmet kiegészíti, teljesebbé teszi, kiegészítő.” A 63 ik lapon: „A helyhatározó ragos főnevek sokszor az állitmánynak nem körülményeit határozózzák meg, hanem vele *tárgyi* összeköttetésben vannak; az ilyen névragos nevekkel nem határozói, hanem *ilyen tárgyi kérdésekre felelhetnek: kiben? miben? kin? min? kinek? minek? kiből? miből? kirel? miről? kitől? mitől? kibe? mibe? kire? mire? kizhez? mihez? kiért? miért?* Az ilyen kérdésekre felelő mondattagok *kiegészítők*. — Tehát mindezen meghatározások szerint a kiegészítő az állitmánnyal tárgyi viszonyban, tárgyi összeköttetésben van, annak tárgyi kiegészítője. Jó. De mit ért szerző ezen „*tárgyi*

viszony, tárgyi összeköttetés, tárgyi kiegészítés alatt? Bizonyára nem azt, a mit a „17 határozós” mondattan. mert mint ennek, úgy neki is meg van a külön *tárgya* is, melyet közvetkezően határoz meg; „Az a mondat-tag, mely az alany cselekvésének tárgyát nevezi meg, a mondatnak tárgya.” Ez a meghatározás amazokkal lényegileg ugyanaz, mert hiszen a mi az állítmánnyal tárgyi viszonyban áll, az az állítmánynak tárgya; de hogy a szerző a kettő által nem ugyanazt érti, az világos már csak abból is, hogy külön-külön foglalja szabálya. A tárgyról és kiegészítőről szóló általános szabályok tehát a kettő közötti különbséget, s a kiegészítő igazi értelmét nem magyarázzák meg. De nem magyarázza meg szerző azzal sem, hogy szerinte a mondat tárgya tárgyraggal, a kiegészítő pedig nek-, vel-, vé s különböző helyhatározó ragokkal áll; sőt ez az okoskodás még zavarosabbá teszi a dolgot. Zavarosabbá, mert így két, súlyos következményekkel járó következtetésre esik: 1. Sem én, sem a tanító a népiskolában, sem pedig az ő növendéke nem tudjuk azt magyarázat nélkül felfogni, hogy vé-, vel-, nek-, ben-, ról, stb. névrágokkal ellátott mondatok és az állítmánnyal közti *tárgyi viszony* lehetséges; mert mi tárgyi viszony alatt a tárgy és állítmánnyal közli viszonyt értjük, s egyenes gondolkozásnak azt véljük, hogy a mi az állítmánnyal tárgyi viszonyban van, az annak tárgya. 2. Ezen az alapon aztán kiegészítőnek nevez a nyelvtan, olyan mondatokat is, melyekről senki sem tagadhatja meg, hogy határozók. Így szerő nem ismer -n ragos okhatározót, s azért szerinte p. o. ebben a mondatban: a tanító boszankodik tanítványa *érelmellen-ségén*, az -n ragos mondatok kiegészítő, s közte és az állítmánnyal közti *tárgyi összeköttetés* van!

Hogy mi hát tulajdonképen kiegészítő, miért kell annak *épen kiegészítőnek* nevezetnie, holott közte és az állítmánnyal közti tárgyi viszony van, a nyelvtanból teljességgel nem tudjuk meg; nem, mert ahhoz szükséges volna a „*tárgyi viszony*” szerző által neki tulajdonított értelmének magyarázata, de ezzel adós marad. En egy pillanatig sem vonom kétségbe, hogy szerző maga nagyon jól tudja, mit ért ő e misztikus kifejezésen; sőt talán épen azért nem magyarázza, mert ő előtte világos lévén, azt hiszi, hogy mindenki előtt az. Ilyen dolgokban azonban jobb az emberekben nem bízni, s tanácsos egy olyan műkifejezést, melyre egész elméletet alapítunk, szegről-végre kifejteni. Így, a mint van, nagyon homályos az egész kiegészítő-tan, semmi pozitív belőle nem tanulhatunk. Ennél az érthetetlen meghatározásnál sokkal világosabb lett volna az a negatív magyarázat, mely szerint kiegészítő minden olyan mondat-tag, melyre nem foghatjuk rá első tekintetre, hogy tárgy, hely-, idő-, ok-, mód-, vagy célhatározó. De hogy az ilyen okoskodás nem tudományos, azt alig vonhatja valaki kétségbe.

Tehát látjuk, hogy a kiegészítő megtartása sem tudományos, sem célszerűségi szempontból nem indokolt. Tudományos alapja végképen nincs, célszerűtlensége pedig határozatlanságából eléggé kivilágít. Mivel indokolja szerző mégis kedvenc kiegészítőjének megtartását? Előszavában három okot hoz fel: 1. mert az Irodalmi Körben ilyen szakvélemény helyeslére talált; 2. a gimnáziumi tanítás is így rendszerben halad, melyet pedig úgy iskolai nyelvtannak, mely a tisztáninnyi egyházkerületben a gimnáziumi tanítást előkészíti, okvetlenül figyelembe kell vennie; 3. a réginek ilyen javított (?), egyszerűbb, világosabb alakban megtartása helyesebb különösen a népiskolában, a hol még fejletlen gyenge értelemmel van dolgunk, mint a melyebb boncolgatást, melyekben belátó ész kívánó, szigorú megkülönböztetésekkel járó, tizen-hétféle határozós rendszer.

A két első argumentum nem argumentum, sőt a második épen szerző ellen szól. Természetes, hogy, ha az Irodalmi Kör megbíz valakit nyelvtan-írással azt azon a téren szakembernek tekintsi, s már a megbízással kijelentett bizodalmanak mondana ellent, ha annak a szakvéleményét nem helyeselné. Tovább menve, ha az Irodalmi Kör eie szakember szakvéleményt terjeszt, a Kör tagjai szakjukba nem vágó dolgokban nem is tarthatják magukat illetékeseknek döntő ítélet hozására. — Épen ezért a szakember, a mint műnének jellességeit van a Körnek köszöni, annak esetleges hibájaért sem teheti azt felelőssé.

A második érv csak úgy volna elfogadható, ha bizonyossággal lehetne mondani azt, hogy a gimnáziumi nyelvtanítás is öröklé ezen a nagyon kopott ösvényen fog haladni. De feltéve azt a nem épen lehetetlen esetet, hogy a gimnáziumi nyelvtanítás pár év alatt helyesebb útra tér: csak ártani fog a tanítás ügyének, ha a növendék kiegészítőt hoz magával a kollégiumba.

A mi a harmadik argumentumot illeti, az egészen elfogadható és méltánylandó volna, ha be volna bizonyítva, vagy ha egyáltalán be lehetne bizonyítani. Szerző ezt nem teszi, csak állítja; az állítás pedig bármilyen tekintélytől jöjjön is, tudományos téren, egy magába véve, még nem bizonyítás. Minthogy szerző csak azt állítja, hogy a „17 féle határozós rendszer” nehezebb a kiegészítő-tannal, s egy szóval sem vonja kétségbe annak világos, érthető alapokra való felépítését: én az ő kiegészítő tanára télt megkérdéseimmel kapcsolatban egy szillogizmusban foglalhatnám össze harmadik argumentumáról alkotott véleményemet, t. i. a 17 féle határozós rendszer világosabb a kiegészítő tannal; a mi világosabb, azt a gyermek is könnyebben megérti; tehát stb. Minthogy azonban manapság már a szillogizmus sem elegendő bizonyíték egyes témáknak külön bizonyítása nélkül, erre is ki kell terjeszkednem.

(Vége köv.)

Gulyás István dr.

IRODALOM.

* „Egyházi törvények az evangélium szerint reformált magyarországi keresztény egyházban” címmel jelent meg a budapesti, 1891—93-iki zsinat törvénykönyve, *Tóth* Sámuel zsinati jegyzőjével, a Franklin-társulat nyomdájánál, a felterjesztés és megerősítésre vonatkozó *Függelékkel* (I—V.) együtt 144 nyolcadret lapon, igen csinos kiállításban. Lapunk t. olvasói ismerik már — zsinati tudósításainkból — azokat a fontosabb eltéréseket, a melyek e törvények és a debreceni zsinat alkotásai között vannak; tudják, hogy különösen a lekészválasztást, az egyházi bíráskodást, törvénykezést tartalmazó részletek vannak nagy mértékben átalakítva s a köznevelés és közoktatás szervezetben, mint új szakasz van oda befoglalva. Beosztása s egész berendezése is sokban különbözik az előbbi törvénykönyvtől (itt megfordított rendben vannak az előbbinek egyes §-ai), a mi előnyös oldalai közé tartozik. Mint fog e törvénykönyv bevalni, azt a tapasztalat mutatja meg. Lapunk a tisztáninnyi kerület s általában a zsinati kisebbség több ponton nem találja ugyan meg e törvényekben azt, a mit lelkelvél keres; de azért bizonyosan tudni fogja mindenki, hogy mivel tartozik a közegház törvényhozó tekintélyének. Vajha megdicsőíthetnek magukat e törvények a hazai ev. ref. egyházaknak sok bizonytalansággal járó újabb történeténe!

* **A Protestáns Irod. Társaság Szemléje** II. füzetének tartalmát legnagyobb részben az I. füzetben megkezdett időszerű tanulmányok folytatása képezi. Az „Irodalmi Szemle” című rovatban örömmel látjuk, hogy a szerkesztőség végre is elhatározta magát a prot. egyházi sajtó figyelemmel kísérésére s az egyes lapokból legalább az egyháztörténelmi tanulmányok címeit felsorolja. Az volt mindig a nézetünk s most is az, hogy az „Irodalmi Társaság Szemlé”-jének minden jelentősebb prot. irodalmi mozzanatáról és termékeiről meg kell emlékeznie, hogy a prot. egyház doigával foglalkozóknak a késő időkben is megbízható kalauza legyen. Jól esik látnunk, hogy a Szemle ez irányban is előbbre van már egy lépéssel.

* **A Magy. Prot. Irod. Társaság népies kiadványai** — e várva-várt fessékek feltűntek a láthatáron. „Koszorú” cím alatt három füzetet indult meg a vállalat, a mely — címénél fogva — hozzáfűződik a Szabó Aladár és Keeskeméti István korábban kezdett vállalatához, amint mintegy magába szívja fel. Nem bocsátokunk a füzetek mélyebb bírálatába, mert a felett érzett örömlünkben, hogy eljutottunk végre a hosszú ígéretek valószínűségének kezdetéhez, — szívesen elhallgatjuk apró-cseprő kifogásainkat, jó reménységgel várva a vállalat kívánatos fejlődését s izmosodását. Mindhárom füzetnek tárgya („A ócska biblia.” Irta Forgács Endre: „A gályarabok története.” Irta Marton Sándor; „A Barkóék árvája.” Irta Csengye Gusztáv) kiválóan alkalmas a népies feldolgozásra s teljesen illik a vállalat céljához. Egyik sem akar vizenyös pietizmussal kopogtatni a szívek ajtaján, nem okvetlenkedik a vallással szemben s nem valik száraz morál-prédikációvá; hanem a tárgy kidolgozásával, a személyek sorsának alakításával, az egész esemény szövevényét igyekszik a vállalat célját megközelíteni. Hatásos apró történetek ezek az életből s a történelemből. A Forgács műve (20 lap) közelbe hozhat egyeseket a bibliához, Csengye (23 lap) jótékonyan megzabálja meg iparosaink s iparos-ségéink szívet s nemesen működtethet köze egyik-másik munkakerülőnek jobb útra térítésében, a Marton (24 lap) tisztelettel s csodálattal tölti el az olvasót ama titkos erő iránt, a mely gályarabjainkat anyai méltalan szenvedés között fentartotta. Ez utóbbinak az első kikézdése, az a predikációszerű formás bevezetés egészen elmaradhatott volna. Egy-egy füzet ára csak 4—4 kr. A kinek füle van a hallásra, hallja meg, hogy mit mond a lélek a gyűlekezeteknek. A 12-ik órában vagyunk népünk vallás-erkölcsi gondozását illetőleg: ne legyen tehát egyetlen gyűlekezet sem, a hol a prot. népies irodalom termékei, mint a cura pastoralis páratlan segédszközei, ott ne volnának — a lourdesi szűz és sok egyéb csodátévő szent hamis történetének s e történetek hatásának ellensúlyozására.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Nyílt kérdés.** Közérdekű dologban hívom fel e lap olvasóinak figyelmét, a midőn a következő két kérdést ajánlom megfontolásra s egyúttal kérem az arra hivatottak választát: I. A debreceni zsinati törvény 198. §-szerint, választó gyűlekezetek a jelöltek, saját szolgáltatási helyükön meghallgathatják, de a jelölteknek az egyházi próbaszónoklat megtiltatik.* Kérdem: vajjon az a jelölt, kit nem szolgálati helyén hallgatnak meg, hanem egy másik egyházközségben, pl. a megüresedett egyházközség szomszédságában, ha mindjárt nem u. n. próbaszónoklatot tart is, de minden bizonynyal prédikál a vá-

lasztó gyűlekezet küldöttéi előtt: követ-e el törvénysértést vagy nem? és így emelhető-e ellene vád, vagy nem? .. II. Vajjon, ha ez a jelölt megválasztatik, de a választás ellen a 198. §. megsértése alapján óvást adnak be: meghallgathatja-e az esperes a beleegyezést? ... És ha nem adnak is be óvást a választás ellen, de az esperesnek tudomása van arról, hogy a megválasztott lelkeszt a 198. §. ellenére hallgattak a hívek: vajjon, mint a törvény őre, jogosított-e a beleegyezés megtagadására? ... Akkor jár-e el törvényesen, ha megadja a beleegyezést, vagy akkor-e, ha megtagadja?

— **Válasz a „Nyílt kérdés”-re.** A debreceni zsinat által hozott törvény félremagyarázhatatlan. Úgy prédikálni egy kijelölt egyénnek, hogy leendő választói is jelen legyenek, csak a saját, vagy főnöke szószerében lehet. Az az esperes, a kinek a jelzett törvényellenes meghallgatásról s illetőleg önmutatásról tudomása van, kivált pedig, ha az neki panaszképen is bejelentett, az illető megerősítést köteles megtagadni. „Quod uni iustum, alteri aequum.” Szerk.

— **Az abauji ev. ref. egyházmegye**, ez évi tavaszi közgyűlést április 3-án s a következő napokon fogja megtartani Gönczön. Az előző napon, április 2-ikán lesz a tanító-egyesület közgyűlése, hova az egyesület tagjai már meghívtak. Úgy az egyházmegyei közgyűlés, mint a tanító-egyesület gyűlése — mint biztos forrásból értesülünk — nagyon érdekesnek és fontosnak ígérkezik. Az egyházmegyei közgyűlést megelőzőleg, április 3-ikán reggel, a gönczi templomban, az egyházmegye, közelebb elhunyt esperese. — *Feress Sámuel* iránt érzett kegyeletének kifejezése gyanánt emléktáblát rendez, melyen az emlékszedet, az egyházmegye foglyozza. *Oláh Péter* bódói lelkes fogja megtartani.

— **A hőmező-vásárhelyi és rimaszombati gimnáziumok államsegélye.** A közoktatásügyi kormány, — mint levelezőnk írja — a hőmező-vásárhelyi ev. reform. főgimnázium javára, jövő évi költségvetésében egyszer s mindenkor segélyül 76,000, évi rendes segélyül pedig 13,000 forint volt fel. E jelentős összeggel hőmező-vásárhelyi főgimnáziumunk, mind a kor kívánta épületeiré nézve, mind tanárainak javadalmazása tekintetében akként rendezheti dolga, hogy úgy nemzeti, mint felekezeti hivatásának kellően élhet. Biztató kilátást nyújt e tény arra is, hogy közoktatásügyi kormányunk felekezeti tanügyünk felvirágoztatásának ügyét lelkesen felkarolva, többi tanintézetünk is, folyton növekvő szükségünk közepe, egymástán reményvel számíthatnak az állam hathatós támogatására. — **A rimaszombati** egyesült protestáns főgimnázium évi államsegélye 10,000 fortra emelvé, a tanárok fizetése oly módon rendeztetik, hogy a rendes fizetés, lakásbérrel együtt, már ez év január elsőtől kezdve 1400 forint állapotát meg s ezenfelül a tanárok öltözet, ötödéves korpótlékban is részestülnek.

— **Választások.** *Patáki Pál* bot-falvai lelkeszt-tanító ungtárnóci lelkesztő. *Nemeth Péter* utódává egyhang. *Könyv József* cigandi s.-lelkeszt, kiki lelkesztő szavazattöbbséggel elválasztattak.

— **Apponyi gróf és a mi lapunk.** Az egyházközlönyök vita 2-ik napján, a polgári házasság időszerű volta ellen és a saját (előbbi számunkból is ismerhető) programja mellett mondott nagy beszédében lapunkra is hivatkozott Apponyi gróf. A „par excellence egyházi sajtó” nyilatkozataira való főlebbezés közben azzal gyanusították (zajos közbeszédűsöktől által), hogy a nevezett sajtó termékei közül aligha ismer mast, mint a hírhedt „Magyar Állam”-ot s ő legott visszavagott a közbeszédűsöktől a mi lapunknak kissé megfogott nevével („Sárospataki iskolai Lapok”). Ezt a hivatkozást szeretnénk most egyesek

félre, vagy épen lapunk hátrányára magyarazni, mintha a gróf, a Magyar Állammal való együtt emelés által, lapunknak kétes dicsőséget rögtönzött volna. Nem úgy t. jóakaróink! Sem dicsőséget, sem gyalázatot; ez utóbbit teljességgel nem! A tényállás az, hogy lapunknak egyes számai, a melyek által a nemzeti párt, vagy annak vezére érkeleve vannak, meg szoktuk küldeni Apponyi grófnak, mint mindenkinek másnak hasonló esetekben — az irodalmi tisztességűdás nagy törvénye szerint. Ő tehát tudhatja, s úgy látszik tudja is azt, hogy mint vélekedik a „Sárospataki Lapok” az 1868. LIII. ról és ennek a kötelező polgári házassággal való összezerőzködéséről; annyit azonban nem tudhat rólok, hogy magát lapunkról általános ítélet hozatalra feljogosítottnak érezhetné s bennünket bárkivel és bármivel is párhuzamba állítani komolyan megkísérlelné. Nem is kísérli meg, csak azt akarja igazolni, hogy rá nézve a prot. sajtó nem ismeretlen világ. Valjulk be, hogy ezzel a nyilatkozatával ő sok prot. képviselőt is megszegyentett!

— **A gyermekek vallásáról szóló t. javaslat tárgyalása** f. hó 20-ikán kezdte meg a képviselőház közzét, bizottságas ennek többsége azt az általános tárgyalás alapjául elfogadta. *Bessenyei F.* volt az előadó s az általános tárgyalás alapjául elfogadásra ajánlotta a javaslatot. *Pap Géza* a gyermekek vallásának szabad meghatározási jogát nem általán, hanem csakis a vegyesházakra óhajta kimondatni. Kívánja azt is, hogy a születendő gyermekek vallása felett a házassulók ne a házasság megkötése előtt egyezzenek meg, hanem a házasság megkötése után hat hónap alatt. *Sághy Gyula* azt óhajta, hogy a szülők elhatározási joga a 7-ik évig, míg a vallásantatás meg nem kezdődik, hosszabbították meg. Az 1868. LIII. t. cikkét mindaddig fentartani kívánja, míg megváltoztatásának feltételei be nem következnek. *Bánó József* általánosságban sem fogadja el a javaslatot, mert azt immorálisnak tartja, hogy a szülők a gyermekek vallása felett rendelkezzenek már akkor, mikor meg nem is szülék. Az 1868. LIII. 12. §-t minden áron fentartani kívánja, mert nem hallott semmit, s mivel ezért a protestánsokat kárpotolni akarnak. *Csáky gr.* miniszter elmondja a javaslat keletkezésének történetét és utal arra, hogy az elkeresztelési rendelet folytán támadt mozgalom közben sokszor hangoztatták az 1868. LIII. t.-c. módosítást, állta, hogy csak ez állítható helyre a felekezettek között a békét, Szerinte azt mindaddig fenn kell tartani, míg a mostani viszony meg nem változik; de ha az állam és egyház közti viszony rendezésével a felekezettek közt levő egyenjogúság is tisztábban rendezve lesz, módosítanunk lehet az említett törvénycíkket is, a mely soha végre nem hajtatótt s biztosíték is csak a papíron volt. Ennek módosításával a reverszálások kora nem térhet vissza, mint sokan hiszik, mert az egyház és állam között levő viszony gyökeresen meg fog változni és ha valamelyik felekezetre ebből a rendezésből anyagi kár haramolna, azt az ő hite szerint az állam kárpotolni fogja. *Kemény Endre* br. azt óhajta kimondatni, hogy minden gyermek az apa vallását kövesse. *Kiss Albert* elfogadja az 1868. LIII. olyan módosítást, hogy a vegyes házasságból származó gyermek vallását a törvény határozza meg, de ezen a kereten túlmenni nem hajlandó. A szülői jog gyakorlására sem a házasság előtti időt, sem az anyakönyvbe való bejegyzést nem tartja alkalmas időnek. *Hévízy*, kath. pap léttére elfogadja a javaslatot, mert visszaatítja a szülők szabad rendelkezését, de az egyezkedést a házasság után óhajta

megtartani. *Okolicsányi László* nem fogadja el a javaslatot, míg *Herman Ottó* elfogadja, ha úgy módosítatik, a mint a bizottság protestáns tagjai kielégítőnek találják. A javaslatnak azt a pontját, mely kimondja, hogy a jelen törvényben foglaltakkal ellenkező minden szerződés vagy rendelkezés érvénytelen, nem találja elégségessnek a prozelitaesialás megszabályozására, hanem szükségesnek tartja, hogy e szakasz rendelkezéseire szankció adassék. *Csáky gr.* újra felszólalt s kijelenté, hogy ha az 1868. LIII. törvény végrehajtását biztosítani lehetne, ez a törvény megvédene a protestáns érdekeket, de az érdemleges végrehajtást semmiféle modalitással sem lehet biztosítani, mert a szülők büntetésekkel sem kényszeríthetjük arra, hogy gyermekeiket igazán abban a vallásban neveljék, melyet a törvény kíván. A törvényjavaslat részletes tárgyalását f. hó 23-ikán kezdi meg a bizottság.

— **A házassági jog javaslat tárgyalása.** f. hó 19-ik kezdve, a nemzet általános és feszült érdeklődése mellett foly a képviselőházban. Eddig az előadón — *Telcsky István* — és a kisebbségi vélemények képviselőin kívül — *Polónyi G.* és *Vesztr I.* — *Vlassits Gyula*, *Apponyi Albert*, *Jusztó Gyula*, *Bánó József*, *Hieronymi miniszter*, *Babó Emil*, *Szaszary Sándor*, *Molnár Béla* és *Szilágyi Dezso* miniszter vettek részt az igazán magas színvonalú vitában. Minket, protestánsokat régóta részesítettek a Sándor útcái palotában annyi figyelemben, mint épen e nagyfontosságú vita folyamán. Egyesek — mint Apponyi, Bánó — féltenek bennünket az 1868. LIII. elvetszése s a kötelező polgári házasság következményei miatt, mások biztatnak s szépeket mondanak nekünk, mint az igazságügyi miniszter is, a ki feltétlenül bízik a protestáns egyház jövőjében s annak lelkesi karában, a mely — ezentúl — még nagyobb odaadással fog foglalkodni az egyház oltára körül s megvédi azt a betolakodó hamis atyfiakkal ellen. Az 1848. XX. t.-c. is elő-előkerül, de a legilletékesebbek nyilatkozataiból még mindig nem lehet kisútni, hogy miként is képzeli ők a hangoztatott egyenjogúságot, vagyis a prot. egyház megfelelő kielégítését. Általános nemzeti szempontból nyereségnek kell tartanunk azt, hogy a kath. nagygyűlés klerikális javaslatát eljeli jó katolikusok tiltakoznak s Jusztó — a függetlenség és 48-as párt elnöke — a nagy gyűlésnek azt a határozatot, a mely szerint a katolikusok ezentúl csak kath. képviselőre szavazzanak: *hazafulatnak*, a *vallás háború nyílt hirdetésének* ádáz felekezeti harcok szülőökének bélyegezte. A kath. autonomia iránt sem mutatkozik olyan nagy lelkesedés, mint azt a Polónyiak, Apponyiak és Ugronok óhajtanak. A vita érdemleges méltatására visszatérünk.

— **Tudósítás.** Azokat, a kik nálam *S. Sebő József* egyházi dolgozataira előfizettek, vagy a kik csak megrendelték, tudósítom, hogy nevezt mi — közbejött akadályok miatt — csak Húsvétra jelenik meg. Megrendeléseket 1 frtjával addig elfogadok *Karcsag. Szódi S. könyvelő.*

— **Felső-Baranyában Moray Ferenc** n.-vátyi lelkesnek, közelebb megválasztott főjegyzőnek, főiskolán levő derék tanítványának kitartó buzgólkodása folytán lelkesíti értekezlet van alakulábán, a mely Sellyén a feltamadás ünnepepen fogja megkezdeni működését. E hirrel s a már korábban említett f.-baranyai restauraatorial kapcsolatban tartozunk annak kijelentésével, hogy *M. F. és volt* espere közt lapunkban folyt (1889—90 évf.) s általunk félbeszakított vitát az e. m. ítélete *M. F.* javára döntötte el. Gratulálunk.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Költszetségi díj:

Helyben az vidékre postal
munkáltságot, az évi ár
5 frt, félre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

Hirdetések díja:

Égész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrész-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFOŊ. —

TARTALOM: »Az 1868. 53. az Országházban « *Mocsáry Lajos*. — »Egy pár észrevétel Mocsáry Lajos ur cikkére.« *Arany Lóipó*. — »Vélemény a tisztánúneni ev. ref. egyházkerület népiskolái számára készített új tantervre.« *Új István*. — »A jesszulták és az ellenreformáció.« — »A Maklári Papp Miklós népiskolai magyar nyelvtanának ismertetéséhez.« *Gulyás István dr.* — »Pár észrevétel.« *Dezso Lajos*. — »Vegey közlemények.« — »Hirdetés.«

Az 1868. 53. az Országházban.

Kezdjük-e már észrevenni, micsoda voltaképen a szőnyegen levő liberális egyházi reform, melyért nekünk protestánsoknak kötelességünk lelkesedni? Nem szabadelvű reform, hanem egy nagyobb szabású klerikális complot és semmi más.

Rámutatam utolsó cikkemben, miféle szemenedett ferdítésekkel akarja *Wekerle* kitékerni az 1848. XX. t.-c. nyakát; lássuk most már: mit csinál a szabadelvűségnek több más ünneplott hőse, s közelebről *gr. Csáky Albin* az 1868. 53. t.-cikkkel.

Előtünk vannak *gr. Csáky*nak a közoktatási bizottságban tett nyilatkozatai, melyek szerint államtitkárostól a javaslatához való makacs ragaszkodását jelentette ki.

Azt mondja a miniszter, hogy a kormány cleinte nem volt hajlandó ama törvény megbotyogatására, csak azon esetre vált hajlandóvá, „ha a felekezetek közti egyenjogúság praegnansabb kifejezést nyer.“ (Azóta tartott beszédében is csak ezen praegnans kifejezésben felelt meg a miniszter, más érvel felhozni nem tudott.) Miért feltételezte ettől? Természetesen azért, mert az egyenjogúság eddigi állapotában a protestánsok semmi szín alatt se nyugodhatnak belé ama törvény eltörlésébe, mert az által ki lennének szolgáltatva a roppant hatalmi eszközökkel rendelkező kath. klérus proselita-csinálási fanatizmusának. Mit fog változtatni a polgári házasság a katolikusok és protestánsok közt fennálló egyenlőségi viszonyokon? Semmit. Szegényebb lesz-e vajjon a kath. klérus; kevésbbé fog-e rendelkezni a lélekvásárlási eszközökkel? Marad azon módon a statusquo és *Wekerle*, *Csáky* stb. a congrua által, s az autonomia által, mely ügyek a kormányjavaslatokkal egy complexumba vannak összefogaltva, készek

hozzájárulni ahoz, hogy a klérusnak a maga óriási vagyona beláthatatlan időre biztosítottasék. Vagy talán csökkeni fog a kath. klérus proselita-csináló fanatizmus? Soha. Ezzel nem hagy fel soha, semmiféle körülmények közt; ellenkezőleg növekedni fog ez a fanatizmus, mert a klérus mindent el fog követni, hogy azt, a mit minden más felekezettel egyformán vesz a vallás tényleges hatásköréből, visszaszerezze; növekedni fog, mert a mit a törvény eddig hathatósan akadályozott, ezután a sikernek hasonlíthatatlanul nagyobb kilátásával esélkedheti. *A polgári házasság egyaránt ferdílja az összes eddig fennállott felekezeteket, de a köztük levő egyenjogúsági és hatalmi arányt nem változtatja.*

Legyünk különben bármilyen véleménynyel *Apponyi* felől, de azt nagyon helyesen mondta, hogy a kormány úgy kontemplálta a dolgot, hogy „ha ütünk egyet az egyik félén, üssünk a másikon is.“ Melyik félén ütnek nagyobbat, azt is (épen *Polónyival* szemben) fényesen bebizonyította *Apponyi*, hogy a katolikusok vesztenek kevesebbet. De, ha úgy állana is a dolog, hogy a katolikus klérust éri nagyobb csapás, nekünk nem elég kárörömet élvezni a fölött, hogy a kath. klérus büszkesége megaláztatott, nekünk biztosítékokra, állalomra van szükségük. Nekünk nem elég az, hogy praegnansabb kifejezést nyerjen az egyenjogúság, nem elég az sem, hogy a hatalmi örök vonalai bizonyos külsőségekben, holmi kis dolgokban ide, vagy oda tolassanak; nekünk arra, hogy szemben a katolikus klérussal megállhassunk, nem az elméleti egyenjogúság, hanem a tényleges egyenlőség kellene. Kaptunk már mi eleget az egyenjogúság, az egyenlőség és viszonyosság phrasisaiból, még pedig törvénybe iktatva; bevitték püspökeinket a főrendi házba, de azért a tátongó úr megmaradt, a katolikus klérus óriási fiatalma

fenmarad azon módon a maga középkori mivoltában, s kormány, journalistika és közvélemény előtt „nebánt virág.”

De azt is mondta gr. Csáky és vele Berzevics államtitkár, hogy az 1868. 53. soha sem volt végrehajtván, csak papirosan volt biztosíték; nem is lehet teljesen végrehajtani, mert a szülőket nem lehet büntetéssel kényszeríteni, hogy a gyermekeket a törvény által rendelt vallásban neveljék. Illik-e, szabad-e egy miniszternek így elferdíteni a tényeket? Tény az, hogy voltak egyes esetek, melyekben a törvény nem tartott meg, de hiszen a katolikus klérussal soha, mióta a világon van, nem tudott tisztességesen megélni semmiféle állam, mert neki meg van a törvény irányában való engedtelensége a maga formulája: „inkább kell engedelmeskedni Istennek, mint az embernek.” De hát még is tény az, hogy 1868. óta nagyban és egészben meg volt a békeség s a felekezetek közti viszony állapota, ha nem tökéletes, de minden esetre kielégítő volt. Ezzel szemben azok az egyes esetek, melyekben a szülők nem a törvényesen előírt vallásban nevelték gyermekeiket, elenyészőleg ritkák voltak. Szabad-e ezekből a sporadikus esetekből azt állítani, hogy a törvény csak papirosan létezett? Nem olyan túlzás és ferdtetés-e ez, melynek alkalmazását csak az a jezsuita morál engedheti meg magának, mely azt tartja, hogy a cél szentesíti az eszközöket? A „Magyar Állam” vezércikkeibe való az ily érvelés, de nem egy miniszter szájába. Azt hiszi a miniszter úr, hogy neki majd inkább elhiszik, mert ő a tényeknek legbővebb ismeretével rendelkezhetik? Ez is csak az ő állásának irányzatossá kihasználása, mely eljárását csak súlyosbíttja. Nem állottak — ő és az államtitkár — arra is hivatkozni, hogy a 80-as évek eleje óta folytonosan jöttek a petíciók az 1868. 53. t.-cikk ellen; hát kiktől jöttek, kik által voltak megrendelve azok a petíciók?

Jól tudjuk, igenis, hogy az újabb időben, látván a klérus a jezsuita-nevelés nagy eredményeit, elérkezettnek vélte az időt arra, hogy egy újabb reakció, egy nagyobb szabású akciót indítson ismét a protestantizmus ellen s ennek első ténye volt az elkeresztelés!! Ezzel szemben a kormánynak, ha kellőleg felfogta volna a mutatkozó jelenségeket, s még inkább, ha szívből lelkében nem húzott volna az igazga klérushoz, az lett volna a feladata, hogy az 1868-iki törvénynek sanctioval való ellátásáról gondoskodjék. De nem afféle ebruári rendelettel! Ezen rendelet gyengéssége s gr. Csákynek csakhamar történt azon nyilatkozata, hogy a klérusnak a dogmára és lelkiismeretére való hivatkozását feltétlenül respectálni kell, azon feltevésre jogosítanak, hogy ő maga is benne volt abban a complotban, mely

egyenesen acúttá akarta tenni a helyzetet; ő maga is utakat és módokat keresett arra, hogy a klérusnak megtegye azt az óriási szolgálatot, hogy őt az 1868-iki törvény nyügétől megszabadítsa.

A közt, a mit egyrésről Wekerle és Csáky, másrésről a klérus és a polgári házasságot ellenzőknek zóme, nevezetesen Apponyi családnak, bármennyire állanak is szemben egymással, csak fokozatos különbség van; katolikus és klerikális érdekből. klerikális célokkal indult el s ilyeneket van hivatva valószínűsíteni az egész akció. A különbség csak az, hogy a kormány azt tartotta, hogy kell adni valamit a nagy célnak biztosításáért, a klerikális tábor pedig ingyen akart megkapni mindent. Az áldozat, melyet Wekerle és elvtársai szerint meg kell hozni a klérusnak, a dolog lényegére nézve nem is nagy; hiszen erre klasszikus tanunk van gr. Apponyi Albertben, a ki fényesen kimutatta, hogy a katolikusok még annyit sem szenvednek, mint a protestánsok; klasszikus tanunk van Polónyiban, ki a polgári házasságot plane el is fogadja; de legklasszikusabb tanunk van király ő Felsőségében, ki annak színrehozatalát megengedte. De a klerikalizmus — s ez teszi az egész különbséget — nem akarja vállalni még azt sem, hogy rajta „egyet üssenek,” ha mindjárt ellenfelén is ütnek egyet s még ha nagyobb is — Apponyi szerint; ők ingyen akarták megkapni az 1868. 53. eltörleszt.

Azaz, hogy nem egészen ingyen. Pénzzel kinnálnak. De kinnálnak mind a ketten és ebben a nagy ellenfelek egy húrton pendülnek, a mi csudálatosan árulja el a közös származást és észjárását.

Hittük volna-e valaha, hogy nekünk gr. Apponyi lesz a képviselőházban főpátronusunk? Ő „fellt bennünket.” Hogy mibennünk nagyobb kárt fog tenni a kötelező polgári házasság, mint a katolikusokban (Ugron is közbeszólt, hogy a Szilágyi nyert tapsaiból nem él meg a szegény kálmánista pap); tőle is várunk még több gyöngéd szavakat is!) Apponyi nem akarja eltörülni az 1868-iki törvényt, míg rólunk nem lesz meg a kellő anyagi gondoskodás; addig hát nálunk marad az 1868. 53. — zálogban. De bezzeg Szilágyi Dezső se volt rest. Alig, hogy elhangzott a nemzeti párti aranyzájú Szent-János bűvös ajkairól a protestánsok iránti szerelmi ömlengések szírieni éneke; sietett Szilágyi Dezső ráduplálni, hogy veszedelmes hatásának elejét vegye, s a „nagy cséplőgé” részéről várt „szétmarcangolás” helyett, hallottunk egy csodálatosan szelíd, majdnem elandaltó zengedézet, emlékeztetőt az édes tejre, melyet ellenméregnek szoktak beadni bizonyos fajta mérgek ellen, melyeket valaki lenyelt. Mily szépen, mily melegen, mennyi gyöngédséggel beszél a kálmánista papokról! De a

szabadelvű kormány nagy jogtanácsosa, látszik, milyen iskolába került a Wekerle és Csaky oldalán! Ha ugyan szükségbe volt ez iskolára annak, kiről tudva volt, hogy a legnagyobb virtuozitással tudja hasogatni a hajsziát tizenkétfelé. Nagyszerű gondolat volt tőle azt mondani nagy hévvel, hogy az 1848. XX. t.-c. „*gondolata*” megvalósított volt a kormány által, *akár lett volna egyházi politikai reform, akár nem*; és hogy ő az 1848. XX. „*alagondolatát*” nem akarja összeköttesbe hozni az 1868. 53. módosítással, mert nem akarna abba a színbe keverni a protestánsokat, hogy a hazafias áldozatért magukat előbb megfizettetik. Hát ez nagyon szép, de a két ténynek ideje *fatalisan összeesik*. A mint megindult az egyházi reform műve, koulánsá lett a kormány s valódi meglepetésül adott a két prot. egyház domesztikájára 150,000 forintot. „Der schmiert, der fahrt.” Mintha csak előpénzül kaptuk volna; tartunk tőle, hogy végkielégítés is lesz! De hát ezt már valósággal megkaptuk s mint Szilágyi kilátásba helyezte, a miniszterelnök majd fog még ígérni többet is. És ez azután nem lesz csak Apponyi-féle érzélgés, mert mint a német mondja: „Geld spricht.” Ez világos, de bizonyos az is, hogy nincs az a hatalom se Szilágyi Dezsőnél, sem sehol, a mely azt a tényt, hogy pénz kaptunk, s hogy még többel megbiztattattunk és hogy ezzel egyidejűleg jött szőnyegre az 1868. 53. t.-c. eltörlése, megváltoztatni képes legyen.

Ázóta, hogy Szilágyi Dezső fentemlített beszédét elmondta, a folyamatban levő nagy egyházi politikai vitában majdnem valamennyi szónok nyilatkozott az 1868. 53. t.-c. kirkról is. A nyilatkozatokban azon érv játsza a legfőbb szerepet, hogy az a törvény a protestánsok részére úgy se volt egyéb, mint írott malaszt. Ez, mint a tények, a 25 évi gyakorlat bizonyítják, a valósággal homlokegyenest ellenkezik. Ha nem volt a törvény mindig megtartva, abból nem az következik, hogy el kell vetni, hanem az, hogy el kell látni azzal a sanctióval, a melyet meghozatala alkalmával hozzá kötni szükségesnek nem tartottak. Hogy a törvénynek volt vitális ereje, fényesen bebizonyítja az, hogy sanctio nélkül is oly jó modus vivendit tudott teremteni hosszú időn át. Ha eddig, például egy protestáns fiatal ember el akart venni egy „jó párthé” katólika leányt s ennek rokonsága azt kívánta, hogy ígérje meg a gyermekek katólikus nevelését, az a fiatal ember azt válaszolhatta: ne kívánják, hogy jövedébeli vejük magát törvénybe ütköző ígérettel, a tisztességgel már ennél fogva is ellenkező lépéssel kompromittálja. Tisztességes emberek közt ennek meg volt a hatása; ezen lélek-

tani momentumban hathatós sanctio rejlett az a támasz, melyet ekként az a — ha úgy tetszik, csakis declaratorius — törvény a protestánsok részére képezett, jövőre elesik. Azok a szerződések, melyek a vegyes házasságoknál akár egybekelés előtt, akár egybekelés után köttetni fognak, semmi egyebek, mint reverszálisok, eddig a törvény által tiltott s érvénytelennek nyilvánított, most már törvényesített s a törvény által megrendelt reverszálisok. Hát teljesen kiment már mindenkinek emlékezetéből, milyen küzdelem folyt e tárgyban 1848 előtt? A mit akkor annyira perhorrescált kivétel nélkül az összes protestantizmus és valamennyi szabadelvű katólikus ember, most egyszerre ártatlanná vált? A katólikusok és protestánsok közti „*erőviszonyok*” egy hajsziányit sem változnak a polgári házasság behozatala által s a protestánsok sorai közt annál inkább romboló hatást fognak gyakorolni a reverszálisok, mert a mi azelőtt, mint a katólikus klérus által gyakorolt malversatio, a protestáns felek részéről pedig mint tisztességtelen és gyáva viselkedés tekintetett, jövőre nemesak megengedve, de országos törvény által, mint normális eljárás, egyenesen indikálva lesz.

Nevezetes dolgokat mondott Wekerle miniszterelnök utolsó beszédében. Azt mondta, hogy miután ők belátták, hogy — röviden szólva — a mindinkább türelmetlenné vált klérussal bírni nem lehet; miután a klérus egyenesen felmondta az engedelmességet; miután az 1868-iki törvény módosítását követelte; a kormány elhatározta azon álláspont elfoglalását, hogy az állam és az egyház cselekvési köre külön választassék.

A nélkül, hogy ezen nagy kérdés tüzetes tárgyalásába bocsátkoznám, egy pár futólagos megjegyzést kívánok tenni azonnal erre a világra bocsátott nagyfontosságú enunciatióra.

En úgy látom, hogy Wekerle miniszterelnök úr nagy tévedésben van, ha azt hiszi, hogy az, a mit ő az egyházi politikai téren nagyban és egészen cselekszik, annyi volna, mint az államnak az egyháztól való elválasztása. Megengedem, hogy tesz egy-két lépést előre, de csak kisebb fontosságú dolgokban, hanem ugyanakkor tesz egy-két lépést hátra és pedig hasonlíthatlanul fontosabb dolgokban. Először is, ha ő kész arra, hogy a kongrua a klérus által tervezett módon rendeztetvén, az állam is hozzájáruljon a katólikus plébánusok fizetéséhez; ha továbbá kész arra (mit egyébiránt még majd meglátunk!), hogy az állam a többi egyházakat is rendszeresen segítse: akkor még szorosabb kapcsolatba hozza az államot az egyházzal, nemhogy a kettőnek szétválasztását eszközölné. De to-

vább: ha a miniszterelnök úr kész hozzájárulni, hogy úgy a kongruának, mint a katolikus autonómiának rendezése, illetőleg megalkotása akként jöjjön létre, mint azt azon férfiak, kik már benne sáfárodnak, tervezik: akkor ennek az lesz a következtése, hogy az összes egyházi javak a katolikus felekezet, azaz a katolikus klérus rendelkezése alatt maradnak, számára biztosíthatnak beláthatlan hosszú időre. Nem volna-e a legnagyobb képtelenség akként választani külön az államot és az egyházat, hogy az egyház, a „par excellence egyház,” a katolikus egyház vegye magával azt az egész óriási vagyont melyre rendelkezik? Ha már így is, a mint eddig voltunk, hogy az egyházi beneficiumokat az utolsó kanonoki stallumig a felelős kormány konferálta, mint a miniszterelnök bevallotta, nem lehetett bírnai a papokkal: majd mit fogna művelni a szétválasztás után a teljesen szabadabb lett egyház! Ha a „szabad egyház a szabad államban” politikáját akarja a kormány megvalósítani, akkor azon kellene kezdenie, hogy vegye el az összes állami eredetű egyházi javakat, gondoskodjék minden vallásfelekezet önmagáról, éljen meg mindenik a hogy tud, az államnak hozzá semmi köze; de afféle palliatív eszközökkel, melyen a polgári házasság és anyakönyv, — mert a nagy céllal szemben ezek csak is palliatívák és semmi egyéb, — azt a nagy célt nem fogja nemcsak elérni, de még ez irányban való haladást sem fog eszközölni. Nem fog haladást eszközölni, mert a tovább haladás útját egyéb intézkedéseivel (kongrua, autonómia) önmaga is egyenesen bevágja. Nem haladást, de egyenesen visszacsúszást fog eszközölni az 1868. 53. törvény eltörlésével, mert ezzel szabad vásárt enged a katolikus klérusnak arra, hogy a protestánsok fogyasztására sikeresebben működjék, tehát még erősebbé fogja tenni azt a hatalmat, mely majd az államtól teljesen emancipálva, óriási birtokával korlátlanul rendelkezve, fog az államra nehezéni.

Egyébiránt, beszéljünk nyíltan, a „szabad egyház a szabad államban”, eszméje helyén lehet oly országban, (a mint hogy ott meg is van valóságban), mint Észak-Amerika, hol a katolikus felekezet kisebbségben van, s a kath. klérus, melynek ott a multban sincs gyökere, egy hatalmas társadalomban alárendelt szerepet visz. Katolikus országokban és kivált ott, hol a katolikus klérus soha nem szűnő prozelita-csináló fanatizmussal dolgozik: az állam csak úgy élhet meg ezzel a klérussal, ha soha sem bocsátja ki kezéből üstökét. Annnyira evidensnek tartom ezt, hogy a „különválasztás,” melyet Wekerle most próklamál, semmi nem egyéb, mint ürügy a meghátrálásra, mint a gyengeség bevállása.

Hiszen Wekerle nyilatkozata „in ultima analysi” oda megy ki, hogy eltörlik az 1868. 53. t.-cikket, „mert az 1868. 53. t.-c. módosítása is *kívántatott*.” Gyengeség vagy connivencia, clerikális complot az egész szabadelvű egyházpolitikai reform, tertium non datur — az én felfogásom szerint.*

Mocsáry Lajos.

Egy pár észrevétel Mocsáry Lajos ur cikkére.

Budapest 1894. febr. 26.

Alig van a közélet terén valaki, a ki iránt annyi nagyrabecsüléssel és igaz rokonszenvvel viseltetném, mint *Mocsáry Lajos* írót nem habozom kijelenteni, hogy nem csak közéletünk veszteségének, de szegényének is tartom, hogy a mai nehéz időkben Mocsáry Lajos nem ül a parlamentben, hanem andornoki magányában kontemplál. Azonban e kiváló tiszteletem, nemcsak hogy nem tilt el, de ellenkezőleg ream parancsolja azt a kötelességet, hogy e lapok múlt számában megjelenjen egyházpolitikai cikkének egy részére szerény észrevételeimet megítem.

Teszem ezt abban a reményben, hogy a t. szerkesztő úr lesz kegyes engem recipiálni, mielőtt még a recepció életbe lép és megengedi, hogy ott tegyem meg az előle észrevételeimet, a hol a szerintem téves enunciáció jelenlét. Nem kívánom Mocsáry Lajos úrnak az egyházpolitikai nézeteit és az 1868: 53. t.-cikkre vonatkozó fejtegetéseit bírálat tárgyává tenni, mert ez és főként e helyen az én feladatam nem lehet; én csupán arra szorítkozom, a mit Mocsáry Lajos úr a zsidók szerepléséről mond.

Azt mondja ő, hogy a protestantizmus minő nevetéses szerepet játszik, a midőn a frazisek terén a hirlapiró sereggel versenyez, a mely nem bánja, ha a világ felfordul is, csak a zsidóság „hűsége és dicsvágya” kielégíttessék.

Hát én merem állítani, hogy ez a nézet teljesen téves és indokolhatlan. Téves, először azért, mert nem csak a zsidóság küzd a polgári házasság mellett, de az összes felekezetek intelligenciájának 80 százaléka; téves másodsor, mert a zsidóság, *mint felekezet*, absolute semmi jót nem várhat a polgári házasságtól.

De ha már csakugyan azt hiszi Mocsáry úr, hogy a főmozgató erő a zsidóság hűsága — én ugyan a társadalmi, politikai és felekezeti egyenjóságúra való törekvést inkább minősíteném önzetnek, mint hűségnek; — még ha ezt hiszi is, akkor sem ennő a törvényjavaslatnál volna meg az a bizonyos zsidó dicsvágy és hűség, hanem talán inkább a recepció kérdésénél. Ez pedig egészen más dolog, mint a kötelező polgári házasság és úgy tudom, hogy nem csak a zsidóság jobbjai óhajtkák ezt elérni, de Mocsáry Lajos úr is mindenkor támogatta e törekvésben a magyar zsidóságot.

De téves Mocsáry Lajosnak az a hite is, hogy a zsidóság előtt annyira semmi sem az az 1868: 53. t.-c.

* E cikknek egynemely személyi vonatkozását nem tudjuk magunk előtt ismételni; egészen vége azonban híven fejezi ki lapunk álláspontját az 1868. LIII. élke felől és abban a tekintetben is, hogy nekünk nem *hívott* egyenjóságúra, hanem *tényleges egyenlőség* van szükségünk a ezt nem *ispirtéssel*, hanem *tételes törvényekkel* kell biztosítani. Együttal a t. szerző kívánságára készséggel tudjuk, hogy előbbi cikkben, Apponyival szemben, *facultatis* polgári házasság helyett, mindenütt *szükséghely* értendő. Szerk.

ismétlem, hogy nem az én feladatomban ebbe, a protestáns és katolikus felekezetek között fennforgó nagy harcban, helyé avatkozni, de annyit bátor vagyok megjegyezni, hogy ha Mocsáry Lajos úr szerint a „szülők természetes joga” a vegyes házasságoknál majdnem minden gyermeket el fog halászni a katolikus egyház számára: akkor én azt merem állítani, hogy a zsidó házasságfeleknél pedig egyenesen minden gyermeket el fog veszni és a keresztény vallások fogják azt elhalászni. Nem vonom kétségbe, hogy az ily házasságok ritkán fognak megsejteni még a polgári házasság életbeleté után is, de ha csak egy ily elhalászás esik is meg, már az is csorbát ejt az elven. A ki pedig annyira rabja az elvnek, miként Mocsáry Lajos — és ezt az ő dicsőségére való dolgoknak tartom — az előtt nem a statisztikai kimutatásnak, de magának az elvnek kell irányadónak lenni.

És így talán sikerült kimutatnom, hogy a magyar-zsidóság nemcsak a protestantizmus iránt érzett, kétségbevonhatatlan tisztelete és rokonszenve, de a saját felekezeti érdekeiből is kell, hogy az 1868: 53. t.-c. határozmányai iránt a legnagyobb érdeklődéssel viselkedjen. És legyen meggyőződve a cikkíró úr, hogy ha a zsidóság Mocsáry Lajos úrral együtt közösen csinálhatná meg az egyházpolitikát, akkor az 1868: 53. t.-c. és az elkeresztelési rendelet nem csak „fenntartandó” de végrehajtandó is volna. De hát — — — — —

Abban — mint mondtam — nagyon tévedett Mocsáry Lajos úr, hogy csak a zsidóság küzd a hírlapirodalom terén a kötelező polgári házasság mellett; mert küzd a mellett az igaz magyar liberálisizmusnak és szabadságszeretetének majdnem minden bajjoka. De még abban is téved, hogy az egész zsidóság küzd a kötelező polgári házasság mellett, mert ez állítást fényesen megcáfolja a „Pesti Napló”, a mely — közbevetőleg — legyen mondva — Mocsáry Lajos úrnak újabb egyházpolitikai cikkeit hűségesen átveszi (?), bizonyára nem a szabadelvűség, se nem a protestantizmus érdekeinek előmozdítása végett.

Végezetül egy pár szót még. Mi véghetetlenül sajnáljuk, hogy ne mondjuk: fáj nekünk, hogy a mi törekvéseink és eszméink lelkes harcosainak élen nem üdvözölhetünk egy oly köztszűzletben álló, a hazafiság és becsület mezején annyira kimagasló, minden tisztességes embernek példányképpül szolgálható férfit, miként Mocsáry Lajos. De vigasztal bennünket az a hit és remény, hogy az egyházpolitikai reformok sikere olyan új epochát fog inagurálni a politikai és társadalmi közéletben, a melynek eredményei — ha nem is teljesen elérni — de legalább meg fogják közelíteni azoknak az eszményeknek a dadalát, a melyekért a Mocsáry Lajos úr szíve egy hosszú életem át dobogott és — adja Isten — hogy még sokáig dobogjon!

T. szerkesztő úr pedig azon esetben, ha e felszólalásomat, mint teljesen értéktelen dolgot nem dobta félre, fogadják legmelyebb köszönetemet; minden körülmények között pedig igaz nagybecsűlésemet azért a nemes és tiszteltreméltó küzdelméért, a melyet becses lapjában a minden, arra érdemes felekezetet egyaránt boldogító szabad eszmékért és emberis törekvésekért folytat.*

Araury Lipót,
hírlapíró.

* A Nemzet munkatársának eme felszólalását készséggel nyomattam ki annak igazolására, hogy mi öszintén valjuk az sauditur et altera parsé elvét, nem úgy, mint a zárt soroimok között döögő napi lapok. Hogy az 1868: LIII. éltérleése a zsidóságnak sem lesz javára, — azt jól sejtja a t. felszólaló. Szerk.

ISKOLAI ÜGY.

Vélemény a tisztáninni ev. ref. egyházkerület népiskolái számára készített új tantervre.

A társadalmi működés minden terén, a mi leginkább elősegíti a sikert, a helyes munkabeosztás. Kell ily munkabeosztásnak lenni az iskolában is, mely által szabályosan irányítottassék mind a tanító, mind a tanítványok működése. Ezt a célt kell szembe előtt tartania minden tantervkészítőnek; ezt a célt kell szolgálnia minden egyes tantervnek — Ennél többre becsülni, legyen bár az a leg-tökéletesebb, egyetlen tantervet sem szabad, mert a leg-tökéletesebb sem több, mint egy vaz, a melyet csak a tanító szorgalma s didaktikai képzettsége eleveníthet meg, hozhat így értéke; de ezen fent jelölt célra mégis a mily hasznos, époly szükséges. — Szükséges, hogy a mennyiben az felelő idő követelése új tananyagokat s új didaktikai rendszereket a régi anyagoknak új tanmodort feldolgozását kívánják meg: az ily tantervek is időnként módosuljanak, a fejlődő viszonyokkal párhuzamosan fejlődjenek.

Arvai József, nemcsak tankerületünknek, hanem hazánkban is egyik elsőrangú paedagógusa, 33 évvel ezelőtt írta meg egyházkerületünk megbízásából népiskolánk számára azt a tantervet, melyet tanszékében méltó utódja, az Irodalmi Kör megbízásából újjá dolgozott, vagy mondjuk: helyette újat írt.

S midőn az előadás alá bocsátott emez új tantervet egyházkerületünk önkormányzati rendszerünkben folyólag, letette az egyházmegyékhez véleményes jelentéstél végett: nekünk első szempontunk kell, hogy legyen ennek elbírálsánál: mennyiben felel meg e tanterv első sorban felekezeti érdekeinknek? És eme felekezeti érdek nem lehet más, mint népünk általános, állásának megfelelő neveltségben való részesítése mellett, annak vallás-erkölcsi nevelése. Epen ezen, mondjuk felekezeti, de egyetemes szempontból is a legfőbb gondot igényli minden tantervkészítőnél a vallás tananyagának helyes beosztása.

És ha ezt a bírálatunk alá bocsátott, különben, be kell ismerünk, igen kitűnő tantervet, ezen szempontból vesszük elbírálsánk alá: sajnálatlalt bár, de kénytelenek vagyunk kijelenteni, hogy ezt éppen ez oldalról találjuk a leggyengébbnek. — Bár tudjuk és a tantervkészítő javára szívesen ismerjük be, hogy ő egyházunknak igaz és buzgó hive; nem kételkedünk abban sem, hogy ne tudná miszerint a vallásfejlődés terén a kereszténység a maga egész szervezetével és intézményeivel, mint egy fejlemény áll a zsidó egyház hitnézete s intézményei felett: annál inkább csodálkozunk rajta, hogy sem az ő, sem az új-szövetséget nem tekintti ilyen magasabb szempontból; nem tekint a maga egészében, sem organikus fejlődésében, hanem, mintha a biblia leírt eseményei csak mint egy olvasókönyv szervesen összefüggésben álló darabjai állának egymás mellett, úgy hánja azokat szét a különböző osztályokba. Hogy például igazoljuk állításunkat, kiir összesen 30 tételt. „A teremtés történetétől — Jézus menybemenetelig” a csoportosított I—II. osztály számára; ismét 40 tételt „Kain és Ábel-től — Saul megteréseig” a csoportosított III. és IV. osztály számára.

Lehet, hogy a tanterv t. szerzőjét az osztályok csoportosítására fektetett nemes, de e téren túlhajtott buzgalom vitte be abba a kényszerhelyzetbe, hogy ekként

tagolta szét a biblia szerves egészét, valamint ez vihete be azon tolibanák is megjáró nagy tévedésbe, hogy az első osztálynak vallástani tananyagát 30 bibliai esemény feldolgozását tűzi ki egész a Jézus-menybemenetelig, holtot az I. osztálynak — szerény nézetünk szerint — más tananyag a vallás-ismeret világlágából nem lehet, mint egy pár rövid ima s egy pár vallás-erkölcsi tartalmú szép elbeszélés.

Ekként kénytelen lévén a tananyag beosztását meghatadni már a kezdő alapján: adom — legjobb belátásom szerint — a vallás tananyag beosztását egy 6 osztályú népiskolára nézve a következőkben:

I. oszt. Imák, vallás-erkölcsi rövid elbeszélések.

II. oszt. Ó-zsövetségi rövid történetek (37 darab), bibliai- és zsolta-versekkel.

III. oszt. Új-zsövetségi szent történetek (24 darab) bibliai- s dicséret-versekkel.

IV. oszt. Keresztény erkölcsan.

V. oszt. Keresztény hittan.

VI. oszt. Egyháztörténet s főként a reformáció története.

Az I. osztály a tananyagot venné részben az előzőbeli elbeszélésekből, részben az abc-ben.

A II. osztályé volna az ó-zsövetségi történetek:

1. Az első emberpár teremtése. 2. Lakása a paradicsomban. 3. Kiűzése a paradicsomból. 4. Megromlás az első testvérpár példájában. 5. Bűnhözde. (Özönvíz). 6. Megtérése. (Ábrahám). 7. Ábrahám hívata. 8. Ábrahám fiú engedelme. 9. Ábrahám utóai. 10. Izák fia. 11. Jákob — Eliezer. 12. Jákob fia. 13. József Egyiptomban. 14. Mózes születése. 15. Kűdötése. 16. Halál. 17. Józsué. 18. Sámson. 19. Izrael a bírák alatt. 20. Izrael a királyok alatt. 21. Dávid a zsoltaíró. 22. Salamon, a templomépítő. 23. Ilyes prófeta. 24. Jób. 25. Dániel prófeta. 26. Kesergő Jeremiás. 27. Próféta jövőndőlése a Messiásra.

A III. osztály tananyagát az új-zsövetségi szent történetek: 1. A prófetai jövőndőlések beteljesűlése. 2. Keresztelő János utóiró működése. 3. Jézus születése. 4. Jézus szülői s házi nevelése. 5. Vágakozása a templomban. 6. A templomban a bölcsék között. 7. Hívata. 8. Megkeresztetése. 9. Megkűsűrtetése. 10. Tanítványai kűbűbe. 11. A betegek körül. 12. Utolsó jeruzsálemi útja. 13. Nyilvános fellépése. 14. A templom megtűsűtása. 15. A farizeusok lealcazása. 16. Ellenségei. 17. Utolsó vacsora. 18. Jézus bírái előtt. 19. Jézus tanítványával szemben. 20. Önmegadása. 21. Önfeláldozása. 22. Halálán vett gyűzedelme.

A IV. osztály tananyagát a keresztény erkölcsan a következő feldolgozandó tételekkel: 1. Az ember paradicsomi élete. 2. Bűnbeesése a törvény megsértése által. 3. Bűnhözde a törvény megsértése miatt. 4. Mózes, mint a tizparancsolat írója. 5. A tizparancsolat származása. 6. I-ső parancsolat. 7. II-ik p. 8. III-ik p. 9. IV-ik p. 10. V-ik p. 11. VI-ik p. 12. VII-ik p. 13. VIII. p. 14. IX-ik p. 15. X-ik p. 16. A legfőbb parancsolat. 17. Jézus, mint a legfőbb parancsolat szerzője. 18. Mint vallás-erkölcsi éltevezér. 19. Jézus szerete. 20. Felebarát szerete. 21. Betegek gyógyítása. Lázár. 22. Szerencsétlenek felségelése. - igralmas samaritanus. 23. Gazdag és Lázár. 24. Tékozló fiú. 25. Magvető. 26. Családi. 27. Polgári. 28. Egyházi éryenek. 29. Kötelességeink Isten. 30. Magunk. 31. Mások iránt.

Az V-ik osztály tananyagát: Keresztény hittan a következő feldolgozandó tételekkel: 1. Ábrahám hite. 2. Jézusi hit. 3. Az úr imája. 4. Mi atyánk. 5. Ki vagy ... 6. Megszenteltessek ... 7. Jöjjön el ... 8. Légyen meg ... 9. Add meg ... 10. Écs bocsásd meg ... 11. Écs

ne vigy ... 12. Mert tied ... 13. Amen. 14. Isten, mint a világ teremtője. 15. A világ gondviselője. 16. Isten ismerete a természetből. 17. A bibliaól. 18. Isten tökéletességei. 19. Az Úrnak félelme. 20. Isten szerete. 21. Isten tisztele. 22. Imádkozás. 23. Eskűvés. 24. Ítélet. 25. Lélek halhatatlansága. 26. A megváltás. 27. Jézus, mint megváltó ...

VI. osztály tananyagát: Egyháztörténelem a következő feldolgozandó tételekkel: 1. A szentlekek kitűltetése az apostolokra. 2. Az apostolok működése. 3. Pál megtérése. 4. Apostoli hit-forma. 5. A gyűlekezetek szervezése. 6. Istenisztele. 7. A kereszténynek ültözötése. 8. Nagy Konstantin megtérése. 9. Egyházi szakadás. 10. pápaság kifejűtése. 11. Első reformatori mozgalmak. 12. A pápaság visszadűlése. 13. Luther fellépése. 14. Zvingli működése. 15. Kálvín élete. 16. A protestáns név eredete. 17. A reformatói küzdelméi. 18. Terjedése Magyarországon. 19. Országos szervezkedése. 20. Ültözötése főként Rudolf alatt. 21. Az erdélyi fejedelmek pártfogása. 22. Békekötések. 23. I. Lipót, Pozsony, Eperjes. 24. II. József 1790/1. 25. Egyházkormányzatok kifejűtése. 26. Egyházközségek. 27. Egyházmegyék. 28. Egyházközlötök. 29. Konvent. 30. Zsinat. 31. A zsolta fordítása. — Senczi Molnar Albert. 32. A biblia fordítása. — Károli Gáspár.

A vallás tananyagának ilyen beosztásától s helyesen szerkesztett tankönyvek segítségével leendő feldolgozástól várom én a vallástani ügyének előbbrevitelét a népiskolában, a hol — sajnalattal kell bevallanunk, — hogy ma, dacára, hogy a vallástani foglaja el sok helyt az iskolai időkön közel fele részét, még sem all a siker a legesikelyebb arányban sem a ráfordított idővel; megérdemli azért, hogy e tantárgy tanításának helyesebb é s sikeresebb tételével tölpejűdjünk minél többen; megérdemli, hogy én is sorban arra hívjam fel az intézők szives figyelmét.

A vallástani segédanyagánál, az énektantárgyánál szintén nem helyeslem az osztályok olyatén csoportosítását, mint azt a tanterv készítője teszi, hanem a betanítás felvett 50 darabot óhajtánm 10—10 darabjával beosztani az 5 osztályba, öt éves cyclusba, magától értetűdűvén, hogy az első osztályt kihagynám a számtásból.

Ugy az írva-olvasás, mint a nyelvtan tananyagának felsorolásánál szereteném ott látni, mint használható tankönyveket, az Irodalmi Kör által közöleben kiadott új ÁBC-t, valamint a nemrég átdolgozott Magyar nyelvtant.

Tűlterhelésnek tekintem, melynek gyakorlati értéke vajmi kevés, az ének elméletének oly kiszűsített körben való tanítását.

Osztozóm Dicső Endrénék, mint e lapok mult évi 22. számában fellépet első bírálnak azon bírálati nézetében, melylyel elítéli a csendes foglalkozásnak túlbűcsűsűsűtét, feltettev itéletét egy szintén neves pedagógusunknak, dr. Kiss Áronnak, ezen véleményére: „a csendes foglalkozás legtűbűsűsűr csak csendes semmittevés s igen sok alkalmat nyűjt arra, hogy a gyermek szórakoztatott legyen.” Azért én elégnék, az iskolai feyelem fentartása érdekében is előnyösebbnek tartom, hogyha a felsőbb osztályok addig, míg a tanító az alsóbb osztályokkal vűgez, előkészűlnék vagy egyszerűen figyelnek s csak a tanlecke feldolgozása után kapnak a rendezott tananyagból írásbeli utányagorlatot. Ezen rendszer mellett szükségképen el van kűrűlve az a beállható tévedés is, hogy pihenőt kelljen adni egy osztálynak, a mely még nem dolgozott.

Gyakorlatból szűlvá, elítélek minden kisegítő rendszert, mert nem akarom, hogy a kisegítők elrontás, a

mit én javítottam. Osztom nevezett bírónak ama kiváló véleményét itt is, hogy a kisegítők besegítenek az eredménytelenségbe.

De ott már határozottan a tanterv készítője mellé állok, hol a tantargyak sorából a beszéd- és értelemgyakorlatot, mint a mely sokkal inkább tanmódszer, mint tantárgy, a házi ipar-, mértan-, egészség- és gazdaságtannal együtt kiküszöbölje. — elégnék tartván a faiskolai s ezzel kapcsolatos gazdasági gyakorlatokat.

Ezek szerény nézeteim a benyújtott tantervre, a melyeket, ha a tanterv derék készítője figyelmére mélt, nem csak, hanem ezek szerint azt átdolgoza, hiszem, hogy nagyot fog segíteni népiskolai ügyünk előbbrevitelén.

Új István.

TÁRCA.

A jezsuiták és az ellenreformáció.

Most, a mikor a főpapok által vezetett kath. nagygyűlés a leendő parlament reverszálós és hárompártos kath. képviselőikkel szeretné megtönni; a mikor tehát a jezsuiták által szított kath. reakció minden vonalon megindult, annyira, hogy annak ellensúlyozására szabadelvű kath. nagygyűlést kellett ösztöndobozani: — igen időszerűnek tartjuk a „Prot. Kirchenzeitung”-nak egy feljajdulását (1894. 3. sz.) bemutálni, hogy lájkostassuk olvasó közönségünket a felől: mit várhatunk mi a jezsuitizmus megindult terjedésétől s a protestantizmus esetleges meggyöngyölésétől — szeretet hazánkna. A cikk írója a német birodalmi protestantizmusról s az egész birodalom békeségeiről agódi; de úgy egyes pontjaiban különösből, mint általában egész szemléletben minket közelről érdekel s mintalra nekünk is szólna.

„Gyakran kijutott ugyan már protestáns népünknek az a mely megaláztatás, hogy vallási érdekeit lanyhán látta képviselve a német parlamentben, annyira, hogy a centrumpart győzelemről-győzelemre szállt; mindamelllett semmi sem sujtotta mostanában erősebben a német protestantizmust, mint az az engedmény, a mely szerint a parlament másodszeri szavazásán is megengedte, hogy a jezsuitákat kitűbő törvény visszavonassék. — Hát ismét éjszaka borítsa be Nemetszágot? Hát annyira kihalt volna-e a politikai és protestáns szabadságergetez az 1870—71-ki dicső harcok után, hogy önként kiszolgáltuk magunkat a római zsarnokságnak? Hát csakugyan nem vagyunk mi jobbak, mint egy szolga-had, a mint külföldön neveztek bennünket, mielőtt ösztöndörömlünk egy új német császársággá? Az elégedetlenség forr és háborog az egész birodalomban; pártok pártok ellen fegyverkeznek; a birodalom és haza iránti kötelességek egyéni érdekek miatt gyakran hátrébe szorítanak; — hát így folyjon-e ez tovább is, talán az éls megalkotott német birodalmi egység rombadőltségig? A jezsuiták azért nyerjék-e vissza honosságukat, hogy a birodalmi bukást siettessek? — talán egy második harminc éves háború által?

Ama nagy hullámok vert vitákban, melyek a jezsuitáknak a birodalomba való visszabocsátása miatt folytak, egységek ismételen is azzal érveltek védenek mellett, hogy a rendet egy kivételes törvény számúta a birodalomból, már pedig a kivételes törvények igazságtalanok és nem volnának megengedhetők. Azzal is előhozakodtak, hogy Loyola Ignác rendezte nem a protes-

tantizmus ellen alapított. Az első állítás — véleményem szerint — nem logikai, a másik pedig történelmileg nem igazolható.

Minden kivételes állapot, kivételes alkalmazkodást követel. Más bánásmódban részesül a beteg és másban az egészséges ember, a fekélyek és rákképződmények pedig, hogy megmentessék a test a gyorsan terjedő veszedelemtől, kivagattanak. A jezsuita rend nem egyéb, mint az államok testén — legyenek azok bár katolikusok vagy protestánsok — megevesedett fekély. Ezt a fekélyt csak imént metszettük még ki magunkból szerencsén és most újra magunkba öltük azt! — Miért? Azt mondják: azért, mert annak joga van élni!!... A mi pedig nem jelent mást, mint azt, hogy szántsándékkal szolgáltatták ki a német birodalmat egy új mérgezés és felbomlási folyamatnak. A szocialista, a Welf, antiszemita és más villongásokhoz megszerezték az országunk meg a felekezeti versengést is és hogy ez utóbbi mily iszonyúvá fejlődhetik ki, tanúsítják maguk a jezsuiták, sőt működésük borzasztó története által. Rövid uton ezt bebizonyítani nem lehet; de annál tisztábban láthatjuk, ha a történelemben beletekintünk.

Az igaz, hogy Loyola Ignác, a spanyol lovag, akkor, mikor ő magát a „Jézus társaság” alapítására elszánta, még mit sem tudott akár Luther, akár Zwíngli fellépéséről s egyedül az volt célja, hogy a pápának egy papi gárdát teremtsen, a mely teljes önmegtadadással szentelje magát szolgálatainak, annyira, hogy minden egyes tagja mindenkor készen legyen „Ö Szentségének” és parancsainak vakon engedelmeskedni, tekintet nélkül arra, hogy mit követel tőle „Krisztus helytartója”, hová küldi őt, vagy hogy „Ö Szentsége” parancsainak, a szolgálataik, javára vagy kárára vannak-e? Mikor azonban Ignác a „német eretnekségnek” olaszországi nagy és szörnyű terjedésétől értesült, a pápa iránti hűségükjét legott megtördölte azzal a kötelezettséggel, hogy azzal mindaddig nem nyugszik; a mig minden eretnekséget teljesen ki nem irt és mig a „Krisztus helytartója”, mint legfőbb egyházi és világi ur, lábainál nem látja az egész világ népeit, fejedelmét és uralkodóit. És Ignác, mint valamely óvatos, de egyuttal bátor hadvezér — oly kitűnően tudta a „Jézus századát” begyakorolni, hogy rövid idő alatt mind visszahódította a szent szék számára azokat a tartományokat, a melyeket attól a protestantizmus elszedett; az olyan eretnekeket pedig, kik sem bibliájukat kiadni, sem minden eretnekséget megtagadni nem akartak, a legborzasztóbb büntetésekkel — jóságvesztés, száműzés, örökös fogság, magya stb. — üldözték. A legszomorúbb joggal mondhatjuk tehát, hogy „Jézus századában” a reformációnak a legelkeseredettebb ellensége támadt, a minthogy maguk a jezsuiták is szívellen dicsekszenek azzal, hogy ők csinálták az ellenreformációt. Ha ezt most el akarjuk és fogjuk felejtetni, az a rendnek roppant előnyére, de a protestantizmusnak és a német birodalomnak a legnagyobb veszedelmére lesz!

Sokszor volt szó utóbbi időben arról, hogy mily jó doig volna az, ha a protestáns falusi lelkesnek mód nyujtának arra, hogy theol. tanulmányait folytathassa. Azonban nem kevésbé fontos lenne az sem, ha úgy a lelkesek, mint a laikusok a világ-történelmet alaposabban tanulmányoznak, mert a történelem a legjobb oktató. — Lelekészek is abba találhatók meg — kathedrai beszédekhez a leghathatósabb és legtanulságosabb anyagot, mert a Jézus Krisztus megjelenését is csak akkor tudjuk teljes jelentőségében méltányolni, ha emberek és népek sorsából igazolhatjuk, hogy a szellemi életnek ama folyamatai, melyek ez isteni forrásból fakadnak, milyen ter-

mékenyítő habokban ömlenek szét: mindenüvé s hogy miként nyílnak tátogó örvények is mindenütt, hogy a mutakozó áldást pokoli sötétségükbe is betemessék.

De soha, senki és sehol nem merészelt többet a végből, hogy Krisztusnak a földi isten-ország megalapítására fordított munkája homályba boruljon és az ő meghamisított tanain egy félelmetes pap-uralom támadjon, mint az a rend, a mely magát — mintegy a névnek is gyújára — „Jézus társaság”-ának nevezte el.

Négy évtizeddel azután, hogy Luther Márton és ő 95 tételét a wittenbergi vártemplom ajtajára kiszögezte, az általa megindított vallás-újítás már messze tulerjedt Németország határain s behatolt Skandinávia, Angha, Francia-, Spanyolország Portugália, Felső-Olaszország, Lengyel és Magyarországra is. A velencei követ számítása szerint 1558-ban Németországban a lakosságban a lakosságban csak egy tizede, az ausztriai császárságban pedig csak egy harmincadrésze volt katolikus. Ekkor léptek elő a jezsuiták és fogtak hozzá az ellenreformációhoz.

„A katolikus szellem quintessenciája — mondja Macaulay — az ő társaságukban összpontosult és történetük egyszerűsége nagy kath. visszabátás története!” Spanyolországban, a mikor ott a jezsuiták működni kezdtek, a déli tartományok lakóinak fele protestáns volt, de alig 30 évi működésük után 345,000-rei nőtt a katolikusok száma. IV. Filipe özvegyének, Osztrák Maria Anna királynőnek gyónatója, a jezsuita nagy inquisitor, *Ritard* büntelentül mondhatta már ekkor egy spanyol grandnak: „Tudod-e, hogy tisztelettel tartozol nekem; a kinek isten mindennap kezében, királynéok pedig lábaimnál van.” — „Portugáliában — mondja a jezsuita *Geornel* — a jezsuiták nemcsak a királyi hercegek és hercegnők lelkiismeretét és tetteit kormányozták, hanem a király és miniszterei minden fontosabb állami ügyben is kikérték tanácsukat és beleegyezésük nélkül egy köz-igazgatási állást sem töltöttek be.” Flandriában is minden előkelőbb családnál mint gyónató atyák szerepeltek és itt a nők azt a gyönyörtütséget is megszerezték nekik, hogy általuk magukat hetenként egyszer megostoroztatták. — Franciáországban, mindjárt letelpedésük után (1561) — mindannak dacára, hogy a Sorbonne hatalmasan kikelt ellenük — oly hatalomra vergődtek az udvarnál, hogy „párisi vérnász” főképpen az ő eretnek-vádoló áruklodásaiknak tulajdonítottak. — Olaszországban a Waldensek írásában vitézkedtek s a piemonti és calabiai protestáns vértanuk jalkijáltsái közé a „Jézus századát” nak iszonyú győzelmű öröme vegyült. Igyekeztek a többi országoknak is uraivá lenni. Az volt politikájuk mindenütt, hogy mint elnéző gyónatók és szolgálatra kész tanácsadók, az országnagyk és fejedelmek bizalmát megnyerjék s azután a világi hatalomra támaszkodva, hódítva törjenek előre s rettegésben tartásák a népeket. Mint legrettenetesebb szövetségesök, őket szolgáltatta a „szent inquisitio.” Nagában Spanyolországban 1481 — 1808-ig 31,912 személyt ítéltek eretnekessé miatt nyilvános kivégzésre 291,456-ot pedig örökös fogságra vagy gályákra. Ebből egy-egy évre 793 elzárás vagy száműzés és 77 tünnepléyes kivégzés esik — „Isten és az egyház dicsőségére.”

Németországban nem tudott teljesen meghonosodni az „inquisitio.” *Marburgi Konrád* behozta, *II Frigyes* s még inkább IV. Károly császár pártfogoltak ugyan és ambar VIII. Ince pápának is volt alkalmja örvendezni Sprenger jezsuita „*Boszorkány kalapács*”-ának működése felett: még sem tudott itt ez az eretnek-törvényezők oly zsarónoki hatalomra emelkedni, mint a latin faj által lakott

országokban. Általában a jezsuiták a német birodalom hatását megpróbálták túrelmetlenségök és rém-rendszerök hatását érvényesíteni és mindazon tartományokból — kivéve Közép-Németországot és Magyarországot — a melyeket a protestánsoktól elhódítottak, a protestantizmust kiszorították.

(Vége köv.)

KÖNYVISMERTETÉS.

A Maklári Pap Miklós népiszkolai magyar nyelvtanának ismertetéséhez.

(Vége.)

Hogy világosság tekintetében mit tartok a kiegészítőről, azt már fentebb elmondottam. Lássuk hát az anyanyiszor hanytoragot! 17 határozós rendszer!

Szerző e kifejezéssel minden kétségen kívül Szinyei József magyar nyelvtanára céloz, mely manapság az egész országban el van terjedve. — Sietek kijelenteni, hogy én ennek sem vagyok barátja, mert a határozójajoknak különálló határozóként való felvételével a különben egyszerű határozó elméletet kissé bonyodalmassá teszi, s mint látszik, a nagy számmal sokakat megjeszt; de a kiegészítő-tannak így is elérhetetlenül felelet áll, mert egy nagyon is logikus alapon, a *jelentésen* nyugszik. A mondattag nevét annak jelentéséből kell meghatározni. Szinyei kilenc önálló határozót vesz fel, ezekhez csatol még 8-at, mint fajtát, s így kapjuk az omniszoros 17-es számot. Kibívó ajót a „gyenge, fejletlen eretlemez” azonban ő is hagy, amennyiben felveszi a *képes helyhatározók* ruganyos osztályát, hogy a növendék azt a mondattagot, a melynek jelentését ki nem találja, idecsaphassa. Tehát itt a *képes helyhatározók* osztálya az a lomtár, a mi Makláriánál *kiegészítő* néven szerepel, s a mibe a fejrtést kívánó határozókat fejrtés nélkül egyszerűen beledobjuk. A különbség a kettő közt az, hogy a Szinyei elnevezése, bár a mondattagot nem igen magyarázza meg, egészen szabályszerű és alappal bíró elnevezés. Megjegyzendő még, hogy Szinyei határozós-rendszerének a gimnáziumi tanításnál az az előnye is meg van, hogy lehetőleg igyekezik tekintetbe venni a megcsontosodott latin terminus technicusokat is (mértékhatározó = abl. mensurae; tekintethatározó = abl. és acc. limitationis; eredethatározó = abl. originis stb. Maklári szerint mindezeket kiegészítőnek *fordítják*), s ez a törekvés, a mennyiben nyelvünk törvényeivel nem ellenkezik, nagyon is méltánylandó.

Tudomásom szempontból tehát a 17 határozós rendszer elfogadható. Gyakorlati szempontból sem oly szörnyű nehéz, mint a milyennek Maklári látja. Nehéz volna akkor, ha ma is úgy tanítanának, mint régenten, a mikor a gyermeknek feladtak a tankönyvből bizonyos számú paragraftus beemagolás végett, rábízván, hogy a megtanult szabályokon gondolkodik-e, avagy nem? De épen Maklári nagyon jól tudja (tapasztalásból mondom: tanítványa voltam), hogy ez a módja a tanításnak nem igen divatos ma már. Azt pedig több évi gyakorlatom alapján határozottan állíthatom, hogy ha a tanító nem sajnálja a fáradságot, a legelvontabbnak látszó határozói is egész könnyedén definiálthatja a gyenge, fejletlen értelmű gyermekkel is. Vegyük fel p. o., hogy egy 8-9 éves növendékem a következő mondatot olvassa könyvéből: Az én kardom egy araszszal rövidebb a tiednél. Elemezzük. Az állítmány és alany szokásos „felfedezetése” után kérdezem: mennyivel rövidebb az én kardom?

Felelet: egy arasszal. Hogy tudtam meg? Megmértem. Mi annak a neve, a mivel mérünk? Mérték. Mi hát az arasz? Az is mérték. Milyen határozó hat az „egy arasszal”? *Mértékhatározó.* Ez a rövid elemzés csak találomra van idetevet, melynél esetleg ügyesebben is tapintatosabban is rávezethető a gyermek a határozó fogalmára. S ha egyszer így rávezettük, az okoskodást a gyermek elési s néhány próba után már maga fogja magának a kérdéseket feltenni s a megfajestet végrehajtani. S kérdem: nem végtelenül nagyobb haszna van-e az ilyen gondolkodással járó elemzésnek, mintha az „egy arasszal” mondatra egyszerűen rámondanók, hogy kiegészítő? A kiegészítőnek egyetlen egy ajánló levele van: nagyon kényelmes; a ki ezt elegendő óknak tartja megtartására, ám tegye!

Ezzel akár végezhetném megjegyzéseim sorát, ha fentebb azt nem állítottam volna, hogy Szinyei 17 határozós rendszerét én sem helyeslem, mert nagyon bonyolaltnak tűnik fel. Máltán kérdezhetné a sorok olvasója, hogy ha egyik sem tetszik, miért nem ajánlok jobbat? E kérdésnek akarom elejét venni egy olyan határozó-rendszernek rövid ismertetésével, a melyben mind a Maklári kívánsága, hogy t. i. ne legyen 17 határozó, mind a természetesség és világosság, melyet az ő kiegészítője nélkülöz, szerencsésen egyesítve van s a mely teljesen tudományosan alapon nyugszik. Ez a határozó-rendszer a nyelvek azon általános törvényén alapul, hogy minden körülmény meghatározásánál helyi viszonyokból, helyhatározókból indulunk ki; a cselekvésnek akár idejét, akár módját, akár okát, akár célját stb. határozzuk meg, mindig a térre átvitte fogjuk fel s képtelenen felvesszük, hogy az valahonnan kiindul, valahol nyugszik, valahová irányul. Így pl. az okhatározó semmi egyéb, mint egy átvitt értelme, *honnan* kérdésre felelő helyhatározó, mely a cselekvés kiindulópontját jelzi; a célhatározó = átvitt értelmű *hová* kérdésre felelő helyhatározó, mely a cselekvés irányulása végpontját fejezi ki. Az elvont fogalmakat tehát realizáljuk s épen olyan névrágokkal és névutakkal látjuk el, mintha érzékeink alá eső, térben lévő tárgyak vagy személyek volnának. Ha p. o. azt mondom: *eszembe* jutott valami, *beleegységbe* esett stb., itt az *ész*, *beleegység*-fogalmakat térben levőkül fogja fel a nyelvérzék s épen így is bának el vele. Nem csak a mi nyelvünk, más nyelvek is épen így alkotják határozóikat: a legelvontabb viszonyok kifejezésére is helyhatározó viszonyozókat alkalmaznak. S ha ez így van: két tárgynak három lehető helyviszonya szerint az összes többi határozók is három részre szakadnak s mert minden határozót helyhatározó viszonyzóval képezünk: egész joggal mondhatjuk mindazt, a mi nem helyhatározó, képes helyhatározónak. Mint-hogy pedig a helyviszonyokon kívül még az idő és elvont viszonyok kifejezésére van szükségünk a nyelvben, önként kínálkozik a határozóknak három nagy csoportra való felosztása:

1. Helyhat. II. Időhat. III. Körülmény v. elvont hat.
1. Honnan? = Mióta? = Eredet és okhat.
2. Hol? = Mikor? = Állapot és módhat.
3. Hová? = Meddig? = Vég és célhat.

Képes helyhatározók.

Nagyon szeretném hallani, mi kifogása lehet akár Makláriának, akár másnak az egyszerű, világos s mégis mindent magába ölelő felosztás ellen? S ez e fölé állott M.-nak műve megírásokor, sőt több, mintegy évtizeddel ezelőt is részint a Bartal-Malmosi Latin Mondatában, részint Simonyinak, legnagyobb mai nyelvészünknek, középiskolák számára írott magyar nyelvtanában. *Décsi* Imre is alaposan fejtegeti e kérdést „A határozószók lo-

gikája” címen a Tanáregyesületi Közlöny 1885—6. evf. I. számában s most második kiadásában megjelenő Görög nyelvtanában e rendszert alkalmazza is. Hozhatnék még fel néhány kifogást a mondatra, de legyen elég ennyi! A kiegészítő és függelékei elejtésével ugyanis csaknem minden hibája elcsúsz és könyvnek. Nagyon óhajtánám maga a könyv- és az iskola szempontjából, hogy a második kiadásban már ne lennének benne az ösdi, értelmetlen cafrangok, vagy ne lennének benne leg- alább abban a másikkban, melyet szerző középiskolai használatra ír.

Jó oldalait nem szükséges felsorolnom; én javítani akartam megjegyzéseimmel hibáit, nem dicserni az erényeit, melyek, különösen paedagogiai szempontból nagy számmal vannak. S hiszem, hogy kifogásaimat az általam nagyon tisztelt szerző úgy veszi, a hogy én megítem: elfogulatlanul, a jövőd gimnáziumi magyar nyelvtan ügye iránti meleg érdeklődésem folyományaként.

Ügy legyen!

Gulyás István dr.

Pár észrevétel.

Nem vagyok a múltnak feltétlen dícsérője, s távolról sem vágyakozom a múltakat elragadtatással védő Don Quichotte szerepére; mindazáltal a lélek nem hagy nyugodni, midőn *Kovács Gábor dr.* úrnak a *Makláry Pap Miklós* úr által, népiszkolák számára írt nyelvtanára vonatkozó bíralatában (megjelent e lapok ez évi 6 ik számában) a régi gimnáziumi és népiszkolai nyelvtanra vonatkozó kemény ítéletét olvasom.

A körülmények úgy hozták magukkal, hogy mindkét munká helyett írt nyelvtanoknak egyik igénytelen bíralója voltam — így a Hegedus-féle gimnáziumi nyelvtan helyett készülő nyelvtannak, mint az Arvai-féle népiszkolai nyelvtan helyett készült Makláry-féle nyelvtannak.

A gimnáziumi nyelvtan bíralói közzé pedig azon címen véttem föl, hogy módomban legyen konstataálni: vajon meg van-e a két nyelvtan között azon összhangzat, melyet ugyanazon egyházközsület alsó és felső fokú iskolái számára készült nyelvtanoknak „okvedlenül figyelembe kell venni.” Én az összefüggést a két nyelvtan között meg is találtam, és meg persze leghatározottabban kifejeztem, épp a határozók és kiegészítőik tanában, melyet én épp úgy helytelenítettem, mint Kovács Gábor dr. úr. A szerző úr azonban ragaszkodott dolgozata ezen sajátosságához. Épp azért kissé meglepett, hogy noha a bíralat felolvasásakor bíralatom ellen kifogása volt, mégis a munka előszavában szerény nevemet is azok közé sorozta, kik bíralói megjegyzéseikkel a javítás munkájában segítettek. „Ez azért kívánom a történeti hűség okáért felemlíteni, mert Kovács Gábor dr. úrnak a népiszkolai nyelvtanra vonatkozó ismertetése alkalmas azon téves nézetet kelteni, hogy a szerző úr másoknak reá tukmált „szakvéleménye” után indult ezen, kifogásolt részben, holott ilyet a szerző úr sem állít a maga nyelvtanának előszavában. Kovács Gábor dr. úr felszólalásának bizonyára meglesz az a haszna, hogy ha a népiszkolai nyelvtan t. szerzője eddig érvet látott a határozók és kiegészítőik tanának bonyolult módon való kidolgozására abban a körülményben, hogy a gimnáziumi tanítás is ily rendszerben halad; egy szakértő kar-társ véleményére a gimnáziumban is módosítani fogja azt.

A másik észrevételtem Kovács Gábor dr. úrnak a régi (gimnáziumi és népiszkolai) nyelvtanokra vonatkozó szigorú ítéletére vonatkozik. Nezetem szerint úgy a

Hegedüs-féle (gimnáziumi), mint az Árvay-féle (népiskolai) nyelvtanok nemcsak a maguk idejében voltak derék munkák, hanem — módszerüket tekintve — ma is használható könyvek lennének, csak a nyelvtudomány, (nem a módszer!) újabb vívmányait kellett vala azokban érvényre juttatni.

Hogy többet ne említsék: a Hegedüs-féle nyelvtan azon módszer, hogy a nyelvtani szabályt a példák alapján először synthetikai íletekbe foglalja, aztán rögtön analitikai íletekkel alakítja át, előttem ma is utól nem ért jelenség könyvek tünteti azt fel minden egyéb fogatkozásai mellett is.

Azon reménnyel zárom soraimat, hogy íly eszmecserék által sikerülend a nyelvtan és nyelvtanítás kérdését tisztázni s a népiskolai nyelvtan t. szerzője tisztázott helyzettel álland szemben, mire munkájának újabb kiadására kerül a sor. Ugy legyen!

Dezso Lajos.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— A szabadelvű nagy gyűlés, a melynek célja a hirhedtté vált kath. nagy gyűlés hatását ellensúlyozni, f. hó 4-én, az eddigi kilátások szerint, a humanismus tiltakozása lesz a középkornak kivénült eszméi és intézményei ellen. Az egész ország józan esze fog ott megnyilatkozni amaz öző s rozszakarató fellegős ellen, a mely különbséget kíván tenni — az ország képvisellete szempontjából is — a katolikus és nem katolikus között s ilyen módon a kultur-harc veszélyes magvait kívánja bevetni az összeolvadás után áhitozó nemzet földjére. Részinkről jobban szerettük volna, ha ez a gyűlés a nemesen gondolkozó katolikusokból lett volna ki csupán s ha ott ezek részéről a *nemzeti kath. egyház eszméjének* is pártfogója akad, sőt ha ott a *coelibatus el-törleszt* is merészi valaki indítványozni s a latin nyelvű *mise* is megtalálja méltó ellenzékét. Ez lett volna az igazi szabad és nemzeti kath. szellem apotheoisa. — De így is, — az összes felekezetek emberiesen gondolkozó tagjainak protestatíójaképpen is — bizonyosan nyoma marad a március 4-iki nagy gyűlésnek a nemzet történetében s látszani fog majd hatása a parlament ábrázatán is, a melynek soha le nem mosható szégyene már most is, hogy benne a haza ügyét magoktól férfiatlanul béklyóba vert „honatyák” segítik a viszaszűrés lejtője felé. A nemzet jó szelleme tegye dicsővé a szabadság, egyenlőség és testvériség telkének március 4-iki megnyilatkozását!

— Br. Vay Miklós és a polgári házasság. Ö Excellentiáját, kerületünk és Főiskolánk főgondnokát január hó vége óta betegség fogta el hivatalos teendőinek buzgó teljesítésétől. Most, hogy milliók öröme, egészségét visszanyerte, az a forró óhajata — mint a napi lapok írják — hogy a *polgári házasság tárgyaltását az ő ebük-sége alatt kezdené meg a főrendiház. Az agg! Simeonnak ez óhajtatára ki ne mondaná rá az Amen!?!*

— A tiszáninneri kerület állaspontja az egyházpolitikai reformokra nézve. Többek kivására s a nettalini félreértések megszüntetése végett ide igatjuk kerületünknek két határozatát, a melyekről egybáránt, annak idején, lapunk érdemileg megemlékezett.

Az egyik határozat — Fejes István indítványára — 1892 szept. 18—20. kelettel így szól:

* Korábban nem közölhetők.

„Tekintve azt, hogy az 1868-ki vallásügyi törvény, a mely hazánkban, a kölcsönösség és viszonyosság alapján, a felekezetek közti békét célozza, a legközelebbi időben részint a végrehajtás hiányai, részint annak oly módon és oly helyen s oly magas egyenlőség által történt megtámadása, sőt immár tekintélyében és hatályában megdöntése miatt, íly lejtőre vezetett állapotban oly zavaroknak és izgalmaknak lett forrásává, melyek főleg ránk, protestánsokra nézve mind türhetelenebbekké válnak és pedig főleg azért, mert a fennálló törvénynek kötelese megtartása és védelme miatt ránk hárítatik a felelősség azon vizsályokért és nyugtalanságokért, a melyeket a törvény ellenzői már régebbi idő óta támasztottak, mai napon pedig teljes erővel szíznak; tekintve továbbá azt, hogy a különböző vallásfelekezetek között bármint áldatlan viszálykodások csak szeretet hazánk rovására történhetnek, a melyek minket, ha túllünk nemfüggő okokból keléne is, mégis mély aggodalomba ejtenek, mert magyar és magyar ember, honfi és honfi között, a vallási különbségek dacára, mint eddig, úgy ezentúl is képtelenségnek tartjuk az összetartó családi és társadalmi béke és szeretet felbomlását, vagy annak — az intézmények hibái vagy hiányai miatt — csupán veszélyes érintését is: hívja fel egyházkerületünk az országos zsinatot arra:

tegye támaszkozása tárgyává e nagyfontosságú kérdést és úgy az államkormányánál, mint szükség esetén a törvényhozásnál, tegyen lépéseket a megzavart jogrend helyreállítására, még pedig akképpen, hogy vagy az 1868-ki törvény, a benne levő elvek sérelme nélkül pótoljassék ki úgy, hogy az minden irányban végrehajtható és a törvény iranti engedtelenség bárinek is lehetelenné tetessék, vagy pedig, ha ez bármí okból elérhető nem volna, akkor az előzetes egyéb egyházpolitikai kérdések megoldása mellett, mondja ki az állami törvényhozás a teljes vallás-zabadságot és a felekezetek közti jogegyenlőséget, kapcsolatban az általános kötelező polgári házasság behozatásával.

Egyházkerületünk ez indítványt egyhanglág magáévá tévén, azt a zsinatra felterjeszteni határozta.”

A másik határozat 1893 ápril 25—27. kelettel ez: „Beható és ev. ref. egyházunk egész alkotmányát megvilágító vita után, egyházkerületi közgyűlésünk, Mocsárdy Lajos indítványára alapján, határozatilag kimondja, hogy bár a kormányt a kötelező polgári házasság, az állami anyakönyvvezetés és a zsidó vallás recepciója, mint kétségkívül szabadelvű reformoknak programmjába való felvételétől szívesen üdvözli, mindezek mellett azonban az 1868. LIII. t.-cikket és különösen annak 12. §-át továbbra is fenntartani kívánja és felirat útján is kéri a kormányt, hogy az egyházpolitikai törvényjavaslattokt akként állkossa meg, hogy a célavett reformok mellett ezen 1868. 53. t.-c. különösen annak 12. §-a teljes épségben továbbra is fentartassék.”

— A hevesi ev. ref. egyház presbitériuma folyó év február 3-ikán az egyház javára bált rendezett. Heves közönsége ez évben is, mint a múltban kellő pártfogásba részesítette a jótékony célú bált, a melynek tiszta jövedelme eddig 73 frt.

— Ev. ref. tanárok tisztelgése Csáky grófnál. A dunamelléki ev. ref. egyházkerület jogakadémájának, tanítóközgyűlésének és középiskoláinak tanárai, mult hó 22-én, küldöttségileg tiszteltek a vallás- és közoktatási miniszterrel, s megköszönték, hogy a nem állami tanárok nyugdíjazásáról szóló törvényjavaslatot az országgyűlés elé

terjesztette. Szász Károly püspök, a küldöttség vezetője ez alkalommal átadta a miniszternek azt a hálafeletrot is, melyet az egyházkerület tanárai mindnyájan aláírtak. A miniszter szívesen fogadta a küldöttséget s az üdvözlő beszédre mondott válaszában a törvényjavaslathoz egy olyan pontjára adott felvilágosítást, a mely sok állampolgársági iskola előjáróságát aggasztotta. Kijelentette nevezetesen, hogy a javaslathoz az az intézkedés, mely szerint a fentartótestületek az állampöntárból — építkezési segély címen — kapott összeg után 15 éven át 3%-ot kötelesek fizetni a nyugdíjintézet céljaira, a múltira nem vonatkozik.

— **Panszláv tanulók egyesülete alakult a kézmárki ev. liceumban.** Az intézet tótajkú növendékei ebben a tisztes körben a magyarokat ellenségeiknek nevezték, írott újságot bocsátottak szét, melyben testvéreiket nemzeti-ségi harcra hívták fel. stb. stb. A tanári kar a kör V—VII. osztálybeli tagjait az intézetből kiűtötte s a kisebb növendékeket is csak ez iskolai év végéig tűri meg tanulói között.

— **Az Irod. Társaság ez évi felolvasó estélyei.** — mint olvassom — február 9 én megkezdődtek. Elmerengők a prot. irod. szép témái felett és egy komoly kérdés tamad bennem s tán többekben is, Van-e ezeknek a felolvasásoknak kívánt hatások? ha már folyvást Budapesten tartatnak!.. Nem lehetne-e ezeknek az estélyeknek az egész hazai protestantizmusra kiható sikert biztosítani? Mivel eddig az hiányzik! Ez a kérdésem és mindjárt meg is adom rá a feleletet, hogy lehetne. Tudommal ezek a felolvasások, — pedig kar értők, — nagyobbrészt elhangzanak. De, ha mind megjelenne is, akár a *Szemle*-ben, akár a Prot. Egyh. és Iskolai Lapban: hiányzik a jó ügyhöz méltó siker. Miért? Mert ezeket a felolvasásokat az egész hazai protestantizmusnál kell gyümölcsösöztetni. Exempla docent. Mit érne, ha a Term. Tüd. Társaság által rendezett felolvasások füzet- és könyvalakban is meg nem jelennének? Így pedig minden érdekölő ólcson élvezi azokat. Az elmaradt újhelyi felolvasások apró füzetekben jelentek meg. Tudjuk, igen kaposak voltak. Miért ne lehetne ez tenni az Irod. Társaság felolvasásaival? Hány ezren lennének, a kik megadnánk az értök járó 20, vagy 30 kr. S növekedné a tőke, terjedne a világság! Sziveskedjék Nagytiszteletű úr e kis interpellációt e lap útján figyelmébe ajánlani a budapesti vezérférfiaknak.*

Azari.

— **A kath. autonómia ügye egy lépéssel előbbre mozdult.** Február 24-én összélt a hercegprímás budai palotájában az a 30-as bizottság, a mely egyharmad részben papi, kétharmadrészben világi tagokkal, a király engedelmével s a miniszter átirata nyomán van hivatva javaslatot készíteni az autonómiai újabb kongresszus módozatai iránt, egyúttal pedig véleményes jelentést adni arra nézve, hogy az 1872. évi kongresszus munkálata mennyiben volna most felhasználható. A bizottság elnöke Vaszary primas volt, a ki a kath. autonómiától a klérus és a világi hívek közt szükséges összetartás erősítését, az erők egyesítését, az erkölcsi kapcsok szilárdítását s általában a kath. közszellem javulását várja. A bizottság Gajgázó Salamon indítványára kimondta, hogy az 1872-ben meghatározott statutumok alapul szolgálhatnak ma is az újra összehívandó kongresszusnak s kifogásolta a miniszteri meghívót, a mely csak a szűkebb értelemben vett Magyarország katolikusanak autonómiájáról szól.

* Szívesen közöljük e felszólalást, noha ez némileg időntől. Az Irod. Társaság egyes felolvasások külön kiadását már megkezdte, de — úgy látszik — a felszólaló által reményelt czerék nem jelentek. E tekintetben a lapunk által sürgetett *parokhiális könyvtárak*-ban volna az igazi győzelem, ... de nem a papiroson!! Szerk.

A bizottság az autonómiát a szélesebb értelemben vett Magyarországra is kiterjeszteni kívánja. — Az ország-gházban, február 26-án mondott nagy beszédében, a miniszterelnök is foglalkozott a kath. autonómiával. Szerinte ez nincs az egyházpolitikával szoros kapcsolatban, csak összekapcsolatott azzal. Elismeri azonban, hogy az úgy a *vallásosság emelése, mint az illetéktelen kül-behatások megelőzése* érdekében nagy-előnyökkel járhat, de ő is — mint gróf Csáky — csak igazi autonómiát akar, azaz nem olyat, a mely közbeeső tagolatok nélkül létesül, hanem a mely a hívőknek széles rétegeit képes magába foglalni. Az ilyen fajta autonómiától — eddigéig még — a főpapság igen iszonyodott; de ha az összes papi javaknak továbbra is habortítatlan élvezője maradhat, akkor talán az ilyen szélesebb körű önkormányzattal is kibékül.

— **A sárosataki ev. ref. akadémia tanrendje az 1893—1894-ik iskolai év második felére.** A) *A vallás- és egyháztudományi szakban:* MITROVICS GYULA, rendes tanár, főiskolai lelkész, előadja: 1. *Erdőestamból:* a második, vagy elvi részt, hetenkint 3 órában. 2. *Liturgikát és Katechétikát,* hetenkint 4 órában. 3. *Gyakorlati theologiai szemináriumot* tart hetenkint 2 órában. WARGA LAJOS, rendes tanár, ez évi szakelnök, előadja: 1. *A keresztény egyház történelmét* (reformátio előtti korszak, folytatva), hetenkint 4 órában. 2. *A magyar prot. egyház történelmét* (folytatva), hetenkint 2 órában. 3. *A vallásosság összehasonlító ismeretelmét* (folytatva), hetenkint 4 órában. P. NAGY GUSZTÁV, rendes tanár, előadja: 1. *Az újszövetségi irodalom történetét* (folytatva), hetenkint 4 órában. 2. *A vallás-tudományok rendszert* (encyclopaedia), hetenkint 4 órában. 3. *Az angol nyelv elemét,* hetenkint 2 órában. RADÁCSI GYÖRGY, rendes tanár előadja: 1. *Az ó-szövetségből az Énekek énekét* (folytatva) s a *III-ik Esaiást* (Esaiás LVI—LXVI), hetenkint 3 órában. 2. *Az új-szövetségből:* a Galatához írott levelet s az Apost. Cselekedeteinek megfelelő részleteit. 3. *Az ó-szövetségi kánon történelmét* (isagorika, folytatva), hetenkint 3 órában. 4. *Ó-szövetségi szemináriumot* tart hetenkint 1 órában. B) *A bölcsészeti szakban:* SZINYEV GERZSON, rendes tanár, főiskolai könyvtárnok előadja: 1. *A XVI. század tudománytörténetét* főtökintettel a költészetre, hetenkint 4 órában. 2. *Neveléstant,* (különös rész), hetenkint 2 órában. DR. SZEKELY GYÖRGY, rendes tanár előadja: 1. *Az ókori bölcsészeti történelmet* (folytatva), hetenkint 4 órában. 2. *Művelődéstörténetet,* hetenkint 4 órában. 3. *Tanítaja a német nyelvet,* hetenkint 2 órában. CSONTOS JÓZSEF gimn. h. tanár, előadja: 1. *A legújabb kor történelmét,* hetenkint 4 órában. KISS ZSIGMOND, theol. segédtanár s alkönyvtárnok, előadja: 1. *A héber nyelv elemét* (folytatva), hetenkint 4 órában. 2. *Az új-szövetségi görög nyelvet* (folytatva), hetenkint 2 órában. DR. RACZ LAJOS, gimn. tanár, tanítja: 1. *A francia nyelvet,* hetenkint 2 órában. PÁSZTOR SAMUEL, főiskolai ének- és zenetanár vezetése alatt az egész theologiai ifjuság részére: *Gyakorlati éneklés,* hetenkint 1 órában. C) *A jog- és államtudományi szakban:* SZÁNTÓ GYULA, a jog- és államtudományok doktora, rendes jogtanár, előadja: 1. *A római jogot* (pandekták), heti 8 órában. 2. *A római örökösödési jogot* (rendkívüli előadás) heti 2 órában. BALLAGI GEZA, a jog- és államtudományok doktora, rendes jogtanár, előadja: 1. *A pénzügytant,* heti 4 órában. 2. *A harcrajtot* (rendkívüli előadás) heti 1 órában. 3. *Az európai nemzetközi jogot* heti 3 órában. 4. *A gyakorlati közgazdaságtant* (rendkívüli előadás) heti 2 órában. FINKEV JÓZSEF a jogtudományok doktora, ügyvéd és rendes jogtanár, ez idei szakelnök, előadja: 1. *A peres-és perenkívüli eljárást* heti 5 órában (folytatva). 2. *A telek-könyvi eljárást* (rendkívüli előadás) heti 1 órában. 3. *Az új somos eljárást* (rendkívüli előadás) heti 2 órában. KUN

BÉLA, köz- és váltóügyvéd, rendes jogtanár, előadja: 1. *Magyarország és Ausztria statisztikáját* heti 6 órán. 2. *Az államszámvetéltant* heti 3 órán. 3. *Az európai államok statisztikáját* (rendkívüli előadás), heti 1 órán. BARTHA BÉLA, a jog- és államtudományok doktora, rendes jogtanár, előadja: 1. *A magyar magánjogot* (folytatva), heti 5 órán. 2. *A váltó- és kereskedelmi jogot*, heti 6 órán. 3. *A magyar örökösödési jogot* (rendkívüli előadás), heti 1 órán. ZSINDELY ISTVÁN, a jogtudományok doktora, rendes jogtanár előadja: 1. *Az egyetemes európai jogtörténetet*, heti 5 órán. 2. *Alkotmány fejlődésünket V. Ferdinánd alatt* (rendkívüli előadás), heti 1 órán. 3. *A hatalmak megosztásának elméletét* (rendkívüli előadás), heti 1 órán. FINKEY FERENCZ, a jogtudományok doktora, helyettes jogtanár, előadja: 1. *A magyar büntetőjog* (folytatva), heti 5 órán. 2. *A magyar államjog*, heti 6 órán. SZEKELY GYÖRGY, a bölcsészeti tudományok doktora, akadémiai rendes tanár, előadja: 1. *A művelődéstörténetet* heti 4 órán. 2. *Az ókori költészet történetét* (folytatva), hetenkint 4 órán. 3. *Tanítja a német nyelvet*, hetenkint 2 órán. CSONTOS JÓZSEF, gimn. helyettes tanár, előadja: *A legújabb kor történetét*, heti 4 órán. KUN ZOLTAN, az összes orvostudományok doktora, főiskolai orvos előadja: *A törvényszerű orvoslant*, heti 2 órán. NAGY GUSZTÁV, teológiai rendes tanár, tanítja: *Az angol nyelv elemeit*, hetenkint 2 órán. DR. RÁCZ LAJOS, gimn. tanár, tanítja: *A francia nyelvet*, hetenkint 2 órán.

— **Adományok.** *Br. Vay Miklós*, híven önmagához, a sárospataki főiskola s ennek ifjúsága iránt érzeti szeretetét újabban is 300 forintos adománnyal pecsételte meg. Ez összeg az akadémiai ifjak önképző-társulata, a Tompa-szobor-alap és a szépművészeti múzeum közt egyenlően osztható szét. Ha e nagy példának követői támadnának, a főiskola nekterjében rövid időn ott üdvözölhetők a virág-regek dalnokának szobrárt. Kár, hogy az e célra kezdeményezett, szépművészeti felolvasásokkal az önképző-társulat most olyan mélyen hallgat! — Egy, magát hírlepel megnevezni nem kívánó asszonyszak szintén 300 forintos küldött a főiskola pénztárába, oly feltétellel alatt, hogy annak kamatai felsőborsodi ifjak segélyezésére fordíttassanak.

— **A latin írásbeli érettségi vizsgálat** valószínűleg módosulni fog. A vallás- és közoktatási miniszter felhívására, az országos közoktatási tanács középiskolai szakosztálya, legközelebb tanácskozott a felett a kérdés felett, hogy a magyarból latinra fordítás az érettségi vizsgálat lényegének s a latin nyelvtanítás eredményének kockázata nélkül, mint végcél, mellőzhető-e? és ha igen: mivel pótolandó? A szakosztály véleménye szerint a latin scriptum, mely egész latin tanításunk jelenlegi módszerével és céljával semmi összhangban nincsen, bátran mellőzhető. E helyett ajánlja a szakosztály, hogy az ifjak azokból a latin auctorokból fordítsanak szótár nélkül 20—20 sort, melyeket az iskolában tanultak, de mindenik munka azon részéből, melyet a tanításkor nem olvastak. Ajánlja továbbá, hogy a fordításul felhagyott szövegek a tanár által kijelölt egy részét nyelvtani és stilisztikai szempontból, másik részét pedig tárgyi szempontból magyarázzák a vizsgára jelentkező ifjak.

— **A házassági javaslat tárgyalása** még mindig tart az országában. Az ellenfelek keményen mérkőznek s kivált a nemzeti párt tagjai igyekeznek kiállani vezérük elvei mellett s a kormány politikája ellen. Váltig bizonyítják, hogy a javaslat keresztülvitelezés nincsenek meg az előfeltételek s hogy az ő programjukból kizsa-

kasztolt reformok (nem ő általuk keresztülvite!...) veszedelmére lesznek a vallásosságának és erkölcsiségének, tehát a nemzetnek is. Az 1868. LIII-at nem engedik eltörölni — jobb időkig A függetlenség pártján a kormányváltó része nagy lelkesedést merített a Kossuth Lajos leveleiből, a mely a kötelező polgári házasság megszavazását sürgeti, még ha az örödtől származik is az. E párt egyes tagjai az 1868. LIII-hoz szintén erősen ragaszkodnak s csak az 1848. XX-nak határozott megvalósítása esetén tudnának róla lemondani. A vita folyamán — épen miniszteri igazolás mellett — kiderült, hogy Vasváry főrendiházi mérges beszédjének legnagyobb része van a reformok összetörölésében s hogy nem a komáromi jubileum dobta a bombát a felekezetek közé és kényszerítette a kormányt a felekezetek békeségének keresésére s a béke feltételeinek törvénybe foglalására, hanem a róm. kath. klérus s annak feje. A kormány tagjai (Csáky, Werkerle) nagy beszédekkel próbálták az Apponyisták állását meggyöngyíteni s a felekezetek aggodalmait eloszlatni. De ez nem egészen sikerült, mert a „Magyar Állam” szerkesztője, továbbá Tóder József (kath. pap), gr. Pongrácz Károly, gr. Szapáry László stb. s protestáns részről Bethlen Gábor gróf és Kovács Albert megmaradtak továbbra is elégetlenkedőknek; a „jó katolikusok” és a szabadelvű protestánsok azonban (Pulszky Ágost, Horváth Gyula, Darányi Ignác, Komjáthy Béla, Szász Károly) vídaman néznek a jövővel és a kötelező házasság behozatalától a felekezeti békeség mellett a nemzet erősbödését és az ellentétes elemek összeolvadását reménylik. Szerintünk sincs veszély a reformokban, föltéve, hogy a *kapcsolatos kérdések* úgy odatnák meg, a mint azt az osztó igazság elve követeli. Erre azonban az eddigi kormány-nyilatkozatokban nincs meg a kellő biztosíték. Az az érve Kovács Albertnek, hogy a debreceni zsinat még szentségeket kívánt, semmit sem mond a reformátusok ellen, mert ezzel a kívánsággal csak az egyenlőséghez való jogát demonstrálta a ref. egyház. A vita — sajnos — kezd vesztíteni először mutatóközlő méltóságából s a honatyák bölcsen tennék, ha — egymást úgy sem kapálhatván, — szavaznának!

— **Lapunk megrendelőit, a kik az előfizetési díjjal hátralekban vannak, tisztelettel kérjük: legyenek szivesek kötelezettségüknek mielőbb eleget tenni, hogy az eddigre jóval terjedelmesebb lapunk felszaporodott kiadásait fedezhessük; másrészt ne legyen kénytelen Irodalmi Körünk a hátralekás díjakat, az újabb költséget okozó, postai megbízás útján hajtani be.**

A „Sárospataki Lapok” nem nyereszkeségi vállalat, hanem az egyház- és iskola ügyei iránt melegen érző, azoknak javára és érdekében működő organum, melyet nagy áldozattal tart fenn Irodalmi Körünk még akkor is, ha az előfizetési díjak pontosan beküldetnek; ha pedig az a tetemes hátralek, mely ma kint van, ezutánra is megmaradna, úgy a lapot képtelenség volna fenntartani.

Minden hátralekoss előfizetővel közölni fogjuk tartozását — előre is szívesen felkérve őket hátralekoss díjaknak lehetőleg rövid idő alatt való beküldésére.

A kiadóhivatal.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
számlával, egész évre
5 ft, félévre 2 ft 40 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 ft, fél
oldal 4 ft, negyedrészes
oldal 2 ft.
Ezenkívül belyeslő 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »A nagy vita. A nagy népgyűlés. Az 1868. 53. a bizottságban.« *Mocsány Lajos.* — »Hallgassunk még ?« *Kovács Károly.* — »Felelet Szalóczy Pál ur kérdésére s kilátásaink a jövőre.« *Ujfalussy Béla.* — »A szupplikáció megváltása.« *Sajópart.* — »A sárospataki főiskolai tanári kar emlékirata az igazgató-tanáchoz.« — »A jezsuiták és az ellenreformáció.« *Dorneth I. után, W. A.* — »Irodalom.« — »Vegyes közlemények.« — »Szerkesztői üzenetek.« — »Hirdetés.«

A nagy vita. A nagy népgyűlés. Az 1868. 53. a bizottságban.

Az első nagy vita lezajlik s a helyzet semmivel se lesz tisztább, mint volt. Változatlanul marad fenn az országos mystificatio, hogy egy nagyszabású szabadelvű reformra történt meg az alapvető lépés; a tény pedig az, hogy a szabadelvűség kipróbált erős támaszának, a magyar protestantizmusnak tönkretele lett megkezdve.

Az 1868. 53. t.-c. mellett gr. Apponyi foglalt állást. Ments meg uram barátaitómt! Nekünk nem amúgy felmondásra kell ama törvénynek fenntartása, hanem addig, míg az 1848. XX. t.-c., de nem annak Wekerle-féle „intentiója” vagy Szilágyi-féle „gondolata,” hanem teljes valódi tartalma nem lesz megvalósítva. Szubvencióval kecsgett Apponyi az 1868. 53. később bekövetkezendő eltörléséért? Százötvenezer forintot ad érte Wekerle is, nem hibája emelte ki, hogy közte és Apponyi közt nincs is voltaképpen lényeges különbség. Valóban nincs, és a miniszterelnöknek ezen naiv beismerését alig vette tudomásul valaki; a Wekerle és Csáky nagy szabadelvű reformjának inteniója s alap gondolata ép oly katolikus és klerikális, mint az Apponyié.

Míg Apponyinak, mellette való állásfoglalásával, sikerült nagy mértékben kompromittálni a protestáns ügyet: a képviselőház protestáns tagjai, a modern „status evangelici” nem tartották feladatuknak érette sorompóba állani. *Bánó, Szentiványi, Kovács* Albert és legnyitabban *Péchy* Tamás szólaltak fel az 1868-iki törvény mellett, ők is csak az Apponyi-féle keretben; *Konjáthy* szükségesebbnek tartotta egyébről beszélni; *Veszter, Horváth* Gyula, *Pulszky, Darányi* felültek a liberális frázisok Pegazusára, ott hagyva az igaz szabadelvűség termő talaját, a protestantizmust.

A protestánsok által folytatott szerepnek furcsa következményei lehetnek; melyre alig számítottak azok, kik oly felületesen bántak el a protestantizmus ügyével. Midőn majd következnek az a junctim-féle törvényjavaslat az 1868. 53. t.-cikk módosításáról, annak sorsa előre eldöntöttnek tekinthető. De hát ha a polgári házasság a főrendiházban elbukik, vagy a meghozandó új törvények — ki tudja miféle oknál fogva — még a *végrehajlás stádiumánál fenlelnek meg*: mi lesz akkor? Marad talán a status quo?

Előtérbe fog állani a Vaszari-féle program: az 1868. 53. módosítása, polgári házasság nélkül. Lesz-e szűkségbeli polgári házasság, polgári anyakönyv stb. vagy mind az irattárba kerül: ki tudná előre megmondani; de hogy a helyéből már is kifeszített 1868-iki törvény eltörlése fenmarad a napi rendben minden körülmények közt, abban kételkedni nem lehet. És majd ránk fordítják a vizes pokrócot. Rá fognak mutatni, hogy a protestánsok maguk se feketnek nagy súlyt ezen törvény fenntartására; rá fognak mutatni, hogy a protestáns zsinatok és más testületek hallgatagon, egykedvűen nézték a híres garancia-törvény döngetését; ránk fogják olvasni a Szilágyi, Pulszky stb. beszédeit. Ki fogják mutatni, hogy a módosítás nélkül az elke-resztelési controverziát megszüntetni nem lehet. Mert ezen controversia a polgári házasság bukása esetén természetesen azon módon fenmarad. A protestánsokhoz azon kérdést fogják intézni, hogy hát nem akarják megengedni, hogy az állam megrendült tekintélye helyreállíttassék; nem akarják, hogy a felekezeti béke helyreálljon? Mert addig nem állhat helyre, míg ama törvény fenáll; nem pedig azért, mert a katolikus klérus semmi szín alatt se nyugszik meg és kész lesz ezután is eget-földet mozgásba hozni, míg

az a botránykő el nem távolították. De majd elő fognak állani a szabadelvűsökből magából meritett érvek is. Szülők szabadsága, szabad rendelkezése — nem hangzott-e már e jelszó az első elkeresztelési vita alkalmával is, és pedig úgy, mint a szabadelvűség természetes folyománya? Majd előveszi maga Apponyi és Szapary is azt a reservált szabadelvűséget. Hiszen tiltakoztak, mint tiltakozott annyi más az ultramontanizmus, a reakció vádjá ellen; azt mondták, hogy ők is szabadelvűek. Reservatio mentalis; épen arra az alkalomra reserválták a maguk szabadelvűségét, hogy a szülők szabadsága, — vagyis a prozelita-csináló papok működésének szabadsága érdekében álljanak vele sorompóba.

De majd elő fognak állani másnemű érvek is. A protestánsokhoz az a kérdés lesz intézve: kell-e vagy nem kell a kilitásba helyezett subventio? Apponyi megbízottat vele, de biztat vele maga a „Magyar Állam” is, az egész klerikális had az egész vonalon. Nagyon jól tudják azt, hogy „pau-pertas magna meretrix” s azokat a most már nemcsak anyagilag, de erkölcsileg is szegény testületeket, milyenekül magukat passiv magukviselőtél bizonyították; miért ne lehetne pénzzel, pénzigérettel megközelíteni? Sőt már tovább is van a dolog, mi már meg is vagyunk fizetve, az előpénzt a 150,000 forintban felvettük, mint Wekerle ismételve hivatkozott rá. S ha mi majd azzal állanánk elő, hogy elfogadtuk azt a pénzt a polgári házasság mellé, de nem a nélkül: szemünk közé fognak nevetni s azt kérdik, hogy hát ugyan mi hasznunk van nekünk a polgári házasságból és a felekezeti-küliségből? Saját körünkben pedig mindazok, a kik már aranyhegyeket ígértek maguknak a nagy állami segélyből, hajlandók lesznek-e kibocsátani kezükből, hajlandók lesznek-e róla lemondani; nem kezdenek-e el paktálni lelkiismeretökkel, elgondolva: vajon igaz-e csakugyan, hogy az a polgári házasság oly hathatósan elő fogja mozdítani a nemzet egységét, meg a felekezetközi békeséget?!

Olyan lejtőre állítottak bennünket, melyen nem lesz megállapodás a legmélyebb megaláztatásig. A kik eltűrték a vérpadokat és a gályákat: a kiket úgy tekintett az országos közvélemény, mint puritánokat, azokra nézve most ki van adva a jelszó a clericalismus köreiből — ki van adva, ne kételkedjék benne senki! — „a protestánsok majd kapnak valami subventiót.” Majd valami alig megérezhető anyagi segéllyel dotálva, reputációjában és önértetében mélyen aláütyedve, induljon el a hazai protestantizmus arra a nagy hadjáratra, hogy lelkészei „fokozott” apostoli buzgalommal, a világi rész „fokozott” vallásossággal, és áldozatkészséggel közzörülje ki

a csorbát, melyet rajtunk a reversálisok törvényesítése ütött meg.

Az az ötvenezre magyar hazafi, a ki most felment Budapestre, hogy a kormány szabadelvű egyház politikája mellett tüntessen, azon szent meggyőződésben ment oda, hogy most, mint Apponyi mondá — „egy nagyot fog ütni” a papokon. Az a debreceni civis, de meg a többi is, nem sokat törte fejét azon, hogy mi különbség van a kötelező, fakultatív és szükségbeli polgári házasságkötés közt; vajjon úgy kellene-e behozni, mint Bädenben vagy úgy, mint Waadt cantonban behozva van: ő csak azt látja, hogy milyen hencsereg visz most végbe az a papság, mely az osztráknak a nemzeti szabadság elnyomásában századokon át cimborája volt; és azt gondolta, hogy miután annyira ment az a papság, hogy a primás az utcára vitte in terrorem populi a maga piros talárját, mint gróf Zichy Nándor is az ő aranygyapját, s miután ezt az a híres pesti ifjúság eltűrté, a nélkül, hogy egy abcuggal illette volna: hát gyerünk fel Budapestre s mondjunk egy adjon Istenre egy fogadj Isten! Az a jó nép nem tudta, hogy vele most voltaképen áprilist járattak márciusban. Csudálkozott kissé azon, hogy b. Orczy Béla elnöklete alatt tartott népgyűlést, s Rohonczi Gida vezetése mellett ment Irányi sirját megkoszorúzni; csudálkozott kissé, hogy Kossuthot csak mérsékelten volt szabad éljenezni; hogy neki most a kormányért kell lelkészlüni, a mi nem történt azóta, hogy Kossuth volt miniszter: de azt egyáltalában nem tudta, hogy egy hallatlan országos szemfényvesztésnek lett áldozata, hogy oly egyházpolitikának adta meg a szentesítést, mely tönkre teszi a nemzeti szabadságnak mindig hű támaszát, a protestantizmust, mely politikának a maga összességében csak is az lesz eredménye, hogy a klerusnak roppant hatalmas eszközeinek háborítatlan kihasználását beláthatatlan időre biztosítja. Soha sem ülték nagyobb misztifikációt egy ország közvéleményével.

A képviselőház közoktatási bizottságában oda akarják módosítani az 1868. 53-ról szóló törvényjavaslatot, hogy ne a házasság megkötése előtt, hanem utána történjék meg a gyermekek vallása iránt való egyezés. A bizottság egyetlen tagja se ment odaig, hogy a törvényjavaslat egyszerű mellőzése mellett foglaljon állást. Mit nekik Hekuba! Ha a protestantizmus maga kész feladni, elpactálni a törvényt. Gr. Csáky makacsul ellenzi a célbavett módosítást, (mi lehet a bizottság megállapodása, e percben még nem ismeretes,* de a miniszter ellenkezése elég lehet

* Lásd a »Vegyes közlemények» közt!

arra, hogy a kiknek vannak szemek a látásra, lássanak. A miniszter nem gondol vele, menyire ellenkezik a közérkölciséggel, a nő szeméremnek tartozó tisztelettel az, hogy a jegyesek egyezkedjenek s hozzá még a nyilvánosság előtt és gyermekek felől. Avagy éppen azért akarja így intézni a „szülők szabadságának” gyakorlását, hogy az egyik szabadon rendelkező fél, a nő, bele ne szólhasson a dologba, mert azt szemérme nem engedi, hanem intézkedhessék szabadon a rokonság útján a pápi befolyás? Igen, a miniszter, társaival együtt megígérte a papoknak, hogy őket az 1868. 53. tvcikk nyúge alól felszabadítja. Ezért ragaszkodik makacsul a törvényjavaslathoz. Az egyezkedés utólagossága korlátozná némileg a proselita-csinálást, habár a különbség mindössze sem nagy; gr. Csáky egyáltalán nem akarja megnehezíteni a pápi befolyás sikerét. Elvi okot nem hozhat fel alaposan. Nem mondhatja, hogy az előzetes egyezkedés felel meg jobban a törvényjavaslathoz, ratio legis-ének, mely abban áll, hogy a szülők szabad egyezkedése a vallásszabadság corollariuma; e szerint az államnak ép oly kevéssé lehet megparancsolni az előleges, mint az utólagos intézkedést; csinálják a szülők vagy jegyesek úgy, a mint akarják. Az egész törvényjavaslat csattanós meghazudtolása a Wekerle által proklamált azon cél, hogy az állam és az egyház különválasztás, mert egy hosszú sorozatát tartalmazza különféle és pedig bonyodalmas intézkedéseknek, melyekből az állam vallási dolgokba avatkozik. Ha csakugyan az a különválasztás volna a vezérlő eszme, akkor a törvényjavaslathoz egy §-ból kellene állania, mely így szól: az 1868. 53. t.-c. 12. §-a eltöröltetik. Nem az a különválasztás volt az irányadó intenció, hanem az, hogy az állami mindenhatóság javára behozandó polgári házasságot a kath. klérus kapjon az 1868-iki törvény módosításában bő kárptólást s ezen módosítást úgy akarja a kormány megcsinálni, hogy a klérus által nyert kárptólás minél teljesebb legyen.

Mocsáry Lajos.

Hallgassunk még?

Bármit forgassuk is az állam és vallásfelekezeti viszonyok alakulásának perspektíváját — véleményem szerint — olyan prognostikonokat, a melyekből reánk, protestánsokra, kedvező időjárást lehetne jósolni a közel jövőre, nem leszünk képesek felfedezni. Ha különben a protestantizmust úgy tekintjük, mint elvet, mint az előhaladás, az emberi művelődés nagy elvét: a lehető legkedvezőlebb viszonyok beállított sem feltehetjük. A napot elbírhatja egy időre a felhő, a világosságot felválthatja a sötétség, de az aztán annál fénylőbben tűnik fel; s ha utolsóig kiirtánánk a föld színéről, a protestantizmus a katholicizmusból törne ki újra, mint tört ki majd 400 év előtt. Három milliót haladó

protestánsal, és legalább is ugyanannyi felvilágosodott katolikussal szemben, nem is lenne az ilyen műtet könnyen keresztül vihető. Hogy csakugyan nem, tanúsítja az, hogy a küzdelet, elégetést rendelő törvények, a pozsonyi és eperjesi rémkisérletek után is, e hazában élünk, vagyunk és mozzognak: tanúsítja az, hogy Frankonban az emlékezetes Bertalan éj után is elnek hugenották, s hogy Skóthonban vannak presbiteriek, kikről írva vagyon: „könnyen legyozték s irgalmatlanul büntették, de sem a legyozetés, sem a büntetés el nem csüggesztette őket; üldöztek, mint vadállatok, kimoztattak esontják eltapodásáig, százanként tömlőcöztettek, sorban akasztattak, ők mégis oly büszkéltek voltak, hogy a legbátrabb és hatalmasabb elnyomó is csak feltehetet kétségbeesésök merészségétől. S ezt jó lesz megiszívlelni a Zichy Nándoroknak és Pálffy Móróknak! S mivel ki nem írthatunk, velünk kell megélniök, ha azt akarják, hogy magyar nemzetül felmaradjunk, s együtt haladnunk versenyt a mivel nemzetekkel. Elég drágán fizetjük a vizskoldos miatti elmaradottságunkat; ahhoz pedig, hogy haladhassunk, béke kell.

Épen a béke megalapítása végett alkotott az 1848-ik XX-ik és 1868. évi LIII. törvény. Az egyik egyenlő ellátást biztosít az állam részéről minden vallásfelekezet számára, hogy verseny tárgyaül más ne maradjon fel, mint a nép vallás-erkölcsi művelésének előbbvitelére; a másik meghúzza a határvonalakat az egymás közti érintkezésüknél, hogy kizarva legyen egyiknek a másik ügyébe avatkozhatása. Ily előzmények után, hogy a béke megalapítások és fennmaradhatson, nem kívántatott s ma sem kívántatnék egyéb, mint a törvény megtartása, illetőleg végrehajtása. S ambar az egyenlő állami ellátás kesett — mint ma is késik — az éji homályban, a felekezetek közt megvont határvonalak éyeken keresztül megtartattak; ha egyik felekezet felkésze a másikéhoz tartozó gyermekét megkeresztelte, készséggel átküldte illetőségéhez a vonatkozó anyakönyvi kivonatot, mint a törvény rendelii, s volt szíveslyes béke közöttiük.

De hát semmi sem állandó a nap alatt, a békes viszony nem tarthatott örökké. Nem jött köztudomásra, hogy protestáns lelkes megtagadta volna a más felekezethez törvény szerint tartozó s általa megkeresztelt gyermekre vonatkozó anyakönyvi kivonatot; s hogy ily törvénszegésért fejlelentett, vagy ha az megtörtént, a következményekben valami dicsőségét keresett volna; de az már köztudomású tény, hogy a katolikus aiso pápság részéről több ily eszt merült fel, s hogy midőn a protestáns lelkes a törvény megtartásáért kénytelen volt kérelmezni a polgári hatóságánál, a beidezett törvénytörtő katolikus lelkes azzal védekezett, hogy vallásának dogmája szerint, a kit megkeresztel, az az ő felekezetéhez tartozik s lelkiismerete sérelme nélkül azt a kárhozatnak ki nem szolgálthatja, s midőn ennek dacára a törvénytörtésért bünséket mondatott ki, a következmények elszívadásában mártíromságot keresett.

Magából az aiso pápság meggyőződéséből, vagy annak hirtelen változásából fejtett ki a törvény elleni dac? Eaddig csak gyanítottuk, már ma a tényekből látjuk, láthatjuk a változás okát. Mert mi történt? A magas klérusnak hierarchiai rendfokozatából kifolyó hatalmával fogva, egy intésébe került volna rendre-utasítani a törvénszegőket. Az igazságnak tartozunk annak elismerésével, hogy ily hazafias érzelmű főpap is találkozott, de a többség Rómába folyamodott utasításért, a hol — köztudomás szerint — nincsenek megelégedve az új helyzettel s örömet lidvölözének egy oly bonyodalmas, melytől a régi állapot visszaállítását

remélhetnek. S midőn onnan biztatást nyertek s az 1868. évi LIII. törvény eltörlésének eszközésére utasítottak — a mint az eleve tudható volt — az egész hazában megindult az igaztás szöszékekből, köztereken, szent gyűlésekben s a kibérelt sajtóban, a törvény-, a kormány- s a bekeháborítással vádolt protestánsok ellen. A kormány rendeleti úton akart a törvénynek érvényt szerezni, s midőn az még alkalmul használatot fel az igaztás fokozására s midőn látta, hogy célt nem érhet, lemondott. Az általa ekép előidézett állapot — melyvel szemben a protestánsok teljesen tartozkodó állást foglaltak, s azáltal kezdtek visszahódítani a töltők már elfordított közvéleményt — a főpapság már alkalmasnak találta azt, hogy háttérben tartott terveit napfényre hozza, s azok sem kevesebb, sem több, mint teljes függetlenség az államtól, vagyis, mint a primás magát kifejezte, az 1848. XX. értelmében megillető, a protestánsokéval egyenlő autonómia — természetesen a statusquo megtartása mellett, s megjutalmazása az alsó papságnak fizetése rendezésével — a kongruál, s a mellett és felett az 1868. évi LIII. törvény módosítása. Hogy a statusquo feltartása a fő, mutatja, hogy az egyházi javadalmak fövedelmének 10 százalékát jelöli alapul a kongrua rendezéséhez.

Az újonnan alakult kormánynak jutott tehát feladatul az államhatalom tekintélyét a magas klérus és csatlósi ellenében megvédeni, érvényesíteni, s a felekezetek között felzavart békét helyreállítani. Lássuk minő módokon s eszközökkel akarja azt foganatba venni? Programjauól tűzi ki a házasságkötés és anyakönyvvezetés államosítását, az 1868. évi LIII. törvény módosítását; kezébe veszi a katolikus autonómia létesítését s kongrua rendezését. Hogy pedig az 1848. XX-ik törvényben biztosított s ezekben megindított egyenlő állami ellátásból a protestánsoknak is kijuttassa az őket megillető hányadot, megszavaztat 150,000 forint dotáció emelésül, s kilátásba helyezi, hogy nem zárkózik el az elől, hogy mihelyt a nagyobb szükség képe előtte fog állani, a szükséges segező nem évről-évre a budget útján, hanem mint állandó segély a törvény által biztosíttassék. Hát hol itt a fényes kilátás? Hiszen hogyha a házasságkötés és anyakönyvvezetés kivételik a papok kezéből vallásukbólönbség nélkül, a felekezetek a jogcsokonulásban egyenlőkké tetétnék, ez két-segtelen ugyan; hanem ki nem látja át, hogy az 1868. LIII. t.-c. módosításával — eltekintve attól, hogy az a kormány kapitulációját rejti magában — szabaddá tétetik a lélekvasár, a melyben csak az a fél nyerhet, a mely tömöttebb érsejnyvel megyen bele? Ki nem látja át, hogy midőn az autonómia és kongrua ügyét a megindított elnöklatok alapján veszi kezébe a kormány s midőn ennek álltellenében a protestánsok egyenlő állami ellátásuál ígéri, hogy nem zárkózik el az elől, hogy mihelyt a tett intézkedések nyomán a nagyobb szükség képe előtte fog állani, a szükséges segély törvényben biztosíttassék: akkor már kifejezte az állásfoglalását az 1848. XX. törvény foganatosítása iránt. Szerencse, hogy ezt kivihetőnek vagy csak kívánatosnak jóra való katolikus államférfiak sem tartják. Molnár Béla képviselő, ki pedig magát jó katolikusnak vallja, az „Egyetértés” febr. 23-iki lapjain olvasható beszédeben nagy nehézséget talál a felség kegyuri jogában is, de lehetetlennek is nyilvánítja, hogy adjon kormány, mely az egyházi javak szekularizációjának ódiumát magára vegye, tisztán csak azért, hogy ezen javakat oda adja a katolikus autonómiának, hogy legyen miben gazdálkodniok. Hazafias és bölcs nyilatkozat, a mielyt tőle vártunk is. Mert vagy végre kell hajtani

az 1848. XX. törvényt, vagy eltörölni; s mi lehetetlennek tartjuk, hogy adjon kormány, mely eltörlésének ódiumát magára vállalna; *olyanán végrehajtása pedig, hogy a klérus a birtoklás feltörlésének megszüntetével is kezéinél levő javadalmak élvezetében maradjon s a többi felekezetek hasonló módon láttassanak el, képtelenség még gondolatnak is, az alapítványokról, mint rendelkezésük-től jogosan el nem vonhatókról, szó sem lehetvén.* De eltekintve minden egyéb októl, a katolikus klérus élvezetében levő, egyházaink nevezett államjavak bevonását már hasonló zavarok előidézhetésének meg-gátlása is követeli. Legyen a katolikus vallás a többség vallása, az ellen józan eszű embernek nincs kifirgása; de ne legyen uralkodó vallás — a mely címről maga a primás is abdikált; már pedig addig, míg a rengeteg vagyon a klérus kezében van, mindig uralkodó marad, mert a vagyonnal jár az uralom.

Igy állván a dolog, ha a protestantizmus eddig hallgatott, jól tette, de most már bekövetkezett az ideje, hogy kinyilatkoztatssa azt, hogy a házasság és anyakönyv államosítását mi nem kívántuk, azonban ha törvényre lesz, annak hitem engedelmeskedünk, bár az 1868. évi LIII. törvény változtatásáért kárpótlást nem követeljük; valamint azt is ki kell nyilatkoztatnunk, hogy mi a magas kormánytól a kijelentésében körülírt gondoskodást köszönettel vesszük, de az 1848. évi XX. törvényt azzal végrehajtottunk nem tekinthetjük!

Kovács Károly.

CZIFERENC
Felelt Szalóczy Pál ur kérdésére s kilátásaink a jövőre.

Szalóczy Pál ur, e lap 8-ik számában „A cselekvés útján” című cikkében, (melyben ő felekezetünk eddigi hallgatását helyteleníti s a hallgatásból felekezetünkre kárt jövedől) azt kérdezi tőlem: mivel leszünk előbb, ha az 1868. LIII. — ő szerinte is csak papirosan álló, de „biztosításunkra” mégis meglévő törvényről — önként lemondunk, az 1848. XX., szintén csak papirosan levő törvényt, melynek életbeletetésére, az ország nyugalmának „újabb” megháborítása nélkül, gondolni sem lehet?!

Mielőtt — a szerkesztőség engedelmével — a feltett kérdésre feleletet adnék, közömetemet kell nyilvánítanom Szalóczy urnak azért, hogy cikkemet előlvasásra és bíralatra érdemesté. De ha ez tette, egy kis jóhiszemmel azt is feltételezhetem, hogy e lapokban közzölt többi cikkemet is hasonló méltánylással részesítette s így, ezekből ismeri a egyházpolitikai kérdések, ma már törvényjavaslatok felőli nézeteimet.

Cikkeimben a kath. klérus harcát politikai, sőt e mellett magán érdekől származottnak, fanatizmussal vittotnak tartottam s kezdettől fogva nem csupan a mi protestáns felekezetünk, de főként az erősödni akaró, tehát az ultramontan hatalmat legyőzni igyekvő magyar nemzeti állam ellen támaszottnak nyilvánítottam. E nézetből indulva ki, felhívtam, kértém hitsorsosaimat, hogy mi, mint felekezet, ne avatkozzunk ez utalatos harcba, beavatkozásunkkal ne adjunk mi annak a magunk részéről is felekezeti színezetet; hanem tegyük meg kötelességünket, mint e hazá polgárai, kik nemzetünket Róma ellen is függetlennek akarjuk s egyeseülten más felekezethez tartozó, de velünk e téren egy nézetet valló bonfításainkkal a társadalmi és politikai közdter minden pozícióján igyekszünk az utalatos támadást visszaverni.

Korántsem az én nagyon jelentéktelen személynemtől származott kérés és felhívás eredményének tartom ily hiúság nevelésének lenne körében! — de a tény ma az, hogy nem csak felekezettünk óriási többsége (mert engedjen meg *Kovács Albert* úr, ha minden tisztelem mellett is, nem tartom őt jogosítottnak arra, hogy felekezettünk többségének véleményét reprezentálja) aként fogta fel és bírálta el a helyzetet, a a mint én tevék; — hanem így fogta azt fel az ország hamisítatlan közvéleménye is. Igazolják ezt törvényhatóságaink egyértelmű nyilatkozatai, az értelmiség általános felzúdulása az u. n. kath. nagygyűlés határozatai ellen; az országgyűlés pártjainak állása és a március 4-diki nagygyűlés tényei.

Mindezekből világos, hogy Szalóczy Pál urnak az az állítása, mintha a mi *hallgatásunk* miatt sikerült volna a klérusnak a közvéleménnyel elhitetnie, hogy a nemzet kormányja által készített reformjavaslatok, a mi érdekeinkben terjesztettek elő, — a bírálatot alig állja ki, mert a Szalóczy úr által érintett politikások és nem politikások ma korántsem a kath. egyház harcát szemlélik az állammal szemben, hanem katolikusok és nem katolikusok azt a nézetet vallják, a mit én s nézetársaim, azt, hogy „a római párosszóra hallgató (mint egészen illetékes bíró g. Csáky mondja: „*kivülről helyeselve*“), ultramontán klérus a feudalizmus maradványával egyesülten harcol a magyar állam ellen.

És istennek hála, e hazaelenes tábor ellenében egyesülten látjuk küzdeni a nemzet liberális többségét s hogy a helyzet ez, nézetem szerint, nagyrésztben a mi felekezeti *be nem avatkozásunknak*, tehát helyes és böles eljárásunknak is köszönhető.

Ez előzmények után igyekszem a Szalóczy úr kérdésére, tölem telhetőleg, megfelelni.

Az 1868. LIII-nak, a mely kormányainknak a klérussal szemben a gyengeséget menő elnézése miatt, csak papirosan maradt — nem tulajdonított én kevés fontosságot, csekély jelentőséget, — de értéküket sem becsülöm túl. Elismerem, hogy e törvényt az állami és társadalmi élet nyugalalmát felzavaró vallásos kérdések megszüntetésére irányzott törekvés szülte; tudom, hogy ily intézkedésnek szüksége ma is, sőt fokozott mértékben fennáll; de elismerem annak az elvnek igazságát is, hogy ha szükséges, úgy egyeseknek, mint felekezeteknek áldozatot kell hozniok egy nemzeti állam létesülhetéseért s ily áldozat hozatalától, mint protestáns ember — részemről — nem riadok vissza. Azonban a nemzeti állam létesülhetését nem tartom ellenétben levőnek azzal, sőt éppen az által vélem előmozdíthatónak, ha a társadalom nyugalomát felzavaró kérdéseket gyökeresen megoldjuk, illetőleg megszüntetjük. Hogyan?! Szerintem nem az 1868. törvények fentartásával, hanem — a mi ennél sokkal több, — az 1848. XX. tsviki életbejuttatásával! Az állam kormányja az előterjesztett törvényjavaslatok elfogadásával, törvényvételeivel leendő végrehajtásával — nézetem szerint — már megtette az első sikeres lépést az 1848-ki XX. törvény életbejuttatására. E reform-törvényjavaslatokban látom én az 1844-ki nagy eszmék feltámasztásának csirjáját és azt vélem, hogy e törvényjavaslatok éppen azért találkoztak a klérus részéről olyan ellenességgel, mert ennek tagjai szintén e nézetben vannak.

Az 1848-ki törvények életbejuttatásának legnagyobb akadályá a klérus, az a klérus, a mely az 1848-ki nagy elveknek — szabadság, egyenlőség, testvériség — mindig ellensége volt és lesz s ez elvek tisztaságát a reverszálisok képviselőikkel is beszenny-

yezni akarta; az a klérus, a mely ma államunk ellen küzd, noha ennek a zsrjából táplálkozik. — És ez az ügyes ellenség, látva az ellene nyilvánuló közvélemény óriási hatalmát, ma kész az általa megtámadott 1868-ki törvényt (természetesen míg annak ismételt megtámadását jónak nem látja), a felekezeti béke fenntartására elegendőnek, üdvösnek nyilvánítani s protestáns felekezettünket a reform-törvényjavaslatok támogatásától elvonni. — csak azért, nehogy e javaslatok törvénynyé váltaival az 1848-ki elvek megvalósításához a nagy lépést megtegyék.

Ily csábító szavakra a nemzet hallgatni nem fog. Azon kérdés elődöntése, hogy a magyar nemzet minő egyházpólitikát kövessen, nem Róma az illetékes forum, de a magyar parlament s ez azt fogja tenni, a mit a nemzet üdvösnek lát.

És korántsem az 1848. XX. törvény életbejuttatására irányzott törekvés rázkódta meg a nemzetet, — hiszen ennek nyugalma meg van rázkódta éppen a klérus által. — Az én nézetem ellenkező a Szalóczy úrval, az t. i., hogy a *nyugalom*, a minden hazafi által kívánt *béke* éppen az 1848. XX. élethe léptetése fogja eszközlöni és állandóvá tenni.

Én az ultramontán klérusban hazafiságot nem találtam a multban, nem látok a jelenben és nem reményelek a jövőben sem; azért nem, mert a klérus nem ismer nemzetet és hazát, csak egyházat és dogmát, nemzetet legfőbb csak addig, míg ennek érdekei Róma érdekeivel ellentétbe nem jutnak. Utóbbi esetben Rómát követi.

És mert ez így van, mert ezt nemcsak én s velem egy nézetű hitorsosaim — kiket felekezeti elfogultság vadjáról lehetne illetni — de a katolikus felekezet liberális tagjai is így látják, a mindennapi életből ékint ismerik (példa: *Justh Gyula* országgyűlési beszéde): erősen hiszem, hogy a nemzet valódi szabadelvű többségének a klérus ellenében is sikerülni fog az 1848-ki törvények életbejuttatása s ezzel az országban lakó felekezetek közti béke állandóvá tétele.

Megmondom Szalóczy urnak azt is, hogy ha a nemzeti állam létesülhetése nem kívánna is tőlünk áldozatot; ha az 1868-ki törvények végrehajthatók lennének is: miért volnék hajlandó ezekről az 1848. XX. törvényért lemondani?

Az 1868. LIII. megszabja a egyes házasságból született gyermekek vallását; kimondja a reverszálisok érvénytelen voltát: — tehát célja lett volna, az anyagiakban oly hatalmas klérus ellen, a mely a családi élet szentelyeire is szivesen betolakodik, nekünk gyengébb felekezetnek támogatást adni.

Nem említem, hogy e törvényt a klérus *kivülről helyeselve* megszegte; nem hozom elő kormányunk gyengeségét, hogy a törvénysértésekről a megtámadott államnak elégtételt alig adott; nem nehezitem azt sem — tegye ki-ki, a mit jónak lát — hogy tekintélyes politikások, kik ma mintegy csaláttal az 1868-ki törvény fentartását tartják élénk, protestánsok elé s állítják, hogy nekünk minden üdvünk ebben van — *soha a klérus törvényességére ellen fel nem szólaltak, sőt a törvény végrehajtását megkísérlési akaró kormányt vádolták vallás- és törvénysértéssel*; azt sem említem, hogy ma is akadnak — kik eltanulva a vezérok által elkövetett történelem-hamisítást — elég merészek azt állítani, hogy az általuk indított küzdelmet mi idéztük elő komáromi egyh. gyűlésünk nyilatkozatával: — mindezekről nem szölok, felesleges is, ismerjük igen jól; de ha — mit a klérusról, mely hatalmas lesz, fel nem teszük, — az soha törvény ellenére egyetlen gyermeket el nem

keresztelne is, tehát ha a haza törvényét tiszteletben tartaná is: azt kérdezem, miket elébünk a haladó modern állam, a társadalmi élet, a változott viszonyok stb. állítanak: magok az 1868-ki törvények elég garanciát nyújtanak-e nekünk arra, hogy anyagiakkal küzdő egyházainkat, iskoláinkat tartatni képesek legyünk? Az a protestáns buzgalom, melylyel idáig ezt tettük, e követelésekkel szemben elég erős-e ahoz, hogy az eddig, évszázadokon keresztül teljesített, jó részben állami feladatokat, a mikor e feladatok nagysága óriási mérvben megnövekedett, továbbra is teljesíteni tudjuk?

Szerintem: Nem.

Nekünk az 1868-ki törvényeknél több kell, többel adósunk a haza, s mellyen többet kérhetünk és kívánhatunk tőle. A nemzet kötelezvénye a tartozásáról az 1848. XX. törvénybe van beírva. Adjunk mi, e haza polgárai, a magyar nemzeti államnak erőt és hatalmat, hogy e bár régi, de soha el nem évülhető tartozását kifizethesse — az ezt teljesíteni is fogja.

Úgy Szalóczy úr, mint egyházi lapjainkban többen, azt vélik, hogy elérkezett ideje annak, hogy felekezetünk eddigi hallgatásával fenhagyva, a tárgyalás alatti nagy kérdésekre és javaslatokra nézve nyilatkozzék: ez alkalmat felhasználom, hogy e tekintetben is előadjam nézeteimet.

A nemzet óriás többsége ma meg van győződve arról, hogy felekezetünk, sem a többi felekezetek, sem a kath. klérus nyugalmát nem háborogtatta; meg van győződve, hogy mi a haza törvényeit nemcsak szenteknek tartottuk, azok ellenére soha nem tettünk; de azokat mások által is megtartani kívánjuk; meg van győződve, hogy a jelen viszonyokat nem mi okoztuk de a klérus idezte elő — *politikai okokból, kívárlól jött parancsokra*, (e meggyőződést törvényhatóságaink egyértelműleg nyilvánították is); meg van győződve arról is, hogy a nemzet kormányai által előterjesztett törvényjavaslatok törvényre válása nem a mi érdekünk-ből — de a haza jobbléteért kívánatos — és hogy nekünk ez érdek miatt áldozatokra kell hoznunk. Mikor pedig mindez ékét van, és mikor eddigi hallgatásunkkal a célt, mit akartunk, (hogy a klérusnak haza-ellenes küzdelmét felekezeti harcra ne tegyük), elérjük: sokak szerint és szerintem is, további hallgatásunkra nincsen ok!

De hát van-e szükség felszámolásunkra? Nézetem szerint: nincs. Nincs pedig azért, mert hiszen mi, — eltekintve attól, hogy egyházi, sőt politikai lapjainkban is előadtuk nézeteinket, (s ezek kifejezését látjuk ma is minden oldalról), már mint polgárok is nyilatkoztunk, s rótnak, kik mindenütt, úgy is mint polgárok, úgy is mint protestánsok mindig ugyanazok, t. i. csak magyarok vagyunk! — *alig lehet még képzelnünk is, hogy más véleményünk legyen egyházi, és más politikai összejöveteleink alkalmával?* . . . Nézetünkben egyesültek velünk más felekezetek tartozó s velünk együtt érző honfitársaink, s ezekkel egyesülten oly erős közvéleményt képviseljük az orszagnak, a melynek ellenére a nemzet törvényhozása nem intézkedhetik!

Mi, mint protestánsok, a betérjesztett, sőt már tárgyalás alatti törvényjavaslata csak azt mondhatjuk, a mit, mint polgárok mondunk, hogy t. i. a polgári házassági s állami anyakönyvezési törvényjavaslatok felekezetünknek előnyt nem adnak — *(de hisz mi más felekezetű honfitársaink felett előnyt nem is kívánunk!)* — továbbá, hogy e javaslatok fölünk áldozatot követelnek, de ez áldozatot a nemzet javáért meghozzuk; zsidó

vallású honfitársaink recipiálása, s a felekezeteken kívülség ellen — épen protestáns szempontból — hitelvéink megtagadása nélkül, szólnunk sem lehet! . . .

Ha e javaslatok törvényekké lesznek, s ezek folytán viszonyaink megváltoznak, ó bizony akkor igen sok, óriási teendők támad, s ekkor felekezetünk, e teendők végzése felől, nemcsak bőlesem tanácskoznunk, de célszerűen intézkedni is köteles leend és fogja is tudni kötelességét.

Nem végezhetem soraimat annak kijelentése nélkül, hogy a változott viszonyok s a bekövetkezendő állami intézkedések folytán nemcsak felekezetünk, de lelkesi karunk vesztik különösebben és hoz nagy áldozatot. Tudom azonban, hogy ez áldozatra, ha a haza kívánja, késő. Elismerem azt is, hogy rejsajok az eddiginél nagyobb feladat, nehezebb és kitaróbb munka, erősebb küzdelem várakozik, de ismerve őket, tudom azt is, hogy a növekedő feladat terhétől, a nehezedő munka fáradalmaitól, a küzdelem nagyságától ók vissza nem riadnak, mert öseik szenvedtek a gályarabságot, apák a patenáris korszak nyomorait s ok ez ösöknök, apának igaz fia! (Fejes I.). De bizom másfelől ahoz is, hogy ez a haza, a mely bőkezű volt érdemtelennel, sőt — a mint a történelem igazolja — ellenségeivel szemben is; ez a haza, a melyért a protestáns papság annyit tett, áldozott; a haza, melynek fenállásaért, virágzásáért és dicsőségéért nem csupán mindennapi imáját emeli a nemzetek istenéhez, de érte, mint polgár és mint az államot tartató családító is, hiven feközolja életét! — ez a haza nem lesz, mert nem is lehet, haladatlan legjobb fiahoz, leghivebb gyermekeihez: *a magyar protestáns papsághoz!*

Ujfalussy Béla.

VITÁK

A szupplikáció megváltása.

K Hadd foglaljukozunk meg egyszer ezzel a kérdéssel, mely a tavaszi egyházmegyei gyűléseken ügyis tárgyalás alá kerül. Tartsuk felszinen, mert ime a sárospataki főiskola igazgató-tanácsa sem vonakodik fölvetett javaslatunktól s hajlandó a szupplikáció megváltására a sárospataki V-ik theol. tanszék felállítására fordítani. Hadd foglaljukozunk most már azzal a kérdéssel: miként lehetne e megváltást a legkönnyebben s leggyorsabban keresztül vinni?

Gondolatom szerint az eljárás a következő volna: minden lelkes hívón össze presbyteri gyűlést s adja elő igazi ügyszeretettel, hogy a szupplikáció eltöröltesse ugyan, de azt az összeget, a melyet az egyház a szupplikánsoknak adott, illő dolog ezután is fizetni és pedig a sárospataki főiskolának, a mely igen sok szegény ember gyermekének volt már édes anyja, s kerülésünknek egyetlen föl büszkesége. . . Aztán föl kell világoztatnunk a presbitériumot, hogy ha a sárospataki főiskola iránt való szeretetünket komolyan akarjuk igazolni a világ előtt, akkor nem elég csak annyit adnunk neki, a mennyit — szupplikáció címén — eddig adtunk, hanem, fel kell ajánlanunk és biztosítanunk kell részére azt az egész összeget, a melyet az összes iskolák szupplikánsainak adományoztunk. Minthogy pedig csakugyan teljesen úgy áll a dolog, a mint *Czinke* úr megírta, t. i. hogy a szupplikánsok csak theologusok voltak: indítványozza a lelkes, hogy a szupplikáció megváltási díját a *theol. akadémia fejlesztésére adják*.

A megváltási módzat is igen könnyű. Adott például valamely egyház eddig az öt főiskola szupplikánsainak egy-egy forintot: kötelezi magát, hogy ezt az évi öt forintot ezentúl a sárospataki főiskola theol. akadémijára adja. Vagy ha rögtön meg tudja váltani, befizeti a 100

frtot, mint az öt frtnak megfelelő tőket, s többé nem tartozik e kötelezettséggel. Nagyobb egyházakban a kötelezettség — természetesen — nagyobb. Például Miskolcon, ha jól tudom 3—3 frtot adott az egyház a főiskolák küldötteinek; — itt tehát 300 frtot tenne az a tőke, mely-lyel az egyház fel volna kötvé.

Ha aztán az egyházak így a presbyteri gyűlésen határoznak, határozataikat beküldének az esperesekhez s a tavaszi gyűlésen az egyházmegyéeknek egészen köny-nyű lenne a határozatot kimondani s a kerület felhívásá-
nak eleget tenni. És ha az egyházak elfogadnák célul a theol. akadémia fejlesztését, s az egyházmegyek ehben az irányban határoznának: a kerületnek nem volna más dolga, mint meghajolni az egyetem előtt s azt mondani ki, hogy az egyházak kötelezettsége, miután a supplika-
ció már 1891 óta nincsen meg, a mostani esztendővel kezdődik, s ezután minden év szeptember hó 1-ő nap-
jáig tartoznak a supplikáció megváltási díját a sárospataki főiskola pénztári hivatalába beküldeni.

Hogy e megváltási eljárás megkönnyíttessék, óhaj-
tandó volna, hogy a főiskola igazgató-tanácsa tegye közzé az adatokat, a melyek az egyes egyházak supplika-
ciói adományát feltüntetik. — Különb minden lel-
késznék tudni kell, mennyit adott ki az egyház pénztára e címen, a megváltási összeg tehát könnyen megállapítható.

De nem elég az, hogy csupán az egyházak részé-
ről történjen a megváltás! Tudjuk, hogy a supplikáció-
ban is szoktunk annak idején requirálni. Főlkérestül a tehetősébb világiakat s libellusunkba rendszeren írtak he-
valamit. Nos hát: ezt sem szabad elfelednünk. Hívja fel a lelkes a patronusokat, s kérje meg, hogy amaszá-
dos szép szokás emlékeztetben tartása céljából, kegyes-
kedjenek egyszer s mindenkorra bizonyos összeget fel-
ajánlani. Nem hiszem, hogy akada világi emberünk, ki ezt visszautasítaná! — Ezzel az eljárással is szépen nö-
velnők a megváltási összeget.

Sőt tovább is mehetünk. Tudom, mert voltam szup-
plikáns, hogy a nagyobb városokban az egyes pénzinté-
zetek is meglátogatták a supplikánsok s azok is adakoz-
tak. — Most sem szabad elhagyni ezeket sem! S ha elő-
adja azoknak a lelkes a nemes célt s szívesesen meg-
köszönve az eddigi áldozatkészséget, kéri hogy egy bi-
zonyos, egyszer s mindenkorra szóló összeget adjanak,
nem hiszem, hogy ezek is hidegek maradjanak. — Így
is nyerhetnők a jó célra valamit.

Hát aztán mi lelkesek? ! A kik a legjobban tudjuk,
hogy szükség van a theol. akadémia fejlesztésére, nem
volnánk e hajlandók adakozni?... Hiszen azoknak a
supplikánsoknak, a kik prédikáltak helyettünk, mi is
adunk!... Legyünk azért mi a példaadók itt is, — mi
nyissuk meg az áldozók sorát, s ha mi lekötjük magun-
kat: utánunk jönnek a világiak, az egyházak s már e-
ben az esztendőben teljes lehet theol. akadémiánk is,
éppúgy, mint a jogi fakultás.

Együttal a theol. fakultás tanáraihoz is van egy
kéresem. Az t. i., adjanak véleményem jelentését arról, mi-
ként gondolják a fejlesztést tanügyi szempontból? Az igaz-
gató-tanács a kerületi gyűlés előtt még gyűlést fog tar-
tani, a mely a tanári karnak a fizetésrendezésére vonatkozó
munkálatait fogja tárgyalni. Nos, hát ez alkalomra lenne
már készen jelentésével a theol. szak is a theologia oktatás
magasabb érdekében. Sőt igen óhajtható volna, ha e la-
pokban már előbb is közöltetnék e vélemény, hád ismer-
nők meg s hád szólnának hozzá az arra hivatottak.*

Sajóparti.

ISKOLAI ÜGY.

A sárospataki főiskolai tanári kar emlé- irata az igazgató-tanáchoz.*

Nagyfisztelelt és tek. igazgató-tanács!

Gimnasiununk növendékeinek száma, különösen
az alsóbb osztályokban tetemesen megszorodott a
folyó iskolai év elején. S ez onnan származott, hogy
bár láttuk azt, hogy anyagi crónk korlátoltsága nem
engedi meg azt, hogy a középiskolai törvény azon kö-
veteléseinek teljes mértékben megfeleljünk, a melyet
ez anyagi tekintetben az osztályok létszáma maximu-
mának megállapítása folytán az iskolafenntartó testü-
letekkel szemben formál, a rendkívüli körülmények nem
engedték meg azt, hogy, mint az előző iskolai évek
kezdetén, az egyes osztályokba való felvételnél, a tör-
vényileg meghatározott létszám korlátai között marad-
junk. A közoktatásügyi kormány nem nyugodott bele
azon ideiglenes intézkedésbe, a melyet az osztályok
túltömöttége által okozott tanügyi hátrányok ellensz-
ulyozására vagy legalább csökkentésére tettünk s a mely
a mi helyzetünkben a legkevésbé anyagi megerőlte-
téssel jár. Ez alkalmából, az ekkép felmerült baj elhár-
ítása felett való tanácskozára, tanintézetünk minden
tisztelt egyházi algonokna, nagyfisztelelt Fejes István
úr a tanári kart a múlt 1893-ik év dec. hó 9-én érke-
zetre hívta össze. Ezen az értekezleten az itt jelzett
bajon kívül egyszersmind összes tanügyi égető kérdé-
seink is szőnyegre kerültek, mert csakhamar kitűnt,
hogy a tanügyi élet egésze folytán a bajok, az okta-
tásügyi fejlődését, előhaladását gátló vagy éppen lehe-
tetlenné tevő nehézségek közr szoros összefüggés, úgy-
szólván láncolatosság van, s lehetetlen az, hogy csak
egy bajra, egyetlen nehézségre fűggeszszük tekintetün-
ket, a nélkül, hogy a többi is fel ne cutassuk, min-
den egyes bajt súlya, jelentősége szerint ne mérlegel-
jünk, s ekkor egyszersmind rá ne mutassunk arra a
legnagyobb bajra, arra a legégetőbb szükségre, a mely-
nek orvoslása, a melynek kielégítése nélkül a többi ösz-
szes nehézségek elhárítása mellett sem remélhető az a
lényeges javulás, a mely a tanügyi élet felpozitív-
lásában mutatkozik, a mely nélkül a tanügyi hiányok
pótlására fordított minden erőlködés meddő, gyümölcs-
telen marad. Ennek folytán az értekezleten a tanári
kar, a nagyfisztelelt egyházi algonoktól úrtól azt a
megítéltet megbízást nyerte, hogy kutassa fel azo-
kat a bajokat, a melyek tanintézetünk kebelében a tan-
ügyi fejlődését hátráltatják; mattonn rá azokra a hi-
ányokra, a melyeknek pótlása iskolánk felvirágása vagy
legalább a jelenlegi színvonalon való megmaradása cél-
jából szükséges vagy csak kívánatos; s midőn ezekre
teljes nyíltsággal s öszintéséggel rámutat, egyszersmind
a gazdasági választmányával egyetértőleg mutassa ki
azokat a segédforrásokat, a melyek jelenlegi szükségre-
ink kielégítése mellett — amaz újabb jelentkező szük-
ségletek pótlására — rendelkezésünkre állanak, vagy a
jövőre nézve számításba vehetők; s a mennyiben talán
az mutatkoznék, hogy az új szükségletek fedezésére ösz-

székel kapcsolatos munkálata, a mely az egyetemes tanügyi bizottság
előtt is szerepelt annak idején s a konventi tauter készítőkor megér-
demelt figyelemben részesült (1883). Szerk.

* Többek felhívására kezdjük meg e emlékirat közlését, a mely
íránt, a róla megjelent hírek alapján is méltán érdeklődnek azok, a kik
főiskolánk ügyét a kerületben is szeretettel támogatják. Szerk.

* A sárospataki theol. tanári karnak már régóta van a theol. aka-
démia fejlesztése tárgyában készült s a régen megígért 5-ik theol. tan-

szes jelenlegi és számításba vehető anyagi eszközeink nem elegendők, oly segédforrás igénybevételét tegye javaslatba, a melyből az új szükségletek kielégítése remélhető, s munkálkodása eredményét terjessze a nagytisztelői és tekintetes igazgató-tanács elé.

Az allurít tanári kar e megisztelő felhívásnak enged most, a midőn egyes gimn. osztályaink ez idő szerinti túltöltöttségéből eredő bajt itt mellőzve, ennek pillanatnyi orvoslása módját e helyen nem tárgyalva, összes szükségleteinknek általánosságban végig tekint, abban a sorrendben, a melyet az a szempont állapít meg, hogy közülük egyiknek vagy másiknak kielégítése tanintézetünkre nézve szoros létkérdés, tehát elodázhatatlan, vagy ennek fejlődésére nézve szükséges, vagy pedig felvirágzása tekintetében kívánatos. Ily irányban már, megvalljuk, szándékotunk magunktól is szót emelni a nagytisztelői és tekintetes igazgató-tanács előtt, mert e bajok ösztint, nyílt tárgyalásának ideje immár elérkezett. Az ezek felett való hallgatás s közülük különöleg az egyetemelyeknek talán alszeméremből való további leplezettsége egycsincs bűn volna tanintézetünk életbe- vagy érdekei ellen; egyszersmind orvoslásuknak most, éppen jóformán a tizenkettedik órában való elodázása már nem egyéb volna, mint oktatásügyi bajainknak legmélyebb gyökereiben való szánt-szandékos tovább tenyésztése, a tanügyi siker leghathatósabb tényezőjének, a mely oly sok nehézséggel megküzd, oly sok hiányt pótol, de a melyet, ha egyszer eltűnt, nem pótolhat semmi, — a tanítói munkaképességnek s munkakedvnek készkarva való megbénítása, ne mondjuk, megtérése. Értjük itt főleg, mindenekfelett a tanári fizetések rendezését, az ötödéves pótlóké behozatala s rendszeresítése által.

Nagytisztelői és tekintetes igazgató tanács! Midőn a legközelebbi múlt években a hazai középiskolák tanárainak egy igen tekintélyes része, az állami középiskolák tanári kara, tehát éppen az, a mely a tanári fizetések tekintetében sokkal kedvezőbb helyzetben volt már korábban is, mint a legelőkelőbb protestáns tanintézeteknél működő tanárok, az életfenntartás szükségleteinek megdrágulása s különösen azon igényeknek megnövekedése miatt, a melyeket a haladó kor s a nagyobb követeléseket hangoztató közvélemény a közművelődési intézetekkel s ezeknél a tanügyi munkásaival szemben formál, a saját anyagi helyzetét türehtetlennek tartván, ennek javítása érdekében országos mozgalmat indított: — az alul irt tanári kar a tarthatatlan állapotot jól ismervén, ezt teljesen jogosultnak tekintette ugyan s ösztíntén kívánta is, hogy ezt a mozgalmat a tanügy érdekében óhajtott siker koronázza, de a maga részéről az egész idő alatt hallgaltot. S hallgattott azért, mert meg akarta varni azt a legutolsó időpontot, a melyen túl már ez az önmagát megtagadó szerep egyértelművé válik a tanintézet érdekeinek cserbenhagyásával, a midőn tehát már, miután kimutatta, hogy a saját, bármily jogosult érdekeit háttérbe tudja szorítani, a hallgatás mivel a közérdek sérelmével történik, erénynek többé nem tekinthető.

A tanítói munka kör betöltése bizonyára nagy és nehéz feladat volt minden időben; de kétszeresen, sőt sokszorosan az ma, a midőn a közműveltség gyors haladása; majdnem rohamos emelkedése, éppen a közművelődés munkásainak vállaira, úgyszólván, napról-napra súlyosbodik terheket rak. E terhek csak úgy hordozhatók el, ha a tanügyi munkása erejét el nem forgácsolva, figyelmét meg nem osztva, feladata iránti ösztínt lelkendezéssel munkálkodik a számára kijelölt munkakörben; ha nem lankadó, nemes érdeklődéssel, nem csökkenő, derült munkakedvvel szenteli élete legszebb idejét, erje leg-

javát az emberiség legmagasabb ideáljainak, a melyeknek szeretetét, kultuszát kell becepegetni a keze alatt tova haladó s egymást felváltó nemzedékek szívébe. Az ily munkálkodás, az ily életfolytatás azonban az egész embert követeli, az egész embert szívvel-lélekkel. Ha azonban a tanítónak a maga sajátlagos foglalkozása mellett vagy éppen e helyett az egy napról más napra való tengődésben, az anyagi szükségletekkel való lélekemésztő, életelő küzdelemben kell összes legnemesebb erőt elpazarolnia; ha lelke családjának keserű sorsán, sőtét jövőjének kénytelen utalanul tépelődni: munkálkodása az élet gyötrelmei között lassankint a bérszolgá robot-munkájává válik. Ily viszonyok közt a munkálkodásban a külső szín, a látszat talán meglesz; de a mi a tanítói működésben nélkülözhetetlen, a lelkesítő hatás, a lélek, az, a mely meglevelet, nem lesz s nem is lehet meg többé soha, mivel a tanító lelkében, visszas helyzetének gyászos hatása alatt, nem csak a munkakedv, hanem az életkedv is jóformán megtört.

Néhez szívvel mondjuk ki, de mélyen tisztelt előjáróságunk iránt táplált bizalmunk s szeretett tanintézetünk legféltettebb érdekei kénszercitének bennünk annak kimondására, hogy mi, a sarospataki cv. ref. főiskola jelenlegi tanárai, az ötödéves korpótlóké nélkülvézés miatt, ezen válságos ponton állunk. S ez annál közelebbről fenyeget bennünket, mivel a tanári állás által velünk szemben formált igények sokasodása mellett anyagi szükségleteink is rohamosan drágulnak s ezek megszerzése s ennek folytatn a fizikai élet fenntartása is folyvást nehezebbé válik reánk nézve.

S e válságos pont előtt magunkat s magunkkal együtt tanintézetünket akkor kell látnunk, a midőn körülöttünk a javulás mindenfelé mutatkozik. A tanár, a mint hivatalába belép, világos tudatával bír annak, hogy számára többé hivatali előléptetés nincs; hogy neki ott, abban az egyszer elfoglalt munkakörben kell magat érvényesítenie. S ha ez sikerült neki, azaz ha képes volt a jó tanító eszményképét megközelíteni; ha sikerült a maga szaktudományában számottevő művet létesítenie vagy a tanügyben a fogalmak tisztázására egy vagy más tekintetben közrehatnia: akkor, bár a saját hivatala köréből nem mozdult is ki, elérte azt a legmagasabbat, a melyet az ember legnemesebb becsé- vagy maga elé célul kitűzhetett. Hogy azonban ez a tanügyi javára, a tudomány érdekében, hivatalos állása és tanintézete díszére, dicsőségére megtörténhessen, hogy feladatát igazán, a maga legnemesebb műviatlansá- betöltésse: nem lehet oly angagi viszonyok között hagyni mindvégig, a melyek közt volt akkor, a mikor szép kilátásokkal kecsegtető vagy reményekre jogosító pályafutását megkezdette, mivel eléje az élet a pályán való haladásban, hogy emberi feladatát a család, a tanügy, a tudomány s tanintézet körében menél teljesebben oldja meg, folyvást szaporodó s mindig nagyobb és nagyobb igényekkel lép föl. E körülmény felismerése idézte elő azt, hogy ma már körülöttünk a tanintézetek, a mellett hogy a törzfizetés tekintet- a miennkel jobbara egy vonalon állanak, igyekeznek tanáraiknak az időszakos díjmelét, az ötödéves korpótlóké behozatala által rendszeresíteni.

Nemcsak az teszi tehát sajnos és aggasztóvá tanügyünk s tanintézetünk jelenlegi állapotát, hogy a tanári kar tagjainak sajnos anyagi helyzete elmaradhatatlanul káros viszonyatással van a tanügyi munkás- ságra s egy bizonyos ponton túl, a mely már bizonyára nincs messze tőlünk, menthetetlenül a sülyedés szédítő lejtőjére visz; hanem az is, hogy mások körülöttünk már megindultak a javulás útján s ennek foly-

tán már nemcsak magunkba véve jutunk a hanyatlás útjára, hanem másokhoz mérve is hátra kerülünk s mélyen alant maradunk. Nem lehet pedig lélekemésztőbb és szívet tépőbb valami, mint annak a megmondolása, hogy ez a tanítézet, a mely a nemzet önfentartási küzdelmeiben oly jelentékeny tényező volt-folytonosan, a mely a nehéz évszázadok alatt a felvilágosodás, az igaz vallásosság fáklyáját oly magasan lobogtatta mindenkor, most, a midőn már a nemzet drúsebb napokat él, az elmaradás, az aláslyedés szomorú szerepére van kárhoztatva; s hogy miután a viszontagságos idők alatt, a nemzet igazai mellett híven megállva, megküzdött minden bajjal, most, miután körülötte minden új életre ébred, ifjú erővel, fokozódó életkedvvel készül előre törni, egyedül csak ez az intézet az, a mely a lassú sorvadás állapotára felé hanyatlani látja magát.

Ettől szeretjük hinni, a válságos időkben feleltünk mindig oly ébren örkődő Gondviselés meg fog menteni bennünket. De hogy ezt a menekülés útját megtaláljuk, igyekezni kell a Gondviselés eszközeivé lenni mindazoknak, a kiknek ezen tanítézet sorsa, jövője szívében fészki, még pedig sietni kell a segítségvel, mert a baj nem várakozik s a halogatás, késélemkedés mellett, a mitől tartunk, bekövetkezik. Roma deliberante Saguntum perit.

(Folyt. köv.)

TÁRCA.

A jezsuiták és az ellenreformáció.

(Vége.)

Szomorú idők voltak azok, melyeket a XV-ik század közepe táján a jezsuita rend, a felvirágzó német birodalomra hozott. A lelkiismereti szabadság lenyűgözése, a protestánsok rémítő üldözése, véres harcok, elszegényedés, inség, a nép erkölcsének eldurvulása; ez volt az aratás a jezsuiták magvetése után. Vajha ne büntetné Isten könnyelműségünket és balgaságunkat érdemünk szerint, és megóvna bennünket kegyelmesen ama szégyen és rettegés-telej idők visszatérését!

III. Pál pápa csak 1540-ben erősítette meg Loyola Ignác rendjét és már az 1550-iki augsburgi birodalmi gyűlésen sikerült *Le Jay* jezsuitának több rendbeli térítési által feltűnést keltenie. 1551-ben Bécsbe hívják, hová 13 szerzetes társával be is vonul és ott nemcsak az újon alapított jezsuita kollégium vezetését bízzák rá, hanem az egyetem érdekében teendő bármely intézkedésnél is vezérszeret viz. Nemsokára Brünn, Olmütz, Prága és Innsbruck is jezsuita kollégiumot kapnak. II. Rudolf császár már az államügyeket sem tudja, a „Jézus-társaság” nélkül intézni! A protestantizmust kegyetlenül szorongatják, hivatást minden hivataltól kiszorítják, az evang. papokat elűzik, az eretnekesek vétkével vadoltak elé két kérdést tesznek: „Hiszed-e azt, hogy mind az, a mit a kath. egyház a tanra és az életre nézve törvényre tesz, igaz? Hiszed-e azt, hogy a pápa az egyedüli apostoli szentegyház feje?” Jaj volt annak, ki e kérdésekre igen nem felelt! A pápa, hogy a császár jóindulatát a „Jézus százada” irányában biztosítsa, kész volt a mindig üres császári pénztárt segélyben részesíteni. Így lett Ausztria újra katholikussá. Ausztria példájára Magyarország és Csehországban is próbát tettek a jezsuiták a protestantizmus kiirtására és csak a magyaroknak sikerült őket megfékezniök, a kik azzal fenyegették a császárt, hogy ha vissza nem hívja ezt a gyanús társaságot, elszakad-

nak az osztrák háztól. *Dietrich Wolf*, szalzburgi érsek, — a római „Collegium Germanicum” növekedése — egyenesen arra kéyszerít minden eretneket, a ki a kath. egyház tanaira újra felesküdni nem akar, hogy két hónap alatt minden vagyonukat eladják s hazájukból kiköltözzenek. — A legelőkelőbb hat. fejedelem volt Németországban a bajor, a ki már-már az evang. reform. felé hajolt. A jezsuiták azonban kieszeltek, hogy mivel lehet ez visszafordítani. Tanácsukra a pápa odaadta V. Albert választófejedelmének az összes bajor papi jövedelem tizedrészt, minek folytán a nemes herceg, rendelettel bocsátott ki, a mely szerint az összes hivatalnokok, tanárok, papok, kik az eretnekség tanait követik, elvesztik hivatalukat és az országból száműzetnek. Ugyanez állott a megtréni nem akáro polgárokra és laikusokra is. Együtt pedig a bibliákat mindenfelé elkoboztatta és a szentek és mátyrok történeteivel pótolta. — Legnagyobb sikerrel működött az összes jezsuiták között a német származású *Canisius* pater, ki azt is kibírta vinni, hogy a „Professio fidei”-t (a tridentin zsinat végzéseiből összeállított hitvallás, 1664.) az egyetek összes hallgatói és tanárai aláírták.

És a Jézus-társaság* mind inkább-inkább előre nyomult. Hamarosan befészkelődik a Rajna-tájékaira és a szomszédos tartományokba. Könben, Trierben, Achenben, Mainzban, Fuldában, Paderbornban, Münsterben jezsuita kollégiumok keletkeznek, a honnét egész vakbuzgósággal rendezik a protestánsok üldözését. Püspökök, a kik a választáskor a protestáns szavazatok elnyerése végett, égre-földre esküsznek, hogy a vallásbadságot és a felekezetek egyenjóságát tiszteletben fogják tartani, nem irtóznak adott esküjüket megszegni. A trieri érsek fegyveres hatalommal kényszeríti a protestáns városát a kath. hitre. A würzburgi püspök *Mespelbrunn Echer Gyula* eleintén habozik, hogy melyik párthoz csatlakozzék; belátja azonban, hogy előnyösebb lesz a jezsuitákat fogadni barátaul s nehányan mindjárt egyháztalogatásra indul, miközben helyesgről-helyesgre hirdeti, hogy ő maga őszinte híve a papának „és a ki irtózik fejedelme vallásától, ne lakozzék országában sem.” Kettő közül lehetett csak választani, t. i. a mise és kivándorlás között. Így aztán 1586-ban 62,000 lelket hódított itt vissza az „egyedül üdvözítő” egyház. A legtöbb érdemet szerzett itt magának a jezsuita *Welle Gellért*, a ki végig predikálta az országot s most szegényenél, majd gazdagnál kopogtatott be és kért ételt, vagy éji szállást s így szerzett magának alkalmat arra, hogy tüzes beszédekert tartson az eretnekség mérge ellen és a tévedezőket a reájok váró büntetések iszonyúságával rémitgesse.

A rém-rendszer volt a visszatérések fő okozója. Egy jelentés így szól e tárgyban: „A mit kevéssel ezelt baponaságnak és szegényleni valónak tartottak (t. i. a protestánsok), azt most szentnek ismerik el; a mit imént még evangéliomként hittek, azt most csalának nyilvánítják.” *Paderbornban* az egész városi tanács protestáns volt már; a nép gúnyolta a tisztító tűzről, erélyekről stb. szóló tanokat; a prot. papok szabadon predikálhattak itt, a kath. ünnepek nagy részét eltörölték, a prot. polgárok hivatali jogát törvényileg biztosították s mind ennek dacára sem tudta azt a prot. párt meggátolni, hogy *Fürstenberg Trödar* kanonok egy pár jezsuitát be ne csempeszessen s többről-többré menve ki ne eszközölje, hogy a székes-egyházban néha-néha szónokolhassanak és a gimnázium alsóbb osztályaiba taníthassanak. A mint a kanonok püspökségre emelkedtek, Paderbornban is megjelent a protestánsok ellen a kettős parancs: „*vagy mise, vagy kiköltözes!*” És noha előbb

panaszosan emlegették a jezsuiták, hogy „sovány szán-
tódít ez, a mely sok fáradság mellett is kevés gyü-
mölcst hoz” — csakhamar itt is megfélekeztek minden
eretnekséget és pedig annyira, hogy Paderborn ma is a
legpápásabban gondolkozó városok egyike Németorszá-
gon s lakosa, mint az egyedül üdvözítő egyház mintá-
nivei, nagyobb tiszteletben részesítik Krisztust a látha-
tatlan Istennel, a jóságos és mindig éber Máriát Krisz-
tusnál s a csalatkozatlan pápát az Isten-anyánál. *Majnai
Frankfurt* is protestáns volt már elanyira, hogy a jez-
suiták csak titokban mertek belőpokolni belé s minden
éjjel változtatgatták szállásukat, hogy a kikérgettetéstől
megmenekedjenek. De nem lankadtak el. Mint a pókok,
addig erősítgették ide-oda a kieresztett hálósálakat, míg
végre készen volt a teljes háló, a melybe a legyek egy-
másután belerépültek.

Igy lett Németország legnagyobb része a jezsuiták
által ismét katolikusá. A pápa az elpártolt országok
visszaszerzése végett igyekezett minden fejedelemmel szö-
veséget kötni, a jezsuiták pedig befészkelődtek majdnem
valamennyi udvarba, hogy céljukat annál nagyobb erd-
ménynyel munkálhassák s érvényre emeljék ama kijel-
entést: „A pápa úr a keresztények-lakta egész föld felett
és ha a fejedelmek nem hódolnak parancsainak, meg-
foszthatja őket hatalmuktól és birodalmuktól s orszá-
gaikat oda adhatja más fejedelemnek, alattvalóikat pedig
feloldozhatja a hásep-esküjök alól.” „A világi fejedelem,
mint ilyen is, a pápa alattvalója.” A hol pedig a római
szék győzelemre juthatott, ott mindazokat a prót. alatt-
valókat, a kik a rábeszélés által nem voltak elsődít-
tők, a Krisztus helytartóinak és a fejedelemnek nevében
a „Jézus-társaság” vette gondjába s fenyegette, kizoz-
tatta, jogaikban s мүködésükben való korlátozás, hiva-
talvesztés és egyéb gyötrelmek által addig szorongatta,
míg nem kétségbe estek és a kath. egyházba vissza-
pártoltak. A ki mindegy kísérlet dacára sem kívánta
magát a pápa által boldogítani, az vagy fogsággal,
vagy halállal lakott, jobb esetben hazájából száműzött.

Csak Szászország, Brandenburg és a többi közép-
német fejedelemségek nem engedték protestáns hitüket
elrabolni, nem még a 30 éves háború izzonyosságai
arán sem, a mely háború — szintén kiválóan a jezsuiták
fondorlatai folytán — azért tört ki és dühöngött, hogy
amaz országokat véglegesen a római szék lábai alá kény-
szerítse. A pápa azonban és vele a „Jézus-társaság” soha
sem mondták el arról a reménységről, hogy a vissza-
hódított fél-Németországhoz annak másik felét is hozzá
fűz. Itél s íme épen most kellett megérnünk, hogy magok
a protestánsok — akár tudatlanság, akár vallási közön-
bösség, vagy különleges érdekek miatt — a lelkiismer-
eti szabadság hírhedt elnyomójának s az állami szabad
fejlődés öselleniségének kaput nyitnak az ország felett
való uralom elnyerésére. Mi lesz majd ebből?!

Vajha a világszóra vezérő lélek kelő időben le-
szállana meg azokra, a kiknek erre a birodalom jólé-
tnek eszközlése végett szükségök van, hogy Németor-
szág, — miután a jezsuitáktól ényit szenvedett — e
rend számára továbbra is zárva maradjon!

Dorneth. I. után. W. A.

IRODALOM.

*Széll Farkas debreceni kir. ítélőtáblai tanácselnök, a
magyar bírói kar egyik kitűnője, a ki az irodalmi pá-
lyán már eddigel is szép sikereket mutathat fel (Költe-
mények. 1879. Égy XVI. századbeli codex historias érie-
kei 1884. A nagybesenyői Bessenyei család története

1890. Kihalt-e a Telekesi Török család? 1891. stb.), is-
mét egy újabb kötettel ajándékozta meg irodalmunkat,
mely Bessenyei Györgynek „Bihari remetét” és „Holmi”-
ját foglalja magában. Tudvalevőleg a bölcsész-költő
1785 — 1811 február 19-én történt, pusztza-kovácsji jó-
szágán húzódott meg, hol csaknem kizárólag irodalmi
kedvteléseinek élt. Ezen idő alatt számos (mintegy 16-féle),
részt szépirodalmi, részt bölcsészeti és történeti munká-
kat írt, de a melyek közül a könyvvizsgálat szigorja miatt
egy sem jelenhetett meg, annyival kevésbé. mert a ve-
szedelmesnek tartott írót folyóvást alispáni felügyelet alatt
tartotta a kancellária. A pusztza remetéje azonban úgy
segített magán, hogy megírt műveit több példányban is
lemásoltatta és megküldte azokat egyes könyvtáraknak,
a többek közt a sárospataki főiskola könyvtárának is,
egy-egy hálás levél kíséretében, melyekben a Bodrog
partján töltött boldog gyermeki évek emlékeit édes vissza-
emlékezések közt újíta meg. Ezen kéziratban maradt
művek közül való a „Bihari remete.” Egy sokat olva-
sott, gondolkogott szép lelkű embernek emlékedése ez,
melyről maga is azt jegyzi meg, hogy „egész életemnek
olvasása, tapasztalása, gondolkozása és érzése alkották
össze és kis munkát.” A másik a „Holmi” szintén kéz-
iratban volt eddig, melynek 1—10 szakasza közül 5
szakasz kisebb-nagyobb eltéréssel fel van véve a Becs-
ben 1779-ben kiadott 1—47 szakaszból álló „Holmi”-ban.
Különösen becessé tette előtünk és kiadást a hozzá
csatolt 1—XXXII lapjai előző, melyben Bessenyei élet-
körülményei új oldalról nyerne megvilágítást. Megtudjuk
ebből, a mi Révész Imre tagadott, hogy a magyaror-
szági reformátusoknál legyidőben, csakugyan volt főgy-
házi tanácsa (consistorium), melynek élnöke Belezny
Miklós tábornok, tikára pedig, 2000 forint évi díjazás
mellett, Bessenyei volt. Tiszta zava látjuk itt Toldy és dr.
Ballagi Aladár ellenében, a Bessenyei átérésének körü-
lményeit is. Igeretét bírjuk a Bessenyei-irodalom szor-
galmas bűvárának és szerencsés kutatójának a felől is,
hogy nemcsak a egy külön munkában ismertet meg ama
hasznos szolgáltatokat, melyeket Bessenyei mint consiz-
torialis szekretárius, a protestáns egyházak tett. Rend-
kívüli érdeklődéssel várjuk e mű megjelenését már csak
azért is, hogy protestáns tanúgyünk történetének az a
részlete, mely a „Ratio educationis” korára esik, mindez
ideig nincs kellő világításba helyezve. Sajnáljuk, hogy a
mű, mely a debreceni városi nyomdából csinosan került
ki, nincs könyvvarus forgalomba bocsátva. Az ősrégi
Bessenyei család seniorának, Bessenyei Lászlónak fen-
kölő lelkü neje, Hegyessy Luiza viselven a kiadás költségeit:
az összes példányok ajándékul küldettek a nyilvános könyv-
táraknak és mindazon tanintézeteknek, melyekben a magyar
irodalom történet tanítatik. Így kapta meg a becses kö-
tetet főiskolánk könyvtára is. Fogadj a nemeselelti hon-
leány e helyen is hálás köszönetünket. Sz. G.

* A „Kalászk az életnek kenyeréhez” című füze-
tes vállalat II. évfolyamának 1. füzeté megjelent ismeret-
es csinos formájában 128 lapon, a melyhez az egyik
szerkesztőnek, K. Tóth Kalmánnak a mult évben meg-
kezdett imádságai vannak fűggeszve, folytatólago lap-
számózással (113—144 l.). A vállalat programja szerint
(a mely némileg eltér a mult évtől) e füzetben ünnepi
egyházi beszédek foglaltatnak az egyházi évek megfe-
lelően (adventi 4, karácsonyi 2, nagypénteki 1, húsvéti 2,
áldozócsoförtöki 1, pünköszt 3.) s néhány szerzartási be-
széd és verses „suspirium.” A szerkesztők — felhívó
szózatukban jelzett ígeretközhöz képest — válogatot
beszédek közöltek, melyeket érdemes elolvasni és (El-
prédikálni. Egy némelyik ellen Vilmos császárnak nagy
kifogása volna a túlságos hosszúság miatt, de azon tud-

nak az érdekeltek segíteni. A szerzők ígérik a borítékon hogy a munkatársakat nyomott ivenként 15 forinttal díjazák. A hátralévő füzetek április 20, július 20, és október 20-án fognak megjelenni. A II. füzet közönséges, a III. alkalmi, (időszak) a IV. temetési beszédek és imákot fog közölni. Előfizetési ár egész évre 4 forint. Szerkesztők K. Tóth Kálmán és Papp Károly, kiadó Hornyánszky Viktor. — Ugy is, mint munkára ösztönző, úgy is, mint a munkát megkönnyítő vállalatot szívesen ajánljuk.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Vezércikkeinket** ajánljuk a t. olvasók figyelmébe. Kínúno bizonyítékai ezek annak, hogy az egyházpolitikai törvényjavaslatokra nézve mennyire nincsen határozott és megszilárdult név. Közvetlenség. Mindehárom cikkhez más-más vidéken élő, független állású, közéletnek érdekes és egyházilag is kitüntetett férfiak, s ize, aggodalmaikban és reményeikben milyen nagy közöttük a közbevetetés! Egyben azonban megegyeznek — s ez mutatja a prot. egyházpolitika irányát — abban t. i., hogy az 1848. XX. t.-cikk életbeletétele nélkül nincs igazi egyenjóság a felekezetek közt, s hogy a róm. kath. egyház óriási vagyona a többi felekezeteket állandó veszedelemmel fenyeget.

— **A kassai református egyház** a ránk jövő husvéti szent ünnepek alkalmával ünnepli meg fapalásának 250 éves fordulóját, amennyiben a dicső emlékeztető I. Rákóczy György védelme alatt, az ő fejedelmi lakásán tartott meg Kassán 1644. húsvét első napján (március 27.) a legelső református isteni tisztelet, mely a lutheránus városa hatóság által egy hosszú századon át elnyomott kálvinista híveknek nagy örömeire egy szebb jövő hajnalát, az egyház megalakulását jelentette. A harmadfél-százados évfordulót a kassai egyház teljes egyszerűséggel, a saját körében ünnepli meg, tekintve különösen az ünnepnapokra, melyek azokat is otthon, vagy elfoglalva tartják, kiket az egyház ez alkalomra szives örömmel hívott és látott volna vendégeikül. Az egyház híveinek buzgósa azonban gondoskodott e nevezetes emlékünneplé méltó megörökítéséről: amennyiben az egyház, híveinek 220 forintot meghaladó adakozásából, ez alkalomra egy új *urastali kelyhet* készített, hogy egy XV. századi nagybecsű sodrony-zománcos kelyhet a használatból kivessze, a kopástól megóvja s mint közel félezredes emléket, régiségként őrizhesse. Irodalmilag is meg lesz örökítve az évforduló, amennyiben az egyház elkészle, *Révész Kálmán*, az egyház megalakulásának történetét, *„Százéves küzdelem a kassai református egyház megalakulásáért”* cím alatt megírta s munkája, a Magyar Protestáns Irodalmi Társaság monográfia-kiadványaként már nap múlva meg fog jelenni. Az emlékünneplé felolvasásról tudósítani fogjuk olvasóinkat.

— **Valasztások. Beigtatás. Téglaóra** mult hó 25-én *Csopó Péter*, Kiss Áron püspök káplánját egyházgúlag; *Gyömrőre* március hó 4-én *Tóth József* elkészít választották meg rendes lelkesekül. A geszteréd-hugyalbólöny-mieske stb. missziói lelkes, *Balogh József* szintén f. hó 4-én iktatta be hivatalába *Görömbey Péter* nagykallói lelkes s tanácsbíró.

— **Gyűlések.** Az egyetemes konvent — hír szerint — ápril hó 24-én kezd meg üléseit. A *tiszántúli* kerület ápril hó 9-én, a *dunáninneni* ápril 3-án, a *dunántúli* ápril 4-én, az *erdélyi* e hó végén tartja meg tavaszi közgyűlését. A tiszáninneni közgyűlés megtartásának ideje még nincs meghatározva. A kerületi gyűlések az egyház politikai törvényjavaslatok, a 100,000 ft államsegély

hova fordítás, tehát a papi özvegy-árva gyámintézet s a zsinati törvények kihirdetése stb. miatt igen érdekesnek ígérkeznek.

— **A sárospataki községi iskola** új időszakot kezd. 14 évi boldogtalan állapot után talán f. hó 4-én hangzott fel róla az első örömhír, jelentve, hogy a vízözön elapadt s az Augias istállója helyen oázis támadt, szép reményekre bízható. Ott, hol ezelőtt 10—20 gyermek ritkán látott tanítót az iskolában s a hol nem tudtak fölebb menni a tanítványok a II. osztályig — ma már 80 gyermek jár jó kedvvel, példás hússzeggel a „tudomány vasárába” s derült arccal, tisztán öltözködve, boldogan ül a mester lábai előtt. A városi képviselőtestület legközelebb nagy elismeréssel adózott a községi iskolásoknak, a melynek — elvégre — sikerült a községi iskola ügyét jóra fordítani. Az iskolások elnöke *Gleviczky Sándor*, az új időszakba lépett iskola tanítója *Hubay Bertalan*. Megilleti őket a nyilvános elismerés is, mert a muzsák városát megszabadították az erkölcsi ragálnak egy borzasztó fészektől, a melynek szaga már kihatott a balparti város egész területére s érezhető volt a jobbparton, a tanfelügyelőségben, sőt a megyei közigazgatási bizottságban is. Úgy tudjuk, hogy a tanterem szűk már is s a tankötelesek nagy száma s az iskolázás törvényes haladása mellett új iskolai helyiségre s még egy tanítóra lesz szükség. Az ismétő iskola is megkezdődik az elhanyagolt mezőn.

— **Debrecenben országos tanszerkiállítást rendeznek** augusztus hónapban. Ez lesz az első országos kiállítás vidéken, mert ilyeneket eddig csak is a fővárosban tartottak s ezeken csaknem kizárólag a főváros tanintézetének, a fővárosi tanszergyárosoknak és tankönyvkiadókknak volt alkalmuk tanügyünk újabb haladását bemutatni. Debrecen egy ilyen kiállításra már csak azért is alkalmas hely, mert benne a közoktatási intézeteknek majdnem minden faja feltalálható. A kiállítás tárgyai a tervezet szerint nyolc csoportba oszthatnak, s a fő csoport a különféle fokú és jellegű iskolákra vonatkozó tárgyak összefüggő rendszerű kiállítása lesz. Az előkészítő bizottság mindent elkövet, hogy ez országos tanszerkiállítás sikerüljön és éppen ezért azon lesz, hogy több tudományos egyesület is Debrecenben tartson a kiállítás ideje alatt gyűlést.

— **A gyermekek vallásáról szóló törvényjavaslat** részletes tárgyalását már megkezdte az országgyűlés közoktatási bizottság. Legközelebb tartott ülésében az első szakasz első bekezdésének szövegét következőleg állapította meg. Különböző bevett, vagy törvényesen elismert vallásokhoz tartozó házasság, házasságuk megkötésétől számított hat hó alatt egyszersmindenkorra megegyezhetnek arra vonatkozólag, hogy gyermekeik valamennyien az atya vagy az anya vallását kövessék. A második szakasz első bekezdésének elfogadott szövege következő: „Az első szakaszban körülírt megegyezés hiánya esetén, a gyermekek szülei vallását nemük szerint követik, illetve abban nevelteknek, amennyiben ezen vallás a bevett, vagy törvényesen elismert vallások közé tartozik.”

— **Az Izraelita Magyar Irodalmi Társaság** mult hó 14-én megalakult Budapesten, a pesti izraelita hitközség disztermében. A társaság *izraelita* kíván lenni és *magyar*. Elnökeik *dr. Kohn Sámuel* pesti rabbi és *dr. Weinmann Fülöp* királyi tanácsos választotta meg egyhangúlag. A társaság célja a zsidó vallásos érület, tudomány és öntudat élesztése és fejlesztése — mint Kohn S. elnök jelezte, — vagyis Izrael régi nagy irodalmának ismertetése által magyar szellemi életünk kibővítésének elősegítése. A társaság elnöke sajnálattal tudja, hogy még mai napig sincs olyan magyar bibliánk, mely a hé-

ber eredeti szöveg szerint hiven adná vissza az ő zsvövetségét könyvét s hogy az egyetlen a biblia utáni zsidó irodalomnak és zsidó történetnek nincsen tanszéke stb. A társaság nagy reményekkel indul a munkára és igen valószínű, hogy az izraelita magyarok meg fognak szegyeníteni bennünket, protestáns magyarokat, a biblia lefordításában és kiadásában. Mit is csinál a mi biblia-referálói bizottságunk?! (Hánytatják Károlyi Gáspár és a revizorok munkája között! Szerk.)

— A március 4-ikén tartott országos szabadelvű nagygyűlés várokozásán felül sikerült. Százazernél több ember vett benne részt rang, párt és felekezeti különbözőség nélkül s 212 testület képviseltette magát küldöttségek által. Ez az óriási tömeg nagy lelkesedése dacára a legrövidebb időben rendezte fel a lövőterületet és a legpompásabb rendben vonult ki a lövőterületre. A gyűlés határozatainak értelmében a zsidó vallás és isten szabad ege előtt nyilvánítsa ki, hogy az egyházi-politikai javaslatokat minél előbb megvalósítani óhajta. A gyűlés nagyszerűséggel eléggé bizonyítja az, hogy még a „Pesti Napló” is, a mely pedig ennek megtartását bizonyosan nem óhajtotta, azt írja róla, hogy „írott könyvek se mesélnék ilyet sok század évek óta” s „a legszebb álom nem lehet szebb, mint a valóság volt tegnap, ezen a tündér mesébe illő alkonyaton.” A gyűlés egyhangúlag fogadta el a következő határozati javaslatot: „Mik az ország minden részéből, vallás és pártkülönbség nélkül egybegyűlt honpolgárok, — haladó idők története számára is, — hazafias meggyőződésünket a következő határozatokban nyilvánítjuk: 1. Ünnepelesen óvást teszünk a nemzetünk jellemével s hazánk érdekeivel össze nem férő egyoldalú felekezetiességgel ellen. 2. Bizva a törvényhozás bölcsességében, haladásunk e lorduló pontján kijelentjük, miszerint hazánk jövőjének egyik biztosítékát abban látjuk, hogy a napi rendben levő egyházi-politikai reformok, a kötelező polgári házasság, kapcsolatosan az 1868. LIII. t. c. módosításával, az állami anyakönyvezés, a vallás szabad gyakorlata s a zsidó vallás egyenjogúsításának törvénybe iktatásával minél előbb megoldassanak.” Ezt a határozatot másnap az országgyűlésnek is benyújtották. A gyűlés végeztével nagy menet vonult ki a keressai temetőbe is, a hol Deák Ferencnek és Irányi Dánielnek sírját megkoszorúzták.

— Március 15-ikét a sárospataki főiskola ifjúsága — mint rendesen — most is meg fogja ünnepelni. Este táncmulatság lesz.

— Lapunk megrendelőit, a kik az előfizetési díjjal hátraleltak vannak, tisztelttel kérjük: legyenek szivesek kötelezettségüknek mielőbb eleget tenni, hogy az eddigre jóval terjedelmesebb lapunk felszaporodott kiadásait fedezhessük; másrészeről ne legyen kénytelen Irodalmi Körünk a hátraleltók díjjakat, az újabb költséget okozó, postai megbízás útján hajtani be.

A „Sárospataki Lapok” nem nyereszkesedési vállalat, hanem az egyház- és iskola ügyei iránt melegen érző, azoknak javára és érdekében működő orgánom, melyet nagy áldozattal tart fenn Irodalmi Körünk még akkor is, ha az előfizetési díjak pontosan beküldetnek; ha pedig az a tetemes hátralelt, mely ma kint van, ezutánra is megmaradna, úgy a lapot képtelenség volna fenntartani.

Minden hátraleltos előfizetővel közölni fogjuk

tartozását — előre is szívesen felkérve őket hátraleltos díjjának lehetőleg rövid idő alatt való be-
küldésére.
A kiadóhivatal.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

P. M. A vitát folytatni nincs miért. Az olvasó a közlött cikkkel jól állást foglalhat ide vagy oda. Ebben találja meg a T. cikkhez a meggyűjtést. Mikor az ügy már nem kívánja a mérkőzést, a személyes sérelmek utólagos esetpéldáival minék vonulok el a tért a nagy dolgok tárgyalása előtt? — K. S. Még nem tudom a sorsát. Csak a mélyre a hálával! Telik onnan más is, ha az akarat úgy akarja. A 3 firtos levél megérkezett, az énekeket leköztátoztam. — K. E. Mihelyt a napi nagy dolgok miatt helyt jut, azonnal közzöljük. Köszönet érte. — S. J. Ebben a formában napvilágra jut. Más tanügyi kérdésre is természetesen ki figyelmű. Bírni való mindig bőven akad. A protestáns szempontokat ajánlom ékért tolla hegyére. — G. P. Tehát majd megkésztetem én a címfejt, csak már alkalom legyen vs; dehit, dehid! . . . — S. M. A temetési énekek ne legyenek cseledek! Nagy reményességgel számítok az énekes levélre. — K. L. A másik által is haogratott kívánságunk lime egyeztetünk eleget tenni. Egy kis akadály szegült e nagy ösztönéssel írott dolgozat útjába, ezért maradt a gyertya eddig véka alatt! — B. K. A terv teljes fogadása felől biztos voltam ugyan, de az azzal bizonyíték még is jól esett. Várom a többit s akkor majd mozdítjuk a dolgot. A fejlődés mozzanatairól pontosan értesítetek. — B. K. Átdatam az első sorban érdekel szerzőnek. — M. F. Közzöljük mielőbb. A jó munkához itt is szívesen kívánok szerencsét. — Sz. J. Még nem küldtettem el a felvilágosító sorokat, mert magam sem jutottam hozzájuk. — K. Zs. Köszönet. — T. P. Közöltem az illetővel a kiadást.

HIRDETÉS.

Alapítót
1840.

IFJ. HÖNIG FRIGYES

Alapítót
1840.

harang- és ércz-öntődéje

Aradon, Rákóczy-útea 28. szám.

Ajánlja cs. és kir. szabadalmazott, a legnagyobb állami éremmel kitüntetett, saját találmányú harangjait, melyek előnye minden más szerkesztett harangokkal szemben az, hogy 22% súly- és ármegtakarítás mellett sokkal erősebb és

kellemesebb hangúak is, forgathatók és lágú acézből készült harang-felszereléseit — melyek alkalmazásával a harangok a megpredesztál óvatnak — könnyen kezelhetők, s a tornyot meg nem ingatják, ugyszintén lágú acézből készült harang-árványait a legolcsóbb árak mellett.

Elvállal régi harangoknak forgathatók vagy acél szerelésre való átalakítását és repedt harangok ujra öntését.

Harangjaim kitűnő jó hangukért és tartóságukért 10 évig szavatalok — s azokat saját felelősségem és költségemre bármely vasúti állomásra szállítom.

Kedvező fizetési feltételek. Költségvetések és képes árlapot kívánatra díjmentesen küldetnek.

5-15

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bányegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Mehalt Kossuth Lajos!« *Fejes István.* — »Kossuth Lajos.« — »Mit hagyott Kossuth Lajos nemzetnek örökségül?«
Zsoldos Benő. — »A sárospataki főiskolai tanári kar részvétele a nemzeti gyászban.« *Dr. Zsindely István.* — »Kossuth
irataiból.« *R. Gy.* — »Kossuth és a protestáns sajtó.« — »Vegyes közlemények.«

Mehalt Kossuth Lajos!

Templomba nép! bércet, sikok lakói,
Gyászt öltve, mely gyászt, föl, siessetek!
Siessetek a háladást leróni,
Mehalt Kossuth, apdók, éltetek!
Napunk sütét, az éj se csillagos,
Sikóltatok: meghalt *Kossuth Lajos!*

Zokogni, sírní zúgó piacárúl
Vásári életednek, ó magyar!
Szent helyre menj, oltáraidhoz járálj,
Mert szent, a kit most sirja eltakar.
Nagyheti gyászod ünnepebe őt,
Éltét, halálát, hő imádba szödd!

Az embercrt a Golgota keresztjén
Kiszervezett az Isten egy fia!
Szent vére lett pecsét ama nagy eszmén,
Melyért halállal kellett halnia.
Leghűbb fiad, Nagy és Egy igazán,
Igy halt meg érted, érted, ó Hazám!

A fény, mely csillagot szórt itt utadra,
Lehnyit szemében síri ködre vált,
S mely új napot derített a magyarra,
Lánglelke vissza, vissza égbe szállt.
Kárja lecsuklott, keze lánc aláit,
A mely letérte békijód' s láncodat.

Templomba nép! nagy hollad' ott sirasd meg,
Áldozatért ott áldozz Neki;
Vérző sebet hő könyeiddel mosd meg,
S harcát imád hadd engesztelje ki!
Borulj, omolj le, mint bűnbánatos.
Sirjon a hon: meghalt *Kossuth Lajos!*..

De hah! mi az? mi cseng a Golgotáruúl?
A nép jóját mi szózat zengi át?
„Ne rajtam sirjatok! de mely elárví,
Sirassátok a széltűllő hazát!”
Kufarkodás öl népet, nemzetet.
A mint megölte Jézuszsálemet.

Ó Isten! Isten! a szegény magyarnak
Bocsásd meg annyi, annyi vétkeit!
Szent honszerelmeért a tiszta Nagynak,
Kegyelmet adj még nemzetünknek itt!
Magad' sirasd és gyermekeid', magyar.
Ha sirba vész az — egyellen magyar!

Fejes István.

Kossuth Lajos.

Consummatum est. *Kossuth Lajos* befejezte művét, egy nagy, eszményi célnak szentelt élet hosszu, kínos végszakát.

Tőlünk ne várja senki, hogy túlaradó szakvabban adjunk kifejezést azon megindulásnak, a melyet e nemzet mindenigaz fiával és leányával egyenlőn érezünk! Térdre sem borulunk, tömjént sem gyújtunk ama halhatatlan ravatala előtt, a ki örök tiltakozás a földi istenek imádása ellen. Zúgolódni sem próbálkozunk, sőt inkább hátat adunk istennek azért, hogy ingyenkégyelméből nekünk Kossuthot oly sokáig megtartotta!

Egyébiránt élve vagy halva, Kossuth mindig Kossuth marad. Élete és műve nemzetünk közkincese lesz, mely kamatozni fog lélekemelő öntudatban s el nem homályosítható dicsőségben, a míg él a világon magyar.

Ki volt, mi volt a magyar nemzetnek Kossuth? Ne bujkáljunk ez ünnepélyes pillanatban a tiszta igazság elől! Az eddigi évfordulói ünnepek alkalmával többnyire csak odáig mert elmenni a félnék loyaltitás, hogy Kossuthnak köszöni a nép a robot eltörését, az értelmiség a szabad-sajtót, a magyar állam a parlamenti kormányformát. Hát igen, *ő volt az első munkás annál a bő aratásnál, melyet a testté vált szabad eszmékből a nemzet 1848-ban betakarított.* Dicső dolog volt, halhatatlan érdemi volt ez egymárgára is.

De tett Kossuth egyebet is!

Ő volt az, a ki kiűtötte a századok szenevédsé és tespedése alatt megdermedt nemzeti szellem rideg kövületéből azt az isteni szikrát, a mely lángba borította az országot.

Epen ez kellett!

Gondolja el akárki, mivé lettünk volna, mi volnánk most, ha Jellachich rongyos hada előtt lerakja a fegyvert a magyar, s ezzel fejeződik be a világ gúnykacaja közt az, a mit mi a nemzeti ébredés korszakának nevezünk?!

Leverték a magyar forradalmat? Igen, de miként, milynemű erőfeszítéssel s akkor, midőn már oly dicsőséggel borította be magát a nemzet, melynek fénye bevilágítja pályáját egy újabb ezredéven át! Magyarország, melynek címerét már behelyezték a kétfejú sas gyomrába, melynek egész történelmi létét már az „Austria“ collectiv kifejezés alatt említette a világirodalom, ismét és hangosabban, mint valaha, fentartotta és bejegyezte az európai országok telekkönyvébe a függetlenséghez való természetes és elévülhetlen jogát. A nemzet akkor, midőn nem nézve se jobbra, se balra, keble istene által hajtva rohant egy eszményi nagy küzdelembe, a mint

utólagosan bevált, még egy jó üzletet is csinált, mert azt is, a minek e pillanatban birtokában van, annak a szabadságharcnak köszönheti, a melybe az „enthusiasta“ által magát belevitette.

Az az igazí, az az egész Kossuth, a ki mindezt megeselekedte!

Megszentségtelenitenők a nemzeti gyászt, ha ignorálni vagy megtagadni engednék azokat az érzelmeket, melyek ellenálhatlanul fakadnak fel a nemzet minden fiának kebeléből. Ha összehátközésben vannak ezek az érzelmekek a hivatalos loyaltitás formáival, arról mi nem tehetünk, hazugsággal e pillanatban magunkon erőszakot elkövetni nem fogunk; egyenlítsék ki az illetők amaz összehátközést úgy, a hogy tudják!

Mi az egész Kossuthot zárjuk kebelünkbe. Előttünk az a fenséges alak lebeg, melyet az ő egész élete és pályája, minden egyes phasisainak és vonásainak harmonicus összhangjával, mint valami műreket varázsol elénkbe. Az a Kossuth, ki a világosi katasztropha után is ujra felegyenesedvő, két világrészt töltött be lángeszének csudálásával; a ki évek hosszu során át fejtette ki a legnagyobb tevékenységet, hogy az európai viszonyok alakulását nemzete felszabadítására kibaszalja; a ki önként elvállalta a rideg hontalanság keserű kenyerét, hogy a nemzeti függetlenség legitimitását fentartsa; a ki tiltakozott a közösügyi rendszer elakuvási ténye ellen; a ki folytonos éber figyelemmel kísérve a hazai dolgokat minden, szavában, minden megírott betűjével soha feledésbe nem menendő mintáját alkotta meg annak, hogy miként kell érezni és gondolkozni oly nemzet fiának, mely elni akar, mely a függetlenséget úgy tekinti, mint elidegenítheten örökét és jogát.

Mint protestánsoknak nincs semmi szavunk e pillanatban. Együtt és közösen gyászolunk a haza minden hű fiával. Szenteljen meg valamennyiünket a közös bánat s a büszke öntudat, hogy a magyarok istene teremtett nemzetünk fiai közül egy Kossuth Lajost.

De mégis van egy szavunk, mint protestánsoknak is.

Ilyen nagy események emoiói közt istent és istenházát szokta az ember felkeresni. Bizton reméljük, hogy senki se fogja akarni elzárni a templomokat azok elől az autonóm gyülekezetek elől, melyeknek teljes joguk van azt kívánni, hogy ez alkalomra felnyitassanak. Ne szakadjunk el a magyar néptől, a mely most buzgó imában keres nagy érzelmekekkel és nagy gyászszal telt keblének könnyebbülést!

Dicsőítsuk egy szájjal és szívvel azt a nagy kegyelmű Istent, a ki Kossuth Lajost adta ennek a sokat szenvedett hazának!

Mit hagyott Kossuth Lajos nemzetének örökségül?

E szomorú gyötrelmes napok alatt, a midőn a hosszú számkivetés földén a legnagyobb magyar hazafi magáról azt, a mi földi, lerázni s e mulandó testi életet halhatatlansággal felcsereelni készült többször merült fel az a hír, hogy az elköltözni készülő szeretett nemzete számára végrendeletet hagyott hátra; s e hír nyomában önkéntelenül támadt az a kérdés, hogy mit hagyott tehát ennek a nemzetnek, a melynek sorsán, jövőjén azzal a szeretettel csüggyött, a melyről meg van írva, hogy „erősebb a halálnál”.

Lehet, hogy igaz a hír, lehet, hogy nem. Egy azonban bizonyos, s ez az, hogy mi az örökséget megkaptuk, s most nyomban, az első fájdalom hatása alatt hozzá foghatunk ennek a számba vételéhez, még pedig abban a tekintetben egészen nyugodtan, hogy ítélet vagy megrovás alá juthatunk azért, mert oly nagyon sietünk az örökséghez hozzájutni, s még jóformán meg sem várjuk, hogy az örökhagyó a szemeit lehunyja, mint a hogy szoktak különben tenni bizonyos „nevető örökösök” is.

Mit hagyott tehát Kossuth Lajos nemzetének örökségül?

Névet, példáját.

Névet, a melynek említésénél egy tipikus népkorszak eszményi magasságban álló alakjának, örök fényben tündöklő nagy nevű hőseinek, nyelven felisteneinek, lángoló lelkesedésre hevítő magasztos példáinak beláthatatlanul hosszú sorozata népesíti be a lelket, emeli fel a szívet, acélozza meg a tét-erőt.

Példáját, a mely világító toronyként magaslik hosszú századok egymás nyomdokaiba lépő nemzedékei elé arra nézve, hogy mint kell megtenni mindent, elszenvéni mindent akkor, ha a haza jóléte, üdve s a nemzet élete forog kérdésben, hogyan kell a nemzet élévihetetlen jogaihoz, a honfi-szív legszentebb aspirációhoz ragaszkodni, s hogyan kell megvalósítani, úgy szólván megtestesíteni azt az elvet, hogy: „a hazáért mindent, a hazáért semmiért”.

Fényes örökség!

Voltaire mondja egy helyen: „Mindazon népek között, a melyek a történelem szinpadán átvonultak, egy sem volt gyászosabb sorsú a magyarnál”. Igaz, hogy e nemzetnek immár ezredéves története nem egyéb, mint — a költő szavaival élve — „egy ezred évi szenvedés”. Egy tekintetben azonban lehetetlen fel nem ismernünk magunkon az isteni örök Gondviselés áldó kezét, s ez abban áll, hogy adott nekünk bölcs vezéreket, láng-lelkű apostolokat, a kiknek kalauzolása alatt megadottuk nekünk az, hogy rövid évtizedek alatt hosszú évszázadok mulasztásait pótoljuk s oda álljunk az európai nagy népcsalád tagjai közé, hogy az emberiség dicső céljai felé való törekvésből, a népek magas ideáljaiért való küzdésből a magunk részét megköveteljük, hogy ekkép a „népek hazájának” ne utolsó, ne méltatlan lakosa lehessünk. S bizonyára magasztos küldetés, fényes jövő vár a történelemben erre a nemzetre, a melynek ily hatalmas vezér jutott élére egyik nagy és válságos forduló pontjára, a melynek e vezér után oly nagy név, oly dicső példa adott örökségül.

Igaz, hogy az ő útjai és az általa különben oly hön szeretett nemzeté hosszú időn keresztül külön haladtak, — igen, külön 1867-óta folytonosan, mégpedig azért, mert a nemzet útjai — a mint ő maga kifejezi —

eltértek attól, a melyet ő hazájára nézve a jog, a szabadság, a nemzeti önérték, a történelmi rendeltetés, az ósók hagyománya iránt tartozó kegyelet s az utódok iránti kötelesség útjának vall. S fájó szívvel kénytelen megvallani, hogy ő magára maradt.

Keresi, kutatja ennek a megdöbbentő, lesújtó ténynek az okait. S úgy látszik, meg is találja. Nézzünk ezeknek a szemébe bátran, elfogulatlanul; mert az ő neve és példája mellett azok az intések is méltó helyet foglalhatnak a töle nyert örökségben, a melyeket már jóformán a sir szeléről hangzatosított felénk.

Az első a nemzetnek oly jellemvonásában gyökerezik, a melyek különben — magukban véve — minden tisztelettel s elismeréssel érdemelnek, tudniillik a nemességben, lovagias érületben s a mindent feledő s megbocsátó szeretetben. Minden esetre ezek is tényezőül szerepeltek akkor, a midőn bár a körülmények rendkívül kedvezőleg alakultak, nem kért a nemzet többet Sadova után, mint a mennyit Sadova előtt követelt, s miután ezt megnyerte, a multakra „fátyolt borított”.

Nagyon fontos és szívig ható az, a mit ezzel szemben Kossuth felhoz a intésül hangzatos, a midőn a multakat alkalmilag megérintve, nemzetéhez fordulva ezt mondja: „Fátyolt borítottál emlékre és ám legyen neked hited szerint. Bocsásd meg nekünk a mi vétkeinket, a miképen mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezetteknek.” ily szól az Űdvözítő gyönyörű imádságának azon fogadama, melynél magasztosabb erkölcsöt ismerni embernek nem adatott. Igaz, s én nem tagadom, hogy azou multak, a melyekre fátyolt vetettél, az a tömérdek mártír-vér, melynek a magas egekre felgőzölését „Arabia minden illatszere sem fojtathat el”, nekem fel-feljuttatják agyamban a kérdést: vajjon az Űdvözítő azon parancsa, hogy bocsásunk meg a mi ellenünk vétkezetteknek, a haza ellen vétkezetteknek megbocsátására is kiterjed-e? — de hát legyen neked erre nézve is hited szerint, én nemzetem, hanem a megbocsátás egy dolog, a tántoríthatlan hűség a hazához egy másik dolog; s én, a 90 éves öreg, a ki már nem is a sir szelén, hanem a sirban állok, azt a fohászt rebogem feléd, én nemzetem, ne hagyjon el téged a fátýollal borítottaknak emlékezete: ne hagyjon el téged a hűség hazádnak szent ügyéhez, a melyért anyi mártírd fald elvérzett.”

A másik ok, a mely, ha tényleg meg van, az egészből mindenesetre az orozslánrészt követelheti magának, már hiba, mégpedig aggasztó korszakos hiba s ez szerinte nem más, mint a nemzeti önértékek tetemes megcsökkenése.

Ezzel szemben, valahányszor csak alkalma nyílik, nem mulasztja el az önbizalom szükségét hangsúlyozni s ez erőnyek nagy fontosságát kiemelni. „Az önérték, az önbizalom a nemzetek talizmánja.” Az önbizalom Napoleone császár szavai szerint, de a történelem tanúsága szerint is, legelső ereje egy nemzetnek. Sőt egy alkalommal, a midőn intőleg fordul nemzetéhez, intése, a mi feltűnő, épen ott, a hol a nemzet „erejének öntudatát” említi, egyenesen imába olvad át. „Intem nemzetemet — úgymond — hogy sem rettegés, sem csábítás nélkül ne hagyja magát soha letérítetteti a haza iránti önzetlen hűség kötelességének útjáról, melyet dicső emlékü vértanúi szent örökségül re hagytak és kérem Istenünket, ne hagyja soha nemzetem kebelében megfogytakozni a 49-ben oly fényesen kitüntetett erejének öntudatát.” — Mintha a kétség szelén álló római költő elé tululó kérdés foglalkoztatná: kérd enim nisi vota supersunt?

E hibából már egyenesen következnek az opportunizmusnak az a politikája, a melyvel ő nem értett, nem érthetett egyet, a mely miatt az ő útjai a különben oly hön szeretett nemzet utjaitól külön váltak. Ezért fordult ő oly nagy előszeretettel a történelemhez, mert csak annak a tudatában kerestet s talált megnyugvást, hogy „idők és emberek változnak, de a történelem tanulságai maradandók”, az az incidensek lehetnek lehanyagolók, leszűjtők, de a *történelem mindig tanít*, s — tegyük hozzá — egyszersmind felelem és lelkesít is, kivált ha főgökony szívrrel fordulunk annak lélek-emelő, felbátorító példái felé. Ez, tudnillik a történelem plántálja be, úgymond, a szívbe, „a jogos aspirációkhoz való rendíthetetlen ragaszkodást”, ebből tanul meg egy nép akarni s ez, ha „akarni tud, csodákat művel, meghajlítja a fátumot.”

S a nemzet a történelemből bizonyára tud tanulni. Ez itt említett — mondjuk — korszakos baj mentéséül vagy legalább magyarázatául is talán épen az szolgálhat, hogy élete történetéből okult, hogy „kárán tanult.” Hiszen a legkésebben mutatja épen maga az emigráció története is, a melyt a mi tanulságunkra egyenesen maga Kossuth oly megkapó közvetlenséggel írt meg, hogy nemcsak korábban, hanem a legújabb időkben is nagyon hajlandók voltak a nap hatalmasai a dynasztiával támadt bonyodalmaikban nemzetünk lángoló szabadság-vágyát felhasználni, de csak kalandos diversziókra s a saját önző céljaik elérése után nyomban érvé oly kések is voltak e nemzetet bűnös könnyelműséggel nehéz sorsának martalékul, a sötét fatum prédájául dojni. Az emigrációnak s benne a legfőbb intézőnek, Kossuthnak halhatatlan érdemei között ott lesz az is, hogy midőn a haza sorsának jobbra fordítására, vagy legalább helyzetének könnyítésére a maga körében felhasznál mindent tisztességes eszközt, megtett becsülettel minden lehető, egyszersmind szigorúan ügyelt arra is, hogy hazája idegen politika játék-eszközévé ne legyen s az ne történjen meg vele, hogy a mások sikerét, szerencséjét a maga legkisebb haszna nélkül, saját szenvedéseinek súlyosbodásával, fiai drága véreinek hullásával váltsa meg.

Hogy a nemzet tanulni, okulni tudott és tud, épen ebben rejlik biztató kezeség arra nézve, hogy a fényes örökség nem jutott méltatlan kezekbe. De volna bármiként is, Kossuth Lajos nevét, példáját, azokat a tényeket, a melyek nevéhez fűződnek, azokat az elveket, a melyeket képviselt s a melyekért szenvedett, a történelem emlékezetéből, a nemzet lelkiismeretéből kitörölni nem lehet soha. Azon, a mi őt nemzete vezérévé, hazája büszkeségévé s az emberiség diszjévé tette, nincs az enyészetnek hatalma. Alakja csak a földi salakot rázza le, maga azonban nem hanyatlik a sirba, de sőt az idővel egyre nő. Jelen lesz folytonosan, mint élő tiltakozás, a nemzet legfélétebb jogainak feladása, legszentebb aspirációinak cserben hagyása ellen; jelen lesz, hogy érettek lankadni nem tudó munkálkodásra, félelmet nem ismerő küzdelemre buzdítson. De élni fog ő nem csak nemzetnél, hanem minden népnél, a hol csak a népjogok buzgó szószólója, a népszabadság bátor harcosát tisztelik. Felemelőleg, bátorítólag fog munkálkodni a szívében mindenütt, a hol csak szabadság után áhító, vagy a szabadságot megbecsülni tudó nemzetek vannak; munkára, küzdelemre serkentőleg fog hatni a lelkekre mindvégig, még csak elnyomók és elnyomottak, másokat elnyomni törekvő emberekkel szemben a szabadságért élni-halni tudó népek lesznek.

Zsoldos Benő.

A sárospataki főiskolai tanári kar részvétele a nemzeti gyászban.

— Kivonat a sárospataki főiskola tanári kara 1894 március hó 21-én tartott ülésének jegyzőkönyvéből. —

I. Előnk a gyűlést megnyitván, a legnagyobb megilletődéssel és legmélyebb fájdalommal emlékezik meg azon megrendítő csapásról és pótolhatatlan veszteségről, mely a magyar haza legnagyobb fiának, *Kossuth Lajosnak* márc. 20-án hosszas szenvedés után bekövetkezett halálával az egész magyar nemzetet sötét bánatba ejt és gyászba borította s tekintettel arra, hogy a nemzeti gyászban tanári karunk is a legnagyobb mértékben osztozik, indítványozza, hogy köziskolai szék a nagy hazafi elvesztése felett érzett igaz és őszinte részvétét és fájdalomát jegyzőkönyvileg is örökítse meg.

Köziskolai szék mély meghatottsággal és hazafii bánattal veszi a szomorú halálhírt, mely anyfi honfiszivét ráz meg, anyfi magyar lelkét ragadja a bánat és kétségbeesés tengerébe. A népek sorsát intéző isteni gondviselés kétszeres nagy heti gyászt borított sok szenvedést kiált magyar hazánkra. A nemes szív, melynek minden dobbanása a hazáé volt, a földé; a magasztos lélek, mely mint az üstökös, vakító fényével világítja meg századunk napjait, az örökkévalóságé. A nemzetnek, mely benne látta vezérét, atyját, tanácsadóját, ezredéves életében alig volt nagyobb halottja, mint ő. Csodás pályafutása legszorosabban van összeforrvá hazánk legújabbkori történelmével; tettekben gazdag tüneményes élete odajancolta őt népének szívéhez, e szívek szeretetéhez, rajongásához. A nemzeti jogok és nemzeti szabadság és fenkölt szellemű bajnokja tette lehetővé, hogy hazánk is belépett a nyugot-európai államok magas civilizációjával bíró népei közé, le rakva jövőnk nagyságának alapjait a 48 iki jogalkotás nagyfontosságú vívmányaiban, melyeknek epésére senki Nála jobban nem örködött, melyeknek tovább fejlesztését senki sem óhajtja hobbén mint ő. — ő eszközölte, hogy nemzetünk lerázza a középkori feudális szervezet elavult maradványait, melyeknek keretében — hisz azok ellentétben állottak az egyéni szabadsággal, — minden haladás lehetetlenné vált; az ő lankadatlan munkássága vezetett azon állami és társadalmi reformmozgalmakhoz, melyek a modern állam felépítését eredményezték. Az a nagy politikai átalakulás, mely a rendi alkotmány dűlező épülete helyébe a népképviseleti alapon nyugvó constitutionalismust, az aristokratikus kiváltságok helyébe a demokratikus eszméket s az ezeket megtestesítő jogegyenlőséget, a dikasteriális kormányhatóságok helyébe a felelős minisztériumot léptette, mely a jobbság megszüntetéséhez, az ősiség eltörléséhez, a vallás és sajtószabadság diadalához vezetett, mind általa jött létre, ki mint az eszmék úttörője, ragyogó ékesszólással és mestertollal, soha nem szűnő lelkesedéssel küzdött nemzete boldogságáért. Csak oly lélek tehetett ezt, mely — hogy Taine szavait használjuk — mint égo szilánk nemcsak önmaga égett, de más csóvák is lángoltak körülte az ő hatása alatt. Első fellépésétől az „Országgyűlési Tudósítók” szerkesztésétől, főkép azonban a „Pesti Hírlap” megalapításától folyton látjuk vezérszerpet vinni a

nemzeti élet nagy műhelyében, a nemzeti ideálók megvalósítása körül a szószerű és a csataterén s midőn a sors sötét gyász borított hazánk életére, nem szűnt meg folyton agódní és küzdeni nemzeté jövőjéért a száműzetés és a hontalanság keserű éveit. Elvűhűséges és tántoríthatlan ragaszkodása, jellemének kristály-tisztsága, hazaszeretete kortársai és a késő utókör eszményképevé tévük őt, mert életéből meríthetünk tetterőt, buzgalmat, lelkesedést.

S a sárospataki negyedik százados főiskola kétszeresen érzi a súlyos veszteséget, mert büszkének vallja magát annak tudatában, hogy e nagy hazafi egykor, ha csak rövid ideig is, ez alma mater körében nyerte kiképzését, itt szivta magába a tudományok és a szabadságszeretet azon édes eszépeit, melyek legkítűnőbb növendékeknek a nemzeti geníusz feivirágztatásáért kifejlett munkájában életadó forrássá lőnek. A legnagyobb részvétellel, mértelenn fájdalommal állunk a megboldogút ravatala mellé. Oh, mert egy kiváló szellem sírjánál — mint nagy halottunk Dessewffy Arúról maga mondá: — „jeges kezekkel ragadja meg az ember kebelét a semmiségnek érzete s a merész lélek kizártságottan törűjél a mulandóság mutató úja előtt”. A népek gyászában fohászunkat küldjűk a mindenható gondviseléshez: adjon enyhűlűt a mélyen megrendűt családnak, vigasztalást a lesűjűt nemzetnek, a sokat szenvedett magyar hazánknak, mely e koporsóba látja lezárva legdrágább kincsét, legnagyobb halottjűt!

De Kossuth neve a halhatatlanságé. A lélek fenmarad, ha a testet megsemmisűti is a szomorű enyészet. Fenmarad az eszmékben, az intézményekben, melyek minden ércnél maradandóbban hirdetik nagy halottunk felűlűlhatatlan érdemeit, fenmarad nemzeté szűvében, lelkében, mely azt magába zárta örökre, kítűrűlűhetlenül.

Kossuth nem halt meg, bár elkűtűzűt. Avagy nines-e igazza a kűltűnek:

„Nem hal meg az, ki milliókra költ,
Dűs élte kincsét, ámbár napja mol,
Hanem lezárűn, a mi benne földű,
Egy életű eszmévé fruoműl,
Mely fenmarad s nűtűrűnű tiszta fényre,
A miút idűben, térben tűvűzűk,
Melyhez tekint fel az utűd ércnye;
Ohajt, remél, hisz és imádkozű.”

Legyen, őh legyen örűk áldás a legnagyobb honfi porain s emlékezetén!

Dr. Zsindely István,
a kűzűsk. szerű jegyzűje.

Kossuth irataiból.

Az a nagy örűkség, a melyet Kossuth lánglelke hagyott nemzetére, még csak részben van leltározva. Országgyűlésen és azon kívűl, itthon és a világnak őt csodalva tisztelő nagynepeit kűzűt, szomorű bujdosásában mondott beszédei, honszerelmének emez örűk lám-pásai, még gyűjűtűjűket várják. Megfoghatatlan, de igaz, hogy a magyar nemzet, a kűt kivézűrelt ez az istentűl küldűt fia a szolgaság házából, nem tudott vagy nem merészelt eddig eléggé háladosat lenni azokert a mesés kincsékert, a melyekkel Ő a magyar nevet tűt az Océanön is ragyogóvá tette s a szabadsághoz való jogunkat Isten és világ előtt kétségtelennek bizonyította.

Egy felszázadig ragyogott nekűnk s értűnk az egész emberiségnek és szűrtű tűzűt mint egy meteor s mi elfeledűtű — belehamulva a fűnybe — összeszedni a közűnk hullatott kincseket, a csudáit lélek elszagatott darabjait. — Bűszkűek voltűnk a tudatűl, hogy leborűl a bujdosű szelleme elűt a hűdűg Albion és a száműtű Amerika is; de megvartűk, hogy a venség koronája alatt gűrnyűd aggastűn maga figyelemzetesen bennűnk reszketű kezéve írűt könyveiben, hogy százakra menű beszédeivel, felolvasásaival az egerek bűrkűznak valahol lakásának poros padlásán.

A nemzetre borult gyászban majd csak észre vessűk talán, hogy igen sokkal tartozűnk annak a Kossuth Lajosnak, a kinek életébűl, bűvűs ajkának varázsigéibűl, leveleibűl és könyveibűl nemzetűnk két vezűr csűlaga mosolyog felűnk jűvendűségűnk bizonyítalan utaira: magyar és szabad!

Leszűnek, legyenek is, a kűk összekéresűnek minden kicsű szűt, a mi a magyar Demoszthenesz ajkáról elhangzott és odaadják az egész Kossuth Lajos a jűvű nemzeték kezébe, hogy nyelv-, faj- és vallás-kűlűbűnség mellett is egyenlű hűvűvel tudja szeretni a szabadá lett hazát.

Leszűnek, legyenek protestáns írűk is, a kik belemerűljenek majd a Kossuth beszédeinek s iratainak kincsűs bányájába és ugy háláljűk meg a Gondviselésnek, hogy ezt az irigyletűt meggyűsűtűt prot. anya szűlte e világra és ennek megszentelő hatása készűtette elű a szabadság apostolű műsűjűjára.

Addűg meg ez a várva-vart idű bekűvetkeznűk; a mig valaki Kossuthat, mint protestánsűt is műltűkűpen megrajzolűa, ide ígatűnk nehány gondolatűt s ítéletűt az Ő irataibűl (I-IV. k.), lapűnk hivatásához képest olyanokat, a melyekben a vallásűs és egyházias lélek és szűv mozdűlataira ismerűnk.

(Isten, ember). A siker áldása Istennél van; emberűnűl a kűtelesség-érzet sugalta becűsűletes igyekezet. (I. 519.)

(Isten a törtűnelűben). Nekem a sir szűlére érkeztűt örűg vándornak, kinek jűvendűje nines s kinek multjában nines örűm, azt mondja lelkem meggyűzűdűse, hogy miként egykor nemzetem ellenségeivel szemben, ugy most saját nemzetemmel szemben is, nekem van igazam. A viláűg bűrűjűje ítelű fog. (I. k. XXIII.)

Italia csak földíratűt elnevezűs, mondá Metternich . . . Mi magyarok az egyedűlű nemzet valánk, kűk azt országűnak, Olasz-országűnak hűvtűk. Jűs-elnevezűs volt, melybűl a jűvű szűlűt. Italia még nem volt Olaszországű. Geographiai elnevezűs volt. De a tereműtű, kinek műve mindig folyűk, e földíratűt elnevezűst Eurűpa kertűjűe tette. (I. 1.)

Izgalmas idűket élűnk, ki tudja, mit hoz a hólnapi nap. Hozzon, a mit hoz: a kűtelesség-érzet meg fogja veűnk tétetni, a mit az kűssűsűg tanácsol. Mi nem vagyűnk professziónalűs forradalműrűk. hazafiak vagyűnk s teljesíteni fogűk a hazafi kűtelességűt. Oktalain hűbor-gásokrűl. Könnyűelmű játűkűrűl egy nemes lelkű nemzet vérével nem fogűnk Őnűk hallani Magyarországbűl; de ha Isten is úgy akarja, mint magűnk; arról meglehet hallhatűnk, hogy nemzetem ezredűves jogának teljes erejűvel emelkedűt fel s ha híret vennűk annak, hogy magyar hazánknak martírűvűr aztatta szűnt földűjűn a nemzeti függetlenség zászlaja újra kibontva lobog, őh! akkor foglajűk be hazaműt az örűkkűvűlű kegyelem trűnűsűsűbű intezűt imáikba! (I. k. 311 Bradfordi beszédeibűl 1859 máj. 25.)

Nekünk a számkivetésben mondhatatlan vigasztalásunka szolgált figyelemmel kísérni azon, a maga nemében majdnem egyedül álló történelmi tüneményt, hogy (miképp egy akkori lap magá feljezte) „Magyarországon a nemzet géniusa még azt is szent kötelekkel fűző össze, a mit másutt a valláskülönbőség s politikai pártozás elválaszt”. Különösen a katolikus clérus dicsőséges magyaviseletéről nekünk künn sok szép adat jutott tudomásunkra.*

Szerény irataimat közlöm volt hazámfiával, nem Magyarország történelmét írom, annál fogva nem vélem e kötet keretébe tartozónak az állhatatos küzdelem részletes leírását, mely a nem kevésbé ügyetlen mint joglat provokatívhoz makacsúl ragaszkodó „német” kormány ellen vivott. A helyzet ismertetése tartozik feladatombhoz, s erre elég annyit mondanom, hogy mint riadó az alvó katonát, úgy rázza fel e kormánymerénylet a magyar protestánsokat a deredszögéből, melybe a tíz évi terrorizmus nyomása alatt a közszellem magát belebúsulta négy esperességi gyűlés szavazatának kivételével kitört a három millió protestáns ajkáról a „nem engedünk” s a nemzet többi milliói hozzákiálták: „állunk mellettek testvérek, ne engedjétek!” Tömegek harsogtak vissza az oly nyilatkozatokat, minő például Nagy Gedeon, alsó-borsodi segéd-gondnok, hogy „vallásának békekötésének alapuló szabadságáért nemcsak vagyonát, de mint ősei tevék: életét is kész feláldozni” s olyan volt az elhatározás a protestánsok minden rétegei között, miként szélben lehetett hallani a nyilatkozatot: „hogy ha katakombákba kerülnek is, mint az első keresztények” önkormányzatukat fel nem adják.

Az ekként keletkezett általános ingerültség, melyet több tekintélyes egyházi és világi protestáns vád alá helyezése, elítélése, bebörtönözése növelt — az elkeseredésig lett fokozva az által, hogy gróf Thun vallás-és közoktatásügyi miniszter a helyett, hogy magába térne: 1860. január 10-én kibocsátott ukas-szerű parancsával dicatori hangon decretálta, hogy a mely egyházokzések, esperességek superintendenciák egy szabott napa jelenként nem tesznek, hogy a szeptemberi patensnek minden tekintetben éleget tettek, azok az egyházi és iskolai dolgok kezeléséből kirekesztetnek s joguk nem lesz, de a fizetésük és tartozások tölfik a politikai hatóságok által kérhelhetlen szigorral fognak behajtatni.

Több rendbeli felszólítást kaptam ugyan Magyarországból arra, hogy a protestáns mozgalom támogatóiá igazzak Angliában, én azonban oda nyilatkoztam, mikép ennek határozottan ellene vagyok, hogy a magyar állami függetlenség ügye, felekezeti sérelem színvonalára szállították le. Én ugyan a protestáns autonómiára végetlenül nagy súlyt helyezek, nem csak azért, mert a gondolat és lelkiismeret szabadságát az ember legérzékenyebb erkölcsi tulajdonának s a velünk született jogok legbecsesbjeének tartom, hanem különösen magyar partikuláris szempontból is; mondhatom is, hogy ha hon volnék, a protestáns autonómia védelmében senkinél hátrább nem állanék, annyira nem, hogy bizonyosan én voltam volna az első, kit az osztrák hatalom e miatt töflörcve vet, még ha más okaim nem volnának is gyűlöletéről elmondhatni, hogy „Gott sei Dank! ich hab's um sie verdient, de én ahhoz nem nyújtom a kezemet, hogy a világ rokonszenvének s közgyelmének folyama

a függetlenség kérdéséről eltereltessek s egy felekezeti ügy szűk csatornájába szoríttassék.

Én bizonyosan gondolok leszek, hogy a magyar protestáns ügy úgy az európai sajtóban, mint a sajtón kívüli agitációban azon helyet foglalja el, mely az ügy fontosságának megfelel, de gondall leszek arra is, hogy nem felekezeti szempontból, hanem mint a magyar nemzet jogharcznak az osztrák önkény, az osztrák birodás ellen egyik nevezetes momentumta talájon méltaitást az európai közvéleményben. (il. k. 67. 127.)

(VII. Pius, XII. Leo, XVI. Gergely, IX. Pius, XIII. Leo.) A bécsi kongresszus által restaurált VII. Pius pápa, a ki a lombardok 1821-iki úgynevezett „összeesküvése részeseinek üldözésében magát Ausztria tisztviselője gyanant viselte, 1823. augusztus 20-án meghalt s helyébe Della Ganga bíbornok lett megválasztva, a ki XII. Leo nevet vett fel, s rövid négy évi uralkodása alatt megmutatta, hogy mennyi rosszat képes egy oly pápa elkövetni, a ki Ausztria pártfogására támaszkodik. Ferenc osztrák császár, midőn magát 1821-iki erőszakos intervenciójával Olaszország diktatorává vetette fel, tudtu adta az osztraj fejedelmeknek, miként kényuralmuk biztosításáért megköveteli, hogy példáját követe nyomják el a szabadságnak még fölhaszait is; különösen pedig írtsák, pusztítsák a carbonarikat, a kiktől Ausztria rettegett. XII. Leo pápa a féktelen szenvedély dühével engedelmeskedett Ausztria e kívánságának; helye állította az akasztófal hálfállá bűntette a carbonarikat, a zsúfolásig telt tömte gyanuba vettekkel a tömlőcöket s oly irtozatosságokat követet el, hogy legátusa Rivarola bíbornok, csak magában a Ravennai tartományban, 1825. augusztusban a bírói eljárás minden formájának mellőzésevel s a nélkül, hogy a vádlottak csak azt is tudhatnák, hogy mivel vádoltnak, vagy védelmök meghallgattának, hetet halálra ösztázhuzsonóit pedig kit élet-hosszignak, kit különböző idei galyarabságra, vagy örökös számításra karhozattatott. Ausztria meglehetett XII. Leo pápa uralkodásával elégedve s annyival inkább meg is volt, minthogy Leo pápa vetékedett Ferenc császárral minden politikai udjondságok gyűlöletében s mindent elkövetett, hogy a feudalizmus „régí jó rendjét” felelevenítse. (IV. k. 107.)

Róma felett XVI. Gergely pápa szomorú emlékü országglásának éveit egymást érték az irtozatosság fokozott szenvedések által előidézett felkelési kísérletek.

XVI. Gergely pápa 1846. június 1-én rákötésében halt meg, dolyfós, majestaban kényúr emleket hagyott maga után s a mint majusban lefeküdt, hogy ágyából többé fel ne keljen, környezete látva, hogy a tyrannus többé nem félelmes, mert életének mécsé kialvó félben van, nem tördött többé vele; oly elhagyottá lett, mint talad még soha egy közönséges bépkolom sem, nem akadt egy pap, ki a katolikus világ fejének ágya mellett imadkozék, nem akadt egy könyöröltes szolja, a ki Róma fejedelmének egy csesze hüsvéletet nyújtson, halála után beleiben a boncoló kés csak néhány szem citrom magot talált! Bevett szokás, hogy a bíbornoki kar dekanusa s a fő penitentiarius a haladó pápa mellett legyen, az ő halálánál egyik sem volt jelen. A vatikáni harang kongása hird adott Rómának, hogy rettegett ura nincs többé. A Camerlengo ágyához sietett, bevett szokás szerint háromszor megkopogtatta homlokát, s nevéen szólította háromszor, a halott nem felelt, hát a halászygürű kettőstötött.

Bevett szokás a pápák temetési szertartásánál a meghalt életének legnevezetesebb mozzanatait féldombor-

* Egy pesti levélben (jan. 27. 1860) ez áll: „a papság, — pápisa, mint protestáns — gyönyörűen viseli magát, és ake nemcsak hazafiak, hanem apostolok, s ha kell: vértanúk.

(Hit és tudás.) A mi kifürkészhetlen van a gondviselés útjában, az a hit országába tartozik, melynek határa az egyénről egyévre különböző azon vonalnal kezdődik, a melynél a tudás végződik; a tudás országában pedig az, a mit a hit gondviselésnek nevez, örök törvényekben nyilvánkozik, melyekkel a mindenség megfoghatatlan végoka „*se quoque lege tenens*” (magát is törvényhez kötve) nemcsak az anyagi természet tünetnyeit, hanem a történelem folyamát, az erkölcsi világ rendjét is szabályozza. (IV. k. 100).

(Vallás, hit, testvérség.) A lelkiismeret szabadságát tagadó spanyol észjárás szerint Európa, Amerika, Ausztrália stb. azon millió meg millió népei, a kik az evangéliumot vallják hitvallásuknak, de a római püspököt, ki gyarló ember létere magának csalhatatlanságot arrogál, Krisztus helytartójának el nem ismerik, azok nem tartoznak a keresztyénséghez. Hátha ezeknek a keresztyéni minőségéből kitagadottaknak, mind azt számba véve, a mi a római pogány vallásból az egyedül üdvözítő egyház szertartásaiba átültetett, eszöbbe jutott volna az állítást megfordítani?! Én nem fordítom meg; Isten mentsen engem ennek még a gondolatától is; szentnek tekintem a vallás, a hit, a lelkiismeret terét; legyen kinek-kinek hite és vallása szerint, de nem okos dolog a másként hívőket a meghamisíthatlan történelem mezejére provokálni; imadjuk mindannyian hitünk szerint a mindenség atyját, a szeretetnek Istenét, de ép azért, mert ő mindnyájunknak atyja (Mi atyánk, a ki az egekben, azaz mindenütt vagy), legyünk testvérek az Urban... (IV. k. 183).

(A nyelvkérdés és a reformáció.) Nyolczszázötvennyolcz évvel ezelőtt, midőn Magyarország első keresztyény királya elhatározta a magyar nemzetet a keresztyén hitre téríteni, — ájtatos munkájához lengyel, német és olasz római katolikus papokat hivatott meg segédül.

A tisztelendő atyák készségesen segédkeztek, de saját világi érdekeikről sem feledkeztek meg. Némcsak biztosították a római katolikus papság számára az ország első rendosztályának politikai fölnyét, nemcsak gondoskodtak, hogy a papság dúsgazdaggá tessenék az állam által az államban: hanem azt is ráokoskodták a szent királyra, hogy miután országával a keresztyén nemzet családja lépett, illő, hogy keresztyén országának keresztyén kormányzatára is az egyház nyelvét fogadja el.

Ügyes húzás volt. Minthogy, kivéve magukat a tisztelendő atyákat, egész Magyarországon egy élő lélek sem tudott latinul, a holt latin nyelvet diplomatiailag tekintélyre emelni annyit tett, mint a tisztelendő atyáknak oroszlanrészt biztosítani az ország kormányzatában.

Igy lőn a holt latin nyelv kormányzati nyelvé Magyarországon.

A mi kezdetben a papság világi érdekeinek előnyére hozatot be, később az aristocraticus kizárólagosság védszanczául használatott.

A nép zömének természetesen sem ideje, sem kedve nem volt Cicero szónokatait vagy Ovidius verseit a szerlemlről tanulmányozni, követekésképen a közügyeket latinul kezelni annyit tett, mint kizárni a népet a részvételből, tudomásból, ellenőrzésből.

Törvények latinul hozattak; a nyilvános tárgyalások latinul könyvezettek s többnyire latinul adták ki; ítéletek latinul fogalmaztattak; szabályok és rendeletek latinul adták ki; okmányok latinul szerkesztettek s káptalanok s conventek őrizetere bizattak; a tudományok latinul tanítottak; a közoktatás latin nyelven szolgáltatott ki.

Az élő nemzet közszellemének e beszorítása egy gyönyörű, de holt nyelv csontváz-markába, — tartott hosszú századokon át.

Minő életerőnek kell lenni a magyar nemzetiségben, hogy ezt kiálta századokon át és ki nem halt!

E részben is hálaival tartozunk a reformatornak, mely első szólt a néphez saját élő nyelvén. (II. k. 145.)

* * *

(Kormánypolitika, protestáns autonómia, páten.)

„Az utalatos emlékü korszakalapítót: Bach bárót elküldték a pápához — minisztrálni, s helyébe Goluhovský gróft beügyminiszterre tették. Hübner bárót pedig elhívták a pápa mellől s számára új tárcát (a rendőrimiszterit) alkottak.* E felelősséget birodalmi kormány programjának egyik pontja ez volt:

„A törvényesen bevett nem katolikus vallásfelekezeteknek önkormányzatot és szabad vallásgyakorlatot biztosítani.”

No már Magyarországon a protestánsok szabad vallásgyakorlata s egyházi és iskolai önkormányzata nem oly dolog volt, melynek feltalálására csak most kellett „ráérni”. Feltalálták már azt, még pedig özőnnel kiöntött vér árán találták fel, az 1608-iki bécsi s 1649-iki linci békekötések s törvénykönyvbe íktatta az 1791., évi 26-ik alaptörvény.

Midőn tehát a felelősséget miniszterium programjának erre vonatkozó pontja köztudomásra jutott, minden ember egy rendeletet várt, mely a protestánsokat jogaikba s az 1848 előtti törvényes állapotba egyszerűen visszahelyezi.

Ha az osztrák kormány semmi mást nem tanult is a lefolyt keserves tíz év történelméből, azt az egyet megtanulhatta volna, hogy nincs a hatalom arzenáljában oly ügyver, mely a magyar protestánsokat arra reá bírassa, hogy önkendekzési jogukat egyházban és iskolában feladják s az államhatalom felügyeleti jogának rendelkezési joggá átvaltoztatásába beleegyezzenek.

Három év előtt az egységesített birodalom vallás- és közoktatásügyi miniszterüma egy tervet készített volt a protestáns egyházszervezetről s azt az egyes községekkel és kerületi gyűlésekkel közölte. A Bach-korszak terrorizmusa fojtogatta a nemzet lélekzetét s mégis a kormány tervezetet minden község s mind a nyolc szuperintendencia egyhangulag „félre tette”, még csak részletes vitatásba sem bocsátkozván. „Az államhatalom ám ügyeljen fel, hogy törvényteleniséget el nem követünk-e? E jogot elismerjük, de ne avatkozzék, ne rendelkezék; erre jogát el nem ismerjük saját. Zsinatot kell összehívni; ott majd elrendezzük mi soha dolgainkat.”

E tapasztalás dacára a magát „reform kormány”-nak nevező birodalmi miniszterium a várt zsinat helyett 1859. szeptember 1-én egy császári pátenst bocsátott világgá, melyel a protestáns egyházak és iskolák szervezetről önhatálmilag rendelkezett úgy, hogy kevés módosítással ugyanazon tervezetet oktrojálta, melyet a protestánsok három év előtt egyhangulag elvetettek.

Rendelkezett s maga azáltal, hogy rendelkezett még ha nem szerlemlé szerlemlére halmozva, rendelkezett volna is, — mint a miként tevő — „önkormányzat biztosítás” cím alatt a protestánsok egyházi és iskolai önkormányzatára halmozó csapást mért, de politikai tekintetben hatalmas éberstőnek bizonyult, mi felzárta a társadalmi és ősi magyar szellemet s vallás- és pártkülönbség nélkül tömörítve az egész nemzetet a magyar jog szent zászlója körül, egy újabb szép lapot fűzött a testvérszeretet s kölcsönös türelem könyvéhez, mely a magyar nemzet történelmének egyik főbb dicsőségét képezi.

műveleg a katalfalkon felemlíteni. XVI. Gergely dicséretére ezeket választották: Catillus perforatus (Catillus hegyét átfúrta), Musae instituta (Múzeumokat alkotott), Paulo altare dedicatum (Szent Pálnak oltárt ajánlott), Honores celestes aucti (szenteket nevezett ki!) — 15 év uralkodásában sem több, sem jobb érdemet nem találtak — köztük kísérte sirjába s az átköiba egyetlen áldás sem vegyült. „Sic transit gloria mundi.” (IV. k. 119, 123.)

* * *

IX. Pius, megtagadva a szabadelvű irányt, mely őt még egy év előtt a reformátor pápa közönyével vette körül, az abszolutizmus elvéhez ragaszkodott. Alkuról halálni sem akart, kijelentette, hogy inkább mindent elveszt, mintsem hogy alkuba bocsátkozzék az átkozott szabadelvűséggel, melynek tanait dörögdelmes alcutióban a sántán által sugallott istentelenségnek káromlotta és a gyűlöletében sem tett különbséget a republikánusok s azok közt, a kik őt fejedelmüknek, de alkotmányos fejedelmüknek kívánták; mindenkit, hívják bár Mamianinak, vagy Garbaldinak, vagy Mazzininak, egyarant gyűlölt, a ki a pápaság intézvényének alapját, az abszolutizmust, akár a spirituális, akár a világi ügyekben csak kétségbe is vonni merészkedett; olyan formán gondolkozott a kegyes pontifex maximus, mint az Albigenisiek felekezetét kiűrt háborúban Montfort Simon (vagy kinek is hívták), a ki Besiérest megtámadván, utatásul adta katonáinak, hogy pusztítsák ki a város 80.000 főnyi lakosságát, melyben az úgy nevezett eretnekek kívül sok úgy nevezett „igaz hitű,” jámbor katolikus is volt, s midőn azt kérdezték tőle, hogy miről ismerhetik meg, ki a kipusztítandó eretnek? azt adta feleletül: ne gondoljátok vele „őjtek, gyilkoljátok, pusztítsátok személy-válogatás nélkül, az Isten majd gondot visel a maga híveire. Így gyűlölte Pius pápa személy- és fokozatkülönbség nélkül a poklok sugallatának, a szabadelvűségnek pártosait s nehogy e miatt következtelenség vethessék szemére, még személyes méltóságának megóvásától is annyira megfeledkezett, hogy ugyanazon ápril. 20-ki alcutiójában, melyben Ausztriának s a többi három katolikus hatalomnak segélyadását felszólítását tudtára adta a bibornoki consistoriumnak, nem áttalán saját tekintélyét annyira lealacsonyítani, miként kijelenté, hogy mindazon szabadságok és alkotmányos intézvények, melyeket alattvalóinak engedményezett, csalással, erőszakkal lettek tőle kicsikarva.

És az abszolutizmus elvének minden korlátot kizáró fentartásához az után is ragaszkodott, hogy őt a francia fegyverek Rómában s az osztrák fegyverek a tartományokban pápa- királyi székhébe visszauitették. (IV. 341.)

* * *

(XIII. Leo, vallás, egyház, dogma, államhatalom.)

A katolikus vallásfelekezet fejének — a kit pápának (atyának) neveznek, nemcsak nincs világi uralkodásra szüksége, hogy egyházfőnoki tekintélyét érvényesítse, de sőt a spirituális hatóság mozdulatlanul abszolutizmus igényeinek a világi uralom köré és szükség szerint fejlődő igényeivel összekötözése amatt tetetetlenre kárhoztatja. A világi uralom-vesztett XIII. Leo pápa nagyobb tekintéllyel bír vallásfelekezetének egyházi kormányában, mint a minövel elődje — a világi uralomhoz való ragaszkodásuk miatt — az olasz nemzet természetes aspirációja ellenében idegen hatalmak támaszt vadászó pápa- királyok birtanak . . . és a római katolikus vallásfelekezet spirituális főnöke e tekintélyt és vele az egyházhoz nem tartozó világ tiszteletét is fentarthatja, ha el nem feleli, hogy a hit személyes lelkiismeret dolga,

de nem polgári, illetőleg nem társadalmi intézmény, az egyházak szervezete ellenben s, s minthogy az, annak, mint minden társadalmi intézménynek, meg vannak a maga jogai az államban; de nincs és nem lehet felsősége az állam felett; az egyháznak nincs semmi elképzelhető joga azt praetendálni, hogy a polgárok családi és társadalmi viszonyainak rendezésében az állam a maga souverain jogát egy vallásfelekezetek egyház dogmatikus scrupulusainak alárendelje. Vallás vallás után váltotta fel egymást az emberiség múltjában és vántandja jövőjében is (az erköcsi világreg örök törvényének adott kifejezést a Predikátor, midőn megírta, hogy a mi volt, ugyanaz, a mi ezután is lesz, nincsen semmi új a nap alatt); évezredekben át megvált az emberi társadalmi római pápák nélkül, a föld 1430 millió lakosságának igen-igen nagy többsége ma is megvan nélküle, de az államokká tömörülés önálló szervezeti hatósága nélkül társadalom soha sem létezett és nem is létezhetik; saját jövőjét rontaná meg azon egyházi felekezet, a mely az erköcsi világreg ez örök törvényével ellenkezésbe helyezkednék. (IV. 226.)

* * *

(Kossuth, Reclus, socializmus.) Reclus „A föld” hírneves írója, szocialista. Első, méltán híres munkájának megakarított díjával elment Amerikába Fourier Károly birökközösségi eszméjét egy phalanstere alapításával megvalósítani. Par év múlva a Reclus pénzével szerzett közös birtok a tagok egymás között felosztották, Reclus elkergették, a ki jóformán meztáblá tért vissza Európába. — Negyed éve Népolyban voltam, Reclus akkor atutatóban volt ott Marokkó felé, annak földrajzi viszonyait tanulmányozni. Látogatásával tisztelt meg. Ragaszkodik még ön szerzett tapasztalata után szocializmus elméletéhez. — Kérdésem: „Jobban, mint valaha,” felé. Szabadságot vettem magának megjegyezni, miként érzem. látom, tudom, hogy az emberi társadalom beteg; figyelemmel tanulmányoztam az ekkorig felmerült szocialisztikus tanokat, kigyógyításának módjára nem találtam. „Quaesivi lucem in gumeque reperta” (világosságot keresek és feljajultam, a mint meglettem), mondja egy római költő; én is keresem és feljajultam, de nem a felett, hogy felleltem, hanem a felett, hogy nem lelem. Gondolkoztam és azon meggyőződésre jutottam, hogy ha az egész emberi nem teijhatalmu megbizással látta el a társadalmi betegség gyógygyítására, de azon feltétl alatt, hogy meg is gyógyítsam, am alázattal kullcsolnám össze mellem karjaimat s bánatos lélekkel vallanám be, hogy én oly gyógyszer nem ismerek.

„Természetes, hogy nem ismer ön”, monda Reclus, „hiszen ha ismerne ön, Isten volna.”

Gyarlók vagyunk mindannyian mi emberek — feleltem — s a gyarló ember véges értelme a mindenség megfoghatatlan végökének végtelenségébe nem hatolhat be, hát ki, mi fogja a beteg társadalmat annak a gyógysernek felismerésére megtanítani?

„A tömegek ösztönének hosszú fejlődése, melyben az Istenség nyilatkozik. Ez a reveláció, amelyben én hiszek és remélek”, monda Reclus.

Aldva simítottam meg fogys öreg kezemmel a hívének arcát és elváltunk. (IV. 253.)

* * *

(A magyarok vallásos türelme.) Magyarország első volt Európában, mely a vallásos türelmen példát adott, s a „bevett keresztény vallásfelekezetek” közt a politikai s polgári jogokra nézve minden különbséget eltörölt. A protestánsok száma Magyarországon három millió megvan; a horvátok ellenben katolikusok, a protestantizmust nem fogadták el.

S csodálatosnak fogják önök találni, ámde igaz, hogy a magyar nemzet, katolikusok és protestánsok, fegyverrel kezükben vívták ki győzelmesen a lelkiismeret szabadságát, s a jogegyenlőséget a protestáns lakosok számára, — de mindemellett a magyar nemzet annyira tisztelben tartotta a horvátok municipális önkormányzatát, miszerint a magyar protestánsok Horvátországban földbírtokot se ne szerezhessenek, se ne bírassanak. Magyarország nyitva volt minden áldásaival, minden jogaival, szabadságaival minden horvát számára, bármi templomban imádta a mindenható; de mi magyarok, kiket a más fajok elnyomására terekedő uralkodó fajnak rágalmaz az armányos rosszakarat, mi a horvátok autonómiaja iránti tiszteletet annyira vitük, hogy eltűnének saját vértünknek a polgári egyenjóságából kizárását oly területen, mely a magyar korona birtokaihoz tartozott.

Nem egyszer történt, hogy érdeműs protestánsok, halhatatlan emlékü hősök s nagyhirű államférfiak nádori méltóságra emeltek, mi a király után legelső polc Magyarországon, — de földbírtokot Horvátországban nem bírhattak. Engem magamat is, kik polgártársaim valláskülönbség nélkül, nehez időkben közkarral, legmagasabb polcra helyeztek, melylyel király nem létében szabad nemzet polgárt megtsízelhet. — engem magamat is a létező törvények a magyar korona területének egy részére nézve oly páriává tetek, ki ott anyyi földet sem nevezhetne magának, hová fejét lehajthatná.

Én megtanultam a történelemből s magam is láttam esetet, hogy nemzetek, még szabad nemzetek is, kirekesztve tartották polgártársaik kisebb részét némely közzségeik élvezetéből, — de hogy egy szabad, erős, hatalmas nemzet annyira vigye a kíméletet saját koronaterülete lakossága egy tizenegyedrészenek önkormányzati szabadságára, miszerint annak területén önmagát kizárja a polgári jog élvezetéből: erre csakugyan hiában keresnék példát a világ történelmében. De azért mireánk, épen mireánk szörjök a vádat, hogy túrelmetlen, uralgó faj vagyunk, kik a többi fajok elnyomásán törjük fejünket. Alávaló rágalom. (II. k. 139.)

(Zsidó receptio.) Épen az képezi az 1848-iki korszak örök dicsőségét, hogy a nemesség önként, letéve a közös haza oltárára minden kiváltságát, jogait és mentességeit, a fajkülönbség nélkül jöböggy népet fajkülönbség nélkül szabad földbírtokossá, szabad polgárokka tette s önként, szabad akaratból proklamálta s gyakorlatilag megvalósította az egyenlő szabadság, egyenlő jog, egyenlő kötelesség" nagy elvét a magyar korona területének összes keresztény lakossága számára faj-, nyelv-, vallás- különbségre való tekintet nélkül. Csak azt az egyet sajnálom is, szegényem is, hogy az akkor még uralgott előítélet miatt az örök igazság e szent elvét az ország zsidó lakosaira ekkor még nem lehetett kiterjesztünk; de vigasztalt azon gondolat, hogy az élv törvénybe lévén iktatva, a szabadság napjának melege az előítélet ködét is mihamar eloszlatandja s csak kis idő kérdése lehet, hogy a magyar nemzeti becsület paizsáról ez utolsó folt is eltűnjék. (II. 143.)

(Papi tized.) E szó „papi tized” egy visszaemlékezést elevenít fel agyamban 1848-ból, hadd említsem meg. Mi is üléseztünk Pozsonyban ejlentünk is, mint hires előidünk a francia constituante, az emberiség történelmében örökre nevezetes augusztus 4-én. A jobbagyság felszabadítása már meg lévén szavazva, én egy éjjel szép csendesen oda sompolyogtam az emelvény elé, melyen a káptalanok követei ültek és szép csendesen azt mondtam nekik: Urak, a földesúri dézma

megszűnt, természetes dolog, hogy a papi dézsmának is meg kell szűnni, szerezzék meg önök a magyar katolikus klérusnak azt a dicsőséget, hogy maga mond le róla; — ne várják, hogy én tegyem meg az indítványt, tegyék meg Önök: erre egyik közülök (ha nem csak emlékezetem, a pécsi káptalan követe) ennyit felelt: „Köszönöm a figyelmeztetést, mindjárt megteszem,” és oda intett a kerületi elnökségnek, hogy szólni kíván. Még most is nevetném, amint vissza emlékszem, hogy egy pár tisztelendő szomszédja miként rángatta reverendáját, hogy „per amore dei” ne izeljen, de a derék ember bizony csak izélt. Megmondta, hogy káptalanja nevében örökre lemond a nép javára minden kárpótás nélkül a dézsmáról; példáját több kolleai lelkes nyilatkozatokkal követték, elene természetesen senki sem szólt, még a reverendáingatók sem, és követáram Szentkirályi Mór, mint jegyző, — egy szál faggügyertya pislogása mellett rögtön meg is írta, hogy „az egyházi rend minden kárpótás nélkül lemondván a papi tizedről, a haza oltárára letett ezen áldozatot az ország rendi örök emlékeztet okáért törvénybe iktatják.” Ilyen volt genesise az 1848-iki XIII-ik t.-cz. örök dicsőségének, melyet azután Bécsből nagyon kurtára met-szettek (IV k. 277 l.)

(Kossuth hitvallása.) Én mint ember, Krisztus vallásának követője vagyok, ki arra tanított, hogy szeres-sük felebarátainkat, mint magunkat s én az egész ember-i nemzetet, a mennyire az emberi gyarlóságok kitelkik, szeretettel szoritanám szívembe. Mint polgár az egyenlőség embere vagyok, ki senkitől sem kérdem e honban, melyik templomban imádja istent, hanem azt szeretném, hogy a honnak minden polgára közösen élvezze mint a jogot, egy a szabadságot. . . . illogikus gondolat nyelv szerint nézni a vallást s nem hit szerint; mert hogy valaki zsidó, római, katolikus, keleti egyházbeli vagy református, azt értem, hanem hogy van német vallás, oláh vallás, rác vallás, ezt nem értem. (1848. aug. 24.)

R. Gy.

Kossuth és a protestáns sajtó.

Hogy ma protestáns sajtóról is beszélhetünk, az is a Kossuth Lajos elévülhetetlen érdeme. *Ő volt a szellemi apja az első magyar protestáns lapnak.*

Ugy történt, hogy Zay Károly gróf az ágostai evangélikusok főfelügyelője szegyenek tartván hitfelekezete és veszedelm-forrásának a házára nézve az Orosz- és Csehországból szított panszlavismust, nemes lelkesedéssel támadt ama társulatok ellen, a melyek a különböző iskolákban *homiletikai gyakorlatok ürügye* s a *szláv nyelv és irodalom művelésének színe alatt* hazaelenes törekvéseket ápolnak s gyűlöletet szítottak az ébredő és élni akaró magyar nemzet ellen.

Történelmi igazság, tehát nincs mit szépitgetnünk, hogy e törekvések fő-fő mozgatói a Kollár szelleme által vezérelt papok és tanítók voltak. Ezeket kellett reformálni, vagy legalább ellensúlyozni.

Éppen ez időre esett a reformátusok, akkor meg helvét-hitűek mozgalma egy Pesten felállítandó főiskola érdekében. Zay és elvtársai megragadták a mentő horgony gyanánt kínálkozó eszmét s a mi nem sikerült Luthernek és Zwinglinek a marburgi colloquiumon, ők valószínű akarták a *protestáns egyházak unióját*, a tervezett főiskolának közös költségein leendő felállításá által. Zay szótartó intézett a protestánsokhoz, a melyben az

unionált főiskolát a felekezeti béke és testvériség forrása és biztosítékaként ünnepelte s áldásnak hirdette a hazára.

A magyarság — a mint azt Horváth Mihály írja — lelkesedéssel fogadta az eszmét és ez rövid időn öv népszerűvé lett, hogy aig emelkedett többé kétség valószínűsége iránt". Az unio édes álma elfogta a fenkölt lelkeket. *Bernáth Zsigmond* indítványozta, hogy a két felekezet részéről évenként tartatni szokott egyetemes gyűlések egy konventé olvadjanak; *Kossuth* pedig, a ki csak imént szabadult ki a börtönből, hová — a sajtó hatalmatól iszonydó bécsi kormány taszította — egy közös egyházi hírlap kiadását tartotta a legfontosabb eszköznek az egyesülés eszközlésé végett. A hírlap meg is indult a *Szekács*, *Taubner* és *Török Pál* szerkesztése mellett. „*Prot. egyházi év iskolai Lap*” cím alatt, a melynek hogy nem sikerült a *Zay*, *Kossuth* és annyi más nagy protestans lélek által fennen óhajtott egyesülést megérlelni, annak nem *Kossuth*, nem *Zay* és nem is a szerkesztők voltak okai, hanem a nemzetiségekkel kacerkódó absolutismus.

Magyar prot. sajtó! ne feledd el, hogy — mint eszme — a *Kossuth* Lajos agyából jöttél e világra!

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— A sárospataki főiskola a nemzeti gyászban. Délelőtt 9 órákor érkezett meg ide a *Kossuth* halálának híre s villámgyorsan terjedt el az egész városban. A főiskola homlokzatán, a reformátusok tornyán s a városaházn legott megjelent a fekete lobogó s *Mitroviics Gyula* főiskolai közigazgató gyűlésre hívta össze a tanári kart a nagy esemény felett való tanácskozás végett, délelőtt 11 órára, a mikor már a harangok és a főiskola nagy eszengettye is hirdette a nemzeti gyászt, a melyet mély meghatottságtól rezgő hangon imig tolmácsolt az igazgató:

„Tisztelt Köziskolai Szék!

A mitől szívünk már hetek óta remegett; a minek elfordítását oly aggódó lélekkel imádkoztunk az irgalom istenéhez s a minek hatása alatt, most millió szívek megrázkódnak a fájdalom miatt, nem csak magyar hazánknak, hanem mindenkinek, a hol a nagy lelkek és a szabadság kultusza a méltóság ércényi közé tartozik — fájdalom, bekövetkezett.

Nagy hazánkfia, *Kossuth Lajos*, a vett tudósítások szerint, tegnap este 10 óra 55 perckor meghalt.

A népek és nemzetek sorsát szabados tetszése szerint vezérlő isteni gondviselés nehéz, kétszeres nagyhéli gyásznapokat borított a magyar nemzet lelkére. . .

Mi volt *Kossuth Lajos* imádott magyar hazánknak, annak én, még csak érintésére is végtelen kicsiny, semmi vagyok; kicsiny épen ebben a pillanatban, a midőn csak könyeink és fájdalomai lehetnek, az emberi romlatlan szív természete és a magyar haza ropant vesztése miatt. . .

Az ilyen nagyobb lelkek eltávozásával, a félelem és megrettenés súja alatt földre borulva, látja az ember megnyilni előttük, vakító fényével az eget, mint — emberleik szólva — a félisteneknek is boldog hazáját s azután utánuk hosszú és rémséges éjszaka vetődik a földre és borul az emberi lelkekre, a melynek sötétében önként ama bibliai imára nyilnak meg ajkaink: „*Uram! maradj velünk, mert már bealkonyodott és meghosszabodnak az esteli árnyékok!*”

Jót tudom, tisztelt Köziskolai Szék, hogy a mi őszinte könyeink, csak egy elenyésző kicsi csepp a fájdalom ama tengerében, a melyet ma magyar hazánk egyik legnagyobb fiának elvesztése felett érez; de azt is tudom, hogy a sárospataki főiskolának kétszeres kötelessége résztvenni a gyászban. . .

... Az isteni gondviselés, a mely bölcsesége és örökörvényei szerint mérte ki ott a mérhetetlen égboltozatot a csillagok járását, különös szeretetével úgy akarta és úgy akarta főiskolánk dicsőségére, hogy annak a létűnt ragyogó csillagnak, itt az imádott alma-mater szellemi életének égboltozata mellett is haladjon el hosszú, változatos, kitorólhetlen nyomokat hagyó pályája; azért hívtam tehát össze a tisztelt Köziskolai Széket, hogy a midőn *Kossuth Lajos*, nagy hazánkfiának elhunytát könyes szemekkel, mindnyájunk közös fájdalomának érzésével tudatom, állapítsa meg a módot, a mely szerint mély gyászának kifejezést adni kíván.

A szomorú jelentés után tudatta igazgató, hogy a tanári kar utólagos jóváhagyása reményében a gyászlobogót kizitette s úgy intézkedett, hogy nagy hazánkfiának eltakarításán naponként kétszer huzzák meg a nagy eszengettyét. Ezen felül indítványozta, hogy *Kossuth* érdemeit jegyzőkönyvileg örökíttessenek s e jegyzőkönyv a nagy halott fiainak megküldessék; továbbá, hogy a főiskola tanári kara a visszaérkezendő ifjúsággal együtt gyász-ünnepelt tartson s a netalán időközileg a ref. egyházközség által tartandó gyász-ünnepélyen testületileg jelenjen meg. Ez indítványok mind helyeslőleg fogadtatván, azzal pótolattak ki, hogy a tanári kar egy hónapig gyászt visel és felkeri a főiskolai igazgató-tanácsot, hogy a joghallgató ifjúság számára *Kossuth-pályadíj* címen bizonyos, évenként kiutalandó összeget szavazzon meg. Arra az esetre, ha a temetésre vonatkozólag valami véletlen fordulat következne be, megbiztatott az igazgató a tanári kar összehívására.

A nemzeti mély gyászhoz a sárospataki főiskolának még a családi gyászból is kijutott:

Tarnóczy Tivadar,

a tanári kar egyik veteránja, hosszas betegeskedés után, folyó hó 22-én este, életének 58 dik, tanárságának 29-ik évében, Kassán, apósa, anyósa és felesége ápoló karjai között kiszenvedett.

Évtizedekkel ezelőtt, jobb meggyőződése vezette a ref. egyház kebelébe, a melynek egyik veteményes kertjében, — a sárospataki főiskolában, — szép munkamezőre talált.

Mint a történelem és irodalom tanára szakjába vágó művekkel tette ismeretessé nevét és végzett a szoros hivatalos kötelességeken felül eső munkát.

Tanártársai, — noha el voltak készülve közeli halálára, — őszinte fájdalmat éreznek elhunytá felett, gyászjelentésben tudatják halálát s koszorúval küldik képviselőiket a sok viszontagságot átél kártárs koporsójához.

Távol levő tanítványai nevében is áldást kérik az élet és halál Urától kihült poraira! Nyugodjék békevel az egykori pataki diákok vándorlásának földjén!

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
munkadíjjal, egész évre
5 frt, félre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFOŊ. —

TARTALOM: »Kossuth Lajos halálára! — »Az alsözempléni ev. ref. egyházmegye részvétele a nemzeti gyászbán — »A jövő egyháza. Görömbei Péter. — »Közoktatásügyünk állapota a legújabb miniszteri jelentések szerint. Buza János. — »Óda: Kossuth Zsigmond. — »Maklári P. M. klás magyar nyelvtanának bírálatahoz. Tóth Pál. — »Vegyes közlemények.

Kossuth Lajos halálára.*

Alapige: II. Kir. 23. 17. »Monda a király:
Micsoda temetőnek jegye ez, melyet látnok? Fele-
lének neki a városbeli férfiak: *„Az Isten emberének
koporsója ez”.*

... S a mint látott a Jézus szenvedését, hitét, győzedelmét és megdicsőítettét, K. A! elmét és lel-
kem önkéntelenül odavéde a másik nagy szen-
vedőhöz, a ki harmadnapja immár, hogy a koporsóban
aluszik; a ki csak ember volt ugyan, gyarló földi
ember, de azért a maga módja, hité és tehetsége
szerint elvégezte szintén a nehéz munkát, melyet az
atya reá bízott; s a kiből a magyar nemzet második
szabadítóját sirtaja.

Hallottátok a nagy jalkiáltást? ... Nem izen
már nekünk többet Kossuth Lajos. „Közöttünk immáron
nincsen próféta”. Most temetjük az utolsó, a legnagyobb-
bat, a legdrágábbat, a legdicsőbbet s a királyok látva
e királyi temetést, egy országot gyászbán, egy nem-
zetet zokogva: álmélkodva kérdik: ki volt ez, hogy
ilyen nagy tisztességet tesznek neki? micsoda temetési
menet ez? mindenki csak azt feleli nékik: *„az Isten
emberének koporsója ez”*, az Istenemberé, a kin az
Úrnak lelke nyugodott, értelemmek és bölcseségnek
lelke, s a kit azért küldött Isten e sokat szenvedett
nemzethez, hogy a rab népek szabadulást hirdessen, a
siralmasokat megvigasztalja, hogy hirdesse az Úr jó
kedvének esztendejét: 1848-at.

Ó azok a nagy idők: 1848 és 49! Ó az a csudá-
latos ember, az a nagy próféta, a ki úgy tudott szavá-
val megdöbenteni s riadóztatni, álmokat álmolni
arany jövődőről, kiesinyhitűekbe lelket varázsolni,
gyávákól hadverő hősöket formálni, mint egy Ezsaiás!
A mikor megzendült szép szózatok ajka, tavasz tá-
madt tőle; élető fuvalkák járták keresztül a lelkek
aluvó világát s vége lett a télnek, mely dermesztő
hatalma alatt tartotta a magyart s virágba borult volt
egy rövid nap alatt a nemzet életfája. Az areokon a

lelkedés piros rózsái virultak s lángot vetett a nép,
mint a Mózes csipkebokra.

Szegény magyar nép! Lelkes magyar nép! Ez a
te második szabadító is úgy járt körül valaha ebben
az országban, mint egy új messiás. Virágokat hintet-
tek útjára, hosszannak harsogtak körülé, s a nép, az
Istenadta nép kontőseit teríté útjára, ... úgy szerette,
úgy követte ezt az új messiást, ezt a nagy, magyar
szabadítót.

Azután bekövetkezett rá is a nagy péntek. A
hontalonság kínos keresztfájára feszítették s 45 esz-
teig függött ezen a keresztfán; de akkor se a maga
fájdalma fajt neki, hanem a mi fájdalmunk. Nem
magáért imadkozott, de az ő népeért. S most hogy
lehajotta fejét és lelkét kiadá, Magyarország felett a
nap esztétül, a templomok kárpitjai megszakadoznak
a jalkiáltástól, egy nemzet bús zokogásától, s megren-
dül a föld a szörnű dobogástól, rég porladó daliaknak,
honvédseregeknek százezreitől, kik sirjaikból még
egyszer fölkelnek, hogy megbajtsák a zászlót a nagy
vezér előtt, a ki őket semmiből teremtette, hogy utá-
jára tisztelegjenek az Isten emberénél, Magyarorszá-
g örök nyugalomra térő kormányzójának.

Ah! hol vagy magyarok tündöklő csillaga? Miért
tüntél még le? Biztató sugárod mért nem hinted
tovább népednek útjára?

Ráborul hazája, szép Magyarországa: kejl fel
édes fiam! ... de ő ezt nem hallja. Szép beszédes
szája, szózatok ajka örökre bezárva.

Ráborul nemzete, drága magyar népe: kejl fel,
édes apánk ... de ő ezt nem hallja; két jóságos
szeme párja örökre behunyva, örökre lezárva.

Nem izen már nekünk többet Kossuth Lajos! ...
és sirtok, mikor ezt mondtátok.

Minek sirtok? Hiszen ti nem Kossuth Lajost
sirtátok? Még meg se halt Kossuth, már akkor is
sirtok, ha nevét említették. Ó én tudom miért sirtok!

Ti a hazátok sirtátok, mert Kossuth és a
haza egy a szivetekben, mint virág az ágával, nap a
sugarával.

Szegény hazám! Beh sokat szenvedtél Mátyás
király óta, s mi beh sokat sirtunk. ... csoda, hogy
még látunk. A kik kormányoztak idegenek voltak s azok
nem szerettek sem téged, sem minket.

* Részlet Czinke István nagypénteki egyházi beszédéből.

Szerk.

Ha a lelkiünket öntöttük volna is előbb, mint Dávid az Úr elé, nem bíztak mi bennünk . . . s ez nagyon fáj minékünk . . . ő, ez még ma is fáj minékünk.

Csak fájjon, hazánzetem, míg fáj, addig nem féltelek. A míg sírsz dragómat, addig testvér a lelked a kesergő Jeremiáséval, a ki Babilóniából rabhazája felé zokogva kiálta: „ha elfelejtkezém valaha rólad népemnek hazája, felejtkezék el rólam az én jobb kezem”.

De te ne sírj Kossuth Lajos. Te előtted nincs már titok. Látnod hazád sorsát, jövőd napjait s látnod mi van írva, végezve felőle: . . . te tudsz mindeneket, mi nem tudunk semmit . . . mert nem iszemsz már nekünk többet Kossuth Lajos.

Hinnétek ezt? Ne féljétek!

Hiszen ő nékie meg se kellett halni, hogy örökké éljen. Megdicsőült már életében. Az ő nevével tanul beszélni a gyermek s szent lett azoknak is, a kiknek nincs szentjök. Neve zászló, szava kijelentés s minden dal, mely róla emlékezik, minékünk imádság.

Ne féljétek, hisz nem halt meg Kossuth Lajos, csak felment az égbe, csillag lett belőle s úgy ragyog le reánk az idők végéig.

Nem, nem hal meg soha, míg a világ világ lesz, míg e földön egyetlen egy magyar lesz, mert Kossuth nem ember volt, de égi jelenés: a lánggal égő hon-szerelm testbeöltözése, örök példaképe.

S most felment az égbe, csillag lett belőle: hon-szerelemnek csillaga, melyet országok csodálnak s népek irigyelnek tőle.

Nem látjuk ő többé soha, de izenetét meghalljuk még, csak merje kezét ráemelni akárki is akárkior erre a nemzetre, erre az országra.

Nem halljátok? Most is izent. S a mit izent, oda van írva a koporsójára.

Először is azt izente: „Hazádnak rendületlenül légy híve ó magyar”. Mert soha rendületlenebb magyart nem szült e föld, mint ő.

Azután meg azt izente: „ne legyetek rabok, legyetek szabadok s legyetek testvérek”. Mert az volt az ősd is, az volt az apád is, mikor hazát szerzett, hadverő Árpáddal távol napkeletről, mikor idezakadt. Árpád népe hős volt, szabadságszerető, a bajokban testvér, jóokban egyenlő.

S utóljára az izente: „le ne vetkezd soha édes magyar népem, az ősi jellemet, az ősi erkölcsöt, az ősi hűséget.” Ő hű volt haláláig. Fény nem tántorította, dicsőség el nem szédítette, hatalom kevélylye nem tette, bujdosás meg nem törte, lelki bí igaz magyar voltát meg nem öldökte. Bizony ez az ember igaz vala!

Kossuth Lajos azt izente . . . vajjon mit izent még? Szállanak onnan fecskék, kikelet postái, tavasz hírhöz . . . vajjon mi hirt hoztak? Maskor meg se láttuk, csak most vesszük észre, hogy ők is gyászolnak, féktében jöttek, szomorú hirt hoztak.

Ő szálljatok vissza, fekete madárkák: vigyétek el messze a mi izenetünk, a mi levelünket; vigyétek el délnék, Turin városába, annak a városnak egy szomorú házába s tegyétek le ottan egy gyászkoporsóra s csicseregjétek el ama szent öregnek, a ki benne alszik, hogy a levelünkben nincsen egyéb írva, csak annyi van írva, hogy az a jó Isten, a magyarok Istene, a mi édes apánknak Kossuth Lajosnak, még a por-szemét is megáldja, megáldja.

Ó Istenem, áldd meg! Istenem nyugtasd meg! Te szegény népedet, bús magyar népedet jövel vizsgál-tal meg.

Egy ország borul most a porba előttd s milliók szójátja egéd megatja . . . Oh Uram, hallgasd meg! Amen.

Az alszóempléni ev. ref. egyházmegye részvétele a nemzeti gyászban.

Kivonat az egyházmegyei közgyűlés jegyzőkönyvéből.

Egyházmegyei gondnokok, mielőtt az egyházmegyei közgyűlés rendes tanácskozásait megkezdette volna, mely megindulással és meleg szavakkal emlékezett meg azon megmérhetetlen veszteségről, mely édes magyar hazánkat nagy háncsifának, Kossuth Lajosnak Turinban 1894. évi március 20-án történt, gyászos elhunytával érte — és indítványozta,

1. hogy a nagy hazafi érdemei jegyzőkönyvünkben megörökíttessenek.

2. hogy a gyászoló családhoz részvét-felirat küldessék,

3. hogy az egyházmegyei lelkeszei ápril 1-én, a temetés napján, gyásziünni tisztelet tartására hívassanak fel.

4. hogy hatalmaztassék fel az elnökség arra, miszerint a felállítandó szobor költségeibez az egyházmegye pénztárából általuk meghatározandó összeggel járulhassanak a vegre

5. Hogy az egyházak lelkeszei is hívassanak fel ily nemű gyűlésnek egyházuk hívei között való eszközlésére.

Ez előterjesztés folytán, melyet az egész közgyűlés állva hallgatott, a legmélyebb fájdalommal jegyezték meg az egyházmegyei jegyzőkönyvnek ezen gyászlapjára, hogy hazánk legnagyobb fia, a turini remete, Kossuth Lajos a bőcs gondviselés örök és megmásolhatatlan rendelkezése szerint bevégezte nagy eredményekkel ékes, dicsőségben és szenvedésben gazdag földi pályáját. Megszűnt dobogni az a szív, a melynek minden lüktetése a Magyar haza javáért és boldogságáért vert.

Egyházmegyénk egyik községéből indult nagy útjára az a meteor, mely lángjával lángot gyújtva, felszabadította az édes anya-földet a hűbériesség hékjából, beolvasztotta a nemes testébe a magyar nép millióit, hogy őket az egyenlőség, testvériség és szabadság áldásaiban részesítse; összerörte a gondolat-, a sajtó szabadság rabbinceseit, előmozdította ama nagy protestáns elvek, a lelkiismeret szabadságának megvalósítását; ékes szólasa melegtől egy legyen szavára hadseregek termettek elő, hogy megkísértsék a népszabadság névében összetörni a zsarnokság láncait s a gyászi harc leveretése után sem szűnt meg lángelege egész hevével, ékes szólasa teljes hatalmával szolgálai hazánk nagy érdekeit; hírnevet, becslést s tiszteletet szerzett a külföld előtt is a magyar névnek; atyja, gyámoltója, vezetője volt népének mind haláláig.

De ki tudná egy jegyzőkönyv rövid keretében feljegyezni mindama nagy érdemeket és vívmányokat, melyek Őt, ezt a törhetlen s tántoríthatatlan jellemű nagy embert a haza el nem évülő halájjára érdemessé tették.

Az igazságos és részrehajlatlan történelem érc-táblába letörülhetetlen betűkkel véste be nevét s feljegyezte tetteit.

Hitünk tanítja, hogy nem véste halál, nem szől enyészett a sir rideg göröngyiről, csak a por az, mi porrá lenni készlet, de a lélek él és örök”. Kossuth

nak is csak porréseit fedi a koporsó de lelke él, él nemzete szívében; világító fákjaként fog tűndökölni a nemzet éjjelén, vagy alakja népe előtt egy magasztos eszmévé szűrődve vezetni fogja jövőben nemzetét a szabadság révpartjára felé.

A nagy halott elhunytja fölött való mély fájdalmat közgyűlésünk az alábbi részvét-felirattal juttatja a gyászba borult család tudomására.

Nagyságos Kossuth Ferenc és Kossuth Lajos Tódor uraknak

Budapesten.

Az alszóempleni evangéliumi szerint reformált egyházmegyének, a mai napon, Sárospatakon egybesereglett közgyűlése a legmélyebb hazafíni fájdalommal vette tudomásul, hogy az Önök édes atyja, a magyar haza legnagyobb fia, a szabadság anyai hősvértől megszentelt nagy eszméjének önfeláldozó martírja, Kossuth Lajos porhüvelyét levette, jobblétre szenderült.

A magyarországi protestáns egyház, melynek zászló-jára a krisztusi szeretet, az egyenlőség, a testvériség és szabadság magasztos eszméi vannak felírva, a történelem tanúsága szerint, mint a nemzet egyik érő tagja mindig kivette osztályrészét a nemzet küzdelmeiből, szenvedéseiből, örömeiből és bánatából. Nem maradhat azért el most sem, hogy ki ne vegye részét azon könyvekből, melyeket a magyar nemzet legnagyobb fiának, Kossuth Lajosnak koporsójára hullat; nem maradhat el különösen egyházmegyénk, melynek egyik egyházában kezdé meg dicsőséggel és szenvedéssel telt földi pályáját.

Részt kívánunk, részt követelünk magunknak az Önök s a nemzet gyászából, mert az Önök nagynevű édes atyja a miénk is volt.

Vigasztalja Önöket mély fájdalomukban az a tudat, hogy gyászuk közös széles e hazában minden igaz hazafival; vigasztalja az a tudat, hogy Kossuth Lajos nem halt meg, csak testi mezét vetette le, de mint eszme élni fog tovább mindaddig, míg az ezüst Dunának nagy tükörén egy honfiszem pihen, magyar lakik a parton s e hazának csak egy romlatlan gyermeke leszen, hogy nagy lelke a földi salakot megtisztulva, a bethelemi csillagként vezetni fogja népét a szabadság jászla felé.

Midőn Nagyságtokat ez édes haza földén üdvözölni szerencsénk van, fogadják Nagyságtok s az egész gyászoló család mély tiszteletünk ószinte kifejezését.

Kelt Sárospatakon, az alszóempleni ev. ref. egyházmegyének 1894. márc. 28-án tartott közgyűlésében.

Felhívja továbbá az egyházmegye lelkészi karát, hogy április 1-én, a temetés napján gyász istentiszteletet tartva, lelkipásztori kötelességük szerint tanítsák hiveiket a Kossuth nemes példájának méltatása által ezen oly sok szenvedett haza-iránti szeretetre.

Végre egyházmegyénk, a Budapesten felállítandó szobor költségeihez a maga részéről is hozzájárulni kívánván, meghatalmazza az elnökséget arra, hogy ezen célra, annak idején, az egyházmegye nevében, annak pénztárából általuk meghatározandó összeget utalványozzanak ki, sőt felhívja az egyházmegye lelkészeit is, hogy ezen szoborra egyházuk hivei között gyűjtést eszközöljen szíveskedjenek.

A jövő egyháza.

V.

A belmissziói munkának olyan sok ágazata van, hogy bajos, szinte lehetetlen volna mind előszámolni; meg a helyi viszonyoktól is feltételezetlenek azok, ahöz képest aztán ezerfelé is lehetnek. Én itt csakis vázlatosan s az összefüggés kedvéért sorolok fel néhány e fajta teendőt, hogy jelezsem, mivel és mi módon kellene pótolni az egyházi életben azt a munkát, hasznos és befolyást, a mit eddig nagy részben az iskola teljesített, de a mit a jövőben az iskolától vagy éppen nem lehet többé követelni, vagy a mit az csak igen kis részben tehet meg.

Előre becsátom, hogy én amaz elvhez szegődöm, mely azt valjja, hogy: „a vallás nem tan, hanem élet”... Ezen elvből kívánom tekintetni főleg az ezután mondanókat.

Kiemelendőnek tartom mindenek előtt, hogy a ki belmissziói munkát híven akar teljesíteni, szükség, hogy ajtaja tárva nyitva legyen reggeltől napestig, hogy bármiféle ügyes-bajos ember minden pillanatban bizodalommal, batran meheksen hozzá s szíves fogadtatásra és meghallgatásra, nyitott fülekre találjon. És hogy a lelkész mindenféle kulturális és humanitárius mozgalomnak, ténykedésnek központja, vezetője, intézője, legalább részese legyen. Az ő tanuló szobájából kell minden idevonatkozó kezdeményezésnek kiindulni; úgy azonban, hogy ő csak a mozgató erő, az ő szíve, lelke a gépezet legyen; de a nyilvános szereplők, a névleges vezetők inkább mások, az előkelőbb hallgatók legyenek; de viszont oda folyjon vissza minden ilyen célekménynek minden szála. Én t. i. a cura pastoralisnak is két módját tartom helyesnek; azt nevezetesen, mikor betegség, sora-csapás, halál, családi rendkívül-események alkalmából a lelkész keresi fel, a hiveket; és azt, a mi már gyakoribb, mindennapi, hogy a hallgatók kereshessék fel egész bizodalommal, bátorsággal lelkészőket azon tudattal, hogy nála mindenkor szíves fogadtatásra és minden dolgaikban jó tanácsra, útbaigazításra találjanak. Szóval, nézetem szerint a lelkészek szakadatlan összeköttetésben kell lenni az ő hiveivel, egyházának tagjaival vagy úgy, hogy a lelkész keresse fel őket, vagy a hívek kereshessék fel lelkészőket, tartózkodás nélkül, bizodalommal akár mindennap. Erre célozt Szilágyi Deszö a felső-baranyai egyházmegyei gyűlés színe előtt a mult ószón, mindön így szólott: „egyre kérem az urakat, gondoljanak a hivekkel, az egyénekekkel, ne csak a templom, hanem az élet is kösse össze velök; mert ezen belső összeköttetés nélkül külső segítségre hiába támaszkodnak.”

Azt kérdezheti most már a figyelmes olvasó, hogy mi módon keresse fel s találhatja meg a lelkész hiveivel a naponkénti érintkezésére, a minél sürűbb találkozásra az alkalmakat, az összekötő kapcsolatot? Hat e kérdésre én részben már feleltem akkor, midőn a gyermekek és ifjakkal való foglalkozásról elmondtam nézeteimet, részben pedig felelni akarok az alábbiakban.

Szokja meg a lelkész és szoktassa meg egyháza tagjait arra, hogy mint az orvos előlátogat betegeihez: úgy a lelkész is kísérje figyelemmel hivei életét s ha megtudja, hogy egyik vagy másik beteg, keresse fel, látogassa meg hivatalúan, kéretlenül. Ott, a beteg ágya mellett megjelenve, mutassa ki részvétét, szerzett is-

meretei alapján adjon a hygiatikus életmódra nézve tanácsokat. Az orvosi utasítást, tanácsot támogassa, pótolja, erősítse, bizonyítsa s hívja fel a beteget, hogy azokat tartsa meg s táplálkozása, *nyugalomra*, tisztasági szabályok megtartására stb. adjon utasításokat. Nem is gondolhatjuk, milyen hatása van az efféle eljárásnak, annyira, hogy szinte megszokják és már várják oly helyen, a hol beteg van, hogy a lelkész megjelenjen! Az ilyen alkalomkor tartott higgadt, kevés szavú, tapintatos tanács, Isten akaratján való megnyugvásra intő beszéd aztán úgy hat a betegre s környezetére, mint szomjús földre a permetező eső! . . .

Házassági perpatvar, viszálykodás, egyenlenség esetén, a lelkész megfelelő intézkedéseire, szokják meg a hívek, hogy mindenkor papjukhoz, mint lelki atyjukhoz, mint orvosukhoz, mint békebíróhoz forduljanak. És a lelkész ne hivatalból, hivatalos ridegséggel bánjék el a viszálykodó, perlekedő házasságokkal, hanem mint egy atya felnőtt gyermekeivel. Üljön le melléjük tanuló szobájában; kérdezze ki őket nyugodtan; hagyja kipanaszkodni mind a két felet; de legyen hozzá kifoghatatlan türelme s mikor mind elmondották, a mit akartak — erre sokszor órák kívántának — akkor nyugodtan, atyailag, testvériesen engesztelje ki őket egymás iránt; tárja fel gyengéiket, hibáikat tapintatosan; tüntesse fel — és ez a fő — mindegyiknek jó tulajdonait más rosszabb, gyarlóbb emberek felett s intse őket megbocsátásra és — felejtésre! . . . Jeleztem már, hogy én egyéni eljárásaimat nem akarom itt például adni, kiki az adott viszonyok között alkalmazza az általános elveket: de voltak eseteim, hogy éjnek idején jelentem meg egyik vagy másik rokon, szüle vagy testvérrel a feldúlt család körében a családi béke helyreállítása végett; vagy midőn már minden rendbe jött, de a háztól eltávozott férj vagy nő szégyelt hazamenni, vettem a pálcámot, köpenyegemet s éjnek idején hazakísértem, hazavezettem s otthon is elismívtam a vészjósló fellegeket, ott hagytam őket az irás szavaival: „ma lett békésége e háznak”! . . .

Azonban nagyon szigorúan megtartandó, hogy ilyenmő eljárásairól még a lelkész-család is csak hallomásból tudjon valamit; de nem szabad a lelkésznek oly bizalmas emberének lenni, a ki előtt az ilyen családi ügyekről, viszálykodásokról, békéltetésről csak egyetlen szót is elejtsen! mert azzal elidegeníti magától a többi ügyes-bajos, viszálykodó házassokat, ha csak egy szót elejt, elárul abból, a mit ő a békételen házassákkal beszélt! Ezen a titoktartásom, férfias, papos magatartáson alapul a bizalom egyedül. És — hogy mindezt ingeny teljesítse a lelkipásztor. . .

Ilyen viszálykodás merül még fel szülék és felnőtt gyermekek között. Mily édes örömmel telik el a lelkész kebele, ha hozzájövén, vagy alkalomadtán felkeresvén a feszültségben élő szülőket és szófogatatlan vagy makacs, engedetlen gyermekeket, békéséget eszközölhet közöttük. . .

Dehát kimeríthetetlen az alkalmak száma, melyek az érintkezésre kínálkoznak, ha a lelkész figyelmes, gondos, körültekintő és tapintatos. Igen, tapintatos, óvatos legyen, hogy tolakodni, magát feltolni ne látszassék! Szerenese vagy szerencsétlensége, adás-vétel, építkezés, házasság, temetés stb. mind-mind alkalmul kínálkoznak a hívekkel való foglalkozásra, érintkezésre. . .

Csakhogy, ha mindezeket tesszük is, ez még mindig édes kevés; mert nekünk nemcsak az ügyes-bajos emberekkel kell foglalkoznunk; hanem lehetőleg

minden híveinkkel. Hogy ezt elérhessük, a lelkészi lakot központjává kell tennünk a kulturális, humanitárius s mindenféle vallás-erkölcsi, szellemi, anyagi előhaladást érintő mozgalmaknak. Régebben olvastam egy angol paróchiának a berendezkedését e tekintetben, hol 22 egyesületnek volt központja s székhelye, gyűléshelye egyetlen egy angol paróchia! . . .

Ilyen eredményekről egyelőre mi nem is álmodhatunk. De szervezhetünk, az elől jelzett ifjúsági egyesületek mellett, dalárdákat, hol csak egyik cél legyen a dal és ének művelése; másik, talán főbb cél, azzal a nehány jóteremtett, rendszerint kiváló emberrel a minél gyakoribb érintkezés; egyházi, községi, országos dolgok felől való eszmecserre; egyes felmerült kérdések felől való tájékozás. Ezután lehet megismertetni a népies, vallásos iratokat: „Téli Ujság”, „Kis Tükör”, „Koszorú”, „Órálló” stb. stb.

Télen át vasárnaponként, lehet kiosztani az iskolai-és népkönyvtárakból, — mert hisz ezek olyan régen sürgettetnek, hogy már minden egyházban lenni kell, a látogatóságoknak be is mondják mindentit, hogy már vannak ilyenek, — tehát vasárnaponként, lassan-lassan hozzá kell szoktatni az egyháztagokat, hogy ingeny olvasható könyveket vigyenek a hosszú téli estékre s olvasgassanak; a „Téli Ujság”-ot, „Kis-Tükör”-t, „Órálló”-t legalább a jobbműdűek hordassák! . . .

Ezeket feldl olvasóköröket, olvasó összejöveteleket kell alkotni, szervezni, ha másként és máshol nem lehet, az iskolában, Ott aztán olykor a lelkész, vagy tanító felolvasson, vagy egyik-másik fenforgó kérdésről, esetleg irodalmi, történelmi, hazafias, vagy egészségügyi, gazdálkodási stb. tárgyról szabad előadást tartson, olykor velők is olvasson. . . Eleinte ez nehezen fog menni. Nevetnek, gúnyolódnak, élcelnek az egyes roszkaratúak felette; de hiszen Pál apostolnak nem azt mondta-e Festus, a római tisztartó, hogy: „Bolondozol te „Pál” (Csel.: 26. 24.)? mégis bölcseségnek bizonyult, a mit Pál beszélt és cselekedett. Ilyen tárgyak körül nem egyszerre, hanem csak lassan lehet látható sikert elérni; tehát kitartás ismét és — türelem. . .

Hát a szegényekkel, árvákkal, özvegyekkel, lelenekkel, elhagyott nyomorúttalakkal törődik-e az egyházi élet körében valaki? . . . Óh mi, egyházi emberek, ezt talán nem is tartjuk az egyház hivatásának! A mi egyházi életünk így rendezett be a múltban, hogy megállapított és kifejezett egy igazán demokratikus irányú kormányzási, adminisztratív szervezettel, a u. n. zsinat-presbiteri szervezetet, mely a maga nemében pártatlan s kormányzássa igen alkalmas szervezet; azontúl minden erejét, tehetségét a tanításra, az iskolatartásra fordította. Szegényekkel, éhezőkkel, meztelennel, árvákkal, özvegyekkel, nyomorúttalakkal — csak a praedikációban foglalkoztunk, mikor a hívek megindítását akartuk elérni; de csakis ott és csakis akkor. . . Segély ezeknek a való életben nem jutott, mert kellett a templomra, paplakra, iskolára s azok felszerelésére stb. stb.

Való ugyan, hogy a ref. egyház tanító egyház általánban véve. Maga az Idvezítő parancsolta tanítványainak, hogy „emelvén, tanítsatok minden népeket” (Máté. 28. 19.); de nem mondja-e az árvákkal, hogy valaki egy árvának gondját felveszi, nekem veszi fel gondomat; s hogy a tiszta és Isten előtt és az Atya előtt szepől nélkül való isteniszolgálat ebben áll: meglátogatni az árvákat és özvegyeket az ő nyomorúsá-

gokban (Máté 18, 5; Jak. I. 27.); s nem parancsolja-e Pál apostol, hogy az özvegyeket táplálni kell (I. Kor. 5. 16.) s nem rendelte-e ugyancsak Pál apostol Galátiában és Korinthusban, hogy a szegények részére gyűjtéseket rendezzenek (I. Kor. 16. 1.—3. Rom. 15. 25—26; 12. 13)? Bizonyára mind az Idvezítő és az apostolok intészei ezek, csak hogy mi idáig mindezeket elmellőztük, csakis az egy tanítást tartottuk szemünk előtt. De ma, midőn a tanítás teréről már-már leszorítottunk (legalábbis túlszárnyaltatunk az állam által, nagy örömlinke s az emberiség előhaladására, ugy az elemi és közép, mint a főiskolákban szemmel látható és nyilván való s a jövőben versenyképesek nem lehetünk; de szükség sem lesz rá, hogy azon a téren versenyezzünk): vajjon nem annak kell-e bekövetkezni, hogy egyéb kulturális, humanitárius és vallás-erkölcsi teendőink végezése mellett, az egyház a szegényekről, a nyomorultakról, az elhagyatottakról, idegen apólasban levőkről, özvegyekről és árvákról gondoskodik?!. . . Én azt tartom, hogy ezzel is Jézus parancsát s az apostolok példáit követjük s a szeretet vallása ezt sokkal inkább követeli s parancsolja, mint a tanítást is! . . . És egy dolog előttem világosan áll úgy a szt. írásban, mint a való életben, az t. i. hogy Mózes és az ő követői, a mai zsidók is, sokkal inkább gondoskodott és gondoskodnak ma is a maguk szegényeiről, árváiról és özvegyeiről, mint mi a *fejletés magasabb fokán álló keresztények*, mint mi a szeretet vallásának követői! Ezt elvitatni igen nehéz lenne! Tovább megyek: Fajdalmasan kell kimondanunk és elismerünk, hogy a szegények ügyéről, a lelenekről, betegéről és a nyomorultakról több intézkedést és gondoskodást találunk a polgári község, az alispán, a minisztérium jelentéseiben s az országos törvényekben, mint a presbiterium, az esperesek és a püspökök intézkedéseiben! Egészséges állapot ez?! . . . Jól van ez?! . . . Nem jól van. És mi az oka? Az, hogy a szerepek, a teendők megcseréltek. A tanításról, a mi ma már az állam terhe és tiszte az egyház; a szegényekről, árvákról stb., mi az egyház és az egyházi társadalom kötelessége, az állam gondoskodik. Azt hiszem, hogy ez világos ellenmondás, a szerepek megcserélése. Jövőre azonban ez így nem maradhat. Ezek mind egyházi teendők lesznek s a lelkipásztori gondviselés keretébe fognak utatni; mert mindent az állam sem bíránd meg. Jól és szépen, meg igazán körvonaloza báró Prónay Deszö zsinati megnyitó beszédében a jövő egyháznak hivatását, midőn ezeket mondotta: „Olyan szervezetet kell adni egyházunknak, hogy az magasztos, eszményi céljait minél inkább megvalósíthassa. *Olyan szervezetet kell adnunk egyházunknak, hogy azon magasztos igazságokat, melyeket templomainkban a felebaráti szeretetről és annak gyakorlásáról hirdetünk, az egyház, mint szervezett testület megvalósíthassa a társadalomban. — A humanitárius intézetek fellátására, a felebaráti szeretet munkáinak gyakorlására kell irányítanunk egyházunk törekvéseit. Azé az egyházé a jövő, a mely az új kor ellentétes feljogásait, az ember ösztönserű vallásos érzésével öszhangzása tudja hozni és e mellett, mint szervezett testület, az emberiség nyomorának enyhítésére, erejéhez képest, a legtöbbet lesz képes tenni! . . .*

Olyan arany igazságok, melyek a fentebb idézett jézusi és apostoli mondások és utasításokkal teljesen egyeznek. Semmi szükség rá, hogy a jövő egyházának, az állam itt jelzett irányban való hivatásáról, az idézett tekintélyek mellett, többet is beszéljek. Csakis egy egyszerű példát hozok fel a fentebbiek igazolására. Egyházunkban, az elmúlt 1893. évi kemény hideg

és szigorú télen, külső körülménynél fogva, önkényes adomány és gyűjtés útján, mintegy 130 frt osztatot ki az éhező és didergő szegényeknek. Az egyháztanács a kiosztást reám bízta. Látni azokat az elsanjart, inség és hideg vette alakokat, a mint 2—3 frtjaikat hálálkodások között sűrű könyhullatásai mellett a lelkezi lakról elvitték — őh azt az érzést, mi engem akkor elfogott, leirni nem tudnám! . . . Valamint nem kísértem kibeszélni azt a bánatot sem, a mi lelkemre nehezedett e mostani téli hideg kezdetén, mely eljöttek ismét ama szegények, özvegyek keresetképtelen öregek; de mert az idén nem gyűjtöttünk, nem adhattam nekik semmit. . . . *Oh én merem bizonyítani, hogy: „Azé az egyházé a jövő, mely mint szervezett testület, az emberiség nyomorának enyhítésére, erejéhez képest, a legtöbbet lesz képes tenni! . . .*

(Folyt. köv.) Görömbei Péter.

ISKOLAI ÜGY.

Közoktatásügyünk állapota a legújabb miniszteri jelentések szerint.

I. Kisdédovás és népoktatás.

A vallás- és közoktatási miniszter huszonkettedik jelentésében, melyet hazánk közoktatási állapotáról az országgyűlés elé terjesztett, érdekes és tanulságos adatok vannak összegyűjtve. Ezt a 42 iv terjedelmű jelentést a képviselőház közoktatási bizottsága tárgyalás alá vette ugyan, de annak csak egyes szembetűnőbb pontjaira tett megjegyzéseket s az egész tárgyalás eredménye úgyszólván csak egy pár, melegebb óhajítás kifejezése volt. Megemlékezett róla néhány politikai s tanügyi lap is, de ezeknek legnagyobb része szintén elégen tartotta a jelentésnek egy pár lapját szöszörint lenyomatva bemutatni olvasóinak. A mű könyvtársúti úton vagy épen nem, vagy csak nagy utánjárással levén megszerzhető, az abban összegyűjtött adatok a tanügy iránt melegen érdeklődők legnagyobb része előtt is teljesen ismeretlenek maradtak s így azoknak közoktatásügyünk fejlődésére alig van valami hatásuk. Ezt tudva, a „Sárospataki Lapok“ évek óta igyekezett bővebben megismertetni a közoktatási miniszternek tanügyintéző állapotáról kiadott jelentését, meg levén győződve, hogy az abban összegyűjtött adatok protestáns egyházunkat, a mely a hazai közoktatásügy előbb vitelénél olyan elismerésre méltó munkát végzett és végez, közelről érdeklis s azoknak megismerése tanügyünk fejlődését csakis előmozdíthatja.

A miniszteri jelentés öt szakaszból áll. Az első az országos közoktatási tanács munkásságát ismerteti, a második a kisdédovásról és népoktatásról szól, a harmadik a középiskoláknak, a negyedik a felsőbb tanintézeteknek van szentelve; az ötödik a szakiskolák szantanfolyamok állapotával, a hatodik pedig az emberbaráti és közművelődési intézetekkel foglalkozik.

Az országos közoktatási tanácsnak az 1892¹/₂-dik évi munkássága összesen három lapon van bemutatva. Az egészről fontosabbnak tartjuk az iskolai látogatásokról szóló jelentések tárgyalását, mert a látogatások alkalmával szerzett tapasztalatok oktatásügyünk érdekében esetleg észszerűen felhasználhatók; továbbá az osztaltnapiskola részére készített tanterv ügyében tartott

tanácskozókat. Ezen elvül mondatott ki, hogy ez iskola tanításának célját egyfelől az általános nemzeti és vallásokrólki alpműveltség megszerzése, másfelől az élethivatásokra való előkészítés tüzessék ki. A tanítóknak hivatalos bírálatával is sok időt töltött el a tanács, mert 180 népiskolai és középiskolai tan és segédkönyvről mondott véleményét, mely ellen fellebbezésnek nincs helye, sőt a mindenható bírálo véleményét még nyilvánosan sem szabad szellőztetni.

A *kisdedővös ügye* az 189³/₃-dik évben nagyon haladt a miniszter jelentése szerint, s ebben a haladásban nagy érdeme van magának a közoktatási miniszternek is, mert külön utasítást dolgoztatott ki az óvodák és menedékházak felügyelő bizottságai számára, továbbá a polgári községek, a királyi tanfelügyelők és a törvényhatósági közigazgatási bizottságok részére, megszabván mindenkinek a maga hatáskörét, melyben a kisdedővös ügynek előbbvitale végett munkálkodnia kell.

Az 189³/₃. évben Magyarország területén 1256 kisdedóvoda, illetőleg állandó gyermek-menedékház és nyári menedékház állott fenn, tehát 375-tel több, mint a megelőző évben. Ezek közül legtöbbet tartottak fenn a községek (518), aztán jogi személyek (465) s az állam (125). A hifelekezetek közül a kisdedővös terén a röm. katolikusok vannak legelől, mert a múlt évben 108 kisdedóvodát tartottak fenn. Utánuk következnek az ágost. evangélikusok 33 intézettel, aztán a görög katolikusok 27-tel, a gör.-keletiek 13 mal. Nekünk, ev. reformátusoknak csakis 9 ilyen intézetünk volt s ennél kevesebbet csakis a zsidók tartottak fenn (4). Megjegyezzük, hogy az unitáriusok erre a célra semmit sem áldoznak.

A miniszteriumhoz érkezett hivatalos jelentések szerint az 189³/₃. évben 102,649 óvodaköteles gyermek részeseül törvényeszerű gondozásban, tehát 28,822-vel több, mint az előbbi évben. A gyermekek közül fiú volt 48,647 s leány 54,002. A növédeké száma a legközelebbi években még valószínűleg rohamosan fog szaporodni, mert már az 189³/₃. évi szaporodás is negyészere múlta felül az 189²/₃. évi.

A gyermekek gondozásával 2296 egyén foglalkozott s ezek közül 63 volt férfi és 864 volt okleveles óvó. A gondozók közül állására nézve 180 pap vagy szerzetes, a többi pedig világi egyén. Megemlítjük még, hogy 1089 óvóban kizárólag magyar volt a foglalkozás nyelve, 80 intézetben a magyart más nyelvel vegyesen használták, de még mindig volt 87 olyan óvó, melyben a gyermekek magyart szót nem hallottak.

A kisdedóvodák, illetőleg menedékházak fentartása az 189³/₃. évben 505,512 forintba került, tehát 97,856 forinttal több, mint az előbbi évben. A fentartási összeg azonban jóval nagyobb volt annál, melyet a miniszter jelentésében kimutatott, mert kimutatásában körülbelül 50 olyan intézet fentartási költségei nincsenek felvéve, melyek leginkább zárdak jövedelméből fedeztetnek. Átlag véve egy-egy rendes óvoda évi szükséglete 600 frta, egy nyári menedékhelyé pedig 80—90 frta tehető. A fentartásra szükséges összeghez legtöbbször a községek járultak, mert ezek 153,535 frtot áldoztak erre a célra, míg az állampénztár 101,939 frtot s a hifelekezetek 29,903 forintot.

Kisdedóvodák képző intézet az 189³/₃. évben már 9 állott fenn, melyek közül 3 katolikus jellegű, kettőt egyletek, egyet, a brassói, az ág. evang. egyház tart fenn, a többi pedig állami intézet. Az államiak közül a hőmezővásárhelyi nekem is alkalmam volt megtekinteni s annak berendezését valóban mintaszerűnek találtam. Az óvóképzőkben 66 tanár és tanító vezetése mellett összesen 499 növédek végezte be a tanóvét s ezek

közül 160 oklevelet is nyert. A miniszteri jelentés elfeledte közölni, hogy a növédekék vallásukra nézve miként oszlanak meg, pedig ez a hifelekezetekre nézve nagyon érdekes statisztikai adat lett volna. Menedékházi vezetők részére 33 tanfolyam rendeztetett. Állandó gyermek-menedékházi vezetőket képeztek Debrecenben, Hódmezővásárhelyen és Segesváron összesen harmincat, nyári menedékházi vezetőket pedig 192-t. Ezek között 9 kath. volt 121. ág. evang. 39, ev. ref. 36, gör. kath. 12, unitárius 6, izraelita 6 s gör.-keleti 2.

A közötti adatokból az tűnik ki, hogy mi, ev. reformátusok az arra szorult kisdedek óvasát még eddig nem méltattuk kellő figyelemre, mert még tehetősebb egyházaink közül is csak igen kevés állított, ha nem rendes óvodát is, de legalább nyári menedékhelyet. Arra sem fordítottunk nagyobb gondot, hogy hifelekezetünk tagjai közül minél többen keressék fel az óvóképző intézeteket, pedig igen sokszor feljajdulunk a miatt, hogy egyházaunk tagjai az apácák vezetése alatt álló leányiskolákba és kisdedóvodákba küldik gyermekeiket. Katolikus testvéreink megértették ez ügy fontos voltát s ök már eddig is 108 rendes óvodát és 3 óvóképző intézetet állítottak fel. Hifelekezetünk érdeke követeli, hogy mi is megtegyünk mindent, a mit a kisdedővös ügyében megtehetünk.

A *népiskolai közoktatás* állapotát az 1891/2. évről mutatja fel a miniszteri jelentés E szerint a tanköteles gyermekek száma 2,670,095-ben állapították meg, tehát 78,719-cel több, mint az előbbi évben. Ezek közül mindennapi iskola köteles volt 1,943,077, ismétülő iskolaköteles pedig 727,018. A tankötelesek között 1,362,823 fiú és 1,307,272 leány van kimutatva, de ezt a kimutatást, ismervén az általános statisztikai adatokat, helyesnek nem ismerhetjük el. Hogy a miniszteri jelentés adatai e tekintetben nem meg bízhatók, az eléggé bizonyítja az is, hogy maga a közoktatásügyi miniszter, az 1892. év végén szükségesnek látta a vármegyei közigazgatási bizottságait külön rendeletben felszólítani arra, hogy a tanköteleseket a legpontosabban irassák össze. Hogy az összeírásnál mily könyveműben jartak el eddig az arra hivatott közegek, kitűnik abból, hogy az 1890 évi kimutatás szerint 435,000-nél kevesebb tankötelet írtak össze a polgári hatóságok, mint a mennyinek az általános népszámlálás szerint akkor lenni kellett.

Szomorú adat a miniszteri jelentésben, hogy a mindennapi tankötelesek közül 278,580, s ismétlők közül 221,833 (30.51%) tehát összesen 500,403 nem részesült nyilvános oktatásban. Ellenben azt örömmel látjuk, hogy évről évre szaporodik az olyan szülék száma, a kik magasabb fokú képzést igényeznek gyermekeiknek adni. Az erre vonatkozó adatok szerint a tankötelesek közül középiskolába járt 33,934, felsőbb leánynevelő-intézetbe 2678, kereskedelmi iskolába 2302 s polgári iskolákba 24,605.

Figyelemre méltó a tanköteleseknek és tényleg iskolába járóknak *vallásuk szerint* való csoportosítása s az itt felülített eredmény reánk ev. reformátusokra nem épen öröndetes. Nem öröndetes, mert meggyőződhetünk belőle, hogy hifelekezetünk népesedése az átlagos %-nak jóval alatta áll, minek főoka részint a gazdagabb egyházakban mindinkább terjedő egy gyermekes rendszer, részint a túlságos gyermek-halandóság. Az átlagos számítás szerint hazánknak minden ezer lakosára 1761 tanköteles esik. Hogy ez az arány az egyes hifelekezetek szerint mennyit változik kiűnik abból, hogy az izraelitáknál 1000 lakosra 187.5, az ág. evangélikusoknál 182-1, a róm. katolikusoknál 180.8, az unitáriusoknál 178.7, s nálunk, ev. reformátusoknál csak 169.8 tan-

köteles jut. Iskolafelügyelet tekintetében jóval megelőzöket bennünket a róm. katolikusok és az ág. evangélikusok, mert az előbbieknél ezer tanköteles közül 877,6 az utóbbiaknál 872,4 jár iskolába, míg a mieink közül csak 839,1. A miniszter kimutatása szerint körülbelül 60,460 ev. ref. tanköteles nem részesült az 1891/2. évben nyilvános oktatásban. Az ilyen elszomorító adatok felett bizony-bizony méltó volna gondolkozni egyházi fehérségünknek és konventünknek is.

Ananyajelöltek szerint véve tekintetbe hazánk lakosságát, kitűnik a miniszter adataiból, hogy legtöbb gondot fordítanak gyermekeik iskoláztatására a német nyelvűek, mert ezeknél 1000 tanköteles közül 947,2 jár iskolába, míg a magyar nyelvűek közül 860,3, a tótok közül 845,6, a szerbek közül 767,6 s legvégül állanak a románok 574,4 iskolába járval. Itt emlitem meg azt az elszomorító adatot is, hogy az iskolákba járó gyerekek közül 181,053 volt olyan, a kinek a legszükségesebb taneszközei sem voltak meg!!

A népiskolai növendékek oktatására 16,917 iskola, 25,268 tanteremmel állott fenn, de még mindig 214 község volt olyan, a melynek lakói gyermekeiket nem iskoláztathatták. Ennek okát sok esetben a kis község nagyon elszigetelt helyzetében, másutt tanító-hiányban, de sok helyen az anyanyelvi és vallási különféleségben, a mi az erők egyesítését megakadályozza, lehet feltalálni. Népiskoláink közül az állam összesen csak 831-et tartott fenn, míg a felekezetek 13,939 népiskola gondjait hordozták. Legtöbbet tartottak fenn természetesen a római katolikusok, 5509-et, aztán az ev. reformátusok 2390-at s legkevesebbet az unitáriusok 50-et. Nem tehetek róla, de a reám elszomorítólag hatott a miniszteri jelentésnek azon adata, hogy míg a róm. kath. iskolák száma egy év alatt 38 új iskolával szaporodott, addig az *ev. reformátusoké 8-cal fogyott*. Ilyen visszaesést csakis a gör. keleti egyház népiskoláinak tapasztalunk! Ev. ref. népiskoláink közül elemei volt 2375, felső népiskola 2 és felsőbb leányiskola 3. A felsőbb leánynevelés terén csakis az állam előzi meg hitefelkezetünket 11 tanítvánnyal, de a róm. katolikusok már e tekintetben elmaradnak tőlünk, mert nekik csak 2, miniszterleg is elismert felsőbb leányiskolájuk van, a többi általuk ennek tekintetét intézet pedig polgári vagy felsőbb népiskola. Elszomorító adat aztán az is, hogy még 2500 tanterem van szükség, hogy a tankötelesek számára kellő helyiség legyen.

Érdekes a miniszternek az a kimutatása is, hogy az ország népiskoláiban jellegük szerint minő eredményt tanítottat a *magyar nyelre*. E szerint az állami iskolák között 1 volt, melyben a magyar nyelvet sikertellenül oktatták, szintén 1 az ev. ref. népiskolák között is, de már az ág. evangélikusnál 331, a róm. katolikusoknál 388, a gör. kathánál 765, a gör. keletieknél pedig 788. Méltó a megemlézésre, hogy az izraeliták által fenntartott 576 iskola között egy sem volt, melyben a magyar nyelvet nem kellő eredménnyel tanították volna. Nagyon feltűnő és elszomorító a miniszteri jelentésnek az az adata, hogy hazánk néptanítói között, a törvény meghozatala után 13 évvel, még 1600 olyan tanító akadt, a ki magyarul nem tudott. Sőt az még feltűnőbb és az illető hitefelkezetekre nézve igen jellemző, hogy a róm. katolikusoknál és ág. evangélikusoknál a legközelebbi évben is nem az, hogy fogyott volna a magyarul nem tudó tanítók száma, hanem még szaporodott, még pedig az előbbieknél 21-gyel, az utóbbiaknál pedig 70-nel. A magyar állam érdeke megköveteli, hogy az 1879 XVIII. t.-cikk szigorúan végrehajtsák. Hiszen ennek végrehajtása talán csak nem ütközik dogmai akadályokba?

A népiskolai növendékek oktatásával 25,505 tanító foglalkozott, s ezek közül 3044 ev. ref. iskolában működött. 117 állomás nem volt betöltve s ezeken a helyeken a tenítés szünetelt. A szünetelő iskolák között 20 az ev. ref. felekezeté volt. A tanítók között 2984 nek nem volt oklevele s ezekből 409 ev. ref. iskolában volt alkalmazva, s így iskoláinkban egy év alatt 25-tel fogyott a nem okleveles tanítók száma.

Alig múlik el év, melyben a vallás- és közoktatási miniszter egyik vagy másik ev. ref. egyházkerületünket ne zaklatná azért, hogy szegényebb egyházainkban a felkészítést a tanítási teendőket is. Ezen ezért nem lesz érdektelen, ha felemlitem, hogy erre a kettős hivatal viselésre nem csak a mi szegényebb ev. ref. egyházainkban van a felkészítés kényszerítve, mert a róm. katolikus iskolák között 45, a gör. kath.-nál 77, a gör. keletieknél 105, az ágost. evangélikusoknál 36, az unitáriusoknál 8, az izraelitáknál 1 volt olyan, melyben a felkészítést egyúttal néptanítók is voltak. Annyi azonban igaz, hogy egy felekezetnek sem volt annyi felkészítő-tanítója, mint a miénknek, mert nálunk 170-re ment az ilyenek száma.

A tanítók száma az 1892. évben 3587-re emelkedett, tehát egy év alatt 149-cel szaporodott. Ev. ref. népiskoláinkban 84 tanítónő működött. Érdekesnek tartom e helyen a miniszternek a tanítók nagyobb részéről közölt véleményét szösz szerint idézni. A tanítónők csoportját — írja a miniszter — erősen uralkák a különféle zárdai congregatóriok tagjai; és a míg a világi tanítónők — lehet mondani — kivétel nélkül teljes, törvényszerű képzéstől lépnek állomásukba, addig a zárdai tanítónők nem mindenikéről mondhatni ezt. Rendesen már az elemi népiscola, vagy legelőbb egy felsőbb népiscola befejezése után — mint növendékek — lépnek be a a szerzetbe s további tanulmányaikat és szakképzettségüket magán szorgalommal iparkodnak megszerezni. A róm. kath. iskolákban működő tanítónők tetemes részét zárdai tanítónők képezik. A miniszternek ezt a hivatalos nyilatkozatát olvasva, csak sajnálkozni és csudálkozni tudunk azon, hogy még olyan helyeken is, a hol az ev. ref. felekezet iskolája rendszeren képezett tanítóval, sőt tanítóval van betöltve, akadnak értelmes, sőt művelt ev. ref. vallású emberek, a kik leánygyermekük nevelését apácákra bizzák.

Ezek után még a tanítóképző-intézetekről kell megemlékeznünk, hogy népoktatásuk állapotáról lehető tiszta képet adjunk. Az ország 71 tanítóképzője közül 25-öt az állam 24-et a róm. katolikusok, 4-et a gör. katolikusok, 4-et a gör. keletiek, 3-at az ev. reformátusok, 10-et az ág. evangélikusok s egyet az izraeliták tartottak fenn. Ezekbe az intézetekbe összesen 4915 növendék iratkozott be, vagyis 380-nal több mint az előbbi évben. Hogy a tanítóképző-intézetű növendékek megkezdett pájukot folytathassák és bevezéressék tetemes segítséget részesültek. 2793 tanuló körülbelül 243,654 frt segélyt nyert. Ebből átlag egy tanulóra az állami intézetekben 109-9 frt, a felekezetekben 63-7 frt jutott.

A tanítóképző-intézetű növendékek oktatásával 712 tanár és tanító foglalkozott. Tanképzést oklevél 989 adatot ki. Feltűnő a miniszternek erre vonatkozó adatai között, hogy a felekezeti intézetek képezett vizsgálatain a rendes képezett végzett jelöltek számát jóval túlhaladta a magánúton készült tanító-jelöltek száma, míg az állami intézetekben a viszony 355:7. Ebből nem ok nélkül következtetni a miniszter, hogy a felekezeti intézetekben valószínűleg enyhébb mérték alkalmaznak.

Buza János.

TÁRCA.

Ó d a.

A kassai ref. egyház 250 éves fennállásának emlékülnevére.

1894. márc. 25.

Óvé a fény, óvé minden dicsőség,
Ki alkotja a földet és eget!
Ne bántsá szívünk mostan semmi kétség:
Mondjunk az Úrnak hála-éneket!
Az ajk, a szív csak őt áldják, dicsérik,
Ki trónt ül a nagy mindenség felett!
Hisz Ő az, a ki hűn áll őrt felettünk,
S karjával véd, ha bajba, vesztbe estünk!

Szálljon szívünkben buzgó hála-ének
Az ég dicső Urához e napon.
Harsogják szerte ifjak és a vének:
Hogy kedves, drága ünnepünk vagyon!
Mert ime most van kézszerűen ére,
Hogy alkotását egyházunk megérte.

Nagy volt a küzdelem, a mely lezajlott
A multba sülyedt századok során.
Kik akkor éltek, vittak szörnyű harcot
És évek és napok minden szakán.
S habár győtremlük fokról-fokra tartott,
S nyertek csak szenvedést a Golgothán:
Nem csüggedének, jobb jövőre várva,
Helyét kicsiny, nagy sziklaként megállta.

Zord volt a kor; — de szép nap is sütött le,
Szabad szellő is lengett olykoron.
S mi más nyert vele, mint a honnak üdve,
Ha nem bánta egymást a vérrokon? . . .
Volt, a ki a tiltott jogot kiküzdte,
Segítve így a százados bajon.
Dicső Rákóczi! légy porodban áldva:
Téged dicsér egyházunk alkotása.

És élünk, él közöttünk a szabad szó,
Letűntek a borongós zord idők.
Nincsen közöttünk többé bús viraszót,
Nincsenek szerte bujdosó hívők.
Megérti egymást a más hitre való,
Kihaltak mind rég a viszályt tevők.
Ki él, versengést most abban talál csak:
Mi nyújt üdvöt, fényt a közös hazának?

Zengjünk hálát, hangunk szálljon magasba,
Dicsérik a nagy mindenség Urát!
Mit a szív érez, foglaljuk szavakba,
Lelkünk buzgóság árja hassa át.
Vitorláinkat most már jó szél dagasztja.
S jajszónk többé az égbe nem kialsz . . .
Előre hát! Vállvetve a jövőben,
Bizton gyarapszunk hitben és erőben!

Kovács Zsigmond.

KÖNYVISMERTETÉS.

Maklári P. Miklós magyar nyelvtanának
bírálatához.

Nem tudom megállni, hogy e becses lapok legközelebbi számaiban megjelent, meg lehet sok jó akarral, buzgalommal írott bírói cikkekre észrevételeimet meg ne tegyem.

Az újabb és legújabb nyelvtanírók és az újabb és legújabb tanárok, tanítók ō utának, természetesen újtanak, a meglévő szabályokat, tartételeket-meghatározásokat, hibásoknak tartják s mint ilyeneket mellőzik, azok helyett újakat alkotnak, a szótant, mondattant egészen átalakítják. Helyesen teszik, de csak bizonyos határig, addig, a míg a meglévő jónak nem ártnak. Mert hogy a régi nyelvtanokban sok jó van, azt mindenki elismeri, a ki el nem fogult igen sok tanárnak, tanítónak nincs is alkalmja a régiek tankönyvekbe bepíllantani, hogy azokat az újakkal összehasonlítsa, a jobbat, mint a célnak megfelelőbbet elfogadja, megváltassa: így tanulmányozza, tanítja az elfogadott — bár hiányos újat, hódolva ebben is a haladó kor szellemének, hogy ne mondjam *tanügyi dinatnak*.

Ha azután egy új nyelv-tan-író akad, a ki a régi csapason halad s az újabb kor tudományos vívmányait amazzal összeegyeztetni óhajtja, mint a jelen korba nem illőt, eltéliük, ósdinak nyilvánítja.

Majd nem ez a sors érte Maklári P. Miklós urat is, a sárospataki főiskola egyik érdemes tanárát. Ő mentésre nem szorult; de kénytelen vagyok mellette felszólalni, vele állást foglalni s elmondani tapasztalatokon, évtizedek tanulmányán alapuló nézeteimet, elveimet bizonyos tételre nézve, különösen a *szótant* illetőleg.

Nagyon helyesen teszi Maklári M. hogy 10 beszedrészt vesz föl. Fő dolog a nyelvtant tanuló előtt, hogy a beszédet alkotó nyelvtani fő alkalmrészeket ismerje. Itt lehet a nyelvtan a legnagyobb fokon részletes, csak az egyes beszédrészeknél ne különböztesse meg 17-féle határozót. Miért ne tanulhatna meg a 10 fő-fő-bezédrészt a tanuló inkább, mint a 17-féle határozót?

Helyesen teszi azt is a nyelv-tan-író, ha az igéket jelentésök szerint három csoportba osztja. Nagy különbség van abban, ha azt mondjuk: „az ige oly beszéd-rész, mely cselekvést jelent” vagy azt mondjuk, hogy „az ige jelentésére nézve három-féle”. Amott a „jelent-állítvány a „beszéd-részre” vonatkozik; itt az igéről mondjuk, hogy „jelentésére nézve”. Mindenesetre helyesebb lenne így a meghatározás, a mint én is használok a magam magyar nyelvtani óráin: *Az ige a cselekvés tárgya szerint három féle, u. m. cselekvő, szenvedő és közép ige. A cselekvő ige azt jelenti, hogy az alany cselekedetének van tárgya; a szenvedő ige azt jelenti, hogy az alany valakinek, vagy valaminek cselekedése által változást szenved; a közép ige azt jelenti, hogy az alany cselekedetének nincs tárgya (A kömives házat épít. A ház a kömives által építettik. A ház épül.)*

Itt lehet elmondani éppen a cselekvő igék ragozására vonatkozó észrevételemet. Az újabb nyelv-tanok, mint vívmányt tanítják, hogy a cselekvő igének két ragozása van: *tárgyas és tárgyatlan*; p. o. a *levelet írom és levelet írok*. Hát kérdem: nincs itt mind két alakban tárgya a cselekedetnek? Lehet az egyiket vagy másikat úgy megkülönböztetni, hogy tárgyas ragozás, tárgyatlan ragozás? Nem helyesebb, elfogadhatóbb a régi nyelv-tanok ilyen megkülönböztetése: *határozatlan, határozott*

ragozás! Az az: egyiknél a tárgy nincs meghatározva a névelő által közelebről, a másikban meg van határozva a tárgy, mintegy rámutatunk arra, a mi cselekedetünk tárgyául szolgál. *Kenyeret kérek, kenyeret kérsz, kenyeret kér* nem tárgyatlan ragozás, csak határozatlan; ellenben a *kenyeret kérem, a kenyeret kéred, a kenyeret kéri* határozott ragozás, a melyben azt fejezzük ki, hogy a kenyeret kérem, melytől, vagy amott van, ezt és nem amazt, azt és nem mást. Sapienti pauca.

Hibául rója fel a bírálat az írónak, hogy az *é* birtokos ragot így nevezi és nem képzőnek. A legnagyobb elismeréssel adozom Maklári M. barátomnak, hogy ennél a kérdésnél megmaradt a józan tudományosság alapján s nem ragadtatta el magát az újítóktól, a kik az *é-t k-t* megtették képzőnek. Hiszen akkor minden névrágot nevezünk képzőnek, mert általa a szónak valamilyen alakját képezzük. Nem így van kedves kollégák! A *képzővel új szót alkotunk, önálló jelentésűt az előbbiül: főnévből melléknévet, melléknévből főnevet, főnévből igét, igéből főnevet, melléknévből határozót* stb. (Álom, álmos, álmosan; szabad, szabadság; segít, segítség; köt, kötel, köteles, kötelesség; rend, rendes, rendesség, rendesen.)

A rag által, bármilyen legyen az, akár névrág, akár személyrag, akár birtokrag, csak a szót módosítjuk, a nélkül, hogy önálló, új szót alkotnánk jelentésére nézve. Így az é és k is csak rag és nem képző lesz, miután általok új, önálló szót, jelentésére nézve, nem képezünk. Irhatnak ehhez a szóhoz p. o. kedv bármely ragot, a kedv, mint főnév megmarad annak temérdek módosulataiban is; de csak egyetlen egy é képzőt tegyünk hozzá, mindjárt melléknév lesz az, új, önálló szó, jelentésére nézve egészen átalakulva. A kedvest aztán ismét ragozhatjuk: kedvest, kedvesnek, kedvest, kedvesek stb.

A *kiegészítő és a határozó* tana hozta az újabb nyelvitanok íróit abba az igazán végtelen tévedésbe, a melyben, mint circulus vitiosus járnak: kelnek, mozognak, hogy abból ki ne jöhessenek. Ezt a nem kevésbé fontos, nehéz tételt kívánta megoldani okosan Maklári M. midőn a 17 féle határozó helyett ötöt vett föl s minden ezeken kívül eső, határozónak nevezett mondatot *kiegészítőnek* mond.

Minden tudományos, — minden tankönyv akkor tanít, akkor éri el célját, ha egyszerű, világos. A komplikált, mesterséges, hogy ne mondjam művészi produktókat innen számúzni kell. Tisztába voltam ezzel már évek óta, de a tapasztalat, ez a legnagyobb mestertünk, legjobban megtanított.

Tanítványaim értelmi világának fejlesztése mellett egyszersúlyban igyekszem tartani a szívkipéztést, a kedély-nemesítést. Így az olvasmányokat a magyar nyelvitan órákon úgy igyekszem megvalósítani, hogy ezt a célmot elérjem. — Egy alkalommal Arany János gyönyörű idilljét a „Családi kört” tanulták és elemezték növendékeim. Ebben az összetett mondatban: „Mintha lába kelne valamennyi rögnek, Lomha földi békák szanaszét görögnek,” a növendék a *rögnek* mondatot *részes határozónak* mondta, a mely pedig oly tiszta kiegészítője tulajdonító raggal az állítványnak, mint az ablak, az ajtó a szobának. Tisztelettel szóltam természetesen a növendék előtt az újabb nyelvitan vívmányokról, az újabb elnevezésekről, meghatározásokról; de később nem állhattam meg, s bizony örökre és pedig büntetés terhe alatt kiiltottam én a részes határozót, melynek sem etimologiai, sem értelmi jelentősége nincs. És azóta az ilyen mondatokba: „Hálát adok Istennek”. „A jó gyermek engedelmeskedik szülőinek”. „Óh mi drága e

lakocská nékem”. *Vágyaimnak* sólyomszárnya támadt” *Jó anyámnak* tőlök mit üzenjek? stb. a tulajdonító-ragos mondatokat tulajdonító-ragos kiegészítőnek és nem érthetetlen részes határozónak nevezik.

Hanem még több megfigyelni, hogy ne mondjam bosszankodni, eltiléni valóm kinalkított a következőkben. „E fiúból pap lesz, akárki meglessa” mondja Arany apjoka a családi körben. Az én kedves okos kis növendékem egész biztosan elemezte így: „fiúból” eredet határozó. Megint tisztelettel szóltam az új kor ilyen vívmányáról, de aztán megértettem vele és minden növendékemmel, hogy vannak oly névragos mondatok, melyek értelmőknél fogva, miután személyt is jelentenek, nem képezhetnek határozót. Ilyen a fentebbi is; vagy ugyan abban a költeményben „Olvas a nagyobbik, nem ügyelve másra”. Kinek jutna eszébe ezt helyhatározónak, vagy minek nevezni? *Istenre* bízom magamat, *magamban* nem bízhatom. Véghatározónak nevezük, vagy minek ezt a mondatot? *Istenre*? Hát *magamban* milyen határozó lehetne? Ne akarjunk kedves kollégák annak a jó gyermeknek rovására skolasztikusok lenni! Vegyük ezeket a mondatokat mind kiegészítőnek és áldani fog bennünket a gyermekvilág az egyszerűsítésért, a világosságért, a melyet annak az ismeretek tömkelegében nyújtunk. Ne szerezünk annak a gyermeknek, zengtesen, igazán szép anyanyelvi tanulásánál kellemetlenséget, vagy is ne kedvetlenítsük el! Ki felelős érte, hogy a nehézkessége miatt meggyűlölt methodus nem tesz-e kárt abban a gyermekben nagy időre, örökre?

Hiszen már most is ott vagyunk, hogy nincsennek gyermekeink; vannak játék nélküli, okoskodó tanulóink, növendékeink, korán öregedő ifjaink, kik jobban szeretik tán a homójú és homójúsnál féle okoskodásokat, mint a világos tetteket, melyek bár egyszerűek. Az egyszerű erőteljes és tudomány egyszerűsége is eltűnt. Minden mesterséges, minden művészi. Maga a leg-szentebb, a költészet is úgy ér valamit az újkor bírálója előtt, ha minél hangzatosabb szavakkal, minél erőteljesebb mértékkel, rimeket kapcsol egybe.

Egyszerűség, világosság legyen a jelszó a magyar nyelvitan tanításánál. S épen azért üdvözölöm Maklári P. Miklós kártársam, aki annak a jelszónak több áldozatot hozott, mint az újabb mesterséges módszertan követelményeinek.

Tóth Pál.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Tarnóczy Tivadar főiskolai tanár temetése** múlt hó 24-ikén d. u. ment végbe Kassán, csatorna utcai lakásáról. A gyászszertartást Mitrovics Gyula, főiskolai lelkész s jelenlegi közigazgató végezte. Szintén ő kért az egek uratól békés nyugalom a kihűlt porokra a temetőben is. A megboldogult temetésén a főiskolai tanári kar küldöttein kívül megjelentek: a helybeli lelkész és segédlelkész, az abaji, a felsőzempléni és a tornai egyházmegyék gondnokai, a kassai egyház főgondnoka, Kenessey Béla budapesti és dr. Szlavik Mátyas éperjesi tanár. Testületileg jelent meg a kassai főreáliskola tanári kara is, élén Sziber Ede tankerületi főigazgatóval. A temétést megelőzőleg a főiskolai tanári kar küldöttégek részvétét fejezte ki a megboldogult özvegye előtt s diszes koszorút helyezett a sokat küzdött kártárs ravatálára. Megemlítjük még, hogy a kassai egyház presbiteriuma az elhunyt iránti *tiszteletből* a temetés napján két ízben egy-egy óráig meghúzta a harangokat.

— **Választás.** A beregi ev. ref. egyházmegyébe bevezetett *barabási* egyház március 10-én 27-én Sérés Ábrahám, beregszászi segéd lelkész választotta meg szavazattöbbséggel lelkészének.

— **Kormánybiztosok az ev. ref. gimnáziumokban tartandó érettségi vizsgákra** a következőket nevezte ki a miniszter. A dunamelléki egyházkerületben: a budapesti főgimnáziumhoz dr. Beöthy Zsoltot, a halasi főgimnáziumhoz dr. Hegedűs Istvánt, a kecskeméti főgimnáziumhoz György Endrét, a nagykőrösi főgimnáziumhoz dr. Csiky Kálmánt. A dunántúli egyházkerületben a pápai főgimnáziumhoz dr. Tóth Lajost, a csurgói főgimnáziumhoz Csiky Lajost. A tiszáninneni egyházkerületben: a miskolci és sárospataki főgimnáziumokhoz Kenessey Bélát. A tiszántúli egyházkerületben. A debreceni főgimnáziumhoz dr. Ballagi Aladárt, a máramarosszigetéhez dr. Felméri Lajost, a hódmezővásárhelyihez Békési Gyulát, a szatmárihoz György Endrét. Az erdélyi egyházkerületben: a zilahyi és kolozsvári főgimnáziumhoz Szóts Farkast, a marosvásárhelyihez dr. Felméri Lajost, a szászvárosihoz dr. Högyes Endrét, a nagyenyedhez dr. König Gyulát, a székelyudvarhelyihez Géresi Kálmánt, végül a sepsiszentgyörgyihez dr. Illosvay Lajost.

— **A sárospataki ev. ref. főiskola tanári karának küldöttsége, a kassai ev. ref. egyház 250 éves fennállásának örömnappelye alkalmából** múlt hó 24-én tisztelettel Comáromy Istvánnal, az egyház buzgó főgondnokánál. A főgondnok és a jelenvolt lelkész előtt Mitrovics Gyula közigazgató, mint a küldöttség vezetője tolmácsolta a sárospataki főiskolának a kassai egyház iránt érzett örökös halálját azért, hogy üdöztetése idejében kebelére fogadta s megkérte a főgondnokot, hogy úgy ezen hála erzelme kifejezését, mint a főiskola tanári karának azt az óhajtását, mint a kassai ev. ref. egyház legénye egy-temes egyházunknak továbbra is egyik legelősebb vára és világító tornya, a kassai egyház híveivel közölni kegyeskedjék. Az agg főgondnok örömmel fogadta a küldöttséget s köszönetet mondott a tanári kar jókívánataért és annak a reményének adott kifejezést, hogy a kassai egyház vezetőinek és híveinek buzgósága folytán ezután is virágozni és folytonosan fejlődni fog. Úgy legyen!

— **A Magyar Prot. Irodalmi Társaság,** március 16-án tartotta ez évben utolsó felolvasó estélyét. Ezen *Fejes István*, sátoralja-ujbelyi lelkész és a sárospataki ev. ref. főiskola algondnoka tartott felolvasást, fejtegetvén a *prot. egyház feladatát, tekintettel a jelen egyházpolitikai és társadalmi kérdésekre.* Kimutatta, hogy a felekezetek közti békét nem az elkeresztelési rendelet zavarta meg, hanem más messzeható törekvések, melyek Rómából indultak ki s melyeknek főcélja Rómához láncolni a józanabb gondolkodású magyar népet is. Róma törekvéseivel szemben, véleménye szerint a prot. egyház a következő eszközöket használhatja legcélszerűbben: lelkész karunk magasabb szellemi képzését és anyagi jólétének biztosítását, a prot. ifjúság gondos nevelését, a hívek lelki gondozásának felkarolását, az egyházközsegekben a dékányi és a diakonissai intézmény szervezését s mindenek felett az evangéliumi szeretet által vezérelt munkálkodást. A nagy figyelemmel hallgatott felolvasásért Szasz Károly püspök, mint elnök mondott köszönetet. A felolvasás nyomtatásban is meg fog jelenni.

A nemzeti gyász és a hitfelekezetek.

A nagyhalott felett a gyászszertartást *Sárkányi Sámuel* bányakerületi evangélikus püspök végezi, Bachát Dániel budapesti főesperes, Horváth Sándor, Schranz

János, Scholz Cusztván budapesti lelkészek, továbbá Török József pestmegyei főesperes és Laukó Károly kecskeméti lelkész segédkezésével.

— **Az ev. ref. egyház** az ország minden részében gyászolja a haza legnagyobb fiának elhunytát. A templomok a legtöbb helyen gyászlobogó leng, a harangok naponként megszólalnak s a hívek gyászisteni tisztelethez készülnek.

— **A tiszántúli ev. ref. egyházkerület püspöke: Kísér Áron,** körlevelet intézett egyházkerülete mindenki egyházához, hogy a templomokban gyászisteni tiszteletet tartsanak inával és emlékszeddél.

— **Az alsó-zeplényi ev. ref. egyházmegye** folyó hó 28-án Sárospatakon tartott közgyűlése, mint lapunknak más helyen is olvasható Kossuth Lajos érdemeit jegyzőkönyvbe igtatta, fiaihoz részvétíratot intézett s elhatározta, hogy az egyházmegye templomaiban gyászisteni tiszteletet tart s a Kossuth szobor javára saját pénztárából bizonyos összeget utalványoz és minden egyházból a hívek között gyűjtést rendez.

— **Az erdélyi ev. ref. egyházkerület közgyűlést** tartott múlt hó 29-ikén Kolozsvárat. Székely János közéleti lelkész indítványára a közgyűlés jegyzőkönyvileg fejezte ki fájdalomt Kossuth halála felett s részvétíratot intézett a gyászoló családdal.

— **Az abauj-szántói ev. ref. egyház** hat heti gyászt tűzött ki Kossuth Lajos elhunytá alkalmából.

— **Cselka Nándor** róm. kath. püspökhöz s budapesti helynökéhez *Haberhauer* tanácsos a székesfőváros nevében átiratot intézett, hogy a kath. egyház és templomok színtér vegyének részt a szokásos módon a nemzeti gyászban, hivatkozva arra, hogy a kath. egyház magatartása, már eddig is visszatetszést keltett a fővárosban. *Cselka* válaszában kijelenté, hogy a *kerülelemnek nem lehet elég, mert a katolikus egyház szertartásaiban s így a gyász kifejezésében is az egyház dogmái szerint csak kath. ember részesülhet.* Ez a nyilatkozat általános megbőtránkozást szült, s most már a fővárosi lapok erősen sürgetik, hogy Budapest főváros, mint kegyúr minden kath. templomra tüzesse ki a gyászlobogót és húzassa meg a harangokat.

— **Bubics kassai püspök** a gyászszászónak a püspöki székesegyházra való kitűzésére szívesen beleegyezett. Csodálatos, hogy e ebben nem látott dogmai akadály! Különbösen erre mi is tudunk esetet, hogy ez a dogmai akadály bizonyos összeg lefizetése által elhárítottatik s ref. vallású ember temetése alkalmából megszólaltak a kath. templomban is a harangok.

— **Katolca és környéke katolikusai** mintegy 3000-en gyászszászó alatt *Pogytüre* vonultak át, hol az ev. ref. templomban gyászisteni tiszteletet tartottak, mert ezt saját templomukban nem tarthatták meg.

— **Aradon** az ipar-tesület elhatározta, hogy a gyász ünnepep alkalmával, régi céházslói alatt, melyeket eddig a *minoriták* templomában őriztek vonul ki a szabadság térre. A minoriták ez ellen tiltakoztak s azzal fenyegetőztek, hogy *ha ez alkalommal zászlóikat kiviszik, azoknak helyet többé nem adnak.* Ekkor a tesület elnöke Dessewffy püspökhöz fordult engedélyért, kitől választ nem kapván, az iparosok a templomból zászlóikat elvitték s elhatározták, hogy ezentúl azokat a városházán helyezik el.

— **Az izraeliták** az ország nagyobb részében együtt gyászolnak a nemzet legjobbjával. Templomaikban gyászisteni tiszteletet tartanak.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 5 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 50 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Ima Kossuth Lajos temetések.« *Kun Bertalan*. — A jövő egyháza »*Göröbői Péter*. — »Visszhang a sárospataki, ev. ref. főiskola igazgatótanácsának egyik nem rég hozott határozatára.« *Salgók József*. — »Mutatónyok Fejes István ősbars költeményeiből.« — »Egyházmegyei gyűlések (alsó-templeni, tornai. *Arday Janka Dániel*, máramaros-ugocsi *Biki Ferenc*). — »Irodalom« — »Vegyes közlemények.«

Ima Kossuth Lajos temetések.

— Irta s elmondta *Kun Bertalan* püspök Miskolcon 1894. ápril 1. —

Örökkévaló Isten, élet s halál ura! Miként a sírhalmok mellé plántált szomorki fűz búsan hajtja le ágait a zöld hantokra: úgy hajlunk mi meg e pillanatban, mely fájdalomunk sulya alatt Te előtted, midőn ama távolban, a haza székvárosában felállított gyászravatalra gondolunk, melyről talán most emelik le a haza legnagyobb fiainak, *Kossuth Lajosnak* gyászkoporsóját, hogy benne hazai hantok alá vigyük örök nyugalomra, megpihenni, ama nagy és nemes vándort, ki mint hontalan bujdosó, idegen földön végezte be, emberi erőt meghaladtott munka, fáradtság, szenvedések közt hazájának szentelt, dicsőséges életét.

Megáll az emberi véges élme, látván azt, hogy mily beláthatlan viszonyokhoz hozdottad Te át az ő életének töredékeny sakkjait, miglen csendes révbé jutott. Meggyújtád életének világát, mint egy gyöngye mécs fényét, elrejtve ebbe a születés percében egy nagy szellem szikráját, — észrevétlenül, de mindig híven ápolvad e parányi szikrát, mig nem fokonyként oly óriás lángszézzé, törhetlen akaraterővé fejlesztéd ő benne, mely ellenállhatatlan tört előre a szép, a nagy és dicső célok felé. E törekvő erőnek majd lángszarnyakat fűzél, mely merészebben s gyorsabban célpontjához érjen, képed mássá vá legylen, milliömeket boldogíts; és midon törekvéseinek majdnem tetőpontjára jutott, akadályokat küldél utjába, szarnyait megszegted s nemzetboldogító törekvéseinek magaslatáról alahanyatolt s lett egy sziklához láncolt Prométheusz, kinek nagy és nemes szívét imádozt hazájának balsorsa felett való töprengés, bú és keserv saskesélyűi tépték élte végpercéig.

Miként fogjuk fel, miként magyarázzuk meg ma-gunknak, oh mi urunk s Istenünk, a gyöngye halandóra kimért eme sulyos próbát? mely majdnem hasonló ahhoz, melyet egkor hitünk égi vezérére a Golgothán kimértél? Oh bizony, átszenvedni egy hosszú — az élet által kimért rendes határan túl is hosszú életet — a legmélyebb honfűi fájdalomak, a nemzet boldogítására irányzott, de meghiúsult törekvések s ráadásul még méltatlan gyanúsítások közt, — oh ez meghaladja a legmagasb emberi lelkesedést is! S a Te jóságoddal

csak úgy lehet ezt összeegyeztetni, hogy az ily próba elviselésére a békéttetés, a szabadság es honszeretet harmas vértjébe öltöztetéd az ő merész szívét, lelkét, az igazságot adtad paizsul kezébe, hogy ellenfelei ellen védekezze, védje meg a megtámadott hazát s ha e küzdelemben dicsősen esik, ez egyben Te engesztelő áldozatot talál milliökből álló nemzete büneiért.

Igen, jó Atyánk! a legsúlyosabb próbát, melyet nemzetünk legnagyobb fiára, majdnem felszázados számkivetésében mértél, mely által minket is keményen próbáltál, csak így tudjuk végeiden jóságoddal összeegyeztetni, ha vallásos hitünk vezérfénye után indulunk s hisszük, hogy a kit ma nagy nemzeti fájdalom közt a hazai anyaföldnek átadunk, a Te lelked által illetett férfiú, a Te kiüldött volt, eszköze a Te örök-hatalmadnak, hogy hozzánk jöjjön, mienk legyen; hatalmas szavával felrizza álmából a magyar nemzetet, megmutassa az utat neki, habár szenvedései árán is, az önálló szabad s művelt népek dicsősége felé — és ha porsótára összeomlik is, e küldetés végrehajtásának nehéz munkájában, emlékezte legyen akkor is álló fényes csillag a magyar haza egén, mely hazaszeretetet, népszabadságot s testvériséget hirdessen az egymásután jövő századok számára is.

E megnyugtató hittel gyujts világot számunkra jó Atyánk! a magyar nemzet nagy halottjának koporsója felett is, hogy szent akaratond megnyughassunk; ezzel nyisd meg vigasztalásodnak örök kúrtörását lelkünk előtt, hogy a nagy vesztéség sulya alatt éle ne süllyedjünk, hitünk meg ne törjék, reményünk forrása ki ne apadjon, midőn a legnemesebb, legjótékonyabb élet napját sirba szállni látjuk.

Tudjuk ugyan, hogy ily megmérhetlen csapás felett, mely a dicsőültnek halálával magyar népünket érte, megnyugodni szent akaratond a Téged legforróbban élőlo szivnek is hosszas küzdelmével sikerülhet: mert kidőlvé látni a haza erős oszlopát, ki távolából is őrzemekkel kísérte hazája változó sorsát; kialudni látni azon vezérfényt, mely a lesújtott nemzet vergődései közt, annak éveken át egyedüli reményensillaga volt s fájó sebeit Elizeusi palástjával takargatta, — oh Te tudod jó Atyánk, hogy ez, mily emészto fájdalom; Te tudod, hogy mi nagy a bánat, a keserűség a nemzet szívében, midőn a különben is kevés számu jók es igazak, egymásután dőlnek ki a haza oltárától s ime

— köztök a legjobb és legizább is sirba szállt! Feltámadt így esetben bával telt kebelünkben a kétely az iránt, vajjon lesz-e több hű hazafi, ki az utána hagyott ürességet betöltse; lesz-e, ki a közjó oltárát hittel és eszelekettel oly hiven szolgálja? Oh atyánk, ilyenkor, ha bár végzésed előtt meghajolva is, jászó hangzik el ajkainkon, ha fájdalom vízharzik is kebelünkben, bocsdad meg jó atyánk s jászavunkra felelj és megnyugtató válaszzal: *"Jól vagyon én népem, csak keserej, ismerem nagy bánatodat, gondviselő atyád leendek ezután is."*

De kevés hű szolgálid közül, nem csak a legnagyobb hazafit vesztettük ő benne, de a legemesebb szívű embert is, mert mint ember is kimagaslott nemzetéből. Önszávaival szólva s cselekedeteiből ítélve, mint keresztény embernek hitvallása volt a Jézus szerinti nép- és felebarát szeretet; mint polgár a jogegyenlőség, a felekezetiességen felülemelkedett testvériség elvét vallotta; mint szabad és boldog polgárt óhajtott szívéhez ölelni minden embert, vallás és nemzetiségre való tekintet nélkül.

Példás férj, atya s rokon volt a családban, példás emberbarát a társadalomban, gyöngéd szeretettel ölelte magához véglehelhetőt meghitt barátait s elvtársait, utolsó sóhaja is szívjóságának s határtalan honszeretetének hű kifejezése volt.

Azért siratja őt most zokogva a testvérői hűség; azért borulnak gyászkoporsóira a közművelődés, a felebaráti jótékonyág, a tudomány, művészet, ipar gyászoló nemtől. Azért öltöttek gyászot falvak és városok s lett halála miatt, mint egy gyászba öltözött erdő, az egész magyar hazá.

Legyenek előtted szentek és áldottak oh Isten, méltó fájdalomk mindazon gyászfelekeknek, kik a magyar nemzet Nehémiásának ravatálánál megjelentek. Mély fájdalomk forduljon a Te atyai jóvoltodból mielőbb vizgatásukra.

Különösebben pedig mindazok közt, kik a közbecsülés és tisztelet méltán kiérdemelt koszorúját rakják ma le a dicsőült koporsóira, gyászoló kedveseit ajánljuk és kérjük atyai kegyelmedbe. Te légy az ő oltalmazójuk és vizgatásójuk. Lebegjen a gyászoló díszes család felett továbbra is a Te szereteted, mint áldásos felhő, melynek jótékony harmatja virulásnak indítja a hervadt mezőket. Add a nemes szívű testvérek, az imádlásig szüle-tisztelő fiaknak, kik a számkivetés keserü kenyerét atyjukkal oly hiven megoszták; add a megnyugovás lelket, hadd érezzék meg mielebb, hogy a fájdalom pohara, melyet kezükbe adál, nemcsak emésztő keserv italával teljes, de abban atyai szeretetednek gyógyító balszama is van s ha jóságodba vetett hitők örthetlen marad, a viszontlátás édes reményében szívők mielebb meggyógyuland.

Kösd a vizgatásos e szent balszamt óh Atyánk azon ezernyi ezer, sőt milliónyi sérült szívekre, kik ugy ittbenn a hazában, mint a haza határain, sőt a tengereken túl is keseregnek azon, hogy *lesseit ő benne magyar nemzetünk "fejének ékes koronája"*; kiesett az igaz hazafiak gyűrűjéből ama legrágább gyémántkő, mely legszebben és legmesszebb elragyogott a földtekén hazánk javára, s dicsőségére. Add hazánk és nemzetünk égo sebeire ama gilédai balszamt, mely a nemzeti szebb jövő reményeinek teljesülésével, s az általa hirderteték nagy eszmék valóululásának örthetlen hitével, gyógyít, ád, és dicsőít. Fogjanak atyafiságos kezét, a dicsőültnek koporsója felett a haborgó nemzetiségek; legyen békesség, csendesség,

s ama nemes célra, a haza boldogítására törekvő szellem lakozék a haza hármas bércé, és a négy folyam mentében mindenütt; tünjenek el minden félreértések, a nemzet, s ennek áldott jó királya közt: így lesz áldásos a dicsőült nagy férfi küldetése honra s nemzetre nézve; így nézhetünk örömmel elébe a haza évezredes ünnepeinek; így lesz beszentelve legzebben az ő koporsója az arra hullott tengerkönyök és fájdalom által, melyben adj óh mi urunk Istenünk az elháradt nagy vándornak örök nyugodalmat a Jézusért Amen.

Mi atyánk!

Ezek után óh könyörülő Atyánk! ki hatalmas és erős vagy, a hataróg tengert is egy szavaddal lecsendesíteni: parancsolj csendet és békét a mi fájdalomtól zajgó szívünkben is. Hadd lassunk magunk előtt megnyilatkozott eget, s az égből halljuk alázengeni hozzád ama vizgatolt ígét: *van örök élet, van feltámadás!* Azon áldásos viszonyok, melyeket e földön a szeretet szó, azon boldogító befolyások, melyeket a szellem hatalma gyakorol a lelkekre, nem lesznek semmivé a halálban! Viszont látni fogjuk őt. Amen.

A jövő egyháza.

VI.

A mint én képes vagyok belátni és felfogni az állam, az egyház és a társadalom jövő berendezkedését, nemcsak vallás-erkölcsi és könyörületességi, hanem közművelődési és nemzetgazdasági tekintetben is szép és nagy hivatás vár a jövő egyházára és a jövő egyháznak lelkeszere. Ez a jelszó, hogy: „adjatok nekem egy jó papot, egy jó tanítót, egy jó jegyzőt és jó bírót és országokat elkomamnyozok velők”, jövőben az állam, az egyház, a társadalom munkafelosztásának körvonalozása mellett, a jövő lelkeszeire is nehéz terheket és nagy kötelességeket fog róni. Az írói munkától ugyan felszabadulnak, de annál több teher néz rájuk társadalmi téren.

Nem bűnhatunk ugyanis szemet azon tapasztalati igazság előtt, hogy napjainkban az iskolán kívül a hírlapok és könyvek terjesztenek minden ismeretet és az egyesületek mozdítják elő a haladást, fejlődést, gyarapodást, az elméleti és a gyakorlati igazságok érvényesítését úgy szellemi és erkölcsi, mint anyagi tekintetben. Az elmúlt századokban a szöszök volt a fórum, a honnan az ismeretek szétáradtak. Ma másként van. Ma is igaz ugyan Lang Henrik szava, hogy nincsen szebb emelvény a szöszeknél; „de — hogy szinte az ő szavaival folytassam — a mai egyház nem tudósok akadémiaja, hanem a jámbor és kegyes szívek gyülekezete; nem a theologiai civódás harcztere, hanem a béke és öröm gyűhelye”. Ez a templom. A templomon felül nem szabad figyelmen kívül hagyni az egyesületekben rejlő erőt és a sajtó hatalmát és termékeit. Ma ezeket is fel kell ölelni, működése körébe kell vonni egy valódi prot. lelkesznek; a jövőben úgy látszik, még inkább.

A fentebb már érintett ifjúsági s egyéb vallásos, erkölcsi és jótékonyuló egyesületeken kívül, a melyek mellett még számtalan lehetne felsorolni, de én csak jelezni kívánom az irányt, mert hogy milyen egyesületeket lehet alakítani az egyházakban, azt a helyi körülmények is szabályozzák, szervezni kell olyan társulatokat is, melyek az anyagi boldogulásnak is

eszközei legyenek. Itt sem kívánom én mindazon egyesületeket felsorolni, melyek egyik-másik egyházközségben már létesítve vannak s a milyenek még nagy számmal létesíthetők: csak rámutatni akarok példaként egynehányra, melynek lehetnek: magtár, földművelési, ipari, kertészeti, méhészeti, szőlőtenyésztési, gyümölcstermelési, házi-ipari, tűzoltó-egyesületek, mértékletességi, egészségügyi, takarékosági, betegsegélyező, temetkezési társulatok; segélyező, kölcsönnyújtó intézetek stb., stb.

Mindezek az elmúlt századokban ismeretlenek voltak, nem léteztek, legalább nálunk nem. A társadalmi, egyesületi életre nézve több példát alig ismerünk, mint a céheket. A céhek életéből és történetéből pedig tudjuk, hogy ez, későbbi vadhajtásaitól eltekintve, olyan testületi szellemet fejlesztett ki az Iparos, polgár-osztálynál mindenütt, a mi csak emelődje, buzditólag és nemesítőleg hatott egyszerekre is, a társulatokra is.

A külföldi protestánsoknál azonban, a mint olvaszuk, úgy Angol, mint Franciaországban, a belmisszió, a cura pastorális, az evangelizációnak lényeges szervei, igen jelentékeny tényezői a parochiális egyesületek. Olvassuk például egy angol parochia ismertetéséből, hogy ott vannak: pokrócokat kiosztó, lábbelikeket osztó, szegényeket, betegeket látogató, ócska ruhadarabokat osztogató, leves-osztó egyesületek; továbbá bibliát olvasó s éneket gyakorló, vasárnapi iskolaegyesület, rendkívüli segélyt gyűjtő, mértékletességet terjesztő, templomfentartásra gyűjtő stb., stb. egyesületek és társulatok; mindezek ugyanegy parochián. Ott tehát nem tűnődnek s nem kell aggodni a felett, hogy ha már anyakönyvet nem vezet, kivonatokat nem készít, anyakönyvet nem másol, adóleírásokat nem bizonyít s katonaiállásnál nem segítkezik vagy az iskola s tanító felett nem ellenőrökdi a pap, hát nem lesz tenni valója; sőt ellenkezőleg ott végez igazi vallásos, erkölcsi, emberszereteti, jézusi küldetést a lelkipásztor és nem nálunk, a hol csak egy kerekét képezi a közigazgatási kormányzatnak.

Mondanunk sem kell talán, hogy nálunk sem új dolog az, legalább általánosságban véve nem új, ha az erők tömörítését, az egyesületek, társulatok alakítását sürgetjük. Mert hiszen a nagy Széchenyi ezzel kezdte meg reformmunkáját; az egyesületek, társulatok szervezését célzó agitációval!

Hogy mire vitte vele a nemzetet, hogy mi hasznát vitték az egyesülésnek, szellemi és anyagi téren, elég a hatalmas pénzügyetekre, gazdasági egyesületekre, iradalmi s tudományos terén a Magyar Tud. Akadémia, az Atheneumra, a Frankintársulatokra stb. rámutatnunk. De volt-e Széchenyi ideje előtt csak egy kaszinó is a hazában? míg most alig van számottevő közég, melyben kaszinó, vagy olvasó-egyesület, könyvtár, népkönyvtár stb. ne volna. A nagy Széchenyinek méltó követője vala aztán Fáy András, kinek nem közönséges szelleme belátná a társulás hasznait, erre buzditott nem csak az anyagi, hanem egyházi téren is. Ott vannak nyomukban a róm. katolikusok, az ő ezerféle egyesületeikkel: Szent István, Szent László-Társulatok, legényegyletek, szentasszonyok-társulata (talán a nőegyesületek elődei) és több effélékkel. Bizonyára senki sem úgy tudja, hogy ezek egyszerre s könnyen jöttek volna létre. Sőt Széchenyinek is, Fáy-nak is voltak ellenzői, voltak erős ellenfelei is. A katolikusokat is kinevették, talán nevéttük mindnyájan társulataikkal; de vak az, aki nem látja ma már, hogy az egyesülésben rejlik az erő. Ha pedig a francia és

angol protestánsoknál, a honnan vehette a példákat a legnagyobb magyar, a nagy utazó Széchenyi, és nálunk is, szellemi, anyagi téren egyaránt oly nagy sikereket értett el az erők tömörítésével, a társulatok, egyesületek alakításával, akkor nekünk sem szabad többé ez út, ezen eszközöket és módokat egyháztársadalmi téren kihagyni számításunkból! Nem csak, hanem szerény nézetem szerint a jövő egyházának, a jövő lelkesének erre a térre kell vetni magát, minden erejével. Bizonyára az úttörők jutalma nálunk is kiesélylen, kinevetetés, gúny és nevetésgesz lesz, mint volt Széchenyire és többeké; de midőn olvassuk, hogy az első francia traktatus-társaság is csekély tőkével és nyolc darab irattal kezdte meg működését s 1892-ben már 379.614 irattal adott el s évi bevételre 32 ezer, évi kiadásra 30 ezer frank volt; ha olvassuk, hogy Párisban az első vasárnapi iskola 1852-ben nyitott meg s ma már Párisban 101, egész Franciaországban közel 1000 vasárnapi iskola működik s 800 tanító vezetése alatt mintegy 8000 gyermek látogatta azokat; vagy hogy a párisi ref. egyházban évenként 100 ezer frankot gyűjtöttek és költenek a gyülekezet szegényeire s hogy az árvaházak száma, bár az első árvaház a jelen században keletkezett, mégis ma már felül van 70 en; vagy végül, ha elgondoljuk, hogy az első ifjúsági egyesület 1852-ben 12 taggal alakult meg s első évi kiadása 2100 frank volt, 1892-ben pedig 638 tagja 40000 frank kiadása s egy négyemeletes 612000 frankos saját palotája van; (Prof. Egyh. és Isk. Lap 1894. évi 2. sz.) és ezekhez vesszük a Széchenyi által alapított intézmények által és más téren a társulás, egyesülés útján elért sikereket: lehetetlennek tartom, hogy a mi lelkünkben is nemes elhatározás ne keletkeztesse e magasabb példák követésére, e felséges egyháztársadalmi misszió eredményeinek az utánzására, elérésére! . . .

A nagyobb szabású egyháztársadalmi tevékenységre ösztönöz bennünket a katolicizmus újabb állásfoglalása, mely már-már azon százbabeli események ismétlődésének tűnik fel, midőn t. i. állami hivatalt csakis róm. katolikusok viselhettek. Mert vajjon nem ide céloz és törekszik-e végeredményében a folyó évi január 16-án, Budapesten tartott kath. nagygyűlés némely határozata; p. o. „kiki tőle telhetőleg a kath. egyleti élet előmozdítására törekedjék, kath. ifjúsági, kath. legény- és munkásegyletekben és kath. körökben részt vegyen, és a kath. jótékonyági egyletek működéséhez hozzájáruljon.” De még ez hagyján! Ez nem sért senkit, csak példát ad nekünk is, hogy szintén legyünk részen, tömörüljünk, egyesüljünk. De mit szólna a nemzet génuszra az itt következő határozatra: „A polgárok községi, hatósági és országos képviselői választásában részt vegyen és ott megbízható kath. férfiakra és ilyenek hiányában csak arra szavazzon, ki a kath. hitet és egyházat meg nem támadja; hanem annak védelmére vállalkozik és ezt határozottan meg is fogadja.” Az egészből már csak egy pontocska maradt ki, az hogy Magyarországon állami és közhivatalokat más, mint katolikus ember, nem viselhet.

Valóban csodálkozni lehet annak felfogásán, a ki azt hiszi, hogy még most sincs kulturharc! Miután szerintem benne vagyunk, ahhoz képest kell fellegyerkezniünk egyháztársadalmi téren is, a védelemre. Azt az ellenetést, hogy a mi népünk, város- és faluszerre nem hajlandó társulatok, egyesületek szervezésére, ma már nem lehet elfogadni; mert ezt számos példával lehet tagadni; valamint tagadnunk kell azt is, hogy nem hajlandó a jótékony célokra való adományok hozatalára. Ez utóbbit igazolja az egész prot.

egyház fennállása! Hisz örökös, szakadatlan, újabb, meg újabb áldozatok árán állott fenn egyházunk mai napig. Iskoláink fenntartása, fejlesztése napról-napra áldozatokat követelt. Azok a jótékonycélú egyesületek és intézetek, ezeknek az eddigi áldozatoknak kis részével is, kielégíthetőek lennének. Aztán mi gyakorlati papok visszaemlékezhetünk, hogy egyszer-mászor hányzszor kértünk hiveinktől áldozatot egy vagy más egyházi célra s ha voltak és vannak, a mint ezután is lesznek megátalkodott, kemény szívű szűkebbűek hiveink között, a kinnél süket fülekre találtak, a kik terveinkkel, törekvéseinkkel együtt elkiarhottak! benünk: de a jobbrész, a józan többség, mindig támogatta törekvéseinket és áldozott. . . Úgy lesz ez még inkább a jövőben, kivált ha majd iskolafenntartási terheinken könnyíteni fog, vagy annak egész terhét levesti vállainkra az állam! . . .

Azt az ellenvétést sem kell készpénznek venni, hogy népiünk nagyon konzervatív, nem szereti az újításokat. Tessék csak felhívni a figyelmét a körülötte napoként végemenő fejútasokra, új meg új találmányokra, melyeket maga is naponként igénybevesz; mert vasúton utazik, dróton küldi izenetét, cséplőgéppel és nem hadaróval csépel, vaskével szánt sth. s felvilágosítani a körülötte, rajta, benne s általa végemenő változásokról és felmutatni előtte a haladó népet, nemzeteket, a polgárosultabb, műveltebb népeket: — beveszi a jó tanácsot, szívesen okúl a példán s megteszi kötelességét! Tudok esetet, a hol régebben, esteli összejöveteleken szóba jött az anyagi gyarapodás nevei közt a kaszály boronálása, a szőlőoltás, fűmeseítés, utóbb a permetezés; kinevették, megmosolyogták az előadót s pár év múlva mind követték az utasításokat és tanácsokat. . .

Ezek a dolgok, a fejlődés, a haladás, a szellemi és anyagi gyarapodás pedig könyvek, hírlapok útján eszközöltetnek már napjainkban. Az egyesülés, tanítás mellett tehát ezekre kell most nagy sújt fektetnünk minden téren: egyházi, mint anyagi téren egyaránt. — Az olvasó körök mellett emelöfgva lapokra, könyvekre van szükség úgy a vezető lelkész vagy tanító, mint a tagok kezébe is. A kisebb, olcsóbb, vallásos, családias irányú és szellemű lapokat, a Téli újságot, Kis Tükört járathatják, kell is, hogy járassák az egyesek, a családapák, a család, — a serdülő fiúk és leányok számára; de a szaklapokat: a kertészeti, mérészeti, ipari, gazdasági, borászati sth. lapokat már közös erővel kell hordatni; mert egyesek ereje ezeke nem bírja meg. A közdolgok iránt is érdeklődnek azok, a kik lapokat és könyveket olvasnak; tehát a közérdekű lapokat is csak egyesült erővel rendelhetik meg. Mindezek már igen sok gondot, munkát okoznak. Nagyobb, népesebb egyházakban majd annyit, hogy egy ember nem lesz képes mindezeket vezetni, intézni, ellenőrizni s végezni! Itt lesz már helyén a mostanában Hornyánszky Viktor által kezdeményezett árusoknak, könyvtárosoknak oly módon való betanítása, hogy az egyesület könyveit is rendben tartásák s a hozzájuk elárúsítás végett küldött könyvek, lapok, füzetekre nevező bizományosok legyenek. A mint egyháztársadalmi tevékenységünk melyebb medreket vaj, érezni fogjuk, hogy ilyen emberekre szükségünk lesz, sőt volna már is, mert az egyházi szolgák vagy rá nem érnek, vagy rájuk sem bízható az efféle teendő! Ott lesznek ugyan a diakonusok; de mind ezek sem lehetnek; hanem ezek közül választható lesz.

Oly maguktól bekövetkező dolgok, hogy ellenök bajos szólni; mellettök meg nem szükséges. Hiszen

a különböző irányú újításokat, a haladást, a fejlődést csak szaklapok és szakkönyvek segítségével kísérhetjük figyelemmel. Mindent a lelkész sem tudhat, habár hol-tig tanul is; segédeszközökre, könyvekre, lapokra, megfelelő közegekre, emberekre neki is szüksége lesz, hogy törekvéseivel célt érheszen. De így az egyesületek, társulatok, azok bizalmi emberei és a presbiterek s diakonusok segítségével a lelkész hiveivel, mondhatni, naponkénti összeköttetésben lehet az egész életen s annak minden korain keresztül egész a koporsóig, a sírig.

Ily módon és ily eszközök segítségével, működésével hiveinek szellemi, anyagi, földi és mennyei boldogságát előmozdíthatja; érdekeiket munkálhatja: őket az egyházzal, annak intézőivel, vezetőivel, előjáróival s a hiveket egymással szakadatlan összeköttetésben tarthatja. Nelveth jóralóval, értelmes, vallásos embereket az egyháznak, a hazának s Istenországának. És midőn a lelkész ily irányban és szellemben végzi tisztét, hivatását betöltötte; hasznos szolgálatot tett az emberiségnek. Az egyház is, mely új feladatokat tűz maga elé, Jézus szellemében fog rendeltetésének, isteni missziójának megfelelni. . .

Hallom az észrevételt, hogy ezen idegenszerű teendőköz nem vagyunk szokva, nem vagyunk úgy nevelve! Igaz! Valamint igaz az is, hogy ily széleskörű társadalmi tevékenység mellett nem igen jut idő rusztikálásra, a kenyérkeresetre. Az pedig, fájdalom, szomorú valóság, hogy oly szegényesen vagyunk mi, prof. papok fizetve s a fizetés is oly lealazó módon foly be, hogy e mellett idő sem jut, kedve sincs a lelkésznek oly ideális irányú működésre, mint a mit a jövő egyháza a lelkészétől megkíván. Az alábbiakban azért meg e két lényeges dologról, a lelkészképzés és a lelkézi fizetésről mondok el egyet-mást, röviden.

(Polyi. köv.) Görömbei Péter.

KÖLCSÖM

ISKOLAI ÜGY.

Viszhang

a sárospataki főiskola igazgató-tanácsának egyik nem réig hozott határozatára.

Sajnátságos s mindenestre jellemző az a mély álmohoz hasonló, kétes értékű nyugalom, melylyel mi tanítók a „Sárospataki Irodalmi Kör” népiskolai kiadványait s az azokkal járó meglehetősen kemény szabályrendeleteket szelében-hosszabban fogadjuk. . . Mély halgatás, fásult közönyösség mindenfelé!

Ha itt-ott egy-egy szabadabb meggyőződés hangja tör átú magának a néma tömeg zárt soraiban, a helyeslyes gyenge moraján kívül alig képes az viszhangot kelteni. De mily szintelen, mily tökéletlen az is! . . . Nincs bennünk elég erkölcsi erő, nincs akaratunk, nincs bátorságunk arra, hogy a népoktatás jól-felfogott érdekében felemeljük szavunkat ott, hol erre szükség van, s hol a gyakorlati élet tapasztalataiból merített szilárd meggyőződés nyilvánítása egyenesen kötelességünk már csak azért is, hogy ez által legalább ama magasosztás cél, mely felé a népiszkola minden mellékeltékint nélkül, lépésről-lépésre folyton fokozódó erővel haladni hivatva van, tisztán álljon az e téren laikus előtt is. Mert sokan vannak ám még ma is, kik a népiszkola hivatása felől azzal homlok-egyenest ellenkező véleményeket táplálnak. Hogy mást ne említsék . . . nem egyszer olvashatunk még iskolai lapokban is oly elmé-

letet, mely azt a progimnázium álláspontjára süllyeszti, a miből aztán — mint természetes következmény — önként folyik, hogy a népiszkola tankönyvek egy része is ezen speciális cél szolgálatába szegődik.

Nem, uraim! A népiszkola nem a gimnáziumé. A népiszkola a nemzeté s az egyházé; s nem azért van, hogy a gimnáziumra előkészítse növendékeit, hanem azért, hogy az életnek tanítsen és neveljen. A népiszkola lehet a gimnáziumnak édes testvére, de szolgálja sohasem leendő. Önálló intézmény az, mely a nép szellemi, erkölcsi és anyagi érdekeinek öre. Félkora az, mely szerte világra e hazában s Mihelyt a gimnáziumok pitvarába helyeztetik, megszűnt az lenni, a mi; világa csak egy parányi térre szorítottván, milliók fosztatnak meg áldást sugárzó fényétől. Nos, uraim! Ezekben határozódik a népoktatás fenntartásának s a közönység, életre kelnek a szunnyadó erők s hosszánna két a tanítók ajkairól a jó, a nemes ügy zászlóvivőinek nyomában s a méltatlankodás zúgó viharába vész minden törekvés, a mi a szent ügy zászlajának előrevitelét gátolni, annak fennen lobogását akadályozni születtet.

Nem, uraim! Nem azok az engedetlen tanítók okai annak, hogy ilyenekül bélyegeztettek, hanem az a téves irányú felfogás, mely a népiszkolát progimnáziummá dekratálja s meg aztán emez örök szép paedagógiai élv, mely őket hódolatra készíti: „A gyermeknek a legjobb éppen elég jó.”

Ha az „Irodalmi Kör” azon helyzetben lesz, — a mit mi óhajtott legforróbban, hogy a legjobb adhatja, akkor a Kárpátoktól Adriaig minden protestáns tanító kötelezve érzi majd magát, kötelező szabályrendeletnek nélkül is arra, hogy az „Irodalmi Kör” kiadványait használja.

Hisz az talán mégis csak meg van engedve annak a szegény tanítónak, hogy gondolkodhassék nehéz hivatása sikeresebb és tökéletesebb betöltésének módozatairól!

Hogy tapasztalatokat gyűjtessen, hogy tanulhasson, — a tanulmányait — tapasztalatait a legfelségesebb, a legmagasztosabb közügy — a népnevelés szent ügyének javára felhasználhassa?!

Óh Uraim! Higgyék el: a tanítók is kinőttek már a kiskorúság békéjéből. Már gondolkoznak. S midőn önértéztől dagadt kebelük vallják magukat a nemzet nap-szamosainak, nem hajlandók egyszersmind az alázatos s mindenre kész hitvány szolga szerepét felvenni. S kezdik gondosan megválasztani azokat az eszközöket, melyek segélyével hivatásukat sikeresebben betölthetik.

Talán épen itt és ebben gyökeredzik a főiskola Nt. igazgató tanácsának azon az egyházkerületi tanügyi bizottsághoz felterjeszteti jónak vélt, panaszszal elegyes határozata, hogy „a tanítókkal együtt a lelkesek is tétessenek felelősekké a tekintetben, hogy az iskolákban az Irodalmi Kör kiadványai használhatassanak tankönyvekkül; továbbá, hogy ama határozatának, mely szerint az engedetlen tanítók megbírszandók, a legszigorubb végrehajtásáról gondoskodjék.”

Nos, uraim! Én és velem együtt az egyházkerület tanítói nem kérdezzük: jogos-e, méltányos-e, igazságos-e, korszerű-e ez a határozat; nem kérdezzük: vajon jól megfontolta-e a nagytiszteletű igazgató-tanács ezen határozat következményeit, s vajon föllelhető-e abban a protestantizmus alapkövét képező, azon soha meg nem dönthető apostoli élv legparányibb szikrája is: „Mindeneket

megvizsgáljatok, s a mi jó azt megtartsátok?!” Csak arra kérjük Önöket, csak azért eszedünk: hogy engedjenek minket szabadon gondolkodhatni a magyar nép javát, boldogságát munkáló nehéz hivatásunk terheinek olytán való megkönyösítésén, hogy ez által működésünk közvetlenebb, fáradozásaink eredménye biztosabb, — az oktatás és nevelés, melyet nem robotként, de hivatásból — szívünk egész meglével, lelkünk minden erejével akarunk teljesíteni — erkölcsileg épen úgy, mint gyakorlatilag tartalmasabb s így hatékonyabb legyen. Engedjék meg, hogy hazánkban, s annak a reformált egyházban, mely a szabad gondolkodást írta legelőször zászlajára, s melyet mi is époló büszkén vallunk magunkénak, akár csak Önök, — hű fia s soha el nem evülő magasztos elveinek buzgó hirdetői lehessünk azon a helyen, hvő minket a mi menneji jó Atyánk állított.

S ha tapasztalataink eredménye talán abban öszpontosulna, hogy célunkat, ami egyszersmind a népnevelés és oktatás célja is — egy vagy más ténen, egy jobb eszköz, egy helyesebb mód segélyével könnyebben elérhetjük, ne ragadják azt ki kezünkől, ne igyekezzenek velünk elhítheti, hogy a valóban jó nem szabad igénybe vennünk, mert higgyék el uraim, hogy ha csakugyan értetni fogják a dolgot, bizony-bizony a népoktatás valjja első sorban is kárát. —

Teljes elösmérséssel, a legmélyebb tisztelettel viseltetünk és viseltetünk mi úgy a főtiszteletű egyházkerület, mint a „Sárospataki Irodalmi Kör” kitűnő eredményeiben oly szép, oly felség hivatással szemben. Elismerjük, hogy népiszkolai kiadványai általában kiváló sikerrel szolgálják azt a nemes célt, melynek érdekében irattak, sőt nem egyet nevezhetünk meg közülök olyant, mely a hazai hasonló célú termékek bármelyikével a győzelem biztos reményével szállhatna sikra, de bizonyítvány — ne rojnak meg érte, ha őszintek vagyunk — akad azok közt egy-kettő olyan is, mely épen arra a célra nem alkalmas, melyre születtet.

E kevesek közül való az a népiszkolai magyar nyelvtan, melynek nyilvános bírálatra ez idő szerint a tanítói körök érdeklődését folyvást ébrentartja, melyről kegyes engedelmséggel én is bátorkodom egyet s mást elmondani.

Általános és régi panasz, hogy a népiszkolai nyelvoktatás eredménye nem áll arányban a reá fordított idővel. Tartalom nélküli váz, mely csak addig áll ügyahogy, míg az iskolai szellem köteleihez összetartják; Mihelyt ez a kötelek lazul, Mihelyt a gyermek a gyakorlati életbe lép, az egész alkotmány porba hull, a nyelvtani tudomány „lassanként a 0 fokra süllyed. S mi ennek az oka? Semmi más, mint a nyelvtanítás mai, tartahatatlanság módzere. — Nyelvtan adunk növendékeink kezébe nyelvkönyv helyett. Megtanítjuk abból a nyelv törvényeit anélkül, hogy előbb növendékeink nyelvértékét, beszélő képességét kellőgel fejlesztettük, a nélkül, hogy gondolkodni megtanítottuk volna.

Elreccsátjuk velök a legbonyolultabb nyelvtani szabályt, mielőtt annak megértésére alkalmunk, s módunk lett volna őket képesíteni. Szóval tanítunk nyelvtant, s mellőzzük a nyelvet. Beszélni tanítunk és nem adunk hozzá anyagot.

Ime, ilyen a mai népiszkola nyelvtanítás. És hogy ilyen, az főképen a népiszkolai nyelvtanok kiváló érdeme.

Mondat és szabályhalmaz az, a mit ma a magyar nyelvtanból taníthatunk, mert hiszen egyebet nem is tartalmaznak. Hogy pedig ilyen módon növendékeinket helyesen beszélni és írni soha meg nem tanítjuk, azt,

mert a gyakorlati élet eléggé igazolja — bővebben tárgyalni felesleges.

Nem elvont tételekkel s a „példa-mondatok” ezreivel megtöltött nyelvtant várunk és kérünk mi az „Irodalmi körtől”, hanem oly segédkönyvet, mely a munkában útmutató s valóban segítő eszköz legyen kezünkben arra nézve, hogy e nemzetnek gondolkodás módját s nyelvének alapvető törvényeit megismertethessük növendékeinkkel.

Nyelvkönyvet várunk és kérünk, melyet oly meggyőződéssel, s azon tudattal adhatunk növendékeink kezébe, hogy azokban a kiváló gonddal összeválogatandó népies, a gyermek észéhez és szívéhez szóló rövid olvasmányokban, melyeket ily könyvnek tartalmaznia kell, mintegy dióhéjban együtt lássák nyelvünk legjellemzőbb sajátságait, megtanulhassák annak szépségeit s ez által a gondolatok önálló, szabatos kifejezésére képesíttessenek.

Ezt természetesen 500 nyelvtani szabály betanításával sem fogjuk elérhetni. — Ehez nem szabályok, hanem alkalmas példák s főképen szorgalmas gyakorlás kelljenek, a miről pedig a Maklári-féle Magyar nyelvtan rengeteg sok szabályával vivandó örökös küzdelemben teljesen le kell mondanunk (?).

Ugy tetszik nekem e könyv tanulmányozása közben, hogy a mélyen tisztelt tanár úr nem tud szabadulni a gimnázium legkörtől, s a helyett, hogy leereszkednék a gyermek értelmi és kedélyvilágába — magához akarja őt emelni.

Sokat akar, nyelvtudósokká igyekszik nevelni a népiskola növendékét, s bizony kevés az, amit elérhet.

Célul tűzi ki a nyelvtan tudását, s felédi, hogy ez csak eszköz s csupán harmadrendű eszköz lehet a helyes beszéd és helyes írás megtanulásában. Ezért aztán, míg egyrésztől számtalan új tételt vesz fel, melyek a népoktatás érdekeinek legkisebb veszélyeztetése nélkül bátran elhagyhatók, másrésztől figyelmen kívül hagyja az V. VI. osztály tananyagát, melyet mellőznie nem lett volna szabad.

Hisz éppen itt, e két felső osztályban kell betetőzni a nyelvtanítást. Itt kell megszárdítani a gyermeknek már szerzett ismereteit. Itt van helye az eddig tanultak rendszeres gyakorlati alkalmazásának, a telébszerzett gondolkodás kifejlésének s öntevékenység által való bővítésének. — Itt nyílik alkalmá a tanítónak arra, hogy növendékeit szabatos irányra szoktassa, s a gyakorlati élet követelte fogalmazás különféle neveinek ismeretére vezesse.

De hát hiába akarjuk mi a célt, ha eszközeink nincsenek hozzá. Fáradtságunk hiabavaló, törekvésünk meddő marad.

Egy-két kiválóan szép, s a gyermek értelméhez mért elbeszélés, leírás, levél, folyamodvány, egy értekezés, néhány jeles költemény szépségeinek ismertetése, — a polgári ügyiratok — mind-mind oly fontosak, hogy ezeket mellőznie szerzőnek nem lett volna szabad.

Hiszen itt és ezekben közelíthetjük meg a nyelvtanítás tulajdonképeni célját, itt tűnik ki igazán, hogy mennyit ér nyelvtanításunk.

Ime az elmondottakban látom én a Magyar nyelvtan legfőbb, legsarkalatosabb hibáját, s ez oly hibája a könyvnek, mely — miután egy újból kiadással, sőt az egésznek újból leendő teljes átírózásával is bajosan volna helyrehozható, — épen azért, meg aztán, mert úgy gondolom, hogy a nagytiszteletű szerkesztő úr e tekintetben bőven el van látva közlendőkkel, — ezúttal felment engem a részletes bírálat kötelezettsége alól.

Csupán arra legyen szabad még kérnem az ügy érdekében egyházközületünk mélyen tisztelt tanügyi bizottságát, méltóztassék ama fent jelzett határozat végrehajtását — legalább az ily, sok oldalról jövő felszólalásnak anyagot adó tankönyvekre vonatkozólag felfüggeszteni.

Sulyok József,
ev. ref. tanító.

TÁRCA.

Mutatványok Fejes István összes költeményeiből.

Az én öreg anyám.

Fehér, mint a hattyú minden haja szála,
Inog a lépése, meghajlik a válla,
Redőzetes arca, mint az esti árnyék,
S méla kék szemében reszkető sugár ég.
Leszálló nap fénye ragyog így az égen,
Mídon visszatekint a nagy messzeségen,
A melynek ködbe vesz már a széle, hossza,
S a melyet megfutott, melegét szétosztva.

Az én öreg anyám! ez, ez az ő képe,
Szívem melengedett, áldom is én érte;
Simogatom arcát, megcsókolom ajkán,
S fejét pihenőre kebelemre hajtom.
A min ajka mosolyg, fölkeresi gondom,
S ami bántana őt, azt neki nem mondom;
Nevetek, dalolok, hogy örömem lassa,
S hogy betöltse hazam lelke ragyogása.

Az én öreg anyám! boldog is a lelke,
S itt maradni nálam szeretne, szeretne;
Szeretne csüggeni szemével rajtam,
S szeretne hallani, hogy ha dalol ajkam.
Mégis elhagy, elmegy; hiába marasztom;
Az okát nem mondja, de látom az arczon;
Kicsiny falujában van az ő otthonja,
Ott van apám sírja, haza őt az vonja!

(1886).

Anyám emléke.

Még elrebegette reggeli imáját,
Aztán megáldva minden kedvesét,
Szelid mosolylyal várta be halálát,
A boldog álmot és a csöndes éjt.
Már oda vágyott a hol rég letettük
Szegény apánaknak földi sátorát;
Édes anyám! hát őt is eltemettük,
Az Isten áldja, áldja meg porát!

Ó! mily nyugodtan feküdt a terítón,
A mig búcsúzza álltuk őt körül,
S midőn zendült az ének: »Jézus itt jön!
Látszott az arczán, lelke mint örül!
Apánkhoz így, hol ágyát megvetettük
A kibén úgy hitt, Jézus vitte át;
Édes anyám! hát őt is eltemettük,
Az Isten áldja, áldja meg porát!

Szép volt az élte és nemes halála:
Aldást hozó nap, csillag-fényes éj,
Szeretve itt, amott is feltalálja
Szerelme tárgyait s örökre él.

Ki angyalunk volt, azt mi sem felejtjük,
Szívünkbe zárva áldó mosolyát
Édes anyám! hát őt is eltemetjük,
Az Isten áldja, áldja meg porát!

(1892.)

Golop völgye.

Áll a szép völgy néma csendben,
Nem a zugó fengetegben,
De a hol az est fuvalmán
Virág cseng a halmok alján.

Jegenyefak rezgő lombja
Lent a völgyet árnyba vonja,
Mig fölötte ki van nyitva
A ragyogó ég kárpítja.

Mikor a nap reggel feljön,
Aranyos fényt szór az erdőn
S éjszákán a harmat gyöngye,
Csillagokból száll a völgybe.

Ó! mi szép hely, mily fenséges!
Csendje olyan unnepeles,
Mintha templom volna s benne
Fáradt ember megpihenne!

Fáradt ember. Ő is ott van,
Szive lassan meg-meg dobban,
Nyárfalombkint feje reszket,
De a szép völgy vele lesz szebb.

Légy az aggért üdvözölve
Te kics völgy, Golop völgye.
Nem magáért, de honára
Esd ott békét hó imája.

(1893.)

KÖZÉLETÜNK.

Egyházmegyei gyűlések.

I.

Az alsözempléni egyházmegye tavaszi közgyűlése.

Március 28—29. napján tartotta meg az alsözempléni ev. ref. egyházmegyei rendes tavaszi közgyűlést Sáros-patakon, Kopré Ferenc esperes és Meczner Béla gondnok elnöklése alatt.

A gyűlés megnyitása előtt esperesünk megható imában kérte Isten áldását tanácskozásainkra. Az ima után gondnokunk mondta el a tőle megszkottit ékes szóalással megnyitó beszédét, kiterjeszkedvén abban a múlt év eseményekben gazdag történetére. Különösen kiemelte a zsinat alkotásait, jelezte, hogy egyházi törvénykönyvünk szentesítést nyert s az egyházkerület ápril 17-én tartandó közgyűlésében kihirdetvén, az új törvények életbe fognak lépni. Előadta az ország közvéleményét foglalkoztató egyházpolitikai mozgalmak történetét, megemlékezett a kath. nagygyűlésről s ezzel szemben méltatta a Budapestten tartott szabadelvű nagygyűlés határozatait. A megnyitó beszéd egész terjedelmében jegyzőkönyvbe vezettetik.

A gyűlés megnyitása után — mielőtt a közgyűlés tanácskozásait megkezdette volna — ugyancsak gondnokunk a honfűti fájdalom hatása alatt elérzékenyült hangon emlékezett meg hazánk legnagyobb fiának *Kossuth Lajos*-nak Turinban 1894. március 20-án történt el-

hunytáról. Ezen előterjesztést a közgyűlés állva hallgatta. Indítványra s az erre hozott egyházmegyei határozat és a családhoz intézett részvét-felirat lapunk múlt számában már közöltett.

A tárgysorozat valóban először az esperesi jelentés olvastatott fel. Ez a rendben tartalmaz a egyházmegyénk múlt évi életét minden ágazataiban felelő évi jelentés is egész terjedelmében jegyzőkönyvbe ígtattatik. Az esperesi jelentés is kiterjeszkedik az egyházi törvényekre s jelzi azoknak életbeléptetését; kiterjeszkedik az egyházpolitikai mozgalmakra, melyek immár többé nem felekezeti közik, hanem az egyház és állam egymás között való viszonyait lesznek hívatta szabályozni. „Bármiként legyen is a dolgok kimenetele” — úgy mond a jelentés — „hozzon a törvényhozás s az általa létesítendő reform bármirő változást egyházi életünkben, állami, társadalmi s felekezeti viszonyainkban, — egy dolog kétségtelenül állhat előttünk t. i. hogy ezentúl eberében s gondoskában kell őriznünk őrhelyünket, erősen s mozdíthatatlanul megállanunk a törösen. nem engedve foglalást tört az ellen-séges áramlatoknak*. Sokszor panasozjuk a protestáns buzgóság megapadását. A tárgyalás alatt levő esperesi jelentés a protestáns buzgóságot kiapadhatatlannak tűnteti fel. Ime a végeredmény: 45780 lelket számláló egyházmegyénkben, az 1893. évben az adakozás összege 10.956 frt 6 kr, az építkezésre kiadott összeg 28.070 frt 23 kr. A számok beszélnek! Egyébiránt egyházaink összes bevétele volt 66.550 frt 97 kr, összes kiadása 54.383 frt 92 kr, a maradék, tehát a vagyoni gyarapodás: 12.167 frt 05 kr.

A lélekszám, mint fennebb mondtam, 45780, született 1216 fi, 1135 nő = 2351, meghalt 797 fi 795 nő = 1592, lélekszámokban növekedés: 759; házasodott 377 pár tiszta prot., 99 vegyes; = 476. Áttért egyházunkba 7, kitért 6. Az iskolák állapota is megnyugtató. Iskola-köteles van 5302, iskolába jár 4761, nem jár 541, de már az ismétlő iskolát, mint masutt, úgy egyházmegyénkben sem gyakorolják. Ismétlő iskolaköteles 1789, ismétlő iskolába jár 441. Az iskolák szellemi állása is megfelel a kívánalmaknak, ambar kétségteletül hátrányára van a tanításnak a tanítók gyakori és időközben való változása. A domesztikai járulékok mind befolytak, befizettetett 1.600 frt 26 kr.

Az esperesi jelentés után megkezdődtek a tárgysorozat rendén a tanácskozások. Zitás István a szadi, Székely Imre a kis-dobszai és Könyö József a kaki egyházak lelkeszeidül megerősítettek. 9—10 tanító egyházak beigattatott. Az új törvény előkészítése végett, esperes és gondnok elnöklése alatt, Szinyey Gerzson, Debreceni Bertalan tanácsbírók és Bartha Béla ügyvezető tagokból egy bizottság küldetett ki, az is kötelességükké tétetvén, hogy a mennyiben az egyházmegyét érdekli törvények szabályrendeletek alkotását igényelnék: javaslatokat adjon be a jövő őszi közgyűlésre.

A közgyűlés, élénk és szép eszmecseré után, elfogadta a szuplikáció megváltására vonatkozólag az egyházkerület által az egyházmegyékhez áttett tervezetnek egyházmegyénkre vonatkozó részét, azonban a megváltási összeg céljára nézve azt az indítványt teszi, hogy az e címen megállapítandó 2000 frt egyenesen a főiskolánkban felállítandó 5-ik theologiai tanszékre szavaztas-sék meg. A vita folyamán erősen hangsúlyoztatott, hogy a theologusok oktatására az eddigigél is nagyobb gond fordítandó, hogy lelkeszeink a változott viszonyok által teremtett helyzetben őrálló tisztóknak fokozottabb mértékben megfelelhessenek.

Elhatározta az egyházmegye, hogy az egyes egyházak alapítványi tőkéi nagyobb figyelemben tartása s

esetleges elkallódásának megakadályozása végett egy alapítványi könyvet készített, abba az egyházatogatás által minden egyházbán az alapítványi tőkéket, azok célját s egyéb, az alapítványra vonatkozó körülményeket bevezetetti.

Az egyes egyházak számadásait számvevőszék vizsgálgán meg, tárgyaltattott ennek jegyzőkönyve. Konstáninai lehet, hogy mióta az egyházak számadásait a számvevőszék vizsgálja felül, a számadások rendes és helyes kezelésében fokozatos javulás mutatkozik s ma már alig pár egyháznak van, a melyben számadási zavarok fordulnak elő.

A kis- és nagytárkányi társégház között a teherviselési arányra nézve régen húzódó vitás ügy egyházmegyei határozattal eldöntött. Kimondott, hogy a közteherviseléshez Kis-Tárkány, az anyaegyház $\frac{2}{3}$, Nagy-Tárkány pedig $\frac{1}{3}$ részben köteles járulni.

Csanalos iskolát, Leányvár templomot, Cigánd paplakot épít. Az építési tervek bemutatattak s az egyházmegye részéről az építés vezetésére mindhárom egyházból felügyelők küldettek ki. Ideje is már, hogy az egyházmegyeben még mindig elég nagy számban levő hitvány paplakok (milyen a cigándi is) újjalak s a kor igényeinek megfelelőekkel váltassanak fel.

Az egyes egyházak ügyes-bajos dolgai, az előző gyűlés által megbízott küldöttségek jelentései — melyek azonban mint nem közérdekűek nem untatom tovább az olvasó közönséget — a gyűlés idejét két teljes napra nyújtották.

Ezzel berekeszhetném tudósításomat, azonban nem hallgathatom el még, — mint igen érdekes és követésre méltó példát — a kenezői egyház presbitériuma a múlt évben megválasztotta tanítóul Hegedűs János csanálói tanító. Ezen törvényesen megtartott választás ellen a kenezői egyház több tagja tiltakozott, az egyházmegye azonban a választást megerősítette, minék következtében Hegedűs János állomását elfoglalta. A jelen gyűlésre a múlt évben panaszolókozó egyháztagok egy kérvényt adtak be, a melyben előterjesztik hogy Hegedűs István olyan megelégedésükre töltsék be tanítói hivatalát, hogy ők nagyon megbánták, a választása ellen való kérvényezést s ezen újabb kérvényükkel neki elégtételt akarnak szolgáltatni. A közgyűlés szíves örömmel vette tudomásul az előadottakat.

i—n.

II.

A tornai ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése f. évi márc. hó 28., 29-én kivételesen Tornán tartott meg, mivel a gyűlés helyétől kitűzött Barkán, ez év folytatn a szülői szívek réme: a diterizst dühfőgött.

Az eszerei buzgó ima elhangzása után az igen nagy számmal megjelent gyűléstagoak és érdeklődő, más felekezethez tartozó vendégeink arcán látható volt, hogy a jelenlévők lelken mély honfűti fájdalom borong, s kiké mintegy önmagától kérdezi, hogy a nemzetet s benne a protestantizmust is érzékenyen sújtó vesztesség azért lesz-e a gyűlésnek valami szava? Enyhíthően hatott azelt a lelkekre, a midőn egyházmegyénk új gondnoka: *Vöcsky József*, félig zokogva elmondta lelkies, megható s a jelenlévőket által állva hallgatott, következő elnöki beszédét és indítványait:

Nagytiszteletű egyházmegyei közgyűlés!

Mélyen tisztelt közönség!

A mai napon e helyen összesereglett egyházmegyei közgyűlést, a midőn a megjelent tagok és nagyrabecsült vendégeink szíves üdvözlése mellett ezennel megnyitom,

engedjék meg, hogy elsősorban, mielőtt elintézésre váró közügyeink napirendre kerülének, a Kossuth Lajos halála által arról a mérhetetlen vesztéségről emlékezzem meg, a mely nemcsak édes magyar hazánkat, de az egész emberitársadalmat érte.

A világtörténelem e kimagasló alakjának s hazánk történelmében korszakot alkotó eme langyelkű és szellemű férfúnak ravalatára tegyük le az elismerés, a tisztelet, kegyelet és hála virágából készített, örökké herwadhatlan babérokörzöt.

Nem célozom nt. egyházmegyei közgyűlés a lenyugvó napnak ezredeveket bevilágító és mindent megárayozó fényéről és nagyságáról e helyütt s ez alkalommal emlékbeszédet tartani, mert hiszen azt mindnyáján tudjuk, hogy az ő nagyságát, dicsőségét már sokan megírták, és még többen megfogják azt írni, de különben is annak megírása a történelem feladata; jól tudom azt is, hogy ha azt soha meg nem írná s senki, még akkor is örökké élni fog az emberi társadalom érületében, az általa hirdettet nagy eszmék örök igazsága által.

Mindemellett engedje meg nekem a nt. egyházmegyei közgyűlés, hogy ez alkalommal, a gyzassetes alkalmból, némely gondolataimat őszintén elmondhassam.

Meg tudom érteni azt, hogy a társadalmi életben korszakot alkotó és a világot átalakító nagy eszmék között miért van meg a lelektani összefüggés és habár azokat századok választják is el egymástól, azok testvéri jellege mindig megállapítható. Ennek okát pedig abban találom, hogy a valódi átalakító s a társadalom közjavát célzó nagy eszmék, nem a számító és ridegségből, hanem az emberi érzelem és a szív melegségéből indulnak ki s abból merítik erőforrásaikat. De azt megnyugtatólag megérteni nem tudom, hogy a világtörténelem nagy színpadán szereplő, korszakot alkotó, valódi nagy férfiaknak miért jut a legragikusabb sors osztályrészlül? Ha ezt a kérdést akar a filozofus számító, mindent boncoló ridegségével, akár a mindennel kibékítő vallás ihletésével, akár a szív nemes érzelmével veszem vizsgálat alá, erre én magamnak teljesen megnyugtató választ adni nem tudok.

Hát az a nagy emberi társadalom, a mely fenéjázó göggyében magát a természet és világ urának hirdeti és tartja, hát ez az emberi társadalom, a mely elszakodottságában hirdeti, tanítja, hogy őr az istenség a saját képére teremtetle, felfogásában és érzelmeiben még ma is ott van, a hol ezredevekkel ezeltől volt!?

Hát még ma-napságis a nagypénteken felállított keresztől lecsorgó vérmek kell azon silány talajt megteremkenyíteni, hogy abból a lelkiismeret szabadsága és a felelőrtéri szeretet örök igazságának virága kifejlődjék!?

Hát a bitó forgácsából, a számozetes keserű kenyerének morzsáiból kell a lelkiismereti és a gondolat szabadságának kifejlődnie!?

Hát az emberi társadalom még ma is ott van, hogy a napnak ezredeveket bevilágító és bearayozó fényét csak akkor veszi észre, ha előbb a sötét börtönben volt elzárva!?

Hát a napnak áldást hozó melegét csak akkor érzi meg, ha felette mindent megdermesztő éjszaki szél üvölt!?

Fájdalom, hogy ezek még mai napig is így vannak, csak egy vizgatásulunk van, és ez az hogy valamint nem sikerül a római zsarnoki hatalomnak, az emberiség megváltójával együtt az általa hirdettet eszméket is a keresztifára felszögezni, mert a felterülési napokban hamar bekövetkezzet; ugy nem fog sikerülni soha emberi hatalomnak az emberiség közjavát célzó nagy eszméket örökké elnémitani. Annak terjedését akadályozni lehet, de azt megsemmisíteni nem.

Meg vagyok győződve arról, hogy Önök között egy sincs olyan, a ki hozzám azon kérdést intézné, hogy mi címen emlékezzünk mi meg e helyen ez alkalommal a világtörténelem e kimagasló alakjáról? De ha Önökhez kérdést intéznék, velem együtt válaszolják azt, hogy minden társadalmi intézménynek, különösen pedig a vallási intézményeknek lét-alapja a felebaráti szeretet magasztos és örök-igaz törvénye, a mely mindenkit kötelez arra, hogy a csak szűkkörben működő és a közjót előmozdító egyének emléke iránt is kegyelettel viseltessek: — hát még azon egyének iránt, a kik az egész emberi társadalom közjovának előmozdítását tűzték ki célul, hát azok iránt, a kik egész életüket hazájuk és a közjó munkálatában töltötték el; hát azok, a kik az egész emberi társadalomra a keblőkre ölelték! hát azok, a kik mindenkit csak magukat nem szerették! hát ezek emlékezte iránt nincs-e köteleze az egyén, vagy az intézmény?

De, nagytt, egyházm. közgyűlés, a ravatalon nyugvó iránt, ki a világtörténelem legkimagaslóbb alakjának egyike volt — mi hálára is vagyunk köteleze, mert azt mindnyájan tudjuk, hogy egyházi és vallási szabadságunk törvényekkel és két oldalú szerződéseikkel már biztosítva volt ugyan, de egyházunkat alárendelt helyzetéből az 1848-ik évi törvényekben biztosított vallás egyenlőség magasztos eszméjének törvényileg lett kimondása emelte ki. Ezért mi hálával tartozunk, a mely hálánk kifejezése végett azt hiszem, hogy mindnyájuk közérületének adók kifejezést akkor, midőn indítványozom

1-ször. Jegyzőkönyvünkben legyen megörökítve a halhatatlan nagy férfiúnak érdeme.

2-ször. Jegyzőkönyvünkben adjunk kifejezést a gyász-estet alkalmából érzett őszinte mély és igaz fájdalomunknak.

3-ször. Jegyzőkönyvünk küldessék meg a családtagjainak.

4-szer. Határozatilag mondassék ki, hogy az egyházmegye elrendeli minden egyházközösségben a gyászszertisztelet tartását, és a temetés napján a harangoknak meghúzását. A mely indítványaim elfogadása folytán azt határozat erejűnek kijelentem."

Az érzékeny közbánatban ezen mindnyájunk szívében viszhangra talált szavai s indítványai az elnöknek határozattá emeltetvén: a családhoz a következő részvét-iratot sürgőnyileg küldte el a közgyűlés:

"A tornai ev. ref. egyházmegye Tornán 1894-ik évi március hó 28-án összegyűlt közgyűlése a hazaifüi fájdalom és bánat mély megilletődésével emlékezővén meg a nemzetet ért kifejezhetetlen veszteségről, fájdalmas részvétét nyilváníti nagy hazánkfiának, néhai *Kossuth Lajos* úrnak, Magyarország volt kormányzójának, a magyar nemzet megváltójának elhunytá felett a gyászoló család előtt.

Enyhítse a család fájdalmát a hazánkat s ebben protestáns egyházunkat is épen oly érzékenyen sújtó bánatában azon tudat, hogy a nagy veszteségnek mi is részesei vagyunk, s hogy a nagy halott iránt a protestáns szabadságának fejlesztése érdekében teljesített működéséért, a hála-érzet és az emlékezet lelkünkben örökké élni fog. S enyhítse a közös veszteség feletti kínos bánatot azon megnyugtató gondolat is, hogy a száműzés keserű szenvedései a hazai szentföld kebelében megszűnven, a nagy halott békén fogja kipihenni a testet és lelketrázó fáradalmakat."

A nagy száműzött halála felett érzett fájdalomunknak illetően való kifejezése után hozzáfogtunk a gyűlés tetemes számú tárgyainak lebonyolításához.

Az esperesi jelentésből kiemelendők tartom a következő mozzanatokat: Először is tudomására hozza egyházmegyének, hogy a sinati törvények értelmében ezeltől 10 évvel egyházmegyénk is a 10 évenkénti tisztújítás elvét fogadva el, ez alapon a tisztjár, a múlt őszi közgyűlés rendeleite értelmében, újabb választatot, s felolvastott a szavazatbontó-bizottság jelentése, melynek eredményét annak idején közöltem e becses lap olvasó közönségével. Most csak azzal toldhatom meg, hogy az első szavazások többséget nem nyert világi jegyzői állásra, egy második szavazásnál, *Thirzezi Endre* lett egy szó többséggel a győztes.

Az egyház iránti megleget szeretet a lefolyt évben is szép áldozatokban nyilatkozott; majdnem minden egyházunkban voltak áldozatkész szellemű hívek, kik a különben nagy mérvű egyházi adó mellett meghozták áldozataikat ott, ahol a szükség leginkább mutatkozott, a mennyiben készpénzben 1898 ft 63 kr adozatok egyházi célokra, s befektetéseket 1564 ft 46 kr eszközhöz, a mely áldozatkészéggel itt, a mi csekély népességű és anyagi gondokkal küzdő kis egyházmegyénk hível részéről nem csekélylendő, sőt erjeit meghaladó buzgósg eredménye.

Ez évben nagy lelki gyönyörűségünkre vallás-sérelem nem fordult elő a különböző felekezetek között, dacára az e vidéken élő róm. kath. lelkészek gyakori kegyes gazdálkodásainak.

A tanítói fizetések hivatalos összeírása szerint 27 tanítóságnak közlül 13-nak javadalmazása nem ült meg a 300 ft minimimot, lévén az összeírás végeredménye szerint 8495 ft 65 kr azon összeg, mely a tanító és kántori teendőkről javadalmazásként fizetik, a melyből tisztán tanítói fizetés címen, 5961 ft 76 kr, kántori teendőkről 2533 ft 89 kr vétettet fel. Megjegyzem, hogy több felvételnél az ingatlanok tiszta jövedelme s szolgáltatások értéke tisztán tanítói fizetésnek vétettet fel, ami bizonyára eléggé aggályos. Ily felvétel mellett, annyival inkább, mivel tudva azt, hogy egyházaink között alig van olyan, mely a törvényben megszabott korpókat megadhassa, avagy csak a 300 ft minimimot is önérejelöl előteremteni képes legyen, — azon már múlt évi határozatnak, hogy az állami segélyt 400 frtig igénybe veendjük, az egyházkerület útján a konventnél való megstúrgetése határozottat el, nehogy ez is oly csiga lépésekkel haladjon a különben nagyon tisztelt konventnél, mint a papi gyámintézet ügye. — Mert ha Abauj-Torna vármegye közigazgatási bizottságának az oklevél nélküli tanítókra hozott azon határozata, hogy azon tanítók, kiknek folyó évi július 1-én oklevelük nem léteszen, végre is hajtatik: akkor az egész egyházmegyénkben aigha marad 10 tanítónál több. A lelkész-tanítókat pedig a nm. vallási miniszter úr csak igen gyéren és akkor is csak nagy kunyorálásokra hajlandó engedélyezni.

A közalap járulékok a kívánt időre az utolsó krig rendezetési helyükre, s a földhelt-intézethez beszozáltattak. Az ez évi kivetések 2 ft 50 kr apadást mutatnak a múlt évhez viszonyítva, a mennyiben 276 ft 90 kr helyett, 274 ft 40 kr az évi járulékok összege. Így is megüti ugyan a konvent által kívánt lélekszám szerinti 5 krt, mivel 502 kr esik egy lélekre, de azért az esperes megbízott, hogy jövőre járulékaik helyesbítésére hívja fel azon egyházak előjáróit, ahol némi hanyatlás észleltetett az áldásos intézmény gyámlotásai körül.

A Debreczenben és Kolozsváron felállítani szándékolt bölcsészeti és teológiai facultásokra, sajnos! csekély ösz-

szeg gyült, összesen 17 ft 68 kr, a melyből az tünik ki, hogy egyházmegyénk nem osztja egészen véve a konvent azon nézetét, hogy *ezek lennének* „er. ref. egyháznak első rendű szükségéi.

Egyházmegyénk statisztikai adataiból annyit közlök, hogy a lélekszám 9178, a múlt évről 198 esettel múltak felül a születések a halálozások számát; tanköteles gyermek van 1283, ebből iskolába jár 1277. Tőlünk senki sem tért ki, hanem áttért hozzánk 4 nő, mely utóbbi adat nem ad tápot azon többször hangzatosított feltevésnek, hogy szent Sionunk örüllő kevés gondot fordítanak a gondjaikra bízott nyáj összetartása érdekében.

Egyházmegyénk elfogadta a főiskolai igazgató-tanács által a supplicacionális segély megváltása fejében ajánlott megosztás szerint reánk esendő 50 ft évi összegnek a kifizetését, hanem az e címen begyűlt összegnek hova fordítása iránt nincs egy értelemben sem a gömöri egyházmegye, sem a főiskolai igazgató-tanács javaslatával; a mennyiben a maga részéről az egyházmegye a kerületen azon óhajának ad kifejezést, hogy a *supplicacionális váltásösszeg fele részébe fordíttassék az újabb időben Sárospatakon kezdeményezett, úgynevezett modern supplicatióban résztvevő theologiai ifjak kirándulási költségeinek fedezésére, a másik rész pedig az 5-ik theologiai tanszék felállítására.*

Az egyházkerületi tantervet tanügyi bizottságunk egész terjedelmében eltagadhatónak mondta ki, az egyházmegye is így értelmű felterjesztést fog az egyházkerületre benyújtani.

Áj temploma építését megkezdeni óhajta, a beterveztet költségvetés és építési tervezet megvizsgálása végett küldöttség megy. *Torna-Ujfalu* új tanterületet szervez; valóban rendkívül aldozatossáallal összeallította a megerősítés végett beterveztette új tanterületét, melyben ez a 16 családból álló egyháznak, eddigi kötelezettség fentartásával, évenként 301 ft tanterületi javadalmazásnak a terhet is hordozni kész, csak-hogy gyermekei ne járjanak más községbe iskolába, vagy hogy a helyben levő kath. iskolába ne kényszerítessenek járni gyermekeiket.

Leverőllé hatott egyházmegyei gyűlésünkre *Ragályi Géza* százdeli lelkesnek az egyházmegyei aljegyzőségéről minden indoklás nélkül történt lemondása, s még inkább az, hogy kérésünk dacára sem volt hajlandó lemondását visszavonni. Anyival inkább sajnáljuk az ő visszahúzóását, mivel úgy ismerjük, mint a ki a közzétét s annak érdekét szolgálói mindenkor készen és hívatottnak bizonyult, s a közelmúltban különben is oly sokat veszített egyházmegyénk, hogy mindnyájunknak tenni, hatni kell, hogy megállhassunk. Az ő visszalépése veszteség. Helyére a választás elrendellett.

Három rendbeli fegyelmi ügyet tárgyal a bíróság, melynek mindegyike kelemetlenül érintett mindnyájunkat, mert mind a három egy egyházból merülven fel, sajnalatra méltó tanúságul szolgál arra, hogy a hol a lelkes és hívek között a kellő szeretet és bizalom meglazul, ott a kis szikra hamar lángra gyúl, s ha idejében nem vigyáznak a vigyázók, a veszély kimaradhatatlan.

Miskolcra a ker. gyűlésre az elnökökön kívül, id. *Kapossy György* egyházi és *Naményi Pál* világi tanácsbírák küldettek ki képviselőikül.

Mielőtt tudósítom azt bezárnám, őszinte köszönetet mondok az egyházmegye nevében, a testvér Abaúj egyházmegyénknek és különösen *Fázy János* levéltárnok úrnak azon szívessegeiről, melylyel a nevezett egyházmegye levéltárában levő s tornai egyházmegyénket érdeklő, régi okmányokat rendelkezésünkre alá bocsátotta.

Nem sok ugyan az okmányok száma, de egyház-történelmi szempontból becses.

Ugy szintén elismerés és köszönet adójával adózom itt a nyilvánosság előtt, a *varbózei* egyház nevében, *Naményi Pál* egyházmegyei világi tanácsbíró úrnak, ki látván e kis és szegény leányegyházunk nagy szükségben sinlő helyzetét, részére 100 frtot adni szíveskedett. Ezen nemes, és valóban keresztényi érzelmekből származó jó cselekedetéről, talájon keble Istenénél a cselekedet nemességéhez méltó jutalmat.

Arday J. Dániel.

III.

A *már-nagocsi* ev. ref. egyházmegye múlt hó, 29-én tartotta meg közgyűlését Técsön, *Szőllősy Antal* gondnok és *Csernák István* esperes elnöke alatt Szokás szerint előbb isteni-tisztelet volt, mely alkalommal *Győrffy Ede* gödényházi lelkes imádkozott. A gyűlést, esperes imaja után, a gondnok nyitotta meg Beszéde elején örömmel üdvözli a gyűlés tagjait s köszönetet fejezi ki, hogy ily szép számmal jöttek össze. Majd kiemeli a prot. autonómia nagy becsét, mely akkor nyilvánult legértékesebben, ha a hívek kellő érdeklődést tanúsítanak egyházi ügyeink iránt. A jelenben sok oknál fogva fokozott mértékben kell nyilvánítani ezen érdeklődésnek. Mi követvén Jézus parancsát, szerietük ellenségeinket is. Hittel tekintünk a jövőbe s reméljük, hogy prot. egyházunk győzelemmel kerül ki a küzdelemből. Megemlíti, hogy zsinati törvényeink szentesítést nyertek s bizalmat fejezte ki, hogy azoknak üdvös hatása nem marad el. Végül — folytatja gondnok — röjlik le kegyeletünk adóját *Kossuth Lajos* iránt (e szavakra a gyűlés tagjai felállottak), ki megteremtette a mai Magyarországot, ki az egyházi tóren is örökre emlékeztetés tette nevét az 1848-ik XX-ik t.-c. megalkotásával. Kivánja, hogy *Kossuth* elszóbor porai, az általa hön szeretett haza földében békében pihenjenek. Ezzel a gyűlést megnyitja.

Miként fejezte ki közgyűlésünk kegyeletét *Kossuth Lajos* iránt, erre néve több indítvány tettet s elhatározatot, hogy az őt méltóan jegyzőkönyvi pont gyszerkerbe foglaltassék jegyzőkönyvünkben; továbbá, míg el nem temetetik, az egyházakban a haragok meghűzassanak, ápril 1-én a lelkesek gyászbeszédében emlékezzenek meg róla s a kik temetésére mennek, csatlakozzanak a megyei küldöttséghez.

A kegyeletnek és részvételnek ezen megindító jeleit után következett a gyűlés rendes tárgyszerozata.

Erdő Imre, újonnan választott tanácsbíró felesküdt; az esperes időkötí intézkedései helybenhagyattak.

A közalap bizottság jelentése szerint egyházmegyénk-ből 868 ft 10 kr fizetnek az egyházközségek ez évben az országos közalapba. Hátrálék megnyugtatóan kevés. Követendő példaképen kiemeltetett a *tésői* egyház, hol a hívek évről-évre fokozatosan többet szolgálnak be a domesztükába.

Az egyházmegyei gyámibizottság jelentése szerint a gyámpezárta vagyona készpénzben és betéti könyvecsékben 14.007 ft 97 kr., az egyházmegyei közgazgatási pénztárnak 5048 ft 07 krja van.

A tanügyi-bizottság az iskolák téli megvizsgálásának eredményéről ad számot. Örömmel hallottuk, hogy tanügyünk örvendetesen halad előre.

Ezzel szemben mely lehangoltságot támasztott azon bizottság jelentése, mely a *bátonyi* egyház pénzügyeinek megvizsgálására volt kiküldve. Ezen egyházban ezer forintot meghaladó összegről nem tudtunk számot

adni a presbitérium. A közgyűlés fegyelmi vizsgálatot rendelt el úgy a lelkész, mint a presbitérium ellen.

Dabólcán az évok óta tartó elégedetlenség s az ebből származott haborgás reményhözleg megszűnik. Itt az egyház s az egyházmegye a nagy teher miatt kénytelen volt feladni és községévé változtatni az iskolát. Ezáltal kevesbedett a hívek egyházi adója.

A t-újlaki lelkész, *B. Nagy Elek*, ki a múlt ős-szel lelkesítő állomásáról lemondott s lemondását akkor az egyházmegyei közgyűlés elfogadta, most hívei kérelmére lemondását visszavonta. Midőn közgyűléstünk őt ismét t-újlaki lelkésznek nyilvánította, elképedett hang, mely nem tartotta helyesnek nevezett lelkész ezen manőverét.

Halmiban a lelkész-választás törvényesen folyt le, az új lelkész, *Varga Károly* megerősítettet.

A *m.-szigeti* kántortanítói állomás külön választásába örömmel bele egyezik a közgyűlés, de a jelenlegi kántor-tanító gyám- és nyugdíj igényeit biztosítani kívánja. Minthogy a betérjesztett iratokban ez a biztosítás nem találtatott, visszatétetni határozta az egész ügyet új tárgyalás végett a presbitériumhoz; de a szigeti küldöttek azonnal megfelelőbbézték az egyházmegyei gyűlés határozatát, úgy lévén meggyőződve, hogy a kántortanítói állás külön választásának folyama alatt a jelenlegi kántor-tanító igényei biztosíthatók lesznek.

Az ugcsmegyei ref. tanítók új tanítói egyesületet kívánnak alkotni. Alapszabályukat betérjesztették; de már csak az őszi gyűlésen válik el dolguk, minthogy az alapszabályzat kiadatot a tanügyi bizottságnak s ez majd a jövő gyűlésre nyújtja be ítéletét.

Az egyházmegyei lelkesítő könyvtár számadása rendben van, csak a befizetésnél van roppant nagy rendtelenség, minthogy a háltrálek szerfelett.

Nem régen történt, mikor az egyházlátogatást térlő nyárára tettük át s már indítványoztatott, hogy fordítsuk vissza. De a gyűlés fenntartja a jelen állapotot s a kellemes juniusi napokban indul meg a vizitáció.

Az egyházközégi vagyonkönyvek egyöntetű kiállítására egy bizottság alakított, mely hogy jó munkát végezzen, átvizsgálja a kebelbeli egyházak minden gondnokai számadását s az ezekből vett észrevetelek nyomán készíti el a vagyonkönyvet.

Az államsegély kiosztását egy bizottság teljesítette. Sok volt a kérelmező, kevés a pénz.

Végeztre Csernák István esperme emlékezik meg a kegyelet hangján Nagy József halmi volt lelkészről, ki 44 évig munkálkodott a lelkesítő pályán. Emlékét jegyzőkönyvében örökte meg közgyűléstünk.

Es annak megemlézésével, hogy a jövő gyűlés Huszton lesz, ez a mostani befejeztetett.

Biki Ferenc.

IRODALOM.

* „*Fejes István összes költeményei*” cím alatt jelentek meg legközelebb a »Zemplén. S. a. Ujhely református papjának, közeletünk egyik kiváló tagjának az 1855—1893 időszakban szerzett költeményei, vastag papíron, igen csinos kiállításban. Az első kötet (1—399 l.) lyrái és vegyes költeményeket, a második (1—471 l.) három költői beszélyt és két szomorú játékot foglal magában. A közönség már ismeri a költemények nagy részét a szerző korábbi kiadványaiból és a hirlap-irodalomból,

a hol újabb időben gyakran találkozhatott a *Fejes* névvel. A beszédek közül a pályanyertes (»Egy szép asszony») szintén megjelent már önállóan s jelentékenyen hozzájárult a költő nevének emeléséhez. Így, együtt a két, *sűrűn nyomott* kötet beszédes bizonyosság a szerző költői erének gazdagsága s írói kedvének tartóssága mellett s mi mint református egyház csak a legutóbb örömmel gondolhatunk arra az édes valóságra, hogy *Tompánk* és *Szász Károlyunk* mellett *Fejesünk* is van a költő-papok díszes sorában. Nem a mi dolgunk, hogy szerző helyét s költészetének értékét meghatározzuk, annyit azonban mi is megjegyzünk, hogy *Fejes* ugyanaz költeményeiben is, a ki az életben, a tarsadalomban, az emberekkel való különböző viszonyaiban: a gondolkodó, böleselkedő lény, a ki nem érzelmeinek mélységével, nem kedélyének bensőségével, vagyis nem a közvetlenség varázsával hódít, hanem elmékdő, boncoló észével, tétleteinek erejével szerez magának tisztelőket. Még lyrái költeményeiben is tulnyomó az elmékdő elem. Mindig tartalmaz, de nem mindig vonzó s a ki egészen akarja méltányolni, nem elégedhetik meg költeményeinek csupán egyszerű cölvasásával. Kitünő oldala, hogy csak a nemes, a tisztas, a fenséges ihleti, az alacsony, a nemtelen, a szennyes iránt csak karhözható szava vagy jobb esetben szánó szíve van. — Tárcainkban három kisebb költeményt mutatják be a t. szerzőnek, az olvasó elfogja találni, hogy miért esett választásunk épen arra a háromra. — A két kötet bolti ára 6 frt.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

A *sárospataki év. ref. egyház Kossuth temetése napján* megható gyászünnepélyt tartott. A haragkos hívó szavára a város minden részéből tömegesen tödült a nép az év. ref. templom felé s néhány perc alatt a hatalmas épület teljesen megtelt a nemzetet ért nagy csapást mélyen érző honfiakkal és honleányokkal. Együtt gyászoltak az év. ref. vallásakkal a róm. katolikusok, a gör. katolikusok és izráeliták is. A főiskola tanári kara s itt levő tanulói, a városi képviselő testület, a népbank hivatalnokai és az iparosok testületét jelentek meg, ez utóbbiak saját gyaşba borított zaszlók alatt. A népiszkolák növendékei is együtt gyászoltak a felnöttekkel. A nagy közönség mély meghatottsággal énekelte a XC. zsoltár két első versét, mely után a polgári énekkar zendítette rá a »Borultatok le honfiak» kezdetű gyászéneket. Ennek utolsó soránál lépett a szószékre *Bálint Dezso* helybeli lelkész s a mély meghatottság reszkető hangján kezdte el alkalmi szép imáját, aztán egy gyönyörű gyaş egyházi beszédet tartott a Luk. 24. 19-ben olvasható következő igék felett: „*Prófeta vala, beszédben és cselekedetekben hatalmas, Isten előtt és az egész község előtt.*” Híven, megkapón rajzolta Kossuth áldados munkódsét s őt miot valódi prófétát mutatott fel beszédeiben és cselekedeteiben, életére és munkódsére ügyesen alkalmazván a találó s szebbnél szebb bibliai kifejezéseket. Nagyban emelte a szónoki mű becset az, hogy mindvégig megmaradt alkalmi egyházi beszédnek. A beszéd közben az egyházi vegyes kar nagy hatással énekelte vezérenek »Kossuth halálára» című darabját, melynek zövegére következők:

»Sírjátok, sírjátok, gyaş ruhát öltsétek,
Gyászoljátok, sirassátok az árva nemzetet!
Ehnyit a hős Kossuth, léleglete égbe szállt,
A honfai, a bujdosó már szebb harát talált.

Sírjára tegyetek borostyán koszorút.
Magyarország fényes napja örökre elborult.
Sírjaitok, sírjaitok, gyászruhát öltetek!
Magyar nemzet édes atyja: Kossuth, Isten veled!
Kossuth, Isten veled, Kossuth, Isten veled!

A záró ima után szintén a vegyes kar adta elő a »Tavaszi címűt, a rózsának hullott a szép virága« kezdetű általánosán ismert Kossuth-dalt azzal a módosítással, hogy »Ne sírj, ne sírj Kossuth Lajos« helyett »Pihenj, pihenj Kossuth Lajos« véteket be a szövegbe. A templom kijáratainak elhelyezett perseyekbe 20 frtnál többet adakoztak a hívek a »Kossuth-alap« javára. Az isteni tisztelet után számosan keresték fel Balint Dezso lélekst, hogy neki a szép sikerért gratuláljanak. Az egyháztanács egyik tagja a beszédet lemasolatva, Kossuth Lujzának megküldötte s többen sügértek annak kinyomatását is, a minék csakugyan kár volna elmaradni.

— **„Zsindely-emlék“**-re újabbán adakoztak: Finkey József, tanár 1 frt (1 pl.), Szeőke József Mánd 2 frt, Szalánzy Bertalan, Komoró 5 frt. Összesen: 7 frt.

— **A kassai ev. ref. egyház** hűsvét első napján ülte meg fenállásának 250 ik évfordulóját. A kettős ünnepi istentisztelet délelőtt 10 órakor a gyülekezet megható énekével kezdődött, melynek végső hanghullámai még egyre füllinkbe esengettek, midőn a szószéken megnyíltak az úr hű szolgájának, *Révész Kálmán* kassai lelkesének ajkai, kinek imája s egyszersmind a 118 szolt. 15—24. versei alapján készített, az ünnep méltóságához illő, történeti adatokban s tanulságokban gazdag s valódi szónoki lendülettel előadott beszéde az ő már is gazdag babérokoszorójának hervadtain levélét fogja képezni. Az úrvacsora felett *Kenessey Béla* budapesti theol. tanár imázott s agendázott. Csodalközösünkkel öleltük át egyházunk megedés ajkú papját. Egyszerűen beszélt, de érezte s velünk is érezte, a mit mondott, mert szíve teljességéből szót szája. A kelyhet Kádár János helybeli segédlelkész osztotta s ketten elégtették meg a közel 600 főnyi gyülekezetet. Vegül ismét a gyülekezet énekeit oly buzgóssággal, melylyel vajha mindnyájunkat megáldana az Ur! Nem hagyhatom említés nélkül a kassai ev. ref. nőket, kik csaknem 300 frtnyi kiadással egy remek kivitelű kelyhet készítettek a nagy nap emlékére. Nemes tettük önmagát dicsőri legjobban. A szép emlékünnepp mozzanatai, az elmondott beszédek és imák stb. közelebb *emlékkönyvben* is olvashatók lesznek.

— **Választások.** Az abauji ev. ref. egyházmegye esperesével *Analfy László*, a vadászi lelkes lett *Sors-hűzés utján*. A két jelölt teljesen egyenlő számú szavazatokat kapott s e miatt a sorsot kellett segítségül hívni a szép és erős verseny befejezésére. A nepes egyházmegye kormányán szerencsét kívánunk a teljes férfúi erejében lévő új esperesnek. *Tiszaföldvári* lelkesészé, *Vári Szabó Sámuel* utódává, szavazattöbbséggel *Zorányi Jenő* kolozvári lelkes, a »Vallás és Egyház« buzgó szerkesztője választatot meg. Szeretjük hinni, hogy a központtól távol is hű munkása marad a prot. irodalomnak, a hol már babérok is szerzett.

— **Adományok.** *Vay Miklós* báró, az általa forrón szeretett sárospataki főiskolát újabbán is kitüntetésben részesítette, megküldvén a szépművészeti múzeum számára Munkácsy Honfoglalásának színyomatú másolatát gyönyörű keretben. A főiskola közgazgatója sietett kifejezni e nagybecsű figyelemért az egész tanári kar mely

haláját. — A képet érdemes megtekinteniök még azoknak is, a kik a nagy feltűnést keltett műremeket eredetiben szemlelhettek, mert az a legsikerültebb másolatok közé tartozik. — *Csoma József*, az abauji egyházmegye új tanácsbírája a kebelbeli papi özevgye árvtárat, hivatala elfoglalásakor, 1000 frtal ajándékozta meg. Az özevgyek és árvak istene látja az emberek cselekedeteit!

— **Az erdélyi ev. ref. egyházkerület közgyűlése** Kolozsváron mult hó 29 ikén kezdődött. *Bánffy Dezso* főgondnok megnyitó beszédében az egyházpolitikai törvényjavaslatok elfogadása esetén beálló változásokkal is hosszabban foglalkozott. A jövő iránti bizalmunkat mondá, erősítethei az a tapasztalat, hogy az államkormány, felismervén a protestáns egyház nagyfontosságú hivatását, segítő jobbját nyújtá annak emelésére, a mit eléggé bizonyít a legújabbán kiutalt 150,000 frt államsegély, továbbá a papi állások javadalmazásának az 1848, 20 t. c. szellemében való tervezése. Ezek által az intézkedések által, véleménye szerint, bőven kárpótolva lesz az a veszteség, a mely az egyházpolitikai javaslatok elfogadása által papjainkat érheti. *Szász Domokos* püspöki jelentésében szintén érintette az egyházpolitikai kérdéseket s tüzetesebben az egyházkerület ügyével foglalkozott. Jelentésében örömmel említette, hogy néhány év alatt a központi segélyforrások alapja ötödfeleszazezer forintra szaporodott, s jelenleg megközelíti az egy millió korona értékét. A központban kezelt alapok tekintélyes része jelzalog-kölcsönökbe helyeztetvén el, ezáltal az évi jövedelmi többlet megközelíti a 12,000 frtot. Erdékes a püspöki jelentésnek az az adata, hogy egyházi építészre az 1891-ik évben 150,000 frt, 1892-ben pedig 200,000 forint fordított. Az igazgató-tanács jelentéséből kiemeljük, hogy az erdélyi egyházkerület tisztviselői a mult évben 35 055 frt. 41 kr. segélyben részesültek. Legfontosabb tárgya a közgyűlésnek a kolozsvári theológiai fakultás ügye volt. Szavaattöbbséggel elhatározta a közgyűlés a fakultás megnyitását, miután a 32,012 forint 20 kr. évi szükséglet fedezésére 32,393 frt. 25 kr. fedezet van kimutatva. A megnyitás idejéül 1895. szept. 1 tüzetetti k s felhatalmaztatott az igazgató-tanács, hogy az ünnepélyes alkalomra az egyetemes konvent meghívja s esetleg üléseinek Kolozsváron tartására felkerje. Felhatalmazta a közgyűlés az igazgató-tanácsot arra is, hogy az 5 rendes és 2 docensi állást meghívás s esetleg különkülön egyezkedés utján is töltsé be. A fakultás elhelyezésére szükséges épület terve jóváhagyatott s belegyeztet a közgyűlés abba is, hogy az építésre szükséges 160,000 frt jelzalog-kölcsönből fedeztesék. Utasított az igazgató-tanács, hogy ezeket a határozatokat az egyetemes konventnek jelentse be s a vallás-és közoktatási miniszterrel indítsa meg a hivatalos tárgyalást arra nézve, hogy a theol. fakultás a Ferenc József egyetemmel lehetőleg kapcsolatba hozható legyen. Az utóbbi évek pénzügyi műveleteinek nyereségéből, a mi 170,000 frta rügr, 120,000 frt a theol. fakultás alapjához csatolatot s ezen intézetnél Szász Domokos püspök nevére 5000 frtos alapítvány tétetet; továbbá a helyi özevgye-árva alap növelésére 500 frt, a kerületi domesztikára 4000 frt, a székely-udvarhelyi főgimnáziumnak 3000 frt, a marosvásárhelyi ev. ref. felkai leányiskolának 2000 frt, az egyházkerület történetének megírására pedig 3000 frtot szavazott meg a kerület. — A közgyűlés papszentléssel volt összekötve s ez alkalommal 25 lélekst avattak fel.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előzetési díj:

Helyben és vidékre postal
székföldszel, egész évre
5 ft, félévre 2 ft 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 ft, fél
oldal 4 ft, negyedrészes
oldal 2 ft.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFON. —

TARTALOM: »Hova álljunk?« Fejes István. — »A jövő egyháza.« Görömböi Péter. — »Egyházmegyei gyűlések« (felső-zepléni Gyarmanyth Soma, felső-szabolcsi Vass Mihály, alsó-borsodi Solyom Gyula abaji Ujj József.) az abaji ev. ref. tanító-egyesület közgyűlése, Korocz Dániel. A tisztántli ev. ref. egyházkerület közgyűlése Görömböi Péter. Az ungvári peres kérdés Kormos Béla. »Vegyes közlemények.« — »Hirdetések«

Hova álljunk?

E lapok 9. számában közlöttem újra azon véleményemet, a melyet tisztánimeni egyházkerületünk s akkor Mocsáry Lajos úr is elfogadott. Ezen cikkemmel szembeállítva jelentek meg a M. L. úr cikkei is, valamint a szerkesztőség észrevétele, melyből azt látom, hogy hivatalos állásfoglalást sürget.

Nézetem szerint ev. ref. egyházunk hivatalos nyilvánkozatai már a zsinaton megtörtént, de csak negatív alakban, azaz oly módon, hogy az egyházpolitikai kérdésekkel szemben, azok ellen állva foglalni nem kívánt, midőn azok megoldását állami feladatoknak jelentette ki. — Fog-e még ennél többet is tenni egyházunk? Azt én nem tudhatom; de ha tenne, azt gondolom, alig tehetne mást, mint pozitív alakban azon nyilvánkozatait, hogy a kérdések megoldási módját — az 1848-ki törvények végrehajtásának feltétele mellett — megnyugvással fogadja.

Nekem legalább, mióta az 1868-ki törvények végrehajtása fenakadt, mindig ez volt az álláspontom. Ma még erősebben az.

Az ma már tisztán állhat előttünk, hogy a forradalomba, akarla, nem akarla, egészen bele jutottunk. A Prot. Irodalmi Társaság egyik felolvasó ülésén igyekeztem kimutatni azon okokat, a melyek a mai helyzetet megteremtették s azon meggyőződésemnek adtam kifejezést, hogy a csalhatatlansági dogma által ultramontán irányba terelt magyarországi klérus, az egész vonalon megkezdte ellenünk a harcot és támadást. »Magyarország katolikus ország!«, ez a jelszó, melyet némelyek merészen hangoztatnak, nem üres szó többé, hanem komoly cselekvés tárgya, melynek érdekében *inquisitionális* pápista bizottság működik, mely terrorizálja a ma még bekéesebb indulatú katolikus papokat és feloglalta magának az újságok tekintélyes részét, melyek hosszánával kürtölik a papoknak minden jöttmentét; de szavuk még az ellen sines, hogy a Kossuth-gyászban a nemzettől elszakadtak.

Azt gondolni most már ma, hogy csak az 1868-ki törvények azok, a melyeken rést akar lütni a pápista klérus, nagy csalódás volna részünkről; ok ennél sokkal többre törekessék. Emlékezhettünk, hogy az 1879-ki törvény eltörlesztés is követelte már Vaszary primás és

Schlauch Lőrincz. Arra nézve pedig, hogy az 1843/44-ki ama törvény is, a mely a *vegyes házasságoknak megkötését a protestáns lelkészeknek is biztosítja*, — általakulásnak menjen elébe, más úton kíván gondoskodni maga az a javaslat, a melynek tervét a nemzeti párt vezére a szükségbeli polgári házasságban mutatta be. »Az *egységes házassági jog a kánonjog is lehet*«. — a midőn valamelyik szónok szemére vetette Apponyi grófnak, hogy javaslata előbbi kijelentéseivel ellenkezik — Ugron Gábor ezt a közbekiáltást használta és a gróf ez ellen nem tiltakozott, sem magát ki nem magyarázta arra nézve, hogy mit ért hát ő az *egységes házassági jog* alatt. Pesten létem alkalmával tudakozódtam ez előttem hihetetlennek látszó kérdés mibenléte felől s ott is abban a nézetben voltok, hogy a szükségbeli házasság ezt a csapást mérné a protestantizmusra. — Tehát minden törvényeink megoldása, a melyeket eddig kivitvunt és az 1843/44. törvény elvesztésével, még teljes megáláztatásunk is, ez itt a kérdés már ma, holott még mi mindig csak az 1868 ki törvény módosítása felett tételődünk.

A politikai pártok álláspontjai a bonyolult viszonyok megoldására nézve ismereteselek előttünk.

1. A kormány módosítani akarja az 1868-ki törvényt és az 1848-ki törvény alapján kívánja támogatni a protestáns egyházat; az 1879-ki törvényt meghagyja, az 1843/44. törvényt pedig a kötelező polgári házasság által nem sérti. Ehhez a nézethez csatlakozik a függetlenségi párt java része is.

2. A nemzeti párt ideig-óráig fentartani igéri az 1868-ki törvényt, de garancia nélkül, mert a protestáns Kovács Albert még azt is lelicitalta, a mit a katolikus Horánszky Nándor tervezett, hogy t. i. a lelkészek is indíthatassanak keresetet, mert K. A. szerint erre csak a szülék lennének jogosítva, t. i. épen azok, a kik maguk adták a reverszálist. A protestánsok iránti tekintetből, bizonyosan, a protestáns egyházjog-tudós véleménye lesz az irányadó. Hát azután? A szükségbeli polgári házasság! Micsoda *egységes jog* szerint? és a mellett hogyan leszünk az 1843/44-ki törvénynyel? — A katolikus papok a repudálást házasságkötésbe fogják úzni a vegyes házásokat és ez ellen mi, saját hitfeleinknek sem nyújthatunk oltalmat?

Más álláspontok — a politikai pártokon — (Ugront magát nem számítva) nincsenek. Volna egy még, a

gróf Szaparyé, a ki az 1868-ki törvénynek — Vaszary Kolos szerinti — papíron fenntartását ajánlotta és talán ehez ő az egykor már eljött zsidó-polgári házasságot is hajlandó volna behozni.

Hova álljunk ezen álláspontok között? Részemről úgy sejttem, hogy Mocsáry Lajos úr, a legutóbbi időben, ezen Szapary-féle irányhoz hajlik, tehát épen ahoz, a melyet velem együtt annak idejében a legkeményebben megtagadtam. En Mocsáry urat ezen nézetéért nem káromtom, de nem is követhetem, még pedig azért, mert ez nem felel meg a mi követeléseinknek. De a Mocsáry Lajos úr elvi álláspontja nem is ez, hanem az 1868-ki törvénynek garantizása és kérelhetetlen végrehajtása. Azonban erre azt kell kérdeznünk: hol van ehez az elvhez a politikai párt? Mert mi M. L. úrhoz ily értelemben örömet csatlakozhatnánk ugyan; de mi volna az eredménye fellépésünknek? Magyarországon nem találkozik M. L. uron kívül államférfi, a ki csak egy ellenálló papista egyházit is becsuktatni merészeljen. Ennélfogva egy hiú harcba belemenni és abban a szabadelyű katolikusok szövetségét is elveszíteni, én legalább részemről nem talalom egyháznak érdekében állónak.

Az könnyen megtörténhetik, hogy az egyházpolitikai kérdések bukasáival, a Szapary-féle irány fog felülkerekedni — legalább egy időre, átmenetileg — de én ahoz önként akkor sem állhatok, ha tűrni volnék is azt kénytelen, mint már túrtük és tűrhetetlennek tartottuk.

Ennyit akartam még elmondani. Különböző álláspontom bővebb indokolását a Prot. Irod. Társaságban tartott felolvasásomból fogja megismerni az olvasó, a Szemlében talán külön lenyomatban is.

Rejes István.

A jövő egyháza.

VII.

Midőn elhatároztam, hogy ezen értekezésem körébe a jövő lelkesképzés kérdését is belevelem, eszem ágában sem volt, hogy valami beható, részletes bírálatot tartsak a lelkesképzés mai állása felett. Nem; sőt örömet ismerem el, hogy az a kor követelményeinek mindig megfelelt, annak a kifolyása volt: tudományos képzés tekintetében elég magas színvonalra emelte tárgyaival a törekvő ifjakat, a leendő lelkeseket. De egy kifogásom volt és van ellene ma is, hogy nagyon is egyoldalú, elméleti, tudományos színezetű volt s a gyakorlati életre, a lelkes jövőbeli működési körére nem volt tekintettel. S én most épen azért kívánok e tárgyról röviden szólni, azért sürgetem a lelkesképzés reformját; mert e nélkül a fentebb általam körvonalozott egyháztársadalmi teendőket a jövő lelkeszei végrehajtani nem lesznek képesek. Reám ez úgy csakis annyiban tartozik, hogy szerintem a jövő egyházának és a jövő lelkesének az eddignél aránytalanul több egyháztársadalmi tevékenységet kell felmutatni; erre pedig a lelkeseket képezni kell.

Hogy a lelkesképzés reformjára is szükség van, erre nézve igen előkelő egyházi emberek nemcsak nyugtalanodásaira hivatkozhatom. P. o. közélebről: Lukács Ödön, dr. Szabó Aladár, Ferenczi Gyula; az előbbi időből Zelenka Pál s ha jól tudom, e becses lapok szerkesztője, a kik több irányban óhajtanak a reformot; de ugyanazt sürgetik a katolikusok is a maguk köré-

ben. Ugy látom, hogy mindezeknél található egy pár közös vonás; jelesül egyrésztől sürgetik a magasabb idealizmust, másrésztől a gyakorlatiasságot, az életbölcséséget a leendő papoknak. Lukács pl. azt mondja, hogy: a papnövendékek, általában véve, nem lépnék az életbe azzal a magasabb idealizmussal, mely nélkül igazi ref. pap még csak nem is képzelhető... Talán — úgymond — nagyobb súlyt fektetnek a tanításnál a tudomány elvont, elméleti oldalára, mint a gyakorlati lelkészkedés ama teendőire, melyek a lelkesre kint az életben várakozának* (Sárospataki Lapok, 1893. évi 35 sz.). — A Dr. Szabó Aladár cikksorozatának is ez a két fő alapeszméje van. O is azt tartja, hogy lelkesképzésünk semmitféle tekintetnél nincs hazai egyházaink saját viszonyaira; hogy az ifjú emberek nem hoznak elégséggő mély érdeklődést a ker. igazságot iránt e pályára; sem tisztességes biblia-ismeretet stb.

Másrészt, írja utóbb Szabó Aladár, a lelkesnek nemcsak a Krisztus szolgálójának kell lennie, hanem a sokféle keresztény munka központi vezetőjének, irányzójának, lelkének. A lelkesnek nemcsak ahhoz kell értenie, hogy a híveket a Krisztushoz vezérelje, hanem ahoz is, hogy a híveket az ő egységiségének, tanulmányainak, vagyoni állapotuknak megfelelő keresztény munkára indítsa. A lelkesnek prédikációval, felfolvasásokkal, kérdések elosztásával, helytelen irányzatok leküzdésével, az irás, a történelem s a természet tanulságainak világosságra hozatalával, hatnia kell a ker. egyházi élet organismusának minden pontjára, bátorítva, vizsgálta, tanítva, lelkesítve a körülmezők szerint* (Prot. Egyh. és Isk. Lap 1893. évi 43. sz.) Zelenka Pál, a nagy szervező talantum, ág. ev. püspök is, 1892. évi augusztus 18-án, a Dobosiban tartott egyházkerületi gyűlésen az egyház bajairól s azok orvosszereiről beszélvén, többek közt ezeket mondotta: „egyházonkon mi sem segíthet jobban, mint a lelkipásztori hűség és sikerés lelkigondozás... Ez még is fog történni, mihiely lelkesnevelő-intézetekbe nemcsak tanítani fognak öt nyelvet és harminc tudományt négy éven keresztül; hanem nevelni is fogják őket életbölcséségre, pásztori hivatásra és apostoli hűségre.“ Hogy a lelkesképzés reformja iránt több oldalról támasztott igényeket feltüntettem, ide íktatom még a Sárospataki Lapok* 1884. évi 39. kiadásából e lapok szerkesztőjének következő észrevételeit: „a theologiai akadémiák tantervéből nem volna szabad hiányoznia az egyetemes világtörténelemnek és a magyar irodalom történetének. Amannak azért, mert szélesebb látókörhöz juttat s biztosabb ítéletre segél; emennek azért, mert erősíti az esztétikai érzéket s a költészet józón gyümölcseivel nemessíti a kedélyt, hangulatot ébreszt, ihletet kölcsönöz, a mire a papnak, mint szónoknak különösen is szüksége van... Ugy tetszik, mintha papjainknak és tanítóinknak gondviselészerű hivatásuk volna a költészet berkeiben való lakozás... Tanítani kellene még a hazai theologiai irodalom történetét is“ stb... A katolikusoknál még ennél is többet kívánunk a papnevelédektől. Óhajtanak ugyanis behozni a tantervből a történelmi tanulmányoknál kívül, a magyar alkotmánytárból, közigazgatási s a polgári és büntető törvényekből legalább annyit, a mennyi egy művelt embernél elkerülhetetlen...

Magam részéről, ha erimen laesét nem látának benne az illetékes egyének, megjegyzem, hogy symbolikus könyveinknek, a heidelbergi káté és helvetika konfessionának, hacsak történelmi szempontból is, az ismertetését, legalább felmutatását elkerülhetetlen tartom. A heidelbergi kátét kinyituk ugyan a IV. gim-

náziumban és begyűrtük szóról-szóra meg is ismertük, már úgy t. i. a mint kérdéssel kérdésre való beemlékezés mellett egy vallástani kézikönyvet megismeri negyedik osztálybeli tanulóknak lehet; de szegény, nem pap, csak kimondom, hogy a helvéciai vallástételt napjövendők koromban nem is láttam, mint pap kerestem meg egy példányát, pedig még akkor hivatalosan is hely. hivatalosnak hívták bennünket. Igaz, hogy én egy szerencsétlen korszakban tanultam, mikor a tanárok úgy „kihaltak,” hogy 3—4 helyett egy tanár tanított bennünket, a kinek rengeteg tudománya mellett sem terjedhetett ki a figyelmre mindenre; de mégis visszaszámolom az, hogy egy hely. papjövendők, a helvét hivatalját sohase ismerje!

... Azután a zsinatok és a kánonok történetét is tanítani kell, nézetem szerint. Mi ezt sem tanultuk. A második vizsgára kerítettünk valami kis kéziratot; de nem tudományt, a mit így sebtiben szerez az ember!... Meg a zsoltoári könyvet, annak keletkezését, történetét, az ének szerzőit, a zsoltoárfordításokat, fordítókat s kiadványait, hiszen mindennap abból táplálkozik a vallásos szív, a vallásos lélek! Most pedig sok pap még énekelni sem tud...

Utóljára hagytam a biblia alapos, beható, részletes ismertetését s a biblia fordításait és fordítóit. Ezeket mind idekinn kellett megismergetni, már persze úgy, a hogy jött s a hogy lehetett. ... Mert ugyan kérdem: elegendő-e annyi a biblia megismerésére, hogy pl. a római vagy akármelyik levelet görögből magyarra, habár a legalapabb exegesis mellett is, lefordítsukjuk?! ... En kevésnek tartom. S a biblia beható, alapos ismertetése alatt azt értem, hogy vegyék elő az illető tanár urak a szent könyvet s előbb az ó. azután az új-testamentumot, azoknak egyes alkotó részeit, a történeti, tanítói könyveket, kissé behatóbban, részletesebben, mint mostanában már a középiskolákban tesszük; ismertessék meg a leendő papokkal, hogy abban alapos tájékozást, jártasságot szerezzenek és ismerjék meg, szeressék meg azt a könyvet, mely egész működésüknek alapja, talpköve. E mellett pár órán tanítások azért az exegesis, a biblia magyarázat is. Mert Szabó Aladar úr panaszát, hogy a papjövendők kevés biblia-ismerettel lépnek a lelkész-képzésbe, én ma oda módosítom, hogy papjaink nem ismerik elég alaposan a bibliát, még akkor sem, mikor a lelkész-képzés alatt elvégzik. Tudom, hogy nem egyesek, hanem a hibás rendszer mind ennek az oka; tehát meg kell változtatni ezt a rendszert. Lehetne még a misszióügyről, a mi már nálunk is napi kérdés és sok papot kell képezni a misszió körök részére is, meg a kura pasztorális részletesebb tanításáról is mondani egyet-mást; azonban nekem csak szándékom, tervem volt-e tárgyát érinteni. A lelkész-képzés nem az én hivatásom, én csak a gyakorlati lelkész-képzés szempontjából óhajtottam egy-két megjegyzést tenni a jövőre nézve. S nehogy azt higgye valaki, hogy csak nekem vannak kifogásaim, idéztem fentebb kiváló és iránnyadó egyházi embereink nézeteit, kifogásait, kívánalmait is.

Ha már most valaki figyelmére méltatta, a miket mondtam s azt kérdezné, hogy: mit gondolok én, hogyan lehetne a jövőre a fentebbi kívánalmak szerint irányítani a lelkész-képzést? erre azt mondanám, hogy a mennyiben az egyházi törvények szerint, most már egyik vagyunk s nem az egyes kerületieké egyik vagy másik theolog. intézetünk, hanem mindenik az egyetem magyarországi reformált egyháze; alkottassék egy egységes lelkész-nevelési s tanulmányi rendszer mindenik

papnevelő-intézetünk számára, természetesen a főbb elvekre nézve. Ezt pedig kivétel nélkül vélném oly módon, hogy a theologiai tanárok tartanak egy kongressust Patakon, Pesten, Debrecenben vagy a hol akarják. Ha célraevetőnek látnák, talán az ég. evang. theol. tanárokkal együttesen, hiszen csak a liturgiánkban van eltérés, egyebekre nézve egyetértünk. Ott ténnek beható tanácskozás tárgyává a jövőbeli lelkész-képzés ügyét. Készítenék együttesen vagy az ág. evang.-tól külön-külön egy-egy munkálatot s ezt terjesztené fel azután maga konventjéhez s az állapítana meg azután véglegesen, hogy miképen és mire kell a jövő egyház lelkészzeit tanítani, előkészíteni! ... Hátha a középiskolai stb. tanárok és a tanítók is szültségesnek tartják az összejöveteleket s örökösön gyúrják a tantvert, irgetik-forgatják a tankönyveket, keresik a jobbat; szöveget volna, lealázó volna ez az oly nagy jelentőségű lelkesítő pályára készítő növendékek tanáraihoz, hogy közösen tanácskozzanak alkossanak egy tantvert?! ... Mert azt nem gondolom, hogy valaki azt higgye, hogy már birtokában van a legjobbnak, hiszen ez csalhatatlanságot feltételezne, a mit mi elítélünk s a szabad vizsgálódás elvénél fogva únos-úntalanul keressük mindenben a jobbat! ... Lehet, hogy egész jóakarut felszólalásom agyon hallgatják (?), mert bizony faji hibánk s gyengeségünk, hogy ha nem tartjuk is valamely intézményünket jónak, a Pató Pál-féle „raérünk” jelszavál szívesen agyon hallgatunk minden újítási, változtatási elvet és javaslatot, mert igen szeretjük a hégeli elvet a gyakorlatban, hogy jól van úgy minden, a hogy van! ... Mindegy! Én ezen szerény tanulmány keretében ezt a tárgyat is örömsz szóva tettem. Idéztem embereket, a kik nincsenek a lelkész-képzéssel melegegedve. Ha elhallgatják, a kiket e dolog illet, legyen. Az engemet nem szokott bántani, keseríteni.

Ismerve a gyakorlati lelkész pályát teendőit s kissé előre nézve a jövő felé, elmondtam ezen tárgyról is nézetemet. Befejezésül csak annyit, hogy az egyházi életben, t. i. a gyülekezetek életében, minden előhaladásnak, fejlődésnek a lelkész lehet az egyedül illetékes képviselője, apostola. Ha a lelkészek nincsenek megfelelően képezve, képesítve, ne várjunk, ne merészlünk jobb jövőt jósolni egyházunknak. A lelkészek fordul meg az egyházi élet! Tehát tegyük szövé a lelkész-képzés reformját! Tartanak a theol. tanárok maguk közt értekezletet s beszéljék meg ezt az ügyet; mert arra, hogy e tekintetben valami lépést tegyenek, kötelezi őket az a nagy jelentőségű állás, melyet e tekintetben elfoglalnak és a reformot tőlük várja e téren a magyarországi ref. egyház.

Gondoltam és jeleztem is fentebb, hogy isteni tiszteletünk rendszerének változtatásáról és az agendáknak különösen majd a változott viszonyok szerint való módosításáról is szólok meg valamit; de ezt a tárgyat most már egészen mellőzöm. Mellőzöm, mert úgy emlékezem, hogy legalább nálunk, tisztántul az esperesi kar már e tekintetben ki van küldve; másrésről ez már a lelkész értekezlet körébe tartozik; ennél fogva innen elhagyhatom. No, meg ez az értekezés úgy is nagyon hosszúra nyúlt. Hanem a lelkész-képzésből kifolyólag, a lelkézi díjazásról, a lelkézi fizetésről mondom még csak úgy hozzávetőleg, az összefüggés kedvéért egy pár szót. Keveset azért; mert e tekintetben már igen életrevaló javaslatok, kezdeményezések tetettek; tehát jóformán azoknak csak megvalósítását kell sürgetni. S ezt megteszem a következő számban.

KÖZÉLETÜNK.

Egyházmegyei gyűlések.

I.

A *felső-zempléni ev. ref. egyházmegye* március 28-án S.-a-Ujhelyben tartotta meg az évi rendes tavaszi közgyűlést *Kálnický János* esperes és *Boronkay Károly*, hivatalkor szerint legidősebb világi tanácsbíró elnökeite alatt.

A közgyűlést megelőző nap délutánján, előbb lelkesi értekezleti gyűlés tartott, a melyen az értekezlet hívása, sok ágú teendőinek részletes megvitatása mellett, abban történt megállapodás, hogy a mennyiben az egyházterület, híhetőleg már legközelebbi tavaszi közgyűlésén, egy szélesebb körű, sokkal hatékonyabb működést biztosító, vagyis *egyházkerületi lelkesi értekezlet* megalkotását fogja tanácskozása tárgyává tenni, csak azon lépés megtételével haladjunk tovább, hogy az értekezleti elnökök választassék meg. Az elnöki állásra, az arra minden tekintetben leghivatottabb — *Fejes István* tanácsbíró egyhangulag megválasztván, a jelen voltak a jövőbe vetett szép reményesség biztatásával fogtak az napon még reájok váró második nagy köteleességük teljesítéséhez, az egyházterületi jelentések felolvásásához, a melyekből a rendes közgyűlés tanácskozásának tárgyai bőségesen megszorodtak.

A közgyűlés reggelén esperesünk, buzgó segélykerelő ima után, testileg ugyan betegben, de a köteleesség teljesítése iránt mindig éber lélekkel és szívesen üdvözölte a közgyűlés tagjait s ugyancsak ő mely megnedülést keltő, érzenek szavakban emlékezett meg azon fájdalmas csapásról, mely magyar hazánkat s benne ev. ref. egyházunkat, épen legsarkalatosabb részei: a lelkiismeret- és gondolat-szabadság, az egyenlőség és testvériség szent eszméi megvalósítójának, *Kossuth Lajos* nagy hazánkfiának, Olaszországi földén, március 20-án történt gyászos halála folytán érte s indítványozta, hogy nemzeti büszkeségünk nagy alakjának történelmi érdemei és dicsőségben ragyogó emléke jegyzőkönyvünkben megörökíttessenek. Mely indítvány egyhangulag elfogadtatván, kimondatott, hogy a nemzet szabadságáért, előviláthatlan jogaiért hosszú, kinteljes bűjtőaszt és keserves száműzetés szenvedett, legérdemesebb magyar prófétának, a hazafisában hős léleknek örök fényben ragyogó neve és halhatatlan emléke jegyzőkönyvünk gyászlapján megörökíttetik és a lelkesek felhívának, hogy ápril elsőjén, a nagy halott földi maradványainak örök nyugalomra-tele napján, a nagy halott érdemeihez méltó gyászszertartás rendeztessék, a harangok meghuzásának és ezáltal is őszinte kifejezés adassék azon mélységes gyásznak, melyet a magyar haza minden tiszta érzesű és nemes gondolkodású honfival és honleányival közösen, a mi egyházamegyénk is egész nagyságában érez annak elhunytja felett, a ki hű volt mindhalálig.

Napi-rendre térve, olvastatott az egyházkerület múlt évi szeptember 18—19. napjain Sárospatakon tartott őszi közgyűlésnek a szupplikációk megváltása tárgyában az igazgatótanács által készített és az egyházmegegyékhez elfogadás, illetőleg vélemény-nyilvánítás céljából megküldött határozata, a mely annak a meleg érzületnek és áldozatkész buzgósnak őszinte nyilvánítása alapján, melyet e mi egyházamegyénk, a sárospataki főiskola és annak magasztos érdekei iránt érez, egyhangulag szívesen elfogadtatott, kiküldetvén egy bizottság, hogy a reánk eső összegnek, az egyházak népessége és vagyoni erjé-

hez mért kivételét eszközölje és erről részletes jelentést terjesszen be.

Az áldozatkészesség szép eredmények feltüntetésül feljegyezzem, hogy *Dókus Józsefnek*, szül. Rátkay Borbála ó méltóság, s.-a-ujhelyi lakos, a legenyvei egyháznak egy tengerzöld színű, aranyozott rojtjal gazdagon díszített, bársony uzartú terítőt; *Déry Dánielnek*, Egressy Nagy Amália úrnő, nyíregyházi lakos, a lasztóci egyháznak aranyhimzésű, kalászosokkal és aranyozott rojtjal díszített uzartúli és ugyanilyen anyagú és kivitelű szőszéki értékes terítőt; *Stépan Gábor* málcjai helyettes főgondnok ur a málcjai egyháznak 89 forint ajándékoztak; *János András* és neje *Ratz Borbála* bodzásujlaki lakosok pedig ezen egyház templomát ékesítették be a katedra fölé, 65 ft költséggel készítettet, díszes koronával. Csak a kezeim közt lévő adatok alapján szólva, *Bodzás-Ujlakon* a hívek 79 forint, *Garayban* 130 ft 10 krt, *Zemplémben* 17 frtot, *Szölöskén* 23 frtot, *Kiszteben* 18 frtot, *S.-a-Ujhelyben* *Csicsery Mihály*né szül. Nagy *Zsuzsánna* 1,500 forint ajándékoztak Isten dicsőségére, *Deregyén*, *Bánóc*, *Vásárhely* szintén meghozta áldozatát az Ur hajlékára, ez utóbbi hívei — dicséretes példaként — ezeket ajánlottak fel egy új, díszes tervű templom építésére s készek minden tőlük telhető elkövetni a végett, hogy még ez év folyamán szép templomuk felépülve és az isenitizstetel használatára átadva legyen, hogy ne kelljen magokat a rom.- és gör.-katolikusok díszes templomai mellett szégyenleniök. Imreg 1054 frttal, *Szölöske* pedig 350 frttal renováltá templomát, előbbi még 75 frtért záloges koronát is állítván a katedra fölé. Az egyházmegye méltó elismeréssel adozik mindnyájuknak.

Több egyházbán az előjáróság hanyagsága miatt rendetlenül kezeltetvén a tőkepenztek, midőn egyházamegyénk a lelkesek, gondnokok és presbiteriumokra a vagyoni felbősségei kimondotta, egyuttal utasította őket, hogy a kamatok pontos beszedésére, a tőkék telekkönyvi biztosítására, esetleg peres útján behajtására minden lehető megtegyenek, mert minden elveszett tőke és kamat rajtok fog megvétetni.

A tussai egyház köréből, a hívek részéről, azon kérelem terjesztetvén elő, hogy utasítsassék a lelkes, miszerint ne minden második, hanem harmadik vasárnap tartson magyar nyelvű isteni tisztélet: e kérelem elintézésére más módot nem talált egyházamegyénk, mint utasította a lelkeset, hogy tartsa figyelemben a lasztóméri, szintén től ajkú egyháza, épen hasonló esetből hozott és az egyházkerület által is jóváhagyott azon egyházmegyei határozatot, hogy a *magyar nyelven végzendő egyházi beszéd mellé től nyelven mondandó ima, s viszont a től nyelven tartandó egyházi beszéd mellé magyar nyelven mondandó ima esatoltassék, hogy így a magyar nyelre terjesztésének figyelemben tartása mellett, ezen nyelvet nem értők részére se veszítse el a templomban és ajlatlottság, jellegét.*

A nagytoronyai egyház tanítói-fizetés-rendezés ügyével kapcsolatban felmerülvén, hogy olyan helyeken, a hol tanító nincsen és a gyermekek vagy sehová, vagy pedig más vallásfelekezeti iskolába járnak, a vallás-és énektanítás van-e gondoskodva? Miután e tekintetben arról szerzelt az egyházmegye meggyőződést, hogy a tanítóhiányban szenvedő egyházakban — Morvát és a lelkesi tanítókkal bíró egyházakat kivéve — a vallás-és énektanítás el van hanyagolva: e nagy veszéllyel fenyegető baj megszüntetése céljából, utasították a lelkesek és presbiteriumok, hogy az ilyen helyeken a gyermekek vallás-és énektanításáról, a maguk hatáskörében, még a tanítói fizetés részben való felhasználása mellett is gondoskodni szigorú köteleességük tartásak.

Arról szerevén egyházmegyei tudomást, hogy az olyan közbeségi és hitfelekezeti iskolákban, a melyekben a tanítói fizetés 300 frt minimumig nem emelkedik, a tanítói fizetéseknek a jelzett összegig való kiegészítése már a folyó év szeptember 25-ik napjától a magas kormány által eszközöltetmi fog ot, a hol a törvényben előírt formák és okmányok alapján és a kir. tanfelügyelőségek, illetőleg a vármegyei közigazgatási bizottságok útján kérvényeztetik. Az ügy fontos és sürgős voltára való tekintettel felhivati rendelkeztek a lelkészek és presbitériumok, hogy az összes eddigi fizetést magában foglaló eredeti és értékelő díjelevekkel a főjegyzői hivatalhoz minden további sürgetés bevárása nélkül, június 30 napjáig mulhatatlanul terjeszték be, mert az ezt elmulasztó egyházak hosszú időre, vagy talán végleg elesnek a javadalmi pótlékok.

Elbírálás tárgyává tétetvén a *Dezso* Lajos által sok munkával és fáradsággal tanulmányal készített népiskolai tanterv, egyházmegyénk a tanügyi bizottság javaslata alapján, legnagyobb részben azokhoz a nézetekhez csatlakozott, a melyeket e lapok hasábjain közelebb *Ujj István* fejtett ki.

Mellőzve a mellőzendőket, csak azt említem meg, hogy kebelbeli egyházainkban összesen született 293 fi, 284 leány, meghalt 181 fi, 179 nő, házasodott 87 tiszta prot., 34 vegyes vallású pár.

Az iskola képtét feltüntető számsorozat megnyugtató adatokat tár elénk abban, hogy iskolaköteles van 725 fi, 620 leány, iskolába jár 773 fi, 623 leány, a melyre vonatkozólag megjegyzem, hogy az iskolába járók fűszámában 123, a leányok számában pedig 69 más vallású. Az ismétlő iskolára, fájdalom, igen kevés helyen van gond fordítva. Konfirmáltakot 131 fi, 95 leány.

Az a meleg óhajással zárom be jelen gyűlési tudósításomat, vajha minden hiány megszüntetve, minden baj orvosolva, minden szükség pótolva lenne és az anyaszentegyház az egyházpolitikai harcból jogcsorbulás nélkül jutva ki, oda jeyezhetnök ezt a vajudó évet boldogabb éveink közé!

Gyarmathy Soma,

egyham. főjegyző.

II.

A felső közbeségi egyházmegye f. hó 3-án tartotta tavaszi közgyűlést, Nyiregyházan, *Lukács* Ödön esperes s a gyermeke beteg ágya mellett aggódó gondnok el nem jeyetele folytán, előbb *Ujfalu*sy Béla, majd *Szeszlay* Károly világi tanácsbírák elnöklété alatt. A gyűlést az esperes úr könyeket fakasztó, a nagy nemzeti gyászban osztozó imája nyitotta meg, mely egész terjedelmében ki fog a jkőnyben nyomatni. Nyomban ezután esperesünk a kegyelet adójának meleg szívből fakadó kifejezései mellé a következő, egyhangulag elfogadott indítványokat terjesztett ez: 1. *Kossuth* Lajos emléké évről-évre, március 15-én népiskoláinkban megünnepeletessék; nagy tetteiről, jelleméről, hazaszeretéről, buzditó, oktató s jellemképző előadások tartassanak, s a tanítás szüneteljen. 2. Gyűjtsünk *Kossuth-alapot*, míg a töke felerősze olyan összeggém nem növekedik, a melyen, a Nyiregyházan felállítandó, protestáns nőnöveldében legalább 2 árva leány tanítható nem leendő; a másik pedig tökélsítessék, míg annyira nem emelkedik hogy Nyiregyházan, az egyház-téren *Bethlen* Gábor, *II. Rákóczy* Ferenc és *Kossuth* Lajos szobra felállítható nem lesz. 3. Felállítandó növeléndék *Kossuth* nevérol nevezzük s az ugynevezett tűzbiztosítási osztalékunkat

e célra fordítsuk. 4. *Kossuth* Lajos emlékéit jkőnyvankben mgörökítsük s családját gyászunkról értesítsük.

Ezután következett az esperesi jelentés tárgyalása, melynek során *Balogh* József geszterdi, *Csapó* Péter téglási, *Zsindely* Jenő kéri, megválasztott lelkészek hivatalaikban megerősítettek. *Némethy* Györgyre nézve pedig, — ki a bács-aranyosi egyházat sok adósság hátrahagyása után, hűdelni elhagyta — kimondatott, hogy a lelkesítő pályáról önként lemondotnak tekintetik.

Egy üresedésben levő papi tanácsbírói állásra, *Porzsoló* Ádám és *Keresztessy* Sándor között új szavazás rendeztetett el, hasonlóképen a tanítói gyámpénztárnál az ellenőri állásra *Varga* Antal és *Delegez* Sándor tanítók között. Tanítói gyámpénztárnokul: *Horváth* István választott meg ujjal. Az egyházmegyei gyűlésre, tanítói képviselőkul: *Delegez* Sándor és *Horváth* István választattak, a számvevő bizottságba pedig: *Kollonay* Dániel, *Veres* Menyhért és *Tóth* János.

Az 1893 évről előterjesztett közalapi számadás szerint, egyházmegyénköl befolyt 2057 frt 64 kr s hátrányban maradt 398 frt 97 kr; 36 frttal kevesebb a hátrány, mint az előbbi évben. A hátrányok teljes elűntetése céljából elhatározottak, hogy a mely egyházak előjárói év végig vagy a járulékot, vagy a hátrány kimutatását be nem küldik, 15 frttig terjedhető rendbirsággal sújtatnak az e. m. lelkesítő gyámpénztár javára. Az 1894. évi járulékl 2012 frt 10 krban irányoztatott elő, mely összeggém 14 frt 35 krral kevesebb, mint az előbbi évben.

Az államségely a nagyszámú kérelmezők között kiosztatott. Fájdalommal kell látnunk, mely nagy az epekedés az innen hulló, csekély morzsálek után.

Felémilitendőnek tartom meg, mint az egyházias buzgóság nem mindennapi megnyilatkozását, hogy a *nyiregyházi* egyház 10,000 frt, 42 év alatt, évi jasadékokban visszafizetendő kölcsön felvehetése iránt kérelmezett; ugyancsak az *úbrányi* egyház is 10,000 frt kölcsön felvehetésére kért engedély, egyetemleges kezesség mellett 5 év alatti teljes letörlesztésért. Mindkét helyen nagyobb mérvű építkezések lévén szültessek, — a hívek áldozatkészségének elismerése mellett, — az engedély örömmel megadatott.

Was Mihály.

III.

A f. borsodi ev. ref. egyházmegye folyó hó 3-4 napjain tartotta szokásos tavaszi közgyűlést a bátonyi egyházban.

A gyűlés megnyitása után, mielőtt a folyó ügyek tárgyalattak volna, egyházmegyénk gondnoka a szív mélyéről fakadó érzes hangjan emlékezett meg azon nagy vesztéséről és mely gyszáról, mely *Kossuth* Lajos nagy hazánkfianak elhunytával nemzetünket sújtotta; e tudat hatása alatt indítványozta, hogy mondja ki a közgyűlés miszerint:

1-ör. *Kossuth* Lajos nagy hazánkfianak emléket jeyzőkönyvében megörökíti.

2-ör a halála által a magyar nemzetet ért, pótolhatatlan vesztéség felett ezert gyászának és bánatának jeyzőkönyvében kifejezést adt és azt mint részvét-iratot a nagy halott fiainak megküldi.

3-ör felhívja a kebelbeli egyházak lelkészeit, hogy a *Kossuth* Lajos emlékének megörökítésére megindítandó gyűjtésnél segédkezni egyházunk hívei között szivesek legyenek.

4-ör a fenti célra a maga részéről szintén adományval járul.

Ezen indítvány a gyűlés minden tagja szívének és lelkének óhatásával találkozván, elfogadtattat s egyházmegyénk, mint a melynek zászlóján ugyanazon dicső, magasztos eszmék vannak felírva: a szeretet, felvilágosodás, szabadság, jog-egyenlőség eszméi, — melyekért nagy halottunk egész életén keresztül küzdött és fardott: az ő elvesztése miatti fájdalom terhe alatt ugyan, de az íránta érzett szeretet, ragaszkodás szívből fakadt érzéseivel és azon óhatással tette le, a minden igazán és nemesen érző magyar ember szívében ott élő, nagy hazafi sirjára a hála és elismerés soba nem hervadó virágiból font koszoruját, hogy egyházmegyénknek ezen osztakozó érzése enyhítse a nemzet nagy halottja fiainak lelkére borult sötét bánatot.

A kegyelet és hála adójának ezen lefizetése után az elintézésre váró ügyek tárgyalattak; a nevezetesebbek a következők voltak:

Az iredésben lévő két papi tanácsbírói állásra Debreceni Gábor, nyugalomba lépett esperes és Cizmadia Jenő választattak s erősítették meg. Bizonyos jól eső örömet érzett egyházmegyénk a felett, hogy nyugalomba vonult esperesét ismét a zöld asztalán láthatja s habár kisebb munkakörben is, de a közügyért munkálkodni tudja. Sok ily munka-szerető, kötelesség-tudó férfit adjon a gondviselés a protestantismusnak s akkor... annak ügyét félteli nem lehet!!

A szupplikációk megváltását egyházmegyénk elvben elfogadta ugyan, de a főtisztelű egyházkerület által, — az igazgatótanács javaslataira — kivánt összeget, — az egyházak presbiteriumainak meghaligatása nélkül nem ajánlhatja meg, sőt a fizetendő összeg mennyiségéről sem nyilatkozhatott, amennyiben az egyházakat lélekszám arányában terhelő összeg — a jelenlegi mostoha viszonyok között, midőn a hívek aldozatkeszsége minden oldalról annyira igénybe van véve — gyűlés által nehezen lesz eszközölhető; ha pedig kivetés útján eszközöltetik, egyházi törvényeink értelmében, az e feletti határozás a presbiterium jogkörébe tartozik. Mindent el fog követni azonban az egyházmegye, hogy a főiskola érdeke megóvassék.

A szupplikációk megváltásából befolyó összeget azonban — a javaslattól eltérőleg — feltétlenül és kizárólagosan a már oly régen szükségessé vált ötdik teológiai tanszék felállítására kívánja fordítani.

Vége-valahára nálunk is megalkot már az *egyházmegyei lelkészek értekezleti köre*. A múlt év őszén javaslat-készítéssel megbízott küldötték beadván munkálatait, az sokszorosítottani s a lelkészekkel vélemény-adás céljából közöltetni határozatot.

Az egyház-látogatási jegyzőkönyvekből arról győződött meg egyházmegyénk, hogy ha egyes egyházak a folytonos haladás útján vannak is, akadnak többen olyanok, melyek az anyagi szegénység miatt az összeomlás, a megsemmisülés szélén állanak; ilyen a csekély népességű szakácsi-egyház is, melyet úgy remél megmenteni egyházmegyénk, hogy *tökés segélyt* kérő folyamodványát az illetékes helyen melegen fogja ajánlani.

Ezeknek kívül mintegy 120, többnyire helyierdekű ügy tárgyalattat, melyeknek elintézése a gyűlés tagjainak s hivatalnokainak munkálkodását oly nagy mértékben vette igénybe, hogy csakis másfél napi időzés után hagyhatták el, köszönetüknek és elismerésüknek kifejezése mellett, a gyűlés tagjai szíves vendégszeretettel fogadtak bábonyi egyházat.

Bartha Mihály
e m papi főjegyző.

IV.

Az alsó-borsodi ev. ref. egyházmegye foyó évi aprilis 4—5 napjain tartotta meg az eger-lővi egyházban tavaszi közgyűlést, *Bornemisza József* esperes és *br. Vay Béla* gondnok elnöke alatt.

Az isteni tisztelut után, ismét csak a templomban összesereglett közönség előtt, Bornemisza József esperes mondta el ilhertet nyelvével és szellemű imajait; majd *br. Vay Béla* gondnok üdvözölvén a gyűlés jelenlévő tagjait és közönségét, — a gyűlést megnyitottak nyilvánította.

A körültekintő s a részleteket is fellelő esperesi jelentés tudatja, hogy az egyházmegyei aljegyzőre másodsor beadott szavazatok felbontatván, az eredmény az lett, hogy Szalóczy Pál mellett 16-, Bodolay István mellett 31 szavazat nyilatkozott.

Majd melegen emlékeztik Futó Sámuel böcsi lelkész s egyházmegyei tanácsbíró elhunytáról,* ki mindnyajunk szeretetének és becsülésének tárgya volt. Az örök emlékü IX-ik zászlójá veres sapkas kapitánya, — így szól az esperesi jelentés — meghódolt a hálal előtt. Itt maradt kedveseinek nyújtson vigaszt azon tudat: hogy a vesztéség nekünk is fáj; hogy gyászukban az alsó-borsodi egyházmegye is osztozik; a földbe tért porrézék pedig pihenjenek békén ott a böcsi templom tövében.

Egyházmegyénk népessége az egyházlátogatási adatok szerint 58,553. Született a múlt 1893 évben 2275; meghalt 1919; házasságra lépett 519 tiszta, 134 vettes; pár. Iskolakötelecs 6715; iskolába jár 6161; nem jár 554. Hltvallást tett 975, attért 36, kitért 25.

Az összes egyházak bevétele 111,202 ft 37 kr volt; kiadásuk 96,604 ft 67 kr. Tőképenze van 47,125 ft 80 kr. Alapítvány 16,999 ft 43 kr. Adóság 43,850 ft 80 kr. Magtárában van búza és gabona 2080 hl. és 86 l. árpa 452 hl. 93 l. zab 97 hl. 33 l. Penze változatott magtári tőkéje 13,092 ft 84 król áll. Jótékony adományok összege 6368 ft 01 kr, értékebe és befektetésekbe tett összeg: 66,692 ft 61 kr.

A felolvasott esperesi jelentés utolsó pontja elszomorítólag hatott egyházmegyei közgyűlésünkre, mivel abban Bornemisza József esperes búcsú-szava hangzott: érezze testi- és szellemi erejének hanyatlását, bevallja őszintén, hogy az esperesi hivatal viselése reá nézve immár teherré vált, — mit nem lehet csodálni — ha az egyházmegye tudja, hogy a munka különböző ágaiban már 35 év óta el egyházmegyénk szolgálatában De nem hagyhatja el helyét úgymond 6 — míg egy a nagyméltóságú gondnok, mint az egyházmegyei tanácsbíró uraknak, és az egész egyházmegye közönségének halaját nem nyilvánítja lelki jóvoltáért, rokonszenvök, ügyelmök örökbecsű ajándékaiért, melyekkel hivataloskodása alatt elhalmoztak. Legyenek áldotok, boldogok mindannyian — s tartsák meg jó emlékekben távozó szolgájakat.

E szavak után és hatása alatt egyházmegyei közgyűlésünk megkísérelte, hogy búcsúzó esperesünket szándoka megváltoztatására bírja; de hasztalan volt minden kérés és marasztaló szavunk, kijelentette, hogy lemondása határozott és meg nem változtatható. Így a tények kényszerre előtt kénytelenek voltunk meghajolni, lemondását elfogadni annak, — kinek ha minden ténylet elfeledjük is, — de nem feledhetjük el azt, hogy ezelőtt három évvel ő tette le az első alapot az általa felajánlott

* Több oldalról jött tudakozódásra, őszinte sajnálattal tudatjuk, hogy a b. e. s nekünk több tekintetben kedves férfitről — noha itt is, ott is kopogtatunk — nekrológot nem szerzhettünk. Szerk.

összeget egyházmegyénk lelkész özvegy-árva-gyámintézetnél, mely ma 5319 frt 90 król áll, nem válhatunk meg tőle a nélkül, hogy mi is ne kívánjuk neki, hogy hű fíradása után a jól megérdemelt nyugalmat övei körében meg sokáig élvezze.

Az így megüresedett esperesi hivatal ideiglenes betöltésére *Tóth Dániel* mint legidősebb tanácsbíró kéretett fel, s annak törvényes betöltése végett az egyházak szavazatra hívatnak fel, a szavazat beadásának véghatár idejéül június hó 15-ike tüzöttet ki. Ugyancsak ekkor kell beadni a néhai Futó Sámuel halála után megüresedett tanácsbírói szék betöltése végett is a szavazatok a helyettes esperes úrhoz.

Majd Lengyel Sámuel tanácsbíró emelkedett fel is meglehetően emlékezett meg nemzetünk nagy hallottjáról Kossuth Lajosról, kinek oly nagy része volt az 1848. XX-ik t. c. megalkotásában, s következő indítványát terjesztette elő: a nagy halott emlékezete egyházmegyénk jegyzőkönyvének lapjain megörökíttessék; hogy fiaihoz részvétirát intézzék; hogy felállítandó szobrara minden lelkész és presbiterium gyűjtést eszközöljön. Ezen indítvány egész lelkesedéssel tette magáévá egyházmegyei közgyűlésünk s annak megvalósítását határozatilag kimondotta.

Szalóczy Bertalan elválasztott böcsi lelkész állomását megerősítettett, sőt saját kérelmére, felízetés élvezése és azon ígérete mellett, hogy az özvegyet a lakásában nem háborgatja, hanem magának lakást bérel, megengedettett, hogy azt, a folyó év tavaszán elfoglalhassa. Ugyancsak szótöbbséggel megerősítettett Thury Sándor is a geszti lelkési állomáson.

Malyl felüli kereset után megtalálta tanítóját, Nagy Simon beszercei tanító személyében, ki is a szokásos eskü letévése után beörösítettett.

Az egyházmegye fegyelmi bírósága két esetet tárgyal, az egyikben felmentő, a másikban elmarasztaló ítéletet hozott.

Több, helyi érdekű dologgal és azok elintézésének mikéntjével nem akarván az olvasó közönséget fárasztani, beáram tudósításomat azzal, hogy a gyűlést kebelebe fogadó *eger-lővői* egyház előjáróinak, különösen lelkészének az egyházmegyei közgyűlés nevében, annak szives ellátásáért elismerésemet és köszönetemet nyilvánítottam.

Sólyom Gyula,
e.-m. főjegyző.

Az *abauji* ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlést ápril hó 3—5 napján szokott helyén, Göncön tartotta meg.

A gyűlést első napján 3-án reggel megszólaltak a gönci templom harangjai, hívogatta a kegyelet ünnepléyre melyet, boldog emlékezett *Verecs Sámuel*, volt esperes emlékére rendezett egyházmegyénk; a helyettes esperes és gondnokunk vezetése alatt a szépszámmal egybegyűlt egyházmegyei közönség, a városi hívekkel egyesülve vonult az isten házába, hol még a nemzet nagy halottja felett tartott gyászünnepeletől ott maradt kegyeleti külső jelek buzgóbbá, készségebbé tették a szívet a kegyelet gyakorlására, az ószinte részvét nyilvánítására, a mit a gyülekezet a XC-ik zsolttal, a gönci énekar gyászdzallal, *Idrányi Ferenc* h. esperes imával, *Oláh Péter* főjegyző pedig emlékezéseddél tolmácsolt, Utóbbi kimutatta; miként lehet csendesen, hivatásának élve, Isten országát e földön munkálni s terjesztetni, miként lehet kitartással porszemekből nagyobb halmokat építeni; miként lehet a krisztusi magasztos

éltől, a szeretettől vezéreltetve, embertársaink bizalmát, ragaszkodását kiérdemelni.

A tulajdonképeni gyűlés szokott helyén, a város-háza nagytermében *Idrányi Ferenc* h. esperes, segédlelem kerő imájával vette kezdetét, a mely után *Csomóryi László* gondnok vette át a szót, remegő hangon emlékezett meg a nemzeti nagy gyászról, mely *Kossuth Lajos* halálával a hazát érte; futó pillantást vetett a nevéhez fűződött nevezetesebb eseményekre, melyek protestáns egyházunk fejlődésére is befolytak. Egyházmegyénk egyhangulag magáévá tette a gondnok azon indítványát, hogy Kossuth Lajos emléke jegyzőkönyvünkben megörökíttessék s ezen jegyzőkönyv, részvétirát kíséretében, fiainak megküldessék. Majd rámutatván a ránk váró néhez mnnkára, melyet az újabb törvények életbeletetésének intézkedései élénkbe szabnak, üdvözölte a gyűlés tagjait, s a gyűlést megnyitottak nyílvántotta.

Idrányi Ferenc h. esperes terjedelmes jelentést olvasá fel; elején kiterjeszkedve az úgynevezett egyházipolitikai kérdésekre, s kimutatva, hogy ha egyes események, például az úgynevezett elkeresztelési rendelet befolyással voltak is a kérdések napirendre hozásánál; ő úgy látja, hogy legnagyobb befolyással volt erre az idő, mely kérelhetetlenül és visszavonhatatlanul hadat élre s eltiporja a azt a ki bitor lélekkel akarja haladását megakadályozni. Birálja a kath. klérus magartatását, érveikkel mutatja ki azt a sokféle hamisságot és képtelenséget, melyet a hierarchia hada úgy az általa rendezett közgyűlést, mint az általa fenntartott sajtó organumaiban napról-napra hirdettet és hirdet. Vigyázatra s őrállásra int.

A vallásérkölesi élet virágzik; annak tanúbizonyságául vehető azon 7322 frt 37 kr tevő adakozás és 18500 frt 64 kr tevő építkezés, melyről az egyes egyházak elszámoltak.

A nevelés- és oktatásügy nem hanyatlott ugyan; de aggasztó körülmény a mindinkább növekedő tanítóhiány. Ezen hiányt még inkább növelni fogja a tanfelügyelő jelentése folytatán az 1893. év 3011. sz. alatt kiadott kult. minisztr. rendelet, mely utasítja azon tanítókat, kik egyházmegyei tanítói oklevéllel bínak s ennek alapján a nyugdíjintézet tagjailt is felvétettek — állami oklevél szerzésére s eirendeli a lelkész-tanítósgok szétválasztását. Egyházmegyénkben ez idő szerint 10 tanítói állás van üresdedben. Iskolaköteles fi 1080, nő 1916, összesen 3896. Iskolába jár fi 1883, nő 1786, összesen 3669; nem jár 227. 323 ism. iskolaköteles közül jár 304. Hitvallást tett 325 fi és 296 nő, összesen 621. Lelkészszám 33254, született 1215, meghalt 902, szaporodott születés által 313-mal, mig kitérés által fogyott 9-el, mert az áttértek száma 9. mig a kitérték 18; házasodott 291 pár, *de ideiglenes házasságok*

Az egyházlátogatási jegyzőkönyvekből egyházmegyénk vagyonai állása következő képet mutatja: 122,128 frt 80 kr tőke pénzszemben van terhelő adósság 20,584 frt. Az egyházak összes bevétele 72,452 frt 50 kr, kiadás 57,397 frt 39 kr, a pénztári maradvány, mivel négy egyházban tul kiadás van: 15,213 frt 93 kr. Domesztika-hátralekéből, évi járulékból s tökétermesztői adományból befizettetett 1661 frt 08 kr, elküldetett a földhatalintézetnek; hátralek a múlt évben, még 207 frt 16 kr volt, az ez évre áthozott hátralek összege 53 frt 61 kr. A jelen évre megállapított közalapi járulék 1486 frt 79 kr. Az egyházmegye különböző pénztárakból 1061 frt 50 kr segélyt nyert, mely szegény egyházak, lelkészek, tanítók és özvegyek közt osztottat ki.

A halál ez évben is kivette a maga adóját, Veress Sámuel espresen kívül, kiról már emlékeztünk, egyházmegyénk két veterán munkását, a 84 éves Nagy Gábor, nádasdi lelkész és az érdem keresztel is kitüntetett Tóth József, göncruszakai tanítót szolgáltotta el az Úr; mindkettő több, mint félézázadon keresztül híven munkálkodott az úr szőlőjében. Aldva legyen emlékek!

Az espresi hivatalra beadott szavazatok bontattak fel; megértésről azon nem mindennapi eset, hogy a beadott 70 érvényes szavazat közül Antalfy László, egyházmegyei tanácsbíró 35, Idrányi Ferenc h. espres ugyanacsak 35 szavazatot kapott, s a sorsot kellett felhívni; a főjegyző balkeze döntött, ki az urnából Antalfy László nevet húzta ki; ki is engedve az egyházmegye kérésének, az esküt letette s miután jól átgondolt beszédben körvonalozta a munkát, mely reá e fontos s szép állás betöltésénél varakozik, jelezte működésének vezérelvét; a szeretet s a törvények szigorú megtartását s az egyházmegye jóakaratu támogatását kérve, lelkes eljénzés között székelt elfoglalta.

Ugyanez alkalommal tette le az esküt a már a múlt gyűlésünkön elválasztott világi tanácsbírák, Csoma József, ki a mellet, hogy lelkesen ajánlotta fel magát az egyházmegye szolgálatára, azal is meghálalta a bizalmat, hogy a pár évvel ezelőtt testvére által alapított Csoma-alapítványt 1000 azaz ezer forinttal növelte, mely alap a szegény lelkész-árva tanítására szolgál. Fogadjá a nemeskeblű adományozó itt a nyilvánosság előtt is egyházmegyénk halás köszönetét.

Kádár János kassai segéd lelkész Cécsebe, Sárkány József abaujárvi segéd lelkész Czécére, Frenckel Bertalan szemerei lelkész Szesztára rendes lelkészéül beérősítették. Tanítót változás nagyon sok volt; ez vonta maga után több tanítói kárta megörösitését. Bizony látszik abból a szegénység, s ebből is indokolható a tanítóhiány. Nem érdékeltlen megemlíteni, hogy volt olyan kárta is melynek végszáva így szól: „az elfogadó számlása ki magának belőle a 300 frtot. Ez úgyne elv elvi jelentőségű határozat is hozatott; nevezetesen: a tandíj címen eddig fizetni szokott csirke és tojás pénzértékre változtatandó; egy tojásért 4 fillér, egy csirkéért 50 fillér megváltási díj fizetendő; meghagyatott az egyházaknak, hogy az egyházmegye ezen határozatát esztől-estére érvényesítsék.

Egyházmegyénk nem tettehe magáévá az egyházkerület azon ajánlatát, hogy a szupplikacionális megváltást az igazgató tanács által javasolt 300 frtra emelje fel, mert az e címen bevallott 108 frt 95 kr híven lett az egyházmegye által kimutatva; nem már azért sem, mivel csekély számú s folytonos szegénységgel küzdő egyházakat újabb adóval megterhelni annyi volna, mint azoknak létérédekét veszélyeztetni. Helyt ad azonban azon határozatnak, mely szerint a világi tagok által eddig fizetett szupplikacionális váltás espresi felszólítás által biztosíttassék.

A »Kovács-Komjátí alapítvány« kamata, mely két oly lelkész özvegyét segélyez évenként 150—150 frtal, kinek középiskolában tanuló gyermekök van, az alapítvány értelmében titkos szavazattal, özv. Budaházy Sámuelné és özv. Dienes Jánosné lelkész-özvegyeknek adatott ki három évre.

Utastísképpen adatott a lelkészeknek, hogy ott, a hol tanító nincs, legalább a vallásoktatást végezzék. A lelkésztanítóságok összeiratnak; — lehetőleg elküldött a lelkézi fizetést a tanítói fizetéstől — s a püspöki hivatalnak felterjesztetnek.

A különbéféle pénztárak megvizsgálására bizottság küldetett ki, valamint megválasztatot a domesztikai pénzkészítő bizottság is.

Az egyházkerületre küldöttéül, az elnökségen kívül, Idrányi Ferenc, Füzy János egyházm. tb. és Oláh Péter főjegyző, Bárczay Ödön, Szentimrey Gyula és Csoma István vil. tanácsbírák vaslatatnak meg rendes tagokul, pöttagokul Kovács Béla, Revész Kálmán, Csoma József, egyházm. tanácsbírák; Dobozy Pál és Komáromi István.

Világi aljegyzőül az egyházak szavazásaival Dobozy István szépsii szolgábir lett.

Az egyházmegyénket érdeklő államsegély 15%, a határozat értelmében az egyházm. gyámintézeti pénztárt fogja növelni.

Felir egyházmegyénk az egyházkerületre az irant, hogy a kult. miniszternek 60997. sz. leiratá, mely a vagyonatlan csendörök tetemet díjtalanul rendelni eitemetni, hatályon kívül helyeztessék; mert lelkézi karunk az állam-hatóság részéről már most is sok ingyen teherrel meg róva s az még az utadót sem akarja elengedni a lelkészeknek.

Miután egyes egyházak ügyes-bajos ügyei részint a gyűlésen, küldöttség által elintéztettek, az egyházi-togotási jegyzőkönyvek felolvasása után a gyűlés 5 én déiben véget ért.

Ujj József,
egyházm. aljegyző.

Az abaujárvi ev. ref. tanító-egyesület közgyűlése.

A címben nevezett egyesület 1894. évi április hó 2-án tartotta meg rendes évi közgyűlését Göncön, Kovács Béla szépsii lelkész előnklete alatt, ki — ez évben foglialván el először az elnöki székét — hosszabb beszédet intézett a közgyűléshez. Felemlítte ebben, hogy különösen a fiatalabb tanítók között általánosan elterjedt ama nézet, hogy a községi vagy állami iskolákban sokkal előnyösebb a hivataloskodás s ezek óhajta várják azt az időt, midőn a felekezetek kötelekeiből szabadulva, az állam szolgálatába léphetnek; pedig saját tapasztalatai után, mint bizonyos mondhatja, hogy reményeikben csalódni főgnak. Mig ugyanis az ev. ref. tanítók a lelkészekkel, mint hivatal-társakkal testvériesen, egymást kölcsönösen támogatva, munkálkodnak a vallásérvékes élet és a néprnevelés megállapításán, illetve előbb vitelen, addig a községi s állami tanítók nem ritkán szolgabánásmódban részesülnek felesleges hatóságai részéről. Kéri az egyesület minden tagját, hogy viseltesenék szeretettel ev. ref. egyházunk irányában annyival is inkább, mivel ennek előjárói jó akarattal igyekeznek előmozdítani a tanítóság ügyét.

Majd a nemzet nagy halottjáról Kossuth Lajosról emlékeztet meg megható szavakkban s hozzánk újra alkotójának érdemeit s halála felett érzett mély fájdalomakat jegyzőkönyvben megörökíteni javasolja.

Megemlékezik még azon vesztéséről, mely egyesületünket egy érdemes tagjának, Tóth József göncruszakai tanítónak halálával érte, ki 84 évre terjedő életéből 59 évet a tanúgy szolgálatában töltött el előjárónak melegegedésére s indítványozta, hogy emléke jegyzőkönyvünkbe iktatassék.

Végül megköszöni az egyesület bizalmát, melyet személye iránt tanusított akkor, midőn egyhangulag elnökövé választotta s igéri, hogy e bizalmat megerősélni, az egyesület ügyeit szívet, lélekkel szolgálai főterekvése leend.

Az emelkedett hangú megnyitó beszéd után közgyűlés elnökehez való ragaszkodásának, szeretetének lelkes éjénzésben adott kifejezést s indítványait elfogadta.

Az állandó választmány Kassán, 1893. évi június hó 14-én tartott gyűlésének jegyzőkönyve olvastatott fel ezután, melynek tárgyai voltak: a pályakérdés kitűzése, a körök részére megvitattás végett kitűzendő pedagógiai tétel megválasztása, a könyvtár részére a közgyűlés által engedélyezett összeg erejéig megvendő könyvek kiszemelése, az állandó választmány tagjainak oly módon való összeállítása, hogy abban az elnökök, alelnökök és főjegyzőn kívül minden kör egy taggal legyen képviselve, a Dezső Lajos államképzései igazgató által készített tanterv megbírálására kiküldendő bizottság megválasztása.

Pályakérdésül: „Az ev. ref. elemi népiskolák állapota 1868-tól napjainkig, különös tekintettel abaui ev. ref. egyházmegyének tanügyi állapotára” című tételt tűzte ki a választmány, a vita tétel címe pedig a következő: „A vallásos nevelés hiányait pótolhatja-e az iskola? Ha igen, miként; ha nem, miért nem?” A könyvtár részére Ballagi Király Egyetemes földrajz és Magyar Birodalom leírása című műveit vette meg a választmány. A Dezső-féle tanterv megbírálása Vita Károly alelnök elnökléte alatt, Tóth Lajos, Hollár Endre, Rozgonyi János, Kone Dániel, Kiss Sándor, Lénárd Domokos és Vass Ádám tagokat hívta fel a választmány.

Közgyűlés a választmány minden intézkedését helyben hagyta.

Az ev. ref. elemi népiskolák állapota 1868-tól napjainkig, különös tekintettel abaui ev. ref. egyh. megyének tanügyi állapotára” című pályakérdésre beérkezett egy pályaműt olvastatott ezután a bírálatokkal együtt.

Bírálok nézete szerint írója nem oldotta meg a kérdést, minek okát abban találják, hogy kútfórással nélkül, csekély tapasztalataira támaszkodva dolgozott. Erdeme a jó felosztás és a szép írály. A 10 főt tevő második díjat ennek dacára kiadni véleményezik az írónak, de nem a pályakérdés megvilágítása körül szerzett érdemeiért, hanem jóakaratu munkálkodásáért.

Közgyűlés a bírálok véleményét elfogadta s a 10 főt jutalmat a munka szerzőjének, Láng Lajos deveszeri tanítónak kiadta.

Ezután a jövő évi pályakérdés kitűzése került szónyegre. Közgyűlés a jelen évi pályakérdést, minthogy annak helyes megoldását szükségesnek tartja, újolag kitűz, buzdítván tagjait a szorgalmas munkálkodásra. Pályadíj 30 főt tűztek ki oly formán, hogy az első, abszolút becsű mű jutalma 20 főt legyen, a második, kevésbé becses munka írója pedig 10 főt kapjon.

Kossuth Lajos nagy hazánkfianak szobrára közgyűlés 10 főt szavazott meg.

Kun József pénztárnok számadása megvizsgáltatván, kitűnt, hogy a bevétel az 1892. évi pénztári maradvékkal együtt 202 főt 36 kr., a kiadás 62 főt 52 kr., pénztári maradvék 1894-re 139 főt 84 krajcár.

A pénztári számadás után Vass Ádám győrkéi tanító indítványát tárgyalta a közgyűlés. Az indítvány az 1893. évi fizetés rendezéséről szóló XXVI. t.-c. 8. §-ának s a végrehajtására vonatkozó 29751. sz. miniszteri rendelkezés sérelme voltát kimutatván, felhívja a közgyűlést, hogy a sérelmek orvoslása végett, lehetőleg az összes tanító egyesületekkel szövetkezve, minden lehetőleg tegyen meg.

Az indítványt helyesüléggel tudomásul vette a közgyűlés s határozta, hogy az indítvány szellemében fog eljárni.

A gyámintézet számadás megvizsgálására kiküldött bizottság jelentése olvastatott ezután, melyből örömmel győződött meg a közgyűlés, hogy 5988 főt 16 kr. tevő tőkéje lassan bír, de szaporodik s kezele a legjobban kezeiben van.

Ezzel kapcsolatban indítványoztatott, hogy a gyámintézet alapszabályok azon pontja, mely a tagoknak 5% mellett 50 főt segélyt biztosít, oda módosítsassék, hogy a kamat 6% legyen.

Ez indítvány nem fogadtatott el.

A főjegyző évi jelentésére került most a sor. A jelentés sok hiányt tüntet fel a körök működésében, melyek között első helyen említendő a tagsági díjak nem fizetése és az, hogy a tagok nem látogatják a gyűléseket.

Közgyűlés a régi tagsági díjak beszedésére a nagytiszt, egyh. megyei közgyűlés útján az egyházlátogató lelkes urakat kéri fel; a gyűléseken meg nem jelenő tagokra pedig a nt. egyházmegyei közgyűlés jóváhagyása reményében 1 főt pénzbírságot szab.

Szendrei István a vadászati tanító olvasta fel ezután értekezését, melyet a körök részére kiküldött vita-tétellel írt. A vita tétel a következő: „A vallásos nevelés hiányait pótolhatja-e az iskola. Ha igen, miként, ha nem, miért nem?” Értekezésének eredménye az, hogy az iskola csekély kivétellel pótolhatja a vallásos nevelés hiányait, mely nézete a közgyűlés helyeslésével találkozik.

A tanterv-bírájaira kiküldött bizottság jelentését a közgyűlés helyesléssel fogadta s azt a nt. egyh. megyei közgyűlés elé terjesztési határozta azon megjegyzéssel, hogy az egyházi ének tanítására 1 óra helyett 2-öt kíván, a csendes foglalkozásra szánt időt pedig ismétlésre öhajlja fordítani, mivel a tanterv írója nem gondoskodott.

Elnök azon miniszteri rendeletre hívta fel a közgyűlést figyelmét, mely szerint mindazon tanítók, kik oklevéllel nem bírnak, továbbá azok, kik az egyh. megyei vizsgálat bizottság előtt tettek tanközpont vizsgálatot, ha 1868. után lettek tanítókká, folyó évi június hó végéig államképzései oklevél szerzésére utasítottak; ha pedig azt meg nem szerzik, nyugdíjaztatnak, esetleg nyugdíj nélkül elbocsátatnak. Indítványozza ezután, hogy tekintettel a nagymérvű tanító-hiányra, továbbá arra, hogy az egyházmegyei oklevéllel bíró tanítók kötelességeiket mindenkor hiven teljesítették, kéressék fel a nt. egyházmegyei közgyűlés, hogy e rendelet visszavonására tegye meg a lépéseket, vagy legalább az egyházmegyei oklevelek érvényesítését szorgalmazza.

Közgyűlés az indítványt elfogadta, s kérvény megírásával s az egyházmegyei közgyűlés elé terjesztésével Vita Károly, Vass Ádám, Koroc Dániel tagokat bízta meg.

Kun József pénztárnok, Koroc Dániel főjegyző, Láng Lajos jegyző újabb 3 évre egyhangulag megválasztottak.

Az egyetemes gyűlésre képviselőül Vita Károly alelnököt választotta meg a közgyűlés.

Több csekély fontosságú ügy letárgyalása után a közgyűlés véget ért.

Koroc Dániel

egyfői főjegyző.

A tiszáninneri ev. ref. egyházkerület közgyűlése.

A Tiszántúli ev. ref. e. kerület gyűlése, szokott helyén Debreczenben, megnyitott f. hó 9-én, főt. Kőr. Áron püspök úr szép alkalmi imájával, melyben a főiskolára tett adományokról és a törvények kihirdetésé-

ról, párhuzamban a Mózes által egykor kihirdetett törvényekkel, megemlékezett.

Majd elnöki megnyitójában a *Kossuth Lajos* halálával a magyar nemzetet sújtott gyászt esetelte s indítványozta, hogy jegyzőkönyvünk első lapja Kossuth Lajos emlékének legyen szentelve és fiaihoz részvét-iratot intézzen a kerület. Elfogadtatott.

Jelentést tett ezután püspök úr a debreceni egyetemre kötött adományok és ajánlatokról, melyek pénzben s könyvekben 80,000 forint körül vannak, Debrecen város 200,000 és a debreceni ev. ref. egyház 50,000 frtos adományon kívül; megnyugtató tudomásul szolgolt.

Béke Mihály e. ker. tanácsbíró és Dr. Török József emléke örökítettén, előbbi helyének betöltésére szavazás rendeltetett, Dr. Török József helye akkor fog betölteni, ha előbb a főiskolai orvosi s a tanári teendők külön-külön körvonaloztatnak.

Jelerte végül püspök úr az egyházpolitikai viták megindulását s is kifejezést adott annak, hogy bizony ezek egyházi életünket is közelről s melyen érintik; azonban miután a liberalismus győzelme mindig a protestantismusnak is győzelme, okunk van rá, hogy inkább jót, mint rosszat várjunk tőle.

Majd bejelentvén, hogy mélt. *Vályi János* főgondnokunk családi szomorú körülményei miatt meg nem jelenhetik, felkéri méltos. *Horthy István*, legidősebb e. m. gondnokot a társ elnöki szék elfoglalására.

Ezután a bizottságok választatták meg: a gazdasági tanács, e. ker. pénztár, Szilágyi-Andahazi intézet számadásainak megvizsgálására, szavazatok felbontására stb.

Tárgyaltatott a beregi esperes-választás. A delegált e. ker. vizsgáló bíróság 32 rendbeli kihallgatást eszközölvén, kitünt, hogy e választásba főispán, szolgabíró, e. m. gondnok, sőt más vallásuk is belolytak és kitünt Tóth S. előadó szerint, hogy úgy egyik, mint másik részről szabálytalanságok és tulkapások voltak észlelhetők. Hosszu és heves vita indult a tárgy felett. A Sütő megerősítése mellett szóltak fel: Grf. Dégenfeld József, Szöllösi Antal, György Endre, — ellene K. Tóth Kálmán, Uray Imre, Kiss Albert, kik az új választás elrendelését sürgették. Sütő Kálmán szavazat-többséggel megerősítették.

Felvetették az egyházi törvények végrehajtásához készítet *Utasítás*. — Csekély módosítással úgy, a mint a Debr. Prot. Lapban közöltetett, elfogadtatott. Egy módosítás, hogy Békés-Banat 3 egyházi és 3 világi képviselőt küld az e. kerületre, a népesebb e. megyék 2—2, a kevésbé népesek egy egyházit, egy világit.

A népiszkolai tanügyi bizottság szabályzatának oly módon való átírólgozására, hogy a felügyeletbe a debreceni főiskola felügyelete is bevonassék, számos tagból álló küldöttség menesztetett.

Az e. megyék e a szegények és árvák gondozásáról való szabályzat készítésére utasítottak.

Az agenda szerkesztése is érintvén az *Utasítás*-ban, miután e tárgyban az esperesi kar régebben megbeszélte, véleményének mielőbbi betérjesztésére felhivatott.

A szupplikáció beszűntetvén, az egyházak felhívának, hogy adományaikat az esperesek útján juttassák be az e. kerület pénztárába.

A tanítók esküföjtését az e. ker. népiszkolai tanügyi bizottság állapítandja meg.

Az *Utasítás* letárgyalása után a törvény kihirdetvén, kimondatott, hogy a mai nappal az új törvény életbelép.

Az e. kerületi világi aljegyzőségre beadott szavazatok felbontatván, Ujfalussy Béla 186 szavazata ellenében Dr. Baconi Lajos, megválasztatott.

(Vége köv.)

Az ungvári peres kérdés.

Az ungi ev. ref. egyházmegye nagy érdeklődéssel nézett a folyó hó 5-én és 6-án Nagy-Geóczben megtartandó és megtartott közgyűlés elé. Előidézte ez érdeklődést a sok actualis kérdésen kívül, az ungvári egyháznak az az állapota, a mely közte és tanítója közt 1892 óta, vagyis attól kezdve áll fenn, a mikor a tanító, bizonyos hagyományi ingatlanok jövedelmének egy negyed részét, mint *éneklész-organista** kereset tárgyává tette.

A helyzet könnyebb megérthetése szempontjából szükségesnek tartom az előzményeket itt úgy leírni, a mint azt a bemutatott acták igazolják.

1870 évi december 27-én özv. Diószeghy Dániel né volt ungvári lakosné, az ungvári 415 sz. telekjegyzőkönyvben felvett 565. és 566. helyrajzi szám alatt lévő házak és ingatlanok az ungvári ev. ref. egyháznak ajándékozta, fontartva magának az *életfogytiglani* haszonélvezeti jogot; kikötötte ebben az okmányban, hogy az elajándékozott házak jövedelme fele részben az ungvári ref. lelkész, egy negyed részben az éneklész-organistát, és egy negyed részben a házak fontartására szükséges költségek alapját fogja illetni.

Ezen ajándékozás szerződés alapján a tulajdon-jog ugyancsak december hó 31-én az ungvári reformata egyházra az adományozó életfogytiglani haszonélvezetnek fejtartására mellett bekebelezetett.

Az 1871 év márczius hóban azonban észbe jutott ajándékozónak, hogy jó lenne a jövedelem mikénti használatára néze masként intézkedni s a nélkül, hogy e tekintetben, a tulajdon-jog bekebelezési és az ajándékozás okmány alapján már jogokat nyert lelkész, éneklész-organistát, és az épületek feartására és gondozására hivatott egyházi közegeknek megkérdte volna: állítolag egy végrendeletet készíteni, melyben az éneklész-organistának már előbb ajándékozott egynegyed-részből jövedelmről másképen rendelkezzék.

Az ungvári ref. egyház és a lelkész fele-felérésben rendszeren lúzza ezen házak jövedelmét 1892-ig, a mikor is a tanító, ki az éneklész-organista-teendőket is végzi, az egyházmegyéhez keresetet adott be, melyben a töle 17 évig elvont, évenkénti 62 ft 50 kr jövedelemnek megtérülést kérte. Az ungi egyházmegye 1892-évi, Gálóciban tartott közgyűlésén az éneklész-organista-tanítónak ezen keresetet jogosultnak találván, az elvont évi 62 ft 50 kr 1892-iki évtől fogva megtérítte, s azt néki kiadandónak rendelte.

Ezen egyházmegyei ítéletet úgy a keresetet beadó éneklész-organista-tanító, valamint az ungvári ev. ref. egyház is a főtiszteletű egyházkerülethez megfellebbezte s ez által az egyházmegye határozata jóváhagyatott.

Az ungvári ref. egyház ezen határozattal megelégedve nem lévén, a presbitérium 1893. évben az egyházmegyei perújratást adott be, meléleke chez egy végrendelet kivonatát, mely 1861 március hóban kelt, melynek tartalma szerint a már fentebb jelzett változást akarta ajándékozó keresztül vinni. — Az egyházmegye nek 1893-ban Mokesában megtartott közgyűlésén ezen

végrendeleti kivonat nem fogadtott el alapul, s az egyházmegye fentartotta előbbeni határozatát, mely szerint a házak jövedelmének egynegyedrészre az éneklész-organistának kiadandó; s midőn ezen perújítási kérdésben hozott határozat az egyházkerülethez megfeleltetett, cz olly értelmű határozatot hozott, a melylyel a perújításnak ugyan helyt ad, de utasítja az egyházmegyét, hogy a perújításhoz becsatolt végrendeleti kivonatot figyelembe véve, hozzon az ügy érdemében határozatot.

Most már jogi szempontból lévén e kérdés elbirandó, azt hiszem, hogy az ily nemű jogi kérdésekkel foglalkozó egyházkerületi képviselők és tanácsagok nem fogják rossz néven venni, ha hazai törvényeinket figyelembe véve azon nézetünknek adunk kifejezést, hogy az ungvári ref. egyház álláspontja nem áll azon törvényes színvonalon, melynek alapján egyházmegyénk gálóczi közgyűlésén hozott határozatát megváltoztatathatná, mert az ajándékozási okmány 1879. december hó végén származván, az ajándékozó magának csakis az életfogytiglani haszonélvezetet tartotta fenn, és nem kötötte ki azon jogot, hogy halála esetére az elajándékozott vagyon jövedelmének mikénti felosztására nézve végrendeletileg újból rendelkezhessek. — Már pedig, ha az ajándékozási okmányban megjelölte azt a célt, melyre ingatlanait ajándékozta és azt az arányt, melyben azok jövedelme a megajándékozottak között megosztandó, valóban csudalkozni lehet azon naiv jogi felfogáson, hogy az ajándékozási okmány kelte után jóval később készített végrendelettel miként lehet az ajándékozási okmányok a jövedelemben való részesülés arányaira vonatkozó intézkedést azoknak hozzájárulása nélkül megváltoztatni, kik a bekelezés által arra jogot nyertek! Mert bár igaz az, hogy a jövedelemben részesülés ezen aránya telekkönyvileg ki nem tüntetett a tcher lapon, mind e mellett ez a mulasztás nem átrálhatja az ajándékozási okmány alapján jogot nyert félnek azt a jogát, hogy azt, ha ezen intézkedés tudtára jön, ne érvényesíthesse; ezen mulasztás csakis az akkori vagyon-kezelőt terhelheti, de az éneklész-organistát meg nem foszthatja azon jogától, hogy a neki ajándékozott negyedrész jövedelmet követelhesse.

Jogi szempontból nem szakséges annak fejtegetésébe bocsátkoznom, hogy mikor válik egy ajándékozási okmány kétoldalú szerződésé, s mikor változatható meg ezen kétoldalú szerződés; elég csak annyit említenem, hogy a szóban forgó ajándékozási okmány (igaz ugyan, hogy azt csak ajándékozó írta alá s így az mind addig egyoldalú szerződésnek tekintendő részéről, míg a megajándékozott azt el nem fogadja) bírói intézkedés által vált perfectté, a mennyiben az, mint említém, a megajándékozott ref. egyház javára bekelezetett.

Most már kérdem: lehet-e ajándékozó jogosítva arra, hogy ő az előbbeni, perfectté vált ténylet utólag, egyoldalúan megmásíthassa, s jogosítva van e arra, hogy valakit, a ki már erre jogot szerzett, az ajándékozási okmány végrehajtása által megfoszthasson azon előnytől és anyagi haszontól, a mit neki jószántából adott?!

Nem, teljességgel nem! Mert mire vezetne az, ha én egy ajándékozási okmányt, mit az ajándékozott elfogad s azt bekelezeteti, utóbbi megbánás folytán összétörhetek, s a megajándékozottat megfoszthatom az ajándékozási okmány elfogadásából származott anyagi előnytől és haszontól?

De különben is tudjuk igen jól, hogy jogilag egyáltalán meg nem alhat az az érvelés, hogy az ajándé-

kozó halála napjára jogosítva van az elajándékozott ingatlanok jövedelméről, halála esetére az ajándékozási okmány tartalmával ellenkezőleg intézkedni.

Feszult érdeklődéssel várjuk a főt. egyházkerület tárgyalását és határozatát, mert fel sem tehető, hogy egy olyan nagytékintélyű testület ne jogi szempontból tekintene és bírálta el az ügyet akkor, midőn egyizben már az ügy érdemében oly bölcsen határozott és az egyházmegyei ítéletét helyben hagyta.

Nagyon sok érvel lehetne még felhozni az ungvári ref. egyház álláspontjának megdöntésére, de elég a sok közül csak azt fölémlíteni, hogy a Nagy-Geobben legközelebb megtartott egyházmegyei közgyűlésen jelen volt jogosult tagok közül egyedül 6—8-an voltak, a kik elfogadták az ungvári ref. egyház álláspontját, míg körülbelül 80—100-ra tehető azok száma, kik az előadó tanácsbíró véleményéhez csatlakoztak.

Kelt Szobráncan, 1894. évi április hó 10-én.

Kormoss Béla
ungl. egyházmegyei tanácsbíró.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhirek.** *Dr. Szabó József,* a budapesti tudomány-egyetemen az ásványtan és geologia nagyhírű tanára, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja s természettudományi osztályának titkára, folyó hó 10-én 72 éves korában elhunyt. A megboldogult a magyar tudományosságnak egyik fődíszese és büszkesége volt, kinek nevét az egész külföld ismerte és tisztelte. Valóságos minta-tanár volt, a kji tanítványai nemcsak tisztelték, de szerették is. A tudományt nemcsak szóval, de írásban is terjesztette. Szakmunkái mintegy 40 kötetet tesznek s ezek között a legértékesebb Ásványtan és Geológia. Ő taníltatja az egyetemen a Tökaj-Hegyalja geologiai viszonyait is. Ennek tanulmányozása közben gyűjtött példányainak tekintélyesebb részét a sárospataki ev. ref. főiskola természetrajzi gyűjteményének ajándékozta. Aljdi tudtára a derék tudós emlékezte! — *Szabó Károly,* dédai (Bereg.) ev. ref. lelkész, folyó hó 11-én, életének 33-dik évében, hosszas gyöngékedés után elhunyt, özvegyet — Mester Rózsa — és egy fű gyermekét hagyván maga után. Tudványó növendéke volt főiskolánknak, a hol a theol. tanulmányokat 1886-ban végzte be s komolysága és világgóság után epedő hajlama által vált egyes tanárai nézve emlékeztetéssé. Szeretett eltűnődni a nagy feladatok, a vitás kérdések felett, s nem restelőközött ott keresni a felvilágosítást, a hol azt — hite szerint — a legbizonyosabban feltalálhatta. Akart tudni és szorgalmával biztosan haladt nyereségről-nyereségre. Ez a buzgó, igazság-szomjazó lélek volt kálauza, sőt ismeretelője a kapláni, a lelkesítőitől és lelkesítő hivataltalban s különböző örülközési viszonyaiban is. Lelkesedett a haladásért, a papi értekezletek eszméjeért s odaadással küzdött, fáradt és vitakozott az egyszer jónak és igaznak ismert elvekről és szavakért, mégna ellenszenvet támasztott is ifjúságával s bátor, sőt merész fellépéseivel. Sajnos, hogy az enyészett magva hamar befelcsúszkódott nyulánk testébe s ifjan kellett kimúlnia, holott boldog családi kötelékek között, joggal számíthatott nyugodt, vidám jövendőre. Lapunk egy feltörekvő munkatársát veszített el benne. Aldás reá s őszinte részvétünk itt hagyott kedveseinek! — *Steinfeld Béla,* a sárospataki főiskola nyomdászka, f. hó 7-én Takta-Szadán: életének 58-dik évében, hű nejenek — Trócsányi Amália — és szerető leányának — Kárász Imréné — ápoló karja között ki-

szevedett; a könyörülő Isten elküldte hozzá jótéteményként a megnyugtató halált. A mint hosszú, kínos vergődése fájt mindazoknak, a kik ismerték és becsülték őt, úgy halála is — noha már imádkoztunk érte — széles körben keltett őszinte részvétet, mert a boldogult sokak szeretére tette magát érdemese lényének sajátos rokonzenéjére, kötelesség-tudása és ama tisztelet-parancsoló becsvágy által, a melylyel a saját élethivatásának betöltésében foglalkodott. Született 1836. szept. 17-én Temesváron. A nyomdászati 1848-ban kezdte meg s hazánk és a külföld különböző tajaiban gyarapította szakismeretét. Sárospatakra Bécsből jött 1859-ben s itt előbb szedő-korrektor, 1863—1867-ben üzletvezető, 1867-től pedig nyomda-bérlő volt. A kik látták őt e munka körében, a mint reggeltől napestig gyönyörűséggel fáradozott, hogy mindenkinek ékesen és szép rendben folyjanak; a kik tudják, hogy milyen aprólékosan ható gondjaid, szorgalommal igyekezett saját nyomdász-nevét és a sárospataki főiskola kiadványainak becset fentartani és öregbíteni; a kik ismerték jó szívét, vendégszerető házat s hallottak az ő dús életkedvénél vidám kifakadásait s aztán látták őt elcsini a munka, a kötelesség mezején s epkedni a korágyból a munka után s vándorozva is mosolygós arccal küzdeni szeretett családjának jövendőjéért: — azok sokáig, sőt soha nem fogjuk őt elfeledni. A „Sárospataki Lapok”-nak különösen is van oka állással gondolni a Steinfeld Béla poraira, mert e lap kiállítása által ő ízlést terjesztett egyházi lap-irodalomunkban s mintá lett az újabb keletű egyházi lapokra nézve, Temes-tésére sokan jelentek meg f. hó 9-én Sárospatakról; ott volt a főiskola énekára is megható gyászdalával s ha a halottak érezni tudnak, neki a ref. főiskola ifjúságának ez az önkéntes hódolata — a rom. kath. egyház latin cerimóniái között — meg a sirban is édes jutalom. Az Isten áldása őrizze porait s védje, óvja megzsomorodott kedveseit!

— **A dunamelléki ev. ref. egyházkerület közgyűlése** f. hó 3-án tartott meg Szász Károly püspök és Antos János legidősebb világi tanácsbíró előnközte alatt. A napirend előtt Szász Károly meglevő szavakban emlékezett meg Kossuth Lajosról s indítványára a nagy hazafi elhunytá felett érzett fájdalomának a kerület jegyzőkönyvében adott kifejezést. A napirend első tárgya a szavazatbontó bizottság jelentése volt, mely szerint világi tanácsbíróvá **Ádám** András kuriai bíró, egyháztanácsbíróvá **Tóth** János karancsi lelkész, világi aljegyzővé pedig dr. **Nagy** Dezső választották meg. Ezután kihirdetted a szentesített új zsinati törvény s elkészítettet a rendszabály-javaslat. Az egyházi értekezletek szervezését a kerület szükségesnek jelentette ki s határozatának egyik pontjában kimondotta, hogy az értekezlet a rendes egyházkerületi gyűlések idején felolvasásokkal, előadásokkal és eszmecserékkel összekötött tanácskozást tart, melynek eredményei kérelem vagy indítvány alakjában jegyzőkönyvileg az egyházkerületi közgyűlésnek beterjesztendők. Ballagi Mór arcképet 120 forintért a kerület elkészítette s részint a gyűjtés útján szerzett alap kamarából, részint az egyházkerület évi adományából 45 frtos ösztöndíj létesítettet egy jó magaviseletű és szorgalmas theologus részére. A budapesti ev. ref. főgimnáziumnak 19 ezer forint államsegélyt kérő folyamódványa ajánlólag terjesztetett a konvent elé.

— **Kossuth-gyászünnepele a sárospataki főiskolában.** A tanuló ifjúság távolléte miatt csak f. hó 8-án róvhatja le a főiskola — mint ilyen — a kegyelet őszinte adóját egykori növendéke, örök dicsekvése s az újkori Magyarországnak legnagyobb halottja iránt. Délután, az. u. n. ima-teremben folyt le az ünnepély, a

melyre külön gyász-keretes meghívókat küldött szét az igazgatóság. A közönség már 2 órakor elkezdett tolongani a bejáratok előtt többnyire sötét ruhában, a főiskolai ifjúság a gyásznak önmagára határozott külső jeleivel (fekete karóv, vagy gyászba-vont nemzeti szalag); csak itt ott tűnt fel a növekedő sokadalomban egy-egy tavaszi pillangó-féle tarka-barka alak a többiek szívbéli megbotrakozására (az ilyenek nem ilyen látták a gyász-keretes meghívót!). Megjelent a város előjárósága, a ref. egyház presbiteriuma, szépen voltak képviselve a különböző felekezetek (a r. kath. plébánia is két taggal) s ott volt — természetesen — a tanári kar majdnem teljes számban. Epen 3 óra volt, mikor az énekar gyászba-vont lobogója alatt bevonult s az ünnepélyt a Széchenyi himnuszszal megnyitotta. A program 2-ik pontja **Mitrovics** Gyula, főiskolai lelkész imája volt. Inlet szülte, ihlet tolmácsolta; olykor szinte érezni lehetett elmondása közben a szívek dobogását, a kegyelet sohaját; egy-egy megrázóbb részleténél csaknem jérsztó volt az a némaság, a mely a közönséget elfogta s csodálkózással töltötte el az isteni végtelen nagyság és kegyelem apothosisának hallására, tehát ama szellem dicsőítésére, a mely a **Kossuth** Lajos élettörténetében az igaz és szent eszmék diadalát végezt magát kijelentette. Annak a mely hatásnak, a melyet e képekben gazdag ima okozott, méltó viszhangja volt a program 3-ik pontja, az énekar felzendült gyászdala, ugyanaz, a melylyel a budai dalárda siratta el a dicsőültöt a kereszties temetőben. Megkapó szóló, mintha csak a közös nagy bánatnak kitérő, égbéható jaj-jai lettek volna, olyan fájdalomosan hangzottak a nagy csendességben, hogy a kemény szívek is olvadásra váltak. — Rövid szünet után, a mely alatt a zsinati terem hőségét kezdte a közönség nyomaszólon érezni. **Dr. Bartha** Béla jogtanár jelent meg a székben és tartott egy hosszabb s tartalmi és formai tekintetben szép és mindvégig szívesen hallgatott emlékbeszédet, a melyben a nemzet igaz és mély gyászt a Kossuth jelentőségét s főiskolánkkal való viszonyát melegen, lelkesen tolmácolta. A 48 as Kossuth ünnepelte, a 49-es és a 67-ik kiegyezés után is idegenben maradt Kossuth következetességét végzetes tévedésnek vallotta; de olyannak, a mely mint tévedés is — tiszteletet követel — mint felségs tragikum. Az egész beszéd az „Ország” április 11-iki számban olvasható. Nyomban ez emlékbeszéd után **Vénis Viktor**, III. theológus ifjú szavalt a **Fejes István**-nak lapunk **Kossuth-számában** megjelent alkalmi költeményét, szép bariton hangon, teljes hatással s az ünnepélyt az énekar rekesztette be a Hymnus első és utolsó verseinek élenklésével. Soha nem volt talán a Hymnus ilyen felemelően szép, mint ekkor, s úgy a mint azt az énekar előadta. A közönség szeretet volna beleavatkozni a nemzeti szent dal éneklésébe, de nem merte megsérteni azt a felségs harmóniát, a melyben az a dal a gyász-fátyolos zászló foszlányai alatt ömlött szét, mint termékenyítő harmat a mezőre. Űdv a szónokoknak, űdv az énekkarnak, hogy példát mutattak az eszményi nagyok méltó tiszteletére!

A nagy temetés után. Egy nemzet borult le mély, igaz, sőt büszke hódolattal a **Kossuth** Lajos ravatala előtt. A kik látták e hódolatot s érezték annak meszerü nyilvánulásait, egészen tejesnek, felemelőnek, sőt megszentelőnek találták azt. Pedig hiányzott a hódolók közül a hivatalos állam és a hivatalos kath. egyház!... Mi, protestánsok ott sirtunk annak idejében a Széchenyi, majd a Deák Ferenc hamvai felett. Papjaink imádkoztak, predikáltak, harangjaink is hirdették a nemzet bánatát, a mely a mi bánatunk is. A rom. kath. egyház ezt nem, tette meg Kossuth Lajosért, mert ő **protestáns**.

A lipótvárosi bazilika harangjait városi tűzoltók húzták a város rendelkezése, mert a kath. egyházi nem követelték el szentség-törést a szent harangokon. A főpapság s a hivatalos egyház helyett ott volt a hívek szavazata, a kiket a dogma nem korlátoz a szív törvényeinek követésében. A következtéseket mi nem akarjuk kivonni, kivonta azt már a napi sajtó. Hétképeket sem rajzolunk annak a főpapságnak jóindulatáról, amely kívül vagy — hite szerint — felül áll a nemzetben s a melynek Róma diktál törvényt az etrenek ellen; csak azt kérdezzük, hogy szabad lesz-e ezután prot. ember pénzért prot. halottaknak harangozni a róm. s gör. kath. egyház fel-szentelt harangjaival?! Csak azt kérdezzük: hová s mivel lenne ez a magyar nemzet, ha a hivatalos állam és a róm. kath. egyház itt annyira elhatalmasodnék, a mint mindkettő szeretné?! A kérdéshez van egy figyelmeztetésünk is, ez már a prot. egyházakhoz. Vigyázatok! Szászor is megmondójátok, hogy alkotmányotokban egy egész nemzet szabadságának alapkövei rejlenek; legalább mi ezzel a tanulsággal jöttünk haza a legnagyobb szabadsághoz temetéséről s ma már eléggé távol vagyunk a nagy eseménytől, hogy a látottak felett nyugodtan itélhessünk! . . .

— **Egy magvas levél.** A sárospataki főiskola mostani közigazgatójához, Mitrovics Gyulához, Rimaszombatból érkezett ápril 11. kelettel s így hangzik: »Kedves Uram Ücsém! Szives üdvözetem s legjobb kívánataim mellett, felhasználom nevenapját kedves alkalmul a sárospataki főiskola iránt híven megörzött hálám s kegyeletem adójának némi törlesztésére; s a theologiai tanárok nyugdíjtökéjéhez ide zárua küldök 50 forintot. Legyen ezen theologiai tanári karnak Uram-Ücsém még igen sok éven át egyik disze s a főiskolának egyik erős oszlopa, engemet pedig tartson meg továbbra is megtisztelő barátságában. Szerető bátyja *Balázs J.* tanár.

— **A dunántúli ev. ref. egyházkerület közgyűlése** folyó hó 3—5 napjain tartott meg Székesfehérváron, A közgyűlés *Tisza Kálmán* főgondnok idényára jegyzőkönyvileg fejezte ki *Kossuth* Lajos elhunytja feletti fájdalomát s a nagy hazafi érdemcím szintén jegyzőkönyvében örökítette meg. Aztán a szentesített egyházhatározatokat hirdette ki s a szükséges szabályrendeletet alkotta meg. A Komáromban felállítandó leányintézmény berendezésére 1000 forint segélyt és 5000 forint kölcsönt 4% kamattal mellett szavazott meg a kerület. Pápa ajánlata tanulmányozás végett egy bizottságnak adatot ki, azon kijelentéssel, hogy ha az internátus alapját elég biztosnak találják, a kerület kész erre a célra is 500 forint évi segélyt megszavazni. Felkérteti határozatot a vallás és közoktatási miniszter arra, hogy valamelyik kedvezőtlen helyen levő állami tanító-középfőt helyezze át Pápra s az egyházkerület a növendékek számára internátusról gondoskodni fog. A pápai főgimnázium részére 15000 forint államszegélyt folyamodik a kerület s ezért kész 4 tanszék átengedése. A főgimnázium épületének felépítése elhatározottat s annak vezetésével Balázs Ernő építész bízott meg.

— **A sárospataki főiskolai ifjúság s a nemzeti gyász.** A húsvéti ünnepekről visszatért ifjúság mindjárt 3-án közgyűlést tartott s abban a nemzetre börtölt nagy gyászból a következőleg kívánta kivenni a maga részét. Elhatározta, hogy 1. hat heti gyászt visel. 2. a Kossuth szoborra 200 forint adományt. 3. Bassó drnak önfeladkozó működéséért köszönő iratot küld s azon esetben, ha nemzeti tisztelatedjában részesülne, ahoz 100 forint járul.

— **A sárospataki főiskola szépeztési múzeuma.** Izen, bár eredeti műkincsekben anyagi erőnk csekélysége miatt nem gazdag, mindamellert rendkívül értékes és pártját

ritkító gyűjteménye ez évben, de különösen a múlt hónapokban örvendetesen gyarapodott részint ajándék, részint vétel útján. E gyarapodás legnagyobb részben báró Vay Miklós 5. excellenciájának köszönhető, ki nemcsak 100 forintot küldött a múzeum pénztárának növelésére, hanem Munkácsy nagyszabású történeti képméne 60 forintot, Kádár Gábor, Párisban élő hazánkfa által készített színes másolatával is megajándékozta gyűjteményünket. Bárcsak a lelkes példa számos követőkre találna; bárcsak mások is éreznék azt, hogy minő fontos hivatása van egy ilyen vidéki múzeumnak nemcsak a tanulás szolgálatában, hanem a nagy közönség művelésének fejlesztésében, ismereteinek gyarapításában s kiki a saját tehetségéhez képest igyekeznék a nemes célt előmozdítani, e fontos művelődési tényezőt fejleszteni!! Gyarapították tovább gyűjteményünket: 1. Mitrovics Gyula, akadémiai igazgató hét darab éremmel. 2. Zsindely István öt darab régi pénzzel. 3. Wintner Sámuel IV. éves joghallgató, harminc darab régi pénzzel. 4. Czövek János ref. lelkész 10 darab régi pénzzel. 5. Csorba Sándor V. gimn. o. tanuló 60 darab régi pénzzel, köztől sok nummismatikailag értékes is van. 6. Dr. Kun Zoltán egy darab értékes ezüst tallerral II. Mátyás idejéből. Ugyancsak 6. Kossuth Lajos koporsójáról hozott múzeumunknak egy nagyobb palmaágat. Végül egy úrhölgy, néhai Vályi Ferenc pataki tanár arcképével gazdagította gyűjteményünket. A nemes adakozók a közműveltségnek s az ennek szolgálatában álló pataki alma materünknek tettek szolgálatot s ennek nevében fogadják köszönetünket. A jó tette önmagában hordja jutalmát! Báró Vay Miklós 5. excellenciájának 100 forintnyi adománya a múzeum öröknek lehetővé tette, hogy egy pár, művészeti értékkel bíró műlapot, metszeteket szerzhessen. 77 firt 72 kr. értékben a következő műlapokat vásárolta Gerard berlini műrústól: Rembrandt egyik legheirése s művészi egyenlőségére legjellemzőbb alkotásának a *Bonctani lecke*-nek (dr. Tulp anatómiai leckét tart), Heliogravure-másolatát; Murillo, spanyol festő híres, utcai gyermekekkel ábrázoló két képméne; a *Kockajátékosok*, és a *Vasorolók*nak metszeit; Uhdé müncheni festőnek, *Jójj Jézusom, légy vendégünk* című, szenzációt keltett, híres alkotását. Ude a modern realiztikus festőiskolának egyik legkiválóbb előharcosa s a szent tárgyaknak, különösen Krisztusnak ábrázolásában a naturalisztikus felfogást juttatja érvényre s ez iskola festési módjának minden eszközt felhasználja, hogy Krisztus személyiségében a közönséges emberit úgy juttassa kifejezésre, hogy azért Krisztus képéből az isteni se hiányozzék. Ez ellentétnek, az isteni- nek és reális emberinek összeegyeztetése e képen kitűnően sikerült, azért eredeti műve a berlini császári múzeum egyik legértékesebb kincseit képezi. Végül, hogy Munkácsy M. legnagyobb élő festőnek, ki a mellett magyar, összes műveinek másolataival legyen képviselve gyűjteményünkben, a múzeum őre *Krisztus a keresztján* nagyszabású alkotásának értékes rézmetszetét is megszerezte. Így, a *Mozart végpercei* kivételével, Munkácsynak összes alkotásai képviselve vannak a múzeumban, Megemlítjük, hogy Munkácsy összes műveinek a múzeumban meglevő másolatait az Irodalmi Önképző-Társulat által folyó hó 29-ikén délután három órákor tartandó nyilvános felolvasó ülésen közszemlére ki lesznek állítva, a mikor Munkácsy művészi működését a múzeum őre részletesen fogja ismertetni. Ez érdekes és tanulságosnak ígérkező ülésre felhívjuk olvasó közönségünk figyelmét!

— **A nagy diadal.** A házasságjogi törvényjavaslat hosszú vitáinak a záróbeszédekkel vége szakadt. Apponyi megkísérelte még a maga felekezeti aggodalmait igazolni, de Eötvös Károly és Szilágyi Dezső

érvei, — no meg a Kossuth szelleme — biztosították a diadalt a törvényjavaslatnak. F. hó 12-én nevszerinti szavazás mellett (a mit ezáltal a többség követelt) 175 szótöbbséggel fogadta el a ház a törvényjavaslatot a részleges tárgyalásra. A horvátok nem szavaztak. Hogy mi van felírva a javaslat további sorsára nézve a végzet könyvében, azt a jövő mutatja meg. A képviselőháznak bizonyára örök dicsősége lesz, hogy a házasság-ügyet az idő és érdekek által reá rakott bilincsek alól kiszabadítani kötelességének ismerte.

— A biblia terjesztése végett. A következő felhívás közzétételére kértünk fel, ajánljuk ezt az érdeklődő munkás figyelmébe. »Nagytszteleltő Lelkész Ur! Egy tiszteletteljes kéressel járulok Nagytszteleltőséged elé. A midőn ezt teszem, az a jóindulat vezérel, a melylyel, a mint általában a brit és külföldi biblia-terjesztő társaság a magyar protestáns egyház iránt viselkedik, úgy én is különösen viselkedem.

Senki sem tagadhatja, hogy a magyar prot. egyházra súlyos megpróbáltatás ideje következett el. Vészes felleget gyűlnék az égen s kétszeresen, vagy százszeresen szükség van arra, hogy lámpáinkból az olajteflőgymni ne engedjük, sőt igyekezzünk még azok megleventésére is, a kik a hitelenség és bűn almból még új életre nem ébredtek.

Ezért első sorban arra vagyok bátor kérni Nagytszteleltő Urat, legyen szives minden helyes eszközt felhasználni s kivinni, hogy egyházában minden család el legyen látva bibliával, sőt hogy minden családban ol' vasgassák a Szent Írást minél többször s így merítsenek abból erőt úgy a vakhitt, mint a hitelenség ellen.

Különösen kérem azonban Nagytszteleltő Urat, legyen szives egy szép és minden tekintetben alkalmas szokást gyülekezetében meghonosítani s a konfirmációi ünnepély alkalmával minden konfirmált gyermeknek egy új testamentomot adni az egyház nevében. E szokást már sok lelkes meghonosította egyházban. A múlt év folyamán 70 lelkes körülbelül 2000 új testamentomot rendelt meg e célra! Mily szép lenne, ha ez évben legalább is 700 lelkes 20,000-et rendelt meg! Mily hatalmas eszköz lenne ez az ifjú lelkeknek a Krisztushoz és az evangéliomi egyházhoz való kapcsolására! És a kivétel oly könnyű! Hiszen egy új testamentomot szoltárokkal magyar és tót nyelven csak 18 kr., német nyelven 20 kr., szoltárok nélkül csak 12 kr., tömeges rendelésnél ebből is per centum engedünk.

Nagyon kérem azért Nagytszteleltő Urat, gyűjtse össze a szükséges pár krajcárt (hiszen az egyház vagyonosabb tagjai bizonyára szivesen ajdognak ily dicső célra) s tegye lehetővé, hogy az ifjú lelkek abban a pillanatban vegyék birtokukba az új testamentomot, a mely oly igazán ünnepélyes. Minden ily kiosztott új testamentom mag lesz, melyből egy-egy elő fa növekedik fel. Minden ilyen új testamentom erőforrás lesz az ország lakói javára s így az ország javára, valamint a protestáns egyház tagjai, tehát a protestáns egyház javára. Ha volt valaha jó alkalom arra, hogy kicsiny eszközzel nagy aldst terjesszünk, úgy a konfirmációi ünnepélyen egy-egy új testamentom kiosztása ilyen alkalom. Nagyon kérem azért Nagytszteleltőségedet, a protestáns egyház igaz java érdekében használja fel e jó alkalmat! Tisztelettel vagyok Budapest, 1894. február 20-an. Nagytszteleltőségének kész szolgája

Victor Bernál

a brit- és külföldi biblia-terjesztő-társaság
magyarországi főigazgatója
Budapest IV., Deák-tér 4. sz.

HIRDETÉSEK.

„THE GRESHAM“ életbiztosító társaság.

Londonban.

Magyarországi fiók: Ausztriai fiók:

Budapest,	Bécs,
Ferenc-József-tér 5-6. szám a társaság házában.	Giselstrasse I. szám a. a társaság házában.
A társaság vizsgálta 1891 június 30 Evi bevétel biztosítók és kamatból 1891. évi június 30-án	frk. 117,550,797.— » 20,725,259.—
Kifizetések biztosítási és jótételei szerződés s visszavásárlások stb. után a társaság fenállása óta (1848)	» 249,311,449 — » 61,372,000.—
A legutóbbi 12 havi üzleti idő alatt értéki nyújtattak be ajánlatok, miáltal a társaság fenállása óta be-nyújtott ajánlatok összes értéke értéke megy.	» 1,728,184,555.—

Prospectusokkal és díjtáblázatokkal, melyek alapján a társaság kötvényeket kiállít, továbbá ajánlatokkal, díjmentesen szolgálunk az osztrák-magyar monarchia minden nagyobb városában 2-12 az ügynök irak és a magyar és osztrák fiókok.

Alapított 1840. IFJ. HÖNIG FRIGYES Alapított 1840.

harang- és érez-öntődéje

Aradon, Rákóczy-utca 28. szám.

Ajáljia cs. és kir. szabadalmazott, a legnagyobb állami örmel kitüntetett, saját találmány harangjait, melyek előnye minden más szerkezetű harangokkal szemben az, hogy 22° súly- és ármegtakarítás mellett sokkal erősebb és kellemesebb hanguk is, forgatható vas és lágy acélból készült harang-felszereléseit — melyek alkalmazásával a harangok a megrepesztől óvatnak — könnyen kezelhetők, s a tornyot meg nem ingatják, ugyisintén lágy acélból készült harang-állványait a legolcsóbb árak mellett.

Elviall régi harangoknak forgatható vas vagy acél szerelésre való átalakítását és repedt harangok újra öntését.

Harangjaim kitünő jó hangjukért és tartóságukért 10 évig szavatolok — s azokat saját felelősségem és költséggemre bármely vasuti állomásra szállítom.

Kedvező fizetési feltételek. Költségvetések és képes árlapok kívánatra díjmentesen küldetnek.

4-15

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés-
oldal 2 frt.
Ezenkívül belföldi 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület részvétele a nemzeti gyászban. I. Kun Bertalan püspök gyűlés-megnyitó beszéde. II. Az egyházkerület jegyzőkönyvi részvétele.« — »A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület utasításai a zsinati törvényekhez. Mitrovics Gyula.« — »A jövő egyháza. Görömbei Péter.« — »A mit az adatok bizonyítanak. Széchy Károly.« — »Válasz a »Nyílt levél«-re. Szinyei Gerzson.« — »A tiszántúli ev. ref. egyházkerület közgyűlése. Görömbei Péter.« — »A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület közgyűlése.« — »Vegyes közlemények.«

A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület részvétele a nemzeti gyászban.

I. Kun Bertalan püspök gyűlés-megnyitó beszéde.

Főtiszteletű egyházkerületi közgyűlés!

Mindig örömmel és pedig a gyűlés igen tisztelt tagjával való viszont-találkozás édes örömeivel szoktam megnyitni gyűlési tanácskozásainkat, mert felemeli lélkemet a kötelességérzet azon példás nyilvánulása, melylyel minden összejövetelünk alkalmával, a gyűlést alkotó tagok részéről találkozni szerencsém van.

Ha azonban ma bizonyos meghatottság s bánatos hangulat mutatkozik szavaimban, méltóztassanak ezt azon nagy nemzeti gyásznak tulajdonítani, melyet néhány nappal ezelőtt a nemzet, egyik legnagyobb fiának, Kossuth Lajosnak halála miatt magára öltött s mely a gyász sötét árnyát még most is szíveinkre veti, velünk jár-kél, ott ül gondolatainkon, érzéseinken; megköti eszmemenetünket s emlékezetünket. Csoda-e hát, e nemzeti gyász hatása alatt, hogyha bármely munkához kezdünk is, egy borús érzés azt sugallja, hogy a nagy halott emlékének kell áldoznunk; lelkét, szellemét, mely körülünk leng, kell szívünkhöz ölelnünk; magyar történelmünk e nagy alakjának sírjára mély bánatunknak legalább egy ciprus-ágát letennünk s így munkához fogunk.

Mielőtt azért az előttünk álló munkához kezdenénk, engedjünk mi is e benső érzésnek s teljesítsük t. közgyűlés, e mulasztatlan hazafiúi kötelességet és pedig nem azzal, hogy dicső és áldásos életének s érdemeinek felsorolásába bocsátkozunk: mert hiszen ezekről a lefolyt gyásznapokban, míg az üdvözült nagy hazafi, az új Magyarország megalkotásának úttörője, örök nyugalomra nem tétetett, egy egész irodalom keletkezett, melynek ha minden lapjait, részleteit összeállítanok, *egy nemzeti nagy biblia állana a nemzet rendelkezésére*, melyből a legnemesebb, legönzettelenebb hazaszeretetet, általában a legnemesebb honfiúi erényeket tanulhatna magyar népünk nemzedékről, nemzedékre. Mondjunk tehát, csupán fájó szívből fakadó áldást nemes poraira, tegyünk fogadást áldásos nyomdokainak követésére. Indítványozom, hogy

- 1-szor. Örökítsük meg nagy nevét, dicső emlékét jegyzőkönyvünkben.
 - 2-szor. Küldjük el részvétünket kifejező jegyzőkönyvünket a gyászoló fiaknak.
 - 3-szor. Járuljunk adományunkkal a felállítandó Kossuth-szoborhoz.
- Ezzel a kerületi közgyűlést megnyitottam nyilvánítom.

Lapunk jelen számához egy félv melléklet van csatolva.

II. Az egyházkerület jegyzőkönyvi részvéte.

Midőn a jelenkor egyik legnagyobb alakjának s szeretett magyar hazánk egyik legnagyobb fiának halálhíre hozzánk elérkezett, egyetemes magyar protestáns egyházunk méltán rázkódtott meg e lesújtó hír terhe alatt s szíve, lelke sugallatát követve, méltán eredtek meg fájdalomnak omló könyvei s érezve a kidőlt nagy történelmi egyéniség iránt, annak élete, szelleme, lelke és alkotásai által a nemzedékek szívébe vésett elismerés és hálatartozás kötelességeit, méltán vesz részt az általános országos gyászban és a nagy nemzeti temetkezésben. Most, hogy felujálnak fájdalommal, de szép és felemelő emlékezéseink, tisztánimnői egyházkerületünk közgyűlése, ismét csak kedvesen ápolta kötelességének tesz eleget, a midőn tisztelettel és hálával áll meg e helyen is lelkében, Kossuth Lajosnak, magyar hazánk immár boldog nyugalmat adó földében behantolt sírja felett és annak tanulságos, beszélő, lelkesítő bizonyosságai előtt.

Magyar protestáns egyházunk nem dicsekszik el történetével, nem alkotásaival, nem azzal a hivatással, a melynek élt legjobb tehetségei szerint az emberiség legnemesebb céljai felé való emelésében; mert hisz annak az isteni gondviselésnek különös, megálló segélyével tette azt, a mit tett, a melytől vette el hivatását és lelkének erejét és a mely tette elviselhetővé meghozott áldozatait, biztatóvá sokszoros gyász napjait és termékenynyé oly gyakran hulló könyveit; hanem arra talán nyugodt lelkiismerettel hivatkozhatik, tettei után a történet igaz ítélete előtt, hogy vallásos meggyőződésének egész világa, összes törekvése és azon alakulata a magyar nemzeti társadalmi intézményeknek, a mely a gondolat és lelkiismeret szabadságának, a jogok és kötelességek egyenlőségének, az igaz emberi műveltségnek és tiszta erkölcsöknek, a rend és törvény tisztelgetésének, az emberiség és a haza igaz szeretetének terjesztését tűzte ki létezésének, jogosultságának és fennmaradásának elveit s csak hálával lehet leborulnunk az isteni gondviselés előtt, hogy abban a férfuban, a kinek emléke előtt áldozunk e helyen, egyik, a történelmi megítélés számára hosszú időkre beszélő megnyilatkozását és bizonyosságát küldte el a magyar protestáns egyház szellemének, elveinek és emberiségi törekvéseinek.

Magyar protestáns egyházunk életének és törekvéseinek ezért a nagy példában való igazolásáért legyen örökre áldott közöttünk és a késő nemzedékek szívében az elköltözött nagy férfi emlékezete!

A tisztánimnői ev. ref. egyházkerület utasításai a zsinati új törvényekhez.

A törvény 18-ik szakasza az egyházközségek hatáskörébe tartozó ügyeket és jogokat állapítván meg, annak c) pontjában aképen rendelkezik, hogy „a presbitérium által újabb teher kivetése, egyházi fekvő birtok eladása, bevétele, csere-szerződés, kölcsön felvétele iránt az egyházközség elé terjesztett javaslat feletti határozás is” az egyházközség hatáskörébe tartozik. Az ezt kiegészítő 19. § pedig annak meghatározását, hogy mi módon gyakorolja az egyházközség a 18. § c) pontjában, számára fenntartott ügyek feletti határozás jogát, az egyes egyházkerületekre bizza.

Ere vonatkozólag egyházkerületünk kimondja, hogy mivel tisztánimnői egyházkerületünkben az egyházközségi közgyűlés tartása mindig gyakorlatban volt s annak feleltartói éppen a 18. § c) pontjában megjelölt ügyek feletti határozás képezte, — az eddigi gyakorlatot továbbra is fenntartja s e tekintetben külön, újabb rendszabály alkotását szükségesnek nem tartja.

A törvény 21. §-a a presbitérium tagjairól szólván, megállapítja, hogy annak tagja az iskola rendes tanítója is, s ott hol több tanító van, az egyházközség által fenntartott népiskolák rendes tanítói, az énekvézreler együtt, külön választanak a magok köréből annyi presbitert, a hány rendes lelkésze van az egyházközségnek. Egyházkerületünk a méltányosság szempontjából kimondja, hogy mivel a tanítói testületnek, ott a hol ilyenek alkalmaztatnak, a tanítónak is tagjai, — arendes tanítónak is választók, természetesen magok a törvény 23. §-a

értelmében választhatók nem levén s ott, a hol két tanító van, s a presbitériumban való képviselgetésre nézve köztük kölcsönös megegyezés nem jön létre, a presbitériumnak tagja a helybeli szolgálata szerint idősebb tanító.

A 24. §-teljesen megegyező levén az eddigi törvények rendelkezéseivel, minthogy a presbitérium újra alakítása, illetőleg kiegészítése, egyházainkban a törvény rendelkezése szerint történt és történik, e tekintetben külön intézkedésre nincs szükség.

A 25. §-ra vonatkozólag: minthogy egyházkerületünknek megvan a presbiterek hivatalba lépések alkalmára megállapított eskü szövege: az ezután is alkalmazandó.

A 27. §. 11. pontja aképen szervezván a felsőbb egyházi képviselő-testületek és hatóságok tagjaira és tisztviselőire — kiknek választása az egyházközségek jogai közé tartozik — a szavazati jogot, hogy minden anyae gyháznak feltétlenül annyi szavazata van, a hány rendes lelkési állomást tart fel, tekintet nélkül azok lélekszámára; a mennyiben azonban ezen alapon szavazatának száma a 6-ot el nem éri, s a lélekszám benne az 1500-at meghaladja, az 1500-on felül eső minden további teljes 1500 lélek után még egy-egy szavazat illeti, de a szavazatok összes száma 6-nal több nem lehet: — ezen kulcs szerint egyházkerületünkben, az egyéni több szavazattal bíró egyházak és szavazatuknak száma a következők:

Szikszióy egyház	2.
Mező-Csáth	2.
Mező-Keresztes	3.

Miskolc (gimnáziumával együtt) 8.
Poroszló 2.
Rimaszombat 3.

A 36. §. b) pontja, az egyházmegyei tanácsbírák számáról szólva, egyházkerületünk az eddig megállapított számtól továbbra is meghagyja, fenmaradván az egyházmegyéknek ezen szakaszban is biztosított azon joga, hogy a mennyiben e tekintetben esetleg változtatást látna szükségesnek, arra vonatkozólag az egyházkerületnek felterjesztést tehet.

A 42. §-ra vonatkozólag utasítanak az egyházmegek, hogy a mennyiben talán eddig közgyűlési tanácskozási és ügyrendi szabályzatuk nem volna, annak megállapításáról gondoskodjanak.

A 40. §. h) pontja az egyházmegyéknek az egyházkerületi közgyűlésen való képviselési arányának meghatározását az egyházkerületek belkörü intézkedésének tárgyától jelölve ki, egyházkerületünk az egyházmegeknek eddig szokásban volt egyenlő képviseltesét jövőre is meghagyja, kimondván, hogy egyházkerületi gyűlésre, az elnökségen kívül, minden egyházmegyére 6, fele részben egyházi, fele részben világi képviselőt küldhet.

Ugyanezen szakasz e) pontjával összefüggésben, mely az egyházkerületi tanácsbírák számának meghatározását az egyházkerületekre bizza, egyházkerületünk a tanácsbírák számát 2-vel felemeli s egy egyházi és egy világi egyházkerületi tanácsbíró választása iránt intézkedni fog.

Az 50. §. f) pontja a presbiteriumok által betöltendő egyházkerületi állásokra történő szavazási szabályrendelet belkörü megalkotását kívánván, minthogy egyházkerületünknek megvannak e részben való szabályai, sőt megállapított, nyomtatott szavazati lapjai, azok alkalmazása ezután is érvényben marad.

Ugyanezen szakasz g) pontjában az egyházkerületek az egyházkerületi tanügyi bizottság megalkotására, hatáskörének, eljárási módjának körvonalozására hivatván fel: egyházkerületi tanügyi bizottságunknak meglévő működési körének részletes szabályai, s eljárása azok mindenben megfelelő levén, azok ezután is érvényben maradnak.

Az 51. §. értelmében az egyházkerületek magok alkotják közgyűlési, tanácskozási szabályait és ügyrendjüket. Minthogy egyházkerületünk az 1880. évi s.-a. ujhelyi özi közgyűlésben megállapított és ma is használható szabályai vannak, az említett közgyűlés 9. pontjában foglalt tanácskozási szabályok, a tárgyalásnál jövőre mindenkor megtartandók.

A 66. §. a főkölaknak és közpiskoláknak a zsinaton való képviseltesét szabályozván, ennek megfelelően kimondatik, hogy egyházkerületünkben a sárospataki főiskolai akadémiai tanárok egy, ugyancsak a sárospataki főiskolának gimnáziumi, továbbá a miskolci gimnáziumnak és a rimaszombati gimnáziumnak református tanárai együtt választanak egy zsinati képviselőt.

A 98—100. szakaszok a szegények és árva segélyezésének ügyét rendezvén, az egyházmegek felhivatnak, hogy a nagy horderejű keresztény felebarát és humanitárius intézménynek minél sikeresebb működése céljából, a 100. §. értelmében, alkossák meg szabályrendeleteiket; egyházkerületünk pedig, amennyiben ez úgy szélesebb körben saját hivatása körébe is tartozik, egy ilyen szabályrendelet készítésére egy bizottságot nevez ki, munkalata jövő évi tavaszi közgyűlésünkre beváratván.

A 114. §. utolsó kikezdése értelmében, az egyházmegek utasítanak, hogy azoknak a lelkeseknek okleveleit, a kik oly életpályára léptek, mely a lelkesi

hivatással és jelleggel ellentétben áll, az egyházmegye felterjesztésére, az egyházkerület van hivatva érvényteleneknek nyilvánítani: minden ilyen egyes esetben kivánt felterjesztésüket pontosan megtegyék.

A temetés szertartását, a melyről a 134. §. szól, egyházkerületünk egész ujjában rendezvén, megállapított rendszabályai ezután is érvényben maradnak.

A 147—149. szakaszok az egyházmegyei ügyész, lehet mondani új működési intézményt körvonalozván, az egyházmegyék felhivatnak, hogy egyházmegyei ügyész választásáról intézkedjenek. Ugyan ezen szakaszszal kapcsolatban a 170. §-nak megfelelően, az egyházkerületi ügyésznek ilyen irányban való megbízataa iránt, egyházkerületünk a maga részéről is intézkedik.

A 182. §-sal összefüggésben, egyházkerületünk, az egyházak osztályozásának végleges megállapítására vonatkozólag, a következő intézkedéseket teszi. Megbizza az egyházmegyéket, hogy ezen osztályozást a kebelükben lévő egyházakra vonatkozólag állítsák össze s azt jövő évi tavaszi közgyűlésünk idejére terjeszték fel. Az egyházak osztályozásánál irányadók azon elvek, a melyeket egyházkerületünk 1883. évi. Ungváron tartott özi közgyűlésében megállapított s a melyek ugyanezen gyűlés jegyzőkönyve 9. számú pontjának „Az egyházkerületek osztályozása” címe alatt vannak megjelölve. Ezen egyházmegyei felterjesztések — megfelelően egyházkerületünk 1883. évi, ez ügyben alkalmazott és célszerűnek bizonyult eljárásának — jelentés-tételt végett egy most kiküldendő bizottságnak adatik ki s annak alapján fogja aztán egyházkerületünk az egyházak osztályozását, a törvény 182. §-ának megfelelő módon, az ott megszabott időtartamra, végleg megállapítani. Addig, míg egyházkerületünk az egyházak osztályozását így módon megállapítja, az eddigi osztályozás marad érvényben.

A 183—190. szakaszok a lelkesek minősítését és ennek alapján való választási jogosultságot határozzák meg; sok részben eltérő részletekkel az eddig érvényben lévő törvényektől: felhivatnak az eszerek, hogy az idézett szakaszokban világosan kifejezett rendelkezéseknek pontos figyelembe való vételével, a 189-ik §. kivételnek megfelelően, állítsák össze egy minősítési táblázatba az egyházmegyéjükben szolgáló összes lelkesek, segéd- és helyettes lelkesek, tanító-kaplanok minősítési adatait s azokat szolgáltatassák be, a 188. szakasz értelmében folyó évi június végéig az egyházkerületi elnökhöz, mint a mely van feljogosítva a minősítési fokozatok megállapítására. Az így megállapított minősítési osztályzat aztán az egyházkerület jegyzőkönyvében, nyilván tartás végett évről-évre felvétetik. A megállapított minősítések, a lelkesi vizsgálatokat követő hónap elsőjéi, egy-egy évig érvényesek.

Azon theologus ifjak osztályozati fokozatának meghatározására nézve, kik a lelkesképzéssel vizsgáltasson: nem a konvent által életbeléptetni rendelt módozatok és eljárás szerint tették le, az eddig megállapított minősítési fokozat érvényben marad.

A 195. §-sal összefüggésben, hogy az esetleg félreértésekre és elmagyarázásokra alkalmas ne szolgáltasson: kimondja egyházkerületünk, hogy ezen szakasz világos intenciójának megfelelően, a lelkesválasztás alkalmával szavazati jogát, minden, ezen szakaszban megjelölt választóképes egyházat, csak azon feltelet mellett gyakorolhatja, ha az előző évekről nem egyházi és közalpi tartozását, a választást egy hónappal megelőzőleg leróta.

A férjhez-menetel, tudvaleg, nagy-korúitván a nőket, özvegyen maradt, különben választó képes nőknél a 24-ik év betöltése nem feltétele a választási jog gyakorlásának.

A 199. §. a meghívás útján történő felkészülésről rendelkezve, amidőn kimondja, hogy meghívás útján csak abban az esetben tölthető be a megüresedett lelkesítő állomás, ha az illető jogosult választóknak legalább kétharmada egy felöltben állapodik meg. De nem intézkedik arra nézve, hogy a kétharmad meglétének bizonyítása, előlegesen is, aláírások bemutatása által történjen-e? Hogy ez a választásnál ily esetekben ismét oklén ne szolgáljon az eltérő nézetekre és ebből előállható halasztásokra: egyházkerületünk kimondja, hogy a kétharmad többségnek bizonyítására nem feltétlenül szükséges az aláírások által való bizonyítás, hanem elégséges a presbitériumnak ezt igazoló jegyzőkönyvi kivonata; annyival is inkább, mert a netalán kisebbség jogát a törvény 202. és 203. szakaszai teljes mértékben biztosítják.

A 237. szakasz az özvegyi és kegyeleti év ügyének szabályozását az egyházkerületekre bízva, minthogy egyházkerületünk csak legközelebb, 1890. évi május havában tartott közgyűlésének 38. számú határozatával, ez ügyet az egyházmegyei meghallgatásával, kimerítő szabállyal rendezte: — az említett jegyzőkönyvi pont határozatai jövőre is érvényben maradnak.

Az új törvény IV. része az egyházi adózást igen sok tekintetben új alapokon szervezve, a 241. szakaszban, az egyházi adók kivétele, beszedése, esetleg behajtása és beszolgáltatása céljából elrendeli az úgynevezett *ragyon-könyv* és *rovatos kimentási* pontos vezetését. Erre vonatkozólag egyházkerületünk felhívja az egyházmegyéket, hogy mielőst a konvent elkészíti a szükséges mintákat, utasítsa az egyes egyházakat, hogy azokat az idézett törvény rendelkezéseinek megfelelőleg, azonnal elkészítsék és azokat pontosan vezessék.

Az országos közalapra vonatkozó intézkedések között a 266. szakasz megengedi, hogy ott, ahol a viszonyok igénylik, az országos közalapra való kivétel 5 évről 5 évre történhetik. Egyházkerületünk utasítja az egyházmegyéket, hogy az idézett szakasz rendelkezéseinek megfelelőleg minden ilyen esetben tegyék meg indokolt felterjesztéseket egyházkerületünkre.

A 269 §. e) pontja a közalap tőkájének gyarapítására jelöli ki az évenként egyszer, október hó utolsó vasárnapján, mint a reformáció évfordulóján történő templomi hirdetések jóvedelmét is. Egyházkerületünk felhívja a lelkeseket, hogy szívükön viseljen a közalap gyarapítását lelkesítő közbenjárásukkal kövessék el mindent, hogy a megjelölt alkalommal a hívek áldozatkészsége és buzgótsága lehetőleg megteremjék a nemes célra gyümölcseiket.

A 276. §. az egyházközségi bíróságról szólóan, ahoz való alkalmazkodás végett, felhívatakat a 2000 léleknél többet számláló egyházak presbitériumai, hogy a szakaszban kívánt egyházközségi bíróságot alakítsák meg.

A 283. szakasz értelmében utasítanak az egyházmegyék, hogy ezen szakasz által meghatározott módnak megfelelően, alkossák meg saját körükben az úgynevezett *időszaki tanácsot*.

A 288. szakasz az egyházkerületi időszaki bírósági tanács, vagy tanácsok megalakítását kívánván, egyházkerületünk bírósága e tekintetben még a jelen közgyűlés ideje alatt intézkedni fog.

A 312. szakasz, a bíróságok ügyviteli szabályzatának megállapítását az egyházkerületekre bízva, ezen szabályzat elkészítésére egyh. kerül. bírósága felhívatik.

A 300. §. több pontban intézkedve a közigazgatási bírósági esetek elintézéséről, amidőn ezentúl az ott kijelölt ügyek a bíróságok által fognak elintéztetni, mint természetes következmény mondatik ki, hogy: minthogy

a törvénynek visszaható ereje nem lehet, mindazon ügyek, a melyek már folyamatban vannak, az eddig érvényben levő törvények szerint fejezödni be.

A 472. szakasznak megfelelőleg, a nem év. ref. felekezeti középiskolába, vagy középiskolai jelleggel bíró, más intézetbe járó év. ref. vallású tanítványok vallásos oktatásáról s az ebből felmerülhető költségek fedezéséről egyházkerületünk az előkerülő esetek és szükségesség képest, mindig alkalmaslag fog megfelelő módon intézkedni.

A 477. és azt kiegészítő szakaszok a közép, sőt felsőbb iskolák rendtartási és fegyelmi, sőt az egész intézet szellemi és anyagi ügyei vezetésének és azok felett gyakorolandó felügyeleti szabályainak megállapítását az egyházkerületi belkörti intézkedéseitől tartván fel, egyházkerületünk a sárospataki főiskolát illetőleg felhívja annak igazgatótanácsát, hogy a mennyiben talán a most alkalmazásban levő és egyházkerületünk által is megerősített kormányzati szabályok átmozdítást, illetőleg a változott viszonyoknak megfelelő módosítást vagy kiegészítést igényelnének, azt a saját körében eszközöltesse; a miskolci és rimaszombati főgimnáziumok előjáróságát pedig külön is utasítja, hogy miután ezen intézeteknek ezekre vonatkozó rendszabályai még bemutatva sem voltak az újabb időben, azokat a saját hatáskörében és az egyházkerületünkhöz való viszonyának figyelembe való vétele mellett megállapítván, a felügyelet gyakorolhatása végett mutassa be egyházkerületünkre.

A 479. szakasz elrendelvé, hogy a középiskolák igazgatói az illető egyházkerület rendtartása szerint legalább 6 évre választandók, egyházkerületünk elrendeli, hogy a legközelebbi választásoknál ez intézkedésnek elég tétessék; önként értetvén, hogy e szakasz rendelkezésének a helyi szokások szerint már megtörtént igazgató választásokra nincsen visszaható ereje.

A 491. szakaszban említett főiskolai tanár-választás módzatai, az iskolai kormányzati rendszabályokba tartozván, erre vonatkozólag külön intézkedés nem szükséges.

A 495. szakasz a főiskolák vagyonának kezeléséről és az e részben gyakorolandó felügyeletről szólóan, minthogy e tekintetben is a kormányzati rendszabályok az irányadók, külön intézkedések szüksége fenn nem forog.

Ezekben állapítván meg egyházkerületünk az új törvények életbe léptetésére vonatkozó szabályzatokat, azok — azon kívül, hogy jegyzőkönyvünkben is felvételnek, — külön egybe foglalva is kinyomatni s mihez tartás és tájékoztatás végett az egyházak lelkeszeinek is megküldetni határozatnak.

Mitrovics Gyula,
egyházkerületi főjegyző.

A jövő egyháza.

VIII.

Most jövők a legnagyobb, legnehezebb részére a jövő egyháza fennállása kérdésének. Nem azért, mintha járattan, törtélen ösvényre lépnek; sőt rárm nézve azért nehez, mert újat mondani az egyház-fentartás anyagi oldaláról szinte lehetetlen. Csak egy új nehézség áll elő az eddigiek mellett akkor, ha az egyházpolitikai javaslatok életbe lépnek, az, hogy az államnak még eddigi támogatását is elveszítjük, legalább a szabadvallásyagorlat mellett kevésbé vehetjük igénybe, attól óvakodnunk és tartózkodnunk kell. Ennyi lesz az, a mi új lesz és a mi nem jó lesz.

A mi magát a lelkesi fizetést illeti: részemről, midőn ezelőtt is már több ízben szóltam e tárgyról, mindig azt beszéltem, hogy nem annyira a fizetés csekélyisége, mint annak a beszolgáltatása ellen van kifogásom. Ez az, a mi tarthatatlan. Mivel emberek általában, még a katolikusok is megütözköznek napjainkban azon, mikor látják az egyházi adószedőket, a papbér, párbér, lukna szedőit), hogy ennek egyik házból ki, a másikba be zssakkal, vékával stb. . . Ezzel magával lealacsonyítottuk a lelkesi állást a kerülő, csordás és kondás állása mellé! . . . A ki ezt tapasztalta, több szót nem kíván előtte az a dolog; a ki nem gondolkozik, úgy sem győzhettém meg; tehát nem esetelem tovább ez eleséptel dolgot.

Nincsen itt kitérés az elől, nem is lehet még ellentmondást sem elfogadni, hogy pénzre kell változtatni a fizetés-nemeket. Ez sem új dolog, hiszen napirenden van. A mi tisztántúli egyházkerületünkben már ez mindennapi dolog. Minden egyházkerületi gyűlésen kerül elő ily tárgy s a kerület a termények megváltásait 5—5 évre helyben hagyja. De ezt is állandósítani, véglegesíteni s a díjlevelben kell kiírni és biztosítani.

Általánosságban pedig ott van a gömőri reform. lelkeszértekezlet javaslata. Ebben ki van mondva a 800 ft minimum; ki van mondva, hogy a régi fizetés-nemeket ki kell küszöbölni; hogy természetben csak a földbirtokot és fát kell meghagyni, egyebet pénzre kell változtatni; hogy a pénzt könnyebb beszédni, kezelni, elszámolni, hiszen ma a pénz az az egység, melyvel számítunk. Addig, míg ez meg nem történik, tovább menni egy lépéssel sem lehet; mikor az egyenmérvé való átváltoztatás megtörtént, akkor tünik ki majd, hogy mivel járul ki az egyház fenntartásához; akkor tünik ki: vajon arányban van-e egyházi adója birtokával, keresetével, jövedelmével? . . . és hogy mennyire megy tehát a lelkesz és a tanító fizetése, a mi ma illusorius; egyik ember ugyanazon állás jövedelmét többre, másik kisebbre veheti; sokszor egyéni természetek is határoznak; mert egyik ember szert mindent rózsaszinben látni és nagyítani, másik pessimista és kicsinyít . . . még hiúságból is beszélnek olykor némelyek, nagyítják jövedelmeket. Mikor azonban ki lesz mutatva az 5—6—800 ft, akkor lehet csak az emelésről, affiliálásról stb. szó; de mikor egységes lesz a fizetés neme, akkor lehet szerintem az igazságos adókútes kereséséhez is fogni, mely — szerintem — sem lehet más, mint személyes adó. birtok- és kereset-adóval kombinálva.

Kiszűrő dolognak látszik mindez; azonban akkor fog majd kitűnni, hogy azok, a kik nagy birtokkal, nagy jövedelemmel rendelkeznek s jóformán a jözoket az egyházban majdnem kizárólag gyakorolják — kezdve a presbitériumon, fel egészen a zsinatig — aránylag mily kevéssel járulnak az egyházak fenntartásához. Nem kívánom azt, hogy az adója után fizessen mindenki, ez absurdumra vezet; de az alap mégis az adója lehet, magasabb összegnekél már osztályokra sorozva; p. o. a helyi viszonyokhoz képest, 10—20 frtig egy osztály, felebb már 50, 100, 500 frtnyi stb. adó-rt véténék egy—egy osztályba s személy-, birtok- és keresetadó kombináltánk, mint fentebb mondtam, mint a gömőriek, mint Perency Gyula s mindazok tervezik, kik e tárggyal mostanában foglalkoztak.

Míg mindezek így keresztülvie, a fizetés biztosítva, a lelkesz annak beszédésének lealázó voltától felszabadítva, a véka, a negyedrész, sódar, papenz stb. számításától s annak az egyes hivatkozott való zsedésétől felmentve nincs: míg a lelkesz a konvenciók cseleddel

áll egy színvonalon, addig hívei szemében csak eseléd; de a mi fő, addig több egyházatársadalmi tevékenységet nem követelhetünk; addig ó nem élhet magasztos hivatásának úgy, a mint azt állása már ma is, a jövő egyháza pedig még inkább megköveteli tőle. Tehát úgy készülünk elő a jövőhöz, hogy intézményeinket mindenütt és mindenben a mai viszonyokhoz és a jövő kívánalmai szerint alakítsuk át és rendezzük be. Ezek közt nem utolsó helyen áll a lelkeszi fizetés-rendezése; a termény- és természetbeni szolgáltatások stb. pénzre változtatása és azután a fizetések rendezése, a minimum meghatározása és e határozatnak életbe lép-tetése.

Miképen lehetne ezt mielőbb elérni, még pedig zsinat nélkül is, annak a megoldása is már számos példában előtünk áll. A közökben forgó javaslatokat, főleg a gömőrit, mely kizárólag ezzel foglalkozik, tárgyalják le a lelkeszértekezletek; ezek kérvényezzenek a termények s többféle fizetés-nemek pénzre változtatása iránt az egyházmegyénel; az egyházmegye pártolólag írjon fel az egyházkerületre s ha az egyházkerület utasításterülegr il le az egyházakra, hogy változtassanak pénzre mindent, nem adok neki egy évtizedet, hogy a legtöbb helyen meglesz; hiszen itt nálunk, Tisztántúli, számos egyház megcsinálta már ezt utasítás, rábeszélés nélkül; a közvélemény, lehet mondani, még van rá érve teljesen. Csak egy utasítás kell s az egész menni fog a legtöbb helyen könnyen, úgy szólva magától, csak mi, lelkeszek se gördsitünk akadályt az áruk túlságos felszámítása által, megmondolva, hogy a gyűlt, buzát, gabonát még tisztítani, rostálni kell s akkor is csak gyűlt termény leend az; még piacot is kell neki keresni, vitelbért is kell fizetni stb., a pénz pedig bejön, azt lehet mondani, kényelmesen s egy ft, még ha rongyos is, csak egy ft. A felsőbb egyházi hatóság beavatkozásától én sokat várok; mert népünket úgy ösmerem, hogy ha néha zúgódik is egy kicsit, de aztan engedni magát kapacitátni és szívesen belenyugszik a változtatásba, csak nem kell sajnálni a szót a felvilágosítás végett. Sok példát lehet előtte felhozni az egyházi életből is. Ime, régen a keresztelésért kenyeret, tyúkot fizettek és a többi. El-töröltek, mert korszerűtlen volt; ma is változtatni kell, mert a mostadij szegényletes, korszerűtlen, lealacsonyító. . . Ott volt a búcsuzásatás kérdése! Az egyh. kerületek intézkedtek s ma már legtöbb helyen csak „névben él az s többé nincs jelen” . . . Így leszünk ezzel is, csak kezdeni, tenni és sürgetni kell! . . . A lelkeszértekezletek legyenek ébren; tárgyalják mielőbb s félfelv alatt megköt mindenütt az egyh. ker. utasítás is. Nehány év csak s egy nagy lépéssel már előbb leszünk és meglesz az egyöntetűség a fizetésre nézve; azután már könnyen meg lesz állapítva a minimum is. . . azt követendő a fizetések felemelése és javítása. De ezeket, a hol kivihető, meg lehet kezdeni ma is, eszközölni lehet már a beálló egyházi ébren is; mert én hiszem, hogy ha alulról indul is az ügy, egyházi felsőbb hatóságainknál akadályra és ellentmondásra nem találанд.

Ime így gondolom én, hogy az egyházi élet átalakuljon, hogy az irodai teendőktől felmentett lelkesz hivatásának, igazi rendeltetésének, evangéliumi küldetésének visszaadható legyen s az egyházatársadalmi tevékenység által apostoli, eredeti hivatásának élhessen. És teljesen hiszem is, hogy ha a lelkesz irodai teendőitől felszabadul; ha teljes odaadással a beismiszióra, a cura pastoralisra vagy evangelisatióra adja

érvek hiányában rám fogja, hogy én idill-nek neveztem magát s az egyháztagok életét a bölcsőtől a koporsóig éber figyelemmel kíséri, örömeiket, bajaikat ismeri; az élet terheinek viselésében, emelésében, tanácsokkal, egyesületek szervezésével, példáulással segítségökre van; ha az irás szerint fel fogja ügyét az árának, az özvegynek, a szegény nyomorultaknak: — ezen működések segítségével az egyház az iskolát nélkülözheti, a lelkész az iskolát a gyülekezetben pótolhatja s a jövő egyháza igazi egyházi hivatást teljesít és mint ilyen, használni fog az államnak, hasznára lesz az emberiségnek, kivált ha a lelkészképzés is ehhez képest irányítottatik s a lelkézi fizetés is átalakítottatik. Adja Isten minél előbb!

Görömbei Péter.

TÁRCA.

I.

A mit az adatok bizonyítanak.

(Nyílt levél a szerkesztőhöz.)

Mélyen tisztelt Uram! Tartozom Önnek egy köszönettel, magamnak egy helyreigazítással.

Köszönettel azért, hogy becses lapjának március 19-iki száma a Beüthy emlékszerző vállalatának megjelent tanulmányaim közül a *katholikus visszahatást és Zrínyi Miklóst* oly megtisztelő elismeréssel meltaija, hogy míg a korrajzban a széles látókört és az okok mélyére való tekintetést emeli ki, addig a Zrínyi-esszéj egyenesen a hasonló cikkekel való remekének, irodalmi mintájának, a maga nemében a legkitünőbbnek nevezi. Embertől dolog, hogy jól esik az írónak a dicséret, de még jobban esik a megértés; s mindig kétszeresen örvend, ha oly bíráló ítéli meg, kiben a tudás izléssel párosul.

S helyreigazítással tartozom azért, hogy mindjárt ez elismerés után, ugyanazon a lapon valaki ellemnél felmond minden ok és alap nélkül, hogy én ugyancsak ama vállalat legújabb füzetében, melylyel a megújodás korát és vezérét ismertetem, illetőleg a *Bessenyei életrajzában a sárospataki főiskolát* méltatlan bánásmódban részesítem, hogy festésében róla a fény és árny aránytalan vegyítése folytán nincsen egyetlen vonás sem, mely a hűség és igazság erejével hatna, hogy a Bessenyei adataiból torzképet csináltam.

Nem, nem én csináltam torzképet a Bessenyei adataiból, hanem a cikkíró csinált önmagából, mikor a mai elismert, kitűnő főiskolából visszaszajrta magát a múlt század közepébe, az akkori pataki főiskolába, s talán a nagyobb hatásért még parókába, német ruhába is öltözik, oculárelével, mint a hogy a megújodás vezérének professorai jártak; s aztán ijedten és elfogulatlan védekezik olyan méltatlan bánásmód ellen, melyet én el nem követtem.

Sőt ha méltatlanság esett, az nem a pataki főiskolán, hanem éppen rajtam esett. Mert a cikkíró egy egész füzetből, mely valami másfélszer akkora, mint a *Sárospataki Lapok* egy száma, kikap 32 sort, igen, mindössze 32 sort, s a nélkül, hogy akár a korrajzról, akár a Bessenyei-tanulmányról, mely különben még *be sinez fejezve*, egyetlen beható szóval is megemlékezne, lármázva nekem iramodik, oly komolyan és vitézül viaskodva, mint a nemes salamancai lovag szokott. S én a közül a 32 sor közül 15—18 sorban a főiskola vallásos és erkölcsi

hatásáról, 14 sorban a tanrend szer hiányáról szövel, vagy voltaképp nem is én szövel, hanem Bessenyei *bezzel magá*. A mit a modor nyereségéről és bardolatlan-ságáról, a hazai történetnek és földrajznak elhanyagolásáról, a latinak örökös recitálásáról mondok: az utolsó betűig, vagy vonásig megtalálható a *Holmiban*.^{*} A rész címe *Belső nevelés*, mely minden egyéb, csak nem idyll. A cikkíró vagy a Holmit olvasta régen, vagy az idyllt tanulta régen; bizonyos csak az, hogy az egyiket sem tudja: mi? Hiszen nem csoda, ha még ezt a mondatot sem bírja határozottan megérteni:

„A mivel nyugot táguló tudása, fejledező eszméi és törekvéseivel, módszerének elveivel és vívmányaival a pataki elszigeteltébe be nem hatolt!”

Gondoljon csak a cikkíró az életrajz bevezetésére s elfogultsága homályból majd tisztára derül előtte, hogy mi volt az elszigeteltség? Gondoljon csak aztán a *Locke* és *Voltaire* eszméire és törekvéseire, a *Franké* és *Thomasius* elveire és vívmányaira, majd reá jó szípen, hogy mi volt az a táguló tudás és helyesebb módszer? Vagy ha már a maga patakiságában annyira sem képes, mint az egyszerű asszony, a ki faluja határdombjára érve s onnan a messziségre nézve, csodálkozással kiáltott: „O Gott, wie gross ist die Welt!” — olvassa el a saját kedves főiskolája történetéből, hogy Patay és Vay főgondnokok miért képeztettek a *pozsny* ev. iskolában szebb latinságra két fiatal embert S.-Patak részére s olvassa el Bessenyei Holmijából, *Kazinczy* Pályám Emlékezetéből a pataki tanítást újra és az én méltatlan bánásmódomat nagyon is *méltányos* fogja találni.

Különbén béke velünk. Ne dohogjon és ne keseregjen a múlt miatt, mert róla sem ő nem tehet, sem én nem tehetek!

Kolozsvár, 1894 március 26.

A melyen tisztelt szerkesztő úrnak, soraim közlését kérve, kész híve

Széchy Károly.*

K O L O Z S V Á R

II.

Válasz a „Nyílt-levél“-re.

T. Uram! Mi tures tagadás, én követtem el azt a merészéget, hogy midőn e „Lapok” március 19. számában a „Képes Irodalomtörténet” 17-ik füzetét teljes jóakarattal és hazafili örömmel ajánlottam az olvasóközönségnek, egytuttal az abban foglalt, Ön által írt „Bessenyei életrajza” című cikre is egy pár kifogást tettem. Ime Ön, a helyeti, hogy a kifogásolt pontokra nézve felvilágosítást nyujtana s ervert érv ellenébe ídszve, cefolni igyekeznekk állításomat; rövid úton akarna velem elbánni, csak úgy félvárlól beszél velem, sértett hiúságában még gyönyölódik is. Nem úgy Uram! a köztűnk fenförgő kérdést így modorban nem lehet dűlőre vinni.

Mit is mondtam én? Azt mondtam, hogy az a kép, melyet Ön „az akkori sárospataki iskola alapítvárlól a fény és árny aránytalan vegyítése folytán, oly rikító színekkel megfestett, igen messzeiek attól az egyszerű rajztól, melyet Bessenyei az ő „Holmi”-jában 1779-ben, a háta és kegyelet érzelméi közt készített” s azért festésén nines egyetlen vonás sem, mely a hűség és igazság erejével hatna ránk s torzképet csinált a Bessenyei adataiból.” Erre a gáncsra Önnek nines egyetlen egy cefoló szava sem, a helyeti izetlenül elmenekedik, hogy én „parokába” öltöttem, mint a hogy a Bessenyei tanárai jártak s aztán

* Bessenyei György: Holmi 1779. 100—105 l.

* A l. tanár értemészetesnek fogja találni, hogy Nyílt levél: az arra adott illetékes felülettel egyútt kívántak körölni. De az időhöz köztöt közlemények miatt így is későnk kellett.

a Bessenyei rajzát, de se azt, sem ezt nem tudom hogy mi. A parókával, mondhatom, igen felsült Ön, mert épen a Bessenyei „Holmi”-jából tudhatná Ön, hogy az akkori pataki tanárok nem viseltek parokát (105. l.). Az idillről szóló megjegyzését egy komoly tudóshoz illetlen fordításnak, rít csüres-csavarásnak nevezem, mert hiszen én nem írtam azt, hogy a Bessenyei-féle rajz idyll, hanem hogy „Bessenyei a bécsi élet nagyvilági zarában és kísérőlései közt, az idylli élet édességével eltelve, idezi vissza boldog gyermekora már-már haleányuló emlékeit.” Én azt vártam, hogy a „Holmi”-ből fog rám idézni, de nem tette; nohát megteszem én, hogy kitűnjék, melyikünknek van igaza.

„Erkölcöskökre nézve vedd fel Magyarországot a reformátusok pataki, debreceni iskolájakat, csüdát fogsz bennök találai. Annyi ifjúságot meg tudnak együtt tartani. Háromszáz nőlen legénynek, kiker diákoknak neveznek, több lakik egyik iskolában együtt, kiknek ide jeket tizenkétzetendőől fogva számlálható húszig, harmincig, negyvenig. A gyermekeket hét, nyolc, kilenczetendőől kezdve veheted zizenhétig, húszig. Ezek ezer számo- kat meghaladván sokaságokra nézve, mivel egymás közt laknak, tanulnak, élnek, esznek, isznak, hálának. Hiszed-e, hogy köztök forogván 8 esztendő koromtól fogva, soha semminemű fertelmességről nálók meg csak nem is hallottam. A mennyin voltunk a pataki kőlegyűmben kicsinyek-nagyok, azon ocsmányosságoknak, sodomiáknak még csak neveiket sem tudtuk, melyeket külső országokon sok helyeken mások, mint mesterséget, úgy űztek. De vannak, mondod Debrecenben, Patakon is elfajult gonosz tanuló: Micsoda ő nálók a gonoszság, vagy mit tartanak ok elfajulásnak? Ha észre veszik, hogy titkon valamelyik diáknak szeretője van, ha táncol közlülök egyik vagy másik a vendéglőfogadóban, ha cifra nyakra- valót köt, vagy haját bodorít és a szegényedőt igazán megnevezi; mit e gonosz, kire törvény tesznek s ki- csapják. Az ilyeneket csaknem úgy veszik nálók, mint külső társaságokban azokat, kik templomokat vernek fel, meglopván azoknak oltári szentségeit. Ha nemes ifjat hallottunk is, hogy vendéglőfogadóban táncolt, úgy csudál- koztunk rajta s olybá vettük, mintha házat gyűjtött volna fel (97—99 l.). De ellenben cáfóhatás talán azzal, hogy ha szelidek, tiszták erkölcsiek, ugyanazonban egy- gyűtek, vadak, manérel nélkül valók és szennysek is tanulóknak azoknak a németurak magyar professoroknak. Megvallom, hogy bárdolatlanúság találatik köztük, de hát ha nem lehet nálók világi manérelt tiszta erkölcsöket együtt fentartani. Melyik jobb? az-e, hogy a galantságot ki- tiltás közlülök, vagy hogy elfogadják erkölcsieinek feloldozásával? Lehete mégis talán a diákoknak több csinoságot engedni. Jól van, ha az ifjúság olyan volna és közönségesen az emberi természet, hogy megállana valamely dologban ott, hol illik, de tudod hogy ő mindenben az utolsó lehetőségig megyen. Minden hason- talanság, eszetlenség, elfajulás illendőségnek szine alatt eszűzött be közénk. . . . Mit mondanál ha látnád a debreceni, pataki diákokat, hogy jön feléd, ki nyakára egy egész lepedőt tekergetett s fején egy bogiát hoz, hogy nyakravalóját, frizuráját veled a módban csudál- tassa” (100—3. l.).

Ezen adatok bővebb megértése végett idézek még abból a leveléből is Bessenyeinek, melyet 1803. augusztus hó 14-én pusztakovácsi magányából intézett a sárospataki tanárhoz: „Írást, olvasást, Istennek, világnak ismeretét tanulni ezen iskolában kezdettem el, mely az Urak tudományának most is fészke; Szathmári Mihály, Sárkány és Bánai vezérő oktatók alatt éltem. Ha a tudományokra nézve, melyek akkor még e tájon

nagyobb homályban borongottak, munkájoknak mindent nem köszönhetek is, de erkölcsömetek tisztaságát érdem- neknek, az az Kegyelmetek nevelése módjának köszönöm örökre. Tizennyolcz esztendő alatt, ifjúságom leghevesebb idején a magokkal ragadó asszonyi tárgyakról, bujaságtól, romlástól, nyavalyától, pénz, idővesztetéstől az az együgyű szemérem őrzött meg, melyet mindeideig az ifjú élet csak az Urak nevelése által szerezhet meg magának. Most a tudományok, illendőség, manér ne- vednek ott is; adja a gondviselés, hogy másfelől hanyat- lására ne szolgáljanak a tiszta erkölcsöknek. A tudó- mányt szorgalom által meg lehet szerzeni, de egyszer elvesztett erkölcsét ki nyerhette vissza valaha? Áldott együgyűség te! mely a gonoszságnak ismeretén kívül tudsz ártatlanságban érlelni, a bölcs nevelésnek kezében maradj meg örökre! Tőled nyert szerencsémnél fogva töltöm most, hajlott időben, a legcsendesebb és boldo- gabb napokat, melyeket a lehetőség megenged. Eleteimnek csendes megelőgedése nyomozván fel magát kezdetéhez, az urak, Kegyelmetek iskolájára mutat, melyben gyer- meki időmet töltöttem. Ennek édes emlékezeit csak életemnek utolsó órája törötheti ki szivemből. Ezerszer fordulnak meg fejemben a Királyhegy, Pánczélhegy, Kis-nagyporta, Bábagödre, Kispatak, Magyoróskert, hol léppel fogtam az aranyos stigliczet, mely dolog több örömet adott szívemnek, mintha most országot nyernek. Oh kedves idő, hajlott időben, mely gyermeki játékaiban bűn nélkül való gyönyörűségével minden királyi kedvet felülhalad, havá tüntel ki szivemből s veled együtt az öröm is! (Figyelő 1876. 11. l.)

Ezeket olvasván, mondja meg igaz lelke, van-e egyetlenség vonás az Ön rajzában, mely az itt közlöt- tek szellemének megfelel? Fektet-e Ön kellő súlyt arra, a miért Bessenyei örök hálaora kötelezettnek éri magát? Nem: Ön, mint látom, nem eredeti források után dolgoz- tott; szolgálatig követte Beöthyt, a ki idevonatkozólag szintén tültség viszi a színezést (Szép prózai elbeszélés 219—21. l.), de legalább bölcseszi lélekkel összefüggésbe hozza a pataki iskolázást Bessenyei későbbi fejlődésével; az Ön rajza kéri a szerkezetből. Beöthy művész. Ön rosz másoló.

A másik vitás pont köztünk a tanrendszert ügye. Erre nézve e „Lapok” márc. 19. számában kifejtettem nézetemet, azt a meggyőződésemet fejezve ki, hogy a magyarországi prot. tanárok időről-időre folyvást érintve voltak a külföldön kapóra került eszméktől és a sárospataki iskola tanrendszere, bármilyen rosz volt legyen is akkor, mai felfogás szerint: sem jobb, sem roszabb nem volt a németországiaknál, melyeket legörömöstebb vetek mintául akkor is, mint ma. E határozottan kifejez- tetű nézet ellen sincs Önnek egy árva szava sem; e helyett tudós képzelgésében tudatlansággal és elfogultsággal vádol, hogy nem bírom értemét venni a következő mondatnak: „A mivel nyugot táguló tudása, fejedező eszméivel és örökségeivel, módszerének elveivel és rim- mányaival a pataki elszigeteltségbe be nem hatolt”. Most se szívenlem bevallani, akármilyen együgyűnek tartson is Ön, hogy ebben a szóhálmazban nincs meg az eszme határozottsága és csak sejtteni lehet, hogy a tanrend- szere vonatkozik. Köszönöm Önnek, hogy rávezett a forrásokra, melyekből a „táguló tudásról”, „fejedező eszmékről”, „a módszer elveiről”, „az elszigeteltségről” világos fogalmat szerezhetek. A miveléds történéseiből ismerem azokat a világra szóló tudásokat, de őszintén megvallva, engemet ok sem tudtak az Ön állás- pontjára vezetni; sőt ellenkezőleg, előttem azok is Ön ellen bizonyítanak. Sorra veszem őket egyenkint: *Thomasius* tagadhatatlanul független szellemű gondolkozó,

a scholasticismus és orthodoxismus hatalmas erővel volt; de azt tudnia kellene Önnek, hogy ő nem annyira az oktatás, mint inkább a jog történetében említendő. Bármily kiváló szellem volt is, a maga korában, az Őn által miveltek, előhaladottnak képzelt Németországban nem tudta magát érvényesíteni. Tanítványai a lipcei egyetemen tünnetleg távoztak el előadásáról szabadsága miatt és a miatt, hogy, mint nálunk jóval előtte Apáczai Cs. János, nemzeti nyelven mert beszélni; utózája is, hogy a fogságok elkerülje, Halleba menekült előzői elől. Ismerem *Voltaire*-t. ezt a fényes tehetségű, kivételes elméjű csudaembert, az abszolutizmusnak ellenségét, de a mellett az udvaroknak kedvencét; de ugyan mondja meg nekem: volt-e valaha a világon oly oktatási és nevelési rendszer, mely az ő bölcsészeti elveire alapított? Hiszen kortársai (alaposan-e vagy nem, nem vitatom) azt tartották róla, hogy az emberiség előhaladását és boldogságát a kereszténység és az egyház megbuktatásától függesztette fel. Ki ne ismerne a költészet és nevelés történetéből egyarant *Loeke*-t gyakorlati irányával, lélektani alapokra fektetett nevelési módszerével. Azonban bármily hű kifejezője volt legyen is ő az angol nemzeti szellemnek, a korabeli angol iskolák még csak sejtelmével sem bírtak az ő nevelési követelményeinek, megmaradtak még sokáig a hagyományos tanrendszer mellett, melyet ott is az uralkodó orthodoxizmus teremtett a maga képére. Majd aztán, midőn a XVIII-ik század második felében az újabb oktatási és nevelési elvek Európáspaszerte diadalra jutottak, az ő szelleme is beléolvadt az egyetemes áramlatba és „Gondolatok a gyermekek neveléséről” szövege 1690-ben megjelent munkája nálunk is megtalálta fordított boros-jenői gróf Székely Adámban (Kolozsvár 1771.) s hatását a mi iskolánkra is nem lehet nehéz kimutatni az akkori tantervekből és utasításokból. Elismerem a német *Faerke* nagy érdemét az iskolák és a nevelés körül, de feljegyezve találok róla, hogy ő sem fordította meg egyszerre a világot s hogy szenteskedő irányja miatt sok küzdelme volt az orthodoxiával. Lipcseben az előadások tartásától eltilított, Erfurtból kiutasított s végre Halleban is, hol nagyszabású alkotásai maig fenállnak, megkeserítették életét azok a mivel nem diákok, mert szilajok, vadak és kicsapongók voltak. Látja Ön, én csakugyan mást olvasok ki e nagymesterek műveiből, mint Ön: ne csudálkozzék azért, ha most is ragaszkodom multkori ama nézetemhez, hogy a magyar protestáns iskolák, Bessenyei korában, nem voltak elszigetelve a külföldiektől s ugyanazon szellem gátolta nálunk is a tanrendszer fejlődését, az életre való nevelési elvek alkalmazását, mint a több Európában.

Végre megjegyzéssel tartozom még azokra az adatokra is, melyeket Ön a sárospataki iskola akkori elmaradottságának és elszigeteltségének igazolására, magának az iskolának a történetéből említ fel. Ezen adatokat jobb lett volna fel sem említnie, mert azok teljes tájékozatlanságra vagy felületességre mutatnak. Hogy Patay (Sámuel) és Vay (Ábrahám) két ifjú Pozsonyban képezett volna jobb latinságra: akárhol vette Ön, nem igaz. A dolog így áll: *F. Bányai István* és *Lebo István*, kik 1727-ben léptek itt az akadémiái pályára, öt éves diák korukban 1732-ben, más feltörekvő pataki ifjakkal együtt, Pozsonyba mentek, német szóra. Innen visszajöven, folytatták iskolai pályájukat és 1736-ban Bányai a rhetorikai, Lebo a syntaktikai osztály köztanító-ságával bízott meg. Minthogy az előjáróság a két „publicus praeceptor” első évi próbájával igen meg volt elégedve, felkérte őket, hogy maradjanak bent az

iskolában és vezéreljék osztályukat legalább még három évig. A két ifjú engedett a felhívásnak s hogy a három éves tanítóság jóvedelmének elvesztése miatt kárt ne szenvedjenek, azt az ígéretet nyerték, hogy annak idejében közköltészen küldetnek ki a külföldi egyetemre, a mi meg is történt. Vay Ábrahámnak, a ki akkor még nem volt főgondnok, csak annyi köze van a dologhoz, hogy ő is megnyitotta az erszényt és a jöltveköhöz intézett, adakozásra szólító lelkes felhívást ő szerkesztette. Lássá Ön, milyen adatai vannak! A Kazinczy „Pályám emlékezetét” csak felületesen tanulmányozhatta Ön, mert ez a becses forrás arról győzött meg engemet, hogy Kazinczy abban egyetlen egy kegyetlen szót sem emel a sárospataki iskola ellen. A tanrendszernek voltak hiányai akkor is mint ma és lesznek mindenha, de annyi bizonyos épen a „Pályám emlékezetéből”, hogy Kazinczy itt nyerte irói felatavást, itt írta „geographiaj” 1775-ben, itt fordította Bessenyeinek „Die Amerikaner” című művét, itt buzdult fel a Báróczy példájának követésére, itt jött szellemi összeköttetésbe Baróti Szabóval, Szentgyörgyi Istvánnal, a ki oly mélyreható befolyással volt rá. Hogy mint ítélt Patáról, arra nézve ide írom a „Pályám emlékezetének” következő sorait: „Patak minden foglalkozások mellett, mely fiakat nevelé már! mert a tanulás inkább függ a tanuló szorgalmától, mint a tanítóétól, mert Pataknak huszezer kötetből álló bibliothecája van s a könyvek a tanulók szobáiba is kiadtnak, mert az igyekvő gyertyát gyújt a másik gyertyánál és talán leginkább azért, mert az öreg Szathmáry Mihály engem arra szorított, hogy excerptákat tartsak. Boldog, a ki Vaynak (József) ideje előtt tanult ott! még boldogabb az, ki az ő főkurátorsága óta”. (28. l.). —Lássá Ön, én nem a szavakon ragódom mint Ön, hanem a szellemet nyomozom, melyet Ön nem ismer. Ennyi a válaszom, a dologhoz értő közönség ítéljen felteünk!

Sárospatak, 1894. ápril 13-án.

Szinyei Gerzson.

K O L L E C I O

KÖZÉLETÜNK.

A tiszántúli ev. ref. egyházkerület gyűlése.

(Vége)

A gyűlés második napján első helyen a választások jettek meg. Tüdös János lemondásával a gimnáziumi igazgatói szék megüresedett, erre a főgimnáziumi tanári kar egyhangú javaslata alapján, 6 évre, egyhangulag Dóczi Imre választották. (Vivat! Szerk.)

A class. philológiai tanszék betöltésére pályázat hirdettetik.

A tanárvalasztó-bizottságba a debreceni ev. ref. egyház 8 tagot jelölven, a másik 8 tag az egyszékű kerület által megválasztott; úgymint: Szeremely József, Szabó János, Széll Kálmán, Davidházy János Kulin Imre, Szőlősi Antal, Kovács Ferencz, Lengyel Imre — rendes, — Lukács Ödön, Szarka Boldizsár, Bencsik István. Szabó Karoly, György Endre gr. Dégenfeld József, Ujfalussy Béla, dr. Kovács Sándor póttagokul. Pályázati határidő f. évi június 1, a választás július első felében ejtendő meg. A jelölést a tanárvalasztó-bizottság és a főiskola szemleli és anyagi ügyeit intéző-bizottság együttesen fogja megejtetni, eddig e jogot az egyházkerület gyakorolta.

A tanítóképzéshez Bakos Tibor nagykőrösi, Dékányi Árpád halasi, Knizitiani István szentesi tanárok közül Bakos Tibor 15 szóval 1 ellen megválasztott.

Szélly Farkas és Kovács Ferencnek nagybecsű könyvajándékaikért jegyzőkönyvi köszönet szavaztatott.

Dr. Bartha Béla, az „Óráló” szerkesztő-kiadója 300 frt segélyt kérvén a protestantizmus érdekeit szolgáló lapjának fenntartására, a kérelem — sajnálkozások közt — azon az okon tagadtott meg, mivel ilyenmű segélyben, anyagi forrás híján, a helyi lapok sem részesíthetők; de az egyházkerületi gyűlés feljívja az eszereket és lélkeszeteket az „Óráló” hathatós támogatására és fenntartására.

A Nagy József-féle 500 frtos ösztöndíjat a folyó évben Báthori Gábor volt szenior élvezendi.

Főt. püspök úrhoz Szász Károly püspök úr előbb a 100,000, utóbb a 73,000 frtból a tisztviselő egyházkerületet illető részt, 23,000 frtot leküldvén, a megfelelő határozat értelmében elhelyeztetett.

Tóth Sámuel főjegyző és egyházkerületi levéltáros az egyházkerületi jegyzőkönyvek betürendés tárgyutatóját elkészítette, melyért neki jegyzőkönyvi köszönet szavaztatik. A tárgyutató kinyomattatik s az összeállító tiszteletdíjáról az eszerei kar log javaslattal előterjeszteni.

Szinte Tóth Sámuel „Adalékok” címén az egyházkerület régi jegyzőkönyvében foglalt adatokat külön füzetben kiadta s az adatok további kiadását is igerte; de a támogatást annyiban kéri, hogy legalább a költsége kijöjjön. Olyan érdekes egyháztörténelmi, egyházkormányzati s művelődéstörténelmi adatokat tartalmaznak ezen „Adalékok”, amint átolvasás után állíthatjuk, hogy megszerzésüket a legmelegebben merjük ajánlani.

A baptisták irányában elfogadtott a bírái egyházmege azon javaslata, hogy az ily szedelgő szektákhoz tartozó egyháztagok, egyházi és iskolai adó, felkészítési és tanítói szolgálatok utáni fizetések teljesítésére mindaddig kötelezve legyenek, míg a felekezetből törvényesen ki nem térnek.

A hármöz-vásárhelyi gimnázium államszegélyezésének ügye nem lévén kellően előkészítve, az ügy más gyűlésre halasztott.

A felsőbb leánynevelés kérdése is több esetben felmerült az egyházkerületi gyűléseknél. A szathmárnémeti prot. felsőbb leányiskola szervezete beterveztetvén, megerősítetett. A nagyszalontai egyházmege, valamint az érmeleki egyházmege beterveztetvén jelentéseket a Nagyváradon felállított felsőbb leányiskola létesítése tárgyában azon értesítéssel, hogy ez ideig már van körülbelül 10, vagy 11,000 frtjuk, segedelmet kérnek. Az egyházkerület örömmel vett tudomást a felsőbb leánynevelde ügyének ilyen módon való fejlesztése felől s az ügyet áttette az egyházkerületi nőnőveldei bizottsághoz, hogy a Nagyváradon létesítendő nevelde ügyében adjon javaslatot és a segélyezés tárgyában is készítsen egy tervezetet.

A jogakadémianál 2 új tanári szék állítása kívánatván, Debrecen városa megkerestetik, hogy ajánlatból 100,000 frtot tegyen mielőbb folyóvá. A 2 szanék létesítésének ügye pedig a főiskola szellemi és anyagi ügyeit intéző bizottsághoz utasítatik.

Dr. Török József helyettesítésével Dr. Tüdös Kálmán, Buzás Pál helyettesítésével Dr. Des Combes Henrik és Takács Ferenc bizatván meg, helyettesítési járulékaik utalványoztatnak; a főiskolai orvosi állásra pedig pályázat hirdtetik.

A Cseh-Szombati alapítványnak az lévén a rendelkezése, hogy arra tanár választassék, a mennyiben e terhet az alap még nem bírja meg, ez alpra a tanár-választás, a bölcsészeti fakultás létesítése utáni időre halasztott.

Az egyházkerületbeli gimnáziumok történetének a megírása a milleniumra szükségeltetvén, arra a következő erők vállalkoztak: Karcagyon: Székely József, Mező-Túron: Bodolay László, Békésen: a tanári kar, Szathmárn: Bakcsi Gergely.

A debreceni főiskola történetének megírását a tanári kar bizottságot indítványoz megbízatni, mely előbb az elveket állapítaná meg, mely szerint e nagy művet létesíteni lehetne. A javaslat elfogadtott és ilyen eljárás végett s az elvek megállapítása céljából az ügy a bizottsághoz visszatetett, jelentések a legközelebbi gyűlésre várattván. Részünkről elárulhatunk annyit, hogy efféle tervezetéről s munka-felosztásról hallottunk is már valamit s a legszebb reményekkel várjuk az ügy fejlődését.

A debreceni ref. tanítók az iránt való kéréjme, hogy az országos tanszerkiállítás ideje alatt, a kiállításra jövő ref. tanítók részére, a főiskolában szobák adassanak, intézkedés végett az elnökséghez tetetett.

A tanári kar Kossuth Lajos alapítványt kezdeményezvén, e szép tetteért jegyzőkönyvi elismerésben részesítetik.

Az alapítványok rendezése tárgyában indítvány tetetvén: alapítványi könyv és részletes kezelési szabályok készítésével a gazdasági tanács megbízottat.

Az I. II. osztályi tanulók számára, vallastani könyvre pályázat hirdtetvén: a pályadíjat Darabant Gusztáv bíráló kiadandónak, Dr. Erdős József és Elek Lajos visszatartandónak véleményezi. Nem adatik ki; sőt erre és a VI., VII., VIII. osztálybeli tanulók részére is új pályázat hirdtetik.

Olvastatván a középiskolai felügyelő-tanács jelentése s Szeremley Sámuel felügyelőnek a kerületbeli középiskoláról való előterjesztése: a mennyiben az előterjesztés oly fontos észrevételeket tartalmaz, a mix a tanárakat, felügyelőket, középiskoláinkat igen közelről érdeklik s hiányokat vannak hívatva orvosolni: az előterjesztés egész terjedelmében kinyomattik, készítőjének, Szeremley Sámuelnek pedig jegyzőkönyvileg köszönet szavaztatik.

Ugyancsak a középiskolák felügyelésére nézve „szabályrendelet” készítettvén, (közölve a Debreceni Protestáns Lap f. évi I. sz.), a szabályzat felolvasattott; de Regéczi Sándor, György Endre, Szeremley Sámuel, Lukács Ödön, K. Tóth Kálmán Soltész László, Elek Lajos, Szeremley József proet contra ejtett felszólalásaik után, miután e javaslat ismeretlen, hogy legalább a jelzett lapból megismerhessék azt a gyűlési tagok, tárgyalása a következő napra elhalasztott.

A hármöz-vásárhelyi, mezőtúri, kisujszallási, karcagi gimnáziumok felterveztetvén megerősítés végett az általuk választott tanárok neveit, a választottak állomásikon megerősítették.

Az 1893. évi XXVI. törv. cikk kihirdetése után 9 hónap elteltése — június 25 — közegetvén, tanügyi bizottság javasolja, hogy a határidő (9 hónap) meghosszabbításra a konvent útján kérelmezessék. Az eszerei kar pedig a nyári egyházkerületi gyűlésre adjon javaslatot s kimutatást azon iskoláról, a hol a fizetést kell felmelelni 300 frta és azokról, a melyek a korpóteket nem képesek megfizetni.

A mármaroszegeti kántor-tanítóság elkülönítése tárgyaltatván, az ügy pótlás végett az illető egyházhöz visszattetett.

A középiskolák felügyeletét tárgyaló szabályrendelet tárgyalás alá vétetvén, Görömbel Péter, tekintettel arra, hogy ezen szabályjavaslat a gyűlés negyedik napján kerül tárgyalásra, midőn a középiskolák pártfogóságának tagjai s a tanárképviselek is már hazautaztak s a gyűlés néptelen egy ily nagy horderejű kezdeményezés megal-

kötésára; tekintettel arra, hogy ez a javaslat a pártfogóságok, középiskolákat tartó egyházak, esperesek, egyházak megkötésére, sőt az egyházkerület és püspök jog- és hatáskörét is sok részben átruhazza a megválasztandó felügyelőre: tekintettel végül arra, hogy ez a szabályrendelet külön elő sincs készítve, sőt az 1 szám alatti a) pont a felügyelő kötelességeit úgy írja körül, hogy a a szabályrendelet egyszerűen hivatkozik a vallás- és közoktatási miniszteri rendeletnek az állami főegyházakat hatáskörét megjelölő (1892. évi 10,092 sz.) 1—30 § a-ra anélkül, hogy e §§-ok tartalmát beiktatná, vagy legalább érintené is: a szabályrendeletet a napirendről levenni s tárgyalását a jövő egyházkerületi gyűlésre halasztatni kéri. Ezzel szemben György Endre azon indokból kéri a tárgyalás megkezdését, mivel ez az ügy évek óta húzódik. A tárgyalás megkezdésénél, többek hozzászólása után, több-kevesebb, de egy pár jelentékeny módosítással, elfogadtattott. Jelestül, kimondatott, hogy: a szabályrendelet tudomásáért véget és a célból, hogy a felügyelő a nyugdíjtvényben megjelölendő jogok élvezetében részesíttessék, a vallás és közoktatási minisztériumhoz felterjesztetik; továbbá a látogatásra nézve, az 1—30 § idézése helyett, a jelenlegi középiskolai felügyelő-tanács önálló *utatislást* készítsen; az állás betöltése végett az öcsi egyházkerületi felügyésig nyilvános pályázat hirdettetik, és a felügyelő gyűlésem és nyugdíjazás tekintetében az egyházkerületi illetékessége alá tartozik.

A kihirdetett új törvények értelmében, egyes teendők körvonalozására s esetleg szabályzatok készítésére, küldöttségek nevezettek ki, nevezetesen:

Az egyházkerület tanügyi bizottság szervezésére: Szabó János elnöklöte alatt Szél Kálmán, Kiss Albert, Farkas Antal, Lukács Ödön, Gr. Degenfeld József, Ármós Bálint és Tóth Sámuel.

A presbitériumok által eszközölendő választás módzatainak meghatározása végett való szabályrendelet alkotására: Dávidházi János elnöklöte mellett Szarka Boldizsár, Szabó Károly, Isaák Desző, Elek Lajos.

Népiskolai vizsgáló-bizottsága: Szeremley József, Dávidházi János, Lukács Ödön rendes-, Balogh Ferenc, Némethy Lajos, K. Tóth Kálmán póttagokul;

Egyházkerületi ügyészé megválasztott K. Tóth Antal. Egyházkerületi időközli bíróság tagjait, egy évre: Szeremley József, Kiss Albert, Lukács Ödön, Gr. Degenfeld József és Horthy István. A törvényszéki bírói eljárás gyakorlására nézve is, ez a bizottság fog javaslatot készíteni.

Az egyházi törvény 27. §-nak 11. pontja, az egyházak szavazatainak száma, sok part vert már fel az egyházkerületen is, sőt a zsinaton is. Az egyházkerületi gyűlés a törvény végrehajtására nézve, a legutolsó népszámlálás alapján az esperesi kar javaslataira, a jövőben olyan határozatot hozott, hogy minden egyházmegyében az 1500 lelket meghaladó egyházakra nézve kiszámította a szavazatok számát, azon megjegyzéssel, hogy a debreceni egyháznak odaengedi a főgimnázium és tanítóképző 2—2 szavazatát és így Debrecennek lesz 10 szavazata; a többi középiskolát tartó egyházaknak is az idáig a gimnáziumot illető szavazatokat; p. o. M.-Szigeten a főgimnázium 2 szavazata az ottani ref. egyházhoz, a szatmári főgimnázium 2 szavazata közül egyik a szathmári, másik a nemethi egyháznak adatik; ezen felül a debreceni főiskolai tanári karnak 1 szavazat meghagyott. És így, még a régi törvény és gyakorlat szerint bejött az egyházkerület összes egyházaiból 586 szavazat, jövőre lesz a szavazatok száma 743; vagyis a nagy egyházak szavazatát az új egyházi törvény 157 szavazattal szaporította meg. Majd a jövő, és az alkalmazás mutatja meg, minő hatással lesz

ez az arisztokratikus, kiváltságos, virilismus-féle intézmény az egyházkerület belső életére és fejlődésére: dehát azt mondja az irás, hogy: mindig jobbat reménylők legyetek és hogy a szeretet mindeneiket remél. (I Kor. 13: 7.)

Voltak nagyszámmal felebbezett ügyek. Azok közt számosan olyanok, melyek arról értesítenek, hogy egyes még kisebb egyházak is, a régi módi terményfizetést pénzzel váltották fel. Az egyházkerület örömmel járult mindenütt a változtatásokhoz. Nagyon ideje, hogy megindult ez a mozgalom, csak előre, mindig csak előre!

Görömbei Péter.

A tiszáninneri ev. ref. egyházkerület közgyűlése.

Folyó hó 17—19. napjain tartatott meg a szokott helyen, Miskolcon, a leánynevelő-intézetnek immár izléselesen kifestett s a Karacs Teréz életnagysági képvélel díszített nagy termében, az egyházmegyei képviselők s kerületi tanácsbíráknak majdnem teljes részvételével. Előző napon a sárospataki főiskola igazgató-tanácsa és az egyházkerületi népiszkolai választmánya is ülésezett s amaz főként a tanári fizetések rendezése, és kivált a népiszkolai tanterv végleges elfogadása s illetőleg életbe léptetése végett hozott nagy fontosságú s a kerületi gyűlésre is beterjesztett határozatokat.

A kerületi gyűlés 17-én d. e. 9 órakor a főpásztor buzgó imájával s a nemzeti gyászra vonatkozó s lapunk élen olvasható, nagy tetszéssel fogadott, szép megemlékezésével kezdődött, a mit a jelen voltak mely figyelemmel s állva hallgatták végig. A megemlékezéshez csatlakoztatták a gyűlés lelkesedését emlelt határozatokká s az egész megnyitó beszédet is jegyzőkönyvébe igtatni határozta. Az indítványozott részvétart fogalmazásával az egyházi főjegyző bizott meg. E fogalmazás lapunk élen olvasható.

A kegyeletes kötelességek elvégzése után fájdalom megdöbbenéssel értesült a közgyűlés szeretett főgondnokának *Vay Miklós* br 6 excellenciájának nagyobb mérvű gyöngyölkedése felől, a mi miatt *Vay Béla* barát is nélkülöznie kellett s öszinte részvételnek jegyzőkönyvi kifejezése mellett a társ-elnöki szék elfoglalására *Comáromy László* legidősebb egyházmegyei gondnokot kérte fel, s őt, mint ilyet, szívesen üdvözölte.

Antalfy László abauji esperes és *Véssey József* tornai egyházmegyei gondnok, mint ilyenek, hivatalukba forma szerint beigtattak. Mindkettő lelkes szavakban ajánlotta magát az egyház hűségese szolgálatára.

Csak ezek után következett a sor a püspöki jelentés felolvasására, a mely mint a kerület egy évi híű képe, meleg elismeréssel fogadtattott s a kerület jegyzőkönyvében, valamint lapunk következő számában is egész terjedelmében olvasható lesz.

A gyűlés egyik legfőbb tárgya a zsinati törvények kihirdetése volt. Elnöklő püspökünk jelentéven, hogy a hivatalos példányok megérkeztek s hogy az egyházi főjegyző a törvények által követelt *utatislások* megkészítésére felkérte, a mely a gyűlés a jövőbe vetett jó reménységgel mondotta ki, hogy a zsinati törvényeket kihirdetettnek nyilvánítja, s azokat folyó hó 17-től érvényeseknek tekintti.

A főjegyző által készített *utatislások* nagyot könynyítették a kerület sorsán, mert bizottságok kiküldése nélkül, egyszerre lehetővé vált a törvényeknek helyi alkalmazása. Az utatislasi javaslatoik majdnem utolsó betűjükig elfogadtattak s a enklősekről majdnem tolmácsolta a fáradságos munka jutalmául a kerület szíves elismerése.

rését. Az utasítások lapunkban egész terjedelmükben olvashatók.

A hiányzó konvénki tagra beadott szavazatok felbontásának eredményül jelentették, hogy azok nagy többséggel *Bernáth Elemér* felső-zeplényi gondnokot érte a közbizalom, a kit a közgyűlés melegen üdvözölt s ő e bizalmat programszerű, lelkes nyilatkozatokkal köszönte meg.

Hosszú vitára adott alkalmat a szupplikációs kártérítési ügye. Az egyházmegyék közül 5 elfogadta a főiskolai igazgató tanács által ajánlott s a kerület által jóváhagyott kártérítési, vagy megvalósítási kulesot, 3 azonban (Abauj, Gömör, A-Borsod) lehetetlennek jelentette annak elfogadását, vagy egyéb, p. o. elvi kifogásokat emelt az ellen. Az idők jeleit (szegénység stb.) fájdalomosan láttuk nyilatkozni, a vita folyamán s közben-közben úgy tetszett nekünk, mintha az alma mater két épített-feledebe borította volna valami ismeretlen felhő. A vita vége mégis mutatkozott néhány napuságra, mert az erdekelt egyházmegyék fő képviselői magok sem igen vonakodtak attól a határozattól, hogy újabb kísérletet tegyenek a behajthatatlannak tetsző összeg kérekerítésére. Néhol — úgy látszik — az 5-ik theol. tanszék érdekében lehetővé lesz az adózók jövedve derítése s akadni fognak esetleg olyanok is, a kik nagyobbacska összeggel is hozzájárulhatnak a szép cél megvalósulásához.

A barlangligeti templom-építéséből reánk ev reformátusokra háruló összeg 3,500 frt miként leendő előállítását végezt az egyetemes konvent fog megkerestetni.

Ezek után az első napi gyűléskezés 2-ik főtárgya, az u. n. *Fráter-ügy* került elő. A szigorú igazság felett gyűzelmekedett a kegyeletlen méltanyosság s noha a főiskola igazgató-tanácsa a gazdasági választmánytól nyert újabb számítások következtében az ügyet az eddigi hátalékok elengedésével és veszteségek beszámításával elintéztetnek vélte s ilyen gyanánt vendőnek javasolta: mindamelllett a gyűlés többsége (37 szavazat 10 ellen) kimondotta, hogy 8 éven át, évenként ezer forint fizetendő a boldogult bérlő özvegyének s árvának.

A Diószeghnyé-féle hagyaték s az ungvári «ének-lész orgonista»-nak chez való joga is újra előkerült s a lapunk előbbi számban megjelent ügy vélemény alapján az egyházkerületnek most egy éve hozott határozata újból kimondott, vagyis az «ének-lész-orgonista»-nak a hagyományhoz való jogát az illetékes egyházmegyével egyetértőleg a kerület is elismerte.

A tanfői fizetések 300 s illetőleg akár 400 frta való kiegészítése végett utasítottak az egyházmegyék, hogy az illetékes helyen sürgősen jelentkezzenek. Nehéz szívvel hallotta a közgyűlés a tapasztalat embe-reinek a tanfői-hiányt s ennek okait feltüntető nyilatkozatait s jöveve vonatkozó aggodalmait. A prot. nép-oktatási ügy — szegényesebb javadalmú gyűléseketekben — válság szelén áll s szomorú, de igaz, hogy jelenben az állam sincs abban a helyzetben, hogy a válságot hamarosan megszüntesse: mindamelllett erősen követelőzik, hogy oklevélten vagy egyházmegyvei oklevéllel rendelkező tanfőinkat záros határidő alatt pusz-títsuk el. Ez az ügy a konvénen is előkerült s híhétő, hogy az minden oldalról meg fogja azt hanyi-nvetni s a közoktatásügyi minisztert is behatóan fogja tájékoztatni.

Az első napi gyűléskezés délután 2 óra tájban ért véget. A jelenlévők a főt. püspök úr szívesen s dúsan ellátott vendégei voltak az u. n. Polgári egyetben, a hol pohár-köszöntők is ingyen osztogatottak. Csak egy nem volt ingyenes. *Erdélyi Sándor* jesztrebi lelkész

verses üdvözlöt nyomatott Sárospatakon a tornai egyházmegyéje új gondnokának tiszteletére, a mely a Sárospatakon felállítandó Tompa-szoborra hirtelenében 7 frt 50 kr jövedelmzett.

A második napi gyűlés első s legfőbb tárgya a főiskolai igazgatótanácsnak a tanári fizetések rendezése ügyében beterjesztett javaslata vo't. Némi módosítással elfogadta az igazgatótanács a gazdasági választmányok egy u. n. *normal-budget* alapján készített tervezetét s még csekélyebb módosításul magávé tette azt a kerületi közgyűlést is. Ennél fogva a sárospataki főiskola tanárainak eddigi törzsfizetések mellett, az 1895. január-tól *korpollékok* biztosítottak: az 5 éveseknek 100, a 10 éveseknek 200, a 15 éveseknek 300, a 20 éveseknek 400 frt. A torna és énektáras korpótléka 50—50 frtosak ötödévenként. A jogigazgató fizetése 400, a pénztárnoké 200 frttal javítottak. A tanári lakások bérelti összegét a gazdasági választmány fogja javaslatképpen megállapítani s az igazgatótanács útján, a kerület fogja véleglesen redezni. Az 5-ik theol. tanszék felállításra a szupplikációs válság elődönté elhalasztatik, a 8-ik jogi tanszék ellenben már az őzi gyűlésen, pályázat útján fog betöltetni. A párhuzamos osztályok felállítására nem lévén költség, az igazgatóság utasított, hogy a felvételt illetőleg a törvényes létszámhoz szigorúan ragaszkodják. A joghallgatók tandíja újabb 10 frttal felemeltetik.

A főtiszt, egyházkerület mélyesége hálára kötelezte le a főiskola tanári karát eme nagylelkű s egyhangulag hozott határozata által s hisszük, hogy az »Alma Mater« sorsára nézve is nagy bölcseséggel intézkedett. A párhuzamos osztályokról fájó szívvel mondott le s bizonyára az is felséges ténye lesz majd a főiskola igazgatótanácsának, ha az idők teljességét erre nézve is előkészítettnek jelentheti.

(Vége köv.) Radacsi György.

K O L L É

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhirek** *Szokol László*, borsodi ev. ref. lelkes, f. h. 17-én délután 1/2 4 óraker, életének 66-ik, lelkészkedésének 36-ik évében, hosszú és kínos betegkedés után, jobb lére szenderült. Áldás emlékére. — *Dr Öreg János* debreceni ev. ref. főiskolai tanárt és családját ismét nagy gyász érte. Leánya: *Jolánka*, 18 éves korában, f. h. 13-án meghalt. Összinté részvéttel osztozunk a megszomorodott család mély fájdalomában. — *Molnár Bertalan*, a sárospataki főiskola gimnáziumának V. k osztálybeli szorgalmas növendéke, f. h. 13-án Szerencsen, szülei házában elhunyt. A megszomorodott szülők fájdalomt enyhítse az ég kegyelme.

— **A házassági jogról szóló törvényjavaslatot** f. h. 17-én részleteiben is letárgyalta a képviselőház s másnap, harmadszori olvasás után, majdnem egyhangulag el is fogadta, mert a javaslat ellenzői közül az utolsó ülésen csak is egy pár képviselő jelent meg.

— **A felekezeti tanárok részére kedvezményes vasúti menetjegyek** adását sürgette Kovács József országgyűlési képviselő a háznak f. h. 18-án tartott ülésében; interpellációt intézett a kereskedelmi miniszterhez, kérve, hogy a jogegyenlőséggel és méltanyossággal megegyezhetőnek tartja-e azt, hogy a csekélyebb javadalmazású felekezeti tanárok és családjaik tagjai a vasutakon nem részesülnek kedvezményben, mint a állami tanárok. *Lukács* miniszter válaszában kife-

lentette, hogy a zóna-díjszabás mellett ideiglenesen még fennálló kedvezményeket nem volna helyes még széleskörűre kiterjeszteni.

— **A tiszánimeni ev. ref. egyházkerület miskolci felsőbb leánynevelő intézetének felügyelő bizottsága** értesíti azokat a szülőket, a kik gyermekeiket az intézet *internálásába* beadni óhajtják, hogy kényvnyöket, keresztelvéll és himnológiai bizonyítvánnyal felszerelve, *június 20-ig*, főtisztelendő és méltóságos Kun Bertalan püspök úrhoz, Miskolcra beküldeni sziveskedjenek, hogy a felvételekre nézve a felügyelő-bizottság kellő időben intézkedhessen. Az iskolai bizonyítványt utólagosan beküldhetik a szülők az intézet igazgatójához, ki levélben bővebb felvilágosítással is szivesen szolgál.

— **A magyarországi tanácsok országos bizottsága** mostanában több felhívást és kérelmet bocsátott ki. Egyik felhívást a tanítók és tanárok országos egyesületeihez intézte az ezredéves ünnepély alkalmából az 1896. évben a fővárosban tartandó *egyelezes tanári és tanári közgyűlés* ügyében. Az országos bizottság ebben a tanító és tanári egyesületeket az egyetemes gyűlés keresztülviteli módozatainak megvitátása végett, f. év. május 14-ére értekezletre hívja meg Budapestre, a lipót-utcai városzház tanácstermébe. A másik meleghangú felhívás egy „*Kossuth alapra*” való adakozásra buzdítja a tanítókat. Ez az alap az Eötvös-alappal kapcsolatban kezeltének s évi kamata beteg tanítók segélyezésére fordították. Az adományok az Eötvös-alap pénztárakhoz, (Budapest, Nagymező utca 1.) küldendők. A „*körelm*” a tanító-egyesületek elnökségéhez van intézve s arra vonatkozik, hogy az országos bizottság titkára által a népiszkolai törvény revíziójára készített javaslatot az egyes egyesületek vegyék bírálat alá, s megjegyzéseiket július 15-ig küldjék be az országos bizottság titkárhoz. (Budapest, Lövöldé-tér 5.) A javaslat II fejezetében kimondandónak tartja, hogy a népnevelés az állam feladata, joga és kötelessége, de közsegének, hitéletkezelésnek, stb. megengedheti, hogy népiszkolákat tartsanak fel, de ebben az esetben kötelesek az állam-kormány intézkedéseinek mindenben engedelmessékedni.

— **Apponyizmus.** A házasságügyi javaslatot a képviselőház már 3-ik felolvasásában is elfogadta s így az már teljesen készen van arra, hogy a főrendi-házhoz áttétessék s ott az utolsó tűzpróba alá jusson. Kiállja-e, nem-e: az még nem bizonyos; de bizonyos az, hogy Apponyi még a tárgyalás utolsó pillanataiban is szeretett volna a törvénybe besorozni egy kis alapot a reverszálások számára, a mennyiben bontó akadályul kívánta felvetetni azt az esetet, ha a házasságra lépni kívánó férfi egyházi házasság-kötés ígérével is kesegyettes a nőt s ígérést meg nem tartotta. A nők egyháziasságára még sokszor fognak a rom. kath. egyház papjai felebeezni s ezen az úton — mint a leánynevelés körüli nagy buzgóságot mutatja — ök nem fognak kifogni a kísérletekből az új idő szellemének alkotásai ellen. A képviselőház észrevette a lólabát s a szép szavakban hirdetett lovagiaság és vallásosság új parancsainak nem engedelmessékedett.

— **Az evangélium kiegészítése.** Notovics Miklós orosz útazó — mint a „Budapesti Hirlap”-ban olvassuk — egy tibeti budhista kolostorban fölfedezte egy Issza nevű budhista prófétának élet-leírását. Ez az Issza két-ségtelenül azonos az evangéliumbeli Jézussal. Az élet-leírás a paki nyelven van megírva s az orosz útazóknak nagygyezen sikerült azt magának lefordíttatnia. Tartalma röviden ez: Issza Izraelben született. Már gyermek-

korában az egy igaz Istent hirdette. Tizenhárom éves korában nagy kerület és nősilnie kellett volna, de megszökött és koroddel Indiába került. Benareszben megismerkedett a Védákkal. Azonban vallási villongása támadt a brahmanokkal, a kik halálal fenyegették. Issza ez okból a gautamidák országába menekült, hol hat esztendő teltől s ugyanitt ismerkedett meg a tiszta budhizmussal. Azután visszament a nyugatra s mindenütt a bálványimádás eltörlését hirdette. Perzsiában Zoroaster vallása ellen prédikált, de a magúskos elől szöknie kellett. Huszonkilenc éves korában visszatért Judeába s itt is prédikálni kezdett. Gyarapodó népszerűségéggel aggodalmat keltett Pilátusban, Jeruzsálem kormányzójában; ez kihallgattatta Isszát papok és irástudók által, a kik azonban ártatlannak mondták Isszát. Erre Issza folytatta prédikációt. A császár iránt engedelmesseget, a nők iránt tiszteletet hirdetett. Pilátus mind jobban aggodott és bőrtörné vette őt; azután hamis tanúságok alapján, két rablóval együtt, a nagy tanács elé állította. De a nagy tanács vonakodott Isszát elítélni és azt mondta Pilátusnak: „nem vesszük magunkra azt a nagy bünt, hogy egy ártatlant elítéljünk; cselekedjél úgy, a hogyan jónak veled”. Erre a papok és az irástudók távoztak és megmosták kezeiket a szent edényben és azt mondták: „mi ártatlanok vagyunk ennek az igazságos embernek az elvéréseben.” Pilátus ezután keresztre feszítette Isszát: azonban a harmadik napon a sirt, melybe Isszát fektették, turesen találtak. — Ez az elbeszélés első sorban egy nagy házagot pótol, melyet az evangéliumban a 12-30 közötti évek betöltetlenül hagynak s megmagyarázza az öskeresztényességnek a budhizmussal sok tekintetben való hasonlóságát. Nagyon érdekes az is, mint cseréltek Pilátus és a nagy tanács szerepeket. Notovics jelentését első sorban Platon kievii metropolita elé terjesztette, a ki azt ajánlotta neki, hogy ne tegye azt közé. Ezután egy római kardinalis, kinek Notovics szintén megmutatta a jelentését, nagy pénzösszeget ajánlott neki azért, hogy azt megsemmisítse. Roselli párisi nuncius „az összes keresztény egyházak érdekében” meg akarta akadályozni a jelentés közvételét. Jules Simon Renanhoz utasította őt s ez azt ajánlotta neki, hogy jelentését adja át a tudományos akadémiának. Azonban Notovics nem akart lemondani a szerzői dicsőségéről s így végül az egész jelentést, útleírását és magyarázatokkal együtt, egy könyvben közzétette.

— **A nem állami tanárok nyugdíjintézetének felállításáról szóló törvényjavaslatot** folyó hó 19-én tárgyalta a képviselőház közoktatási bizottsága s azt minden lényegesebb módosítás nélkül el is fogadta. Az 1. §-nál *Bónó J.* indítványozta, hogy a törvény a teológiai tanárokat is terjesztessék ki, de Csáky gr. miniszternek azután a nyilatkozata után, hogy az ánkéten a protestáns felekezetek képviselői kijelentették, hogy nem tartanak kívánatosnak a teológiai tanárok felvételét, Bónó indítványt mellőztetett. Szintén mellőzték *Okolicsányinak* azt a javaslatát, hogy a tanulóktól az intézet javára díjat ne szedjenek.

— **Lelkesválasztás.** A szatmári tekintélyes egyház folyó hó 8-án nagy szótöbbséggel *Rácz István*, kisvárdai lelkeszt, főiskolánk volt kitűnő növendékét és szeniorát választotta meg 2-ik lelkesztének. Már hirlaplaj is hirdeti a választók nevében, hogy a legszebb remények közt nagy feladatok megoldását várják az új pástortól, kinek szívesen kívánunk az előlegezett remények beváltásához állandó szerencsét.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postal
székküldéssel, egész évre
5 ft, félre 2 ft 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 ft, fél
oldal 4 ft, negyedre-
oldal 2 ft.
Kézírával bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: Alkalmi karcolatok. — »Egyházmegyék lelkigondozása.« Kovács B. — »Közoktatásügyünk állapota a legújabb miniszteri jelentés szerint.« Buzs János. — »Kun Bertalan püspök jelentése az 1893-94. egyházi évről.« — »A görögör. ev. ref. lelkész értekezlet és egyházmegyei közgyűléséről.« Vattay László. — »A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület tavaszi közgyűlése.« Radóczy György. — »Az ev. ref. egyetemes konvent közgyűlése.« Mitrovics Gyula. — »Vegegyes közlemények.«

Alkalmi karcolatok.

A római kath. főpapság s az ev. ref. egyetemes konvent csaknem egyidejűleg tartja gyűléseit Budapesten. Azok szívében gyűlölettel telve az ország művelt elemeinek szabadelvű elfogása miatt, a melylyel a kötelező polgári házasság ügyét az országházban győzelemre jutatta; emez reményteljes várakozással a szabad szellem újabb és újabb győzedelmei iránt. Amaz harcra fegyverkezve s az állam ellen újabb biztosítékokat keresve; emez a békés védelem eszközeiről gondoskodva s hálásan fogadva azt a keveset is, a mi a nagy szomjúság csillapítására onnan felülről szállott alá harmat-cseppekben.

Érdekes ellenkép.

Bíboros fők, grófok, bárók, hercegek fényes sora. Mindmegannyi Darius és Kroesus a szegény prot. pap mellett, a kinek 600 frtig emelkedő fizetéséből is elcsopog-csepeg egy jó rész, a mellett is, hogy az is csak papiroson van meg. És ime, mégis! Ezek a modern Péterek és Pálok és hős patronusaik a felett tűnődnek s vitáznak nap-hosszat, hogy miként kellene az üdvözítő egyház szegény szolgálói ügy felsegíteni, hogy az ő dúsan rakott asztalukról morzsa is alig hiányozzék!... Kongrua és autonomia címen biztosítani szeretnék maguknak és felekezetüknek mindazt a terméket vagyont, sőt többet annál, a mit a letűnt mult csinált vallásossága s mesterkelt kegyelete vagy gyanus számítása a Jézus szolgálóra s illetőleg menyasszonyára halmozott s ilyekezetekben nem riadnak vissza a történelem igazságát hamisító elméletek felállításától sem, a miben van is már elegendő gyakorlatuk. Fel a királyig minden hatalmat megmozdítanak, minden érdeket életre keltenek, csak hogy el ne sodorja őket a modern kor egyre erősebben lengedező szele.

És ime, míg ők a középkori egyház hatalmáért a furfangok egész tárházát próbálják kimeríteni a primási palotában, az alatt a Lónyay-utca gimnáziumának gyűlés-termében a felett tőprenkedik az ev. ref. egyház képvisellete, hogy miként lehetne egy rakás rongyos templomot és parokhiát kijavítani, az özvegyek és árvák könyeit letörölni, koldus botjukat megkönnyíteni azokból az összerakott fillérekéből, a melyek — fájdalom — újabban mindinkább nehezen hajthatók be a jó kedvű adakozókon.

Érdekes ellenkép igazán. Amazok felségjogra, legfőbb kegyuraságra felebbeznek, hogy urai maradhassanak a millióknak s ez által viszszaadhatóság veszni indult tekintélyüket; emezek pedig a miniszterig is alig merik felemelni szemüket, hogy az egyenjóság törvénybe ígertett elvnek érvényt szerezzenek s hogy az ígértett sorsjáték-nyeremény, s felemelt államszegély-féle címeken kapott, esetleges alalmazna helyett elvégre megfelelő és törvényes segélyezést követeljenek a sok nehéz napot látott ev. ref. egyháznak.

Milyen vakmerőség, mennyi elbizakodottság amott s milyen szerénység és meghunyászkodás emitt! A kétségbeesés játéka-e amaz; a bölcs számítás megfontolása-e emez? — Ki tudná megmondani!

Nekünk — az események színhelyétől távolabb állóknak — nem adatott a titkok titkába bepillantunk; de nem jól esik látnunk azt, a mi látható s olvasnunk azt, a mi olvasható. Hogy a mi konventünk most, ezekben a válságos napokban, csak annyit vezessen jegyzőkönyvébe az államszegély kérdésére nézve, hogy megbizsa a maga elnökségét a segély felemelésének szorgalmazása végett; ezt soha sem hitük volna el senkinek. A kik a napi renden lévő

egyházpolitikai reformok mellett vagy ellen prot. részről felszólaltak, azok közül egy sem volt talán, a ki mint édes reménységünk netovábbjára ne felebbezett volna az 1848. XX. t.-c.-re s legalább abból annyira, a mi már ez idő szerinti vagy a legközelebbi jövőben megvalósítható. A legkevesebb, a mit a konventnek ki kellett volna mondania s újra és újra mondania, a törvényes elvhez való szigorú és következetes ragaszkodás. Ha egy-egy r. kath. püspök mindig akad a főrendiházban s egy-egy pap-féle az országházban az u. n. alapok és a budapesti egyetem kath. jellegének reklamálása végett; akkor kellene akadnia ev. ref. konventi tagnak is, a ki a jogfolytonosságot az 1848. XX. t.-c.-ben rejlő szent igazságra nézve a református egyház részéről szintén reklamálja. Nem előlki feladat csupán az államsegély s illetőleg a jogos segélyezés sürgetése, hanem az az egyetemes ev. ref. egyház képviselőletének felséges kötelessége.

Ime ni! Mit csinálnak oda át?! A Zichy Nándorok a millenniumi iskolákat is papistákká szeretnék tenni a miniszter által s minden kegyes grófnét mozgósítanak, s még a király nevével is próbát merészelnék, hogy elfordítsák valahogy a róm. kath. egyház felől azt a veszedelmet, a melyet ők a kötelező polgári házasságba beleképzelnek: — mi pedig alig merjük ajkainkra venni az 1848. XX. t.-c.-kötet, hogy a mi irva van, annak életbeletétését is megsürgessük. Nem, sőt egykedvűen nézzük, a mint fejlődnek az események s a mint közeleg az idő, a melyben az 1868. LIII-tól a nélkül kell majd el búcsuzunk, hogy azért csak olyan- a milyen kárpótlás felől is biztosítottunk volna. Iskoláink egy része már üres, egy másik része azzá lesz nem sokára, mert nyomorult fizetésért diplomás emberekre nem számíthatunk: — a róm. kath. egyház szaporítani igyekszik iskoláit, s görcsösen ragaszkodik azok felekezeti ségéhez s bizonyosan örömmel látja, a mi — ez uton is bekövetkezendő — megrövidülésünket.

De mi zaj riad onnan a gazdag alföld boldog síkjairól?! A társadalom alatt ingadozni kezd a föld; az elégedetlen elemek bősziült harcot indítanak a fennálló rend és viszonyok ferdéségei, valódi, vagy állítólagos igazságtalanságai ellen! . . . Az eke-vas kihívja maga ellen a földet s annak büszke birtokosát; a borona beleragad a dús búza-vetésbe és tépi veszetten; . . . a Vaszaryak és Zichyek pedig még mindig Rómára hivatkoznak, a honnan a csatlakozhatatlan pápa dogmákkal szeretné kormányozni a világot, holott pedig megvagyon írva, hogy az *Istennek lelke a szeretet!*

Egyházmegyék lelkigondozása.*

„Egyházmegyei Cura pástorális” cím alatt, Ignotus aláírással, e lapok ez évi folyamának 2 ik számában, a mint azt valamelyik vallásos folyóirat megjegyzi, „egy szomorúan érdekes cikk” jelent meg, melyben az író minden bizonyonyal oly fontos és lényeges kérdéseket vetett fel, melyek a gyülekezeti élet anyagi és szellemi ügyeinek felvirágoztatása érdekében s az e célból vezetett kormányzat mikéntjének meghatározása tekintetéből kell, hogy az érdekeltek körök figyelmét a legnagyobb mértékben felköltse.

Mert hogy egyházmegyei kormányzatunk nehézségek; hogy magára a kormányzóra is, a bürokratikus kormányforma meghonosítása óta, csaknem elviselhetetlen teher; sőt, hogy a kormányzat nehézsége, ha nem idézi is elő, de minden bizonyonyal elősegíti a maguk között, vagy talán belső hivatalnokokkal meg hasonlott gyülekezetek erkölcsi romlását, anyagi pusztulását, azt Ignotussal együtt valja és hirdeti mindenki, akinek az egyházi élet keretében az esperesi hivatalok munkásságát s az egyes gyülekezetekkel szemben kifejtett lelki gondozói tevékenységét figyelemmel kísérem olykor-olykor alkalma van.

A fentebbiekben, midőn én is elismerem, sőt Ignotussal együtt vallom, hogy a mostani bürokratikus, úgy szólván postai levezetésre szorított kormányforma egyáltalán nem felel meg ama feltételeknek, melyeket a gyülekezeti élet virágzóvá tételének munkája megkövetel; midőn a kormányzat közvetlenebbé tétele céljából szívesen csatlakozom azokhoz, kik maguknak a kormányzóknak a gyülekezettel gyakoribb érintkezését s a felmerült bajoknak eme közvetlen érülközésben, a szeretet szavával leendő lecsendesítését sürgetik: ugyanakkor Ignotussal szemben vallom azt is, hogy az egyházmegyei kormányzat ez időszert sem nélkülözi teljesen a lelkigondozói tevékenységet; hogy azok a sokak által kicsinylőleg „kis visitátorok”-nak nevezett egyházlátogatók nagyon sok bajnak vettek már elejét; sok vihart elcsendesítettek le; s az általuk felvett jegyzőkönyvek alapján, maguk az egyházmegyék, közgyűléseikben oly határozatokat hoztak, oly intézkedéseket tettek, melyek a gyülekezeti béke és egyetértés megteremtése mellett nem csak a vallás erkölcsi élet erősödését, hanem a protestáns hit-érület megszilárdulását is eszközölték! Hogy a canonica visitatiót az esperes teljesítse-e egy maga mellé vett lelkészszel, esetleg az egyházmegyei gondnok, vagy egyik világi tanácsbíró társaságában; vagy pedig az egyházlátogatás, a mint azt a törvény is megengedi, az egyházmegyei tanácsbírák vagy egyes lelkesekre bizassák? — az a *dolog lényegére* egyáltalán nem tartozik! A fő az, hogy az egyházlátogatást ne a képzelt tekintély fitogtatásának vágya, hanem igenis a krisztusi szeretettel megtölt szív, a gyülekezetek békéjéért, azoknak szellemi s anyagi jólétéért hevülő lélek vezesse; hogy eljárásuk mértékét bölcs Salamon ezen utatitása adja meg: „szerez megadnak igazságot és el ne adjad a bölcseségnek, tudományának és essességnek valóságát” (Péld. 23. 23).

Az az egyházlátogatás, mely át van hatva hivatásának komolysága s annak magasztos jelentősége érzetéről, bizonyonyra nem lesz a gondnok számadásoknak *egyszerű litzánája*, hanem — legyenek azok bár az Ignotus által elítelt napló alakban, vagy a számadások könyve mellett külön vezetett bevételi s kiadási nap-

* Korábban nem közöltettük.

lóból kivonatozott, összevont tételekben feltüntetve, azokat pontról-pontra, tételtől-tételre felülvizsgálja, helyeselve, esetleg a tévedések és hibák feltüntetésével a kivágásával megerősíti.

A hiba tehát az egyházmegyék kormányzásánál nem a lelki-gondozói tevékenység hiányában, hanem — igenis — ennek szakadozottságát, bizonyos időkre (egyházlátogatás s egyházmegyei közgyűlés) szorítókövö voltában, mindenképp felett az esperesi hivatalok ama türethettségében keresendő, a mely egyáltalán nem engedi az espereseknek az egyes gyülekezetekkel ama közvetlen érintkezést, melyet igen sokszor a gyülekezetek jóléte megkívánna. Aztán azokat az espereseket is a legtöbbször leköti a megélhetés, a család fenntartásának, esetleg a gyermekek neveltetésének nehézségei s megvalósul náluk is az irás szava: „a lélek kész, de a test erőteljen”.

Sőt tovább megyek! az aféle botrányos állapotok hosszabb ideig lehető fenmaradásának, minőket Ignotus, — legyen szabad himnem, kissé színezve — elbeszél, nem csak közvetve az esperes, vagy pedig a kormányzat, hanem első sorban és pedig közvetlenül okai mindazok, köztük főhelyen Ignotus is, a kik azoknak létezéséről tudomásul bírnak! Mert, ha nem családod, Ignotus is a tanácsban álló személy, a kinek nem csak joga, hanem egyszersmind kötelessége is rámutatni ama foltokra, melyek az illető egyházmegyében a vallásérköcsi élet tisztaságát beszennyezik; nemcsak, hanem az egyes gyülekezetek vallásos érületét megromtják, megmetyelvezik; s elparalogosítva a gyülekezeti élet mezejét, magukat a gyülekezeteket, a teljes megsemmisülés veszélyével fenyegetik.

Mert mégis csak lehetetlen az, hogy a kormányzat ama botrányos állapotokról tudva, fásult nyugtalommal nézné azokat s azoknak megszüntetése céljából mit sem tenne; pedig — nézetem szerint — csak akkor lenne az kárthatásra méltó, s a kormányzó az elmőzditásra érdemes, ha ismerve a bajt, nem igyekeznék azt, talán a megfenédesett testrészek kivágásával is gyógyítani. Nem a kormányzók által ez időszert vezetett kormányzat jószágának védelmére említettem fel ezeket, hiszen már fentebb kijelentettem, hogy a jelenlegi kormányzat nehezségek, hogy annak közvetlenebbé tétele a gyülekezetek szellemi és anyagi jóléte céljából kívánatos; hanem igenis beigazolással annak, hogy kormányzóink az adott viszonyok között megteszik azt, a mit megtehetnek, s ha az általuk vezetett kormányzat mégis főleg az egyházmegyék lelki gondozására való tekintetből a kívánalmaknak meg nem felel, annak oka nem bennök, hanem a tőlük nem függő körülményekben rejlik csupán.

A mi teendőnk, azaz bocsnát, a magasabb kormányzat teendője azért esperesünket első sorban felszabadítani a lelket és testet egyaránt elő irdai teendőik végzésétől legalább annyira, a mennyire azt a gyülekezeti élet s az egyházmegye gondozása megengedi. Keresni útakat és módokat, melyeken esperesünk megszabaduljanak a miniszteri rendeletek kihirdetésének áldástalan munkájától, melyben idejök és erejök legnagyobb részét, éppen a magasabb egyházi közügyek kárával kénytelenek elhasználni. Aztán kötelességükké tenni, hogy a gyülekezeti élet békejét veszélyeztető ügyes-bajos dolgokban azonnal intézkedjenek vagy maguk személyesen vagy megbízottjaik a helyszínén megjelenve, igyekezzenek elejét venni a bajnak, a mely eljárás, mint tudom, az egyes egyházmegyékben gyakorlatban is van.

Hogy pedig ez mindentől annál könnyebben megtörténhessenek, már magánál a munkafelosztás elvénél fogva is le kell az esperesek válláról venni minden

terhet, a mi a szorosabb értelemben vett egyházmegyei kormányzat keretébe nem tartozik, minők: a domesticza kezelése, esetleg a kezelés ellenőrzése, az aprólékos s különböző bizottságokban való elnökösökdes, sőt magoknak az iskolagyűlések ellenőrzése is azon a határon túl, mely magának a közigazgatásnak keretén kívül esik.

Aztán gondoskodjunk, vagy — ha úgy tetszik — gondoskodjék a magasabb kormányzat az esperesek tisztességes díjazásáról is. Igaz, hogy az esperesi állás bizalmi állás, melyet az egyházmegye elismerésül jobbjainak ad, de ezzel a bizalmi állással, a mai viszonyok között, minden bizonynyal oly teher van összekötve, melynek emelésére, főleg a nagyobb kiterjedésű egyházmegyékben, egy ember ereje kevés, mely feltétlenül maga után vonja az esperesi kaplántartás kötelezettségét s ezzel az esperes kisdásait oly összeggel szaporítja meg, melynek az esperesi tiszteleldíj nyerni szokott 180—200 forint egyáltalán meg nem felel.

Ha azt akarjuk, hogy az esperesek az általunk kívánt, közvetlenebb érintkezés által gyakorolják az egyes egyházközségekkel szemben a kormányzatot; hogy ott legyenek mindenütt, a hol a vallás-érköcsi élet tisztasága, a gyülekezetek békéje jelenlétüket megkívánja; hogy még a rendes viszonyok között élő egyházaknál is, a személyes érintkezés közvetlenségével igyekezzenek megszilárdítani a szép rendet; szóval, hogy egyházmegyékben valódi lelki gondozói tevékenységet fejtsenek ki; — akkor biztostunk számukra oly tiszteleldíjat, mely az általunk megkívánt munkának minden tekintetben megfelel.

Két dolog az még, melyekre, mint az Ignotus fentebb hivatolt cikkében reflectálni szándékozom; egyik: a felkészés minősítése, másik: az egyházlátogatók idejének a szokott téli évadból a májusi időre leendő áttétele.

A mi a felkészés minősítését illeti, az az eddigi gyakorlat szerint, a törvényhozás intenciójának egyáltalán meg nem felelt s éppen azért annak sem érköcsi, sem gyakorlati értéke nem volt. E bajon segít már az 1891—93. évi zsinat, midőn a minősítésre, és pedig nagyon helyesen, pusztán a pályázhatás szempontjából, mind az öt egyházkerületre nézve, egyenlő szabályok szerint állapította meg.

Az egyházlátogatás idejének megváltoztatása s annak a májusi hónapra leendő áttétele, nemcsak az egyházközségeknek, hanem magoknak az egyházlátogatóknak érdekében is felelté kívánatos. Mert nem is említve ama nagymérvű kellemetlenséget, melyet a legszivesebb ellátás mellett is, a hirtelen fűtött szoba gőze okoz, borzalommal gondolok amaz útkára, melyeket olyan időjárás mellett, minő például az 1893-dik évi január és február hónapokban volt, az egyházlátogatásnak valóságos életveszélyek között megfutnia kell.

Igaz, megtörténhetik, hogy az egyházlátogatásnak a májusi hónapra teendő áttétele némi torlódást idézhelne elő, de ezen, úgy hiszem, az egyházlátogatók bölcsesége képes lenne segíteni.

Magam részéről is úgy az egyházak, mint az egyházlátogatók érdekében az egyházlátogatás idejének a májusi hónapra leendő áttételét az illetékes hatóságok figyelmébe legmelegebben ajánlom.

Kovács Béla.

ISKOLAI ÜGY.

Közköztatásügyünk állapota a legújabb miniszteri jelentés szerint.

II. Középiszkolák.

Középiszkoláink állapotát és működését az 1892/3. évből igyekezik felmutatni jelentésében a vallás- és közoktatási miniszter. Felsorolja mindazokat a fontosabb intézkedéseket, melyeket részint a miniszterium, részint a törvényhozás a középiszkolák fejlesztése érdekében tett, bemutatván egyúttal azoknak credményét is, hogy életrevalóságukat az által is igazolja. Első helyen említi fel, mint legújabb alkotását a görögnyelv fakultatív tanítását s jelenti, hogy a múlt évben már 225 osztályban tanították a görögnyelv helyett megszabott tárgyakat s egy év alatt 6 *ötödik osztálytal* szaporodott a görög-helyettesek száma. Az állam intézeteiben egy kivétellel mindenütt be volt rendezve a görög-pótló tanfolyam, míg az állam vezetése alatt álló 67 gimnázium közül 40-ben, az ágost. evangélikusoknál 7-ben, az ev. reformátusoknál 8-ban s az unitáriusoknál egyben. A görögnyelv helyett megszabott tárgyakat tanuló növendékek száma évről-évre feltűnően szaporodik, mert a tanfolyam első évében csak 634 görögül nem tanuló ifju volt, a harmadik évben pedig már 2134 s ezek közül ev. ref. gimnáziumainkba 261 járt. Hogy a kitűzött célt minél előbb megközelíthessék, elkészítette a magyar olvasmányokat és a kiszabott szemelvények fordítását is. Másik kedvenc eszméje az *egység középiskolái* is megvalósulása felé közeledik, mert a közoktatási tanács ma a tanulmányi rendszer kidolgozásával van megbízva.

A latinyelvnek a reálisokiban való tanításávalamint a testi nevelésre s az ifjúsági kirándulásokra és útazásokra vonatkozó miniszteri intézkedések mind ismeretek s lapok olvasói előtt s épen ezért itt csak annyit említek meg, hogy körülbelül 50 helyen a miniszter intézkedése teremtett a tanulók részére uszóiskolát vagy eszközölt feltűnő kedvezményt a fürdőtulajdonosoknál. Elismerést érdemel Csáky gr. azért is, hogy mindent elkövet, hogy a szükséges tanszerek hazai termékek legyenek s ígérete szerint nem sokára az összes szertárak számára tanszerjegyzéket is készített, melyek nemcsak a beszerzésre és gyűjtésre, hanem a conserválásra is utasítást fognak adni. Azt is helyesen tette, hogy a nem magyarajkú középiskolák számára magyar-olasz, olasz-magyar, magyar-serb, szerb-magyar stb. szótárakat készíttetett, hogy a magyar nyelv megtanulásánál eszközökben ne szűkölködjenek, sőt ezeknek az iskoláknak a részére alkalmas tankönyvek készítéséről is gondoskodott.

A tanárképzés reformját is tervezte a miniszter s addig is, míg ezt megvalósíthatná a szükségesek megfelelő számban kiválóbb tanárjelölteket küld külföldre. Ez a cél lebegett előtte a görögországi tanulmányútnál is, melynek mintegy folytatása gyanánt ez iskolái évre egy olaszországi tanulmányút terével foglalkozik. Hogy a községi és hitfelekezeti tanárok nyugdíjazásáról szóló törvényjavaslat elkészítésével egy régi ígéretet váltott be s egy régi óhajtas teljesülesének reményét ébresztette fel a régen várokbán, azt felesleges említenem is. Azt a kijelentését azonban, hogy középiskoláink minden tekintetben szépen haladnak előre, örömmel jegyzem fel e helyen is. A középiszkolák céljaira

szánt adományok kimutatásából örömmel sorolom fel az ev. ref. iskolák részére tett alapítványokat és aján-dékokat is, noha ez a kimutatás teljességgel nem felel meg a valóságnak, minek oka az, hogy igazgató-ságaiknak nem szolgáltatott be a kívánt adatokat. Egyedül Kisújszállás város nagyszéri adománya, továbbá a mezőúti iskola részére tett 1950 ftos alapítvány és a hódmezővásárhelyi főgimnázium önképző-társulatának adományozott 200 ft van felemlítve. A protestans buzgó-ság példájával pedig fel lehetett volna mutatni a sepi-szentgyörgyi iskolánál tett mintegy 15000 ftos alapítványt, továbbá a pápai főiskola iránt tanúsított nemes érdeklődését a nagy közönségnek a kunszentmiklósi gimn. részére Bauer 5500 ftos alapítványát, a kolozsvári főgimnáziumnál befolyt körülbelül 3000 ftnyi ajándék stb. stb. Bizony-bizony az ilyenek felemlítésé-nek nem vallanók kárát!

Középiszkoláink száma a múlt iskolai évben két új intézettel szaporodott s így 185-re emelkedett, melyek közül 153 gimnázium, 32 reáliskola volt. A tanítézetek közül az állam-kormány rendelkezése alatt állott 54, az állam vezetése alatt 73, az autonom felekezetei vezetése alatt 58, tehát ez utóbbi csoport száma nem változott, de annyiban módosult, hogy a sepi-szentgyörgyi ev. ref. gimnázium 8 osztályúvá fejlődött. Tanítézetek között 97 gimnázium és 32 reáliskola volt nyolc osztályú, 13 hat osztályú és 42 négy osztályú.

A tanulók száma a gimnáziumokban 40227, a reáliskolákban 8827 volt, tehát a gimnáziumi tanulók száma egy év alatt 1311-gyel, a reáliskolaiaké 527-tel szaporodott. A tanulók befogadására 1088 gimnáziumi és 257 reáliskolai bunterem szolgált. *Párhuzamos osztály* volt 107 vagyis 7-tel több, mint az előbbi évben. Az ev. ref. gimnáziumok közül párhuzamos osztály volt Debreczenben 4 s Budapesten 2. A miniszter mostani jelentésében is felemlíti, hogy a középiszkolai tanulók száma évről-évre olyan arányban növekszik, a minő arányban középiskoláink számát szaporítani képesek nem vagyunk s ez az oka, hogy habár párhuzamos osztályainkat folyton szaporítjuk s eszoka gimnáziuma-inkat kiegészítjük s mégis az osztályok túltömöttségével kell küzdenünk. Jó például szolgálhat erre épen Debreczen, a hol az első osztályban párhuzamos osztályt állítottak s mégis mind a két osztályban többen voltak a törvényes létszámmal. Az állami iskolák között csakis 4 volt, melynek egy vagy több osztályában is 60-nál több tanuló volt bejegyezve, a többi intézetben a törvényes létszámot egy osztályban sem haladták túl. A kir. kath. és kath. gimnáziumok között már 16-ban vannak túltöltött osztályok, az ág. evangélikusokéi között 4-ben, az ev. ref. gimnáziumok között 7-ben Az ország összes intézetei között az 1892/3. évben a sárospataki ev. ref. főgimnázium három alsóbb osztályra volt leg-népesebb, mert az I-ben 75, a II-ben 73, a III-ban 75 tanuló volt bejegyezve. Tanítézetek között 30 van olyan, melynek 400-nál több növendéke volt. Leg-népesebb volt a budapesti V. ker. reáliskola, melyben 808 tanuló volt, azután a budapesti VII. ker. áll. gimn. 759 növendékkel; ev. ref. gimnáziumaink közül a debreceni a 6-ik helyre, a budapesti a 15-ik helyre, a sárospataki pedig a 17-ik helyre jut, a sárospataki után az iglói ev. gim. következik 49 tanulóval.

Az 1892³/₃ iskolai évben *beiratkozott* 49,054 tanuló közül az államkormány rendelkezése alatt álló gimnáziumokba járt 9135 s a reáliskolákba 6523, összesen 15658; a kormány vezetése alatt álló gimnáziumokba 17,164 s a reáliskolákba 1678, összesen 18,842. Az autonom felekezetei tanítézetek közül leg-népesebbek voltak az

ev. ref. középiskolák, melyekben 7401 tanuló volt bejegyezve, aztán az evangélikusokéi 5410 gimnáziumi és 502 reáliskolai növendékek. A görög keletiek gimnáziumaiban 663 s reáliskoláiban 124 növendék tanult, az unitáriusok tanintézeiben pedig összesen 454. Az 189³/₄ évben az állami iskolákba 57%⁰-kal több növendék iratkozott be, mint az előbbi évben; az államkormány vezetése alatt álló intézetekbe 39%⁰-kal, az ev. ref. gimnáziumokban pedig 28%⁰-kal szaporodott a létszám. Az evangélikus, gör. keleti és unitárius iskolákban a létszám alig változott valamit.

A beiratkozott tanulóknak 65%⁰ hagyta el évközben az iskolát. Érdekes a miniszteri jelentésben az a táblás kimutatás, a mely azt tünteti fel, hogy az 1886-ban bejegyzett I. osztálybeli tanulók közül a múlt évben hány végezte be a közép iskolát. 1886-ban beiratkozott a gimnáziumokba 7765, a reáliskolákba 1640 növendék, tehát összesen 9405 és az 1892/3. évben bevégezte a gimnáziumot 2327 s a reáliskolát 320, vagyis összesen 2647. Ezekből az adatokból az tűnik ki, hogy a reáliskolai tanulók időközben aránylag nagyobb számmal lépnek le a tanulói pályáról, mint a gimnázium növendékei, mert míg a gimnáziumokban minden 1000 első osztálybeli közül 300 végezte be középiskolai pályáját, addig a reáliskolákban csak 195.

Magántanuló összesen 900 volt a középiskolákban, tehát minden 1000 növendék között 19, aránylag legtöbb magántanuló volt az ev. ref. gimnáziumokban, mert itt ezre 25 jutott s ezek között is legelőbb áll Miskolc 17 és Budapest 17 magántanulóval. Érdekes az az is, hogy a tanulóknak 63%⁰ ismétlő, valamint az is, hogy a növendékeknek 79%⁰ fizetett egész tandíjat, 67%⁰ féltandíjat s 13%⁴/₁₀ tandíjmentes volt. Az ev. ref. gimnáziumokban 676 tanuló teljeszen, 586 pedig részben felmentett a tandíj fizetés alól.

Örvendés adata a miniszteri jelentésnek, hogy hazánk különböző anyanyelvű lakossága közül a magyar anyanyelvűek veszik legerősebben igénybe a középiskolát, mert míg 100,000 magyar közül középiskolába jár 456, addig a németek közül csak 310, a szerb-horvátok közül 124, a románok közül 114, a tótok közül 79 s a rutének közül 22. A magyar anyanyelvűek aránylag legnagyobb számmal az ev. ref. gimnázium növendékei közt vannak (94%⁰), míg a németek az evangélikus iskolákban (36%¹/₁₀), a tótok pedig az állami intézetekben (54%⁰). Érdekes, hogy a görög keleti egyház fenntartása alatt álló középiskolákba összesen 3 magyar anyanyelvű tanuló tanult.

Buza János.

(Vége köv.)

TÁRCA.

Kun Bertalan püspök jelentése az 1893/4. egyházi évről.

Főtiszteletű egyházkerületi közgyűlés!

A végéhez siető 1893/4-ik egyházi évről szóló jelentésem két oknál fogva rövidében, és csak a fontosabb dolgokra terjeszkedve tehetem meg, az egyik ok az, hogy egyházkerületi gyűlésünk részint a zsinaton módosított törvények mielőbbi kihirdetése, részint a rendes határidejéről elhalasztott konvent mielőbbi megtarthatása céljából, előbb kellett megtartanunk rendes határidejéről, a mint ezt más egyházkerületekben is

korábban megtartották. Ezen oknál fogva, — miután az évi jelentésemnek alapjául szolgáló egyházmegyei adatok későn, a gyűlés előtt alig pár nappal érkeztek kezemhez — azoknak csak fontosabb részét volt időm összeállítani. A másik ok pedig az, hogy ezen adatoknak legnagyobb része olyan, — mint például az adakozásokra, építkezésekre, iskolai statisztikai kimutatóokra vonatkozó, melyeknek előterjesztése túlságos időt venne igénybe, s így azok csak nyomtatott jegyzőkönyvünkbe lesznek felvéve.

A mi már szűkebb keretbe összevont jelentésemet illeti, ennek első részében ki fogok terjeszkedni azon dolgokra, melyek ev. ref. egyházunkat egyetemesen érdeklik, — a második részben pedig azokra, melyek egyházkerületünkbe illelnek.

Azon dolgokra nézve, melyek egyetemes ev. ref. egyházunkra vonatkoznak, azt mondhatjuk teljes elismeréssel, s megnyugvással, hogy azokat véve figyelembe, az 1893/4-ik egyházi év. egyetemes egyházunkra nézve, az áldásos évek közé tartozik.

Első helyen emlékezhetünk meg mindjárt, mint ezen évre eső dolgokról, a mely időszakban tartott zsinat bezárásáról, s módosított egyh. s iskolai törvényeink kir. szentesítéséről. Nem hoztunk ugyan ezen hosszú és sok költségre került zsinatunkon teljesen újabb alkotott törvényeket, de oly célos, és szükséges módosításokat tettünk azokon, melyeket a tízéves tapasztalás és észlelés sürgetően követelt tőlünk. Csak ha a lelkesválasztási törvényeink módosítását említem is meg, s iskolai törvényeinket, melyek még királyi szentesítéssel nem bírtak, azt hiszem senki sem fog közlőnkül kétérdemi a felett, hogy a zsinaton módosított törvényeink jótékonyan fognak hatni egyházi s iskolai ügyeinkre.

Másod sorban méltán említhetjük fel, mint ezen évnek áldásos gyümölcsét, az 1893-ik évi XXVI-ik törvényt, mely néptanítóink sanyarú anyagi sorsán, — ha nem a szükséglet mérveiben is, — de sokat fog segíteni, a mennyiben az állam fogja viselni a 300 ft legkisebb tanítói fizetésből hiányzó összegeket mindazon helyeken, hol azokat az egyházközösségek előteremteni nem képesek, viselven egyszerűsind a törvény által megállapított ötöd-éves korpótlékokat is. Ki nem ismeri el, hogy ez így kezdetleges bár, de fontos lépés a nemzet elegendett napzsamosai, a tanítók anyagi sorsának javításához, s a népnevelés ügyének emeléséhez? A fontos ügy jelen gyűlésünknek egy érdekes tárgyát fogja képezni, s halasztatlan intézkedéseket kíván tőlünk.

Hasonló fontos ügy gyanánt tekinthető középiskolai, s akadémiái tanáraink állami nyugdíjban való részesítése is, melynek eszméjét jóakarati, a közoktatás színvonalának emelésére buzgóknak törekvő cultus-miniszterünk ez évben annyira megérette, hogy csak a törvényhozás intézkedésére vár, hogy törvényé legyen.

De legfőbb vívmányatul tekinthetjük ez évnek, t. közgyűlés, a nemzeti közvéleménynek, úgy a magas kormányban, mint az országgyűlésben, és általában a magyar társadalomban oly fokra tett emelkedését, mely szerint elismertett az, hogy a két protestáns hitelekezet, azon áldozataival, melyeket a köznevelés- és más kulturális előmozdítására évszázadokon át meghozott a nemzetnek, — kiérdemelte valahára a közfigyelmet és elismerést, s mielőtt jogot formálhat tehát ahhoz, hogy a nemzet is részletesen e két hitelekezetet, oly arányos anyagi gyámoltatásban, — melyet méltán várhat, és kiérdemel áldozattételei mellett, nehogy az önként, s igaz hazaszeretettel magára veti ther alatt leroskadjon, — míg más hitelekezetek dűskálnak a nemzeti közgyajon nagy jövedelmeiben. És ezen elismerésnek bizonyos

jelét is adta a nemzeti képviselőlet abban, hogy a legközelebb megállapított költségvetésbe 150.000 forint évi dotációt vett fel a protestánsok részére. Csekély segítség ugyan ez az öt szükségességhez képest, csak csepp a tengerben, de méltán vehetjük ezt jelölést úgy sebb jövőnek, méltán egy lépésnek, mely az 1848-ik XX-ik t. cikk megvalósításához vezet.

Meg kell még említenem ez év adatait, az egységes házassági jog létesítésének ügyében történt lépéseket. Közül az idő, kecsesget a remény, hogy ez, a polgári kötelező házassággal együtt, életbe lép. Sokan vannak, t. egyh. ker. gyűlés, kik a polgári házassággal, az egységes házassági joggal befejezettek hiszik a már évek óta tartó kulturharcot, és megoldottnak az interconfessionális kérdéseket. Adja Isten, hogy ezen jóhiszemű emberek ne csatlakozzanak, de én — megvalom — e hitben nem élek. En attól félek, hogy éppen azáltal nyílik az ellenünk eddig is szabadon folytatott harcra — az 1868: LIII. t. c. nélkül még szabadabb út, hogy lebontják ezen törvény leglényegesebb szakaszának a 12-ik §-nak előírása által a védő-bástyát mellőlünk, s elszedik a határköveket, melyek habár ezen törvénynek sanctiója nem volt is, ezáltal a róm. kath. klérus elébe még is fel volt állítva a tilalomfa; ennek kivágásával ki leszünk szolgáltatva ellenfeleink önkényének, a hitvénynek szabad vásárlásának; nem lesz az állam háttér megett, hogy mint védőfalhoz hozzá támaszkodhatnánk. Ha hozzá járul még ehhez a felekezeten kívülre magát foglaló szabad vallásyagorlat, vagy szabad út a választásúgra: — akkor előkövetkeznek rank névze Jeruzsálem pusztulása, s fut közülünk sok ember azon egyházba, hol őcsöb a vallás s egyháztartás.

De nem folytatom tovább e tárgy feletti véleménynyilvánítást, mert még valaki azt hihetné, hogy ellenséges vagyok a kötelező polgári házasságnak, pedig — őszintén mondom, — nem vagyok, mert ezt tartom oly hatalmas kérdésnek, melylyel a róm. kath. klérus magas hatalmi köréből alábbszállítani lehet, s mely által kivétel kezéből egy erős fegyver, melylyel hatalmaskodni lehet, más hitfelekezetek irányában. De oly körülmények közti létrejöveteletől — mint contempálva van, különösen az 1868-ik LIII. t. c. célbavett módosításával — sem szellemi, sem anyagi előnyt a két protestáns hitfelekezetre nem várak.

Attérek ezek után egyh. kerületünk speciális ügyeire, s szándékozom röviden kimutatni, vajjon előnyös volt-e ránk nézve a végéhez siető 1893/4-iki egyházi esztendő?

Ha azon évet, mely csendben, békében, egyetértő munkában, s viszonyok közti foly le valamely erkölcsi intézkedés felett, a nélkül, hogy annak kebelében nagyobb hullámokat vert volna fel, a közügyek iránt való szeretet, és lelkesedés — előnyös évrnek lehet mondani: ez esetben bizton elmondhatjuk, hogy azon egyházi év, melynek végéhez közeledünk, valóban előnyös egyházkerületünkre nézve; mert ennek kebelében, — tekintve az egyes egyházakat és egyes egyházmegeket, valamint az egyházakban munkálkodó előjárókat, lelkeseket, tanítókat — mindenütt béke, csendesség uralkodott közöttük. Az egyházak kebelében uralkodott ezen békés viszonyoknak köszönhető, hogy azokban mindazon tényezők, melyek az egyházak jólétét, felvirágzását, előmozdítják, figyelmesen és buzgóan végre is hajtottak. Innen lehet kimagyarázunk azt, hogy tekintve az egyházi élet, munkásság bármely körét, tekintve az iskolai ügyeket, — a kötelesség-mulasztások, kihágások, rendellenességek, szóval az elintézendő vagy megtorlandó események ellen kevesebb panasz, mint ez évben, nem került a főt. egyházi főhatóság elé. Mindezen jelenségek

arra mutatnak, hogy a magok helyén, az egyházi közigazgatás vezetésére hivatott egyének mindnyaján igyekeztek megfelelni a közbizalom által rájuk ruházott kötelességeknek. A kötelesség pontos teljesítése pedig legbiztosabb eszköze annak, hogy úgy egyesek, mint testületek előnyös helyzetet készítsenek maguknak.

A kötelesség teljesítésének szép példái mutatkoznak az egyházközségek kebelében is, azon buzgó adakozásokban, melyeket a hívek önkéntesen, jó akarattal teljesítenek, letéven elszánt adományait az úr oltárára. Ily adományozások ez évben is szép számmal tetettek. Az egyházakban nyilatkozott áldozatközségnek jelei, a nagy számmal történt építkezések is. Ugy látszik, hogy a jöteknység e terén sem lankadnak híveink. Mindezek egyenként lesznek elsorolva jegyzőkönyveink lapjain.

Az egyházkerületi közigazgatás gondjairól, fáradaimairól, az én hivatali körömrök is kijutott a maga illetősége, valamint azon bizottságoknak is, melyek elsőkétség alatt tanácskoznak, intézik a közügyeket, mint a lelkesvizsgáló, pénzügyi s fő-leánynevelői bizottságok; mindnyaján jó igyekezettel munkáltak arra, hogy egyházkerületünk közigazgatása előnyösen folyjon ez évben is. Mindenik bizottság jelentést teend eljárása eredményéről a főt. kerületi gyűlésnek, hogy ezen legfőbb hatóság cselekedeteinkből ítéljen meg bennünket.

Az országos ev. főt. közalpra, — a hozzáam bterjesztett bevallási ívek szerint, a fizetések pontosan befolytak. Befolyt az 1893-ik évre: az abauji egyházmegeyből 1.061 forint 8 krajcar; alsó-borsodi egyházmegeyből 2.425 forint 61 krajcar, alsó-zeplényi egyházmegeyből 1.602 forint 36 krajcar, felső-borsodiból 1.103 forint 59 krajcar, Gömörből 1.280 forint, felső-zeplényből 750 forint, Ungból 1.070 forint 2 krajcar, Tornából 476 forint 90 krajcar. Összesen 10.269 forint 36 krajcar.

Az országos közalprából tőke-segélyezésben részesült eddigie egyházkerületünkben:

1-ször építkezésekre 19 egyház 24.700 forint tőke-összegig.

2-ször a lelkesízi fizetése emelésére 27 egyház 45.900 forint összegig. Mindkét rendbeli tőkék 5%-át az illető egyházak s lelkeségek megkapták. Szerencsések azon egyházmegegyek, melyek ezen tőkesegeleyezés előnyös voltát kezdetben felfogták, s több egyházukat bejelentették segélyezésre; ilyenek a gömöri, f.-borsodi, abauji, felső-zeplényi egyházmegegyek, mert bizony a többi egyházmegegyekből később segélyre jelentett egyházaknak várniok kell, míg az ezen célra fordítható jövedelmek szaporodni fognak; hiszem azonban, hogy a százezer forint állams-segélyből ezen hasznos célra is fog rendelni a konvent bizonyos összegget.

Nem melőzhetem, hogy jelentést ne tegyek a Debrecenben felállítandó bölcsészeti és Kolozsváron állítandó theol. facultásokra nálunk befolyt adományokról. Csekély dolog mindaz, a mi egyházkerületünkben e fontos célra történt; 629 forint 56 krajcar. összesen az, a mi eddig a kettős célra beadatott négy egyházmegegyből. Gyűlt-e mar valami össze más egyházmegegyekben? Nem tudom, mert jelentést arról nem vettem. Azonban hála a gondviselésnek, mint a hírlapokból olvastuk, — a nagy vállalat, szépen halad a maga célja felé mindkét helyen. Mint az erdélyi püspök gyűlési jelentéséből olvastam, ott a theologiai facultás egy év múlva megnyílik. Nem tudom, ha nem látja e a főt. egyházkerületi gyűlés szükségességnek, hogy valami módon e két fontos célra való gyűjtésnek nagyobb lendületet adjunk? Nem fogja-e a protestáns község valamely szeparatistikus iránynak tulajdonítani, ha mi a tudomány célba vett oltárának építésénél valamely jelentéktelen összeggel jelentünk meg segítségül? A többi egyházkerületektől elmaradunk.

Rokonsági és sógorsági viszonyok alóli királyi felmentvényeket 22 esetben eszközöltem; díjmentesen 12 esetben, díjfizetés mellett pedig 10 esetben. Ez utóbbi címen 115 ftr díj adatot következő egyházaknak: a martonyi egyháznak 10, lueskainak 10, a rimaszombati tápintézetnek 15, Kis-Dobronynak 10, Szalócznak 15, Kis-Tarkánynak 10, Trizsnek 10, Noszvajnak 10, egyházkerületi leánynevelőnek 15 forint.

Az egyházmegyékré részére évenként kiadtni szokott segélyek, úgy a közalapiak, mint az államegyletyből, br. Baldácsy, T. Nagy Gedeon alapból, Hollandi és Szükösi pénztárból járó illetékek, az egyházmegyéknek 17.156 ftr 54 krban pontosan kiosztattak.

Az egyházkerületi számvévszék kellő időben megtartott, a számadásról szóló jegyzőkönyv betérjesztetik, az abban előterjesztett indítványokkal. Szinte betérjesztetik a sárospataki főiskola számvévszékéi jegyzőkönyve is. Az egyházkerületi pénzügyi választmány, időnként tartott üléseket s a kölcsönadandó pénzeket, az egyházkerületi határozatok tekintete vételével, eddigelé elég előnyösen helyezheti ki gyümölcsözés végett; naponként szaporodik azonban azoknak, száma kik a kamat alábbszállítását kívánják.

Bezárom jelentésemet a népiskolák és felsőbb tanintézetekre vonatkozó azon általános jelentéssel, hogy részint az egyházmegyékből beadott jelentésekből, részint saját egy évi észleléseim, kombinatióim folytán biztosan állíthatom, hogy tanúgyunk minden téren, folyton emelkedőben van; úgy tanfériaink, mint az iskolafentartó testületek igyekeznek azon, hogy ezen, a társadalomra legfontosabb ügyet, az iskolák ügyet, virágzó állapotra emeljék.

Nagy baj az a népoktatás terén, hogy nincsenek elegendő képesített tanítóink; a nem képesítettek pedig a kormány nem akarja tűrni; sőt nem-képésítettek sincsenek oly számban, hogy minden tanítói állást betölthetnének, majd minden egyházmegyében vannak betöltetlen tanítói állások: úgy annyira, hogy ha az 1893. XXVI. t.-c. szerint, a 300 ftr minimum-fizetés biztosítva lesz is a tanítóknak, nem tudom, hogy a betöltetlen tanítói állásokat honnan töltjük be? A középiskoláknál is van baj. Itt mint tengeri kigyó fordúl elő minden évben a parallel osztályok felállítására, míg a kormány szinte feltűnőképpen sürget és helyesen, mert csakugyan baj az, ha valamely tanintézet be nem fogadhatja kebelébe mindazon növendékeket, kik tanulóikúl jelentkeznek, — hanem ridegen elutasítja őket a hely s a tanerők elégtelensége, és a törvény szigorja miatt. Ezen bajokon mindkét irányban segítenünk kell. Az első bajon segíthetünk a preparandiák benépesítése, — a másodikon, a parallel osztályoknak, ha másképpen nem lehet, államsegély útján való felemelése által.

KÖZÉLETÜNK.

A gömri ev. ref. lelkészi értekezlet és egyházmegye közgyűléséről.

Egyházmegyénk közgyűlése sorrend szerint Simoniban, április 10-én tartott meg. — A megelőző nap délutánján lelkészi értekezlet volt ugyanott. Az itt történt megállapodások az egyházmegyei közgyűlésen is nagyobbabbszt tárgyalás alá kerültek és elfogadtattak.

A lelkészi értekezlet Mocsáry Lajosnak, a mostani egyházpolitikai küzdelemben kifejtett tevékenységéért jegyzőkönyvi elismerését és köszönetét fejezte ki. Az

után a következő indítványokat terjesztette az egyházmegye elé:

Tudjuk ugyan, hogy a sárospataki jogakadémia tanárai a joghallgatók protestáns érzületének a kifejtésére körül is minden lehető követnek, mégis, hogy azoknak egyházunk iránt való ragaszkodása mélyebb legyen, felkérjük az egyházmegye, hogy a kerület útján vigye ki, hogy a sárospataki jogakadémia protestáns hallgatói a magyar prot. egyháztörténelemből colloquálásra köteleztesse a legelőször való mentelők ettől tétessék függővé.

A népiskolai olvasó könyvek, újabb kiadásuknál, egyháztörténelmi elbeszélésekkel legyenek meg bővítve.

A róm. kath. congrua állami rendezése alkalmából egyházi hatóságaink kérjük fel az államkormányt, hogy a prot. lelkészek fizetését is rendezze.

A folyó évre már megkapott 100 ezer forint közalapi államségély főzése a lelkeszi gyámoldóra adassék. A lelkészek fizetése a mostan kezdődő tíz éves ciklus idejére a kerület által megállapítandó egyöntetű eljárás és becslés szerint számítottassék fel. Ezeket az indítványokat az egyházmegye is magáévé tette.

A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság népis kiadványainak a terjesztését minden lelkészre kötelezőnek mondta ki az értekezlet. A szükséges példányokat a pénztárnok rendeli meg, ő látja el a lelkészeket, ő fizeti Hornyánszkít, s a leszámolás a lelkészekkel az egyházlátogatáskor történik. Egy tanító ellen, a ki hitelvi szempontból nem szokott úrvacsorájával élni, fejelelmi vizsgálatot kér az egyházmegyétől az értekezlet. A kartársakat és tanítókat pedig arra hívja fel, hogy saját családjaik körében odahassanak, hogy a nép előtt a papnék és tanítónék is példa gyanánt tündököljenek a templomok szorgalmas látogatásában. Minden konfirmandus növendéknek emlékül confirmatiói bizonyítvány adassék.

Az egyházmegyei közgyűlés, mint rendesen, most is templomi isteni tisztelettel kezdődött. Simon Mihály, hanvai segédlelkész végezte az imádkozást. Azután a lelkészlakar vonult be a nagyszámú gyülekezet, melyben 36 lelkész és 3 segédlelkész volt jelen és így csak hat lelkész hiányzott. Esperesünk buzgó fohász után egy szép tartalmas beszéddel nyitotta meg a gyűlést. Azután Farkas Abraham egyházmegyei gondnok emelkedett fel és azt indítványozta, hogy Kossuth Lajos nagy hazánkfianak emlékezte jegyzőkönyvünkben örökíttessék meg s a család tagjainak részvételre küldessék. — A mit az egyházmegyei egyhangulag el is fogadott.

Azután az esperesi jelentés olvastatott fel, melyből örömmel győződünk meg, hogy egyházmegyénk életének a hajója az éber, buzgó és erős kezű kormányos vezetés alatt biztosan halad előre. Gyülekezeteinkben mindenütt jórend, béke, szeretet uralkodik. A vallás-erkölcsi élet emelkedőben van. A lelkészek és tanítók értik az idő jeleit és fokozott erővel törekednek kötelességeik teljesítésére. Hivünk buzgóságának és áldozatkészségének a múlt évről is számos jelei vannak. — Kegyes adomány volt 5570 ftr., 71 köböl és 2 1/2 véka buza. Egyházi és iskolai építkezésre: 8918 ftr fordítottak. A tornaljai őstörony restaurálására: 1084 ftr 85 kr folyt be. Özv. Mednyánszky Sándorné a felsővályi, — Özv. Csizi Jánosné a hanvai templom számára új orgonát készíttettek. A debreceni bölcsészeti és a kolozsvári teológiai facultásra 102 ftr gyűlt be, jobbára Rimaszombatóból. Lélekszám az egyházmegyében: 28619. Született a múlt évben: 550 fi, 503 nő; meghalt: 392 fi, 422 nő; szaporodás 239. Házasodott tiszta protestáns: 240; vegyes 143.

Vitgelte új iskolát építtetett a múlt évben, Királyi és Zádorháza ezen a nyáron épít. Vitgelte és Királyi most szervezett tanítóóságukat e gyűlésben is töltötték.

Tanítóiban igen nagy a hiány. 66 iskolából 21-ben vagy nem volt, vagy ideiglenes tanító volt alkalmazva. — E gyűlésben is 9 tanítói állomás maradt üresen. A kik innen-onnan tanítóként jelentkeznek s ideiglenes alkalmazhatnának, ritkán válnak be. Sok része korhely, megbízhatatlan, csavargó. Pár hónap múlva vagy megszöknek, vagy kitoloncoltatnak. Az a kép, a mely a tanító-fogdosás körül a gyűlésben kifejlődött, valóban szégyenletes és megdöbbentő. Ennek hatása alatt olvasztatott fel a királyi tanfelügyelő átirata, melyben felhívja az egyházmegyét, hogy nyilatkozzék az iránt, vajjon a 21 tanítóóság jövedelmét, a mely nem utí meg a 300 frtot, kész-e az iskola-fentartó egyházak útján kipoztolni, vagy az államsegélyt igénybe venni? Mire egyházmegyénk, meghallgatva a tanítói testület kérvényét is, azt határozta, hogy az államsegélyt 400 frtig kívánja igénybe venni. S e kérdést elbírálás és jóváhagyás végett a kerületre terjesztette fel.

Tanítóink törzsköcs gárdája most is a régi lelkesedéssel tanított. 34 iskola nyerte meg a kitünő ösztályzatot. Mindennapi tanköteles volt: 2957. Ezek közül gyakorolta az iskolát: 2933. Ismételt tanköteles: 1135. Ezek közül iskolába járt: 1088. Az ismételt tankötelesek mulasztgatása miatt azonban megyeszerte nagy a panasz.

A sárospataki Irodalmi Kör által készített tan- és óratervezet három jeles tanítója által bíraltatta meg az egyházmegyve. S a beadott bírálatot magáévá tévén, azt a kerületre terjesztette fel.

Az Irodalmi Körnek azon panasza, hogy nálunk az Irodalmi Kör régebb kiadványait még most is használják, azzal felelt egyházmegyénk, hogy elrendelte a szigorub ellenőrzést, a tanítókat utasításokkal látta el, s egyszermind felhívta az Irodalmi Kört, hogy azon tankönyveket, melyek helyett újat készítettet, a további könyvársi forgalomból vegye ki, mert a régebbi könyvek forgalomban hagyása a tankönyv vásárlásánál a szülék megtévesztésére szolgál. A legtöbb baj pedig nem a tanítók makacsságából, hanem innen ered.

A szupplikáció megváltásából egyházmegyénkrc eső 260 frtot megszavazza a közgyűlés, azonban annak az óhajának a kifejezése mellett, hogy a 2000 frtnak $\frac{1}{3}$ -de egy új theológus tanszék felállítására, $\frac{1}{5}$ -de pedig egy theológus ifju magasabb kiképezetésére fordítsák. — Itt mint tudósító megjegyzem, hogy a gömöri egyházmege előtt, bár konkrét indítványt is tett, mindig csak az a cél beállt, hogy a szupplikáció megváltási összegből az ifjúságnak is jusson valami. Tehát azt a gunyt, a mely innen-onnan, a külföldre küldést emlegetve reánk lövel, nem érdemeljük. Mert mi indítványunkban, a *háza i egyetemekre* való küldést előre tettük és első sorban erre gondoltunk. De belenyugszunk az $\frac{1}{5}$ -nek olyan felhasználásába is, a minoról legközelebb volt szö e lapok hasábjain is, t. i. az ifjúsági kirándulások eszméjébe. Sőt reméljük, hogy a kirándulások sorozatába, mi — Gömör — lesznük legelső helyre téve.*

Szentpéteri Samuel tanácsbíró, ki már 50 év óta szolgálja az egyházmegyét, megjelenven személyesen gyűlésünkön, érzékeny szavakkal vett búcsút az egyházmegyétől, s tanácsbírói állásáról lemondott. De az egyházmegyve a lemondását nem fogadta el, s tovább is szeretettel ragaszkodik régi bölcs vezéréhez s oszlopos tagjához. A szeretetnek és ragaszkodásnak, es-

peresünk és gondnokunk, lelkes eljenzésekkel kísért szavakkban adtak kifejezést.

Réthy Andor helyettes lelkész, édes apja, a nyugalomba vonult Réthy József mellé, kálósai rendes lelkész-szé beerősítetett.

Itt már a káplánokban is hiány mutatkozik; Hanvára már segédlelkész keresetetik.

Egyházmegyénk a közgyűlések jegyzőkönyveinek kellő számú példányokban való kinyomtatását elhatározta

Vattay László.*

A tiszáninneri ev. ref. egyházkerület tavaszi közgyűlése.

(Vége)

A tanári fizetések rendezésével kapcsolatban került elő a tanári lakások rendezésének kérdése is. Régebben csak az akadémiai tanárok, később — közmegegyezés folytán — a főiskola összes tanárai egyformán jogosultak voltak s illetőleg ilyennekké lettek a tanári lakásoknak igénybe vételére — hivatalokori elsőbbség szerint. Ilyenmódon, a körülmények szerencsés alakulása mellett — egy-némely tanár egy egész életre szóló nyugalomhoz jutott csupa véletlen folytán, egy másik pedig egy egész életen át vándorlásra volt kényszerítve s csak u. n. lakás-díjának pótlása mellett vagy ház-vásárlás útján szerezhetett magának batorságos lakozást és letörlesztetetlen adósságot. E nagy igazságtalanság végre ki lesz egyenlítő — azt hisszük — a legmennyiségesebb módon. Az igaz, tanács a gazd. választmány javaslata, a mely szerint az egyes lakások azok jövedelmességének szigorú meghatározása mellett idősbbség során volnának elfoglalhatók, bővebb megváltás végett visszatette, hogy ez ügyben az aratási vizsgák idején véglegesen és minden irányban megnyugtatólag határozasson.

A miniszterium több ízben leirt már a püspöki hivatalhoz a miatt, hogy a sárospataki főiskola főgimnáziumában több fontos tanszék h. tanerőkkel van betöltve. A felvilágosításokat a miniszterium mindig megkapta s ha nem köti magát a \$\$-betűihez, meg is nyugodhatott volna, mivel a főiskolai előjáróság nem kívánta soha dédelgetni a h. tanári intézményt s maga is jól tudja, hogy mivel tartozik e tekintetben egy a törvényeknek, mint a főiskola érdekeinek. — Kimondta a közgyűlés az igaz. tanács javaslata folytán (a mi némileg eltér az pedig bővebb okadatalás nélkül tér el a fögim. tanári kar véleményétől), hogy ha a helyettesekül alkalmazottak június végéig oklevelet szereznek, állomásaikon nendes tanárként fognak tekintetni.

Az isk. ügyekkel kapcsolatban került elő b. e. *Tarnóczy* Tivadar elhunytának bejelentése s özvegyének kérvénye a szokásos özvegyi járulék megnyerése végett. A kerület meleg jk-ben örökítette a buzgó s irodalmilag is előtörő tanár emléket s özvegyének a szokásos egy évi tanári illetményt megszavazta.

A sárospataki vallás- és egyháztudományi kar felterjesztése folytán készséggel rendelte el a kerület a theol. művek s illetőleg exáminatoriumok kiadására régebben felajánlott 300 frtos évi összegből két részletnek kiutalásait. Az egyiket *Warga Lajos* részére egyháztörténelmi nagy műve 3-ik kötetének nyomtatási költségeihez; a másikat *Mitrovics Gyulánál* első kiadásában immár elfogyott s a kritika által elismeréssel fogadott „Egyházi szónoklatlanok újabb s tetemesen

* Gömör bizonyosan nem marad el.

Szerk.

* Előbbi számnakból kizsúrult.

Szerk.

bővített kiadásához. Azt hisszük, hogy a theol. irodalom művelői elismeréssel fognak értesülni a tisztán-neni kerültek eme parrát ritkító tényéről, valamint arról is, a mi e ponttal kapcsolatban jött közudomásra, hogy P. Nagy Guszláv theol. tanár sokak által szívesen várt *dogmatikája* a jövő iskolai életben szintén készen lesz a kerületi segély igénybe vételére.

A »Sárospataki Irod. Kör« a végett folytatódott a kerülethez, hogy a mennyiben a kerület a gimn. »*Ker. hit és erkölcs*tan», valamint ugyancsak a gimn. »*Vallásbölcsészettan*« mielebbi előállítására az irói-dij megkérteszeresét határozta el, — annak egyik felét a mi megjelent egyik műre nézve a főiskola pénztárába befizetni kegyeskedjék. — A kerület a folyamodásnak természetesen helyt adott.

A kerületi tanügyi bizottság előterjesztése nem támasztott olyan érdekltséget, mint a milyenre nagy fontossága miatt érdemes lett volna. Tudvalevőleg a »Népiskolai Tanterv« ügye régóta vajdák kerültekünkben. Az alkotmányos formák úgy kívántak, hogy arról, noha az »Irodalmi Kör« azt már 3 bíráló véleménye alapján elfogadta — az egyházmegyék tanügyi bizottságai is nyilatkozzanak. Ez meg is történt. E nyilatkozatok összessége s ezek nyomán a végleges határozat kimondása volt a tanügyi bizottságnak — ez utal — egyik legfőbb feladata. Kimondta, hogy a tanterv egészen s általában véve valódi szakmú s irodalmi színvonalon áll. Egyes pontjai ellen azonban voltak komolyabb kifogásai, a melyek a kerület s ez által az Irodalmi Kör figyelmébe ajánlottak. — A sárospataki kiadványok tanításának ellenőrzése nemcsak a körlátogatónak, hanem a helybeli lelkeseknek is komoly kötelességévé tette a rendelt ellen vétők névjegyzékének pontos beadására az Irodalmi Kör utasított. A kerület, valamint a tanügyi bizottság az ellenőrzés s az egyes-egyes előhaladás szempontjából elengedhetetlennek tartja, hogy kerültekünk felekezeti népiskoláiban ugyanazok a tankönyvek használtassanak. — A kerület egész népiskolai ügyében csak az okoz nagyobb aggodalmat, — a mit már a püspöki jelentés is kiemelt, — hogy a tanítóhiány egyre terjed s ezt megakadályozni nincs eszköz és mód.

Az egyházmegyei felterjesztések között különösen e gómörök okoztak nagyobb feltűnést. A lelkesízi értekezlet indítványait az egyházmegye is magáéva tévén, kívánta, hogy a sárospataki jogakadémiának ünnepra járó növendékei a hazai egyháztörténelemből colloquiumokra szorítottanak, a népiszkolai olvasókönyvek többet foglalkoztassanak az egyháztörténelem nagy alakjaival s építő mozzanataival; a 100,000 frtnyi állam-segély pedig frészbén a papi özeveg-árvátar-alapjához esatoltassék. Ez utóbbit határozatta emelte a kerület, a két előbbi indítványt az illetékes körökhöz teszi át (akadémiai tanárok, Irodalmi Kör.).

Ugyancsak a gómöri egyházmegyéből hosszabb tárgyalásra adott okot a *lekenyei* egyház sorsa. Ez az ágost. ev. atyafiakkal békésen megfért eddig egy templomban, egy iskolában, egy temetőben stb. Sőt annyira ment a két fél uniója, hogy az eredetileg ref. egyházi birtokok is közös névre tabláztattak be, de azal a be nem tabláztott kikötéssel, hogy a pap és tanító mindig református maradjon. Az ág. ev. atyafiák megszaporodván, ezt az utóbbi kikötést már nem tűrhetik, s új egységet követelnek. Egy bizottság működött e kényes kérdésben (tagja volt mindkét érdekelt püspök is), a mely az egységessé pontjait összeállította; de a gómöri ev. ref. egyházmegye az egységessé fentartását az új pontozatok mellett sem tartván lehetségesnek,

annak végleges felbontását javasolta, különben pedig a lekenyei ref. egyházat elvesznetnek jelentette. Fájdalmas volt a felvilágosításokat hallanunk s nehéz szívvel mondta ki a kerület, hogy az egyházmegye kívánságába beleegyeznek s azt a lekenyei egyház birtok-ügyének tisztázására utasítja. — *Egységessé lelke! Hol késel az éji homályban?!*

Az a-zempléni egyházmegye a Kis- és Nagy-Tárkány közt régebben folyó peres ügyvel vette igénybe a közgyűlés idejét. A versengő felek több tag által voltak képviselve s magok is azt kívánták, hogy kerületi-bizottság vizsgálja felül az ő ügyöket, a mi határozottá is lett, kiküldetvén az ungi egyházmegye esperesre, gondnokra és jegyzőül Tóth Lajos szürtei lelkész.

Az a-borsodi egyházmegye sajnálattal jelentvén esperesének, *Bornemisza József* úrnak lemondását, a kerület is kedves kötelességének ismerte, hogy a hű munkás érdemeit följegyezze *jegyzőkönyvébe* s neki esendes-békés öregséget kívánjon.

A kerületi pénztárakról az évi számadások betervejésztetvén, azok helyeslőleg vétettek tudomásul s a kezelés szempontjából ajánlott reformokat a kerület örömmel adóztölte.

A ker. leánynevelő-intézet évi költségvetése némi többletet mutat, a mellett is, hogy az építkezés költsön törlesztése pontosan foly. Ez intézetünk haladását mindig jó szívvel és lelkesedéssel látta a kerület, mégha annak jelentései, valamint általában az isk. ügyek nem bírnak is a közgyűlésen méltó figyelmet s általános kíváncsiságot ébreszteni. A tervezett V—VI felsőbb osztály felállításának módozatairól szívesen várja a tájékoztató jelentést.

A sárospataki főiskola vizsgarendje bemutatván, megerősítették. Az ünnepélyes vasárnap június hó 24-én leend.

A gyűlés-tagok másodnap délutánján már nagyobb részben szétfűtöttek, s leginkább csak a bírcság tagjai tartottak még ki, a kiknek 4 felebbezett ügyben kellett határozniok, melyek közül a *palkonyai ügyet* (Borsod) Mechner József, a *szinli Kérészi Barna*, a *geszti püspökladás Radácsi György* tanács-bírákfeleltek; a 4-dikre, a *szürnyegire* nem került sor s illetőleg az elutasított.

A 3-ik nap reggelén került elő, sok apró-cseprő ügyvel kapcsolatban, az »*Orállo*« szerkesztőjének kérérelme a prot. érdeket buzgón szolgáló lapjának kerületi segélyben (200—300 frt) való támogatása végett, minek viszonzásául lapjának megfelelő példány-számait ajánlotta fel. A kerület sajnálattal volt kénytelen kimondani, hogy nincs alapja az ilyen segélyre s hogy politikai lapot hivatalosan nem támogathat; a püspök és esperes uraknak azonban melegen ajánlotta, hogy a lap terjesztése végett tegyenek meg a saját körükben minden lehető. Szó volt a lapnak összegyűjtött segélyvel való támogatásáról is, de a mi nem fogadtott el. Részvények utján lehetne — legkönnyebben és a hivatalos egyház feszélyezése nélkül — a lap első küzdelmit legyőzni, ha ugyan a részvényesekl reménylhető nagyobb embereinknek szintén nem akadna egy fontos mentségük a félrehozására.

Az 5-szi gyűlés tartása Ungmegyére következvén, az illetékesek *N. Kapos* városát jelentették be elfogadól. A gyűlés — szokás szerint — papszentelődéssel kezd összekötve.

A világi elnöki széken Comáromy L. halaszthatatlan távozása miatt, előbb Kovács Károly, majd Ragályi Béla gondnokok váltakoztak.

A jegyzői kar hiányzó tagjait *Debreczeni Bertalan* volt főjegyző és *Gyarmathy Sámuel* f.-zempléni főjegyző

helyettesítették. Antalffy László érdemei örökítettven, aljegyzői helyének betöltése, valamint egy egyházi és egy világi tanácsbíró választása végett (l. az Utasításokat!) a szavazás elrendeltetett. A tőrek-gyűlés 19-én délben, az elnökség életésével oszlott el.

Radácsi György.

Az év. ref. egyetemes konvent gyűlése.

Egyetemes konventünk ez évi ülését, folyó évi április 27-én kezdette meg Budapesten, a reformátusok Lónyay-utcai gimnáziumának dísztermében.

Az ülést, kevéssel 10 óra után, Kun Bertalan püspök és a konvent egyházi elnöke, egy igen szép, emelkedett szellemű imával nyitotta meg. Majd röviden üdvözlővén az egybegyűlt tagokat, cloadta azon okokat, a melyek miatt ez évben nem lehetett a konventet a rendes, megszokott időben egybechívni. Ezen okok között különösen kiemelte, hogy némely nagyfontosságú ügyek előkészítésére hosszabb időre volt szükség a bizottságokban; chez járult az is, hogy a konventnek több tagja országos képviselő is levén, az egyházpolitikai mozgalmal időben, az őket közelebről érdeklő ügyek miatt, tanácskozásunkban részt nem vehettek volna. Ezen okokat a konvent helyesléssel vette tudomásul.

Ugyanevak Kun Bertalan püspök értesítette a konventet, hogy az elnökség mindazon teendőket elvégezte, a melyekre nézve az intézkedés rábizotat. Így a kinevezett bizottság annak idejében megjelent Ő Felsőségénél a királnál, hogy hódolatot és köszönetet fejezzék ki a törvények szentesítéséért. Ő Felsőge a küldöttség hódolatát kedvesen fogadta.

Fájdalmas érzéssel értesült a konvent arról, hogy báró Vay Miklós ő excellenciája még mindig tartó betegség miatt még nem jelenhetett s midőn e feletti jegyzőkönyvileg is részvételét fejezte ki, a világi elnökségre Tisza Kálmán kéréstett fel.

Bejelentvén ez után, hogy Papp Gabor püspök, Vályi János egyházkerületi gondnok, Szilágyi Dezso, Végheily Dezso konventi tagok még nem jelenhetnének, helyettük a következők bizattak meg és küldettek fel: Vályi Lajos egyházkerületi főjegyző, Kulin Imre egyházmegyei gondnok, Czinke Lajos esperes, Vécsey Tamás, Molnár Béla, pótképviselők.

Ezután az elnökség részletesebb jelentése következtek. Ilyenek voltak, hogy a kinyomatott új törvények elküldettek az egyes egyházmegyékhöz, ha még több példányra volna szükség, a kiállításí áron még mindig rendelkezés alatt áll. Tisza Kálmán személyesen adta át a miniszter úrnak a zsinat azon felirátát, a melyben arra kéri, hogy a törvényeket miheztrattás végett közölje a bírósági hatóságokkal és hirdesse ki Horvátországban is.

Felolvastatott a vallás-és közoktatásügyi miniszter úrnak az államsegély tárgyában küldött leirata. Ebben mindenek előtt arról intézkedik, hogy jövőre az államsegélyt nem az egyes egyházkerületekhez, hanem a maga egészében a konventhez fogja küldeni. Innen küldetnek le az illető egyházkerületekhez az eddigi mód szerinti kiosztás végett, a megillető részletek. Az egyházkerületek ezután, a kiosztott segélyről szóló elszámolást nem a miniszteriumhoz, hanem a konventhez lesznek kötelesek felterjesztetni. Ebben a leiratban értesíti a miniszter úrnak a konventet a felemelt államsegélyről is, a mely midőn elismeréssel fogadtatott a konvent elnöksége felkérést, hogy mindent kivésven el arra nézve, hogy ez az államsegély lehetőleg magasabbra emellessék és állandó-

slíassék. A konvent köszönetét fejezte ki, ez ügyvel összeköttetésben Tisza Kálmánnak, a ki az államsegély felemelésében hathatósan közebjárt.

Ezen jelentés megtörténte után, a tárgyszerő állapotot meg, a melylyel összeköttetésben felhivatnak a bizottságok arra, hogy a hozzájuk áttett ügyeket készítsék elő s megallapodásukról tegyék meg jelentésüket a közgyűlés elé.

A megallapított tárgyszerőzetből, mint első, a közalap végrehajtó-bizottságának évi jelentése vétettet elő, a melyet a bizottság előadója, Kenessey Béla olvasott fel.

A terjedelmes jelentésből fájdalmasan hallottuk, hogy a köz-alapba befizetett összegek évről-évre csökkennek. A mult évben 4581 frt 5 krral kevesebb fizetett be, mint az előző évben. Hat év óta pedig a esőkkenés 13,844 frt. Ez a szomorú tapasztalat kényszerítette a konventet arra, hogy a kivételt illetőleg szigorú és komoly rendszabályokat küldjön ki az egyházmegyék presbitériumaihoz és általában azokhoz, a kiknek kötelességök a domesztikai ügyek felett felügyelni.

Hátrálék is sok van a befizetéseknel. Ezért indítványozta a végrehajtó bizottság, hogy e tekintetben már az állam végrehajtó hatalmát is vegye igénybe, de a konvent ez indítványt nem fogadta el; hanem utasította az egyházkerületeket, hogy lehető erélyességgel kövessenek el mindent a baj megakadályozása végett, a mely annyira megszübbaszja a köz-alap életének áldásos kifejtését. Milyen nagy a szűkkeblőség és felsémevés a domesztikával szemben, mutatja az is, hogy vannak előklő egyházak és egész egyházmegyék, a honnan alig érkezik be egy pár krajczár perselypénz. Ezért hátrázta el a konvent a reformáció ünnepeinek megtartását és ezen alkalommal a domesztika ügyének hathatós ajánlatát és az arra való perselypénz gyűjtését.

Legnagyobb fontosság volt a végrehajtó bizottság javaslata között azon indítvány, a mely szerint a felemelt államsegélyből a 100,000 frtot egészen tőkésíteni kívánja a lelkesízi gyamintézet javára. E nagyfontosságú indítvány felett való döntés azonban a holnapi napra tüzetett ki.

A konvent első napi ülése délután fél 2 órakor záratot be.

Az április 25-iki ülésnek, az előző napi jegyzőkönyv hitelesítése után, első tárgyat a legközelebb nyert 100,000 frt államsegélynek miként lendő felhasználása képezte.

A közalap végrehajtó-bizottsága erre nézve azt a javaslatot terjesztette a konvent elé, hogy az egész összeg tőkésítessék, és pedig oly módon, hogy abból 25 ezer forint a tervezett lelkesízi gyamintézet tőkésének gyümölcsözök, az így megmaradt 75 ezer forint a közalap gyarapítására fordítottassék és annak csak majdan bejövő kamatal használtassanak fel.

Ezzel szemben Tisza Kálmán elnök azt a javaslatot tette, hogy 5 ezer forint már most a leginkább veszélyeztetett egyházak tőke-segélyzésére fordítatván, csak 95 ezer forint helyettesék el a tőkéképen, mégpedig oly módon, hogy ebből 25 ezer forint a végrehajtó-bizottság indítványának megfelelően a lelkesízi gyamintézet javára irassék.

Hosszas és beható vita eredt meg ezután a kétféle indítvány felett. Gróf Degenfeld József a végrehajtó-bizottság indítványát pártolta, hivatkozván arra, hogy az összeget másképen már csak azért sem lehetne felhasználni, mert a törvényhozás is úgy szólván azon kikötéssel adta a segélyt, hogy az a közalap gyarapí-

lására fordítottassék. Beöthy Zsigmond, bár a bizottság nézetét tartja a leghelyesebbnek, kiegyeztetni óhajtja ezzel Tisza Kálmán indítványát. Moesáry Lajos a tökéstés mellett szözlöt s hosszabb beszédben fejette ki azt, hogy erre itt bennünket a jövőről való gondoskodás is. Imc, mondá, csak most kellett szomorúan konstatálnunk, hogy a demesztikai ajánlatok évről-évre nagyot csökkentek; a hátrálékok növekednek. Félni lehet attól, hogy miután református egyházunk egészen el van telve az államszegélyes reménysegével, erre való hivatkozással, még az eddiginél is kevesebb áldozatkészséget fog tanusítani a demesztika iránt. Aztán az sem bizonyos, bár ez ígérték, hogy a kormány hajlandó lesz-e folytonosan s emelkedő fokozatban megadni azt, a mit most hangulat csinálásból cselekedett. Így aztán bekövetkezhetik az, hogy a közalap nem lesz képes teljesíteni kötelezettségeit; az pedig végképen meg fogja ingatni hitelt.

Kovács Albert a tökéstés mellett nyilatkozott, épen a közalap érdekében, a melyre ő már évekkal ezelőt rámutatott. Tehát nem azon okból, a melyre Dégenfeld hivatkozott, mert a törvényhozás szívesen adta azt, a mit adott és a kálmánista egyház bölcsességére bízta annak legcélszerűbb felhasználását.

Hozzá szözlöttak még a tárgyhoz pro és contra: Szász Károly, Fejes István, Czike Lajos, Molnár Béla, míg végre meglehetősen igalmas szavazatöbbséggel a következő határozat hozott: a rendkívülieg nyert államszegélyből ez idén a jövőre vonható minden követeztetés nélkül, 95 ezer forint tökéstítetni rendeltek. 5 ezer forint pedig, a már eddig konstatáltak fedezésénél, új segélyadásra fordítatik, azonban ezen segélyzés nem tökéstegély, hanem egyszerű s egyszerű-mindenkörü segély-teremtésü lehet.

A múlt évi közalapi segély kiosztásának ügye intéztetett el czútan.

A végrehajtó-bizottság jelentette, hogy kiosztható 17,347 frt 6 kr; kiosztásra ajánlatik 17,390 frt; rendelkezésre fenmarad 44 frt 6 kr. — 193 egyháznak kiosztható 11,405 frt; 149 lelkésznek 5,885 frt. B. Harsány, nak már a múlt évben előre utalványoztatott 100 frt.

Segélyben a következő egyházak és lelkészek és a következő összegben részesítettettek.

A tiszánineni egyházkerületből.

A. Egyházak.

Alpár leányegyház 50, Beszter 80, Felső-és Alsó-Czecze 45, Felső-Mérg 45, Felső-Nowaj 60, G.-Szakáros 30, Kázmárk 45, K.-Vágás, P.-Szinye, Aranyos 50—50, Sajó-Keresztúr 100, Vatta 50, Baeska 40, Erdő-Bénye 100, H.-Mád 40, Monok 60, Nagy-Rozvány 40, Szomotor-Vécs 50, Tárkány 50, Vis 50, Alaicsa 40, F.-Kelecseny 50, R.-Szend 45, Vásárhely 70, Szalók 30, Legenye 100, Magyar-Izsep 50, Kis-Ráska 60, Beretke 45, Darnya 45, Feled 45, Szútor 40, Uzapaniyit 40, Varbóc 45, Zsarnó 40, Szögliget 40, Szadelló 50, Kánó 45, Borsod Harsány 100 frt. Összesen: 2065 frt.

B. Lelkészek.

Kis József I. 40, Molnár Pál I. 40, Szaniszló Pál I. 40, Ujj János I. 40, Demeter János I. 40, Kun Miklós I. 40, Nagy Károly I. 40, Palóci József I. 30, Sallai Sándor I. 30, Szántai István I. 30, Babaréki Dániel I. 40, Dudás Lajos I. 40, Huttka József I. 30, Kálnicky János I. 50, Lukács Mihály I. 25, Persencky János I. 50, Stéphan Mihály I. 40, Soltész Gyula I. 40, Szegő Beni I. 40,

Szankovics Lajos I. 45, Cinyéri Barnabás I. 40, Imre István I. 40, Kaposi György I. 40, Péter József I. 40, Ragalyi Géza I. 45, Benedek János I. 40, Kecskeméthy Benjámín I. 30, Pazar István I. 40, Rasky Endre I. 40, Id. Szakal István I. 40 frt. Összesen: 1165 frt.

A tiszántúli egyházkerületből.

A. Egyházak.

Mártonfalva 50, Békés-Sámsón 35, Füzes 40, Nagy-Szredistye 30, Ref.-Dombergyháza 40, Ref.-Kovács-háza 50, Resica 90, Szuklya 40, Déda 70, Geesse, Halábor 50—50, Macsola, Zapszony 60—60, Fugyi-Vásárhely 70, Hegyköz-Pályi, Hegyköz-Száldbögy 50—50, Körös-Nagy-Rév 70, Magyar-Kakucs 80, Nagy-Szántó, Nyüved, Felső-Abbrány, Kis-Kereki, Kőj, Alsó-Abbrány, N.-Varsány 50—50, P.-Telek 40, Ó-Fejéret 60, Petneháza 80, Piricse, Ramosaháza, Rohod 50—50, Thass 60, Rákóczi 40, Tisza Sas 50, Dabolc, Fancsika 70—70, Péterfalva 60, Szalánk, Tivadar 50—50, Apahegy 30, Kak-Szent-Márton, Nagy-Hodos 40—40, Rozsály 60, Bere 40, Dengeleg 60, Iriny 50, Mérk 80, Papos, Parasznya, Szaniszló 30—30, Ménes-Györök 80, Pankota 50, Radna-Lippa 160, Borzova 70, Cs.-Ujfalu, Dara, Gyúgye, Hermanszeg, Istvándi, Milota 50—50, Nagy-Szekeres, Penyige 70—70, Pusztá-Daróc, Rapolt 50—50, Sályi 60, Sima, Szamos-Becse 30—30, Szamos-Dob, Zsarolyán 60—60 frt. Összesen 3695 frt.

B. Lelkészek.

Fodor Benjámín I. 40, Dankó Géza I. 40, Nagy Bertalan I. és Somogyi Lajos I. 30—30, Veres István 40, Batta Ferdinand I., Berecki János I. 50—50, Berecki József I., Daresi Miklós I., Dávid Lajos I., Deli Tamás I., Kőlcsey Zsigmond I., Lányi József I., Miklós József I. 40—40, Nemes Ferenc I. 30, Peterdi Pál I., Péter Sándor I. 40—40, Szabó Károly I. 30, Vajás Sándor I. 50, Bokros Benedek I. 40, Józsa Gábor I. 30, Csuka Ferenc I., Debreceni Lázló I., Egeresi Imre I. 40—40, Fazekas Mihály I. 60, K. Szabó József I. 40, Lenárt Péter I., Szathmári János 30—30, Bakos Pál I. 40, Bakos Kálmán I. 30, Barsa Endre I. 40, Csatári Zsigmond I. 30, Fekésházi Gyula I., Nagy István I., Nagy Kálmán I. 40—40, Nagy Lajos I. 50, Nemes István I., Nemes Menyhért I., Pásztor István I., Porzolt Adám I., Papp Károly I., Deák Mihály I., Sárkány Lajos I., Szabó József I. 40—40, Szép Ferenc I.-t. 30, Balajthi Károly I. 40, Barkász Albert I. 50, Bodor Pál I. 40, Gal Péter I., Id. Kürthi Károly I. 50—50, Melegh Albert I., Pásztor István I. 40—40, Kéri Pál I. 50, Lányi Kálmán I. 40, Nagy Károly I., Turóci Gyula I. 30—30, Szabó József I.-t., Vadas Gyula I.-t. 50—50, Csepke Péter I. 60, Domján Pál I. 40, Ferenci Imre I. 30, Jakab Antal I., Kormány Károly I., Losonci Gusztáv I., Nagy Bernát I. 40—40, Nyiri Gyula I. 50, Pásztor Lajos I., Széoke József I. 40—40 frt. Összesen 2730 forint.

A dunamelléki egyházkerületből 17 egyház 1860 frt, 3 lelkész 200 frt; a dunántúli kerületből 26 egyház 1075 frt, 10 lelkész 440 frt; az erdélyi kerületből 43 egyház 2180 frt, 40 lelkész 1350 frt segélyben részesült.

A pályezók megállapítása után a konvent második napi ülésé berekesztett.

Mitrovics Gyula.

(Vége köv.)

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászír.** *Bonyhai Hegedűs János*, a marosvásárhelyi ev. ref. collegium egyik tanszékén 9 évig, a Bethlen-főiskola theologiai akadémiáján 37 évig tanító, munkás, hű tanár stb., életének 73-ik évében, folyó évi április 24-én, reggeli 7 órakor, néhány percnyi rövid szenvedés után, szélhűdés következtében, övéinek szerető karjai között kimúlt N.-Enyeden s hült tetemei f. hó 26-án, délután 3 órakor a házánl tartott imá, majd pedig az ev. ref. templomban mondott gyászbeszéd után a Bethlen-főiskola sírkertjében az anyaföldnek átadták. A nyugalmat, a melyre hosszú, buzgó tanárkodásával nagyon rászolgált, megadta neki a halál. Apósa volt dr. Kovács Ödön, sógora Szabó Sámuel nagyenyedi tanároknak. Egy szép család és a tanítványok egész serege áldják emlékeztét.

— **Lekész-beiktatás Csomonyán.** A pártszendvélyek által felizgatott s főbb hatóságaink előtt ismeretes választás befejeződén, sokan kíváncsiak várták a dolgok további fejlődését. Az aggódóknak s kételkedőknek örömmel jelenthetem, hogy új felkészünket bekességben és szép rendben hoztuk be körünkbe, a mi igazolja a nép vallásos, békességes érületét, ha izgatók nincsenek. A lekész itthon lévén, már mindenki — az újság ingerének engedve — a szószeiken kívánta látni és hallani. A folyó hó 22-iki borult s áldást hozó, esős nap dacára is teljesen téli templom várta a Magyar Bertalan n.-dobronyi lekész és esperesi megbízott által bevezetett *Németh Péter* megválasztott lekész, a ki valódi papi ihletséggel lépett a szószeikbe. A több száz tagú gyülekezet egy teljes egészbe olvadvá hallgatta a remek imát s Ján. ev. 20. r. 26. v. alapján tartott beszédét. A bevezetés a Mester nélkül maradt kérdők, szétválo tanítványokkal hasonlítja egybe a lekész nélkül maradt kételkedő, pártosokból — még mindig volt felkészés után sóhajtozó, magára maradt — gyülekezetét. A felosztás: „Bekesség tinek egymással, Istennel, önmagatokkal”, a helyzetet ismerő helyes kifejtéssel dönté le a pártok közt létező vékony válaszfalat, a mit eléggé igazol — a délutáni s következő isteni tiszteltem — azok megjelene, kik eddig távol voltak. A megválasztott lekész tapintata s bölcsessége, az idő, mint legjobb orvos a netalán még mindig sajtó szívűeknek is meghozandja balsamát! Az új felkész beszéde után a beiktató M. B. lekész lépett a gyülekezet elé s az Apost. csel. I. r. 23—26. v. alapján tartá — a nép folytonos könyei között — a megválasztotthoz s a választó néphez alkalmazottan — az egymás iránti szeretete, bekességre buzdító, vizsgálató s tanácsoló beszédét s áldó imáját. Isteni tiszteltem után a teljes egyháztanács jelenlétében végzettet a szokásos teendők. Az Isten áldása és bölcsessége legyen velünk a jövőben is!

— **A házassági javaslat a főrendeknek.** A főrenház egyesült hármásbizottsága, folyó hó 26-ikán kezdte meg a házassági törvényjavaslat tárgyalását s másnap szavazással döntöttek először annak általánosságban való elfogadása felett. A javaslat mellett 35, ellene pedig 15 főrendi tag szavazott s így a javaslat 20 szótöbbséggel általánosságban elfogadtatott. A részletes tárgyalással egy óra alatt végeztek s a *javaslati részleteiben is elfogadta a bizottság. Steiner Filöp* székeseferhárvai püspök, társai nevében is kijelentette, hogy a *katholikus püspökök a polgári házasságot, ha törvényerőre emelnek is, nem fogják elismerni és a törvény előtt meghajolni nem fognak.*

— **Az állami anyakönyvekről szóló törvényjavaslat részletes tárgyalásal** f. hó 21-én kezdte meg az országgyűlés igazságügyi bizottsága. Lényegesebb módosítást tett a bizottság a javaslat 4-ik szakaszán, mely szerint minden anyakönyvi kerülletben egy anyakönyvvezető és ha a szükség úgy kívánja, egy vagy több helyettes alkalmazandó. Minden anyakönyvvezető a születésekről és halalozásokról s *rendszerint* a házasságokról is vezet anyakönyvet, de a belügyminiszter a kerülletek egyik anyakönyvvezetőjét, több szomszédkerületre is megbízhatja a házasságkötéseknél való közreműködéssel. Ebben tehát kimondja a bizottság, hogy a házasságkötésekre nem mindenik anyakönyvvezető lesz felhatalmazva. Az 5-ik szakasz is lényeges módosításon ment keresztül, mert ebben az anyakönyvvezetők kinevezési jogát nem a főispárokra, hanem a belügyminiszterre kívánja a bizottság ruháztatni. A belügyminiszter joga lenne e szerint a házasságkötésre felhatalmazott anyakönyvvezetők kinevezése is, de a közigazgatási bizottságnak a kinevezésre vonatkozó véleményét mindig köteles előzetesen meghallgatni. A 10. szakaszból törülte a bizottság azt a rendelkezést, hogy a rendes fizetéssel ellátott köztisztviselők részére külön tiszteletdíj az anyakönyvek vezetésért nem állapítható meg; ellenben egy új szakaszban felvette, hogy a hol szükségesnek látszik, a belügyminiszter anyakönyvi felügyelőket is nevezhet ki, sőt a 31. szakasz intézkedése szerint, a hol a viszonyok azt indokolták teszi, külön anyakönyvi hivatalokat is állíthat fel, de ez esetben a kivonatokért járó díjak az állampénztárba folynak. A 27. szakasz szerint az anyakönyvi kivonatokat minden esetben az anyakönyvvezető állítja ki. A 31. szakasz pedig úgy módosítottatott, hogy az anyakönyvek díjtalanul megtekinthetők.

— **A h.-szüirdoki egyház** ápríl hó 22-én, hála isteni tiszteltem mellett adta át 1800 frba került új lelkesítő lakárendeléseinek. Az alkalmi beszédet *Fóth Albert* t.-németi lekész tartá. I. Kor. 3. 11. verse alapján, figyelmet lebilincselő adta elő: hogyan kell Krisztus egyházát *benépséges és bülséges* építeni.

— **Helyreigazítás.** A szupplikáció megválati összeget elfogadai vonatkozó egyházmegyei köz étevédség csúszott be a *göméri, a felsőborsodi* helyett Bocsánat! — A Görömbei Péter derék cikksorozatának utolsó részletéből, a 383. lapról az első sor a Sz. G. cikkéhez, a 384. hasab végére, s ugyancsak a Sz. G. cikkében, a 387. lap 20-ik sorában *költészet* helyett, *bölcsészet* olvasandó.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

Többségek. A figyelmet s jó kívánatokat öszinte tisztelettel forró közzévettem viszomom s igyeksem, hogy érdemtelnek ne találjanak barátaim s jóakörök a szeretete s bizodalomra a jövendőben sem. — **G. P.** Dehogy nehezeltünk! Magunk is meg vagyunk róla győződve régen a felől, hogy reformorkra van szükségünk s ilyenek ajánlottak is. Nem fogok agyonhallgatottai — ez az egy bizonyos. A tódósításokat igen köszönöm. — **P. M.** Az anarhizmusról most már egy más fajta cikket szivesen várok. Az úgy, a mint van, most nem használható. — **Cs. I.** A könyvmesterre most már sor kerülhet. — **F. J.** Csak tovább is a régi hüséggel! — **B. K.** Levelet írok. Jól esett, a mit tetél a szupplikációsorok. Véglegesen nem határozhatunk. — **P. P.** A címet kiigazított. Az új helyzethez kívánunk tartás isten-áldást! — **D. E.** A régen várakozó cikk nincsen előleve. Tódósításban nyilatkozó figyelmességét köszönjük s jövendőre is szivesen számunkra arra. — **B. K.** A könyvet megkaptam. Várjuk a jobb időt türellemmel. A lap hová küldésére néve intézkedem. — **B. L. D.-n.** Levelet írok. Sok igazad van, de a mit neheztels, az nem tévedt illetet. Felérintetted a nyilatkozatot. — Azt a jövöre vonatkozó terved főiskolánk érdekében előre is mély sajnálattal tudom. Dehát méltó a munkás az 5 bére! Nekem is jutalom lesz az, — mert, hát én volt bíró a felbőlkélete... A pénz rendeltetési helyére juttattam. — **Cs. P.** Észrevettem a tévedést, de már későn. A jegyzőkönyvre vonatkozólag levelben.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előzetési díj:

Helyben és vidékre postai
székhellyel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFOŊN. —

TARTALOM: »Államsegély.« *Mocsáry Lajos.* — »Közoktatásügyünk állapota a legújabb miniszeri jelentés szerint.« *Buzsák János.* — »Comenius Sárospatakon.« *Szinyei Gerzson.* — »Az ev. ref. egyetemes konvent közgyűlése.« *Mitrovics Gyula.* — »Irodalom.« — »Vegyes közlemények.«

Államsegély.

Az imént megtartott konvent sem foglalkozott tüzetesen a magasabb egyházpolitikával, de mégis hozott oly határozatot, mely azt a politikát közelről érintette. Legyen szabad az erről szóló tudósításokat részben rectificálni, részben kiegészíteni.

A törvényhozás által megszavazott 100,000 forintra nézve a végrehajtó-bizottság részéről azt ajánlottuk a konventnek, hogy az egész összeg a közalap tőkéhez csatoltassék. Ezzel szemben Tisza Kálmán az elnöki székéből azon indítványt tette, hogy a 100 ezer forintból 5000 forint most mindjárt tétessék folyóvá oly egyházak segélyezésére, melyek végveszélyelyl küzdenek, például több dunántúli egyház a phylloxera miatt; tehát a 100 ezerből szabályszerűleg csatoltassék 25% a közalap tőkéjéhez, 70,000 frt fordítottassék tőkesegélyre, az 5000 forint pedig azonnal való sürgős segélyezésre. A szavazásnál 16 szóval 13 ellen elfogadta a konvent Tisza indítványát annyiban, hogy csak 95,000 frt tőkésítessék, de midőn a felett kellett döntenit, hogy tőkesegélyezésre fordítottassék-e a 95,000 frtból 70,000, a konvent — 2. 3 tagja kivételével — arra szavazott, hogy a 70,000 forint is egyszerűen a tőkékhez csatoltassék. A konvent tehát alaposan leszavazta a különben sem a legjobb néven vett elnöki indítványt, a mit viszont az elnök vett rossz néven, ott hagyta az elnöki székben ezen ügy további tárgyalásától, valamint más nap a hitelésítéstől is távol tartotta magát.

Ennek az egész dolognak ratiója pedig abban rejlik, hogy a végrehajtó bizottság és a konvent felfogása szerint egyáltalában nem vagyunk még tisztában az állammal a kilátásba helyezett

nagyobb segélyezésre nézve. A konvent, midőn cselekvésről van szó, nem engedi át magát aféle vérmes reményeknek, mint például Fejes István, ki utolsó cikkében már úgy beszél, hogy mit nekünk holmi 1868. 53. törvénycikk, „majora canamus,“ most már nem adjuk alább az 1848. XX-nál, hiszen a magas kormány is kimondta, hogy ő maga is ezen törvény intencióit tartja irányadónak.

Nagyon helyesen járt el a konvent, mert azok a magasröptű nyilatkozatok, melyek protestáns köreinkben a „lucris bonus odor“-ral, pénzillattal telítették a levegőt, mint most már mind inkább világossá lesz, csak arra valók voltak — a mint ezt Kovács Alberttel együtt a konventen megmondtuk, — hogy az egyházpolitikai viták alkalmával köztünk *hangulatot csinálnak*, és egyáltalában nem olyanok, hogy azokat készpénzzel escomptirozni s azokra alandó intézkedéseket alapítani lehetne. A mi segélyezettetésünkre nézve nem csak hogy megálapodások nincsenek még a kormány körében, de még az eszmék sincsenek tisztázva. Azt mondta *Wekerle* s utána *Szilágyi*, hogy ők is az 1848. XX. intencióit tartják irányadónak s ennek bebizonyítására rámutattak a 100,000 forintra. Amde az 1848. XX. nem intenciókból áll, hanem nagyon is pozitív intézkedésekből és oly consequentiákból, melyeket belőle mulhatlanul levonni kell; ez a törvény egyáltalában nem oly természetű, hogy részletfizetésekkel absolválni lehessen; vagy végre kell hajtani egészen, vagy marad papír-malaszt. Positív intézkedése a törvénynek az, hogy az összes vallás-felekezetek lelkészei az állam szoldjára helyeztessenek, fölöttlen következménye pedig az, hogy a katolikus egyházi javak saecularisáltassanak. Akarja-e ezt a *Wekerle*-kormány? Ha nem akarja, hát ne tetselegjen az 1848. XX. intencióival.

Nemhogy akarná, sőt inkább mindenben kézre dolgozik annak a folyamatban levő clericalis akciónak, mely éppen azt vette célba, hogy minden áron, minden nemű eszközökkel körülbástyázza a clerus tényleges hatalmi állását, minél több akadályokat gördítsen a saecularisatio elébe, azaz lehetetlenné tegye az 1848. XX. t.-c. megvalósítását. S erre nézve érdekes adatokat hallottam most Pesten egy nagy tekintélyű jogtudóstól, kinek módjában volt betekinteni abba a borszorkánykonyhába, melyben a nagy szabadelvű egyházpolitikai reformot kotyvasztották. Miért hozták be szerinte a zsidó vallás recepciójáról szóló törvényjavaslatot, hiszen erre a kimondandó általános vallásszabadság mellett nem volt szükség. Csak azért, hogy ezzel is megnehezítsék az 1848. XX. t.-c. végrehajtását. Arra még lehetne plausibilis okot találni, hogy a protestánsoknak ki kell adni a maguk részét azon javakból, melyeket a magyar királyok a keresztény vallás fentartására, a közoktatásra és jótékonyaságra adtak; de az 1848-iki törvény a bevett vallásokról szól s nem támadna-e homéri kacaj és absurdumkiáltás országszerte, ha majd a szegény zsidók is eljönnek a zsákok tartani, hogy a papi javakból kikapják jogos illetményöket?!

S mit mondjunk Wekerének s utána Szilágyinak azon biztatására, hogy ők készek lesznek nemcsak budget útján, hanem rendes törvény útján biztosítani számunkra az államszegélyt? Mutasson Szilágyi olyan törvényt, akár a hazai, akár a külföldi codexekben, mely által akár egyesek, akár testületek számára pénzbeli dotáció van megállapítva. Hiszen még az uralkodó civilisztáját is időről-időre, vagy az uralkodó életfogytig szokta a törvényhozás megállapítani; törvény által megállapított királyi kárta nem létezik. Ha fel akar bennünket az állam boldogítani, vagy tegye állami hivatalnokokká egyházi embereinket, vagy adjon ki végkielégítésül egy megfelelő kerek összeget vagy birtokot; de évről-évre megszavazandó s az esetleges majoritások tetszésétől függő dotációra nem alapíthatunk egyetlen tőke-szegélyt vagy missiót sem úgy, hogy az alapítás a soliditás kellékeinek megfeleljen.

És hát tudjuk-e micsoda feltételekhez lesz kötve az a nagyobb államszegély? Vajjon nem fogja-e az állam azt mondani a népdallal: „megveszem a szegénységet tőled, de add ide érte szeretődet?” Most a 100,000 frt hoz nem költöttek feltételeket, egyenesen a közalapra adták, melylyel kizárólag magunk rendelkezünk; adták a nélkül, hogy tőlünk bármily elszámolást követeltek volna. Hát igen; ezt az aránylag csekély összeget ide lehetett adni állami szempontból minden scrupulus nélkül; de szükséges is volt épen így adni, mert csak így tehetta meg a tőle várt

hatást, mely nem volt más, mint az, hogy nekünk protestánsoknak most az egyházpolitikai tárgyalásoknál szánkra lakatot tegyen s köztünk a reformok elfogadására kedvező hangulatot keltsen. De vajjon — így lesz-e majd ezután is — ha csakugyan következik a folytatás s ha nem mondják egyszerűen: a mór mehet?! Ha adnak, akkor valószínűleg abban a formában adják, hogy a mi elkészült congruánk rendeztessék; említette is Wekerle, hogy csak a részünkről való „szükséglet kimutatását várja. Mi gyorsan készen lehetünk a kimutatással, nekünk nem kell hűsz év az összeírás módozatainak megállapítására, mint katolikus atyánkfainak; de ez a congrua már animosus szó, ez az ügy aféle tengeri kigyó közelítünkben; a mi összeírásainkba és számitásainkba okvetlenül be fog az állam akarni tekinteni s mikor lesz vajjon kész ezzel a betekintéssel? Ez már egymagára oly körülmény, mely nagyon lecsillapíthatja azok hevét, kik ezen égi manna után ábitoznak; őszbe csavarodhatik addig sok ifjú streberünknek üstöke, mikorára lelkeszeink s esetleg püspökeink állami dotációja kézzel fogható malasztá válik. Valószínű, mondom, hogy, ha jó, a congrua formájában jó az államszegély; nevezetesen azért is, mert a mi congruánk egyengetheti útját annak, hogy az állam a katolikusok congruájához is járuljon. Mert Wekerle ehhez való készségét is kijelentette. Dunába vizet. Minket talán majd felcongruáznak 600 frt, a mi az államnak, az eddigi számitások szerint, ha jól vagyok értesülve, mintegy évi 120 ezer frtjába kerülne; a katolikus lelkesek congruája meglehet, hogy ki lesz kerékíte 1000 frt, s majd minket fog szidni az ország adózó közönsége, mint a kiknek nyüzsgölődése volt annak szülő oka, hogy az állami költségvetés egy új jelentékeny rovattal lesz terhesebbé.

De hát a feltételek! A praecedensek megvannak azon intézkedésekben, melyek középiskoláink segélyezése és a néptanítók fizetésének kiegészítése tárgyában tettek. Ezeknek nyomán alig lehet másként képzelní a dolgot, mint úgy, hogy az állam minden oly esetben, midőn a felkészítési kiegészítéséhez járul, fentartja magának a választott lelkes beerősítésének, sőt az ellene való fegyelmi eljárásnak is jogát. Képzelní is alig lehet, hogy ebben a centralizáló világban az állam a miniszteri omnipotentiának kiterjesztésére ezt a jó alkalmat elmulasztja. Ha valami, hát ez lesz kétségtelenül egyik hathatós indok az államszegély megadására, dacára annak, hogy mi már meg fogtuk tenni kötelességünket, tehát ránk többé nincs is szükség. S készen van, mert már sikerrel alkalmaztattak az indokok is kapacitálásunkra. Hiszen nem miattatok van rá szükség — fogják mondani — mert ti jó haza-

fiak vagytok, de nem tartjátok-e szükségesnek, épen mint jó hazafiak, hogy az oláhokat, ráczoikat, tótokat ezen az úton is ellenőrizhessük? Az állam pénzén tartunk árulókat? S hát azt, mint protestánsok nem tartjátok célszerűnek, hogy a congruás alpapságra és hecc-káplánokra az állami ellenőrzést kiterjesszük? De számotokra különleges törvényt nem lehet hozni, titeket úgy se feriali, miért ne egyezhetnétek hát bele egy megfelelő törvénynek hozatalába?!

Elmondottam lényegében mindezt a konventben, rövidebben, a helyhez alkalmazkodva és hoimi „maszlag”, meg „mézes madzag” stb. parlamentáris kifejezések nélkül, milyenekkel a „Pesti Napló” referájája beszédemet megspékelní szíves volt. Nem tulajdonítom távolról sem felszólalásomnak, de annyi tény, hogy a konvent — igen bölcsen — tartózkodó állást foglalt, az államsegélyvel való kecsgetésekkel szemben.

Távolról sem oly perfect dolog még az a nagyobb szabású állami segély, milyenek Fejes István hiszi és hirdeti, midőn egész positivitással állítja utolsó cikkében, hogy „a kormány az 1848-diki törvény alapján kívánja támogatni a protestáns egyházat.” Az, hogy a kormány az 1848. törvényt tartja irányadónak, humbug és semmi más. Lelke rajta! De szabad-e nekünk magunknak is belemenni ily humbug világga belátásába? Az egész államsegély még általában el is maradt, minden valószínűség szerint elhúzódhatik s elcseplődhetik, jelentéktelen csekélységre zsugorodhat össze s köthetnek ehez is oly kőföncöt, hogy az egészöt magunk visszariadunk. Jó lesz megmondolni a dolgoknak elejét, hátulját.

Lejtőre állítottak bennünket már is, melyen nem lesz többé könnyű a megállapodás. Egy kis készpénzzel és további biztatással kieszközölték azt, hogy az egyházpolitikai kérdések tárgyalásának egész ideje alatt hallgattunk, most majd ugyanazon biztatással ki fogják eszközölni azt, hogy mi a kormánynek feltétlenül engedelmes támogatói és mamelukjai legyünk; kiviszik azt, hogy egy kis anyagi haszonért feladozzuk drágán szerzett erkölcsi reputatiónknak tőkéjét, mert a protestáns kérdés egyszerűen pénzkérdés lesz; az már jó részben e pillanatban is. Mocsáry Lajos.

ISKOLAI ÜGY.

Közoktatásügyünk állapota a legújabb miniszteri jelentés szerint.

II. Középiszkolák.

(Folytatás.)

Középiszkoláink tanulói, vallásukat tekintve, következőleg oszlottak meg: Róm. kath. volt 20,364, a tanulóknak 44,4%-a, izráelita 9494 (20,7%), ev. ref. vallású

6454 (14,1%), ág. evang. 4655 (10,1%), gör. keleti 2433 (5,3%), gör. kath. 2110 (4,6%), unitárius 341 (0,8%). A 6454 ev. ref. vallású tanuló közül a hitfelekezetünk által fenntartott gimnáziumokba jár 4221, állami iskolákba 851, kath. és községbe 770, ágost. evang. középiskolákba 557, s az unitáriusokhoz 55. Ev. ref. gimnáziumainkban tanult 1031 róm. kath., 958 izráelita, 389 ág. evangélikus, 152 gör. keleti, 120 gör. kath. és 32 unitárius. Ev. ref. vallású tanulóink, mint az adatok mutatják, a reálisokai iránt nem érdeklődnek kellőleg, mert míg a gimnáziumokban 5951 ev. ref. ifjú tanult, addig a reálisokaiakban csak 503.

A szülők társadalmi állását tekintve, középiszkoláinkban tanult önálló földbírtokos és bérlő gyermeke a növendékeknek 17,7%, iparosé és kereskedőé 29,8%, köztisztviselőé 15%; magán és társulati tisztviselőé 5,9% s más értelmiséghez tartozóé 17,6%. A reálisokaiakat legnagyobb számmal a kisiparosok, és kiskereskedők gyermekei keresik fel. A földbírtokos, valamint az ugynevezett értelmiségi osztály, aránylag legnagyobb számmal az ev. ref. gimnáziumokat kereszte fel, mert ezekben a tanuló ifjúságnak majdnem fele ebből a két osztályból került ki.

Középiszkolai tanulóink szorgalmát s magaviseletét is érdekesen vizsgálta meg a miniszter jelentése. Felűnő, hogy tanulóink között 3975 növendék volt olyan, a ki igazolatlanul tanórát mulasztott, s mulasztásainak száma a múlt évben is 15,240 órára ment, s ezeken a mulasztásoknak több mint 1/3 része ev. ref. gimnáziumaink tanulóira esik. Tanulóink magaviseletével már inkább meglehetünk elégedve, mert 44,959 nyilvános tanulóknak 70,8% jó, 27,6% szabályszerű, 1,6% kevésbé szabályszerű magaviseletű volt, s legalább a hivatalos adatok szerint a gimn. növendékek magaviselete ellen kevesebb kifogás volt, mint a reálisokai tanuló ellen. Legtöbb jó magaviseletű ifjú az ev. ref. és ág. ev. gimnáziumokban volt (77,9%), a mi a minisztert ez alkalommal is arra a következtetésre indította, hogy ezek az intézetek nagyon enyhény itélik meg a tanuló magaviseletét, s hogy következtetésének meg is van az alapja, annak bizonyítására hivatkozik a sárospataki ev. ref. főgimnáziumra, kimutatván hogy ebben csakis 2 növendéknek nem volt jó magaviseletű jegye. pedig az igazgató jelentése szerint 83 bejegyzett fegyelmi esett fordult elő és 142 ifjú igazolatlanul mulasztott tanórát. Még felűnőbb a kun-szentmihályi gimnázium, melyben minden tanuló jó magaviseletű volt. Együttal rámutat azokra az intézeteinkre is, melyekben már szigorubb itélik meg a tanuló magaviseletét. Ilyenek tartja a budapesti és a debreceni ev. ref. főgimnáziumot, mert az előbbiben 454 tanuló közül, csak 298-at, az utóbbiban pedig 588 közül 400 at talált a tanári kar jó magaviseletűnek. A tanulók előmenetelét felűntető táblázat szerint minden tantárgyból jeles osztályzatot érdemelt a növendékek 6,8%-a, legalább jót 18%, elégségest 52,8%, egy tárgyból bukott 10,6%, két tárgyból 4,3% és többől 6,7%. Ev. ref. gimnáziumainkban a %-ot mutató szám minden rovatnál túl haladja az átlagot, csak az elégségeseknek elik le 49,4%-ra és az egy tantárgyból bukkotaknál 9,4%-ra.. Legtöbben a mi tanulóink közül bukkat meg.

Érettségi vizsgálatra 97 gimnáziumban 2271, a 24 reálisokaiában 307 tanuló jelentkezett. Ezek közül szóbeli vizsgára bocsátottak 2156 gimnáziumai és 298 reálisokai végzett növendék. A vizsgát tett ifjak közül jelesen érett volt 13,6%, jól érett 27,2%, egyszerűen érett 44,1%, javító vizsgára utasítottak 11,8% s ismétlő vizsgára 3,3%. A reálisokai tanulóknak nagyobb % (85%) felelt meg a kívánalmaknak, mint a gimnáziumi

tanulóké (79,9%). Aránylag legtöbb ifjú bukott el az állam vezetése alatt álló intézetekben (24,9%), aztán az ev. ref. gimnáziumokban (20,4%) s legkevesebb az állami iskolákban (13,4%).

Középiskoláink összesen 3207 tanár és tanító működött, 85-tel több mint az előbbi évben. Ezek közül rendes tanár volt 1758. Ev. ref. gimnáziumainkban 451 tanerő működött s ezek közül 230 volt rendes és 41 helyettes tanár s összesen 178-nak volt állami oklevele, 98 az államkormány által oklevél nélkül rendes tanárnak ismertetett el.

Megemlíthetjük, hogy középiskoláink összes vagyona 26 millió 400 ezer ft-ra tehető, melyből az ev. ref. iskoláké 8 millió ft; bevételük az 1897/8 évben 4 millió 643 ezer ft, kiadása pedig 5 millió 473 ezer ft volt. Ev. ref. gimnáziumaink kiadása 1 millió 53 ft-ra van kimutatva. Felvételi és tandíjából befolyt 880 ezer ft s ebből 120 ezer az ev. ref. iskolákra esett.

Ezek azok a főbb adatok, melyeket középiskoláinkról a miniszteri jelentésből felemlíteni méltónak tartottam.

(Folyt. köv.)

Buza János.

TÁRCA.

Comenius Sárospatakon.*

A hét osztályú iskola, melynek tervezetét »Scholae pansophicae delineatio» című, a Rakóczy Zsigmond óhajására készítette el Comenius, a körülmények kedvezőtlen alakulása miatt, nem létesülhetett. Sárospatakon. Maga Comenius sem ringatta magát abban a reményességben, hogy mind a hét osztály egyhamar felállítható lesz. A nagyszabású terv létesítésének az volt a legnagyobb akadály, hogy nem voltak még készen azok a tankönyvek, melyek az osztályonkénti gondos kiválasztott tananyagnak módszeres feldolgozása folytán, a régittől egészen elütő rendszer előnyeit feltüntethették és sikerét első sorban biztosíthaták volna. Ezt érezte Comenius is, midőn a »scholae pansophicae delineatio» című művéhez csatolt »deliberatio» ban ösztöninté bevalja, hogy az új rendszernek megfelelő tankönyvek előállítására rendkívül nagy munka, melyet egy ember nem végezhet el, különösen é, a ki hajlott koránál fogva már a sir szélén áll; azt azonban kitámaszta helyezi, hogy husz évi tanulmányai és anyagyűjtései alapján az első osztályok számára való tankönyveket egyik vagy másik tudós ember segítségével elkészítheti, a folytatást, a további fejlesztést utóadára és tanítványaira bizza. Ezért mindenek előtt a három első osztály felállítását s az idevágó tankönyvek elkészítését sürgette,¹ hogy a toronyépítés ne a tetővel, hanem az alappal kezdődjék. A három első latin osztály felállítását kívánta a közönség is, különösen a nemesi osztály, melynek érdekében állott, hogy az alsóbb osztályokban tanuló gyermekei minél hamarabb az új rendszer szerint tanulhassák a latin nyelvet.² Ez a terv a Zsigmond herceg helyeslésével is találkozván, 1651. jun. 28-án nyújtotta be neki Comenius »Scholae Latinae tribus

classibus divise delineatio» című művét, mely a három latin osztály (vestibularis, janualis, atrialis) részletes leírását foglalja magában. É besebb értekezés a hercegrez intézet rövid előbeszédén kívül, melyben akkori foglalkozásáról ad számot, három részből áll. Az elsőben a három latin osztály célját fejti ki, a másodikban a már készülő tankönyveket ismerteti, a harmadikban a tankönyvek módszeres használatáról szól.³ Comenius a három osztályt sem akarta addig felállítani, míg az oda tartozó tankönyvek el nem készülnek, mert úgy volt meggyőződve, hogy tankönyvek nélkül kockára teszi az ügyet s mindjárt kezdetben kétséget támaszt a siker felől; de meghallgatásra nem találván akaratja ellenére is hozzá kellett fognia a szervezkedéshez. Az első, vagy vestibularis osztályt 1651. febr. 13-án nyitotta meg egy »az igazi módszer dicséretéről» szóló beszéddel,⁴ melyben a hitregei labyrinthus alapján előadja, hogy a sokféle tudományokkal s azoknak, különösen a latin nyelv tanításának módjával, veszelyes tömkelegbe jutottunk, melyből Theuesként másképp ki nem szabadulhatunk, hacsak az Ariadne fonalát kezünkbe nem vesszük, vagyis, ha az új módszert nem alkalmazzuk. Egy hónap múlva márc. 14-én a második vagy janualis osztályt is felállította. Megnyitó beszédében a »dolgok pontos megnevezésének hasznáról»⁵ értekezett, kifejtve, hogy fogalmainkat az által teszszük világosokká és határozottakká, ha a szavaknak alapjául szolgáló tárgyakat igazi lényegök szerint megismerjük és nem pusztán szavakat tanulunk szájködmödra, hanem magokat s tárgyakat is, minden oldalú megvizsgálás után párhuzamosan megérteni igyekszünk. E beszéd a régi tanmódszer híveit akarta felvilágosítani, meggyőzni, a kiknek nem fért a fejükbe, hogy a gyermekeknek miért kellene a tárgyakat oly pontosan érteniök s miért kellene azokkal oly fárasztó és kínzó munkát végezni, mely csak egy bölcsészettől telhetik ki. A harmadik vagy atrialis osztályt több rendbeli gátló körülmények, különösen családi bajai és betegsége miatt csak 1652. jan. 10-én nyithatta meg. Ez alkalommal is egy csinos beszédet tartott,⁶ melyben általában a szépnek mindenféle nyilvánulásait a természetben, és művészetben, tudományban s cselekedetben ajánlja ugyan, de különösen mégis a szép előadás becstét s az ékesen szólás előnyeit emeli ki, mert voltak, a kik azt hirdették, hogy ók nem akarnak Ciceró lenni.

Az 1652-ik év végére elkészültek a tervezett tankönyvek is,⁷ melyeknek szerkesztésében, a mennyiben azokat a magyaryelvhez kellett alkalmazni, részt vettek: Tolnai D. János, az iskola igazgatója, Szőlősi János, a theologia és bölcsészet tanára, néhány kiválóbb akadémiai tanuló. Az átnevezést Szilágyi Benjámín István, akkor már s.-a.-újhegyi lelkész vállalta magára, a ki Comenius új módszerét, ennek Magyarországra való jövelele előtt is ismerté és a »Janua»-t várati tanár (1643-45.) korában 1643-ban magyaryelven kiadta⁸. E három könyv úgy van szerkesztve, hogy a latinnyelvnek, mint az akkori tudomány egyetemes közegének ismeretében könnyű, természetes és rövid utat vezetessék be a tanuló, hogy a bölcsesség fiait ne csak beszélni tanuljanak

¹ L. Primitiae laborum 54—83. l.

² Methodi verae enomia. L. Primitiae laborum 89—95. l.

³ De utilitate accuratae rerum nomenclaturae. L. Primitiae laborum 95—100. l.

⁴ De elegantia elegantiarum studio. L. Primitiae laborum. 100—108. l.

⁵ De eruditiois scholasticae pars I. Vestibulum rerum et linguarum fundamenta exhibens. Patakinae 1652. 2. Eruditiois scholasticae pars II. Iamta. Patakinae 1652. 3. Eruditiois scholasticae pars III. Atrium. Rerum et linguarum ornamenta exhibens. Patakinae. 1652.

⁶ L. »Schola Latinae előbeszédjét a Primitiae laborum 56. lapján. Szabó Károly R. M. K. II. k.

* E közlemény kiegészíti és befejezi ama tanulmányt mely a »Sárospataki Lapok» 1892-iki évfolyamának 14—17. és 20. számaiban jelent meg.

¹ L. Scholae pansophicae delineatio. Paedagog. Bibliothek. XI. B. 196 és 200. l.

² L. Primitiae laborum. etc. 55. 56. l.

még latinul, hanem a jelesebb írók kincses tárházát is felnyithassák s azoknak tartalmi és alaki szépségeiben gyönyörködhessenek. Ily célból a nyelvi szempont mellett mindenik fokon főszóly van fektetve a hasznos és szükséges ismeretek elsajátítására, sőt a módszer lényege épen abban áll, hogy egyetlenegy szót sem tanul meg addig a gyermek, míg a tárgyat szemléltetés, leírás vagy magyarázat által meg nem értette s arról világos, határozott fogalmat nem szerzett magának. E kettős célra való tekintetből, mindenik osztálykönyv három-három részből áll, nevezetesen: 1. a szövegből, mely az ember ismeretköréből felöleli mindazon tárgyakat, melyek az Istenhez, emberhez és a természethez való viszonyunkban becsesek bírnak, hasznosak és szükségesek; 2. szótárból, mely a szövegben előforduló tárgyak nevéit beüresen foglalja magában; végre 3. nyelvtanból. Mindenik rész anyaga, a mint osztályról-osztályra feljebb haladunk, a szerint fokról-fokra, bővebb tárgyalásban részesül. Míg a vestibularis (grammaticai) osztály ismeretkörünknek csak kevés főtárgyaira, azoknak nevére és tulajdonságaira s a megfelelő nyelvtani elemekre szorítkozik egyszerű mondatok használatát mellett, addig a januális (syntactical) osztály a tárgyaknak teljesebb sorozatát adja mindenféle mondat szerkezetben, de egyszerű irányban, mindenféle nyelvtani és szófézési szabályoknak begyakorlása mellett; végre az atrialis (rhetorical) osztály a januális szöveg tartalmi és alaki változtatásai folytán a szép irályi kellekivel foglalkozik, míg közben a növendékek nem csak az isten, ember és természetvilág tárgyait fogják fel alaposabban, hanem a nyelv szellemébe is mélyebben hatolnak s így képessé válnak a classicus írók műveinek élvezésére, önmunkásságot kifejtésére. Mind a három könyv előbeszédében módszeres utasítások foglaltatnak az osztálytanítók számára, kik azokból a tananyag tárgyalási sorrendjére, a tanmenet névze is tájékozást szerzhettek. A vestibularis osztály első tanítója Tolnai S. István (később szikszói tanító), a januális osztályé Kaposi Pál (1652-ben főiskolai szénior, azután szatmár-németi tanító), az atrialis osztályé Ecsedi János (1655-ben főiskolai szénior, azután b. keresztúri tanító) volt.

(Folyt. köv.)

Sziyei Gerzson.

KÖZÉLETÜNK.

Az ev. ref. egyetemes konvent gyűlése.

A felhalmozódott teendők miatt, április 26-án, két ülést tartott a konvent délelőt és délután.

Az előbbi, napirend előtt, egy érdekes közbevetéssel vette kezdetét. A "Pesti Napló" nevezetesen hőbortos dolgokat írt Kovács Albrtról és Mocsáry Lajosról az előbbi napon, az államségely alkalmából, tett nyilatkozataikkal összeköttesben. A nevezett lap azt adta Kovács Albert szájába, hogy a kormány azért adta az államségelyt a protestánsoknak, mert jól viselték magukat az egyházipolitikai kérdésekben; Mocsáry Lajosról pedig azt állította, hogy mézes madzagnak nevezte az államségelyt. Mindkét konventi tag méltán visszautasította a szándékos ferdtést s bár a konvent, természetesen, hivatalosan semmitsem tehetett a hírlapírás ilyenmű visszaélései ellen, egyhangú felháborodással fogadta a lelkiismereten tudósítók eljárását.

A lelkesi gyám-intézet alapszabály-tervezete vétett ezután tárgyalás alá. Mindjárt az első szakasznál azon

nevezetes változtatás fogadtatott el, hogy a tervezet gyám-intézetbe a theologiai tanárok is beléphetnek, ha a kiszabott illetőségeket vagy magok, vagy az egyházkerületek fogják fizetni. Egyébíránt az egész tervezettel itt foglalkoznom még egészen idő előtti dolog volna, azon oknál fogva, mert az egész tervezet közöltetni fog az egyházmegykékel és egyházkerületekkel s azt hiszem, hogy lapunknak alkama lesz azt megvitát véget, egész terjedelmében közölni.*

A közgazgatási-bizottság előadója részletesen ismertette ezek után az egyházkerületeknek észrevételeit az egyetemes egyházi leltárra vonatkozólag, egyszersmind célszerű javaslatokat tett az átalakítást illetőleg. Ezek egyhangúlag elfogadtatván, a leltár azok szerint fog elkészíttetni és alkalmazás végett az egyházaknak megküldetni.

Az iskolai-bizottság előterjesztése során, tárgyalás alá vétetett az erdélyi egyházkerület igazgató-tanácsának, *mult évi szeptember hó 12 én* tartott ülésében kelt felterjesztése, amelyben előadja, hogy a nagyenyedi főiskola gimnáziumában régebb idő óta fennálló gyakorlat szerint, a gimnázium első osztályába, az ujonnan jelentkező növendékek felvételi vizsga mellett vétetnek fel, különösen azon ok miatt, mert ez képezi alapját és megítőlo mértékét annak, hogy a felvett növendékek mily arányban részesíthetők azon különféle jótéteményekben, a melyeket az intézet adni szokott növendékeinek s amely jótéteményekért a felvett növendékek, alig egynehányan kivételével, rendszeres folyamodni is szoktak. A nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi minisztérium, tankerületi főigazgatója által, tudomására jutván ez eljárásnak, ismételt felvilágosítás után is elítolta leirata által e felvételi vizsgák alkalmazását, hivatkozván arra, hogy az ellenkező az 1883. évi XXX. t.cik 10. szakaszának rendelkezésével, a melynek értelmében „a gimnázium első osztályába csak oly növendékek vétetnek fel, kik vagy arról, hogy a népiskolai négy alsó osztályt jó sikerrel végeztek, nyilvános népiskolától nyert bizonyítványt mutatnak elő, vagy felvételi vizsgálaton igazolják, hogy hasznos mérvű képességgel bírnak.”

A hasonló- és közoktatásügyi minisztériumnak ezen értesítése alkalmából, az erdélyi egyházkerület igazgató-tanácsa, fentebb említett felterjesztésében arra kéri az egyetemes konventet, méltóztassék a vallás- és közoktatásügyi minisztériumnál kieszközölni, hogy a nagyenyedi kollégium eljárássága az együtt lakásra, internátusra és jótéteményekért kérelmező első osztályú gimnáziumi tanuló felvételénél, az illető tanulóknak anyagi és szellemi érdekeinek szem előtt tartásával, úgy mint eddig tette, jövőre is szabadon intézkedhessék.

Egyetemes konventünk az előforduló eset alkalmából abban a nézetben van, hogy a gimnáziumi első osztályba való felvételt attól, a ki a törvényben kívánt népiskolai bizonyítványt előmutatja, megtagadni nem lehet, s épen ezért feliratilag felvilágosítani határozta a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi minisztériumot, hogy a ref. egyházaknak eszébe sem jut a törvényiránti engedelmességet megtagadni, azonban tanítézeink előjárásai ne akadályoztassanak abban, hogy azoktól a kik már felvétettek, annak megítésére céljából, hogy az általuk kért valamely iskolai jótéteményre érdemesek-e, bizonyos vizsgát kívánhassanak.

Ugyan ezen iskolai bizottság jelentése alapján tárgyalás alá vétetett, a tisztánimeni egyházkerületnek, mult évi április hó 25-27 napjain tartott közgyűléséből felterjesztett azon kérelme, a mely szerint keresse meg konventünk a nméltóságú vallás- és közoktatásügyi

* Közölni és bírálni fogják.

minisztériumot azíránt, hogy változtassa meg a népiskolai tanítók nyugdíjazásának kérdése megoldása alkalmából, a nyugdíj illeték megállapításánál tett azon megkülönböztetést, a mely szerint a kántori és tanítói fizetés, külön címen, két részre szokott osztatni és nyugdíj-alapul csupan csak a tanítói fizetés címen feltüntetett összeg fogadtatván el, ez által tanítóinkra, a nyugdíjazás alkalmazásakor, igen jelentékeny hátrány származik.

Egyetemes konventünk, elfogadván az iskolai bizottság javaslatát, felvilágosítani hatarozta a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi minisztériumot, hogy miután ev. ref. egyházunkban külön énekevezérek csak igen kevés helyeken vannak és a tanítói hivatalall és kötelességekkel általában a legtöbb egyházban össze van kötve a kántorság is, a nélkül, hogy ezért külön díj fizetnék, épen erre való tekintetből felkeretik a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi minisztériumot, hogy a nyugdíj illeték megállapításánál, kivéve a stolaris jóvedelmét, ne különítse el a tanítói díj-leveleket a kántori fizetést, a mely tényleg, a tanítói hivataloknál külön nem is létezik s a mely ketté-választás, épen ezen oknál fogva, nem is történhetik meg tanítóink nyugdíj-illetékének megcsonkítása nélkül.

A tiszántúli egyházkerület, múlt évi október hó 28. és következő napjain tartott közgyűlésének egyik jegyzőkönyvi felterjesztésében, rámutatván azon zavarokra és a tanítást hátráltató eredményekre, a melyek származnak abból, hogy a tanárok változásának, az erre nézve szükséges előleges lemondás bejelentésének ideje, kötelező intézkedések által rendszerabályozza nincs: indítványozza, hogy mondja ki s hatarozza el egyetemes konventünk valamennyi ev. ref. tanítózeteit kötelezőleg, hogy a tanárvalasztások mindenütt, lehetőleg a tanév vége előtt két hónappal, minden esetre pedig oly időben ejtessenek meg, hogy a megvalasztott tanárok előbbi állomásukról való lemondásukat a tanév vége előtt bejelenthessék. Mondassék ki ebből kifolyólag egyszerűen az is, hogy már valamely tanítózetnél alkalmazásban levő tanár, akár rendes, akár ideiglenes jellegű legyen is az, csak abban az esetben bocsátatik el állásából, ha lemondását az illető előjárásúgnak a tanév végéig bejelentette. E mellett keresse meg a konvent a testvér ágostai evangélikus egyház egyetemes gyűlését hasonló tartalmu szabályzatnak a maga hatáskörében leendő alkotására és végre, hívja fel a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi miniszter urat is, alkalming, egy — a tanév közben való tanárvalasztások szabályozása végett — országosan kötelező rendelet kibocsátására.

Egyetemes konventünk, bármennyire ismeri is a zavarokat és hátrányokat, a melyek a nem kellő időben történő tanári felmondásokból és változásokból az illető tanítózetekben beállhatnak, az indítványban foglalt megszabott menő s minden körülmények közt kötelező, általános rendszerabály meghoztatást, ez időszert meg, több ok miatt nem tartja lehetségesnek és a gyakorlatban kivethetőnek, sőt szükségesnek. Szükségesnek azért nem, mert hiszen minden iskolafentartó testületnek és előjárásúgnak megvan azon belkörü joga, hogy már a tanárok beállításakor, sőt esetleg a pályázatok kihirdetésekor megszabja a hivatalban maradás vagy a felmondás és változtatás feltételeit, a melyeknek szigorú megtartása aztán, ily előleges elkötelezés mellett, kedvezőbb tanári helyek kinalkózó alkalmá esetében sem lehet senkire nézve sem sérlemes. És épen azért, mert az egyes visszaélések ily intézkedés által megakadályozhatók, egyetemes konventünk abban a nézetben van, hogy ezen ügyet részleteiben és minden viszonyok

közt szabályozó intézkedésekre különösen akkor jó el az idő, a midőn a tanári fizetéseket illetőleg mindennütt elég lesz tve legalább is annak a kívánalomnak, a melyet iskolai törvényeink, mint legmérsékeltbb célt tűznek ki. Ennek lehető megvalósítását megelőzőleg, a végleges intézkedés, többször csak zavart idézne el s részben, a sok esetben önzetlen tanári törekvésnek is utját állhatná.

Révész Kálmán, kassai lelkész, konventünk egyházi előkéhez intézett levelében előadván, hogy a kassai császári és királyi katonai areál iskolában tanuló ev. ref. vallású növendékek még mai napig sem részesülnek semminemű vallásos oktatásban; dacára annak, hogy ez, mint vallásérelmi ügy, a tiszáninneni egyházkerület által, meg 1885. évben tartott közgyűlése 98-ik számú jegyzőkönyvi pontjában terjesztett fel s konventünk 1889. évi ülésének 53. pontja értelmében, mint ilyen vallásérelmi ügy terjesztett fel a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi minisztériumhoz is, minthogy azonban innen mindez ideig semmi válasz sem érkezett, megszüretelti kérte a nevezett minisztériumot ez ügyben való intézkedésre.

A mennyeiben egyetemes konventünk, a kassai császári és királyi katonai areáliskola ev. ref. vallású növendékek vallásos oktatása tárgyában, a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi minisztériumhoz csakugyan felírt s azóta vezetett ülésének jegyzőkönyveiben a választó említes sehol sem tétetik, konventünk felkérte az előkéhez, hogy ez ügyben a választ és a kívánatos intézkedést a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi minisztériumnál megszüretni sziveskedjék.

A dunántúli egyházkerület 1893. évi szeptember hó 20-ik s több napjain tartott közgyűlésének 106. számú jegyzőkönyvi pontjában arra kérte az egyetemes konventet, hogy hasson oda, hogy azon 15 kr. fizetés alól, a melyet az országos tanítói nyugdíjintézet pénztárába tartoznak fizetni minden iskolába járó gyermek után, az iskolafentartó hatóságok mentessenek fel.

Minthogy a tanítók országos nyugdíjintézményénél, ref. egyházunk egyetemének is, már csak a méltányosság elvénél fogva is meg kell hoznia a maga lehető áldozatait s minthogy a dunántúli egyházkerületől kért fizetés alól való felmentés tetemesen megzavarná a nyugdíjazás módzatainak megalapítása végett tett számításokat s minthogy itt elvégre sem oly összegezőn való, a melynek terhe még az iskolákra is káros hatású lenne, konventünk ez irányban való intézkedésnek helyét nem látja.

Dávid Lajos, szentlázló, Csepán János, m. rétfalvi és Csete Ambrus, haraszti ref. tanítók, a dunamelléki püspöki hivatalhoz intézett levelükben előadják, hogy ök különböző éveken pályázat utján jutottak a dunamelléki egyházkerület szlovániai területén fekvő ref. egyházak felekezeti népiskoláiba tanítóul. Itt azon tapasztalatra jutottak, hogy mivel Magyarország területéről elhúzóztak, a magyarországi tanítói nyugdíj-intézetnek megszűntek tagjai lenni; a horvátországi tanítói nyugdíj-intézetbe való felvételük iránti kérelmet pedig a horvát kormány azon indokollással utasította el, hogy a horvátországi tanítói nyugdíj-intézetbe felekezeti iskolák tanító fel nem vétetnek. Ily helyzetükben arra kéri tehát a dunamelléki egyházkerület püspökét, hogy terjessze fel kérvényüket a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi miniszter úrhoz, a melyben a magyarországi tanítói nyugdíj-intézetben való megmaradásukért esedeznek.

Minthogy e kérvény az egyházkerület püspökéhez adatott be s az illetőknek a minisztériumhoz intézendő

flyamodvanya nem is mellékeltetett, ez úgy, lehető elintézés végett, a dunamelléki egyházkerület püspökéhez tétet vissza.

Az erdélyi egyházkerület igazgató-tanácsa felterjesztette, folyó évi április hó 22-én tartott ülésének jegyzőkönyvi pontját, a melyben részletesen előadja mindazon előleges intézkedéseket és határozatokat, a melyeket tett az igazgató-tanács a Kolozsváron felállítandó theológiai fakultás életbejuttatása céljából s egyszersmind mellékelte azon előterjesztést is, a melyeket a nagyméltósága vallás-és közoktatásügyi miniszterumhoz nyújtott be abból a célból, hogy a felállítandó theológiai fakultásnak a kolozsvári egyetemmel leendő kapcsolata kieszközöltesse s az e részben szükséges kölcsönös feltételek megállapításának, tisztelttel kérvén a főtisztelt konventot, hogy a vallás-és közoktatásügyi miniszter őrzhöz e tárgyban tett előterjesztésének, illetőleg kérelmének kedvező elintézését, a konvent elnökségének hathatós befolyásával kieszközölje és az egyházkerület közgyűlésének ohajtásához képest, a theológiai fakultásnak 1895. évi szeptember havában, annak idején megállapítandó napon leendő megnyitási ünnepélyen résztvenni, esetleg az egyetemes konventi ülésének azon alkalomra Kolozsvárt leendő megtartását elhatározni méltóztassék.

Egyetemes konventünk, örömmel véve tudomásul az erdélyi ev. ref. egyházkerületnek a theologia fakultás közeli felállítására végett tett intézkedéseit, a nagyméltóságú vallás-és közoktatásügyi miniszterumhoz intézendő ajánló feliratával fogja támogatni az erdélyi igazgató-tanácsnak az egyetemmel leendő kapcsolat tárgyában benyújtott előterjesztését; az erdélyi egyházkerület igazgató-tanácsát pedig felhívja arra, hogy minden, ezen ügy fejlődésében előkerülő fontosabb mozzanatról, a kapcsolatos létesítése végett szükséges feltételekről, idejében értesítse konventünket.

A fakultás megnyitási ünnepélyére való meghívást midőn a konvent köszönettel fogadja, az azon alkalomra esetleg ott tartandó konventi ülésre vonatkozólag, más alkalommal, a körülményekhez képest fog intézkedni.

Érdekelni fogja talán olvasóinkat s különösen azokat, akik a tanügyvel közelebbről foglalkoznak, ha ide iktatjuk azokat a kiváltságokat, amelyeket az erdélyi igazgatótanács a kapcsolatos érdekében kíván.

1. Theológiai karunknak egyházi törvényeink szabályai szoros szemelőt tartásával felveendő s állati, kiknek felvétele a gimnázium végzettsége s értekezési vizsgálat alapján, tehát ugyanazon feltételek alatt történik, mint a tudományegyetemekre általában, a királyi egyetem rendes hallgatói sorába léphessenek s véltessenek föl és ugyanazokkal a jogokkal élhessenek s ugyanazon előnyökben részesülhessenek, mint az egyetem többi karainak rendes hallgatói, jelesen, hogy az egyetemi egyéb előadásokat is, mint rendesek hallgathassák s esetleg állami és egyéb ösztöndíjakban is érdemességük s az azokra nézve fennálló szabályok szerint részesíthetessenek.

2. A tantárgyak hallgatására nézve, a szorosban theológiai tantárgyakat, jelesen hit-és erkölcstant, a bibliai nyelveket, a szentíratok ismeretét és magyarázatát, a gyakorlati lelkészet minden ágát, az egyetemes és protestáns, valamint a magyar egyháztörténetet és a protestáns különleges egyházjogot saját tanáraiktól s theológiai intézetünk tantermeiben hallgatván, a theológiai tanfolyamot kiegészítő egyéb tanulmányokat jelesen a klasszikai és modern s hasonlító nyelvészeti, bölcsészeti,

történelmi, pädagógiai tantárgyakat s esetleg az egyetemes és különös egyházjogot is a kir. egyetem tanáraitól, mint rendes hallgatók hallgathassák.

3. Kívánatosnak, sőt szükségesnek tartjuk a állami szempontból is megengedhetőknek véljük, hogy mint theológiai karral bíró minden külföldi egyetemen s legközelebb a protestáns theológiai karral kapcsolatban álló bécsi cs. és kir. egyetemen is van, theológiai karunk kapcsolatban az illető egyetemi karokkal, azoknak hozzájárulásával s tényleges közreműködésével tudori szigorlatokat tarthasson az egyetem egyéb karában fennálló szigorlati szabályok s módzatok mellett; jelesen, hogy a szigorlók által kidolgozandó tudori értekezés a tisztán theológiai tárgyak mellett az általa hallgatott egyéb tárgyak tudományköréből is vétethessék, a szóbeli szigorlat pedig a theológiai tanárok az illető egyetemi tanárral együtt vizsgáljanak, a szigorlat eredményét együttesen állapítsák meg s mindezek alapján az egyetem theol tudori rangot és képestét adhasson az arra érdemeseknek. Erre vonatkozólag a theológiai tudóság szabályzata, a theológiai kar és a kir. egyetem közreműködésével megállapítván, jóváhagyás végett a vallás-és közoktatásügyi miniszterhez felterjesztessék.

Az államsegélyért folyamodó iskolák ügye intéztetett el ezek után. Államsegélyért folyamodtak: a székesudvarhelyi, mezőtúri, zilahi, csurgói, pápai, szathmárnémeti, budapesti főgimnáziumok. 114.000 egy néhány száz forint összeg az, amit a megnevezett iskolák kérnek s amit a konvent pártólalgot terjeszt fel a miniszterumhoz. Végig nézve a már segélyezettek és a segélyért most folyamodók során, má már talán csak a debreceni és sárospataki főiskola áll e tekintetben érintetlenül, talán eszméletlenül is hirdette a protestáns nagy közönségnek a latin költő szavait: „*Et dubitamus adhuc virtutem pretendere factis.*”

Egyetemes konventünk múlt évi ülésének 53. számú jegyzőkönyvi pontjában, a tanítói hiány tárgyában elhatározta, hogy az egyházkerületek az e tekintetben szükséges adatokat, a jelen konvent idejéig szolgáltatassák, a mely adatoknak tanulmányozására és feldolgozására a konventi iskolaügyi-bizottság kériük fel. Minthogy a feldolgozás anyagát képező adatok be nem adtak, egyetemes konventünk ismétlen felhívja az egyházkerületeket, hogy azokat legkésőbb ez évi október hó elsejéig multhatatlanul küldjék be a konventi iskolaügyi-bizottságának elnökéhez, Szász Károly püspök őrzhöz, hogy így a nevezett iskolai-bizottság azokat tanulmányozván, erre vonatkozólag ez évi novemberben tartandó rendkívüli konventünk előle felterjeszhesse munkálatát.

A legközelebb tartott zsinat, 753. számú jegyzőkönyvi pontjában, a konventet híván fel a felsőbb oktatásügyének országos törvény által történő rendezésének szorgalmazására: jelen egyetemes konventünk ez ügynek felvetését azért nem látja célszerűnek és üdvösnök, mert a mint közutodomású dolog, épen mostanában beható tárgyalások folynak az országos közoktatásügyi-tanácsban a középiskolák újra való szervezése tárgyában, sőt a jogi szakoktatás is egészen új átalakítás küszöbén áll, a melyek által maga az államkormány megette a kezdeményező lépéseket a felsőbb oktatásügyi rendezésére. Épen ezekre való tekintetből, az ügyet folytonosan figyelemmel kísérvén, az egyetemes konvent bevándorlani tartja a további fejleményeket.

Április 27-én, az előző napi ülések jegyzőkönyveinek hitelesítése után, csak egynehány jelentéktelenebb ügy intéztetett el.

Igy nevezetesen első sorban az új egyházi törvényeknek a konventre vonatkozó szakaszai nézettek át s azokra vonatkozólag hoztattak határozatok. Az egyházkerületek felhívták, hogy a konventi képviselőket öszi gyűlésükön válaszzák meg, noha mandátumok csak a jövő polgári évben lép érvénybe s az ez évi november hónapban tartandó rendkívüli konventen még a mostani tagok fogják képviselni az egyházkerületeket. A konvent dologi költségének felosztási arányára nézve, a püspökök fognak javaslatot készíteni. Az egyetemes tanügyi bizottság szervezésére nézve pedig a konvent iskolai bizottsága készít javaslatot. Elhatározottat, hogy a konvent levéltára Debrecenbe vitetik át, s végre György Endre megbízott, hogy készítsen tervezetet egy országos református egyházi térkép előállítására.

A konvent ülést déli 12 órakor Kun Bertalan püspök imával zárta be. Mitrovics Gyula.

IRODALOM.

* **"A jövő egyháza"** című, *Görömbey Péter* által írott mű külön lenyomatban is megjelent, 3 lives csinos füzetben s a sárospataki theol. tanárok nyugdíjintézetéjévé 20 kr-ért megvásárolható. Oly sok felől hangzott az elismerés szava e cikksorozatról s annyira időszertű az egészében és részleteiben, hogy felesleges azohoz a külön ajánló levél. A miket mond, azok felől a legtöbb felkészés és egyházszertű ember gondolkodni már, vagy legalább keresett olyan fajta gyógyszereket, a melyeknek a füzetben bőven találhatók. A megindult reform-munkához ökvvetlenül kitűnő segédesszöveg fog ez bevállalni Ferenczy Gyula, Fejes István és a görögiek munkalataival együtt. A kik megszerezni, vagy terjeszteni óhajtanak — az ügy és a cél érdekében — sziveskedjenek lapunk szerkesztőségét felkeresni. A szerző pedig fogadját itt is, a Sárospataki Lapok forró köszönését, hogy gondolatainak sok-sorosítójává minket válasszotta. Lássá és élvezze eszméinek győzedelmét!

* **"Dogmatörténelmi mozzanatok"** a német hittudósok körében a 18. és 19. században cím alatt adott ki *Balogh Ferenc* debreceni theol. tanár egy 53 lapnyi (8°) füzetet, a melylyel pótolni kívánta *"Ker. Egyháztörténelem"* és *"Hitnézetek történelme"* című műveinek hiányait s tájékoztatni a pályavégző hittanhalgatókat és más érdeklődőket az új korban felmerült hittani irányokról. *"Dogma történelmi mozzanatok"* címet adtam annak — mondja a szerző, — mert az összes újabbkori elvűs, nézethar, mely még befejezve nincs, egy közél elfogadott dogmát sem szüldött meg, csak szövegezés, ide-oda mozgás, kísérelt az egész. A kis mű címének teljesen megfelel; vázlat csupan, a mely inkább a feltüntetett elvűsüskék ismerős szakembernek válik be emlékeztetőül, mint a hittanhalgatóknak tájékoztatóul. Egyes kiváló írók suttan pár szóval vannak itt bemutatva s ez a pár szó is sokszor félreértést támaszthat és nem őrít meg (p. o. De Wette, Baur tanítványai; Lange, Graf, Vatke, Biedermann, Pfeiderer stb.). A biblia-kritika történeti fejlődéséről s annak épen 18., 19. századi sorsáról is igen bajos ma már egy rövidke füzetnek egy pár lapján tájékoztatást nyújtani, s valljuk be, hogy ez B. F.-nek sem sikerült (Bleek F. p. o. miként hiányozhatik a merséklők táborából? stb.). Egy-egy encyklopaedia többet mond az egyes kiváló írókról s a theol. és bibliai nagy kérdésekről, mint ez a füzet, a melyről azonban szivesen elismerjük, hogy írójának széles irodalmi ismeretéről tanuskodik.

Részünkről az egyes írók műveinek eredeti címeit mindenütt pontosan közöltük volna, mert a nélkül mihez forduljon a tanúlni akaró? De Wette-nek a "az újszövetségi magyarázó könyve"-t ugyan hol és hogyan lehet meg a hittanhalgató? A mű nyelvezetében most is nyilatkozik az író sajátos egyénisége. Leszámítva a leszámítandókat, örömmel kell tudomásul vennünk, hogy a szerző a francia, angol, amerikai, hollandi magyar stb. theol. mozgalmak párhuzamos fejtegetését is készült könyomatni. Kérjük azonban, hogy ne takarékoskodjék a papírossal s a melyebbre ható kritikával. Telik tőle, tehát próbálja meg a kimerítő tájékoztatást! A mű ára 70 kr.

* **Dersi János Emléke.** 1830—1890. Kiadja az unitáriusok egyházi képviselő tanácsa, Kolozsvárt, 1893. Egy nagy alapító emlékezetét örökíti az e cím alatt megjelent díszes kiállítás, 66 lapra (nagy 8°) terjedő s képekkel is díszített mű s örökíti egyttal az unitárius egyház kegyeletes gondolkodását is. A címben említett férfiú Marosvásárhelyt 1890-ben kelt végrendeletével összes javait jótékony célokra hagyományozta, és pedig a kolozsvári és székely-keresztúri középiskoláknak, a marosvásárhelyi egyházközségnek s az EMKE-nek. Az összes hagyomány értéke 100,000 ft, a melyből legtöbb jutott a székely-keresztúri gimnaziumnak. Az emléklapokat egy "Előszó" nyitja meg, a melyet Ferenc József püspök írt s benne a hazai unitarizmus multjára s jelenére vet világot azok nevének felsorolásával, a kiknek az unitárius egyház legtöbbel tartozik. E korszok végén ott van már Dersi is. Majd az alapító élete van rokonszenvesen leírva s képekkel is illusztrálva, *Kelemen Albert* tollából. *Jellemvonások* vannak közölve többektől, a melyek kiegészítik s elevenebbé varazszoják az iméti képet. Majd az unitárius egyházi főtanas jegyzőkönyve az alapító érdemeinek megörökítésével *Borsos György*-től; az elhunyt temetősekor a koporsónál, sírnál mondott beszédek. *Alapítványok* következnék (végrendelet alapján) a hagyományozott házak és bírtok képeivel, végül pedig az emlékkönyv rajza, leleplezésének részletei (ima, beszéd) s a síremlékre elhelyezett korszok vannak felsorolva. — Unitárius atyáinkfiai szép példát adtak ez emléklappal arra, hogy miként illik megfáradni azokért, a kik életök összes faradalmainak gyümölcését közzöra szentelik.

* **A Prot. egyház feladata, tekintettel a jelen egyházpolitikai és társadalmi kérdésekre.** Írta *Fejes István*, s. a. ujhelyi ev. ref. lelkes. Ily cím alatt jelent meg az a felolvasás, a melyet S. A. Ujhelyi lelképásztor a Prot. Irod. Társaság márc. 16-iki estélyen tartott Budapestben. — Férhas leleplezése ez elsőben a római pápaság és a hazai r. kath. papság kebeontó törekvéseinek, hatalmi ágaskodásainak; vagyis a helyzetnek, felekezeti állapotonknak történeti rajza. E rajzhoz, mint alaphoz fuzi az író a protestáns egyház védelmi harcának leírását, vagyis a reánk egyházunk és hazánk megmentése végett várakozó kötelezések sorozatát. Hivatásuktól melyebben áthatott lelkességgel, jó vallás-erkölcsi oktatással, az u. n. evangélistával, az egyházmegyei stb. gyűléseknek bensőségesebbé, a presbiterrumoknak elővé, hatékonyabbá tételével, dekánságok stb. fellállításával, kultuszunk vonzalasabbá alakításával stb. — látja az író kihívetőnek a protestantizmus diadalát. — A 24 lapnyi fuzet ára 20 kr. A papi értekezletnek figyelmébe különösenben is ajánljuk.

* **A "Protestáns Szemle"** VI. évfolyamának 4-ik füzetében először is a szerkesztő emlékezik meg Kossuth Lajosról, mint a prot. egyház létalapját képező eszmék felkent bajnokáról melegen, méltóságosan, a milyen az emlékbeszéd hangja; azután *Vargha Gyulától* "Nehány

statisztikai adat az ev. ref. egyházzól" című tanulmányt közöl, a mely különben a Protestáns Irodalmi Társaság már 2-iki felolvasó estélyéről már nem ismeretlen. A megindult felekezeti harc alkalmából számitja fel a ref. egyház erejét s megdöbentő eredményre jut, t. i., hogy fogyunk, hogy számerónk folytonosan csökken a többi felekezethez mérten, különösen a Duna jobb partján, hol nincs semmi — író szerint — a mi egnhazunk nagy elmaradását enyhítené. A baj gyógyszereit is keresi az írő s talál is több ilyet, a miket tanácsos lesz megszívlelni a papoknak és nem papoknak egyaránt. A Szemle 3-ik közleménye *Pokoly József*nek régebben megkezdett tanulmánya, a mi alkalmiságánál fogva s minden egyébbe tekintetben is érdekes és szép reményekre jogosító. A 4-ik közleményben *Révész Kálmán* igazítja helyre Várnai Sándornak, a „Szemle” egyik legbuzgóbb munkatársának néhány tévedését, a melyet ez a Szemle I., II. füzetében közölt tanulmányában ejtett. E helyre igazatosokra valóban szükség volt, főleg a protestáns egyház szemontjából, a melynek feladatait s célzait Várnai Sándor több ponton félreértette, vagy nem jól magyarazta. Az 5-ik közlemény *Kenessey Béla* felolvasása. „A protestáns egyház társadalmi munkássága” címmel az ez irányú irodalom széles ismeretéről tanuszkodó gazdag tartalmú tanulmány. Nem csekély érdekességet kölcsönöz a „Szemle” 4-ik füzetének „Irodalmi Szemléje”, a melylyel ismét betelt egy több ízben hangoztatott kívánságunk. Értjük a protestáns sajtó termékeinek bemutatását és bíralatát. Csak tovább ezen az úton s a „Szemlé”-nek, ha a protestáns egyház ad valamit magára, fel kell virágoznia! Ehez a füzethez a legészintebb tisztelettel gratulálunk.

* „Kossuth Lajos Emlekezete” címmel jelent meg legközelebb egy 40 lapnyi terjedelmű, esinos kiállítású fuzet Miskolcon a Wesselyényi Géza könyvnyomdájában. Egy ez ama sok közül, a melyekben a nemzet kegyele adózott a halhatatlannak a gyász napjában. Benne van *Kún Bertalan* püspöknek lapunkból ismeretes s nemes egyszerűségében mintá imája; *Tóth Dániel* miskolci lelkesnek az avasi templomban mondott imája és V. Moz. XXXIV. 1., 4., 5., 8. alapján tartott alkalmi beszéde s ugyancsak ilyen beszéde *Dr. Tüdös István* s. lelkesnek, a melyet az új templomban a püspök imája után mondott *II. Timóth.* IV. 7. nyomán. Amaz mint nemzetünk Mózesét s különösebben mint az új Magyarország alkotóját, vagyis a 48-as Kossuthot ünnepli, emez a nemes harcot harcolónak egész életét odaállítja nagy vonásokban a hallgató s illetőleg olvasó elé. Amaz inkább a tapasztalat emberének elmélkedéséből, emez az ifjú szív csodáló tiszteletéből és lelkesedéséből fakad. Együtt valamennyien a Miskolcon felállított Kossuth szoborhoz gyűjtik a homokszemeket s illetőleg a 20—20 kroat. Szívcsen ajánljuk.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Gyászhir. Ág. ev. testvéreink egy nagy halottjukat kísérték ki ápril 29-én a pozsonyiak egyik sírkertjébe: *Samarjay Károlyt*, a pozsonyi egyházközség és esserpessé bugzó és közszületlő környezett felügyelőjét, a ki a pozsonyi társadalmnak is legkiválóbb vezéralakjai közé tartozott, a farradalomban tevékeny részt vett, a miért később sok zaklatást kellett elszenvednie. Magyar volt s erősen befolyt a pozsonyi társadalom magyarosítására. Előkelő bizalmi állásokat foglalt el s mindenütt nemesen tudta érvényesíteni befolyását a közügy javára. Ügyvédi, jogigazgatói, kamarai-elnöki

s több ilyen tisztsége mellett, örömet áldozott a költészet berkeiben is s az „A mi Otthonunk” című lap is egyik jeles munkatársát vesztette el benne. 74 élet élt nemesen. Temetése fényes bíralata volt életének. Áldás emlékére!

— Szives kérelem. A Hunyady János által épített dévai ev. ref. templom és torony restaurálására mai napig összesen 8068 forint 65 krajeges adomány gyűlt be kezzeimhez. Hiányzik még a restauráció költségehez 2000 forint. Mély tisztelettel kérem mindazokat, kiktől gyűjtő ivermek még nem érkeztek vissza, kegyeskedjenek a kezeiknél lévő „Esdő Szózatort” május hó 15-ig bármily csekély adománnyal, vagy esetleg a nélkül is hozzájárulni. Déva, 1894. április hó 21-én. Szóts Sándor ref. lelkes.

— A magyar ev. ref. tanítók országos egyesületének alapszabálytervezetét elkészítette az 1893. évben kiküldött bizottság s azt véleményadás végett megküldték az ev. ref. tanító egyleteknek, testületeknek. A tervezet szerint az egyesület célja: a) a Magyarországi ev. reform. felekezeti tanítók összességét országos egyesületbe gyűjteni és bennök az összetartozás érzetét növelni; b) a tanítás és nevelés elméleti s gyakorlati tökéletesítésén kívüli az egyháziás szellemet ébren tartani; ősi intézményeink iránt a meleg érdeklődést fejleszteni; az ev. ref. egyház lelkeszei s más hivatalos tényezői irányában a testvéries viszonyt ápolni és fokozni; c) az egyház és iskola életében napirendre kerülő kérdéseket figyelemmel kísérni; minden olyan általános köznevelési és közoktatási kérdéseket, melyek a tanügyet, iskolát és tanítót érdeklik, tárgyalás alá venni és azokban véleményét mondani; az új rendelkezéseknél az ev. ref. felekezeti tanítók helyét és ténykedési körét megjelölni; általában — törvényes formák között és megengedett eszközökkel — arra törekedni, hogy az ev. ref. tanítóság, úgy egyenkint, mint összességében, az egyházi alkotmány keretein belül, létszám helyét foglaljon el az egyházi s különösen a tanügyi és iskolai kormányzatban. d) Az ev. ref. felekezet egyházi és iskolai hatóságával, valamint másokkal szemben az ev. ref. tanítóságot és annak azon külön érdekeit és ügyeit képviselni, melyek elintézésére az önkormányzati jog alapján s a királyilag szentesített egyházi törvények rendelkezése szerint tisztán az ev. ref. felekezet egyházi és iskolai hatóságnak jog- és hatáskörébe tartoznak; következésképpen az ev. ref. tanítóságnak más jellegű tanítókkal nem közös ügyeit kezelni, s mint ilyenek az egyetemes tanítóság országos gyűlésein nem tárgyalhatók. e) A magyar ev. ref. tanítók országos egyesülete — mint a fentebbiekből is kitűnik — nem kívánja elszigetelni az ev. ref. felekezeti tanítót az ország egyetemes tanítóságától; sőt itt a célnál megjelöli, hogy mint eddig, úgy ezután is, minden utógondolat nélkül szolgálni fogja a hazai egyetemes tanítóság összességének érdekeit és ügyeit oda hatni, hogy ev. ref. tanítók magukat az egyetemes ügy részének érezzék s a közös jó ügyek munkálásában tevékeny részt vegyenek.

— Évzáró vizsgálatok a sárospataki ev. ref. főiskolában. I. A gimnáziumban és az előkészítő osztályban: 1. Május 7—9-én, *hétfőn, kedden és szerdán* a VIII. osztály vizsgálat. 2. Május 21., 22., 23., 24., 25-én, *hétfőn, kedden, szerdán, csütörtökön és pénteken* irásbeli érettségi vizsgálat. 3. Junius 17-én, *vasárnap* délután ístenisztelet tétveztével: a) Az V—VIII-ik osztály vizsgálat a ezekből a főiskolai imateremben. b) Ennek bevégezése után lesz az I—VIII-ik osztály vizsgálat a tornaszobából, a tornacsarnok előtt levő terezen. 4. Junius 18., 19., 20., 21-én *hétfőn, kedden, szerdán és csütörtökön* szó-

beli érettségi vizsgálat. 5. Junius 22., 23., 25., 26. és 27-én, *penteken, szombaton, hétfőn, kedden és szerdán* az I–VII. osztály vizsgálata. 6. Junius 17-én, *vasárnap*, délelőtt 8 órakor a rajz és szépirodalmi dolgozatok megvizsgálása, és a jutalmak megállapítása, a rajzteremben. 7. Junius 22-én lesz az előkészítő osztály vizsgálata. Ugyanezen a napon tartatik meg néhai Molnár Lajos emlékkünnepén is délelőtt 9 órakor, a mely időre a vizsgálatok minden osztályban félbenhagyatnak s az emlékkünnepély után folytattnak. A vizsgálatok e napon 7 órakor kezdődnek. 8. Junius 27-én, *szombaton* délelőtt lesz a vizsgálat a francia nyelvből, az V. osztály tantermben. 9. Junius 27-én, *szombaton* délután a vizsgálatok eredménye állapítottik meg s az érdemjegyek a tabellákba beíratnak. 10. Junius 28-án, *csütörtökön*, igazgató-tanács gyűlése. 11. Junius 29-én, *penteken* délelőtt a magántanulók írásbeli dolgozatot készítenek. Ugyanezen a napon lesz a magántanulók szóbeli vizsgálata. — II. Az akadémia-ban. A colloquiumok a rendes előadási órákon és tantermekben lesznek, és pedig mindegyik szakban junius 11–30-ig. Junius 24-ikén vasárnap délelőtt isteni tisztelet a városi templomban, ennek végzetelére a főiskolai imateremben az akadémiai igazgató évi jelentése, az akadémiai pályázatokon nyertes művek megjutalmazása s az ösztöndíjak kiadása. Délután ugyanott ének- és szavaltati előadások.

— **Értesítés.** A sárospataki ev. ref. főiskolában levő s az 1894–95. iskolai évrre kiadandó *családi ösztöndíjakra* a folyamodványok kellően felszerelve folyó évi junius 10. napjáig adandók be a főiskola közigazgatói hivatalához.

Az igazgatólag.

— **Ötvenéves tanári jubileumhoz** készül a rimaszombati egyesült protestáns főgimnázium és Rimaszombat művelő társadalmá. Az ünnepelt a magyar tanár-világ „*Pisla bácsija*”, a tanárgyűlések kedvelt alakja, korelőnk, az ünnepelő főgimnázium s a hazai tanárság Nesztora: *Baksay István*. A „Gömrő-Kis-Hont” írja, hogy egy nagy bizottság készíti elő az ünnepet s a halás tanítványok egész legióját megmozdítja, hogy a tervezett „*Baksay-alap*”-hoz hozzájáruljanak. Az ünnep — a melynek már a híre is sok szívet indít halás dobogásra — junius hó 23-án, a reformátusok templomában fog megtartani. Azért ekkor, hogy a jelenlegi tanítványok is boldog részesei legyenek rajongásig szeretett tanárak ünnepeltetésének. A hazai s közelebről a prot. és állami tanítványok tanárai — ha másként nem — lélekben biztosan ott lesznek ezen az igazi örömnappal.

— **Klamarik János miniszteri tanácsos 40 éves jubileumát** ülték meg mult hó 28-án Budapesten. Hazai középiskoláink közül 156 intézetből 2000 tanár aláírásával ellátott díszalbumot és egy Strobl által készített mellszobrot adtak át emlékül az ünnepelt férfinak, ki középiskolai oktatásunk körül elvitathatlan érdemeket szerzett. Autonóm iskoláink is küldöttek által fejezték ki a jubiliáns iránt tiszteletüket. Eljen s működjék még soká.

— **A tiszántúli ev. ref. tanácskegyesület** a nem állami tanárok nyugdíjintézete ügyében kérvényt intézett az országgyűléshez, melyben hivatkozván különösen a protestánsoknak a hazai köznevelődés érdekében régi idők óta tanúsított áldozatkészségükre s közép és felsőbb iskoláink fenntartása által szerzett érdemeikre, azt kéri, hogy az állam évi járuléka 100000 frtra emeltesse, a tanítványok és a tanuló ifjúság által fizetendő évi díj pedig kisebb összegben állapítsák meg, mint a meny-

npit a törvényjavaslat megszab. A kérvényt *Géressy Kálmán*, mint előnk és *Flek Lajos*, mint jegyző írták alá. Tanintézeteink érdekében minden esetre igen óhajtottuk, hogy a képviselőház a méltányos kérelmet figyelemre méltassa.

— **Hangversenyos felolvasás Sárospatakon.** A főiskola imatermben, a Tompa-szobor és a szépzésati múzeum javára, mult hó 29-én d. u. tartotta az akadémiai ifjak Önképző-társasága, az ifjúsági ének- és zenekarok közreműködésével és szavaltatokkal egybekötve, mérsékelt díjak mellett. A terem közepén, állványokra illesztve látszottak a Munkácsy-képeinek különböző másolatai, köztük a „*Honfoglalás*” színes kiutalása, a br. Vay Miklós ajándéka. Ezeket s ezek mesterét méltatta, mint első felolvasó, *Dr. Székely Gy.* a bölcsészet és szépzészet tanára s az Önképző-társaság elnöke — a „*Honfoglalás*” kivételével, a melyről mostanában eléggé sűrűn hangzott már a hivatottak és hivatalnok kritikája. Munkácsyt az ő egész küzdelmes fejlődésében felelevenítette a felolvasó s művészetének sajátosságait is megvilágította. Kissé nyugodtabb, itt-ott hansúlyosabb s tárgy-szerűtetlenül illethetebb előadás nagyban fokozta volna a felolvasás hatását, a melynek a terem sajátos acustikája is ártalmára volt. A közönség így is szíves eljénkelled az Önképző-társaság új elnökeinek, hogy az egy ideig szünetelt felolvasásokat életre hozza s maga nyitotta meg. A másik felolvasó, *Demeter Bertalan*, IV. é. hittanhang. az Önképző-társaság alelnöke, egy humorcsíkban mutatta be jóvalóságát, kedélyének eleven hullámzását, jóízűen előelőve az ifjúkor apró bohóságain, elbizakodottságán, könnyelmű tényein stb. Végfelé vesztett tüzéből s a gyors felolvasás sem vált előnyére. Az ének- és zenekar 2–2 darabbal vett részt, amaz hazai »Bölcső-dal« Nyisznyaitól, »Dalegyveleg« Goll Jánosától, emez idegen termékekkel (»Servus Franz Rosenblattól«, »Polka mazurka« Abeltől); amannak 2 ik, ennek első darabja okozott nagyobb hatást s az újrászásra elővett magyar nótája. A szavaltók közül *Szentpétery József*, IV. h. h. Amicis Rado »Bölcső« mellett; *Janka Károly* III. h. h. szintén Amicis »Diák-szereltem« című műveit adták elő. Amaz több változatosságot követel hangban, színesebben, mint a mennyivel a nemes-törökvisű ifjú rendelkezik; emez pedig — mondjuk meg őszintén — nem illet be a keretbe; a közönség más fajta komikumot áhit a Munkácsy képeivel kapcsolatban. Azért bíralunk meg, mert őszintén lelkesedünk a nemes irányú felolvasásokért s azokat Sárospatak társadalmára és tanuló ifjúságára nézve nyereségesnek tartjuk s kívánjuk, hogy valóban azok legyenek. Üdvözöljük a nemes eszme feltámasztót.

— **Nyilvános beszámolás.** A f. évi ápril. hó 29-én az irodalmi önképző-társulat által tartott hangverseny és felolvasás anyagilag is szépen jövedelmezett a rendkívül csekély belépti-díj mellett is. Bevétel 41 frt 60 kr. Ebből befolyt képzésben 22 frt 90 kr, innep utánai fizetésre maradt a tanuló ifjúságnál 17 frt 20 kr. Ekként a Tompa szobor-alap 11 frt 50 kr; a szépzésati múzeum pénzirta 11 frt 40 krajcárral növekedett. Kiadás 8 frt 30 kr, így a tiszta jövedelem 33 frt 33 kr tesz ki. Fellírtzettek: Buza János 75 kr, Dr. Ballagi Géza 75 kr, Dr. Bartha Béla 75 kr, Dr. Finkey Péter 75 kr, és N. N. 5 kr.

Dr. Székely György
az irodalmi önképző-társulat elnöke.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előzetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés-
oldal 2 frt.
Kizenvívól helyegjű 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Pünkösti ajándék.« — »Jövel Szentlélek Úrstené Fejes István.« — »Közoktatásügyünk állapota a legújabb minis-
terjelentés szerint.« *Buzsák János.* — »Comenius Sárospatakon.« *Szingeri Gerzson.* — »Szakal László 1828—1894.« *Dokó
Lajos.* — »Irodalom.« — »Vegyes közlemények.« — »Szerkesztői üzenetek.«

Pünkösti ajándék.

A pápa csendes misékel próbálta kiengesztelni a büntető istent, hogy az ő keresztben vértett fiáért s fiának anyjáért, a szeplőtelen Máriáért távozassa el Mária országának fiaitól és leányaitól azt a végzetes veszedelmet, a mely már-már reájok szakad a kötelező polgári házasság címén. A kamarilla — úgy mondják — lezállította legmegbízhatóbb képviselőit, hogy szavazataikkal mentse meg itt Péter utódjának ingadozó trónját a felfordulástól — a harmas szövetség dicsőségére. A kath. sajtó s valamennyi ultramontan írónak öta gyalázkodott már a zsidók, szabadkőművesek és eretnekek rettegett szövetsége ellen, a kik egyesülten akarják itt ledönteni az igaz hitnek és tiszta erkölcsöknek egyedüli várat: a sziklán épült üdvezítő egyházat. A főpapok gyűlésekben tanakodtak — mint hajdan a jeruzsálemiek — hogy miként hárítsák el fejük felül azt a vihart, a mely széttépni készül palástjuk bitorát, lánczaik amary-szemeit s kiszagatni mértföldes birtokaik határköveit s a mely, mint ama virágvasárnapo ostar, kiűzheti őket pazar-fényű bazilikáikból s kevely palotáik fejedelmi gyönyöreiből. Az alsó papság a templomokba vitte be gyűlöletét s az istenadta nép érzelmeit korbácsolta fel, a hiszékeny anyák s a szende hajadonok szívével üzött bűnös játékot, szavazatokat gyűjtött az írás-tudatlanoktól, a gyermekektől; egész kereszties hadjáratot szerveztek, hogy ural maradhasson a helyzetnek és tovább jászhaszon a tapasztalatlan, a felvilágosítottan szívek húrjain. Ajtatos apácák naponkint lemorzolták olvasóikat, hogy Krisztus urunk szent szíve fordítsa el tőlük azt a fergegetet, a mely a papság hatalmának gyöngítésében az ő sorsukat is megizetlenítené s hiszékeny növen-

dekeik lelkét is egészen rendszeresen előkészítették amaz ördög ellen való harcra, a kit az istentől elfordultak bőszt tábora bérelt fel, hogy kiüzze e földről az ártatlanságot s felforgasson itt mindent, a mi szent, tiszta és istennek tetsző. *Kezgyes matróznák, nagyúri hölgyek,* — a kiknek udvari kaplánok miséznek — mint bosszúló anyagolók röpkeidtek szét és fűjták a gyűlölet harsonáját, hogy megmentsék a családi szentélyt az elstűyedéstől, noha — mint menyasszonyok — legtöbnyire csak névleg ismerték azt az érzelmet, a mely — az írás szerint — „erősebb, mint a halál és keményebb mint, a koporsó.“ *Grófok, bárók,* a kik itóznak a kék-vér gyvüléstől s a kiknek végső menedékül mindig kivánatosnak tetszett a multban is egy-egy dús főpapi javadalom: — ezek is rogyásig futkároztak, hogy áthághatatlan követ hengergessenek ama lélek útjába, a mely megúnta már a csinált nagyságokat, a született félisteneket, a meredező osztályok gögjét s az öröklött kiváltságok drága rongyait. Mindezekhez dísztársakul odaszegődtek a nemzetiségek apostolai, az elkényeztetett fiak, a felmengetgett kigyók, és . . . megtörtént, így történt meg az Úrnak 1894-ik esztendejében, május havának 10-dik napján, hogy a házasság-ügyi törvényjavaslat, a mely a nemzet képviselőinek egymással vívott hosszú harcából 175 szótöbbséggel került ki diadalmasan, — a főrendiek mesterileg szervezett többségének kegyelméből, pár napi mérkőzés után, 21 szótöbbséggel eslett.

Gyűljatok fel ti örömtűzek; pislogjatok ti készen tartott szent mécsesek; csengjetez, zúg-jatok hálaadó misére ti szent harangok; énekeljetez zsoldárokat ti szent asszonyok összes serege!! Betelt a szivetek vágya! Papjaitok, s a kamarilla és a nemzetiségek lovagjai drága pünkösztöt szereztek nektek: tomboljatok, vigadjatok!

Lapunk jelen számához egy

félív melléklet van csatolva.

Hát mi, protestánsok?! Mi gyászoljunk talán? Mi talán bú-dalokat zengedezzünk az Isten lelkének ünnepe? Távol legyen! Sőt mi is örülünk, mert láttuk a kettős tüzes nyelv ragyogását ott abban a házban, a hol eddig az osztály-érdekek dohos köde ült; a hová a mennyei világosság csak kivételesen tudott eddig behatolni! Halottunk szózatot, a mely átjárta az aszott csontokat és feltámadást hirdetett a mohos sírok felett. A jövő zenéjének egy-egy bűbajos szótában ott zengett felénk a Husz Jánosok, Lutherok, Zwinglik és Kálvinok, a Sztárayok, Dévayak szava s a Mester biztatása: „Ne féljétek azoktól a kik megölik a testet, mert a lelket meg nem ölhetik!” Bizony mondom, hogy mi is biztató pünköszi ajándékot nyertünk a főrendi vitában: — a *jövő reményességét!*

Nem láttátok-e ott forogni lángpallosával a „legnagyobb magyar“-t, a ki mint egy paradicsomi kherub vetette magát azokra, a kik elállják az utat a tudásnak fája s a Mózes égő bokra elől? Nem hallottátok-e, a mint odakiálta az Isten lelkét oltogató Vaszaryaknak: Vigyázzatok! Isten a szabádságnak és szeretetnek lelke, az egyenlőségnek és testvériségnek istene!

Ah, a Vaszaryak, a feltámadt Lajcsákok! Hallottuk őket is. A dogma, az öröknek hitt dogma nevében, a mit Rómában csinálnak: a család nevében, a minnek csak tiltott gyümölcsseit ismerik, vagy elméletét élvezhetik s az egyedül üdvözítő egyház nevében, a melynek fényében ragyognak és hatalmával büszkékednek — neki szegezték mellüket ama kettős tüzes nyelv hódító előnyomulásának és hamis szofizmákkal család képeket festettek az államról, az állam és egyház egymáshoz való viszonyáról s ül-izidori bölcsességek egész tárházat kiürítették, hogy — megnyerjék Péter utódjának tetszését, a ki a vallás révén, lábai előtt szeretné látni a keménynyakú magyart.

Igen, hallottuk a Vaszaryakat is, a kik a „béke“ jelszavával gyűlöletet predikálnak s ott, abban a magas testületben sem bírják eltitkolni a protestáns egyház ellen érzett olthatatlan ellenszenvüket. Hallottuk a primást, a mint tiltakozott a törvényjavaslat ellen, mert az *protestáns-szellemű*, mert abban a protestáns elvek diadalának előre vetett fénye lebeg, s ők irtóznak e szellem fényétől.

Dehát csak 21-en vannak már... s eljön, bizonyára nem sokáig késik az az idő, a mikor ezt a 21-et is átteremti majd az a lélek, a mely a Saulokat Pálókká szokta változtatni s akkor aztán nincs emberi erő, nincs osztály-érdek többé, a mely elég akadály legyen a protestáns szellemnek, a pünköszi léleknek feltartóztatására s diadalainak készletetésére.

Azért hát csak gyűjtsatok magjákat, rendezetek hálaadó isteni tiszteleteket, hirdessetek akár irtó háború templomaitokban a protestánsok ellen Krisztusnak felkent papjai; csepegtessetek növendékeitek szívébe szeretetlenséget ti kegyes tanítók és tanítónők; csak világosítsatok ki ablakaitokat ti jámbor hívek; ki majd csak a szeretet ama lelkének világosságát öltözzük fel pünköszi áldozatul, a mely egyedül illik azokhoz, a kik nem veszendő holmin, aranyon ezüstön váltattak meg, hanem a hibátlan bárány véren, a Krisztusén!

Örvendjétek keresztényen testvéreim és ne bánkodjatok! Az istennek lelke élvezi azt, a mit elkezdett, el még a magyar főrendi házbán is s akkor a protestantizmusnak is győzedelme lesz s az ember-szeretet is ünneplni fog és mi akkor sem fogunk a legyőzöttek ellen predikálni!...

Jövel Szentlélek Úristen!

Nem akarok én már vitakozni *Mocsáry Lajos* úrral, a ki közelebbi cikkében is foglalkozik velem, és úgy az 1868-iki t.-c. fentartása, mint az 1848-iki t.-c. alapján az államegely kérdése tárgyában többször kifejezett álláspontomat még mindig ferde világításban igyekszik feltüntetni: a ki olvasott tölem valamit és olvasta *Mocsáry L.* úr cikkeit, úgy is megtalálhatja a különbséget köztünk. Én nevezetesen ma is azt akarom, a mit egyházkerületünk, kívánalmakképen — 1891-ben a zsinatra fölterjesztett, u. m.:

1. Vallásferlemi ügyeinknek orvoslását, az 1868. LIII. t.-c. alapján országos törvény által rendezését.

2. Hogy számbavetvén egyházi szükségleteink a zsinat által, az 1848. XX. t.-c. szellemében, az ott kifejezett jogegyenlőség alapján, kívánja és sürgesse azt, hogy *egyházi és iskolai szükségjeink teljes mértékben fedeztessenek önkormányzati jogaink minden sérelme nélkül.*

3. Oahajta egyházkerületünk, hogy hazassági jogunk országos törvényvel rendeztessék s a kötelező polgári házasság törvénybe igatassák.

Ezeket a pontokat körülbelől én szövegeztem s egyházkerületünk — M. L. úrnak a saecularisatorúra vonatkozó külön nézeteit elvetve — így is fogadta el.

Ezen követelményeinkből mik fognak teljesülni s hogyan fognak teljesülni? Azt én soha sem nem ígértem, sem nem biztosíthattam senkinek, mert azok épen küzdelmeink tárgyát képezik. Itt válik el utunk M. L. úrtól.

Én nevezetesen az 1. pont alatti kívánatunkra nézve, bár elvileg az 1868. t. c. megváltoztatását sohasem helyeseltém, megnyugszom azon *módotásban*, a mely előzótait; megnyugszom pedig a vallásszabadság követelményénél fogva s azért is, mert e részben nincs kire támaszkodunk *Mocsáry Lajos* úron kívül.

A 2. pont alatti kívánathoz — annak teljes tartalma szerint — ragaszkodom. A saecularisatiót oly politikai kérdésnek tartom, a mely nem reánk, hanem az államra tartozik; ellenben arra, hogy a ref. egyház összes vagyonára is ritegye kezét az állam és így minden vagyonát tömegesítvén, állami hivatalnokokra tegye a prof. lelkészeket is, — nem hogy törekednem, hanem ily törekvés ellen a végsőkig küzdenék. Reménykedésemet e részben M. L. úr kigányolja. Meglehet,

hogy igaza lesz; de mi haszna lesz benne M. L. úrnak a karörömön kívül? mert M. L. úrnak tendenciája most már az, hogy az 1848-iki törvény alapján az államségely követelését ejtsük el és csupan az 1868. t.-e. fenntartását követeljük. Igazán veséig járók már azok a gyanúsítások, a melyekkel e miatt M. L. úr az egész ref. egyházat terheli. Mostani cikkében is a „Juri bonus odor”, a pénz illattal telített levegő. — azután: „őszbe csavarodhatik addig sok ifju stréberünknek üstöke, míg az állami dotáció malasztá válik”, oly mélyen sértők a mi becületes törekvésünkre, hogy azokat M. L. úrtól is nehéz elszenvődnünk. Jogainkat áruba bocsátottuk — a *protestans kérdés pénz-kérdés* — halljátok-e mindezeket ti, hallgatva türo lelkész-társaim?

Jövel szentlélek Úristen! Azért tüztöm cikem elére ezt az imádságot, hogy felhívjalak titeket M. L. úr megcáfolására. M. L. úr azt hiszi felőlünk, hogy a mi elhetetlenségünk és ügyefogyottságunk miatt semmivé lesz a ref. egyház és benne a szabadság kultuszának fő támasza, ha a vallásszabadság és kötelező polgári házasság mellett az 1868-iki t.-e. módosítottat fog; azt hiszi, hogy minket csak a törvény betűje védelmez meg és nem az evangélium. Hát mikor minden törvény előideink ellen volt és még sem veszték el, mi veszünk el, az örökösök? Mutassuk meg M. L. úrnak a haladéktalanul szervezendő lelkeszi értekezletekben, hogy micsoda erő az, a mi még ma talán nyugszik, de holnap egy akaratall buzdul fel, ha a zugo szelnek zendülésével reánk száll a szentlélek Úristen! Mutassuk meg M. L. úrnak azt is, hogy mi a haza törvénye alapján, nem alamiszaért könyörgünk s önkormányzatunk áran semmit sem akarunk a legkivált nem akarjuk azt, a mit M. L. úr az 1848-iki törvények pozitív intézkedéseinek mond: „*hogy az őssék felekeztek lelkeszi az állam szoldjára helyeztessenek.*” Nincs az a Wekerle-kormány, de még Apponyi-kormány, sőt Mocsáry-kormány sem, mely ezt a bár szegény, de mégis ily merész gyanúval nem terhelhetó protestáns papságot ilyen szoldba fogadhasa. Jövel szentlélek Úristen! Nem ellenségeink, de barátaink ellen hívjuk segítségül az ég kegyelmét, mert ime M. L. és K. A. azt hirdeti rólunk, hogy a „pénz-illattal telített levegő” minket megszedített, midőn a klérikalikus táborába nem hagytuk magunkat belovagoltatni. Hát ki szólt ott a mi hangunkon vagy a mi nyelvünkön? Ellenben nem öröm-e hallgatni egy *gr. Szécsényi Bélát*, a ki az igazság és evangélium nyelven szólt, habár katolikus?

Reménykedésemet én ezekre a jelekre fektetem; de természetesen, hogy azok az ultramontanizmus felülkerekedésével dugába dőlhetnek, s épen az ettől való aggodás lehetett az, hogy a konvent M. L. úr szerint — igen bölcsen — tartozkodó állást foglalt el az államségelyekkel való kecsgetésekkel szemben!

Ha az utóbbi fog bekövetkezni, akkor is: jövel szentlélek uristen! — Hát M. L. úr kedve szerint nem építettünk még az államségelyre semmit, nem *eskmptörözött* azt *késpénnel* és így isten nevében tovább fogunk küzdeni a mi szegénységünkkel, de legalább azzal a megnyugtató öntudattal, hogy az ultramontanizmus koesitolói nem voltunk! Majd derülnek aztán még talán a hazára jobb napok s ha akkor is megint elfelejtkeznek rólunk s a strébereknek haja őszbe csavarodik, mégis fognak talán maradni magunk a prot. lékészek közül, a kik hívek lesznek vallásukhoz is, hazájukhoz is a nélkül, hogy a *protestans kérdés pénz-kérdés* süllyedjen alá valaha.

M. L. úr confusus álláspontjával tovább nem foglalkozom. E szokatlan hangot pedig tulajdonítsa lelkész önértetemen, melyet bennem és társaimban oly mélyen megsértett.

Nekem magagnak — ezt M. L. úr figyelmebe ajánlom — nem kell semmi, nekem sem most, sem a jövőben privát reménykedéseim nincsenek, ezen oldalról sérhetetlenek érzem magamat; de egyházzam fontos céljaiért, nagy érdekeiért, ezek közt a *lelkész szinononabak* nemcsak megtartásáért, hanem lehető emeléséért is, sok egyéni áldozattal, sok hitű erőfeszítéssel, — gyakran közöny és félreértekek mellett is — tölem telhetően fáradozom; ezeket érezve, M. L. úrral a fenforgó ügyben leszámoltam.

Fejes István.

ISKOLAI ÜGY.

Közköztatásügyünk állapota a legújabb miniszteri jelentés szerjnt.

III. A felsőbb tanintézetek.

(Vége.)

A miniszteri jelentésnek IV. szakasza a felsőbb tanintézetek 1892/3. évi állapotával foglalkozik. Elég tiszta képet ad a budapesti és kolozsvári tudományegyetemről, a királyi József-műegyetemről és a jog-akadémiáról, de a hittani intézetekről semmiféle adatot nem közöl, állítólag azért, mert az ezekre az intézetekre vonatkozó adatok összegyűjtése mindig nagy nehézséggel jár, mivel egészen az egyházak belső kormányzati körébe tartoznak s a közköztatási miniszteriummal semmi állandó összeköttetésben nincsenek.

A miniszter az egyetemek életéről emlékezzem meg, mint fontosabb mozzanatok sorolja fel a magántanári képesítési szabályozását, az egységes jogi államvizsgálatok behozatalára vonatkozó törvényjavaslat elkészítését, a bölcsészeti karnál tartandó doktori szigorlatokra vonatkozó szabályzat életbeletetését, a gyógyszerészek egyetemi kiképzésére készített szabályzatot, a budapesti egyetemen az adjunctusság életbeletetését, melynek célja a tanáranak egy megbízható, teljesen kiképzett segédezőt biztosítani, a mire különösen az orvosi karnál van igen nagy szükség.

A *budapesti tudományegyetemen* az 1892/3. ében 191 tanerő működött, a kik közül 77 volt rendes tanár. A hittudományi karon volt alkalmazva 9 rendes- és 1 magántanár, a jogtudományon 20 rendes, 6 rendkívüli és 14 magántanár; az orvostudományon összesen 72, melyből 18 volt rendes, 10 rendkívüli és 44 magántanár; a bölcsészettudományi karban működött 30 rendes, 4 rendkívüli, 30 magántanár és 5 tanító. A tanárok az első és második félévben 608 előadást tartottak, összesen 2054 heti órával. A hittudományi karon a tanárok heti órászáma átlag 9 volt s a hallgatók legnagyobb száma 45. A jogtudományi karban a rendes tanárok heti óráinak száma 5 és 12 között, a hallgatók száma pedig 1—636 közt váltakozott. Az orvostudományi karban nem egy tanár volt, a ki hetenkint 15 órát is tartott, természetesen ezeknek legnépesebb előadásoknak egy része gyakorlati óra volt. A bölcsészettudományi karban szorosabb értelemben vett philosophiai tantárgyakat adott el 9 tanár, hetenkint 35 órán; történetet és földrajzot 13, hetenkint 59 órán; classica philológiát 5, 21 órán matematikát 3, 24 órán; physikát és vegytant 7, 66 órán;

leíró természettudományokat 14, 106 órán; általános és keleti nyelvészetet 6, 26 órán; magyar nyelvet és irodalmat 3, 13 órán; modern nyelveket 10, 50 órán; gyorsírást 2, hetenkint 6 órán. A tanárok közül legtöbb hallgatója volt az első félévben Ballagi Aladárnak (700), de ez a szám a második félévben már épen felényire esett le.

Hogy a két egyetem között levő különbség jobban szembevetjük, a főbb adatokat egymásután, összehasonlítással közlöm. A *Kolozsvári Ferenc-József egyetemen* az 1892/3 évben az I. ső félévben 61, a II.-ikban 60 tanerő működött, tehát a theologiai kar tanárait is leszámítva, 120 al kevesebb mint Budapesten. Rendes tanár volt 43, vagyis 25-el kevesebb, mint a budapesti egyetemen. A tanszemélyzet az egyes karok között következőleg oszlott meg: jog- és államtudományi karban 16, ebből rendes 12; az orvostudományin 16, illetőleg 15, ebből rendes 10; a bölcsészet, nyelv- és történettudományin 19, ebből rendes 13; a mennyiségtan és természettudományin 10, ebből rendes 8. Egész éven 282 collegium hirdettetett 585 heti órával, és így a budapesti egyetemen hetenkint 1469-el több volt az előadási órák száma. A rendes tanárok heti óra száma a jogi karban 5—13 között változott azok a legnépesebb előadást 102-en hallgatták; az orvosi karban a heti óra szám 10—19 volt s a legnépesebb collegiumot 63-an látogatták; a bölcsészet, nyelv-, történettudományi, mennyiségteni szakon a legnépesebb előadásnak 105 hallgatója volt.

A *budapesti tudományegyetemen* az első félévben 3602, a másodikban 3292 hallgató volt bejegyezve. Ezek közül rendes hittanhallgató volt 86, illetőleg 84; jogász I. félévben 1927, II. félévben 1718; orvosnövénydek I. félévben 879, II. félévben 856; bölcsész. I. félévben 349, II. félévben 304. Vallásukat tekintve: római kath. 1491; görög-kath. 85; görög-keleti 112; ev. ref. 367; ágost. ev. 328, unit. 6, izraelita 1057. Az orvosi karon legnagyobb számmal az izraeliták voltak képviselve. Az ev. reformátusok közül 248 hallgató volt. A hallgatóknak 86-2% magyar anyanyelvű volt. A *kolozsvári egyetemen* az I. félévben 627, a II. félévben 596 hallgató volt bejegyezve. Ebből esett a jogi szakra 285—284, az orvosira 138—144, a bölcsészetre 78—83, a mennyiségtan s természettudományira 38—33 rendes hallgató. Vallásra nézve a hallgatók 40-7% a róm. kath., 29-2% ev. ref., 7-9% gör.-kath., 7-4% izraelita, 6-3% ág. ev., 5-5% unitárius, 3% görög-keleti volt s 78-9% magyar anyanyelvű.

A *budapesti egyetem rendes szűksége* 729.339 frankra ment, melyből az egyetemi alap 299.166 frt, a tanárjövődelem 104.739 frt, az államkincstár pedig 355.434 frt fedezett. A *kolozsvári egyetemre* 275.465 frt 21 kr fordítottat, melyet egészen az állampénztár fedezett.

A tandíjból a budapesti egyetemen befolyt 188.085 frt, s elengedettet 12.960 frt. Ösztöndíj címén 473 hallgató 78.960 frtot élvezett; szorgalomdíj 770 frt; utazási ösztöndíj 6.625 frt s pályadíj 1.850 frt adatott ki. A *kolozsvári egyetemen* elengedettet 3.399 frt, ösztöndíjjal kiosztott 148 hallgatónak 42.119 frt, szorgalomdíj 38 frt, pályadíjjal 1.445 frt. Utazási ösztöndíj címén 2 hallgató 1.900 frtot húzott.

A két egyetemen tartott vizsgálatokról és szigorlatokról megemlítem, hogy a budapestin 2688 vizsgálat és 2815 szigorlat tartottat s a vizsgálatok közül 2001 (74-44%) a szigorlatok közül 1872 (66-5%) fogadtatott el. A *kolozsvári egyetemen* 323 vizsgálatból 253 (75-2%) és 532 szigorlatból 293 (71-5%) fogadtatott el.

A budapesti egyetem könyvtára 207.925 kötetből és 32895 drb aró nyomtatványból, a kolozsvári pedig 31097 kötetből áll.

Középiskolai tanítóképző mindkét egyetem mellett állott fenn. A *budapestiben* 23 tanár vezetése alatt 73 tanárjelölt volt felvéve, de ezek közül évközben 17 kilépett. Ösztöndíjas volt 12. A tanárjelöltek, vallásukat tekintve, következőleg csoportosíthatók: ágost.-evang. 20, róm. kath. 18, izraelita 9, ev. ref. 7, görög-kath. 2. Aránylag legtöbb jelölt készült a magyar-, latin- és a mennyiség-tervezetani szakmára (12) s legkevesebb a természettudomány (2) és ábrázoló mértanra (2).

A *kolozsvári tanítóképzőben* 18 tanár működött s 60 jelölt volt felvéve, a kik közül 15 egyenként 300 frt évi ösztöndíjat élvezett. Vallásra nézve ev. ref. volt 37, róm. kath. 15, unitárius 4, ág.-evang. 3, görög-keleti 1. A tagok leginkább az erdélyi részből valók.

A budapesti tanárvizsgáló-bizottság előtt, melynek 39 tagja volt, 189 vizsga folyt le. A vizsgálat eredményéről érdekesnek tartjuk felemlíteni, hogy a nyelvtudomány- történelmi szakmából jelentkezett 52 ifju közül az alapvizsgát sikerrel tette le 36 (69-2%), a mennyiségtan természettudományi szakból jelentkezett 24, sikerrel vizsgázott 13 (54-2%). Szakvizsgálatra jelentkezett a nyelvtudományi szakból 41, s ezek közül sikerrel vizsgázott 31 (75-6%), a mennyiségtan-tervezettudományiból 10 s átbocsátott 8 (80%). A paedagogiai vizsgára bocsátott 52 ifju közül sikerrel vizsgázott 47 (90-4%). A kolozsvári vizsgáló bizottság előtt alapvizsgálatra jelentkezett összesen 49 ifju s a kívánalmaknak megfelelt 36 (75-6%). Szakvizsgálatra jelentkezett 45 s kitüntettet 24 jelölt. Paedagogiai vizsgálatra jelentkezett 29 s a követelményeknek megfelelt 23.

A *kir. József-megyetemről* örömmel jelenti a vallás-és közoktatási miniszter, hogy hallgatóinak száma évről-évre fokozatosan emelkedik, annyira, hogy az intézet részére ezelőtt 10 évvel emelt épület nem képes a hallgatókat befogadni. Az 1892/3. év első félében 810, a másodikban 714 volt a müegyetemre beiratkozott ifjak száma. A középiskolai érettségibizonyítvány alapján bejegyzett 255 hallgató között, 103-nak volt a muniziumi és 152-nek reálisokai bizonyítványa, a mi. az eddigi viszonyokat tekintve, feltűnő.

A 810 hallgató között legtöbb volt az izraelita 349, aztán r. kath. 271, ágost.-evang. 92, ev. ref. 77, gör.-keleti 14, unitárius 4, g.-kath. 3.

Az 1892/3. évben a müegyetemen 82 tanerő működött s ezek között csak 27 volt rendes tanár. A rendes és rendkívüli tanárok heti átlagos óraszama 6-5, a magántanárok és tanítóké pedig 3-5 volt. De a gyakorlatokra fordított idő átlag még szinten ennyire tehető.

A hallgatók közül 73 részesült 17.821 frt ösztöndíjban. Az elengedett tandíj összege 3.500 frt. Tartottat összesen 321 vizsgálat s ennek 74%-a fogadtatott el. A müegyetem fentartása 203.833 frt 62 krba került.

A *jogakadémiai* száma 10 volt, s ezek közül u. n. királyi volt 3, az ev. ref. egyház tartott fenn 4-et, az ág. ev. egyház 1-et, püspöki és érseki volt 2. *Legtöbb jogakadémistát tehát a legnagyobb terhet viselő ev. reformátusok tartottak fenn.* A jogakadémiaikon összesen 114 tanerő működött s ezek közül 72 volt rendes tanár. Legtöbb tanár volt Kecskeméten: 15, 10 tanár volt alkalmazva a nagyváradi kir., a pácsi püspöki, a márnaros-zsigeti és a sárospataki ev. ref. jogakadémian. A hivatalos kimutatás szerint rendes tanerőkké legjobban el van látva a pozsonyi (11), debreceni (11), kecskeméti (8) és a sárospataki jogakadémia (8). Ezt olvasva, szinte csodálkozunk, hogy Debrecenben 2, Patakon pedig egy új tanszékre hirdetnek pályázatot.

A *joghallgatók száma* az 1892/3. évben összesen 884 volt. Legnépesebb volt a debreceni jogakadémia,

melynek 164 hallgatója volt s legkevesebb volt a jogászok száma Sárospatakon. 52. A négy ev. ref. jogakadémia az első félévben 332, a másodikban pedig 282 hallgató volt bejegyezve s ezek közül összesen csak 176 volt az ev. ref. vallású. A tanulmányi alaplób fentartott 5 jogakadémiai első alapvizsgára jelentkezett 153 ifjú s képesítettet 126; a második alapvizsgán 131 közül 106; az államtudományi államvizsgán 42 közül 41, a jogtudományin 50 közül 46 Az ev. ref. jogakadémiaikon első alapvizsgát 107, eredménynyel 87, másodikat 95 közül 74, államtud. államvizsgát 35-ből 27, jogtudományit 47-ből 43. Az erperi ev. jogakadémia az első alapvizsgát 31 közül 27, a másodikat 35 közül 28, az államtud. államvizsgát 1, a jogtudományit 8-ből 7 tette le sikerrel. A hallgatókra vonatkozó adatok több tekintetben hiányosak. Így p. o. a sárospataki jogakadémiáról azt jelenti a miniszter, hogy itt 43—37 ösztöndíjas jogász van, de az élvezett ösztöndíj kimutatása már elmaradt, a mi pedig a többi intézettel fel van véve.

A miniszteri jelentés V. szakasza a *szakiskolákról*, a VI-ik az *emberbarúti és közművelődési* intézetekről szól. Ezekben szintén sok érdekes adat van, de mivel ismereteseim már eddig is hosszúra nyúlt, azokat ez alkalommal nem sorolom fel.

Buza János.

TÁRCA.

Comenius Sárospatakon.

(Folytatás).

Alig nyíltak meg az osztályok s a tankönyvek még ki sem voltak nyomva, midőn Zsigmond herceg, kit Comenius a »nemzet szemfényének« nevezett el, 1652 február 4-én himlőben váratlanul meghalt. A tudománykedvelő herceg halála végzetes csapás volt a főiskolára, de a megkezdett tanügyi reformok e miatt egyelőre nem akadtak fel. Az özevgy fejedelmesszony, a ki szeretett férje és menyé után kedves fiát is oly hamar elvesztette, az anyai fájdalom súlya alatt roskadozott ugyan, de a vallásos hit vígasztalásából erőt merített, mindjárt a gyász első napjaiban megemlékezett a sárospataki főiskoláról. Érezve, hogy fia halála után az eddig közösen dajkált iskolának kettős mértékben lesz szüksége az ő pártfogására: gyorsan intézkedik, hogy a felügyelet és tanítás körében semmi hiány é ne fogyatkozás ne legyen. Legbizodalmasabb emberét, jószágainak főgazdáját, Klobusiczky András, kérve-kéri, hogy gondnoki tisztében hűségesen és erélyesen járjon el, Comeniuszt pedig több rendbeli levélben felszólítja, hogy az új módszer szerinti tanítást eddigi buzgóságával folytassa, ígérvén neki, hogy kegyességét ezután még nagyobb mértékben fogja vele éreztetni. Melynek hallatára Comenius halára buzdul és így kiált fel: »Fizessen meg kegyességéért az örökkévaló isten, a kinek dicsőségére itt áldozatát nyújtja a fenékű szellemű nő.«⁹ II. Rákóczy György, a fejedelem, szintén érdeklődött az iskola sorsa iránt. Az 1652. év tavaszán hadainak főparancsnokát, Kemény Jánost, oly utastípussal küldte Sárospatakra, hogy itt a tanügyi állapotokat szoros vizsgálat alá vegye, mely alkalommal Klobusiczkyt és Comeniuszt, a kiknek buzgóságától és erélyétől a legtöbb függött, kötelességük teljesítésére szólította.¹⁰

Az előadottakból világosan kitűnik, hogy Zsigmond herceg halála, ha a jövő kilátásait zavarta is, de a Comenius tanügyi reformjait nem akasztotta meg. A fejedelmi család most is, mint az előt mindig, feltékeny gondnal kísérte a sárospataki főiskola fejlődését, éreztette vele pártfogását, hogy megmaradjon annak, a mi eddig volt: a Rákóczyak iskolájának. Más okokon, nem a fejedelmi pártfogás hiányán mult az, hogy az új rendszer meg nem gyökeresedett. A gátoló akadályokat egymásután mind elősorolja Comenius egy Klobusiczky Andrashoz intézett levélben.¹¹ Legelső okul vette, hogy az osztályok megnyitását, még mielőtt a tankönyveket a tanítók és tanulók kezébe adhatták volna. E miatt a kísérletezés nehézsége mindjárt eleinte kedvetlenséget támasztott, mert az eredmény nem felelt meg a várokhoz. Még nagyobb akadálnak tekinté azt, hogy az osztályoknak nem voltak állandó tanítói, kik az új módszer titkaiba több évi gyakorlat után, egészen bele éltek volna magukat. Az osztálytanítók, akkor is, mint később 1848-ig, a nagyobb diákok közül egy-egy évre választottak s még mielőtt kellő gyakorlatot szerettek volna, elhagyták állomásukat, hogy jobb jövedelemmel kínálkozó vidéki tanítói vagy papi hivatalt vállaljanak. Arra is volt példa, hogy két év alatt (1651 és 1652-ben) hárman tanították a januális órást:¹² Kaposi Pál, Szánthai Mátyás és Helembai Sámuel.¹³ Még hozzá ezek a nagyobb tanulók legtöbbször akarajok ellenére kényszerítve vállalkoztak szerepükre s a mi több, a nyilvános előadásokat is hallgatták, a maguk dolgát előbb valónak tartván, az osztályllyal csak közórokon, csak úgy futólag, mellékesen, immet-ámmal foglalkoztak. Mi természetesebb, mint hogy az ilyen örökös kísérletezés mellett, az új módszer könnyű, természetes és rövid útját senki el nem tanulhatta. Innen volt, hogy az avatlatlan tanítók, a régi ben felnevelt s elfogult emberek, folyvást az új rendszer nehéz volta ellen panaszokdakt, különösen a grammatica tanítását s a nagy terjedelmű tankönyveket kifogásolták, a miben aligha igazuk nem volt a gancsokdólkak.

E panaszok és kifogások sok kellemetlenséget és keserűséget okoztak Comeniusnak, annál inkább, mert tapasztalni kellett, hogy ellenségei, a kik az ő reformatori munkáját eleitől fogva kancsal szemmel nézték, kapva-kaptak azokon és sértett hiúságból fondorkodtak ellene, fent és alant, titkon és alútakon mindent előkötvetve, hogy törekvései sikert ne arassanak. Ezekre céloz Comenius, midőn az iskola-felügyelőktől egyebek közt azt is kívánja, hogy a jó tanárokat kellő tekintélylyel övezzék és saját tekintélyök ortalma alá vegyék: »Hogy a jóra valósság és becsületesség ne huzza a rövidebbet a cselszövény és bűjtogatás mellett, melyet bizonyos törpe lelkek, a jónak ellenségei titkos mesterseggel használnak fel az ártatlanok ellen és a melylyel azok a jól rendezett viszonyokat vagy az olyanokat, melyek épen javuló félben vannak, feljorgatni igyekeznek.«¹⁴ Bizonyára keserű tapasztalat esalta ki Comeniusból az ilyen nyilatkozatot: »Tapsztaltam itt is, miként mer ellenszögülni a jóra valósságnak a hitványsság, a szorgalomnak a renyhesség, de csakis titkon és alútakon.«¹⁵ Hogy kik voltak a cselszövők, a nyilt és titkos ellenségek, azt ma már adatok hiányában meg nem mondhatjuk. Annál igaz, hogy a Rákóczy-udvar befolyásosabb egyéniségek közül Bisterfeld és Medgyesi Pál, ha

¹¹ L. Primitiæ laborum 87—88. l.

¹² Eraditionis scholast. pars. 11. Janua. S. patakini, 1652., az utolsó lapon.

¹³ L. Fortius redlivus, Paedagog. Bibliothek XI, B. 234. l.

¹⁴ L. a fentebbi helyen.

⁹ L. Primitiæ laborum 86. l.

¹⁰ L. Primitiæ laborum 86—87. l.

a távolból nagy tisztelettel s meghívásának eszközlői voltak is, megérkezésé után, a mint közelebből megismerték, nem örököszentek vele, sőt a hol lehetett, útjába állottak. Ennek oka első sorban a Comenius pártállásában keresendő, melyet ő az akkor szőnyegen levő egyházkerületi kérdésben elfoglalt. Comenius ugyanis azt a művét, melyet az angol egyházi szakadások és az ebből származó belviszályok hallatára írt és 1648-ban a londoni zsinat elé nyújtott, a magyar testvérek kérésére 1650-ben kinyomatta és elindulása előtt Magyarországra is megküldött, okulásra azoknak, a kik angol mintára a fennálló egyházi rendet zavarni és az egyház egységét bontogatni kezdték.¹⁵ Comenius e testvéri szövegében nem nyilatkozik egyik párt javára sem, nem itéli el egyiket sem, sőt mind a három kormányzati formának (independentismus, presbyterianismus, episcopalisimus) előnyeit és hiányait feltüntetvén, azt a véleményét fejezi ki, hogy bármelyik egyházkerületi forma jó, ha a visszaélések, melyek mind a háromnál előfordulhatnak, elkerülnek.¹⁶ Epen ez a közvetítő fellépés szült nagy visszatetszést a presbyterianusok táborában, különösen Bisterfeldet és Medgyesi Pált bántotta a lágyelműleg viselkedés, a kik mind a ketten határozott hívei voltak a presbyteri rendszernek. Bisterfeld, a mint elolvasta a művet, melyet Medgyesi Pál küldött meg neki, bosszankodva jegyezte meg, hogy szerzője mindenkiéket tetszeni akar, ugyanazért senkinek se tetszik s hogy az ilyen közönyösség a féltékenységnél szabad utat nyit.¹⁷ Még jobban felingerelte e váratlan beavatkozás Medgyesi Pált, a ki Zsigmond herceg javallatára épen abban az évben adta ki »Dialogus ecclesiastico-politicus« című munkáját, melyben a presbyteri rendszer helyességét párbeszédben, a szentírásból és a józan okosságból vett érvekkel igyekszik megbizonyítani.¹⁸ Midőn pedig hírt vette annak, hogy Comenius egy újabb művében: »Ad fratres presbyterianos« címen ismét belé avatkozott az egyházkerületi vitába és határozottan a presbyteri rendszer ellen foglalt állást: 1651 március 21-ről keltezve, ingerült hangon írt levélben vádolja őt be Zsigmond előtt.¹⁹ A levél elég érdekes a közlésre, már csak azért is, mert a Comenius és Medgyesi közti viszonyra élénk világot vet. Itt következik annak idevonatkozó része: »Ime csak most értem, hogy egy kis könyvet bocsátottak volna ki Comenius uram neve alatt: ad fratres presbyterianos, melyben expresse írják, hogy praesititisset ecclesiam quovis modo regi, quam per presbyterium. Tudom, hogy Nagyságodhoz küldött írásában is ilyen irreformata sententiaja vagyon ő kegyelmének. Nem fogunk így Nagyságos uram sokat nyerni abban az emberben, akárhová legyen latinítása, ha az lelki jó ügyeketben az igaz ref. religiónak kivánsága szerint így nagy kárt teszen. Most értem már, mi volt az oka, hogy azt az embert, míg nem látták, sokfelé nagy ki-

vánsággal várták s vitték, azután nagy hamar ismét megvettették. Nográdi²⁰ uram, ki nem rég jött le, nagy csudálkozással mondja, hogy csudálják oda fel a mi theologusaink, hogy azt az embert hozatta alá Nagyságod. Bezzeg e tudva, nem hogy commendálnunk, de inkább, modis omnibus, condemnálnunk kellett volna Nagyságot előtt, ha ugyan úgy vagyon a dolog. Im az, kinek legjobban kellett volna teljesíteni az Nagyságot munkás igyekezetét az isten dicsőségére, az akasztja meg s még pedig nagy költséggel vették meg Nagyságtokkal ezt a nagy kárt. Egyelőre az csak kezdete a többi gonoszoknak. Kár, hogy nem sincerus theologus az az ember. Hiszen Nagyságot sem teológiát tanítani hozatta, hogy nem hagy békét annak. Tudom, hogy már nekem adversariusomám leszen, mert ha kezembe akad a könyve, az én vékony tehetőségemből isten segítségével által, mindjárt meg igyekszem rá felélni. A művet, melyre e levelben »Ad fratres presbyterianos« címen hivatkozás van, úgy látszik, nem látta, ma sem ismeri senki sem. Maga Medgyesi is azt írja, hogy nem olvasta, tehát csak mende-monda vagy olyan ember itélete után indult el, aki az »Independentia« című művet csak felületesen olvasta át és félreértette. Ha volt is valaha ilyen, a Comenius szerzősége ellen szól az a körülmény, hogy a presbyteriumra vonatkozó részletek merőben ellenkezik a Comenius nézetével, melynek az »Independentia« című művében kifejezést ad.²¹ Így állván a dolog, tarthatatlan egyik érdemes tudósunknak az az állítása, hogy Comenius azért foglalt volna állást a presbyteri rendszer ellen s azért írta volna »Ad fratres presbyterianos« című művét, mert Tolnai D. Jánossal, a ki a vestibularis osztály tanítóságát nem akarta elvállalni, összejött.²² Ha be volna is bizonyítva, hogy az »Ad fratres presbyterianos« című mű nem csak létezik, hanem valósággal a Comenius tollából került ki; ha így kétségtelenül állana is előttünk, hogy egy tudós hírből alól ember meggyőződését oly rövid idő alatt megváltoztatta, még akkor is az az ok, melyre a fentebbi állítás építve van, ellenkezik a tényállással, a mennyiben, mint feljebb kimutattam, nem Tolnai D. János az igazgató-tanár, hanem Tolnai S. István, a diák volt az első osztály tanítója. Megengedjük, hogy Comenius nem értett teljesen egyet Tolnaival a presbyteri kormányzatra nézve, de felfogásuk nem is volt különböző annyira, hogy e miatt egymás ellenségeivé válhattak volna, mert hiszen Comenius nem azt állította, hogy a presbyteri kormányforma nem jó, hanem csak azt, hogy annak is lehetnek visszaélései. Valóban nincs adatunk arra, hogy az egymást kölcsönösen becslő két férfit közti viszony, különösen tanügyi kérdésekben, megzavarodott volna. Comenius a sárospataki tantervek közt Tolnai D. Jánost becslési legelőbbre. Nyilván bizonyos adatok ennek »Bucsbeszédben«, a hol neki mindjárt a fejedelemszony és Zsigmond herceg után, oly nagy elismeréssel adózik.²³

Szinyei Gerzson.

(Folyt. köv.)

¹⁵ Teljes címe a műnek: Independentia aeternarum confusionum origo. Spectamina venerabilis nationis synodi in nomine Christi Londini in Anglia congregatae, subjecta an 1648. In exemplum autem noxae a spreis fratibus conciliis foras data an. MDCLII. n. 8. r. A—F. = 5¹, iv = 42 számolatlan levél. Megvan a sárospataki főiskola könyvtárában. Tudommal egyetlen példány.

¹⁶ L. az idézett má 71. lapját. Az egész művet az amsterdami 1671-diki kiadás után bő kivonatban ismerteti Kvascsala ily című művében: J. A. Comenius, Sein Leben u. Schriften II. B. 301—4. I. Has. 6. Kvascsala: Comenius és Rákóczyak. Budapesti Szemle. 1889. évf.

¹⁷ L. Kvascsala: Comenius II. B. 329. l.

¹⁸ Kijött ez Bártfi 1650-ben. Ennek kivonata: Rövid tanítás a presbyteriumról avagy egyházi tanácsról. Sárospatak. 1653. Mind a kető megvan a sárospataki főiskola könyvtárában.

¹⁹ Erdélyi Prot. Közöny. 1877. évf. 3. l. Sillágyi S. közlése.

²⁰ Nográdi Mátyás érti, ki 1647—49-ig sárospataki tanár, azután debreceni felkés és tanár, végre 1660-tól nagy-bajomi felkés és 1661-től 1681-ig, haláláig, superintendens.

²¹ Has. 6. Kvascsala: Comenius és Rákóczyak. Budapesti Szemle 1889. évf. 117—118. l.

²² Has. 6. Sillágyi S.: Rákóczy Zs. 140. l.

²³ L. Primitiae laborum. 117—118. l.

NECROLOG.

SZAKAL LÁSZLÓ.
1828-1894.

Egy szelíd természetű, de annál tevékenyebb és hübb munkás dőlt ki a felső borsodi ev. ref. egyházmegyéi lelkészi karából. Szakal László, a borsodi ev. ref. egyházközségnek 36 éven át buzgó lelkipásztora mult hó 17-én adta vissza lelkét Istenének, a kitől volte azt.

Az a zajtalan csendes munkásság, melyben életidejének legnagyobb részét töltötte; az a szelíd, jóságos szeretet, melylyel hívei, lelkészárszói, s általában mindenki irányában viselkedett, bizonyára örökre feldehettetik marad azok előtt, a kik őt közelebbről ismerhették.

Született a boldogult Borsodmegyében, Sajó-Vadnán, 1828. április 19-én Szakal László esperes, helyettes superintendens és Vásárhellyi Mária szülötől. Elemi tanulmányait a bódvai hely. hittanulási népiskolában, — hová szülei az 1832-ik évben költöztek — kezdé meg. A derek szülők fioknak gondos nevelést óhajtottak adni, 1836-ban a még alig hat éves gyermeket a szépen virágzó miskolci lyceumba vitték, s itt tanult hat éven át, egészen 1842-ig. — 1842-ben a németnyelv elsajátítása végett tíz hónapig Szepes megyében, Holló-Lóny-niz községben tartózkodott; honnan visszajövet, még egy évet Miskolcon, az ugynevezett oratóriai osztályban töltött. — Miskolcon ez osztálylál megfuttatva a gimnáziumi tanfolyamot, 1844-ben a felsőbb tudományok hallgatására a sárospataki főiskolába ment, hol is a régi rendszer szerint hat és fél éven át a tantárgyakat kitűnő sikerrel tanulta. 1851. január 20-án az alma-máter kebeléből a sajó-szentszépi ref. fitanoda vezetésére vitétt ki, hol két éven keresztül, elvállalt fontos kötelességét szorgalmasan teljesítette. — 1853-ban a kápláni vizsgát letéve, segédlelkész a Kondón, 1853. május 18-án tartott egyházmegyei gyűlés által édes atyja, Szakal László esperes, s akkor már sajó-vámosi lelkész mellé rendeltetett. Sajó-Vámoson e minőségben öt évig szolgált s 1858-ban, a kiváló érdemű Olasz Samuel halálával megürült borsodi lelkészi hivatalra választott meg. — S azóta ez egyház kebelében működött mindaddig, míg nem a halál mult hó 17-én d. u. 1/4 órákor kiragadta kezéből az evangéliomot.

A felső borsodi egyházmegye korán felismerte a szorgalmas ifjú lelkipásztort tehetségét, több ízben kereste fel bizalmával. Mindjárt lelkészkedésének kezdetén, 1861-ben iskolai köriátogatóvá, 1865-ben pedig a Velezden tartott egyházmegyei gyűlésen — aljegyzőnek nevezetett ki; — az 1869-ik év november havában pedig egyházmegyei tanács-bíróvá választottott el, mely tisztében hét évig, 1876-ig kiváló buzgalommal foglalkodott. Ekkor azonban, részint már gyakori betegeskedése miatt, részint pedig azért, hogy a hivatal tisztességében mások is részesüljenek, véglegesen leköszönt, s azóta félre vonulva, csendes magányában töltötte napjait, főgondja lévén híveinek lelki építése, s az egyház anyagi ügyeinek rendezése s felvirágztatása.

Házassági életre, — talán mert jókor megérezte a testebe adatott tövis zsúráisait, a melyek miatt már életének delétől kezdve hetekig is ágyban kellett vesztegetnie — soha nem lépett.

Ama gyászos nagypénteken még kezébe vette a könyvek-könyvét, hogy hirdesse a megfeszített Jézust; de már az élet diadalát a halál felett nem prédikálhatta, mert régi kösvényes baja korághoz szegzte. Ettől fogva az életereje rohamosan kezdett fogyni, nap-nap után gyengült, mint az alvóféiben levő mécs világa, míg végre mult hó 17-én örökre kiszenvedett, hogy hosszú gyöttrődéseit kipihenje s örök nyugalmat találjon az ő Istenél, a kit szeretett.

A kihűlt hamvakat április 19-én, igen szép számmal összegyűlt lelkészárszainak, s híveinek áldaskívánatai között adtuk át az anyaföldnek. — Koporsója felett Balogh István, edelőnyi ref. lelkész tartott egészen jellemző s megható gyászbeszédet és imát; a sírnál pedig e sorok írója vett búcsút a boldogultól, mint szeretett főnökétől s kívánt áldást a kínok terhe alatt összerokadt nemes lélekre.

Halálát két testvérén, Szakal József bódvai ev. ref. lelkész és özv. Tóth Dániélnél kívüli, szép számú rokonság, a pásztor nélkül maradt nyáj és lelkészárszai gyászolják.

Lelképásztori áldásos munkáján felül emlékeztetésképpen név az elköltözött jó lélek úgy az ő szeretett egyházközségében, mint a felső borsodi egyházmegyeében több rendbeli hagyományai is. Végrendeletileg ugyanis úgy intézkedett, hogy a hátralekös papi tartozások — melyek tekintélytességre összegre rugnak, — a borsodi ev. ref. egyházat illetik. Ezenfelül a lelkészi hivatal részére 200 koronát, a felső borsodi ref. egyházmegye közigazgatási tőkéjének gyarapítására 400 koronát hagyott, s 800 koronás alapítványt tett egy Miskolcon tanuló felső borsodi ref. papján részére oly kikötéssel, hogy annak évi kamatait mindig a felső borsodi esperes itéjje oda a fejedemesebnek.

Nyugodjanak békében a hű pásztor hamvai s őrizze emléket a jók kegyelele!

Dakó Lajos.

h. lelkész.

IRODALOM.

* **„Az egyházi közigazgatás kézikönyve”** című, *Eötvös Károly Lajos* által írott s mint a címben is önérettel jelezve van, „ *nélkülözhetlen unmató*” műnek II. kötete még a mult év végén elhagyta a Hornyánszky Viktor nyomdáját s egy tépkémelléklettel küldetett szét, a mely még egyfelől kitűnően egészíti ki a magában is értékes művet, addig másfelől „ad oculos” tünteti fel a mai felekezeti viszonyokat s szótlanul is int, figyelmeztet a kényes pontokra, a veszedelemre, a kötelességekre. Maga a mű (II. k.) terjedelmére kisebb valamivel az elsőnél, de tartalmilag épen oly fontos és általános érdekű. Négy könyvre osztva az anyagot, az elsőben „*Történelmi áttekintés*” cím alatt ismerteti az állam és egyház viszonyait a középkorban, továbbá, hogy a reformáció milyen hatással volt az oktatásügyre s melyek s milyennek voltak a protestánsok első iskolái s az ellenreformáció mit tett az oktatás javára s milyen volt a felekezeti iskolák viszonya az államhoz az 1688. XXXVIII. t.-c. meghozataláig. A 2-ik könyvben a felekezeti népiskolákat, a 3-ikban a közép-, a 4-ikben a főiskolákat érdeklő törvények, rendeletek, intézmények, felügyelet, tanulmányi s vizsgálati rend stb. vannak felsorolva. A tudnivalóknak egész gazdag tárháza ez eme külön cím alatt: „*Felekezeti iskolajog*”, a mely címnek korlátozó határain nem tudott

azonban az író s illetőleg szerkesztő mindvégig belülről maradt, mert p. o. a királyi jogakadémiá tanulmányi és vizsgálati rendjét is közli (422—428. l.), a mellett is, hogy a királyi katolikus jogakadémiáról külön emlékezik (417—422.), igaz, hogy tanulmányi stb. rendjök felvétele nélkül. De ez nem fogyatkozása a műnek, hanem inkább teljességének elősegítője. Feltűnőbb az, hogy az író bizonyos helyi, vagy rokonszívi tekintetek vezérik műve összeállításánál. Nevezetesen a népoktatás címe alatt bemutatja a dunamelléki és erdélyi ev. ref. egyházkerületek szabályzatait s a középiskoláknál is különös tekintettel van Erdélyre és dunamellékre, a felső iskoláknál pedig tisztántúlra (közli a debreceni jogakadémia tanulmányrendjét); tisztáninnen és dunántúl pedig névleg nem szerepel a tartalomjegyzékben; noha p. o. a sárospataki főgimnázium, jog- és theol. akadémia a maga tanulmányi s fegyelmi szabályaival a többiekén is alapul szolgált s az egyetemes ev. ref. tanügyi bizottság is ezeket vette néha-néha alapul a tanulmányi rend stb. megalkotása közben (kivált a gimnáziumokra nézve!). Szándékos mellőzés eredménye-e az ilyen, vagy a dolog könnyvé végehez való vonzalom: — ezt nem kívánjuk eldönteni; érzékenykedni sem akarunk, még kevésbé követelőzni; de az elvlegre is minden elfogulatlan ember előtt különösen fog maradni, hogy p. o. a sárospataki főiskola névleg is csak egyetlen-egyszer fordult elő egy a *feloktatási iskola-jogot tárgyzó terjedelmes munkában s akkor is csupán 2 1/2 sorban*. — A népoktatási intézetek között kevés gondot fordít a tanító-kepző intézetekre és pedig egy a reformátusoknál, mint az ág. evangélikusoknál s teljességgel nem törődik az egyetemes ev. ref. tanügyi bizottsággal, a mely pedig egy időben — a míg a vezetőnek is ugy tetszett — szépen indult nagy feladatának megoldására s ha már ez nem érdemelt, mint haladékos különösebb figyelmet, akkor a konvent, mint iskolatitkos elnökségét külön cím alatt is tárgyalható lett volna. Az egész — különben gazdag tartalmú műből — hiányzik a mindent átható alkotó szellem; az egyes részletek nélkül minden nagyobb gond nélkül vannak egymás mellé rakva, úgy a mint következtek, átnevezés és kellő kihuzások nélkül. Így p. o., hogy csak egyet említsünk a 129. lapon, „*Népoktatási intézetek a reformátusoknál*” cím alatt azt is olvassuk, a mit itt nem kellene olvasnunk, hogy t. i. a debreceni zsinat *középiskoláiról* (gimnáziumok) és *főiskoláiról* (akadémiák, egyetem) is gondoskodni kívánt, holott pedig a 297. lapon külön kezd szólni az író a reformátusok középiskoláiról s a 450. lapon a főiskoláiról. A theol. akadémiákat nem érdemeltette az író külön s-ra, pedig a debreceni zsinat köznevelési és közokt. szervezete nyomán ezekről is lett volna mit mondania, annyival inkább mert az 1. kötetben, *lelkészképzés* (132 l.) cím alatt, szintén csak érinti e tárgyat. A fogyatkozása mellett is igazán hasznos utmutatóul szolgáló mű (II. k.) ára fűzve 3 frt, vászonkötésben 3 frt 50 kr. A külön térkép ára 2 frt. A ki egyszerre mindkét kötetet megrendeli, az a térképet ráadásul kapja.

* **Meszáros „Pál apostol”-ából** egy újabb, hármas füzet jelent meg (V—VII.) 9 ivnyi terjedelemben. Benne a Saul megtéréének mély pszichológiával rajzolt képe után Pált, az ő apostoli működését ismerteti az író egészen korinthusi fellépéséig. Mindenütt hivatkozik a legjobb forrásokra s azokkal ügyesen birkozik is, a mennyiben t. i. saját eltérő nézetének tisztázása ezt szükségessé teszi. — Az eleven, szinte szípközű előadás különös érdeket kölcsönöznek e műnek, a mely ez által is igen közel áll Pál apostolhoz. A füzet ára 1 frt 05 kr. A kik a biblia nagy alakja iránt nem vesz-

tették még el érzékeket, azok jó kedvvel és hasznosan forgathatják és tanulmányozhatják a Maszniky Pál apostolat, a melynek az a jó következménye is lehet, hogy tudós vita tamadhat felette.

* **Révész Kálmán két alkalmi műve.** Az egyiket a M. Prot. Irod. Társaság adta ki monografiai illetmény gyanánt címe „*Száz éves küzdelem a kassai református egyház megalakulásáról (1550—1650.)*”, a másikat a kassai egyháztanárs kiadása címe „*A kassai ref. egyház által, fennállása kétszázötvenedik évfordulójára 1894. márc. 25-én, huszét első napján tartott örömműnepségi emlékkönyve* (Kassa 1894). Amazt írta, ezt szerkesztette R. K., de mindkettővel egyaránt a kassai ref. egyház dícsőseséjéért szolgált a jelennek tanulságára. A „Sárospataki Lapok” régibb olvasói előtt nem ismeretlenek már a kassai ref. vagy helv. hitv. egyház régi küzdelmei. *Pajkoss Endre* volt kassai s. lelkész között e lapokban ivi tanulmányokat (külön is megjelentek) még 1886-ban. Részből ennek is felhasználásával, de önálló kutatással, levéltári közvetlen buvárkodással s a P. E. adatainak kiigazításával készítette R. K. a maga alkalmi művet értékes ajándékkul a kassai egyház nevezetes évfordulójára. Nincs jobb tanító mester a történelemlél. A kassai egyház a R. K. művéből megláthatja, hogy az elthez, a melyet annyira nehéz küzdelem árán biztosított magának, elvitatathatlan joga van s erőt is meríthet abból a saját igazaihoz való ragaszkodáshoz, a jövőendő nézve. Révész tud könnyedén, elevenen írni, van történetírói érzéke az anyag kifejtésére, a feleslegesek mellőzésére, a lényegesek kiemelésére. A ref. egyház, a mustar mag egy hatalmas város, egy előjogaira büszke r. katolikus, majd egy féltékeny és szenvedélyesen makaas lutheranus polgárság kerítésű között, ... bizony kemény talaj volt az a kassai arra, hogy benne terebélyes fáva nőhessen az Alvinciek, a Kötai Jakabok és Tállyai Jánosok vetése s bizony Rákóczy kellett ahoz, hogy a városal, a lutheranus elfoglaltsággal stb; birkozó ref. egyház fészket tudjon rakni a magyarság őrzött kerítéseken belül. De végre is fészket rakott s ha nem nőtt volna nagyra, hogy ágai alatt felső Magyarország reformátusai menedéket találtak volna, annak nem a reformátusok hibája, hanem a reactio gonosz erénye az oka. A 100 éves küzdelem történetéhez (1—82 l.) érdekes mellékletek vannak csatolva, így p. o. Alvinci Péter végrendelete 1634-ből; s a tisztáninnen ref. papság emlékezete 1635-ből (a kassai tanácsosz), gróf Pálffy Pál nádor levele 1649-ből (szintén a tanácsosz) és a ref. egyház megalakulást biztosító nádori okirat 1650-ből. Valamennyien értékes adalékok s a szöveg igazolására jelentékenyek. — Egy kép is díszíti a füzetet, a mely az I. Rákóczy Gy. fejedelem által ajándékozott szent edényeket tünteti fel. Örömmel jelezük meg, hogy R. K. ígértet tett e művében a kassai egyház történetének folytatására. A második helyen említett műben a címben jelzett ünnep előkészületei, lefolyása, az ünnepi beszédek, imák (*Révész* imája s egyházi beszéde Zsolt CXVIII. 15—24 felett), *Kenessey Béla* urvasorai agendája), a lapunkban már említett alkalmi emlék-kehely története, felírata, a lapunkban megjelent alkalmi óda Kovács Zsigmondtól s mellékletul a kassai egyház eddigi lelkészeinek s mostani előjáróságának névsora olvasható. Az ima s beszédek méltók az alkalomhoz s szintén értékes adalékok a kassai egyház történetéhez. — Az ünnepet a kassai ref. egyház szűk családí körben ünnepelte s olyan időben, a mikor a fungens papok nem segídezhettek az ünnepelő egyház lelkészeinek, innen van, hogy a budapesti ref. theol. akademi-

ának egyik pap tanára, a közkedveltségű *Kenessy B.* jutott a kisegítő szerepéhez. Az előbbi mű ára 80 kr; az utóbbi nines feljegyezve.

* **A „Vallás és Egyház”** címen havonként megjelenő prot. lapból, a melyet *Zorányi Jenő*, volt kolozsvári lelkész ez év elején indított meg és gondos utánlátással, kitűzött programjának megfelelően szerkeszt, már ö: szam van a közönség előtt. A legutóbbi Kosuthról emlékezik gyász keretben, fókéinttel a prot. egyház iránti érdemeire, majd „Változó viszonyok, örökös teendők” alatt az egyház belső építését sürgeti s elítéli azokat, a kik a belmissionak, evangelizációnak ellenségei s hivataluk tekintélyével fekszenek azoknak útjába (Irtá: Johannes presbyter). „*Az uracsora*” cím alatt *Dr. Tüdös István* mondja el e sakramentumunkról ápoló gondolatát s elítéli a rendenkívüli urvaszorátástát a betegeknek. „*Saul*” cím alatt egy bibliai jellemképet kezd valaki hollandból átültetni s a szokásos *iród. szemle és egyházi élet* címü rovatok és szerkesztői üzenetek zárják be a lapot. Ez utóbbiból megtudjuk, hogy a szerkesztő Tisza-Földváról is fentartja vállalatát, sőt reményli, hogy azokat sikerül még elevenebbé tennie, noha cöddig is anyagi áldozataival járt azok fentartása. Ugyancsak a szerk. üzenet sejteti, hogy a szerkesztő leleplezésekre van készen kolozsvári küzdelmeit illetőleg. Csak aztán az anyaszentegyház hasznát lássa a netaláni versenkezésnek!

* **A vallás, mint a politikai jogok gyakorlásának alapfeltétele.** — „**Dolgozatok a vallásszabadság kérdéséről**” Irtá: *Dr. Horváth Ödön*, azeperjesi jogakadémia dékánja. Eperjes Kösch Árpád könyvnyomdája. 1894.

Dr. Horváth Ödön neve és munkássága sokkal ismeretesebb e lapok olvasói előtt, hogy sem bemutatásra, vagy ajánlatra szorulna. Számos dolgozatából kitűnik, hogy különös előszeretettel foglalkozik aktuális politikai, társadalmi és tanügyi kérdésekkel, melyeket érdekes s legtöbbször új megvilágításban szokott előadni, felfogásának sajátossága, irányának ügyessége gyakorlott tollú s nagy olvasottságú írása vall, ki mint a jogbölcsészet alapos ismerője, szereti kutatni a jogi és politikai intézmények alap-okait, természetét, történeti fejlődését, kimutatni ezek hibáit, megjelölni a haladás útait, kitűzni az eszményeket, mint a melynek tüzetes elemzése éppen e tudományok képezi sajátos feladatát. Jelen dolgozatainak megírására is a szőnyegen levő egyházpolitikai kérdések készítették, melyeknek sokszoros összetételü anyagába a fejtegetés alapjául választott tárgyak is szorosan beletartoznak s ezeknek elméleti tisztázása, helyes megoldása, mindenesetre kiváló fontosságú most, midőn politikai életünk korszakot alkotó liberális intézményekkel lesz — talán rövid napok alatt — szebbé, gazdagabbá. A kellőleg még mindig meg nem világított tárgy megvalósítása maga mutatja, hogy szerző nem fél a controverziáktól, melyekben pedig az eligazodás nem történik minden nehézség nélkül s ha egyes részletek ellen lesznek is észrevételeink, meg kell adni, hogy feladatát sikerrel oldotta meg.

Első helyen említett s XIV fejezetre osztott művének alaponddalatát azon, a jogbölcsészet által postulált, s a modern politika által érvényre emelt liberális elv képezi, hogy a politikai jogok élvezetét függetlenül kell tenni a polgárok vallási meggyőződésétől, mert mindaddig — még ez be nem következik, a vallásszabadságról — a szó igazi értelmében — szólan a legnagyobb képtelenségek közé tartozik. A történeti adatok felhasználásánál kifejti, hogy hazánkban, hol a vallásszabadság megvalósítását eszközöl törvények csak az újabb jogalkotás eredménye, a politikai jogok gyakor-

lata még mindig rines a vallástól elvaszaltva, hogy szerző szavaít használjam: „a vallás a politikai jogok gyakorlatának alapfeltétele, noha mindenesetre elavult és indokolatlan alapfeltételt képezi.” Mig a külföldi államok jelentékeny részében e korlát már ledőlt, nálunk a vallás és politikai gyakorlatok különválasztásának határozott formulázását „a vallás szabad gyakorlatairól” szóló, tárgyalás alatt levő törvényjavaslatig nem találjuk.

Míve elején szerző szembe állítja az újabb közjogi íróknak e tárgyra vonatkozó nézetét, apostrofálja *Dr. Horváth János* csak nem rég megjelent művének idevágó, kétségtelenül ellentmondó állításait, melyek szintén ösztönöztek, hogy e kérdéssel behatóan foglalkozzék. Ezt követi a szabadságjogoknak s azok különböző nemének rövid ismertetése, mi azonban, mint általános természetű dolog, sokkal inkább egy tankönyvbe való, annyival inkább, mert ezen jogok csoportosítása a tudomány által eszközöltetvén, nem történik teljesen egyöntetűen, s ha a két jogkör határvonala és természete tisztán áll is előttünk, az osztályozásban mindig helye van az egyéni fellogásnak, mi a közjogi és politikai kézikönyvekben nyilván látható. Hogy a polgári jogok közül a vallásszabadság kimaradt (15 lap) ez csak tévedésből történt, mert annak nagyfotossága később részletesen van kiemelve. A politikai jogok természetéről adott közüdmösü részletnél sokkal érdekesebb, hogy szerző a feltételeket, melyekhez a politikai jogok gyakorlása fűződik — eredeti alapon — *előfeltétel, alapfeltétel, és járulékos feltételekre* osztja. Részünkről ez osztályozást nem helyesöljük, mert az erőltetett, sokkal természetesebbnek tartjuk azon követelményeket, melyekhez a politikai joggyakorlat kötetik, általánosokra és különökre osztani. Az állampolgárság öly magától értendő feltétele, hogy úgy-mođam sine qua nonja a politikai joggyakorlatnak, hogy miután minden ezen alapszik, ezen épül, inkább ezt tekinthetjük alapfeltételnek. Sokkal tisztábbnak tartjuk, ha azon követelményeket, melyek minden, vagy legalább legtöbb államban a politikai jogok élvezetére nézve fenállanak, így osztályozzuk: 1) A politikai jogok természetéből folyók. Ide jó az állampolgárság. 2) a történeti fejlődésből erédők, mint a vallás, a hol t. i. fennáll, s 3) a politikai eszelevisi képességre vonatkozók, mint a nemü conditióé, ideorvoszván a censust, mint a vagyonü és érteimü qualificatio megállapítását. Áttér ezután szerző a bevett vallások történeti ismertetésére, delevén az idevonatkozó nagyfotosságú miniszteri rendeletét, majd a jogtörténeti és magánjogi írók (Kelemen, Frank.) műveivel igazolt s azokból merített adatok alapján kimutatja, hogy míg régen csak a bevett valláshoz tartozók voltak ünnepelesen honfusithatók, addig az újabb állampolgársági és közjogi törvény valási szempontból nem tesz megszorítás, s ezt a honusítás alkalmával letendő eskünek fogadalommal való helyettesítésével is igazolja. Az V. és VIII fejezet művének legérdekesebb részét tartalmazza. Ezekben mutatja ki, hogy ha újabb törvényeink nagyobbra nem is említik a bevett valláshoz tartozás szükségét, de az 1867. 17 törv.-cik megalkotásából s különösen az 1848 V törv.-cik 2 §-ból önként foly az, hogy politikai jogokat csak a bevett és elismert vallás tagjai gyakorolnak s hogy ily értelemben a bevett vallás a hit-kényszert tartalmazza. Helyesen magyaráz a szerző, midőn a törvények e szavaít „törvényesen bevett, valláskülönbség nélküli” úgy értelemezi, hogy a bevett felekezetek tagjai közt — de csak azok közt — nem fog különbség tétetni. Hogy a főrendiház tagjai ma már az elismert izraelita felekezethez tartozók is lehetnek, ezt a gyakorlat bizonyítja, de ugyancsak ez bizonyítja, hogy a bevett vagy el-

ismert valláshoz-tartozás itt is szükséges. Művének utolsó része politikai természetű; a liberalizmusnak főleg hazai bajnokaiból vett idézetekkel (Deák, b. Eötvös) indokolja a vallás szabad gyakorlatáról szóló törvény szükségét, melyet mi is örömmel üdvözlünk, bár a *felkészültség* kimondását (elismervék, hogy ez is a szabadság követelménye) a hazai viszonyok közt ma még a politikai opportunitás szempontjából, nem látjuk üdvösnök, még bizonyos cautelek mellett sem.

Világos a mondottakból, hogy szerző nemcsak tisztán ismeri és átértette tárgyát, hanem hasznos munkát is végzett. Az országgyűlési beszédeknek, képviselőházi irományoknak, javaslatok indokolásának helyes és cél szerű felhasználását a katolikus felekezetre az új törvényben. IV. dolgozata, mely az »Országban is megjelent, Hinschius után a vallásszabadság konzekvenciáját adja elő, míg az V-ik a liberalizmus diadaláról beszél. Meggyőződhetünk ezekből, hogy szerző őszinte hiva a reformoknak, lelkesedik a recepcióért, és ledönteni azon vallási korlátokat, melyek a nemzeti egység megvalósulásának útját állják. Nem tudjuk azonban éhállgatni, hogy az ephemer értékű, alkalmi cikkek össze gyűjtésének csak akkor van mellyebb alapja és oka, ha azok valamely vezérszeretpet játszó államférfi, vagy nagyon kitűnő újságró (Kossuth, b. Kemény Zsigmond) tollából folynak, a subjectív politikai fellegások kádok gozásának s plane összegyűjtésnek szerény nevezetnek szerint legalább — csak ilyenkor van maradó érték. Kétségtelen azonban, hogy szerző tehetsége és szorgalma által méltán érdemi ki az elismerést, s midőn ezt számára jelen alkalommal is örömmel fejezzük ki, kívánjuk: maradjon továbbra is hű munkása a szabadelvű irányoknak és törekvéseknek.

Dr. Zsindely István.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A tisztánúlv. ev. ref. tanár-egyesület ez évi rendes közgyűlése,** mint értesülünk, aug. 23-án fogja megtartani Debreczenben. Ez a gyűlés alakuló gyűlése lesz az országos protestans tanáregyesületnek is, ha az egyesület alakulását óhajtó és szükségesnek tartó tanárok kellő számmal összejönnek. Erre előre is felhívjuk ev. ref. tanáraink figyelmét.

— **A vajáni ev. ref. egyház örömnépe.** Ez az ungmegyei egyházközség nem igen régen lett még anyaggyázza s évről-évre gyarapodik anyagilag, erkölcsileg. Szembetűnő haladásának kezdettől fogva a nép természetes jó szíve mellett az egyház vezetők voltak fő tényezők a legutóbbi időkig. Csakis bölcs, tevékeny s szigorú kötelességérzettől és aldozatkézségtől vértezett előjárósnak lehetett a kezdet nehézségeit lassan-lassan leküzdeni s a vajáni egyházat oda emelni, a hol állma. Temploma ugyanis műépítészeti szempontból tekintve is, messze földön páratlan. Lelkészlaka, iskolája az

utóbbi 15 év alatt a kor követelményei szerint szi lárdul építvék. Melleképiletei rendben, s ha idegen jó falai közé, lehetetlen, hogy a példányszerű épületek, a külső s belső jó rend meg ne lépje s keblében nyomot ne hagyjon. Mindezt az erős akarat, kitartó, nemes munka, buzgó hitélet hozta létre s tartja fenn. Néhány évvel ezelőtt a sok szent munkát betetőzendő elő állott egy *Erdélyi János* nevű egyháztag és 145 ft költséggel egy 5 változatú fisharmonium vasarolt az isteni tisztele emelése végett. Majd a fisharmonium kellemes zendülése vegyülve a gyülekezet korszerű éneklésével, arra ós tönzött többeket, hogy a ritka szépségű templomba egészen oda illő orgonát szerzeszenek, illetőleg erre alapot gyűjtsenek. Megindult tehát a mozgalom az általában szegénynek mondható nép között önként, távol minden indítványozástól és rábeszéléstől. Amerikába kiköltözött híveink közül vették kezükbe egynéhányan a gyűjtő ívet s alig másfél év leforgása alatt csupán ök, a távol világrészbőlkei verejtékkel szerzett keresményből 560 frtot küldöttek haza az orgonaaalpra. A méltanyosság megkívánna, hogy a buzgó adakozók neveit e helyen is megörökítenék, de az, hála Istennek hosszú névsor. Megelégszenek ök, ha csak általánosságban nyilvánítják is egyháznak haláját a nem lakzadó gyűjtésért, adakozásért. Örömmel nyilatkoztatjuk ki, hogy az adakozók között számos szomszéd községbeli s hazabeli Amerikában élő hitsorosunk is van; sőt még az Egyesült Államok polgárai közül is többen hoztak valasunk oltárára adozatot. A még hiányzó összeg idehaza egyházunk tagjainak önkéntes ajánlatai folytán gyűlt egybe. Április 20-án vette át szakértő beható megvizsgálás után egyházunk *Peppert Nándor és fia* szombathelyi orgonagyárosát a teljesen kész 8 szolami és 3 mellékváltozata művet, miután az minden tekintetben sikerültnek bizonyult. Közhasználatra való, unne pélyes átadása május 6-án történt meg. E nap, bár örömnépe volt egyházunknak, mindamellett lehetőleg házi körre szorítkozott. Semmi kiülpompa, semmi fényleni vágas. Csupán a jó eszelekedet s valasos kedély tiszta forrásából fel-felgyöngyözött örömkönyek csillogása árulta el — a Nagytiszteletű esepers úr szívet-leket megható alkalmi beszéde s az cnpek végzetével megszólalomlt orgona kellemes összhangjai alatt — az örömet, mely az ezrelmeket uralta. Valóban iyi lélekemelő, aldozatkézség szülte örömnépeknk csak ritkan lehetünk a mai realis világban tanni s boldognak érezhet magát az a hitközség, melyben ezek lsten diesőségére megtörtenek. Sokan, nagyon sokan megvalósíthatlan ideáink tartják azt, a mi a vajáni ev. ref. egyház keblében — hala az isteni gondviselésnek — az előjáróság faradhatlan munkálkodása folytán minden ténren elérte. Abrándszerűnek azt, hogy egy kicsiny adósság terhe alatt görbődő (templomépítésből felmaradt) egyház ágyszólván kevés számú híveinek aldozat kézségére utalva, nemcsak a *szükséges* kiadásait fedezhesse, tökéletatosannak nagy részét letörlessze, hanem a *hasznos és szép* dolgokra is oly tetemesen aldozoait hozzon, mint ezt egyházunk a legutóbbi 10—15 év alatt tevő s jelenleg közhasználatnak adatot orgonája felállításával bizonyítja. A ki enyire elcsigette, vezérelje s aldoja továbbra is a gyülekezetet s ennek istentől hivatott előjárót, hogy a szeretek lennének munkában megdicsőíthessék nevöket az idők végéig! *Lázár István.*

— **A debreceni országos tanszerkiállítás,** az általlunk már többször jelzett időben, f. évi augusztus 18-tól szept. 2-ig csakugyan meg fog tartatni, a mennyiben erre az engedélykömánya a kereskedelem- és közoktatásiügyi miniszter uraktól a kiállítás előkészítés nagybizottság

cinökségéhez lejtött. A közoktatásügyi miniszter felhívta a rendelkezés alatt álló m. kir. egyetem nyomda, az összes iskolák és tanműhelyek, valamint az orsz. tantermüzeum igazgatóságainak figyelmét ezen kiállításra s megengedte, hogy azon részt vehessenek, a kereskedelemügyi miniszter pedig a kiállítás befejezésével vissza szállított tárgyakat az államvasúton díjmentesen továbbítani rendelte s a beföldön a kiállítást illető ügyekben a bizottság s a kiállítók között, nem-ajánlott levelekre portómentességet engedélyezett. A leérkezett engedélyokmány alapján az előkészítő nagybizottság befejezte feladatát, s mult ápr. hó 28-án megtartotta utolsó ülését, melyen Csiky Lajos elnök részletes jelentést terjesztett elő a különböző bizottságok által eddig végzett munkáiról s az elért eredményről. Ezután megalkult a kiállítást rendező nagybizottság, mely is a kiállítás védnököül gr. Csaky Albin év. excellenciáját határozta felkérni, s elnököül megválasztotta dr. Berzevicsy Albert, gr. Dégenfeld József, Kiss Aron püspök, dr. Wolafka Nándor és Simonffy Imre urakat, kik közül a négy utolsó már szíves is volt ezen inkább tiszteletbelni elnöki állást elfogadni. A kiállítás tényleges igazgató-elnökei lesznek: Csiky Lajos, Eötvös Károly Lajos és Zádor Lajos, s ők általán a rendező nagybizottság kebeléből alakított három osztály: a bíráló, az intéző és a gazdasági osztályok élén. A debreceni főiskola saját helyiségeiben vesz részt, különböző gyűjteményeivel a kiállításon, s a tisztántúli ev. ref. egyházkerület közelebbi közgyűlése kívánatosnak mondta ki, hogy részt vegyene azon a kebelből összes középiskolák is.

— **Hangverseny Sárospatakon.** Az állami tanítóképzede ifjusága f. hó 19-én a városába nagy termében, az ifjusági zene-alap javára táncmulatsággal egybekötött hangversenyt fog tartani. Személyeje 1 frt, családjeje 2 frt. Előre felhívjuk erre a t. közönség figyelmét, mert céljaért és műsorozatának gazdagságáért is pártolásra méltó. Egyik szereplő lesz e hangverseny a sárospataki ref. leányokból és képezései ifjakból *Hódossy Béla* ének- és zenetanár által összeállított és már többszöri templomi szereplésében kitűnően bizonyult ügyes kar, a mely zene és phisharmonium kíséretével, Haydn »A négy évszak« című oratóriumának egy szép részletét fogja előadni, a mi nem közönséges mű élvezetet ígér.

— **Az ultramontanok öröme.** Régóta számlálgatták és gyűjtögettek a szavazatokat Zichy Nándor et consortes s mikor végre 7-ikén az összetoborzott főrendek a világ négy szele felől egyesbereglettek a múzeum dísztermében, az ultramontanokát elfogta a diadal maura és sajtóikuk elkezdett tombolni az isteni igazság szolgálatát fénves eredményének, a melyvel a Rómából és Bécsből sugalmazott reakció ajándékozta meg a magyar nemzetet. A »Magyar Állam« p. o. így lelkesedik: »kath. ügyünk győzelmé immár biztosítottak lévén tekinthető, felkerjük elvbarátainkat, hogy a polgári házasság bukása felett érzett közörmök kifejezésére már most tegyék meg az előkészületeket. Leghelyesebb volna az országban mindenütt egy napon, szombaton délután, Te Deummal hálát adni Istennek és hódoló táviratot küldeni koronás királyunknak, a magyar katholicizmus főpártonusának, a mivel a kormány és a szabadkőművesek által tervezett antidinasztikus tüntetéseket is ellensúlyozhatjuk. Ohajtandó volna, hogy ez este a kath. hívők ablakaikat kivilágítsák s a hol csak lehet, örömtűzeket gyújtsanak. — »Vetteitek-e szent-lehet?« — kérdjük az irással — avagy »azt sem tudjátok, hogy mi az a szent-lelek?«

— **A házassági jogról szóló törvényjavaslat tárgyalását a főrendiházban folyó hó 7-ikén kezdték meg,**

Szlávy József koronaőr előnöke alatt, s a negyedik napon 139 szóval 118 ellenében, tehát 21 szótöbbséggel elvetették. A főrendek szokatlan számmal gyűltek össze a tárgyalásra, a múzeum üléstermében. Eljötték még olyanok is, akik a most egyedül szükséges »nem« szócskánál többet nem igen értenek a magyar nyelvből; eljötték, hogy tiltakozzanak a nemzet általános ohajtása ellen. A bizottság nevében Czorda Bódog ajánlotta elfogadásra a javaslatot, mely a házasságot szilárdabb jogviszonyait egységesebbé fogja tenni, a nélkül, hogy az egyház jogkörét csorbítaná. A törvényjavaslathoz először *Vasary* hercegprímás szólott, kijelentvén, hogy azt, mivel az a kath. dogmával, mely a házasságot szentséggnek tekintí, melynek érvényessége felett az egyház dönt, merőben ellenkezik s a házasságot, mely eddig a kánonjogra volt fektetve, protestáns elvi alapokra akarja fektetni, el nem fogadhatja. A hercegprímás után *Gajdó* Salamon szólott fel, szívének egész meglevőlel üdvözlőlvén a törvényjavaslatot s erős érvekkel bizonyítva, hogy az sem kath. dogmába, sem kath. lelkiismeretbe, sem kath. jogokba nem ütközik. Végül annak a reményének adott kifejezést, hogy valamint a mult század végén lefolyt vallási küzdelmek végén az ország primása volt az első, a ki a háborgó kedélyeket lecsillapította, úgy most is a primás lesz az első, a ki a kedélyeket keresztényi szellemben meg fogja nyugtatni. Ezután *Nyilgyi* Deszö miniszter tartotta meg hatalmas beszédét, melyet azzal a kijelentéssel kezdett meg, hogy az állam soha sem adta ki kezéből a házassági viszony szabályozásához való jogát s azt ki nem is adhatja, mert valamint ez a föld, a melyen az állam nyugszik és azok az alattvalók, akik ezen a földön élnek, az állam szuverén hatalma alatt állanak, azon képen az övé a jog, hogy e polgárok jogviszonyait szabályozza. Ezután a hercegprímás állítását csafolta meg egyenként, kijelentvén, hogy egy javaslatot azért, mert egy vallás dogmájába ütközik elítélni nem lehet, mert az ilyen szempont lehetetlenne ténne minden reformot. Különb, hogy a kötelező forma hibéi kénszerint nem tartalmaz, azt a pápának az a rendelete is bizonyítja, melyben meghagyja azokban az országokban lakó hiveinek, melyekben a kötelező polgári házasság életbe van léptetve, hogy az egyházi áldás után a polgári hatóság előtt is kössék meg a házasságot. Ha a polgári házasság-kötésben dogmai sérelem volna, ezt az utasítást nem adhatta volna a pápa hiveinek. A maj. 8-iki ülés első szónoka *Branckovics* György szerb patriárka volt. A javaslatot el nem fogadhatja már csak azért sem, mert a gör. keleti egyház papjai házasságban élnek s ha a pap is polgári házasságot kötne, ez által hivi előt a házasság jellegét tanításával szemben kisebbitené. A következő szónok gr. *Széchenyi* Béla volt, a ki a rom. kath. papságnak tartott igen erős leckét. Figyelmeztetvén, hogy igaztársaival önmagá alatt találja megrendíteni a földet, mint ez megrendült a történelmen tanúsága szerint mindentűt, a hol a tudomány által a felvilágosodás terjedni kezdett. Beszédét a méltóságos főrendek szabadabb része olyan nagy éljenzéssel és tapssal jutalmazta, hogy az elnök szükségesnek tartotta megjegyezni, hogy a főrendház nem színház! Színtén nagy hatást ért el beszédével, *Hollán* Ernő, *Beöthy* Zsigmond, *Daruváry* Alajos s különösen gróf *Keglevics* István, a ki a főrendház reformját, sőt a két kamarás rendszer megszüntetését is szükségesnek tartja, már csak azért is, hogy az egyik kamara ne hiúthassa meg a másik határozatát, melyben a nemzet akarata jut kifejezésre. A javaslat ellen szólottak: *Máriássy* János volt lovassági tábornok, a ki szerint ebbe a szentségtelen harcba a »turini tanács« kergete a radi-

kálisokat, gr. Zay Miklós lutheránus főúr, Desseffy Aurél gr. Szécheny Antal és Mihajlovics Miklós. A május 9-iki ülésben Zichy Antal, Szász Károly püspök, Khuen Héderváry Károly horvátbái és Szontagh Pál emeltek szót a törvényjavaslat mellett, ellene pedig Schlauch Lőrinc és Román Miron beszéltek. Szász Károly beszédében arra hívta fel a katolikusokat, hogy a közérdek szempontjából tekintés a reformjavaslatokat s ne egyoldalú felekezeti felfogásból. Tekintés magukat a nemzet kiegészítő részeként, mint ahogy a protestánsok tették minden időben s ne felejtsek, hogy ők is előbb voltak magyarok s csak azután lettek katolikusok. Schlauch Lőrinc beszédében azt igyekezett bizonyítani, hogy az állam szilárdságának alapja a család tisztasága s a családot épen ezért nem szabad kiszakítani természetes talajából, a változatlan vallásból, mert ha az állam földjébe viték át, a sok változat nem fogja rendesen megbírni. Szilágyi Dezső szolait fel még az ülés végén, válaszolva mindazoknak a beszédére a kik a javaslat ellen tettek kifogást. A negyedik nap szónokai dr. Korányi Frigyes, Zelenka Pál ev. püspök és Wekerle miniszterelnök volt. Korányi és Zelenka rövid beszédet tartottak, de beszédöket élénk éjenzés kísérte, különösen Zelenkát, a ki a protestáns egyház állásponjtát tüntette fel nemes világításban, kifejezvéen, hogy a haza minden előtt. Különbön ökait akkor fogja — mint mondá — kifejezni, ha e javaslatot *másodsor fogja a főrendiház tárgyalni*. Wekerle határozottan kijelenté, hogy a kormány egy percre sem fog eltántorodni azoktól az elvektől, melyeket a javaslatban kifejtett, még ha a főrendek el nem fogadják is azt. Konstátálta azt is, hogy a főrendek vitáijából csak theologiai ellenzés világított ki, de komoly módot a mal tarthatatlan helyzetből való kibontakozásra senki sem próbált ajánlani. A szavazás végre megtörtént s eredménye a nagy közönségben általános megütözést keltett. Valószínű, hogy a javaslatot rövid idő alatt újra visszaküldi a képviselőház a főrendekhez. A javaslatot leginkább a grófok buktatták meg, mert a főrendek között a papokat kivéve, csak ezek között voltak többségben a *nemmel* szavazók, 67 szavazván *nemmel*, és csak 33 *igennel*.

— **A beregi ev. ref. egyházmegye** mult hó 24—25 napjain tartotta meg régóta halogatott közgyűlését a szokott helyen, Beregszászban. Különös vonzó erőt kölcsönzött a gyűlésnek az, hogy a sok ideig elhuzodott esperes-választási ügynek s az ebből támadt kellemetlenségeknek itt szakadt végük — legalább hivatalosan. A kerület — tudvalevőleg — megerősítette a választást s Nagy Sámuel h. esperes itt volt átadandó elnöki székét *Sütő Kálmánnak*, a most már törvényes esperesnek. Három tagú küldöttség hívta meg az új esperest, a kit *Uray*, a tars-elnök, a volt ellenfél, lovagiasan s elismerések között üdvözölt, a mit S. K. mint az egyházmegye régi híj főjegyzője s a többség bizalmának birtokosa bizony-bizony meg is érdemelt. A kölcsönös, egyetértő munkára felajánlott jobbot S. K. készséggel fogadta el és egy, a körülmények által teljesen igazolt valóban pápi, de egyúttal kormányférfiúi tehetségre való beszédben ajánlotta fel magát az egyházmegye szolgálatára. Az ő első vezérére is a »pax«, de nem olyan Vaszary-féle, hanem a mely a *szereket és igazságot* által munkálkodik. A bibliai szépségekben gazdag s egész szellemében és formájában szép programmbeszéd nagy hatással volt a gyűlés tagjaira, a kik magok is beleuntak a hosszú versengésbe, minden valószínűség szerint követni fogják vezérök elveit és egy akaratall egy-

bekötözöttlen fogják építeni a ref. egyház jövőjét azon az ingoványos területen, a hol az ellenség mindig kész összeszedni azokat a köveket, a miket a versengő hitfelek egymásra dobálnak és várat építeni e kövekből. A volt h. esperes érdemei jöknnyben örökítettéven, felbontattak a meg hiányzó világi tanácsbíróra érkezett szavazatok, a melyekből *Varga Sándor* megyei főjegyzés 26, Kuruc Lajos 14, id. Lónyay Sándor 11-et kaptak s mindhármán új szavazásra bocsáttak. Utóbbi — mint halljuk — kérte a nevét a választandók közül kihagyani. Egyházmegyei pénztárnokká *Bary Sándor* lett megválasztva, a kinek erélyéhez szintén szép remények fűződnek. A zsinati törvények kihirdettetvéen, az ezek által követelt berendezkedés megtörtént. Az első nap ebédet *Uray Imre* gondnok adott 60 terítéssel. Az Istennek mindent jóra vezrlő lelke nyugodjék meg a beregi egyházmegyeinek építésre hivatott tényezőin, nagyjain és kicsinyein!

— **Örömünnep.** *Páza Sándor*, sárospataki gör. kath. lelkész, zemplénvármegyei főesperes, technicvölgyi címzetes prépost, utóbbi kitüntetések alkalmából, folyó hó 10-én, a városáza nagyteremben, fényes és népes ebédet adott, a melyen a különböző felekezetek lelkészei, a megye és város hivatalos képviselői, a főiskola több tanára vett részt és kívánt a kitüntetének, érdemeinek megfelelő további szerencsét, méltánylást és hosszú életet. Elismeréssel jegyezték fel, hogy több évtizedes sárospataki lelkészkedése alatt állandó békeben éit a különböző felekezetekkel s elkeresztelési s térítési hajlamok soha nem hájzolták a mátyr-korona dicsősége után, mint némely másokat. Ebben a jó szellemében tartsa meg a gondviselés, az ő egyszerű hivenek és egyházmegyéjének hú pátronusául még sokáig! — *Bede Imre* h. szoboszlói (elsőb p. ladányi, majd szódvái, tetélini) tanító mult hó 15-én töltötte be tanítószolgálat 50-ik esztendejét s 29-én ünnepelte őt az egyház, a kartársak és a tanítványok serege. Az egyház egy arany serleget, tanítványi írószközöket adott neki, hosszú fíradalmainak elismerésül, 50 évknek csekély jutalmául és sok szóbeli dicséretet. Az Isten vezérelje még tovább a nemes munka göröngyös útjain!

SZERKESZTŐI ÜZENETEK

B. L. A könyv megérkezett s kiadtam. Igyezküdni vele. A levelet elküldtem. — **P. M.** Már ki volt szedve, de egy sűrűsöggel mia: félre kellett tennünk. — **N. I.** Az adatok szerzése végett firt levelemet kapta-e lesz-e kívánt eredmény? — **H. N. I.** Igyezküsz megtenni mindene lehetöt, dehat a jó segítségére — bizony — nagy szükség van. Egyebekben is számítnak retek! — **D. J.** Még eddig nem jutott idő a bővebb ismertetésre, de már marad el. Több eféle adósság is nyomja fejünknek, s majd csak lemorozoljuk csendesen. Az igen gyors kritika nem mindig válik be. — **Cs. G.** A levél elment végre. Nem én vagyok az oka, hogy a terv nem sikerül. Szeptemberben talán jobb idő lesz az expedicióra, most igen közel van már a számadás s minden pere beeres. A jelzett dolgozatot szívesen várom. — **L. J.** Másiként nem lehetett — **R. Gy.** A tervezett új sorsa gyanus, mert az a sokunkra néve kívánatos ünnepely belesik a legszorgosabb iskolai időszakba. — **Cs. I.** A mik régebben megírtattak, a mi tanulságunkra írtattak meg, nemde!

Lapunk jelen számához van mellékeve Mayfarth Ph. és Tsa gazdasági pégyárosok árjegyzéke a Syphonia elnevezésű szőlőszössz és növény permetszőjéről. Ajánljuk t. olvasóink figyelmébe.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Részletből bérletdíj 30 kr.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFOŊN. —

TARTALOM: »Báró Vay Miklós.« *Raddcsi György.* — »Báró Vay Miklós cinöki beszéde.« — »Szász Károly püspök gyászbeszéde.« — »Kun Bertalan püspök imája báró Vay Miklós koporsójánál.« — »Vattay István a. szolcsei lelkész beszéde.« — »Mitrovics Gyula, sárospataki közigazgató beszéde.« — »Báró Vay Miklós halálára.« *Szuhay Benedek.* — »A sárospataki főiskola jöltevői a Vay családból.« *Szinyei Gerzson.* »A temetés és részvétnyilatkozatok.« *Buzsák János.* — »Vegyes közlemények.«

BÁRÓ VAY MIKLÓS.

Reszkető ajkai még áldást rebegtek ama *másiknak* égbe röppenő szelleme után. Szíve még boldogan dobbant meg hálás nemzetének zokogó dajára, a melylyel az büszkén köszöntött hazatért fiának drága hamvait. Fáradt lelkét — az Ocean hajójának ezt a tépet vitorláját — még a révpárnál is meg-meglebegettette a honfűi delkesedés fujalma. Még nem idegenkedett betekinteni abba a fergetegbe sem, a mit az egyenetlenkedő fiak készítenek a gyermekeit egyenlően szeretni akaró édes anyja ellen, — hogy ott, a sötétben, mint annyiszor már, engesztelő szívárványná legyen . . . De az a szerető isten, a ki kézen fogva hordozta egy hosszú élet választó útján, megkímélte, megmentette Őt egy kínos látás kellemetlenségeitől s elaltatta örök remény-ségre, örök jutalomra.

Br. Vay Miklós f. hó 14-ikének hajnalán visszaadta lelkét istenének s testét a földnek, melyből vétetett.

Oh milyen nagy üresség maradt utána! . . .

A bibliai terebélyes fa volt: „magas, nagy és erős, a mely felhat vala az égig és annak látása kihát vala a föld hatáiraig. Az ágai szépek, gyümölcse sok; árnyékában sokan meghúzódnak vala és élnek vala az ő gyümölcseiből“.

Az volt bizonynyal! És most, a mikor meg kelle értnünk, hogy a „Vigyázó“-nak az „Égi Szent“-nek szavára kivágotott: avagy elfojthatnók-e ajkainkon a próféta panaszát: „*Sír az én szemem s pilláimról könyek folydogálnak, mert messze távozott tőlem a vigasztaló, a ki megvigasztalna engem. Igen megpróbált engemet az Úr!*“

A család koronájának ragyogó díszét, a király egyik rendíthetlen hűségű, bölcs tanácsosát; a haza egyik kipróbált s válságos idők által igazolt vezérért; a tudomány, művészet egyik legbőkezőbb pártfogóját; a magyar protestáns s közelebről az ev. református egyház és a sárospataki főiskola legfőbb büszkeségét, fejét, koronáját, támaszát, borús napjainak biztató fényét, szövetnekét vesztette és siratja benne.

Nem kevélykedünk fájdalomunkkal, nem formálunk kivételes jogot a siralomhoz; de ha szemünk könnyhullatások patakjává változnék is, mint egykor a hazája romlását sirató prófétái; ha szívünk örök hallelujával ömledzene is: akkor sem tudnók eléggé meghálálni mi — magyar reformátusok — a gondviselésnek azt az ingyen-kegyelmét, a melylyel elküldte nekünk br. Vay Miklóst, hogy legyen itt közöttünk a „Szóvetségnek követe“, a ki megegyengesse az Urnak útait és vezérelje népét az igéret országa felé.

Tekintsünk csak vissza koporsójától hosszú életének dús folyására! Figyeljük csak meg lelkének mozdulatait s lehetetlen mindjárt nem éreznünk, hogy milyen nagy jót cselekedett velünk

az Úr, a mikor még ifjú korának üde erejével és teljes fogékonyágával oda állította Őt a református egyház egy-egy kisebb hajíójára, hogy megpróbáltatván, többre és többre bizassék azután!

Tudjuk, hálával tudjuk, hogy hűnek találattak. A szolgálatot nem esékélylette, rangtársainak virágos utait, kábító élvezeteit nem irigyelte s nem epekedett azok után az Úr ígájának terhei alól. A dunamelléki egyházkerület s az alsó-zepléni egyházmegye tanácsbírói székeiben — hová kezdetben szólították; — az igénytelen kálvinista papok társaságában épügy, mint a tállyai egyház egyszerű presbiteri között (1823) sohasem féltette koronájának fényét, sőt boldognak érezte magát szerény hivatali körében, mert éles tekintete a keveset mutató felszín alatt a lényegget kereste és találta meg. Neki azok a szegény kálvinista papok az apostolok utódai, az együgyű presbiterék azok tanítványai voltak s egyútt a szabadság és szeretet örök evangéliomának képviselői.

Nem késlekedünk kimondani, hogy az ifjú br. *Vay Miklós* jóvendőjére, gondolkozásának irányítására, ember- és szabadságszeretetének izmosítására — az apai, anyai és nevelői jótékony hatáson felül — az ő korai egyházi hivataloskodása elhatározó befolyást gyakorolt; nem mintha fényt kölcsönzött volna nevének, hanem azért, mert tágabb látkör nyílt szemei előtt s a kötelesség zöld asztalánál jókori alkalmakhoz jutott szárnyainak kibontására.

Az idő méhe meg volt terhesdede. A ki szándékosan nem hűnyta be szemét, látnia kellett, hogy a 18-ik század által felvetett nagy feladatok megoldatásukat követelik a 19-ik századtól s hogy az elmaradhatatlan új alakulásokban a protestantizmus lelkének kell hódítólág előre nyomulnia. A több jog, több igazság, a kisebb különbség, a nagyobb emberszeretet csirázásának várakozás-teljes időszakában s az isten kegyelméből való zsarnokok szeszélyei ellen való küzdelemhez kitünő iskola volt a prot. egyház hű szolgálata.

S hogy az volt valóban, fényesen igazolja az ifjú br. *Vay* gyors haladása a közvélemény szeretetében, a mely mintegy leborult előtte és emelte vállain a magasba, mint kegyencét, fel szinte a trónig. Szülőmegyéje — Zeplén — járt elől a nagyreményű ifjú előtt való hódolatban, majdnem hihetetlen hamarsággal emelve őt a hivatali székeken fel az alispánságig (1827) s az országgyűlési követségig (1830), a mely őt meg új alkalmommá vált a deli ifjú és immár országos hírű szónok tehetségeinek meghaszánálására.

Jellemző a boldogúltra s az maradt örökre, hogy őt a közvéleménynek leghízselgőbb nyilvánulásai sem szakították el azoktól az egyszerű köröktől, a melyekben a magasabb embernek becsülésében megizmosodott. Sőt inkább! 1838-ban már ott áll a Szathmárvárosi egyház és gimnázium élén, mint főgondnok s egyre mélyebben merül hálóját a Bethesda tavába s a szoros értelemben vett egyházi ügyek mellett tanulmányai körébe vonja a prot. iskolák feladatát s meggyőződik — s e meggyőződésében meg is marad véglehelletéig — hogy a prot. egyházak ereje az iskolákban rejlik s ez az az alap, a melyen egyedül állhat biztosan a jövő egyháza.

Mert lábait nyomán mindenütt áldás mutatkozott s mert nevének ígézete maga is nyereség volt már egy-egy országos ügy jóvendőjére nézve: alig hagyták őt egy-egy újabb hivatalában megpihenni. 1840-ben már a debreceni főiskola hódította el magának, hogy mint főgondnokát 800.000 református nevében szerhesse és tisztelhesse. Székfoglalója új irányba terelte a főiskola lassan haladó hajóját s oly lökést adott annak, hogy az a br. *Vay* kormánya alatt vígan kezdett előre haladni a megdagadt hullámok felett. Nem ő az oka, hogy a megindult reformok nem juthattak befejeződésre. Az idő lelke más terekre kényszerítette a jó honfiakat, a nemzetet a politikai eszmék ejtették rabul s majd a felekezeti egyenjogúság vagy legalább kisebb egyenlőtenség után való lelkesedés árja vitte, sodorta előre (1843—1848); a csendes, békés, nyugodt alkotásokról egyelőre le kellett mondani.

Br. *Vay* e lázas és ígérates időkben állandóan ott küzdött a legelsőik sorában s nemcsak a reformált egyházat kötelezte le örök hálára a szabad eszmék nemes, de sohasem kihívó vagy épen sértő védelmezésében, hanem összes rendtársai s az egész nemzet leborultak lelki fensége, eszméinek igazsága, szívének nagysága és munkásságának fényes sikerei előtt. 1844-ben már ott áll a koronaórá méltóságban, mint felekezetének e kitüntetésre legérdemesebb fia s kortársai jegyzőkönyvben is megörökítették iránta érzett hálájukat. 1846-ban elfojtotta a galíciai pörlázadást, s V. Ferdinánd a Szent István-rend középkeresztjével tüntette ki: a következő évben pedig a leendő nádort, István főherceget kísérte végig az országon, tehát módjában volt jótékony befolyását a trón közelében is érvényesíteni. Hogy ily magasban, ha nem tehetett is meg mindent az általa forrón szeretett protestantizmusért, a mint szíve ösztönözte, de hogy sok félreértést el tudott osztatni, sok igaztalan vádat visszaütasítani, abban az ellenségnek is alig lehetne kételkednie, mert a mellett a fejlődő események is fényesen bizonyítanak.

Ott volt az 1848-iki törvények születésénél, a melyeknek vallásügyi része ma is papiroson álló ígéret. Ott volt Erdélyben az események bonyolultakor, mint kir. biztos s tiszta lelke, trón iránti hűsége nem bírta soha megérteni, hogy a lázadók által kiontott ártatlan vér a trón ellen is boszúért kiálthatna fel az égbe. Miniszter-, sőt miniszterelnök-jelölt volt a 2-ik miniszteriumban, kormányzó-jelölt 1850-ben, de e bizalmat jelkének egész felháborodásával utasította vissza, a minek az lett a szomorú, de Vaynkra nézve felmagasztaló következménye, hogy három évi huza-vona után kötél-halálra ítéltetett s vagyonára rátette gyűlöletes kezét a hatalom. A fiatal s félrevezetett király megkegyelmezett ugyan a hű alattvalónak, de a börtön levegőjét meg kelle ízlelnie még a kegyelem mellett is s birtokai csak a fiai számára adattak vissza.

Honfíú fájdalom az ötvenes évek ború között Őt is, mint annyi más nagyot és igazt, félrevonultságra kárhóztatta s csendes szemléletésre kényszerítette. Hite azonban nem hagyta el soha a dolgok jobbra fordúlta iránt. Bizott az igazság istenének győzedelmében, az eszmék ellen-állhatatlan hódításában s meg volt győződve, hogy az új idők fényének ismét csak onnan kell kipattannia, a hol annak örök-törvényű forrása van: a protestáns egyház védbástyái közül. Ugy történt, hiszen mindenki tudja! . . . Az 1859-iki nyílt parancs, a mely halálos döféssel akarta lesújtani a magát soha meg nem alázó protestáns egyházat, már készen találtá ennek leghevibb fiait s köztök — természetesen — a boldogulát is. A tiszánineni ref. egyházkerület nov. 15-iki rendkívüli gyűlésén — a mely merész tiltakozás volt a protestáns egyház megtámadtatása ellen, — ott volt *br. Vay Miklós* is és felemelte szíveig ható szavát s önkéntelenül is vezérévé lett az igazait kereső protestáns egyháznak, hogy aztán mindhaláláig az is maradjon.

Valóban! Az a szövetség, a mely 1859 nov. 15-én közte és a tiszánineni ref. egyházkerület között az eszmék, elvek rokonságánál fogva kötöttet, s később nyilvánosan is megpecsételtetett — egy egész szép életre és hosszú, dicsőséges küzdelmekre szólott még, hála érte az örök igazság istenének!

1859-ben ott jár már, mint a testvéregyházkerületek vezére, a Bécsbe siető bizottság előtt s beszélő igazságszolgáltatás volt múltja tisztasága s a trón körül sereglik igazságtalansága mellett, hogy az engesztelődésre hajló-fejedelem látni és hallani kívánta legalább azt az egyet a sok közül, a kit — a sudgósok kedvéért — olyan kemény megpróbáltatásokra kényszerített. A magyar nemzet ellenségei egy kis időre győztek ugyan még a király jó szívének hajlama felett; de a történelem logikája úgy hajtogatta az események árját s a protestantismus bátorsága úgy feszítette az elfojtott, de újra feltámadt lelkesedés vitorláját, hogy a hatalom képviselőinek nem volt többé merészségük oda feküdni az áradat elé s 1860 május elsején a fejedelmi leirat sem volt képes többé útját állani annak, hogy a tiszánineni egyházkerület hozzá fogjon a szervezkedés művéhez, s *Vay Miklós* bárót a tiszántúli kerületől saját főgondnokául hódítsa el.

E pillanattól *Vay Miklós* báró a hazai ref. egyház egyetemének vezére lett, de mégis kiváltképen a tiszánineni egyházkerületnek és a sárospataki főiskolának. Mint közös vezér kieszközölte tekintélyének roppant súlyával s a politikai eseményeknek kedvező alakulása mellett, a patens visszavételét s a prot. egyház törvényes jogainak legfelsőbb elismerését. 1860-ban a nemzet jobb-jainak tüntető lelkesedése mellett megtartotta s illetőleg vezette a sárospataki főiskola 300-ados fennállásának emlékünnepe s ezentúl szívének egész szerelmével, tapasztalatainak teljes gazdagságával élt és munkát a tiszánineni kerület és a sárospataki főiskola felvirágzásán, követven egyik nagy ősenek, *Vay Józsefnek* felséges példáját.

A fejedelmi kegynek bármely szédítő nyilatkozata, kitüntetéseinek egész hosszú sora sem volt képes őt eltántorítani, vagy csak megkérdeltni is a ref. egyház érdekeinek szolgálatában. Vele s általa — mélységes halával jegyezzük fel — új időszak nyílt a sárospataki főiskola történetében. Egész külső és belső képe megújódott — akárcsak a teremtő „legyen” szavára. Tanrendszere hozzásimult az új idők szelleméhez, tanárai megszorodtak, tanszakai megbővültek, egész szellemében ott lüktetett a haladás lelke, elannyira ott, hogy ez a Vay-vezette főiskola sok tekintetben előjárt és irigylés tárgya volt a hasonnemű tanintézetek előtt. Olvasgassatok csak a tiszánineni kerület jegyzőkönyveit s ezekben a *br. Vay Miklós* gyűlésnyitó beszédeit* s legott megalakul lkekettekben a prot. kormányzó eszményi képe! . . .

Nem fény volt, a mely kápráztat és vakít, de meleg, a mely éltet és eső, a mely tényé-
szetet ébreszt. Nem uralkodni akart, hanem tanácsolni; nem munkára nógatni csupán, hanem példát
is adni a kötelesség teljesítésében. E tulajdonaiban rejlett kormányzásának roppant sikere. Ugy tet-

* Egyet bemutatunk lapunknak e szomorúan alkalmi számában.

szik nekünk, hogy ha a Vay lelke meg bírja tartani a késő években is teljes rugékonyságát, a sárospataki főiskola bölcsészeti szaka ma már ki van egészítve s a hazai ev. ref. egyház nem hurcoltatik új és költséges feladatok elé!

Mint elnök annyi finom tapintatot, annyi lebilincselő figyelmet s bölcseséget és olyan szeretetre méltó erélyt tudott kifejteni, hogy az ő jelenléte mindenkor elegendő volt arra, hogy a tanácskozásban vagy az elvek harcában is — hivatalos szabályok nélkül is — mindenek ékesen és szép rendben folyjanak. A ki látta Őt valaha ilyen szerepében, annak élni fog emlékezetében örökre az elnökök ideálja.

A változott viszonyok s a multak sötét tapasztalatai úgy hozták magukkal, hogy a ref. egyházak egy nagy egészzé tömörüljenek s az őket közösen fenyegető veszedelmek ellen közös intézményekben szervezkedjenek. Az egyesülés eszméjének is *br. Vay Miklós* volt egyik leglelkesebb támogatója s egyéniségének varázsa kétségtelenül sokat tett arra, hogy az a szűkebb körű *unio* megtörténjék s konventben és zsinaton ne legyen többé válszafal köztünk a Királyhágó bércé.

Mikor az egyetemes konvent, hosszú előkészítés után, megalakult, Ő lett annak egyik elnöke s mint ilyen, most már az egyetemes ref. egyház szívében is Ő tartotta kezét s Ő vezette — egyikül — a közös hajó kormányrúdját csaknem haláláig.

Mint ilyennek nemcsak az volt törekvése, hogy a kerületek testvéri viszonya áldássá váljék a szorongatott ref. egyház szétszórt tagjaira, hanem az is, hogy a ref. tanügy közös vezérlet alá jutva, az új idők követeléseit külső kényszer nélkül, magunk valósítsuk meg tanintézetek körében. Nem vezetett, hanem vezetni akart a konvent által s fájt neki, hogy noha ez az egyetemes képviselet sok sebünkre hatott balzsam gyanánt, az iskolák életére nem bírta megszerezni a törvény által számára biztosított befolyást.

Mint az alkotmányos fejlődés híve s a modern állam eszméjének barátja, nem vonakodott megnyitni az államhatalom előtt iskoláinkat a törvényszabta szigorú határig; de inkább szerette, ha mi tudunk gondolatokkal járulni a tanügy fejlesztéséhez, mint ha kölcsönért kelle folyamodnunk. Az volt eszménye, hogy „a protestantizmus többé nem vallásfelekezeti, hanem társadalmi életel” s ez eszménye magaslátán nem tudott kibékülni a dogmás elfogultsággal, mert ez útját állta annak, hogy a protestantizmus mint termékenyítő erő átjárja a társadalom rétegeit — és pedig első sorban az iskolák csatornáin. Ez az eszménye békítette őt ki a prot. egyházak főrendi képviseltesével is, s az ő személyes érdemeiért békült ki végre azzal a tisztáninneri egyházkerület is.

Hosszú, dicsőséges pályafutásán sokat megért, a mi új meg új erőforrás volt neki a további reményre, a további munkára. Megérte fejedelmének és nemzetének kibékülését (1867); meg saját 50 éves egyházi hivataloskodásának jubileumát (1873), meg a ref. egyház zsinati munkálkodását; meg a domesztika megalakulását, a melyért saját édes gyermeke olyan hiában lelkesedett még 1858-ban; meg a két prot. egyháznak legalább az irodalmi törekvésekben való egyesülését s az 1790/91-dik XXVI. törvénycikkek százados ünnepét. Látta nemzetét, egyházát a haladás kívánatos útján s feltámadni a lelkesítő özvegyek és árvák remény-csillagát a gyám-intézet tervezetében s ha visszatekintett a dicsőséggel megfutott hosszú úton s az új szélein nyíló virágokon s a jó földre hullott mag hatvan és százannyi gyümölcsén: az üdvözültek örömeivel mondhatta el: „Nem éltem hiába; elvégeztem a munkát a melyet reám bízál, Uram!”

Óh mennyi eszmét, pénzt, munkát, időt hordott Ő a ref. egyház és a haza oltárára: — még elgondolni is szédületes! . . . Nincs egyetlen nezetesebb mozdulata a magyar reformált egyház újabkori életének, a melyhez Ő egy, vagy más tekintetben hozzá ne járult volna s nem csupán erkölcsi támogatással, mint sokan; hanem törődéssel, fáradsággal, százakkal, ezrekkel, a mint a szükség követelte s az ő — állásához s nagy szívéhez képest szerény — anyagi viszonyai engedték. És milyen gyönyörűséggel élt a folytonos önfeláldozásban és mennyire nem szégyellette soha, sőt dicsőségének tartotta az Ur útának terhet!

Magyar prot. egyháznagyok! „A szükség embere” összerokadt saját szép és ékes koronája alatt; de a szükség még mindig meg van. . . . Óh jöjjetek velünk a zsolcai sírboltba helyezett koporsóhoz és nyissuk fel azt és sirjunk és lelkesedjünk s lelkesedvén reménykedjünk, hogy a *Vay Miklós* fenséges példája élni fog köztünk örökké. Jöjj te egész ev. ref. egyház, jöjjetek ti ref. intézetek s ti ref. árvák, özvegyek, a kiket és a melyeket olyan nagy szeretettel szeretett és mondjátok velünk ti is: „Áldott, a ki jött az Úrnak nevében!” És te édes hazánk, az ő imádkozott hazája, zengd vissza a ref. egyház hálaszózatára: *mindörökre áldott!*

B. Vay Miklós elnöki beszéde.

— 1874 szept. 20. —

Főtiszteletű egyházkerületi közgyűlés!

Méltóztatnak kegyesen megengedni, hogy mielőtt e jelen gyűlésre kitűzött ügyek s nevezetesen a tanügyi kérdések tárgyalásához kezdenék, bevezetűsül s általános tájékoztatásul néhány észrevételt kockáztathassak. Határozni azok fölött kétségtelenül a t. közgyűlés fog szokott bölcsessége szerint, de nem veszi tölem rossz néven, ha én is elmondom ily fontos tárgyra nézve azokat, melyek benső meggyőződésemet képezik, s mint eddig, úgy ma s jövőre is határozatlan körvonalozzák az általam elfogadott s inentűl is megtartandó álláspontot. Most lésszen azon kérdés megfeszítése: mily állást foglaljon el a protestáns egyház a tanügyi kérdésekben, mi nemcsak minden egyes gondolkozó protestánt, nemcsak egyházkerületünket, hanem az egész magyar protestánsizmust közvetlenül érdekel. Pedig épen e kérdés az, a mely fölött a nézetek oly igen elágaznak.

Hiszem, hogy velem együtt önök is mélyen érzik a felelősség azon komoly súlyát, mely vállunkra nehezedik akkor, midőn önkormányzatunk elveihöz hűvek maradvány, úgy kell eljárunk, hogy eljárásunk se a protestánsizmus igaz érdekeit ne sértsé, se recimintáira helyes okot ne szolgáltatasson, ma, midőn a protestáns nevezet az ultramontánizmussal együtt kezd emlegetetni.

A mint a közművelődés fokról-fokra előbbre halad, a társadalmi követései is más-más alakban fordulnak a vallásos társulatokhoz. A mely vallásos társulat ezen követései iránt teljesen közönyös marad, az létezhetik még mint elszigetelt secta, de mint társadalmi tényező nem vehet többé jelentékeny szerepet. Hogy a protestánsizmus hivatását ily szempontból fogja föl, az több mint érdeke, mert humanistikussá költösz.

Tagadani nem lehet, hogy az emberiség haladására minden téren nagy léptekkel siet előre, az ujkori eszmék és találmányok ereje és sikere nagy hősiasságot tesz, de azt sem lehet tagadni, hogy a civilizáció árja sok iszapot hord magával, és a forrongó eszmék nem találva meg egyszermind szilárd alaktáikaikat, ottan-ottan szétrombantó hatást gyakorolhatnak a társadalom lételelapjaira. Ezek ellen állít föl a legközelebb multban is a római hierarchia az újabb vallási dogmák védőgátját, részint mint tiltakozást, részint túlvive mint reactiót, a haladás eszméi ellen.

Mit tehetnek, mit vihetnek ki éfélé intézmények a jelenkorban? azt most nem mérlegelem. Elég az, hogy a harc megindult és szemünk láttára foly. Ezen küzdelem hullámcsapása minket is érint. Az eredményt — mondom — nem mérlegelem, de az emberiség élet-történetének bölcselétéből látom, hogy az egyetemes fejlődés eszméit sokkal idősebb helyes irányban vezeték, mint elnyomni akarni. A protestánsizmusnak meg van az a szerencséje, hogy itt a helyes utat követel. Igen, mert mint tevékeny társadalmi egyesület, alapelveiben bírja a haladás egyensúlyának kulcsát. A mi elvünk ugyanis vallásilag az eredeti alapok conservatója

a megújítás által, mely elvet könnyen át lehet vinni a társadalmi kérdésekre is. Így lehet a protestánsizmus a biztos és okszerű haladás vezérője: így termékenyítheti meg a szabadságot a rend és törvény tisztelte által; így ellensúlyozhatja üdvösen az anyagelviség keletét a családban, a társadalomban, az eszményelviség tényleges eredményeivel, lévén többé nem pusztán valási, felekezeti, hanem egyszersem társadalmi életelv.

Hatalmas mentőerő rejlik ekképen a protestánsizmusban, mindazon veszélyekkel szemben, melyeket némelyeknek aggodalma szerint a civilizáltió törekvések okozhatnak, míg ellenben ha a protestánsizmus is csupán gátó álláspontra helyezkednék, ez által elősegíthetné az áradat rombolását, de maga is romok alá temetkezne az kincsekkel együtt, melyeket megmen-teni hivatva volt.

Igy fogom fel a protestánsizmus hivatását egyetemesen a közművelődés tekintetében, — természetesen, hogy magyarhoni viszonyainkra alkalmazva is csak így képzelhetem azt. Igen, annak hazai, politikai, társadalmi életünkben is van jogosultsága; de nem úgy és nem akkor, ha a létét, szabadságát biztosító alaptörvényekre csak azért hivatkozik, hogy azáltal magát a civilizáltió, modern kultúra, tudomány, egyszerűval a mai fejlettebb, nemesebb élet követelményei elől elbástyázza. Így multhatatlanul elvesztené maga alól a talajt.

Hazánkban azonban a protestánsizmusnak közelebbi feladata is van. Ránk a protestáns-név szent örökségül maradt, hogy folytonosan figyelmeztessen arra, miszerint a haza, a nemzet ügye mindenkor a miénk is. S ha itt-ott elvetve oly tüneményekre bukkanunk, melyek magukat a magyar államiság eszméjével ellentétbe akarják helyezni, s az egységes nemzetet alkatalan darabokra készülnék szétvágni nekünk az ilyen destructiv üzemekkel szemben állást kell foglaljunk, s mint magyar protestánsoknak s hazafiaknak a leghatározottabban tiltakozunk. Igen, miként hazánk történeti multjában a protestánsizmus a legszorosabban összefügg a haza, a nemzet szabadsági küzdelmeivel, ma sem szabad tétlenül nézni, az állam erőfeszítéseit, hanem osztotni a küzdelem sebéin és babérain. Ma lényegesen változott viszonyok közt mozgunk. Ma alkotmányos magyar kormány az, mely velünk szemben áll és gyámolításunkat várja; nyujsunk tehát neki segédkezett mindannyszor, valahányszor józan törekvést tapasztaljuk; tegyük azt most is, midőn a közművelődés, a nevelés, a tudomány mindnyájunk által ápoltt és szeretett ügyével foglalkozik, hogy mindezeket annál könnyebben vihessé elő!

Mint az egyetemes haladás egyik követelménye lépett előtérbe nálunk is a *nevelésügyi reformja*. Az állam e részben parancsoló érdekből is, de mulasztásait s kötelességeit is felfogva, szövetségessé lett a közvélemény kívánalmának s több gondot fordít az iskolák által terjesztett művelődésre, melyet hazánkban eddig, régi szokásnál fogva, majdnem kizárólag a vallásfelekezetek ápoltak.

Azt hiszem, hogy nincs közöttünk senki, ki örömmel ne üdvözölné e téren az állomat, a törvényhozást s ha többet követel, mint eddig tettünk, avagy a művelődés magasabb mértékét állítja föl, sarkalatos elveinket tagadnók meg, ha ezen magasabb mértékek megütésére benső szükségéből is törekedni nem akarnánk, s ezzel szemben akként foglalnánk állást, mint ha ezek csak egy időszerű államkormány vagy törvényhozás tenyei volnának. Ezek kétségen kívül az előhaladó közművelődés szükségének követelményei, melyeket öngyógyulásunk nélkül össze nem tűzhetünk, hanem csak karöltve járhatunk.

* Felhívjuk e beszéde a t. olvasók b. figyelmét, mert ebben — 20 évf. ezelőtől bár — a mai idők véresmértékű hírdeti a mi halhatatlan Vaynk. (Szerk.)

A nevelés, a tanítás, a tudomány ügye kathekszothen társadalmi és nem felekezeti ügy, azért a protestantizmus is nem mint vallásfelekezet, hanem főképen mint társadalmi tényező, csak úgy tarthatja meg a multban kiküzdött és megérdemelt befolyását, ha magát nem akarja izolálni a nemzeti kormány- és társadalom törekvéseitől. A mit a törvényhozás törvényül előlökbe szab, azt teljesíteniük kell. Nagy hiba volna autonóm jogainkra csak azért hivatkoznunk, mert talán a haladó korszellem tudományos vívmányai erőnket meghaladó áldozatokat követelnek. A szegénység nem lehet szabályozója a tudomány fejlődésének. Nagy hiba volna autonóm jogainkra hivatkozni csak azért, hogy tanintézeteket elzárjuk az állam örködésétől; sőt inkább oda kell törekednünk, hogy őrszemei minden intézetbe behasználnak, legyen az egyes, társaság, felekezet, hogy a nevelés- és tudományi intézetek minden zsisbasztó befolyás alól emancipáltassanak, minden idegen és veszélyes áramlattól megóvassanak.

Ez álláspontot hiszem és vallom én protestáns álláspontnak. Nekünk nyílt céljaink mellett, melyeket a szabadelvű, mivel világ még a legregőbb és legsarkalatosabb törvényeknél is erőteljesen véd és támogat, nem lehet hivatásunk a társadalmi desolútiót elősegíteni. Miként örökérvényű vallási formákat, úgy örök időkre szóló egyéb intézeteket sem ismerhetünk, ha azok az okserző haladás gátjait szolgálják.

Igy állván ezek önként követeljük, hogy a nevelés- és oktatásügy reformjában tevékeny részt akarunk venni, még pedig magasabb szempontból a protestáns elv és szellem fenntartásáért a művelődés vezérében, körül is kell tekintenünk: mit birnak meg vállaink, mert mindent föl nem ölelhetünk. Ha nem lépünk a radikalizmus útjára, melynek nyíltan bevallott és követelt élve az, hogy általában s közélebb hazai viszonyaink közt az egyetlen helyes út kivetkeztetni a nevelés- és oktatás ügyét azok köntösből, feloldani nyúgelből és átalakítani azt nemzeti országos ügyggyé; ha mondom, ezen utra nem térünk, hanem elfogadjuk a törvény által zsenesített munka-megosztást, mely tért nyit egyeseknek, társulatoknak, felekezeteknek a tanügy terén, csak annyit foglaljunk el, a mennyit megmívelhetünk, a mennyit dicsőséggel megtermékenyíthetünk és ott, a hol a protestáns szellem is leginkább gyökeret verhet.

Ily terek, a nép egyetemét képző *népoktatási intézetek*; az értelmiség zömét nevelő *köznevelőintézetek*. Amazokról már intézkedett a törvényhozás s mi elfogadjuk a versenyt; azért azokat úgy kell berendeznünk, hogy a törvény kelteinek mindenképen megfeleljenek. A köznevelőintézet törvény utján szervezte immár szintén csak idő kérdése. A legközelebb jövőben nekünk is úgy kell azt megoldanunk, a mint a törvény követelendi. A tudomány terén, mely az emberiség legdrágább értékeit foglalja magában, alunkak nem, hanem csak életteljes versenynek lehet helye. Gondolnunk kell ezek mellett a bölcsészeti-hittani szaknak a tudomány által követelt előssébb berendezésére is. Kétségtelen, hogy a vallásos élet iránti közönyt csak az által leszünk képesek mindenekelőtt legyőzni, ha az egyházakba időnként oly lelkesek küldetnek ki, kik a speciális kenyértudomány mellett magasabb bölcsészeti, irodalmi, nyelvészeti és természettudományi kiképzésben is részesülhetnek.

De ezeket most csak jelezni akarom, hogy a t. közgyűlés figyelmét azon legközelebbi tendőrre hívjam föl, melyet el kell intéznünk. Tudva van mindnyájunk előtt, hogy a magyar minisztérium egy szabályrendelet bocsátott ki az állami és római katolikus jogaka-

démiák szervezésére, s fölhívott: nyilatkozunk, akarjuk-e jogakadémiákat szervezni vagy nem?

Óhajtottuk volna, hogy ily fontos kérdésben *törvény*, nem pedig ingatag és alkudozást tűző *szabályzat* határozzon. S azt hiszem, hogy nagy mértékben megkönynyítette volna feladatunkat, ha a szervezeti és szervezendő jogakadémiák helyett bölcsészeti-természettudományi szakkal összekötött jogi szakokat szervezett volna függetlenül, önállóan, minden felekezeti versenyt és jellegét kizárva. Én legalább még vagyok győződve, hogy ha protestáns egyházunk a szakiskolák közül a jogtani intézetekre kivételt hajlandó tenni, az rank nézve csak opportunitási szempont, miután az államkormány e téren is fenntartotta a felekezetek közti versenyt, s a jelen viszonyok közt nincs még reá kilátás, hogy szellemi irányunkal össztelalkozó intézetek emelkedhessenek az általunk üresen hagyandó helyeken. De történjen bármi, a verseny minden tekintetben nagy áldozatokat rő rank, melyek erőnket *kimeríthetik*, nem közvetlen érdekeinkert s elvonhatják legközelebbi szükségseinktől. Es ezért nem csuda, ha sokan talaloznak, kik a jogakadémiákra nézve úgy vélik, hogy ha a magyar kormány nem *alkudozandott* a gazdag római katolikus klérussal a legközelebbi napokban, hanem kimondja vala a közoktatás ügyében a jogakadémiáknek önálló szervezését, az egyháztól elválasztását: — nem habozhatnánk kimondani, hogy nekünk protestáns felekezetnek külön felekezeti jogakadémiára szükségünk nincs. Így azonban, szemben a bizonytalan jövő eshetőségeivel, kenyeltelen vagyunk mi protestánsok szintén fenntartani, ha nem is minden jogakadémiáknek, de legalább szervezni egy oly főiskolát, mely a tanszabadság alapján állva, ifjaink számára a magasabb képzés nélkülözhetetlen kelleit megadja. Azonban ne legyünk ez irányban se szűkkeblűek, se elfogultak, ne ragaszkodjunk bizonyos hagyományos megszokottsághoz, hanem egyesítsük igényeiket, tehetségeket, melyek létrehozhatják egyesült erővel azt, a mit külön-külön sem Patakón, sem Debreczenben, sem Pápan nem eszközölhetünk, *egy fölánodt* három jól berendezett tudományi szakkal. Ha egy ily intézet létesülendit, nélkülözhetővé válnak azon jogakadémiák, melyek szervezése külön-külön aránytalanul, nagy áldozattal és tudományos tekintetben igen sovány eredménnyel járna.

E nézetet azonban, mely vélem nem egy oldalról közöltetett, en is csak mint olyat említem fel e helyen, sőt komolyan megfontolandónak vélnem magunk végelhatározása esetében, ha valjon megkívánná-e a protestáns egyház érdeke, hogy ily nagy terhet vegyen vállaira; viszont az állam átadja-e a tudományos egyetemet társulatok, felekezetek versenyének, — ne mondjam — versengésének, s nem azt kívánja-e a tanszabadság nagy élve, a tudomány magas érdeke mellett, hogy ezen legfőbb fokú tanintézetet saját legfőbb felügyelete mellett ily szervezze, hogy ez magát teremtesse, vezérelje, kormányozza; de ellenben nem mellőzhetem el, hogy röviden megemlítsék egy tárgyat, mely minden eddig elmondottakkal kapcsolatban áll.

Nem titok, hogy a protestáns buzgóság, mely egyházakat emelt, sok helyen erenyődő féiben van. Félelmesen növekedik azon egyházak száma, melyek lelkeseknek, népisoklái tanítóknak a tisztességes megélhetést biztosítani képtelenek. Már pedig méltányosan kívánni nem lehet, hogy a magasabb műveltségű lelkész és tanító biztos nyomorral fenyegött pályáján apostoli lelkesedéssel buzgokodjék. Szerveztünk kell zilát egyházi életünket, azon kell lennünk, hogy a minimális biztos fizetésük úgy állapítsanak meg, hogy azok egyházi hivatalnokainknak lehetőleg tisztességes existen-

ciát biztosítsanak. E végből nyilatkozniok kell az egyház-megyéknak, határozni az egyházkerületeknek, meg kell barátkoznunk a körlelkészség eszméjével, mely már az erdélyi egyházkerületben buzamos idő óta honos. Mindezen ügyek rendezése elég ok, hogy általa az *okozat*, a konvent eszméje ismét előtérbe lépjen.

Az igazi erő az egyetértésben és egyesülésben van. Azon szakadozottság, ingatlanság, mely egyes egyházkerületek időnkénti határozataiban nyilvánul, nem ide utal-e bennünket? S nem az egyház egyetemének kötelelőssége sarkalni a kormányt, épen a protestántizmus jól fel fogott érdekében, hogy így ekezzék megoldani a már oly sokszor sürgetett, de még mindig függő egyház-állam-társadalmi kérdéseket; sürgetni a teljes vallás-szabadságot, a vallásfelekezeti teljes egyenjóságát, a törvény előtti föltétlen egyenlőséget, a polgári házasság *kötelező* behozatalát s a többi idevágó kérdéseket.

És most bocsássan meg az egész t. egyházkerület, hogy békétürésével ily sokáig élttem vissza, de kötelelőségnek tartam a fötíztelelt egyházkerületi gyűlés előtt nyíltan elmondani véleményemet; biztosítom e mellett, hogy hozandó végzését a többségnek ép úgy fogom tisztelni tudni, mint meggyőződésém elhallgatását következetlenségnek sőt némileg gyűvaságnak tartottam volna.

Szász Károly püspök gyászbeszéde.

— Budapest, 1894. május 15. —

Egy hosszú, az emberi életnek megígért határokon jóval túlterjedő élet zárult be ezzel a koporsóval. De nem a százát megközelítő évek száma teszi nagygyá és nevezetessé báró Vay Miklós életét, hanem az eszméi, melyek az érdemek, a tettek és a szolgálatok ritka sokasága, melyek a hosszú élet egész harcait szakadatlan sorban egészen betöltötték. Mint a vándor, ki mely völgy és lapály termékeny föléből magas hegyek ormára hag, honnan széles láthatár nyílik s egy egész országot tekinthet a messzelátó szem — s onnan újra leszáll, nagy tereket jár be, boldog tájakon s virágos kerteken andalog, szedve rózsáikat és töviskeit, rohanó folyamok akadályaival küzd s árnyas erdőben pihen: — úgy járta be ő az életet minden változásaiban, a köz- és magán-élet minden viszonyaiban, az állami és egyházi működés minden terein, látva mindent, tapasztalva sokat, munkálkodva folyvást s mindig áldatosan.

Ősei s eredete által már cleve a haza és a köz-ügyek szolgálatára hivatva s kijelölve magas jövőre, áthatva a hazafiság érzetétől, vezetve a hazának szentelendő szolgálat ösztönétől, a magyar alkotmány minden bástyáinak védelmében résztvett, akár katona, akár vezér. A vármegyékben, Zemplénben, majd Borsódban, a munkásoknak majd soraiiban, majd élén; a törvényhozás mindkét házában fölvalta, egyikükkel elnöki széknél is; az igazságszolgáltatás bírói székében, magas polcokon; a közkormányzat terén, egészen a trón lépcsőjéig s a mi nem kisebb védbástyája az állam alkotmányának, a vallás és egyház küzdő és fenntartó soraiiban; ő mindenütt elfoglalta és megállotha a maga helyét, sisakvértjén és zászlaján, ajkán és szívében e jelszóval: pro Deo et pro patria; — sohasem feledve el a haza atyját, a ki Isten képtel viseli: a királyt, a kinek koronáját a rendek bizalmából, két ízben, ötven éven át őrizte.

És minden állásban, minden téren megtartotta jelleme amaz épségét, erkölségi méltóságát és feddhetet-

lenségét, melyet annyi nehézség, annyi csel és kísértés közepette csak kivételes és kiváltságos lelkek őrizhetnek meg.

Járt mélységekben és magasságokban — a hitért és hazaért szenvedett börtönök mélyétől a hatalom magaslatáig, de a mélység nem nyomta le s a hatalom nem szédítette el; járt meredek sziklaköns s örvények széléin, de soha félre nem lépett, meg nem tántorodott; szíve helyén, feje magasra emelten, lábai szilárdul és jelleme felul azon, hogy valaha csak gyanúsítottáék, világosabb, semhogy félrcsimentessék; szívében erős elhatározás, modorában simaság s megnyerő nyajasság, szemében parancsoló s egyszerűsággal belibicéző varázs s egész lényén a jellem és meggyőződés ereje ömlött el; így ment végig az élet hosszú, sokszor zord, sokszor tekervényes utain — sans peur et sans reproche — mint a középkor lovagja, — a haladó kor által kitűzött irányban, áldozatait szívesen téve a közmívelődés oltáira is, mint hosszú időn át Akadémiai igazgató-tanácsának is tagja, mely most, ez utolsó pihenésre iscsarnokába fogadta. S legutolsó ténye, a legutóbbi enklölete alatt tartott országos református zsinaton tervezett nagy alkotások, a debreceni és kolozsvári főiskoláknak tett nagy alapítványa volt.

S e hosszú, tettekben és érdemekben — mint küzdelmekben és akadályokban oly gazdag életnek fénye, jutalma is oly gazdag volt. Családjának szerelme, becszöve dicőült szülői, imádozt anyja, forrón szeretett neje drága emléket is — a haza és nemzet tisztelete, mely őt köz- és magánéletének minden lépésén változatlanul kísérte, egyháznak feltétlen bizalma s ragaszkodása, mely őt fejévé tette: a törvényhozás s különösen annak felső háza, mely bőles szavait hallotta s vezéreltet érezte és a koronás királyt tőle soha meg nem vont s iránta mindig megújuló bizalma, melynek számos és legmagasabb kitüntetésekben adott kifejezést s végre az isteni kegyelem, mely őt oly soká megtartotta s töleszelleme épségét, ifjúságot is telka magas korban sem vonta meg: ime egy ilyen életnek méltó jutalma!

Most már nem látjuk többé nemes alakját, nem halljuk többé hangját, mi sem a törvénykezés és tanácskozások termében s a tudomány, közmívelődés és jótékonyosság csarnokaiban, sem magánszobái bizalmas s anyai szeretettől, életbölcességétől viszhangzó rejtékében; és ti sem kedvesei, akik hozzá szeretettől vonatva előtte tisztelettel meghajolva, körülötte sereglettek, nem látjátok őt többé. Pedig bár fájdalommal láttátok az egykor oly erős törzset derekában megtörni, az egykor oly büszke alakot meghajolva, lelkes és szelid szemű csillagának eleven tüzeit kialvóban és bár készen voltatok már a közölgő elválásra: de mégis jól esett azt a fehér magas homlokot, a nemesség fényétől tündöklő és az érdemek koszorújával ékesen csak látni is még mint mély völgyből föltekintve, a havas bérceketől a lemenő nap glóriájától körül sugározza — és nem látjátok többé e testben, e földi világban.

De ő lelke nemes tisztaságát, hosszú pályájának érdemkoszorúját magával vitte és leiette már isten trónja számolyán, Krisztus lábához, akiben hitt s aki őt istennek és szávala fogadta: „Hű voltál mind halálig, nekem adom az élet koronáját.”

Mi pedig rópiunk egy sóhajt, egy áldást az elszálló halhatatlan lélek után. Imádkozzunk!

Kun Bertalan püspök imája br. Vay Miklós koporsójánál.

(A.-Zsolca, 1894. május 16.)

Örökkévaló Isten, életben és halálban szerető jó atyánk! Hozzad vezérel minket földi létünknek minden változása és története: a születés, az életnek különböző körülmények közötti fejlődése, örömei, vagy küzdelmek közötti folyása; hozzad vezérel maga a legnagyobb változás, a halál is, mely nem más ránk nézve, mint a földről minket hozzad — örök hazánkba — szólító követed.

Nem térhetünk ki oh Uram! előled és a te hatalmas akaratod elől, bármely sorsba helyeztél is minket a földön. Atdál bár fényes születést, rövidre vagy hosszúra mérted életünket; közhasznrva, fényes tettekkel ragyogóvá vagy egyszerű tettek földi pályafutásunkat: — elvégre is tehozad vezetnek minket életünknek általad bölcsen kimért útjál, mert te vagy örömid, bánatunk, dicsőségünk s megaláztatásunk, életünk, halálunk örök kútfőrrésa, édes jó Atyánk!

Ez a felemelő hit, mint mennyből alálvéllet fény-sugár világítja be földi életünk homályos ösvényét s atyai gondviselésed oltalma alá helyezi a mi földi életünket; nemesen lángoló, közjóért hön dobogó szívet, akaratot képez bennünk, hogy küzdjünk, munkálkodjunk a széper, a jóért és nemessért s ne csüggedjünk, midőn a fényes vagy egyszerű pályán a közjó szeretete igénybe veszi testi-lelki erőinket és midőn a kötelesség felkelsede arra hajt, hogy habár önfeláldozással is, eleget tegyünk a munkának, melyre minket oh atyánk! szereteted és bölcsességed szerint elhívtál.

Aldott légy oh atyánk ezen boldogító hitért, mely világító napja a mi életünknek! Aldott légy azon atyai gondoskodásodért, hogy időről-időre támasztasz férfiakat közöttünk, kik ihlve a te lelked által, a haza és a közjó szolgálatára szentelik életüket s ezen nehéz munkában ég életük szövetneke, mint égő lámpásé, melynek olaja teljesen kiégett, egész a késő vénségig s útát mutatnak nekünk próbált hűségök, jellemzilsáruk, a tapasztalás és életbölcsesség fénye által, melyet hosszú életpályájukon fáradszatlán tevékenységgel gyujtogattak; útát mutatnak arra, hogy kelljen a hazát, az egyházat, nemzetet a társadalom minden terén kifejtett önfeláldozó munkássággal boldogítani.

Egy ily boldogító hitben élt agg férfiú a közügynek, közpályáján több mint félszázadra terjedt ezen hit erkölcsi ereje által támogatott, hű munkását zárja el előlünk e gyász koporsó, kit nem csak hosszú élettel, kegyelmednek e már magában is drága ajándékával, de ezen felül a szép vénségnek ékes koronájával, az igazság útjában való járással is dúsán megajándékoztál. Oh minő pátriárkhai szeretettel élt ő családjának. Mily hiven szerette és szolgálta hazáját; mily láng buzzalumi apostola volt egyházának s vallásának! te tudod legjobban jó atyánk, ki őt hanyatlott testi erejének idejében is mennyei tűzzel erősítettet s a szellemi erő és éberség oly csodás mértékével áldottad meg a munkára, melynek boldogító fénye s melege csak akkor kezdett gyengülni — mint az áldott napé — midőn már-már letűnő fényben volt a láthatárról. Oh mindezen lelkiajándékokkal, fényes tulajdonokkal a te kegyelmed ruházta fel őt kivívott magas állásához méltóan, oh uram! És most, mindezen szép lelkivonásoknak csak emlékei ragyognak vissza szívünkben

gyászavatalára és fiú halálával telik meg keblünk koporsójánál a nemesen megvett s erényes tettekben oly gazdag földpálya bevezése fölött, látván s érezvén azt, hogy az ő életében mily dicső fényrel ragyog lelkünk előtt a te örök jószágod, melyel az emberi véges bár, de nemes törekvéshez mindenkor segédleget adod.

Mit kérhetnénk azért mi Töled jó atyánk megszövből és dicsőült nagy férfú, e példás nagy hazafi koporsójánál, mint azt, hogy e hit, e boldogító meggyőződés virasszon folyvást a mi életpályánk felett is, ez adjon lelkesedést nekünk a nagy és nemes tettekre; ez vonjon páncélt szívünk fölé, midőn a közpályán a haza, egyház és társadalom hi szolgálatában fáradozva gúny, gyanúsítás s félreértés nyilait lövődözi ránk ottan-ottan az irigység Altalában oh sorsunk és életünk bölcs ura! a Te folyvást velünk munkálkodó kegyelmednek hite és ereje tartson meg és tegyen erőssé minket az igazság útjában, hol az erényért, ha hiven küzdünk, megvilágosodik rajtunk, — mint a dicsőültön — a te szent orácd.

Ez a boldogító hit nyújtson vigasztalást a mely gyászba borult családnak, a jó gyermekeknek, rokonoknak, barátoknak; nagy veszteségöket, melyet a nemes szívű atyában, testvérben, nagyatyában, rokonban szenvedtek, pótolja ki oh atyánk, szereteted rájuk hulló harmatjával. Azon gyöngéd összekötést, melyben állott a dicsőült több testülettel, szenteljed meg az ó rá való édes visszaemlékezéssel. Derítse fel atyai vigasztaló kegyelmed mely gyászkübből a haza, a vallás egyház, a tudomány nemtőit, kik gyászavatala felett bánatos arccal állanak az elhunytanak.

Mindnyájunknak adj vigaszt oh édes atyánk, kik a társadalom hű és munkás embereinek, a lelkes hazafiaknak elköltözésök felett, időnként kesergünk, kik most is szívűből fájjaljuk a veszteséget, melyet dicsőült Nesztorunkban szenvedtünk, fájjaljuk nagy keserűséggel, noha tudjuk, hogy mint a napnak, ha pályáját megfuttotta, le kell akonyodni; úgy neki is az ő nemesen s példás buzzalaggal megfuttott, jeles és jótékony tettekkel ragyogó életpályájáról le kellett lépnie, mert a te atyai kegyelmedből, már is hosszabbra terjedt az, mint a minő az emberi életnek általad bölcsen kimért rendes határa.

És mivel a munkás s közjóért élt oszlopembereken szenvedett veszteségünk, kik magyar hazánk ősi erdejéből, mint agg tölgyek egymásután dőlnek ki, naponként súlytöbba valik; pótolj ki e veszteséget és enyhítsd az által, hogy az ő nemes példájukkal nevelj ifjainkban az elhunytak helyére szintén lelkes férfiak, kik tudjanak a közjóért szent tűzzel lelkesedni, hazáért, egyházért áldozni, tiszta, jó erkölcsökben tündökölni.

Ily tiszta fényben tartsd fen és őrizd meg sokáig a dicsőültnek jó emlékezetét is közöttünk, hogy az ő élete, mint a hála és kérdemend tisztelet veszté tüzétől megvilágított emlékel álljon előttünk szüntelen; emlékeztessen társadalmi s vallásos kötelességeink hű teljesítésére, hogy ha majd a mi életünk napja is alászálland, hátra hagyott kedveseink, polgártársaink szánó részvéte s jó emlékezte kísérjenek sirunkba s mint hű harcosai minden szent ügynek, hűségünk megnyugtató öntudatával költözhesünk örök hazánkba, az igazság jutalmának, a halhatatlanságnak élvezelére. Amen!

Vattay István, a-zsolcai lelkész beszéde br. Vay Miklós koporsója felett.

(A.-Zsolca, 1894. május 16.)

Mélyen tisztelt halotti gyülekelet!

Felszállt ajkainkról a buzgó imának hangja, melyet egyházkerületünknek főpátorosa — a megboldogult nagy férfinak elnök-társá, fadjalomtel szívével emelt fel az élet és halál szabados Urához.

Most már nekem jutott az a szomorú feladat, hogy az elhunyt nagy férfit kihűlt hamvai felett, az ő dicső pályájától emlékezve, lerovjam irányában a halás kegyelet és tisztelet utolsó adóját!

Nehéz feladat! Nehéz azért, mert az elköltözött életének tartalma oly gazdag, oly sok oldalú, oly áldásos vala, hogy azt egy rövid beszéd keretébe egybefoglalni szinte lehetetlenség.

Meg sem kísérel, mert ez alkalommal, e helyről, legelőbb csak nagyjából lehet rámutatni a dicsőültnék tetekben gazdag, a nyilvános közéletben minden alkalommal feltűnést okozott, eredményekben oly fényes múltjára! Halás feladatuk leend ez majd az erre hivatalosoknak, e ritka szellemi tehetségekkel felruházott nagy férfinak érdemeit részleteiben is feljegyezni hazánk történelmének évkönyveire!

Mi most búcsúzni jöttünk ide!

A család, az egyház, a társadalom: mind a három a hála érzelmeivel búcsúzik el e nagy halottól.

1-ször. A család, mert az ember a családban pillant meg az élet világát, ebben nevetekedik, munkálkodik s végzi be földi pályáját.

Boldog az, és Istennek áldása nyugszik azon, ki mint családító úgy élt és munkálkodott, hogy munkálkodásának áldás volt az eredménye. Valamint a madárnak az egész erdő, minden bokor, minden ág otthona, de legkedvesebb neki mégis az ő fészke: úgy kegyelele és szeretete családjához fűzték e nagy férfit is, híven követve azon hagyományos ragaszkodást, mely őt a melleg érzés köteleivel szeretteihez, szülőföldjéhez, kedves Borsodmegyéjéhez csatolá!

Az érdemekben gazdag Vay családnak volt ő tiszteletet gerjesztő alakja. Itt, Alsó-Zsolcán kelt fel napjának hajnalra; 1802-ben, ápril 29-én született. *Báró Vay Miklós* tábornok és *Adelsheim Johanna* bárónőtől. 92 éves földi pályáját bevégezvén e hó 14-én Budapesten, hamvai ide hoztattak e sírba, hogy ősei hamvadó porai mellé a végzet nyugalomra helyeztesse! Igen, ide hoztattak, hová a szeretet, rokonság kötelei csatolták, a hol pihenni vágyott, mit ezen szavakkal fejezték ki felszázados egyházi hivataloskodásának örömnépén, ezelőtt 20 évvel, az őt akkor idvözölő Borsodmégymegye alispánjának: *Igen! Zsolcán a sohase véna, szőlőhalatlan édes anyja, szőlő most is — legszebb éveit szolgálódnak áldozott — azon ma már agyott, de hozzá mindig hű maradt fűzőh; kinek — hiszem — még földi maradványait is itt a szomszédban fedezendik egykor a szép Sajónak lombos partjai.*

Ime az ezelőtt 20 évvel kifejezett vágy és remény ma teljesedésbe megy! És midőn a család bánattal bár, de egyszersmind a nyugott kegyelemrel halás szívével tekint fel az égbe, elmondhatja ismerterület a Zsolcások írójával: *Áldjad én lelke az Urat és ne felejtsd el az ő jótéteményeit!*

Halálát gyászolja egyetemes protestáns egyházunk.

Élete, működése, egyházához való szeretete, ragaszkodása, hiteles tevékenysége és buzgósága mennyi és mely nagy áldás vala! Egyházi életünk erősítése, jogaink

visszaszerzése úgy férfiora küzdelmeinek, mint öregsége alkotó munkásságának tárgyai valának.

Nagy talentumával ritka észélyesség, tettejével annyi óvatosság, népszerűségével akkora önzetlenség volt párosulva, hogy életéről, tetteiről Istennek áldása el nem maradtatott. Munkásságának eredményei mutatják, hogy a mint egy izmos tölgy gyökerei: úgy terjedt ki az ő figyelme s tevékenysége a protestáns egyház minden ágaira, úgy szorobás értelemben vett egyházi, mint nevelési és oktatási ügyeire. Életét, lelkének mozdulatait a protestáns egyház egyetemes rokonszerve kísérte mindig; nevének emlékét, tetteit az egyház történetének lapjai őrzik. Ez az egyház örök hála van kötelezve a nemzetek sorsa felett örökös gondviselésnek, hogy e nagy férfit oly sokáig bírhatta vezéreül. Az uralkodói kegy, a haza, a nemzet adhatott, adott is e nagy férfinak nagyobb kitüntetések, de sebb, maradandóbb borostyánt nem adhatott, mint a mi protestáns egyházunk; mert amazok elhomályosíthatnak, félreértethetnek, de ez örökzöld és hervadhatatlan lesz az idők végéig.

Az ősi Vay családot századok óta mély vallásos érzelem jellemzi; ez jellemezte a mi megdicsőültünket is egész hosszú életén keresztül. *Szerette egyházi lelkészséssel, védte a hit erejével. Émelte dicső lelke egész meglővel.*

*És most, a mikor — habár az emberi kor végső határán — elszóllítottat körünkől, hódolattal kell elismernünk, hogy egy olyan férfitől váltunk meg, kinek élete, működése, fényes példákent ragyog a mai korunk egyházától sok tekintetben elhidegült tagjai előtt. Ő a Vayak keblében hagyományosan élő vallásos buzgalom s áldozatkészség szellemétől áthatva, elmondhatta az apostollal: *„Ama nemes harcot megharcoltam, pályafutásomat elvégyeztem és a hitet megtartottam.”**

Hogy mit veszített benne a haza, a társadalom? Ennek előszámlása mostani beszédem tárgyát messze túlhaladná; csak utalok azon halás kegyeletre, melylyel dicső emlékeztének nem csak mi, kik koporsóját most körülálljuk, hanem bizonyára minden honfitársunk s az egész haza adózik!

Ha nem mondaná is önnön szívünk: mi volt nemzetének, mi volt hazájának, a közös részvételnek impozáns nyilvánulása megmondaná!

Mint mikor százados tölgy omlik össze a rengetegben s vízhangra kelnek rá a távoli hegyek, *ily vízhangra kel e gyszaset nyomában mindazok szívében, a kik ismerték s nagyrabcsültség őt és sietnek búcsúszót intézni a távozó után!* Hazájának, korának a nagy, dicső napokból csak ő volt már egyik legjelentősebb férfa, kinek halálán méltán kelhet igaz részvét azoknak szívében, a kik ismerték és tisztelték őt!

Mint kimagasló alak, sokak előtt felejtethetetlen fog maradni azokért a személyes szeretete méltó tulajdonaitól is, a mik a társas életben minden rokon szívet feljéje vontattak!

Mint hazafi dicsőítve lesz a hazafiai önfeláldozás, a lemondásig menő hűség és a vezéri képesség gyakran ellentetes, de ő nála egyesülve található éretnyeit.

Korunk nagy alakjai közül keveset látunk olyanokat, kik az emberi élet legvégső téli szakában is megővták szellemi üdeségüket, tehetségeiket, itéletüknek uralkodó hatalmát! A megdicsőült férfit élő tanúságként a múltból — intőjeletül a jövőre áll előttünk!

De utóljára is a nagy kor, sok munka, a világ történeti jelentőségű események izgalmai megtörök a leg-erősebb emberi szervezetet is!

Nincs a halálban semmi váratlan, se csodás, se lehetetlen! Mégis a természet legridegebb szemlélje is megdöbben, ha oly alaknak a kidöltét látja, ki társainál nagyobb volt, korának intézője, kortársainak vezére, még a jövődönök is irányzója.

Ha ismeritek a magas állás nehézségeit, láthatjátok, hogy a megboldogult — kit fejedelme, hazája iránti, tántoríthatlan hűségétől, semmi el nem választott — mily szilárdan, finom tapintattal, mily bölcsességgel és igazságszeretettel töltte be hivatását!

Királyának és a törvényhozó testületnek bizalma mindig nyomon kísérte, minden dicsőséget és minden kitüntetéset elért, melyben hű fiát egy nemzet, igaz hitét egy uralkodó részesítheti!

A körülmények és saját magasra törő lelke megteremtették számára azt a hivatási kört, melyre senki nálánál jobban, annyi haszonnal és eredménnyel mint ő, be nem tölthetett! *Mint a trón* kegyelme, mindig megörvölt a hazának, az ő édes hazájának jogát és jelentőségét. És mi mindig büszkséggel fogjuk vallani, hogy korunknak ez a nagy alakja testben, lélekben, tetőtől, talpig magyar államférfi, magyar hazafi volt! A magyar nemzetnek hű és halás kegyelete veszi körül koporsóját igaz uralkodó emlékezetét!

De nem rajzolom tovább dicsőült nagy férfit 93 éves, a bibliai hataron is túljert, hiven megfűtött, hosszú pályádat! *A családnak hálája és könnyei, az egyház és a haza áldása* kísérték sírodig, mert szereltesd családodat, hiven szolgáltad hazádat, Istenedet!

Adjon e sírbolt csendes nyugodalmat annak, a mi belőle halandó volt — örök dicsőséget a haza nepe annak, a mi belőle halhatatlan maradt! — Legyen a nagy férfi emléke áldott közöttünk örökre!

Mitrovics Gyula, sárospataki közigazgató beszéde báró Vay Miklós főgondnok koporsójánál.

— Alsó-Zsolca 1894. május 16. —

Irtózat, megbíratatlan próbáltatásokat mér reánk a gondviselés.

A magyar társadalom, a protestantizmus, a sárospataki főiskola oszlopaikat látjuk, megrendítő gyorsasággal egymást, mintegy egymásra szakadva, kidőni. S így megnögvén lábaink alatt a föld, összekulcsolt kezekkel, megfélemltet szívvel, zokogó könyhullások közt állunk meg a pusztulás felett és így eszedünk a sorsunkat intéző gondviselés előtt: „Mi lesz belőlünk Istentünk, ha így aluszunk ki, mint a vihar által elsöpört őrtek, a rengeteg éjszákban, vezéről, világitó szellemeink fényes napjai?!”

Mintha az ő-szövetségi népek szívének megrázására isten süjtől kezétől támasztott jelenéseket látnánk: „*Beborítom az eget és az azokon való csillagokat beszéltetem, a napot kődedbe fogom... és adok selétséget a te földedre.*” Ezekiel XXXII : 7., 8.

Erre a földre, hogy végkép elbukjunk rajta és ziveinkbe, hogy örökké fájjon az!

T. Gyászoló Gyüleketez! Látom kérelhetetlen, szivet tépő valóságban körülünk a halál pusztító hatalmát; látom bezárva e ravatalt, látom megnyílni a sírboltot, a honnan nincs többé visszajövetel s nyomban rá megnyílni az eget is, a hová a nagy emberek lelkei szállanak... és mégsem merem. alig birom kimondani a szót: *a mi imádott főgondnokunk, báró Vay Miklós, meghalt!*

Óh hiszen, ha az az égbenyülő, a százados éveket megközelítő tölgy összeomlik oda kint a rengetegben, én tudom, hogy egy messze elterülő pusztaság támad az erdők egy megtépett koronáján; de hát annak a tölgynek összeomlását azok érzik meg legjobban és azok sirathatják meg legnagyobb felelőssel, a kik felett a villámok fogta fel erejével és a kik számára csendes nyugalmat, békés virulást teremtett ölelő árnyai.

Báró Vay Miklós koporsója felett bizony mindenkinek elég oka van sirni; a magyar protestantizmus pedig méltán megtörve borúlhat le e ravatla, a mely ketseki-vül e század legelső, legnagyobb protestans férfiak porrézeit zárja magába... de tépőbb fájdalommal, forrob könyhullással, nagyobb gyászszal, több felelőssel senki sem borúlhat e koporsóra, mint mi, a kik egy gyászba borult anyának könyeit, vérző szívét, örök halját, soha meg nem szűnő hódolatának koszorúját hoztuk el ide és a kik méltán kérdezzük a sárospataki alma mater nevében az ő-szövetségi gyászolóval: „*Oh jöjjetek ide és lássátok meg, ha vajjon van-e valakinek olyan bánata, mint a milyen az enyém!*”

Igen, oly bánata, mint a milyen a miénk! Ez a több százados iskola látott megrázó viharokat; megölt lélektépő gyásznapokat és látott maga körül dúló pusztulást és mégis most, hogy e bezárt koporsó előtt állok meg, valami nyomasztó félelem, egy szorongó értes kapja meg szívemet és én nem tudom, ha az e temetkezés nem hosszú, vigasztalan gyászt borít-e a sárospataki főiskola százados falaira és szívünk felé? En csak azt tudom, hogy egyes égi testek is, a melyeknek napjuk kivész, aláhullanak s a történetből tanultam, hogy némely sírok olyan szellemek porladó részeit takarják el, a kiket sohaem pótol senki és a kik után örökre sirnia oka van az emberiségnek.

Vétekném az elköltözött nagy szellem és vétekném fájdalomunk nagysága ellen, ha e pillanatban részleteiben csak érteni is akarnám azt a kérdést, hogy ki volt nektek, ki volt a sárospataki főiskolának, ki a magyar protestantizmusnak és a magyar köztársadalmi életnek báró Vay Miklós? Hanem arra ez országos temetkezés fájdalom és megszentelt pillanata is jogot adnak, hogy habozás nélkül tegyünk tanubizonyságot a felől, hogy nagy és az isteni gondviseléstől vezetéstünkre, boldogításunkra küldött szellemek tulajdona az, hogy rabul ejtik a sziveket és viszonyokat, hogy saját szellemi köpükre teremik az idöket és az intézményeket, úgy, mint a folyó önmagá assa meg medrének irányát; hogy mikö-désdühöz van köte az emberi élet egyes köreinek fejlődése, úgy, mint a csillagoké a naprendszerhez, úgy, mint a tenyészet a nap sugaraihoz és úgy, mint a tengernek drága gyöngyét a hullámok mélységéhez, a boldogság a szerető szivekhez.

Ez volt báró Vay Miklós a sárospataki főiskolának! Ezt a sárospataki főiskolát régi, dicső fejedelmi sarjak hitbuzgósága és fejedelmi áldozatkészsége alapították meg; de újjabkori életének nincs egyetlen mozzanata, szellemi megizmosodásának nincs egyetlen alakulata, mely nem a Vay-névhez és ezek között nem a báró Vay Miklós szelleméhez, megmérhetlen szeretetéhez lenne köte. Fejedelmi sarjak teremik meg s ime, az új kori protestantizmus szelleme egy másik szellemi fejedelmet teremt számára s mi ennek a szellemi fejedelmünknek jöttünk el áldani haló porait s búcsúképen, zokogó könyhullások közt megmondani azt, hogy neve, hogy tettei, hogy szerete örökre élni fognak közöttünk; hogy ma szazetekr ajakán kél a tanuságát, hogy a zsolcai sírbolt báró Vay Miklósának csak porrészeit takarja el szemünk elől. Egbe költözött szelleme velünk fog maradni

s maradjon is velünk a protestantismus diadalául örökké, addig, míg ez a protestantismus a tiszta emberiség eszméinek és céloknak, az igaz műveltségnek lesz képviselője.

Ugy legyen!

Báró Vay Miklós halálára.

*Örökre gyász borult a Szent Sionra,
Reszkete, sírva mondjuk: Jaj nekünk!
Vérző szívünk csak ezt, csak ezt dobogja:
Soha ily bús pünköszt ünnepünk!
Halálba dőlt a legnagyobb alak,
A szent magyar Sion áruán maradt!*

*A nagy halálhír szélfut a világra
És megrázkódtat annyi hű kebelt.
Még könnyezi hazánk dicső királya,
Gyászt ölt e hon, minket kétségbe ejt.
Reszkete, sírva mondja ajakunk:
Leáldozott a mi fényes napunk!*

*Kihavadásán a kristály kebelnek,
Hogy ne sírnánk mi megható sírást!
Hiszen kidőlt e hatalmas eszernék
Nem törhetett úgy össze senki mást!
Remény se biztat: vajjon lesz-e még
Hozzá hasonló, örök büszkeség?!*

*Ki fogja meg zúgó viharban, vészben
Erős kezekkel a kormány-rudat?
Ki lesz lángoszlopunk a rémes éjben
Ki tört hajónknak kikötő malmát?
Ki mindhalálig küzdve, nem pihen,
Csak ott a gyászos kriptá mélyiben.*

*Óh leborúlva, reszkető kezekkel
Hozzad imádkozunk jó Istenünk;
Órködj felettünk vigyázó szemekkel,
S küldj biztató reménységűrt nekünk!
Altasd szelíden hamvadó porát;
De szellemét plántáld szívünkbe át!*

Szuhay Benedek.

A sárospataki főiskola jöltevői a Vay családból.

1. I. Ábrahám, II. Péternek csepei Zoltán Annától való fia, a ki Lorántffy-Zsuzsána halála után 1659-ben előre látván azt a nagy veszélyt, mely a főiskolát a Báthory Zsófia részéről fenyegeti, 13 más társával együtt 7340 frtnyi alapítványt tett. Ezenkívül saját költségén évről-évre két ifjút tartott a sárospataki iskolában a büjdosás ideje alatt is. Meghalt 1700-ban. Vele kezdődik a Vay család összeköttetése a sárospataki főiskolával.

2. I. Ádám, az előbbeni testvére, II. Rakóczy Ferenc bizalmas embere, tábornoka, a ki szeretett fejedelmével

1711-ben kibujdosott és Dancigban 1718-ban meghalt. Ő is két ifjút tartott saját költségén a sárospataki főiskolában, hol maga is tanult. Feleségétől, gróf Zay Annától több leány gyermekem kívül két fia: Ádám (II-ik) és Sámuel született, kik közül az előbbi 1728-ban katonázott.

3. László, I-ső Ábrahámnak Ibrányi Annától született fia, a ki szintén híve volt II. Rakóczy Ferencnek, de 1711-ben aláírta a szatmári békekötést. Híres országgyűlési követ, tekintélyes tagja az 1715-ben kiküldött vallásügyi bizottságnak. Vaján laktában két ifjút tartott a sárospataki főiskolában. Meghalt 1733-ban, augusztus 4-én.

4. II Ábrahám, az előbbinek első feleségétől, gróf Teleki Borbálától született fia, kir. tanácsos. 1750. jan. 26. főgondnokká választott, mely hivatalát haláláig nagy buzgósággal és áldozatkészséggel viselte. Már azelőtt is, Patay Sámuel főgondnoksága idején az első közt volt mindig, ha az iskola segélyezéséről volt szó. Meghalt 1762-ben, március 8-án, eltemetett Zsolcán, ápr 18-án. Ő is Sárospatakon tanult.

5. Borbála, I. Ábrahám leánya, a László testvére, felesége Plathy Sandornak, anyja Plathy Sandornak, Lászlónak, Ábrahámnak és Imrénének. Meghalt 1757-ben késő vénységben.

6. István, II-ik Ábrahámnak Gyulaffy Borbálától született fia. Előbb 1774—77-ig a debreceni, majd 1777—1788, január haváig a sárospataki főiskola főgondnoka volt. Hivatalát csak azért hagyta el, mert 1787-ben a pécsi tankerület kir. főigazgatójává nevezetett ki. Nem csak buzgó főgondnok, hanem széles látókörű, tudós tanferdű is volt. Az iskola igazgatójával folytatott levelezéséből látjuk, mily éber figyelemmel kísérte az iskola szellemi és anyagi ügyeinek állását. Hivatalba lépésekor a tankönyveket megszerezte, hogy a tanítást ellenőrizhesse, a gazdasági fontosabb kérdések elintézésében is mindig részt kívánt venni. Családot nem alapított. Meghalt 1800-ban, április 12-én.

7. József, született Vaján 1750-ben. Fia II-ik Ábrahámnak és csepei Vass Annának és így testvére az előbbinek, más anyától. Iskolai pályáját a sárospataki főiskolában végezte a jogig, melyre itt akkor még nem volt tanszék. Fényes tehetségevel, nagy tudásával országos tekintélyre emelkedett. 1786-ban az akkori rendszer szerint Szabolcsmegye alispánjává nevezetett, majd 1789-ben a helytartó tanácshoz vitetett és királyi tanácsosi címet nyert. 1807-ben a hétszemélyes törvényszék bírója lett. Szabolcsmegyének öt ízben volt országgyűlési követe. 1796. okt. 30-án a sárospataki főiskola főgondnokává választott s ettől fogva haláláig egyházi és iskolai ügyeink körül döntő szerepet vitt, az ő szelme lett irányadó úgy szemmel mint anyagi téren. Nem számolhatjuk el mindenféle alkotásait, de azt e rövid életrajz keretében is megemlítjük, hogy mindjárt főgondnoki hivatalába lépése után új tanterv készítettet, melyben a real és nemzeti irány érvényesült. Az ő érdeme, hogy a gym. felső osztályokban állandó tanárok alkalmaztattak. Ő alapította az egyháztörténelmi tanszékot s példájával, buzgó közbenjárásával sokat tett arra, hogy iskolánk javára mások is áldozzanak. Örök halára kötelezte főiskolánkat ama nagy alapítványával, melyet feleségével, Mocsáry Erzsébettel tett, mely úgy volt tervezve, hogy száz év múlva egy millióra nevedjék. Meghalt ez a nagy ember 1821-ben, december 30-án Bugyiban, eltemetett A.-Zsolcán. Arcképe megvan a sárospataki főiskola könyvtárában és bővebb életrajza Rozgonyi József halotti beszéde után a »Sárospataki Füzetek« 1860-iki folyamában. Kazinczy Ferenc

több ízben megemlékezik róla »Pályám emlékezete« c. művében.

8. I. Miklós, az előbbinek egy apától és egy anyától való testvére. Született 1756-ban szeptember 6-án, meghalt Budapesten 1824. május 11-én. Tanulmányait a sárospataki főiskolában bevégezve, bővebb kiképzését végezt Bécsbe s onnét 1776-ban a leimgrubeni katonai akadémiába ment, hol szakismereteivel nagy feltűnést kelt. Itt látva, hogy tanári mennyire meg vannak vele elégedve, hazafüli önérettel szerette emlegetni, hogy ő szakismereteit Szilágyi Márton sárospataki tanárnak, az európai híru Bernoulli tanítványának köszöni. Több ízben beutazta Német-, Francia- és Angolországot és mindenütt szoros összeköttetésbe lépett azokkal, a kik a gazdaszat, gépészet és a vegytan körében újabb felfedezéseket tettek. Az 1792-iki országgyűlésen Borsodmegye követje volt, 1796-ban a szabozsi felkelő nemesk vezérlo őrnagy. Az 1805-iki országgyűlésen tábornokká nevezették ki s rábizottat a Tiszszabályozás vezetése. Főiskolánknak életfogytig áldozatkész pártfogója volt. Egyik kiváló tagja volt annak a nagybizottságnak, mely 1793-ban az új tantervnek és fegyelmi rendszabályoknak készítése végett nevezették ki. Feleségül Adelsheim Johannát, a nagy miveltségű és fenkölt szellemű német nőt bírta, a ki nyelvében és érzéseiben egészen magyarrá lett. Első kapott a családban bárói rangot. Kazinczy Ferenc sok érdekes apróságot beszél róla »Pályám emlékezete« c. művében.

9. IV. Ábrahám, a nagy Józsefnek bocsári Mocsary Erzsébettől született fia. Született 1789. június 16-án A.-Zsolcán. Ő is a sárospataki főiskolánknál növendéke s Kövnyek tanítványa. 1810-ben házasságra lépett Kazinczy Zsófiával, kitől 7 fiú és 5 leánya született. A közpályára lépven, először Borsodvármegyének volt alispánja s 1825-ben országgyűlési követé. 1830-ban Beregmege főispáni helytartója volt s azon évben grófi rangra emeltetett. A magyar akadémia alapításához 8000 firtal járult és annak haláláig igazgató tagja volt. 1849 előtt Marmarosmegye főispánjaként viselte. Meghalt 1855. március 3-án. Fiat Sárospatakon neveltette s részökre itt egy emeletes hazát építtetett, melyet utóbb a főiskolának ajándékozott és mai nap is »Vaykastély« néven ismeretes.

10. II. Miklós, a koronaőr. Fényes pályáját lásd ily című füzetben: Emléklapok báró Vay Miklós felszázados egyházi hivataloskodásának alkalmából. Kiadja a a tiszányneni egyházkerület, Sárospatak 1873.

11. III Miklós, a koronaőrnek és Geymüller Katalinnak a fia. Született 1828-ban december 25-én Golopon, meghalt 1886. jan. 28-án. Gondos magánnevelésben részesült. A politikai pályától félre vonulva, mint művész a szobrászatnak, s az egyház és iskola ügyének szentelte életét. 1856-ban az alsözempáni egyházmegye tanácsbírája, majd gondnokává választott. 1882-ben főiskolai igazgatói tanácsos, majd 1884-ben aligondnok lett. Nemes, fenkölt lelkenek sugallatát követve, családi hagyományaihoz híven több rendben alapítványt tett a főiskola javára és művészi alkotásainak nagyobb részét időről időre megküldte a főiskola gyűjteményé számára. Emlékbeszédet tartott felette Radács György, mely a »Sárospataki Lapok« 1886-iki folyamában olvasható és külön lenyomatban is megjelent.

12. Károly IV-ik Ábrahámnak és Kazinczy Zsófiának a fia. Felesége Lónyai Ida. Többi testvéreivel együtt a sárospataki főiskolában nyerte nevelését. Kora halála gátolta meg, hogy fényes tehetségeit a politikai és egyházi pályán nem érvényesítette. A 40-es években élenk

részt vett a főiskolai ügyek intézésében, egy ideig alig gondnokoságot is viselt.

Ez adatok bármily hézagosak is, annyit bizonyítanak, hogy a Vay-család több mint két száz esztendeje hogy őseitől öröklött hivatásának ismeri a sárospataki főiskola pártfogását. Szinyei Gerzson.

A temetés és részvétnyilkozatok.

Nem érhető el egyik főhajtásait, hogy a polgári házasságról szóló törvényjavaslat tárgyalásain a főrendiházban enkölöhessen s ez a javaslat az ő enkölete alatt váljék törvényé, de az az óhajta, hogy halála csendes, fájdalom nélkül való legyen, beteljesedett. Erős szervezetét legyőzte az aggnakorn kétizben is segítségére jött súlyosabb betegségg, s f. hó 14-én, reggeli 4 órakor, a család több tagjától környezve, szépen, csöndesen, örökre elaludt.

A fekete díszmagyarba öltöztetett nagy halottat magabazár, egyszerű ércpokorsót előbb a lakásán felállított ideiglenes ravatalon helyezték el s este vitték át a magyar tudományos akadémia oszlopcarnokába, melyet csak néhány díszövénygel ékesítettek fel s a ravatal köré állítottak pálmákat. A megdobogott nagy férfiú kivánsága volt, hogy temetésénél minden külső pompát mellőzzenek s bc kell vallanunk, hogy ennek a kivánságnak híven elég volt tve.

Budapestén a gyászszertartás f. hó 15-én, d. u. 3 órakor ment végbe, igazi kalvinista egyszerűséggel. Hogy nagy halottat temethetnek, azt a jóról-közönség, csak az akadémia bejárta előtt sorfalat képező, díszbe öltözött alabárdos koronaőrökről gyaníthatta, mert hiszen díszes fogatok más alkalmából is robnogtak olyan számmal az akadémia elé, mint br. Vay temetéskor. A szertartást Szász Károly dunameléki püspök végezte. Az elhunyt érdemeit méltató beszéd után, melyet lapunk más helyén közlünk, rövid imát mondott s ennek végzetével az összegyűlt közönség szétoszlott.

A végtiszességtevők közt a gyászoló család tagjain kívül jelen voltak: a király képviseletében, Lónyay alevredés, első szárnysegéd, teljes katonai díszben; a miniszterek, néhány államtitkár, Szlavy koronaőr s a főrendiház alelnöke, a képviselőház enköe és két alelnöke, gróf Szapáry Géza főudvarmester, báró Eötvös L. az akadémia enköe, Lobkovitz hadtestparancsnok, több főtiszt kíséretében, számos főrendiházi tag, országgyűlési képviselő s akadémiai tag; Zelenka Pál ev. püspök, Szász Domokos erdélyi püspök s néhány ref. lelkész. A tiszányneni ev. ref. egyházkerület és a sárospataki főiskola képviseletében megjelentek Kun Bertalan püspök vezetése alatt: Fejes István és Dókus Gyula aligondnokok, Bornemisza József, Tóth Dániel, Vadász Pál, Dókus Ernő, Radács György, dr. Szántó Gyula, dr. Bartha Béla és Buza János. Nagyon feltűnő volt, hogy a klérust egyedül Drahobeczky Gyula, kőrösi görög kath. püspök képviselte, no meg az is, hogy a budapesti ev. ref. tanárok közül alig jelent meg egy pár a végtiszesség adóját leróni.

A temetés Alsó-Zsolcán, hová a drága halottat rejtő pokorsót a keleti pályaudvarból éjjel induló vonaton szállították, f. hó 16-án d. u. 1 órakor ment végbe, nagy és intelligens közönség részvételével. A családi sírbolt feletti mauzoleumban felállított ravatalon volt elhelyezve a koszorúkkal birtott pokorsó; a fehérre meszelt falakat is szebbnél-szebb koszorúk fedték, melyek között több helyen látható volt a Vay család címere. A gyászszertartás a »Tebenned biztunk eleitől fogva«

énekésével kezdődött, melynek két első versét az alsó-zsolcai ev. ref. hívekből alakult kórusal a gyászoló közönség kalvinista tagjai együtt énekeltek el. Az ének elhangzása után Kun Bertalan püspök mondta el lapunkban közölt buzgó imáját, a rea névze jellemző, mely érzéssel. A megható ima után Valtay István helybeli lelkes tartotta meg meleghangú beszédét, melyet lapunkban szintén szöszserint közlünk s végre *Mitrovics Gyula*, mint a sáros-pataki főiskola jelenlegi közigazgatója fejezte ki lapunkban is olvasható szép beszédében a főiskola megmérhetetlen fajtalmát. Ezután a polgarok éneke mellett a család és rokonság fiatalabb tagjai leemelték a drága hamvakat záró koporsót, melyet ősei mellé a családi sírba helyeztek el. A gyászoló és könyező nagyközönség lelkeiben ebben a percben az a felelet nélkül maradt nagy kérdés támadt: Vajjon lesz-e valaki, a ki árván maradt ev. ref. egyházunkban az elköltözött nagy férfi helyét csak jó részben is képes lesz betölteni?

A zsolcai temetésre Budapestről külön vonat indult, melyen Csáky gr. és Lukács Béla miniszter, Gerlóczy fővárosi helyettes polgrámeister, számos főrendiházi tag és országgyűlési képviselő is jött. Itt már jelen volt Kiss Áron tiszántúli püspök s dr. Kovács Sándor, mint a debreceni főiskola képviselője. A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület tekintélyesebb egyházi és világi férfiai nagyobb számmal jöttek össze. A budapestben is megjelentek kivül ott voltak: Nagy Pál gömöri, Kopré Ferenc a. zeméni, Antalfi László abauji eszerek, Komáromi László, Bernath Elemér, Ragályi Béla és Meczer Béla gondnokok; Mocsey Lajos, Bérczay Ödön, Bérczay Miklós, Lévy József, dr. Kovács Gábor, Nemes Lajos tanfelügyelő, Tóth Lajos, Nagy Ignác, Kónya András, Balint Dezső, Szalóczy Bertalan s még számos egyházi és világi férfiú; Tóth Pál, a felsőbb leányiskola igazgatója, a sáros-pataki főiskola 8 és a miskolci ev. ref. főgimn. 4 tagú küldöttsége. Abauj-Torna-, Borsod- és Zemplénmegye az alispánok s Miskolc város a polgrámeister vezetése alatt, több tagból álló küldöttséggel voltak képviselve. A rom. kath. egyház lelkeszei közül *Bazsalóczy*, miskolci eszerek-plebánus, a gör. katolikusok közül pedig Púza Sándor prépost, főesperes jelent meg a temetésen.

Koszorúkkal is hódoltak a boldogult emlékének: A gyászoló család tagjai (6), a főrendiház, a képviselőház a miniszterium, a magy. tud. akadémiá, a tiszáninneni, tiszántúli, dunamelléki és az erdélyi ev. ref. egyházkerületek, a sáros-pataki ev. ref. főiskola, a sáros-pataki főiskola ifjúsága, Abauj-Tornamegye, Borsodmegye, Zemplénmegye, Budapest fő- és szkvaros, Miskolc városa, a nemzeti kaszinó, a főrendiház tisztí kara, a kassa oderbergi vasút, br. Geymüller Rudolf, br. Sennyey Pálné, gróf Teleyk Sándorné, gróf Teleyk Samu, gr. Pejachevich Tódor, gr. Hédeváry K. és neje, gr. Szirmay György, gr. Andrassy Aladár és neje, gr. Waldeck Frigyes és neje, gr. Károlyi Sándorné, br. Majláth és neje, br. Radvanszkyak (2), br. Kemény Kálmán és neje, Szathmári Király Pálné, a Blaskovics család (2), Simonich, Melcer-család (2), Marich-család, Kelcz Pál és neje, Koos-család, dr. Lumiczter József, Lyka Döme. Buza János.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A család gyászjelentése:** Vajai Vay Ödön báró, császári és királyi szolgálatonkivüli őrnagy, vajai Vay Sándor br. és vajai Vay Klára, férjezett br. Bánhidy

Sándorné, mint gyermekei; özv. vajai Vay Henrik báróné, szül. Almassy Mária; vajai báró Vay Ödön szül. gróf Wurmbrand Adelmá; vajai báró Vay Sándorné szül. gróf Waldeck Mathild és báró Bánhidy Sándor mint menyei és veje; vajai br. Vay Arnold nevével, Mikes Sarolta grófnóvel s gyermekeivel; és vajai br. Vay Miklós ifj. mint unokák; végre unokaöccse vajai br. Vay Béla, nevével széki gróf Teleki Szófiával s gyermekeivel és unokaival; — ugyintzen számos unokahugai és rokonsága nevében megtört szívvel jelentik a legjobb atya, após, nagytatya, dédatya, nagytatya s rokonnak nagyméltóságú vajai báró Vay Miklós császári és királyi kamarásnak, valóságos belső titkos tanácsosnak, a magyar országgyűlés főrendi háza elnökének, a magyar szent koroná öröké, a szent István apostoli királyi jeles rend és a görög királyi megváltó jeles rend nagykeresztésének, a Magyar Tudományos Akadémia igazgató tanácsa tagjának, a tiszamelléki evangélikus református egyházkerület főgondnokának, és a tállyai ev. ref. egyházkerület főgondnokának több kül- és belföldi közhasznú társulatok részben tiszteletbeli tagjának, számos szabad királyi városok díszpolgárának stb. stb. stb. folyó évi május hó 14-én reggeli 5 órakor vegelygyülemű következtében, élete 93-dik évében történt gyászos elhunytát. Földi részei az Angol királynő szállodából a Magyar Tudományos Akadémia palota csarnokába átvitettvén, f. hó 15. délután 3 órakor fognak rövid halotti könyörgés után koporsóba zárát s onnét Alsó-Zsolcára szállítatva, folyó hónap 16-án délután 1 órakor az evang. reform. egyház szertartása szerint a családi sírbaoltá fognak eltemetni. Budapest, 1894. évi május hó 14-én. Béke lengjen áldott porain!

— **A sáros-pataki tanári kar gyászjelentése:** A sáros-pataki ev. ref. főiskola tanári kara nagy vesztésének sulya alatt megrendülve, mely fájdalommal jelenti, hogy áldott emlékeztű és halhatatlan érdemű főgondnok *Nagyméltóságú vajai báró Vay Miklós úr*, ő felségének valóságos belső titkos tanácsosa, a magyar szent korona öre, az országgyűlés főrendiházának élöke stb. folyó hó 14-én, a haza és egyház oltára körül híven eltöltött életének 93-ik évében, Budapesten, jobb létre szerendült. Hált temei folyó hó 16-án helyzetetnek el az a. zsolcai családi sírbaoltá. Sáros-patak, 1894. május 15. Áldás legyen emlékeztűn!

— **A gyász Sáros-patakon.** A főiskola közigazgató-jához f. hó 14-dikén délután 3¹/₂ órakor érkezett meg a gyász-esetet hirdető sürgöny. A főiskola ormán, a református templomán s majd egyes épületeken is legott megjelent a fekete lobogó, tudatva, hogy a nemzetnek s az ev. ref. egyháznak ismét nagy halottja van. A tanári kar d. u. 6 órakor gyűlésbe sereglett és mely meghatottsággal, felállva hallgatta meg az igazgató jelentését, a melylyel a nagy vesztéséget megrendült lélekkel tolmácsolta. Határozattá lón, hogy a tanári kar külön gyászjelentést ad ki, egy hónapi gyász visel szeretett főgondnokáért, érdemeit jegyzőkönyvébe igatja s a gyászoló családnek a jegyzőkönyvet megküldi, a temetésen küldöttséggel vesz részt, a ravatalra koszorút helyez s elnökét, mint a főiskola lelkesét felkéri egyttal, hogy A.-Zsolcán a koporsó felett, a főiskola nevében gyászbeszédet mondjon. Az ifjúság nem lévén itthon, annak A.-Zsolcán leendő képviselőtélére a főiskolai szénior hivatott fel, a ki szintén koszorút vitt a soha nem feledhetőnek, az ifjúság atyai barátjának koporsójára.

— **A főrendiház gyász.** A főrendiház érdemekben gazdag elnökének halála alkalmából, f. hó 15-én, dél-

előtt 11 órakerrendkívüli ülést tartott, a melyen Szlavy József elnök a következő beszédben emlékezett meg az elhunytáról:

Méltóságos főrendek! Egy rövid évtized leforgása alatt harmadszor nehezedik a nagyméltóságú főrendház alelnökére a fájdalom kötelesség, hogy elnökének halálát jelentse be.

Lesújtólag hatott ránk Majláth György halálának híre, kit adáz gyilkos kezek fosztottak meg életétől. Mély fájdalommal értesültünk báró Sannyei Pál kumulátoról, kit hosszas, orvsorozat betegség ragadott ki körülünkből. Annal súlyosabb volt bánatunk, mert a halál, ha nem is éppen fiatal, de oly korban érte őket, mely reménylenünk engedte, hogy messze vannak még pályájok végétől; hogy a közélet ezen kiváló, nehezen pótolható két bajnokának szellemi tehetségeit még évek során nem lesz kénytelen nélkülözni a főrendház.

Elnökök, kinek elhunytát ma gyászoljuk, a halandóság adóját oly korban róta le, melynek elérését csak kevés kiválasztottnak engedi meg az isteni gondviselés. De elérte ezen kort, megőrizve éber szemelének egész üdőségét. És azért nem kevésbé fájdalmasan esik a tőle való megválás.

Aki látta, mily lankadatlan szorgalommal és pontossággal végzé elnöki teendőit, mily kitartó figyelemmel körültekintéssel, tapintattal vezette a Ház tanácskozásait, annak bámulattal vegyes tisztelettel kellett meghajolnia azon férfiu előtt, ki magas korában sem engedte át magát egy hosszú életnek viszontagságai és fáradsámai után a bővea megérdemelt nyugalomnak. hanem amig életerő volt benne, azt végrehellettég a közügyeknek szentelte. Mindig vidor, kedélyes, mindenki iránt tanusított nyájassága a tiszteleten kívül a szeretetet is megnyerte részére, pedig elnöki működése csak rövid, utolsó fázisa volt egy hosszú, folytonos tevékenységben töltött életnek.

Kevesen vannak közöttünk, kik életben voltak, midőn Zemplén vármegye már a jegyzői tollat adta kezébe, alig egy-kettő, a ki vele egy időben kezdte nyilvános pályáját. Mint megyei tisztviselő, mint országgyűlési követ, mint bíró, mint magas állásu kormányzó, mint az evangélikus református egyház gondnoka és főgondnoka hét évtizeden át szolgált a közügyekért. Hosszu élete alatt a haza politikai láthatáran váltakoztak a verőfényes, borongós és zivataros napok. Ő minden időben legjobb belátása, meggyőződése és lelkiismerete szerint teljesítette hazafiúi kötelességeit, mindig híven egygyarant királyhoz, hazához és vallásához.

És midőn az elviharzott utolsó nagy zivatar után sűrű köd szállott hazánkra; midőn sokan kétségbeesve egy jobb jövő iránt csak panaszt hallottak; midőn némelyek a változhatatlannak hitt állapotban már-már megnyugodni kezdtek; míg mások csak kivülről vártak segítyt; ő azok közé tartozott, kik nem vesztették el a reményt s bizalmat a nemzet saját erejében, kik nem szüntek meg a fenforgott körülmények között is a haza érdekében működni.

És hogy hosszas tapogatódzás és eredménytelen kísérletek után végre sikerült megtalálni az utat, mely erősebb rázkódattal nélkül az akkori orvsorozat állapotból a visszaállított alkotmány terére kivezetett, az részben a ő öneláldozó, népszerűségét kockáztató közreműködésének is érdeme.

Azért cismerséles és halálával fog róla megemlékezni a magyar történetírás.

Mi pedig, azt hiszem, csak kötelességet teljesítünk, ha iránta, mint elnökünk iránt való maradandó tiszte-

letünk, szeretetünk és elhunytá felett fájdalomunknak jegyzőkönyvünkben is kifejezést adunk. s stb.

— **Vay-emlékünnp.** Az arra illetékes férfiak elhatározták a zsolcai temetés után, hogy a tiszánineni ref. egyházkerület jun. hó 24-én, Sárospatakon, *rendkívüli közgyűlést és elhunyt főgondnokának emlékére gyászünnepelet tart s a főgondnok-választást elrendeli.*

— **Báro Vay Miklós tiszánineni egyházkerületi főgondnokká választása.** A patenális küzdelmek között tanusított hősi viselkedésének jutalmául a tiszánineni egyházkerület 1860. május 1-én Miskolcon, az új templomban felbontott szavazatok roppant többségével főgondnoki székébe emelte az akkor 58 éves bárót. Az alkalmi jegyzőkönyv e történeti nevezetességű mozzanatról így szól: „Il. . . . napirendre térvén át a tanácskozás, korelnök, *Nagy Gedeon* úr előadta, hogy a mult év szept. 11 és több napján Csáthón tartott közgyűlés határozata folytán az egyházak beadták szavazataikat, a már régen üresen álló főgondnoki hivatalra, minél fogva legelső teendőjé lenne a közgyűlésnek a szavazatok felbontása, hogy így a netalán többséget nyert főgondnok székét tüstént elfoglalja. — Erre megkezdeteit a szavazatok felbontása, melynek eredménye az lón, hogy 357 szavazat közül, vallásos buzgóságáról s nemes hazafüi érdemeiről hazaszerte ismeretes idős báró Vay Miklós úr 6 excellenciája 338 szavazattal főgondnoknak megválasztatott. Mely osztatlan többség elnöki kijelentése a legnagyobb öröm- és szünni nem akaró lelkesedésre villanyza fel a feszült reménynyel várakozó nagy közönséget, örömmel lehete olvasni ezen ép oly komoly, mint nemes lelkesedés tüzeből, mikép még csak gondolatában sem volt más senkinek, mint azon nagy és nemes férfiu láthatni egyházi ügyeink öten, kit épen példátlan közbizalommal tisztelték meg egyházank. — Ezután külödséggel nevezetett ki, mely 6 excellenciájú főgondnoki székének ünnepélyes elfoglalására meghívja. — Hegedüs László, Edes Albert, Lovas Samuel esperes, idős Szathmáry Király József, Bárczay László, Bernáth Zsigmond és gróf Pallavicini Roger urak hívák meg 6 excellenciáját, ki nehány perc mulva a legtekesebb örömnnyilvánítások közt jelent meg a reá epedve váró gyülekezet körében. Maga üdvözölvén hitfelet megindult érzésből folyó lelkes szavakkal, ismert ékesenszólással köszönte meg hitorsosainak osztatlan bizalmat s ragaszkodását s hajlott ideje dacára is — ugymond — legkedvesebb kötelességének. sőt büszkeségének tartja szent vallása s egyháza javára szentelhetni erejét és minden tehetségét. Mely megindulás két letéven esküjét 6 excellenciája, Zsarnay Lajos egyházkerületi főjegyző úr tolmácsolta egyházkerületünk azon való örömet, hogy az isteni gondviselés e férfiu nekünk adta, szívet felénk fordította s benne oly kipróbált, tapasztalattal dús főgondnokot nyertünk, kinek hü és böics kormányla alatt, egyházkerületünk, sőt egész prot. egyházunk hanyattatott hajoja, mielőbb esendes és törvényölelte révpartjára jutand. Erre legszívéyesebb örömnnyilvánítások között elfoglalta főgondnoki székét 6 excellenciája s még egyszer üdvözöltvén a szerencsés választás örömetől meghatott közönséget, felkérte a s. gondnok és esperes urakat, hogy vele együtt az egyház és iskolánk javát vállatve munkálni legyenek szivesek; egyszersmind volt korelnök Nagy Gedeon úrnak, ki a legnehezebb időkben oly fáradhatatlan kitartással s buzgósággal és prot. elveinkhez híven vitte a főgondnoki hivatal terheit, egyházkerületünk nevében szives elismerését nyilvánította.”

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Hehlyen és vidékre postal
széküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Hétköznapi helyedíj 30 kr.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: »Fejes István úr cikkére. e. *Morcsány Lajos* — »A socialismusról. e. *Péter Mihály*. — »Az ifjúság és a nyelvek. e. *Koröcs Zsigmond*. — »A népközlői naplók egyesítése. e. *Dicső Endre*. — »Felméri Lajos 1840-1894. e. *Raddics Gy.* — »Tóth Lajos hagyatékharangodó lelkes-értekezeti elnök gyűlés-nyitó beszéde. e. — »Vegyes közlemények. e. — »Pályázati hirdetések. e.

Fejes István úr cikkére.

A Közbejött nagy veszteség, mely egyházunkat érte, tudtam, hogy igenbe fogja venni e lapok következő számát, mostanra kellett halasztanom azt, hogy Fejes István úrnak „Jövel szentlelek Uristen!” című felszólalására néhány megjegyzést tegyek.

Az akcióban levő egyházpolitikának sikerült összezavarni majdnem diszorganizálni az országos függetlenségi pártot; ehhez hasonló eredménye volna az is, ha sikerülne neki minket protestánsokat is egymással összeveszteni. Már mutatkoztak ennek jelenségeit, például azok, mikre „Szegényünkre” című cikkemben mutattam, vagy azon éles támadások, melyek Kovács Albert ellen intéztettek, s itt van most Fejes István úrnak ellenem való fellépése.

Annak a politikának, mely minket az 1868. 53. törvényben lerakott garanciáktól megfoszt, mely az államszegélyvel való hitegetéssel el akarja vonni szánkon a mézes madzagot, ne legyen meg azon öröme, hogy egymással hajba menni lásson bennünket; én legalább aboz, hogy az elvi és tárgyilagossá vitatkozás teréről a személyes herce-hurca posványába lépünk, járulni nem fogok; inkább zsebre teszem mindazokat a személyes szeretetreméltóságokat, melyeknek elmondásához Fejes István úr a szentleket hívta segítségül. „Alfos ego vidi ventos”; F. I. urat azon bízské önértzetek élvezetében, hogy velem oly kevés fáradsággal leszámolhatni vélt, háborgatni nem fogom.

Bizonyos ferdítéseket és ráfogásokat azonban nem hagyhatok felvilágosító megjegyzések nélkül, különben még azt lehetne rólam mondani: qui tacet, consentire videtur.

Teljesen valótlán azon állítás, hogy a saecularisatio az én programhoz tartozik, s hogy az egyházkerület 1891-ben az én idevonatkozó külön nézetemet elvetette stb. Épen ellenkezőleg: mindaz, a mit én az egyházpolitikai kérdések tárgyalásánál kezdettől fogva mondtam és írtam, egyszerűsámd kizárta azt, hogy mi vegyék fel programmunkba a r. katolikus egyházi javak elvetelét. Én épen azt vitattam folytonosan, hogy hagyjanak bennünket azon az alapon, mely az 1868-iki törvényben van lerakva; tartsák fenn továbbra is azt a modus vivendit a felekezetek között, mely szerint minket az állam ortalomban részesít, az

uralkodó katolikus vallás túlyomó hatalma ellen. Elmondottam százszor — igenis, hogy mindaddig, míg a kath. klérus óriási állami birtokának élvezetében marad, a felekezetek közti jogegyenlőség nem lesz egyébe, mint írott malaszt; nem vontam soha kétségbe, hogy az a nagy egyházi vagyon egy kiáltó anachronismus, egy képtelenség, melynek elhárítása csakis idő kérdése lehet; de mindig azt mondtam, hogy ehez nagy idők kellene, s hogy azt nekünk kezdeményeznünk, program-szerűleg sürgetnünk nem lehet. De ha kezdeményezni nem feladatunk, ne is toljuk a szekerét oly politikának, mely mesterseges akadályokat gördít annak elébe, hogy a viszonyok természetes fejlődése folytán ezen nagy kérdésben is az idők teljessége bekövetkezhessen; ne pártoljuk annak a kormányának egyházpolitikáját, mely megteszi a kath. klérusnak azt a szolgálatot, hogy eltörli az 1868-iki törvényt, segédkezet nyújt a congrua és a kath. autonómia kérdéseinek oly megoldásához, mely az 1848. XX. törvény s nevezetesen ennek alappondolata — a saecularisatio — megvalósítását beláthatlan időre odáhatja el.

Valótlán azon állítás, hogy én az egész reformált egyházat és különösen azokat a „hallgatva tűró lelkes-társakat” vádoltam azzal, hogy magukat a pénzüllattal telített levegő által elszédítettetni engedték, kik előtt engem F. I. a szű teljes értelmében denuncál. Nem vádoltam sem különösen a reformált egyházat (mert a mit mondtam, az ép úgy illette az evangélikusokat is), sem a reformált egyházban ismét különösen a „lelkész-társakat,” hanem vádoltam azokat a befenteseket, kik elqueszerűleg összeállva, inaugurálták azt a politikát, hogy mi, protestánsok hallgassunk, viseljük jól magunkat, mint a kormányunk hű mamelekülje, hogy magunkat nagyobb állami subventiora érdekébenünk Senki sem viseli kevésbé a felelősséget azért, hogy a protestáns kérdés pénzkérdésé vált, mint épen azok a hallgatva tűró lelkes-társak, a kik eddig megszokták azt, hogy bizalommal és tisztelettel viseltessenek a „nagy emberek” iránt s magukat általuk vezérletetni engedték. És nem lehet tagadni, hogy „paupertas magna meretrix”; a ki sanaryu sorssal, sőt az élet legprimatívabb szükségletével küzd, annak sokkal kevésbé lehet rossz néven venni, ha plausibilisnek hajlandó tekinteni bizonyos érveléseket, mint azoknak, kiket az anyagi szükség ily irányba nem terel, kik a világban többet forogva, sok-

kal könnyebben szereshetnek maguknak a dolgok valódi állása felől tájékozást. Azokat a vezérlő elemeket éri az egész felelősség, kik bennünket erre az anyagi lejtőre állítottak, kik az emberi természetnek nem fényoldalára, az idealismusra, hanem árny-oldalára, a materialismusra alapították azt a taktikát, hogy a protestantizmust a kormányt támogató táborba tereljék: azokat éri a felelősség, kik már csak azért is hajlandók propagandát csinálni ennek a taktikának, hogy maguk is úgy tűnjenek fel a „profanum vulgus” előtt, mintha a beavatottak, a döntő körök magasabb rendjéhez tartoznának.

Hanem az azután valósgággal méltatlan játék a „hallgatva tüőrökkel”, ha valaki őket előbb az anyagi felbol-dogítással kecsegteti, azután egyszerre arra buzdítja, hogy mutassák meg, hogy nem könyörögnek alamizs-naért, önkormányzatunkat semmi áron fel nem adják stb., hanem a szentlelkű segítségre hívása mellett tel-jenek el új apostoli buzgalommal. Talán maga is úgy sejtí már F. I. úr, hogy az a nagyobb szabású állam-segély épen nem oly tiszta munka még, mint a milyénil vették akkor, midőn a hazai protestantizmus számára lakatot tettek? Most hát ismét vegyük elő az idealis-must? Hallottunk már efelől másoktól is; nem kell félténi — mondák — a protestantizmust, mert ha ne-hezebb helyzetbe jut is a szabadelvű egyházpolitika által, fokozott áldozatkészséggel a világiak részéről is foko-zott apostoli buzgalommal a lelkészek részéről, ki fogja a rajta tűtöt csorbát köszörölni. Hát vajjon nem lett volna-e sokkal biztosabb politika elkérni azt, hogy a fokozott áldozatkészségre és a fokozott apostoli buzgó-ságra szükség legyen? Ne idéztük volna elő a nyava-lyát, akkor nem volna szükség a gyógyításra. Mire ala-pítják azt a reményt, hogy fokozni lehet az áldozat-készséget és az apostoli buzgóságot? A világi elemet, melyre épen mi számíthatunk, mindinkább szorongatják a modern állam adóprése s hozzá az egyre kedvezte-lelenebbé váló anyagi viszonyok; a vallásosság terének egész láthatárán egyáltalában nem mutatkozik semmi motívum, mely a vallásos szellem új létre kelését en-gedné remélhetni; azok az érzelmeik amúgy ütemre, ki-vanatra nem szólalnak meg, hogy helyre hozzák azt, mit a döntő körök elkotyvasztani méltóztattak. Mutassuk meg — úgy mond F. I. úr — azokon az ad hoc egy-behivandó lelkészi értekezleteken (mert hiszen ezeket akarja ellenem mozgósítani), hogy magunkat állami zsoldra helyeztetni nem engedjük. De hátha máskép nem adják azt az állami dotációt? Nem fog-e majd akkor találni mégis F. I. úr valami tetszős praepositiot, mely mellett mégis el lehet fogadni, mert a lejtőnek épen az a természetük, hogy az ember ilyeneket min-dig talál.

Érdekes volna még talán megvilágítani F. I. úrnak azon-már több ízben tanúsított eljárását, mely szerint ő mindig csak egyházkerületünk 1891-iki határozatáról beszél, mintha az, melylyel 1893-ban foglalt állást az egyházpolitikai kérdésekben, nem is léteznék. „Lex posterior derogat anteriori”, a későbbi törvény meg-szűnteti a korábbit — ez oly jogi axioma, melynek megdöntésére nem elég ok az, hogy az 1893-iki hatá-rozat F. I. úr hozzájárulását és tetszését megnyerni nem volt szerencsés. De hát fellettem magamban, hogy személyes polemába bocsátkozni nem fogok (Vezérlésre hivatott férfiak között csak az elvi kiáldozatnak van helye — bármikor is, most méginkább. Szerk.) s nehogy önkéntelen belekeveredjem, elhagyok egyéb észreve-teket, melyekre bő alkalmat adott F. I. úr.

Mocsáry Lajos.

A socialisnusról.

Két szempont készített bennünket hozzászólni, — ha igénytelenül is, — e nagy horderejű kérdéshez. Az első szempont az, hogy a miről tegnap még mint egy idegen specialitásról beszélték s azt állították, hogy a magyar nép józan természetébe nem veszi: — az a socializmus az alföldön virágzóknak bizonyítvány. A másod-ik szempont pedig az, hogy ha az a seb, még gyógy-gyítható, a gyógyításban az egházának is részt kell vennie.

Annny tökéletesen igaz, hogy a socializmus nem alapnéküli problema. A munkások követelésé nem tel-jesen okatlan, hanem egy megoldandó kérdés. A mult és jelen századi átalakulások megdöntötték ugyan a születés *zsarnokságát*, de helyőkre nőtt a tőke *zsarnok-sága*. A tőke zsarnoksága alatt, — tudjuk, mit kell értenünk. Azt midőn a tőke ural a munkások sapádt arcait, üres gyomrát, lankadt izmait bevezik gyors meg-gazdagodásuk speculatioiba; mikor a nyereség egy zsebbe folyik és nem osztlik meg méltányosan s épen-azért a két faktor közötti ellentét annál kiáltóbb. A munkások pedig a nagy munkaadók consortiumával szemben tehetetlenek.

A socialisnusrak tehát, ha nagyobb méltányosságra törekszik és ha a tőkék zsarnokságát akarja megtörni, — mint elvnek — igazsa van. Csak az eszközökben nincs igazsága. Ha ugyanis igaz az elvök, mért nem varják be a socialisták, míg ez az elv az eszmék fejlődésének rendes útján kivívhatja magát; miért hirdetnek anarchis-must? Ha vannak a társadalomban rosszak: a vagy fel kell-e forgatni az egész társadalmat, jóval, rosszal egyaránt? Akolnki akarunk új eget és új földet, de nem mondják meg, hogy ez az új világ mikép fog be-rendeztetni. El akarunk dobni minden létező alapot, de még csak nem is sejtetik, jobb lesz-e az új alap és hogy miben is fog az állani? Nekik a természet-tudományok realis vívmányai arra valók, hogy velők bombát készítsenek bűnösökre, ártatlanokra. Ez a nem igaz a socialisnusrak, sőt ez annak szégyene, bűne. Szerintünk a betegség békés uton is gyógyítható, csak meg kell boglygatni minden beteg kérdést, mely ezt szűli.

Ki ne látná, hogy a socialismus gúnyt űz a val-lásból? Hát a vallás az oka a bajoknak? Sőt inkább a vallás csendesítheti le a kizsongókat. A vallásos lélek bele szokot nyugodni a sors rendezéseibe s a világon látható ellentétek láttára a vallás felemelő tudatához folyamodik. Tehát nem az e egyik ok, hogy pl. alföldön a világi ismeretek tábora az iskolából majd-nem kizsoritotta a vallásos nevelést? Nem megfonto-landó-e az nálunk, midőn a socialismus már itt van s gyermekeink vallásos nevelése nem kielégítő?

Ebből persze nem következik, hogy ne gondoljunk az elégedetlenség realis megszüntetésére is. Hazánkat véve föl, a socialismus a latifundiumok területén ter-jed. A latifundiumok középkori intézmények a modern viszonyok között, valószínűleg közzgazdasági szerencsét-lenségek. És 1867 óta a kötött bírtokok száma meg-kétszereződött. Ez lehet egy második ok. Ezzel gon-doljon az állam agrar politikája.

De a socialisnussal összefüggőleg messzebb ment-dolgokra is tudunk gondolni.

Bárki észreveheti, hogy a socialisták nem épen kizárólag munkásokból állanak. Temérdek socialista van, a ki mévelt, tudományosan képzett ember. Talán nem olyan lehetetlenség, sőt minden jel arra mutat, hogy a munkás proletarokhoz, csatlakozni fognak majd

a szellemi proletárok; a tehetséges, becsületlen éhen kóraszok; a protectióval leszorított szerencsétlen diplomás *kékkélek* serege, mert igaz ugyan, hogy papíron derék demokrata államnak valljuk magunkat és azt mondjuk, hogy *democrazia* az, mikor egy államban a polgároknak sikert a szorgalom, tudomány és a becsület biztosít; de a valóságban nem így van az!

A legfőbb különben mindig az, hogy hasza át a társadalmat a keresztyén gondolkodás. A szegény nyugodjék bele sorsába, mert szegény és gazdag az irás szerint is mindig lesz.

A két osztály kérdésének kiegyenlítése a kör négyzögesítése volna. De a gazdagokat is hasza át a humanus érzület. A gazdagok haszontalan passzióiból, azoknak költségeiből, a vesztett költségekből, az örült pazarlásokból igen sok sebre jutna orvosság. Ez is a nevelés kérdése.

Különbözik pedig, ha az van megírva az emberiség végezt-könyvében, hogy a társadalmi megtisztulások tragodiák által történjenek: s a lehető tökéletesedést drámai fordulatokkal érjük el: ugye ezt a lavinát emberi erő föl nem tartóztathatja, de az egyházzal annak lefolyását okvetlenül mérsékelheti. Jövel azért Szent Lélek-isten, hogy egymás terhének hordozásában el ne fáradjunk!

Péter Mihály.

ISKOLAI ÜGY.

Az ifjúság és a nyelvek,

A ki oly vidéken vagy oly városban él, a hol több nyelvű népesség lakik, az tudja legelőször elbirálni: mit tesz az, ha valaki a magyar nyelven kívül más nyelvet nem tud, nem beszél?

Mi magyarok — s hozzáteszem még: kálmánista magyarok — rendszerint ellenszenvvel szoktak viselkedni majd minden idegen nyelv iránt. S ha akad is közöttünk, a ki ráadja a fejét, hogy önszorgalom útján megtanulja ezt vagy azt a nyelvet, az a ritkább esetek közé tartozik, s ez is legelőször tudományosságj: egyénekkel szokott megenni.

Egyrészt nem is igen lehet csodálkozni rajta, hogy ez így van. Magyarországon a reformátusság legnagyobb része magyar. Elvécte akad itt-ott egy-egy tót vagy más nyelvű község, a melynek a lakói reformatus vallásúak. De ezek is maholnap bizony elfognak magyarosodni.

S minthogy az a kálmánista magyar nép legnagyobb részt oly helyzetben van, hogy nem igen érzi a szükségét más nyelveknek: ez ok miatt nem is törí magát a magán kívül más nyelvek megtanulására. De különben, ha akarná sem teheti ezt, mivel nincs alkalma rá, hogy csak valamit is elsajátíthasson az ország más ajkú népeinek nyelvéből.

Öszintén szólva, köznépünkre ebből nem is igen származik valami nagy hátrány. Országot-világot nem kénytelen járnai, mint a tót, német vagy más nemzetiségű emberek jelentékeny része. Legelőször az Amerikába vándorlók jutnak abba a helyzetbe, hogy idegen nyelvek is hasznát vehetnek. De hát a több nyelvismeret ebből a szempontból nem igen numerál semmit.

Annál érzhetőbb hiányt vallják azonban az idegen nyelvek nem tudásának az intelligensabb osztályhoz tartozó kálmánista fiatal emberek. Főként a német nyelv az,

a melyre a mi sajátosság viszonyaink között, minden művelt fiatal embernek mulhatatlán szüksége van.

Ma a pálya nagyon sokféle s egy sincs, a melyen a németül való tudásnak egyszerű-másszor hasznát ne lehetne venni. Talán baj, hogy így van. De hát hiába! a viszonyok mi, a saját tetszésünk szerint, nem változtathatunk. Praktikus embernek a meglévő viszonyokkal mindig számot kell vetni, különben lépten-nyomon önmagával jut kollízióba.

Sokan kárhoztatták a jelenlegi kultruszminiszter a miatt, hogy a legközelebb mulban kiadta a német nyelv szigorúbb tanítására vonatkozó rendeletét.¹ Nekem, a mikor ezt a rendeletet olvastam, egyenesen az jutott eszembe, hogy ennek a rendeletnek nincs semmi egyéb baja, mint az, hogy már jóval előbb kellett volna megszületnie. Mert az a nézetem, hogy élő nyelvet nem ér semmit akként tanítani, hogy a fiatal ember annak legelőbb elemeivel ismerkedjék meg. Már pedig, a mikor még én jártam a gimnáziumi tanfolyamot (1850—1867) bizony alig vittük mi a német nyelvből többre, minthogy éppen olvasni tudtunk s a mi ezenfelül ragadt még reánk, annak édeskeves hasznát vehettük. Mikor aztán kikerültünk az életbe, akkor láttuk csak, mily téves volt az az irány, a melyben bennünket e téren vezettek! Sinji is közlünk sok, holta napjág ezt a fölületes tanítási módszert.

Azok közül, a kik a mi iskoláinkban járnak végig az iskolai tanfolyamokat, lehet mondani, a lelkeségi pályára készülők érzik legkevésbé hiányát a nyelvek s főképp a német nyelv nem tudásának. De hogy ezeknek is — eltekintve az általános vett tudomány szempontról — igen sok esetben mily égető szükségük volna arra, hogy németül tudjanak, illusztrációi fölemlíték egy esetet.

Nem régen halt meg egy különben nagy tudományú s igen jeles szónoki hitben álló lelkesünk, a kiről tudva volt, hogy a „szent magyar nyelv”-en kívül — mint azt egy magasabb állású az illetővel közeli ismeretségben is állott tekintélyes egyéniség kissé gunyorosan megjegyezte — semmi más nyelvet nem értett és nem beszélt. Vele történt meg, hogy meghívták egy közebédre, a hol történetesen egy közös hadseregbeli tábornok tőzsomszéd-ságában kellett helyet foglalnia. A tábornok el kezdett vele beszélni németül.² Képzhetők, mily zavarba jött az a derék lelkes, hogy nem volt képes a hozzá intézett szavakra visszafelelni! . . . Nemcsak ő maga, de még a hozzá közelebb állók is resteltek, hogy ennek a jelenetnek így kellett történnie.

Ily országban, mint a miénk, a hol sok mindenféle nyelvű nép lakik, a több nyelv tudására, különösen a műveltebb osztályhoz tartozóknak, mulhatatlán szükségük van. Az a fiatal ember, a ki iskoláit elvégezi, sohase tudhatja, hogy a sors az ország melyik tájékára fogja eldobni. De szükség van mindenfélelt a német nyelvre, mert mi — ha még Ausztriával nem volnánk is politikai közösségben — oly helyzetben vagyunk, hogy az Ausztria és Németországgal való egyenes összeköttetés elkerülni nem vagyunk képesek. Már pedig nekünk ez összeköttetés folytán is sokkal nagyobb szükségünk van arra, hogy mi tanuljunk meg németül, mint a németeknek, hogy ők tanuljanak a mi kedvünkért magyarul. De meg a jelen politikai viszonyok között már csak az önkéntesi szolgálattal miatt is igen-igen nagy szükség van arra, hogy a mi fiatal embereink a német nyelvet lehetőleg elsajátítsák.

¹ Lapunkban igen komoly cikkeket behatóan foglalkoztak e rendelettel, amik idejében (L. Sp. Lapok 1889. évi.) Szerk.

² Hát hiszen a Magyarországon élő tábornok úrnál is beszámítás alá esik talán az ő kizárólagos *németisége*? Szerk.

Mert nem azon fordul meg a kérdés: helyes-e az, hogy így van? hanem azon, hogy változtatni ezen az állapoton egyelőre teljességgel nincs módunkban.

Meg vagyok győződve felőle, hogy a nyelvek tanítására ez idő szerint a mi iskoláinkban is több gond van fordítva, mint évekkel vagy évtizedekkel ezelőtt*. S hogy a sablonos nyelvtanítás helyett nálunk is az okosabb, gyakorlatibb módszer jutott érvényre. De hogy — különösen a németnyelv tanítása, dacára a kultuszminiszteri rendelkezésnek, — ma sincs még odae fejlesztve, hogy az ifjúság a nyert alapon képes lenne nyelvismeretének a gyakorlati életben is hasznát venni: azt legalább is hiszem. Pedig a fődolog ez lenne. S ha a reáliskolákban, felsőbb leánynevelőintézetekben s más ilyen intézetekben képesek a tanárok és tanárnők a növendékeket annyira vinni, hogy azok ne csak olvasni, hanem beszélni is tudjanak: miért ne történhetnék ez meg a mi iskoláinkban is?

Azt hiszem, szükségletlen lenne tovább fejtegetnem: mily rendkívül hasonló háromolék ebből a tanuló ifjúságra általában. S attól, hogy a növendékek ez iton talán kevésbé lennének jó magyarok, mint különben, nem igen lehetne felütni. A magyar ifjúság — különösen a mi kálmánista ifjaink — magyarok maradnának minden körülmények között. De ha a magyaron kívül más nyelvet is beszélnének: bizony-bizony több ember lenne belőlük.

Kovács Zsigmond.

A népiskolai naplók egyesítése.

„Az idő pénz”, mondja az angol. E mondas igazságot a társadalom minden tényezőjének ell kell fogadnia. Különösen a néptanítóra lényeges e mondas; mert ha a pénzrel egyenlően szükséges ideje meg van, úgy sok oldalú munkásságot elvégezhetik, hivatásának megfelelően, különben pedig, mint a sűrű erdő lassan növe esemeteje, eltörlül a társadalom többi tényezőjével szemben.

A kik kételkednek állításomban, nézzenek szét Magyarországon 25,000 néptanítója között s látni fogják, hogy a valódi néptanítók száma nem áll arányban a 25,000-rel!

Ha a néptanítók testülete komolyan akarja Magyarországon szellemi meghódítását: akkor a munkát — helyes csoportosítással — arányosítani kell az idővel. A szak és osztály szerinti, félnapos tanítás, tananyag, osztály-csoportosítás, helyes tanterv és órarend is stb. mind a munka arányosságát célozzák. De tehetünk a munkát és az ügy javáért még egyebet is; p. o. megkísérélhetjük a *népiskolai naplók egyesítését*, hogy a papiros-munka kevesbedvén, több időt nyerhessünk a léleknek tetsző munkára.

A népiskolákban vezetni kell: *felvételi, anyakönyvi, mulasztási, nyilvántartási, összehírási naplót, tényleg iskolázók és mulasztások kimutatásának naplóját.*

Több iskola van, hol a naplóták csak részben ismerik, még több, hol részben vezetik; mindemellett ez iskolák közt vannak jelesek, s az azokból kikerült egyéneknél közt értelmesek jellemesek.

„Az élet könyv, melyből mindenki tanulhat.” Én eddigi tanítói életemben a többek közt azt tanultam, tapasztaltam, hogy a fenti naplók nem mind szükségesek. Nem az a *p. o. a felvételi, nyilvántartási napló s a tényleg iskolázók naplója.*

Szükségtelen azért, mert beolvasható egy új rovattól anyakönyvi naplóba, hol mind a három szükségletnek mondott napló osztályonként csoportosítva lenne látható.

Az új anyakönyvi napló rovatai lennének: sorszám, felvételi éve, hata, napja, osztály, a tanuló neve, születési éve, helye, atya vagy gyam neve, lakhelye, foglalkozása, a tanuló vallása, anyanyelve, erkölcsi magaviselete, szorgalma, általános osztályzata, haladó, ismételő rovat, tankönyvek rovata (megvannak vagy hiányos bejegyzéssel), észrevételek.

Az ekként szerkesztett új napló magában foglalná a feleslegesnek nyilvánított naplók lényeges rovatait.

Valaki azt mondhatja: azért szükséges a felvételi napló, mert az igazolja a hat osztály növendékeinek beírasi sorrendjét. Ez igaz, de az új naplóban is meghatározható a beírasi sorrend, csak hogy osztályonként csoportosítva.

Az elhaltakat vagy eltávozókat az észrevételei rovatba való bejegyzésen kívül veres ceruzával kikeresztve, egy munkával egy naplóban osztályonként látnam az eddigi felvételi, nyilvántartási, tényleg iskolázók naplóját.

A születési rovatnak elhagyandónak vélem a hó és napot; mert az évszámából is megtudható, hogy a megfelelő osztályban van-e a növendék? S ha valamely kiadványnál szükséges a hó és nap, azt nem a tanítótól, de az anyakönyv-vezetőtől kéri.

Az egyes tantárgyak minősítő rovatait törölni véleményezem s helyette általános osztályzat rovata marad; mert ma már alig van értéke a népiskolai bizonyítványoknak s hol értéke van, ott elég az általános osztályzat, anyanyelvi inkább, mert többnyire a szorgalom minősítése az irányadó. Hogy meglássam a jövőben, miként értékel valamelyik tanítványom egyik vagy másik tantárgyat a multban; ez a cél nem fedzi az egyes tantárgyak minősítésénél elkövetett időparazast.

A haladó, ismételő rovatot azért veszem fel, mert ebbe meg lenne jegyezve a növendék haladása, vagy osztályisméltése s a t. vizsgáló küldöttség, vagy bárki más kéze véve a naplót, látni fogná, mily gyermekkel áll szemben e miért nem felel meg az osztály az évszámak.

Ha pedig melyebb meggyőződést akar szerezni a küldöttség a tanító osztályozásáról, — egy naplóval lévén dolga, — bármelyik tanuló nevét kikerestetheti a mult év naplójában s látni fogja az egyenlőséget, vagy különbséget.

Az 1889-ben Miskolcon tartott egyházkerületi gyűlés jegyzőkönyvének 76 lapján, a 18-ik pontban az mondatik, hogy a »B napló« a küldöttség elnökénél marad ellenőrzés végett. Tehát nem küldendő az a tanügyi bizottság elnökének, mint az néhol megkivántatik. De legyen bárhol, ha nem a tanítónál van, nincs illetékes helyén; mert 1-ször népiskolai bizonyítványt a »B« napló nélkül nem adhatnak; 2-szor ha a t. küldöttség csak a »B« napló alapján képes ellenőrizni a tanítót: kár az iskola-látogatás ügyében fáradozni; 3-szor a ki lelkiismeretes tanító, annak marad a »B« napló nála létele mellett is; 4-szer a ki leplezni szeret, takarni tud a »B« napló elvételé mellett is; 5-ször, ha az állami tanfelügyelőség nem látja szükségesnek a »B« napló elvételét: miért szükség annak elvételével a bizalmatlanság csiraját elvetni a tisztánneti egyházkerületi tanítóival szemben?

Az osztályzat magyarazata céljából kívánám felvenni a tankönyv-rovatot is, a mennyiben mindig jobb osztályzata lehet egy tankönyvvel bírónak, mint tan könyv nélküli vagy tankönyv-hiányos növendéknek.

* Sokkal több s a tanítás maga is gyakorlatiasabb. Szerk.

Elhagyni vélemezem a felvételi napló tandíj-rovatát; mert a mi népnék nagy részétől még messze van az idő, midőn a beiratások fogná fizetni a sok helyt terményből álló tandíjat.

Kihagyandónak vélem a mulasztások rovatait; mert ha lelkiismeretesen akarunk munkálkodni, úgy a házzám szerinti mulasztási naplóból a mulasztások kiürása, hogy mennyi időt és fáradságot igényel éppen juniusban; az tudja, ki lelkiismeretesen szeret munkálkodni. A lelkiismeretlen munkának nincs értéke. Ha a tanító menségül hozná fel a sok mulasztást, állítását igazolhatja a mulasztási naplóval. Az igazolatlan mulasztás fő oka pedig a tanító lévén, mensége számba sem vehető. A kiadandó bizonyítványoknál sincs értéke a mulasztások kimutatásának; mert a szorgalom mnóitásából a mulasztásokra is lehet következtetni; mert a jó vagy jeles, szorgalmas tanulóknak igazolatlan mulasztása nincs.

Az észrevételek rovataiba, melyet többnyire üresen hagynak — jegyzendő lenne a halálozás, távozás, nem vizsgázás, betegség, visszamaradás stb.

Igy kívánom én az új anyakönyvi naplót szerkeszteni, mely azért is előnyös lenne, hogy a kevesbült munka nagy része a beiratások elvégzésétik, csakis az osztályozás maradna juniusra. De azért is előnyösebb, mert egy naplóval lévén dolgunk, lelkiismeretesen készíthetjük, megőrizhetjük és beköthetjük.

Ezekben kívántam elmondani a népiszkolai naplók egyesítésére vonatkozó véleményemet. Lehet, hogy tévedtem, mivel tévedni emberi dolog. De nem tévedek akkor, midőn Báró Eötvös ezen mondaná alapján: »Legszerencésőbb halandó, kinek legtöbb dolga van a világon« azt mondom: a lelkiismeretes tanító a legserencésesebb.

Dicső Endre.

TÁRCA.

FELMÉRI LAJOS

1840—1894.

A magyar tanügyet és irodalmat súlyos veszteség érte varatlanul. *Felméri Lajos*, a kolozsvári egyetem egyik bölcsész-tanára, f. hó 22-én, életének 54-dik évében, rövid szenvedés után, vérmérgezés következtében meghalt.

Teste dologban edzett; lelke ép és nemes ideákkal termékenyült; munka-szeretete, képessége, akaratának ereje szinte irígyt és csodálatot keltő; neve, híre dús növekedésben, mint az élő vízzel mellé plantáltott fa; előtte a célnak immár megfizetett képe, háta megett a megfutott mező viránya, gyümölcsei, nyomában a tanítványok buzgó serege s keblében a nem lankadó s mind magasabbra hívó gerjedelem égi szózata: Excelsior, excelsior!

Szép, felemelő látvány, a mint előre tör a tudás birodalmának rengetegében, a mint szomjúhozó szarvas a vízhez s a mint röptü szive vágya a művelt világ biztató tájai felé s édes mézzel tér vissza, mint méh, hogy nemzetének lábaihoz rakja le tapasztalatainak érett gyümölcseit! Szép, felemelő, a mint hódolatra készíti maga iránt a közvéleményt s itthon és künn, a tanteremben és az iró-asztal mellett tisztelőket gyűjt nevének és koszorúkat verjéteköz homlokára! Szép, felemelőbb még, a mint a tudomány szédítő magasla-

tain, az igazság-keresés, kigyózó útjain is megőrzi hitének épességét s boldogan tud megpihenni a názáreti mester keresztje alatt! . . .

Ez volt *Felméri Lajos* a mi szemünk előtt.

És az a nemes becsvágytól, nagy szenvedelmektől sarkalt, szép lélek kiadul egy csekély kezdet miatt s porhüvelyé összeomlott idő előtt, mint a bibliai állókép, a melyre rászakadt az égbe nyúló szirtnek egy morzsaléka.

O bizony gyászva van a magyar tanügynek és irodalomnak, mert *Felméri Lajos*ban egyik legbuzgóbb s leghivatottabb művelőjét veszette el s hozzá éppen akkor, a mikor erejének teljességében csupa biztatás volt a jövőre.

Még fölünkbe cseng a sajtó szózata, a melylyel ezt a hű munkást egy újabb sikere alkalmával hozsannakkal üdvözölte s a magyar nevelés-ügy reformatoraként ünnepelte; de emlékeznünk még arra is, amint itt járt előttünk a sárospataki főiskolában, hogy itt a bölcsészeti oktatás elszaporodott medrében új forrásokat felfedezett. Látni véljük, a mint sietve lép fel tanszékére és szinte pihegve fog tárgya boucolásához s nagy olvatottságról, széleskörű tájékozottságról tanúskodik, dús képekben, hasonlatokban s találó idézetekkel érzékelteti mintegy az igazságot, a melyet keres, vagy tépi s kacagja az ellenveleményt, a melyet — az igazságért — ostromolnia kell. Látni véljük, a mint ott sűrű-forog legjobb tanítványai körében, mint egy jó barát, mint szerető apa és ebben a bizalmasabb viszonyban, finom tapintattal próbálja kipuhatolni a talaj képességét, a melynek művelése lett feladatává. Látni véljük, a mint gyönyörűséggel izzad, farad, kér, esdekel, beszél, levelez s zaklatózik itthon és vidéken, hogy a Rákóczi iskolaiban a művészi szépnék legalább egy szerény hájéket építsen s az izlés és gondolkodás nemesiséire hódító segéd-eszközöket gyűjtögesen. Látni véljük, a mint boldogan rakja le az alapokat a tervezett épülethez s mind mélyebb-mélyebbre viszi halóját és jobban-jobban lekötelezi maga és törekvései iránt a főiskola vezérő egyéniségét s magához bilincseli az ifjúság szívét az új intézmény és a filozófiai tudományok javára.

Ó bizony a sárospataki főiskolának is joga van néhány forró könyvel aldozni a *Felméri Lajos* ravatala mellett, mert egyik volt tanárát és szépsészeti múzeumának alkotóját ragadta el benne az éjjeli tolvajként reátörő halál; sőt joga van *Felméri* meggyászolnia a »Sárospataki Lapok«-nak is, mint régi, hű munkatársát, a ki ez uton is szívesen tartotta fel az Alma Materrel kötött benső, szép viszonyt!

* * *

Született a boldogult 1840-ben, szeptember 29-én, Székely-Udvarhelyt, a hol elemi és gimn. iskoláit a nélkül végzette el, hogy szegény sorsú szülőinek az örömnél kívül terhet és nagyobb költséget okozott volna. Mint gimnáziumot végzett ifjú a gr. Haller József családjába jutott nevelő gyanánt s Erdélyben végezte az akkori divat szerint még két éves filozófiai tanfolyamot. Az Erdélyi János neve azonban áthozta őt a Királyhágón és Sárospatakra vonzotta (1862.), a hol — mint Szathmáry Király Pál borsodmegyei al, majd torna- megyei főispán egyetlen fiának nevelője — épen az Erdélyi János udvarába s ennek termékenyítő hatása alá jutott. Csak egy évig állt ugyan fel köztük ez a fizikailag is közeli viszony; de ez is elég volt arra, hogy a két szép lélek egymásra ismerjen s *Felméri* példaként lássa maga előtt irodalmunk egyik legkiválóbb aesthetikusát és legalaposabb mű-bíráját. Való-

szinü, hogy tőle nyert erősebb ösztönt a filozófiai tudományok és a modern nyelvek tanulása is.

1863-ban Budapestre költözött növendékével s itt a protestánsok akadémiáján Ballagi Mórt és Molnár Aladárt hallgatta, egyúttal pedig a tudomány egyetemnek is rendes hallgatója volt. Bölcsészeti és theol. tudományokban szépen előre haladva, Angol és Skotországba utazott 1866-ban, majd Fischer Kunoért és Fortlageért felkereste a szabadelvűségéről nevezetes Jénai egyetemet (1867), aztán a heidelbergi, tübingi, mindenütt nagy vonalmat tanúsítva a bölcsészeti tárgyak s ezek európai híré képviselői iránt. Közben gyakorta utazott s kivált Svájcban, Olasz és Franciaországban nevezetesebb pontjain, műintézeiben és gyűjteményeiben csiszolta ízlését és készült jövődöbéli feladataira.

1868-ban, az Erdélyi János hunyta után, Sárospataki hivatott bölcsészeti tantargyak előadására, Bihar Imre mellé, a kinek csillaga már gyors hanyatlásnak indult, s itt elebb (1868/69) — mint rendkívüli tanár — lélektan, logikát, vallás-bölcsészetet, majd 1869/70-től, mint rendszer tanár még nevelés és oktatást is adott elő, tehát részben az Erdélyi, részben a képezdi igazgatóságára hivatott Arvay József tanszékén működött. 1869 nyarán Bécs aesthetikai kincseit tanulmányozta, 1870-ben pedig a főiskola költségén 3 hónapig időzött Napolyan és Rómában a képtárak búvárása végett. Ekkor már készen volt agyában a főiskolai szépzészetű műzom-terve, sőt megnyerte annak a tanári kart és előjáróságot is s 1871-ben — sok nemes buzgólkodás után — meg is vetette annak alapját, fejlesztését azonban, a javára alakult körülmények miatt — másnak engedvén át.

1872-ben ugyanis felállítottat a kolosvári, u. n. »Ferencz József-egyetem«, a melyre bizonyos előszereket gyűjtögettek össze a prot. iskolák kiválóbb tanárait. Így jutott oda *Felméri Lajos* is, a ki mellett ekkor még »Úti levelek Skocziából« (1870.) című művén kívül a sárospataki főiskola tekintélye volt a leghatasosabb ajánló levél.

Mint a neveléstudományok egyetemi előadója, férfiúi kötelességének ismerte egy halálni meg az előlegezett bizodalomnak, hogy abból a hazai irodalomnak is haszna legyen. Lázás lelkesültséggel szélesítette tanulmányainak körét, a miben nagy segítségére volt a modern nyelvekben való alapos tájékozottsága. Lapokban, folyóiratokban sürin adta jelét a szak-irodalommal való benső összeköttetésének, a melynek egy-egy nagyobb mozdulata, vagy főbb képviselője rendszeren kész bemutatásra talált benne, de legnagyobb vonzalommal mégis a francia és angol szakirodalom fejlődése iránt viseltett s azzal mintegy maga is folyvást előbbre-előbbre haladt.

Az 1879—80-ik isk. évben már mint a miniszter küldötte járt Angolországban, hogy ott, mint erre különösen hivatott, a közköztudást gyűjtögette tanulmányozza. Hazajövet már várta egy kellemes meglepetés, a mi a legnagyobb jutalomnak is beillik, tanártársainak elismerése, a kik őt tiszteletbeli doktorsággal tüntették ki. Angolországi útjának ennél is finyesebb eredménye volt »Az iskolázás jelene Angolországban« című két kötetes műve (1881.), a melylyel jelentést tett a miniszterimann Angolországban szerzett tapasztalatairól. E művet a napi sajtó és a szak-írálat is tapsokkal fogadta, a Magy. Tud. Akadémia pedig 1884-ben a nagy jutalommal koszorúzta meg.

Tanári s irodalmi működésének volt a bírálata, hogy 1882-ben az országos középiskolai tanár-vizsgáló bizottság élére állítottat s 1885-ben a tisztulati tanár-

egyesület tiszteletbeli tagjai közé választotta. Nevelési elvei — szétszóró cikkcinek temérékségből — ismeretesek voltak már Királyhágón innen és túl s mikor a nemzet felébredt és tetre buzdult az erdélyi magyarság megmentése végett, az intézk. saját törekvésük irányát is megpecsételték mintegy azzal, hogy Felméri, a nemzeti nevelés bátorzavú apostolát, bevonták az E. M. K. E. alapszabályait készítő bizottságba s később a megalakult s áldást terjesztő egyesület nagyobb-nagyobb tiszteletben is készségesen részesítette (1885—1890). Az E. M. K. E. alakuló gyűlésén mondott s az egész mozgalom szellemét s irányát kifejező és kifejtő beszéde nyomtatásban is megjelent (1885).

Kívíván magának a jők s legjobbakkal elismerését, a sajtó méltánylatát, alig tamadhatott többé nevezetesebb tanítgyi mozgalom, a melyben közvetlen vagy közvetve ne szerepelt volna. Az iskola s taniggy összes kérdései folytonosan elfogalva tartották lelkét a népiskolától, sőt a kisdödvástól fel az egyetemi oktatásig. Szaktanácskoszásokban, egyesületekben ott találkoznak nevével, szeméivel, vagy ezek bírálatával, Csak egy kapu nem nyílt meg előtte soha: a Magy. Tud. Akadémia, a hol bizony-bizony olyanok is magasra tartott fővel ülnek, a kik nem csak az akadémiai nagy jutalomtól voltak mindig igen messze, hanem kisebb köröket sem voltak képesek érdemeik illatával elárasztani. Nem jutott be oda még akkor sem, mikor »A nevelés tudomány kézikönyve« című nagy műve (Budapest, 1890.) — egy munkás élet hosszú és türelmes fáradalmainak gyümölése — a nemzet közkinésévé lett. Az Akadémia érzéketlen maradt a sajtó tüntetési iránt, sőt elégedőt fizetésnek látta azt, a melyhez neki nincs mit pótolnia.

Nem tudjuk, volt-e hatással az a mellőzés a Felméri lelkére, de hisszük, hogy — ha volt is egy időre — hamar kiheverte azt a további munka jutalmazó élvezetében tanítványainak és tanártársainak, Kolosvár és Erdély értelmiségének és a hivatott sajtóinak önzetlen tiszteleté pedig düz kárpótlás volt neki a megtagadott koszori töviséért. Csak íment olvastuk, hogy a Ferencz József-egyetem rektorává, az 1894—95-ik évre, az arra illetékes tényszök egyhangulag őt választották meg. Ennek a jutalomnak édességét magával vitte a halálba, mielőtt tényleg is élvezhette volna.

Az irodalom feljegyezte már s fel fogja jegyezni halála után is, hogy Felmériben egy széles látókörű, az angol és francia irodalom szelleme által ilhettet és izmosodott író, tanár és tudós hűnytel, a ki az idegen mezőkön gyűjtögetett kincseit úgy tudta feldolgozni, úgy tudta tanítványai szívébe átplántálni, hogy azok a hazai földben hazaiakká alakultak és a hazának illatoztak és gyümölésoztek. Nevelési elvein egyet és más módosíthat az idő, az újabb tapasztalás, de azok főirányát, lényegét, szellemét még csak a jövődőség fogja igazán hinni, vallani, terjeszteni és unnepleni.

Mint a nemzeti nevelés harcosa élni fog a nemzet érzületében, törekvéseiben, az iskolák szellemében örökké!!

Két ízben nősült, első nejének korai elhunytán után csak négy évvel ezeltől lépett újabb házasságra *Sándor Emilia* úrnővel, a ki most már, mint büs özevgy, 3 gyermekkel bírja a legjobb apát és férjét, a tudomány és a nemzet genuszaiával.

Velök együtt oda borulunk mi is a kitünő tanár és tudós koporsójára s emlékeznvén régiekről és mostaniakról, tisztelettel írjuk be nevét — mint a ref. egyház hű fiait is, — kidölt jobbaink gyászos sorába. Áldás poraira!

Radácsi György.

Tóth Lajos hegyalja-harangodai lelkész-értekezleti elnök gyűlés-nyitó beszéde.

Tiszteendő Lelkésztestársaim!

A midőn, mint lelkesi körünknek ez időszertini elnöke, jelen tanácskozányunkat kötelességemből kifolyólag megnyitni akarom, nem mulasztatom el, hogy lelkésztestársaim és az értekezleti tagok figyelmét néhány szóval oda ne vezérlejem az aiso-zsolcai családí sírbolt-hoz, melybe ezelőtt csak néhány órával helyeztük el, a legegyszerűbb temetési szertartás mellett, magyar református egyházunk büszkeségéé, 70 éven keresztül példás buzgalmú világi vezérferfiát, egyházkerületünknek, konventünknek és törvényhozó zsinatunknak világi elnökét, a 92 éves báró Vay Miklóst.

A magyar protestáns egyház minden igaz tagja aggódva várta a hirt egy pár hét óta az ország fővárosából, az agg férfiú betegágyától, és bár az ő halála, — már csak a magas életkort tekintve is, — nem volt váratlan, még is megdöbbentett, fájdalmas érzésekkel töltött el mindnyájakat.

Sem e helyen, sem ez az idő nem alkalmas, — de képes sem vagyok arra, hogy bővebben emlékezzem meg báró Vay Miklóssal soha el nem ényező érdemeiről. A magyar protestáns egyház történelme megfogja azt a későbbi nemzedéknek is mondani, mennyire kimagasló alakja volt ő a szertegő magyar hazánknak, de különösen ev. ref. egyházunknak, s mily macacénas s áldozatkész főgondnoka hön szeretett sárospataki főiskolánknak.

Az ő nagy szelleme s év. ref. egyházunk iránt annyiszor igazolt forró szeretete bizonyára felkeltőde bennünk iránta, míg élt, a legbensőbb tiszteletet és szeretetet: épen azért most, mikor elköltözött közülünk, áldva a böcs isteni gondviselést így hosszú időn át bírhatásáért, — elengedhetetlen tartom, hogy megismerődjöt szívünk egész megelevé adjunk kifejezést legfőkélmásabb érzelmeinknek a mindnyájunkat ért nagy veszteség felett s hálás elismerésünket és mély részvétünket jelen értekezletünk jegyzőkönyvében is megörökítsük.

Tiszteendő lelkésztestársaim! Múlt év, május hó 23-án megtartott lelkesi értekezletünk alkalmával jeleztem azt, hogy az államkormány és törvényhozás által felszínre hozott egyházpolitikai kérdések, az akkor már részint beterveztett, részint beterveztetni ígért törvényjavaslatok mily lazus igazgatótságnak tartották — már akkor is — hazánk lakosait és különböző felekezeteit.

A lefolyt egy év alatt az államkormány beváltotta ígérteit, a törvényhozás elé szoros egymásutánban beterveztette a mindnyájunk előtt ismeretes reformtörvényjavaslatokat. Hogy mily állást foglaltak el a törvényjavaslatok mellett, vagy annak ellene hazánk különböző felekezetei s befolyásos, számottevő férfai; mint szakadt két táborra az ország lakossága, mely igen sok helyütt költött okok és állítások terjesztésével is félrevezetteit s mondatnái szándékoson igazgattatott, — azt lelkésztestársaim előtt, mint a kik ezeket épen úgy, vagy még jobban ismerik, mint én, — most rajzolnom felesleges volna, de értekezletünk ideje sem engedné meg azt.

Annnyit azonban mégsem hagyhatok említés nélkül, hogy protestáns egyházunk tagjai s irányadó férfai. — habár nagyobb részben inkább a törvényjavaslatok mellett, mint ellene sorakoztak, arra nézve: vajjon hallgatag viselkedik-e magunkat, avagy a cselekvés terére lépünk? — a lefolyt egy év alatt nem bírtak egyező véleményre jutni, s ez a helyzet még a főrendiház ismeretes szavazata után sem változott. Többségben látszanak lenni a

hallgatás elvét vallók, de találkoznak olyanok is, kik a hallgatást protestáns egyházunk nagy egyetemére. — már eddig is hátrányosnak állítják.

Tény t. értekezlet, hogy az 1868. évi 53. t. cikket, melynek sértetlen fenntartását — egyházmegyéink indítványára — egyházkerületünk is, az államkormányhoz intézett feliratában, most egy éve határozottan kívánta, ma már a protestáns egyház többsége, — még annak 12 3-át is, úgy látszik, hallgatagon feladja. — Igaz, hogy a „módosítás” szó ott szerepel, de a mint látjuk, a célba vett módosítás egyjelentésű ránk nézve az el-törzésel.

Mi protestánsok ezzel szemben az 1848. évi XX. t. c. elveinek megvalósítását kívánjuk, nevezetesen, hogy *egyházzal és iskolákkal szükségesnek teljes mértékben állami áton feleltessenek, önkormányzati jogainkat minden sérelme nélkül.*

Hogy fog-e és mennyiben teljesülni kívánalmunk? — azt ma még nem tudhatjuk; az államkormányának s a törvényhozásnak a legközelebbi részünkre adott százezer forintos segélye arra látszik mutatni, hogy ezentűl protestáns egyházunk nem lesz a magyar hazának mostoha gyermeke; az 1848. XX. t. c. alapján a felekezeti egyenlőség elve felé tesz lépéseket, még pedig az anyagi ügyek tekintetében is. Mint a „Sárospataki Lapok” legközelebbi számban olvastuk, két jelesünk: *Mocsáry Lajos* és *Fejes István* úgy konventi beszédekben, mint köztölt cikkeikben különböző nézetek vannak e tárgyban.

Mocsáry Lajos, — mint köztudomást — a reform-törvényjavaslatokkal szemben elelőtt fogva hivatalos állást sürgetett, a hallgatás elvét kárhözátja s azt protestáns egyházunk egyetemére hátrányosnak állítja, a törvényhozás által rendelkezés adományozott százezer forintot nem hajlandó olyannak tekinteni, mint a mely folytonosan emelkedő fokozatban évről-évre adtni fog, azt most integy hangulat csinálásból adottnak mondja.

Fejes István ezzel szemben feladni látszik az 1868. évi 53. t. cikket s bízik az államkormányban és a törvényhozásban, hogy elvégre is az 1848. XX. t. cikk szellemében és az ott kifejezett jogegyenlőség alapján fognak e kérdések megoldatni s határozottan ellenzi a hivatalos állásfoglalást s úgy látszik, hogy a többség inkább az ő nézetét pártolja.

Hát tisztelet értekezlet, ezen nézet-eltérés — szerintem — ránk nézve még nem volna baj; hanem az már baj és mindenesetre sajnálandó, hogy az elvek harcába a szenvedély hangjai vegyülnek s említett két jelesünk a lap hasábján már úgy tárgyal, hogy midőn érveik mellett harcolnak, kölcsönösen sértve s találya érzik magokat s különösen Fejes István a Sárospataki Lapok legutóbbi számában már lehangeltség, ekkeseredés és némi ingerültség hangján szól.

Azt hiszem t. értekezlet, hogy mi mindnyájan megvagyunk győződve egyiknek úgy, mint a másiknak önzelen ügybizalmáról s tudjuk, hogy mindketten evangéliumi református egyházunk javát s felvirágzását igyekeznek munkálni s így *mindkét jelesünknek bizalmat és elismerést adhatunk munkásságuk némi jutabául.*

Tiszteendő lelkésztestársaim! Úgy legújabbán alkotott egyházi törvényeink, mint a konvent, elvégre annyi halogatás után, felvetta a tárgyszerzőtába az *orszagos lelkésztestársaim özevgyárna-gyámintézet* fölállítását. Ismeretes lelkésztestársaim előtt a konventi-bizottság által készített s már a legközelebbi konvent által is tárgyalat alapszabály-tervezet szakaszai; mindamellett nem lesz talán fölösleges, ha ezen alapszabály-tervezet felhívom lelkésztestársaim figyelmét.

En ezt az alapszabály-tervezetet áltálmétem s azon meggyőződésre jutottam, hogy az jelen alakjában változtatlanul keresztül nem vihető. Nem céloz az egész tervezetet ismereteni, hanem — már csak fenti állításom bizonyítása végett is — csupán néhány szakaszára kívánok néhány rövid megjegyzést tenni.

A 14. § szerint állandó évi járadékra s neveltetési segélyre csak azon elhalt lelkesek özvegyei s árvái számíthatnak, kik legalább 10 évet szolgálták, ellenkező esetben csak végkielégítésre tarthatnak igényt. A végkielégítési összeg alig van arányban a befizetett összeggel.

A 16. § arra mutat, hogy a tervezet ezentúl is akar ismerni 700 frtos évi fizetésen alúl álló lelkesi állományokat, holott mi a lelkesi fizetések minimumát 800 frtban óhajtottuk volna kimondani és aztán a 700 frt fizetésen alúl és felül levők osztályát állapítja meg. Ha már két osztályt felállított, miért nem többet is?..

De legterhebb, legnagyobb nehézségekbe fűtköző s csaknem kivihetetlen a 24-ik szakasz, hol a gyámintézet alapjai soroltatnak fel. A belépési 10% mellett 2 1/2% -ban állapítatik meg az évi járuléks z ezenfelül az egyházköz-ségek is kötelezetnek 1% fizetésére. En a 10% belépési díj mellett, az évenkénti 2 1/2% -ot, igen sok fizetésámsra nézve soknak találom, az egyházak 1% fizetési kötelezettségét pedig falusi népünknl gyűlölséget, viszályt szerzőnek s csaknem kivihetetlennek tartom.

Hát ismét darázsfelekbe nyúlunk s eleven szemet gyűjtünk mi lelkesek a magunk fejére? Nincs elég bajunk évi fizetésünk beszédésével s a közalapi járulékokkal? Nem lett volna-e célravezetőbb, ha a most fel-emelt rendkívüli államségély egészen vagy legalább annak tekintélyi részében országos gyámintézetünk alap-ötési emelésére fordítottat volna, avagy, a mint ez kildatása tététt, a jövőben fordítatnék az ily segély e célra, hiszen tapasztaljuk, hogy egyházaink a mostanában elaprózott segélynyújtással valóban ritkán vitnek előbb, csak az önlabukon való járások szoktattnak el.

Sok olyan volna még, a mire lelkesztársaim s az értekezleti tagok figyelmét föl lehetne hívnom, de hiszen már eddigé is visszaétem lelkesztársaim türelmével, csak azt vagyok még bátor indítványozni: *küldjünk ki egy bizottságot az országos gyámintézet alapszabálytervezet átvizsgálására s arról egy véleményes jelentés megkeresésére.*

Es most, midőn lelkesztársaimat fölkérném, hogy tanácskozásban folyamán — az összehívó körlevelemben jelzetken felül — a gyakorlati lelkeskedés mezéjén felmerülő nehézségek megoldása iránti kérdéseiket, az azok feletti észmcsere végett, legyenek szivesek megtenni, közzönetet mondva itteni megjelenésükért, magamat további szeretetükbe, s jóindulatukba ajánlva, az értekezletet megnyitottnak nyilvánítom.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászir.** Még a múlt hó 26-án elhunyt a kis-kun-halasi ev. ref. főgimnáziumnak egyik nyugalmazott tanára, *Balajthi Dénes*, életének 67-ik évében, 31 évi tanári működése és 1/2 évi nyugalomba lépése után. Született a boldogult 1827-ben. Balajthi József ref. lelkes és Mészáros Zsuzsánna szüléktől, Munkacsón. Az elemi iskolát Dereczenb, (hová szulci Munkacsról költöztek át); a gimnáziumot és akadémiát a sárospataki főiskolában kezdte és végezte, kellő sikerrel. 1848-ban több itjú társaival együtt ő is a veszályben forgó háza védelmére sietett, Miklós-huszárra s illetőleg honvéddé lett

s Bem tábornok alatt szolgált Erdélyben, a forradalom befejeztéig. Eszélyessége által a besorozástól megmenekedett s élet-pálya után látott. Kezdetben K.-Arban segédlelkészkedett, majd meghívás folytán M.-Szigetre ment, hol a ref. liceumban 6 évig tanított. Innen pályázat útján kis-kun-halasi gimnáziumi tanárrá lett s 31 éven keresztül lankadatlan szorgalommal teljesítette kötelességeit; családát nem alkotott. Erejét lankadani érezvén nyugalomba vonult, bízva s remélve Istenben, hogy így talán még tovább nyújthatja földi életét. De felévi munkaszünet után örök nyugalomra hívta el az életnek és halálnak szabados ura. A tanártársak és az Iskola igazgató tanácsa közös gyászjelentésben tudattak kidől-tét. Aldás emlékére!

— **Pünköszt lelkesedés.** Szívet, lelket fölemelő s emlékeztetés pünköszt ünnepe volt a felső-borsodói ev. ref. egyházmegebebe kebelezett *közpónai* eklézsiának. Alig hangzott el az új lelkes beköszönő beszéde, alig történt meg ünnepléses beiktatása, hol *Debreceni Gábor* volt esperes és *Miklós Ödön* egyházmegei küldöttek is jelen voltak s megjelentéssel s langra gyújtó beszédekkel ugy az új lelkeszt, mint az egyházi előjárósságot tettekre lelkesítették: már is kellemes beszéd tárgyat képezte gyülekezetünkben ama fontos kérdés: *mi módon lehetne az idő viszontagságai által nagyon is megrongált régi templomukat új tetővel ellátni, s Isten dicsőségére, a régi alapra egy új díszes tornyot felépíteni, az eklézsia tetemes adósságát kifizetni, az újonnan épült iskolát eölszerű pádokkal ellátni és berendezni, akkor, midőn az egyháznak — úgyszólván — semmi biztos évi jövedelme nincs és minduntalan szegénységéről és szűkölködéséről panaszokozik!* De hát a hol legnagyobb a veszály, ott-van legközelebb az Ur segítségé! Az egyháztanács, mely új lelkesze vezérlete alatt példás buzgalomról tanuskodik, elhatározta, hogy megajánlas folytán próbálnék a sok ezret kis gyülekezetünkben összehozni, Pünköszt másodnapja délelőtjén a templomban történt ama nem mindennapi dolog, hol az új lelkeszt beszélvén a jövedvü adakozóról, a szentlélek esodás ereje és hatalma által annyira föllekesült a teljes számban összegyült közpónai egyházközönség, hogy mellözve minden kivetést, minden kényszerítést, önként, jó szível, lelkesedéssel több mint 3000 forintot ajánlottak meg Isten dicsőségére, azon megjegyzéssel még, hogy az építkezéshez megkívántató anyag beszállítását, vagyis az összes közmunkát a hívek ellavallják ingyen és jó szível. Itt nem a hétköznapi, sivár anyagi gondolkozás uralkodott, hanem teljes erővel munkálkodott a zívkeben a pünköszt lelkesedés, a szentlélek esodás ereje és hatalma mely nagy tettekre képes heveniti ma is mindnyájunkat. Azt hiszem, hogy ez a sokak által méltán lenézett és megvetett, de már most a jobb útra térni kész közpónai gyülekezet megérdemli, hogy pünköszt lelkesedése mások buzdítására is nyilvánosság elé vitesék és közzöltésék legalább azoknak névsora, kik önként 100—100 frt ajánlatot tettek Isten dicsőségére. A névsora következő: Szikszai János, Szikszai András, Soós Lajos, Sándor Lajos, Soós Benjámin, Czövek Gergely, Madarász László, Sándor István, Kovács János, Juhász József, Szobonya Péter, Szabó Ferenc, R. Tóth József, örv. Anga Kovács Jánosné, örv. Balász Istvánné, Tözsér Dániel, Szuhay Benedek ref. lelkeszt. Pedig nem mondhatnám, hogy gazdag volna e nép! Nem mondhatnám, hogy volna csak 40 holdas is a gazdák között. De gazdagá tette őket a pünköszt lelkesedés, megajándékozván kit-kit az Ur kegyelmével és szent lelkével bő mértékben. Most már erős a hitem és meggyőződésem, hogy Isten segítségével talpra fog állni e szegény ek-

lézsia! S ha még megkapjuk az ígéretilag már is biztosított 1000 forintos alapítványát Gróf Szirmay Alfréd e méltóságának és ha még *egyházi-alap* címen összehozhatunk önként legalább 1000 forintot a közös erdő-illetőségéből, s ha még segélyekből is kapunk valamit építkezésekre; akkor a zugolódás és panaszokoldás kározatos szavát fel fogja váltani ajkainkon a dicsőítőnek és haládatosságnak felségszó szavát!

Szuhay Benedek.

— A sárospataki akadémiai ifjúság tornaegylete június hó 3-ik napján, d. u. 4 órától kezdve, a főiskola kertjében nyílt versenynyel összekötött torna-ünnepélyt rendez, melyre a torna-ügy barátait, s az őszhangzatos tornászait iránt érdeklődő közönséget tisztelettel meg hívja. Program: 1. Dísz-kivonulás. 2. Katonai rendgyakorlatok. 3. Szer-tornászás. 4. Versenyek: a. Magas ugrás ruddal. b. Körfutás az új iskola-kerten körül egyszer. c. Hosszu ugrás és suly-dobás magasra. d. Hosszu-magas ugrás és kétlépmászás. e. Suly-cmelés. — Részünkről is melegen ajánljuk az ifjúságnak ezt a nem-es versenyt a t. közönség buzdító figyelmébe. —

— A sárospataki főiskolai önéleket folyó hó 16-án este felolvasással és szavalatokkal egybekötött hangversenyt rendezett a Perbenyik mellett fekvő, úgynevezett Nyésbésben. A program számaát látható élvezettel hallgatta végig a szép számmal összegyűlekedett közönség, s különösen az énekkar szereplésait zajos tetszésnyilvánításokkal s ismételt kihívásokkal jutalmazta. S az énekkar valóban rászolgált az elismerésre. Csak az a hosszú, gondos gyakorlás, mely ezt a szereplést megelőzte, képesítette arra a művészi biztosagra, mely az egyes darabok előadásában nyilvánult. Főkép a „Dalinnepen” előadásának némes, finom őszhangja s a „Győzelemről győzelemre szállva” kezdetű darab frazírozása, általában művészi, magas színvonalú interpretációja vitta ki a jelenlévő régebb énekkartagok elismerését. Ilkovicz Henrik, mint vendég, öntudatos, szép hegedű-játékával gazdagította a programot. Ezenkívül Demeter Bertalan IV. hittanhallgató „Elefántok” cím alatt egy humoroszkvet olvasott fel. Szentpétery József, szintén IV. hittanhallgató Edmondo de Amici „Egy bölcsöd mellett” c. költeményét szavalta el hatásosan Janka Károly III. h. h. pedig Gabányi „Egy ideges ember” c. monológiát, a kinek ügyes mokát a közönség még egyszer akarta élvezni, s így Jókaitól is előadott egy humoros költeményt. A tiszta jövedelem 30 forint s egészben az énekkar zászló-alapjának a javára fordítatik.

— A sárospataki tanítóképezdi ifjúság hangversenye f. hó 19-én szép és nagy közönség előtt teljes anyagi és erkölcsi sikerrel folyt le. A gazdag műsorból különösen Volkman R. „Fegyvertánc”-a. Weber K. M. „Büvös Vadász”-ának és Mascagni P. „Paraszt becsület”-ének egy-egy szép részlete a nagybótt műgényeket is kielégítette. Legnagyobb hatást okozott azonban a műsor 2-ik száma. Haydn J.: „A négy évszak” című oratoriumának „Tavas”-a, a melyet az *er. ref. egyház női énekkara* és a képezdei ének-és zenekar együtt adott elő. A közönség alig tudott megvalni attól a szép csoporttól, a mely Haydn „Tavas”-át testben és lélekben olyan búbajoson representálta s addig nyugtalanzkodott, míg a hangverseny végén újra látható és hallható Haydn „Tavas”-át. Az énekkar — a meglévő hang-anya mellett — szintén jó bizonyosságot tett a mesterről, Hodossy Béláról, a kit a szép este sikereért sokan méltán siettek üdvözölni.

— A hegyalja-harangodó lelkesítő kör f. hó 17-én Szerencsen tartotta meg szokásos értekezletét Tóth Lajos s.-hidvégi lelkesítő elnökölete alatt. Az értekezlet tisztújítás-

sál is össze-volt kötve a meghívó szerint, tehát joggal gondolhattak az érdeklődők nagy érdeklődésre, kivált ebben a felekezeties világban. De bizony a tagoknak csak 1/4-e jelent meg, vagyis 38 rendes lelkesítőből csupán 10, s a segédlelkészeket is csak egyetlen egy társuk képviselte. Néhányan kimentették elmaradásukat, többen azonban — ezt sem tartották szükségesnek, noha vezérükre hivatott férfiank váltig hivatkoznak a lelkesítő értekezletekre, a melyekből kell a jövő küzdelmeihez szükséges fenntartó erőnek — mint hajnalfénynek — feltámadnia. A jelenvaltak teljes figyelemmel hallgatták meg az elnöknek sok körültekintésről, az események komoly mérlegeléséről fanuskodó megnyitóját (lásd előbb!), a mely egész terjedelmében jegyzőkönyvből fog igatattani. Annak nyomán határozattá lón, hogy *br. Vay Miklós* elhunyna feletti fájdalmát az értekezlet jegyzőkönyvileg is kifejezi s a gyaázoló családott részvétirattal keresi fel. Ugyancsak a megnyitó hatása alatt bizottság neveztetett ki az orszá-gos lelkesítő gyámintézet alapzabályainak átvizsgálására: Bálint Dező, Hézszer Emil és Zitás Bertalan tagok-kal. Felolvasást *Hézszer Emil*, tállyai lelkesítő tartott. A nagy gondallal készített, tartalmilag gazdag és alakilag szép felolvasást élénk tetszéssel kísérte a hallgatóság s kimondta, hogy óhajtatja azt valamely egyházi lapunk utján szélesebb körben is ismeretessé tenni. A felolvasó által szóba hozott egyházmegyei könyvtár felállítását pártolókban viszi a közös értekezlet elé. Majd megtörtént a tisztujítás is, a mi az eddigi hivatalnokok iránti bizalom megújítása volt, abban a reményben, hogy lassan-lassan sikerülend nekik az aszott éssontokba életet lehelni. A meg nem jelenített jegyzőt Zitás Bertalan pthrgyi lelkesítő helyettesítette.

— A „Sárospataki Irodalmi Kör” újabbán engedélyezett kiadványait, az „Ó-kor Történelem” című gimn. tankönyvünket, melyet Kiss Lajos, szegedi realiskola tanár irt, meg a Dezős Lajos tanítóképezdi tanár s igazgató által készített népiskolai „Olvasókönyv” III. füzetét (V. VI. o. száma) a közoktatási tanács ajánlatára a miniszterium approbálta. Ajánljuk mindkét tankönyvet az illető szakiskolák s tanterfiak szives figyelmébe.

— A polgári házasságról szóló törvényjavaslatot folyó hó 17-ikén vette másod ízben tárgyalás alá a képviselőház s 21-dikén 376 szavazat közül 272-vel 104-gyel szemben, vagyis 168 szavazat többséggel elfogadta Wekerle miniszterelnök következő határozati javaslatát: »A képviselőház, ragaszkodva a házassági jogra vonatkozólag általa már elfogadott törvényjavaslatához, azt oly felszólítással küldi viz s a főrendekhez, hogy azt újabb megfontolás tárgyává téve, ahhoz hozzájárulni sziveskedjenek. A javaslat tárgyalása alatt tartott szónoklatok között a Szilágyi Dezős miniszter volt a legkiemelkedőbb, a ki különösen Apponyi Albert állításait és indítványát vette igen szigorú kritika alá. Kimutatta, hogy a főrendház 21 szótöbbsége a nemzet képviselői előtt nagy súlylanc nem birhat, mert a főrendek között 38 volt olyan, a ki pusztan theologiai okokból fordult a javaslat ellen, ezt pedig alkotmányos tanácskozásban döntő és kizárólagos okul elfogadni nem lehet. Beszédeben elég világosan kifejezte, hogy ha a körülmények úgy fogják kívánni, a kormány a főrendház reformálását sem riad vissza. A másodizben is változtatás nélkül elfogadott törvényjavaslatot már átküldte a képviselőház a főrendházhoz.

— A pápi vizsgák Sárospatakun június 23-án kezdődnek az első vizsgatétők zárthelyi dolgozatával. Ugyancsak szóbeli vizsgája június 25, 26. napjain lesz. (Összefoglalás az „Enekek-énekek” és „Esaiás” LVI—LXVI. fejezeteit, *Uj-szövetség*ből a Galatákhoz írott levelet fog-

ják fordítani és magyarázni. Házi dolgozatul egy értekezést és egy egyházi beszédet készítenek; amannak tárgya: „Az isteni tisztelet céljára vonatkozó elméletek bíraltatos ismertetése”, emezhez szabadon választhatnak textust, de a mely csak „tanító” lehet. — A második vizsgát tevők június 25-én készítik zárthelyi dolgozatukat. Házi dolgozatuk értekezési tétele ez: „Hasonlítások összerészesítésen az új egyházi törvények egyházközményi része az az előtti törvények erre vonatkozó szakaszaival;” ezenfelül 6 történeti és 6 parabolás — szabadon választott — textus felett készítenek gyakorlati bibliai magyarázatot. A házi dolgozatok (ugy az 1-ső, mint a 2-ik vizsgásoké) június 10-ig küldendők be Sárospatakra a kerület főjegyzői hivatalához, a bibliai magyarázatok a szóbeli vizsgán mutatandók be.

— **Szíves kérelem.** A sárospataki állami tanítóképezde ez évben tölti be fenállásának 25-ik évét. Ez alkalomból az Értesítőben közölni szándékozom az intézet volt növendékeinek névsorát a társadalomban elfoglalt állásuknak megjelölésével, az állás-változtatásra, előmenetelre stb. vonatkozó statisztikai adatok. Szíves tisztelettel kérem intézetünk volt növendékeit, sziveskedjenek kitűzött céloim elérésére segédkezést nyújtani, és kiki saját lakhelyéről, állásáról alulírottat tudósítani. Mivel pedig találkozhatnak olyanok, kiknek e sorok nem jutnak kezei közé (kik tehát a jelentkezésből kimaradhatnak), igen kérem azokat, a kik ez ügy iránt érdeklődnek, hogy ne csak saját magokról értesítsenek, hanem mindazokról, a kiknek élet-sorsáról tudomásuk van, akár más pályára tértek át, akár befejezték intézetünkben tanulmányaikat, akár félbeszakították, vagy máshol folytatták.

Dezsi Lajos.
tanítóképzési igazgató.

— **Nyilvános nyugta.** Az alsó- és felső-cécei év. ref. társ-egyház két temploma kijávitási költségeinek fedezésére adakoztak: 1. Muszi Jánosné Szardokról 10 frt. 2. Alsó-vadasi ref. egyház hívei 2 frt. 3. A kassai ev. ref. egyház adománya 2 frt. 4. A vajkőzei ref. egyház hívei 2 frt 40 kr. 5. A nyiri-i ref. egyház hívei 60 kr. 6. A gönci ev. ref. egyház hívei 12 frt 55 kr. 7. Az abaujvári ev. ref. egyház hívei 3 frt. 8. A pányoki ev. ref. egyház hívei 1 frt. 9. id. Kiss Lajos abaujvári ref. lelkes 1 frt. 10. A rimaszombati ref. egyház 2 frt. 11. A korláti ev. ref. egyház hívei 11 frt 25 kr.; összesen 47 frt 80 kr. Iső küldemény 24 frt 39 kr. összes adomány 72 frt 19 kr. A nemes lélekűből küldött adományokért mély köszönetemet nyilvánítva, úgy a magam, mint a volt egyházam nevében a segély-adományokról nyugtázást befejezem.

ifj. Kiss Lajos.

— **Figyelmeztetés.** Többen fordultak hozzánk kérdésekkel a miatt, hogy lapunk utóbbi számai nem kapták meg. Ennek oka Irodalmi körünknek ama nyilvános-ára is hozott határozata, a mely szerint nem kíván alkalmazkodni azoknak, a kik a kör iránt való köteleltségeik teljesítésében tartósan késlekednek. Tudatjuk azonban, hogy a levélnél megkeresés — a mit a kiadóhivatal foglalnak tekint — készséggel összekötjük a megszaktat fonalat.

Pályázati hirdetések.

Az államilag segélyezett *szepliszentgyörgyi* ev. ref. székely Mikó kollégiumhoz, mint főgim-

náziumhoz rendes tanári állásra pályázat nyittatik. Ezen tanszékekkel az 0-évfis klassika philologia tanítása van egybekötve.

Javadalma évi 1200 frt és 200 frt lakáspénz egy, esetleg két izben 100 frt ötödéves korpótek. A kinevezés a közoktatásügyi m. kir. miniszter új jogkörébe tartozik.

Pályázók vallásuk, életkoruk, végzett tanulmányaik és hadkötelezettségüket feltüntetők, s a közoktatásügyi m. kir. miniszter úrhoz címzett folyamodványukat a szepliszentgyörgyi ev. ref. Székely-Mikó kollégium előjáróságához, folyó évi június hó 20-ig adják be.

A kinevezett tanár a főgimnáziumi nyugdíjintézetnek kötelezett tagja.

Állomását folyó év szeptember 1-ig tartozik elfoglalni. Az erdélyi ev. ref. egyházkerület állandó igazgatótanácsától, Kolozsvárt, 1894. április 22-én.

Dr. Kolozsvári Sándor

1-2 elők-helyettes.

Parádi Kálmán

tanügyi előadó.

Az államilag segélyezett *szepliszentgyörgyi* ev. ref. székely-Mikó kollégiumhoz, mint főgimnáziumhoz az ének-, zene- és tornatanítói állomásra pályázat hirdettetik.

Javadalom külön-külön 400 frt, melyhez a zene tanításért 200—250 frt mellékjövdelem is járulhat.

Fölhivatnak a pályázók, hogy szabályszerű képessítésüket, szolgálati okmányaikat feltüntetők folyamodvényaikat folyó évi június hó 20-ig a kollégiumi előjáróságához címözve nyújtsák be.

Előnyben részesülnek azok, kik ének-, zene és tornatanításra együttes képessítéssel bírnak, mely esetben évi fizetésük 800 frt és mellékjövdelem s ha az illető az internátusban felügyelet teljesítésére is vállalkozik: lakás és teljes ellátáson kívül még 150 frt pótlékban is részesül.

Egy-évi sikeres működés után állandósították és nyugdíj-égyényt nyer.

A szepliszentgyörgyi ev. ref. székely-Mikó kollégium előjáróságának 1894. május 20-án tartott üléséből.

1-2

Dr. Székely Bendegiz.
igazgató.

A sárospataki ev. ref. jogakadémián ujonnan rendezett 8-ik tanszékre pályázat nyittatik.

Ezen tanszék tárgyai:

1. a magyar kereskedelmi- és váltó-jog;
2. a magyar közjog;
3. a magyar bánáyjog.

A kötelezett heti óraszám: 10.

Évi fizetés a lakbérrel együtt 1600 frt és minden öt évi szolgálattal 100 frt korpótek, mely 400 frt-ig emelkedhetik.

A tantárgyak fentebbi csoportosítása azonban csak ideiglenes.

Felhivatnak mindazok, kik a nevezett tanszék elnyerni óhajtják, hogy életkorukat, végzett tanulmányaikat és eddigi működésüket igazoló okiratokkal felszerelt folyamodványukat, melyhez rövid életrajzukat (curriculum vitae) esatolják, folyó 1894. július hó 31-éig a sárospataki ev. ref. akad. igazgatói hivatalához nyújtsák be. Sárospatak, 1894. május 20.

1-2

Az igazgató.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Szüves szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegfél 30 kr.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Egy pont körül», *Fejes István*. — «A válság küszöbén», *Orthodox*. — «Mi jött várhatóan az 1893. XXVI. törvényekről?», *Buzs János*. — «Comenius Sárospatakon», *Szingei Gerzson*. — «Sütő Kálmán beregi esperes első körleveléből», — «Irodalom», — «Vegeyes közlemények», — «Szerkesztői üzenetek», — «Pályázatok», — «Hirdetés».

Egy pont körül.

Minden egy pont körül forog még ma is. A mint a kiindulás pontja az volt, hogy az 1868-iki törvény megdöntetvén, a szülői szabadság örvén a *reversalisok* biztosítottan, azaz a vegyes házasságokban a katolikus egyház álláspontra törvényesíttessék; ugy most is ezen fordul meg a kötelező polgári házasság sorsa. Gróf Apponyi, midőn pártjával együtt a részletes tárgyalás alkalmával a vitát abba hagyta, ezt azon *kicsike* dolog miatt tette, mert nem fogadtatott el azon módosítása, hogy az *egyházi esketésre tett ígéret megszegése bontó akadályt képezzen*. Ime, a menyasszonyok kezébe átjártása a reversálisok érvényesítésének. És ezzel a gróf meg lett volna nyugtatva; tehát a kötelező polgári házasság elvesztette volna ránézve fulánkját, ha a reversálisok egy kis kerülővel bejutnak a törvénybe. A lapok most az írják, hogy az Apponyi föltétele mellett a pápa sem ellenezné a kötelező polgári házasságot.

A szükségbeli polgári házasságban még ennél is igen sokkal nagyobb erejű biztosítékot nyerhetne a reversálisok szedése. Azt mondja Apponyi gróf: a polgári házasság, csak azon esetekre hozassék be, midőn az *egyházi házasságkötés egyházi akadályok miatt lehetetlenné válik*. Miután pedig a vegyes házasság — reversális nélkül — mindig beleütközik a katolikus egyház akadályába, itt tehát a *reversalist a repudált polgári házasság*, tehát bárminél is nagyobb erkölcsi kényszer fogná biztosítani.

És mégis Apponyi gróf ily kijelentést tett egyik beszédében (körülbelül a protestánsokra szólóval): »nem azt keresik, mi a helyes és üdös saját felekezettükre, hanem hogy egy más hitfelekezethek mi fáj legjobban«. Hát nekünk

t. gróf úr, a *reversalisok* fájnak legjobban, mert azt a vallási jogegyenlőség ellen s vallásunk becsémelésével, az egyedül idvezítő hit nevében követelik; ezt a sérelmünket az 1868-iki törvény némileg enyhítette: miért akarja hát a gróf ismét visszahozni azt, a mi nekünk legjobban fáj?

Nem mi indítottuk meg a sértő hadjáratot, mi reánk hát nem illik az, hogy mi azt keressük, a mi a más hitfelekezethek legjobban fáj. Apponyi gróf ellenben, kezdettől az 1868-iki törvényeknek általa megengedett, sőt előmozdított ostromlásától fogva maig azt cselekszi, a mi nekünk protestánsoknak legjobban fáj.

Minden e körül a pont körül forog. Ha a kötelező polgári házasság diadalmasodik, a szülői egyezmény — a mely protestáns és más vallású szülőre egyiránt kiterjed — történetik ugyan, de nem *papoknak* adott reversálisok alakjában s az a körülmény, hogy a *vegyes házasságban minden gyermek protestáns is lehet*, a reversálisok egyoldalúságát és így gyűlöletességét megdönti az egyenjogúság érvényre jutásával. Ellenben, ha a kötelező polgári házasság megbukik, méltán tartanunk lehet az egyoldalú reversálisok győzelmétől. A szükségbeli polgári házasság ezt eredményezné.

Egy pont körül vonjuk össze mi is figyelmünket.

Fejes István.

A válság küszöbén.

Mikor e sorokat írjuk, a kormány elnöke ott van még Bécsben s a jelek szerint óriási erőfeszítéssel küzd azok ellen a feldagadt hullámok ellen, a melyek az egyházpolitikai javaslatokkal együtt őt és kormány-társait is elcsépréssel fenyegetik.

Nemcsak a napi és politikai sajtónak, hanem nekünk protestánsoknak is nagy okaink vannak mélyeséges aggodalommal gondolni a küzdelem eredményére s a nemzet legjobbjaival együtt forrón óhajítani a kormány győzedelmét.

Valamelyik élclapban *Szilágyi* Dezső, mint akrobata úgy roppant nagy gömbölyded szikladarabot verejtékeztve föl fel egy meredek hegyre. A néző szinte szeretne odafurakodni a miniszter mellé, hogy segítsen neki; nem azért, mintha a minisztert féltene (a ki különben lármás ellenségeit is tiszteletre kényszerítette maga iránt az egyházpolitikai vitában s a főpapatok is megszegyenítette kánonjogi nagy tudásával), hogy palacsintává lapítja a visszarohanó szikla-tömeget; hanem azért, mert félti ezt a szegény nemzetet azoktól a kiszámíthatatlan eshetőségektől, a melyek előállanak ebben a „Regnum Marianum”-os országban akkor, ha az a szikla-darab fel nem jut a hegyre.

Mi következik akkor? A harcok végtelensége.

A diadalittas reactio egyfelől, a nemzet józan része a másik oldalon s ebben a protestantismus a maga teljességében. Visszaesés oda; a honnan évtizedek óta törünk felfelé s ha ez a visszaesés nem tarthat is soká, elég keserősége lesz ahhoz, hogy megint nehéz napokról írjunk felekezettünk történetében.

Azt mondják, — s némelyek igen könnyen mondják — hogy az országgyűlés szétoszlik s alakulnak új pártok új programmal, új erővel. Hát hogy mit tesz a képviselő-választás egyházi és erkölcsi szempontból, azt már szomorúan tapasztaltuk. A mit a templom és iskola 3 s illetőleg most már 5 éven át javít a népen, azt elrontja egy ügyes kortes egy pár hét alatt hazugsággal, pénzzel, bűnös ígéretekkel, gonosz tanácsokkal, a gyümölcsöző érdekek teljes kihalásával.

És ha még csak annyi s olyan érdekek fogának majd szerepelni az új választásoknál, mint ideig!... De hát az árnyékát már előre vetette a választási küzdő homokra — az ultramontanismus, a melylyel legújában összeölelkezett a feudalismus sisakos-vertes lovagja is.

Hogy mire képes az ultramontan hatalom a maga zsarnoki nyomásával, zárt soraival, elszántságával s kivált pedig roppant pénz-erejével, azt már láttuk Belgiumban, sőt a Német-birodalom is jó bizonyosság arra, a hazai pápista sajtó fenyegetve kiabálja már régen, hogy el kell oszlatni az országgyűlést s meg kell csinálni a centrum-pártot, — a reversálisos képviselőkkel. Ha még az Apponyiak és Ugronok is többre becsülik az uralkodást, mint az igazságért való pártatlan küzdelmet s ha a Polónyiak kacér játékra vállalkozva,

most a szabadság istennőjére, majd a tiarára mosolyognak: óh így megeshetik szegény nemzetünkön az az égbekiáltó gyalázat, hogy egy újabb képviselőválasztás esetén mi, szegény protestánsok, a szabadság igaz barátaként birkózó katolikusokkal és izraelitákkal kisebbségbe jutunk s egy a szent eszmékkel hamisan sáfárkodó többség fog nekünk törvényt diktálni — Róma örömeire. — Nos ezt tehát a legcsehebb osztrák és legoláhobb cseh diplomata sem igen kívánja, ha ad valamit a történelem intelmeire.

Olyan választás, a melyben a legkényesebb érdekek szállnak elkeseredett küzdelemre, — hogy mennyi piszkot-moskot hágy az ilyen maga után a társadalomban s hogy kúsál össze családokat, hogy tépi szét a jótékony egyesületeket, hogy fertőzti meg a templomokat s dűlja fel a falvak, városok békkességét hosszú időre — hát hiszen ezt lefesteni felesleges — s még elképzelni is fájdalmas, sőt megdöbbentő.

Azért, ha egyebet nem, már ennek a belső viszálynak — a mi kisebb mértékben úgy is meg van — elkerülése végett is kívánnunk kell, hogy a Wekerle-kormány el ne essék az ő egyházpolitikájával.

Hiszen nem is a Wekerle-kormányé ez a politika, hanem az összes pártok szabad többségé! Bukása tehát az egész nemzet — nemcsak cím szerinti, de valóságos is — szabadelvű elemeinek elbuktatása volna csekély 21 főrendi szavazatért s mint annyiszor hangzott már illetékesen, még miniszteri ajkáról is: — *a dogma kedvéért!*

Soha nem volt még nemzeti képviselő ilyen nagy reform-kérdésekben — a dolog lényegére nézve — olyan egyértelembe, mint a magyar országgyűlés a kormány egyházpolitikai javaslataira nézve s ennek a példátlan egyértelműségnek szegyenbe kellene most futnia, mert egy sereg kath. főpap a protestantismus előnyomulását látja a saját fondorkodásai által siettetett reformokban, voltaképpen pedig csak a középkori hatalmát félti az új idők szellemétől, a mely nem engedi magát elkeresztelni. Hát a ki, vagy a kik ezért a bukásért felelősökké tehetők, — azok felett kemény ítéletet fog tartani a történelem kritikája.

De maradjunk csak az eshetőségek mérlegelésénél a magunk szűkebb körében!

Mi protestánsok a reform-kormány által nekünk felajánlott bizodalom — a régi gyanuszkodás felretételével — jó reménységgel viszonzottuk. Tanúgyi s egyházi politikánk sérülékeny jellegét — ugyszólván — letöröltük s közös erővel s a nyert segély okos felhasználásával kezdtünk építkezni s építkezéseink által előbb-előbbre tolni a szabadság, igazság, világosság birodalmának ha-

tárati. Lemondunk sok régi kincsünkről, őseink drága szerzeményeiről. Alkotmányunk sáncait kinyitogattuk, mert bíztunk, mert nem akartuk, hogy talán a *dogma* című mi is általmára legyünk annak a nemzetnek, a melynek dicsőségét munkálni első kötelességünk. Egyházmegyei s kerületi gyűléseink képe megváltozott, a „gravamenes” szellem elcsendesedett, a kardesőrtetés zaja elnémult s az ellenfelekből szövetségesek lettek s a nemzetnek nem volt oka ezt a szövetséget megbánnia.

És ha most a reakciónak sikerülne győzelemre jutni! . . . Oh akkor mi lennénk a legszánalmasabb helyzetben. . . Vissza kellene vonulnunk a kinyitott kapukon s ez még csak nem volna nehéz; de ám a kapu sarkvasait és tolózárait beraktuk már a muzeumokba, hogy ott csak a multunknak fényeskedjenek. A kapukon utánunk jönné s jöhetne az ellen s ha nem akarna is eltaposni (mert hiszen ehhez még sem lehetne elég ereje), legalább megsanyargatna egy időre s visszavetne bennünket — az élenkbe tolt akadályok által — a fejlődés törvényes útján.

Ez a visszavetés, ez a meghátráltatás — ez is furesza jutalom volna nekünk a mi jóhiszeműségünkért.

De kísérleteket tenne a reactio a római kath. egyház nagy hatalmának törvényes biztosítására is s megeshetnék, hogy a mit mi éppen nem akartunk a reform-javaslatokból, az törvénynyé emeltnék, t. i. eltörölnék a keresztes-képviselők az 1868. LIII. törv.-cikket minden kárptólás nélkül s megalkotnák a kath. autonómiát úgy, a mint az csak épen a hierarchiának tetszenék s felboldogítanák kongruálva a kath. papságot annyira, hogy azt az anyagi boldogság ígérete még jobban odakösse a maga idvezítő dogmájához — a haza közös boldogságának rovására is.

Mennyi mindent kellene előlül kezdenünk, ha az a Szilágyi által hengergetett nagy kő reánk gurúlva vissza, a mint felebarátaink — a Krisztus nevében — olyan jó szívet kívánják nekünk! . . . Ha nem mennék is vissza oda, (mert hát bizonyosan nem mennék!) a honnan új utra indultunk; ha nem próbálnánk mi is házassági törvényszékeket magunknak követelni, (a miket talán meg is kapnánk) s ha nem öltenék is fel a régi ruhát, régi kardot; de már maga az, hogy egy félig kivívott harcnak minden küzdelmére újra kellene vállalkoznunk s az ellencnek által mesterségesen szított bizalmatlanságot talán a legfelsőbb helyeken is oszlatgatnunk kellene: — maga ez a körülmény is illetőleg eshetőség is elég nagy kő volna nekünk még Szilágyi-Wekerle segítségével is, hát még Szápáriakkal és Apponyiakkal!!

Aggódva gondolunk Bécsre s Wekerle erőfeszítésére. A kormány dicsőséggel bukik s korszorúzva hal meg; de mi szegény protestánsok — legalább egy időre a visszagarudít kő alá jutunk.

De hát nem vagyunk-e mi is Ó Felségének hűséges alattvalói?! . . .

Orthodox.

ISKOLAI ÜGY.

Mi jót várhatunk az 1893. XXVI. törvény-czikktől?

A vallás és közoktatási miniszter a községi, valamint a hitefelekezetek által fenntartott népiskolákban működő tanítók és tanítónők fizetésének rendezéséről szóló 1893. XXVI. t.-c. végrehajtása tárgyában e folyó év március 2-ikán kelt 10,000 sz. rendeletével a törvényhatósági közigazgatási bizottságok számára utasítást bocsátott ki. Az utasítás I. fejezete a tanítók és tanítónők illetményeinek megállapítására, a 2-ik az illetmények kiszolgáltatására és behajtására, a 3-ik az államjegyzésre vonatkozó szakaszok részletes magyarázásával foglalkozik, a 4-ik pedig az állam befolyását a tanítók alkalmazására és elmozdítására körülírja, hivatkozva több helyen a népiskolai közoktatást rendező régebbi törvény-cikkekre végrehajtása tárgyában kibocsátott utasításokra is.

Ismerve az 1893. XXVI. t.-cikket s végig olvasva az ehhez kibocsátott miniszteri utasítást, önkénytelenül is az a kérdés támad bennünk: lehet-e és minő irányban jötekeny hatása ez újonnan alkotott országos törvénynek? Ezt a kérdést már csak azért is felvetjük, mert épen mi közöttünk, protestánsok között sokan voltak, akikben e törvény megalkotása alkalmával, autonómikus jogainkat tekintve, kisebb-nagyobb aggodalom támadt. És aggodalmunk nem is volt minden alaplénkűli, mert éreztük, hogy e törvény különösen szegényebb egyházainkban az eddigi állapotokat teljesen megfogja szüntetni s olyan új viszonyokat teremt, melyekre híveink eddig nem is gondoltak.

Az 1893. XXVI. t.-cikknek legfőbb célja, *késégtelenül népiskolai oktatásügyünk emelése*, a tanítók anyagi helyzetének javítása által. Évtizedek óta s mindig erősebben hangzott különösen a hitefelekezetek által fenntartott iskolákból a tanítók panaszos hangja, melyet a megélhetéset folytatott erős küzdelem adott szájukba. Az az évi díj, melyet igen sok helyen a hitefelekezeti tanítók nehéz munkájuk jutalmául kaptak, talán túrhető volt a régebbi időkben, midőn az „iskola mesterek” egyik vagy másik iparágban is valóságos mesterek voltak, de ma már egy okleveles tanítóra nézve valóban lealázóvá vált. A tanítók igen sok esetben magukon voltak kénytelenek tapasztalni annak a közmondásnak igazságát: „pénz emberség, ruha tisztesség,” kivált olyan helyen, a hol a kharában megérett terményt úgy szőlőn liténként magoknak kellett a hivatkozó összegyűjteni, midőn a tanítói tekintélynek nem igen hízgelő megjegyzéseket is kellett ráadásul zsebredugniok.

Ezeiken az állapotokon ohajtott az országgyűlés az 1893. XXVI. t.-cikk megalkotása által segíteni, kiterjesztvén a törvény védő gondoskodását, melyet eddig úgyszólván csak az állami tanítók élveztek, úgy a községi mint a hitefelekezeti tanítókra is. Azzal, hogy a törvénycikk I. §-ban kimondja, miszerint minden tanítónak és tanító-

nőnek legalább 300 forint évi fizetésének kell lenni, biztosítja néptanítóinknak a legszerényebb megélhetést. Azzal, hogy a 2. §-ban elrendeli, hogy 1893. szept. 25-től kezdve minden tanító fizetése 5 évenként ötötben 50 frt korpótlékkal emelendő, mely pótlék 250 frt növekedhetik, némileg jutalmazni kívánja a tanítót a tanfolyterén kifejtett hosszabb munkálkodásáért s egyzersmind buzdítja a további működésre, melyvel későbbi napjaira elég tisztességes nyugdíjat is biztosíthat magának. A miniszter utasításnak az a pontja, mely a tanító részére lakású a tanfolyterén szellemének megfelelőleg legalább két tisztességes padozott szobát, egy konyhát és egy kamarát, a segéd tanítónak pedig egy szobát rendel adni, a mai egészségügyi követelményeknek teljesen megfelel s végét vetni ohatja azoknak a lakás-misériáknak, melyekkel különösen falu helyen annyi tanító-család kénytelen volt egészsége veszélyeztetésével is küzdeni.

Nem kevésbé fontos a tanítókra nézve a fizetést rendező törvénynek s a végrehajtására vonatkozó miniszteri utasításnak az a része, mely a tanítók fizetésének megállapítását és illetményeiknek kiszolgáltatását írja elő. A törvény, a jelenlegi állapotokra tekintettel megengedi ugyan, hogy a tanítók évi fizetésére a szokásos termények és az általuk használt földbirtok jövedelme is beszámították; de a tanítók érdekeinek megóvása szempontjából határozottan megszabja, hogy a nem készpénzbeli járandóságok értékét mi módon kell kiszámítani. Az érték kiszámítását nem bizza a fenntartótestület tetszősére, még abban az esetben sem, ha maga az államást elfoglaló tanító abba belenyugodnék, hanem megköveteli, hogy a számlásnál felvett adatok helyessége hatóságos bizonyítvánnyal igazoltassék. Elrendeli, hogy a tanítók készpénzfizetését havonként, vagy évenvégeként előlegesen kell fizetni és a terményeket előre megállapított időközökben és előre megállapított mennyiségben kell kiszolgáltatni, oly módon, hogy az évi utolsó részletet legkésőbb november végén megkapja a tanító. Hogy a törvénynek ez az intézkedése tanítóink állapotán mily sokat fog javítani, azt csak az tudhatja, a kinek alkalmat volt több egyházban végig tekinteni a papi- és tanítói fizetésekkel hátrálékos hívek hosszú listáját.

Megmenti ez új törvény a tanítót attól a lealázó foglalkozástól is, hogy a hívektől külön-külön vegye át a részére kiszabott mennyiségű terményt, a mi igen sok esetben a rostaaljból van összegyűjtve; mert az 5. §-szerint a termények kiszolgáltatása csak olyan feltétel alatt engedtetik meg, ha azt az iskola fenntartó a tanító közbejötté nélkül szedi be s a tanítónak pontosan kiszolgáltatja. Ha a termény az átlagos minőségnek meg nem felel, abban az esetben az iskola fenntartó annak értékét a termények árának 10 évi átlaga szerint készpénzben köteles kiszolgáltatni. A tanító érdekeinek megóvásáról az 1876. évi VI. és XXVIII. t. c. alapján a közigazgatási bizottság köteles gondoskodni, a mely a termények hitványasága miatt háromszor megintett iskola fenntartó testületet kötelezheti arra is, hogy azontul a terménybeli fizetés helyett állandóan annak készpénzértékét szolgáltatassa ki. A tanítónak saját érdeke megsértése nélkül ezután nem lehet az a mostanában megszokotta lett eljárás sem követni, hogy a hívekkel való jó békkesség kedvéért, vagyis inkább a háborúság kiküldése végett, a fizetés pontos kiszolgáltatását nem követeli, mert a miniszteri utasítás 15. §-a határozottan kimondja, hogy „három évet megelőző időben eszedéssé vált hátrálékos tanítói illetmények csak az esetben hajtathat be, ha a tanító igazolja, hogy önhibáján kívül nem volt képes az ily hátrálékos behajtását korábbi időben kéri.”

Köztudomású, hogy az 1893. XXVI. t. c. itt elsorolt

követelményeinek igen sok felekezeti és községi iskola fenntartó nem képes megfelelni s épen ezért, hogy a néptanítók fizetése az ország minden részében kivétel nélkül rendezhető legyen, segélyül jó az állam a fenntartó testületeknek. A törvény 9. §-a kimondja, hogy az ilyen iskola fenntartók, ha szegénységük hivatalosan meg van állapítva, a folyó év szeptember 25-ig, a törvényhatósági közigazgatási bizottság útján, indokolt előterjesztéssel, a vallás- és közoktatási miniszterrel a hiány pótlására államsegélyt kérhetnek, melyet a miniszter 400 frt kiegészítéssel is jogosítva van, természetesen bekövetelvé a segély helyes felhasználását igazoló hivatalos számadást. Szintén segélyt nyújt az ötdöves pótlékok fizetésére is, ha azért 3 hónappal előbb indokolt kérvényt nyújtanak be.

A törvénynek eddig felsorolt intézkedései ellen azt hiszem igen kevés embernek lehet kifogása, mert ezek kétségkívül általában tetszetősnek látszanak az iskola fenntartók előtt is. Ha azonban az érem másik oldalát tekintjük, azon már néhány olyan feljegyzést találunk, a mi az iskola fenntartók tekintélyes részének tetszését valószínűleg nem fogja megnyerni.

Sok iskola fenntartó testületnek nem igen fog tetszeni első sorban is az 1893. XXVI. t. c. cikknek az az intézkedése, hogy a kormány részére, az államsegély fejében, a felekezeti és községi iskoláknál is eddig nem gyakorolt s igen fontos jogokat követel. Nem fog tetszeni valószínűleg a miniszteri utasításnak az a része, mely a közigazgatási bizottságokra ruhazza első sorban azt a jogot, hogy a tanítói fizetések megállapításánál megvizsgálják a tanító képességét, ideértve a magyar nyelvi tanítást is, a mit ha kielégítőnek nem találának, a tanító elmozdítása végett a közigazgatási miniszterhez sürgősen jelentést tenni kötelesek. Még kevésbé tetszhetik egyes iskola fenntartóknak az, hogy a közigazgatási bizottság véleménye alapján a miniszter nemcsak a kért államsegélyt megtagadhatja, hanem fontos állami érdekekből a segélykerő iskolát meg is szüntetheti s helyette állami iskolát állíthat. Nem kevésbé erősen látszik a törvénynek az a rendelkezése, (11, 14, 16. §.) mely meghagyja ugyan az államsegélyt élvező felekezeti és községi iskoláknál is a szokásos tanító-választást, illetőleg kinevezést, de ha a tanítói fizetéshez adott államsegély a 60 frt meghaladja s a korpótlékokkal együtt 90 frt terjed, a tanító alkalmazása a vallás- és közoktatási miniszter jóváhagyásától függ. Ha a miniszter a megválasztott tanító ellen törvényen alapuló vagy állami szempontból (képességtelenség hiány, a magyar nyelv nemtudása, állam-ellenes irányú működés stb.) kifogást emel, a fenntartótestület 30 nap alatt új tanítót köteles választani, s ha ez a választás is kifogás alá esik, a tanítót a miniszter nevezi ki. A kinevezett tanító a felekezeti iskoláknál csak felekezeti lehet s az egyházi főhatóságnak joga van a kinevezendőre vonatkozó véleményét a miniszter előtt kifejezni s ellene esetleg alapos kifogásokat tenni, melyet a miniszter tekintetbe vesz. Az államsegély iskolá tanítóját elmozdító fejelemény végzés is csak akkor válik érvényessé, ha azt a miniszter jóvá hagyja. A hitfelekezeti hatóság, az ilyen intézkedésekben a tanító ellen, a vallás- és közoktatási miniszter kivánságára, mindenkor köteles a fejelemény vizsgálatot elrendelni s ha ennek eredményével a miniszter nincs megelégedve: a közigazgatási bizottság egy tagjának részvételével új vizsgálatot rendelhet el. Sőt ha az egyházi főhatóság a vizsgálatot meg nem indítaná, vagy hosszú időre nyujtaná, vagy ítéletét 14 nap alatt fel nem terjesztené, a fejelemény ügyben a közigazgatási bizottság hoz ítéletet, melyet a miniszter jóváhagyása után 14 nap alatt a főhatóság köteles végrehajtani. A közigazgatási bizottság fejelemény

választmányra van hivatva ítéletet hozni az olyan tanító felett, a ki államellenes irány követésével van vádolva, vagyis az állam alkotmányra, nemzeti jellege, egysége, különállása, vagy területi épisége, továbbá az állam nyelvének törvényben meghatározott alkalmazása ellen irányuló cselekvényt végez, akár a tanteremben, akár azon kívül, vagy más állam területén, előszóval, írásban, vagy nyomtatvány, képes ábrázolat, tankönyvek, vagy egyéb taneszközök által. Az olyan iskola helyett, melynek egymásután két tanítója mozdítottat el ilyen ok miatt, jogában áll a miniszternek állami iskolát állítani fel.

Ezek az 1893. XXVI. t.-cikknek s illetőleg a miniszteri utasításnak fontosabb intézkedései. Ha ezeken az intézkedéseken végig tekintünk, lehetetlen el nem ismerünk, hogy a néptanítók fizetésének rendezéséről szóló törvényről, — feltéve, hogy az nem a többi népoktatási törvények mintája szerint fog végrehajthatni, — sok jót várhatunk. A tanítók anyagi helyzetének javítása s állásuk biztosabbá tétele minden esetre jótékony hatással lesz népoktatási tanügyünkre, már csak azért is, mert ezután tehetőségesebb s képzetlenebb ifjak is nagyobb számmal fognak lépni a tanítói pályára, tudván, hogy az országos törvény gondoskodása és védelme kiterjed nemcsak az állami, hanem a hitfelekezeti és községi iskolák tanítóira is. E törvény valószínűleg meg fogja szüntetni a tanítóhiány miatt mindig erősebben hangzó panaszt. Reánk protestánsok ezek mellett — legalább az én hitem szerint — egy különleges haszna is lesz az 1893. XXVI. törvénycikknek. Enn isz, hogy e törvény pontos végrehajtása megéri egyháznak vezérlelkében. Sőt híveiben is a *lelkézi fizeték korszerű rendezésének gondolatát* s ez testé fog válni, mert ismerven népünk gondolkodását, meg vagyok győződve, hogy híveink nem fogják tudni elviselni, az az előtűk is sokkal tisztelb és tekintélyesebb lelkézi állás díjazása silányabb s rendezetlenebb legyen, mint a tanítói; különösen abban az esetben, ha a mint látszik a lelkézi fizeték rendezésére is kellő segínyt fog nyújtani az állam a felekezeteknek.

A kormány az adott államsjegy igénybevételét folytán a hitfelekezeti tanítók választásánál biztosított joga a törvényjavaslat benyújtása alkalmával bennem is némi aggodalmat keltett, melynek akkor e lapok hasábjain kifejezést is adtam, azonban tekintve a szentesített törvény intencióit s az ország idegen nyelvű lakói között mindig aggasztóbbá váló nemzetiségi mozgalmakat, ezen aggodalmam megszűnt s ma már a törvénynek ezt az intézkedését is szükségesnek, sőt hasznosnak tartom. Nekünk, ev. reformátusoknak, kiknek igaz hazafiságot senki kétségbe nem vonhatja, bizonyára nem fog az sok kellemetlenséget okozni, ha segélyezett iskoláink tanítóinak választását a közigazgatási bizottság vagy maga a miniszter is ellenőrzi s tanítóink működését figyelemmel kíséri. És ezt a kis kellemetlenséget szívesen elviselhetjük, ha látjuk, hogy a nemzetiségi oláh és panszláv izgatók főkolompósaik egyrésze tekintélyes a Dákóromániáról s az egységes nagy szlavbirodalomról álmódó tanítók ez által a törvény által féken fognak tartatni. Nem kell sokat gondolkoznunk, hogy a legközelebb lefolyt memorandum tárgyalásból s az oláh nép viselkedéséből is meggyőződünk arról, hogy a magyar államellenes tanok főhírdetői és terjesztői a pópák mellett az ezek hatalma alatt álló néptanítók. Ezeknek a választására és működésük irányítására kell befolyást gyakorolni a kormány, hogy jó termést kapjunk az eddig gyotermő nemzetiségi iskolákból. Es ha az 1893. XXVI. t.-c. pontosan végre lesz hajtva, a magyar államegység megszüntetésére sokat tettünk s ez lesz e törvénynek legnagyobb haszna!

BUZA JÁNOS.

TÁRCA.

Comenius Sárospatakon.

Mint láttuk, egyházkormányzati pártállásával egy pár befolyásos egyeniség rokonszenvét eljuttatta Comenius. Bizonyosnak vehetjük, hogy a Bisterfelddel és Medgyesivel való feszült viszonya visszahatással volt tanügyi működésére is, mindenesetre zavarta a közvélemény kedvező alakulását. Még több ellenséget szerzett magának Comenius azzal, hogy Drabik Miklós alprófétával,²⁴ ki neki iskolatársa volt, szoros összeköttetésben állott s ennek látomásait valóságos isteni kijelentéseknek tartván, sárospataki helyzetét politikai célok megvalósítására használta fel. E jóslatok amaz eszme körül forogtak, hogy a világnak, mely már teljesen megromlott, nemskára nagy átalakulásra keil keresztül menni, nevezetesen a sötétség országát a világosság országává váltja fel, a »bestia« (az osztrákház) elpusztul, az »antichrisztus« (a pápa) uralma véget ér. E nagy munka végrehajtására, mely haboru nélkül nem esik meg, isten a Rákóczyakat választotta ki, a kiknek az éjszaki és keleti népek, még a törökök is segíteni fognak s megváltó munkájokért jutalmul királyságot nyerne. Comenius, a ki annyi keserű csalódáson átment életében, a ki hitrokonaival együtt, több mint két évtized óta, szenvedte a száműzetés nyomorait, egészen átadta magát az ábrándos hiedelmeknek. A mely vallásos kedélyű ember nem tudta kiegyeztetni a gondviselő isten igazságos voltával, hogy a jó így győzelme sokáig kimaradjon s az igaz kereszténység diadalt ne arasson, a midőn a világ megújulásával, a testvéri egység és békeség arany idejében az ő hitrokonaira is megjő a szabaddulás óraja.

Nem tartozik szorosan ide az, hogy a jóslatok szellemében mily tevékenységet fejtett ki Comenius és mily eredményeket ért el ebből Rákóczy Zsigmondnál, majd ennek halála után II. Rákóczy György fejedelemnél;²⁵ elég legyen itt annak felemelítése, hogy politikai igaztasa, a Rákóczyak harcra tüzelése csak fokozta azoknak az ellenszenvét, a kik már egyházkormányzati pártállásánál fogva is nehezteltek rá, általában azt a gyantult keltette fel, hogy önző célok miatt időzik Sárospatakon. Az udvari emberek közül egyedül Klobusiczky András tulajdonított nagyobb fontosságot a jóslatoknak; ellenben Tolnai D. János, Verécsy Ferencz, Medgyesi Pál és Bisterfeld, kinek döntő szava volt a fejedelem tanácsában, nem hittek azokban, különösen a két utóbbi minden befolyását felhasználta Comenius ez irányú törekvéseinek ellensúlyozására, a mi a nagy álmódó keserűséggel töltötte el, ugyannyira, hogy ha chiliasticus hite s az újabb meg újabb jóslatokhoz fűzött reményeisége vissza nem tartja vala, csakhamar elhagyta volna tanügyi működésének színterét.

Bámulatos, hogy ily folytonos izgalmak s feszült várakozások közt is oly nagy előzeretlettel és kitartással csüngött tanügyi reformjain, mintha az ifjuság nevelése által is a jóslatokban hirdett boldogabb idők akarna előkészíteni. Nem rajta múlt, hogy őszinte és buzgó törekvései óhajtott sikert nem arattak s az új tanrendszert meg nem honosodott, hanem, a mint előadtam, embereknek macacs conservatismusán és az évről évre

²⁴ I. Drabikról »Századok« 1889. évf. 10. f. és a »Prot. Szemle« 1890. évf.

²⁵ L. ezt Kvascsa J. így című értekezésében: Comenius és a Rákóczyak, Budapesti Szemle 1889. évf.

változó tanítókon. Ehez járult még az akkori iskolai közszelem, mely laza feylemlenységben, könnyűvéru fellegásban, nagymérvu hanyagságban, kötelességmulasztásban, az erőfeszítu munkától való irtózásban nyilvánult. Bármily súlyos vádunk esik is akkori ifjúságunkra, ki kell mondanunk, hogy náluk a tanulási kedvet, a tudományok szerelmét, rendet, pontosságot, azt a feltörekvő igyekezetet, mely a szebb és magasabb méltvség vágyától ösztönnyerve, kitarító igyekezettel előre tört volna: fel nem találjuk. Ide vonatkozólag a létező viszonyokból merített tapasztalások alapján írja Comenius Klubicsky Andrásához: »Itt a tudományok életre senki sem adja magát, mindenki más célt tűz maga elé, az iskolát félbe hagyják, a tanulásba, mint a kutya a Nilus vízébe, csak belé kapnak s azután odébb állanak, a tudományaim és latinságnak pusztá mázával is megelégedvén.«²⁶ E megrögzött szokás ellen kézi ki az atrialis osztály megnyitások tartott beszéde végén. Szemokre lobbantja különösen a nemesi osztályhoz tartozó ifjaknak, hogy csaknem mindnyájan kedvök ellen vannak az iskolában és mihely megszabadulhatnak onnan, azonnal tud adnak könyveiken, hogy többé semmi közüik ne legyen a tudományokkal. Egy íróst sem olvasnak, külföldi egyetemeket nem látogatnak, tudós emberekkel nem társalkodnak, egy kis latinnal s hazai nyelven való olvasással és írással megelégednek. Felhozza példál a külföldet, hol a nemcs ember nem tartana magát nemcsnek, ha ifjú korában a keresztény világ elsőrendű országit, egyetemeit és udvarait meg nem látogatná, külföldi nyelvekre s államtudományi ismeretekre szert nem tennie. De há már, mondja ő, ez a nemcsőbb becsvagy nem sarkálja is őket, legalább ideháza olvasnak szorgalmasan a jó könyveket, inkább mintsem hogy a hanyagságnak, a semmit nem tevésnek, az evésnek és ivásnak, vagy a gazdálkodásnak adják magukat, a mihez bármely paraszt ember is ért egy. Majd fájdalommal, mintha dorgáló szavát széles e hazában hallatni akarná, így kiált fel: »Oh hajdan erős magyar nép, annyira elpuhultál-e, hogy csak a hasadra volna gondod és nem a fegyverre és tudományra!« »Szedjétek össze magokat, hogy kik egykor Mársnak ivadéki valótok, majdan Minerának síi lehesetek.« Azután a szülekhöz fordul, mint a kik szerinte példaadásukkal nagy részben okai az elharapódzott bajnak, a kárhözatos közszelemnek. A szüleiket vádolja, »hogy maguk rontják el gyermekeiket, vagy legalább hátráltatják azok előmenetelét az által, hogy hazaviszik gyermekeiket és nem küldik vissza idejében.« »Ime a példa,« mondja ő, »karácsonykor háza bocsátottuk azokat, a kiket szüleik kívántak, oly kikötéssel, hogy törvény szerint, nyolc nappal unnepután, vissza kell jönnök. Ime ma a 17-ik nap telik el és még sem tértek vissza mindnyájan. Mily ártalmas ez a gyermekésnek megrontásával járó anyai gyöngéd szeretet! Ily módon magokat és az egész iskolai társaságot hátráltatják, társaiknak előhaladását meggátolják, még hozzá beléjök oltják azt a vágyat, hogy végekpen elhagyják vagy megutálják az iskolát. Végre a tanárokhöz intézi buzdító és eszméltető szavát, abban a meggyöződésben levén, hogy az iskolának emelkedése vagy sulyedése legnagyobb részben a tanárokra fordul meg: »Mutassuk meg munkabíró képességünkkel, sőt buzgóságunkkal és fáradhatatlan szorgalmunkkal, hogy mi jól tudjuk, miért megyünk tudós számba, t. i. nem az élet nagyobb kényelme miatt, hanem a farságosabb munka miatt, melylyel istennek és az emberi társaságnak többet használunk, mint a sokaság.«²⁷

Az iskolai bajok, melyekre e beszéd folytán nyílt és őszinte modorban itt s ott nyeres hangon rámutató Comenius, sokkal több gyökeret verték már, mintsem hogy azokat egyszerre, rövid idő alatt ki lehetett volna irtani. Ugyanezért tovább folytatta igazságait, minden utat és módot felhasználván, hogy a tespedőket felriaszssa, a rendtelenséget és feylemlenységet megszüntesse, a tanulókat és tanárokat kötelességök pontos teljesítésére buzdítsa s köztök a tudomány szellemét meghonosítsa. Ily célból, különösen a tanulásog okulására adta ki még az 1652-ik év folyamán, Fortius (Ringelberg) Joachimnak »De ratione studii«²⁸ cz. munkáját Erasmusnak hasonló című és tárgyu értekezésével együtt. Példányait ingyen osztotta ki a sárospataki tanuló közt, hogy annál könnyebben hozzáférhesse. Fortius, Erasmusnak kortársa és barátja, egyike volt a 16 ik század kiválóbb tudósainak. A tudományok több ágaiban termékeny irodalmi munkásságot fejtett ki.²⁹ Nevezett művében, melyet még a XVII. században is többször kiadtak, a maga élményeire és gyakorlatára hivatkozva, hasznos utatitásokat és tanácsokat osztogat az ifjaknak, a kik tudományos pályára szánják magukat. (I.) Mindenek előtt ajánlja, hogy magas célzt tuzzenek maguk elé, ne tulajdonítsák maguknak az ósók által szerzett érdemeket, mert szebb az a dicsőség, melyet maguk szerznek, mint a melyet örökölünk. Gondolják meg, hogy nincs semmi különbség azok közt, a kik nem születtek e világra és azok között, a kik úgy halnak meg, hogy semmi emlékezetre méltót nem tessznek (I—9 és 131 l.) (II.) Szeressék a munkát, a küzdelmet, kerüljék a pufaságot, a kényelmet. Inkább kövön vagy fán aludjanak, mint párnán vagy bőrágyon. Oly cselekhöz szoktassák magukat, melyek nem nyökre valók, tartózkodjanak az oylanoktól, melyek nagy élvezetet járnak, mert nem lehet az nagy és örök, a mihez könnyü szerrel, fárasztó munka és küzdelem nélkül jutunk. A kedvező körülmények boldoggá, a kedvezőtlenek nagyokká tesznek bennünket (10—14 l.) (III.) Nem kell csesztügedni vagy kétségbe esni, ha fáradságos munkánk sikerét egyszerre nem látjuk. Hiszen a napóra árnyékának vagy a fünek a növekedését sem látjuk, de nagyobb idő múlva észre vehetjük. Minden a mi idővel kiválóbb, tökéletesebb létre emelkedik, csak lassan gyarapodik (17—18 l.) (IV.) A gazdagság meg kell vetni, mert nem igaz az hogy a tudományunk utájában áll a szegénység(?), ellenkezöleg minden mesterségre a szükség teremtett meg és ő mindig jobban szerette a szegénységet, mint a nagy gazdagságot. Semmi sem fordul elő ritkábban a világon, mint hogy valaki tudós és gazdag is legyen egyszermind. Ezért az előkelő származású és gazdag emberek soha sem tesznek valami emlékezetre méltót. Lehet, hogy világra bocsátanak valami munkácskát, de a dicsőség legmagasabb fokára el nem juthatnak. Láttam, mondja ő, több nemesi osztályból származó ifjut, a kik drága pénzeit fizetett tanítóktól nehány tudományt elsajátítottak, de ezek azután nemokára megházasodtak, szolgáltak, lovakat, kutyákat tartottak. Mindezt a kincsnek veszélyes szerelme okozta és még az is hozzájárult, hogy szülőik jobb néven veték tőlök, ha hamisan esküsznek, embert ölnek, mintha az arany szerelmeről lemondanának. Nekem is, folytatja tovább, gyakran szememre vetették, hogy oly dolgokkal törom magamat, melyek nem sokat

²⁶ Teljes czíme e ritka műnek: Joachimi Fortii Ringelbergii De ratione studii Liber Vetus. Patakin. Typis Illustr. Principis. Expressit Georgius Reusius. 12r. 225 l. Év nélkül, de ajánló levele 1652. jun. 15-ről szol. Megvan a sárospataki főiskola könyvtárában.

²⁷ L. Jöcher Allg. Gelehrten-Lexicon.

²⁶ L. Primitiae laborum 88 l.

²⁷ L. De elegantiarum elegantia studio, Primitiae laborum. 106—8 l.

hoznak a konyhára (19—22. l.). (V.) A tanuló óhajtsa és szeresse a dicséretet. Mindég a diadal jele az, ha a dicséretre, melyet valamely szép tettünkért aratunk, felbuzdulunk, ha mások dorgálása vagy fölénye féjdalmasan érint s feltörékre tesz tüzelt bennünket. A nagy tanultság nem lehet el a dicsőség vágya nélkül, egyik a másikra támaszkodik (22—23. l.). (VI.) A magános olvasás nem helyesíthető, mert tompítja az elmét, míg ha mással együtt olvasunk, figyelmünk élesebb, itéletünk erősebb (25. l.).

Ezen vezérelvek előre bocsátása után előszámlálja és méltítja egyenként az akkor elismert tudományokat, melynek: grammatica, dialectica, rethorica, görög nyelv, mely nélkül szerinte tudós ember senki sem lehet, történet, mathematica, astronomia, melyet különösen kiemel, geographia, geometria, jogtan, orvostan és theologia, melynél jellemzőleg a kegyesség gyakorlását, a példás, erényes életet ajánlja a szörszálhasogató fejtegetések helyett.

(Folyt. köv.) Szinyei Gerzson.

KÖZÉLETÜNK.

Sütő Kálmán beregi esperes első körleveléből.

— Bereg-Som, 1894. május 11. —

Isten kegyelméből s az illetékes felsőbb egyházi hatóságok intézkedése és felhatalmazása folytán a beregi ev. ref. egyházmege esperesi teendőinek ellátását átvetem; midőn ezen körülményt az egyházak tisztelt presbiteriumainak — legközelebb tartott egy. megy. közgyűlésünk jegyzőkönyvének közrebocsátása előtt — becses tudomásukra hozni tovább nem halasztandó kötelességemnek ismerem, ez alkalommal legyen szabad mindenek előtt egyházmegeink mindenik egyházának előjáróságát, minden rangú és rendű hivatást, úgy a nagyokat, mint a kicsinyeket, a nagy apostolnak, Pálnak a legszentebb áldással teljes szavaival köszöntem: »Kegyelem nektek és békeség Istentől, a mi Atyánktól és az Ur Jézus Krisztustól« (Rom. I. r. 7. v.). Úgyanakkor egyszermind kérem, úgy a presbiteriumok, mint a gyülekezetek tagjait, hogy a miként én lelkem, szívem tiszta érzelmeivel intézem hozzájuk az apostolnak ez üdvözlő szavait, éppen olyan szeretettel és bizalommal fogadjanak engemet, mint testvérieket, ki ez idő szerint az egyházmegei kormányzat egyik elnöki székét elfoglalni oly igen megtisztelve érzem magamat.

A kölcsönös szeretet és bizalom fészerében a békeséget, cék együttesen tovább építik Istennek országát, melynek határain belül épülhet fel csak a lelki boldogság temploma, ennek tözomszedságában virulhat az anyagi jólét édenkertje is.

High az emberiség ezen főséges kettős célja felé a mi egyházmegeink egésze az egyes egyházak és hívők annál biztosabban közelíthessenek, kérnem kell a vallás erkölcsi élet ápolására s fejlesztésére hivatott lelkipásztor társaimat, nem különben a presbiteriumokat, hogy ev. ref. hitfelekezetünk Krisztus evangéliumának elvein, az igazságon és szereteten nyugvó önkormányzatának áldados érvényesítése végett, ama szilárd s idvesség alapokra építsék fel a lelkiismeretesség, a pontosság, a rend és törvények iránti engedelmisség kőfalát s az így közös erőnkkel emelt és fenntartott épületre erősítsük oda az isteni félelem, a

kegyesség és erény — bűnöknek viszálykodásnak ellentálló — tetőzetét, így lesz munkánk az örök Isten dicsőségére s a lelkek boldogítására szolgáló; így terjeszthetjük Isten országának evangéliumi határait s támaszthatunk hitfelekezetünknek áldozatra kész hű fiakat, még a hasonlós és világi hiúságtól megkeményedett szívűekből is.

Jó szándékú törekvésünkre a mindenható Isten adja a maga megadó és megszentelő kegyelmét!

Ezek után már némely halasztást nem engedő ügyekre kell felhívnom a t. presbiteriumok figyelmét; nincs okom kétségbe vonni, sőt megvagyok győződve, hogy törvényben gyökerező kötelességeiket, úgy most, mint minden más esetben kecsedem nélkül nagy körültekintéssel, sőt önfeláldozással teljesíteni fogják s ez által lehetővé teszik nekem, hogy sok fáradsággal és nagy felelősséggel járó hivataloskodásomra vonatkozólag elmondhassam: »az én igám gyönyörűsége, az én terem könnyű« (Máté XI. 30).

Nagytszeteleti Nagy Sámuel ur, 339 hiv. sz. a. május 4-ről keltezte, Tekintetes Beregvármegye közigazgatási bizottságtól 290 számmal jegyzett határozatot tett át hozzám, melyet jelen körítom kapcsán kivétel nélkül minden egyháztanácshoz eljuttatni annál inkább kötelességemnek tartom, mert az országgyűlés által hozott királyi O Felsőszétől szentesítést nyert törvény ezen határozattal nyilvánított végrehajtása hitfelekezetünknek úgy szemléli, mint anyagi érdekeit oly közelről és nagy mértékben érinti, hogy az e tekintetben teendő végérvényes nyilatkozatok és intézkedések protestáns egyházunk vallás-erkölcsi életfejlődését s e mellett anyagi erejét is illetve, oly komoly és öntudatos szembetűnést és megfontolást igényelnek, melyeket első sorban egyedül a helyi viszonyokkal teljesen ismerős, az anyagi helyzetet elfogulatlanul megbirálni képes egyházi testületek vannak hivatva; egyes, távol álló ember e tekintetben határozott vélemény vagy épen utasítás adására aligha vállalkozhatik, mert a jövő eshetőségeivel szemben a felelősséget senki sem örömet vonja magára.

Minden esetre kívánatos s hitfelekezetünk szabadon mozgathatásának feltétele köti a protestáns testület és hatóságok lelke, hogy a köznevelést, a közközpontot saját erejükből s így önrendelkezésüknek épségben tartásával kezeljék s fejlesszék a kor és törvény kívánalmainak megfelelően hova tovább; mindezt meg anyagi erejöknek megfizetésével is kell biztosítani; ámde vannak helyzetek, a midőn a ma már főleg a hasonlóságot, a világi tudakosságot dédelgető köznevelés és közközpont érdekében fokozott vagy épen túlerőltetett áldozat hitfelekezetünknek létalapját ingatja meg s teszi bizonytalanná; a mikor a parancsoló szükség — melyen tényekkel segíteni nem áll módunkban — oda kényszerít, hogy az elemi iskolai nevelés és oktatás köréből a vallás-erkölcsi tért foglaljuk le magunknak, de ez aztán legyőzve egészen a miénk. hol mindnyáján vállatve, igaz buzgósággal és odaadással neveljük és tökéletesítjük a lelkieken fiainkat és leányainkat s hogy annál többet tehessünk s biztosabb eredményhez juthassunk a kiadások, az anyagi terhek nagyobb részét át kell engednünk az erre önkormányzatunk szerelme nélkül vállalkozó államnak. Ezen a kényszerhelyzethez leszármoló egyéni meggyőződésem nyilvánítása után felhívom az egyházak tisztelt presbiteriumait, mint iskolafenntartó testületeket, hogy egy teljes ülésben, a legszigorubb számvetés, a leglelkismeretesebb elbírálás igénybevételevel egyháztanácsi határozattal, mely feltételül

jegyzőkönyvbe vezetendő, állapítsák meg a tanítói fizetés értékét és pedig a masolatban közölt közigazgatási bizottság intézkedésében foglalt alap és irányelvek megtartásával.

A tanítói fizetés értékét ily módon megállapító egyháztanácsi hájazozatot kivonatban hivatalomhoz folyó 1894. év június hó 10-ik napjáig annál inkább betérjessék, mert a mulasztás vagy késedelem miatt behaltató súlyos következmények s még súlyosabb terhek viselésére a szemrehányás és felelősség egyedül a kötelezően hanyagoló presbiteriumra fog nehezedni.

Különösen ki kell emelnem az országos törvénynek a »Közigazgatási bizottság« határozatában hangsúlyozott azon kijelentését, hogy a mely iskolafenntartó testületek a tanítói fizetés értékét a kitűzött határnapig be nem jelentették, úgy fognak tekintetni, hogy a tanítói fizetés minimumának kiszolgáltatására magukat kötelezték s ez rajtuk közigazgatási uton is be fog hajtatni. Éppen ily fontos és nagy figyelmet keltő az országos törvény azon rendelkezése, a melynél fogva a terménybeli járandóságot a tanítónak magának az egyes fizetőkől szedni nem szabad, hanem meghatározott időszakokban s meghatározott mennyiségben az iskola fenntartó testület arra hivatott közege által szolgáltatják át a tanítónak jó minőségben s ha ez a terménybeli járandóság az esztendő november havának végéig a tanító kezéhez be nem foly, vagy minősége, kifogás alá esnék, pénzértékre számítatik át, melyet az iskola fenntartó testület lesz köteles fizetni.

Általában az 1893. évi XXVI. t.-c. mely a községi és felekezeti tanítói fizetés módózatait állapítja meg, oly kérdéskör és életbevágó hitefeleketünk egyházaira is, hogy azt megrendelni minden presbiteriumnak maga iránti kötelessége; addig is azonban, míg a felzetti törvényeket tartalmazó kiadvány megszerzettenek, célszerűnek látom az ebből kívánatosan készült s ennek rendelkezésin alapuló mellékelt »Közigazgatási Bizottság« határozatot minden egyházhöz megküldeni, hogy legalább a főbb irány elvekkal megismerkedvén s eljárásokat azokhoz szabván, a törvény követeléseinek eleget tegyenek.

Még egyszer ismétlem, hogy a »Közigazgatási Bizottság« határozatában előírt módózatok és eszközök felhasználásával, a tanítói fizetések értékét részletesen megállapító presbiteriumi határozatok, tekintet nélkül arra, megüti e a törvényben kiszabott legkisebb mértéket vagy nem? folyó év június 10-ig hivatalomhoz mulhatatlanul betérjesszék, a nem engedelmesség, vagy megkésésből származó minden utó bajt az ezt elkövető testület fogja érezni és viselni.

A »Közigazgatási Bizottság«, határozata mellékletében kimutatja, hogy melyek azok az egyházak, a hol a tanítói fizetés a minimumot el nem éri, ilyenek: Asztély, Balazsér, Csetfalva, Déda, Fejércse, Gergelyi, Hete, Kigyós, Makkos-János, Márók-Pápi, Sáros-Oroszi, Surány, Ugornya, Harangláb. Nem állottak adatok a »Közigazgatási Bizottság« előtt Mátyus, Nagy-Lónya, Bereg-Som, Szernye, T.-Adony, T.-Kerecseny, Új-David-haza és Kis-Lónya egyházaiból. Az adatok a szolgabírói hivatalok útján gyűjtettek egybe.

*

*

Uram! »Tartsd meg a te népedet és áld meg a te örökségedet: birjad őket és magasztald fel őket mindörökké!«

IRODALOM.

* A »**Protetáns Szemle**« ez évi 5. füzeté az előbbiek mellett folytatása, vagyis *Szemle* valóban a prot. egyházat érdeklő mozgalmak s események komoly s beható méltatásával. A füzet első közleménye meleg emlékezés a mi fejünknek leestt koronájára, br. Va. Miklósról, gyászkeretben, a szerkesztő tollából. A 2-ik közlemény is éppen ilyen alkalmi, »*Kossuth és az egyház*« címmel, a roppant termékenységgel dolgozó Várna Sándortól, a ki — mintha csak együtt érezne velünk — illendően tartotta a prot. sajtó részéről, hogy az ne röpüljön el a Kossuth sirja felett, a melyben alkotja van eltemetve. A tanulmányon érezhető, hogy gyorsan készült, de nem határozott terv nélkül, mert a mai egyházi-politikai küzdelemhez s a luth. atyafiak és az egész nemzet magyarosító törekvéséhez tanulságok adalékokkal szolgál s a Kossuth szellemével int, öv és oktat. Természetesen még ez sem elég áldozat *Kossuthért, mint protetánsért!* — A 3-ik közl. *Pokoly József szép s nagy olvasottságra valló tanulmányának ötödik részlete a »Magy. prot. házassági jog rövid története 1786-ig« cím alatt. — A 4-ik közleményben (szintén alkalmi) Az egyetemes lelkesi gyűmüntézetről dr. Horváth József mond sok megfigyelni valót s erősen szétszedi Széll Kálmánnak e tárgyban, a konvent megbízásából készített művet, s nemcsak annak hiányait tárja fel nagy őszinteséggel, hanem következtetéseket is von le a megírt adatokból s okos tanácsokkal is szolgál a tervezett intézmény megalkotásához. — A kik ezt az égető bajunkat osztalni akarják, azok ne feledjék el ezt a tanulmányt is átannálni. — Az 5-ik közleményben Révész Kálmán »*A debreceni hitvitel kérdéséhez*« címmel azt bizonyítja Zoványi Jenővel szemben, hogy 1568 febr. 2-án nem volt Debrecenben hitvita a reformátusok és unitáriusok között. Értekezése bevillágít a szikszói zsinat s általában a reformátusok és unitáriusok küzdelmeinek kódós homályába is. — A 6-ik közleményben S. Szabó József »*Egy vértanu reformátor*« cím alatt Fischer András wittenbergi hittudóst mint magyar reformátort rokonszenven méltatja. Végül a kettős írod. szemle zárja be a füzetet, a melyben különösen figyelemre méltó a Dicsőfi József »*Evangeliumi elmélkedések*« című művének ismertetése — a fény és árnyadalok leplezetlen, de jószándékú felsorolásával. — Görömbey Péternek »*A Jívó egyháza*« című művét melegen ajánlja. Ismétljük, hogy a »*Szemle*«, címének megfelelően, határozott irányban halad előre s csak a közönségtől függ, hogy a két prot. egyháznak mindinkább dicsőségére és javára válják.*

* **Johannis Apacii Csere. Oratio de summa scholarem necessitate.** . . . cím alatt adta ki közelében (1894) boldogult Felméri Lajos a magyar filozófusok úttörőjének egy latin nyelvben tartott beszédét, a mely a kolozsvári kollegium könyvtárban eredeti kéziratban találtott s a melyet a híres tudós, mint a kollegium rektora. 1636 nov. 20-án mondott el. A nagy fontosságú beszéd elé »Praefatio«-képen megírta Felméri — szintén latin nyelvben — az ő nagy elődjének rövid életrajzát. — Akad valaki, a ki majd az egészket lefordítja magyar nyelvre, hogy sokan hozzá férhessenek. A füzet 27 lapnyi terjedelmű s ára nincs feljegyezve.

* A »**Theol. Ismeretek Tára**« című Zoványi Jenő, most már tiszaföldvári lelkes által szerkesztett füzetes vállalatból megjelent a IV. füzet. Bevégzi a C. betűvel kezdődő írók és tárgyak stb. ismertetését s folytatja a Cs. D. és E betűsöket is, ez utóbbiakat az »Egyházi szónoklás«-ig. Ez a füzet is, mint a többi nagy figyelem-

mel van a magyar egyházi irodalomra s ennek jelentősebb képviselőire. Az „E” betűben Édes Albert is megérdemelt volna egy pár sornyi megemlékezést; az „Egyházi Ének” cím alatt epügy helyen lett volna a Kalvinra és Zwinglire (sőt Szatáryra) való hivatkozás, mint az „Egyházi füzetek” cím alatt. — A füzetekből nélkülözhetetlen segédkönyv kerekedik ki, azért azt újra és újra ajánljuk! Ára egy füzetnek 50 kr., a mely Tiszaföldvárra küldendő a szerkesztőhöz.

* A „**Kalászkok az életnek kenyerehez**” című évkönyves füzetekből megjelent a II. szakosas függelékével: a K. Tóth Kálmán ímával. A tervezetnek megfelelően a füzet közönséges alkalmakra írott egyházi beszédek s agendákat foglal magában és pedig 17-et az előbbiekből és 6-t az utóbbiekből. Szász Károly 5 darabban, Kiss Ferenc földesi lelkész 3-mal, Raffay Sándor ev. lelkész és Ardenyi Oszvald Kálmán 2-2-vel, a többiek u. m. Fábian Mihály, Ladányi, Papp Károly, Molnár Sámuel, Kiss József papi theol. tanár, Dombi Lajos, Könyves Tóth Kálmán, Thuri Etele, Levay Lajos 1-1 egyházi beszéddel s illetőleg agendával vannak képviselve. A tiszáninneni egyházkerületből két abauji lelkészársunk jutott be a füzetbe: u. m. *Halligati János*, „Az igaz ítélet”-ről írott egyházi s *Varga József* a testvérek esketésekor mondott esketők beszédeivel. — A Tóth Kálmán beszéde Talmage híres amerikai egyházi szónok beszédének szabad átdolgozása. Az átdolgozó tudni óhajtja egy jegyzet szerint, ha lelkészársai helyeslik-e az efféle könnyed modori predikációkat. Azt hiszem, hogy igen — a *mérséklet határai között*. Hiszen nincs az ideghirtetés módjának részletekig ható örök törvénye; fő dolog, hogy nemesisen és ne versengést okozzon, hanem istenben való épülést. Ime ni, Thuri Etele egyházi beszédének egy jó része bibliai idézet, egy része pedig zsolttár. Az „a mennyi ház, annyi szokás” élve erősen ervenyessül a füzet írónak sorában is. — A Függelék-ben Új bor osztásakor és Bűnbánati vasárnapokon meandáló imák olvashatók — az író ismeretes modorában. — A füzet ára 1 frt. — Olcsó segédesszköz a szent munkában.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Lapunk zártkör érkeztet hitek szerint a Weller-kormány beada lemondását s ő Felsége gr. Khuen Herdeváryt, a horvát-bánt bizta meg kormány-alakításával. Az ultramontanizmussal és feudalizmussal szövetkezett kamarilla győzött!... Szegény hazánk!

— A vallás szabad gyakorlatáról, a gyermekek vallásáról és a zsidó vallás receptiójáról szóló törvényjavaslatokat is letárgyalta már a képviselőház igazságügyi bizottsága s az első tárgyalás végett az országgyűlés elé is benyújtotta. Az állami anyakönyvekről szóló törvényjavaslat tárgyalását a képviselőház a főrendiházban lefolyt események miatt egy hétre elhalasztotta.

— A sárospataki ev. ref. templomot hatóságilag bezárták a falain és boltoztatn évtizedek óta látható repedések miatt. Zemplénmegye alsipánja az államépítészeti hivatal főnökeivel múlt hó 23-án vizsgálta meg ezt a monumentális épületet, melyet az egyház a tiszáninneni egyházkerület segítségével építtetett. A főmérnök nyilatkozta szerint az épület teljes rendbehozására mintegy 15,000 frtra lesz szükség. A sárospataki egyház presbitériuma aggodalmakkal telte gondol a reá váró nehéz munkára, mert a hívek eddig is meglehetősen nagy egyházi adóval vannak megterhelve. Az istentiszteletet az épület rendbe-

hozásáig a főiskola imatermében tartják, melyet a közgazgató a köziskolai szék helyeslése mellett, készséggel ajánlott fel a hívek használatára, mihielyt a megdöbbentő hírt az egyház lelkésze bejelentette. Sokakat biztat az a remény, hogy a főtisztellett egyházkerület, a mely a megszentelt falak építésénél oly nagy segélyre volt az egyháznak, mostani nehéz helyzetében sem fogja azt gyámlóltás nélkül hagyni.

— A sárospataki áll. tanító-képezde vizsgarendje az 1893. é. tanévben. Junius 18-án, hétfőn d. e. Hit- és erkölcsatan I—IV. oszt., d. u. Gyakorlati tanítás I—IV. oszt.; 19-én, kedden, d. e. Neveléstudomány II—IV. oszt., d. u. Gyakorlati tanítás III. oszt. Rajz: szépiás I—IV. oszt.; 20-án, szerdán, d. e. Magyar nyelv I—IV. oszt., d. u. Földrajz és történelem I—IV. oszt. Házijpar I—IV. oszt.; 21-én, csütörtökön, d. e. Mennyiségtan I—IV. oszt., d. u. Ének és zene I—IV. oszt.; 22-én, pénteken, d. e. Német nyelv I—IV. oszt. Kertészet I—IV. oszt., d. u. Természettudományok I—IV. oszt.; 23-án, szombaton, d. e. Magánvizsgák, d. u. Osztályozás, zárnyelvény; 24-én, vasárnap, d. u. (5 óraker) Testgyakorlat; 25-én, hétfőn, d. e. Pedagógiai írásbeli dolgozat a képesítő vizsgálathoz, d. u. Németnyelvi írásbeli dolgozat; 26-án, kedden, d. e. Írásbeli dolgozat a mennyiségtanból, d. u. Írásbeli dolgozat a természettudományokból; 27-én, szerdán, d. e. Írásbeli dolgozat a rajz és szépiásból, d. u. Írásbeli dolgozat a gyakorló-iskolai tanításból. Értekezlet; 28-án, csütörtökön, d. e. Hit- és erkölcsatan. Gyakorlati tanítás, d. u. Gyakorlati tanítás; 29-én, pénteken és 30-án, szombaton, szóbeli képesítési vizsga; Julius 2-án, hétfőn, d. e. A gyakorlóiskola évszóra vizsgálja. E vizsgákra a népoktatásügy iránt érdeklődő közönséget tisztelettel meghívja. Sárospatakon, 1894 május 25-én. *Dezsi Lajos*, tkp. igazgató.

Egy miniszteri tanácsos véleménye a sárospataki főiskoláról. Klamarik János, vallás és közoktatási miniszteri tanácsost 40 éves jubileuma alkalmából, levélben üdvözölte a sárospataki főiskola gimnáziumának igazgatója. Az üdvözlő levélre közelebb a következő megleghangú válasz érkezett: „Tekintetes Igazgató úr! Meltóztatásuk a sárospataki ev. ref. főgimnázium tanári testületének legbensőbb köszönetemet kifejezni szolgálatom 40-ik évfordulója alkalmából tanusított megemlékezéséért. Azon leszek, hogy e nagynevű iskola jó indulat a jövőben is kiérdemeljem. A sárospataki iskola rég bezonyította, hogy nem csupán egy felekezet iskolája, hanem a nemzet és ország iskolája, mert mindig nagy befolyással volt a nemzet s az ország kulturájára. Azért kérem, méltóztatassanak e nagy missziójukban az állam egyik kis közegét, engem is támogatásukban részesíteni, hogy az egyetemes törekvésben nehéz kötelességemnek kellőleg megfelelhessenek. Ugy látom, mennél többet munkálkodunk, annál jobban látjuk a hátralevő nagy feladatokat. Fogadja Igazgató úr ez alkalommal is mély tisztelettel kifejezését Tekintetes Igazgató úrnak. — Budapest, 1894. máj. 22. alázatos szolgája Dr. Klamarik János, min. tanácsos.

— A Tompa-szobor és szépiészeti múzeum javára Sárospatakon, múlt hó 26-án rendezett műkedvelői színi előadás, a melyben *Szekely György* akadémiai tanár vezérelte alatt, helybeli úrnők, leányok és diákok vettek részt, a kettős jótékony célra szépen jövedelmzett (körülbelül 100 frt s erkölcsi sikere is teljes volt. Előadók: I. Almási Tihamérnak „A miniszterelnök bálja” című egy felvonásos vígjátékát Kérészy Emma és Zindely Mariska örökök, Janka Károly hittanhallgató, Elek József, Bajusz Andor, Bendá Géza, Kérészy Sándor, Trócsányi Bertalan jöghallgatók; II. Berzák Árpádnak „Néd meg az anyját”

című vigjátékát, dr. Székely Györgyné úrnő, Szinyey Mariska, Debreceni Jolánka, Maklary Ilonka úrhölgyek s Demeter Bertalan, Rohoska József, Kalossay Sándor hittanhallgatók, Kérészy Árpád és Seres Barna joghallgatók. — A nemes célok érdekében kifejtett buzgósgukért mi is szívesen jegeztük fel neveiket. Az előadás végére tervezett táncmulatság a *Vay-gyász* miatt elmaradt.

— **Vay gyászünnepelet** rendezett a *golpói* ev. ref. egyház, mely alkalomra a tállyai, szántói, ondi és monoki egyházak képviselőit is meghívta. A kis templom legnagyobb részét a küldöttegek foglalták el. A családöt Vay Sándor és neje képviselték. *Réthy Pál*, golpói lelkész hatóságos beszédben az elhunyt életrajzát adta elő. A gyászünnepelet után az összes küldöttegek részvétők kifejezése céljából meglátogatták a gyászoló családot; itt a küldöttegek, különösen a tállyai egyház nevében *Héser Emil* tolmacsolta az általánosan érzett vesztésgé fölötti igaz megindulást. Baró Vay szívélyes szavakban köszönte meg a részvét kifejezését. *hl.*

— **Tanítói értekezletet** tart a tállyai járás tanítói kara folyó hó 18-án Szerencsen. Tárgyát a gyakorlati előadásokon kívül, felolvasás és tanügyi kérdések megvitatása fogja képezni.

— **A Vay-emlékünnepelet Sarospatakon** f. hó 24-én fog megtartani, az ez időre összekötött rendkívüli egyházkerületi gyűlés tagjainak s bizonyosan a megboldogult számos tisztelőjének jelenlétében. — Alkalmi egyházi beszédet *Mitrovics Gyula* kerületi főjegyző, emlékbeszédet pedig dr. *Ballagi Géza* jogakadémiai tanár fog tartani. Világi főgondnok felett jogtárnár illetven meg az ilyen tiszt teljesítése. — A gyászünnepeleten az énekkar is le fogja róvni hálatartozását az ő egyik nagy jeltővé iránt.

— **A M. Tud. Akadémia jutalom-tételei** között van egy néhány, a melyek lapunk t. olvasói is közelebből érdeklik s a melyek egyeseknek ösztönül szolgálhatnak az erőpórára. 1. A *Farbas-Raskó*-alaptányból 100 ft jutalom hirdettek egy *hazafias költeményre*, mely lehet himnus. óda, elégia, ballada, beszélyke, tanköltemény vagy szatira. Beadási határnap 1894 szept. 30. 2. Kivántatik az *új-kori esztetika története* Kantig. Jutalom a Gorove-alapból 100 arany. Határnap 1896 szeptember 30. 3. *Kisfaludy Sándor élete és munkái*. Jutalma a Léway-alaptányból 500 ft. Határnap 1896 szeptember 30. 4. *Vörösmarty befolyása az irodalmi nyelv fejlődésére*. Jutalma a Marczibányi-alapból 40 arany. Határnap 1896 december 31. 5. Kivántatik *órai költemény*, melynek tárgya lehetőleg a magyar nemzet hazafias küzdelmeinek érzelme- és eszmeköréből vettessék. Jutalma a Bulovszky-alaptányból 200 ft. Határnap 1894 szeptember 30. 6. Adassék elő a *protestantismus behozásának, megalakulásának, fejlődésének története Magyarországon, Erdélyben és a hódoltságban* a XVI. és XVII. században a szathmári békekig, tekintettel az iskolázás történetére s egyzersmind annak kitüntetésével, hogy a szabadvallásyagoktól hogyan fejlődött a három különböző területen. Jutalma a Bükk László-alaptányból 1000 ft. A munka tervrajza, esetleg valamely kidolgozott fejezet kíséretében 1894 dec. 31-ig küldendő be. A legjobb tervrajz beküldője a mű megírására megbízást kap. 7. Kivántatik az *angol moral-philosophia történelme* Bacontól Herbert Spencerig bezárólag, eredeti források alapján. Jutalma a Gorove-alaptányból 100 arany. Határnap 1896 szeptember 30. 8. Kivántatik az *újabb ismeretlen élelcetek kritikai ismertetése Kantól kezdve*. Jutalma a Lukács Krisztina-alaptányból 1000 ft. Határnap 1896 szeptember 30. 9. Kivántatik a *magyar önkormányzat történelmi fejlődése* s koronkénti szer-

vezete szent Istvántól V. Ferdinándig. Jutalma a Lukács Krisztina-alaptányból 1000 ft. Határnap 1894 szept. 30. 10. Adassék elő esszé szerű feldolgozásban *Hunyady János élet- és jellemrajza*. Jutalma a Léway-alaptányból 500 ft. Határidő 1894 szeptember 30. 12. Kivántatik a *matematika vagy a matematikai physika* egy oly fejezetének monographia-jellegű tárgyalása, melynek az utolsó évtizedek tudományos haladásában fontosabb szerep jutott. (Csak az előadásnak kell önálló becsülni lenni!) Jutalma 1000 ft. Határnap 1894 december 31. — A továbbiakra nézve utastíjok az érdeklődőket az „*Akadémiai Értesítő*” legújabb füzetére (1894 május, 53. fűzet).

— **Értesítés.** A sarospataki ev. ref. főiskola a helybeli állami tanítóképezdével együttesen, f. hó 10-én, d. c. 10 órakor, *Széphalmon* Kazinczy emlékünnepelet-t tart, a melyen fognak a magyar tudományos akadémia által ezen alkalomra adott pályadíjak is kiosztatni. Az unnepeletre a nagy közönséget ezenlét tisztelettel meghívjuk. Kedvezőtlen idő esetében az unnepelet ugyanazon a napon délelőtt 11 órakor a sarospataki főiskola imatermében fog megtartatni. Az unnepelet műsora a következő: 1. Ének a sarospataki főiskolai énekkartól. 2. Megnyitó beszéd, tartja *Mitrovics Gyula* főiskolai igazgató. 3. A sarospataki állami tanítóképezde énekkarának szereplése. 4. Ünnepi beszéd, tartja dr. *Székely György* akadémia tanár. 5. Alkalmi óda. *Irta Juhász László*. Szavalja *Rohoska József* hittanhallgató. 6. A pályadíjak kiosztása az illető igazgatók által. 7. A sarospataki főiskolai énekkar szereplése. 8. Bezáró beszéd; tartja *Dezsi Lajos* képezdei igazgató tanár. 9. A sarospataki főiskolai énekkar szereplése. *Mitrovics Gyula* közigazgató.

— **Ag. evang. testvéreink gyűlései**, most is, mint régeza már a nemzet általános érdeklődése mellett zajlottak le a múlt hó folyamán. Zsinatjuk kimondta a kerületük új felosztását s ezt a kemény diót ropogtatták az egyes kerületi gyűlések s ez foglalta le az egyetemes gyűlés idejének java részét is május 23., 24. napjain. Az egyetemes bizottság javaslata ellen csak a tiszai egyházkerületnek nem volt nagyobb kifogása, noha a maga körében ez is kemény csatákat vívott a reform mellett és ellen. A javaslat átéteték a zsinathoz az arra tett megjegyzésekkel együtt s a zsinat bizonyosan úgy fog határozni, a mint az ág. ev. egyház és a nemzet közös érdeke parancsolja. Az egyetemes gyűlés hazafias többsége készen van a panszlavismus szegény bélyegének lemosására, a minek el is érkezett már az ideje. Az 50,000 ftnyi rendkívüli államsegélyt a közalap javára töltésük. — *Br. Vay* Miklós halála mindenik kerületben hálás megemlékezést és testvéri érzelmelet kellett s érdemelt az egyetemes gyűlés is jónyíleg örökítette.

— **A reformjavaslatok az országgyűlés előtt.** A zsidóállás receptiójáról szóló törvényjavaslatot az országgyűlés igazságügyi bizottsága is letergyalta s azt május 31-én benyújtott jelentésében a Háznak elfogadásra ajánlotta. — **Az állami anyakönyvekről szóló törvényjavaslatot**, melyet a Ház május 22-én kezdett tárgyalni, három órányi vita után az országgyűlés többsége eredeti szövegében elfogadta.

— **A mit néhez megerteni.** Talán tévedés van a határnap számban vagy a rendezők sorozatában azon a nyomtatványon, a melyet Sarospatakon május 30-án hordoztak szét s a mely az u. n. *sport egyletnek* bizonyos majális-féle mulatságára hívogatta a t. közönséget június hó 9-re, a halaszhomokú erdő „Csonkás”-ába, a hol tánccon kívül, 1 ftros személyjegy mellett, kiki halászat és csolnakázás élvezetében is részesülhet. Azért mondjuk,

hogy tévedés foroghat fenn e dologban, mert a főiskolai tanári kar által május hó 14-én önként vállalt s szívből fogadott *Vay-gyűlés* június hó 15-én fog letelni, tehát 6 nappal a — részben főiskolai tanárok nevében is hirdett — táncmulatság után! A meghívó szerint, különben a tervezett mulatságot — kedvezőtlen idő esetén — a városházán is meg fogják tartani a sport-egyleti pénztár javára. Legalább is nem értjük!

— **A debreceni országos tanszerkiállítás** teljesen elő van készítve. Ujabbán a kereskedelemügyi miniszter portémességet engedélyezett a kiállítás ügyében folytatott levelezésekre. A kiállítás védnökévé Csáky gr. közoktatási minisztert kérték fel, a ki azt szívesen elfogadta, megígérvén azt is, hogy meglátogatja a kiállítást, hogy közvetlenül tapasztalhasa azt a haladást, a mi Debrecenből a hivatalos jelentések folytán tudomására jutott. Rendező nagy bizottsági elnöknek *Berzevicsy* államtitkárát sikerült megnyerni. Az eddigi jelentésekéből ítélve, a kiállítás valóban országos jellegű lesz.

— **Nyilvános beszámoló.** A május hó 26-án az ifj. irodalmi önképző társulat által tartott műkedvelői színi előadásnak összes bevétele 185 frt 60 kr., összes kiadása 84 frt 51 kr., a jövedelem tehát 101 frt 09 kr. Ekként a szépművészeti múzeum pénztára 50 frt 59 krral; a Tompa szobor-alap, hozzászámítva Hodinka Agoston ur ifrinyi adományát 51 frt 50 krajcárral gyarapodott. Sarospatak, 1894. jun. 1. Dr. Székely György, az irod. önképző társulat elnöke.

— **A tiszánineni ev. ref. lelkes-árvák és özvegyek** sorsát mélyen elszomorítónak festi *Dr. Horváth József*, a „Prot. Szemle” ez évi 5. füzetében. „Négy egyház-megye — mondja ő itt — a kimitátás szerint, az 1892. évben semmi segélyt nem adott s a másik négy egyház-megye közül 47 frtal szerepel a legmagasabb, s 2 frt 75 krral a legalacsonyabb segélynyújtó gyámintézet. Nem tudjuk, hogy az egyházkerület hány özvegyet és mily segélyben részesít, de a számadások után méltó megdöbbenéssel hirdethetjük, hogy ma, a mikor a legutolsó hivataloszorga családjáról is gondoskodva van, ily nyomorú alamizsnára vannak utalva lelkeszeink árvái és özvegyei? Ha csak vizsgálató körülménynek nem vesszük, hogy a számalomra méltó teremtések közül a legtöbbben évtizedeken át tartó nehéz sorsuk által eléggé elkészülhettek az éhhalálra? — Így Horváth, a kit aligha megdönnék nyugtatni azzal, hogy a tiszánineni kerület részesíti ugyan a papi özvegyeket több-kevesebb segélyben (az árvákrol szó sincs!), de ez a segély is alig haladja felül s részben pedig el sem éri a főnebb csekélynek mondott 47 frtot. — Azért tehát csak nyugtalankodjék, tervezzon, tanácsoljon ki, a kinek szívét ez a dolog háborgatja, mert elvégre is jó léssen abból; — vajha mi előbb!

— **Gratulálunk!** A tiszánineni egyházkerület legközelebbi közgyűlése kimondta, hogy a sarospataki főgimnáziumban alkalmazott rendkívüli tanárokat, ha az állam-kormány által is követelt diplomát június 24-ig megszerzik, állomásaikon megerősíti. Örömmel tudatjuk, hogy *Dr. Récz Lajos* a mult hó folyamán a német és francia nyelvből, irodalomból és a bölcsészettől gimnáziumi tanári diplomát nyert a budapesti egyetemen s most már *útdíj* is és *képesített tanár* is.

— **Felhívás.** Mindazokat, a kik a jövő 1894/95-ik iskolai évre a főiskolai tápintezetbe felvételti óhajtának, felhívom, hogy kellőleg felszerelt folyamadványait hozzám, mint a tápintezet jelenlegi felügyelőjéhez, június

20-ik napjáig adják be. A folyamadványok felszereléséről a tápintezeti alapszabályok 8. §-a így szól: „A jótéteményért folyományok folyamadványait tanulmányi bizonyítvánnyal és hitelesített adókönyvi kivonattal szerelik fel. A folyamadványban a folyamodó évi testvéreinek száma, kora, állása és helyzete is feltüntetendő. A már élvezett hely megtarthatásáért folyamodók kérvényeiket semmiféle melléklet nem szükséges. A folyamadványokat a nagytisztelt s tekintetes igazgatótanácshoz kell címezni.” Sarospatak, 1894. május 30.

Szivos Mihály, tápintezeti felügyelő.

— **Figyelmeztetés.** Többen fordultak hozzánk kérdésekkel a miatt, hogy lapunk többi számaint nem kapták meg. Ennek oka Irodalmi körünknek ama nyilvánosságra is hozott határozata, a mely szerint nem kíván alkalmatlankodni azoknak, a kik a kör iránt való kötelességeik teljesítésében tartósan késlekednek. Tudatjuk azonban, hogy a levélbeli megkeresésre — a mit a kiadóhivatal foglalónak tekint — készséggel összekötjük a megszakadt fonalat.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

H. E. A küldeményt köszönjük s a gyász-ünnepélyhez legközelebb eső számban felhasználjuk. Akkor ismét egészen alkalmivá lesz. Azt a másikat pedig szívesen várjuk az utána következőkkel együtt. Régebben meg van az írva, hogy egymásnak terhét hordozzátok.

Cz. I. Ez is derék, de a tüzből, a mely en szűlle, kértük tartogatni a jelezeteket, vagy azokhoz hasonlókra is. Aztán az a szegény Temesvári vezér, — lát az ne hasonlókra is. Aztán az a kerületi s a kerületen kívüli poéták — így látjuk — nem szeretnek a fűfákra fűszegszet hengeredni a zengedést; pedig sáideje vagyon a sírásnak is.

R. P. Kaptave leveletet a május 15-ikét? — *B. I.* Várom a választ, az igenlőt. — *H. N. L.* Most már rajtatók a sor.

Pályázati hirdetések.

Az államilag segélyezett *szepsiszertgyörgyi* ev. ref. székely Mikó kollégiumhoz, mint főgimnáziumhoz rendes tanári állásra pályázat nyitattik. Ezen tanszékkal az ó-classika philologia tanítása van egybekötve.

Javadalma évi 1200 frt és 200 frt lakaspénz egy, esetleg két izben 100 frt ötödéves korpóték. A kinevezés a közoktatásügyi m. kir. miniszter úr jogkörébe tartozik.

Pályázók vallásukat, életkorukat, végzett tanulmányait és hadkötelezettségüket feltüntetendő, s a közoktatásügyi m. kir. miniszter úrhoz címzett folyamadványukat a szepsiszertgyörgyi ev. ref. Székely-Mikó kollégium előjáróságához, folyó évi június hó 20 ig adják be.

A kinevezett tanár a főgimnáziumi nyugdíjintézetnek kötelezett tagja.

Állomását folyó év szeptember 1-ig tartóké elfoglalni. Az erdélyi ev. ref. egyházkerület állandó igazgatótanácsától, Kolozsvárt, 1894. április 22-én.

Dr. Kolozsvári Sándor

2-2 elnök-helyettes.

Parádi Kálmán

tanügyi előadó.

Az állandólag segélyezett **szepsiszentgyörgyi** ev. ref. székely-Mikó kollégiumhoz, mint főgimnáziumhoz az *ének-, zene- és tornatanítói* állomásra pályázat hirdettetik.

Javadalom külön-külön 400 frt, melyhez a zene tanításért 200—250 frt mellékjövedelem is járulhat.

Fölhívatnak a pályázók, hogy szabályszerű képesítettésüket, szolgálati okmányaikat feltüntető folyamodványukat folyó évi június hó 20-ig a kollégiumi előjárásához címezve nyújtsák be.

Előnyben részesülnek azok, kik *ének-, zene és tornatanításra együttes képesítéssel bírnak*, mely esetben évi fizetésük 800 frt és mellékjövedelem s ha az illető az internátusban felügyelet teljesítésére is vállalkozik: lakás és teljes ellátáson kívül még 150 frt pótlékban is részesül.

Egy évi sikeres működés után állandósztatik és nyugdíj-igényt nyer.

A szepsiszentgyörgyi ev. ref. székely-Mikó kollégium előjárásának 1894. május 20-án tartott üléséből

2—2

Dr. Székely Bendegúz.
igazgató.

A **sárospataki ev. ref. jogakadémián** újonnan rendeztetett 8-ik tanszékre pályázat nyitattik.

Ezen tanszék tárgyai:

1. a magyar kereskedelmi- és váltó-jog;
2. a magyar közjog;
3. a magyar bányajog.

A kötelezett heti óraszám: 10.

Évi fizetés a lakbérrel együtt 1600 frt és minden öt évi szolgálat után 100 frt korpótlék, mely 400 frtig emelkedhetik.

A tantárgyak fentebbi csoportosítása azonban csak ideiglenes.

Felhívatnak mindazok, kik a nevezett tanszéket elnyerni óhajtják, hogy életkorukat, végzett tanulmányaikat és eddigi működésüket igazoló okiratokkal felszerelt folyamodványukat, melyhez rövid életrajzukat (curriculum vitae) csatolják, folyó 1894. július hó 31-éig a sárospataki ev. ref. akad. igazgatói hivatalához nyújtsák be. Sárospatak, 1894. május 20.

2—2

Az igazgatóság.

Az állandólag segélyezett **rimaszombati** egyesült prot. főgimnáziumban az 1894/5. tanév kezdetével egy rendes classica philologiai tanszék lesz betöltendő, mely a latin- és görögnyelv, esetleg a görögpótló irodalom olvasmánytárgyainak tanításával van egybekötve. Kötelező hetenkénti órák száma 20—22.

E tanszékre okleveles ev. ref. tanárok pályázhatnak.

Rendes tanár fizetése 1200 (ezerkétszáz) forint, lakaspénzül 200 (kétszáz) frt. Helyettes tanár fizetése 800 (nyolcszáz) forint.

A rimaszombati egyesült prot. főgimnázium tanári kara bejelentette a felekezeti tanárok állami nyugdíjintézetébe való belépését.

A kinevezés joga a nagymélt. vallás- és közoktatásügyi miniszter urat illeti, ennél fogva a kellően felszerelt folyamodványok a nagymélt. vallás- és közoktatásügyi miniszter úrhoz intézve, a rimaszombati egyesült prot. főgimnázium igazgatóságához küldendők.

A pályázat határideje folyó évi július 15-ike.

A kinevezendő szeptember 1-én tartozik tanszékét elfoglalni.

Rimaszombat, 1894. május 22.

Az igazgatóválasztmány megválasztásából,
a főgimnázium igazgatósága.

1—2

HIRDETÉS.

Alapítattott 1840. IFJ. HÖNIG FRIGYES Alapítattott 1840.

harang- és érez-öntőjeje

Aradon, Rákóczy-útea 28. szám.

Ajánlja cs. és kir. szabadalmazott, a legnagyobb állami érremmel kitüntetett, saját találmányú harangjait, melyek előnye minden más szerkezetű harangokkal szemben az, hogy 22% súly- és ármeztakarítás mellett sokkal erősebb és

kellemesebb hangúak is, forgható vas és lágy acélből készült harang-felszereléseit — melyek alkalmazásával a harangok a megrepedéstől óvatnak — könnyen kezelhetők, s a tornyot meg nem ingatják, ugyszintén lágy acélből készült harang-állványait a legolcsóbb árak mellett.

Elvállal régi harangoknak forgható vas vagy acél szerelésre való átalakítását és repedt harangok újra öntését.

Harangjaim kitűnő jó hangjukért és tartósságukért 10 évig szavatolok — s azokat saját felöltségem és költségemre bármely vasúti állomásra szállítom.

Kedvező fizetési feltételek. Költségvetések és képes árlapok kívánatra díjmentesen küldetnek.

5—15
